مختصر صحيح البخاري

التجريد الصريح

SAHÎH-İ BUHÂRÎ MUHTASARI

TECRÎD-İ SARÎH

TERCÜMESİ ve ŞERHİ

CİLT 7

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI

بسم الله الرحمن الرحيم

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI : 1581
KAYNAK ESERLER : 201

SAHÎH-İ BUHÂRÎ MUHTASARI
TECRÎD-İ SARÎH TERCÜMESİ VE ŞERHİ

Müellifi
ZEYNÜDDÎN AHMED B. AHMED
B. ABDİLLATÎF EZ-ZEBÎDÎ

Tercüme ve Şerh Edenler
AHMED NAİM
(Eski baskılarda 1-3. ciltler, yeni baskıda 1-3. cilt 575. hadise kadar)
KÂMİL MİRAS
(Eski baskılarda 4-12. ciltler, yeni baskıda 3. cilt 575. hadisten 8. cildin sonuna kadar)

Genel Koordinatör
PROF. DR. HURİYE MARTI

Yayın Yönetmeni
DR. FATİH KURT

Koordinasyon
DR. FARUK GÖRGÜLÜ

Editörler
SALİH ŞENGEZER
ELİF ERDEM
HALE ŞAHİN
RUKİYE AYDOĞDU DEMİR
SUAT KOCA (DR. ÖĞR. ÜY.)
MAHMUT DEMİR (DR.)
KENAN ORAL

Tahrîc ve İlmî Tashihe Katkıda Bulunanlar
ESMA GÜNER
FERHAT GÖKÇE (DR. ÖĞR. ÜY.)
M. YUSUF MAHİTAPOĞLU

İmla
İSA KAYAALP (DR. ÖĞR. ÜY.)

Tasarım ve Baskı Hazırlık
EMRE YILDIZ
MÜCELLA TEKİN

Kapak Hattı
DOÇ. DR. SÜLEYMAN BERK

Baskı Takip
ABDURRAHMAN AKBAŞ
HACI DURAN NAMLI

Eserin ilk iki cildi Osmanlıca olarak 1928'de, üçüncü cildi latin harfleriyle 1936'da basılmış 1947'de 12. cilt tamamlanmıştır. 1948 yılında ise 12 cilt halinde ilk baskı gerçekleştirilmiştir. Eserin 12 cilt halinde son baskısı (12. baskı) 1993'te gerçekleştirilmiştir.

ISBN 978-605-7519-92-4 (Tk.)
978-605-7519-97-9 (7. Cilt)
2019-34-Y-0003-1581
Sertifika No: 12930

Eser İnceleme Komisyon Kararı: 03.09.2018/54

1. Baskı (8 Cilt) Orta Boy

İstanbul • 2019

Baskı
İHLAS MATBAACILIK
Yenibosna/İstanbul
Telefon: +90 (212) 454 35 10

İletişim
DİNİ YAYINLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
BASILI YAYINLAR DAİRE BAŞKANLIĞI
Telefon: +90 312 295 72 93
Faks: +90 312 284 72 88
e-Posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

Dağıtım ve Satış
DÖNER SERMAYE İŞLETME MÜDÜRLÜĞÜ
Tel: +90 312 295 71 53 - 295 71 56
Faks: +90 312 285 18 54
e-Posta: dosim@diyanet.gov.tr

مختصر صحيح البخاري

التجريد الصريح

SAHÎH-İ BUHÂRÎ MUHTASARI

TECRÎD-İ SARÎH

TERCÜMESİ VE ŞERHİ

CİLT

7

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI

لا اله الا الله محمد رسول الله

Kitâbü Bed'i'l-Halk

كِتَابُ بَدْءِ الْخَلْقِ

Kitâbü Ehâdîsi'l-Enbiyâ Aleyhimü's-Salât ve's-Selâm

كِتَابُ أَحَادِيثِ الْأَنْبِيَاءِ عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ

Kitâbü'l-Menâkıb

كِتَابُ الْمَنَاقِبِ

Kitâbü Fezâili Ashâbi'n-Nebî Sallallahu Aleyhi ve Sellem

كِتَابُ فَضَائِلِ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

Kitâbü Menâkıbi'l-Ensâr

كِتَابُ مَنَاقِبِ الْأَنْصَارِ

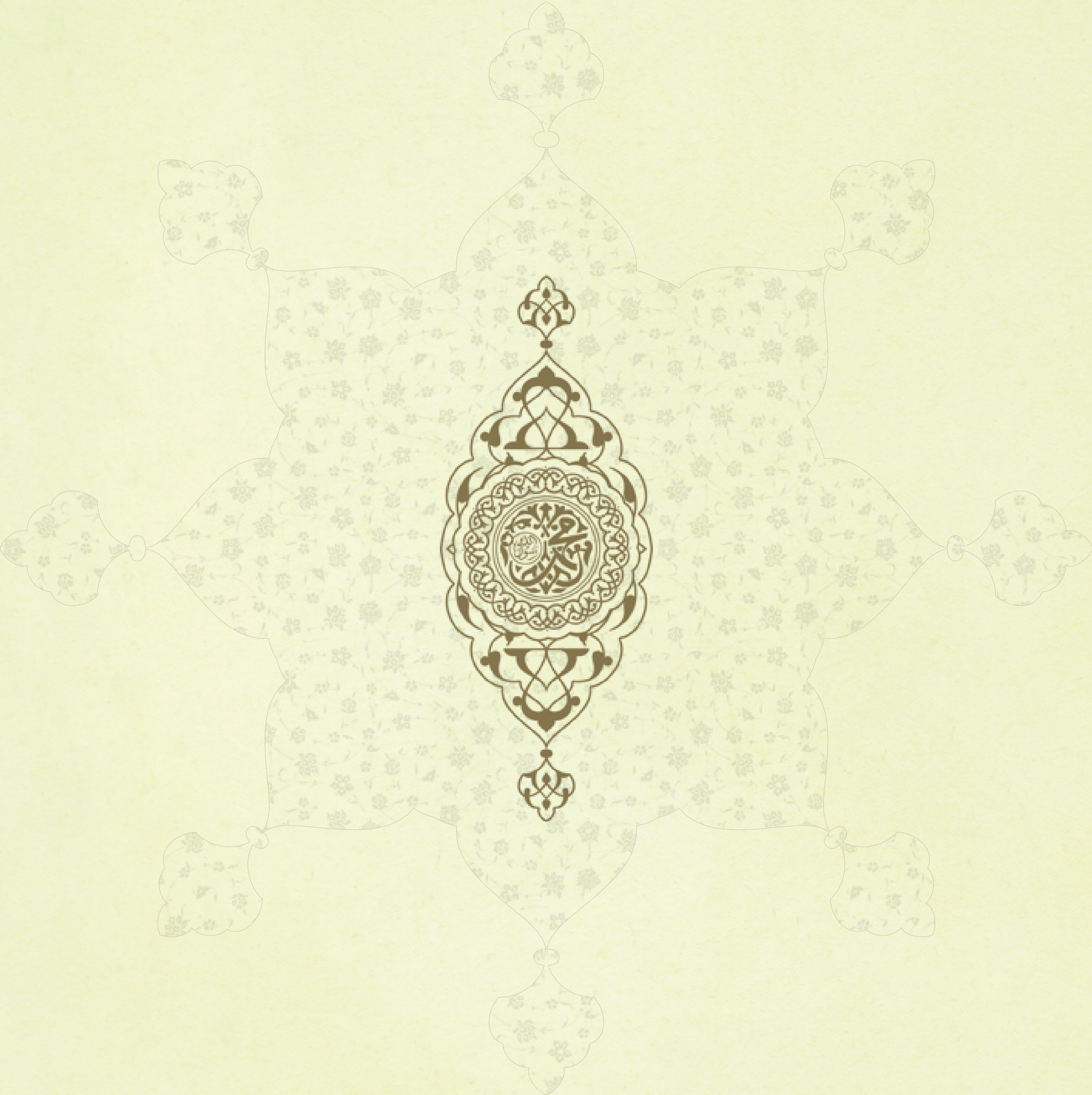
Kitâbü'l-Megāzî

كِتَابُ الْمَغَازِي

Kitâbü Bed'i'l-Halk

كِتَابُ بَدْءِ الْخَلْقِ

بسم الله الرحمن الرحيم

Bu bahis, Allah teâlâ'nın mahlûkatı ilk yaratışı hakkındaki hadisleri muhtevidir.

Müellif Buhârî'nin *"Bed'ü'l-halk"* unvanıyla kastettiği mâna, hilkati imkân sahasında bulunan kâinatın mebde ve meâdından yani şu âlemin, ilim ve irade sahibi mutlak bir kudretin eseri olduğundan ve ölüm denilen infisah halinden sonra tekrar yaratılması keyfiyetinden ve bir cümle ile bu kâinatın ve insanların nereden geldiklerinden ve nereye gideceklerinden bahis ile Allah'ın kudreti âsârını ibret nazarlarında tecellî ettirmektir. Yoksa fennin tekvine ait nazariyeleri görülecek değildir. Çünkü din ile fennin hilkat bahislerinde takip ettikleri istikamet mevzularına göre farklıdır: Fennin hilkate ait mevzuu fizikî ve tabiî hadiseler olduğu halde dinin mevzuu ve mebâhisi tamamıyla mâ fevka't-tabîadır. Gayesi de beşerin yalnız dünyevî menfaati değil, hem dünyevî, hem uhrevî saadetidir. Binaenaleyh hilkat bahsinde fennî nazariyelerden farklı görülecek bazı haberler her iki mevzudaki farkın neticesidir. Bu farkı Buhârî'nin bu unvanında zikrettiği meâlleri aşağıdaki şu âyetler açıkça göstermektedir.

1. *"Allah, O* (büyük kudret sahibi)*dir ki mahlûkatı ilk önce yaratan, sonra onu* (ba's için) *çevirip* (ikinci defa) *yapacak olan O'dur ve* (bu iki yaratışın ikisi de) *O'na çok kolaydır.* (Yarattığı) *göklerde ve yerde O'nun* (mutlak kudretinin) *âli delili vardır ve O, mahlûkatı üzerinde en büyük hükümrandır. Yaratışında tam bir hikmet ve maslahat vardır"*[1] (er-Rûm, 30/27).

2. *"Sizi* (yarattığımız zaman) *bu birinci yaratış bize güç mü geldi?* (Hayır!) *Onlar belki yeni bir yaratmaktan şüphededirler*[2] {Kâf, 50/15.} (ki kâfirler, biz öldükten ve toprak olduktan sonra mı yaratılacağız? Şu tekrar yaratış akıldan uzak bir iddiadır demişlerdir)"[3] (Kāf, 50/3.).

---

1 وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَى فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ [سورة الروم].
Bu âyetteki وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ cümlesinde "hüve" zamirinin mercii yalnız ikinci hilkat değil, her iki hilkatin her biri olduğu Kûfe'nin en benâm âlimlerinden Rebî' b. Huseym ile Hasan-ı Basrî'nin tefsirlerinden istifade edilmiştir ki bunlarca hadisteki "ehven" kelimesi tafdîl değil, sıfat-ı müşebbehe mânasınadır. Bu tefsiri Buhârî de iltizam ettiğinden bu suretle tercüme ettik.

2 أَفَعَيِينَا بِالْخَلْقِ الْأَوَّلِ بَلْ هُمْ فِي لَبْسٍ مِنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ [سورة ق].

3 أَئِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا ذٰلِكَ رَجْعٌ بَعِيدٌ [سورة ق].

3. *"Allah sizi topraktan yarattığı zaman ve siz analarınızın karınlarında ceninler iken O, siz*(in geçirdiğiniz muhtelif tavırlarınızı ve her haliniz)*i çok iyi bilir. O halde kendinizi tezkiye etmeyiniz! Allah,* (perhizkâr olan) *müttaki kişiyi çok iyi bilir"*[4] (en-Necm, 53/32.).

4. *"Biz gökleri ve bütün yeri ve bunların arasındaki ecrâmı* (bizim gün mikyasımızla) *altı günde yarattık da bize yorgunluk aczi dokunmadı"*[5] (Kāf, 50/38.).

5. *"Allah sizi* (şu güzel şeklinizi kazanıncaya kadar) *muhtelif tavırlardan geçirerek yaratmıştır: Görmez misiniz, Allah yedi kat göğü nasıl tabaka tabaka yaratmış? Bu manzumeler içinde ayı da bir nur kılmış; güneşi de* (sanki) *bir lamba. Yine Allah sizi ot misali yerden bitirdi.* (Öldükten) *sonra sizi yine geri toprağa çevirecek;* (kıyamette) *sizi bir çıkarışla yine* (yerden) *çıkaracaktır. Allah yer yüzünü de sizin için düz, geniş bir saha yapmıştır. Tâ ki siz onun geniş yollarından* (işinize, gücünüze) *gidesiniz"*[6] (Nûh, 71/14-20).

1 numara ile tercüme ettiğimiz Rûm sûresinin âyeti müstesna olmak üzere diğer dört âyet-i kerîmeye müellif Buhârî aşağıya tahşiye ettiğimiz muamma suretindeki unvanıyla işaret etmiştir.[7]

1316

عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ رضي الله عنه قَالَ جَاءَ نَفَرٌ مِنْ بَنِي تَمِيمٍ إِلَى النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم فَقَالَ يَا بَنِي تَمِيمٍ أَبْشِرُوا فَقَالُوا بَشَّرْتَنَا فَأَعْطِنَا فَتَغَيَّرَ وَجْهُهُ فَجَاءَ أَهْلُ الْيَمَنِ فَقَالَ يَا أَهْلَ الْيَمَنِ اقْبَلُوا الْبُشْرَى إِذْ لَمْ يَقْبَلْهَا بَنُو تَمِيمٍ قَالُوا قَبِلْنَا فَأَخَذَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم يُحَدِّثُ بَدْءَ الْخَلْقِ وَالْعَرْشِ فَجَاءَ رَجُلٌ فَقَالَ يَا عِمْرَانُ رَاحِلَتُكَ تَفَلَّتَتْ لَيْتَنِي لَمْ أَقُمْ.

TERCÜMESİ

İmrân b. Husayn radıyallahu anhtan rivayet olunduğuna göre şöyle demiştir: (Bir ara) Nebî sallallahu aleyhi ve selleme Temîmoğulları'ndan bir cemaat gelmişti. Resûlullah onlara, "Ey Temîmoğulları! Size müjde olsun, buyur(up onlara mebde ve meâda dair İslâm akîdelerinin umdelerini öğret)ti. (İçlerinde Akra' b. Hâbis bulunan bu) bedevîler, "Bizi müjdeledin. (İyi amma) bize (beytülmalden dünyalık) da ver!" dediler. Bunların şu haline eseflenerek Resûlullah'ın siması değişti. (Hayber'in fethi sırasında da) Yemen halkı

---

4 هُوَ أَعْلَمُ بِكُمْ إِذْ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَإِذْ أَنْتُمْ أَجِنَّةٌ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ فَلَا تُزَكُّوا أَنْفُسَكُمْ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقَى [سورة النجم].

5 وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَمَا مَسَّنَا مِنْ لُغُوبٍ [سورة ق].

6 وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا. أَلَمْ تَرَوْا كَيْفَ خَلَقَ اللّٰهُ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا. وَجَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا وَجَعَلَ الشَّمْسَ سِرَاجًا. وَاللّٰهُ أَنْبَتَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ نَبَاتًا. ثُمَّ يُعِيدُكُمْ فِيهَا وَيُخْرِجُكُمْ إِخْرَاجًا. وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ بِسَاطًا. لِتَسْلُكُوا مِنْهَا سُبُلًا فِجَاجًا [سورة نوح].

7 أَفَعَيِينَا أفأعيى علينا حين أنشأكم وأنشأ خلقكم لُغُوبُ النصب أَطْوَارًا, طورا كذا وطورا كذا عدا طوره أي قدره [صحيح البخاري].

(Eş'arîler) de geldi. Resûlullah onlara da, "Ey Yemenliler! Temîmoğulları madem ki kabul etmek istemediler, o hayır ve saadet müjdesini siz alınız!" buyurdu. Yemenli Eş'arîler de, "Kabul ettik (yâ Resûlellah! Esasen biz huzurunuza bunun için geldik" dediler. Bunun üzerine Nebî sallallahu aleyhi ve sellem mahlûkatın ve arşın hilkati mebdeini anlatmaya başladı. Bu sırada bir kişi geldi, "Yâ İmrân! Binit deven bağından sıyrılıp kaçtı!" dedi. (Ben de deveme bakmak için kalktım). Keşke (Resûlullah'ın meclisinden) kalkmasaydım (da Peygamber'in mübarek sözlerini dinlemek fırsatını kaçırmasaydım" demiştir. {B3190 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 1.}

1317

وَفِي رِوَايَةٍ عَنْهُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ اللّٰهُ وَلَمْ يَكُنْ شَيْءٌ غَيْرُهُ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ وَكَتَبَ فِي الذِّكْرِ كُلَّ شَيْءٍ وَخَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ فَنَادَى مُنَادٍ ذَهَبَتْ نَاقَتُكَ يَا ابْنَ الْحُصَيْنِ فَانْطَلَقْتُ فَإِذَا هِيَ يَقْطَعُ دُونَهَا السَّرَابُ فَوَاللّٰهِ لَوَدِدْتُ أَنِّي كُنْتُ تَرَكْتُهَا.

TERCÜMESİ

Yine İmrân b. Husayn radıyallahu anhtan (gelen diğer haberde) Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin şöyle buyurduğu rivayet olunmuştur: "(Ezelde) Allah vardı ve Allah'tan başka bir şey yoktu ve Allah'ın arşı su üzerinde bulunuyordu. Sonra Allah (levhte) kâinatın tamamını takdir ve tesbit etti ve göklerle yeri yarattı. Resûlullah böyle buyurduğu sırada bir sözcü, 'Ey Husayn oğlu, deven kaçtı!' diye seslendi. (Hemen çıktım baktım). Halbuki devemin berisindeki serab[8] (aramızı) kesiyordu (onu görmeme hâil oluyordu). Vallahi ben pek arzu ederdim ki keşke deveyi bıraksaydım (da Resûlullah'ın kelâmını dinlemek fırsatını kaçırmasaydım)". {B3191 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 1.}

İZAHI

Arş, pek çok şeye ıtlak olunmuştur. Bunların hepsinde yücelik ve yükseklik mânaları vardır. Padişahların oturdukları tahta arş denilmesi de bu ulüv ve irtifâ münasebetiyledir. Allah'ın ilk yarattığı ve ulüv, irtifâ ifade eden mevcuda da arş ve Allah'a nisbet edilerek arşullah denilmiştir ki Allah'ın kudretinin tecelli ettiği ilk mahlûk demektir. Kelâm âlimleri ile kadîm hükemâ arşı, "kâinatı her cihetten ihâta eden müstedir bir felektir" diye

8 Serab şol pusarıktır ki issî günlerde nısfü'n-nehâr vaktinde ırak sahralarda su gibi görünür. Türkçe'de algım salkım tabir olunur. Çorak yerlerde güneşin şuaı vurmakla ıraktan su gibi lemeân eder (*Kāmus Tercümesi*).

tarif ederler. Dokuzuncu felek ve felek-i atlas da derler. Rivayet ulemâsı bu tahtın ayakları bulunduğunu da kabul etmişlerdir. Fakat ulemânın muhakkiklerine göre, şeriat örfünde vârit olan arşın hakikatini tahdit ve takdir beşerin aklı, idraki haricindedir. Bu babda vârit olan haberlerde arşın mahiyeti değil, mevcûdât-ı mümküneye nisbetle büyüklüğü bildirilmiştir. Meselâ Peygamber efendimiz bir kere Ebû Zer el-Gıfârî'ye, *"Ey Ebû Zer! Yedi kat gök ile yedi kat yerin kürsî yanında büyüklükleri, ancak bir çölün ortasına atılmış bir kapı veya yüzük halkası gibidir. Arşın da kürsîye göre büyüklüğü, o çölün o halkaya nazaran büyüklüğü derecesindedir"* buyurmuştur.[9]

Hadiste *"Arş su üzerinde idi"* denildiğine göre, ilk mahlûk su olmak icap eder. Arş ikinci mahlûk olur. Sonra kürsî, bunlardan sonra da göklerle yer tabakaları yaratılmıştır. الرَّحْمٰنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى[10] kavl-i şerifi mûcibince bütün mahlûkatı muhît olan arş üzerinde Allah'ın kudreti hâkimdir.

1318

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اللّٰهُ تَعَالَى يَشْتُمُنِي ابْنُ آدَمَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ أَنْ يَشْتُمَنِي وَيُكَذِّبُنِي وَمَا يَنْبَغِي لَهُ أَمَّا شَتْمُهُ فَقَوْلُهُ إِنَّ لِي وَلَدًا وَأَمَّا تَكْذِيبُهُ فَقَوْلُهُ لَيْسَ يُعِيدُنِي كَمَا بَدَأَنِي.

TERCÜMESİ

Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin (Hak Teâlâ'dan hikâye ederek) şöyle dediği rivayet olunmuştur. Allah Teâlâ buyurmuştur ki: Âdemoğlu bana noksan sıfat isnad eder. Halbuki ona beni noksan sıfatla tavsif etmek gerekmezdi. Âdemoğlu beni tekzip de etmek ister ki bu da ona yakışmazdı. Onun bana noksan sıfat isnadı: (Güya Îsâ) benim oğlum olduğuna dair tefevvühâtıdır. Âdemoğlunun beni yalanlaması da: Allah beni ilk yarattığı gibi iade suretiyle yaratacak değildir demesidir (ki bu da putlara tapan ve ba'sı inkâr eden müşriklerin sözüdür). {B3193 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 1.}

İZAHI

Bu hadis, kutsî bir kelâmdır yani Kur'an'dan sonra ikinci derecede bulunan Allah kelâmıdır. Allah, bunun mânasını ilham tarikiyle Peygamber'ine haber vermiştir. Peygamberimiz de o mânayı kendi ibaresiyle ümmetine tebliğ etmiştir. Bu hadis müteşâbih[11]

9 {Süyûtî, *ed-Dürru'l-mensûr*, II, 17; İbn Kesîr, *Tefsîr*, I, 681.}

10 Tâhâ, 20/5.

11 Müteşâbih, usûl-i fıkıh ıstılahlarındandır ve muhkem mukabilidir. Zâhiri, matlup olan mânayı i'lâm

hadisler cümlesindendir. Bu cihetle selef ve halef ulemâsı bu hadis üzerinde hayli ihtilâf etmişlerdir.

1319

وَعَنْهُ ﷺ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لَمَّا قَضَى اللهُ الْخَلْقَ كَتَبَ فِي كِتَابِهِ فَهُوَ عِنْدَهُ فَوْقَ الْعَرْشِ إِنَّ رَحْمَتِي غَلَبَتْ غَضَبِي.

TERCÜMESİ

Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan rivayet olunduğuna göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, "Allah halkı yaratınca levhine –ki, Allah indinde o arştan üstündür–: "Rahmetim, intikamıma galiptir!" diye yazmasını (kaleme) emretti" demiştir. {B3194 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 1.}

1320

عَنِ أَبِي بَكْرَةَ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ الزَّمَانُ قَدِ اسْتَدَارَ كَهَيْئَتِهِ يَوْمَ خَلَقَ اللهُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ السَّنَةُ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ ثَلَاثٌ مِنْهَا مُتَوَالِيَاتٌ ذُو الْقَعْدَةِ وَذُو الْحِجَّةِ وَالْمُحَرَّمُ وَرَجَبُ مُضَرَ الَّذِي بَيْنَ جُمَادَى وَشَعْبَانَ.

TERCÜMESİ

Ebû Bekre radıyallahu anh Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: Zaman (mikyas olan yıl hesabı) Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı gündeki (ilk) heyetine dönmüştür. (Artık) sene on iki aydır. Bunlardan dördü haram aylardır. Üçü mütevâlîdir ki zilkade, zilhicce, muharremdir. Receb de cemâziye(lâhir) ile şâban arasında olarak Mudar'ın (ayı)dır. {B3197 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 2.}

İZAHI

Bu hadisin bir rivayet tariki "İlim" bahsinde 61 numara ile tercüme edilmiştir. Bu iki rivayeti cemeden üçüncü bir rivayet tariki de "Megâzî" bahsinin sonlarında gelecektir. Bunlara da bakınız!

---

ve ifade etmeyen kelime ve kelâmdır diye tarif olunur. Kelime ile kelâm ya lafzı veya mânası veya hem lafzı hem mânası cihetiyle müteşâbih olur ki her birisine terettüp eden ahkâm için usul kitaplarına bakılmalıdır.

Yukarıdaki dört aya Kur'an'da *"eşhürü'l-hurum"* (*yasak ayları)* adı verilmiştir ki bu aylarda harp ve kıtal haramdır. Araplar Câhiliye devrinde bu aylardan bazılarının, meselâ muharremin hurmetini safere naklederlerdi. Sebebi de çapulculuk idi. Şöyle ki, bu yasak aylarında mal, can masûniyeti; harp, kıtal yasaklığı bulunduğuna itimat ederek, tüccar ticaret metâını alarak Ukâz, Zülmecâz, Mecenne gibi meşhur panayırlara gitmek üzere yola çıktığı sırada çapulcular tarafından meselâ recebin hurmeti şâbana nakledildiği ilân edilerek recebde nehb ü gāret mubah sayılırdı. Kur'an dilinde buna *"nesî"* denilmiştir. Zemahşerî bunu bir ayın hurmetini öbür aya tehirdir diye tefsir ve şöyle izah etmiştir: Bu suretle Araplar haram ayları helâl sayarlar ve onun yerine helâl ayları da tahrim ederlerdi. Çok defa da on iki aya bir, iki ay ziyade ederek seneyi on üç, on dört ay yaparlardı, Peygamberimizin Vedâ haccından bir sene evvel Ebû Bekir hazretlerinin hac emâreti uhdesinde olarak ifa ettiği hac da zilkade ayında idi. Resûlullah'ın Vedâ haccı ise zilhicceye tesadüf ve tevâfuk etmişti. Bunu aziz Peygamberimiz Vedâ haccında Arafat dağında deve üzerinde irat buyurduğu hitabelerinin bir cümlesinde, yıl ve ay hesabı, Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı zamanki ilk heyetine dönüp yerini bulmuştur, sene de on iki aydır, sözleriyle bu hakikati bildirmiştir. Bundan önce إِنَّمَا النَّسِيءُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ[12] *"Nesî hiç şüphesiz küfürde ziyadedir"* âyetiyle de nehyedilmiş bulunduğundan, bu bâtıl Câhiliye âdeti kaldırıldı.

Hadisin sonunda, *"Receb, Mudar'ın ayıdır"* denilerek bu ayın Mudar'a nisbet olunması da Mudar kabilesinin receb ayına öbür kabilelerden ziyade hürmet etmesindendir.

Ebû Bekre'nin bu hadisini Buhârî, göklerin ve yerin halkına dair açtığı bir babında rivayet etmiştir. Bu babın unvanında meâllerini naklettiğimiz şu âyetlere işaret olunmuştur:

1. *"Allah o zât-ı a'lâdır ki yedi kat gökleri ve yerden* (sayıca) *göklere benzeyen tabakaları yaratmıştır. Bunların aralarına her türlü emir*(ler) *iner durur. Tâ o halk bileler ki Allah her şeyi yaratmaya elbette kādirdir. İlmiyle de her şeyi kemâliyle bilir"*[13] (et-Talâk, 65/12).

Arz tabakalarının yedi kat olduğuna dair Kur'an'da bu âyetten başka hiçbir âyet yoktur denilmiştir. Fakat hadislerde arzın yedi kat olduğuna dair haberler çoktur. Meselâ Buhârî'nin bu babında rivayet ettiği Ebû Seleme hadisi ki müşârün ileyh aleyhinde açılan bir arazi davası üzerine Resûlullah, *"Ey Ebû Seleme! Başkasının toprağına tecavüz etmekten sakın! Her kim başkasının toprağına bir karış tecavüz ederse, o yer kıyamette yedi kat yerin altına kadar halka halinde mütecavizin boynuna geçirilir"* buyurmuştur[14] ki bu hadisin Saîd b. Zeyd'den gelen bir rivayet tarikini "Mezâlim" bahsinde 1091 numara ile tercüme ettik. Oraya bakınız!

---

12 et-Tevbe, 9/37.

13 اللّٰهُ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ يَتَنَزَّلُ الْأَمْرُ بَيْنَهُنَّ لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَأَنَّ اللّٰهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا [سورة الطلاق].

14 {B3195 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 2. Rivayet metnine göre dava, Hazret-i Âişe'ye arz ediliyor, "Ey Ebû Seleme! Başkasının toprağına tecavüz etmekten sakın!" diyen Hazret-i Âişe Resûlullah'ın "Her kim başkasının...." hadisini naklediyor. Buna göre *Tecrid* metninde Resûlullah'a ait olduğu bildirilen ilk cümle aslında Hazret-i Âişe'nin kendi cümlesidir.}

2. *"Tûr'a ve açılıp serilen bir varakta satırlanmış olan kitaba, mâmur Kâbe'ye, yükseltilmiş semaya, taşkın el-bahrü'l-muhîte yemin olsun ki rabbinin azabı muhakkak vâki olacaktır"*[15] (et-Tûr, 52/1-7).

3. *"Halk cihetiyle siz mi daha zorsunuz, yoksa* (şu) *gök mü? İşte o gökkubbeyi Allah yaptı. Onun binasını yüceltti ve düzeltti. Gecesini kararttı, kuşluğunu çıkardı. Ondan sonra da yeri döşedi. Ondan suyunu ve merasını çıkardı. Dağlarını da oturttu.* (Bütün) *bunlar* (ey halk!) *sizin ve davarlarınızın intifâı içindir"*[16] (en-Nâziât, 79/27-33).

4. *"Bir tevazünü ve güzelliği haiz olan semaya yemin olsun ki, hakikaten siz, sözce ihtilâf içindesiniz,* (bir kelime, bir akîde etrafında toplu değilsiniz!)"[17] (ez-Zâriyât, 51/7-8).

Âyetin bu suretle Türkçe'ye çevrilmesi Buhârî'nin *"hubük"* lafzını tefsirine göredir. Ehl-i lugatın tefsirine göre, *"hubükü's-semâ"* gökyüzündeki seyyarelerin seyrederken takip ettikleri medârattan ibarettir. Bu halde âyetin mânası, birtakım seyyâreleri ve onların medarlarını ihtiva eden semaya andolsun ki demek olur.

5. *"And olsun, o semaya ve onu yapana, yere ve onu döşeyene ve bir nefse ve onu doğrultana ve ona günahını ve ondan korunmasını ilham eden* (Allah zü'l-celâl)*e"*[18] (eş-Şems, 91/ 5-8).

1321

عَنْ أَبِي ذَرٍّ رضي الله عنه قَالَ قَالَ لِي النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم حِينَ غَرَبَتِ الشَّمْسُ تَدْرِي أَيْنَ تَذْهَبُ قُلْتُ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ فَإِنَّهَا تَذْهَبُ حَتَّى تَسْجُدَ تَحْتَ الْعَرْشِ فَتَسْتَأْذِنَ فَيُؤْذَنَ لَهَا وَيُوشِكُ أَنْ تَسْجُدَ فَلَا يُقْبَلَ مِنْهَا وَتَسْتَأْذِنَ فَلَا يُؤْذَنَ لَهَا يُقَالُ لَهَا ارْجِعِي مِنْ حَيْثُ جِئْتِ فَتَطْلُعُ مِنْ مَغْرِبِهَا فَذٰلِكَ قَوْلُهُ تَعَالَى وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ذٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ.

TERCÜMESİ

Ebû Zer el-Gıfârî radıyallahu anhtan rivayet olunduğuna göre müşârün ileyh, güneş battığı sıra Nebî sallallahu aleyhi ve sellem bana, "Ey Ebû Zer! Güneş nereye gider, bilir misin?" diye sordu. Ben, "Allah ve peygamberi bilir" dedim. Resûlullah, "Güneş gider tâ arşın altında (ki karargâhında) secde eder (gibi Allah'a inkıyâd eder) ve (mûtat üzere meşrıktan doğmak üzere) izin ister de

15 وَالطُّورِ. وَكِتَابٍ مَسْطُورٍ. فِي رَقٍّ مَنْشُورٍ. وَالْبَيْتِ الْمَعْمُورِ. وَالسَّقْفِ الْمَرْفُوعِ. وَالْبَحْرِ الْمَسْجُورِ. إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ [سورة الطور].

16 أَأَنْتُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمِ السَّمَاءُ بَنَاهَا. رَفَعَ سَمْكَهَا فَسَوَّاهَا. وَأَغْطَشَ لَيْلَهَا وَأَخْرَجَ ضُحَاهَا. وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذٰلِكَ دَحَاهَا. أَخْرَجَ مِنْهَا مَاءَهَا وَمَرْعَاهَا. وَالْجِبَالَ أَرْسَاهَا. مَتَاعًا لَكُمْ وَلِأَنْعَامِكُمْ [سورة النازعات]

17 وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْحُبُكِ. إِنَّكُمْ لَفِي قَوْلٍ مُخْتَلِفٍ [سورة الذاريات]

18 وَالسَّمَاءِ وَمَا بَنَاهَا. وَالْأَرْضِ وَمَا طَحَاهَا. وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا. فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا [سورة الشمس].

ona destur verilir (ve şarktan doğar. Bununla beraber güneş âdemoğullarının günahkârları üzerine doğmayı fena görür) ve bu halde secde etmeye yaklaşır. Fakat secdesi kabul olunmaz. (Matlaına gitmeye) izin ister de izin de verilmez ve ona, artık nereden geldinse oraya dön! denilir. O da battığı taraftan doğar. Resûlullah'ın güneş hakkındaki bu ihbarı, Allah Teâlâ'nın, "Güneş, onun devrine tayin olunan makarrinde seyreder. Güneşin (en ince bir hesap üzere) makarrindeki bu seyri, kudreti her şeye galip, ilmi her mâlûmu muhît olan Allah'ın takdiridir" meâlindeki kavli(nin mazmunu)dur. {B3199 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 4; Yâsîn, 36/38.}

İZAHI

Bu hadisi, Buhârî güneşle ayın en ince bir hesap ile mahrek ve medarlarında hareket ve deveran ettiklerinin sıfatını beyan ve tefsir için açtığı bir babında rivayet etmiştir. Buhârî bu unvanı Rahmân sûresinin aynı meâldeki, الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ âyet-i kerîmesinden almıştır. Müfessir Mücâhid ile bir kısım âlimler bu âyette güneşle ayın sair seyyârât ile beraber deveranlarının bir değirmene ve daha doğrusu zamanımızdaki makine terakkiyatına göre –hareket tarzı mükemmel bir hesap ile ayarlanarak kurulmuş– bir makineye ve çarhlarının birbirine dokunmaksızın ve yekdiğerine karşı bir saniye olsun artık, eksik kaydetmeyerek hareket etmesine teşbih edildiğini bildirmişlerdir. Güneşin arşın altında secde etmesi keyfiyetini de *Buhârî* şârihleri, secde, kasıt ve iradeye makrûn bir fiil olduğundan inkıyâddan kinaye olmak üzere tevcih etmişlerdir. Kur'an'da da ağaçların gölgeleri secde ile tabir ve tavsif olunduğuna göre Şah Veliyyullah şöyle tevcih etmiştir: Her nevi mevcudun kendi hilkatine göre, bir secdesi ve Allah'a karşı bir ubûdiyyet arzetmesi vardır. Gölgenin secdesi de yere düşmesidir. Şemsin secdesi de istivâdan guruba meylidir. Bazı sûfiyye, "günün doğuşunu kāide, istivâ zamanını kāime, zevalden geçişini râkia, gurubunu da sâcide" benzetmişlerdir (*Feyzü'l-bârî*).

Hadisteki âyet-i kerîme Yâsîn sûresinin 38. âyetidir. Bunu takip eden iki âyetin meâli de şöyledir: *"Aya da birtakım menziller tayin ettik.* (O da bu medarını kateder). *En sonu eğri ve eski kuru hurma sapına döner de ne güneşin aya yetişmesi gerekir, ne de gece gündüzü geçebilir. Bu ecramın hepsi kendilerine ait bir felekte yüzerler."*[19]

1322

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم قَالَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ مُكَوَّرَانِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

19 وَالْقَمَرَ قَدَّرْنَاهُ مَنَازِلَ حَتَّى عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ. لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَا أَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ [سورة يس].

TERCÜMESİ

Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin, "Güneşle ay kıyamet gününde (ziyaları sönüp birbiri içine) dürülürler" buyurduğu rivayet olunmuştur. {B3200 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 4.}

İZAHI

Kâ'b el-Ahbâr bu hadise şöyle bir ek de rivayet etmiştir: "*Sonra da cehenneme konurlar.*" Bu ziyade Ebû Hüreyre'den de rivayet olunmuştur. İbn Abbas'tan Kâ'b'ın bu rivayeti sorulmuş da İbn Abbas Kâ'b'ı yalanlayarak, "Şu yahudi, yahudi hurafelerini İslâm dinine sokmak istemiştir. Allah Teâlâ kendisine taatte bulunan mahlûkunu ta'zîb etmekten münezzehtir. Acaba Kâ'b وَسَخَّرَ لَكُمُ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ دَائِبَيْنِ "(*Ey kullarım! Allah güneşle ayı sizin emrinize dâimî surette müsahhar kıldı*)[20] kavl-i şerifini görmedi mi? Nasıl olur da Allah senâ buyurduğu iki mahlûkunu azap eder?" diye cevap vermiştir.

Ebû Seleme de Ebû Hüreyre'den güneşle ayın iki öküz halinde cehenneme konulacağını rivayet etmiş de orada bulunan Hasan-ı Basrî, "Bu zavallıların ne günahı var ki cehenneme konulsunlar!" diye Ebû Seleme'yi karşılamıştır.[21] Ebû Hüreyre rivayetinin sıhhatine kāil olanların müdafaa ettikleri tez de şudur: Allah bunları ta'zîb için değil, belki dünyada güneşe, aya tapanlara, bunlara ettikleri ibadetlerin tamamıyla bâtıl olduğunu bildirmek içindir.

Buhârî, mevzumuz Ebû Hüreyre hadisinden sonra dört tarik ile Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin, güneşle ay kimsenin ölmesi, ve dirilmesi ve doğması için tutulmazlar. Fakat bunlar Allah'ın varlığına ve birliğine delâlet eden âyetlerden iki delildir. Bunların husûf ve küsûf hallerini gördüğünüzde namaz kılınız, Allah'ı zikrediniz! buyurduğu hakkındaki meşhur bir hadisi rivayet etmiştir ki bu rivayet Abdullah b. Ömer, İbn Abbas, İbn Mes'ûd ve Âişe hazerâtına müntehî olmaktadır.[22] Âişe rivayetinde husûf namazı da tarif edilmiştir ki bu rivayetlerin hepsi bu eserimizin üçüncü cildinde küsûf namazı bahsinde rivayet edilmiştir, oraya bakınız!

1323

عَنْ عَائِشَةَ رضي الله عنها قَالَتْ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا رَأَى مَخِيلَةً فِي السَّمَاءِ أَقْبَلَ وَأَدْبَرَ وَدَخَلَ وَخَرَجَ وَتَغَيَّرَ وَجْهُهُ فَإِذَا أَمْطَرَتِ السَّمَاءُ سُرِّيَ عَنْهُ قَالَتْ فَعَرَّفْتُهُ ذٰلِكَ فَقَالَ وَمَا أَدْرِي لَعَلَّهُ كَمَا قَالَ قَوْمٌ فَلَمَّا رَأَوْهُ عَارِضًا مُسْتَقْبِلَ أَوْدِيَتِهِمْ الْآيَةَ.

20 {İbrâhîm, 14/33.}

21 {Tahâvî, *Müşkilü'l-âsâr*, I, 170, no: 183.}

22 {B3201-B3204 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 4.}

TERCÜMESİ

Âişe radıyallahu anhâdan rivayet olunduğuna göre demiştir ki, Nebî sallallahu aleyhi ve sellem gökyüzünde yağışlı sanılan bir bulut görünce (kâh) ona karşı durur, geri dönerdi; (kâh evimize) girer çıkardı ve (bu karanlık buluttan ümmete bir âfet erişmesinden endişe ederek) çehresi(nin rengi) değişirdi. Yağmur gökten yağınca da Resûlullah'tan bu endişe zâil olurdu. Âişe (hazretleri) demiştir ki, "Ben bunun sebebini Resûlullah'tan öğrenmek istedim. O bana, 'Ne bileyim? Belki bu kara bulut bir kavmin (Âd kavminin) dediği gibi (bir azap) olur (ki Kur'an'da şöyle hikâye olunmuştur:) Âd kavmi kendilerine vaad olunan azabı –âfâkı enine kaplayarak vadilerine karşı gelen– bir bulut halinde gördükleri zaman onlar, 'Şu ufuktaki karaltı bize yağmur yağdıracak bir buluttur' demişlerdi. (Hûd peygamber de onlara), 'Belki o, (gelmesini) tâcil ettiğiniz azaptır; (o bir) rüzgârdır ki içinde elem verici azap vardır" (diye cevap vermiştir). {B3206 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 5; el-Ahkāf, 46/24.}

İZAHI

Hadisteki âyet-i kerîme Ahkāf sûresinin 24. âyetidir. Buna tekaddüm eden âyetlerde Hûd aleyhi's-selâmın kavmine, *"Allah'tan başka bir mâbuda ibadet etmeyin! Ben size büyük bir günün azabının erişmesinden korkuyorum!" dediği, onların da, "Sen bizi mâbudlarımızdan çevirmek için mi geldin? Doğru sözlülerden isen o bize vaad edip durduğun azabı getir!" diye istihza ettikleri ve Hûd peygamberin de, "Ben size bana gönderilen haberleri tebliğ ediyorum. Şimdi anladım ki siz cahil bir güruhsunuz!" diye mukabele ettiği bildirilmiştir.*[23] Bunun üzerine sarsar fırtınası kopmuştur.

Fussılet sûresinin 15, 16. âyetlerinde de şöyle buyurulmuştur: "*Âd* (kavmi) *yeryüzünde haksız olarak kibirlenmek istediler de, 'Bizden daha kuvvetli kim var?' dediler. Onlar kendilerini yaratmış olan Allah'ın kuvvet cihetiyle onlardan daha kavi ve üstün olduğunu bir kere düşünmediler mi? de âyetlerimizi inkâr eder oldular. Biz de kendilerine şu alçak hayatta zillet azabını tattırmak için uğursuz günlerde üzerlerine* (soğuk ve gürültülü) *bir sarsar kasırgası gönderdik. Âhiret azabı ise hiç şüphesiz daha zilletlidir. Hem de onlar kurtarılmayacaklardır.*[24]

"Yedi gece, sekiz gündüz devam eden ve her şeyi alt üst eden bu kasırga "ahkāf" denilen kum yığınlarını getirip üzerlerine yığmıştır. Bir halde ki, bunların meskenlerinden başka bir şey görünmez olmuştur. İşte mücrimlerden teşekkül eden bir cemiyeti biz böyle cezalandırırız" buyurulmuştur.[25]

---

23 أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللّٰهَ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ. قَالُوا أَجِئْتَنَا لِتَأْفِكَنَا عَنْ اٰلِهَتِنَا فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ. قَالَ إِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللّٰهِ وَأُبَلِّغُكُمْ مَا أُرْسِلْتُ بِهِ وَلٰكِنِّي أَرَاكُمْ قَوْمًا تَجْهَلُونَ. {el-Ahkāf, 46/21-23.}

24 فَأَمَّا عَادٌ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَقَالُوا مَنْ أَشَدُّ مِنَّا قُوَّةً أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللّٰهَ الَّذِي خَلَقَهُمْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَكَانُوا بِاٰيَاتِنَا يَجْحَدُونَ. فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي أَيَّامٍ نَحِسَاتٍ لِنُذِيقَهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ أَخْزَى وَهُمْ لَا يُنْصَرُونَ [سورة فصلت].

25 تُدَمِّرُ كُلَّ شَيْءٍ بِأَمْرِ رَبِّهَا فَأَصْبَحُوا لَا يُرَى إِلَّا مَسَاكِنُهُمْ كَذٰلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ. {el-Ahkāf, 46/25.}

Buhârî, Hazret-i Âişe'nin bu hadisini rüzgârların hilkati ve envâı hakkında açtığı bir babında rivayet etmiş ve bunlardan azap için gönderilen bir kısmını bildirmiştir. Bundan sonra müellif bu unvanında rahmet müjdecisi olan diğer bir rüzgâr nevini de bildirmek üzere Furkān sûresinin 48-49. âyetlerine işaret etmiştir ki meâlleri şöyledir: *"Allah o kudret sahibidir ki* (bir kısım) *rüzgârları rahmetinin önünde* (müteaddit cihetlerden estirerek) *müjdeci olarak göndermektedir. Müteakiben gökten tertemiz yağmur indirmekteyiz. Bu suretle ölü bir beldeyi diriltir ve yarattığımız birçok hayvanı ve insanı sularız.*[26]

Buhârî bu hadisten önce Ahzâb Vak'ası'nda Resûlullah'ın, *"Ben sabâ* (poyraz) *rüzgârıyla nusret olundum. Âd kavmi de debür* (lodos) *yeliyle helâk edildi"* {B3205 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 5.} meâlinde İbn Abbas'tan mervî bir hadisini rivayet etmiştir.

1324

عَنْ عَبْدِ اللهِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ الصَّادِقُ الْمَصْدُوقُ قَالَ إِنَّ أَحَدَكُمْ يُجْمَعُ خَلْقُهُ فِي بَطْنِ أُمِّهِ أَرْبَعِينَ يَوْمًا ثُمَّ يَكُونُ عَلَقَةً مِثْلَ ذٰلِكَ ثُمَّ يَكُونُ مُضْغَةً مِثْلَ ذٰلِكَ ثُمَّ يَبْعَثُ اللهُ مَلَكًا وَيُؤْمَرُ بِأَرْبَعِ كَلِمَاتٍ وَيُقَالُ لَهُ اكْتُبْ عَمَلَهُ وَرِزْقَهُ وَأَجَلَهُ وَشَقِيٌّ أَوْ سَعِيدٌ ثُمَّ يُنْفَخُ فِيهِ الرُّوحُ فَإِنَّ الرَّجُلَ مِنْكُمْ لَيَعْمَلُ حَتَّى مَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجَنَّةِ إِلَّا ذِرَاعٌ فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ كِتَابُهُ فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ وَيَعْمَلُ حَتَّى مَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ النَّارِ إِلَّا ذِرَاعٌ فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ.

TERCÜMESİ

Abdullah (b. Mes'ûd) radıyallahu anhtan rivayete göre demiştir ki: Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bana (insanın hilkati atvârından) haber verdi –ki o, kendi doğru söyler, kendisine de doğru bildirilir– buyurdu ki: Sizin biriniz(in hilkati mebdeinde) ana ve baba maddeleri kırk gün ananın karnında toplanır, (halka müstaid bir halde tahammür eder). Sonra o maddeler o kadar zaman (kırk gün) içinde katı bir kan pıhtısı halini alır. Sonra yine o kadar zaman (kırk gün) içinde mudga (bir çiğnem ete) tahavvül eder. (Dördüncü tekâmül tavrında) Allah bir melek gönderir ve tekâmül eden mudgaya (şu) dört kelime(yi

26 وَهُوَ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُورًا. لِنُحْيِيَ بِهِ بَلْدَةً مَيْتًا وَنُسْقِيَهُ مِمَّا خَلَقْنَا أَنْعَامًا وَأَنَاسِيَّ كَثِيرًا. {el-Furkān, 25/48-49.}
Bu âyetteki نشرى kıraati Nâfi', İbn Kesîr, Ebû Amr, Ca'fer, Ya'kūb'un kıraatidir ve Buhârî cumhurun bu kıraatini ihtiyar etmiştir, biz de müellife uyarak bu suretle tercüme ettik. Mushaflarda meşhur olan Âsım'ın بشرى kıraatidir, müjde mânasınadır ve *"Bir kısım rüzgârı yağmurun önünde müjdeci olarak gönderiririz"* demek olur. Nûnu meftuha ile kıraat da aşereden diğer eimmenin kiraatidir.

yazması) emrolunur ki: Onun işini, rızkını, ecelini, şaki veya said olduğunu yaz!" denilir.

(İbn Mes'ûd demiştir ki Abdullah'ın hayatı yed-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki: Melek bunları yazdıktan) sonra ona ruh üflenir. (Cenin canlanır). İmdi sizden bir kişi (bu fıtratı icabı dünyada) iyi iş işler de hatta kendisiyle cennet arasında yalnız bir kulaç mesafe kalır. Bu sırada (meleğin ana karnında yazdığı) yazı gelir; o kişiyi önler. Bu defa o, cehennemliklerin işini işlemeye başlar (da cehenneme girer) sizden bir kişi de (fena) iş işler. Hatta kendisiyle cehennem arasında ancak bir kulaç mesafe kalır. Bu sırada (meleğin yazdığı) kitabı gelir onu önler. Bu defa o kişi ehl-i cennetin işini (hayır iş) işler, (cennete girer). {B3208 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 6.}

İZAHI

Bu hadisi, Buhârî meleklerin memur oldukları hilkat vazifelerine dair açtığı bir babında rivayet etmiştir. Hadisin unvana mutabakat noktası da bir kısım meleklerin beşerin mukadderatını, saadet ve şekavetini yazmaya memur olduklarının bildirilmesidir. Bu babın unvanında Buhârî, Abdullah b. Selâm'ın Resûlullah'a, Cibrîl aleyhi's-selâm yahudi düşmanıdır dediğini de muallak olarak rivayet ediyor. "Hicret" bahsinde de mevsûlen rivayet etmiştir. Yahudilerin de Cibrîl aleyhi's-selâma düşmanlıkları Bakara sûresinin 97, 98. âyetlerinde şöyle haber verilmiştir:

"Habîbim, de ki: Her kim Cibrîl'e düşmansa (Allah'a düşmandır). *Çünkü o Cibrîl* (Kur'an'ı) *Allah'ın izniyle senin kalbine –önündeki* (kitapları) *musaddık ve müminlere hidayet ve beşâret olmak üzere– indirmektedir. Her kim Allah'a ve meleklerine ve peygamberlerine ve* (hususiyle) *Cibrîl'e ve Mîkâil'e düşman olursa Allah da kâfirlere düşmandır."*[27]

Melekleri, Ehl-i sünnet ulemâsının cumhuru "Latif ve muhtelif şekillere intibak edebilir kabiliyette nuranî cisimlerdir, meskenleri de göklerdir" diye tarif etmişlerdir. Muhakkikler de meleklerin cisim değil en latif bir cevher olduğunu ve aklı, nutku haiz olup şehvet ve gadap gibi beşerî ihtirasları tevlîd eden sıfatlardan uzak bulunduklarını; yemeleri, içmeleri Allah Teâlâ'yı tesbih, takdis, zikirden ibaret olduğunu kaydetmişlerdir.

Melekler, memur oldukları vazifelerine göre birtakım nevilere ayrılmışlardır. Efradının sayısını ise Allah bilir. En büyükleri dört melektir: Cebrâil, Mîkâil, Azrâil, İsrâfil. Meleklerin envâından bir kısmı Buhârî'nin bu babında rivayet ettiği müteaddit hadislerde görülecektir. İbn Mes'ûd'un bu hadisinde de bir nevi insanların hayat ve mukadderatını, saadet ve şekavetini yazmaya memur olan nevi öğretilmiş bulunuyor.

27 قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَى قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللّٰهِ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى وَبُشْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ. مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِلّٰهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَرُسُلِهِ وَجِبْرِيلَ وَمِيكَالَ فَإِنَّ اللّٰهَ عَدُوٌّ لِلْكَافِرِينَ. {el-Bakara, 2/97-98.}

Hadisin metninde Resûlullah'ın kelâmı "şakî ve saîd" kelimeleriyle nihayet buluyor. Ondan alt tarafı râvi Abdullah b. Mes'ûd'a aittir. Buhârî metninde ikisi arası fasledilmediğinden hepsi Peygamber efendimizin kelâmıdır sanılıyor. Bu zannı, hadisin diğer bir rivayet tarikinde, قال عبد الله والذي نفسي بيده vârit olması izâle etmiş, bu da tercümemizde gösterilmiştir.

Buhârî bu unvanında birinci olarak mi'rac hadisini rivayet etmiştir. Münasebeti de mi'racın Cibrîl refakatiyle vukuudur. Bu hadisin mufassal metni mi'rac bahsinde gelecektir. Oraya bakılsın!

Beşerin hilkat-i atvârı Kur'ân-ı Mübîn'de Mü'minûn sûresinin 12-14. âyetlerinde beyan buyurulmuştur ki meâlleri şöyledir: *"Andolsun ki biz insanı çamurdan* (tasfiye edilmiş) *bir sülâleden* (gıda olarak insan uzviyetine temessül eden bir maddeden) *yarattık. Sonra o sülâleyi,* (o insan nesline temessül eden maddeyi) *mekânetli bir karargâhta,* (aldığını muhafaza eden kuvvetli ana rahminde) *nutfe,* (menî içinde bir tohum) *kıldık. Sonra nutfeyi,* (o insan tohumunu) *alaka* (yapışkan ve pıhtı bir kan halinde) *yarattık. Müteakiben o alakayı mudga* (bir çiğnem et) *haline koyduk. Arkasından mudga kemik,* (insan iskeleti) *halinde yarattık. Ardı sıra bu kemik*(den iskelet)*e bir et giydirdik. Sonra bu* (hilkat atvârının son şekli)*ni bir başka yaratış* (olan iradesiyle, ruhuyla, bedenî cihaz ve kuvâsı)*yla* (ahsen-i takvîmde) *bir hilkat neşeti verdik. Bu cihetle Allah, hâlik* (farz olunan)*ların fevkinde güzel yaratmakla yüceldi."*[28]

İnsan denilen bu hilkat garîbesini Allah, bir anda yaratmak kudretini haiz iken Allah'ın onu tabii şeklini alıncaya kadar birtakım tavırlara, kanunî tahavvüllere tâbi tutmasında hiç şüphesiz hususi ve umumi birtakım menfaatler, hikmetler vardır. Hususi menfaatlerden bir mühimi anaya ait olanıdır ki: Allah, o nevzadı ana karnında def'aten yaratmış olsaydı, ana mûtadı olmayan bir yükü karnında taşımak zorunda kalacak ve belki de helâkine sebep olacaktı. Hilkat etvârıyla temin edilen mümârese sayesinde bu mahzur önlenmiş oluyor. Umumi olan hikmet ve menfaat de Allah'ın kudretini ve insanlara mebâdî-i hilkatte başlayan nimetini izhar etmesidir.

1325

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا أَحَبَّ اللّٰهُ عَبْدًا نَادَى جِبْرِيلَ إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ فُلَانًا فَأَحْبِبْهُ فَيُحِبُّهُ جِبْرِيلُ فَيُنَادِي جِبْرِيلُ فِي أَهْلِ السَّمَاءِ إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ فُلَانًا فَأَحِبُّوهُ فَيُحِبُّهُ أَهْلُ السَّمَاءِ ثُمَّ يُوضَعُ لَهُ الْقَبُولُ فِي الْأَرْضِ.

28 وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ. ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَكِينٍ. ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ فَتَبَارَكَ اللّٰهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ. {el-Mü'minûn, 23/12-14.}

Tercümesi

Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan gelen bir rivayete göre Nebî sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: Allah, bir kulu sevdiğinde Cibrîl'e, "Allah filân kulu sever; sen de onu sev!" diye emreder. Cibrîl de o kulu sever. Sonra Cibrîl gök halkına, "Allah filânı seviyor; onu siz de seviniz!" diye seslenir. Göktekiler de o kimseyi sever. Sonra yerdeki insanlar(dan onu tanıyan müslümanlar)ın gönlüne o kimse (hakkında bir sevgi) konulur (da müslümanlar arasında da sevilir ve iyi kişi olarak anılır). {B3209 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 6.}

İzahı

Bu hadisi de Buhârî melâikenin zikrine dair açtığı babında rivayet etmiştir. Hadisin unvana mutabakat noktası Cibrîl'e Resûlullah'ın emri ve tebliğ vasıtası olarak istihdamıdır. Buhârî'den başka müellifler tarafından bu hadisin alt tarafı da şu suretle rivayet olunmuştur: *Allah bir kişiye buğzedip ondan nefret edince de Cibrîl'e, "Ben filân kişiyi sevmiyorum; sen de sevme!" diye emreder. Cibrîl de onu sevmez. Sonra Cibrîl de gök halkına, "Allah filân kişiyi sevmiyor, siz de onu sevmeyiniz!" der. Göktekiler de o kimseyi sevmezler. Sonra yerdeki insanlar*(dan onu tanıyan müslümanlar)*ın gönlüne* (Allah tarafından) *o kimse hakkında bir nefret konulur* (da müslümanlar arasında sevilmez ve iyi kişi diye anılmaz).[29]

Bu ziyade rivayeti İsmâilî, İbn Cüreyc'den gelen bir tarik ile tahrîc etmiştir. Tûfî de, Buhârî *Sahîh*'inde hadisin muhabbet ve rağbete dair kısmını rivayet etmiştir de buğz ve nefrete ait kısmını bırakmıştır diye ta'riz etmiştir.

Hadisin birinci fıkrası küllî bir kaide olarak, "Müslümanlar arasında sevimli olan her kişi, Allah yanında da sevimlidir" suretinde umumi bir hükmü muhtevidir. İkinci fıkrası –ki bunu izahımızda mütalaa etmiş bulunuyoruz– Bu da yukarıdaki kazıyyenin aksi bir hükmü muhtevi olarak, "Müslümanlar yanında menfûr olan her kişi, Allah yanında da müstekrehtir" suretinde ifade olunur.

1326

عَنْ عَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا أَنَّهَا سَمِعَتْ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ إِنَّ الْمَلَائِكَةَ تَنْزِلُ فِي الْعَنَانِ وَهُوَ السَّحَابُ فَتَذْكُرُ الْأَمْرَ قُضِيَ فِي السَّمَاءِ فَتَسْتَرِقُ الشَّيَاطِينُ السَّمْعَ فَتَسْمَعُهُ فَتُوحِيهِ إِلَى الْكُهَّانِ فَيَكْذِبُونَ مَعَهَا مِائَةَ كَذْبَةٍ مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِهِمْ.

29 {M6705 Müslim, Birr, 157.}

TERCÜMESİ

Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin zevcesi Âişe radıyallahu anhâdan rivayet olunduğuna göre Âişe, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle derken işitmiştir: Melekler "anân"e -ki, buluttur- inerler de gökte kazâ ve hükmolunan (istikbale ait) bazı şeyleri (kendi aralarında) görüşürler. Bu sırada şeytanlar (bu havadisi) kulak hırsızlığı yaparlar. (İşittiklerini de) kâhinlere gizlice ulaştırırlar. Bu haberlerle beraber yüz(lerce) yalan da kendiliklerinden uydururlar. {B3210 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 6.}

İZAHI

Kâhin, falcıya ve bakıcıya denilir. Kehânet de kâhinlik ve falcılık sanatına denir. Hadiste haber verildiği üzere İslâm'ın zuhurundan evvel kâhinler istikbale ait bazı şeyler haber verirler ve kâinatın esrarına vâkıf olduklarını iddia ederlerdi. Peygamber efendimizin, *"Nübüvvetten sonra artık kehanet yoktur"* buyurduğu veçhile Resûlullah'ın bi'seti üzerine gökyüzü meleklerin muhafazası altına alınmış ve şeytanların istihbarat kapıları kapanmıştır. Saffât sûresinin ilk âyetlerinde, semadan şeytanların tard ve teb'îdleri şöyle bildiriliyor: *"Biz, dünya*(ya yakın) *semayı yıldızların ziyâlarıyla donattık. Hem de azgın şeytanlardan koruduk. Artık onlar* (semalara yükselip de) *mele'-i a'lâyı ve yükseklerdeki melekleri dinleyemezler. Kovulmak için her taraftan* (yıldız) *mermisine tutulurlar. Onlar için ayrılmaz bir azap mukarrerdir. Şayet bir haber kapıp kaçan olursa onu da* (ziyasıyla semaları) *delen parlak bir yıldız takip eder."*[30]

1327

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم إِذَا كَانَ يَوْمُ الْجُمُعَةِ كَانَ عَلَى كُلِّ بَابٍ مِنْ أَبْوَابِ الْمَسْجِدِ مَلَائِكَةٌ يَكْتُبُونَ الْأَوَّلَ فَالْأَوَّلَ فَإِذَا جَلَسَ الْإِمَامُ طَوَوُا الصُّحُفَ وَجَاءُوا يَسْتَمِعُونَ الذِّكْرَ.

TERCÜMESİ

Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin şöyle buyurduğu rivayet olunmuştur: Cuma günü olunca mescidin kapılarından her kapıda melekler bulunur. Onlar mescide ilk gelenleri birinci, (ikinci, üçüncü

---

30 إِنَّا زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِزِينَةٍ الْكَوَاكِبِ. وَحِفْظًا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ مَارِدٍ. لَا يَسَّمَّعُونَ إِلَى الْمَلَإِ الْأَعْلَى وَيُقْذَفُونَ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ. دُحُورًا وَلَهُمْ عَذَابٌ وَاصِبٌ. إِلَّا مَنْ خَطِفَ الْخَطْفَةَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ ثَاقِبٌ {es-Saffât, 37/6-10.}

gelenleri sırasına göre) yazarlar. Hatip minbere oturunca sayfaları dürerler ve saflar arasına gelerek hutbeyi dinlerler.[31] {B3211 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 6.}

1328

عَنِ الْبَرَاءِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِحَسَّانَ اهْجُهُمْ أَوْ هَاجِهِمْ وَجِبْرِيلُ مَعَكَ.

Tercümesi

Berâ (b. Âzib) radıyallahu anhtan Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin Hassân (b. Sâbit)'e, "Sen de müşrikleri hiciv ve zemmet yahut onların hicivlerine mukabelede bulun, Cibrîl de seninle beraberdir" buyurduğu rivayet olunmuştur. {B3213 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 6.}

İzahı

Aşağıda izah olunacağı üzere Resûlullah'ın Hassân'a bu suretle emir buyurmaları müşriklerin Resûlullah'ı ve ashabını hicvetmeye başlamaları üzerinedir.

Buhârî'nin yine bu babında diğer bir rivayetine göre Saîd b. Müseyyeb demiştir ki: Bir kere Hassân b. Sâbit mescidde şiir inşâd ettiği sıra Ömer radıyallahu anh mescide uğramıştı. (Hassân'ın mescidde şiir inşâdını çirkin gördü). Bunun üzerine Hassân, "(Yâ Ömer!) Vaktiyle ben bu (mübarek) mescidde senden daha hayırlı bir zat, (Resûlullah) hazırken de şiir inşâd ederdim!" dedi. Sonra Hassân, Ebû Hüreyre'ye dönerek, "Allah aşkına sana sorarım: Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin Hassân'a, ***'Haydi sen de benim tarafımdan*** (müşriklere) ***cevap ver!'*** dediğini ve ***'Yâ rab!*** (Şairimi) ***Cibrîl ile teyid buyur!'*** diye dua ettiğini sen işittin mi?" diye sordu. O da, "İşittim!" diye tasdik etti.[32]

Hassân b. Sâbit, Resûlullah'ın en âteşîn şairlerinden biri idi. Şiirlerinin en ziyade bedîî mevkii haiz olanı Câhiliye devrine ve hicve dair olanlarıdır. İslâmiyet hiciv ve zemmi de ahlâkî kayıt altına alınca eski parlaklığını kaybetmiştir. Peygamber efendimiz Medine'ye hicret ettikten sonra Mekke müşrikleri harp ve kıtale başlamadan önce Resûlullah'ı ve ashabını zemmetmek suretiyle cidâle başlamışlardı. Ebû Süfyân b. Harb, Abdullah b. Ziba'râ, Amr b. Âs, Dırâr b. Hattâb zemmedenlerin önderlerindendi. Bunların Mekke'de hicve başlamaları Medine'de müslümanların gayretini harekete getirdi ve Hazret-i Ali de bizi hicvedenleri zemmetsin! diye Peygamber'e müracaat olundu. Resûlullah Ali için

31 Bu hadisin daha uzun bir rivayet tariki bu eserimizde "Cum'a" bahsinde 480 numara ile tercüme edilmiştir, oraya bakınız!

32 عن سعيد بن المسيب قال مر عمر رضي الله عنه في المسجد وحسان ينشد. قال كنت أنشد فيه وفيه من هو خير منك. ثم التفت إلى أبي هريرة فقال: أنشدك بالله أسمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول أجب عني؛ اللهم أيده بروح القدس قال نعم.
{B3212 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 6.}

müsaade etmeyip, *"Ensardan kılıçlarıyla bize nusrat eden âteşîn şairlerimiz var, elbette onlar lisanlarıyla nusretlerini de esirgemezler"* buyurmuştu. Bunun üzerine Hassân, bu işi bana havale buyurunuz!" diye lisanının bütün kudret ve kabiliyeti ile bu vazifeyi üzerine aldı. Yalnız Resûlullah kendisinin de Kureyş'ten olduğunu ve meselâ Ebû Süfyân, nesebi Abdülmuttalib'de birleşen bir amcasının oğlu bulunduğunu düşünerek nasıl hicvedileceğini anlamak istiyordu. Hassân bu endişeyi izâle için, "Yâ Resûlellah! Ben şiirlerimde sizin mukaddes şahsiyetinizi hamurdan kıl çeker gibi Kureyş müşrikleri câmiasından nezaketle çeker alırım!" dedi. Hassân Neccâroğulları'ndan bir Medineli olmakla Kureyş'in ensâbını, eyyâmını o kadar bilemezdi. Bu hususta müstesna bir vukuf sahibi olan Ebû Bekir'den öğrenmesi tavsiye edildi.

Bu müdafaa esasları tesbit edildikten sonra Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Mescid-i Saâdet'te Hassân için bir minber kurdurdu. Büyük şair şiirlerini hazırladıkça bu minbere çıkar inşâd ederdi. Bunlarda Resûlullah'a intisap ile duydukları fahr ve ibtihâcı da tebârüz ettirirdi. İşte Hassân'ın inşâd ettiği bu şiirleri üzerine Peygamber efendimiz, *"Hassân'ın fıtrî kabiliyetini, edebî sünûhâtını Cibrîl teyit ediyor"* buyurmuştur.[33]

İbnü'l-Esîr *Üsdü'l-gābe*'de, hulâsaten naklettiğimiz bu mâlûmatı verdikten sonra İbn Sîrîn'den şunları da naklediyor: Müşrikleri hiciv için Hassân'dan başka yine ensardan Kâ'b b. Mâlik ile Abdullah b. Revâha da ihtiyar edilmişti. Hassân ile Kâ'b'ın şiirleri Kureyş'in vekāyii, eyyâmı, meâsiri hakkında idi. Abdullah b. Revâha da şiirlerinde müşrikleri küfür ile, his ve şuuru olmayan putlara tapmalarıyla ayıplardı. Mekkeliler müslüman olmazdan evvel Hassân ile Kâ'b'ın şiirlerine içlenirlerdi. Müslüman olduktan sonra da Abdullah b. Revâha'nın hicviyeleri güçlerine gitmiştir. Bu müşâare ve münâşedeler o devirde zamanımızın propogandaları kadar siyasî ehemmiyeti haizdi.

1329

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ لَهَا يَا عَائِشَةُ هٰذَا جِبْرِيلُ يَقْرَأُ عَلَيْكِ السَّلَامَ فَقَالَتْ وَعَلَيْهِ السَّلَامُ وَرَحْمَةُ اللهِ وَبَرَكَاتُهُ تَرَى مَا لَا أَرَى تُرِيدُ النَّبِيَّ ﷺ .

TERCÜMESİ

Âişe radıyallahu anhâdan gelen bir rivayete göre bir kere Nebî sallallahu aleyhi ve sellem ona, "Yâ Âişe! Şu (yanımdaki) Cibrîl'dir, sana selâm ediyor" buyurmuş, Âişe de, "Selâm ve Allah'ın rahmeti ve bereketleri onun üzerine olsun!" (diye karşılamış, ve) Nebî sallallahu aleyhi ve sellemi kastederek, "Benim görmediğim (Cibrîl)'i sen görüyorsun!" demiştir. {B3217 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 6.}

33 {İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gābe*, II, 6, no: 1153; T2846 Tirmizî, Edeb, 70.}

1330

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لِجِبْرِيلَ أَلَا تَزُورُنَا أَكْثَرَ مِمَّا تَزُورُنَا قَالَ فَنَزَلَتْ وَمَا نَتَنَزَّلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا الْآيَةَ.

Tercümesi

İbn Abbas radıyallahu anhümâdan rivayet olunduğuna göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Cibrîl'e, "Ey Cibrîl! Sen bizi şu ziyaretinden daha çok ziyaret etmez misin?" demiş (ve daha sık gelmesini temenni etmiş)ti. İbn Abbas der ki: Bunun üzerine, "Biz melekler ancak rabbinin emriyle ineriz. Bizim (şimdi) önümüzde (olacak) ve arkamızda (olmuş bitmiş) ve bunların arasında (olmakta) bulunan bütün şuûnât, Allah'ın emir ve iradesine tâbidir. Bununla beraber rabbin seni unutur değildir" (meâlindeki âyet) nâzil oldu. {B3218 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 6; Meryem, 19/64.}

1331

وَعَنْهُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ أَقْرَأَنِي جِبْرِيلُ الْقُرْآنَ عَلَى حَرْفٍ فَلَمْ أَزَلْ أَسْتَزِيدُهُ حَتَّى انْتَهَى إِلَى سَبْعَةِ أَحْرُفٍ.

Tercümesi

Yine İbn Abbas radıyallahu anhümâdan rivayete göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: Bana Cibrîl Kur'an'ı, bir okunuş üzerine okuttu. Ben de durmadan bunun artması (ve Arap'ın bundan başka okuyuşlarıyla da okunmasını) isterdim. Tâ yedi türlü okunuşa erişinceye kadar bu dileğimde ısrar ettim. (Her talebim Allah tarafından is'âf olundu). {B3219 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 6.}

İzahı

Her dilde ifade tarzı itibariyle türlü sîgalar ve lehçeler bulunduğu gibi Arapça'da da müteaddit kabilelerin kendilerine has bir lehçesi ve bir ifade tarzı vardır. Kur'ân-ı Mübîn'in kelimeleri ekseriyetle Kureyş kabilesi lehçesi üzerine nâzil olduğu gibi bazısı Hüzeyl, bazısı Hevâzin, bazısı da Yemen lugatıyla nâzil olmuş ve o suretle okunmuştur. Resûlullah bütün Arap kabilelerinin gönüllerini Kur'an'ın tevhid ve medeniyet nuru üzerinde toplanmasını istiyordu. Bunun için Kur'an'ın tamamen Kureyş lugatı üzerine, bazı kelimelerinin öbür Arap lehçeleriyle gönderilmesini istemiş ve bu dileğinde

ısrar ederek Araplar arasında taayyün etmiş yedi kabilenin lehçesi üzerine gönderilmiştir. Aynı zamanda bu bir genişletme idi. Kur'an'ın kabileler arasında süratle intişarı için teshîl edilmişti. Nasıl ki on sene içinde Kur'an'ın Arap cezîresi dahilinde intişarı hususunda müessir olmuştur. Bu suretle Kur'an'ın yayılması kolaylaştıktan sonra Peygamber'in irtihal ettiği senenin ramazanında (arza-i ahîre) denilen ve Resûlullah'ın Cibrîl ile Kur'an'ı son müdârese ve müzakereleri üzerine Kureyş lehçesi takarrür etti. Buhârî'nin bu babında Hazret-i Fâtıma vasıtasıyla bizzat Resûlullah'tan tahrîc ettiği bir hadiste Cibrîl'in her sene ramazan geceleri geldiği ve o zamana kadar nâzil olan âyetleri ve sûreleri arz ile müzakere ve mümârese edildiği bildirilmiştir[34] ki bu rivayet "Alâmât-ı Nübüvvet" babında izah edilecektir. Oraya bakınız!

Bir ciheti hassaten kaydetmek isteriz ki lehçeler arasındaki bu fark ve ihtilâf bir tenevvü ve tegayyürden ibarettir. Tezat ve tenakuz değildir. Çünkü tezat ve tenakuz Kur'an hakkında muhaldir. Sonra Kur'an'ın her kelimesi yedi lehçe ve yedi vecih ile nâzil ve bu suretle okunmuş da değildir. Belki bazı kelimeleri Kureyş, bazı kelimeleri de diğer kabilelerin lehçeleriyle gönderilmiştir. Kur'an'a ait ilimlerin en büyük üstadı Abdullah b. Mes'ûd radıyallahu anh, hadisteki seb'a-i ahrufla ifade buyurulan lehçe farkına işaret ederek, "Ben muhtelif kabilelerden Kur'an okuyanların kıraatlerini dinledim, işittim. Hepsini mâna itibariyle birbirlerine yakın buldum. Sizin aranızda "geliniz!" mânasına olan 'helümme, akbil' demeniz gibi –ki, hepsi bir kapıya çıkar– artık nasıl öğrendiyseniz öyle okuyunuz!" demiştir.

"Seb'a-i ahruf" tabiri medlûlü müşkül, mânası itibariyle müteşâbih bir tabirdir ve medlûlünü tayinde pek çok fikir serdedilmiştir ki en güzeli Abdullah b. Mes'ûd'un yukarıda bildirdiğimiz ictihadıdır. Müellif Buhârî'nin aşağıda bu hususta müstakil bir babı da gelecektir. Oradaki hadislere de bakınız!

1332

عَنْ يَعْلَى رضي الله عنه قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقْرَأُ عَلَى الْمِنْبَرِ وَنَادَوْا يَا مَالِ.

TERCÜMESİ

Ya'lâ (b. Ümeyye) radıyallahu anhtan "Ben, Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin minber üzerinde (ehl-i cehennemin cehennem muhafızına), 'Yâ Mâli! (Rabbin hakkımızdaki hükmünü versin!)' diye nidâ ettiklerini (bildiren âyeti) okuduğunu işittim" dediği rivayet olunmuştur. {B3230 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 7.}

34 {B3220 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 6. Müzakere ve mümârese ifadesi hadisin baş tarafındaki İbn Abbas'ın rivayetinde yer almaktadır.}

İZAHI

Bundan önce 1326-1329 rakamlarıyla tercüme ettiğimiz hadislerde Cibrîl'in vahiy ile ilgili olan vazifesine dair hadisler rivayet edilmiştir. Müellifin bu hadisleri burada rivayet etmesinin vechi de bahsimizin meleklerin zikrine dair olmasıdır. Ya'lâ hadisinin burada rivayet edilmesinin sebebi de budur ve bir kısım meleklerin de cehennem muhafızı olmasıdır. Hadiste rivayet edilen وَنَادَوْا يَا مَالِ cümlesi de Zuhruf sûresinin 77. âyetinin bir fıkrasıdır. Âyetin tamamının meâli, kendisine tekaddüm eden 74-76. âyetlerle beraber meâlleri şöyledir: *"Şüphesiz ki* (iman etmeyen) *mücrimler cehennem azabında ebedî kalacaklardır; onlardan cehennem azabı eksiltilmez ve onlar cehennemde* (her şeyden) *ümitlerini kesmişlerdir. Herhalde biz onlara zulmetmedik ve lâkin onların kendileri zalim kesildiler. Nihayet mücrimler,* (cehennem muhafızlarına ümitsiz bir halde), *'Ey Mâlik! Rabbin işimizi bitirsin artık!' diye bağrışırlar. O da, 'Siz herhalde bekleyeceksiniz,* (hele size sorgu sırası gelsin!)*' der."*[35]

Mâlik, cehennem muhafızının adıdır. Müellifin *Sahîh*'inde bildirdiği üzere İbn Mes'ûd âyetteki bu kelimeyi "kāf"ın hazfıyla ve terhîm ile "yâ Mâli" okumuştur. "Lâm"ın zammıyla "yâ Mâlü" de kıraattir.

1333

عَنْ عَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ وَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّهَا قَالَتْ لِلنَّبِيِّ ﷺ هَلْ أَتَى عَلَيْكَ يَوْمٌ كَانَ أَشَدَّ مِنْ يَوْمِ أُحُدٍ قَالَ لَقَدْ لَقِيتُ مِنْ قَوْمِكِ مَا لَقِيتُ وَكَانَ أَشَدُّ مَا لَقِيتُ مِنْهُمْ يَوْمَ الْعَقَبَةِ إِذْ عَرَضْتُ نَفْسِي عَلَى ابْنِ عَبْدِ يَالِيلَ بْنِ عَبْدِ كُلَالٍ فَلَمْ يُجِبْنِي إِلَى مَا أَرَدْتُ فَانْطَلَقْتُ وَأَنَا مَهْمُومٌ عَلَى وَجْهِي فَلَمْ أَسْتَفِقْ إِلَّا وَأَنَا بِقَرْنِ الثَّعَالِبِ فَرَفَعْتُ رَأْسِي فَإِذَا أَنَا بِسَحَابَةٍ قَدْ أَظَلَّتْنِي فَنَظَرْتُ فَإِذَا فِيهَا جِبْرِيلُ فَنَادَانِي فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ قَدْ سَمِعَ قَوْلَ قَوْمِكَ لَكَ وَمَا رَدُّوا عَلَيْكَ وَقَدْ بَعَثَ إِلَيْكَ مَلَكَ الْجِبَالِ لِتَأْمُرَهُ بِمَا شِئْتَ فِيهِمْ فَنَادَانِي مَلَكُ الْجِبَالِ فَسَلَّمَ عَلَيَّ ثُمَّ قَالَ يَا مُحَمَّدُ فَقَالَ ذٰلِكَ فَمَا شِئْتَ إِنْ شِئْتَ أَنْ أُطْبِقَ عَلَيْهِمِ الْأَخْشَبَيْنِ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ بَلْ أَرْجُو أَنْ يُخْرِجَ اللَّهُ مِنْ أَصْلَابِهِمْ مَنْ يَعْبُدُ اللَّهَ وَحْدَهُ لَا يُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا.

TERCÜMESİ

Nebî sallallahu aleyhi ve sellem eşi Âişe radıyallahu anhâdan rivayet olunduğuna göre, Âişe (bir kere) Nebî sallallahu aleyhi ve selleme, "(Yâ Resûlellah!) Sana Uhud (Gazâsı) gününden daha şiddetli olan bir gün erişti mi?" diye sor-

35 إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي عَذَابِ جَهَنَّمَ خَالِدُونَ. لَا يُفَتَّرُ عَنْهُمْ وَهُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ. وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلٰكِنْ كَانُوا هُمُ الظَّالِمِينَ. وَنَادَوْا يَا مَالِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ قَالَ إِنَّكُمْ مَاكِثُونَ [سورة الزخرف].

muş, Resûlullah, "Yâ Âişe! Kavmin (Kureyş')ten gelen birçok zorlukla karşılaştım. Fakat onlardan Akabe günü karşılaştığım müşkül vaziyet hepsinden zorlu idi: Ben (Kureyş'ten gördüğüm ezâ üzerine Tâif'e gidip) hayatımın sıyânetini Abdükülâl'in oğlu İbn Abdüyâlîl'e teklif ettiğim zaman dileğime cevap vermemişti. Ben de kederli ve mütehayyir bir halde yüzümün doğrusuna (Mekke'ye) dönmüştüm. Bu hayretim Karnıseâlib mevkiine kadar devam etti. Burada başımı kaldırıp (semaya) baktığımda bir bulut beni gölgelendirmekte olduğunu gördüm. Buluta (dikkatle) baktığımda bunun içinde Cibrîl bulunduğunu gördüm. Şimdi Cibrîl bana, "(Yâ Muhammed!) Allah, kavminin senin hakındaki dediklerini muhakkak işitti. Seni sıyâneti esirgediklerine de vâkıf oldu. Allah sana şu dağlar meleğini gönderdi (emrine müheyyâdır), kavmin hakkında ne dilersen ona emredebilirsin!" dedi. Bunun üzerine de dağlar (emrine müsahhar olan) melek seslenip selâm verdi. Sonra, "Yâ Muhammed!" dedi, "Cibrîl'in söylediği bir hakikattir. Sen ne dilersen emrine hazırım; eğer (Ebûkubeys ile Kayakan denilen) şu iki yalçın dağın Mekkeliler üzerine (çökerek) birbirine kavuşmasını (ve müşrikleri tamamıyla ezmesini) istersen (onu da emret!)" dedi. Nebî sallallahu aleyhi ve sellem de, "(Hayır, ben onu istemem) ben isterim ki Allah bu müşriklerin sulbünden yalnız Allah'a ibadet eden ve Allah'a hiçbir şeyi şerik kılmayan (müvahhid) bir nesil meydana çıkarsın!" dedi. {B3231 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 7.}

İZAHI

Bu hadisi de Buhârî, meleklerin bir nevini, dağlar emrine müsahhar olanları bildirmek üzere sevketmiştir. Aziz Peygamberimizin Uhud Harbi'nden daha güç bir vâkıanın cereyan ettiği bir mekân olarak haber verdiği Akabe mevkii, Mina'da hac menâsikinden cemre sünnetinin icra edildiği yer yahut Tâif'te hususi bir mahallin adı olduğu hakkında iki rivayet varsa da bu vâkıa Peygamberimizin Tâif Seferi'nde vuku bulduğuna göre ikinci birinciden daha kuvvetlidir. Resûlullah'ın Tâif Seferi, peygamberliklerinin onuncu senesi şevvalinde vuku bulmuştur. O tarihte Hazret-i Hatice ile Ebû Tâlib birbirini müteakip vefat etmiş ve Peygamberimiz, her müşkül zamanlarında kendisini himaye ve teselli eden iki mühim ve kuvvetli mesnetten mahrum kalmıştı. Müşriklerin tecavüzleri de günden güne artmakta ve ashap hakkında işkenceler reva görülmekte idi. Artık Mekke'de kendi hayatını koruyacak ve ashabını himaye edecek kimse kalmamıştı. Bu cihetle mevâhib-i ledünniyyede Peygamber'in ve İslâm dininin hayatında geçen en ıstıraplı yıl bu yıl olduğu ve bu cihetle *"âmü'l-hüzün" (keder yılı)* denildiği bildirilmektedir.

Mûsâ b. Ukbe'nin "Megāzî" bahsinde İbn Şihâb'dan rivayetine göre, Resûlullah efendimiz Hatice ile Ebû Tâlib'in vefatından sonra, Tâif halkını irşad etmeyi düşündü. Tâif şehri ve Sakīf kabilesi eşrafından İbn Abdüyâlîl ile kardeşleri Habîb ile Mes'ûd'a gitti,

bunlara İslâm dininin esaslarını bildirdi. Kureyş'in gerek kendi gerek ashabı hakkında reva gördükleri mezalimden bahsederek himaye talep etti. "Megāzî" bahsindeki rivayete göre, Resûlullah bu üç kardeşten yalnız İbn Abdüyâlîl ile görüşmüştür. Bu cihetle hadiste yalnız onun adı anılmıştır. Sakīfoğulları'nın en büyüğü ve en ziyade muteber olanı o idi. Mücâhid'e göre, لَوْلَا نُزِّلَ هٰذَا الْقُرْاٰنُ عَلٰى رَجُلٍ مِنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ *"Ne olurdu şu Kur'an iki şehirden* (Mekke, Tâif'ten) *büyük bir kişiye gönderilseydi"*[36] kavl-i şerifi Utbe b. Rebîa ile İbn Abdüyâlîl hakkında ve bunların halk arasındaki mevkilerini beyan sadedinde nâzil olmuştur. İbn Sa'd'dan gelen rivayete göre, Peygamber efendimiz Tâif'te on gün ikamet etmiştir. Fakat cezîrenin en nüfuzlu adamı diye müracaat ettiği İbn Abdüyâlîl fena bir surette reddettiğinden fazla kalmamıştır ve kalmak mümkün olmamıştır. Çünkü Peygamber efendimizin müracaatını reddetmekle beraber Tâif'in ayak takımını da Resûlullah üzerine harekete teşvik etmişti. Bunlar tarafından atılan taşlarla Resûlullah'ın her iki ayağı da cerihadar olup kanamıştır. Maiyetinde Zeyd b. Hârise'den başka kimse yoktu. O da türlü hakarete mâruz kalmıştı. Peygamber efendimiz bu mütecavizlerin taarruzundan kurtulmak için Utbe b. Rebîa'nın bağına iltica etmiş, o da sıyânet ederek kendisine üzüm ikram edilmesini kölesine emretmiştir. Tâif'ten avdetinde Mut'im b. Adî'nin himayesiyle Mekke'ye girebilmiştir.

Hadiste Peygamber'in Cibrîl'i gördüğü mahal olarak haber verilen Karnıseâlib, Nevevî'ye göre Necidliler'in mîkâtı ve ihrama girdikleri Karnülmenâzil'dir ve Mekke'ye iki konak mesafededir. Karn, lugaten büyük dağdan müfrez küçük dağdır.

Bu vâkıada hâtemü'l-enbiyânın ümmeti hakkında âlî merhamet ve şefkatini iş'âr eden bir nokta vardır ki Peygamber efendimiz bu kadar müşkül zamanında bile nesillerinden müslüman gelmesi me'mûl olan müşriklerin bile kahr ve helâklerini istemeyip bunların sulbünden mümin, müvahhid bir neslin gelmesini istemesidir.

1334

عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ فِي قَوْلِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ فَأَوْحَى إِلَى عَبْدِهِ مَا أَوْحَى قَالَ رَأَى جِبْرِيلَ لَهُ سِتُّمِائَةِ جَنَاحٍ.

TERCÜMESİ

İbn Mes'ûd radıyallahu anhtan gelen rivayete göre, azîz ve celîl olan Allah'ın, "Allah; kulu (Muhammed)'e vahyettiğini vahyetti" kavl-i şerifi(nin tefsiri)nde İbn Mes'ûd "Resûlullah Cibrîl'i altı yüz kanatlı olarak gördü" demiştir. {B3232 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 7.}

36 {ez-Zuhruf, 43/31.}

1335

وَعَنْهُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى لَقَدْ رَأَى مِنْ اٰيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَى
قَالَ رَأَى رَفْرَفًا أَخْضَرَ سَدَّ أُفُقَ السَّمَاءِ.

TERCÜMESİ

Yine İbn Mes'ûd radıyallahu anhtan rivayete göre Allah Teâlâ'nın, "Andolsun ki Allah'ın bu (aziz) kulu, rabbinin âyetlerinden en büyüğünü gördü" kavl-i şerifinin tefsirinde İbn Mes'ûd, "Resûlullah semanın etrafını yeşil bir kumaş (halinde Cibrîl'in kanadı kaplamış) gördü" demiştir. {B3233 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 7.}

1336

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ مَنْ زَعَمَ أَنَّ مُحَمَّدًا رَأَى رَبَّهُ فَقَدْ أَعْظَمَ وَلٰكِنْ قَدْ رَأَى جِبْرِيلَ
فِي صُورَتِهِ وَخَلْقِهِ سَادًّا مَا بَيْنَ الْأُفُقِ.

TERCÜMESİ

Âişe radıyallahu anhâdan rivayete göre şöyle demiştir: Her kim Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem (uyanık olarak baş gözüyle) rabbini gördü sanırsa, en büyük yalan irtikâp etmiş olur. Lâkin muhakkak olan şudur ki Resûlullah Cibrîl'i ufkun arasını kaplamış olduğu halde hakiki suret ve hilkatinde görmüştür. {B3234 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 7.}

İZAHI

Birçok haberlerle sabit bir hakikattir ki Cibrîl Peygamberimize geldiğinde ashaptan melih yüzlü Dihye el-Kelbî suretinde gelirdi. Bazı defalar da bir a'râbî suretine temessül ederek gelmişti. Cibrîl'i yaratılış şekil ve suretinde yalnız iki defa görmüştür. Birincisi فَاسْتَوَى. وَهُوَ بِالْأُفُقِ الْأَعْلَى [37] mazmunu ve mâba'di âyetlerin medlûlü veçhile ufuk-ı a'lâda görmesi ki yukarıdaki İbn Mes'ûd'un iki hadisi bu rü'yeti tefsir ve tasvir etmektedir. İkincisi de وَلَقَدْ رَاٰهُ نَزْلَةً أُخْرَى. عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى [38] *"Bir de Resûlullah başka bir defa Cibrîl'i* (mi'racdan) *inerken sidretü'l-müntehâda gördü"* kavl-i şerifi mûcibince sidrede görmesidir.

Hazret-i Âişe'nin rü'yeti inkârına gelince hiç şüphesiz ki Âişe hazretlerinin bu inkârı cumhurun mezhebine mugayirdir. Fakat Hazret-i Âişe'nin bu inkârı, Resûlullah'tan işit-

37 en-Necm, 53/6-7.

38 en-Necm, 53/13-14.

meye müstenit olmayıp وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللّٰهُ [39] ve لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ [40] gibi nusûstan istinbat ve ictihada müstenit olduğu için Hazret-i Âişe hadisi terkedilemez. İbn Mes'ûd'un meşhur olarak nakledilen mezhebi de böyledir. Abdullah b. Abbas'tan ise Resûlullah'ın, Allah'ı baş gözüyle gördüğü birçok tarikle rivayet olunmuştur. Abdullah b. Ömer bir kere İbn Abbas'a "Hakikaten Peygamber Allah'ı görmüş müdür?" diye haber göndermiş, o da, "Evet görmüştür" diye cevap vermiştir. Hasan-ı Basrî, Ebü'l-Feth er-Râzî, Mâverdî, Ebü'l-Hasan el-Eş'arî hep İbn Abbas mezhebine kāil olmuşlardır.

1337

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم إِذَا دَعَا الرَّجُلُ امْرَأَتَهُ إِلَى فِرَاشِهِ فَأَبَتْ فَبَاتَ غَضْبَانَ عَلَيْهَا لَعَنَتْهَا الْمَلَائِكَةُ حَتَّى تُصْبِحَ.

Tercümesi

Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin şöyle buyurduğu rivayet olunmuştur: "Kişi kadınını (cinsî mukarenet için) yatağına davet eder de kadın imtina ederek zevc asabî bir halde gecelerse, melekler o kadına sabaha kadar lânet ederler." {B3237 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 7.}

1338

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنهما عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم قَالَ رَأَيْتُ لَيْلَةَ أُسْرِيَ بِي مُوسَى رَجُلًا آدَمَ طُوَالًا جَعْدًا كَأَنَّهُ مِنْ رِجَالِ شَنُوءَةَ وَرَأَيْتُ عِيسَى رَجُلًا مَرْبُوعًا مَرْبُوعَ الْخَلْقِ إِلَى الْحُمْرَةِ وَالْبَيَاضِ سَبْطَ الرَّأْسِ وَرَأَيْتُ مَالِكًا خَازِنَ النَّارِ وَالدَّجَّالَ فِي آيَاتٍ أَرَاهُنَّ اللّٰهُ إِيَّاهُ فَلَا تَكُنْ فِي مِرْيَةٍ مِنْ لِقَائِهِ.

Tercümesi

İbn Abbas radıyallahu anhümâdan Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin şöyle buyurduğu rivayet olunmuştur: (Mi'racda) bana gece sefer ettirildiğinde ben Mûsâ'yı esmer yüzlü, uzun boylu, kıvırcık saçlı (bir tipte) gördüm. Mûsâ (uzunluk ve esmerlik cihetiyle) sanki Kahtân adamlarından bir er kişi. Îsâ'yı

39 eş-Şûrâ, 42/51.

40 el-En'âm, 6/103.

da gördüm. Ne uzun ne kısa orta boyda benzi kırmızı ile beyaza mâil olup başı, salıverilmiş düz saçlı kişi idi. Allah'ın bana gösterdiği hayrete şayan daha birtakım garîbeler arasında cehennem muhafızı Mâlik'i ve deccâli de gördüm. Ey mümin! Peygamberinin Mûsâ'ya kavuşmasından şüphede olma!" {B3239 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 7.}

1339

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ ﵄ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِذَا مَاتَ أَحَدُكُمْ فَإِنَّهُ يُعْرَضُ عَلَيْهِ مَقْعَدُهُ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ فَإِنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَمِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ وَإِنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ فَمِنْ أَهْلِ النَّارِ.

TERCÜMESİ

Abdullah b. Ömer radıyallahu anhümâdan Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin şöyle buyurduğu rivayet olunmuştur: Sizden biriniz öldüğünde sabah, akşam âhiretteki yeri kendisine gösterilir: Eğer o ölü ehl-i cennetten ise kendisine ehl-i cennetin makamlarından gösterilir. Eğer ehl-i nârdan ise cehennemlikler(in yerin)den gösterilir. {B3240 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 8.}

İZAHI

Bu hadisi Buhârî "Cennetin Vasfı ve Elan Mahlûk ve Mevcut Olduğuna Dair" haberleri tahrîc etmek üzere açtığı bir babında rivayet etmiştir. Cennet kelimesi "bir şeyi örtmek ve gizlemek" mânasına olan "nûn"un teşdidiyle "cenn" lafzından alınmış ve bu itibarla mütekâsif ağaçların zemini örtüp gizlemesi, o meşcereye cennet denilmesine sebep olmuştur. Bu itibarla şeriat lisanında vârit olan cennet, şu fâni hayatta gözlerin görmediği, kulakların işitmediği, akılların tahmin ve tahayyül edemediği nimetleri, saadet vesilesi olan her şeyi ihtiva eden müminlerin saadet durağı demektir. Biz bu ebediyet saadethânesi hakkında yalnız Allah'ın ve peygamberinin bildirdiği derecede mâlûmatı haiz bulunuyoruz ki bunların bir kısmını bu bahiste göreceğiz.

Buhârî bu mevzua dair bu babında on beş hadis rivayet etmiştir ki bunlardan bazılarının Türkçe'leri ve izahları yukarıda geçti. Sırası geldikçe bu geçen hadislerin sıra numaralarını bildireceğiz. Bu babın unvanında da müellif Buhârî cennetin elan mahlûk ve mevcut olduğunu iş'âr eden bazı âyetlere ve bunların tefsirlerine işaret etmiştir. Müellifin bu mevzua ehemmiyet vermesi sebeplerinden bir mühimi Mu'tezile'yi red olsa gerektir. Çünkü Mu'tezile cennet ve cehennemin şimdi mevcut ve mahlûk olduklarını münkir olup ileride yaratılacaklarına kani ve müttefiktirler. Biz bu âyetleri müellif Buhârî'nin işaret ve ihtiyar ettiği tefsirlere göre Türkçe'ye çevirerek naklediyoruz:

1. "(Habîbim!) *İman edip hayırlı iş işleyenlere müjdele ki onlar için altından ırmaklar akan cennetler vardır. Müminlere ondaki her hangi bir meyveden verildikçe her defasında onlar, 'Ah, bu bize bundan önce* (yani dünyada) *da verilmişti' derler.* (Çünkü) *evvelce yedikleri meyvelere müteşâbih* (bazısı bazısına rengiyle, şekliyle benzer, fakat tadıyla muhtelif) *olarak sunulacak"*[41] (el-Bakara, 2/25).

2. "(Hesap günü) *kitabı sağ tarafından verilen* (mümin) *kişi der ki: 'Hâ kitabımı* (alın) *okuyun! Ben hesabıma kavuşacağımı vaktiyle tahmin etmiş* (hazırlamış)*tım.' Artık o* (mümin) *hoşnut olduğu bir hayat içindedir; âlî bir cennettedir ki onun* (meyve) *kesimleri yakındır,* (kolayca devşirilir)"[42] (el-Hâkka, 69/19-23).

3. *"Cennette müminler gerdeğe mahsus tahtlar üzerine yaslanacaklardır. Artık onlar orada ne güneş* (hararetini)*, ne şiddetli soğuk görürler"*[43] (ed-Dehr, 76/13).

4. *"Allah ebrârı kıyametin şiddetinden korur ve onları yüzlerinde bir beşâşete, gönüllerinde bir sürura kavuşturur"*[44] (ed-Dehr, 76/11).

5. Vâkıa sûresinin şu meâldeki 27. ve mâba'di âyetlerinde, *"Amellerinin defteri sağ tarafından verilen kimseler, meyveleri yüklü kiraz ve muz* (ağaçları) *ve uzun bir gölge içindedirler. Yere dökülen bir çağlayan ve birçok meyve, ne kesilir, ne* (bir taraftan) *menedilir."*[45]

6. *"Cennette ebrâr bir kadehle sulanır ki onun katkısı zencefildir,* (yine) *cennette bir çeşme vardır ki ona da selsebil denilir"*[46] (ed-Dehr, 76/17).

7. *"Cennet şarabında* (dünya şarabı gibi) *mide ıstırabı yoktur, ondan akıl da selbolunmaz"*[47] (es-Sâffât, 37/47).

8. Nebe' sûresinde müminlere sunulan cennet şarabının bardakları كَأْسًا دِهَاقًا diye tavsif buyurulmuştur ki, o bardaklar yarım bâdeli peymâne değil, ağzına kadar dolu peyâledir demektir.

9. Mutaffifîn sûresinin 25. âyetinde de cennet şarabı, يُسْقَوْنَ مِنْ رَحِيقٍ مَخْتُومٍ vasfıyla tavsif edilmiştir ki, *müminlere su ve ecnebi bir madde karıştırılmayan hâlis şaraptan içilir, ağzı mühürlüdür,* (huzurlarında açılır) demektir. Bu sûrenin 26. âyetinde de خِتَامُهُ مِسْكٌ buyurulmuştur ki o şarabın son (yudum)u, (sanki) misktir. (Zâika son yudumla bu hazzını da alır) demektir. 27. âyetinde de وَمِزَاجُهُ مِنْ تَسْنِيمٍ buyurulmuştur ki bu meşrubatın hepsi "tasnîm" denilen menbaın en yüksek içkisindendir ki içenlerin hasselerini yükseltir

41 وَبَشِّرِ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ كُلَّمَا رُزِقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ رِزْقًا قَالُوا هٰذَا الَّذِي رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ وَأُتُوا بِهِ مُتَشَابِهًا.

42 فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَيَقُولُ هَاؤُمُ اقْرَءُوا كِتَابِيَهْ. إِنِّي ظَنَنْتُ أَنِّي مُلَاقٍ حِسَابِيَهْ. فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ. فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ. قُطُوفُهَا دَانِيَةٌ.

43 مُتَّكِئِينَ فِيهَا عَلَى الْأَرَائِكِ لَا يَرَوْنَ فِيهَا شَمْسًا وَلَا زَمْهَرِيرًا [سورة الدهر].

44 فَوَقَاهُمُ اللّٰهُ شَرَّ ذٰلِكَ الْيَوْمِ وَلَقَّاهُمْ نَضْرَةً وَسُرُورًا [سورة الدهر].

45 وَأَصْحَابُ الْيَمِينِ مَا أَصْحَابُ الْيَمِينِ. فِي سِدْرٍ مَخْضُودٍ. وَطَلْحٍ مَنْضُودٍ. وَظِلٍّ مَمْدُودٍ. وَمَاءٍ مَسْكُوبٍ. وَفَاكِهَةٍ كَثِيرَةٍ. لَا مَقْطُوعَةٍ وَلَا مَمْنُوعَةٍ [سورة الواقعة]. {el-Vâkıa, 56/27-33.}

46 وَيُسْقَوْنَ فِيهَا كَأْسًا كَانَ مِزَاجُهَا زَنْجَبِيلًا. عَيْنًا فِيهَا تُسَمَّى سَلْسَبِيلًا [سورة الدهر].

47 لَا فِيهَا غَوْلٌ وَلَا هُمْ عَنْهَا يُنْزَفُونَ [سورة الصافات].

demektir. 28. âyetinde de يَشْرَبُ بِهَا الْمُقَرَّبُونَ *"Bunu Allah'a yaklaşmış olanlar içerler"* buyurulmuştur.

10. Vâkıa sûresinin 11. ve mâba'di âyetlerinde, *"Allah'a yakın müminler naîm cennetlerinde* (altınla, mücevheratla) *murassa' tahtlar üzerinde karşı karşıya oturmuşlar. Etraflarında genç hizmetçiler,* (ellerinde) *sürahiler, kadehler ve maîn* (menbaından doldurulmuş) *peyâlelerle daima dolaşırlar,* (içerler, fakat) *ondan başları ağrıtılmaz. Sarhoş da olmazlar."*[48] *"Naîm cennetine giren müminler orada lağv* (boş ve çirkin söz) *işitmezler, kendilerine günah işlediniz! demek de yoktur. Yalnız 'selâmen selâmâ' denilir."*[49]

11. Rahmân sûresinin 72. âyetinde حُورٌ مَقْصُورَاتٌ فِي الْخِيَامِ kavl-i şerifiyle cennet hûrileri, *"Hûriler kendi makamlarında* (bütün çalışmaları ev işlerine) *münhasırdır"* suretinde tavsif edilmiştir ki şurada, burada gezen sürtük takımından değillerdir demektir. Sonra لَمْ يَطْمِثْهُنَّ إِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَانٌّ *"O hûrilere sahiplerinden önce ins ve cin dokunmamıştır"*[50] buyurulmuştur.

12. Bakara sûresinin 25. âyetinde de, وَلَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ kavl-i şerifinde de cennette müminlere ebedî hayat yoldaşı olacak hûrilerin fıtratan temiz ve dünya kadınları gibi aybaşı âdetinden vesair bedenî ifrazattan ârî oldukları mümeyyiz vasıf olarak bildirilmiştir.

13. Vâkıa sûresinin 36-38. âyetinde de فَجَعَلْنَاهُنَّ أَبْكَارًا. عُرُبًا أَتْرَابًا. لِأَصْحَابِ الْيَمِينِ kavliyle de Cenâb-ı Hakk'ın cennet hûrilerinin hepsini bikr kızlar kıldığını, hepsinin çılgın bir sevgi ile kocalarına bağlı ve hep bir yaşta olduklarını ve bütün bunların –dünya hayatının bir hesap fezlekesi ve hal tercümesi olan– amel defteri sağ taraflarından verilen müttakilere ait bulundukları bildirilmiştir.

1340

عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ اطَّلَعْتُ فِي الْجَنَّةِ فَرَأَيْتُ أَكْثَرَ أَهْلِهَا الْفُقَرَاءَ وَاطَّلَعْتُ فِي النَّارِ فَرَأَيْتُ أَكْثَرَ أَهْلِهَا النِّسَاءَ.

TERCÜMESİ

İmrân b. Husayn radıyallahu anhtan rivayet olunduğuna göre Nebî sallallahu aleyhi ve sellem, "Ben, (mi'rac gecesi) cennete baktım da ehl-i cennetin çoğunun fakirler olduğunu gördüm. Cehenneme de baktım, cehennemdekilerin çoğunu da kadınlar (teşkil ettiğini) gördüm" buyurmuştur. {B3241 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 8.}

48 {el-Vâkıa, 56/11-19.} (أُولَئِكَ الْمُقَرَّبُونَ. فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ) إلى (لَا يُصَدَّعُونَ عَنْهَا وَلَا يُنْزِفُونَ).

49 {el-Vâkıa, 56/25-26.} لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا تَأْثِيمًا. إِلَّا قِيلًا سَلَامًا سَلَامًا.

50 {er-Rahmân, 55/74.}

İZAHI

Cennet sâkinlerinin ekseriyetini fakirler teşkil etmesi keyfiyeti şöyle tevcih ediliyor: Birçok mâsiyeti irtikâba sevkeden maldır, malın verdiği azgınlıktır. Dünya hayatında şerre vesile olan maldan mahrum fakirler ise ekseriyeti teşkil ettiğinden dünyada dinî vecîbelerine bağlı bir hayat geçiren fakirlerin cennette ekseriyeti teşkil etmeleri tabiidir. Resûlullah'ın kabir azabından, erzel-i ömürden istiâze eder gibi fakirlikten de Allah'a sığındığı yukarıda müteaddit rivayetlerle geçmişti. Burada fakirliğin cennete girmeye vesile olması rivayeti ile aykırılığı hatıra gelebilir. Fakat Resûlullah fakirliğin kendisinden değil, belki fakrin zaman zaman mûcip olduğu fitne ve fesattan istiâze etmiştir. Aynı suretle Resûlullah gınânın tevlîd ettiği fitne ve fesattan da istiâze buyurmuştur. Binaenaleyh fakirlik veya zenginliğin iyi ve fena olması insan hayatındaki iyi veya fena tesire tâbidir. Müslümanlık hayra vesile olan servete de lâyık olduğu kıymeti vermiştir.

Cehennem sâkinlerinin ekseriyetini kadınlar teşkil etmesini İbn Ebû Sufre, "Ekseriyetle kadınların kocalarına karşı isyankâr ve küfürbaz olmalarıdır" diyor. Kurtubî de, "Kadınların tab'an erkeklerden asabî olmalarını, ziynete ve dünya alâyişine meclûb bulunmaları"nı sebep olarak gösteriyor.

1341

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ بَيْنَا نَحْنُ عِنْدَ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذْ قَالَ بَيْنَا أَنَا نَائِمٌ رَأَيْتُنِي فِي الْجَنَّةِ فَإِذَا امْرَأَةٌ تَتَوَضَّأُ إِلَى جَانِبِ قَصْرٍ فَقُلْتُ لِمَنْ هٰذَا الْقَصْرُ قَالُوا لِعُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ فَذَكَرْتُ غَيْرَتَهُ فَوَلَّيْتُ مُدْبِرًا فَبَكَى عُمَرُ وَقَالَ أَعَلَيْكَ أَغَارُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ.

TERCÜMESİ

Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan şöyle dediği rivayet olunmuştur: Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin huzurunda bulunduğumuz sırada o, bize şöyle buyurdu: "Ben bir kere uyurken kendimi cennette gördüm. O sırada bir kadın (Ümmü Süleym) bir köşkün yanında abdest almaktaydı. (Yanımdaki meleklere), 'Bu köşk kimin için (hazırlanmış)tır?' diye sordum. Onlar, 'Ömer b. Hattâb için!' dediler. (Buraya girmek istedim. Fakat) Ömer'in gayretini (kıskançlığını) hatırladım da hemen yüzümü arkama çevirdim. (Resûlullah'ın bu latifeli müjdesi üzerine) Ömer (sevincinden) ağladı da, 'Yâ Resûlellah! Sana karşı mı kıskançlık edeceğim?' dedi." {B3242 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 8.}

İZAHI

Buhârî, bu hadisi "Cennetin Elan Mahlûk ve Mevcut Olduğuna Dair" açtığı bir babında rivayet etmiştir. Bundan sonra da şu meâldeki meşhur ve kutsî bir hadisi rivayet etmiştir ki bu hadis aşağıda "Tefsîr" bahsinde gelecektir. Ebû Hüreyre'nin Resûlullah'tan rivayetine göre, Cenâb-ı Hak, *"Sâlih kullarım için ben cennette hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir insan gönlünün hatırlamadığı birtakım nimetler hazırladım"* buyurmuştur. (Bundan sonra) Ebû Hüreyre isterseniz şu âyeti de okuyunuz demiştir (ki, meâli şöyledir:) *"İşledikleri ibadetlerin mükâfatı olarak ehl-i cennet için* (halkın idrakinden) *gizlenen o gözler nuru nîmetlerin mahiyetini kimse bilemez."*[51]

1342

وَعَنْهُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوَّلُ زُمْرَةٍ تَلِجُ الْجَنَّةَ صُورَتُهُمْ عَلَى صُورَةِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ لَا يَبْصُقُونَ فِيهَا وَلَا يَمْتَخِطُونَ وَلَا يَتَغَوَّطُونَ آنِيَتُهُمْ فِيهَا الذَّهَبُ أَمْشَاطُهُمْ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَمَجَامِرُهُمُ الْأَلُوَّةُ وَرَشْحُهُمُ الْمِسْكُ وَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ زَوْجَتَانِ يُرَى مُخُّ سُوقِهِمَا مِنْ وَرَاءِ اللَّحْمِ مِنَ الْحُسْنِ لَا اخْتِلَافَ بَيْنَهُمْ وَلَا تَبَاغُضَ قُلُوبُهُمْ قَلْبُ رَجُلٍ وَاحِدٍ يُسَبِّحُونَ اللهَ بُكْرَةً وَعَشِيًّا.

TERCÜMESİ

Yine Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan rivayete göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: Cennete ilk giren bir cemaat vardır ki onların yüzleri, ayın on dördüncü gecesindeki nurlu suretine benzer. Onlar ağızlarından, burunlarından ve bedeninin sair yerlerinden bir şey çıkarmazlar. Onların cennetteki kapları ve tarakları altın (ve gümüş)tendir. (Buhurdanlıklarının) udları, ûd-ı Hindî'dir. Onların teri misktir. Ehl-i cennetten her birinin iki kadını vardır ki vücudunun letafetinden iki baldırı (kemiği)nin iliği etinin üstünden görünür. Ehl-i cennetin arasında ne ihtilâf vardır ne de düşmanlık. Gönülleri (sanki) bir gönül. Onlar sabah, akşam Allah'ı tesbih eder(ek zevkyâb olur)lar. {B3245 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 8.}

---

51 عن أبي هريرة رضي الله عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم قال الله تعالى: أعددت لعبادي الصالحين ما لا عين رأت ولا أذن سمعت ولا خطر على قلب بشر. فاقرؤا إن شئتم: فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ.
{B3244 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 8. *Buhârî* metninde âyetin son kısmı (جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ) yer almamaktadır.}

1343

وَفِي رِوَايَةٍ عَنْهُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ وَالَّذِينَ عَلَى أَثَرِهِمْ كَأَشَدِّ كَوْكَبٍ إِضَاءَةً قُلُوبُهُمْ عَلَى قَلْبِ رَجُلٍ وَاحِدٍ لَا اخْتِلَافَ بَيْنَهُمْ وَلَا تَبَاغُضَ لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ زَوْجَتَانِ كُلُّ وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا يُرَى مُخُّ سَاقِهَا مِنْ وَرَاءِ لَحْمِهَا مِنَ الْحُسْنِ يُسَبِّحُونَ اللهَ بُكْرَةً وَعَشِيًّا لَا يَسْقَمُونَ وَلَا يَمْتَخِطُونَ وَذَكَرَ بَاقِيَ الْحَدِيثِ.

Tercümesi

Yine Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan bir rivayete göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: (Cennete ilk giren bir cemaatin yüzleri, ayın on dördüncü gecesindeki sureti gibi berraktır). Bunların peşi sıra dahil olanlar da en keskin ziyâ neşreden yıldızlar gibidir. Ehl-i cennetin gönülleri, bir kişinin gönlü(ndeki yekpâre iradeye benzer bir fıtrat) üzerine (yaratılmış)tır. Onların aralarında ne ihtilâf vardır ne husumet. Ehl-i cennetten her kişi için iki zevce vardır. Bunlardan her birinin baldırı(ndaki kemiği)nin iliği letafetinden dolayı etinin ötesinden görünür. Onlar sabah, akşam Allah'ı tesbih ederler. Ne hasta olurlar ne de (aksırıp) sümkürürler, (râvi Ebû Hüreyre) hadisin gerisini de zikretmiştir (ki bundan önceki tercümede geçti). {B3246 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 8.}

1344

عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَيَدْخُلَنَّ مِنْ أُمَّتِي سَبْعُونَ أَلْفًا أَوْ سَبْعُمِائَةِ أَلْفٍ لَا يَدْخُلُ أَوَّلُهُمْ حَتَّى يَدْخُلَ آخِرُهُمْ وُجُوهُهُمْ عَلَى صُورَةِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ.

Tercümesi

Sehl b. Sa'd radıyallahu anhtan rivayete göre Nebî sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: Muhakkak ki ümmetimden yetmiş bin yahut yedi yüz bin (kişi veya zümre hesap ve ikāb görmeksizin ilk defa olarak cennete) girecektir. Bu ilk zümrenin sondakileri cennete girinceye kadar öndekileri girmeyecektir. (Ve bir saf halinde hepsi defaten gireceklerdir). Bunların yüzleri, bedir gecesinde (sanki) ayın (nuranî) çehresidir. (Her bin kişinin maiyeti olan yetmiş bin kişi de cennete ikinci zümre olarak milyarlar halinde girecektir). {B3247 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 8.}

1345

عَنْ أَنَسٍ ﵁ قَالَ أُهْدِيَ لِلنَّبِيِّ ﷺ جُبَّةُ سُنْدُسٍ وَكَانَ يَنْهَى عَنِ الْحَرِيرِ فَعَجِبَ النَّاسُ مِنْهَا فَقَالَ وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَمَنَادِيلُ سَعْدِ بْنِ مُعَاذٍ فِي الْجَنَّةِ أَحْسَنُ مِنْ هٰذَا.

TERCÜMESİ

Enes (b. Mâlik')ten gelen rivayete göre demiştir ki, bir kere Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve selleme (Ükeydir tarafından) ince bir atlas cübbe hediye olundu. Resûlullah ise (erkeklerin) ipekli kullanmasını yasak ettiğinden halk, Peygamber'in bunu kabul buyurmasına hayret ettiler. (Bunun üzerine Resûlullah, "Buna taaccüp mü ediyorsunuz?" buyurdu. Ashap, "Evet!" diye tasdik ettiler.) Resûlullah da, "Muhammed'in hayatı yed-i kudretinde olan Allah'a yemin olsun ki, Sa'd b. Muâz'ın cennetteki mendilleri, (hayret ettiğiniz) şu cübbeden muhakkak daha güzeldir" buyurdu. {B3248 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 8.}

İZAHI

Bu cübbeyi Hazret-i Peygamber'e hediye eden Ükeydir b. Abdülmelik'tir. Dûmetülcendel[52] melikidir. Dûme (Devme) Tebük'e yakındı. Tebük Seferi'nde Ükeydir, Resûlullah'a müracaat ederek muayyen cizye vermek üzere sulh olmuştu. Bu hil'ati de o zaman hediye etmişti. Sündüsü, İbnü'l-Esîr ince ipekli kumaş diye tarif ediyor. Dâvûdî de ipekli kumaşın incesine sündüs, kalınına istebrak denir diyor. Ebû Ya'lâ'nın rivayetine göre, bu kumaşın nescinde altın da varmış. Bu rivayete göre, Peygamberimiz bu hediyeyi ibtidâ kabul etmemiş, fakat Ükeydir'in müteessir olduğunu görünce almış, sonra Hazret-i Ömer'e hediye etmiş.[53] Buhârî'nin "Hibe" bahsindeki tahrîcine göre, Hazret-i Ali'ye hediye etmişti. Ali bir kere bu cübbeyi giydiyse de Resûlullah'ın yüzünde infial âsârı görmesi üzerine bunu dörde bölmüş ve her parçasını ehl-i hadîs arasında "Fevâtım" diye yâdolunan dört Fâtıma'ya vermiştir[54] ki, anası Fâtıma bint Esed, kadını Fâtıma bint Resûlullah, Fâtıma bint Hamza b. Abdülmuttalib'dir. Dördüncüsünü tayinde ihtilâf vardır. Meşhur olan, bunun da Ümmühânî diye meşhur olan Fâtıma bint Abdülmuttalib olduğudur.

---

52 Deveme kelimesini ehl-i hadîs "dâl"in fethiyle, lugat âlimleri de "dâl"in zammıyla okurlar. Devme, Medine ile Şam arasında bir şehrin adıdır. Medine'ye on, Şam'a sekiz konak mesafededir. Vaktiyle hurmasıyla, ziraatıyla meşhurdu.

53 {Ebû Ya'lâ'nın *Müsned*'inde ve diğer temel hadis kaynaklarında tespit edilemeyen rivayet için bkz: Aynî, *Umde*, XIII, 171.}

54 {B2614 Buhârî, Hibe, 27. Buhârî rivayetinde "dört Fâtıma" yerine Hazret-i Ali daha genel bir ifadeyle "hanımlarım arasında taksim ettim" demektedir. "Fevâtım" tabiri için bkz: M5422 Müslim, Libâs, 18. Bu rivayete göre Hazret-i Ali'nin cübbeyi, bu kimseler arasında taksimini Resûlullah (sav) istemiştir.}

Peygamber efendimizin methettiği Sa'd b. Muâz, ensarın ve Evs kabilesinin en yüksek bir simasıdır. Peygamberimiz Medine'ye hicret etmezden önce Mus'ab b. Umeyr'in delâletiyle müslüman olmuş, sonra kabilesi halkına, "Siz müslüman oluncaya kadar sizin erkeklerinize, kadınlarınıza söz söylemek bana haram olsun!" diye bütün Abdüleşheloğulları'nın hidayetine sebep olmuştur. Bedir ve Uhud gazâlarında bulunmuştur.[55] Hendek Gazvesi'nde bir ok isabetiyle yaralanmış ve mescidde tedavi edilmişse de bir ay sonra şehid olarak vefat etmiştir. İrtihali üzerine Resûlullah efendimiz, "*Sa'd b. Muâz'ın vefatına arş titredi!*" buyurmuştur.[56] Bu hadiste de Sa'd'ın cennetlik olduğu müjdesi vardır. Benî Kurayza'ya hakem olarak gittiğinde de Peygamber efendimiz orada bulunanlara, "*Haydi ulunuza ayağa kalkınız!*" buyurmuştur.[57] Sa'd'ın cenazesinde Cibrîl'in de hazır bulunduğu bildirilmiştir. Resûl-i Ekrem muhacirler arasında Ebû Bekir'i ne kadar severse, ensar arasında da Sa'd b. Muâz'ı o derece severdi.[58]

1346

وَعَنْهُ رضي الله عنه عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ إِنَّ فِي الْجَنَّةِ لَشَجَرَةً يَسِيرُ الرَّاكِبُ فِي ظِلِّهَا مِائَةَ عَامٍ لَا يَقْطَعُهَا.

TERCÜMESİ

Yine Enes b. Mâlik radıyallahu anhtan gelen rivayete göre Nebî sallallahu aleyhi ve sellem, "Ashabım! Cennette (tûbâ denilen) bir ağaç vardır ki bir süvari onun gölgesinde yüz sene gezse onun gölgesini asla bitiremez" buyurmuştur.
{B3251 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 8.}

1347

وَفِي رِوَايَةٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه مِثْلُ ذٰلِكَ قَالَ وَاقْرَءُوا إِنْ شِئْتُمْ وَظِلٍّ مَمْدُودٍ.

TERCÜMESİ

Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan bir rivayette de Enes b. Mâlik hadisi gibi vârit olmuştur. (Ziyade olarak) Ebû Hüreyre, "İsterseniz (bu haberi teyit için), "Ashâb-ı yemîn (defterleri sağ taraflarından verilenle), bu gölgede sâyeban

55 1560 numara ile başlayan Bedir Gazâsı'na bakınız!
56 {B3803 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 12.}
57 {B3043 Buhârî, Cihâd, 168.}
58 *Üsdü'l-gâbe* ve *el-İstîâb.*

olurlar" (meâlindeki âyet)i okuyunuz!" demiştir. {B3252 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 8; el-Vâkıa, 56/30.}

1348

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِنَّ أَهْلَ الْجَنَّةِ يَتَرَاءَوْنَ أَهْلَ الْغُرَفِ مِنْ فَوْقِهِمْ كَمَا يَتَرَاءَوْنَ الْكَوْكَبَ الدُّرِّيَّ الْغَابِرَ فِي أُفُقِ السَّمَاءِ مِنَ الْمَشْرِقِ أَوِ الْمَغْرِبِ لِتَفَاضُلِ مَا بَيْنَهُمْ قَالُوا يَا رَسُولَ اللهِ تِلْكَ مَنَازِلُ الْأَنْبِيَاءِ لَا يَبْلُغُهَا غَيْرُهُمْ قَالَ بَلَى وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ رِجَالٌ آمَنُوا بِاللهِ وَصَدَّقُوا الْمُرْسَلِينَ.

Tercümesi

Ebû Saîd el-Hudrî radıyallahu anhtan rivayet olunduğuna göre Nebî sallallahu aleyhi ve sellem, "Ehl-i cennet cennette kendilerinden yükseklerdeki (ehl-i guref denilen) birtakım köşklerin sahiplerini (aralarındaki mesafe farkından dolayı) güçlükle görebilirler. Nasıl ki (gündüz) şark veya garp ufkunda ziyâdar kalan parlak yıldızı aradaki mesafe uzunluğundan dolayı dikkatle bakanlar seçebilir" buyurmuş. Ashap, "Yâ Resûlellah! O âlî köşkler enbiya menzilleri midir? Başkaları oralara erişemez mi?" diye sordular. Resûlullah, "Evet, o köşkler enbiya menzilleridir. Fakat (Allah başkalarına da ihsan edebilir) hayatım yed-i kudretinde bulunan Allah'a yemin ederim ki, (Enbiyadan başkaları) o erlerdir ki onlar Allah'a iman ve peygamberleri tasdik etmişlerdir" buyurdu.[59] {B3256 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 8.}

1349

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْحُمَّى مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ فَأَبْرِدُوهَا بِالْمَاءِ.

Tercümesi

Âişe radıyallahu anhâdan rivayet olunduğuna göre Resûlullah sallallahu aley-

59 Müellif Buhârî'nin, bu hadisten sonra cennetin kapılarına dair açtığı bir babı vardır. Bu babında Sehl b. Sa'd'ın şu meâldeki hadisini rivayet etmiştir: Nebî sallallahu aleyhi ve sellem *"Cennette sekiz kapı vardır. Bunların içinde birisinin adıdır* (reyyân = suya kanmış kişi)*. Buradan cennete yalnız oruçlular girer"* buyurmuştur.
عن سهل بن سعد الساعدي عن النبي صلى الله هليه وسلم قال: إن في الجنة ثمانية أبواب فيها باب يسمى الريان لايدخلها إلا الصائمون.
{B3257 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 9.}

hi ve sellem, "Hummâ (hastalığı) cehennem hararetinin şiddetinden (bir parça)dır. Siz onu su ile soğutunuz!" buyurmuştur. {B3263 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 10.}

İZAHI

Bu hadisi ve tercümeleri bunu takip edecek hadisleri Buhârî "Cehennemin Elan Mahlûk ve Mevcut Olduğuna Dair" açtığı bir babında rivayet etmiştir. Gerek bu hadislerle, gerek babın unvanında tefsirlerine işaret ettiği âyetlerle müellif Buhârî Mu'tezile'yi de reddetmiştir ki yukarıda cennetin vasfına ve mahlûk bulunduğuna dair izahımızda görülmüştür. Buhârî'nin işaret ettiği âyetlerden bir kısmının meâlleri şöyledir:

1. *"Azgınlar, cehennemde ne serinlik ne de* (soğuk) *şarap tadamayacaklar, onların orada içebilecekleri kaynar su ile gassâk ki ehl-i cehennemin vücudundan akan irindir"*[60] (en-Nebe', 78/24-25).

2. *"Kitabı sol tarafından verilen kişi için kıyamet günü cehennemde ne soğuk bir su, ne bir taam bulunur. Ancak* (gıslîn denilen) *yara yıkantısı çirkef vardır; o taamı da büyük günahlılardan başka kimse yemez."*[61]

3. *"Ey müşrikler! Siz ve Allah'tan başka ibadet ettiğiniz şeyler hep cehennem odunusunuz. Hepiniz şüphesiz oraya geleceksiniz."*[62]

Resûlullah'ın hummâyı soğuk su ile tedaviyi emir buyurmaları "tıbb-ı nebevî" cümlesindendir ki zamanımız tabâbetinin de umumiyetle hummalarda kabul ve tatbik ettikleri bir tedavi tarzıdır. Resûlullah, kendisinin vefatı hastalığı olan hummaya karşı da soğuk su istimal buyurmuştur. Buhârî'nin bu rivayetinde suyun istimal tarzı bildirilmemiştir. Bunu Müslim'in rivayetinden öğreniyoruz. Bu rivayete göre, Ebû Bekir'in kızı Esmâ radıyallahu anhâya sıtmalı kadınlar mürâcaat ederlerdi. O da hummâlının yakasından soğuk su dökerdi. Bir rivayete göre de hummalının elbisesiyle vücudu arasına su serperdi denilmiştir.

1350

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم قَالَ نَارُكُمْ جُزْءٌ مِنْ سَبْعِينَ جُزْءًا مِنْ نَارِ جَهَنَّمَ قِيلَ يَا رَسُولَ اللهِ إِنْ كَانَتْ لَكَافِيَةً قَالَ فُضِّلَتْ عَلَيْهِنَّ بِتِسْعَةٍ وَسِتِّينَ جُزْءًا كُلُّهُنَّ مِثْلُ حَرِّهَا.

---

60 لَا يَذُوقُونَ فِيهَا بَرْدًا وَلَا شَرَابًا. إِلَّا حَمِيمًا وَغَسَّاقًا.
Buhârî *Sahîh*'inde "gassâk" kelimesinin şu iki mânasını bildiriyor: 1. Gözden akan soğuk yaş, 2. Yaradan akan sarı su ki tercümede bunu gösterdik. Süyûtî, Cevâlikī ile Vâsıtî'den "*gassâk*"ın Türkçe bir kelime olup bu dilde mânasının "kokmuş soğuk su" demek olduğunu naklediyor.

61 فَلَيْسَ لَهُ الْيَوْمَ هَاهُنَا حَمِيمٌ. وَلَا طَعَامٌ إِلَّا مِنْ غِسْلِينٍ. لَا يَأْكُلُهُ إِلَّا الْخَاطِئُونَ [سورة الحاقة] {el-Hâkka, 59/35-37.}

62 إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ أَنْتُمْ لَهَا وَارِدُونَ [سورة الأنبياء]. {el-Enbiyâ, 21/98.}

TERCÜMESİ

Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan rivayete göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, "Sizin (şu dünya) ateşiniz, cehennem ateşinin yetmiş cüzünden bir parçadır" buyurmuş. Ashap tarafından, "Yâ Resûlellah! Dünya ateşi (kâfirleri, fâcirleri azap için) her halde kâfidir" denildi. Resûlullah, "Cehennem ateşi (miktarca ve sayıca) dünya ateşleri(nin umumu) üzerine altmış dokuz derece fazla kılındı: Bunlardan her birinin harareti bütün dünya ateşinin harareti gibidir." {B3265 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 10.}

1351

عَنْ أُسَامَةَ ﵁ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ يُجَاءُ بِالرَّجُلِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيُلْقَى فِي النَّارِ فَتَنْدَلِقُ أَقْتَابُهُ فِي النَّارِ فَيَدُورُ كَمَا يَدُورُ الْحِمَارُ بِرَحَاهُ فَيَجْتَمِعُ أَهْلُ النَّارِ عَلَيْهِ فَيَقُولُونَ يَا فُلَانُ مَا شَأْنُكَ أَلَيْسَ كُنْتَ تَأْمُرُنَا بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَانَا عَنِ الْمُنْكَرِ قَالَ كُنْتُ آمُرُكُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَلَا آتِيهِ وَأَنْهَاكُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَآتِيهِ.

TERCÜMESİ

Üsâme radıyallahu anhtan rivayete göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin şöyle dediğini işittim demiştir: Kıyamet gününde bir kişi getirilip cehenneme atılır da cehennemde onun barsakları derhal karnından dışarı çıkar. Sonra o kişi (barsakları etrafında) değirmen merkebinin değirmende döndüğü gibi döner. Bunun üzerine cehennem halkı o kişinin başına toplanıp da, "Ey filân! Hal ve şanın nedir? Sen bize (dünyada) iyilikle emredip bizi kötülükten nehyeden (bir öğütçü) değil mi idin?" derler. O da, "(Evet ben öyle idim. Fakat) ben sizi mâruf ile emrederdim. Halbuki kendim yapmazdım. Yine ben sizi münkerden nehyederdim de kendim işlerdim!" diye cevap verir. {B3267 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 10.}

İZAHI

Bu hadis de, müellifin "Cehennem ve Ehl-i Cehennemin Sıfatı Hakkında" açtığı babında rivayet ettiği hadisler cümlesindendir. Bu hadis Buhârî metninde Üsâme'nin râvisi Ebû Vâil tarafından sevkedilirken Ebû Vâil tarihî bir vâkıaya da işaret ederek demiştir ki Hazret-i Osman aleyhinde vuku bulan fitne esnasında müşârün ileyh halifenin muhibbi olan Üsâme b. Zeyd'e, "Osman'a gitseniz de halk arasındaki fitneyi anlatarak izâleye çalışsanız!" denilmişti. (Osman ile Üsâme arasında dostluk vardı). Üsâme cevaben, "Şüphesiz beni siz Osman'a söylemiyor sanırsınız. Ona gizlice verdiğim öğüt-

leri size duyuracak mıyım? Açık söyleyip de fitne kapısı açmaksızın gizlice söylerim ve o kapıyı açan ilk kişi olmam. Hem ben Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemden işittiğim bir sözden sonra bir kişi hakkında üzerimde emîr olduğundan dolayı, 'Bu adam nâsın hayırlısıdır!' demem" dedi. Orada bulunan ashap, "Ey Üsâme! Resûlullah'ın ne dediğini işittin?" diye sordular, Üsâme, "Resûlullah'ın şöyle buyurduğunu işittim!" diye tercüme ettiğimiz hadisi rivayet etti.[63]

Bu hadisten devlet adamlarıyla hüsnümuaşeret ve onlara karşı lutuf ile muamele edilmesi, halkın dilekleri tatlı bir lisan ile tebliğ edilip gizlice öğüt verilmesi keyfiyeti müstefâd olur. Devlet adamlarıyla hüsnümeşveret ve gizlice nasihat keyfiyeti, imkân ile mukayyettir. Eğer mahremiyet dairesinde ümerâya nasihat mümkün olmazsa hakkın ziyâdan masûniyeti namına hak ve adalet muktezâsı alenen bildirilir. Sahih bir hadiste, *"Cihadın efdali, zalim bir sultana karşı hak söz söylemektir"* buyurulmuştur.[64]

1352

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَ سُحِرَ النَّبِيُّ ﷺ حَتَّى كَانَ يُخَيَّلُ إِلَيْهِ أَنَّهُ يَفْعَلُ الشَّيْءَ وَمَا يَفْعَلُهُ حَتَّى كَانَ ذَاتَ يَوْمٍ دَعَا وَدَعَا ثُمَّ قَالَ أَشَعَرْتِ أَنَّ اللّٰهَ أَفْتَانِي فِيمَا فِيهِ شِفَائِي أَتَانِي رَجُلَانِ فَقَعَدَ أَحَدُهُمَا عِنْدَ رَأْسِي وَالْآخَرُ عِنْدَ رِجْلَيَّ فَقَالَ أَحَدُهُمَا لِلْآخَرِ مَا وَجَعُ الرَّجُلِ قَالَ مَطْبُوبٌ قَالَ وَمَنْ طَبَّهُ قَالَ لَبِيدُ بْنُ الْأَعْصَمِ قَالَ فِيمَاذَا قَالَ فِي مُشْطٍ وَمُشَاقَةٍ وَجُفِّ طَلْعَةٍ ذَكَرٍ قَالَ فَأَيْنَ هُوَ قَالَ فِي بِئْرِ ذَرْوَانَ فَخَرَجَ إِلَيْهَا النَّبِيُّ ﷺ ثُمَّ رَجَعَ فَقَالَ لِعَائِشَةَ حِينَ رَجَعَ نَخْلُهَا كَأَنَّهُ رُؤُسُ الشَّيَاطِينِ فَقُلْتُ اسْتَخْرَجْتَهُ فَقَالَ لَا أَمَّا أَنَا فَقَدْ شَفَانِي اللّٰهُ وَخَشِيتُ أَنْ يُثِيرَ ذٰلِكَ عَلَى النَّاسِ شَرًّا ثُمَّ دُفِنَتِ الْبِئْرُ.

Tercümesi

Âişe radıyallahu anhâdan rivayete göre demiştir ki, bir kere Nebî sallallahu aleyhi ve selleme sihir yapılmıştı. Hatta (şahs-ı nebevî) bazı işi işlemediği halde yaptım sanırdı. Nihayet günün birinde tekrar tekrar dua etti. Sonra bana, "Ey Âişe! Bilir misin? Allah, bana kendisinde şifam olan şeyi bildirdi ki, bana iki kişi geldi (Cibrîl ve Mîkâil). Bunlardan biri baş ucumda, öbürüsü de ayak

63 عن أبي وائل قال: قيل لأسامة لو أتيت فلانا فكلمته. قال: إنكم لترون أني لا أكلمه إلا أسمعكم إني أكلمه في السر دون أن أفتح بابا لا أكون أول من فتحه ولا أقول لرجل أن كان علي أميرا: إنه خير الناس بعد شيء سمعته من رسول الله صلى الله عليه وسلم. قالوا وما سمعته؟ قال سمعته يقول يجاء ... {B3267 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 10.}

64 {D4344 Ebû Dâvûd, Melâhim, 17.}

ucumda oturdu ve biri öbürüsüne, 'Bu zatın hastalığı nedir?' diye sordu. O da, 'Sihirlenmiştir' diye cevap verdi. 'Kim sihir yapmıştır?' diye sualine de öbür melek, 'Lebîd b. A'sam!' diye cevap verdi. Sonra 'Bu sihir ne ile yapılmıştır?' diye sordu. O da, 'Bir tarak, saç ve sakal tarantısı, erkek hurmanın kurumuş çiçek kapçığı ile' diye cevap verdi. 'Nerede yapılmıştır?' sualine de, 'Zervân Kuyusu'nda' diye cevap verdi." Sonra Nebî sallallahu aleyhi ve sellem (bazı ashap ile beraber) çıkıp bu kuyuya gitti. Sonra dönüp geldi. Geldiğinde bana, "Ey Âişe! Kuyunun etrafındaki hurma ağacının uçları şeytan başları gibidir!" buyurdu. Bunun üzerine ben, "Yâ Resûlellah! Siz o sihri çıkar(ıp çöz)dünüz mü?" diye sordum. Resûlullah, "Hayır çıkarmadım. Çünkü Allah bana şifa verdi. Bir de o sihri çıkarıp çözmekle halk arasında sihir şerrinin şüyûundan endişe ettim. Sonra kuyunun kapatılmasını emrettim" buyurdu. {B3268 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 11.}

İZAHI

Bu eserimizde 1172 numara ile tercüme ettiğimiz Ebû Hüreyre hadisinin izahına bakınız! Bu hadiste Peygamber efendimiz sihrin insanlık faziletini öldüren yedi şeyden biri olduğunu bildirmiştir ki bunlar, {Allah'a şirk koşmak}, insan öldürmek, faiz kazancı ve yetim malı yemek, harp meydanından kaçmak, namuslu bir kadına fuhuş isnat etmektir.[65] Resûlullah sihirin bütün bu fazîhalara müsavi olduğunu bildirmiştir. 1312 numaralı hadise bakınız! "Tıb" bahsinde de bir rivayet tariki gelecektir.

1353

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَأْتِي الشَّيْطَانُ أَحَدَكُمْ فَيَقُولُ مَنْ خَلَقَ كَذَا مَنْ خَلَقَ كَذَا حَتَّى يَقُولَ مَنْ خَلَقَ رَبَّكَ فَإِذَا بَلَغَهُ فَلْيَسْتَعِذْ بِاللهِ وَلْيَنْتَهِ.

TERCÜMESİ

Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan rivayete göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle demiştir: "Sizden herhangi birinize şeytan gelir de, '(Şunu) böyle kim yarattı? (Şunu) böyle kim yarattı? En sonu, rabbini kim yarattı?' d(iye vesvese ver)ir. Şimdi şeytanın vesvesesi rabbinize kadar erişince o vesveseli kişi hemen 'eûzübillâhimine'ş-şeytâni'r-racîm' di(yerek Allah'a sığın)sın ve vesveseye son versin!" {B3276 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 11.}

65 {B2766 Buhârî, Vesâyâ, 23.}

İZAHI

Bu hadisi ve bundan önceki Hazret-i Âişe hadisini Buhârî, İblîs'in sıfatı, a'vân ve etbâı hakkında açtığı bir babında rivayet etmiştir. İblîs gözle görülmeyen mevcudattan olduğu için onun mahiyetini ulemâ müteaddit vecihlerle tetkik etmiştir ki, adı, soyadı, Arabî veya A'cemî bir isim olduğu, asıl hilkati, sınıfı cihetleridir. Şârih Aynî bu cihetleri birer müstakil mevzu halinde tetkik etmiştir. Biz, yalnız Mâverdî'nin bir tarifini bildirmekle iktifa edeceğiz. Mâverdî tefsirinde demiştir ki, İblîs ruhanî şahıstır; nâr-i semûmdan (isabet ettiği şeyi zehirleyen ateşten) yaratılmıştır; cinlerin, şeytanların babasıdır; hilkat mayası şehvetlerle yoğrulmuştur. Mâverdî bu tavsifinden sonra İblîs'in hayırdan mahrumiyet mânasına olan iblâstan müştak olduğunu bildiriyor.

Buhârî'nin bu babında Ebû Hüreyre hadisinden önce birkaç rivayeti daha vardır ki bunların tercüme ve izahları bu eserimizde 310, 347 ve 588, 589 numaralarla geçti. Onlara bakınız!

1354

عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يُشِيرُ إِلَى الْمَشْرِقِ فَقَالَ هَا إِنَّ الْفِتْنَةَ هٰهُنَا إِنَّ الْفِتْنَةَ هٰهُنَا مِنْ حَيْثُ يَطْلُعُ قَرْنُ الشَّيْطَانِ.

TERCÜMESİ

Abdullah b. Ömer radıyallahu anhümâdan rivayete göre müşârün ileyh Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin, "Meşrik tarafına işaret ederek, iyi biliniz ki fitne işte buradadır, fitne buradadır, şeytanın boynuzu doğduğu yerde (şark cihetinde)dir" buyurduğunu işittim demiştir. {B3279 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 11.}

İZAHI

Bu hadiste Peygamber efendimiz İslâm arasında zuhur edecek fitnelerin, musibetlerin menşeini haber vermiş ve şark tarafına işaret ederek, şeytanın boynuzunun doğduğu taraf buyurmuştur. Peygamber efendimizin irtihalinden sonra zuhur eden fitnelerin hepsi şark tarafında zuhur etmiş bulunduğundan, bu haber Resûlullah'ın mûcizelerinden sayılır. Şeytanın boynuzu tabiri de temsilden ibarettir.

1355

عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ إِذَا اسْتَجْنَحَ اللَّيْلُ أَوْ كَانَ جُنْحُ اللَّيْلِ فَكُفُّوا صِبْيَانَكُمْ

فَإِنَّ الشَّيَاطِينَ تَنْتَشِرُ حِينَئِذٍ فَإِذَا ذَهَبَ سَاعَةٌ مِنَ الْعِشَاءِ فَخَلُّوهُمْ وَأَغْلِقْ بَابَكَ وَاذْكُرِ اسْمَ اللّٰهِ وَأَطْفِئْ مِصْبَاحَكَ وَاذْكُرِ اسْمَ اللّٰهِ وَأَوْكِ سِقَاءَكَ وَاذْكُرِ اسْمَ اللّٰهِ وَخَمِّرْ إِنَاءَكَ وَاذْكُرِ اسْمَ اللّٰهِ وَلَوْ تَعْرُضُ عَلَيْهِ شَيْئًا.

TERCÜMESİ

Câbir radıyallahu anhtan gelen rivayete göre Nebî sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: (Güneş batıp) gece karanlığı yahut gecenin bir kısmı hâsıl olduğu zaman, çocuklarınızı (dışarı çıkmaktan) menediniz! Çünkü şeytanlar o sırada dağılır, (faaliyete geçer)ler. Yatsıdan bir saat geçince de (dışarıdaki) çocuklarınızı (meskeninize) koyunuz! Ey mümin, o zaman Allah'ın ismini anarak (Bismillâhirrahmânirrahîm diyerek) kapını kapa! Besmele ile kandilini söndür! Su kırbanın ağzını besmele ile bağla! Yine besmele ile kap kacağını kapat! Velev ki o kap üzerine enine (tahta parçası gibi) bir şey koysun![66] {B3280 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 11.}

1356

عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ صُرَدٍ رضي الله عنه قَالَ كُنْتُ جَالِسًا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ وَرَجُلَانِ يَسْتَبَّانِ فَأَحَدُهُمَا احْمَرَّ وَجْهُهُ وَانْتَفَخَتْ أَوْدَاجُهُ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ إِنِّي لَأَعْلَمُ كَلِمَةً لَوْ قَالَهَا ذَهَبَ عَنْهُ مَا يَجِدُ لَوْ قَالَ أَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ ذَهَبَ عَنْهُ مَا يَجِدُ فَقَالُوا لَهُ إِنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ تَعَوَّذْ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ فَقَالَ وَهَلْ بِي جُنُونٌ.

TERCÜMESİ

Süleyman b. Surad radıyallahu anhtan rivayete göre şöyle demiştir: Bir kere ben Nebî sallallahu aleyhi ve sellem ile beraber oturmakta idim. O sırada iki kişi sövüştüler. Bunlardan birinin (şiddet ve gazabından) yüzü kızarmış ve şah damarları şişmişti. Bunun üzerine Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, "Ben bir kelime bilirim ki, eğer şu kişi o kelimeyi söylese kendisinde bulunan gazap hali muhakkak gider. (Evet) o kişi 'Eûzü billâhi mineşşeytân' dese kendisinde bulunan bu hal gider" buyurdu. Orada bulunan ashap o kişiye, "Nebî sallal-

66 Bu hadisteki Peygamberimizin bütün emirleri icabî emirler değildir. Belki dünyevî birtakım menfaatleri tâlim ve irşada delâlet eden mendup emirlerdir. İmtisâl eden her mümin birtakım zararlardan selâmette olur.

lahu aleyhi ve sellem şeytandan Allah'a sığın!" buyurdu dediler. O da, "Vay, bende delilik mi var?" diye itiraz etti.[67] {B3282 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 11.}

1357

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ التَّثَاؤُبُ مِنَ الشَّيْطَانِ فَإِذَا تَثَاءَبَ أَحَدُكُمْ فَلْيَرُدَّهُ مَا اسْتَطَاعَ فَإِنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا قَالَ هَا ضَحِكَ الشَّيْطَانُ.

Tercümesi

Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan gelen rivayete göre Nebî sallallahu aleyhi ve sellem, "Esnemek şeytandandır. Sizden biriniz esneyeceği zaman gücü yettiği kadar onu karşılasın. Çünkü sizin biriniz (esnerken mübalağa ederek) 'haaa' deyince şeytan (sevincinden) güler" buyurmuştur. {B3289 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 11.}

1358

عَنْ أَبِي قَتَادَةَ ﵁ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ الرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ مِنَ اللهِ وَالْحُلُمُ مِنَ الشَّيْطَانِ فَإِذَا حَلَمَ أَحَدُكُمْ حُلْمًا يَخَافُهُ فَلْيَبْصُقْ عَنْ يَسَارِهِ وَلْيَتَعَوَّذْ بِاللهِ مِنْ شَرِّهَا فَإِنَّهَا لَا تَضُرُّهُ.

Tercümesi

Ebû Katâde radıyallahu anhtan rivayete göre Nebî sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "(Sureti ve tabiri cihetiyle) güzel rüya Allah'tandır. Fena rüya da şeytandandır. Biriniz korkunç yani karışık rüya gördüğünde hemen sol tarafına tükürüp, üflesin ve o rüyanın şerrinden Allah'a sığınsın, ('eûzü billâhi mineşşeytânirracîm' desin). Bu suretle o rüya, gören kimseye zarar vermez." {B3292 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 11.}

1359

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ إِذَا اسْتَيْقَظَ أَحَدُكُمْ مِنْ مَنَامِهِ فَتَوَضَّأَ فَلْيَسْتَنْثِرْ ثَلَاثًا فَإِنَّ الشَّيْطَانَ يَبِيتُ عَلَى خَيْشُومِهِ.

67 Nevevî, "Ben deli miyim ki istiâze edeyim? sözünü İslâm dininin meziyet ve faziletlerini anlamayan ve istiâze, delilere mahsus olduğunu sanan bir bedevî söylemiş olsa gerektir ve herhalde bu kişi gazabın şeytan tarafından ilkā edilen fitne ve fesattan ibaret olduğunu anlamayacak derecede cahil olacaktır. Münafıklardan olması ihtimali de vardır" diyor.

TERCÜMESİ

Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin, "Sizin biriniz uykusundan uyanıp da abdest aldığında burnundaki nesneyi nefesiyle üç defa dışarı çıkarsın! Çünkü şeytan uyuyanın genzinde geceler" buyurduğu rivayet olunmuştur. {B3295 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 11.}

İZAHI

Buhârî'nin Ebû Katâde hadisinden sonra ve bu Ebû Hüreyre hadisinden önce iki rivayeti daha vardır ki şunlardır:

1. Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan rivayete göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem buyurmuştur ki, *"Her kim bir günde yüz defa 'lâ ilâhe illallahü vahdehû lâ şerîke leh, lehü'l-mülkü ve lehü'l-hamdü ve hüve alâ külli şey'in kadîr'*[68] *derse, o kimse on köle âzatlamışça me'cûr olur ve ona yüz sevap yazılır; yüz günahı bağışlanır ve bu dua o mümine dua ettiği günde o günün akşamına kadar şeytan şerrinden emin bir kale olur.*[69]

2. Sa'd b. Ebû Vakkās'tan rivayete göre müşârün ileyh demiştir ki: Bir kere Ömer radıyallahu anh Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin huzuruna girmek için izin istemişti. O sırada Resûlullah'ın yanında Kureyş'ten (Peygamber'in kadınlarından) bir kısmı yüksek sesle konuşuyor ve çokça dünyalık istiyorlardı. Ömer istîzân edince hemen kadınlar kalktılar ve perdeye koştular. Resûllullah Ömer'e izin verdi. Ömer huzura girdiğinde Resûlullah gülüyordu. Ömer, "Yâ Resûlellah! Allah seni daima mesrur etsin!" dedi. (Niçin güldüğünü anlamak istedi) Resûlullah, *"Yanımda* (görüşen) *şu kadınlar senin sesini işitince hemen örtünmeye mübâderet ettiler de ona hayret ettim"* buyurdu, Ömer, "Onların hürmetlerine, saygılarına ya Resûlellah siz daha müstehaksınız!" dedi. Bundan sonra da kadınlara hitap ederek, "Ey nefislerinin düşmanı kadınlar! Siz, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemden korkmaz da benden kaçınırsınız?" dedi. Kadınlar da, "Yâ Ömer! Sen tab'an Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemden daha şedid ve haşinsin" diye karşıladılar. Resûlullah, *"Yâ Ömer! Hayatım yed-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki şeytan sana hiç kavuşamaz. Sen bir sokağa girersen muhakkak o senin bulunduğun sokaktan başka bir sokağa yollanır, kaçar"* buyurdu.[70]

1360

عَنِ ابْنِ عُمَرَ رضي الله عنهما قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَخْطُبُ عَلَى الْمِنْبَرِ يَقُولُ اقْتُلُوا الْحَيَّاتِ وَاقْتُلُوا

68 Türkçe'si: Allah'tan başka yoktur tapacak, yalnız Allah var. O'nun eşi, ortağı yoktur. Mülk O'nundur, O övülür ve O'nun her şeyi yapmaya ve yaratmaya gücü yeter.

69 {B3293 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 11.}

70 {B3294 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 11.}

ذَا الطُّفْيَتَيْنِ وَالْأَبْتَرَ فَإِنَّهُمَا يَطْمِسَانِ الْبَصَرَ وَيُسْقِطَانِ الْحَبَلَ قَالَ عَبْدُ اللهِ فَبَيْنَا أَنَا أُطَارِدُ حَيَّةً لِأَقْتُلَهَا فَنَادَانِي أَبُو لُبَابَةَ لَا تَقْتُلْهَا فَقُلْتُ إِنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَدْ أَمَرَ بِقَتْلِ الْحَيَّاتِ قَالَ إِنَّهُ نَهَى بَعْدَ ذٰلِكَ عَنْ ذَوَاتِ الْبُيُوتِ وَهِيَ الْعَوَامِرُ.

Tercümesi

İbn Ömer radıyallahu anhümâdan rivayete göre şöyle demiştir: Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bir kere minber üzerinde hutbe irat ederken şöyle dediğini işittim: Ashabım! Siz yılanları öldürünüz ve (hususiyle) arkasında iki beyaz çizgili cinsiyle kuyruksuz engerek yılanını öldürünüz! Yılanların bu iki (habis ve zehirli) cinsi, gözün nurunu giderir, hamile kadının da çoçuğunu düşürür. Abdullah b. Ömer (diğer bir rivayette) demiştir ki, bir kere ben bir yılanı öldürmek için onu takip ediyordum. Ebû Lübâbe, “Onu öldürme!” diye bana seslendi. Ben de ona, “Resûllulah sallallahu aleyhi ve sellem yılanları öldürmeyi emretmiştir!” dedim. Ebû Lübâbe, “Resûlullah, yılanların umumiyetle öldürülmesini emrettikten sonra, ev yılanlarını öldürmekten nehyetti. (Beyaz ve zehirsiz olan) bu ev yılanlarını avâmirdir, uzun zaman evde yaşarlar” dedi. {B3297, B3298 Buhârî, Bed’ü’l-halk, 14.}

İzahı

Müellif Buhârî, bu hadisi “Cinin Mevcudiyetini Beyan ve Cinlerin Hayır ile Müsâb ve Şer ile Muâkab Olduklarını İspat” için açtığı bir babında rivayet etmiştir.[71] İslâm ulemâsı cini müteaddit cihetlerden incelemişlerdir: 1. Cinin vücudu, 2. Cinin mebde-i hilkati, 3. Neden yaratıldığı, 4. Cinler cisim midir, cevheri mücerret midir? 5. Cinin envâı, 6. Niçin cin denildiği? 7. Yerler, içerler mi ve aralarında tenâküh ve tevâlüd var mıdır? 8. Mükellefler mi ve haklarında teklife terettüp eden sevap ve ikāb, mükâfat ve mücâzât var mı? 9. İçlerinde kendilerinden peygamber var mıdır? 10. Sâlih ve fâsıkları var mıdır? 11. Muhtelif suretlere temessülleri var mıdır?

İns mukabili olarak zikrolunan cin, latif cisim makūlesinden olduğundan ona ait olan bahis böyle müteaddit şubelere ayrılarak gayet şümullü bir surette tetkik olunmuş ve cinin mevcudiyeti hususu müstesna olmak üzere bu mevzuların hepsi ulemâ arasında ayrı ayrı birer ihtilâf zemini olmuştur. *Buhârî* şârihleri ve bilhassa şârih Aynî, bu ihtilâfatı delilleriyle beraber nakletmiştir. Biz, cin meselesini bu derece şümullendirmeyerek yalnız onun şerâyi‘de vârit olduğunu zikir ile iktifa ve müellif Buhârî’nin bu babın unvanında işaret ettiği âyetleri nakil ve tercüme edeceğiz.

71 {Elimizdeki nüshaya göre bu hadis cinlere dair açılan 12. babda değil, Bakara sûresinin 164. âyetine dair açılan 14. babda yer almaktadır.}

Ebü'l-Abbas İbn Teymiyye der ki, "Bütün İslâm fırkalarıyla sair milletlere ve kâfirlere mensup zümreler, cinin vücudunda muhalefet etmemişlerdir. Vâkıa İslâm zümreleri arasında Cühemiyye ve Mu'tezile gibi cini inkâr edenler bulunduğu gibi sair ümmetler ve kâfirler arasında da inkâr edenler vardır. Fakat milletlerin cumhuru kabul ve itiraf etmişlerdir. Çünkü enbiyâ aleyhimü's-selâmın cinin vücuduna dair haberleri, insana zaruri ilim ifade edecek derecede mütevâtirdir."

Merhum Hamdi Yazır da *Hak Dini Kur'an Dili* unvanlı kıymetli tefsirinde Cin sûresinin mukaddimesinde Şark ve Garp'ın ilim âleminde bu mesele hakkında vârit olan nusûs ile serdolunan efkâr ve mütalaaları birer birer naklederek çok kıymetli mâlûmat vermiştir. Oraya da bakınız!

Müellif İmam Buhârî ise bu babın unvanında En'âm, Cin, Sâffât sûrelerinin bazı âyetlerine işaret etmiştir: 1. En'âm sûresinin 130-132. âyetlerinde şöyle buyurulmuştur: *"Ey cin ve ins mâşeri* (ey gözle görülen ve görülmeyen mahlûkat zümreleri!) *Size içinizden âyetlerimi anlatan ve şu* (korkunç haşr) *gününüzün geleceğini haber verip sizi tahzîr eyleyen peygamberler gelmedi mi? Onlar,* (Ey rabbimiz!) *Biz kendi aleyhimize şehâdet ettik.* (Kendimizi tebrie edemeyeceğiz. Evet, bize peygamberler geldi) *diye* (cevap vere)*cekler. Dünya* (denilen alçak ve fâni) *hayat onları aldattı da* (en sonu) *onlar kendi aleyhlerine kâfir olduklarına şehâdet ettiler. Hakikat şudur ki habîbim! Rabbin mâmureleri –içindeki ahalisi gafil haldelerken– zulüm ile harap eder değildir ve onların her biri için işledikleri* (hayır) *işlere göre birtakım dereceler vardır ki fi'l-hâl rabbin onların işledikleri şeylerden gafil değildir."*[72]

Bu âyette bildirildiği üzere peygamberlerin cinleri inzâr ve tahzîri ikâba ve onların işledikleri hayır işlerin müteaddit dereceleri bulunması da sevaba delâlet etmektedir.

2. Sonra Buhârî, Cin sûresinin 13. âyetine de işaret etmiştir ki meâli şöyledir: *"Doğrusu biz* (cinler) *o hidayet rehber*(i olan, Allah'ın peygamber)*ini dinlediğimizde hemen ona inandık. Her kim bu suretle rabbine iman ederse o, ne hakkı eksilmekten ne de zulme uğramaktan korkar."*[73]

3. Müellif Buhârî, Sâffât sûresinin 158. âyetini zikrederek diyor ki, وَجَعَلُوا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجِنَّةِ نَسَبًا *"Müşrikler, Allah ile cinnîler arasında bir de nesep uydurmuşlardır"* kavlindeki nesep iddiası Mücâhid'e göre Mekke müşriklerinin, "*Melekler Allah'ın kızlarıdır. Meleklerin anaları da cinlerin ulularının kızlarıdır*" suretindeki saçma sözleridir. Âyetin alt tarafında da, bu çirkin iddia reddedilerek, وَلَقَدْ عَلِمَتِ الْجِنَّةُ إِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ *"Cinler pek iyi bilirler ki* (bu sözü tefevvüh eden) *müşrikler muhakkak cehenneme hazırlanmışlardır"* buyurulmuştur.

Bu âyetlerden sonra Buhârî Ebû Saîd el-Hudrî'nin şu hadisini rivayet etmiştir: Ebû Saîd, Ebû Sa'saa'ya demiştir ki, "Görülüyor ki sen koyundan ve bâdiyede yaşamaktan çok hoşlanırsın. Her ne zaman koyununun yanında ve bâdiyede bulunup da (namaz vakti) ezan okumak istediğinde sesini yükselt! Çünkü müezzin sesinin yetiştiği yere kadar cin,

---

72 يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ اٰيَاتِي وَيُنْذِرُونَكُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هٰذَا قَالُوا شَهِدْنَا عَلٰى أَنْفُسِنَا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَشَهِدُوا عَلٰى أَنْفُسِهِمْ أَنَّهُمْ كَانُوا كَافِرِينَ. ذٰلِكَ أَنْ لَمْ يَكُنْ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرٰى بِظُلْمٍ وَأَهْلُهَا غَافِلُونَ. وَلِكُلٍّ دَرَجَاتٌ مِمَّا عَمِلُوا وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ.

73 وَأَنَّا لَمَّا سَمِعْنَا الْهُدٰى اٰمَنَّا بِهِ فَمَنْ يُؤْمِنْ بِرَبِّهِ فَلَا يَخَافُ بَخْسًا وَلَا رَهَقًا.

ins ve (işitmek kabiliyetini haiz) hiçbir mahlûk yoktur ki ezanı duymuş olsun da kıyamet gününde müezzin için güzel şehâdette bulunmasın!" Ebû Saîd, "İns ve cinnin müezzine şehâdetini ben Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemden işittim" demiştir.[74] Bu hadis bu eserimizde 361 numara ile geçmiştir, oraya da bakınız!

Bu hadisten sonra da *Buhârî* metninde Ahkāf sûresinin 29-32. âyetleri zikredilmiştir ki bunların meâlleri de şöyledir: *"Şu vakti de hatırla ki, cinlerden bir kısmını Kur'an dinlesinler diye sana sevketmiştik. Onlar* (Peygamber'in huzurunda) *Kur'an dinlemeye hazır olunca* (birbirlerine) *susunuz,* (dinleyiniz!) *dediler. Kur'an okunması bitirilince de döndüler ve inzâr etmek üzere kavimlerine gittiler. 'Ey kavmimiz' dediler: Biz bir kitap dinledik. Mûsâ'dan sonra indirilmiş. O, kendisinden öndekini tasdik ile hakka ve doğru bir yola hidayet ediyor. Ey kavmimiz! Allah'ın davetçisine icâbet ve ona iman edin ki Allah günahlarınızdan bir kısmını mağfiret etsin ve sizi elem verici bir azaptan korusun ve her kim Allah'ın davetçisi* (peygamberi)*ne icâbet etmezse arzda âciz bırakacak değildir ve ona ondan başka sahip olacak velîler de yoktur, öyleleri açık bir dalâl içindedirler."*[75]

Mevzumuz olan İbn Ömer hadisinin izahına gelince, bu hadisi Buhârî'nin "Cin" bahsinde rivayeti, çok zehirli ve arkası iki çizgili olan azılı yılanla engerek yılanı suretine cinin temessül etmemesi, ev yılanları suretine temessül etmesi itibariyledir ve bu itibarla katli nehyedilmiştir. Fakat Müslim'in yine Ebû Saîd el-Hudrî'den bir rivayetinde, "*Evlerinizde uzun ömürlü ev yılanları gördüğünüzde üç defa kovunuz! Kaybolursa ne âlâ yoksa öldürünüz!*" buyurulmuştur.[76] Bu zararsız olan beyaz yılanlar kırlarda, vadilerde görülürse, mutlak surette öldürülür. Çünkü Resûlullah aşağıda görüleceği üzere fevâsıktan beş tanesi gerek Hil'de gerek Harem'de görüldüğünde katlolunur buyurmuş ve yılanı da bunlar arasında mutlak surette zikretmiştir.[77] Diğer bir hadiste de "*Yılanı görüp de şerrinden korkarak bırakan kişi bizden değildir*" buyurmuştur.[78] Bazı âlimler de evde görülen yılanların öldürülmemesi şehir evlerine mahsustur. Köy evlerinde öldürülür demişlerdir.

1361

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ رَأْسُ الْكُفْرِ نَحْوَ الْمَشْرِقِ وَالْفَخْرُ وَالْخُيَلَاءُ فِي أَهْلِ الْخَيْلِ وَالْإِبِلِ وَالْفَدَّادِينَ أَهْلِ الْوَبَرِ وَالسَّكِينَةُ فِي أَهْلِ الْغَنَمِ.

74 {B3296 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 12.}

75 وَإِذْ صَرَفْنَا إِلَيْكَ نَفَرًا مِنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْاٰنَ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوا أَنْصِتُوا فَلَمَّا قُضِيَ وَلَّوْا إِلَى قَوْمِهِمْ مُنْذِرِينَ. قَالُوا يَا قَوْمَنَا إِنَّا سَمِعْنَا كِتَابًا أُنْزِلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَى مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ وَإِلَى طَرِيقٍ مُسْتَقِيمٍ. يَا قَوْمَنَا أَجِيبُوا دَاعِيَ اللّٰهِ وَاٰمِنُوا بِهِ يَغْفِرْ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُجِرْكُمْ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ. وَمَنْ لَا يُجِبْ دَاعِيَ اللّٰهِ فَلَيْسَ بِمُعْجِزٍ فِي الْأَرْضِ وَلَيْسَ لَهُ مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءُ أُولٰئِكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ.

76 {M5840 Müslim, Selâm, 140.}

77 {M2862 Müslim, Hac, 67.}

78 {N3195 Nesâî, Cihâd, 48.}

Tercümesi

Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan rivayete göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: Küfrün başı şark tarafındadır. Kendini beğenmek, kibirlenmek de at ve deve sahipleri ile mevâşî sahibi bedevî fellahlardadır. Vakar ve tevazu ise koyun sahiplerindedir. {B3301 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 15.}

İzahı

Bu hadisi, Buhârî, "Müslümanın Hayırlı Malı Koyundur ki Müslüman Kişi Koyunuyla Dağların Başını İhtiyar Eder" unvanıyla açtığı bir babında rivayet etmiştir ve mevzumuz olan hadisten önce, Ebû Saîd el-Hudrî'den de şu meâldeki hadisi rivayet etmiştir: Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem buyurmuş ki, *"Kişinin hayırlı malı koyun olabilir. Müslüman onunla dinine sahip olmak üzere fitneden kaçarak* (kâh) *dağların başını,* (kâh) *vadilerin engin yerlerini* (otlak olarak) *ihtiyar eder."*[79]

İbn Mâce'nin rivayetine göre Nebî sallallahu aleyhi ve sellem Ümmü Hânî'ye, "*Koyun edin! Çünkü o hayvanda bereket vardır*" buyurmuştur.[80]

Hadisteki, *"Küfrün kökü şarktadır"* buyurulması, Peygamberimiz zamanında küfür ve şirkin menşei şarkta bulunmasındandır. Şârih İbn Hacer bunu şöyle izah ediyor: Hadisin bir fıkrasında Mecûsun küfür ve şirkine işaret buyurmuştur. Çünkü İran diyarı ve İranlılar'a tâbi olan Araplar hep Medine'nin şarkında bulunuyorlardı. O tarihte Farslılar dünyanın en kudretli, en mütekebbir bir milleti idiler. Bir derecede ki onların şehinşahları Resûlullah'ın nâmesini yırtmak gibi bir küstahlıkta bulunmuş ve o tarihte İslâm'ın siyasî hayatına karşı fitne kapısı şarkta açılarak İslâm eliyle inkırazına kadar devam edip gitmiştir.

1362

عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَمْرٍو أَبِي مَسْعُودٍ ﵁ قَالَ أَشَارَ النَّبِيُّ ﷺ بِيَدِهِ نَحْوَ الْيَمَنِ فَقَالَ الْإِيمَانُ يَمَانٍ هَاهُنَا أَلَا إِنَّ الْقَسْوَةَ وَغِلَظَ الْقُلُوبِ فِي الْفَدَّادِينَ عِنْدَ أُصُولِ أَذْنَابِ الْإِبِلِ حَيْثُ يَطْلُعُ قَرْنَا الشَّيْطَانِ فِي رَبِيعَةَ وَمُضَرَ.

Tercümesi

Ebû Mes'ûd Ukbe b. Amr radıyallahu anhtan rivayete göre müşârün ileyh demiştir ki: Bir kere Nebî sallallahu aleyhi ve sellem eliyle Yemen tarafına işaret etti de buyurdu ki: İman Yemenli'dir, işte şurada. İyi biliniz ki katı ve kara yü-

---

79 عن أبي سعيد الخدري رضي الله عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم يوشك أن يكون خير مال الرجل غنم يتبع بها شغف الجبال ومواقع القطر يفر بدينه من الفتن. {B3300 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 15.}

80 {İM2304 İbn Mâce, Ticâret, 69.}

rekliler de develerin kuyrukları dibinde onlara haykıran (bedevî)ler içinde bulunur ki bunlar şeytanın iki boynuzu görülen (şark) tarafındaki Rebîa ve Mudar (halkı)dır. {B3302 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 15.}

İZAHI

"İman Yemenli'dir" cümlesi, "İman, Yemen müslümanlarının vicdanlarında yaşayan bir kanaattir" demektir. İmanın husussi surette Yemenliler'e nisbet edilmesi, Yemen halkının Resûlullah'ın davetine tereddütsüz icâbet etmiş olmalarındandır.

Bazı âlimler de *"İman Yemenli'dir"* cümlesini zâhiri üzere almayarak, Yemen'le murat Mekke'dir. Çünkü Mekke Tihâme'dendir. Tihâme de Yemen kıtasından ma'dûddur demişlerdir. Bazıları da Mekke ile Medine'dir. Çünkü İslâm nuru Mekke'de doğdu, Medine'de intişar etti demişlerdir. Bunlara göre Resûlullah bu sözünü Tebük'te söylemiştir ve Mekke ile Medine'ye işaret etmiştir. Mekke ile Medine, Tebük ile Yemen arasında bulunduğu için Tebük'ten Yemen'e işaret edilerek mecazen Yemen nevâhîsinden ma'dûd olan Mekke, Medine murat olunabilir.[81]

1363

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ إِذَا سَمِعْتُمْ صِيَاحَ الدِّيَكَةِ فَاسْأَلُوا اللهَ مِنْ فَضْلِهِ فَإِنَّهَا رَأَتْ مَلَكًا وَإِذَا سَمِعْتُمْ نَهِيقَ الْحِمَارِ فَتَعَوَّذُوا بِاللهِ مِنَ الشَّيْطَانِ فَإِنَّهُ رَأَى شَيْطَانًا.

TERCÜMESİ

Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan rivayet olunduğuna göre Nebî sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: Horozların öttüğünü işittiğinizde (dileklerinizi) Allah'ın fazl ü kereminden isteyiniz! Zira horozlar melek görmüşler (de öyle ötmüşler)dir. Merkebin anırmasını işittiğinizde de şeytan(ın şerrin) den Allah'a sığınınız (ve 'eûzü billâhi mineşşeytânirracîm' deyiniz). Çünkü merkep şeytan görmüş (de öyle anırmış)tır. {B3303 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 15.}

İZAHI

Kādî İyâz, "Dualarımızı horoz öterken etmemizin emrolunması meleklerin, edilen duaya âmin demelerini ve duacı mümin hakkında şehâdet ve istiğfar etmelerini ve bu suretle dualarımızın icâbete mazhar olmalarını temin içindir" demiştir. Sa'lebî'nin rivaye-

81 Yemen lugaten sağ cânibe denir, yesâr mukabilindedir. Kıblenin sağ tarafında bulunduğu için bu kıtaya Yemen denilmiştir. Şam da kıblenin sol tarafında bulunduğu için Şeim, Şam denilmiştir. Şu halde Şam ile Medine arasındaki Tebük mevkiinden onunla Yemen arasındaki Mekke ve Medine'ye işaret edilmiş olunabilir.

tine göre, Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem, *"Üç sese Allah muhabbet eder. Horoz sesi, Kur'an okuyan kişinin sesi, bir de seher vakti Allah'a istiğfar edenlerin sesi"* buyurmuştur.[82]

Bu hususta İbn Hibbân'ın, Bezzâr'ın da şu rivayetleri vardır: İbn Hibbân *Sahîh*'inde Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin, *"Horoza sövmeyiniz. Ona sebbetmeyiniz! O, sizi namaza davet eder"*[83] buyurduğunu tahrîc etmiştir. Bezzâr'ın rivayetinde de, bir kere Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin yakınında bir horoz ötmüştü de orada bulunanlardan bir kişi horoza, "Allah lânet etsin!" demişti. Bunun üzerine Peygamber efendimiz, *"Hayır, sakın öyle söyleme! O, seni namaza davet ediyor"* buyurmuştur.[84] Görülüyor ki horozun sair hayvanlarda bulunmayan müstesna bir hususiyeti vardır ki o da, gecelerde fâsıla ile zaman zaman ötmesi, kronometre gibi hiç şaşmaksızın ve gece ister uzasın, ister kısalsın bu sayhaların şafaktan önce ve sonra muttarid bir halde tevâlî eylemesidir. Bu sebepten Kādî Hüseyin, Râfiî gibi bir kısım fukaha, namaz vakitlerinin tecrübeli horozların sesiyle tayin ve ona itimat edilmesi câizdir demiştirler.

Dâvûdî demiştir ki, "Horozda bu hayvandan öğrenilmeye değer beş şey vardır ve şunlardır: Güzel ses, seher vakti erken kalkmak, cömertlik, cinsî kıskançlık, aile bereketi."

Horoz sesinin güzelliği karşısında merkep avazı da o derece çirkindir ve istiâzeye lâyıktır. Ebû Mûsâ el-İsfahânî'nin *Tergīb*'inde Ebû Râfi'den tahrîcine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, *"Merkep, şeytan görmedikçe anırmaz. Merkep anırınca siz Allah Teâlâ'yı zikredin, bana da salâvat getiriniz!"* buyurmuştur.[85]

1364

وَعَنْهُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فُقِدَتْ أُمَّةٌ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ لَا يُدْرَى مَا فَعَلَتْ وَإِنِّي لَا أُرَاهَا إِلَّا الْفَأْرَ إِذَا وُضِعَ لَهَا أَلْبَانُ الْإِبِلِ لَمْ تَشْرَبْ وَإِذَا وُضِعَ لَهَا أَلْبَانُ الشَّاءِ شَرِبَتْ فَحَدَّثْتُ كَعْبًا فَقَالَ أَنْتَ سَمِعْتَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُهُ قُلْتُ نَعَمْ فَقَالَ لِي مِرَارًا فَقُلْتُ أَفَأَقْرَأُ التَّوْرَاةَ.

TERCÜMESİ

Yine Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan rivayete göre Nebî sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: Benî İsrâil'den bir kavim (mesholunup) beşer tarihinden silindi, yok oldu. Bilinmez ki o kavim ne (fenalık) işlemiştir. Ben

82 {Sa'lebî, *el-Keşf*, III, 30; Deylemî, *el-Firdevs*, II, 101, no: 2538.}

83 {İbn Balabân, *el-İhsân*, XIII, 38, no: 5731.}

84 {Bezzâr, *el-Müsned*, IX, 225, no: 3769. Bezzâr'ın rivayetinde *"O, seni namaza davet ediyor"* ifadesi geçmemektedir Rivayetin tamamı için bkz: MK9796 Taberânî, *el-Kebîr*, X, 16.}

85 {İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm*, I, 272, no: 314. Rivayetin Ebû Musâ el-İsfahânî'nin *Tergīb*'inde yer aldığı bilgisi için bkz: Aynî, *Umde*, XV, 193.}

zannetmem ki o ümmet fareden başka bir şeye mesh ve tahvil edilmiş olsun. Çünkü fare (içsin) diye (bir yere) deve sütü konulursa, onu içmez de koyun sütü konulursa onu içer. (Ebû Hüreyre der ki), ben bunu Kâ'b el-Ahbâr'a hikâye ettim. O da bana, "Ey Ebû Hüreyre! Sen Nebî sallallahu aleyhi ve sellemden böyle söylediğini işittin mi?" diye sordu. Ben de, "Evet işittim" dedim. Sonra Kâ'b tekrar tekrar bana, "Resûlullah'tan böyle söylediğini işittin mi?" diye sordu. Ben de nihayet (onu reddederek), "Ben sana Tevrat'ı okuyor muyum? (Ben ancak Resûlullah'tan duyduğumu hikâye ediyorum)" diye mukabele ettim. {B3305 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 15.}

İZAHI

Mesh, günahkâr bir kavmin Allah tarafından toptan maymun, hınzır gibi bir hayvan cinsine kalb ü tahvîl edilmesidir ki geçmiş ümmetler arasında vuku bulmuştur. Hadiste haber verilen hadise de onlardan biridir. *"Fare, deve sütü içmez de, koyun sütü içer"* fıkrası, Benî İsrâil'den olan o kavmin fareye tahvil olunduğunun delilidir. Şöyle ki devenin eti, sütü Benî İsrâil'e Allah tarafından haram kılınmıştı. Katiyen Benî İsrâil deve sütü içmezdi. Farenin de içmemesi, onları bir yerde toplayan nokta oluyor ve buna mebnî bir ihtimal olarak Resûlullah, *"Sanmam ki fareden başka bir hayvana meshedilsin!"* demiştir. Kâ'b el-Ahbâr[86] fi'l-asıl yahudi âlimlerinden idi. Bu cihetle Ebû Hüreyre, "Ben Tevrat okumuyorum. Peygamber'den duyduğumu söylüyorum" diye ta'riz etmiştir.

Ebû Saîd el-Hudrî'den Müslim'in tahrîc ettiği bir rivayete göre bir kere Resûlullah'ın yanında geçmiş ümmetlerden maymun ve hınzır suretlerine mesholunanlar zikrolunmuş da Peygamber efendimiz, *"Allah meshedilen ümmet için çoluk çocuk, soy sop bırakmamıştır"* buyurmuş.[87] Bu rivayetle Ebû Hüreyre hadisi arasında tezat vardır. Ebû Hüreyre hadisi mesholunanların aynen devam ve tenâsülünü ifade ettiği halde Ebû Saîd hadisi devam etmediğini bildiriyor. Bu cihetle ulemâ arasında bu suretle bir ihtilâf vardır. Ebû İshak ez-Zeccâc ile İbnü'l-Arabî elyevm mevcut olan maymunlar, memsuh ümmetin neslinden olduklarını iddia etmişlerdir. Cumhur ise, Ebû Saîd rivayetiyle amel ederek inkırazını kabul ve iki rivayeti tevcih ederek, Resûlullah ibtidâ mesholunan ümmetleri aynen devam eder sanarak farenin memsuh ümmetin aynen nesli olduğunu haber vermiş. Hadisin metni, bu zannı sarahatle ifade etmektedir. Sonra Resûlullah'a memsuhun nesli devam etmediği vahyedilmiştir.

---

86 Ahbâr lafzı, Kâ'b'ın bir yahudi hahamı olduğunu ifade eder. Resûlullah zamanına yetişmiş fakat Ebû Bekir yahut Ömer zamanında müslüman olmuştur. Sonra Şam'a gitmiş ve ölünceye kadar Humus'ta ikamet etmiştir. 32 senesinde Hazret-i Osman'ın hilâfeti zamanında Humus'ta vefat etmiştir.

87 {M6770 Müslim, Kader, 32. *Müslim*'deki rivayet, Ebû Saîd el-Hudrî'den değil, Abdullah b. Mes'ûd'dan tahric edilmiştir.}

Ev faresine *"fuveysika" (fâsıkcağız)* denilmiştir ki Resûlullah onun gerek Hil'de gerek Harem'de görüldüğünde öldürülmesini emretmiştir.[88] Tahâvî'nin *Ahkâmü'l-Kur'ân*'ında Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayetine göre bu habis hayvana füveysika denilmesi Resûlullah'ı uykudan uyandırmasından ve bir hadiseye sebebiyet vermek üzere bulunmasından dolayıdır. Ebû Saîd'in bu rivayetine göre Resûlullah uykudan uyanınca bir farenin kandilin yanmakta bulunan fitilini yakalayarak evi ateşe vermek üzere götürdüğünü görmüş ve hemen öldürmüştür ve ihramlı hacıların bile bu hayvanı öldürmesini emretmiştir.[89] Hatta Ebû Dâvûd'un İbn Abbas'tan bir rivayetinde Peygamber seccâdesinin el kadar bir tarafı yanmıştır. Bu cihetle Aleyhi's-salâtü ve's-selâm efendimiz, *"Siz uyumak istediğinizde kandilinizi söndürünüz. Çünkü şeytan bunun gibi hayvanları yangın cinayetine sevkeder"*[90] buyurmuştur. Müslim'in *Sahîh*'indeki rivayetinde yatılacağı zaman ateşin de söndürülmesi emredilmiştir.[91] Bu cihetle şârih Nevevî "Söndürmek emri âmdır: Yangına vesile olabilecek her şeye şâmildir" demiştir. Yine bu sebeple mescidlerdeki asılı kandillerin söndürülmesi istisna edilmiştir.

1365

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا وَقَعَ الذُّبَابُ فِي شَرَابِ أَحَدِكُمْ فَلْيَغْمِسْهُ ثُمَّ لِيَنْزِعْهُ فَإِنَّ فِي إِحْدَى جَنَاحَيْهِ دَاءً وَفِي الْأُخْرَى شِفَاءً.

TERCÜMESİ

Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan rivayet olunduğuna göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, "Sizden birinizin içeceği (ve yiyeceği) içine sinek düştüğü zaman, o kişi o(nun her tarafını) batırsın, sonra çıkarsın (atsın). Çünkü sineğin iki kanadının birisinde hastalık, öbüründe de şifa vardır" buyurmuştur. {B3320 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 17.}

İZAHI

Buhârî şârihlerinden Hattâbî der ki, bazı inatçı cahiller, "Tuhaf şey? Bir sineğin iki kanadında nasıl olur da hem dâ', hem deva olan iki zıd hassiyet bir arada toplanmış? Sonra hakir bir sinek nasıl olur da meşrubat ve me'kûlât içine önce zehirli kanadını sokmayı, deva olan kanadını geri bırakmayı bilebilir?" şeklinde birtakım itirazlar ortaya koymuşlarsa da bunlar şu suretle reddedilmiştir.

88 Hil, Harem tabirleri için bu eserimiz 'Haccın Vücubu ve Fazileti' bölümünde yer alan 'Harem-i Mekke' başlığının altındaki izahata bakınız!.

89 {Tahâvî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, II, 34, no: 1174; *Meâni'l-âsâr*, II, 166, no: 3782.}

90 {D5247 Ebû Dâvûd, Edeb, 160, 161.}

91 {M5257 Müslim, Eşribe, 100.}

Evvelâ. Zîhayat bütün mahlûklar birer tezat mecmaıdırlar. Hepsinde hararetle bürûdet, rutubetle yübûset gibi biribirine zıt olan birçok hassiyet arasında hayatî mevcudiyetlerini izhar ve idame etmektedirler. Allah'ın kudreti bu mütekabil ve mütezâd hassaları telif etmemiş olsaydı, muhakkak her zîhayatın salahı fesada uğrardı ve bugün görülen mütekâmil şekli vücut bulmazdı.

Sonra. Sineğin idraki meselesi de ilâhî bir ilham olan sevk-i tabiîden ibarettir. Hayvanlardaki tabiat sevki, beşerin akıl ve idrakini hayrette bırakan ne i'cazkâr şekiller arzeder. Sineğin benzeri en küçük hayvanlardan arıların ve karıncaların kendilerine en ince hesap ile ev, bark yapmaları ve bu evcikler içine zamanında senelik azıklarını iddihâr eylemeleri hiç şüphesiz birer ilham eseridir, birer tabii sevk mahsulüdür. Sinekte vücudu istib'âd olunan idrak de bu ilâhî ilhamdan ve tabiat sevkinden başka bir şey değildir.

1366

وَعَنْهُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غُفِرَ لِامْرَأَةٍ مُومِسَةٍ مَرَّتْ بِكَلْبٍ عَلَى رَأْسِ رَكِيٍّ يَلْهَثُ قَدْ كَادَ يَقْتُلُهُ الْعَطَشُ فَنَزَعَتْ خُفَّهَا فَأَوْثَقَتْهُ بِخِمَارِهَا فَنَزَعَتْ لَهُ مِنَ الْمَاءِ فَغُفِرَ لَهَا بِذٰلِكَ.

Tercümesi

Yine Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan rivayet olunduğuna göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "(Bir köpeğe su veren) fâhişe bir kadın (Allah tarafından) mağfiret olunmuştur. (Şöyle ki), günün birinde o fâhişe kadın, suyu yakın ve örülmedik kuyu başında bir köpeğe rastgelmiş. Susuzluktan dili sarkarak köpek soluyor, susuzluk onu öldürmeye yaklaştırmış bulunuyordu. Kadın hemen ayağından ediğini çıkarmış ve onu (başının) yaşmağı ile sıkıca bağlayarak (kuyuya sarkıtmış) kuyudan su çıkar(ıp köpeği sula)mıştır. Bu sebeple fâhişe kadın mağfiret olunmuştur."[92] {B3321 Buhârî, Bed'ü'l-halk, 17.}

İzahı

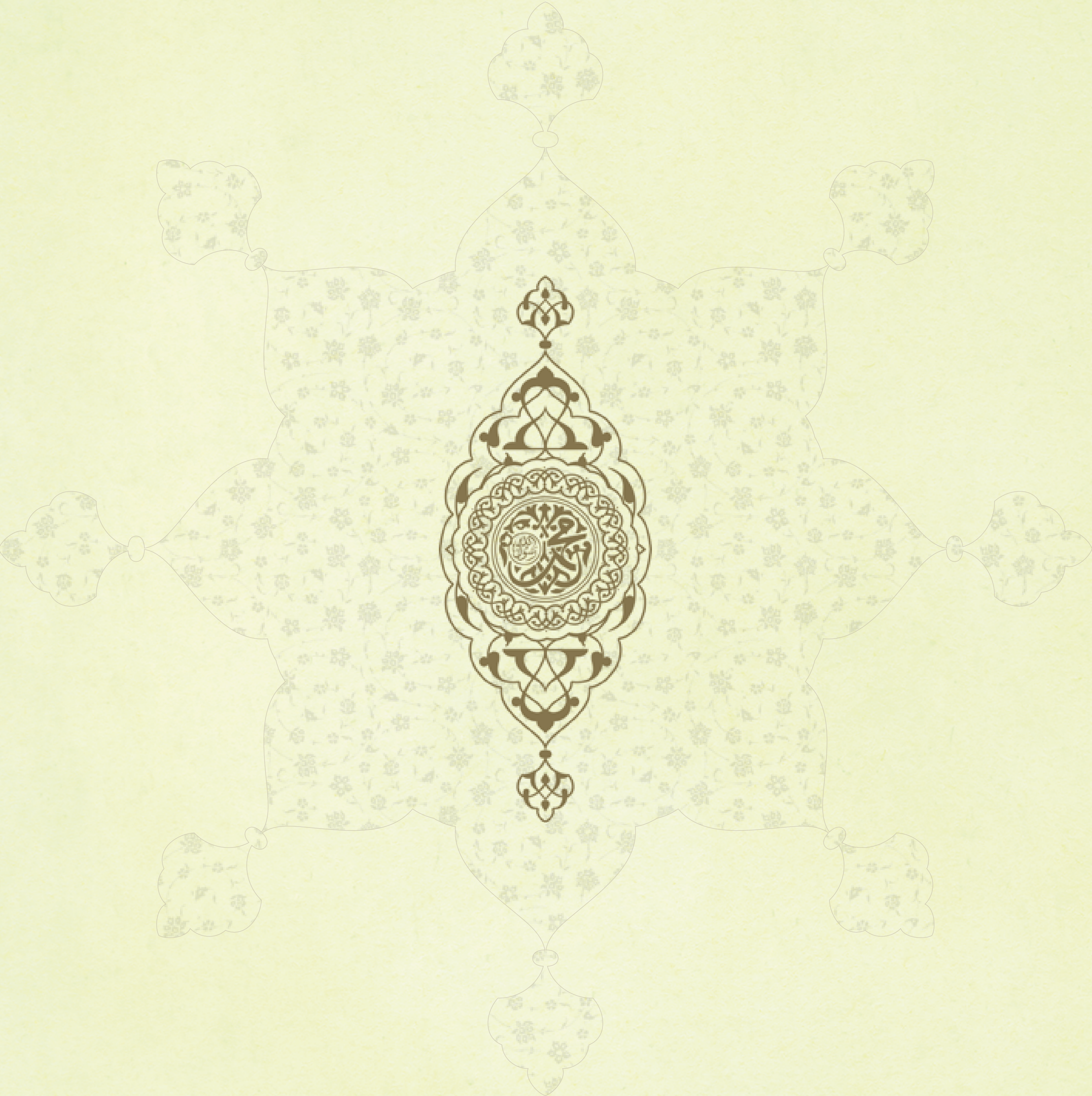
Bu eserimizde 1066 numara ile tercümesi geçen hadisin bir fıkrasında Peygamber efendimiz, *"Kendisinde hayat eseri olan her hayvanı sulamakta ecir vardır"*[93] buyurduğuna göre bu hüküm umumidir, köpek sulamaya münhasır değildir. Bundan başka Nevevî "Aç hayvanı doyurmak da sulamak gibi ecir ve sevabı mûciptir" demiştir. Dâvûdî her türlü şedâidde hayvanları himayeye teşmil etmiştir.

92 Bu hadisin bir benzer rivayeti de "Şirb" bahsinde, diğer bir rivayet tariki de "Tahâret" bahsinde geçmiştir.

93 {B2363 Buhârî, Müsâkât, 9.}

Kitâbü Ehâdîsi'l-Enbiyâ Aleyhimü's-Salât ve's-Selâm

كِتَابُ أَحَادِيثِ الْأَنْبِيَاءِ عَلَيْهِمُ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ

بسم الله الرحمن الرحيم

Bu kitap, peygamberler aleyhimü's-salâtü ve's-selâmın haberlerini bildirir.

Âdem Aleyhi's-Selâm

Müellif Buhârî'nin *Sahîh*'inde bu umumi unvandan sonra bir de, "Âdem Aleyhi's-selâm ile Zürriyetinin Yaratıldıklarının Beyanı" başlıklı hususi bir unvanı vardır. Bu unvanında Buhârî, rivayetini iltizam ettiği hadisleri rivayete başlamazdan önce bu mevzua dair Kur'ân-ı Mübîn'de nâzil olan âyetleri toplayarak onlara birer birer işaret etmiştir. Bunlardan bazılarını nakil ve tercüme ediyoruz:

1. *"Muhakkak ki biz insanı, insan şeklinde dökülmüş ve kurumuş olan kara balçıktan yarattık"*[1] (el-Hicr, 15/26).

2. *"Habîbim!* (Rabbin Âdem'i yaratacağı zaman) *meleklere şöyle dediğini bil: 'Ben, insan şeklinde düzülmüş ve kurumuş olan kara balçıktan bir beşer yaratacağım! Binaenaleyh ben o balçığı düzeltip* (insan olmaya müstaid kıldığım ve ona ruhumdan hayat feyzi) *nefhettiğim zaman, siz hemen ona secde ediniz!' Bu emir üzerine bütün melekler toptan secde ettiler. Yalnız İblis, secde edenlerle beraber olmaktan çekindi"*[2] (el-Hicr, 15/28-31).

3. *"Hiç şüphesiz biz insanı* (boyu düzgün, sureti güzel ve kâinatın bütün hassalarını toplu olarak) *en güzel biçimde yarattık."*[3]

4. Müellif bu âyetlerle Âdem'in hilkatine işaret ettikten sonra Havvâ'nın ve dişi insan nevinin hilkatine ve bu erkekle dişi nevilerinin çiftleşmesinden insan cinsinin vücut bulmasına da A'râf sûresinin 189. âyetinin bir parçasını zikrederek işaret etmiştir ki tamamının meâli şöyledir: *"Ey insanlar! Allah o kudret sahibidir ki, hepinizi O, bir nefisten* (bir Âdem'den) *yarattı. Bu bir şahıstan da eşini* (Havvâ'yı) *yarattı. Tâ ki Âdem, dişi eşine istînâs edebilsin* (aralarında yadırgama bulunmasın). *Havvâ'nın hilkati üzerine Âdem, Havvâ ile cinsî münasebette bulundu. Kadın bu temastan hafif bir yük* (nutfe) *yüklendi ve kadının bu yüküyle bir zaman* (bir hamil müddeti) *geçti* (sonra doğurdu). *Şimdi kadının hamli ağırlaş-*

---

1 وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ.

2 وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ. فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ. فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ. إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَى أَنْ يَكُونَ مَعَ السَّاجِدِينَ.

3 لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ {et-Tîn, 95/4.}

tığında bu erkekle dişi, rableri Allah'a dua etmişlerdi de, "Rabbimiz! Eğer sen bize neslimize yaraşır bir zürriyet ihsan edersen muhakkak biz (baba, ana, çocuklarımız) *sana şükredenlerden oluruz!" demişlerdi. Vaktâ ki Allah Âdem ile Havvâ'ya sâlih bir nesil verdi* (onların çocukları, torunları üremeye başladı). *Bunların karıları ve kocaları, Allah'ın Âdem ve Havvâ'ya verdiği nesil içinde Allah'a birtakım şerikler koşmaya başladılar. Halbuki Allah onların şerik tuttukları mahlûklardan ne kadar üstündür. Tuhaf şey? Onlar bir şey yaratamayan, halbuki kendileri yaratılmış bulunan mahlûkları mı şerik koşuyorlar?"*[4]

5. Bu âyetlerden sonra Buhârî, Bakara sûresinin 35 ve A'râf sûresinin 19. âyetlerine işaret etmiştir ki Âdem ile Havvâ'nın cennette mesut bir hayat sürmeleri için onlara Allah tarafından hudutsuz bir hürriyet verildiği bildirilmiştir. Şöyle ki: *"Biz Âdem'e, 'Ey Âdem! Eşinle beraber sen, cenneti mesken edinin! İkiniz onun meyvelerinden, istediğiniz yerden bol bol yiyiniz! Fakat şu ağaca yaklaşmayınız! Yaklaştığınız surette zalimlerden olursunuz!' dedik!"*[5]

6. Âdem ile Havvâ'ya geniş bir hürriyet, mesut bir hayat takdir edilmekle beraber beşer neslinin bu iki rüknü bu nimet karşılığında bir teklif ile mükellef kılınmışlardı ki yasak edilen bir ağaca yaklaşmamak. Cezası da ağırdı: Zalimlerden olmak. Yalnız bir ibtilâ ve imtihandan ibaret olan bu teklif üzerine hemen şeytan gelip onlara vesvese vererek kulaklarına fısladı ve "(İyi biliniz ki) *rabbiniz sizi bu ağaçtan ancak sizin iki melek olmanızı yahut* (cennette) *ebedî kalanlardan bulunmanızı istemediğinden yasak etmiştir! dedi ve şeytan, 'Emin olunuz! Ben size öğüt verenlerden bir hayırhahım!' diye yemin edip ikisini de aldatarak onları yasak ağaca yaklaşmaya tenezzül ettirdi.*"[6]

Bunun üzerine Allah Teâlâ Âdem ile Havvâ'ya, "*Haydi öyle ise bazınız bazınıza düşman olarak* (yer yüzüne) *ininiz! Sizin için* (muvakkat) *bir zamana kadar yerde bir karargâh tutmak ve faydalanarak yaşamak hakkı vardır buyurmuştur.*"[7]

"(Âdem ile Havvâ'nın tek ve ilk vazifesine bağlı kalmamalarından mütevellit günahlarını tövbe ve nedametle telâfi etmek yolu tâlim buyurulmuş), *bunun için Âdem rabbinden* (tövbe ve nedamet yolunu öğretir) *birtakım kelimeler telakki edip almış ve bu kelimelerle tövbekâr olmuştur. Allah da onun tövbesini kabul buyurmuştur. Allah tevvâbdır, Allah rahîmdir.*"[8]

---

4 هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا فَلَمَّا تَغَشَّاهَا حَمَلَتْ حَمْلًا خَفِيفًا فَمَرَّتْ بِهِ فَلَمَّا أَثْقَلَتْ دَعَوَا اللّٰهَ رَبَّهُمَا لَئِنْ اٰتَيْتَنَا صَالِحًا لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ. فَلَمَّا اٰتَاهُمَا صَالِحًا جَعَلَا لَهُ شُرَكَاءَ فِيمَا اٰتَاهُمَا فَتَعَالَى اللّٰهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ. أَيُشْرِكُونَ مَا لَا يَخْلُقُ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ {el-A'râf, 7/189-191.}

5 وَقُلْنَا يَا اٰدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هٰذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ.

6 وَقَالَ مَا نَهَاكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هٰذِهِ الشَّجَرَةِ إِلَّا أَنْ تَكُونَا مَلَكَيْنِ أَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَالِدِينَ. وَقَاسَمَهُمَا إِنِّي لَكُمَا لَمِنَ النَّاصِحِينَ. فَدَلَّاهُمَا بِغُرُورٍ.

7 وَقُلْنَا اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَى حِينٍ. {el-Bakara, 2/36.}

8 فَتَلَقَّى اٰدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ. {el-Bakara, 2/37.}

7. Bu tövbe kelimeleri ve duaları A'râf sûresinin şu meâldeki 23. âyetinde şöyle tâlim buyurulmuştur: "*Ey rabbimiz! Biz, nefislerimize zulmettik. Eğer sen bize mağfiret ve bize merhamet etmezsen hiç şüphesiz biz, hüsrana düşen ziyankârlardan oluruz.*"[9]

Bu âyetlerden sonra Buhârî, Âdem'in ve zürriyetinin halkına dair hadisleri rivayete başlıyor:

1367

وَعَنْهُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ خَلَقَ اللهُ آدَمَ وَطُولُهُ سِتُّونَ ذِرَاعًا ثُمَّ قَالَ اذْهَبْ فَسَلِّمْ عَلَى أُولٰئِكَ الْمَلَائِكَةِ فَاسْتَمِعْ مَا يُحَيُّونَكَ تَحِيَّتُكَ وَتَحِيَّةُ ذُرِّيَّتِكَ فَقَالَ السَّلَامُ عَلَيْكُمْ فَقَالُوا السَّلَامُ عَلَيْكَ وَرَحْمَةُ اللهِ فَزَادُوهُ وَرَحْمَةُ اللهِ فَكُلُّ مَنْ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ عَلَى صُورَةِ آدَمَ فَلَمْ يَزَلِ الْخَلْقُ يَنْقُصُ حَتَّى الْآنَ.

TERCÜMESİ

Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan rivayete göre, Nebî sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: Allah, Âdem (peygamber)i (şu güzel insan kılığında) yarattı. Boyunun uzunluğu (bugünün müteâref ölçü mikyasıyla) 60 zirâ idi. (Hilkati tamamlandıktan) sonra Allah Teâlâ ona, "Haydi, meleklerden şu(rada otura)nların yanlarına git de onlara selâm ver ve onların senin selâmını nasıl karşıladıklarını (iyi) dinle! Çünkü bu, hem senin hem de (senden sonra) zürriyetinin selâmlaşma (numune)sidir." Bunun üzerine Âdem meleklere, "es-selâmü aleyküm" (kazâdan, belâdan esenlik üzerinize olsun!) dedi. Onlar da, "es-selâmü aleyke ve rahmetullah" (esenlik ve Allah'ın rahmeti üzerine olsun!) diye karşıladılar ve selâmlarına "ve rahmetullah" ziyade ettiler (ki bu, selâmlaşmanın ilk meşruiyetidir). Âdem, beşerin büyük atası olduğu için cennete her giren kişi, Âdem'in (bu güzel) suretinde girecektir. Âdem'in (sonra gelen) ahfadı onun güzelliğinden birer parçasını kaybetmeye devam etti. Nihayet (bu eksiliş) şimdi (Muhammed ümmetinde) sona erdi. {B3326 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 1.}

İZAHI

Hazret-i Âdem'in dünyadaki boyunun 60 zirâ olmasını İbn Haldûn ve *Dâiretü'l-maârif* sahibi Ferîd Vecdî gibi bazı âlimler istib'âd etmişlerdir. Bunlara göre Âdem'in bu uzun boyu cennetteki kameti idi. Havvâ ile yere inince zeminin icabına göre insanın tabii kametine iade olunmuş olmaları kabul edilebilir. Ulvî âlemle süflî âlem arasında

9 رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ

fark vardır. Ulvî âlemin gün mikyası bile başkadır. Onun bir günü, içinde bulunduğumuz âlemin bin gününe muadildir. Ne olursa olsun zaman, mekân, ırk tahavvüllerinin insan kameti ve uzvî hayatı üzerinde tesiri bulunduğu inkâr edilemeyen bir hakikattir. Bugün bile bir İngiliz ile bir Çinli, bir bedevî ile bir medenî arasında bugünün İngilizler ile yirmi asır evvelkiler arasında fark vardır. Âd kavmini tarih, uzun boylu olarak kaydeder. Bu cihetle hadisteki 60 zirâı te'vil etmeyerek bir hakikat olarak kabul de edebiliriz.

Bu hadisin bazı rivayet tariklerinde, خلق الله آدم على صورته "*Allah, Âdem'i kendi suretinde yarattı*"[10] vârit olmuştur. "*Sûretihî*" zamiri Âdem'e râci olduğuna göre, Allah, Âdem'i rahîm atvârına tâbi olmaksızın şu görülen heyetinde yarattı demek olur. Fakat bu hadisin başka bir rivayet tarikinde sarahatle (sûreti'r-rahmân) vârit olduğuna göre bu izâfet teşrif ve tekrime hamlolunur ve Allah Âdem'i kendi suretinde hüsnücemâlde benzeri bulunmamak suretiyle yarattı demek olur.

İbn Cerîr *Târîh*'inde Havvâ'nın ikiz ve biri erkek, öbürü dişi olarak yirmi batında kırk çocuk doğurduğunu kaydetmiştir.

1368

عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ بَلَغَ عَبْدَ اللهِ بْنَ سَلَامٍ مَقْدَمُ رَسُولِ اللهِ ﷺ الْمَدِينَةَ فَأَتَاهُ فَقَالَ إِنِّي سَائِلُكَ عَنْ ثَلَاثٍ لَا يَعْلَمُهُنَّ إِلَّا نَبِيٌّ قَالَ مَا أَوَّلُ أَشْرَاطِ السَّاعَةِ وَمَا أَوَّلُ طَعَامٍ يَأْكُلُهُ أَهْلُ الْجَنَّةِ وَمِنْ أَيِّ شَيْءٍ يَنْزِعُ الْوَلَدُ إِلَى أَبِيهِ وَمِنْ أَيِّ شَيْءٍ يَنْزِعُ إِلَى أَخْوَالِهِ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ خَبَّرَنِي بِهِنَّ آنِفًا جِبْرِيلُ قَالَ فَقَالَ عَبْدُ اللهِ ذَاكَ عَدُوُّ الْيَهُودِ مِنَ الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ أَمَّا أَوَّلُ أَشْرَاطِ السَّاعَةِ فَنَارٌ تَحْشُرُ النَّاسَ مِنَ الْمَشْرِقِ إِلَى الْمَغْرِبِ وَأَمَّا أَوَّلُ طَعَامٍ يَأْكُلُهُ أَهْلُ الْجَنَّةِ فَزِيَادَةُ كَبِدِ الْحُوتِ وَأَمَّا الشَّبَهُ فِي الْوَلَدِ فَإِنَّ الرَّجُلَ إِذَا غَشِيَ الْمَرْأَةَ فَسَبَقَهَا مَاؤُهُ كَانَ الشَّبَهُ لَهُ وَإِذَا سَبَقَ مَاؤُهَا كَانَ الشَّبَهُ لَهَا قَالَ أَشْهَدُ أَنَّكَ رَسُولُ اللهِ ثُمَّ قَالَ يَا رَسُولَ اللهِ إِنَّ الْيَهُودَ قَوْمٌ بُهُتٌ إِنْ عَلِمُوا بِإِسْلَامِي قَبْلَ أَنْ تَسْأَلَهُمْ بَهَتُونِي عِنْدَكَ فَجَاءَتِ الْيَهُودُ وَدَخَلَ عَبْدُ اللهِ الْبَيْتَ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ أَيُّ رَجُلٍ فِيكُمْ عَبْدُ اللهِ بْنُ سَلَامٍ قَالُوا أَعْلَمُنَا وَابْنُ أَعْلَمِنَا وَأَخْيَرُنَا وَابْنُ أَخْيَرِنَا فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ أَفَرَأَيْتُمْ إِنْ أَسْلَمَ عَبْدُ اللهِ قَالُوا أَعَاذَهُ اللهُ مِنْ ذٰلِكَ فَخَرَجَ عَبْدُ اللهِ إِلَيْهِمْ فَقَالَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ فَقَالُوا شَرُّنَا وَابْنُ شَرِّنَا وَوَقَعُوا فِيهِ.

10 {B6227 Buhârî, İsti'zân, 1.}

Tercümesi

Enes radıyallahu anhtan rivayete göre demiştir ki, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin Medine'ye gelmeleri haberi Abdullah b. Selâm'a erişmişti de o hemen Resûlullah'a gelerek, "Yâ Muhammed! Ben sana üç sual soracağım ki bunların cevaplarını yalnız Peygamber olan bilebilir?" dedi: "1. Eşrât-ı sâatin (kıyamet alâmetlerinin) evvelkisi nedir? 2. Ehl-i cennet (cennete girdiklerinde) ilk önce hangi taamı yiyecekler? 3. Çocuk ne cihetle babasına benzer, hangi bir sebeple de anne soyuna çeker?" diye sordu. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, "Bu meseleleri önün sıra Cibrîl bana haber vermişti!" buyurdu. Bunun üzerine Abdullah, "(Bırak onu) o Cibrîl melekler arasında yahudi düşmanıdır!" dedi. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem (asıl cevaba başlayarak), "1. Kıyamet alâmetlerinin en öncesi bir ateştir ki o, insanları meşrikten mağribe sürecektir. 2. Ehl-i cennetin yiyeceği ilk taam da balık ciğerinin (sarkmış olan) fazlasıdır. 3. Çocuğun (baba ve anne soylarına) benzemesine gelince, erkeğin kadına cinsî münasebette bulunduğu sırada erkeğin suyu kadınınkinin önüne geçerse, çocuk babaya benzer. Kadının suyu erkeğinkinin önüne geçerse, çocuk anneye benzer" buyurdu. Bunun üzerine Abdullah b. Selâm, "Kati surette ben şehâdet ederim ki sen yâ Muhammed! Allah'ın (Hak) peygamberisin!" dedi. Bundan sonra İbn Selâm (devamla), "Yâ Resûlellah! Yehûd, insanı hayrette bırakacak surette yalan söyleyen, asılsız isnat ve iftiralarda bulunan haksız bir millettir. Eğer siz ben(im seciyemi, her halim)i onlardan sormazdan önce benim müslüman olduğumu duyup öğrenirlerse muhakkak onlar yanınızda bana (akla gelmedik) bühtan ve iftiralarda bulunurlar. (Siz beni onlardan sorunuz!)" dedi. Bunu müteakip idi ki Resûlullah'ın huzuruna bir Yehûd (zümresi) geldi. Abdullah da evi(n mahfuz bir tarafın)a çekiliverdi. Şimdi Resûlullah yahidilere, "Aranızdaki Abdullah b. Selâm nasıl adamdır?" diye sordu. Yahudiler, "O, bizim en yüksek bir âlimimizdir. Bu derece yüksek bir âlimimizin de oğludur. Yine İbn Selâm, bizim en hayırlımızdır ve en hayırlı bir simamızın da oğludur!" dediler. Bunun üzerine Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, "Abdullah müslüman olduysa ne dersiniz, (siz de müslüman olur musunuz?)" diye sordu. Yahudiler, "Böyle şeyden onu Allah korusun!" diye karşıladılar. Bunun üzerine Abdullah yahudilere karşı çıktı ve "Eşhedü en lâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden Resûlullah" (bilirim [ey yahudi cemaati, size de] bildiririm ki Allah'tan başka yoktur tapacak. Yine bilirim, bildiririm, Allah'ın elçisidir Muhammed) dedi. Bu defa da yahudiler, "O bizim şeririmizdir, şeririmizin de oğludur!" demeye başladılar ve İbn Selâm'(ın ırzı, namusu, nesep ve şerefi) hakkında türlü iftiralarda bulundular. (Bu mütenâkız şehâdet üzerine Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, "Birin-

ci şehâdetiniz bize kâfidir, ikincisi ise lüzumsuzdur!" buyurdu). {B3329 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 1.}

İZAHI

Bu hadis de "Âdem ve Zürriyetinin Hilkati" hakkındaki babın ikinci hadisidir. Fakat babın bu unvanıyla hadisin mazmunu arasındaki münasebet pek azdır: Çocuğun baba veya anne soyuna çekmesi keyfiyetidir. Hadisin en sonuna tercümemizde eklenen ziyade Beyhakī'nin *Delâilü'n-nübüvve*'sinden alınarak gösterilmiştir.

Şunu hassaten kaydetmek isteriz ki, şu sualler yahudi âlimlerinin İsrâilî telakkilerine göre irat edilmiş, yine onların telakkilerine göre cevap verilmiştir. Münazara âdâbının bir yolu da hasmı kendi silâhıyla susturmaktır. Bunun en kuvvetli şahidi hadiste bildirildiği üzere Peygamber efendimize yahudiler gelmezden önce Cibrîl gelerek bu İsrâilî suallerin sorulacağını ve onların telakkilerine göre bu suretle cevap verilmesi icap ettiğini bildirmesi, bunu da Peygamberimizin açıkça mübâhislerine haber vermesidir. Resûlullah Medine'ye o günlerde yeni gelmişti. Medine'de hâkim bir vaziyette bulunan yahudilerle hoş geçinmek için onların telakkilerine göre görüşülmesi lüzumlu idi. Binaenaleyh bu sualleri ve cevapları ilmî ve fennî hakikatlerle mukayese külfetini ihtiyara lüzum yoktur.

1369

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَوْلَا بَنُو إِسْرَائِيلَ لَمْ يَخْنَزِ اللَّحْمُ وَلَوْلَا حَوَّاءُ لَمْ تَخُنْ أُنْثَى زَوْجَهَا.

TERCÜMESİ

Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan rivayete göre, Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin, "Eğer Benî İsrâil olmasaydı et kokmazdı. Sonra Havvâ (anamız) olmasaydı kadın cinsi zevcine hıyanet edip aldatmazdı" dediği rivayet olunmuştur. {B3330 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 1.}

İZAHI

Bu hadisin "Hilkat" bahsiyle alâkası, Âdem ile Havvâ'nın cennetteki hayatlarıyla alâkalı bir vâkıanın hadiste zikredilmiş bulunmasıdır.

Benî İsrâil'in kokuttuğu et, bıldırcına benzeyen bir kuşun etidir. Türkçe'si "yelve"dir. Tîh sahrâsında Benî İsrâil'in merzûk olduğu iki nevi yemeğin bir nevidir. Öbürü de "menn"dir ki bazı iklimlerde havadan taşlar ve ağaçlar üzerine kar gibi yağan ve bal kıvamında olan beyaz ve tatlı bir rutubettir. Türkçe "kudret helvası"dır. Bakara sûresinin 57.

âyetinde işaret olunduğu üzere Benî İsrâil Tîh sahrâsında kırk sene gökten inen bu yiyeceği yemişlerdir. Bu iki nevi yemekten her gün kifayet miktarı almaya ve taze taze yemeye mezun idiler. Cuma günü cumertesinin nasibi de birlikte alınırdı. Bundan fazla alıp saklamaktan memnû idiler. Fakat bu haris millet bu memnuiyet hilâfına bıldırcın eti saklamaya başladılar ve tabii kokuttular.

1370

عَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه يَرْفَعُهُ أَنَّ اللهَ تَعَالَى يَقُولُ لِأَهْوَنِ أَهْلِ النَّارِ عَذَابًا لَوْ أَنَّ لَكَ مَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَيْءٍ كُنْتَ تَفْتَدِي بِهِ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَقَدْ سَأَلْتُكَ مَا هُوَ أَهْوَنُ مِنْ هٰذَا وَأَنْتَ فِي صُلْبِ آدَمَ أَنْ لَا تُشْرِكَ بِي فَأَبَيْتَ إِلَّا الشِّرْكَ.

Tercümesi

Enes b. Mâlik radıyallahu anhtan rivayet olunduğuna ve müşârün ileyh, rivayetini Resûlullah'a ref' ve îsâl ettiğine göre, Allah Teâlâ (kıyamet gününde) cehennemliklerin azap cihetiyle en hafifi olan (Ebû Tâlib gibi) birisine, "Farzedelim ki yeryüzünde mal olarak ne varsa hep senin olsa, şu azaptan kurtulmak için onu feda eder miydin?" diye soracaktır. O da, "Evet, feda ederdim, yâ rabbi!" diyecek. Bunun üzerine Allah Teâlâ, "Fakat sen, Âdem (atan)ın sulbünde iken ben senden (şimdi göze aldığın fedakârlıktan) daha ehven bir şey istemiştim ki bana şirk ve küfür etmemendi. Fakat sen (dünyaya gelince tevhidden) imtina edip şirki iltizam ettin!" diyecektir. {B3334 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 1.}

1371

عَنْ عَبْدِ اللهِ رضي الله عنه قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم لَا تُقْتَلُ نَفْسٌ ظُلْمًا إِلَّا كَانَ عَلَى ابْنِ آدَمَ الْأَوَّلِ كِفْلٌ مِنْ دَمِهَا لِأَنَّهُ أَوَّلُ مَنْ سَنَّ الْقَتْلَ.

Tercümesi

Abdullah b. Mes'ûd radıyallahu anhtan rivayete göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: Hiçbir âdemoğlu zulüm ile öldürülmez, ancak onun kanı(nın günahı)ndan birinci Âdem (atanın) oğlu (Kābil hesabı)na bir pay ayrılır. Çünkü bu cinayeti âdet edenlerin önderi odur (kardeşi Hâbil'i öldürmüştür). {B3335 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 1.}

İZAHI

Kābil'in Hâbil'i katli kıssası Mâide sûresinin 27. ve mâba'di âyetlerinde şöyle hikâye buyurulmuştur: *"Habîbim! Kureyş müşriklerine* (ilk) *Âdem'in iki oğlunun* (Kābil ile Hâbil'in) *kıssasını iyice anlat! Hani onlar birer kurban takdim etmişlerdi de onlardan birisinin* (Hâbil'in) *kurbanı kabul olunup öbürüsünün kabul olunmamıştı. Kurbanı kabûl olunmayan* (haset ederek kardeşine), *"Ben de seni muhakkak öldürürüm!" demişti. Öbürü, "Hayır" dedi: "Allah ancak müttekilerin kurbanını kabul eder. Eğer sen beni öldürmek kastıyla elini bana uzatırsan, ben seni öldürmek için elimi uzatıcı değilim. Çünkü ben âlemlerin rabbi olan Allah'tan korkarım. Ben isterim ki sen hem benim* (kan) *günahımı, hem de kendi* (geçmiş) *günahını yüklenesin* (de Allah'ın divanına varasın!) *ve bu suretle cehennemliklerden olasın! Zira cehennem zalimlerin ceza* (çekecek tımarhâne)*sidir."*

Bunun üzerine Kābil'e nefsi, kardeşini öldürmeyi kolay gösterdi de o mazlumu öldürdü ve neticede (din ve dünya hayatında) hüsrana düşenlerden olmuştu (ve ilk olarak maktulün cesedini ne yapacağını şaşırmıştı). *O sıra Allah bir karga göndermişti de o, yeri eşip deşiyordu. Tâ ki katile maktulün cesedini nasıl örteceğini göstere.* (Kābil karganın bu hareketini görünce), *"Eyvahlar olsun, şu karga misali olup da kardeşimin cesedini gizleyemedim hâ!" demiş ve âkıbet nâdim ve pişman olan güruhundan olmuştu."*[11]

İbn Mes'ûd'un bu hadisinin, babın unvanına mutabakat ciheti ise pek açıktır; hadiste Âdem'in ilk iki oğlu arasındaki hadisenin zikredilmiş bulunmasıdır.

Siyer müelliflerinin ve İbn İshak'ın rivayetine göre, Hazret-i Havvâ yirmi batında kırk çocuk doğurmuştur. Bu ikizlerin biri oğlan öbürüsü kız idi. Kābil ve Hâbil de birer kız kardeşle bir karında ikiz doğmuşlardı. Allah Teâlâ Âdem peygambere bu ikizlerden her birisinin kızını öbürüsünün erkeği ile çiftleştirmesini vahyetti. Kābil ile Hâbil de bu hükme tebean yekdiğerinin kız tev'emiyle evleneceklerdi. Fakat Kābil'in tev'emi olan kız, Hâbil'in tev'eminden güzeldi. Bu cihetle Kābil bu mübadeleye muvafakat etmemişti. Kendi almak istemişti. Fakat Âdem aleyhi's-selâm bunun gayri meşrû olduğunu beyan ederek Kābil'in karın ve kız kardeşi olan Aklima hakkında birer kurban takdim etmelerini, bunlardan hangisinin kurbanı kabul olunursa, Aklima'yı onun alması suretinde bir hal çaresi bulmuştu. Bunun üzerine Kābil ile Hâbil birer kurban takdim ettiler. Hâbil'in kurbanı kabul olunmuş ve o zaman âdet olduğu üzere gökten inen beyaz bir ateş parçası Hâbil'in kurbanını yakmıştı.

Nûh Aleyhi's-Selâm

Buhârî, Âdem kıssasından sonra Nûh peygamberin hayatına geçerek, لَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَى قَوْمِهِ *"Hiç şüphesiz ki biz, Nûh'u da kavmine* (peygamber) *gönderdik"* âyetiyle müstakil bir bab açmıştır ki Kur'an tertibine muvafık olan da bu idi: A'râf sûresinin evvelinde Âdem'le Âdem

11 {el-Mâide, 5/27-31.} (وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنَيْ اٰدَمَ بِالْحَقِّ إِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا) إلى قوله تعالى (فَأَصْبَحَ مِنَ النَّادِمِينَ)

kıssasına taalluk eden menkıbeler zikredilmiş, sonra bu sûrenin yukarıdaki 59. âyetiyle de Nûh aleyhi's-selâmın tarihine başlanmıştır. Çünkü Nûh, Âdem aleyhi's-selâmdan sonra yeryüzündeki insanlara onları irşad için Allah'ın gönderdiği ilk peygamberdir.

Nûh'a ait haberler Kur'ân-ı Mübîn'in yirmi sekiz yerinde zikredilmiştir ki bunlardan biri müstakil bir sûredir. Müellif Buhârî'nin yukarıda unvan olarak zikrettiği âyetle onu takip eden âyetlerin meâlleri şöyledir: *"Bir hakikattir ki biz, Nûh'u kavmine resul gönderdik de o, kavmine, 'Ey kavmim! Allah'a ibadet edin! O Allah ki sizin için O'ndan başka kulluk edecek hiçbir ilâh yoktur. Emin olunuz ki* (Allah'ı tanımazsanız) *üzerinize büyük bir günün azabı gelmesinden korkuyorum.' Nûh'un kavminden* (âyan ve eşraf addolunan) *bir cemaat, 'Herhalde biz seni pek açık bir sapkınlık içinde görüyoruz!' dediler. Nûh da onlara, Ey kavmim! Bende hiçbir sapkınlık yoktur. Lâkin ben âlemlerin rabbi tarafından gönderilmiş bir peygamberim. Size rabbimin haberlerini, emirlerini tebliğ ediyorum. Size öğüt veririm ve sizin bilmediğiniz şeyleri Allah'tan* (mülhem olup) *bildiririm.* (Ey kavmim! Beni niçin yalanlarsınız?) *Yoksa içinizden –sizi korkunç bir âkıbetten korumak, sizin de korunup rahmete mazhar olmanız için rabbiniz tarafından– bir âdeme, vahiy,* (peygamberlik) *gelmesine şaşar* (ve inanmaz) *mısınız?"*

Bu sözleri üzerine Nûh'u yine yalanladılar. Biz de Nûh'u ve onunla beraber gemide bulunanları kurtardık da âyetlerimizi yalanlayan şu münkirleri garkettik. Çünkü bunlar vicdanları körelmiş bir güruh idiler."[12]

Nûh'a ait haberler en ziyade toplu olarak Hûd sûresindedir. Bu sûrenin 25. âyetinden başlayarak şöyle tebliğ buyurulmuştur: *"Şu da muhakkaktır ki biz, Nûh'u kavmine* (peygamber) *gönderdik.* (O, kavmine), *'Ben sizi azaptan tahzîr eden, size kurtuluş yolunu bildiren bir peygamberim. Allah'tan başkasına sakın ibadet etmeyin! Hakikaten ben size elemli bir günün azabı*(nın gelmesi)*nden korkuyorum'* (dedi). *Bunun üzerine kavminden şu küfredenler zümresi, 'Biz seni ancak bizim gibi bir beşer görüyoruz. Sana tâbi olanları da ilk bakışta en rezillerimizden ibaret görüyoruz. Sizin bize fazla bir meziyetinizi de görmüyoruz. Belki biz sizi yalancı sanıyoruz' dediler. Nûh onlara dedi ki, 'Ey kavmim!* (Açıkça söyleyin) *eğer ben rabbim tarafından* (verilmiş) *bir beyyineyi haiz isem ve bana rabbim kendisinden bir rahmet vermiş de size* (onu görecek göz vermeyip) *kör bırakmış ise biz size onu (görmek) istemediğiniz halde zorla kabul mü ettireceğiz sanırsınız? Hem ey kavmim!* (Bu irşadıma) *karşı sizden bir mal da istemiyorum. Benim ücretim yalnız Allah'a aittir ve ben o iman edenleri kovucu değilim. Elbette onlar rablerine kavuşacaklar. Fakat sizi de ben câhillik eden bir cemaat görüyorum. Hem ey kavmim! Ben bunları kovarsam bana kim yardım edip Allah'tan beni kurtaracak? Bunu bir kere düşünmez misiniz? Ben size ne Allah'ın hazineleri yanımdadır ne de gaybı bilirim diyorum. Ben muhakkak meleğim de diyemem. Yine ben, gözleriniz horlamakta bulunan o kimseler hakkında, 'Allah onlara hiç hayır vermez' de diyemem. –Çünkü onların vicdanlarındaki imanı çok iyi bilen Allah'tır– bu halde ben hiç şüphesiz zalimlerden olurum!' Şimdi*

---

12 {el-A'râf, 7-59-64.} (لَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَى قَوْمِهِ فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ) إلى قوله عز وجل (إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا عَمِينَ)

Nûh'un kavmi, 'Ey Nûh! Sen bize karşı hakikaten husumet ettin ve bize husumetini arttırdın. Eğer sözünde doğru isen bizi tehdit edegeldiğin azabı hemen şimdi bize getir' dediler. Nûh, 'Onu size (ben değil) *dilerse Allah getirecektir ve siz O'nu âciz bırakacak değilsiniz. Ben size ne kadar öğüt vermek istedimse Allah sizi helâk etmek murat etmişse benim nasihatim size hiç menfaat vermez.* (İyi biliniz ki) *Allah rabbinizdir, en sonunda çaresiz O'na döneceksiniz! Yoksa* (ey Nûh!) *O azabı seni mi uydurdu diyorlar?* (Sen de onlara)*, eğer ben uydurdumsa günahı bana aittir. Halbuki ben, sizin yüklemek istediğiniz suçtan her halde uzak bulunuyorum.'*

Bir de Nûh'a vahyolunmuştu ki kavminden şimdiye kadar iman edenlerden başka hiçbiri iman etmeyecektir. Binaenaleyh işlemekte oldukları fenalıklarla sen endişelenme de bizim nezaretimiz altında ve vahy(ettiği)*miz* (tâlimat) *dairesinde gemi yap! O zulmedenler hakkında bana hitap* (şefaat) *de etme! Çünkü onlar muhakkak batırılacaklardır.*

Nûh gemiyi yapıyordu. O sırada kavminden herhangi bir güruh yanından geçtikçe onunla eğlenirlerdi. Nûh onlara, "Siz bizimle eğleniyorsunuz; sizin şimdi eğlendiğiniz gibi biz de ileride sizinle eğleneceğiz! Kime rüsvâ eden bir azap gelecek ve dâimî bir azap başına inecektir, ileride görürsünüz!" dedi. Nihayet emrimiz geldiği ve gemi fayrap olup yeryüzünden su feveran ettiği vakit biz Nûh'a, "Şimdi geminin içine her çiftten (erkek, dişi) *iki tane, bir de aleyhinde hüküm geçmiş olan* (oğlun)*dan başka aileni ve iman edenleri yükle!" dedik. Maamafih pek azından başkası iman etmemişti. Şimdi Nûh* (gemiye bineceklere)*, "Haydi mecrasında da, mersâsında da Allah'ın ismini anarak gemiye bininiz! Rabbim muhakkak gafûrdur, rahîmdir" dedi. Artık gemi, içindekilerle birlikte dağlar gibi dalgalar içinde akıp gidiyordu. O sırada Nûh ayrı bir yere çekilmiş olan oğluna da, "Ey oğulcuğum! Gel bizimle bin! Kâfirlerle beraber olma!" diye seslendi. Oğlu, "Beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım!" dedi. Nûh, "Bugün Allah'ın emrinden koruyacak yoktur. Meğer ki Allah rahmet eyleye!" dedi ve derhal bir dalga aralarına giriverdi. O da boğulanlardan oldu.* (Tûfan tamam olunca Hak Teâlâ) *tarafından, "*(Yere)*, ey arz suyunu yut!* (Göğe de)*, ey semâ suyunu kes!" emri verildi ve su çekildi, emir de icrâ olundu. Gemi de Cûdî* (dağı) *üstüne oturdu. O zalim kavme de, uzaklaşın" denildi.*

Nûh rabbine nidâ etti de, "Yâ rab! Oğlum tabii benim ailemdendir. Hiç şüphesiz senin vaadin de haktır ve sen hâkimlerin fevkinde isabetle hükmedersin!" dedi. Hak Teâlâ, "Ey Nûh! (Kâfir) *oğlun senin ehlinden değildir. O,* (sâlih olmayan) *kötü işlidir. Binaenaleyh hakikatine ilmin lâhik olmayan şeyi benden isteme! Ben seni cahillerden olmaktan menederim!" buyurdu. Nûh, "Rabbim! Hakikatini bilmediğim şeyi istemekten sana sığınırım! Allahım! Yoksa sen beni mağfiret etmez ve bana merhamet etmezsen ben dalâlete düşenlerden olurum!" diye niyaz etti.* (Bunun üzerine Hak Teâlâ tarafından), "Yâ Nûh! Bizden sana ve maiyetindekilerden (üreyecek) *birçok ümmete selâm ve birçok bereket ile* (gemiden) *in! Birçok ümmeti de ileride* (dünya metâı ile) *müstefit edeceğiz de sonra* (küfürleri sebebiyle) *onlara tarafımızdan elem verici bir azap dokunacaktır."*[13]

---

13 ﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَى قَوْمِهِ إِنِّي لَكُمْ نَذِيرٌ مُبِينٌ﴾ إلى قوله تعالى ﴿قِيلَ يَا نُوحُ اهْبِطْ بِسَلَامٍ مِنَّا وَبَرَكَاتٍ عَلَيْكَ وَعَلَى أُمَمٍ مِمَّنْ مَعَكَ وَأُمَمٌ سَنُمَتِّعُهُمْ ثُمَّ يَمَسُّهُمْ مِنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ [سورة هود: 25-48].

Müellif Buhârî, Nûh sûresine de tamamıyla işaret etmişse de biz onun yerine Hûd sûresinin yukarıdaki âyetlerini daha cemiyetli olarak nakil ve tercüme ettiğimiz için, Nûh sûresinin tercümesinden sarfınazar ettik.

İlyâs, İdrîs Aleyhime's-Selâm

Müellif Buhârî "İlyâs" ve "İdrîs" unvanlarıyla da iki bab açmıştır. İlyâs ile İdrîs isimleri, bir peygamberin iki adı mıdır? Yoksa bunlar ayrı ayrı birer peygamber isimleri midir? Bu hususta ihtilâf vardır. Buhârî'nin bu babında muallak bir rivayetine göre İbn Mes'ûd ile İbn Abbas, "İlyâs, İdrîs bir peygamberdir" demişlerdir. Hatta İkrime وَإِنَّ إِلْيَاسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ âyeti İbn Mes'ûd'un mushafında, وإن إدريس لمن المرسلين suretinde yazılıdır demiş. İbn Mes'ûd'a göre Ya'kūb ismi nasıl İsrâil'den ibaret ise İlyâs da öylece İdrîs'tir. Bununla istidlâl ederek İbnü'l-Arabî, "İdrîs, Resûlullah'ın ceddi değildir, belki Benî İsrâil peygamberlerindendir. Çünkü İlyâs'ın Benî İsrâil'den olduğu hakkında haber vardır" demiştir. Ulemânın cumhuruna göre, İlyâs ile İdrîs iki müterâdif lafızdan ibaret değildir. Her ikisinin de ayrı ayrı müsemmâsı vardır. İdrîs yukarıda bildirdiğimiz veçhile Nûh'un üçüncü derecede büyük babası olan Uhnûh'tur.

Buhârî, İlyâs için açtığı babında Sâffât sûresinin şu meâldeki on âyetini zikretmiştir: *"Şüphesiz ki İlyâs da gönderilen peygamberlerdendir. Habîbim! Yâdet o zamanı ki o, kavmine* (Benî İsrâil'e), "(Ey kavmim!) *Aklınızı başınıza toplayıp Allah'tan korkmuyor musunuz? Siz, yaratanların en güzel ve büyüğü olan Allah'a –ki O, hem sizin rabbinizdir hem de sizden önce* (gelip geçen) *babalarınızın rabbidir– ibadeti bırakıp da Ba'l* (adlı put)*a ibadet mi edersiniz?" demişti de kavmi onu yalanlamışlardı. Bu sebeple İlyâs'ın kavmi –içlerinden temiz yürekli ibâdullah müstesna olmak üzere–* (azaba) *hazır edilmişlerdir! Kendisinden sonraki nesiller arasında İlyâs adına da biz, güzel bir ün bıraktık! Tarafımızdan saadet ve selâmet İlyâs üzerine olsun! İşte bize sözüyle, özüyle bağlı olanları selâmımızla taltif eder, güzel ünle mükâfatlandırırız. Çünkü o, bizim mümin kullarımızdandır."*[14]

Muhammed b. İshak vesair siyer müelliflerinin beyanlarına göre Benî İsrâil peygamberlerinden Hazkîl aleyhi's-selâm'ın[15] vefatı üzerine Benî İsrâil'de fenalıklar çoğalmış, halk putlara tapmaya başlamış. Bunun üzerine Hak Teâlâ, İlyâs peygamberi göndermiştir. Mûsâ'dan sonra gelen Benî İsrâil peygamberlerinin hepsi, zaman geçtikçe Tevrat ahkâmını unutan Benî İsrâil'e Tevrat'ın hükümlerini yenilemek üzere gönderilmişlerdir. Mûsâ'nın vefatından sonra onun yerine peygamber olan Yûşa' aleyhi's-selâm Şam'ı fethetmiş ve burayı Benî İsrâil esbât ve kabâili arasında taksim etmişti. Bunlardan bir kabile halkına da Ba'lebek ve mülhakātı düşmüştü. İşte İlyâs peygamber, bu kabile halkına peygamber gön-

---

14 (وَإِنَّ إِلْيَاسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ. إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَلَا تَتَّقُونَ) إلى قوله عز وجل (إِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ. إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ) {es-Saffât, 37/123-132.}

15 Hazret-i Mûsâ'nın vefatından sonra sırasıyla Yûşa' b. Nûn, Kâlib, Hazkîl peygamber gönderilmişlerdir.

derilmiştir. Ba'lebek halkı üzerinde o sırada hükümran olan putperest melik tebaasını zorla bunlara tapmaya teşvik ederdi. Onun Ba'l adlı bir putu vardı.[16] İlyâs peygamber ise halkı Allah Teâlâ'ya ibadete davet ederdi. Zalim hükümdarın gadrine uğrayan İlyâs peygamber nihayet kaçar ve köylerde gezerek Tevrat öğretir ve bu suretle gizli yaşardı.

İbn Abbas'tan gelen bir rivayete göre, bu seyahati sırasında İlyâs bir köye uğramış. Benî İsrâil'den bir kadının hânesine sığınmıştı. Misafir olduğu kadının Elyesa' b. Ahtub adlı ve hastalıklı bir çocuğu vardı. Kadın çocuğuna okutmak için İlyâs'ı gizlemişti. O da çocuğa dua etmiş ve şifa bulmuştu. Bunun üzerine Elyesa', İlyâs'a iman edip kendisinden ayrılmamış ve İlyâs'ın vefatında Benî İsrâil'e peygamber olmuştur.

İdrîs Aleyhi's-Selâm

Nûh'un babasının ceddi (dedesi)dir. Nûh'un ceddi değildir. Buhârî *Sahîh*'inde, her iki ciheti rivayet edenler bulunduğuna işaret etmiştir. İdrîs bu cihetle Peygamber efendimizin cedd-i a'lâsıdır. Ulemânın cumhurunun re'yi budur. Buhârî, İdrîs'e dair açtığı babında, وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا[17] ***"Biz İdrîs'i âlî bir mekâna yücelttik"*** âyetini zikretmiştir ki, o âlî mekân dördüncü kat göktedir. Hiç şüphesiz ki bu yükseliş peygamberler arasında İdrîs'e has ilâhî bir taltif olarak zikrolunmuştur. Gerçi Îsâ peygamber de semaya yükseltilmişse de, إِنِّي مُتَوَفِّيكَ[18] kavl-i şerifinin zâhirini iltizam eden ulemâya göre, Hazret-i Mesîh öldürüldükten sonra ref'olunmuştur. Binaenaleyh zîhayat olarak semaya ref'olunmak İdrîs aleyhi's-selâmın müstesna bir hususiyeti bulunuyor. Şu kadar ki ulemânın cumhuruna göre, Îsâ aleyhi's-selâm da hayatta olduğu halde semaya götürülmüştür. Bu itibarla âlî hususiyete iştirak etmiş bulunuyor.

Hûd Aleyhi's-Selâm

Buhârî, Hûd peygamber için de müstakil bir bab açmıştır. İbn Hişâm'a göre Hûd'un adı Âbir'dir. Katâde'ye göre silsile-i nesebi şöyledir. Abdullah b. Rebâh b. Hulûd b. Âd b. Avs b. İrem b. Sâm b. Nûh. Hûd, Âdemoğullarının içinde Hazret-i Yûsuf istisna edilirse, Âdem'e en çok benzeyen bir simaya mâlikti. Hûd aleyhi's-selâm Âd kavmine ba'solunmuştu. Aşağıdaki âyetlerde görüleceği üzere Hûd peygamber de Âd kavmi efradındandı.

Âd kavmi, Arab-ı bâide'den yani helâk ve munkarız olan Arap akvâmındandır. Asıl Âd, onların melikinin ismi idi. Sonra bu isim kabileye verilmiştir. Kabilenin meliki olan Âd aya tapardı. Kabilesini de bu yola sevkederdi. Bunun üzerine Hûd peygamber

16 Putun bulunduğu şehrin adı ibtidâ Bek idi. Sonraları her iki isim terkip edilerek elyevm mevcut olan şehre Ba'lebek denilmiştir.

17 Meryem, 19/57.

18 Âl-i İmrân, 3/55.

ba'solunmuştur. Kur'an'ın hitaplarından öğrenildiği üzere Hûd, kavmini tevhide davet eder, şirkten meneylerdi.

Müfessirler ve siyer müellifleri Âd'ı, Âd-ı Ûlâ ve Âd-ı Uhrâ diye ikiye ayırırlar. Hûd aleyhi's-selâmın ba'solunduğu Âd, Âd-ı Ûlâ'dır. Bunu aşağıdaki âyetlerde göreceğiz. Necm sûresinin 50. âyetinde Allah'ın, Âd-ı Ûlâ'yı helâk ettiği sarahatle haber verilmiştir. Kur'an'da zikrolunan bütün Âd ile Hûd'a ait müşterek vâkıalar hep Âd-ı Ûlâ'ya aittir.

Âd-ı Ûlâ'nın helâkinden sonra bundan kurtulanların nesillerinden de ikinci Âd türemiştir ki bunlar da Zemahşerî'ye göre "*Zât-ı İrem*"dir. İmam Müberred de bu Âd-ı Uhrâ'nın Semûd kavmi olduğunu bildirir. Taberî de Âd-ı Uhrâ'nın Mekke'de Amâlika ile beraber olan Lukaymoğulları'dır demiş.

Âd kavminin meskenleri hakkındaki rivayetler müteaddittir: Ahkāf sûresinde Hûd'un, kavmini Ahkāf ile (medîd ve yüksek kum yığınlarıyla) inzâr ettiği bildirildiğine, Ahkāf'ın da –İbn Abbas'tan bir rivayette– Uman[19] ile Mehre arasında bulunduğuna göre, Âd kavminin meskeni hakkında en kuvvetli rivayetin bu olması icap eder.

Tarihin bilinmez karanlıklarına karışan bir milletin hayatı hakkında pek çok efsane naklolunduğu gibi, Âd kavmine dair Kur'an haricindeki haberler de hep böyle efsanevî birer mahiyet arzederler. Bu cihetle Hûd'a dair izahımızı Buhârî'nin Hûd babında zikrettiği âyetlere tahsis edeceğiz.

Buhârî, Hûd aleyhi's-selâma tahsis ettiği babın unvanında ilk önce Hûd sûresinin 50. âyetiyle başlayıp onu takip eden âyetlere işaret ediyor ki meâlleri şöyledir: *"Biz Âd'a da* (nesep) *kardeşi Hûd'u* (peygamber) *gönderdik. Hûd onlara, 'Ey kavmim! Allah'a ibadet ediniz. Sizin Ondan başka bir ilâhınız daha yoktur. Siz* (Allah'tan başkasına ibadet etmekle) *hiç şüphesiz ki O'na iftira etmiş oluyorsunuz. Ey kavmim!* (Sizi tevhide davet etmekle) *bunun için, sizden bir ecir istemiyorum. Benim ecrim ancak beni yaratan* (Allah')*a aittir. Artık hâlâ akıllanmayacak mısınız? Hem ey kavmim! Rabbinizin mağfiret etmesini isteyiniz! Sonra O'na tövbe ile müracaat edin ki, üzerinize gökyüzü bol bol yağmur indirsin! Kuvvetinize kuvvet katsın da sizi çoğaltsın!* (Geliniz) *mücrimler vaziyetinde geri dönüp gitmeyiniz!" dedi. Hûd'un kavmi, "Ey Hûd! Sen bize* (nübüvvetin hakkında) *açık bir delil getirmedin. Artık biz de senin sözünle ilâhlarımızı bırakamayız. Sana elbette inanmayız da. Şimdi biz* (her sözü bırakarak) *yalnız şunu deriz ki, herhalde ilâhlarımızın bir kısmı seni fena halde çarpmıştır" dediler. Hûd, "İşte ben Allah'ı şahit tutuyorum, siz de şahit olunuz! Ben Allah'tan başka –sizin şerik koştuğunuz bâtıl– ilâhlardan uzak bulunuyorum. Şimdi* (hepiniz bir araya toplanın da) *bana istediğiniz hileyi yapın! Sonra bana aman zaman da vermeyin! İyi biliniz ki ben, benim rabbim, sizin de rabbiniz olan Allah'a güvenmişimdir. Yeryüzünde gezen hiçbir mahlûk yoktur ki onun nâsıyesini O tutmuş olmasın.* (Varlığı üzerinde hâkim bulunmasın)*. Şüphesiz ki rabbim doğru bir yol üzerinde* (hak ve adalet üzere)*dir. Şimdi siz* (imandan) *yüz çevirirseniz* (benim için bir

19 Yemen'de bir şehir adı olan bu kelimeyi lugat âlimleri tahfif ile Uman zaptederler.

beis yoktur. Çünkü) *ben, size gönderilmiş olduğum risâlet vazifesini size tebliğ etmiş bulunuyorum. Hem rabbim sizin yerinize başka bir kavmi getirir de siz O'na hiçbir surette zarar veremezsiniz. Muhakkak ki, rabbim her şeye karşı murâkıptır* (sizin her hareketinize vâkıftır).

Vaktâ ki (Âd kavminin helâk ve azabına dair) *emrimiz geldi. Hûd'u ve maiyetinde iman etmiş olanları tarafımızdan bir rahmet ve nimetle kurtardık ve onları en şiddetli bir azaptan halâs ettik* (ki, Âd kavmini boğup öldüren rîh-i sarsar ve azgın bir rüzgârdır). *İşte şu Âd* (kavmi) *rablerinin âyetlerini inkâr ettiler ve peygamberlerine isyan eylediler de onlar, her inatçı ve kükremiş kātilin emri sıra gittiler. Hem bu dünyada bir lânetle takip edil*(ip helâk olun)*dular, hem de kıyamet gününde ayrı bir lânete uğradılar. İyi bilmelidir ki Âd, rablerine hakikaten küfretmişlerdi. Varsın Hûd'un kavmi olan Âd,* (Allah'ın rahmetinden) *uzaklaşıp gitsin!"*[20]

Âd kavminin zulüm ve inkâr vadisindeki fenalıklarına ve haşmetli hayatlarına da Şuarâ sûresinde şöyle işaret olunmuştur: "Âd (kavmi) *gönderilen peygamberleri tekzip etmişlerdi. İşte o zaman Âd'a, onların kardeşi Hûd peygamber şöyle demişti: 'Allah'tan korkmaz mısınız? İyi biliniz ki ben size gönderilen emniyetli bir peygamberim. Binaenaleyh Allah'tan korkunuz ve benim sözümü dinleyiniz* (bana itaat ediniz)! *Ben sizi irşadımdan dolayı sizden bir ücret de istemiyorum. Benim ecrim yalnız âlemlerin rabbi olan Allah'a aittir. Siz her şâhikaya yüksek bir burç bina edip eğlenir misiniz ve güya muhalletmişsiniz gibi müstahkem saraylar da ediniyorsunuz.* (Ukūbet etmek üzere) *halkı yakalayınca da merhametsizce* (kılıç, kırbaç darbeleri altında) *tutu*(p inleti)*yorsunuz. Artık Allah'tan korkunuz, sözlerimi tutunuz! O Allah'tan korkunuz ki O, sizi bildiğiniz nimetlerle teyit etmiştir: Allah* (sürülerle) *mevâşî,* (birçok) *evlât,* (cennet gibi) *bahçeler, akar sularla size imdat etmiştir. Şimdi ben elbette* (bu nimetlere küfreden) *sizlere büyük bir günün azabı* (gelmesi)*nden korkuyorum.' Hûd'un bu sözleri üzerine Âd, 'Ey Hûd! Sen hâ va'zetmişsin, yahut va'zedenlerden olmamışsın, bize göre ikisi de birdir. Senin bize bildirdiğin şeyler, vaktiyle eskilerin ortaya koyduğu yalanlardır. Hiç şüphesiz biz* (şu hayatımızla) *ta'zîb olunmayız' diye Hûd'u tekzip ettiler de biz de onları* (rüzgârla) *kırdık geçirdik. Şüphesiz bu vâkıada büyük bir ibret vardır. Öyle iken ekserisi iman eder olmadı ve şüphesiz ki rabbin elbette azîz ve rahîmdir."*[21]

Siyer müellifleriyle müfessirler bu âyetlerden istifade ederek, Âd kavminin rüesâsı zengin, servet sahibi olduklarını, saraylara, yüksek ihtişamlara mâlik olup halkı angaryalar ve gûnâgûn zulümler, işkenceler altında çalıştırdıklarını kaydetmişlerdir.

Bundan sonra Buhârî, Hûd aleyhi's-selâmın Âd kavmini (Ahkāf = Şihr sahasındaki medîd ve mürtefi' kum yığınları) ile inzâr edip korkuttuğu hakkındaki Ahkāf sûresinin şu meâldeki âyetlerini zikrediyor. "(Habîbim! Kureyş müşriklerine) *Âd'ın kardeşi* (Hûd')*u da anlat! Hûd, kavmini Ahkāf ile korkutmuştu –gerçi Hûd'dan önce ve sonra da nice peygamberler geçmiştir ya– Hûd, kavmine, 'Sakın Allah'tan başka hiçbir şeyi mâbud tanımayınız,*

---

20 {Hûd, 11/50-60.} (وَإِلَى عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا) إلى قوله عز وجل (أَلَا إِنَّ عَادًا كَفَرُوا رَبَّهُمْ أَلَا بُعْدًا لِعَادٍ قَوْمِ هُودٍ)

21 {eş-Şuarâ, 26/123-140.} (كَذَّبَتْ عَادٌ الْمُرْسَلِينَ) إلى قوله تعالى (وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ)

yalnız Allah'a ibadet ediniz! (Ey kavmim!) *Emin olunuz ben, size büyük bir günün azabı gelip çatmasından korkuyorum!" demişti. Onlar, "Sen bizi mâbudlarımızdan çevirmek için mi geldin? Eğer* (bizi tehdit etmekte) *doğru söyledinse bize vaad ettiğin azabı getir* (de görelim!)*' dediler. Hûd, 'Azap zamanını tayin etmek Allah'a aittir, yalnız O bilir. Ben size getirmeye memur olduğum şeyleri tebliğ ediyorum. Lâkin ben sizi cahillik eden bir kavim görüyorum!' dedi.*

Vaktâ ki Âd kavmi mev'ûd azabı, vadilerini karşılayıp gelen bir bulut halinde gördüler: Bu görülen şey, ufukta beliren bir buluttur, o bize yağmur yağdıracaktır demişlerdi. Hayır, belki o sizin acele istediğiniz şeydir (azaptır)*. O bir rüzgârdır ki onun içinde çok elemli bir azap vardır; o rüzgâr rabbinin emriyle* (mal, can ne varsa hepsini) *helâk eder derken öyle oldular ki meskenlerinden başka bir şey görünmez oldu. Biz işte mücrim bir cemiyeti böyle* (ansızın) *cezalandırırız."*[22]

Buhârî ile Müslim'in bu âyeti izah mahiyetinde Hazret-i Âişe'den rivayetlerine göre Peygamber efendimiz gökyüzünde yağmur bulutları dolaşmaya başladığını görünce yüzünün rengi değişirdi. Hazret-i Âişe, "Yâ Resûlellah! Herkes havada bulut görünce onu yağmurun müjdecisi addederek sevindikleri halde sizin simanızın rengi değişiyor" demiş. Resûlullah da, *"Ey Âişe! Bu bulutun içinde azap olmadığını kim temin edebilir? Vaktiyle Âd kavmi rüzgârla azap olunmuştu da onlar bu bulutu yağmur bulutu sanarak, şu gökyüzünü kaplayan bulut bize yağmur yağdıracaktır!"* demişlerdi buyurmuştur.[23] Bu eserimizde 1324 numara ile tercümesi geçen Âişe hadisine ve izahına da bakınız!

En sonra Buhârî, Âd kavminin helâki keyfiyetini müstesna bir belâgatla tasvir eden Hâkka sûresinin şu meâldeki âyetlerini zikretmiştir: *"Ama Âd* (kavmi)*, şiddetle gürleyen azgın bir rüzgârla helâk olundular. Bu şiddetli fırtınayı Allah, onların köklerini kesmek üzere yedi gece, sekiz gündüz mütevâliyen onların üzerine havale etti.* (O vâkıada bulunsaydın) *görürdün ki bu müddet içinde Âd kavmi* (o tarihin mehabetlerini kaydettiği bu insanlar) *sanki içleri kof hurma kütükleri... Şimdi* (bak) *onlardan bir eser görebilir misin?"*[24]

Tefsir kitaplarında bildirildiğine göre, bu yedi gece sekiz gündüz, bir çarşamba sabahı başlamış öbür çarşamba akşamı tamam olmuştur ve *"eyyâm-ı nahîsât"* (meş'um günler) diye de tavsif olunmuştur. Kış mevsiminin sonunda geldiği için Araplar eyyâm-ı acûz da demişlerdir. Bu müddetin hitamında Âd kavmi helâk olmuştu. Yalnız Hûd Nebî'nin yanında bulunan bir mümin hizbi وَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا هُودًا وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ [25] âyet-i kerîmesi mazmununca halâs olmuşlardı. Bu müthiş bâdirede bunlar bir tarafa çekilmişler, masûn kalmışlardı ki Mücâhid'in rivayetine göre dört bin kişi idiler. Bunlardan Âd-ı Uhrâ türemiştir ki zât-ı

22 (وَاذْكُرْ أَخَا عَادٍ إِذْ أَنْذَرَ قَوْمَهُ بِالْأَحْقَافِ) إلى قوله تعالى (كَذٰلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ) [سورة الأحقاف: 21-25]

23 {B4829 Buhârî, Tefsîr (Ahkāf), 2.}

24 وَأَمَّا عَادٌ فَأُهْلِكُوا بِرِيحٍ صَرْصَرٍ عَاتِيَةٍ. سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَثَمَانِيَةَ أَيَّامٍ حُسُومًا فَتَرَى الْقَوْمَ فِيهَا صَرْعَى كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ خَاوِيَةٍ. فَهَلْ تَرَى لَهُمْ مِنْ بَاقِيَةٍ {el-Hâkka, 69/6-8.}

25 Hûd, 11/58.

İrem denilen Semûd kavmidir. Hûd peygamber, kavminin helâkinden sonra bir müddet daha yaşamış, sonra ölmüştür. Vefatında yüz elli yaşında idi. Hatîb, İbn Abbas'tan rivayet ederek, dört yüz altmış yaşında öldüğünü bildirmiştir. Hûd ile Nûh arasında sekiz yüz altmış senelik bir fâsıla bulunduğu haber veriliyor. Hûd'un mahall-i vefatı hakkında ihtilâf edilmiştir. İbn Sa'd *Tabakāt*'ında Hadramut bilâdından Şihr'de vefat ettiğini bildirmiştir. Bundan başka rivayetler zayıftır. Âd kavminin bedenî teşekkülleri, güçleri, kuvvetleri, boyları, bosları hakkında Kur'an haricinde pek çok mübalağalı rivayet vardır. A'râf sûresinde وَزَادَكُمْ فِي الْخَلْقِ بَسْطَةً[26] kavl-i şerifidir ki *Allah size kuvvetçe ziyade inbisât verdi* demektir.

Yukarıda zikrettiğimiz âyetlerden sonra Buhârî, İbn Abbas radıyallahu anhtan, نصرت بالصبا وأهلكت عاد بالدبور *"Ben poyraz rüzgârıyla nusret olundum. Âd kavmi de lodos ve karayel ile öldürüldüler"*[27] hadisini rivayet etmiştir. Poyraz veya gündoğusu ile Resûlullah nusret olunması, Ahzâb Gazâsı'na ait ilâhî nusrettir. Ebû Süfyân ordusunun Medine'yi muhasarası hengâmında bir gece Allah tarafından şiddetli bir gündoğusu rüzgârı çıkarak Kureyş ordusunun altını üstüne çevirmiş ve bu fırtına ile de panik başlayıp hezimetle neticelenmiştir. Ahzâb Gazâsı'na bakınız!

Zülkarneyn

Müellif Buhârî "Enbiyâ" bahsinde Hûd peygamberden sonra "Ye'cûc ve Me'cûc" başlığı ile açtığı bir babında Zülkarneyn ile şeddine işaret etmek üzere aşağıdaki hadisi rivayet etmiştir.

1372

عَنْ زَيْنَبَ ابْنَةِ جَحْشٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَيْهَا فَزِعًا يَقُولُ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ وَيْلٌ لِلْعَرَبِ مِنْ شَرٍّ قَدِ اقْتَرَبَ فُتِحَ الْيَوْمَ مِنْ رَدْمِ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ مِثْلُ هٰذِهِ وَحَلَّقَ بِإِصْبَعَيْهِ الْإِبْهَامِ وَالَّتِي تَلِيهَا قَالَتْ زَيْنَبُ ابْنَةُ جَحْشٍ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ أَنَهْلِكُ وَفِينَا الصَّالِحُونَ قَالَ نَعَمْ إِذَا كَثُرَ الْخَبَثُ.

Tercümesi

(Peygamberimiz'in kadınlarından) Zeyneb bint Cahş radıyallahu anhâdan gelen rivayete göre, Nebî sallallahu aleyhi ve sellem bir kere telâşla Zeyneb'in

26 {el-A'râf, 7/69.}

27 {B3343 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 6.}

yanına girerek, "Lâ ilâhe illallah, vukuu yaklaşan bir şerden, büyük bir fitneden dolayı vay Arap'ın haline? Bugün Ye'cûc ve Me'cûc'ün seddinden şunun gibi bir delik açıldı!" buyurdu da baş parmağı ile onu takip eden (şehâdet) parmağını halkaladı. Bunun üzerine Cahş kızı Zeyneb, "Yâ Resûlellah! İçimizde bu kadar sâlih (kimse)ler varken biz helâk olur muyuz?" diye sordu. Resûlullah, "Evet! Fısk ve fücûr, fuhuş ve mâsıyet çoğaldığı zaman (helâk olursunuz!)" diye cevap verdi. {B3346 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 7.}

İZAHI

Bu hadisin, *Sahîh-i Buhârî*'deki babının unvanı Ye'cûc ve Me'cûc kıssasıdır. Bu iki şimal kavminin zulüm ve tecavüzüne karşı Türkler'in yardımıyla Zülkarneyn tarafından tarihin en uzak devirlerinde bir sed yapılmış olduğundan, Zülkarneyn ise muhtar olan bir kavle göre, peygamberlerden sayıldığından, bu münasebetle müellif bu hadisi bu babında zikretmiştir.

Bu hadisten evvel de Buhârî babının unvanında Kehf sûresinin Zülkarneyn ile Ye'cûc ve Me'cûc kıssasına dair olan âyetlerini zikir ve tefsir ederek asıl tarihî vâkıaya temas etmiştir. Biz de bu izahımızda müellifin tefsirine göre bu âyetleri nakil ve tercüme ediyoruz: *"Bir de* (yahudiler imtihan için) *sana* (kadim bir tarih olmak itibariyle) *Zülkarneyn'den sorarlar. Sen onlara de ki, 'Size ondan da haber vereceğim.'* (Allah Teâlâ şöyle buyurur:) *Biz, Zülkarneyn için yeryüzünde bir hayli kudret ve kuvvet tahsis ettik ve ona her şeyden* (yüksek gayesine eriştirecek maddî ve mânevî) *vasıtalar verdik. O da* (ilk önce garba doğru) *bir yol takip etti. Tâ gün batısına* (batının meskûn mıntıkasına vardı. Oraya) *varınca güneşi balçıklı bir su havzası içine batıyor* (gibi) *gördü ve orada bir kavim buldu. Biz ona, 'Ey Zülkarneyn!* (Bu kavmin haline göre) *ya onları ta'zîb edersin yahut haklarında* (af ve ihsan ile) *güzel bir yol iltizam edersin!' dedik. O da, 'Her kim zulmederse, muhakkak onu ta'zîb ederiz. Sonra o zalim, rabbine iade olunur. Bir de Allah onu görülmedik, bilinmedik bir azap ile ta'zîb eder. Ama herhangi bir kişi de iman edip iyi iş işlerse, ona da en güzel mükâfat vardır ve ona emirlerimizden en kolayını söyleriz' dedi."*

Zülkarneyn (mağribde bu suretle hükümran olduktan) *sonra* (şarka ulaştıran) *bir yola düştü. Tâ gün doğuya* (doğunun meskûn yerine kadar gitti, oraya) *varınca o, güneşi bir kavim üzerine doğuyor buldu ki biz onlara güneşin karşısında* (onun tesirinden) *koruyacak* (libas, bina gibi) *bir siper yapmamıştık,* (bir çit yapmasını bile müyesser kılmamıştık)."[28]

---

28 Zülkarneyn'in gerek burada şarkta, gerek bundan önce garpta tesadüf ettiği kavimlerin pek iptidai ve müşrik oldukları Kur'an'ın beyan tarzından anlaşılıyor. Hele şarktaki kavmin yeme içme ve giyme gibi medenî maîşetten ve güneşten tehaffuz edecek en iptidai kulübeden mahrum oldukları bildirildiğine göre, bunların zenciler ve hatt-ı istivâya yakın halk zümreleri oldukları pekâlâ anlaşılır. Bunun haricindeki efsanevî rivayetler tamamıyla vâhîdir, İsrâilî haberlerden ibarettir.

"İşte Zülkarneyn'in şarktaki bu hükümranlık menkıbesi garptaki gibidir. Onun yanında (asker, harp âlâtı, saltanat esbâbı olarak) *daha neler vardı ki onun tamamını biz*(im ilmimiz) *ihâta ediyor. Sonra Zülkarneyn* (mağrible meşrik arasında cenuptan şimale doğru üçüncü) *bir yol takip etti. Nihayet* (Türk ilini şark tarafından tahdit eden) *iki set* (dağ) *arasına* (vardı. Buraya) *varınca bu dağların birinde* (Türk ırkından)[29] *bir kavim buldu ki onlar* (da kendi dillerinden başka söylenilen) *bir sözü zor anlıyorlardı. Bunlar* (tercümanları vasıtasıyla), *'Ey Zülkarneyn! Ye'cûc ve Me'cûc* (denilen iki kavim) *diyarımızda* (hayvanlarımızı çalmak, mahsullerimizi tahrip etmek suretiyle) *fesat yapıyorlar. Onlarla bizim aramıza bir set yapmak üzere sana biz bir ücret versek olur mu?' dediler. Zülkarneyn, 'Rabbimin beni mâlik kıldığı mal ve iktidar çok hayırlıdır* (ücrete ihtiyacım yoktur)*. Binaenaleyh siz bana icap eden kuvvetle* (inşa levazımıyla) *yardım ediniz! Ben de* (ey Türkler) *sizinle onların arasına sağlam bir mani yapayım. Haydi bana büyük demir parçaları getiriniz!' dedi.* (Getirdiler) *yapı işi başladı, iki dağın iki tarafı birleşinceye kadar Zülkarneyn* (demirleri kullanmış) *ve halka, 'Haydi körükleyin!' diye kumanda etmiştir. Körüklenen şeyi ateş haline getirince, 'Bana erimiş bakır getiriniz de* (icap eden) *yerlerine dökeyim' demiştir.* (Seddin inşası tamam olunca), *'Artık şimdi onu ne aşmaya muktedir olurlar, ne de delmeye güçleri yetişir!' diye temin etmiştir. Sonra Zülkarneyn, 'İşte bu* (metin set) *rabbim tarafından* (kullarına ihsan buyurulan) *bir rahmettir. Fakat her ne zaman rabbimin emri gelirse, onu yerle yeksân eder. Rabbimin vaadi ise haktır' demiştir."*[30]

Buraya kadar nakil ve tercüme ettiğimiz bu âyetlerdeki Zülkarneyn ile Ye'cûc ve Me'cûc hakkında da kısa mâlûmat vereceğiz. Zülkarneyn İskender'in lakabıdır. Bu lakabın verilmesi hakkında *"karn"* kelimesinin lugavî medlûlü itibariyle birçok sebep söylenmişse de Kur'an'ın yukarıda gördüğümüz tebligatına göre, bu cihangirin dünyanın hem garbına, hem şarkına sahip olması, bu muhteşem lakabı almasının en doğru sebebi olarak kabul edilmelidir.

Zülkarneyn'in hüviyetini tayinde müteaddit rivayetler vardır. Fahreddin er-Râzî, *Tefsîr*'inde bunları şöyle bildiriyor: Bunlardan birisi Yunânî İskender Filkos olmasıdır. Râzî bunun şark ve garba şâmil bir hükümranlığı haiz olmasını ve diğer tarihî hayatını Kur'an'ın tebligatıyla mukayese ederek Zülkarneyn ile murat, Yunânî İskender Filkos olduğu neticesine varıyor. Fakat Kur'an'da zikrolunan Zülkarneyn'in belki de nübüvvet makamını haiz bir sâlih cihangir olduğu Kur'an'ın müteaddit yerinde (yâ Zelkarneyn) hitaplarıyla anla-

29 Müfessir Dahhâk, "Zülkarneyn'in bu üçüncü seferinde mülaki olduğu kavim Türk ırkındandır" demiş. Süddî de, "Türk, Ye'cûc ve Me'cûc'dan ayrılıp Türkistan'da devlet kuran bir soydur" demiştir ki seddin öbür tarafında kalan Ye'cûc ve Me'cûc'un da Moğollar olması icap eder. Katâde'ye göre, şimal akvamı yirmi iki kabile olup bunlardan birisi Türk'tü. Seddin inşasından sonra Türk, seddin haricinde öbürleri dahilinde kalmıştır.
Tarihçilere göre, Nûh aleyhi's-selâmın evlâdı üçtür: Sâm, Hâm, Yâfis. Sâm, Arap'ın, Acem'in, Rum'un babasıdır. Hâm, Habeşîler'in, Zencîler'in, Nubîler'in; Yâsif de Türk'ün, Hazer'in, Sakālibe'nin, Ye'cûc ve Me'cûc'un babasıdır.

30 (وَيَسْأَلُونَكَ عَنْ ذِي الْقَرْنَيْنِ قُلْ سَأَتْلُو عَلَيْكُمْ مِنْهُ ذِكْرًا) إلى قوله عز وجل (وَكَانَ وَعْدُ رَبِّي حَقًّا) {el-Kehf, 18/83-98.}

şıldığından ve Yunânî İskender'in çok mazbut olan tarihî hayatında öyle bir set yaptığı kaydedilmemiş bulunduğundan müfessirlerin pek çoğu Zülkarneyn'in Yunânî İskender olduğunu kabul etmemişlerdir.

Yine Râzî, *Tefsîr*'inde Ebû Reyhân el-Bîrûnî'nin *el-Âsârü'l-bâkıye*'sinden naklen Zülkarneyn'in Yemen'de hükümran olan Himyerîler'den Ebû Kerb Şems b. Ubeyd b. Efrikîş olduğunu, bunun da âlemşümul bir saltanatı haiz bulunduğunu bildiriyor. Himyerî bir şairin,

قد كان ذو القرنين جدي مسلما   ملكا علا في الأرض غير مفند

بلغ المشارق والمغارب يبتغي   أسباب ملك من كريم سيد[31]

şiiriyle de istidlâl ediyor. Yine Ebû Reyhân, Ezvâ' ki "*zî*" kelimesiyle kullanılan isimlerdir. Yemen hükümdarları arasında şâyidir: Zûnüvas, Zünnûn, Zülmenâr, Zûyezen gibi diyor. Bu büyük Türk âliminin sözü daha kuvvetlidir.

Şurası müttefekun aleyhtir ki Zülkarneyn sâlih bir kişi idi. Hazret-i Ali'den, "Zülkarneyn melik midir, nebî midir?" diye sorulmuş da "Ne meliktir, ne nebî, o sâlih bir kimsedir" demiştir.

Zülkarneyn Aksâ-yı Mağrib'e vardığında güneşin balçıklaşmış siyah bir su havzasına gurub ettiğini gördüm demesi hakikaten güneş böyle bir gölcüğe inmiştir demek olmayıp öyle görünmüştür demek olduğuna tercümede işaret ettik. Çünkü küremizden kerrât ile büyük güneşin ufkumuzun bir köşesindeki bir gölcüğe inmesi müsteb'addır. Zülkarneyn'in Aksâ-yı Mağrib'le şarkta ve cenuptan şimale doğru seyahatinde mülaki olduğu kavimlerin kimler olduklarını yukarıda not olarak izah ettik.

Bu set nerededir, bugün mevcut mudur? Tarihî setler müteaddit olduğu için Kur'an'da adı geçen şeddin bunlarla karıştırıldığı anlaşılıyor. Bunlardan en meşhurları Çin Seddi ile Yemen'deki Sedd-i Me'rib'dir ki bunlardan Çin Seddi ki 1200 mil imtidadında olduğu söyleniyor. –Beyzâvî'nin *Tefsîr*'inde bir rivayet olarak nakledilmiş bulunmasına rağmen– hiç şüphesiz Zülkarneyn seddi değildir. Bunun Kur'an'ın haber verdiği müstesna inşa tarzıyla Çin Seddi'nin mimari ve âdi tarzı arasında büyük bir fark vardır ve Çinliler tarafından inşa edilmiştir. Sedd-i Me'rib de değildir. Onun tarz-ı inşası da tarihî haberlere ve incelenen âsâr-ı bâkıyesine göre, her iki set arasında fark vardır. Yine Beyzâvî'nin naklettiği Ermenistan ile Azerbaycan'ın iki dağı arasındaki Demirkapı da değildir. O da Derbend'de vâkidir. Ebüssuûd da bunu reddediyor. *Sahîh-i Buhârî*'nin en son şârihi Fâzıl Keşmîrî, *Feyzü'l-bârî*'de Zülkarneyn seddi hakkında bütün bu ihtimalleri sayıp reddettikten sonra Kur'an'ın haber verdiği bu seddin Buhârâ'nın ortasında *Kokya* dağı ittisâlinde olduğunu haber veriyor ki bu da bir ihtimal olmaktan ileri gidemiyor. Kur'an'ın nazmında bu

31 Zülkarneyn, benim müslim olan ceddimdir. O, bilâpervâ yeryüzünde âlî bir melik oldu. Kerîm olan ulu Allah'tan mülk ve saltanat esbabını dileyerek şark ve garbın bütün ülkelerine erişti.

seddin mahalli sarihan bildirilmediği ve bütün âsâr-ı bâkiyesi bulunmadığı için müellifler hep bu ihtimaller içinde dönüp dolaşmışlardır.

Evet, bu sed, çok eski bir tarihin zulmetleri içine gömülmüştür. Bugün onun vücuduna kılavuzluk edebilecek hiçbir eser de yoktur. Esasen Kur'an, bunun Ye'cûc ve Me'cûc'ün hurucuna kadar devam edeceğini ve bu iki kavmin hurucuna ebedî surette mani olacağını bildirmiş de değildir. Kur'an'dan öğrendiğimiz, bu set tarihî hayatını yaşayıp harabîsine Allah'ın emir ve iradesi taalluk edince hâk ile yeksân olacağıdır. Kim bilir, tarihî istiksâların erişemediği herhangi bir devirde arzın nasıl bir tahavvülüne uğramıştır. Kur'an'ın nazmından öğrendiğimiz bir şey varsa, o da bu seddin şimalde bulunmasıdır. Kur'an'ın nazmından delâleten anlaşıldığı üzere, Zülkarneyn'in üçüncü seferinin cenuptan şimale doğru vukuu bunu teyit eder.

Sonra Zülkarneyn'in üçüncü seferinde mülâki olduğu ve kendi dillerinden başka bir dil ile görüşemeyen kavmin Türkler olduğunu yukarıda bir hâşiyemizde Dahhâk, Süddî, Katâde gibi müfessirlerden nakletmiştik. Binaenaleyh Zülkarneyn'in mimari nezaret ve irşadı dairesinde Türkler'in demirden, bakırdan hayretbahş bir set yapmış olmaları muadelesiyle Türkler arasında şâyi olan demir, çelik ve bakır gibi madenî sanayiin kadim tarihin tâ bu karanlık devirlerinde başlamış olması neticesine varabiliriz. Bütün bu riyazî muadelelere istinaden ilk devirlerde Türkler'in beşeriyetin halâskârı olduklarını da söyleyebiliriz. Çünkü zaman zaman kendi mallarını, canlarını nehb ü gārat eden Ye'cûc ve Me'cûc adında iki vahşî şimal kavmine karşı kendilerini siper ederek dünyayı bunların zulüm ve i'tisâfından Türkler korumuş bulunuyor demektir ve هٰذَا رَحْمَةٌ مِنْ رَبِّي [32] kavl-i şerifi ile de Türkler'in bu tarihî hizmetleri beşeriyet için ilâhî bir rahmet olmakla tavsif buyurulup فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ رَبِّي جَعَلَهُ دَكَّاءَ [33] âyeti mûcibince beşerin inkıraz zamanı gelip çattığında Türk kudreti oradan çekilmiş olacak, sonra حَتَّى إِذَا فُتِحَتْ يَأْجُوجُ وَمَأْجُوجُ وَهُمْ مِنْ كُلِّ حَدَبٍ يَنْسِلُونَ [34] âyet-i kerîmesi delâletiyle *Ye'cûc ve Me'cûc'ü tutan set* (Türk kudreti) *açılınca şimalin vahşî kurtları her tarafından saldıracaklardır* buyuruyor ki hiç şüphesiz bu, وَاقْتَرَبَ الْوَعْدُ الْحَقُّ [35] nazm-ı mübîni mûcibince mev'ûd olan bir âkıbet erişecek, Ye'cûc ve Me'cûc tarihten silinecek demek olur.

Ye'cûc ve Me'cûc

Bütün tarihçilerin ittifakla bildirdiklerine göre Yâfes zürriyetinden iki kabiledir. Tevrat'ta bu suretle bildirildiği gibi Vehb b. Münebbih de Yâfes evlâdından olduklarına kanidir. إِنَّ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ مُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ [36] kavl-i şerifinde yeryüzünü fesada verip kana

32 el-Kehf, 18/98.

33 el-Kehf, 18/98.

34 el-Enbiyâ, 21/96.

35 el-Enbiyâ, 21/97.

36 el-Kehf, 18/94.

boyayan Ye'cûc ve Me'cûc'ün yalnız iki kabile değil, cemi sîgasıyla vârit olduğuna göre, müteaddit kabilelerden müteşekkil kalabalık bir çapulcu halîtasından ibaret olduğu anlaşılır. Müfessir Katâde'nin de yirmi bu kadar kabileden müteşekkil olduklarını söylediğini yukarıda görmüştük. Avrupalılar arasında ***"Kâl Mikâl"*** denildiği gibi İbn Haldûn da ***Mukaddime***'sinde ***"Guğ Mâğûğ"*** diyor ki Frenkler'den alınmış bir tabirdir. Rahmetli Hamdi Yazır da şöyle diyor: Tarihin orta devrini açan milel ve akvamın umumi muhâcereti zamanında Garbî Roma İmparatorluğu'nu istilâ eden (Hunlar')a Frenkler böyle demişlerdir ki barbar tabirinden daha şiddetli demek olur. Yeryüzündeki insanların yüzde doksanına kadar ekseriyeti Ye'cûc ve Me'cûc olduğunu nakledenler de vardır. Ebû Hayyân da "Bunların adet ve eşkâli hakkındaki sözlerin hiçbiri doğru bir haber değildir" diyor.

Hindistan'ın en benâm âlimlerinden Mehmed Enver el-Keşmîrî (ö. hicrî 1352) ***Feyzü'l-bârî***'de Ruslar'ın Ye'cûc, İngiliz'le Almanlar'ın da Me'cûc zürriyetinden olduklarını, binaenaleyh Ye'cûc ve Me'cûc'ün hurucu mükerreren vâki olduğu, Kur'an'da mezkûr ve mev'ûd olan hurucun âhir zamanda vâki olacağını ve bu hurucun en şiddetli olacağını yazıyor. Bu muazzam üç milletin Ye'cûc ve Me'cûc olduğunu iddia eden Keşmîrî merhum sağ olsaydı da bu üç milletin bugün birbirine girdiğini ve birbirlerinin medeniyet mâmurelerini yerle yeksân ettiğini görseydi bu tahripkâr hareketin hiç şüphesiz eşrât-ı sâatten olan o şiddetli huruç hareketi olduğunu iddia ederdi sanırız. Fakat gelmiş geçmiş bir şeyi bugünkü vâkıalara tatbik etmek doğru değildir.

Ebû Hayyân'ın dediği gibi bütün bunlar ilmî bir esasa istinat etmeyen mütalaalardır.

Buraya kadar gördük ki Ye'cûc ve Me'cûc beliyyesi bütün beşeriyete şümullü bir âfettir. Halbuki izahıyla meşgul bulunduğumuz Zeyneb hadisinde ise Peygamber efendimiz, ***"Yaklaşan bir fitnenin şerrinden vay Arap'ın haline! Şu saatte Ye'cûc ve Me'cûc'ün seddinden bir menfez açılmıştır"***[37] buyurup Ye'cûc ve Me'cûc'den erişecek musibeti Arap'a tahsis buyurmuşlardır. Bu tahsis Ye'cûc ve Me'cûc hâilesiyle ve bunları önlemek üzere yapılan setten bir menfez açılması tabiriyle hakikaten bu hâile kastolunmayıp belki buna benzer bir fitnenin pek yaklaştığı ve kendisiyle ilk iki halifesinin hilâfeti zamanları geçtikten sonra Hazret-i Osman'ın şehâdetiyle o fitneden ilk kapının açıldığı mânası kastedilmiş ve bunu birtakım müessif hadiseler takip etmiştir demek olur.

1373

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَقُولُ اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يَا آدَمُ فَيَقُولُ لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ وَالْخَيْرُ فِي يَدَيْكَ فَيَقُولُ أَخْرِجْ بَعْثَ النَّارِ قَالَ وَمَا بَعْثُ النَّارِ قَالَ مِنْ كُلِّ

37 {B3346 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 7.}

أَلْفٍ تِسْعَمِائَةٍ وَتِسْعَةً وَتِسْعِينَ فَعِنْدَهُ يَشِيبُ الصَّغِيرُ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَى وَمَا هُمْ بِسُكَارَى وَلَكِنَّ عَذَابَ اللهِ شَدِيدٌ قَالُوا يَا رَسُولَ اللهِ وَأَيُّنَا ذَلِكَ الْوَاحِدُ قَالَ أَبْشِرُوا فَإِنَّ مِنْكُمْ رَجُلًا وَمِنْ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ أَلْفًا ثُمَّ قَالَ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنِّي أَرْجُو أَنْ تَكُونُوا رُبُعَ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَكَبَّرْنَا فَقَالَ أَرْجُو أَنْ تَكُونُوا ثُلُثَ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَكَبَّرْنَا فَقَالَ أَرْجُو أَنْ تَكُونُوا نِصْفَ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَكَبَّرْنَا فَقَالَ مَا أَنْتُمْ فِي النَّاسِ إِلَّا كَالشَّعْرَةِ السَّوْدَاءِ فِي جِلْدِ ثَوْرٍ أَبْيَضَ أَوْ كَشَعْرَةٍ بَيْضَاءَ فِي جِلْدِ ثَوْرٍ أَسْوَدَ.

Tercümesi

Ebû Saîd el-Hudrî radıyallahu anhtan, Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin şöyle buyurduğu rivayet olunmuştur: (Kıyamet günü) Allah Teâlâ, Âdem (atamız) a, "Yâ Âdem!" diyecek, o da icâbet ederek, "Yâ rab! Fermanına mükerreren icâbet ve mülâzemet eder ve her emrini infaza daima kıyam ve mübâderet eylerim ve her hayır, senin emir ve fermanında tecellî eder" diyecek. Bunun üzerine, Allah Teâlâ, "Cehenneme girecekleri (halk arasından) seçip gönder!" buyuracak. Âdem peygamber, "Yâ rab! Cehenneme gönderileceklerin miktarı ne kadardır?" diye soracak... Allah Teâlâ, "Her bin kişiden dokuz yüz doksan dokuzu!" diye cevap verecek ve Cenâb-ı Hak Âdem'e böyle buyurduğu sıra (bunun verdiği şiddetli korkudan) güya çocuk ihtiyarlayacak, her gebe kadın da çocuğunu düşürecek ve o anda, "Habîbim! Mahşer halkını (korkudan) sarhoş sanırsın! Halbuki onlar hiç de sarhoş değillerdir. Ancak o sekr, Allah'ın şiddetli (emrinin neticesi duyulan) azab(ın bir eseri)dir." Resûlullah'ın huzurunda bulunan ashap, "Yâ Resûlellah! O (binde) bir hangimiz olabilir?" diye sordular. Resûlullah, "Size müjdeler olsun, sizden bir kişiye mukabil Ye'cûc ve Me'cûc'den bin kişi (cehenneme gönderilecektir)" buyurdu. Sonra da, "Hayatım yed-i kudretinde olan Allah'a yemin eder de kati olarak umarım ki, siz (Muhammed ümmeti) ehl-i cennetin dörtte birini teşkil edesiniz!" diye müjdeledi. Bunun üzerine biz, "Allahüekber" dedik Bunun üzerine Resûlullah, "Umarım ki ehl-i cennetin üçte biri olasınız!" buyurdu. Biz yine tekbir getirdik. Bunun üzerine de, "Umarım ki, ehl-i cennetin yarısı olasınız!" buyurdu. Biz de tekbir getirdik. En sonu Resûlullah, "Siz mahşer halkının umumuna kıyas edilince, ancak siz bir beyaz öküzün derisi üzerindeki siyah bir tüy mesabesindesiniz ya da siyah bir öküz derisinde sanki beyaz bir tüy" buyurdu.

{B3348 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 7.}

İBRÂHİM ALEYHİ'S-SELÂM

1374

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ إِنَّكُمْ تُحْشَرُونَ حُفَاةً عُرَاةً غُرْلًا ثُمَّ قَرَأَ كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ وَعْدًا عَلَيْنَا إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ وَأَوَّلُ مَنْ يُكْسَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِبْرَاهِيمُ وَإِنَّ أُنَاسًا مِنْ أَصْحَابِي يُؤْخَذُ بِهِمْ ذَاتَ الشِّمَالِ فَأَقُولُ أَصْحَابِي أَصْحَابِي فَيُقَالُ إِنَّهُمْ لَمْ يَزَالُوا مُرْتَدِّينَ عَلَى أَعْقَابِهِمْ مُنْذُ فَارَقْتَهُمْ فَأَقُولُ كَمَا قَالَ الْعَبْدُ الصَّالِحُ وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَا دُمْتُ فِيهِمْ إِلَى قَوْلِهِ الْحَكِيمُ.

TERCÜMESİ

İbn Abbas radıyallahu anhümâdan rivayete göre, Nebî sallallahu aleyhi ve sellem, "Siz (kabirden kalktığınızda) ayağınız çıplak, vücudunuz üryan, (anadan doğma) erlik yeriniz sünnetsiz olarak haşrolunacaksınız!" buyurmuş. Sonra Resûlullah, "Kıyamet koptuğu gün biz, gök (tabakaların)ı, kitaplar içinde defter (yaprakları) dürer gibi düreceğiz. (İnsanları da) ilk yaratmaya başladığımız gibi vaad ettiğimiz veçhile iade edeceğiz. Şüphesiz biz (vaadimizi) yaparız" (meâlindeki âyeti okudu ve (şöyle dedi:) "Kıyamet günü (peygamberlerden) ilk elbise giydirilen kişi (en büyük babam) İbrâhim'dir. Yine kıyamet günü ashabımdan bazı kimseler (yakalanıp) sol tarafa (cehennem tarafına) götürülürler. Hemen ben, 'Onlar benim ashabımdır, (bırakın)' diye sesleneceğim de bana, 'Yâ Muhammed! Emin ol ki sen bunlardan ayrıldığından beri onlar ökçelerine basarak geri dönmüş mürtedlerdir!' diye cevap verilecektir. Ben de Allah'ın sâlih kulu ve peygamberi (Îsâ b. Meryem)'in dediği gibi (şöyle) diyeceğim: 'Yâ rab! Bunların içlerinde bulunduğum müddetçe üzerlerine şahit ve nigehbân oldum. Beni sen vefat ettirince, onlar üzerine yalnız sen murakıp oldun. Esasen sen rabbim, her şeye şahitsin! Eğer onlara azap edersen, şüphesiz onlar senin kullarındır, eğer mağfiret edersen yine şüphesiz sen azîzsin (ne dilersen yaparsın sana güç değildir), hakîmsin (âdilâne yaparsın). {B3349 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 8; el-Enbiyâ, 21/104; el-Mâide, 5/117-118.}

İZAHI

Peygamber efendimizin Hazret-i Îsâ lisanından naklettiği bu müstesna teslimiyet ve isti'tâf ifade eden müdafaa, Mâide sûresinde hikâye buyurulmuştur. Âyetin tamamı üst tarafındaki âyetin meâliyle beraber şöyledir: (Habîbim! Şunu da bil ki), *Allah,*

Meryem'in oğlu Îsâ'ya, 'Beni ve anamı Allah'tan başka iki ilâh ittihaz ediniz sözünü halka sen mi söyledin?' dediği zaman Îsâ, "Rabbim! Seni, şanına lâyık nezâhetle tenzih ederim. Rabbim! Söylenmesi yakışmayan bir sözü söylemek bana düşmez. Eğer ben öyle bir şey söylemiş olsaydım elbette onu sen bilecektin. Çünkü sen gönlümde ne varsa onu bilirsin! Fakat ben senin zâtında (ve ilminde gizli) *olanı bilemem. Çünkü bütün gaybları lâyıkıyla sen bilirsin! Allahım! Sen bana ne emrettinse ben kavmime ancak onu söyledim. Ben onlara, 'Benim rabbim, sizin de rabbiniz olan Allah'a kulluk ediniz!' dedim ve içlerinde bulunduğum müddetçe onlara nezaret ettim. Beni* (vefat ettirip) *içlerinden ayırdığın zaman onlara yalnız sen murakıp oldun."*[38]

Resûlullah'ın hayatı zamanında ashap arasında hiçbir irtidad hadisesi vukuunu tarih kaydetmemiştir.[39] Bilakis, Ebû Süfyân'ın Herakleios ile muhaveresini nakleden hadisinde, bunun adem-i vukuu tasrih edilmektedir. Ancak Peygamber'in irtihalini müteakip ve Ebû Bekir hazretlerinin hilâfeti zamanında bedevî Araplar'ın cahilâne hareketleriyle yer yer irticalar zuhur etmiş ve hepsi tenkil edilmiştir. Hadiste zikrolunan mürtedler bu mürtecîler olacaktır. Bununla Peygamberimizin hakiki ashabı şâibedar olamaz.

Kıyamet gününde ilk hil'ati İbrâhim aleyhi's-selâmın giymesi tevhid akîdesinin bu büyük babası için hiç şüphesiz hususi bir menkıbedir. Abdullah b. Mübârek'in Hazret-i Ali'den bir rivayetine göre, kıyamet gününde arşın sağ tarafında ibtidâ Hazret-i İbrâhim'e iki Mısır kumaşı giydirilecek, sonra peygambere bürd-i Yemânî iksâ edilecektir.

İzah etmekte bulunduğumuz İbn Abbas hadisini Buhârî, İbrâhim Halîl aleyhi's-selâmın fazileti başlığı ile açtığı bir babında rivayet etmiştir. Bu babın unvanında da, وَاتَّخَذَ اللّٰهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا[40] kavl-i şerifini zikretmiştir. Bu nazm-ı mübîni ihtiva eden âyetin tamamının meâli şöyledir: *"Din cihetiyle kim daha güzeldir o kişiden ki, o, kendi* (varlığı)*nı Allah'a mutî kılmıştır ve o kişi muhsindir* (hayır işler, şerden kaçar). *Yine o kişi sair dinlerden İbrâhim dinine meyletmiştir. Allah da kendine sâdık bir dost edinmiştir."*[41]

Allah'ın İbrâhim'i hâlis bir dost edinmesi demek, İbrâhim'i dost gibi ilâhî sırlarına vâkıf kılarak tekrîm buyurmuş olmasıdır ve mecazi bir tabirdir. Bu mübeccel unvanın nasıl bir sebeple verilmiş olduğuna dair birçok rivayet varsa da en doğrusu Cenâb-ı Halîl'in Allah Teâlâ'ya şiddetle muhabbeti ve Allah'ın rıza ve muhabbetini celbeden ibadetlerde, taatlerde bulunmasıdır. İbn Ebû Hâtem'in şu rivayeti de ibret alınacak fazilet dersidir: Hazret-i İbrâhim bir kere melekü'l-mevte mülâki olduğunda, "Rabbim! Beni niçin halîl

---

38 (وَإِذْ قَالَ اللّٰهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ أَأَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَأُمِّيَ إِلٰهَيْنِ مِنْ دُونِ اللّٰهِ) إلى قوله تعالى (فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتَ أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ) {el-Mâide, 5/116-117.}

39 {Mukaddime'de "sahâbe" başlığı altındaki 2. dipnotta Asr-ı saâdet'te irtidat ettiği bildirilen birkaç kişinin isimleri zikredilmektedir. Babanzâde ile Kâmil Miras'ın ifadeleri arasındaki bu ihtilâf için 1477 numaralı hadisin izahında belirtilen "suikast" açıklamasını okuyunuz.}

40 en-Nisâ, 4/125.

41 وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِمَّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلّٰهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَاتَّبَعَ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَاتَّخَذَ اللّٰهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا {en-Nisâ, 4/125.}

ve dost edindi?" diye sorduğunda melekü'l-mevt, "Sen nâsa ihsan edersin de onlardan bir şey istemezsin!" diye cevap vermiştir. Hasan-ı Basrî'ye de, "Basralılar niçin seni bu kadar çok seviyorlar?" diye sorulduğunda, "Onlar benim ilmimden istifade ettikleri halde benim onlardan bir şey talep etmediğimden!" diye cevap vermiştir.

İbrâhim Aleyhi's-selâmın Nesebi hakkındaki rivâyetler muhteliftir. Bu rivayetlerin hepsi Sâm b. Nûh'a vardığında ittifak etmişlerdir. Sa'lebî, "İbrâhim'in babasının asıl adı Târih idi. Nemrud tarafından puthânesine nâzır tayin olunduğu zaman Târih adını Âzer'e tahvil etmiştir ki Âzer, puthânedeki putlardan birisinin adı idi" diyor.

İbn Hişâm'ın rivayetine göre, Nûh'un vefatı ile İbrâhim arasında peygamber olarak Hûd ile Sâlih vardır ve bu aradaki fâsıla 1143 senedir. İbrâhim ile Hûd arasında da 630 senelik bir fâsıla olduğu bildiriliyor. İbrâhim'in tevellüdüyle tûfan arasında bin iki yüz altmış üç senelik bir fâsıla vardır.

İbrâhim peygamberin vilâdeti Nemrud b. Ken'ân'ın hâkimiyeti zamanına müsâdiftir. Vilâdet mahallinde ihtilâf edilmiştir. Bunlar içinde en sahihi Nemrud'un saltanat makarrı ve Hazret-i İbrâhim'i ateşe attığı Bâbil şehrinde doğduğuna dair olan rivayettir. İbn Sa'd *Tabakāt*'ında Hazret-i İbrâhim'in künyesi *"Ebü'l-Edyâf" (konuklar babası)* olduğunu bildirmiştir.[42] Kur'an'da büyük isimlerle en çok anılan peygamber, Hazret-i İbrâhim'dir ve "Evvâh, Halîm, Münîb, Hanîf, Kānit, Şâkir" isimleri o cümledendir.

En sahih rivayete göre Hazret-i İbrâhim 200 yaşında ölmüştür. Kudüs mülhakātından Habrun kasabasında bir mağaraya defnolunmuştur ve bugün mezkûr kasaba kendi namına izâfetle "Halîlürrahman" adıyla anılır.

1375

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ يَلْقَى إِبْرَاهِيمُ أَبَاهُ آزَرَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَعَلَى وَجْهِ آزَرَ قَتَرَةٌ وَغَبَرَةٌ فَيَقُولُ لَهُ إِبْرَاهِيمُ أَلَمْ أَقُلْ لَكَ لَا تَعْصِنِي فَيَقُولُ أَبُوهُ فَالْيَوْمَ لَا أَعْصِيكَ فَيَقُولُ إِبْرَاهِيمُ يَا رَبِّ إِنَّكَ وَعَدْتَنِي أَنْ لَا تُخْزِيَنِي يَوْمَ يُبْعَثُونَ فَأَيُّ خِزْيٍ أَخْزَى مِنْ أَبِي الْأَبْعَدِ فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِنِّي حَرَّمْتُ الْجَنَّةَ عَلَى الْكَافِرِينَ ثُمَّ يُقَالُ يَا إِبْرَاهِيمُ مَا تَحْتَ رِجْلَيْكَ فَيَنْظُرُ فَإِذَا هُوَ بِذِيخٍ مُتَلَطِّخٍ فَيُؤْخَذُ بِقَوَائِمِهِ فَيُلْقَى فِي النَّارِ.

Tercümesi

Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan rivayete göre Nebî sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: Kıyamet gününde İbrâhim, babası Âzer ile –Âzer'in

42 İbn Abbas'tan gelen bir rivayete göre, Hazret-i İbrâhim'in evi yol uğrağı bir yerde imiş. Her gelen misafire ikram edilirmiş, bunun için Ebü'd-Dayfân denilmiştir.

yüzü simsiyah toz, toprak içinde– karşılaşacaktır. İbrâhim babasına, “Ben sana (dünyada) bana âsi olma, demedim mi?” diyecek. Babası da ona, “İşte bugün sana âsi olmayacağım” diye cevap verecek. Bunun üzerine İbrâhim, “Yâ rab! Sen bana insanlar ba‘solunduğu gün beni zelil ve rüsvâ etmeyeceğini vaad etmiştin. Şimdi Allah’ın rahmetinden çok uzak olan babamın vaziyetinden daha çok âr ve hayâyı mûcip hangi rüsvâlık olabilir” diyecektir. Allah Zü’l-Celâl de, “Yâ İbrâhim! Ben cennetimi kâfirlere haram kılmışımdır!” diyecek. Bundan sonra Hak Teâlâ tarafından, “Yâ İbrâhim! Şu iki ayağının altındaki nedir?” denilecek, İbrâhim bakınca bir de ne görsün ayakları altında kana bulanmış bir sırtlan (ki, İbrâhim’in babası bu fena surete meshedilmişti). Bu çirkin manzara üzerine onun ayaklarından yakalanıp cehenneme atılacaktır. {B3350 Buhârî, Ehâdîsü’l-enbiyâ, 8.}

1376

وَعَنْهُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ قِيلَ يَا رَسُولَ اللهِ مَنْ أَكْرَمُ النَّاسِ قَالَ أَتْقَاهُمْ فَقَالُوا لَيْسَ عَنْ هٰذَا نَسْأَلُكَ قَالَ فَيُوسُفُ نَبِيُّ اللهِ ابْنُ نَبِيِّ اللهِ ابْنِ نَبِيِّ اللهِ ابْنِ خَلِيلِ اللهِ قَالُوا لَيْسَ عَنْ هٰذَا نَسْأَلُكَ قَالَ فَعَنْ مَعَادِنِ الْعَرَبِ تَسْأَلُونَ خِيَارُهُمْ فِي الْجَاهِلِيَّةِ خِيَارُهُمْ فِي الْإِسْلَامِ إِذَا فَقِهُوا.

Tercümesi

Yine Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan şöyle dediği rivayet olunmuştur: “Yâ Resûlellah! Nâsın (Allah yanında) en çok kerem ve ihsana nâil olanı kimdir?” diye sorulmuştu. O da, “(Hayır işlemek cihetiyle) nâsın en ziyade müttaki olanıdır” buyurdu. Sual soranlar, “Yâ Resûlellah! Size amel cihetiyle sâhib-i kerem kişiyi sormuyoruz” dediler. Bunun üzerine Resûlullah, “Öyle ise (şeref cihetiyle de) Yûsuf nebiyyullahtır. (Yûsuf) nebiyyullah (Ya‘kūb’un) oğludur. (Oda) nebiyyullah (İshak’ın) oğludur. (O da) Halîlullah (İbrâhim’in) oğludur” buyurdu. Sual soranlar: “Yâ Resûlellah! Biz size bunu da sormadık” dediler. Bu defa Resûlullah, “Anlaşılan siz (mensubiyetleriyle iftihar ettiğiniz) Arap (şeceresin)in usulünden (anaç soylarından) soruyorsunuz! (İyi biliniz ki) Araplar’ın Câhiliye zamanında hayırlı olanları ilim üzere hareket ederlerse, İslâm devrinde de en hayırlıdırlar!” buyurmuş (ve Câhiliye devrinde tefâvüt, neseple, ecdadın şerefine izâfetle idi. İslâm nazarında ise insanlar arasında fark, fazilet ve ilim ve hikmet cihetiyle olduğuna işaret etmiştir). {B3353 Buhârî, Ehâdîsü’l-enbiyâ, 8.}

1377

عَنْ سَمُرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَانِي اللَّيْلَةَ آتِيَانِ فَأَتَيْنَا عَلَى رَجُلٍ طَوِيلٍ لَا أَكَادُ أَرَى رَأْسَهُ طُولًا وَإِنَّهُ إِبْرَاهِيمُ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ .

Tercümesi

Semüre (b. Cündeb) radıyallahu anhtan Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin şöyle buyurduğu rivayet olunmuştur: "Bu gece bana (rüyamda) her zaman gelen iki melek (Cibrîl ile Mîkâil) geldi. Bunlarla beraber gittik, nihayet uzun boylu bir kişinin yanına vardık. (Semaya doğru yücelen) boyunun uzunluğundan onun başını görmeye yazdım. O uzun boylu zat İbrâhim (Halîl) sallallahu aleyhi ve sellemdir." {B3354 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 8.}

1378

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَّا إِبْرَاهِيمُ فَانْظُرُوا إِلَى صَاحِبِكُمْ وَأَمَّا مُوسَى فَجَعْدٌ آدَمُ عَلَى جَمَلٍ أَحْمَرَ مَخْطُومٍ بِخُلْبَةٍ كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَيْهِ انْحَدَرَ فِي الْوَادِي.

Tercümesi

İbn Abbas radıyallahu anhümâdan Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin şöyle buyurduğu rivayet olunmuştur: "Ama İbrâhim'(in şekil ve şemâilin)i görmek isterseniz, arkadaşınız(ın yüzün)e bakınız! Mûsâ ise buğday renkli, etli ve toplu gövdelidir. (Mûsâ'yı da bu gece rüyamda gördüm) lifle yularlanmış kızıl bir deve üzerinde (hac mevsiminde telbiye ederek Ezrak) vadisinde öyle akıp gidiyordu. Ben ona (Mi'rac gecesi baktığım ve gördüğüm gibi hakikat olarak) bakıp görüyordum." {B3355 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 8.}

1379

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اخْتَتَنَ إِبْرَاهِيمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَهُوَ ابْنُ ثَمَانِينَ سَنَةً بِالْقَدُّومِ وَفِي رِوَايَةٍ عَنْهُ بِالْقَدُومِ مُخَفَّفَةً.

Tercümesi

Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin,

"İbrâhim aleyhi's-selâm seksen yaşında olduğu halde (Şam mülhakātından) Kaddum köyünde sünnet oldu" dediği rivayet olunmuştur.

Yine Ebû Hüreyre'den gelen bir rivayette (Kaddum yerinde) muhaffef olarak Kadum vârit olmuştur (ki marangoz aleti olan keserle sünnet oldu demektir). {B3356 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 8.}

İZAHI

Hazret-i İbrâhim'in sünnet olduğu yaş hakkında buradaki rivayetten başka Mâlik, Evzâî taraflarından 120 yaş rivayet olunmuştur. Yetmiş yaşında olduğuna dair de İbn Hibbân'ın rivayeti varsa da en sahihi Buhârî'nin bu rivayetidir.

Hazret-i İbrâhim sünnet olunca hıtan, zürriyeti için imtisali mûcip sünnet olmuştur. Bütün Benî İsrâil arasında câri olan *Tevrat*'ın hükmü de böyle idi. Îsâ peygamber zamanına kadar hıtan sünneti böyle devam edip gelmiştir. Bilâhare nasârâdan bir tâife Tevrat hükmünü bozmuşlardır ve "Hıtan, kalbin gulfesini (kalbi bürüyen perdeyi) atmaktır" hezeyanıyla bu kadim sünneti bırakmışlardır. İmam Şâfiî'ye göre hıtan vâciptir. Ulemânın ekserisine göre sünnettir. Şu kadar ki çocuk yedi yaşına girince müstehap olan hıtan, on beş yaşına varıp bulûğ çağına erince vâcip olur.

1380

وَعَنْهُ ﵁ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ لَمْ يَكْذِبْ إِبْرَاهِيمُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ إِلَّا ثَلَاثَ كَذَبَاتٍ ثِنْتَيْنِ مِنْهُنَّ فِي ذَاتِ اللّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ قَوْلُهُ إِنِّي سَقِيمٌ وَقَوْلُهُ بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هٰذَا وَقَالَ بَيْنَا هُوَ ذَاتَ يَوْمٍ وَسَارَةُ إِذْ أَتَى عَلَى جَبَّارٍ مِنَ الْجَبَابِرَةِ فَقِيلَ لَهُ إِنَّ هَاهُنَا رَجُلًا مَعَهُ امْرَأَةٌ مِنْ أَحْسَنِ النَّاسِ فَأَرْسَلَ إِلَيْهِ فَسَأَلَهُ عَنْهَا قَالَ مَنْ هٰذِهِ قَالَ أُخْتِي فَأَتَى سَارَةَ وَذَكَرَ بَاقِيَ الحَدِيثِ وَقَد تَقَدَّمَ حَدِيثُ أُمِّ شَرِيكٍ ﵂ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَمَرَ بِقَتْلِ الْوَزَغِ وَقَد تَقَدَّمَ وَزَادَ هُنَا وَكَانَ يَنْفُخُ عَلَى إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ.

TERCÜMESİ

Yine Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan rivayet olunduğuna göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: İbrâhim aleyhi's-salâtü ve's-selâm yalnız üç defa, bundan ikisi (kendisine ait bir sebeple değil, münhasıran) (te'vil ile ve başka mânaya çevirerek) yalan söylemiştir. Azîz ve celîl olan Allah'ın zâtı ve rızası için; birisi (putperestlere), "Hakikaten ben hastayım!"

demesi, öbürüsü de, "Belki putların şu büyüğü bu işi işlemiştir!" demesi. Resûlullah (üçüncüsü için de şöyle) demiştir: "İbrâhim günün birinde (bir kadın güzeli olan zevcesi) Sâre ile beraber ansızın Cebâbire'den azılı bir zalim (olan Mısır veya Erdün melikinin bulunduğu şehr)e uğrayıvermişti. (Adamları tarafından) melike, 'Şehre misafir bir kişi gelmiştir. Beraberinde insanların en güzeli bir kadın vardır!' diye haber verildi. Zalim melik İbrâhim'e haber gönderdi. Geldiğinde Sâre'den bahsederek, 'Bu kadın kimdir?' diye sordu. Hazret-i İbrâhim, '(Din cihetinden) kız kardeşim' dedi. Sonra İbrâhim Sâre'nin yanına geldi..." Buhârî hadisin alt tarafını da rivayet etmiştir ki (uzunca bir metin ile) yukarıda geçti. Ümmü Şüreyk hadisinde Resûlullah'ın zehirli alaca kelerin öldürülmesini emrettiği yukarıda geçmişti. Buradaki rivayette, kelerin İbrâhim aleyhi's-selâmın ateşini üflediğini ziyade etmiştir. {B3358 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 8.}

İZAHI

Hadiste İbrâhim peygambere ait ve birer maslahata müstenit yalan vâkıalarından birincisi Sâffât sûresinde, ikincisi de Enbiyâ sûresinde hikâye buyurulmuştur. Her iki sûrenin bu konuya dair âyetlerini vâkıanın cereyan şekline göre birleştirerek aynen nakil ve tercüme ediyoruz. Yalnız bunlardan önce şunu bildirmek isteriz ki İbrâhim peygamber kavmini, en sihirbaz ve müneccim olan Bâbil halkını, yıldızlar namına diktikleri putlara tapmaktan alıkoyarak tevhide davet ettiği halde bir türlü tesirini görememişti. Nihayet bunların putlarına bir oyun oynamak ve kavmini canlı bir şahit ve onları cevapsız bırakacak bir hüccetle karşılamak istedi. İbn Abbas'tan gelen bir rivayete göre, Bâbil halkı bir bayram vesilesiyle ve mûtat olduğu üzere hazırladıkları bayram yemeklerini mâbedlerine götürüp putların önlerine sıralamışlardı. Bu yemekleri mâbed dışında bayram merasiminden sonra gelip yemek mûtat idi. Bu defa da yemekleri bırakıp gidiyorlardı. (Kur'an'ın tebligatı bundan sonra şu suretle başlayıp devam ediyor): *"İbrâhim yolda* (onların âdetince) *yıldızlara bir bakış baktı da, 'Şimdi ben hakikaten hastayım,* (tâuna tutuldum)*' dedi. Bunun üzerine yanındakiler ondan yüz çevirerek arkalarına dönüp kaçıverdiler"* (Sâffât, 37/88-90). *İbrâhim peygamber de, "Tallahi siz dönüp gittikten sonra ben de putlarınıza elbette bir oyun oynayacağım dedi"* (el-Enbiyâ, 21/57) *"ve gizlice bir yol ile kavminin putlarının yanına vardı. Putlara, "Haydi buyurunuz, şu yemekleri yemez misiniz? Niçin bana cevap vermiyorsunuz? di*(ye istihza et)*tikten sonra bunların üzerine yönelip sağ eli*(ndeki iki yüzlü balta) *ile şiddetle bir vuruş vurdu"* (es-Sâffât, 37/91-93). *"Ve putları paramparça etti. Câiz ki ona müracaat ederler diye yalnız putların büyüğünü bıraktı"* (el-Enbiyâ, 21/58). "(Baltayı bunun omuzuna astı). *Müşrikler koşarak mâbedlerine geldiler"* (es-Sâffât, 37/94). *"Bu fenalığı ilâhlarımıza kim yapmış? Kim yaptıysa muhakkak o, zalimlerden biridir" diye soruşturdular"* (el-Enbiyâ, 21/59). "(Bu putlara bir oyun oynayacağım dediğini duyanlar), *"Bir delikanlının putları* (fena) *andığını işittik, ona İbrâhim deniliyor" dediler. Müşrikler, "Haydi şunu yakalayıp halkın*

gözü önüne getiriniz bakalım. Olabilir ki halk şehâdet ederler" dediler. (İbrâhim aleyhi's-selâm getirildiğinde), *"Ey İbrâhim! Bizim ilâhlarımıza bu hakareti sen mi yaptın?" diye sordular. O da, "Onların şu* (omuzu baltalı) *büyüğü* (cüce putlara neye tapılıyor? diye kızarak) *yapmıştır. Hele bir kere* (şu yerde serilen) *küçük putlara sorunuz; eğer dile gelir, cevap verirlerse* (doğrusunu öğrenmiş olursunuz!)" *dedi. Nihayet müşrikler vicdanlarına müracaat ettiler de birbirlerine, "Doğrusu siz haksızsınız!" dediler. Sonra başları aşağı getirildi de, "Sen hakikaten bilirsin ki, bu nesneler söz söylemez" diye itiraf ettiler. İbrâhim, "O halde siz Allah'tan başka size hiçbir faydası dokunmayan, zarar da veremeyecek olan şu putlara mı tapıyorsunuz? Of size ve Allah'tan başka taptıklarınıza! Hâlâ akıllanmayacak mısınız?" dedi.* (Bütün bu vâkıalar Nemrud'a kadar bildirildi). *Saray erkânı* (halka hitaben), *"Siz bir iş görmek istiyorsanız, bu adamı yakınız da ilâhlarınızın öcünü alınız!" dediler* (ve hakikaten ateşe attılar). *Biz de ateşe, "Ey ateş! İbrâhim'e serin ve selâmet ol! dedik. Müşrikler İbrâhim'e bir zarar vermek istemişlerdi. Biz de onları daha çok hüsrana ve ziyana düşürdük ve İbrâhim'i* (ateşten) *kurtardık ve* (kardeşinin oğlu) *Lût ile beraber* (Irak'tan) *–âlemlere o mübarek kıldığımız toprağa–* (Şam'a) *gönderdik"*[43] (el-Enbiyâ, 21/60-71).

Hadisin ikinci kısmı olan İbrâhim ile Sâre'nin uğradıkları musibete dair müellif Zebîdî'nin geçtiğini bildirdiği haber de bu eserimizde 1017 rakamıyla tercüme ve izah edildi. Oraya bakınız!

1381

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ أَوَّلَ مَا اتَّخَذَ النِّسَاءُ الْمِنْطَقَ مِنْ قِبَلِ أُمِّ إِسْمَاعِيلَ اتَّخَذَتْ مِنْطَقًا لِتُعَفِّيَ أَثَرَهَا عَلَى سَارَةَ ثُمَّ جَاءَ بِهَا إِبْرَاهِيمُ وَبِابْنِهَا إِسْمَاعِيلَ وَهِيَ تُرْضِعُهُ حَتَّى وَضَعَهُمَا عِنْدَ الْبَيْتِ عِنْدَ دَوْحَةٍ فَوْقَ زَمْزَمَ فِي أَعْلَى الْمَسْجِدِ وَلَيْسَ بِمَكَّةَ يَوْمَئِذٍ أَحَدٌ وَلَيْسَ بِهَا مَاءٌ فَوَضَعَهُمَا هُنَالِكَ وَوَضَعَ عِنْدَهُمَا جِرَابًا فِيهِ تَمْرٌ وَسِقَاءً فِيهِ مَاءٌ ثُمَّ قَفَّى إِبْرَاهِيمُ مُنْطَلِقًا فَتَبِعَتْهُ أُمُّ إِسْمَاعِيلَ فَقَالَتْ يَا إِبْرَاهِيمُ أَيْنَ تَذْهَبُ وَتَتْرُكُنَا بِهٰذَا الْوَادِي الَّذِي لَيْسَ فِيهِ إِنْسٌ وَلَا شَيْءٌ فَقَالَتْ لَهُ ذٰلِكَ مِرَارًا وَجَعَلَ لَا يَلْتَفِتُ إِلَيْهَا فَقَالَتْ لَهُ آللّٰهُ الَّذِي أَمَرَكَ بِهٰذَا قَالَ نَعَمْ قَالَتْ إِذًا لَا يُضَيِّعُنَا ثُمَّ رَجَعَتْ فَانْطَلَقَ إِبْرَاهِيمُ حَتَّى إِذَا كَانَ عِنْدَ الثَّنِيَّةِ حَيْثُ لَا يَرَوْنَهُ اسْتَقْبَلَ بِوَجْهِهِ الْبَيْتَ ثُمَّ دَعَا بِهٰؤُلَاءِ الْكَلِمَاتِ وَرَفَعَ يَدَيْهِ فَقَالَ رَبِّ إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ حَتَّى بَلَغَ يَشْكُرُونَ وَجَعَلَتْ أُمُّ إِسْمَاعِيلَ تُرْضِعُ

43 el-Enbiyâ, 21/57-71; es-Sâffât, 37/88-94.

إِسْمَاعِيلَ وَتَشْرَبُ مِنْ ذٰلِكَ الْمَاءِ حَتَّى إِذَا نَفِدَ مَا فِي السِّقَاءِ عَطِشَتْ وَعَطِشَ ابْنُهَا وَجَعَلَتْ تَنْظُرُ إِلَيْهِ يَتَلَوَّى أَوْ قَالَ يَتَلَبَّطُ فَانْطَلَقَتْ كَرَاهِيَةَ أَنْ تَنْظُرَ إِلَيْهِ فَوَجَدَتِ الصَّفَا أَقْرَبَ جَبَلٍ فِي الْأَرْضِ يَلِيهَا فَقَامَتْ عَلَيْهِ ثُمَّ اسْتَقْبَلَتِ الْوَادِيَ تَنْظُرُ هَلْ تَرَى أَحَدًا فَلَمْ تَرَ أَحَدًا فَهَبَطَتْ مِنَ الصَّفَا حَتَّى إِذَا بَلَغَتِ الْوَادِيَ رَفَعَتْ طَرَفَ دِرْعِهَا ثُمَّ سَعَتْ سَعْيَ الْإِنْسَانِ الْمَجْهُودِ حَتَّى جَاوَزَتِ الْوَادِيَ ثُمَّ أَتَتِ الْمَرْوَةَ فَقَامَتْ عَلَيْهَا وَنَظَرَتْ هَلْ تَرَى أَحَدًا فَلَمْ تَرَ أَحَدًا فَفَعَلَتْ ذٰلِكَ سَبْعَ مَرَّاتٍ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ فَلِذٰلِكَ سَعَى النَّاسُ بَيْنَهُمَا[44] فَلَمَّا أَشْرَفَتْ عَلَى الْمَرْوَةِ سَمِعَتْ صَوْتًا فَقَالَتْ صَهٍ تُرِيدُ نَفْسَهَا ثُمَّ تَسَمَّعَتْ فَسَمِعَتْ أَيْضًا فَقَالَتْ قَدْ أَسْمَعْتَ إِنْ كَانَ عِنْدَكَ غِوَاثٌ فَإِذَا هِيَ بِالْمَلَكِ عِنْدَ مَوْضِعِ زَمْزَمَ فَبَحَثَ بِعَقِبِهِ أَوْ قَالَ بِجَنَاحِهِ حَتَّى ظَهَرَ الْمَاءُ فَجَعَلَتْ تُحَوِّضُهُ وَتَقُولُ بِيَدِهَا هٰكَذَا وَجَعَلَتْ تَغْرِفُ مِنَ الْمَاءِ فِي سِقَائِهَا وَهُوَ يَفُورُ بَعْدَ مَا تَغْرِفُ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ يَرْحَمُ اللهُ أُمَّ إِسْمَاعِيلَ لَوْ تَرَكَتْ زَمْزَمَ أَوْ قَالَ لَوْ لَمْ تَغْرِفْ مِنَ الْمَاءِ لَكَانَتْ زَمْزَمُ عَيْنًا مَعِينًا قَالَ فَشَرِبَتْ وَأَرْضَعَتْ وَلَدَهَا فَقَالَ لَهَا الْمَلَكُ لَا تَخَافُوا الضَّيْعَةَ فَإِنَّ هَاهُنَا بَيْتَ اللهِ يَبْنِي هٰذَا الْغُلَامُ وَأَبُوهُ وَإِنَّ اللهَ لَا يُضَيِّعُ أَهْلَهُ وَكَانَ الْبَيْتُ مُرْتَفِعًا مِنَ الْأَرْضِ كَالرَّابِيَةِ تَأْتِيهِ السُّيُولُ فَتَأْخُذُ عَنْ يَمِينِهِ وَشِمَالِهِ فَكَانَتْ كَذٰلِكَ حَتَّى مَرَّتْ بِهِمْ رُفْقَةٌ مِنْ جُرْهُمَ أَوْ أَهْلُ بَيْتٍ مِنْ جُرْهُمَ مُقْبِلِينَ مِنْ طَرِيقِ كَدَاءٍ فَنَزَلُوا فِي أَسْفَلِ مَكَّةَ فَرَأَوْا طَائِرًا عَائِفًا فَقَالُوا إِنَّ هٰذَا الطَّائِرَ لَيَدُورُ عَلَى مَاءٍ لَعَهْدُنَا بِهٰذَا الْوَادِي وَمَا فِيهِ مَاءٌ فَأَرْسَلُوا جَرِيًّا أَوْ جَرِيَّيْنِ فَإِذَا هُمْ بِالْمَاءِ فَرَجَعُوا فَأَخْبَرُوهُمْ بِالْمَاءِ فَأَقْبَلُوا قَالَ وَأُمُّ إِسْمَاعِيلَ عِنْدَ الْمَاءِ فَقَالُوا أَتَأْذَنِينَ لَنَا أَنْ نَنْزِلَ عِنْدَكِ فَقَالَتْ نَعَمْ وَلٰكِنْ لَا حَقَّ لَكُمْ فِي الْمَاءِ قَالُوا نَعَمْ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ فَأَلْفَى ذٰلِكَ أُمَّ إِسْمَاعِيلَ وَهِيَ تُحِبُّ الْأُنْسَ فَنَزَلُوا وَأَرْسَلُوا إِلَى أَهْلِيهِمْ فَنَزَلُوا مَعَهُمْ حَتَّى إِذَا كَانَ بِهَا أَهْلُ أَبْيَاتٍ مِنْهُمْ وَشَبَّ الْغُلَامُ وَتَعَلَّمَ الْعَرَبِيَّةَ مِنْهُمْ وَأَنْفَسَهُمْ وَأَعْجَبَهُمْ حِينَ شَبَّ فَلَمَّا أَدْرَكَ الْحُلُمَ زَوَّجُوهُ امْرَأَةً مِنْهُمْ وَمَاتَتْ أُمُّ إِسْمَاعِيلَ فَجَاءَ إِبْرَاهِيمُ بَعْدَ مَا تَزَوَّجَ إِسْمَاعِيلُ يُطَالِعُ تَرِكَتَهُ فَلَمْ يَجِدْ إِسْمَاعِيلَ فَسَأَلَ امْرَأَتَهُ عَنْهُ فَقَالَتْ خَرَجَ يَبْتَغِي لَنَا ثُمَّ سَأَلَهَا عَنْ عَيْشِهِمْ وَهَيْئَتِهِمْ فَقَالَتْ نَحْنُ بِشَرٍّ نَحْنُ فِي ضِيقٍ وَشِدَّةٍ فَشَكَتْ إِلَيْهِ قَالَ فَإِذَا جَاءَ زَوْجُكِ فَاقْرَئِي عَلَيْهِ السَّلَامَ وَقُولِي لَهُ يُغَيِّرْ عَتَبَةَ بَابِهِ فَلَمَّا

---

44 {*Buhârî*'de ve *Tecrid* tahkikinde "فَذٰلِكَ سَعْيُ النَّاسِ بَيْنَهُمَا" şeklindedir.}

جَاءَ إِسْمَاعِيلُ كَأَنَّهُ آنَسَ شَيْئًا فَقَالَ هَلْ جَاءَكُمْ مِنْ أَحَدٍ قَالَتْ نَعَمْ جَاءَنَا شَيْخٌ كَذَا وَكَذَا فَسَأَلَنَا عَنْكَ فَأَخْبَرْتُهُ وَسَأَلَنِي كَيْفَ عَيْشُنَا فَأَخْبَرْتُهُ أَنَّا فِي جَهْدٍ وَشِدَّةٍ قَالَ فَهَلْ أَوْصَاكِ بِشَيْءٍ قَالَتْ نَعَمْ أَمَرَنِي أَنْ أَقْرَأَ عَلَيْكَ السَّلَامَ وَيَقُولُ غَيِّرْ عَتَبَةَ بَابِكَ قَالَ ذَاكِ أَبِي وَقَدْ أَمَرَنِي أَنْ أُفَارِقَكِ الْحَقِي بِأَهْلِكِ فَطَلَّقَهَا وَتَزَوَّجَ مِنْهُمْ أُخْرَى فَلَبِثَ عَنْهُمْ إِبْرَاهِيمُ مَا شَاءَ اللّٰهُ ثُمَّ أَتَاهُمْ بَعْدُ فَلَمْ يَجِدْهُ فَدَخَلَ عَلَى امْرَأَتِهِ فَسَأَلَهَا عَنْهُ فَقَالَتْ خَرَجَ يَبْتَغِي لَنَا قَالَ كَيْفَ أَنْتُمْ وَسَأَلَهَا عَنْ عَيْشِهِمْ وَهَيْئَتِهِمْ فَقَالَتْ نَحْنُ بِخَيْرٍ وَسَعَةٍ وَأَثْنَتْ عَلَى اللّٰهِ فَقَالَ مَا طَعَامُكُمْ قَالَتِ اللَّحْمُ قَالَ فَمَا شَرَابُكُمْ قَالَتِ الْمَاءُ قَالَ اللّٰهُمَّ بَارِكْ لَهُمْ فِي اللَّحْمِ وَالْمَاءِ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ يَوْمَئِذٍ حَبٌّ وَلَوْ كَانَ لَهُمْ دَعَا لَهُمْ فِيهِ قَالَ فَهُمَا لَا يَخْلُو عَلَيْهِمَا أَحَدٌ بِغَيْرِ مَكَّةَ إِلَّا لَمْ يُوَافِقَاهُ قَالَ فَإِذَا جَاءَ زَوْجُكِ فَاقْرَئِي عَلَيْهِ السَّلَامَ وَمُرِيهِ يُثْبِتُ عَتَبَةَ بَابِهِ فَلَمَّا جَاءَ إِسْمَاعِيلُ قَالَ هَلْ أَتَاكُمْ مِنْ أَحَدٍ قَالَتْ نَعَمْ أَتَانَا شَيْخٌ حَسَنُ الْهَيْئَةِ وَأَثْنَتْ عَلَيْهِ فَسَأَلَنِي عَنْكَ فَأَخْبَرْتُهُ فَسَأَلَنِي كَيْفَ عَيْشُنَا فَأَخْبَرْتُهُ أَنَّا بِخَيْرٍ قَالَ فَأَوْصَاكِ بِشَيْءٍ قَالَتْ نَعَمْ هُوَ يَقْرَأُ عَلَيْكَ السَّلَامَ وَيَأْمُرُكَ أَنْ تُثْبِتَ عَتَبَةَ بَابِكَ قَالَ ذَاكِ أَبِي وَأَنْتِ الْعَتَبَةُ أَمَرَنِي أَنْ أُمْسِكَكِ ثُمَّ لَبِثَ عَنْهُمْ مَا شَاءَ اللّٰهُ ثُمَّ جَاءَ بَعْدَ ذٰلِكَ وَإِسْمَاعِيلُ يَبْرِي نَبْلًا لَهُ تَحْتَ دَوْحَةٍ قَرِيبًا مِنْ زَمْزَمَ فَلَمَّا رَآهُ قَامَ إِلَيْهِ فَصَنَعَا كَمَا يَصْنَعُ الْوَالِدُ بِالْوَلَدِ وَالْوَلَدُ بِالْوَالِدِ ثُمَّ قَالَ يَا إِسْمَاعِيلُ إِنَّ اللّٰهَ أَمَرَنِي بِأَمْرٍ قَالَ فَاصْنَعْ مَا أَمَرَكَ رَبُّكَ قَالَ وَتُعِينُنِي قَالَ وَأُعِينُكَ قَالَ فَإِنَّ اللّٰهَ أَمَرَنِي أَنْ أَبْنِيَ هَاهُنَا بَيْتًا وَأَشَارَ إِلَى أَكَمَةٍ مُرْتَفِعَةٍ عَلَى مَا حَوْلَهَا قَالَ فَعِنْدَ ذٰلِكَ رَفَعَا الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ فَجَعَلَ إِسْمَاعِيلُ يَأْتِي بِالْحِجَارَةِ وَإِبْرَاهِيمُ يَبْنِي حَتَّى إِذَا ارْتَفَعَ الْبِنَاءُ جَاءَ بِهٰذَا الْحَجَرِ فَوَضَعَهُ لَهُ فَقَامَ عَلَيْهِ وَهُوَ يَبْنِي وَإِسْمَاعِيلُ يُنَاوِلُهُ الْحِجَارَةَ وَهُمَا يَقُولَانِ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ.

TERCÜMESİ

İbn Abbas radıyallahu anhümâdan şöyle rivayet olunmuştur: Kadınların uzun etekli libas kullanmaları İsmâil'in anası (Hâcer) tarafından konulmuş bir âdettir. Hâcer, (kıskanç ortağı) Sâre'den izini gizlemek için uzun eteklik giymişti. İbrâhim, Hâcer ile evlenip İsmâil doğduktan sonra emzirmekte olduğu bu oğlu ile beraber (Sâre'nin taarruzundan korunmak için Şam'dan çıkıp Mekke'ye) geldi. Nihayet Hâcer ile İsmâil'i Mescid-i Harâm'ın (bugün bulun-

duğu) yerin ve mescidin yüksek bir mahallindeki Zemzem Kuyusu'nun yukarısında büyük bir ağacın yanına bıraktı. O tarihte Mekke'den hiçbir kimse yoktu. Hatta içecek su da yoktu. İşte İbrâhim bu ana ve oğulu buraya bıraktı. Yanlarına içi hurma dolu (meşin) bir dağarcık, içi su dolu bir kırba bıraktı. Sonra İbrâhim kendi (Şam'a) gitmek üzere döndü. İsmâil'in anası Hâcer de peşi sıra onu takip etti de, "Ey İbrâhim! Bizi bu vadide bırakıp da nereye gidiyorsun? Öyle bir vadi ki ne görüp görüşecek var, ne başka bir hayat eseri var. (Vahşetâbâd yer)" dedi. Hâcer bu sözlerini tekrar ettiyse de İbrâhim ona dönüp bakmadı. Nihayet Hâcer ona, "(Bizi burada bırakmayı) Allah mı sana emretti?" diye sordu. İbrâhim, "Evet, Allah emretti!" diye cevap verdi. Bunun üzerine Hâcer, "Öyleyse (Allah bize yetişir), O bizi korur, bırakmaz!" dedi. Sonra (Kâbe'nin yerine) döndü. İbrâhim de ayrılıp gitti. Tâ Mekke'nin üstündeki Seniyye mevkiinde görülmeyecek bir yerde bulununca, yüzünü Kâbe'ye döndürdü. Sonra ellerini kaldırarak şu kelimelerle dua etti de, "Rabbim! Zürriyetimden bir kısmını (İsmâil ile onun soyunu) ekin bitmez bir vadide senin, taarruzu haram olan, beytinin yanında iskân ettim. Nâstan bir kısım kimseleri, (namaz kılmak için) zürriyetimin bulunduğu bu yere doğru meylettirip heveslendir ve onları her nevi meyveden merzûk et! Gerektir ki sana şükredeler!" dedi.[45]

Artık İsmâil'in anası, oğlu İsmâil'i emziriyor ve (kendisi) kırbadaki sudan içiyordu. Nihayet kırbadaki su bitince hem Hâcer, hem de çocuğu susadı. Hâcer çocuğun susuzluktan toprak üstünde sızlanarak yuvarlandığına bakmaya başladı. Fakat çocuğun bu elim haline bakmaktan fenalaşarak onun yanından kalkıp biraz öteye gitti ve o mıntıkada Kâbe'ye en yakın dağ olarak Safâ tepesini buldu ve bunun üstüne çıktı. Sonra "Vadiye karşı durup bir kimse görebilir miyim" diye bakmaya başladı. Fakat hiçbir kimse göremiyordu. Bu defa Safâ tepesinden indi. Vadiye varınca (ayağına dokunmamak için) entarisinin eteğini topladı. Sonra müşkül bir işle karşılaşan bir insan azmiyle koştu. Nihayet vadiyi geçti. Sonra Merve mevkiine geldi. Orada da biraz durdu ve "Bir kimse görebilir miyim?" diye baktı. Fakat hiçbir kimse göremedi. Hâcer bu suretle (Safâ ile Merve arasında) yedi defa gitti geldi. Nebî sallallahu aleyhi ve sellem, "Bunun için nâs (hacılar) Safâ ile Merve arasında sa'yederler" buyurmuştur. Son defa Merve üzerine çıktığında bir ses işitti ve kendisi nefsine hitap ederek, sus, iyice dinle dedi. Sonra dikkatle dinledi. Bu sesi evvelki gibi bir daha işitti. Bunun üzerine Hâcer, "Ey ses sahibi! Sesini duyurdun! Eğer sen bize yardım

45 İbrâhîm, 14/37.

etmek kudretine mâlik isen, bize yardım et!" dedi ve böyle der demez hemen Zemzem Kuyusu'nun yerinde bir melek (Cibrîl) göründü. O melek ayağının topuğu ile yahut kanadıyla yeri kazıyordu. Nihayet su göründü. (Su başka tarafa akmasın diye) Hâcer hemen suyu büyedi, havuz gibi yaptı. Hâcer hem eliyle öyle yapıyordu. Bir taraftan da kırbasını doldurmaya devam ediyordu. Su ise avuç avuç alındıktan sonra yerinde kaynıyordu.

Nebî sallallahu aleyhi ve sellem, "Allah İsmâil'in anası Hâcer'e rahmet etsin! O, Zemzem'i kendi haline bıraksaydı da suyu avuçlamasaydı, muhakkak Zemzem akar bir ırmak olurdu" buyurmuştur. (İbn Abbas rivayetine devamla) demiştir ki: Hâcer bu sudan içti. Çocuğuna (süt olup) emzirdi. Melek Hâcer'e dedi ki, "Zayi ve helâk oluruz diye sakın korkmayınız! İşte şurası Beytullah'(ın yeri)dir. O beyti şu çocukla babası yapacaktır. Muhakkak ki Allah, o işin ehlini zâyi etmez. Beytülharâm'ın mahalli tepe gibi olup yerden yüksekçe idi: Uzun zaman seller sağını solunu kazıp götürmüştü.

Hâcer bu suretle yaşarken günün birinde Cürhüm'den bir cemaat uğradı.[46] Bunlar Kedâ yoluyla gelip Mekke'nin alt tarafına indiler. Cürhümîler oraya bir kuşun gelip gittiğini görmüşlerdi de, "Hiç şüphesiz şu kuş bir suyun başında döner dolaşır. Halbuki biz de bu vadide su bulunmadığını biliyorduk!" demişlerdi ve anlamak için çevik bir yahut iki kişi göndermişler. Onlar orada su bulunduğunu anlayınca dönüp gelmişler, su olduğunu haber vermişler. Bunun üzerine Cürhümîler Mekke mevkiine gelmişlerdir. İbn Abbas (rivayetine devamla) demiştir ki, "Cürhümîler geldiğinde, İsmâil'in anası da su başında idi." Cürhümîler ona, "Bizim de gelip şuraya senin civarına inmemize müsaade eder misiniz?" dediler. Hâcer de, "Evet, inebilirsiniz. (Bu sudan da kullanabilirsiniz). Şu kadar ki bu suda mülkiyet iddia edemezsiniz. (Onun mülkiyet hakkı bana aittir)" dedi.

Onlar da Hâcer'i tasdik ettiler. Ünsiyete muhtaç olduğu bir sırada Cürhümîler'in bu gelişi Hâcer'in arzusuna muvâfık oldu. Cürhümîler, Mekke civarına inip kondular. Sonra Cürhümîler'in asıl kalabalık kısmına da haber gönderdiler. Onlar da gelip kondular. (Ev bark yaptılar). Nihayet Mekke'nin bulunduğu yer medenî bir mâmure haline gelmeye başlamıştı. Hâcer'in oğlu İsmâil yiğitlik ve gençlik çağına girmişti. Cürhümîler'den Arapça öğrenmişti.

---

46 Cürhüm: Yemenli bir kabilenin büyük babasıdır. Kahtân b. Âmir'in oğludur. Kardeşi Katura'dır. Soyları Sâm b. Nûh'a varır. Rivayete göre dillerin ihtilâtı sırasında Arapça'yı ilk önce Cürhüm'le kardeşi tekellüm etmiştir.

Artık İsmâil gençlik çağında Cürhümîler arasında en sevimli bir sima olmuştu. Onun necâbeti, hüsnüânı Cürhümîler'i hayret içinde bırakmıştı. Bu cihetle İsmâil bulûğ devresine erişince Cürhümîler kendilerinden bir kızla evlendirdiler. Hayatın bu mesut safhası devam ederken günün birinde İsmâil'in anası öldü. (Hâcer doksan yaşına girmişti. Hicr'e[47] defnolundu). İsmâil evlendikten sonra İbrâhim (bırakıp gittiği oğlunu ve kadınını) arayarak görmeye geldi. İsmâil (o sıra) evde yoktu. İsmâil'in karısına sordu. O da, "Rızkımızı tedarik etmek üzere çıktı, gitti" diye cevap verdi. Sonra İbrâhim, "Maîşetiniz, hâl ü şânınız nasıldır?" diye sordu. İsmâil'in haremi, "Şiddetli darlık içindeyiz. Gayet fena bir haldeyiz!" diye şikâyet etti. İbrâhim, "Kocan geldiğinde benden selâm söyle ve ona söyle, kapısının eşiğinin basamağını değiştirsin!" İsmâil geldiğinde babasının gelip gittiğini (evin içinde duyduğu güzel bir koku gibi bazı emârelerden) anlar gibi oldu da karısına, "Evimize gelen oldu mu?" diye sordu. O da, "Evet, şöyle şöyle şekilde yaşlı bir kişi geldi. Bana seni sordu. Cevap verdim. Maişetimizi sordu. Ben de şiddetli darlık içinde bulunduğumuzu söyledim!" dedi. Bunun üzerine İsmâil, "Sana bir şey vasiyet ve bir söz tevdi etti mi?" diye sordu. O da, "Evet bana, sana selâm söylememi ve kapının basamağını değiştir!" dememi tembih etti" dedi. Sonra İsmâil haremine, "O gelen ihtiyar babamdır. Bana senden ayrılmamı emretmiştir. Artık sen ailenizin evine gidebilirsin!" dedi ve ondan ayrılarak Cürhümîler'den başka bir kadınla evlendi.

İbrâhim, Allah'ın dilediği bir müddet uzaklaştı da sonra geldi. Yine evde İsmâil'i bulamadı, İsmâil'in karısının yanına girdi. Ona da İsmâil'i sordu. O da "Maişetimizi tedarik etmeye gitti" dedi. İbrâhim, "Nasılsınız, maişetiniz, hal ve şanınız iyi midir?" diye sordu. İsmâil'in karısı, "Biz hayır, saadet ve bolluk içindeyiz!" diye Allah'a hamdüsenâ etti. İbrâhim, "Ne yiyip, ne içiyorsunuz!" diye sordu. Kadın, "Et yiyoruz, su içiyoruz" dedi. İbrâhim peygamber, "Yâ rab! Bunların etlerini ve sularını mübarek kıl, yümn ü bereket ihsan eyle!" diye dua etti. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem buyurmuştur ki, "İbrâhim zamanında Mekke civarında hububat müteâref değildi. Av etiyle teğaddî edilirdi. Eğer o tarihlerde ve oralarda hububat mâlûm olsaydı, İbrâhim hububat hakkında dua ederdi." İbn Abbas der ki: "İbrâhim'in bu duası berekâtıyladır ki, et ile su Mekke'den başka yerlerde (o sıcak muhitte) Mekke'deki kadar hiçbir kimsenin sıhhatine muvâfık düşmez." Yine İbn Abbas (rivayetine devamla) der ki: "İbrâhim peygamber gelinine, "Kocan geldiğinde ona selâm söyle

47 Hicr, Kâbe'nin ittisâlinde bir mahallin adıdır. Hicr-i İsmâil diye de anılır.

ve ona kapısının eşiğini güzel tutsun diye emreyle" demiştir (sonra İbrâhim Şam'a dönmüştür). İsmâil geldiğinde, "Evimize gelen oldu mu?" diye sordu. Karısı, "Evet, güzel yüzlü bir ihtiyar geldi" diye İbrâhim'i methüsenâ etti. Sonra kadın, "Seni sordu, ben de rızkımızı tedarik etmeye gitti" dedim. "Geçiminiz nasıldır?" dedi. Ben de "Hayır ve saadet içindeyiz!" dedim. Sonra İsmâil, "Sana bir şey vasiyet etti mi?" diye sordu. O da, "Evet, o muhterem ihtiyar sana selâm" söyledi "ve kapının eşiğini iyi tutmanı emreyledi" dedi. Bunun üzerine İsmâil haremine, "İşte o babamdır! Sen de evimizin (şerefli) eşiğisin! Babam bana seni hoş tutmamı, iyi geçinmemi emretmiştir" dedi. Sonra İbrâhim yine bir müddet daha oğlundan ve ailesinden uzakta yaşadı. Ondan sonra Mekke'ye geldi. O sırada İsmâil Zemzem Kuyusu'nun yakınında büyük bir ağacın altında okunu yontup düzeltmekte idi. İsmâil babasını görünce hemen kalkıp babasına karşı vardı. (Uzun zaman mütehassir olan) bir babanın oğluna, bir oğulun da babasına karşı mûtat olan sarılmalar ve el, yüz, göz öpmelerde bulundular. Sonra İbrâhim oğluna, "Ey İsmâil! Allah Teâlâ bana muazzam bir iş emretti!" dedi. İsmâil de, "Babacığım! Rabbin ne emrettiyse o emri yerine getir!" dedi. İbrâhim, "Fakat bu işte sen bana yardım edeceksin!" dedi. İsmâil, "Babacığım! Ben sana her veçhile yardım ederim!" dedi. İbrâhim, "Allah Teâlâ burada bir beyt yapmamı emretti!" diye etrafından yüksekçe bir tepeye işaret eyledi. İbn Abbas (rivayetine devamla) der ki, "İbrâhim ile İsmâil işte orada Kâbe'nin esasını kurup duvarlarını yükselttiler. İsmâil taş getirirdi. İbrâhim de bina ederdi. Nihayet beytin binası ilerleyip duvarları yükseldiğinde İsmâil (bugün ziyaret edilen) mâlûm taşı getirdi. İbrâhim de onu ayağının altına (iskele olarak) koydu. Üzerinde inşaata devam etti. İbrâhim yapar, İsmâil de taş sunardı, inşaat tamam olduktan sonra baba, oğul رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ diye dua etmişlerdir."[48] {B3364 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 9.}

İZAHI

İslâm âleminde Kâbe'den daha şerefli bir bina yoktur. Çünkü onun inşasını emreden, âlemlerin rabbi olan Allah Teâlâ'dır; bu emri tebliğ ve hendesî vaziyetini tâlim eden Cibrîl'dir. Yapıcısı İbrâhim, yardımcısı İsmâil peygamberlerdir.

İbrâhim aleyhi's-selâm Kâbe'nin inşasından fâriğ olduktan sonra Cibrîl gelmiş ve hac farîzasının nasıl icra edileceğini bütün şekilleriyle İbrâhim'e öğretmiştir. Sonra İbrâhim aleyhi's-selâm Kur'an'da Makām-ı İbrâhim diye anılan ve namaz kılınan mübarek makamdan, "Ey nâs' Rabbimizin beytini ziyarete davetlisiniz, icâbet ediniz!" diye ilân

---

48 *"Ey rabbimiz!* (Yaptığımız şu beyti) *tarafımızdan* (takdim edilen ubûdiyyet armağanı olarak) *kabul buyur! Rabbimiz! Muhakkak sen* (dualarımızı) *çok iyi duyar,* (niyetlerimizdeki ihlâsı) *kesin olarak bilirsin!"* (el-Bakara, 2/127).

etmiştir ve İsmâil ile birlikte bütün hac mevkıflarında tevakkuf edip hac menâsikini ifa etmiş, sonra dönüp Sâre'nin yanına gitmiştir. Bir hac mevsiminde de Sâre ile birlikte Beytülmakdis'ten gelerek haccetmişler ve sonra Şam'a gidip orada vefat etmişlerdir.

1382

عَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ أَيُّ مَسْجِدٍ وُضِعَ فِي الْأَرْضِ أَوَّلَ قَالَ الْمَسْجِدُ الْحَرَامُ قَالَ قُلْتُ ثُمَّ أَيٌّ قَالَ الْمَسْجِدُ الْأَقْصَى قُلْتُ كَمْ كَانَ بَيْنَهُمَا قَالَ أَرْبَعُونَ سَنَةً ثُمَّ أَيْنَمَا أَدْرَكَتْكَ الصَّلَاةُ بَعْدُ فَصَلِّهْ فَإِنَّ الْفَضْلَ فِيهِ.

TERCÜMESİ

Ebû Zer radıyallahu anhtan rivayete göre şöyle demiştir: Bir kere ben, "Yâ Resûlellah! (İbadet için) en önce yeryüzünde hangi mescid bina kılındı?" diye sordum. Resûlullah, "Mescid-i Harâm!" buyurdu. Ben, "Sonra hangisi?" dedim. Resûlullah, "Mescid-i Aksâ!" buyurdu. Sonra ben, "Bu iki mescidin kuruluşu arasında ne kadar zaman vardır?" dedim. Resûlullah, "Kırk sene" buyurdu. Sonra, "Namaz vakti girdikten sonra namaz sana nerede yetişirse, namazı orada (vakti için) kıl! Çünkü faziletli namaz vakti içinde kılınandır!" dedi. {B3366 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 10.}

1383

عَنْ أَبِي حُمَيْدٍ السَّاعِدِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُمْ قَالُوا يَا رَسُولَ اللهِ كَيْفَ نُصَلِّي عَلَيْكَ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قُولُوا اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَأَزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَأَزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ.

TERCÜMESİ

Ebû Humeyd es-Sâidî radıyallahu anhtan rivayete göre, "Yâ Resûlellah! Sana nasıl salâtüselâm getirip dua edelim!" diye sormuşlardı da Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, "Şu (meâldeki) duayı okuyunuz" buyurmuştur: "Yâ rab! Muhammed'e (dünyada şeriatını, âhirette şefaatini) kutlu kıl, ailesine ve bütün ümmetine de rahmet eyle! Nasıl İbrâhim'e kutlu kıldın, rahmet ettinse! Yâ rab! Muhammed üzerinde (ona verdiğin) şeref ve saadeti daim kıl! Kadınlarının ve bütün ümmetinin üzerinde de sabit kıl! Nasıl İbrâhim'in üzerinde

sabit ve mübarek kıldınsa! Yâ rab! Sen hamîdsin, sen mecîdsin!" {B3369 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 10.}

İZAHI

Bu Ebû Humeyd hadisinden sonra Buhârî'nin yine salâtüselâm hakkında *Bey'atürrıdvân* ashabından Kâ'b b. Ucre'den de bir rivayeti vardır. Bu rivayette tâbiînin kibarından Abdurrahman b. Ebû Leylâ demiştir ki: "Bana bir kere Kâ'b b. Ucre karşı geldi de dedi ki, 'Ey İbn Ebû Leylâ! Nebî sallallahu aleyhi ve sellemden işittiğim bir salâtüselâmı sana hediye edeyim mi?' dedi. Ben de, 'Evet, onu bana hediye et' dedim. Kâ'b, 'Biz bir kere Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemden, 'Yâ Resûlellah! Ehl-i beyt'ine has olarak sana nasıl salât edelim?' diye sorduk. Çünkü Allah bize yalnız (namazda) sana nasıl selâm edeceğimizi öğretti dedik."[49]

Resûlullah bize, *"Allahümme salli alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammed. Kemâ salleyte alâ İbrâhîme ve alâ âli İbrâhîme inneke hamîdün mecîd. Allahümme bârik alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammed. Kemâ bârekte alâ İbrâhîme ve alâ âli İbrâhîm inneke hamîdün mecîd deyiniz"* buyurdu.[50]

1384

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُعَوِّذُ الْحَسَنَ وَالْحُسَيْنَ وَيَقُولُ إِنَّ أَبَاكُمَا كَانَ يُعَوِّذُ بِهَا إِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللهِ التَّامَّةِ مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ وَهَامَّةٍ وَمِنْ كُلِّ عَيْنٍ لَامَّةٍ.

TERCÜMESİ

İbn Abbas radıyallahu anhümâdan gelen bir rivayete göre şöyle demiştir: "Nebî sallallahu aleyhi ve sellem (muazzez hafîdleri) Hasan ile Hüseyin'e (meâli aşağıdaki duayı) okurdu ve (büyük) babanız (İbrâhim) de bu duayı (oğulları) İsmâil ile İshak'a okurdu!" der idi:

"Allahım! –İnsin, cinnin, şeytanı(nın şerri)nden, (zehirli) haşerattan ve dokunan her kötü gözden– şifa veren kelimelerine sığınırım." {B3371 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 10.}

49 Bu dua, namaz kılan kimsenin tahiyyatta okuduğu, السلام عليك أيها النبي ورحمة الله وبركاته "Ey Allah'ın peygamberi! Sana selâm olsun, her fenalıktan emin ol ve Allah'ın rahmet ve bereketleri üzerinde bulunsun!" suretindeki selâmıdır.

50 {B3370 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 10.}

1385

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ نَحْنُ أَحَقُّ مِنْ إِبْرَاهِيمَ إِذْ قَالَ رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَى قَالَ أَوَلَمْ تُؤْمِنْ قَالَ بَلَى وَلَكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قَلْبِي وَيَرْحَمُ اللهُ لُوطًا لَقَدْ كَانَ يَأْوِي إِلَى رُكْنٍ شَدِيدٍ وَلَوْ لَبِثْتُ فِي السِّجْنِ طُولَ مَا لَبِثَ يُوسُفُ لَأَجَبْتُ الدَّاعِيَ.

Tercümesi

Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan rivayet olunduğuna göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem (tevazu ederek) şöyle buyurmuştur: (Ölen bir zîhayatın diriltilmesinden şüphelenmeye) biz İbrâhim'den daha haklıyız. İbrâhim Cenâb-ı Hakk'a, "Yâ rab! Ölüyü nasıl dirilttiğini bana göster!" diye niyaz ettiği zaman İbrâhim'e rabbi, "Yoksa bu işe inanmıyor musun?" demişti. İbrâhim, "Hayır, inanıyorum yâ rabbi! Şu kadar ki nasıl diriltildiğine gönlüm iyice kansın, yatışsın istiyorum"[51] demiştir.

Allah, Lût peygambere de rahmet etsin! O da (Allah'a iltica edip dururken) kavmine, "Benim size karşı bir kuvvetim olsaydı yahut çok sarp bir kaleye sığınabilseydim (misafirlerimi şerrinizden sıyânet ederdim)" demiştir. (Sonra) Resûlullah, "Eğer ben zindanda Yûsuf'un kaldığı gibi uzun zaman mahpus kalsaydım (onu) mahbesten çağırmaya gelen kişinin o davetine hemen icabet ederdim (de; haydi efendine git de tahkikat yapsın!) demezdim" buyurmuştur.
{B3372 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 11.}

İzahı

Bu hadiste üç peygambere ait üç vâkıaya işaret edilmiştir.

1. Ba'se yani öldükten sonra yeniden dirilmeye müteallik olup Peygamberimiz'in, *"İbrâhim'in bu hususta şüphe ettiği farzedilirse o şüpheye biz, ondan daha ziyade müstahakız"* buyurmalarıdır ki bu söz ne İbrâhim'in, ne de Peygamberimizin ba's hakkında şüphe ve tereddütleri bulunduğunu ifade eder. İbrâhim aleyhi's-selâm en yüksek pâyede bir peygamber olmak itibariyle bu kâinatın bir tahavvüle uğrayacağını yani bir yokluktan sonra kâinatın bir varlık iktisap edeceği ve meselâ bir zîruhun vücudunu teşkil eden hayatî uzuvları dağıldıktan ve her biri başka anâsır arasına karıştıktan sonra kudret-i fâtıranın bunları bir araya toplaması ve buna yeniden can vermesi esasında şüphe etmiyordu. Belki İbrâhim ilk hilkate kıyas ederek bunun kudretullah ile aklen mümkün

51 {el-Bakara, 2/260.}

olduğuna inanıyordu. Yalnız bunun ne şekilde vuku bulacağını gözle görmek ve aklî istidlâlini şühûdî bir bilgi ile sağlayarak imanında bir salâbet, kalbinde bir sükûnet temin etmek istiyordu. Bakara sûresinin 260. âyetinde beyan buyurulduğu üzere, Hazret-i İbrâhim'in bu arzusu tatmin edildi ve kendisi tarafından kesilen ve anâsır-ı hayâtiyeleri birbirine karıştırılan dört kuşun bütün maddî eczâsı ilâhî kudretin taalluku ile birleştirildi ve İbrâhim'e gösterildi.

Hadiste rivayet olunan Peygamber efendimizin, *"Vücudunun bütün eczâları birer tarafa dağılmış bir ölüye ne suretle hayat verilebileceğinde İbrâhim şüphe ederse o şüpheye biz daha müstehakız"* sözüyle işaret buyurdukları ba'Vs vâkıası budur. İmam Şâfiî'nin bir tevcihine göre, Peygamber efendimiz şöyle demiş bulunuyorlar: İbrâhim peygamberin yaratıcı kudretin şümulü hakkında şüphe etmesi muhaldir. Eğer peygamberler için böyle bir şüphe farzedilirse, bu şüpheye biz, İbrâhim'den daha müstehakız. Bilirsiniz ki İbrâhim böyle şüphe etmemiştir. Bende şüphelenmemişimdir. İmam Şâfiî'nin bu tevcihini *Emsâl-i Sâire* sahibi[52] lugavî bir ta'lîl ile şöyle teyit etmiştir: Arapça'da "ef'alü" sîgası iki şeyden bir mânayı redde ve izâleye mevzudur. Meselâ "Şeytan Zeyd'den daha hayırlıdır" denildiğinde şeytan da, Zeyd de hayırlı değillerdir mânası ifade edilmiş olur. Hadisin bu fıkrası ne İbrâhim, ne ben kudretullah hakkında şüphe etmedik demek olur.

2. Hazret-i Lût'un kavmine karşı gösterdiği irade zaafıdır ve şöyledir: Lût peygamber İbrâhim aleyhi's-selâmın akrabasındandı. Hazret-i İbrâhim'in şeriatını tebliğe memur idi. Lût'un kavmi genç delikanlılarla menfûr münasebette bulunmayı itiyat etmeleri ve Hazret-i Lût'un tebligatını dinlememeleri üzerine bunların ta'zîbine irâde-i ilâhîye taalluk edince, Cenâb-ı Hak, Cibrîl, Mîkâil, İsrâfil'i genç delikanlı suretinde Hazret-i Lût'a gönderdi. Hûd sûresinin 77. âyetinden itibaren şöyle hikâye ediliyor: *"Bizim resullerimiz* (olan şu melekler) *Lût'a geldiler. Onların gelmesi Lût'a fena geldi ve son derece canını sıktı: "Bu, çok müşkül bir gün!" dedi. Kavmi ise ona* (misafirleri için) *koşa koşa gelmişlerdi. Esasen Lût'un kavmi bundan önce de o çirkin fuhuşları irtikâp ediyorlardı. Lût peygamber kavmine, "Ey kavmim! İşte şunlar* (sulbî) *kızlarımdır. Onlar sizin için daha temizdir* (size nikâh edeyim!) *Allah'tan korkunuz ve beni misafirlerim hakkında rüsvâ etmeyiniz! İçinizde* (size doğru yolu gösterecek) *aklı başında bir kimse yok mudur?" dedi. Lût'un kavmi, "Sen pekâlâ bilirsin ki, senin kızlarına bizim ihtiyacımız yoktur. Sen bizim ne istediğimizi pekâlâ bilirsin!" dediler. Lût peygamber kavmine, "Eğer benim size karşı şahsî kuvvetim olsa yahut kuvvetli bir şeye sığınabilsem* (size nasıl oyun oynayacağımı ben bilirdim!)*" demiştir.*[53]

---

52 *Emsâl-i Sâire*, lugat ve nahiv imamlarından Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm'ın (ö. 224) eseridir. Endülüs ulemâsından Ebû Ubeyde el-Bekrî (ö. 487) ile İbn Âdem el-Herevî (ö. 414) tarafından şerhedilmiştir (*Keşfü'z-zunûn*).

53 İşte Peygamber efendimiz, Hazret-i Lût'un bu sözünü zayıf buluyor. Allah'ın kudretine istinat etmeli idi demek istiyor.

Bunun üzerine misafir melekler: "Ey Lût! Biz Allah'ın sefirleriyiz. Onlar sana bir zarar dokunduramazlar. Sen aileni beraber alarak gecenin bir kısmında çıkıp git! İçinizden hiçbiri geri kalmasın! Yalnız kadının kalsın. Çünkü onlara isabet edecek musibet ona da dokunacaktır. Bu kavmin helâk anı, sabah zamanıdır. (Acaba) *sabah yakın değil midir? dediler. Vaktâ ki emrimiz geldi. O memleketin üstünü altına geçirdik ve onların üzerine taş yağdırdık!"*[54]

3. Yûsuf kıssasının bir safhasıdır. Şöyle ki, Yûsuf, Mısır melikinin vezirinin karısı hakkında haksız bir töhmetle zindana atılmıştı. Yedi sene yattıktan sonra bir rüya tabiri vesilesiyle Mısır meliki Yûsuf'un zekâ ve fetânetini anlayarak, *"Bu mahbusu bana getiriniz! demiş ve getirmek üzere kurenâsından birisini göndermişti."* İşte bu adam Hazret-i Yûsuf'a halâsını tebşir ve melikin huzuruna davet edince, yedi sene hapis ile zerre kadar iradesi sarsılmayan Yûsuf, melikin davetini tebliğ eden memura, *"Haydi kuzum sen efendine* (melike) *git de bir kere ona sor! Ellerini doğrayan kadınların maksatları ne imiş? Hiç şüphesiz benim rabbim o kadınların hilelerini pek iyi bilir.* (Bunun için benim sormaya ihtiyacım yoktur. Fakat amme nazarında hakikatin tahakkuku için melik meseleyi tahkik etsin! Ancak berâetim tahakkuk ettikten sonra çıkabilirim!" demiştir).

Bunun üzerine melik (o kadınları toplamış) *onlara, "Maksadınız ne idi ki, o vakit Yûsuf'un nefsinden murat almaya kalktınız?" diye sordu. Kadınlar, "Hâşâ Allah için biz Yûsuf'un aleyhinde bir fenalık bilmiyoruz" dediler. Azîz-i Mısır'ın karısı, "Şimdi hak tezahür etti. Yûsuf'un nefsinden ben kâm almak istemiştim, Yûsuf ise hiç şüphesiz doğru söyleyenlerdendir, mâsumdur! Şu da bilinsin ki ben gıyabında Yûsuf'a hıyanet etmedim. Allah hainlerin hilesini muvaffakiyete erdirmez."*[55]

Bu itiraf üzerine melik, Yûsuf'un halâsını irade etti ve kendisine hususi vezir ittihaz eyledi.

Peygamber efendimiz, *"Ben Yûsuf gibi yedi sene mahbeslerde yattıktan sonra halâsım emrolunsa, hemen tevakkuf etmez, çıkardım. Öyle tahkikat icrasına ta'lik etmezdim!"* buyurmuştur.

1386

عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ مَرَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى نَفَرٍ مِنْ أَسْلَمَ يَنْتَضِلُونَ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ارْمُوا بَنِي إِسْمَاعِيلَ فَإِنَّ أَبَاكُمْ كَانَ رَامِيًا وَأَنَا مَعَ بَنِي فُلَانٍ قَالَ فَأَمْسَكَ أَحَدُ الْفَرِيقَيْنِ بِأَيْدِيهِمْ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا لَكُمْ لَا تَرْمُونَ فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللهِ نَرْمِي وَأَنْتَ مَعَهُمْ قَالَ ارْمُوا وَأَنَا مَعَكُمْ كُلِّكُمْ.

---

54 Hûd, 11/77-82.

55 Yûsuf, 12/50-52.

Tercümesi

Seleme b. Ekva‘ radıyallahu anhtan rivayete göre şöyle demiştir: Bir kere Eslem kabilesinden bir cemaat (müsabaka için) ok atışırken Nebî sallallahu aleyhi ve sellem yanlarına uğradı da, "Ey İsmâil oğulları! Haydi ok atınız! Sizin (büyük) babanız da (mâhir) bir ok atıcı idi. (Bu müsabakada) ben filân oğlu (İbnü'l-Ekva‘) ile beraberim" buyurdu. Râvi der ki: Peygamber'in bu sözünü işitince iki grup müsabakacıdan bir tarafı ellerini ok atmaktan çektiler. Bunun üzerine Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, "Size ne oldu ki ok atmıyorsunuz?" buyurdu. Onlar da, "Yâ Resûlellah! Siz, muhalifimiz grup ile beraberken (o tarafa) nasıl ok atarız?" dediler. Resûlullah, "Haydi atınız! Ben sizin hepinizle beraberim" buyurdu. {B3373 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 12.}

Sâlih Aleyhi's-Selâm ve Semûd Kavmi

1387

عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا نَزَلَ الْحِجْرَ فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ أَمَرَهُمْ أَنْ لَا يَشْرَبُوا مِنْ بِئْرِهَا وَلَا يَسْتَقُوا مِنْهَا فَقَالُوا قَدْ عَجَنَّا مِنْهَا وَاسْتَقَيْنَا فَأَمَرَهُمْ أَنْ يَطْرَحُوا ذٰلِكَ الْعَجِينَ وَيُهَرِيقُوا ذٰلِكَ الْمَاءَ.

Tercümesi

Abdullah b. Ömer radıyallahu anhümâdan rivayete göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Tebük Gazâsı'nda Semûd kavminin helâk olduğu vadide konakladığı zaman ashabına, "Buranın kuyusundan (su) içmemelerini ve buradan su almamalarını" ilân etti. Ashap, "Yâ Resûlellah! Biz, bu kuyunun suyundan alıp hamur yoğurduk, su kaplarımızı doldurduk!" dediler. Bunun üzerine Resûlullah, "Öyle ise hamuru atınız, o aldığınız suyu da dökünüz!" buyurdu. {B3378 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 17.}

İzahı

Hadisin metnindeki Hicr, Medine ile Şam arasında ve Arabistan cezîresinin garb-ı şimâlî kısmında bir vadinin adıdır ki burası Sâlih peygamberin kavmi olan Semûd'un makarrı idi. Allah Teâlâ bu kavmi burada kahr ve helâk ettiği için Peygamber efendimiz bu meş'um diyarın kuyusunun suyundan içilmemesini emretmiştir.

Bu hadisi Buhârî, "Enbiyâ" tarihinde Sâlih aleyhi's-selâma ait olmak üzere açtığı bir babında rivayet etmiştir. Bu babın unvanında da A'raf ve Hicr sûrelerinde beyan buyurulan Sâlih aleyhi's-selâmın kıssasına birer âyetle işaret eylemiştir.

A'râf sûresinde meâlen söyle buyurulmuştur: *"Biz, Semûd kavmine de onların* (kan) *kardeşi Sâlih'i gönderdik. Sâlih kavmine* (şöyle) *dedi: Ey kavmim! Allah'a kulluk ediniz! Ol Allah ki sizin için O'ndan başka ibadet edecek hiçbir ilâh yoktur. Bunun rabbiniz tarafından muhakkak bir delili gelmiştir ki o, sizin için bir burhan olarak Allah'ın gönderdiği şu dişi devesidir. Onu* (kendi haline) *bırakınız!* (Varsın) *Allah'ın toprağında* (Hicr vadisi otlarından) *yesin! Sakın ona bir fenalıkla dokunmayınız! Sonra sizi çok elemli bir azap yakalar. Şunu da hatırlayınız ki Allah sizi, Âd*(ı helâk ettik)*ten sonra onlara halef kıldı ve sizi bu toprakta yerleştirdi. Düz ovalarında* (yazlık) *köşkler ediniyorsunuz. Dağlıklarında da* (kışlık) *evler yontuyorsunuz. Artık Allah'ın nimetlerini hatırlayınız* (da O'na iman ediniz!) *ve yeryüzünde fesatçı bir zümre halinde gezmeyiniz!"*

Sâlih'in kavminden (iman etmeyi) *kibirlerine yediremeyen şu bir* (eşraf) *güruhu, etba'larından iman eden fukara zümresine* (istihza ederek), *"Siz Sâlih'in hakikaten rabbi tarafından* (bize ve size) *gönderilmiş bir* (peygamber) *olduğuna inanıyor musunuz?" dediler. Fakirler ve zayıflar takımı da onlara, "Biz Allah'ın Sâlih'e gönderdiği* (din)*e inanmış kişileriz!" diye cevap verdiler. Kibirlenenler ise, "Sizin iman ettiğiniz* (o din)*i biz inkâr ediyoruz!" dediler de* (Allah'ın mu'cizesi olan) *dişi deveyi boğazladılar ve Allah'ın emrini kabul etmekten çekindiler ve* (Sâlih aleyhi's-selâma), *"Ey Sâlih! Eğer sen hakikaten peygamberlerden isen bizi korkutup durduğun azabı getir de görelim!" dediler. Bunun üzerine onları bir zelzele,* (yeryüzünü sarsan şiddetli bir sayha) *yakaladı da onlar evlerinde çöke kalarak sabaha erdiler. Sâlih* (peygamber) *ise onlardan döndü de* (dönmezden önce) *onlara, "Ey kavmim! Ben size rabbimin risâletini* (emrini, nehyini) *tebliğ ettim, size güzel öğüt de verdim. Lâkin siz hayrınıza çalışanları sevmezsiniz! dedi."*[56]

Hicr sûresinde de bu vâkıa hikâye olunduktan sonra, فَمَا أَغْنَى عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ[57] buyurulmuştur ki bir sabah vakti azap sayhası Semûd kavmini yakaladı da *"onlara oydukları müstahkem binalar, o kadar servetler bir fayda vermedi"* demektir.

Arap müverrihlerinin hepsi tarafından bildirildiğine göre, Semûd kavmi âyetten müstefâd olduğu üzere Âd'ın bakāyâsıdır. Bu cihetle ikinci Âd diye anılır. Birincisi ise, asıl Âd'dır. Bilittifak Sâlih Peygamber İbrâhîm'den evveldir. Bu cihetle şârih Keşmîrî *Feyzü'l-bâri*'de Sâlih bâbını İbrâhim kıssasından sonraya bıraktığından dolayı Buhârî'yi fena tertip etmekle itham ediyor.

Tarihçiler Semûd'u Nûh peygamberin dördüncü batında gelen bir oğlu olarak şöyle kaydederler: Semûd b. Câbir b. İrem b. Sâm b. Nûh. Birinci Âd münkariz olduktan sonra onun bekāyâsı Vâdilkurâ ve Şam etrafını imar ve hâlâ âsârı bâki olan kadim birtakım

56 el-A'râf, 7/73-79.

57 {el-Hicr, 15/84.}

menâzili meydana getirmişlerdir. Cesîm binaları hâvi şehirleri, kasabaları ve dağ zirvelerinde oyulmuş musannâ mağaraları vardı. Bunların merkezi olan Hicr şehrinin bakiyesi olarak bir köy vardır ki Semûd medeniyetinin âsârı bu Hicr'in etrafındadır. Semûd medeniyeti Şuarâ sûresinde Sâlih aleyhi's-selâmın Semûd'a nasihati sırasında şöyle bildiriliyor: *"Ey kavmim! Siz burada* (müşrik olduğunuz halde ölümden, âfetten) *emin olarak bırakılır mısınız? Bu bahçeler, bostanlar, pınarlar, ırmaklar, ekinler, meyvesi hoş hurma ağaçları içinde* (kalır mısınız?). *Bir de ince sanatla dağlardan hayrete değer evler yontuyorsunuz.* (Bunların içinde şirk üzere ebedî kalır mısınız?). *Şu halde Allah'tan korkunuz ve bana itaat ediniz ve yeryüzünü fesada verip ıslahına çalışmayan şu müşriklerin sözlerine kapılmayınız!"*[58]

Bu âyetlerden açık bir surette anlaşılıyor ki Semûd kavmi zamanında Vâdilkurâ havalisi bir medeniyet mâmûresi ve dağlar içinde oydukları meskenler ince birer sanat eseri halinde imiş. İstahrî, taştan düzülmüş bu evleri gördüğünü söyleyerek şöyle anlatıyor: Semûd kavminin bu evleri bizim evlerimiz gibi teşkilâtı hâvi ve dağlar misali yüksektir. Uzaktan bakıldığında bu meskenler birbirine bitişik sanılır. Fakat biraz ortalarına doğru varılınca bunlardan her birinin birbirinden ayrı birer kâşâne olduğu görülür. Etrafları dolaşılabilir. Fakat yukarısına kadar çıkmakta çok güçlük çekilir (*Mu'cemü'l-büldân,* III, 221).

Yukarıdaki âyetlerden de anlaşıldığı üzere Semûd kavmi müşrik ve putperesti. Allah Teâlâ bunlara tevhid akîdesini öğretmeye içlerinden Sâlih aleyhi's-selâmı memur etti. Sâlih peygamber, Semûd'un orta halli bir ailesine mensuptu. Fakat soy itibariyle en muteber bir aile idi. Kavmini tevhide davet ettiyse de dinlemediler ve Sâlih'e, *"Muhakkak sen sihire tutulmuş, çıldırmış kimselerden birisin! Sen* (de) *şüphesiz bizim gibi yiyip içen bir kişisin. Eğer sen doğru peygamberlerden isen* (doğruluğuna bürhan olacak) *bir âyet getir!" dediler. Sâlih peygamber onlara, "Hâ, işte şu bir deve* (peygamberliğimin doğruluğuna bir delildir) *bu kuyunun suyunu* (nöbetle muayyen bir gün) *devenin içmek hakkı vardır. Muayyen bir gün de sizin içmek hakkınız vardır. Sakın bu deveye fenalık dokundurmayınız,* (bunu kesmeyiniz!). *Sonra sizi büyük bir günün azabı yakalar!" dedi. Fakat müşrikler deveyi boğazladılar da en sonu hayvanı öldürdüklerine nedâmet ettiler. Nasıl ki* (üç gün sonra) *azap* (sayhası) *onları yakaladı. Çünkü onların çoğu iman etmiş değillerdi. Senin rabbin ise* (yâ Muhammed) *şüphesiz azîzdir,* (kâfirleri azap eder) *rahîmdir* (müminleri sıyânet eyler).[59]

İbn İshak'ın ve öbür *siyer* müelliflerinin izahlarına göre Sâlih peygamberin mûcize olarak bir dişi deveyi ortaya koyması, Semûd kavminin kıymetli malı deve olmasından dolayıdır. Devenin i'cazkâr hali de dolu bir kuyunun suyunu bir defada içmesidir. Bu mübarek hayvan dağlarda otlar, su nöbeti kendisinin olduğu gün gelir, başını kuyuya sokarak bir defada kuyunun suyunu tamamen içermiş. Ertesi gün de Semûd kuyudan su alır, hayvanlarını sularlarmış.

58 eş-Şuarâ, 26/146-152.

59 eş-Şuarâ, 26/153-159.

Neml sûresinde haber verildiğine göre, *"Semûd'un makarrı olan Hicr şehrinde dokuz kişilik bir şerîr çetesi vardı. Bunlar Semûd'un mütegallibe takımı idi. Semûd diyarını ıslah değil, ifsat ediyorlardı.* (Devenin nöbet günü kuyunun suyunu içip, kurutmasına, hayvanlarının susuz kalmasına canları sıkılarak) *bu çete efradı Allah'a antlaşarak aralarında sözleştiler ki, muhakkak Sâlih'e ve ona iman edenlere bir gece baskını yapalım* (öldürelim). *Sonra onun vârislerine, 'Biz Sâlih'in ve ehlinin öldürüldüğünü görmedik diye yemin edelim. Artık* (sözümüz sözdür) *sözümüzde sâdıklarız!' dediler. Onlar böyle bir hile tuzağı kurdular. Halbuki biz de onlara bir ceza ve helâk hazırlamıştık ki onlar hâlâ anlamıyorlardı. Şimdi* (azîz peygamberim) *bak! Onların* (Sâlih'e karşı) *hile tuzağının sonu nasıl oldu? O şerîrleri ve kavim ve kabilelerini toptan helâk ediverdik. Şimdi şu* (yontulmuş) *evleri –yaptıkları zulümleri yüzünden– bomboş. Şüphesiz bu vâkıada bilmek kabiliyeti olan bir kavim için büyük bir ibret vardır ve iman edenleri* (bu bâdireden) *selâmete çıkardık. Çünkü onlar şirkten uzaklaşmışlardır."*[60]

İbn İshak'ın, Vehb'in beyanlarına göre Sâlih aleyhi's-selâm ile beraber kurtulan müminler 4000 kişi idi. Sâlih peygamber ümmetiyle beraber bu azabın vukuundan önce Semûd'un arasından çıkarak Şam tarafına gelmiş, Remle kasabasında ikamet etmiştir. Hadramut'a geldiği ve orada vefat ettiği rivayet olunmuştur. İbn Kuteybe, Sâlih peygamberin, kavmiyle yirmi sene yaşadıktan sonra 158 yaşında öldüğünü bildirmiştir. Sâlih ile Hûd arasında 100 senelik bir fâsıla vardır.

Buhârî'nin bu babında ve izah etmekte bulunduğumuz Abdullah b. Ömer hadisinden önce bir rivayetine göre, Abdullah b. Zem'a demiştir ki: "Nebî sallallahu aleyhi ve sellem bir kere Sâlih peygamberin devesini öldüren (Kaddar b. Sâlif')i zikretti de, Sâlih'in (evcil) devesini Ebû Zem'a gibi kavmi arasında izzet ve şevket sahibi biri çağırdı da mûnis hayvan icâbet etmekle derhal öldürdü" demiştir.

Dişi bir devenin bir peygambere mûcize olması, nusûsun delâletine göre, bu hayvanın bir kuyu dolusu suyu bir defada içip bitirmesi garabetinde görülür, Semûd eşrafının, "Artık bu deveyi öldürmeli. Çünkü onun nöbetinde kuyuyu kurutuyor, hayvanlarımız susuz kalıyor" demeleri de bu hayvanın mûcize olmasının garabeti cihetini göstermektedir.

Ya'kūb Aleyhi's-Selâm

1388

وَعَنْهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ الْكَرِيمُ ابْنُ الْكَرِيمِ ابْنِ الْكَرِيمِ ابْنِ الْكَرِيمِ يُوسُفُ ابْنُ يَعْقُوبَ بْنِ إِسْحَاقَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ.

60 en-Neml, 27/48-53.

TERCÜMESİ

Abdullah b. Ömer radıyallahu anhümadan rivayet olunduğuna göre, Nebî sallallahu aleyhi ve sellem, “Kerîm oğlu, Kerîm oğlu, Kerîm oğlu Kerîm; İbrâhim oğlu, İshak oğlu, Ya‘kūb oğlu Yûsuf aleyhimü’s-selâmdır” buyurmuştur. {B3382 Buhârî, Ehâdîsü’l-enbiyâ, 18.}

İZAHI

Bu hadisi Buhârî “Enbiyâ” bahsinde Ya‘kūb peygamber için açtığı bir babında rivayet etmiştir. Unvan olarak da, أَمْ كُنْتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ الْمَوْتُ âyetini zikretmiştir. Meâlini aşağıda yazacağımız bu âyet yehûdun, *“Ya‘kūb aleyhi’s-selâm ölürken oğullarına Yahudiliği iltizam etmelerini tavsiye etmiştir*” suretindeki iddialarını red için nâzil olmuş ve şöyle buyurulmuştur:

“(Ey yehûd) *Ya‘kūb’a ölüm geldiği ve oğullarına, ‘Ben öldükten sonra neye ibadet edeceksiniz?’ dediği zaman, siz Ya‘kūb’un yanında mı bulunuyordunuz* (ki Ya‘kūb Yahudiliği vasiyet etmiştir’ diyorsunuz. Bakınız!) *Ya‘kūb’a oğulları,* ‘(Babacığımız!) *Sen öldükten sonra senin Allah’ına ve babaların İbrâhim, İsmâil ve İshak’ın Allah’ı olan bir tanrıya ibadet ederiz. Biz yalnız O’na itaat eden kullarız!’ diye cevap vermişlerdir.* (Ki, bu cevap İbrâhim’in tevhididir, Yahudilik değil).”[61]

Hususi İfade. Tercüme ve izahımıza esas ittihaz edilen *Tecrîd* metnine göre şimdi sıra Mûsâ ile Hızır kıssasına gelmiştir. Halbuki Buhârî’nin *Sahîh*’inde bundan önce ve Ya‘kūb kıssasından sonra iki bab daha vardır: Birisi Yûsuf’la kardeşlerine, öbürüsü Eyyûb peygambere aittir. Mûsâ kıssası ve Mûsâ’nın Hızır ile mülâkatı bunlardan sonradır. Zebîdî merhumun ihtisar için *Tecrîd*’e almadığı, halbuki tarihin seyrini takip cihetiyle çok lüzumlu olan bu bahisleri de burada göstermek isteriz:

Yûsuf Aleyhi’s-Selâm ile Kardeşleri

Bu babın unvanında Buhârî, Yûsuf sûresinin 7. âyetini zikretmiştir ki meâli şöyledir: *“Yûsuf’la kardeşlerinin kıssalarında ibret almak isteyenler için muhakkak ki ibrete şayan birçok âyet vardır”*[62] Allah Teâlâ’nın *“ahsenü’l-kasas”* (itibara lâyık haberlerin en güzeli) diye tavsif buyurduğu Yûsuf kıssası Kur’an’ın başlı başına bir sûresinde bildirilmiştir ki Yûsuf’a kardeşleri tarafından suikast ile başlayan bu menkıbede Yûsuf’un halâsı, Yûsuf’un Mısır saraylarında kölelik hayatı, beşer hüsnüânının bir sembolü olan Yûsuf’un güzelliğine Mısır azizi (veziri)nin karısına alâkası, en yüksek Mısır kadınlarının hayranlığı, Yûsuf’un bu çılgınca taarruzlara âsumanî bir teyitle mukavemeti, en sonra kadın ihtiraslarıyla mahbeslere atılması ve bütün bu elîm vâkıalarla karşılaştığı zamanlarda sonsuz bir tahassürle göz yaşları

---

61 el-Bakara, 2/133.

62 {Yûsuf, 12/7.} لَقَدْ كَانَ فِي يُوسُفَ وَإِخْوَتِهِ اٰيَاتٌ لِلسَّائِلِينَ

döken Ya'kūb peygambere amâ gelmesi takip eder ki bütün bu sergüzeştler Yûsuf kıssasının çok acıklı birer idbâr safhalarıdır. Yedi sene devam eden zindan hayatından sonra ilâhî bir mûcize olarak Yûsuf'un beraati ve zindandan halâsıyla da ikbal devri başlar ki Yûsuf'un vezâreti, Yûsuf'un kardeşleriyle, babasıyla mülâkatı, hâlâ aşk ve ihtiras ile yanan Züleyhâ ile izdivacı gibi vâkıalar birbirini takip eder.

Yûsuf sûresinde bu vâkıalar bir taraftan en durgun hisleri heyecana verecek derecede edebî bir üslûp ile tasvir edilirken, bir taraftan da peygamber kudret ve hayatının beşerî ihtirasları yenmesi, şehvetengiz kadın hamlelerine, saray sefâhetlerine galebe etmesi, neticede Yûsuf'un sabrı, Yûsuf'un metaneti, Yûsuf'un siyaseti, ailesine, hatta düşmanlarına karşı hüsnümuâşereti ayrı ayrı birer levha halinde gösterilmiştir. Bunların en önce Yûsuf'a bir rüya ile gösterilmiş olması da Yûsuf kıssasının şâheser bir fezlekesidir.

Nâçiz bir kalemle hulâsa etmeye çalıştığımız Yûsuf kıssası birçok İslâm şairi tarafından inşâd edilmiştir ki Türkçe'de Fuzûlî, Farsça'da Nizâmî, Câmî en meşhurlarıdır. En sonra Türkçe Kuşadalı rahmetli Ali Rızâ yazmıştır.

Bundan sonra Buhârî, Yûsuf'un üç batında İbrâhim Halîl'e müntehî olup nesepçe asaletini ifade eden Ebû Hüreyre hadisini rivayet etmiştir ki bunun tercümesi yakında geçti. Bundan sonra Buhârî yine Ebû Hüreyre'nin diğer bir hadisini rivayet etmiştir ki bunda da Peygamber efendimizin, *"Eğer ben Yûsuf'un uzun zaman kaldığı kadar zindanda kalsaydım, saraydan davet edilince muhâkeme istemeden hemen icâbet ederdim"* buyurduğu bildirilmiştir.[63]

Hakikaten Yûsuf peygamber, Mısır melikinin bir rüyasını tabir etmesi ve tabirin tahakkuk etmesi üzerine Mısır meliki Yûsuf'u ıtlak ile saraya davet etmişti. Fakat Yûsuf bi'l-muhâkeme beraatini istemiş, zindandan çıkmamıştı. Peygamberimiz tarafından takdir buyurulan, Yûsuf'un bu metaneti idi. 1385 numaraya da bakınız!

Buhârî'nin bu babında rivayet ettiği bir hadiste de, Peygamberimiz Hazret-i Âişe'ye hitap ederek, "*Siz kadınlar*, –hissiyatını gizleyip, hilâfını izhar etmekte– *Yûsuf'un karşılaştığı kadınlar gibisiniz!*" buyurmuştur.[64] Bu hadisin mufassal bir metin ile tercüme ve izahı için bu eserimizdeki 387 numaralı hadise bakınız!

Eyyûb Aleyhî's-Selâm Kıssası

Buhârî, bu babın unvanında da Enbiyâ sûresinin 83. âyetini zikretmiştir. Ondan sonraki âyetle beraber meâlleri şöyledir: *"Ey Muhammed, peygamberler arasında Eyyûb'u da yâdet! Zira Eyyûb, 'Allah'ın! Vücudumu hastalıktan arıklık ve tâkatsizlik kapladı. Merhamete muhtaç bir hale geldi. Sen ise rabbim merhametlilerin en müşfikisin!' diye rabbine dua etti. Biz de duasını kabul ettik ve tarafımızdan bir rahmet ve ibadet edenler için bir hatıra olarak Eyyûb'a ailesini ve yanında olanların bir mislini de verdik."*

---

63 {B3372 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 11.}

64 {B7303 Buhârî, İ'tisâm, 5.}

Bu âyet-i kerîmenin mazmunundan da bir derece anlaşıldığı üzere Eyyûb peygamber ihtiyarlık çağında ağır bir hastalığa tutulmuş, senelerce o hastalığı çekmiş, hiçbir zaman Allah'a şikâyet etmeyerek sabır ve tahammül etmiş, uzak, yakın akrabası ve en sonra karısı kendisini bırakmıştır. Mübarek namı insanlar arasında sabır ve metanetin müstesna bir meseli olarak anılan bu aziz peygamber böyle metrûk ve mecalsiz bir vaziyete düşünce, Allah Teâlâ'ya iltica etmiş ve *"Allahım, acınacak bir hale geldim, bana merhamet et!"* diye ilk ve son defa halinden şikâyet edip merhamet ve şifa dilemiştir.

Eyyûb peygamber bu suretle dua edince Allah Teâlâ ona, *"Ayağınla depren!"* diye emretti. Bu deprenme ile oradan bir su çıkması üzerine Hak Teâlâ, *"Ey Eyyûb! İşte şu, yıkanacak ve içilecek serin bir sudur"*[65] buyurdu. Eyyûb şimdi bu serin sudan yıkanıp içerek vücudunun hem dışını, hem içini onunla temizledi ve hastalıktan kurtuldu.

Hasan-ı Basrî'den gelen bir rivayete göre, Eyyûb hastalığında karısı tarafından ihmal edilince ona, "Eğer Allah beni şu hastalıktan kurtarırsa, sana 100 değnek vururum!" diye yemin etmişti. Hastalıktan iyi olunca Cenâb-ı Hak bu yeminden bir kurtuluş yolu gösterdi ve *"Ey Eyyûb! Eline 100 daldan destelenmiş bir demet al da onunla karına vur ve yemininde hânis olma!"* buyurdu.[66]

Şer'î bir mahlas olan bu ruhsat, yeminlerde, hadlerde Eyyûb ruhsatı diye anılıp bâki kalmıştır. Taberî, *Tefsîr*'inde bu su mûcizesiyle hastalıktan halâsı ve yeminden beraat vâkıalarının Câbiye'de vuku bulduğunu kaydetmiştir ki Suriye'de Havran'ın şimalindeki Havlân nahiyesinde bir köydür. Taberî ile İbnü'l-Cevzî, doksan üç yaşında vefat ettiğini bildirmişlerdir. Bazıları da hastalıktan iyileştiği yerde 164 yaşında vefat ettiğini ve oraya defnolunduğunu nakletmişlerdir. Şârih Aynî bu yerin Şam'da Besne olup kabri orada zâhir bulunduğunu bildiriyor. *Kāmus Tercümesi*'nde Besne, Şam'da bir köyün adı olduğunu bildirildiğine göre, her iki rivayet birbirini teyit etmektedir.

وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِ دَاوُودَ وَسُلَيْمَانَ[67] âyetinin delâleti veçhile Eyyûb meşhur olan rivayete göre, İbrâhim peygamberin zürriyetindendir. İbnü'l-Cevzî *Tebsıra*'sında, Eyyûb'un Ya'kūb ve Yûsuf peygamberlerle muasır olduğunu ve Ya'kūb'un kızı Rahme ile evlendiğini, anası da Lût'un kızı bulunduğunu kaydetmiştir. Eyyûb'un gınâsı hakkında da Mukātil'den mübalağalı rakamlar nakletmiştir.

Müellif Buhârî "Eyyûb" babında yalnız Ebû Hüreyre'nin şu hadisini rivayet etmiştir: Peygamber efendimiz buyurmuş ki: *"Eyyûb mûcizeli suda yıkandığı sırada önüne altından düzülmüş bir sürü çekirge düşmüştü de Eyyûb bunları hemen toplayıp elbisesine doldurmaya başlamıştı. Bunun üzerine Allah Teâlâ, 'Ey Eyyûb! Görüyorsun ben malını sana iade etmek suretiyle seni zengin kılmadım mı?' hitabıyla karşıladı. Eyyûb, 'Evet Allahım! Beni o suretle*

65 Sâd, 38/42.
66 Sâd, 38/44.
67 el-En'âm, 6/84.

ganî kıldın. Fakat senin hayır ve bereket hazinelerinden benim için müstağni olmak ihtimali yoktur' diye cevap verdi."[68]

Buhârî'nin Eyyûb hakkındaki rivayetinin yalnız bir hadise münhasır olmasına bakarak intikād âlimleri Buhârî'nin şartına göre bu hususta başka rivayet bulunmadığına hükmetmişlerdir. Şu halde Eyyûb peygambere ait haberler Kur'an'da hadisten daha çoktur. Çünkü Kur'an'ın dört sûresinde zikrolunmuştur ki Nisâ, En'âm, Enbiyâ, Sâd sûreleridir. Tevrat'ta ise daha çoktur. Tevrat'ın bir *sifri* Eyyûb peygambere tahsis edilmiştir.

Mûsâ Aleyhi's-Selâm

Kur'an'da olsun, sahih hadislerde olsun hayat menkıbeleri en çok bildirilen büyük peygamberlerden biri ve belki de birincisi Mûsâ aleyhi's-selâmdır. Kur'an'ın otuz dört sûresinde 131 âyette 136 defa kendisi, on bir yerinde de yaşça büyük kardeşi Hârûn zikredilmiştir. Buhârî *Sahîh*'inde ve Mûsâ'ya ait babının unvanında bu tarihî vâkıaları bildiren âyetlerin pek çoğunu nakil ile tefsirlerine işaret etmiştir. Biz burada bunlardan A'râf, Tâhâ, Kasas sûrelerinde hikâye buyurulan vâkıaların bir fihristini aşağıya not etmekle iktifa edeceğiz. Aynen tercüme ve tefsirlerini görmek için Hamdi Yazır merhumun *Tefsîr*'inden Bakara, A'râf, Tâhâ, Kasas sûrelerinin âyetleri mütalaa olunmalıdır.[69]

Hızır ve Mûsâ Aleyhime's-Selâm

1389

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ إِنَّمَا سُمِّيَ الْخَضِرُ أَنَّهُ جَلَسَ عَلَى فَرْوَةٍ بَيْضَاءَ فَإِذَا هِيَ تَهْتَزُّ مِنْ خَلْفِهِ خَضْرَاءَ.

68 {B279 Buhârî, Gusül, 20.}

69 Mûsâ'nın velâdeti, nevzadın bir mûcize eseri olarak Firavun'un katlinden masûniyeti, bu hususta Firavun'un karısı Âsiye'nin müessir rolü ve yine bir mûcize olarak Mûsâ'nın sarayda ana kucağında büyümesi, gençlik çağına erdikten sonra Firavun ile karşılaşması, Mûsâ'nın Mısır'dan kaçması, Medyen'de Şuayb peygamberle mülâkatı ve kızıyla evlenmesi, sonra Tûr dağında Allah Teâlâ'nın Mûsâ'ya ilk kelâmı ve asâ, yed-i beyzâ mûcizeleri, kardeşi Hârûn'un nübüvveti ve refakatiyle Mısır'a avdeti, Firavunları ve Kıptîler'i tevhide daveti, müşriklerin muhalefeti ve tûfan, çekirge, bit, kurbağa, kan mûcizeleri, Firavun'un sihirbazları, neticede Firavun'un ordusuyla garkı.
Kur'ân-ı Mübîn'e göre, Firavun'un helâki ve Mûsâ'nın galebesiyle cihan tarihinin ilk devri sona eriyor, orta devir başlıyor. Peygamber efendimizin nübüvveti ve Kur'an'ın nüzûlü ile de âhir zaman dediğimiz son devir başlıyor.
Sonra Tîh sahrâsında Benî İsrâil'in yarım asra yakın devam eden sergüzeşti, men ve selvâ taamı, Mûsâ'nın Tûr'da kırk sene süren ikameti, Allah Teâlâ'nın Tûr'a tecellisi ve Mûsâ'nın bîhuş sukutu, Tûr'dan nasâyihi, ahkâm ve ahbârı muhtevi on levha ile dönüşü, Sâmirî fitnesiyle karşılaşması, yetmiş kişi ile Tûr'a tövbe seferi.

TERCÜMESİ

Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan rivayet olunduğuna göre Nebî sallallahu aleyhi ve sellem Hızır'a Hızır denilmesinin sebebini izah ederek, "Hızır otsuz kuru bir yere otururdu da ansızın o otsuz yer yeşillenerek peşi sıra dalgalanırdı" buyurmuştur. {B3402 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 27.}

İZAHI

Hızır'ın adı Mücâhid'e göre Elyesa'dır, nesebi Sâm b. Nûh'a müntehî olur. Taberî'ye göre Hazret-i İbrâhim'in dördüncü batında evlâdıdır. İbn Asâkir, Hızır ile İlyas'ın iki kardeş olduğunu Süddî'ye nisbet ederek bildirmiştir. Ulemânın cumhuruna göre Hızır, peygamberdir. Hızır kıssasının birçok ciheti nübüvvetine delâlet ettiği için sahih olan nebî olmasıdır. Velî olduğunu iddia edenler de vardır. En çok ihtilâf edilen cihet Hızır'ın hayatı keyfiyetidir: Şârih Aynî'nin beyanına göre, ulemânın cumhuru, hususiyle *mükâşefe* sahipleri Hızır'ın hayatta olduğunu ve sahrâlarda görüldüğünü kabul etmişlerdir. Ömer b. Abdülazîz'in, İbrâhim b. Edhem'in, Bişr el-Hâfî'nin, Ma'rûf-i Kerhî'nin, Cüneyd'in, İbrâhim Havass'ın Hızır'ı gördükleri rivayet olunmuştur. *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*'de Muhyiddin İbnü'l-Arabî de Hızır'ın hayatı hakkında birtakım hikâyeler bildirmiştir. *Kāmus Tercümesi*'nde de şehâdet parmağı ile orta parmağının beraber olması Hızır'ın fârik bir alâmeti olduğu naklediliyor. Yine Aynî, *et-Târîhu'l-kebîr*'inde bu hususa dair bir bahis açtığını ve Hızır'ın hayatını delilleriyle müdafaa ettiğini haber veriyor.

Müfessir Ebû Hayyân ise, şârih Aynî'nin hilâfına olarak ulemânın cumhuru Hızır'ın öldüğüne kāil olduklarını iddia etmiştir. Ehl-i intikādın yüksek bir siması olan İbn Kayyim, "Hızır'ın hayatına dair nakledilmiş rivayetlerin hepsi yalandır, bu hususta sahih bir hadis yoktur" demiştir. Hiç şüphesiz Hızır'ın hayatını reddedenlerin delilleri kuvvetlidir. O cümleden birisi ve en kuvvetlisi Enbiyâ sûresinin 34. âyetidir ki meâli şöyledir: "*Bir de habîbim biz, senden önce gelip geçen hiçbir peygamber için ebedî hayat müyesser kılmadık.*" Âl-i İmrân sûresinin 144. âyeti de bu hususta kâfi bir delildir ki, "*Muhammed, muhakkak surette bir peygamberdir. Kendisinden önce de birtakım peygamberler gelmiş geçmiştir. Muhammed ölürse yahut öldürülürse, ey Muhammed'in ashabı siz, topuğunuza basarak geri mi döneceksiniz?*" buyurmuştur. Şu meşhur hadîs-i şerif de inkâr edenler için kuvvetli bir delil olabilir: Peygamber efendimiz hayatının son günlerinde, "*Bundan 100 sene sonra bugün yeryüzünde yaşayanlardan bir kimse kalmaz*" buyurmuştur.[70] Müellif Buhârî, İbrâhim el-Harbî, İbnü'l-Cevzî, Münâvî de Hızır'ın hayatta olmadığını kabul edenlerdendir.

Buhârî'nin Hızır ile Mûsâ için açtığı babında bu hadisten önce iki sened ve iki metin ile muhtasar ve mufassal iki rivayeti daha vardır ki bunlardan mufassalında Kehf sûresinin

70 {B601 Buhârî, Mevâkîtü's-salât, 40.}

60. âyetinden itibaren tebliğ buyurulan Mûsâ ve Hızır menkıbesi izah edilmiştir. Bu eserimizde 102 numara ile tercüme edilen Übey b. Kâ'b hadisine bakınız!

1390

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَجْنِي الْكَبَاثَ وَإِنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ عَلَيْكُمْ بِالْأَسْوَدِ مِنْهُ فَإِنَّهُ أَطْيَبُهُ قَالُوا أَكُنْتَ تَرْعَى الْغَنَمَ قَالَ وَهَلْ مِنْ نَبِيٍّ إِلَّا وَقَدْ رَعَاهَا.

TERCÜMESİ

Câbir b. Abdullah radıyallahu anhümâdan rivayete göre şöyle demiştir: Biz bir kere Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ile beraber (Merrüzzahrân mevkiinde) misvak ağacının yemişini topluyorduk. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem orada bulunanlara, "Siz bu yabani yemişin kararanlarını tercih ediniz! Çünkü onun siyahı en lezzetlisidir" buyurdu. Orada bulunan ashap, "Yâ Resûlellah! (Bu yemişin iyisini, kötüsünü çobanlar bilir.) Siz koyun güttünüz mü?" diye sordular. Resûlullah, "(Acayip! Mûsâ olsun, başkası olsun) peygamberlerden hiçbir peygamber yoktur, o muhakkak koyun gütmüştür" buyurdu. {B3406 Buhârî, Ehâdisü'l-enbiyâ, 29.}

İZAHI

Müellif Buhârî bu hadisten önce Benî İsrâil'in, bugünkü küstah neslinde görüldüğü üzere Mûsâ hakkındaki iftira ve bu aziz peygamberle istihzalarından birer numune olmak üzere şu üç hadisi rivayet etmiştir:

1. Ebû Hüreyre'nin rivayetine göre, Peygamber efendimiz buyurmuş ki, ***Benî İsrâil'e "***(Beytülmakdis'e) ***şu hıtta*** (tövbe mağfiret) ***kapısından eğilerek giriniz de, rabbimiz, senden 'hıtta'*** (yani günahlarımızı mağfiret etmeni dileriz) ***deyiniz!" diye emrolundu da onlar***(dan zalim olanlar istihfaf için bu emirleri) ***tebdil ettiler ve ellerini kalçalarına dayayıp ayaklarını sürüyerek kibir ve gurur ile girdiler. "Hıtta" yerine de mühmel bir kelime ile "habbe" dediler.***[71] Fakat onların bu bayağı istihzalarını müthiş bir tâun ölediyle ödediler (el-Bakara, 2/58-59; el-A'râf, 7/161-162).

2. Yine Ebû Hüreyre'nin rivayetine göre, Hazret-i Mûsâ çok ciddi ve edepli bir tabiatta bulunduğu için olça bolça değil, sıkı ve düzgün giyinirdi, vücudunun hiçbir kısmı görünmezdi. Mûsâ'nın her vaziyetini istihfaf ve istihza vesilesi addeden Benî İsrâil, onun bu dürüst giyimini de vücudunda baras (abraşlık ve miskinlik) gibi bir ayıp ve âfet olduğunu işâaya vesile edinmişlerdi. Ahzâb sûresinin 69. âyetinin mazmunu veçhile Allah Teâlâ

71 {B3403 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 28.}

Mûsâ'nın ayıp ve âfetten berî olduğunu göstermeyi irade buyurup Mûsâ'nın yıkanmak için soyunup elbisesini koyduğu bir taş yuvarlanarak onu takip etmek zaruretinde kalan Mûsâ'nın vücudunun en güzel bir hilkatte olduğu görüldü.[72] Benî İsrâil'in Hazret-i Mûsâ hakkındaki ezâ ve cefalarının derecesini umumiyet itibariyle aşağıdaki hadis daha beliğ bir surette ifade etmektedir.

3. İbn Mes'ûd'dan gelen rivayete göre Peygamber efendimiz Huneyn Gazâsı ganimetini taksim ederken kendisine verilen hisseyi azımsıyan cahil bir bedevî veya münafık, "Şu taksim, hiç şüphesiz kendisinde Allah rızası kastedilmeyerek yapılmıştır" demişti. Bunu işiten Abdullah b. Mes'ûd diyor ki, "Gidip Resûlullah'a haber verdim. Bu münasebetsiz sözü işitince Resûlullah o derece asabîleşti ki hatta yüzünde hiddet âsârı belirdiğini gördüm. Sonra Resûlullah, *'Allah Mûsâ'ya rahmet etsin! Ona, benim uğradığım şu ezâdan ziyade ezâ olundu da o sabretti'* buyurdu."[73]

Hazret-i Âsiye

1391

عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَمُلَ مِنَ الرِّجَالِ كَثِيرٌ وَلَمْ يَكْمُلْ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا آسِيَةُ امْرَأَةُ فِرْعَوْنَ وَمَرْيَمُ بِنْتُ عِمْرَانَ وَإِنَّ فَضْلَ عَائِشَةَ عَلَى النِّسَاءِ كَفَضْلِ الثَّرِيدِ عَلَى سَائِرِ الطَّعَامِ.

Tercümesi

Ebû Mûsâ el-Eş'arî radıyallahu anhtan rivayete göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: Erkeklerden çoğu (fazilette) kemale erdi. Halbuki kadınlardan yalnız Firavun'un kadını Âsiye ile İmrân'ın kızı Meryem'den başka hiçbiri kemale erişemedi. (Ümmetimin kadınlarına karşı) Âişe'nin fazileti de tiridin, başka yemeklere karşı fazileti gibidir. {B3411 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 32.}

İzahı

Buhârî, bu hadisin mensup olduğu babın unvanında Tahrîm sûresinin son iki âyetini zikretmiştir ki meâlleri şöyledir: *"Allah*, (kâfirlerle karabeti olan) *müminler için de Firavun'un karısı* (ve Müzâhim'in kızı) *Âsiye'yi mesel* (fazilet örneği) *kılmıştır. Zira Âsiye,*

72 {B3404 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 28.}

73 {B3405 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 28.}

'Rabbim! Benim için yanında cennette bir ev yap da beni Firavun'dan ve onun kötülüklerinden kurtar. Zalimler güruhundan da halâs eyle!' diye dua etmişti. Allah, iman edenler için de İmrân kızı Meryem'i mesel (ismet numunesi) *kılmıştır. O Meryem ki ırzını sağlam korudu da biz ona ruhumuzdan nefhettik. O, rabbinin kelimelerini ve kitaplarını tasdik etmiş ve kendisini tamamıyla ibadete vermiş insanlardan idi."*[74]

Hazret-i Âsiye, Mûsâ'nın sebeb-i hayâtıdır ve Mûsâ'ya en büyük hizmetlerde bulunan ve nihayet iman eden yüksek iradeli bir kadındır. Mûsâ'nın velâdeti sırasında Allah Teâlâ tarafından vâlidesine çocuğu endişesiz emzirmesi, şayet çocuğu hakkında bir fenalık hissederse onu bir sandık içinde Nil'e bırakıp mahzun ve mükedder olmaması ve çocuğu kendisine iade edilip büyüdüğünde nübüvvet ve risâlet pâyesi verileceği vahyedilmişti.[75] Vahiy mûcibince Nil'e bırakılan ve nevzadı ihtiva eden sanduka Firavun'un sarayı sahilinden akıp giderken görülerek saraya alınmış ve Âsiye tarafından Firavun'a, ***"Bu yavrucak bana ve sana bir göz aydını olur, bunun hayatına kıymayınız! Belki bize bir faydası dokunur yahut evlât ediniriz"*** demişti de Firavun ve etbâı bu yumurcağın ileride fazilet namına kendileriyle karşılaşacağını ve nasıl kahramanlıklar göstereceğini anlamıyorlardı.[76]

Bu suretle Mûsâ'nın hayatını kurtaran Âsiye, ileride Mûsâ'ya iman ve mûcizelerini tasdik etmiş olmakla Mûsâ gibi o da Firavun ile karşılaşmış ve bu suretle Mûsâ'nın hayatı, Mûsâ'nın dini uğrunda kendi hayatını feda etmiştir. Âsiye'yi, Mûsâ'nın sıbtından ve en yakın akrabasından sayanlara göre Âsiye'nin dinî heyecanına kan gayreti de karışmış ve nihayet Firavun'un çok acı işkenceleri altında vefat etmiştir. Rivayete göre Hazret-i Âsiye hadisteki[77], ***"Rabbim cennetinde, civarında bana ev yap da beni Firavun'dan ve onun kötülüklerinden kurtar!"*** duasını bu işkencelere mâruz kaldığı sırada okumuş ve derhal kabul buyurulup cennetteki makamı kendisine gösterilmekle güle güle terk-i hayat etmiştir. Bu suretle Âsiye kadınlık âleminde en yüksek fazilet şâhikalarına yükselen iki kadından birisi oluyor. Hazret-i Meryem de, أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا[78] cümlesinin beliğ ifadesi veçhile elini, eteğini sıkı tutmak, namusunu ve iffetini muhafaza etmek hususunda kale kadar metin bir ruha, bir iradeye mâlikti. Ona yakasından ruh nefhetmek üzere Cibrîl temessül ettiği sırada bile, ***"Muhakkak senden rahmâna sığınırım!"*** diye korunmuştu.[79] Meryem bu derece mahçup ve çekingen bir kız olduğu için Allah onu bütün kadınlık âleminde görülmedik bir mazhariyetle ve ruhundan nefhetmek suretiyle ana yaptı ve bu ana ile oğlu âlemlere ibreti mûcip bir âyet bir mûcize kıldı.[80]

---

74 {et-Tahrîm, 66/11-12.}

75 Tâhâ, 20/38-39; el-Kasas, 28/7.

76 el-Kasas, 28/9.

77 {Dua, ayet-i kerîmede yer almaktadır. Bkz. et-Tahrîm, 66/11-12.}

78 el-Enbiyâ, 21/91.

79 Meryem, 19/17-18.

80 el-Enbiyâ, 21/91.

Bazı âlimler Âsiye ile Meryem hakkında vârit olan bu naslar ile istidlâl ederek Âsiye ile Meryem'in nübüvvetine kâil olmuşlardır. Hatta Eş'arî, kadın peygamberleri altıya çıkarmıştır ki, Havvâ, Sâre, Mûsâ'nın anası, Hâcer, Âsiye, Meryem'dir. Şârih Kirmânî ise "Kadınlar için nübüvvet olmadığında icmâ vardır" demiştir ki, icmâ olmasa bile en sahih olan budur.

Hazret-i Âişe hakkındaki fıkraya gelince, hadiste Âişe'nin bu ümmetin bütün kadınlarına efdaliyetine delâlet eden bir cihet yoktur. Yalnız bir teşbih ile fazl ü şerefi bildirilmiştir. Hazret-i Âişe'nin ilmi, edebi, ahlâkı ve sayılamayacak derecede şeref ve meziyeti olmakla beraber Fâtımatüzzehrâ'nın, Haticetülkübrâ'nın da pek çok hususiyetleri vardır. Bu hususiyetlerine göre İslâm ümmetinin bu üç anasının bir mukayesesi aşağıda "Fezâil" bahsinde gelecektir.

İzah etmekte bulunduğumuz Ebû Mûsâ el-Eş'arî hadisinden evvel Buhârî'nin Hazret-i Mûsâ'nın vefatına dair bir rivayeti de vardır ki bu eserimizde "Cenâze" bahsinde 659 numara ile geçmiştir.

Yûnus Aleyhi's-Selâm

1392

عَنْ ابْنَ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ مَا يَنْبَغِي لِعَبْدٍ أَنْ يَقُولَ إِنِّي خَيْرٌ مِنْ يُونُسَ بْنِ مَتَّى وَنَسَبَهُ إِلَى أَبِيهِ.

Tercümesi

İbn Abbas radıyallahu anhümânın Nebî sallallahu aleyhi ve sellemden rivayetine göre, Peygamberimiz hiçbir kişi için, "Ben muhakkak Yûnus b. Mettâ'dan hayırlıyım demek muvâfık değildir'' buyurmuş ve Yûnus'u babası Mettâ'ya nisbet etmiştir. {B3413 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 35.}

İzahı

"Ben Yûnus'tan hayırlıyım" hükmü iki ihtimale müsaittir: Biri, kişi nefsini Yûnus'a tercih etmek, öbürü mütekellim sîgasıyla Resûlullah kastolunarak, "Muhammed Yûnus'tan hayırlıdır" demek. İkinci ihtimale göre, "Peygamber efendimiz bu sözü tevâzuan söylemiştir" diyeceğiz. Çünkü sahih bir rivayete göre Resûlullah, *"Ben, Âdemoğulları'nın seyyidiyim ve en hayırlısıyım"*[81] buyurmuş olmakla Yûnus'tan ve bütün peygamberlerden efdal

81 {M5940 Müslim, Fezâil, 3. Rivayet metninde " ve en hayırlısıyım" ifadesinin karşılığı yer almamaktadır.}

olduğu şüphesizdir. Bunu da Peygamberimiz Allah'ın kendisine ihsan buyurduğu nimeti yâdetmek için söylemiştir. Kuru bir iftihar için değil.

Peygamberler arasında hassaten Yûnus'un zikredilmesi, Kalem sûresinin 48. âyetinde, "*Habîbim! Rabbinin hüküm ve takdirine inkıyâd et de sâhib-i Hût* (Yûnus) *gibi olma, O rabbine mağmûm bir halde ve öfke ile dua etmişti*" buyurulduğuna bakarak, "*Bu ilâhî hitap Yûnus'un mertebesini tenzile delâlet eder"* suretinde hatıra gelmesi melhuz olan bir vehmi karşılamak içindir. Bunun için Peygamberimiz "Beni Yûnus'a tercih etmeyiniz" demiş oluyor.

Tarihçilerin bildirdiklerine göre, Yûnus Ninevâ şehri halkındandır. Eski Asur hıttasının merkezi ve Asur Devleti'nin pâyitahtı olan bu şehrin yarım milyondan fazla nüfusa mâlik olan halkının ahlâkı bozulup puta taptıklarından, bunları ıslah ve tevhide davet için Yûnus peygamber ba'solunmuştur. Fakat Yûnus ibtidâ davetinde muvaffak olamamıştı. Hazret-i Ali'den gelen bir rivayete göre, Yûnus otuz yaşında ba'solunup, otuz üç sene davet ettiği halde ancak iki kişi icâbet etmişti: Birisi bir âlim ve hakîm, öbürüsü bir âbid ve zâhid. Bu muvaffakiyetsizliğinden müteessir olan Yûnus, وَذَا النُّونِ إِذْ ذَهَبَ مُغَاضِبًا [82] âyeti mûcibince kavmini bırakıp Tarsus'a çekilmişti ve Ninevâ'dan bu ayrılış Cenâb-ı Hak'tan bir emir telakki ederek vâki olmamıştı. Bir peygamber için bu bir kusur idi.

Her ne ise Yûnus oradan hamûlesi ağır bir gemiye binerek denize açılmış ve müthiş bir fırtına üzerine geminin hamûlesi hafifletilmek istenildiğinde kura ile denize atılanlar arasında Yûnus da bulunarak bir balığa lokma olmuştu. İşte Yûnus bu müşkül vaziyette öfkeli olarak Allah'a niyaz etti[83] ve Cenâb-ı Hakk'a, لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ [84] diye yalvardı. Duası kabul olunup derhal balığın karnından halâs edilerek yine kavmini irşad ve davete memur edildi. Bu defa Yûnus muvaffak olmuş ve kavmi iman etmiştir.

Şu hulâsa ettiğimiz Yûnus vâkıası Sâffât sûresinin 139. âyetinden 148. âyetine kadar devam eden on âyetin bir hulâsasıdır. Bu âyetleri Buhârî bazı tefsirlerine işaret ederek izah etmekte bulunduğumuz İbn Abbas hadisinin unvanında zikretmiştir ki meâlleri şöyledir: *"Hiç şüphesiz Yûnus da gönderdiğimiz peygamberler cümlesindendir. Bir zaman Yûnus* (kavmine darılıp) *dolu bir gemiye kaçmıştı ve kura çekilerek denize atılanlardan olmuştu da nefsine levmeden Yûnus'u bir balık lokma etmişti. Eğer Yûnus Allah'ı çok tesbih edenlerden olmasaydı, kıyamet gününe kadar balığın karnında kalırdı. Hemen biz onu hasta* (baygın) *bir halde boş bir sahaya fırlattık ve üzerine bal kabağı nevinden* (gölgelemeye elverişli) *bir ağaç bitirdik ve yüz bin yahut daha çok* (nüfuslu kavmi)*ne gönderdik. Bu defa onlar da iman ettiler. Biz de onları bir zamana kadar müstefit oldukları halde yaşattık."*

Râvi İbn Abbas, hadisinin sonundaki, "Yûnus, babası Mettâ'ya nisbet olunmuştur" fıkrasını da rivayet etmesi; Mettâ, Hazret-i Yûnus'un anasıdır; peygamberden iki zat anasına nisbet olunmuştur ki, Îsâ b. Meryem, Yûnus b. Mettâ'dır diyenler bulunmasına

82 el-Enbiyâ, 21/87.

83 el-Kalem, 68/48.

84 el-Enbiyâ, 21/87.

mebnîdir ve bunları reddir. İmam Buhârî'nin son rivayetinden Firebrî, Mettâ nübüvvet hânedanından salih bir kişi idi demiştir.

Şuayb Aleyhi's-Selâm

Buhârî'nin Yûnus kıssasından evvel Şuayb peygambere dair de bir babı vardır. Müellif bu babında hiçbir hadis rivayet etmeyip, yalnız Hûd sûresinin 84. ve mâba'dı âyetlerinin birçok yerini tefsir etmiş bulunduğundan, biz de o tefsirlere göre tercüme ederek Şuayb kıssasını da bildireceğiz. Bu âyetlerin daha açık anlaşılması için ihzârî bazı mâlûmatı takdim etmek isteriz: Şuayb aleyhi's-selâm Medyen, ahalisine ba'solunmuştur. Medyen, İbrâhim aleyhi's-selâmın oğludur. Medyen'in nesebinden gelen kavme ehl-i Medyen denilmiştir. وَإِلَى مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا [85] âyet-i kerîmesi delâletiyle Şuayb da İbrâhim evlâdından ve ehl-i Medyen'dendir. Sonra Medyen Bahr-i Ahmer civarında Hazret-i Şuayb'ın tesis ettiği kasabaya ıtlak edilmiştir. Ehl-i Medyen putperest idiler. Ölçüleriyle, tartılarıyla ve silik, kesik, vezni bozuk paralarıyla halkı aldatırlardı. Bunları tevhide davet ve bu fena hareketlerinden men ve tahzir için Şuayb peygamberler ba'solunmuştur. "Hatîbü'l-enbiyâ" namıyla mâruf olan bu aziz peygamberin ehl-i Medyen'i daveti ve onların muhalefeti ve sonra helâkleri şöyle bildirilmiştir: *"Medyen halkına da onların kardeşi Şuayb'ı peygamber olarak gönderdik. Şuayb onlara, "Ey kavmim! Allah'a kulluk ediniz! Sizin için O'ndan başka* (ibadet edecek) *hiçbir ilâh yoktur. Kile ve teraziyi de eksik tutmayınız! Muhakkak surette ben sizi bir servet içinde görüyorum.* (Buna şükretmezseniz) *üzerinize çöküp sizi kaplayacak bir günün azabından elbette korkarım. Ey kavmim! Kileyi, teraziyi denk ölçüp tartınız ve halkın eşyasına haksızlık etmeyiniz! Yeryüzünde yaramazlıkla halkın dirliğini bozmayınız! Allah'ın helâlinden bıraktığı kâr –eğer müminseniz– sizin için daha hayırlıdır. Bununla beraber ben üzerinizde bir muhafız da değilim" demişti. Medyenliler* (istihza ederek), *"Ey Şuayb! Atalarımızın taptıkları şeyleri bırakmamızı yahut mallarımızda dilediğimiz gibi tasarruf etmeyeceğimizi sana namazın mı emrediyor? Şüphesiz ki sen çok uslu ve son derece akıllısın!" dediler. Şuayb aleyhi's-selâm, "Ey kavmim! Bana söyler misiniz? Eğer ben rabbim tarafından verilen bir burhan üzerine* (meb'ûs) *bulunuyorsam ve rabbim kendisinden bana güzel bir rızık ihsan ettiyse* (bu temiz nimeti haram ile kirletmem yakışır mı?) *Ben size yasak ettiğim kötü kazançları size muhalefet edip kendim kazanmak istemiyorum. Ben yalnız gücüm yettiği kadar sizi ıslah etmek istiyorum. Muvaffakıyetim ise ancak Allah'*(ın tevfiki) *iledir. Ben yalnız O'na dayandım ve herhalde O'na yönelirim. Ey kavmim! Bana muhalefetiniz Nûh kavmine yahut Hûd kavmine yahut Sâlih kavmine isabet eden belâ gibi sakın sizi bir felâkete uğratmasın! Lût'un kavmi* (de günahkârlıkta) *sizden uzak değildi. Rabbinize istiğfar ediniz! Sonra O'na tevbe ediniz! Muhakkak ki, Rabbim çok merhametlidir, müminleri çok sever" buyurdu.*

---

85 el-A'râf, 7/85; Hûd, 11/84; el-Ankebût, 29/36.

Medyenliler, "Ey Şuayb! Biz senin söylediğin sözlerden çoğunu iyi anlamıyoruz ve seni içimizde zayıf görüyoruz. Taallukatından beş on (aziz kişi)*nin hatırı olmasaydı, muhakkak seni taşlardık. Senin bizim yanımızda ehemmiyetin yoktur" dediler. Şuayb aleyhi's-selâm, "Ey kavmim! Nazarınızda benim kabilem efradı Allah'tan daha aziz midir de Allah'a hiç iltifat etmiyorsunuz? Muhakkak ki rabbim sizin bu hareketlerinizi kemaliyle bilir. Ey kavmim! Siz dilediğinizi bütün kuvvetinizle yapınız! Ben de şüphesiz vazifemi yapıyorum. Kişiyi rezil edecek azap kime gelecektir ve kim yalancıdır? Yakında görürsünüz! Şimdi* (sonunu) *gözleyiniz, ben de sizinle beraber* (o günü) *muhakkak gözlüyorum" dedi.* (Allah Teâlâ buyurur ki), *"Vaktâ ki emrimiz*(in tecelli zamanı) *geldi. Şuayb'a ve onunla beraber iman edenlere tarafımızdan bir rahmet olarak necat verdik. Şu zalimleri ise müthiş bir* (azap) *sayha*(sı ve bir recfe) *yakaladı da oldukları yerde çökmüş olarak sabaha erdiler* (ve öyle yok edildiler) *sanki onlar, bu ilde yaşamamışlardı. Semûd nasıl* (bir sayha ile hayattan) *uzaklaştıysa, varsın Medyen de öyle yıkılsın gitsin!"*[86]

Buhârî, Hûd sûresinin meâllerini naklettiğimiz bu âyetlerinden sonra Şuarâ sûresinin 176. âyetine işaret ederek Şuayb peygamberin ümmetine Kur'an dilinde "*Ashâb-ı Eyke*" de denildiğini ve bu kelimenin *"leyke"* de okunduğunu bildiriyor. Eyke, sık ve ağaçları birbirine girift ormanlığa denir. Şuayb'ın bu mıntıkadaki ümmeti, sık bir ormanlığa sahip oldukları için Ashâb-ı Eyke denilmiştir.

Ashâb-ı Eyke, Medyen halkının başkasıdır ve Şuayb aleyhi's-selâm Eyke ahalisinden değildir. Bu cihetle Şuayb'ın Medyenliler'e ba'solunduğunu ifade eden âyette "kardeşiniz" denildiği halde Ashâb-ı Eyke'den bahseden âyette kardeşlik kaydı bulunmamıştır. Ensâb ilminin ilk vâzı'larından Ruşâtî, "Eyke, Şuayb aleyhi's-selâmın gönderildiği deniz sahilinden Medyen'e varıncaya kadar devam eden bölgedir ve bu mıntıkanın ağaçları mukil ağacıdır" diyor ki zamk-ı Arabî istihsal olunan ağaçtır. Hazret-i Şuayb'ın Ashâb-ı Eyke'yi irşadı da Şuarâ sûresi âyetlerinde şöyle bildiriliyor: *"Ashâb-ı Eyke kendilerine gönderilen peygamberleri yalanladılar. Şuayb onlara, 'Siz Allah'tan korkmaz mısınız? İyi biliniz ki ben size gönderilen emin bir peygamberim. Şu halde Allah'tan korkunuz ve bana itaat ediniz! Ben bu irşadım mukabilinde sizden bir ücret istemem. Benim ecrim yalnız âlemlerin rabbine aittir. Kileyi tam ölçünüz de hak geçirenlerden olmayınız! Ayarı doğru terazi ile de tartınız ve halkın eşyalarını değerinden aşağı düşürmeyiniz! Hem yeryüzünde fesatçılarla ortalığın nizamını bozmayınız! Sizi ve sizden evvelki ümmetleri o yaratan* (Allah')*tan korkunuz!" dedi. Ashâb-ı Eyke, "Ey Şuayb! Muhakkak sen sihirlenmişlerdensin. Sen de ancak bizim gibi beşerden başka bir şey değilsin. Hem biz muhakkak seni yalancılardan sanıyoruz. Eğer doğrulardan isen haydi gökten bir tabakayı üzerimize düşürüver* (de bizi öldür)*" dediler. Şuayb peygamber, "Rabbim yaptıklarınızı çok iyi bilir." Hulâsa Ashâb-ı Eyke Şuayb'ı yalanladılar. Onları da o zulle gününün*[87]

---

86 {Hûd, 11/84-95.}

87 Zulle, bulutun ve ağacın gölgesine denir. Ashâb-ı Eyke helâk edildiği sırada güneş müthiş bir hararet neşretmiş ve halk bunalmış, bu sırada gökyüzünde bir bulut belirmiş, sayesinde serin bir rüzgâr esmeye

azabı yakaladı. Hakikaten o (âsumanî zulle) *büyük bir günün azabı idi. Bunda* (şuur sahipleri için) *muhakkak bir âyet vardı. Fakat Ashâb-ı Eyke'nin çoğu mütenebbih olup iman etmedi."*[88]

Dâvûd Aleyhi's-Selâm

1393

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم قَالَ خُفِّفَ عَلَى دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ الْقُرْآنُ فَكَانَ يَأْمُرُ بِدَوَابِّهِ فَتُسْرَجُ فَيَقْرَأُ الْقُرْآنَ قَبْلَ أَنْ تُسْرَجَ دَوَابُّهُ وَلَا يَأْكُلُ إِلَّا مِنْ عَمَلِ يَدِهِ.

Tercümesi

Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan rivayete göre Nebî sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: Dâvûd aleyhi's-selâma (kendisine vahyolunan Zebûr'u) okumak kolaylaştırıldı. Dâvûd kendisinin (ve maiyetinin) binit hayvanlarının (sefere) hazırlanmasını emrederdi de onlar eğerlenirdi ve bunlar eğerlenmezden evvel Zebûr'u okur(da hatmeder)di. Yine Dâvûd yalnız kendi elinin emeğinden yerdi. {B3417 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 37.}

İzahı

Bu hadisi Buhârî, Dâvûd peygamberin menâkıbı hakkında açtığı bir babın hadisleri arasında zikretmiştir. Unvanında da Nisâ sûresinin, *"Dâvûd'a da Zebûr'u verdik"* meâlindeki 163. âyeti zikredilmiştir. Bu âyet üst taraflarıyla beraber şu meâldedir: *"Ey Muhammed, biz sana vahyettik, nasıl Nûh'a ve Nûh'tan sonraki* (peygamber)*lere vahyettikse. Yine biz, İbrâhim'e, İsmâil'e, İshak'a, Ya'kūb'a ve Ya'kūb oğullarına, Îsâ'ya, Eyyûb'e, Yûnus'a, Hârûn'a, Süleyman'a da vahyettik, Dâvûd'a da Zebûr'u verdik."*

Dâvûd'un babası İşâ'dır. Neseb silsilesi Hazret-i İbrâhim'e çıkar, *Zebûr* da Dâvûd'a verilen mukaddes kitabın adıdır. Ebû Sâlih'in İbn Abbas'tan rivayetine göre, Allah Teâlâ, Zebûr'u Dâvûd peygambere İbrânî dil ile yüz elli sûre olarak göndermiştir. Bu sûrelerden ellisi Buhtünnasr'dan, ellisi Rum'dan kendisine mülâki olanlardan bahseder. Elli âyetinde de mev'izalar, hikmetler vardır, *Zebûr*'da helâl ve harama, hudut ve ahkâma dair bir şey yoktur ve *Zebûr* Dâvûd'a ramazan ayında indirilmiştir. Buhârî Zebûr kelimesi Zübür'ün müfredi olduğunu, kitap mânasına delâlet ettiğini bildiriyor.

---

başlamıştı. Halk bu bulutun gölgesine sığındığı sırada bulut bunları ateş halinde bastırarak helâk etmiştir.

88 eş-Şuarâ, 26/176-190.

Bundan sonra da Buhârî, Sebe' sûresinin 10 ve 11. âyetlerini tefsir ediyor ki bu tefsire göre meâlleri şöyledir: *"Biz tarafımızdan Dâvûd'a diğer peygamberlerden fazla hususi bir fazilet* (ve mûcize olarak Zebûr, güzel sadâ ve edâ) *verdik de, "Ey dağlar, siz onunla beraber tesbih* (edip âhenkli nağmeler) *yapınız! Ey kuşlar, siz de* (onunla beraber ötünüz dedik)*. Yine biz, Dâvûd'a demiri* (hamur gibi) *yumuşattık. Şimdi ey Dâvûd! Bol zırhlar yap ve örmekte iyi oranla* (da biçimine koy! Çivileri ve halkaları ne çok ince, ne de fazla kalın olsun)*. Ey Dâvûd ve ashabı! İyi bir eser vücuda getiriniz! Çok iyi biliniz ki ben sizin yapmakta ve yapacak olduğunuz eserlere dikkatle bakarım."*

Bu âyetlerden öğrendiğimize göre, Dâvûd peygamber en güzel bir sada ve edaya mâlikti. Rivayete göre Dâvûd bülend-sada ile *Zebûr* okumaya başlayınca dağlar icâbet ederdi. Kuşlar da başı ucunda uçuşmaya başlardı. Hâlâ halk dilinde güzel sesten kinaye olarak Dâvûdî ses denilir. İkinci öğrendiğimiz de Dâvûd'un kuvvetidir. Yine rivayete göre, Dâvûd Allah Teâlâ'dan kendisini beytülmâlden müstağni kılacak ve ailesini geçindirecek bir geçim yolu ihsan etmesini istemiş, Allah da Dâvûd'un eline demiri hamur yapacak bir kuvvet vermiş, o da elinin emeği ile geçinmiştir.

Bu Ebû Hüreyre hadisinden sonra Buhârî'nin Dâvûd orucuna ve Dâvûd namazına dair iki rivayeti vardır. Bunlardan biri hulâsa olarak şöyledir: Bir kere peygamberimize, Abdullah b. Amr'ın her günün gecesinde namaz kıldığını, gündüzleri de oruç tuttuğunu söylemişler. Peygamber efendimiz kendisinden sorduğunda o da itiraf edince, Resûlullah, *"Buna gücün yetmez; bazı günler oruç tut, bazı günler iftar et; gecenin bir kısmında uyu ve bir kısmında da namaz kıl!"* buyurmuş ve ayda üç gün oruçlu olursa, –bir haseneye on misli mükâfat mukarrer olduğuna göre– her gün oruç tutulmuş gibi olacağını öğretmiş. Abdullah bu miktara kanaat etmeyerek, "Yâ Resûlellah! Bundan fazlasına da gücüm yeter" demiş. *"Öyle ise bir gün oruç tut, iki gün ye!"* buyurulmuş. Abdullah bu defa da "Bundan fazlasına da takatim yetişir" demesi üzerine Peygamber efendimiz, *"Öyle ise bir gün oruç tut, bir gün iftar et! İşte bu Dâvûd orucudur"* buyurmuş. İbn Amr'ın bundan fazla dileğine karşı *da. "Bundan efdal oruç yoktur*" buyurulmuş.[89]

İkinci rivayete göre de Peygamberimiz, *"Allah Teâlâ'ya en sevimli oruç, Dâvûd orucudur. O, bir gün oruç tutar, bir gün iftar ederdi. Allah'a en sevimli namaz da Dâvûd namazı idi. O, her gecenin yarısında uyurdu, üçte birinde namaz kılardı. Altıda birinde yine uyurdu"* buyurmuştur.[90] Bu eserimizde 594 numaraya bakınız!

Bu hadislerden sonra Buhârî Dâvûd peygamberin zekâsını, hüküm ve kazâda isabetini bildirmek üzere de bir bab açarak bunda Sâd sûresinin şu meâldeki 17. ve mâba'dı âyetlerini zikretmiştir: *"Yâ Muhammed! Sen onların dediklerine sabret de kudret sahibi Dâvûd kulumuzun hayatını hatırla! Çünkü o, Allah'ın fena addettiği her şeyden tamamıyla*

89 {B3418 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 37.}

90 {B3420 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 38.}

dönmüştü. Biz dağları ona mutî kılmıştık. Dağlar onunla beraber günün sonunda ve önünde nağme ile tesbih ederlerdi. Kuşları da toptan musahhar kıldık. (Onlar da Dâvûd ile beraber âhenktar tesbih ederlerdi). *Dağlar, kuşlar Dâvûd'a mutî idi. Bir de biz Dâvûd'un mülkünü, saltanatını kuvvetlendirdik ve ona hikmet* (nübüvvet, *Zebûr) ve hak ile bâtılı, sahih ile fâsidi ayırt edebilecek kazâ kabiliyeti verdik. Bir de* (ey Dâvûd) *hasım haberi* (vâkıası) *hatırına geldi mi? Hani hasımlar* (binlerce saray muhafızına rağmen sarayın surunu aşıp) *mihraptan atlamışlar, Dâvûd'un huzuruna ansızın girivermişlerdi. O zaman Dâvûd, o hasımlardan* (ihtilâlciler midir? diye) *korkmuştu da iki muhâsım ona, "Ey Dâvûd, Korkma! Biz bazımız bazımıza haksızlık eden iki muhâsımız. Binaenaleyh aramızda hak ve adaletle hükmet, hiç korkma ve bize doğru yolun ortasını göster, di*(yerek birisi davayı şöyle tasvir et)*ti: 'Şu benim din kardeşimdir. Onun doksan dokuz dişi koyunu var, benim ise bir dişi koyunum var. Böyle iken, onu da benimkilere ilâve et* (bana ver)*' dedi ve muhâverede bana galebe etti. Dâvûd, 'Doğrusu kardeşin senin bir dişi koyununu, kendi koyunlarına ilâve talebinde bulunmakla sana zulmetmiştir ve esasen şeriklerin pek çoğu birbirine* (ihtirasla) *tecavüz ederler. Yalnız iman edip de iyi hareket edenler başka; onlar da pek azdır' buyurdu."*[91]

Süleyman Aleyhi's-Selâm

1394

وَعَنْهُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ مَثَلِي وَمَثَلُ النَّاسِ كَمَثَلِ رَجُلٍ اسْتَوْقَدَ نَارًا فَجَعَلَ الْفَرَاشُ وَهٰذِهِ الدَّوَابُّ تَقَعُ فِي النَّارِ وَقَالَ كَانَتِ امْرَأَتَانِ مَعَهُمَا ابْنَاهُمَا جَاءَ الذِّئْبُ فَذَهَبَ بِابْنِ إِحْدَاهُمَا فَقَالَتْ صَاحِبَتُهَا إِنَّمَا ذَهَبَ بِابْنِكِ وَقَالَتِ الْأُخْرَى إِنَّمَا ذَهَبَ بِابْنِكِ فَتَحَاكَمَتَا إِلَى دَاوُدَ فَقَضَى بِهِ لِلْكُبْرَى فَخَرَجَتَا عَلَى سُلَيْمَانَ بْنِ دَاوُدَ فَأَخْبَرَتَاهُ فَقَالَ ائْتُونِي بِالسِّكِّينِ أَشُقُّهُ بَيْنَهُمَا فَقَالَتِ الصُّغْرَى لَا تَفْعَلْ يَرْحَمُكَ اللّٰهُ هُوَ ابْنُهَا فَقَضَى بِهِ لِلصُّغْرَى.

Tercümesi

Yine Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan gelen rivayete göre, Ebû Hüreyre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin şöyle buyurduğunu işitmiştir: Benim (insanları cehennemden korumak için İslâm'a davetteki) benzerimle (bâtıl üzerine ısrarda) insanların benzeri şu bir kişinin hal ve şanı gibidir ki o, (oda-

91 {Sâd, 38/17-24.}

sında) bir ateş (bir mum) yakmış, kelebekler ve şu (sivrisinek gibi) birtakım hayvanlar kendilerini ateşe atmaya başlarlar.

Yine Ebû Hüreyre rivayetle der ki, "(Vaktiyle) iki kadın ve kadınlarla beraber onların iki oğlan çocukları vardı. Bunlar (yolda giderken) kurt gelerek bunlardan birinin (büyük kadının) çocuğunu hemen kapıp gitmiş. Bunun üzerine (çocuğunu kurt kapan büyük) kadın eşi (küçük) kadına, 'Kurt senin çocuğunu götürdü' der. Öbür kadın da, 'Hayır, senin çocuğunu götürdü' der. Nihayet bu iki hasım muhakemelerini Dâvûd'a arzederler. O da oradaki büyük kadına hükmeder. (Kurdun kaptığı çocuk küçük kadına ait olur). Bunlar muhakemeden çıkıp Dâvûd'un oğlu Süleyman'a giderler ve (babasının hükmünü istinâfen) ona bildirirler. O da, 'Haydi bana bir bıçak getiriniz! Çocuğu iki kadın arasında paylaştırayım' demiş. Bunun üzerine küçük kadın, 'Aman öyle yapma! Allah sana rahmet etsin! Çocuk bu kadınındır' demekle Süleyman da çocuğun küçük kadına ait olduğuna hükmetmiştir."[92]

İZAHI

Bu hadisin birinci fıkrası mürekkep bir teşbihi ihtiva etmektedir. Bunu Nevevî izah ederek demiştir ki: 1. Resûlullah kendisine muhalefet eden müşrikleri kelebeklere benzetmiştir. 2. Müşrikleri peygamber menettiği halde onların tehâlükle âhiret ateşine atılmalarını da kelebeklerin hırs ile kendilerini dünya ateşine atmalarına teşbih buyurmuştur. Müşebbeh ile müşebbehün bih arasındaki iştirak ve münasebet de şunlardır: a) Nefsin arzusuna uymak, b) İyiyi, kötüyü; hakkı, bâtılı ayırt etmekteki kifayetsizlik, c) İki zümre her birinin kendi hayatlarına kıymaktaki hırsı. İbnü'l-Arabî de şöyle demiştir: Peygamber'in bu sözü, mânası çok bir meseldir. Bu temsil ile istihdâf edilen cihet şudur: İnsanlar, kendilerini cehennem ateşine sürükleyen kötü şeyleri, kendi canlarına kıymak için yapmazlar. Belki menfaat kastıyla, nefsin temayülüyle yaparlar. Nasıl ki pervane kendisini ateşe, onun içinde ölmek için atmaz. Belki ziyânın nuruyla yâr ve hemdem olmak, birlik yaşamak için atar.

Hadisin ikinci fıkrasındaki baba, oğul iki peygamberin bir hadise hakkında mütehâlif ictihadlarını tevcih için hadis şârihleri birbirine aykırı mütalaalarda bulunmuşlarsa da geçmiş bir şeriata ait olan ve Peygamberimiz tarafından vechi bildirilmeyen bir mesele hakkındaki mütalaalar, dedikodu mahiyetinde olduğundan, bunları nakletmiyoruz.

Ebû Hüreyre'nin bu hadisini Buhârî Süleyman peygamberin menâkıbını bildirmek üzere açtığı bir babında rivayet etmiş ve unvan olarak da Sâd sûresinin 30. âyetini zikretmiştir ki meâli şöyledir: *"Biz, Dâvûd'a da Süleyman'ı ihsan ettik.* (Süleyman) *ne güzel kuldur.*

92 {B3426-B3427 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 40.}

Hakikaten o (tesbih ile, tövbe ile) *Allah'a doğru dönen bir kuldur."*[93] Sonra Buhârî bu sûrenin, *"Yâ rab! Beni yarlığa da bana bir mülk* (bir saltanat) *ihsan buyur ki, o benden sonra hiçbir kimseye yaraşmasın"* dua ve temennisini bildiren 35. âyetini zikretmiştir. Ondan sonraki âyetlerde de o saltanat izah edilerek, *"Biz, Süleyman'a* (hususi) *bir yeli inkıyâd ettirdik.* (Bir halde ki) *rüzgâr, Süleyman'ın dilediği tarafa onun emriyle hoş bir surette akacak ve esecektir ve şeytanları, iyi bina yapan* (mimar, kalfa gibi) *sanatkârları,* (maharetli deniz) *dalgıçlarını" ve daha, birbirine bukağılı başkalarını da teshîr ettik.* (Süleyman'a dedik ki:) *"Ey Süleyman! Bu bizim* (sana mahsus) *bir ihsanımızdır. Artık külfetsiz olarak sen* (dilediğine ister) *minnet* (ve ihsan) *et yahut tut* (kimseye verme) *muhakkak ki Süleyman için yanımızda kati bir yakınlık ve* (cennette) *varılacak bir makam vardır."*[94]

Buhârî, Sebe' sûresinin 12 ve müteakip âyetlerinde tâdât olunan nimetlere de işaret etmiştir ki bu âyetlerin meâlleri şöyledir: *"Biz Süleyman'a da rüzgârı verdik. Onun sabah* (seferi) *bir ay, akşam* (seferi) *de bir ay*(lık mesafe)*dir. Biz ona demir pınarını* (madenini) *de* (eritip) *akıttık. Rabbinin izniyle* (onun iki) *eli altında çalışan cinlerden bir sınıf da vardı. Şayet onlardan her kim emrimizden dönerse, ona cehennem azabından tattırırız. Onlar Süleyman'a mihraplardan* (mescidlerden, azizlere ait) *timsallerden* (mutfak levazımı) *büyük havuzlar gibi tepsiler ve kâselerden, sabit kazanlardan her ne isterse yaparlardı. Ey Dâvûd hânedanı! Şükr*(etmey)*e çalışınız! Halbuki kullarımdan hakkıyla şükredenler azdır. Vaktâ ki Süleyman'a ölüm hükmettik. Hiçbir şey cinlere, onun öldüğüne kılavuzluk edip bildirmedi. Ancak bir ağaç kurdu onun dayandığı asâsını yiyordu. Bu sebeple* (asâyı güve yeyip) *Süleyman yıkılınca açığa çıktı ki eğer cinler gaybı bilir olsalardı bu zilletli azap içinde eğlenmezlerdi."*[95]

Buhârî bu unvanında Sâd sûresinin 30. âyetinin tefsirine de işaret etmiştir ki onu takip eden âyetlerle beraber meâlleri şöyledir: *"Süleyman'a* (bir kere) *zevalden sonra sâfinât*[96] *olan seyri süratli* (cihad) *atları arzolunduğunda* (onlarla meşgul olarak ikindi namazını geçirmişti). *Bunun üzerine Süleyman, "At sevgisine fazla düşkünlüğüm hiç şüphesiz beni rabbime ibadetten alıkoydu" di*(*ye* eseflen)*di. Nihayet atlar ahıra kapandı.* (Bir müddet sonra) *Süleyman, "O atları bana getiriniz" dedi de* (atlar getirilince) *onların bileklerini ve boyunlarını okşamaya başladı. Muhakkak surette biz, bir* (kere) *de Süleyman'ı imtihan etmiştik, onun tahtı üzerine bir ceset bırakmıştık da sonra Süleyman* (tövbe ederek) *bize rücû etmişti."*[97]

---

93 {Sâd, 38/30.} وَوَهَبْنَا لِدَاوُودَ سُلَيْمَانَ نِعْمَ الْعَبْدُ إِنَّهُ أَوَّابٌ

94 {Sâd, 38/35-40.} (قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِنْ بَعْدِي) إلى قوله عز وجل (وَإِنَّ لَهُ عِنْدَنَا لَزُلْفَى وَحُسْنَ مَآبٍ)

95 {es-Sebe', 34/12-14.} (وَلِسُلَيْمَانَ الرِّيحَ غُدُوُّهَا شَهْرٌ وَرَوَاحُهَا شَهْرٌ) إلى قوله تعالى (مَا لَبِثُوا فِي الْعَذَابِ الْمُهِينِ)

96 Sâfinât, sâfinin cem'idir. Sâfin, üç ayağı üzerinde durup dördüncü ayağının tırnağını yere diken cins Arap atına denir. Atın asaletine delâlet eden bu vaziyetine sufûn ıtlak olunur. Rivayete göre Süleyman aleyhi's-selâm öğle namazını kıldıktan sonra tahtına otururdu. Bin kadar en cins Arap atları kendisinin tetkikine arzolunurdu.

97 {Sâd, 38/31-34.} Nassın pek mücmel olarak haber verdiği bu vâkıanın yani bu fitne ve imtihanın ve taht üzerine bırakılan cesedin neden ibaret olduğu hakkında müfessirler türlü türlü ihtimaller bildirmişlerse de her birinin bir mahzuru bulunan bu ihtimaller arasında şârih Aynî tarafından en münasip

Bundan sonra Buhârî'nin bir rivayeti daha varsa da bu eserimizde 288 numara ile tercümesi geçmiştir, oraya bakınız!

Hazret-i Lokmân

Buhârî'nin Süleyman kıssasından sonra Lokmân ve Zekeriyyâ peygamberlere ait iki bâbı daha vardır ki, müellif Zebîdî ihtisar için bunları *Tecrîd*'e almamıştır. Bahsimiz "Ehâdîs-i Enbiyâ" olduğu için bunları bildirmeden geçmeyeceğiz.

Lokmân'ın nesebi, İbn İshak'ın beyanına göre dördüncü batında Hazret-i İbrâhim'e varır. Vâkıdî de Lokmân'ın Benî İsrâil kadısı olduğunu, Eyle ve Medyen taraflarında oturduğunu ve Eyle'de öldüğünü bildirmiştir. İkrime'ye göre Lokmân Nebî'dir. Hekim olduğunda ise ulemânın ittifakı vardır. Kur'an'da Lokmân'a dair müstakil bir sûre vardır ki bunda oğluna verdiği nasihatleri bildirilmiştir. Şimdi bunları göreceğiz: *"Lokmân'a da muhakkak ki biz, hikmet* (akıl, ilim, amel, re'yinde isabet hassaları) *verdik, Allah'a şükret* (dedik). *Her kim şükrederse o, yalnız kendi lehine şükretmiş olur. Her kim de küfrederse* (yalnız kendi zararına etmiş olur). *Çünkü Allah ganîdir* (kimsenin şükrüne ihtiyacı yoktur) *hamîddir* (halkın övmesine muhtaç değildir). *Yâ Muhammed! Lokmân'ın oğluna öğüt vererek söylediği* (şu nasihatleri)*ni de an! Ey oğulcuğum! Allah'a şirk koşma. Çünkü şirk şüphesiz büyük bir zulümdür. Ey oğulcuğum!* (İyi veya kötü) *işlediğin işler hardaldan bir tane ağırlığında olsa da, o, sert bir kaya içinde* (gizli)*; yahut göklerde yahut da yer altında* (uzak) *bulunsa da Allah onu muhakkak getirir. Çünkü Allah latîftir* (bütün gizli şeylere kudreti)*, habîrdir* (ilmi taalluk eder)*. Yavrum! Namaz kıl! Mâruf ile* (ve hakça, halkça iyiliği mâlûm şeylerle) *emret, münkerden* (kötü şeylerden) *de nehyeyle!* (Bu tebligatın neticesinde) *başına gelen musibetlere de sabreyle! Şüphesiz ki bu öğütlerim yapılacak işlerin en kati olanlarındandır. Bir de* (yavrum) *halka* (kibirlenerek) *yüzünü karşı tarafa çevirme! Yeryüzünde de salına, salına yürüme! Çünkü Allah kendini beğenen ve öğünen kimseleri sevmez.* (Yavrum!) *Yürüyüşünde de itidal üzere ol!* (Ne tiz, ne yavaş yürü). *Görüşürken de sesin*(i tonun)*dan biraz aşağılat! Çünkü seslerin en kötüsü şüphesiz eşeklerin sesidir."*[98]

Bundan sonra Buhârî Abdullah b. Mes'ûd'dan şu meâldeki hadisi rivayet ediyor: *"İman edip de imanlarına zulüm karıştırmayanlar, işte emn ü eman onlar içindir. Doğru yola*

---

olarak ihtiyar olunan şudur: Bu vâkıadaki ceset, Süleyman'ın oğlunun cesedidir. Şöyle ki: Süleyman aleyhi's-selâmın bir oğlu dünyaya gelmişti. Şeytanlar, bu çocuğun ileride babası üzerinde müessir ve vefatında vâris olarak kendilerinin Süleyman saltanatındaki mevkilerinin haleldâr olmasından korkup, "Biz, bu çocuğu öldürürüz. Yoksa Süleyman'dan sonra bununla yaşayamayız" demişlerdi. Süleyman peygamber cinlerin bu kötü tasavvurlarını anlayınca bir buluta emretmiş ve bulut çocuğu alıp götürmüştür. Bu hareketinden dolayı Süleyman'a Allah Teâlâ tâbetmiş ve çocuk ölü olarak tahtı üzerine bırakılmıştır.

98 {Lokmân, 31/12-19.} (وَلَقَدْ اٰتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ) إلى قوله عز وجل (إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ)

giden de onlardır”[99] meâlindeki âyet-i kerîme nâzil olduğunda müslümanlara ağır gelerek, “Yâ Resûlellah! Bizim hangimiz nefsine zulmetmez ki onun imanı, nefsine zulmetmemekle şaibeli olmasın?” demişlerdi de Resûlullah onlara, *“Bu âyetteki zulüm sizin sandığınız gibi değildir. O zulüm şirk demektir. Lokmân’ın oğluna nasihat ederken, ‘Yavrum! Allah’a şirk etme! Zira şirk en büyük zulümdur dediğini işitmediniz mi?’* diye cevap vermiştir.”[100]

Zekeriyyâ ve Yahyâ Aleyhime’s-Selâm

Zekeriyyâ peygamberin nesebi Hazret-i Süleyman’a çıkar. Müslim’in Ebû Hüreyre’den münferiden bir rivayetine göre, Zekeriyyâ peygamber dülgerdi. Elinin emeği ile geçinirdi. Aynı zamanda Beytülmakdis’te imâmet eden Zekeriyyâ’nın yetmiş yaşına kadar çocuğu olmamıştı. Allah Teâlâ’ya vâki olan niyazı üzerine kendisine Yahyâ peygamber ihsan olunmuştur. Bu vâkıa Meryem sûresinin ilk âyetlerinde beyan buyurulmakta olup müellif Buhârî tarafından Zekeriyyâ kıssasına dair açtığı babın unvanında zikredilmiş bulunduğundan tercüme ediyoruz:

كهيعص *“Kâf, hâ, yâ, ayn, sâd* (sûresinin ilk âyetleri) *rabbinin kulu Zekeriyyâ’ya rahmetinin yâdı* (hakkında)*dır. Zekeriyyâ rabbine gizli* (ve vicdanî) *bir sesle nidâ ederek, “Rabbim! Artık ben*(im vücudum)*dan kemik* (kısmı ihtiyarlıktan) *zayıfladı. Başım*(daki saç) *da alev* (gibi beyaz)*landı. Bununla beraber ben, rabbim sana duamda* (bir hâcet dilediğimde) *hiç reddolunmadım. Şimdi ben arkamdan* (bana vâris olacak) *taallukatım*(ın fenalığın)*dan hakikaten endişedeyim. Karım da kısır olmuştur. Bu cihetle* (rabbim) *kerem ve inâyetinden bana bir sâlih oğul ihsan et ki, o, hem ben*(im malım)*a, hem de Ya‘kûboğulları’ndan* (sürüp gelen nübüvvete) *vâris ola. Hem* (rabbim) *o çocuğu razı olacağın seciyyede kıl!” dedi.* (Allah Tealâ), *“Ey Zekeriyyâ! Biz sana bir oğul müjdeleriz ki; onun adı Yahyâ’dır. Biz ondan evvel* (bu adla) *ona kimseyi adaş kılmadık”* (buyurdu)*. Zekeriyyâ, “Yâ rab! Benim nasıl oğlum olur ki; karım kısır olmuştur. Ben de ihtiyarlıktan son hadde ermişim” dedi. Allah Teâlâ, “Hakikaten öyledir. Fakat rabbin der ki; o bana çok kolaydır. Bundan önce seni de ben yarattım. Sen de bir şey değildin” buyurdu. Zekeriyyâ, “Rabbim* (karım hamli hakkında) *bana bir alâmet bildir!” dedi. Allah Teâlâ, “Ey Zekeriyyâ! Senin bileceğin alâmet* (sıhhatte olduğun halde) *bir düziye üç gece,* (üç gündüz) *halka söz söylememendir” buyurdu.* (Beytülmakdis’te bu vahye mazhar olan) *Zekeriyyâ* (Beytülmakdis’teki) *mihraptan* (mahvelden) *kavmine çıktığında* (hal, hatır soranlara cevap vermeyip)*, “Sabah, akşam Allah’ı tesbih ediniz!” diye işaret eyledi.* (Allah Teâlâ Yahyâ’yı ihsan etti. Ona da)*, “Ey Yahyâ! Kitaba sarıl* (Tevrat’ı tut!” dedik)*. Yahyâ’ya sabî iken hikmeti* (Tevrat’ı anlamak kudreti) *verdik. Yine tarafımızdan halka merhamet ve hayra muhabbet* (seciyeleri) *verdik. Bu suretle Yahyâ hâlis bir müslüman ve anasına, babasına*

---

99 {el-En‘âm, 6/82.} الَّذِينَ اٰمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولٰئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ مُهْتَدُونَ

100 {B3429 Buhârî, Ehâdîsü’l-enbiyâ, 41.}

ihsankâr oldu ve (insanlara karşı) *aşırı kibirli,* (Allah'a karşı da) *âsi olmadı. Artık hem doğduğu gün, hem öldüğü gün, hem de baʻsolunacağı gün selâm Yahyâ'ya."*[101]

Bundan sonra Buhârî, Peygamber efendimizin Miʻrac gecesi ikinci kat gökte Yahyâ ve Îsâ peygamberlere kavuştuğuna ve onlarla selâmlaştığına dair Mâlik b. Saʻsaa hadisinin bir parçasını rivayet etmiştir[102] ki bu hadisin diğer peygamberlerle de mülâkatını ve selâm teâtîsini ihtiva eden mufassal bir metnini aşağıda "Miʻrac" bahsinde göreceğiz.

Hazret-i Meryem

Buhârî, Hazret-i Meryem'e tahsis ettiği babın unvanında meâllerini aşağıda bildirdiğimiz âyetleri zikretmiştir. Bu âyetlerin mazmunları daha açık anlaşılabilmek için onlarla ilgili mâlûmatı daha önce bildireceğiz. Hazret-i Meryem'in babası İmrân'dır, Süleyman b. Dâvûd neslindendir. Anasının adı da Hanne'dir. Rivayete göre Hanne'nin kız kardeşi İşâ'da Zekeriyyâ peygamberin zevcesi, Yahyâ peygamberin de anasıdır. Bu cihetle Peygamberimiz Yahyâ ile Îsâ'nın karâbetine işaret ederek, *"Bu iki peygamber teyzezâdedir"* buyurmuştur.[103] Meryem'in babası İmrân, henüz Meryem, ana karnında iken vefat ettiğinden, anası Hanne, doğuracağı çocuğunu Beytülmakdis'e hizmetçi yapacağını nezretmişti. Bu cihetle Meryem, Beytülmakdis'in imamı ve en yakın akrabası olan Zekeriyyâ peygambere teslim edilmiş, o da Beytülmakdis'in –âyette mihrap yâdolunan– yüksekte bir hücresini Meryem'in ikametine tahsis etmiştir. İşte böyle kutsî bir makamda ve yüce bir peygamberin maiyetinde feyizyâb olan Meryem'in mûcizelerle dolu hayatını şu âyetlerde göreceğiz:

"Habîbim! Kur'an'da, Meryem (kıssasın)*ı, ailesinden ayrılıp* (Beytülmakdis'in) *şark tarafında bir yere çekildiği zamanı da an!"*[104] *"O zaman melekler şöyle demişlerdi: Ey Meryem! Allah sana kendi tarafından bir kelime,* (ile 'ol' demesiyle vücut bulacak bir çocuk) *müjdeler."*[105] *"Allah Âdem'i, Nûh'u, Âl-i İbrâhim'i, Âl-i İmrân'ı birbirinden ıstıfâ edilmiş bir zürriyet halinde bütün âlemler üzerine ihtiyar etti.*[106] *Çünkü Allah* (bunlardan her birinin münâcâtını) *işitir,*

---

101 {Meryem, 19/1-15.} (كهيعص. ذِكْرُ رَحْمَةِ رَبِّكَ عَبْدَهُ زَكَرِيَّا) إلى قوله تعالى (وَسَلَامٌ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَيَوْمَ يَمُوتُ وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا)

102 {B3430 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 43.}

103 {B3430 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 43.}

104 Meryem, 19/16.

105 Âl-i İmrân, 3/45.

106 Âl kelimesi Arapça'da "insanın ehl ü iyâli, akraba ve taallukatı" demektir. Burada Âl-i İbrâhim ile murat, İsmâil ile İshak ve bunların hânedanı ve bilhassa Peygamberimiz Muhammed Mustafa'dır. Âl-i İmrân'a gelince, Enbiyâ tarihinde İmrân ikidir: Birisi Mûsâ ve Hârûn'un babası olan İmrân'dır. Bunun da Meryem adında bir kızı vardı ki Mûsâ ve Hârûn'un büyük hemşiresi ve ablası oluyor. Öbürüsü Hazret-i Îsâ'nın vâlidesi Meryem'in babası olan İmrân'dır ve ikisi arasında 1800 senelik bir zaman farkı vardır. Şu halde Meryem bint İmrân ikidir: Birisi Mûsâ ile Hârûn'un hemşiresi, öbürüsü Hazret-i Îsâ'nın anasıdır. Bu âyetteki Âl-i İmrân ile murat bunlardan hangisidir? Mûsâ ile Hârûn mu, yoksa Îsâ mı? Buhârî'nin bu âyeti, Hazret-i Meryem ve Hazret-i Îsâ kıssalarına ait bir unvanda zikretmiş olmasına ve esasen Kur'an'da da Meryem ve Îsâ kıssalarında sevkedilmiş bulunmasına göre Âl-i İmrân'ın ikinciye masruf olması taayyün eder.

(gönüllerindeki ihlâsı) *iyi bilir. İmrân'ın haremi* (Hanne), *"Rabbim! Ben karnımdaki hamli, kendimden alâkasını keserek sana adadım. Hemen adağımı benden kabul et!* (Beytülmakdis'te hizmet etsin.) *Sen rabbim muhakkak* (sözümü) *iyi işitir,* (niyetimi) *çok iyi bilirsin!" demişti. Kadın vaktâ ki hamlini vaz'etti: "Rabbim! Hamlimi dişi doğurdum, –maamâfih Allah onun ne doğduğunu ve erkeğin dişi gibi olmadığını daha iyi bilir–. Rabbim! Ben ona Meryem diye de ad koydum. Şimdi ben, onu ve zürriyetini matrud şeytan*(ın şerrin)*den sana ısmarlıyorum!" dedi. Bunun üzerine kadının bu dileğini rabbi güzel bir surette kabul buyurdu ve Meryem'i güzel bir surette yetiştirdi ve Zekeriyyâ'yı onu idareye zâmin kıldı. Zekeriyyâ mihraba Meryem'in yanına her girdiğinde onun yanında* (taze) *bir rızık* (kâh yazın kış meyvesi, kâh kışın yaz meyvesi) *bulurdu. Ona, "Ey Meryem! Bu rızık sana nereden* (geldi)*" diye sorardı. O da, "Allah tarafından!" diye cevap verirdi. Şüphe yok ki Allah dilediği kişiyi hesapsız rızıklandırır.*[107]

Bundan sonra Buhârî, Hazret-i Meryem'in Beytülmakdis'teki vahiy ile müeyyed olan hayatını bildirmek üzere de bir bab açarak bu babında da şu meâldeki üç âyeti unvan olarak zikir ve tefsir etmiştir: *"Habîbim ! Meleklerin* (hususiyle Cibrîl'in)*, "Ey Meryem! Allah, sen*(in hayatını, terbiyeni, rızkın)*ı iltizam etti, seni* (kadınları kirleten hallerden) *tamamıyla temiz kıldı ve* (bu husus için) *seni zamanının bütün kadınları üzerine yükselterek seçti. Ey Meryem! Rabbine divan dur da secde ed*(erek)*, rükû edenlerle beraber eğil*(erek cemaatle namaz kıl!) *dediği vakti an! İşte Habîbim! Bu* (Zekeriyyâ ve Meryem kıssası senin ve kavminin idrakinden) *uzak olan haberlerdendir. Şimdi onu* (tarihin bu uzak haberini) *biz sana vahyed*(ip bildir)*iyoruz. Yoksa Habîbim! İmrânoğulları Meryem'i hangisi himayesine alacak diye aralarında fal oklarıyla kura attıkları sırada sen yanlarında değildin! Onlar* (Meryem'i himaye hususunda) *birbirlerine karşı gayret gösterirken de yanlarında bulunmadın."*[108]

Tercüme ettiğimiz bu âyetlerden sonra Buhârî şu hadisi sevkediyor:

1395

عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ خَيْرُ نِسَائِهَا
مَرْيَمُ ابْنَةُ عِمْرَانَ وَخَيْرُ نِسَائِهَا خَدِيجَةُ.

TERCÜMESİ

Ali b. Ebû Tâlib radıyallahu anhtan gelen rivayete göre Ali, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin, "Zamanındaki dünya kadınlarının hayırlısı İmrân kızı Meryem'dir. Bu ümmetin kadınlarının hayırlısı da Hatice'dir'' buyurduğunu işittim demiştir. {B3432 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 45.}

107 Âl-i İmrân, 3/33-37.

108 Âl-i İmrân, 3/42-44.

Îsâ Aleyhi's-Selâm

Buhârî Îsâ peygamberin menkıbeleri hakkında açtığı babın unvanında şu meâldeki âyetleri zikretmiştir: *Habîbim! Meleklerin Meryem'e şöyle dediklerini de an: "Ey Meryem! Allah sana kendi tarafından bir kelime* (bir mûcize olarak vücut bulacak bir çocuk) *müjdeler. Onun adı Meryem oğlu Mesîh*[109] *Îsâ'dır. Bu çocuk sana dünyada ve âhirette şerefli ve Allah'a yakınlardan olarak* (verildi)*. O, beşikte iken* (mûcize olarak) *ve yaşı kemale erince* (nübüvvet muktezâsı) *halka hitap edecek, aynı zamanda sâlihlerden olacak." Meryem, "Rabbim! Benim için bir çocuk nasıl olabilir ki bana hiçbir insan dokunmadı?" dedi. Allah, "Hakikaten öyledir. Fakat Allah neyi dilerse onu yaratır. O bir şeyi murat edince ona, sade, 'ol!' der, o da hemen oluverir. Hem Allah ona yazı öğretecek ve eşyaya vukuf, Allah'a ubûdiyyet öğretecek, Tevrat ve İncil öğretecek. Benî İsrâil'e de yüce bir peygamber kılacak. Şu suretle ki Îsâ onlara, ben size rabbiniz tarafından nübüvvet bürhânıyla geldim. Emin olunuz ki ben size çamurdan kuş kılığı gibi bir şey düzerim ve içine üflerim de Allah'ın izniyle derhal bir kuş oluverir. Yine Allah'ın izniyle anadan doğma körü ve abraşı iyi ederim, ölüleri de diriltirim. Evlerinizde ne yiyor ve ne biriktiriyorsanız size haber veririm. Ey İsrâiloğulları! Eğer siz iman etmek isterseniz bu haber verdiğim mûcizelerde elbette size* (kanaat verecek) *kati bir bürhan vardır."*[110] Bu âyetlerden sonra Buhârî şu hadisi rivayet etmiştir:

1396

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم يَقُولُ نِسَاءُ قُرَيْشٍ خَيْرُ نِسَاءٍ رَكِبْنَ الْإِبِلَ أَحْنَاهُ عَلَى طِفْلٍ وَأَرْعَاهُ عَلَى زَوْجٍ فِي ذَاتِ يَدِهِ.

---

109 Mesîh, Hazret-i Îsâ'nın lakabıdır. 1400 numara ile tercümesi gelecek olan Abdullah b. Ömer hadisinde görüleceği üzere bu sıfat deccâle de izâfe edilmiştir. Mesîh kelimesinin müteaddit mânalarda istimaline göre tabiidir ki cihetleri başka başkadır. Râgıb'ın *el-Müfredât*'ında beyanına göre, "Mesîh fi'l-asıl bir şey üzerinde eli yürütmek ve bir şeyden ondaki eseri gidermektir." Meshin bu iki mânasına göre bu kelime müteaddit şeylere ıtlak olunduğu gibi bu ıtlaka göre Îsâ aleyhi's-selâma Mesîh denilmesi hususunda da müteaddit sebepler zikredilmiştir ki şârih Aynî bunlardan yirmi üçünü topladığını bildiriyor. *Kāmus* sahibi de elliye çıkarıyor. Îsâ zamanında Meşşâûn denilen ve ilim, din kaydıyla seyahat eden filozoflar, ruhbanlar gibi Îsâ'nın da seyir ve seyahat etmesi, meshettiği hastaların iyi olması sebepleri, istisnasız her lugat âliminin bildirdiği sebeplerdir. Bunlardan daha mühimi, müellif Buhârî'nin İbrâhim en-Nehaî ile Mücâhid'den Mesîh hakkında naklettiği iki tefsiridir. İbrâhim en-Nehaî Mesîh'i, "sıddîk" ile tefsir ettiğine göre; Îsâ'nın daima hakkı tasdik eder, daima doğru hareket eder olmasıdır. Mücâhid de kühl ile, hilm ile tefsir etmiştir ki Îsâ'nın vakar ve sekîneti haiz ve halîm, selîm bir fıtratta olmasıdır.
Bu sıfatın deccâle de izâfe edilmesinin sebebine gelince, onun da en mühimi 1398, 1399 numara ile tercümeleri gelecek olan iki hadiste bildirildiği üzere bir gözünün silik ve ayıplı olmasıdır.

110 إِذْ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللّٰهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِنْهُ اسْمُهُ الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ وَجِيهًا فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ. وَيُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا وَمِنَ الصَّالِحِينَ. قَالَتْ رَبِّ أَنَّى يَكُونُ لِي وَلَدٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِي بَشَرٌ قَالَ كَذٰلِكِ اللّٰهُ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ إلى قوله عز وجل إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَةً لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ. {Âl-i İmrân, 3/45-49.}

TERCÜMESİ

Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan rivayete göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin şöyle buyurduğunu işittim demiştir: Kureyş kadınları, deveye binen (Arap) kadınlarının hayırlısı (ve en iyisi)dir. Onlar, kadınların çocuğa en şefkatlisi, elindeki zevcinin malını sıyânet hususunda kocaya en riâyetlisidir. (Bu hadisin râvilerinden Saîd b. Müseyyeb der ki) bu rivayeti müteakip Ebû Hüreyre, "Meryem bint İmrân asla deveye binmedi" derdi.) {B3434 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 46.}

İZAHI

Tercümemizin sonunda kavis içinde gösterilen ziyade, *Buhârî* metninden alınarak yazılmıştır. Şu kadar ki bu ziyade hadisten değildir. Ebû Hüreyre'nin kendi sözüdür. Onun için müellif Zebîdî *Tecrîd*'e almamıştır. Buhârî ise bu hadisi Meryem ve Îsâ kıssasında yalnız bu fıkra münasebetiyle sevketmiş olduğundan, biz de tercümede göstermeye mecbur olduk. *Tavzîh* sahibi Ebû Hüreyre'nin bu sözünden ve Buhârî'nin hadise ek olarak rivayet etmesinden, Meryem'in Hatice'ye, Fâtıma'ya tafdili anlaşılır. Çünkü Hatice ile Fâtıma da deveye binen güzîde Arap ve Kureyş kadınlarındandır diyor.

Bu hadisten sonra Buhârî nasârâ fırkalarının Hazret-i Îsâ hakkındaki ilâh, ibnullah, teslîs akîdesi gibi müfrit telakkilerine işaret ve bunları reddetmek üzere Nisâ sûresinin şu meâldeki âyetlerini bir unvan halinde zikretmiştir: *"Ey İncil'e iman edenler! Dininizde hadden aşırı gitmeyiniz ve Allah'a karşı haktan başka* (şirk ifade eden) *sakın bir şey söylemeyiniz! Hakikat şudur ki: Mesîh,* (Allah değil) *Meryem'in oğlu Îsâ'dır. Allah'ın resulü, Allah'ın* (*tekvînî bir emirle*) *Meryem*'(in rahmin)*e bıraktığı bir kelimesi ve Allah'tan* (sâdır olan *'ol'* emriyle vücut bulmuş) *bir ruhtur. Şu halde* (ey Îsâ ümmeti!) *Siz Allah*'(ın birliğin)*e ve O'nun peygamberlerine inanınız da, üçtür demeyiniz!* (Teslîsten)[111] *çekininiz! Sizin için çok hayırlı olan* (tevhid)*e* (inanınız!). *Hiç şüphe etmeyiniz ki Allah, bir tek ilâhtır. O'nu, oğul sahibi olmaktan tenzih ederim. Göklerde ve yerde her ne varsa hep O'nundur. Bunları idareye*

111 Teslîs, Nasrâniyet'in üç ilâh akîdesidir ki: Allah, Mesih, Meryem'dir. Tevhidin zıddıdır ve açık bir şirktir. Bilâhare buna felsefî bir şekil verilerek, eb, ibn, Rûhulkudüs; yahut üç uknûm olarak te'vil ile bir cevhere ircâ etmişlerdir ki bu da müevvel bir şirktir. Binaenaleyh Hazret-i Îsâ tarafından gayet beliğ bir üslûp ile reddedilmiştir. Şöyle ki, Allah Îsâ'ya, *"Ey Meryem oğlu Îsâ! "Beni ve anamı, Allah'tan başka iki ilâh tanıyınız!" diye halka sen mi söyledin? diye sorduğu zaman Îsâ, "Allahım! Seni şirkten tenzih ederim* (ve ulûhiyyet, ibadet ortağından uzak tutarım). *Kendim için hak olmayan bir sözü söylemekliğim bana düşmez. Şayet onu ben söylemiş olsam gereği gibi onu bilmiş olacaksın. Sen, benim gönlümdeki* (saklı) *şeyi bilirsin, halbuki ben zâtındakini bilmem. Çünkü Allahım! Sen, bütün gaybları bilirsin. Ben onlara yalnız bana söylenilmesini emrettiğin şeyi söyledim. Benim rabbim, sizin de rabbiniz olan Allah'a ibadet ediniz* (dedim). *Ben içlerinde bulunduğum müddetçe onlar üzerinde dikkatli bir murâkıp oldum,* (müşrikâne sözlerden uzaklaştırdım). *Ne zamanki beni içlerinden* (semaya) *aldın, üzerlerinde yalnız sen murâkıp bulundun. Sen de her şeye tamamıyla şahitsin!* (Onların hallerine, sözlerine vâkıfsın). *Şimdi eğer onları azap edersen* (itiraz edilmez) *çünkü onlar şüphesiz kullarındır; eğer onları mağfiret edersen* (bu acz sayılmaz) *çünkü sen elbette azîzsin, hakîmsin"* (el-Mâide, 5/117-118).

Allah'(ın gücü) *yetişir!* (Oğulun, uşağın yardımına muhtaç değildir). *Mesîh ise Allah'ın kulu olmaktan ebedî arlanıp çekinmez. Allah'a yakın olan melekler de* (kulluktan) *çekinmezler. Şimdi her kim Allah'a kulluktan çekinir de kibirlenirse iyi bilmelidir ki Allah yarın onları toptan divanına toplayacaktır."*[112]

Bu âyetlerden sonra Buhârî şu hadisi sevketmiştir:

1397

عَنْ عُبَادَةَ رضي الله عنه عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم قَالَ مَنْ شَهِدَ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ وَأَنَّ عِيسَى عَبْدُ اللّٰهِ وَرَسُولُهُ وَكَلِمَتُهُ أَلْقَاهَا إِلَى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ وَالْجَنَّةَ حَقٌّ وَالنَّارَ حَقٌّ أَدْخَلَهُ اللّٰهُ الْجَنَّةَ عَلَى مَا كَانَ مِنَ الْعَمَلِ.

TERCÜMESİ

Ubâde b. Sâmit radıyallahu anhtan rivayet olunduğuna göre, Nebî sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: Her kim, ["Allah'tan başka ibadet olunacak hiçbir mâbud yoktur, yalnız Allah vardır, şeriki yoktur; Muhammed de muhakkak Allah'ın kulu ve O'nun resulüdür. Îsâ da Allah'ın kulu ve resulüdür ve (tekvînî bir emir ile) Meryem'(in rahmin)e bıraktığı bir kelimesidir ve (bu suretle) Allah tarafından (hayat verilen) bir ruhtur (bir zîhayattır). Cennet(in varlığı) haktır (ve gerçektir). Cehennem de haktır (ve gerçektir)] diye diliyle ikrar ve kalbiyle tasdik ederse, Allah o kimseyi (cennetin sekiz kapısından hangisini isterse oradan) cennete koyar. O, kul hangi amelde olursa olsun (ayırt etmez). {B3435 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 47.}

1398

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم قَالَ لَمْ يَتَكَلَّمْ فِي الْمَهْدِ إِلَّا ثَلَاثَةٌ عِيسَى وَكَانَ فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ جُرَيْجٌ كَانَ يُصَلِّي جَاءَتْهُ أُمُّهُ فَدَعَتْهُ فَقَالَ أُجِيبُهَا أَوْ أُصَلِّي فَقَالَتِ اللّٰهُمَّ لَا تُمِتْهُ حَتَّى تُرِيَهُ وُجُوهَ الْمُومِسَاتِ وَكَانَ جُرَيْجٌ فِي صَوْمَعَتِهِ فَتَعَرَّضَتْ لَهُ امْرَأَةٌ فَكَلَّمَتْهُ فَأَبَى فَأَتَتْ رَاعِيًا فَأَمْكَنَتْهُ مِنْ نَفْسِهَا فَوَلَدَتْ غُلَامًا فَقَالَتْ مِنْ جُرَيْجٍ فَأَتَوْهُ فَكَسَرُوا صَوْمَعَتَهُ وَأَنْزَلُوهُ وَسَبُّوهُ فَتَوَضَّأَ وَصَلَّى ثُمَّ أَتَى الْغُلَامَ فَقَالَ مَنْ أَبُوكَ يَا غُلَامُ قَالَ الرَّاعِي قَالُوا نَبْنِي صَوْمَعَتَكَ مِنْ

112 {en-Nisâ, 4/171-172.} (يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ وَلَا تَقُولُوا عَلَى اللّٰهِ إِلَّا الْحَقَّ) إلى قوله عز وجل (فَسَيَحْشُرُهُمْ إِلَيْهِ جَمِيعًا)

ذَهَبٍ قَالَ لَا إِلَّا مِنْ طِينٍ وَكَانَتِ امْرَأَةٌ تُرْضِعُ ابْنًا لَهَا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ فَمَرَّ بِهَا رَجُلٌ رَاكِبٌ ذُو شَارَةٍ فَقَالَتِ اللّٰهُمَّ اجْعَلِ ابْنِي مِثْلَهُ فَتَرَكَ ثَدْيَهَا وَأَقْبَلَ عَلَى الرَّاكِبِ فَقَالَ اللّٰهُمَّ لَا تَجْعَلْنِي مِثْلَهُ ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَى ثَدْيِهَا يَمَصُّهُ قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ يَمَصُّ إِصْبَعَهُ ثُمَّ مُرَّ بِأَمَةٍ فَقَالَتِ اللّٰهُمَّ لَا تَجْعَلِ ابْنِي مِثْلَ هٰذِهِ فَتَرَكَ ثَدْيَهَا فَقَالَ اللّٰهُمَّ اجْعَلْنِي مِثْلَهَا فَقَالَتْ لِمَ ذَاكَ فَقَالَ الرَّاكِبُ جَبَّارٌ مِنَ الْجَبَابِرَةِ وَهٰذِهِ الْأَمَةُ يَقُولُونَ سَرَقْتِ زَنَيْتِ وَلَمْ تَفْعَلْ.

TERCÜMESİ

Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan rivayete göre Nebî sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: Beşikte (bir mûcize olarak) yalnız üç çocuk söylemiştir: (Birincisi) Îsâ'dır. (İkincisi) Benî İsrâil zamanında Cüreyc denilen (ruhban) bir kişidir. Cüreyc bir kere (savmaasında) namaz kılarken anası gelmiş, kendisini çağırmış. Cüreyc, "(Namazı bozup) anama cevap mı vereyim? Yoksa namaz mı kılayım?" diye düşünmüş. (Anası üç defa çağırdığı halde o namazına devam etmiş). Bunun üzerine anası, "Allahım! Bu oğluma fâhişe kadınların yüzlerini göstermedikçe onun canını alma!" diye inkisâr eder. Cüreyc savmaasında bulunduğu sırada bir kadın gelir, musallat olur ve ona zina teklif eder. Fakat Cüreyc imtina etmekle bu kızgın kadın bir çobana gider, nefsini teslim eder. Kadın bu cinsî münasebetten bir oğlan doğurur, (kendisinden sorulduğunda) bu piçi Cüreyc'den aldığını söyler. Bunun üzerine halk rahibe gelir ve zavallının savmaasını (baltalarla, kazmalarla) yıkarlar. Kendisini dışarı çıkarırlar. Cüreyc abdest alır, namaz kılar. Sonra haramzâdenin yanına gelir: "Ey oğul baban kimdir?" diye sorar. "Çoban!" diye cevap verir. Bu garîbeyi gören halk rahibe, "Senin ibadethâneni altından yapacağız!" derler: Cüreyc, "Hayır, (eskisi gibi) çamurdan yapınız!" der. (Üçüncüsü de şudur): Benî İsrâil'den emzikli bir kadın vardı. Bir gün erkek çocuğunu emzirirken yanından yakışıklı ve haşmetli bir süvari geçmişti. Bunu gören kadın, "Allahım! Oğlumu bunun gibi (heybetli) kıl!" diye dua eder. Çocuk hemen anasının memesini bırakır ve süvariye döner de, "Yâ rab! Beni bunun gibi kılma!" diye dua eder. Sonra ana memesine dönüp emmeye başlar. Râvi Ebû Hüreyre der ki, "(Resûlullah bunu bize hikâye ederken parmağını ağzına koyarak çocuğun emdiğini temsil etmişti. Bu vaziyet gözümün önündedir). Şimdi ben, Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin parmağını emdiğini görür gibiyim."

Bundan sonra da o emzikli kadının yanından bir câriye geçer. Bu defa da, "Yâ rab! Benim oğlumu şu câriye gibi (hakir) yapma!" diye dua eder. Bu defa çocuk anasının memesini bırakır da, "Yâ rab! Beni bunun gibi kıl!" der. Şimdi kadın

çocuğuna, "Niçin böyle söyledin?" diye sorar da çocuk şöyle cevap verir: "O süvari kibirli zalimlerden birisi idi. Ama şu câriye (ne zavallı kadındır,) sen çaldın, sen zina ettin! di(ye iftira ede)rler. Halbuki o, bunların hiçbirini işlememiş (mâsum) bir kadındır." {B3436 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 48.}

İzahı

Buhârî bu hadisin babında unvan olarak Meryem sûresinin 16. ve onu takip eden âyetlerini zikretmiştir ki, bunlarda Meryem'in hamli keyfiyeti, gebelik tavrı, doğum hali, nevzadın halka hitabı hikâye edilmiştir ve mûcizelerle doludur, meâlleri de şöyledir: *"Habîbim! Kur'an'da Meryem* (kıssası)*nı da an! Hani Meryem, ailesinden ayrılıp* (Beytülmakdis'in) *şark tarafında bir yere* (ibadet için) *çekilmişti ve onlardan berî bir yer de edinmişti. İşte bu inziva halinde Meryem'e biz, Cibrîl'imizi gönderdik de Cibrîl ona düzgün bir insan suretine gir*(erek görün)*dü. Meryem* (iffetinden) *ona, "Ben bütün safvetimle senden rahmâna sığınırım! Eğer sen Allah'tan korkarsan* (benden uzaklaşırsın!)*" dedi. Cibrîl, "Emin ol, ben* (sığındığın) *rabbin resulüyüm. Ben sade sana tertemiz bir oğlan vermey*(e sebep olmak) *üzere* (gönderildim)*" dedi. Meryem, "Benim için oğlan nasıl olabilir ki hâlâ bana* (nikâh ile) *bir insan dokunmamıştır. Ben bir fâhişe de değilim" dedi. Cibrîl, "Hakikat dediğin gibidir. Fakat rabbin, 'O, bana çok kolaydır. Bu çocuğu biz halka* (kudretimizin kemaline) *bir bürhan, tarafımızdan insanlara bir rahmet kılmak için* (vereceğiz)*. Artık o,* (ezelde) *kazâ edilmiş bir emir bulunuyor' buyurdu" dedi. Bunun üzerine* (Cibrîl, Meryem'in gömleği içine bir hayat nefhası üfleyerek) *Meryem Îsâ'ya hâmil oldu ve hamli ile* (ailesinden) *uzak bir yere çekildi. Doğum* (başlayınca) *ağrı onu* (dayanmak için kuru) *bir hurma ağacına götürdü. Meryem* (hayâ ve teessür içinde)*, "Ah, keşke ben bundan önce öleydim ve unutulmuş, adı anılmaz olaydım"*[113] *dedi. Bunun üzerine Meryem'e onun altından* (nevzad Îsâ)*, "Sakın mahzun olma! Rabbin senin altında küçük bir ırmak yarattı.* (Şu canlanan) *hurma ağacının dalını da kendine doğru çekip silkele! Üzerine taze hurmalar dökülsün! Artık ye, iç, gözün aydın! Şimdi ey Meryem!* (Kavmine gideceksin) *tabii onlardan birini görürsen, 'Ben rahmâna* (sükût) *oruç*(u) *nezrettim.* (Bu adağımı bildirdikten sonra) *bugün hiçbir insana söz söylemeyeceğim!' dersin" dedi. Bunun üzerine Meryem çocuğunu yüklenerek onunla kavmine geldi. Onlar, "Ey Meryem! Sen çok acayip bir şey getirdin. Ey Hârûn'un* (nesl-i hâzırdaki) *hemşiresi! Senin baban kötü bir kişi değildi. Anan da bir fâhişe değildi" dediler. Bunun üzerine Meryem, Îsâ'ya işaret etti.* (Buna sorunuz demek istedi)*. "Beşikteki çocukla nasıl konuşuruz?" dediler. Îsâ onlara karşı dedi ki: "Ben Allah'ın kuluyum, O bana kitap verdi, beni bir nebî yaptı,* (insanlara) *hayırhah kıldı, ben hayatta olduğum müd-*

---

113 Bu tercümemiz âtîdeki نسيا kelimesi, "nûn"un fethi ile okunduğuna göredir ki bu kıraati Âsım'dan Hamza ile Hafs rivayet etmişlerdir. Bu kelimenin bir de "nûn"un kesriyle okunması vardır ki bunu da yine Âsım'dan İbn Kesîr, Nâfi', Ebû Amr, İbn Âmir, Kisâî, Ebû Bekir rivayet etmişlerdir. Buhârî *Sahîh*'inde bu kıraati ihtiyar ederek İbn Abbas'ın, لم أكن شيأ "Yaratılmış mevcut olmayaydım" suretinde tefsirini rivayet eder.

detçe bana namaz ve zekât tavsiye ve emretti. Anama da hürmetkâr kıldı. Beni bir kibirli, bir yaramaz kılmadı. Artık selâm bana hem doğduğum gün, hem öleceğim gün, hem diri olarak ba'solunacağım gün. İşte şu (evsafı sayılan) *Îsâ b. Meryem'dir. Hakkında* (yahudiler sâhir, nasârânın Allah oğlu diye) *nizâ ettikleri "kelimetullah"tır, oğul edinmek hiçbir zaman Allah'a gerekmez. Allah bu töhmetlerden münezzehtir. O, bir şey murat edince ona yalnız "ol" der de o şey hemen vücut buluverir. Hem iyi biliniz ki Allah benim rabbimdir, sizin de rabbinizdir. Şu halde yalnız O'na ibadet ediniz! Bu* (yol) *doğru bir yoldur. Fakat* (milletler)*, fırkalar bilâhare kendi aralarında ihtilâfa düştüler. Şimdi artık büyük bir günün görülecek hesap ve hâilelerinden azap ve helâk o küfredenlere. Onlar* (kıyamette) *biz*(im divanımız)*a gelecekleri gün neler işitecekler, neler görecekler? Lâkin şaşılır ki* (kıyamette gören ve işiten) *o zalimler*(in bu hisleri) *bugün* (dünyada) *açık bir dalâlettir. Şimdi onlar gaflet içinde olup iman etmezlerken o tahassür* (ve kıyamet) *gününün,* (cennetlik, cehennemlik) *emri hükme iktirân ettiği saatin dehşetiyle o gafilleri korkut habîbim! Herhalde şu arza ve üzerindeki her ferde biz vâris ve sahip olacağız. Zalimler ise hep bize geri döndürülecekler."*[114]

Fıkhî ve İçtimaî Bir Hüküm

İzahıyla meşgul bulunduğumuz Ebû Hüreyre'nin bu hadisindeki Cüreyc kıssasından fukaha birçok fıkhî ve hukukî hüküm istifade etmişlerdir. Bunlardan en mühimi: 1. Anaya, babaya ve bunlardan bilhassa anaya hürmetin ve davetine icâbetin, 2. İcâbet için de namazda bulunan kişinin namazını bozmasının lüzum ve vücûbudur. Bazı Şâfiî âlimleri namazı mutlak olarak yani farz olsun, nâfile namaz olsun, davet eden ana, babadan hangisi olursa olsun bozmak hususunu umumi surette kabul etmişlerdir. Fakat Şâfiîler'in cumhuru, i) Kat'edilen namazın nâfile olmasını, ii) Namazda temâdî ile ana veya babanın ezâlanmasını şart koymuşlardır. Çok sahih olan bu ictihada göre farz namazlar mutlak surette kat'edilmez demişlerdir. Nâfile namazı da ana ve babanın adem-i icâbetinden müteessir olmaları hallerine tahsis etmişlerdir ki sair mezhep ulemâsının ictihadları da böyledir. İmâmü'l-Haremeyn'e göre nâfile namaz mutlak surette bozulur. Farz namaz da, namaz vaktinin darlığına, genişliğine göre tehâlüf eder. Ana babanın davetine icâbetle namaz fevt olmazsa, farz namazda kat'olunur. Vakit dar olursa farz namaz bozulmaz demiştir. Cüreyc hadisesinde yalnız ananın rolü varsa da selef ve sadr-ı İslâm âlimleri bu hususta anayı, babayı ayırmamışlardır.

1399

عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَيْتُ عِيسَى وَمُوسَى وَإِبْرَاهِيمَ فَأَمَّا عِيسَى فَأَحْمَرُ جَعْدٌ عَرِيضُ الصَّدْرِ وَأَمَّا مُوسَى فَآدَمُ جَسِيمٌ سَبْطٌ كَأَنَّهُ مِنْ رِجَالِ الزُّطِّ.

114 Meryem, 19/16-40.

TERCÜMESİ

Abdullah b. Ömer radıyallahu anhümâdan gelen rivayete göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "(Mi'rac gecesi) ben Îsâ, Mûsâ, İbrâhim (peygamberler)i gördüm. Ama Îsâ (duru beyaz üzerinde) al çehreli, kıvırcık saçlı, geniş göğüslü idi. Ama Mûsâ kara yağız, uzun boylu, düz saçlı idi. Sanki Sudanlılar'dan birisi."[115] {B3438 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 48.}

1400

وَعَنْهُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ أَرَانِي اللَّيْلَةَ عِنْدَ الْكَعْبَةِ فِي الْمَنَامِ فَإِذَا رَجُلٌ آدَمُ كَأَحْسَنِ مَا يُرَى مِنْ أُدْمِ الرِّجَالِ تَضْرِبُ لِمَّتُهُ بَيْنَ مَنْكِبَيْهِ رَجِلُ الشَّعَرِ يَقْطُرُ رَأْسُهُ مَاءً وَاضِعًا يَدَيْهِ عَلَى مَنْكِبَيْ رَجُلَيْنِ وَهُوَ يَطُوفُ بِالْبَيْتِ فَقُلْتُ مَنْ هٰذَا فَقَالُوا هٰذَا الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ ثُمَّ رَأَيْتُ رَجُلًا وَرَاءَهُ جَعْدًا قَطِطًا أَعْوَرَ عَيْنِ الْيُمْنَى كَأَشْبَهِ مَنْ رَأَيْتُ بِابْنِ قَطَنٍ وَاضِعًا يَدَيْهِ عَلَى مَنْكِبَيْ رَجُلٍ يَطُوفُ بِالْبَيْتِ فَقُلْتُ مَنْ هٰذَا قَالُوا الْمَسِيحُ الدَّجَّالُ.

TERCÜMESİ

Yine Abdullah b. Ömer radıyallahu anhtan rivayet olunduğuna göre, Nebî sallallahu aleyhi ve sellem demiştir ki: "Ben bu gece kendimi rüyamda Kâbe'de buldum. Ansızın esmer bir kişi gördüm. Sanki o, esmer insanlardan görülenlerin en güzeli idi; başının saçı iki omuzu arasında sarkıyordu. (Yeni) taranmış ve arınmıştı da baş(ının saç)ı su damlatıyordu. İki elini iki kişinin iki omuzuna koyarak beyti tavaf ediyordu. (Orada bulunanlara,) 'Bu kimdir?' diye sordum. Onlar, 'Bu Meryem'in oğlu Mesîh (İsâ)'dır" dediler. Sonra onun arkasında gayetle kıvırcık saçlı, sağ gözü sakat ve börtlek, gördüğüm insanlar arasında İbn Katan'a en çok benzeyen birisini gördüm. Bu da iki elini bir kişinin iki omuzuna koyarak beyti tavaf ediyordu. (Oradakilere) 'Bu kimdir?' diye sordum. Onlar 'Mesîh deccâldir' diye cevap verdiler." {B3440 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 48.}

İZAHI

Hadiste Mesîh lakabı hem Hazret-i Îsâ'ya hem de deccâle izâfe edilerek zikrolunmuştur. Fakat bu kelimenin müteaddit mânalarda istimal olunduğuna göre cihetleri başka başkadır. 1393 numaralı hadisi takip eden "Meryem" bahsine bakınız!

115 Bu hadisin uzun bir metni "Mi'rac" bahsinde görülecektir.

Hadisteki İbn Katan'ın adı Buhârî'nin *Sahîh*'inde Zührî'den rivayetine göre Abdüluzzâ'dır ve Huzâa kabilesinden olup İslâm dininin zuhurundan evvel ölmüştür. Abdüluzzâ'nın anası Huveylid kızı Hâle'dir. Bu cihetle Hazret-i Hatice, İbn Katan'ın teyzesi oluyor.

1401

وَعَنْهُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فِي رِوَايَةٍ أُخْرَى قَالَ لَا وَاللهِ مَا قَالَ النَّبِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ لِعِيسَى أَحْمَرُ وَلٰكِنْ قَالَ بَيْنَمَا أَنَا نَائِمٌ أَطُوفُ بِالْكَعْبَةِ فَإِذَا رَجُلٌ آدَمُ سَبْطُ الشَّعَرِ يُهَادَى بَيْنَ رَجُلَيْنِ يَنْطُفُ رَأْسُهُ مَاءً أَوْ يُهَرَاقُ رَأْسُهُ مَاءً فَقُلْتُ مَنْ هٰذَا قَالُوا ابْنُ مَرْيَمَ فَذَهَبْتُ أَلْتَفِتُ فَإِذَا رَجُلٌ أَحْمَرُ جَسِيمٌ جَعْدُ الرَّأْسِ أَعْوَرُ عَيْنِهِ الْيُمْنَى كَأَنَّ عَيْنَهُ عِنَبَةٌ طَافِيَةٌ قُلْتُ مَنْ هٰذَا قَالُوا هٰذَا الدَّجَّالُ وَأَقْرَبُ النَّاسِ بِهِ شَبَهًا ابْنُ قَطَنٍ.

Tercümesi

Yine Abdullah b. Ömer'den gelen bir rivayette müşârün ileyh demiştir ki: Hayır, vallahi Nebî sallallahu aleyhi ve sellem "Îsâ kırmızı (çehrelidir)" demedi. Lâkin o, şöyle dedi: "Ben bir kere uyumuştum. (Rüyamda) Kâbe'yi tavaf ediyordum. O sırada esmer, salıverilmiş düz saçlı bir kişi gördüm. İki kişi arasında onlara dayanarak ve iki tarafa bocala(yarak tavaf edi)yordu. Başı(nın saçı) su döküyordu. Yahut su akıtıyordu. (Orada bulunanlara), 'Bu kimdir?' diye sordum. 'Meryem'in oğlu' dediler. Ona iltifat etmek üzere ilerlediğim sırada bir de kırmızı yüzlü, uzun boylu, başı kıvırcık saçlı, sağ gözü sakat, börtlek, sanki salkımındaki emsalinden dışarı çıkmış iri bir üzüm tanesi. (Orada bulunanlara), 'Bu kimdir?' diye sordum. 'Deccâldir' dediler. Ona benzemek cihetiyle halkın en yakın olanı İbn Katan'dır." {B3441 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 48.}

1402

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ أَنَا أَوْلَى النَّاسِ بِابْنِ مَرْيَمَ وَالْأَنْبِيَاءُ أَوْلَادُ عَلَّاتٍ لَيْسَ بَيْنِي وَبَيْنَهُ نَبِيٌّ.

Tercümesi

Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan rivayet olunduğuna göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin şöyle buyurduğunu işittim demiştir: "Ben Meryem'in

oğluna nâsın en yakınıyım. Bununla beraber peygamberler anaları ayrı, babaları bir evlâtlardır. Benimle Îsâ arasında başka bir peygamber yoktur." {B3442 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 48.}

1403

وَعَنْهُ ﵁ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ أَنَا أَوْلَى النَّاسِ بِعِيسَى بْنِ مَرْيَمَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَالْأَنْبِيَاءُ إِخْوَةٌ لِعَلَّاتٍ أُمَّهَاتُهُمْ شَتَّى وَدِينُهُمْ وَاحِدٌ.

TERCÜMESİ

Yine Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan rivayete göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Ben, Meryem'in oğlu Îsâ'ya dünya ve âhirette nâsın en yakınıyım. Esasen peygamberler baba bir kardeştirler, anaları ayrıdır, dinleri birdir, (tevhid dinidir)." {B3443Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 48.}

1404

وَعَنْهُ ﵁ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ رَأَى عِيسَى بْنُ مَرْيَمَ رَجُلًا يَسْرِقُ فَقَالَ لَهُ أَسَرَقْتَ قَالَ كَلَّا وَاللهِ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَقَالَ عِيسَى آمَنْتُ بِاللهِ وَكَذَّبْتُ عَيْنِي.

TERCÜMESİ

Yine Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan rivayete göre, Nebî sallallahu aleyhi ve sellem buyurmuş ki: "Bir kere Îsâ b. Meryem bir kişinin hırsızlık ettiğini görmüş de ona, 'Sen çaldın mı?' diye sormuş. O da, '–ibadete lâyık Tanrı olmayıp yalnız kendisi lâyık olan– Allah'a yemin ederim ki asla ben çalmadım!' diye cevap vermiş. Bunun üzerine Îsâ, 'Allah'a iman (ve O'nun adına yemin edeni tasdik) ettim, kendi gözümü de tekzip eylerim' demiştir." {B3444 Buhârî, Ehadîsü'l-enbiyâ, 48.}

1405

عَنْ عُمَرَ ﵁ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ لَا تُطْرُونِي كَمَا أَطْرَتِ النَّصَارَى ابْنَ مَرْيَمَ فَإِنَّمَا أَنَا عَبْدُهُ فَقُولُوا عَبْدُ اللهِ وَرَسُولُهُ.

Tercümesi

Ömer radıyallahu anhtan rivayete göre, müşârün ileyh (bir kere minber üzerinde hutbe irat ederken) Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin, "Nâsârânın İbn Meryem'i bâtıl üzere methettikleri gibi siz de beni methetmekte mübalağa etmeyiniz! Şüphesiz ki ben bir kulum. Binaenaleyh bana, 'Allah'ın kulu ve O'nun resûlü' deyiniz!" buyurduğunu işittim demiştir. {B3445 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 48.}

İzahı

Bu izahımızda Buhârî'nin bundan sonra Ebû Mûsâ el-Eş'arî'den rivayet ettiği şu hadisin tercümesini bildireceğiz: Resûlullah efendimiz buyurmuş ki: *"Kişi câriyesini güzel bir surette terbiye ve güzel bir şekilde tâlimine ihtimam eder, sonra da onu âzatlayarak nikâh edip evlendirirse, o kimseye iki ecir vardır. Bir kişi de Îsâ'ya iman eder, sonra bana iman ederse buna da iki ecir vardır. Bir köle de efendisinin emirlerine muhalefetten çekinir, efendilerine itaat ederse bu da ecre nâil olur."*[116]

1406

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ كَيْفَ أَنْتُمْ إِذَا نَزَلَ ابْنُ مَرْيَمَ فِيكُمْ وَإِمَامُكُمْ مِنْكُمْ.

Tercümesi

Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan rivayete göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, "İbn Meryem gökten sizin yanınıza indiği zaman devlet reisiniz kendinizden, namazda imamınız olduğu (Îsâ da imamımıza iktidâ ettiği) halde bakalım nasıl olursunuz?" buyurmuştur. {B3449 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 49.}

116 {B3446 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 48.}

Benî İsrâil Kıssaları

[بَابُ مَا ذُكِرَ عَنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ]

Bu bab, İsrâiloğulları'ndan naklolunagelen ve itibara medâr olabilen garîbelerin beyanına dair hadisleri muhtevidir.

İsrâil, İbrânîce bir kelimedir. Abdullah (Allah'ın kulu) mânasına gelmektedir. Sonra Ya'kūb aleyhi's-selâma alem olmuştur. Ya'kūb, İshak peygamberin oğludur, Hazret-i İbrâhim'in de torunudur. Ya'kūb'un on iki oğlu olup bunlar Hazret-i Yûsuf'un Mısır'da vezâreti zamanında Ya'kūb ile beraber Mısır'a gelmişlerdi (Yûsuf kıssasına bakınız!). Bunların evlât ve ahfadı ibtidâ orada üreyerek bir ümmet teşkil etmişler ve tarihte Benî İsrâil (İsrâiloğulları) diye anılmışlardır.

Şu bir cihet hassaten arza değer ki, bu babdaki hadislerde haber verilen Benî İsrâil kıssalarının ifade ettikleri hükümler, İslâmî umdelerle mukayese edilmemelidir. Bunların içinde İslâmî umdelere uymayanlar da vardır ki bunlar o ümmetlerin hususatından sayılmalıdır. İslâm dini ile ilgili şeyler sanılmamalıdır.

1407

عَنْ حُذَيْفَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِنَّ مَعَ الدَّجَّالِ إِذَا خَرَجَ مَاءً وَنَارًا فَأَمَّا الَّذِي يَرَى النَّاسُ أَنَّهَا النَّارُ فَمَاءٌ بَارِدٌ وَأَمَّا الَّذِي يَرَى النَّاسُ أَنَّهُ مَاءٌ بَارِدٌ فَنَارٌ تُحْرِقُ فَمَنْ أَدْرَكَ مِنْكُمْ فَلْيَقَعْ فِي الَّذِي يَرَى أَنَّهَا نَارٌ فَإِنَّهُ عَذْبٌ بَارِدٌ.

TERCÜMESİ

Huzeyfe b. Yemân radıyallahu anhtan rivayet olunduğuna göre müşârün ileyh, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin şöyle buyurduğunu işittim demiştir: Deccâl çıktığı zaman yanında bir su, bir de ateş bulunacaktır. Fakat halkın ateş

sandığı soğuk bir sudur. Soğuk su sandığı da yakıcı bir ateştir. Deccâlin zuhuru zamanında sizden her kim işitirse ateş suretinde gördüğü tarafta bulunsun! Çünkü o, tatlı soğuk bir sudur. {B3450 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 50.}

İZAHI

Deccâl, declin mübalağa sîgasıdır ki yalan söyleyen hud'akâr demektir. Hazret-i Ebû Bekir, Resûlullah'ın kızı Fâtıma'nın izdivacına tâlip olduğunda Resûlullah, "*Emin ol kızımı Ali'ye vaad ettim. Yoksa deccâl değilim*" buyurmuştur[1] ki aldatır bir kişi değilim demektir. *Decl* "karıştırmak" mânasına da kullanılmıştır. Bu mânaca deccâl hakkı, bâtılı; iyiyi, kötüyü birbirinde karıştıran kişi demektir. İbnü'l-Esîr'in *en-Nihâye*'deki rivayetine göre, "Dünyanın son zamanlarında birçok deccâl zuhur edecektir"[2] buyurulmuştur ki tarihî nice vâkıalar bu haberi teyit etmiş ve hakikaten cemiyetin nizamını bozan birçok deccâl türemiştir. Huzeyfe hadisinde bildirilen deccâl de bunlardan biri ve en azgını olacaktır.

Hadiste bildirilen su ile ateş, hakikate mahmul olmayıp Müslim'in Ebû Hüreyre'den rivayeti veçhile cennetle cehennemin birer remzi olacaktır ve deccâl, cennet ve cehennemi temsil eden birtakım hârikalar gösterecektir demek oluyor ki bu da Allah Teâlâ'nın kullarını imtihan ettiği fitnelerden birisidir. Fakat Cenâb-ı Hak müteâkiben hakkı izhar ve bâtılı iptal edecektir. Sonra onun kötülüklerini açıklayacak ve halka aczini gösterecektir.

1408

وَعَنْهُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِنَّ رَجُلًا حَضَرَهُ الْمَوْتُ فَلَمَّا يَئِسَ مِنَ الْحَيَاةِ أَوْصَى أَهْلَهُ إِذَا أَنَا مُتُّ فَاجْمَعُوا لِي حَطَبًا كَثِيرًا وَأَوْقِدُوا فِيهِ نَارًا حَتَّى إِذَا أَكَلَتْ لَحْمِي وَخَلَصَتْ إِلَى عَظْمِي فَامْتَحَشَتْ فَخُذُوهَا فَاطْحَنُوهَا ثُمَّ انْظُرُوا يَوْمًا رَاحًا فَاذْرُوهُ فِي الْيَمِّ فَفَعَلُوا فَجَمَعَهُ اللهُ لَهُ فَقَالَ لَهُ لِمَ فَعَلْتَ ذٰلِكَ قَالَ مِنْ خَشْيَتِكَ فَغَفَرَ اللهُ لَهُ.

TERCÜMESİ

Yine Huzeyfe'den gelen bir habere göre müşârün ileyh Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin şöyle buyurduğunu işittim demiştir: (Sizden evvelki ümmetler içinde kefen soyan) bir kişiye ölüm gelip çatmıştı da o, hayattan ümidini kesince ailesine şöyle vasiyet etmişti: Ben öldüğümde birçok odun toplayıp içine ateş veriniz (ve beni bu ateşe atınız). Ateş benim etimi yiyerek

1 {Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, II, 183, no: 3129; İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûât*, I, 382.}

2 {İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, II, 102.}

kemiğime erişinceye kadar bırakınız. Kemiğimi yakınca bu yanmış kemikleri alınız, onu (döğüp) un yapınız. Sonra rüzgârı şiddetli bir günü bekleyiniz ve (bu unu fırtınalı günde) deniz içine savurunuz. Aile halkı da vasiyet veçhile yaptılar. Fakat Allah Teâlâ o(nun zerreleri)ni topladı da ona, "Niçin böyle yaptın?" diye sordu. O (kefen soyan) kişi, "Rabbim! Senden korkumdan!" diye cevap verdi. Bunun üzerine Allah Teâlâ onu mağfiret eyledi. {B3452 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 50.}

İZAHI

Buhârî metninde bu babda bir isnad ile arka arkaya üç hadis sevkolunmuştur ki bu hadis üçüncüsüdür. Birincisi de bundan evelki hadistir. İkincisi ise 969 numara ile tercümesi "Bey'" bahsinde geçen Huzeyfe hadisidir ve geçtiği için *Tecrîd*'e alınmamıştır. Halbuki her iki metin birbirinden farklıdır. Buradaki metnin meâli şöyledir: *Sizden evvel geçen ümmetlerden bir kişi vardı. Onun* (ölüm, deminde) *canını almak üzere Azrâil gelmiş,* (canını almış) *da* (ba'solunduğu zaman) *kendisine,* "(Dünyada) *bir hayır işledin mi?" diye sorulmuş. O da, "Bir hayır işlediğimi bilmiyorum!" diye cevap vermiş. O kişiye,* "(Hele iyice) *düşün!" denilmiş. O da, "Ben* (ömrümde) *hiçbir hayır işlediğimi bilmiyorum. Şu var ki ben dünyada halkla alışveriş yapardım da alacaklarımı toplardım. Hali ve vakti yerinde olan borçluya vade verirdim. Fakir borçluya da borcunu bağışlardım*[3]{dedi.}" (bu eserimizde 635 numaralı hadisin izahına bakınız!).

1409

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم قَالَ كَانَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ تَسُوسُهُمُ الْأَنْبِيَاءُ كُلَّمَا هَلَكَ نَبِيٌّ خَلَفَهُ نَبِيٌّ وَإِنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي وَسَيَكُونُ خُلَفَاءُ فَيَكْثُرُونَ قَالُوا فَمَا تَأْمُرُنَا قَالَ فُوا بِبَيْعَةِ الْأَوَّلِ فَالْأَوَّلِ أَعْطُوهُمْ حَقَّهُمْ فَإِنَّ اللهَ سَائِلُهُمْ عَمَّا اسْتَرْعَاهُمْ.

TERCÜMESİ

Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan rivayete göre, Nebî sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: İsrâiloğulları zamanında onları (âmirlerin, valilerin ahaliyi idare ettiği gibi) peygamberler idare ederdi. Her ne zaman bir peygamber ölürse, onun yerine başkası geçerdi. Şüphesiz ki benden sonra peygamber yoktur. Ancak halifeler bulunur (ümmeti bu devlet reisleri idare eder). Onlar müteaddit de olabilir. Ashap, "Yâ Resûlellah! Halifeler taaddüt ederse (ihtilâf

3 {Hadisin sonunda "*Allah da onu cennetine koydu*" (فَأَدْخَلَهُ اللّٰهُ الجَنَّةَ) ifadesi bulunmaktadır. B3451 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 50.}

edeceklerinden) bize ne (veçhile hareket etmemizi) emredersiniz?" diye sordular. Resûlullah, "Birinciye ettiğiniz biata bağlı kalınız! (Çünkü birinci biat sahihtir) onlara haklarını veriniz (emirlerini dinleyip itaat ediniz). Onlara da Allah, riayet etmeleri matlûp olan haklarınızdan soracaktır." {B3455 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 50.}

İZAHI

Hadis metnindeki تسوسهم lafzının medlûlü olan *siyaset,* esas itibariyle bir şeye mukayyet olmak ve onun salâhı hususuna ihtimamla onu görüp gözetmek mânasınadır. Sonra bu kelime İslâm hukukunda amme işlerini görüp gözetmek gayesiyle devlet reisi ve emir ve nehyi haiz vali ve kumandan olmak mânasında kullanılmıştır. At kısmının yemine ve tımarına bakan kişiye seyis denilmesi de bu münasebetledir.

Tarihin şehâdetine göre Benî İsrâil arasında sık sık fitne ve fesat zuhur ederdi. Her ne zaman cemiyetin nizamı bozulursa, Allah Teâlâ hemen bir peygamber gönderirdi. Onun tebligatıyla fitne ve fesat kaldırılıp onlar salâha sevkolunurdu ve bu küstah kavmin Tevrat hükümlerinden tağyîr ettikleri cihetler düzeltilirdi. Hadîs-i şerif metninde تسوسهم الأنبياء *"Benî İsrâil'i peygamberler idare ederdi"* cümlesiyle bu tarihî vâkıaya işaret edilmiştir.

Peygamber efendimiz peygamberlerin sonu olmakla, artık cemiyetin nübüvvet ve risâletle idaresi devri nihayet bulmuş, velâyetle idaresi zamanı hulûl etmişti. Âmme velâyeti halkın biat ve intihâbıyla tekallüd ve iktisap edilen bir cumhuriyet sistemi olduğuna göre velâyet iddia eden halifelerin taaddüt edebilmesi ihtimali vardı. Nasıl ki bu fena konu ilk halife intihâbında Benî Sâide sofasında muhâcirîn ile ensar arasında görülmüştü.[4] Bu ise cemiyeti bir fevzâya, başsız bir cemiyet haline koyabilir. Cemiyeti böyle bozgunculuktan korumak için hadiste, birinci intihap ve biatın sahih ve ona bağlılık vâcip olduğu, ikinci biatın bâtıl ve ona ittibâ haram bulunduğu bildirilmiştir. Hatta birinci intihaptan sonra intihap olunan reisin içtimaî mevkiinin hususi hallerinin tetkik edilmesine de müsaade edilmemiştir. Bu cihet fesada müeddî olacağından diğer haberlerde şiddetle menolunmuştur.

İkinci bir halifeye biat akdedenler ya birinci akdi bilerek ya da bilmeyerek biat etmiş olurlar. Yine böyle her iki zümre ayrı ayrı şehirlerde biat etmiş bulunurlar. Yahut bu zümrelerden biri ayrılan veya ölen halifenin bulunduğu şehirde, öbürü başka bir vilâyette intihap edilmiş olurlar. İslâm hukukuna göre bütün bu ihtimaller karşısında hüküm, devlet merkezlerindeki birinci intihap ve biatın sahih, ikincinin bâtıl olmasıdır.

İkincinin riyâseti bâtıl olduğuna göre, böyle bâtıl bir intihabı kabul eden ve millî birlik ve dirliği bozan ikinci halifenin hüküm ve cezası mevzumuz olan hadiste bildirilmemiştir. Onu başka rivayetlerden öğreniyoruz: Bir rivayette, *"İkincinin boynunu vurunuz!",*

---

4 Bu eserimizde 1097 numaralı hadisin izahına bakınız.

diğer bir rivayette de, *"Onu kılıçla vurunuz!"* buyurulmuştur. Bu şiddetli ceza ile millî birlik ve tesanüdün bozgunculuktan korunması gayesi istihdaf edildiği pek âşikârdır.

Bu hadiste İslâm teşkilât hukukunun amme velâyeti ve amme hakları gibi en mühim bir bahsine işaret edilmiştir. İslâm dini devlet teşkilâtında ibtidâ bir halife, bir devlet reisi intihabını emreder. Yukarıda işaret ettiğimiz veçhile bu riyâset amme namına devlet merkezinde bulunan hal ü akd sahipleri tarafından icra edilen bir intihap ve biatla iktisap edilir. Bu biatla millet, bu otoriter riyâsete karşı birtakım vazifeler ve haklar, devlet reisi de ammeye karşı mütekabil vazifeler ve haklar deruhte etmiş bulunuyorlar. Ammenin devlete karşı deruhte ettiği vazifenin başında devlet reisinin ısdâr ettiği emirlerine itaat etmek vardır. Bu mühimme Kur'an'da, hadiste birçok nasla teyit edilmiştir. Bu hadiste de, *"Halifelerin haklarını veriniz!"* buyurulmuştur (1239, 1240 rakamlarıyla tercümesi geçen hadislere bakınız!) İtaatten çıkanlar hakkında o bâgī fertlerin katli, cemiyetlerinin tenkîli gibi en ağır cezalar tayin olunmuştur. Devlet reisinin vazifesi de amme haklarının ve menfaatlerinin muhafazasıdır. Amme haklarına riayet etmeyen devlet reisleri için mevzumuz olan hadiste yalnız uhrevî ceza zikredilmiştir: *"Allah kıyamet gününde amme haklarına hürmet etmeyen halifelere sizin haklarınızı soracaktır"*[5] buyurulmuştur. Bununla beraber diğer rivayetlerde dünyevî ve cezaî bir müeyyide de konulmuştur ki adaletle hareket etmeyen, münkerle emreden halifelere itaat edilmemesidir (1239. hadise bakınız!).

1410

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَتَتَّبِعُنَّ سَنَنَ مَنْ قَبْلَكُمْ شِبْرًا بِشِبْرٍ وَذِرَاعًا بِذِرَاعٍ حَتَّى لَوْ سَلَكُوا جُحْرَ ضَبٍّ لَسَلَكْتُمُوهُ قُلْنَا يَا رَسُولَ اللهِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَنْ.

TERCÜMESİ

Ebû Saîd el-Hudrî radıyallahu anhtan rivayet olunduğuna göre, Nebî sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: Şüphesiz ki siz, kendinizden önce gelen milletlerin yoluna karışı karışına, arşını da arşınına tıpatıp muhakkak uyacaksınız! (Bir derecede ki,) şayet o ümmetler (daracık) keler deliğine girseler, siz de muhakkak (onlara uyarak) oraya gir(meye çalış)acaksınız. (Râvi Ebû Saîd der ki,) biz, "Yâ Resûlellah! Bu ümmetler yahudilerle hıristiyanlar mı?" diye sorduk. Resûlullah, "Onlardan başka ya kim olacak?" buyurdu. {B3456 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 50.}

---

5 {B2955 Buhârî, Cihâd, 108.}

İZAHI

Buhârî'nin bu hadisi "Benî İsrâil" babında zikretmesi hadiste yahudiler ile hıristiyanların gayri ahlâkî vaziyetlerine umumi surette işaret edilmiş olmasındandır. Gerek Benî İsrâil'in gerek gelip geçen sair ümmetlerin tarihleri birçok fitne ve fesat ile mâsiyetle doludur. Peygamber efendimiz kendi ümmetinin de şirkten, küfürden başka bütün bu fena yollarda olanları takip edeceklerini bir mûcize olarak vukuundan evvel haber vermiştir. Hadisteki "*dab*" keler dediğimiz hayvandır. Çok yaşamak ve her hayvandan çok açlığa, susuzluğa dayanmakla mâruftur. Geçmiş ümmetlerin fena itiyatlarına Muhammed ümmetinin tıpatıp uyacaklarını haber vermekte mübalağa için bu hayvan deliğinin hassaten zikredilmesi, darlığından ve tehlikeli olduğundan dolayıdır. Örfümüzde bunun yerine yılan deliğine sokulmak müteâreftir.

1411

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو ﵁ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ بَلِّغُوا عَنِّي وَلَوْ آيَةً وَحَدِّثُوا عَنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَلَا حَرَجَ وَمَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّدًا فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ.

TERCÜMESİ

Abdullah b. Amr radıyallahu anhtan Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin şöyle buyurduğu rivayet olunmuştur: "Benim tarafımdan (tebliğ edilen Kur'an'dan) bir âyet olsun (halka) ulaştırınız, (öğretiniz!) Benî İsrâil'(in ibretli kıssaların) dan da haber verebilirsiniz! Bun(u haber vermek)de beis yoktur. Her kim de (benim söylemediğim bir şeyi söyledi diye) bile bile bana yalan isnâd ederse, o da cehennemdeki yerini hazırlasın!" {B3461 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 50.}

İZAHI

Peygamber efendimiz tebliğ ettiği İslâmî umdelerin ve hükümlerin ziyâından endişe ederek orada hazır bulunanlar tarafından muhafaza edilip, orada, bulunmayanlara tebliğ edilmesine son derece ehemmiyet verirdi. Birçok hitâbesinde ezcümle Vedâ haccında Arafat'ta irat ettiği hutbesinin müteaddit yerlerinde, *"Size Allah'ın emirlerini tebliğ ettim mi?"* diye sormuş ve "Evet tebliğ ettin yâ Resûlellah!" cevabı üzerine, *"Şahit ol ya rab!"* diye Allah Teâlâ'yı işhâd ettikten sonra, *"Ashabım! Bu sözlerimi burada bulunanlarınız burada bulunmayanlara ulaştırsın, onlara öğretsin!"* buyurmuştur.[6] Mevzumuz bu hadiste de öğretilmesi matlup olan Kur'an'dan bir âyet bile olsa az görülmesin o da tebliğ edilsin buyur-

6 {B1741 Buhârî, Hac, 132.}

muştur. Bu müteaddit nasların ifade ettikleri hüküm, âyetleri, hadisleri ve İslâmî hükümleri bilenlerin bilmeyenlere öğretmesi vâcip olduğudur.

Kâdî Beyzâvî demiştir ki, "Bu hadiste âyetin tebliği zikredilip hadisten sükût edilmesinin sebebi şudur ki: Kur'an âyetlerinin ziyâdan muhafazasını Allah Teâlâ kendi zaman ve kefâletine alarak, "*Şüphesiz ki Kur'an'ı biz muhakkak muhafaza edeceğiz!*" diye müekkeden deruhte buyurmuştur. Böyle iken âyetlerin tebliği ve müslümanlardan bilenlerin bilmeyenlere Kur'an öğretmeleri vâcip olunca bununla hadisin tebliği vâcip olacağı yakînen sabit olur ve hadis metnindeki بلغوا emri vücûba hamlolunur.

Hadisin ikinci fıkrası, Benî İsrâil'in ibret almaya değer kıssalarından haber veriniz meâlindedir. Buradaki emir sîgası da ibâhaya mahmûldür; haber verebilirsiniz demektir. Bunun delili ise ولا حرج *"Haber vermekte beis yoktur"* cümlesidir. İslâm'ın ibtidâlarında fitne ve fesada sebep olur endişesiyle Benî İsrâil haberlerinin nakli, kitaplarının mütalaa edilmesi menolunmuştu. Sonraları dinî akîdeler, şer'î hükümler teessüs edip istikrar kesbetmekle o mahzur kalkmış, Benî İsrâil vâkıalarının nakli mubah kılınmıştır. Bu da ibret alınabilecek kıssalara münhasırdır. Yalan olduğu bilinen haberlerin nakli ise câiz değildir.

Tercümede (benim söylemediğim bir şeyi beni söyledi diye) kavis içinde gösterilen ziyade, Buhârî'nin "Kitâbü'l-İlim"deki Seleme b. Ekva'dan gelen bir rivayetinden alınmıştır. Buhârî bu hadisi "İlim", "Cenâiz", "Benî İsrâil" bablarında Ali b. Ebû Tâlib, Zübeyr b. Avvâm, Enes b. Mâlik, Seleme b. Ekva', Ebû Hüreyre, Mugîre, Abdullah b. Amr'dan rivayet etmiştir.

1412

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ إِنَّ الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى لَا يَصْبُغُونَ فَخَالِفُوهُمْ.

Tercümesi

Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan rivayete göre, Nebî sallallahu aleyhi ve sellem, "Yahudi ve hıristiyanlar (ak saçlarını, sakallarını) boyamazlar. Siz onlara muhalefet ediniz!" buyurmuştur. {B3462 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 50.}

İzahı

Başlarının ak saçlarını ve sakallarını boyamayan yahudi ve hıristiyanlara muhalefetle emrolunduğuna göre boyamakla emrolunmuş demek olur. Şu kadar ki bu emir, vücûb için olmayıp nedbe mahmûldür ve boyamak menduptur. Fakat her boya ile değil, *kına ile*. Bilhassa siyah boya ile boyamaktan nehyolunmuştur. Müslim'in Câbir'den gelen bir rivayetinde *"Beyaz saçların rengini tağyîr ediniz! Fakat siyah boyadan sakınınız."* buyurulmuştur.[7]

7 {M5509 Müslim, Libâs, 79.}

Bu cihetle Nevevî siyahla saç, sakal boyamak kerâhet-i tahrîm ile mekruhtur demiştir. Bu da erkeklere mahsus olup kadınların siyahla boyamalarında kerahet yoktur.

Peygamber efendimizin boyayıp boyamadıkları hakkındaki rivayetler muhteliftir. İmam Mâlik *Muvatta*'ında bu muhtelif rivayetleri naklettikten sonra demiştir ki, "Ne Resûlullah ne de Ali, Übey b. Kâ'b, Saîd b. Müseyyeb, Sâib b. Yezîd saç, sakal boyamışlardır." Bu babda en kuvvetli delil Hazret-i Âişe'nin, "Ebû Bekir sakalını boyardı" demesidir. Eğer Resûlullah boyamış olsaydı, ilk önce onu zikrederdi.[8]

1413

عَنْ جُنْدُبِ بْنِ عَبْدِ اللهِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ فِيمَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ رَجُلٌ بِهِ جُرْحٌ فَجَزِعَ فَأَخَذَ سِكِّينًا فَحَزَّ بِهَا يَدَهُ فَمَا رَقَأَ الدَّمُ حَتَّى مَاتَ قَالَ اللهُ تَعَالَى بَادَرَنِي عَبْدِي بِنَفْسِهِ حَرَّمْتُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ.

Tercümesi

Cündüb b. Abdullah radıyallahu anhtan rivayete göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: Sizden önce geçen ümmetlerden biri içinde bir kişi vardı. Onun (vücudunda) bir yarası vardı (kangren haline gelmişti.) Onun elem ve ıstırabına dayanamayıp bir bıçak almış da onunla elini kesmişti. Fakat kan bir türlü kesilmemiş nihayet ölmüştür. Allah Teâlâ, "Kulum kendi kendisine (ölüme teşebbüs ederek) bana takaddüm eyledi. Ben (de) ona cenneti haram kıldım" buyurdu. {B3463 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 50.}

İzahı

Bu hadisin "Cenâze" bahsinde de bir rivayet tariki vardır ki bu eserimizde 668 numara ile tercüme ve izahı geçmiştir, oraya bakınız! Bundan başka 667 numaralı Sâbit b. Dahhâk hadisiyle 669 numaralı Ebû Hüreyre hadisinin tercüme ve izahları da mütalaa edilsin! Bunların izahlarında intihardan men' ve tahzîre dair diğer rivayetler de cemedilerek bunlara istinat eden hükümler izah olunmuştur.

8 {*Muvatta*'da yer alan rivayette, hadisin Hazret-i Peygamber'in saç ve sakalını boyamadığı ve Hazret-i Aişe'den naklen Hazret-i Ebû Bekir'in boyadığı kısmı bulunmaktadır. Bu rivayette zikredilene benzer şekilde İmam Mâlik'in bir sözü olmakla birlikte *Muvatta*'ında tespit edilememiştir. MU1740 Mâlik, Şa'r, 3. Yahyâ rivayeti; Bâcî, ***el-Müntekā,*** VII, 270.}

1414

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِنَّ ثَلَاثَةً مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَبْرَصَ وَأَقْرَعَ وَأَعْمَى بَدَا لِلّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ يَبْتَلِيَهُمْ فَبَعَثَ إِلَيْهِمْ مَلَكًا فَأَتَى الْأَبْرَصَ فَقَالَ أَيُّ شَيْءٍ أَحَبُّ إِلَيْكَ قَالَ لَوْنٌ حَسَنٌ وَجِلْدٌ حَسَنٌ قَدْ قَذِرَنِي النَّاسُ قَالَ فَمَسَحَهُ فَذَهَبَ عَنْهُ فَأُعْطِيَ لَوْنًا حَسَنًا وَجِلْدًا حَسَنًا فَقَالَ أَيُّ الْمَالِ أَحَبُّ إِلَيْكَ قَالَ الْإِبِلُ فَأُعْطِيَ نَاقَةً عُشَرَاءَ فَقَالَ يُبَارَكُ لَكَ فِيهَا وَأَتَى الْأَقْرَعَ فَقَالَ أَيُّ شَيْءٍ أَحَبُّ إِلَيْكَ فَقَالَ شَعَرٌ حَسَنٌ وَيَذْهَبُ عَنِّي هٰذَا قَدْ قَذِرَنِي النَّاسُ قَالَ فَمَسَحَهُ فَذَهَبَ وَأُعْطِيَ شَعَرًا حَسَنًا قَالَ فَأَيُّ الْمَالِ أَحَبُّ إِلَيْكَ قَالَ الْبَقَرُ قَالَ فَأَعْطَاهُ بَقَرَةً حَامِلًا وَقَالَ يُبَارَكُ لَكَ فِيهَا وَأَتَى الْأَعْمَى فَقَالَ أَيُّ شَيْءٍ أَحَبُّ إِلَيْكَ قَالَ يَرُدُّ اللهُ إِلَيَّ بَصَرِي فَأُبْصِرُ بِهِ النَّاسَ قَالَ فَمَسَحَهُ فَرَدَّ اللهُ إِلَيْهِ بَصَرَهُ قَالَ فَأَيُّ الْمَالِ أَحَبُّ إِلَيْكَ قَالَ الْغَنَمُ فَأَعْطَاهُ شَاةً وَالِدًا فَأُنْتِجَ هٰذَانِ وَوَلَّدَ هٰذَا فَكَانَ لِهٰذَا وَادٍ مِنْ إِبِلٍ وَلِهٰذَا وَادٍ مِنْ بَقَرٍ وَلِهٰذَا وَادٍ مِنَ الْغَنَمِ ثُمَّ إِنَّهُ أَتَى الْأَبْرَصَ فِي صُورَتِهِ وَهَيْئَتِهِ فَقَالَ رَجُلٌ مِسْكِينٌ تَقَطَّعَتْ بِيَ الْحِبَالُ فِي سَفَرِي فَلَا بَلَاغَ الْيَوْمَ إِلَّا بِاللهِ ثُمَّ بِكَ أَسْأَلُكَ بِالَّذِي أَعْطَاكَ اللَّوْنَ الْحَسَنَ وَالْجِلْدَ الْحَسَنَ وَالْمَالَ بَعِيرًا أَتَبَلَّغُ عَلَيْهِ فِي سَفَرِي فَقَالَ لَهُ إِنَّ الْحُقُوقَ كَثِيرَةٌ فَقَالَ لَهُ كَأَنِّي أَعْرِفُكَ أَلَمْ تَكُنْ أَبْرَصَ يَقْذَرُكَ النَّاسُ فَقِيرًا فَأَعْطَاكَ اللهُ فَقَالَ لَقَدْ وَرِثْتُ لِكَابِرٍ عَنْ كَابِرٍ فَقَالَ إِنْ كُنْتَ كَاذِبًا فَصَيَّرَكَ اللهُ إِلَى مَا كُنْتَ وَأَتَى الْأَقْرَعَ فِي صُورَتِهِ وَهَيْئَتِهِ فَقَالَ لَهُ مِثْلَ مَا قَالَ لِهٰذَا فَرَدَّ عَلَيْهِ مِثْلَ مَا رَدَّ عَلَيْهِ هٰذَا فَقَالَ إِنْ كُنْتَ كَاذِبًا فَصَيَّرَكَ اللهُ إِلَى مَا كُنْتَ وَأَتَى الْأَعْمَى فِي صُورَتِهِ فَقَالَ رَجُلٌ مِسْكِينٌ وَابْنُ سَبِيلٍ وَتَقَطَّعَتْ بِيَ الْحِبَالُ فِي سَفَرِي فَلَا بَلَاغَ الْيَوْمَ إِلَّا بِاللهِ ثُمَّ بِكَ أَسْأَلُكَ بِالَّذِي رَدَّ عَلَيْكَ بَصَرَكَ شَاةً أَتَبَلَّغُ بِهَا فِي سَفَرِي فَقَالَ قَدْ كُنْتُ أَعْمَى فَرَدَّ اللهُ بَصَرِي وَفَقِيرًا فَقَدْ أَغْنَانِي فَخُذْ مَا شِئْتَ فَوَاللهِ لَا أَجْهَدُكَ الْيَوْمَ بِشَيْءٍ أَخَذْتَهُ لِلّٰهِ فَقَالَ أَمْسِكْ مَا لَكَ فَإِنَّمَا ابْتُلِيتُمْ فَقَدْ رَضِيَ اللهُ عَنْكَ وَسَخِطَ عَلَى صَاحِبَيْكَ.

Tercümesi

Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin şöyle buyurduğunu işittim dediği rivayet olunmuştur: Benî İsrâil'de abraş, kel, kör üç kişi vardı. Allah Teâlâ bunları imtihan etmek istedi de onlara bir melek gön-

derdi. Melek abraşa geldi, “En çok neyi seversin?” dedi. Abraş, “Güzel renk (ve sima), güzel ten (ve nermin vücut). Çünkü halk beni çirkin görüyor (benden iğreniyor)” dedi.

Resûlullah buyurmuş ki, “Melek abraşın vücudunu sıvadı. Ondan bu çirkin manzara gitti de ona güzel bir sima, güzel bir ten verildi. Bundan sonra melek ona, ‘En çok hangi malı seversin?’ diye sordu. Abraşlıktan kurtulan kişi, ‘Deveyi’ dedi, ‘ya da sığırı’ dedi.[9] Deve isteyene on aylık gebe bir deve verildi. Bunun üzerine melek ona, ‘Bu deve mübarek (ve bereketli) olsun!’ diye dua etti.

(Sonra) melek başı kel, (saçsız) kişinin yanına vardı. Ona da, ‘En çok neyi seversin?’ diye sordu. O da, ‘Güzel saç isterim, şu kellik benden gitsin! Herkes benden iğreniyor’ dedi. Resûlullah buyurmuş ki, ‘Melek onun başını sıvadı da ondan kellik gitti ve güzel bir saç verildi.’ Melek, ‘En çok hangi malı seversin?’ diye sordu. O da, ‘Sığırı severim’ dedi. Ona gebe bir sığır verildi ve ona, ‘Bu sığır sana mübarek olsun!’ diye dua etti.

Melek körün yanına da geldi ve ‘En çok neyi seversin?’ diye sordu. O da, ‘Allah gözümü bana iade buyursun da ben de onunla insanları göreyim’ dedi.”

Resûlullah buyurmuş ki “Melek o(nun gözü)nü sıvadı da Allah ona gözünü iade buyurdu.” Melek köre, “Hangi malı çok seversin?” diye sordu. O da, “Koyunu severim” dedi de melek ona kuzulu bir koyun verdi.

Bir müddet sonra deve ve sığır sahiplerinin devesi ve sığırı yavruladı. Koyun sahibinin de koyunu kuzuladı. Bu suretle deve isteyen kişinin bir dere dolusu devesi oldu. Sığır dileyen kimsenin de bir dere dolusu sığırı oldu. Koyun ihtiyar eden âmânın da bir vadi dolusu koyunu oldu. Bundan sonra (günün birisinde) o melek, üç kişi ile ilk görüştüğü suret ve heyetinde abraş kişiye geldi de dedi ki, “Ben fakir (ve garip) bir kişiyim. Yol üzeri maişet ve memleketime muvâsalat sebepleri kesilmiştir. Bugünkü günde benim için muradıma nâil olabilmek ancak evvelâ Allah’ın inayetiyledir, sonra senin. Şimdi ben, sana güzel bir renk, güzel bir vücut ve birçok mal veren Allah rızası için senden bir deve isterim ki bu seferimde onun üzerinde muradıma ve vatanıma erişebileyim. Bunun üzerine bu eski abraş ona, “İyi ama hak sahipleri (isteyen fakirler) çoktur. (Her gelen dilenciye bir deve vermek işime gelmez)” dedi. Melek

9 Bu hadisin râvilerinden İshak b. Abdullah b. Ebû Talha abraşla, akra‘dan birinin deve, öbürünün de sığır istediğini kestiremediğinden terdîd ile ikilikli rivayet etmiştir (*Buhârî*).

de ona, "Öyle sanıyorum ki ben seni tanıyacağım. Sen halkın iğrendiği abraş kimse değil misin? Sen fakir idin de bu malı sana Allah vermişti" dedi. Bu eski abraş meleğe, "Hayır, ben bu mala atadan ataya intikal ederek vâris oldum" dedi. Melek de ona, "Eğer sen bu iddianda yalancı isen Allah seni eski haline çevirsin!" dedi.

Sonra melek ilk mülâkatındaki suretinde ve heyetinde kel adama geldi de abraşa dediği gibi ona da söyledi ve abraşın reddettiği gibi bu kel de reddetti. Melek de ona, "Eğer sen bu iddianda yalancı isen, Allah seni eski haline çevirsin!" diye beddua etti.

Bu defa melek, (gözlerini sıvadığı) âmâya geldi de dedi ki, "Ben fakir ve (vatandan uzak düşmüş) bir zavallıyım. Sefer hali, maişetim ve memleketime dönmem sebepleri kesilmiştir. Bugün için muradıma nâil olabilmek ancak evvelâ Allah'ın inayeti, sonra senin yardımınladır. Şimdi ben sana gözlerini iade eden Allah rızası için senden bir koyun isterim ki bu seferimde onunla muradıma ve vatanıma erişebileyim" dedi. O kişi de meleğe, "Hakikaten ben âmâ idim. Allah Teâlâ gözlerimin nurunu iade buyurdu. Fakir idim. Allah beni ganî kıldı. (İşte koyunların) dilediğin kadar al (dilediğin kadarını da bana bırak!) Allah'a yemin ederim ki bugün Allah rızası için benden alacağın bir şeyin miktarını tahdit ile sana güçlük vermek istemem" dedi. Melek de ona, "Malını (tamamen) muhafaza et! Allah siz(in üçünüz)ü imtihan etti de Allah senden razı oldu. İki dostun (abraşla kel)de Allah'ın gazabına uğradılar" dedi. {B3464 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 51.}

1415

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ كَانَ فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ رَجُلٌ قَتَلَ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ إِنْسَانًا ثُمَّ خَرَجَ يَسْأَلُ فَأَتَى رَاهِبًا فَسَأَلَهُ فَقَالَ لَهُ هَلْ مِنْ تَوْبَةٍ قَالَ لَا فَقَتَلَهُ فَجَعَلَ يَسْأَلُ فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ ائْتِ قَرْيَةَ كَذَا وَكَذَا فَأَدْرَكَهُ الْمَوْتُ فَنَاءَ بِصَدْرِهِ نَحْوَهَا فَاخْتَصَمَتْ فِيهِ مَلَائِكَةُ الرَّحْمَةِ وَمَلَائِكَةُ الْعَذَابِ فَأَوْحَى اللهُ إِلَى هٰذِهِ أَنْ تَقَرَّبِي وَأَوْحَى اللهُ إِلَى هٰذِهِ أَنْ تَبَاعَدِي وَقَالَ قِيسُوا مَا بَيْنَهُمَا فَوُجِدَ إِلَى هٰذِهِ أَقْرَبُ بِشِبْرٍ فَغُفِرَ لَهُ.

TERCÜMESİ

Ebû Saîd el-Hudrî radıyallahu anhtan Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin şöyle buyurduğu rivayet olunmuştur: Benî İsrâil içinde bir kimse vardı. O, doksan

dokuz insan öldürmüştü. Sonra, bu adam evinden çıkıp (o zamanın büyük âlimlerine bu cinayetlerin tövbe ile affı imkânını) sormaya başlamıştı. (İbtidâ) bir râhibe varıp sordu ve "Acaba benim için tövbe(den istiâde ihtimali) var mıdır?" dedi. Rahip, "Hayır yoktur!" diye cevap verdi. (Bu menfî cevap üzerine) kātil, rahibi de öldürdü. Sonra bu adam yine sormaya başladı. (Sorduklarından) bir kişi ona, "Sen filân köye (Nusret köyüne) ve (oradaki) filân mâbede git! (Orada birtakım insanlar Allah'a ibadet ederler. Sen de onlarla beraber Allah'a ibadet, günahlarından tövbe et ve memleketine bir daha dönüp gitme! Çünkü orası kötü bir mıntıkadır" dedi. O da Nusret köyüne yönelip gitti. Nihayet yolun tam yarısına vardığında) ölüm erişti. Tövbekâr olmak için gittiği köye doğru göğsü ile yöne(lerek ö)ldü. Şimdi rahmet melekleriyle azap melekleri muhâsamaya başladılar: (Rahmet melekleri, "Bu adam tövbe ederek ve kalbiyle Allah'a yönelerek bize doğru geldi" diyorlardı. Azap melekleri de bu adam asla hiçbir hayır işlememiştir diyorlardı. Bu sırada insan suretinde bir melek geldi. Her iki taraf bu meleği aralarında hakem yaptılar. O melek, "Şimdi siz buradan itibaren geldiği köy ile gideceği köyün mesafelerini ölçüp birbirine tatbik ediniz! Bunun öldüğü bu yer, iki köyden hangisine yakın ise müteveffâ o köye ait olur" dedi). Bunun üzerine Allah Teâlâ tövbe için gideceği köye, "biraz yaklaş!" diye, müteveffânın kendi köyüne de, "Biraz uzaklaş!" diye vahyetti. Rahmet ve azap meleklerine de, "Haydi şimdi her iki tarafı ölçerek ikisi arasındaki mesafeyi mukayese ediniz!" diye emretti. Müteveffâ tövbe köyüne bir karış daha yakın bulundu ve bu cihetle mağfiret olundu. {B3470 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 54.}

İZAHI

Bu hadisin mazmununda gerek İslâmî ilimler gerekse fennî telakkilerle tetkike muhtaç cihetler bulunduğu âşikârdır. Fakat hadisin mevzuu, tövbe ve istiğfara teşvik mahiyetinde Benî İsrâil'e ait bir hikâyenin naklinden ibaret bulunduğundan, hadis şârihleri böyle bir intikāda lüzum görmemişlerdir.

Bu hadisi Buhârî, *Sahîh*'inde Ashâb-ı Kehf ve Ashâb-ı Rakīm unvanıyla açtığı bir babında rivayet etmiştir. Bu babın unvanında da Kehf sûresinin 9. âyetinden itibaren bu vâkıaya dair olan âyetleri ve bunların tefsirlerine işaret etmiş bulunduğundan, bunu da mütalaa edeceğiz. Kehf, dağlarda oyulmuş ev gibi yere denir; mağara tabir olunur. Bunun küçüğüne gār, büyük olursa kehf denir. Şu halde Ashâb-ı Kehf "mağara yârânı" demek olur.

Rakīm de bunların mağaralarının bulunduğu dağın veya vadinin adıdır. Ya da üstü yazılı taş veya madeni levhadır. Örfümüzde kitâbe denilmekle mâruftur. Buhârî'nin *Sahîh*'inde bu rakîmin bakır bir levha olduğunu ve Ashâb-ı Kehf'in isimleri yazılı bulunduğunu İbn Abbas'tan rivayet etmekte olduğundan bu mâna, bu babdaki rivayetlerin

hepsine tercih olunur. Garp müellefatında da bu suretle bildiriliyor. Müfessir Beyzâvî *Tefsîr*'inde, Ashâb-ı Rakīm'in Ashâb-ı Kehf'ten başka olduğunu iddia edenler de bulunduğunu ve bunlara göre Ashâb-ı Rakīm üç kişi olduğunu haber veriyor ve sergüzeştlerini bildiriyor ki doğru değildir. Ashâb-ı Kehf ile Rakīm birdir. Bu üç kişiye ait vâkıa başkadır ve bu eserimizde 1030 numara ile tercüme ettiğimiz Abdullah b. Ömer hadisinde geçti. Oraya bakınız!

Kehf vâkıasının mekân ve zamân-ı vukūu hakkındaki rivayetler muhteliftir. Kehf'in mekânı, Filistin ile Eyle arasında olduğu, Eyle'ye, Nineva'ya, Belkā'ya yakın bir yerde bulunduğu hakkında ayrı ayrı rivayetler vardır. Şârih Aynî bunlar arasında en çok nakledilen haberin Rum diyarında olduğudur ve bu haber sahihtir diyor ki Tarsus'tan üç saat mesafede ve şehrin şimâl-i garbîsinde vâki bir dağın eteğindeki mağara olacaktır. Elyevm Ashâb-ı Kehf'in mahbesi olarak ziyaret olunmaktadır. Efsus ki Efes'tir. Şimdiki Ayasuluk'un yerinde kadim bir şehirdir. Burada olduğu da rivayet olunmuştur.

Şârih Aynî, Kehf ve Rakīm vâkıasının cereyan ettiği zamanı Rumlar'ın Yunanlılar'a galebesinden evvel olmak üzere bildiriyor. Nasrâniyet ilk devirlerinde tevhid akîdesi üzerine devam edip milâdın III. asırda teslîs akîdesi ortaya konmuş ve putperestliğe sapılmıştı. İbn İshak'ın nakline göre, bu sırada Nasrâniyet âlemi büyük bir hercümerce uğramıştır. Putperestliği Desius gibi zalim hükümet reisleri iltizam ederek müminleri, müvahhidleri türlü işkencelerle öldürüyorlardı. Bu sırada Rum eşrafından müvahhid yedi genci de Desius şirke sevketmek istemiş, bunlar da kabul etmeyip bir mağaraya saklanmışlar. Sâdık köpekleri de ayrılmayıp o da arkaları sıra mağaraya girmiştir. Gençlerin buraya saklandıklarını öğrenen imparator aç, susuz ölsünler diye mağaranın kapısını ördürmüştür. Cenâb-ı Hak bu gençlere bir uyku vermiş ve hariçteki siyasî vaziyet değişinceye kadar bu uyku bir buçuk asır devam etmiştir. Kısaca bir fezlekesini arzettiğimiz bu vâkıayı şimdi Kehf sûresinin âyetleriyle mütalaa edeceğiz:

"Aziz peygamberim! Kehf ve Rakīm sahipleri, birer acîbe olan bizim eserlerimizden bir garîbe mi oldular sandın? (Hayır şaşmayınız). *O zamanki* (müminlerden) *güçlü, kuvvetli gençler* (müşriklerden kaçarak) *Kehf'e* (mağaraya) *sığındılar da, 'Ey rabbimiz! Bize lutfundan bir rahmet* (düşmandan selâmet) *ihsan eyle ve bizim işimizden bize rüşd ü salâh hazırla!' dediler. Biz de sayısı müteaddit seneler Kehf'te kulaklarına* (sesi menedecek) *sıkıca bir perde çektik* (de senelerce uyuttuk)*. Sonra onları uyandırdık. Tâ ki iki hizbin* (mümin gençlerle müşriklerin) *hangisi –onlar uyuyarak geçen uzun zamanı– sayıp hesapladığını bilelim.*

Aziz peygamberim! Biz şimdi sana Ashâb-ı Kehf'in kıssalarını doğru olarak hikâye ediyoruz. Hakikatte bunlar genç yiğitlerdir. Rablerine iman etmişlerdir. Biz de hidayetlerini arttırdık. Kalplerine sabır ve bu güçlüklere tahammül ilham ettik[10] (ve gönüllerini sarsıntıdan koruduk) *ve onlar* (zalim Desius'un karşısında muhakeme edilmek için) *durdukları vakit*

10 Bu mânayı Buhârî *Sahîh*'inde rivayet etmiştir ki Ebû Ubeyde Kāsım b. Sellâm'ındır.

gönüllerine metanet verdik de onlar, 'Bizim rabbimiz, göklerin ve yerin rabbidir. Biz O'ndan başkasına asla ilâh demeyiz. Şayet O'ndan başkasına Allah dersek, o zaman haktan, akıldan uzak söz söylemiş oluruz. Şunlar, hani bizim kavmimiz olanlar, Allah'tan başka birtakım ilâhlar edindiler. Onlar ilâhlarının ulûhiyyetine açık bir burhan getirseydiler ya! Şimdi Allah'a yalandan (şerik nisbet ederek) *iftira eden kişiden zalim kimdir ki? Şimdi bu gençler* (biribirlerine), *'Mademki siz, müşriklerden ve onların Allah'tan başka ibadet ettikleri putlardan çekildiniz, artık şimdi şu mağaraya iltica ediniz. Tâ ki, rabbiniz* (iki cihanda) *rahmetini size saçsın ve sizin için işinizden müstefit olacağınız sebepleri hazırlasın!' dediler.*

Aziz peygamberim! (Ashâb-ı Kehf'i mağaralarında görseydin) *güneş doğduğu zaman güneşi sen onların mağaralarından sağ tarafa meyleder* (de şuâı onlara dokunup ezâ vermez) *battığında da onları soldan keser geçer* (de mağaraya biraz akseder) *ve onları da mağaranın ortasında* (havadan istifade ederler, gār meşakkatinden, güneş hararetinden müteessir olmazlar) *görürdün. İşte Ashâb-ı Kehf'in bu hali Allah'ın âyetlerindendir. Allah her kime hidayet ederse, o, kurtuluş tarafına yönelmiştir. Her kimi de şaşırtırsa, artık onu irşad edecek bir dost bulamazsın! Sen onları* (gözleri açık, vücutları müteharrik görürsün de) *uyanık sanırsın! Halbuki onlar uykudadırlar ve biz onları sağa, sola çeviririz. Onların köpekleri de mağaranın önünde iki kollarını* (yere) *döşemiştir. Sen onların üzerine* (ansızın) *varıp muttali olsaydın, muhakkak yüzünü onlardan çevirir, kaçardın ve hiç şüphesiz onlardan gelen korkudan senin için dolardı.*

Habîbim! Biz onları böylece (birçok yıl bir âyet olarak uyuttuğumuz gibi, yine bir âyet olarak) *ölü diriltir gibi uyandırdık. Tâ ki aralarında birbirlerine* (şöyle) *sorarlar; içlerinden bir sözcü öbürlerine, 'Arkadaşlar! Burada ne kadar zaman durdunuz?' diye sordu. Onlar*(dan bir kısmı), *'Bir gün yahut bir günün birazı!' diye cevap verdi. Onlar*(ın öbür kısmı da), *'Ne kadar durduğunuzu rabbiniz daha iyi bilir' dedi* (artık onlar bu muammâyı halledemeyerek), *'Birinizi şu gümüş para ile şehre gönderiniz! Şehir halkının hangisi yiyecek cihetiyle daha temizdir? Baksın da ondan size bir nevâle getirsin ve nezaketle muamele etmeye dikkat etsin, sakın sizi bir kişiye sezdirmesin! Çünkü müşrikler size bir kere muttali olurlarsa sizi muhakkak taşlayarak öldürürler. Ya da sizi kendi milletlerine* (şirke) *iade ederler. Onların arasına siz girince de hiçbir zaman felâh bulamazsınız!' dediler.*

Kehf sahiplerini uyutup uyandırdığımız gibi onların bu hallerine (halkı) *muttali de kıldık* (halka tanıttık). *Tâ ki onları görenler, Allah'ın* (ba's ile) *vaadi muhakkak hak olduğunu ve kıyametin kendisinde şüphe edilmeyen bir gün bulunduğunu bilirler. Çünkü* (Kehf gençleri uyandıktan sonra), *hemşehrileri onların* (emirlerinde ölmüş dirilmiş, yahut uyumuş uyanmış olduklarında, binaenaleyh bunun bir ba'solup olmadığın)*da ihtilâf ediyorlardı. Nihayet, "Haydi* (bunları mağaralarında bırakınız da), *üzerlerine bir bina yapınız* (mağara kabirleri olsun). *Onları* (ve her hallerini ise) *rableri daha iyi bilir' dediler. Kehf gençlerinin akîdeleri üzere* (olup da hasımlarının emirlerine) *galebe edenler, 'Muhakkak biz, bunlar üze-*

rine bir mescid yaparız' dediler.[11] *İleride* (bu kıssayı ta'mîk edenlerden bir kısmı), '(Kehf gençleri) *üçtür; dördüncüsü köpekleridir' diyecekler.* (Bir kısmı da), *'Beştir; altıncısı da köpekleridir' diyecekler. Bu sözler "belirsiz şeyi taşlamak"tır.*[12] *Yedidir, sekizincisi köpekleridir de diyeceklerdir.*[13] *Habîbim! Sen de ki, 'Onların sayısını rabbim pekiyi bilir. Onları hakkıyla bilenler pek azdır. Binaenaleyh onlar hakkında mücadele etme! Ancak* (ta'mîk etmeyerek) *zâhiri bahset ve onların haklarında nizâ edenlerden hiçbirisine bir şey sorma! Hiçbir şey hakkında da, 'Allah dilerse' demedikçe 'Ben şunu yarın muhakkak yaparım' deme!*[14] *Allah dilerse demeyi unuttuğun zaman da* (hatırlayınca) *hemen rabbini yâdeyle* (de telâfiye çalış) *ve 'Umarım ki, rabbim beni bundan daha yakın bir zamanda muvaffakıyete eriştire, de!' Ashâb-ı Kehf mağaralarında üç yüz sene durdular. Dokuz sene de fazla."*[15]

1416

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اِشْتَرَى رَجُلٌ مِنْ رَجُلٍ عَقَارًا لَهُ فَوَجَدَ الرَّجُلُ الَّذِي اشْتَرَى الْعَقَارَ فِي عَقَارِهِ جَرَّةً فِيهَا ذَهَبٌ فَقَالَ لَهُ الَّذِي اشْتَرَى الْعَقَارَ خُذْ ذَهَبَكَ مِنِّي إِنَّمَا

11 Beyzâvî *Tefsîr*'inde hikâye ettiğine göre Ashâb-ı Kehf'in nevâle almak üzere şehre gönderdikleri genç, çarşıya vardığında ve aldığı erzakın parasını verdiğinde bu gümüş paranın üzerinde üç asır evvelki zalim Desius'un resmi bulunduğundan, bu zavallıyı define bulmakla itham ederek o günün imparatoru huzuruna götürmüşler. Bu imparator ise Allah'ın birliğine iman eden bir nasrânî idi. Ashâb-ı Kehf'ten olan genç bunlara sergüzeştlerini anlattı. Mecliste bulunanlardan bazı kimseler, "Babalarımız bize zalim Desius'un şerrinden dinlerini korumak için bazı gençlerin kaçtıklarını hikâye ederlerdi. Bunlar, o kaçan gençler olduklarını sanırız" dediler. Bunun üzerine imparatordan ve mümin, kâfir şehir halkından bir heyet mağaraya gitmiş. Ashâb-ı Kehf'i görmüşler ve onlarla görüşmüşler. Sonra Kehf gençleri imparatora, "Biz seni Allah'ın azabından esirgeriz ve gizli, âşikâr düşmanlardan sana sığınırız!" dediler ve yattıkları yerlerine dönerek hemen öldüler. İmparator onları Kehf'e defnetmiş ve üzerlerine bir mescid bina ettirmiştir.

12 Tırnak içindeki bu fıkra âyetteki رَجْمًا بِالْغَيْبِ 'ın tercümesidir. Daha bedî' birer tercümesi de Türkçe'de müteâref olan "karanlığa kubur sıkma", "karanlığa taş atma" mesellerimizdir.

13 Bu üçüncü kavil müslümanlarındır. Cebrâil lisanından Resûlullah haber vermiştir. Bundan evvelki iki kavil, âyette karanlığa taş atmakla tavsif olunduğuna göre, bu üçüncü kavlin isabetine îmâ edilmiştir. Hazret-i Ali'den de Ashâb-ı Kehf'in yedi olduğu rivayet olunup isimleri şöyle bildirilmiştir: Yemlihâ, Mekselinâ, Mislinâ. Bu üçü vaktiyle melikin ashâb-ı yemîni imişler. Mernuş, Debernuş, Şâzenuş: Bu üçü de ashâb-ı yesârı imiş. Bütün bunlarla istişare edermiş. Yedincisi de bir çoban ki yolda bunlara tebâiyet etmiştir. Sekizincisi köpekleri idi ki adı kıtmîrdir. Şehirlerinin adı da Efsus'tur (*Beyzâvî Tefsîri*). Garp müellefâtında da yedi, sekizincisi kıtmîr olduğu bildiriliyor.

14 Yahudiler, Mekke müşrikleri Kureyş'e Muhammed'i imtihan için ona ruhun mahiyetinden, Ashâb-ı Kehf'ten, Zülkarneyn'den sorunuz demişlerdi ve Peygamberimize sorduklarında onlara, *"Yarın cevap veririm!"* demişti ve *"Allah dilerse"* dememişti. Bu cihetle on bu kadar gün Peygamberimize vahiy gelmemişti. Kâfirler arasında dedikodu başlamıştı. Peygamberimiz bunlardan çok sıkıldı. Nihayet vahiy geldi. Bu suallere cevap verildi. Sonunda da, bir daha *"Allah dilerse demedikçe ben yarın şöyle yaparım deme!"* diye tembih buyuruldu.

15 أَمْ حَسِبْتَ أَنَّ أَصْحَابَ الْكَهْفِ وَالرَّقِيمِ كَانُوا مِنْ اٰيَاتِنَا عَجَبًا إِلَى وَلَبِثُوا فِي كَهْفِهِمْ ثَلَاثَ مِئَةٍ سِنِينَ وَازْدَادُوا تِسْعًا (سورة الكهف: آية ٩-٢٥)

اشْتَرَيْتُ مِنْكَ الْأَرْضَ وَلَمْ أَبْتَعْ مِنْكَ الذَّهَبَ وَقَالَ الَّذِي لَهُ الْأَرْضُ إِنَّمَا بِعْتُكَ الْأَرْضَ وَمَا فِيهَا فَتَحَاكَمَا إِلَى رَجُلٍ فَقَالَ الَّذِي تَحَاكَمَا إِلَيْهِ أَلَكُمَا وَلَدٌ قَالَ أَحَدُهُمَا لِي غُلَامٌ وَقَالَ الْآخَرُ لِي جَارِيَةٌ قَالَ أَنْكِحُوا الْغُلَامَ الْجَارِيَةَ وَأَنْفِقُوا عَلَى أَنْفُسِهِمَا مِنْهُ وَتَصَدَّقَا.

Tercümesi

Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan: Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin şöyle buyurduğu rivayet olunmuştur: (Benî İsrâil'den) bir kişi öbür kişiden ona ait akarı satın almış. Akarı satın alan kimse akarında içi altın dolu bir testi bulmuş. Satın alan kişi satan kimseye, "Haydi, benden şu altını al (bu altın senindir). Çünkü ben senden yalnız bu toprağı satın aldım, altınları satın almadım" demiş. Toprağın (eski) sahibi olan kişi de müşteriye, "Ben sana bu toprağı, içindeki müştemilâtıyla beraber sattım" demekle bâyi' ile müşteri (üçüncü) bir kişiye varıp muhakeme olurlar. Kendisine arz-ı hal ettikleri bu kimse de bunlara, "Sizin oğlunuz, kızınız var mı?" diye sorar. Bunların biri (müşteri), "Benim bir oğlum var" der. Öbürü (bâyi') de, "Benim bir kızım var" diye cevap verir. Tahkim edilen kişi de, "Bu oğlana bu kızı nikâh ediniz ve yeni evlilere bu altından (bir parçasını) veriniz, bir parçasını da kendinize (müştereken) sarfediniz!" diye hükmeder. {B3472 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 54.}

İzahı

Bu hadisten, tahkimin yani iki kişinin bir mesele hakkında üçüncü bir zatı hâkim edinmelerinin cevazı istifade edilebilir. Fakat İslâm hukukçularının bu babdaki ictihadları ihtilâflıdır. Ebû Hanîfe'ye göre tahkimin cevazı, iki tarafın hâkim kabul ettikleri kimsenin hükmünün muteber olması, memleketlerinin resmî hâkiminin hüküm ve ictihadına muvâfık olmakla meşruttur. Muhalif olursa, tahkim edilen kimsenin verdiği hükmün hiçbir hukukî kıymeti yoktur. İmam Mâlik ile Şâfiî yalnız hükme ehliyeti, hükümde adalet ve hakkaniyeti şart kılmışlardır. Her iki tarafın hukuku gözetilerek hüküm verilsin de devletçe mansup kadının hükmüne ister muvâfık, isterse muhalif olsun fark görmemişlerdir. Kurtûbî ise tahkimi, hükmükazâ mahiyetinde addetmeyip hüsnühaline, ahlâkî faziletine itimat edilen bir zatın iki tarafın aralarını bulup düzeltmekten ibarettir demiştir.

Bulunan altının veya kıymeti haiz olan herhangi medfun bir malın bâyi' veya müşteriden hangisine ait olduğunu İslâm hukukçuları şöyle tafsil etmişlerdir: bulunan medfun mal eğer taş, direk mermer gibi arz nevinden olursa, o mal müşteriye ait olur. Eğer altın, gümüş gibi bizâtihî kıymeti haiz bulunursa, bakılır, eğer bu kıymettar madeni medfun mal Câhiliye devrine ait bir define ise bu, rikâzdır; devletinde onda hakkı vardır (ne miktarının devlete ait olduğu bu eserimizde 746 numara ile tercüme ve izah ettiğimiz Ebû Hüreyre hadisinde izah edilmiştir oraya bakınız) Eğer İslâm devrine ait definelerden ise

lukata (bulunmuş mal)dır. Bu husustaki hükme tâbidir. Eğer definenin İslâm veya Câhiliye devirlerinden hangisine ait olduğu bilinmezse, zayi mal addolunarak beytülmâlde saklanır. Orada beytülmâl yoksa fukaraya, müslümanlar mesâlihine, din işlerine sarfolunur.

1417

عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ رضي الله عنهما قِيلَ لَهُ مَاذَا سَمِعْتَ مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ فِي الطَّاعُونِ فَقَالَ أُسَامَةُ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ الطَّاعُونُ رِجْسٌ أُرْسِلَ عَلَى طَائِفَةٍ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَوْ عَلَى مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ فَإِذَا سَمِعْتُمْ بِهِ بِأَرْضٍ فَلَا تَقْدَمُوا عَلَيْهِ وَإِذَا وَقَعَ بِأَرْضٍ وَأَنْتُمْ بِهَا فَلَا تَخْرُجُوا فِرَارًا مِنْهُ.

TERCÜMESİ

Üsâme b. Zeyd radıyallahu anhümâdan gelen rivayete göre, Üsâme'ye, "Tâun hakkında Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemden ne duydun?" diye sorulmuş. Üsâme de, "Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin şöyle buyurduğunu işittim" demiş:

Tâun bir azaptır. Benî İsrâil'den bir kavme yahut sizden önce geçen bir ümmete gönderilmiştir. Siz bir yerde o(nun çıktığı)nı duydunuz mu, o tâunlu yere gitmeyiniz! İçinde bulunduğunuz bir yerde de tâun zuhur ederse, ondan kaçarak oradan çıkmayınız! {B3473 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 54.}

İZAHI

Bu hadisin *Buhârî* metnindeki senedine göre Üsâme'ye, "Resûlullah'tan tâun hakkında ne duydun" diye soran zat Sa'd b. Ebû Vakkās'tır. Peygamber efendimizin bir azap, bir âfet olmak üzere tavsif buyurduğu bu müstevlî hastalıklara karşı korunma şekli, bugünkü tabâbetin karantinasıdır. Peygamberimizin bu tavsiyelerine uyarak Hazret-i Ömer, hilâfeti zamanında Şam'a gittiğinde vebalı mıntıkaya girmeyip geri dönmüştür. Peygamber'in ashabından pek çoğu da böyle yapmıştır.

1418

عَنْ عَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ رضي الله عنها قَالَتْ سَأَلْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ عَنِ الطَّاعُونِ فَأَخْبَرَنِي أَنَّهُ عَذَابٌ يَبْعَثُهُ اللهُ عَلَى مَنْ يَشَاءُ وَإِنَّ اللهَ جَعَلَهُ رَحْمَةً لِلْمُؤْمِنِينَ لَيْسَ مِنْ أَحَدٍ يَقَعُ الطَّاعُونُ فَيَمْكُثُ فِي بَلَدِهِ صَابِرًا مُحْتَسِبًا يَعْلَمُ أَنَّهُ لَا يُصِيبُهُ إِلَّا مَا كَتَبَ اللهُ لَهُ إِلَّا كَانَ لَهُ مِثْلُ أَجْرِ شَهِيدٍ.

Tercümesi

Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin kadını Âişe radıyallahu anhâdan rivayete göre, Hazret-i Âişe, "Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme tâundan sordum da bana şöyle cevap verdi" demiştir: "Tâun şüphesiz bir azaptır; Allah dilediği kuluna gönderir. Yine muhakkak ki Allah, tâunu müminler hakkında şehâdet vesilesi kılmıştır. Bir yerde tâun zuhur eder de orada bulunan bir mümin –sabrederek, sevap umarak, bu tâun yalnız Allah'ın takdir ettiği kimseye isabet eder, kanaatini besleyerek– bulunduğu şehirde eğlenirse, muhakkak Allah ona şehid ecrine benzer sevap takdir buyurur." {B3474 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 54.}

1419

عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ ﷺ قَالَ كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ يَحْكِي نَبِيًّا مِنَ الْأَنْبِيَاءِ ضَرَبَهُ قَوْمُهُ فَأَدْمَوْهُ وَهُوَ يَمْسَحُ الدَّمَ عَنْ وَجْهِهِ وَيَقُولُ اللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِقَوْمِي فَإِنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ.

Tercümesi

İbn Mes'ûd radıyallahu anhtan gelen rivayete göre demiştir ki: Şimdi ben Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin yüzüne bakıp görür gibiyim. O, enbiyadan bir peygamberi hikâye ediyordu ki kavmi onu dövmüş de kan içinde bırakmış. Fakat o, yüzünden hem kanı siliyor hem de, "Yâ rab! Kavmimi mağfiret eyle (onlar cahildirler, beni) bilemezler" diyordu. {B3477 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 54.}

İzahı

Bu hadisten evvel Buhârî'nin ahlâkî ve içtimaî pek büyük bir kıymeti haiz olan bir rivayetini de bildirmek isteriz ki şöyledir: Kureyş'in şanına ehemmiyet verdiği bir kadın –ki Benî Mahzum'dandır– nasılsa hırsızlık etmişti. Şer'î had ve ceza tatbik edilecekti. Bu kadın hakkında Resûlullah'tan bir şefaatçi düşünüldüğü sırada Üsâme b. Zeyd hatırlandı. Resûlullah'ın pek ziyade teveccüh ve muhabbetini haizdi. Üsâme Resûlullah'a arzettiğinde Peygamberimiz, *"Ey Üsâme! Sen, fenalıkları men için Allah'ın tayin ettiği cezalardan bir cezanın affı hakkında şefaat mi etmek istiyorsun?"* buyurdu. Sonra kalktı. Mescidde bir hutbe irat ederek, *"Ashabım! Şu sizden evvel gelip geçen ümmetler yok mu; bunların mahv ve helâk edilmeleri, hiç şüphe edilmesin ki onlar hırsızlık eden eşrafın, mütegallibenin cezasını bıraktıkları, zayıflar çaldıkları zaman yalnız onları cezalandırır oldukları için mahvedilmişlerdir. Allah'a yemin ederim ki, şayet kızım Fâtıma hırsızlık etse, hiç tereddüt etmeden onun elini de muhakkak keserim"* buyurdu.[16]

16 {B3475 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 54.} لو أنّ فاطمة بنت محمد سرقت لقطعت يدها

1420

عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ بَيْنَمَا رَجُلٌ يَجُرُّ إِزَارَهُ مِنَ الْخُيَلَاءِ خُسِفَ بِهِ فَهُوَ يَتَجَلْجَلُ فِي الْأَرْضِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ.

TERCÜMESİ

İbn Ömer radıyallahu anhümâdan rivayete göre, Nebî sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: Geçmiş zamanda kendini beğenmiş bir kişi, kibir ve gurur ile izârını sürüklediği sırada yere batırıldı. O, kıyamet gününe kadar bağırarak, debrenerek yerin dibine girecektir. {B3485 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 54.}

İZAHI

İzâr, Araplar arasında giyilen bir boy libasıdır ki bunun uzunluğu geçmişte ve hâlâ kibir ve gurur vesilesi addolunmuştur. Bizde buna kaftan denilirdi ki bunun uzunluğu da kibir ve gurur vesilesi idi.

Buhârî'nin bu hadisten önce iki tarik ile Ebû Mes'ûd'dan rivayet ettiği bir hadisini de bu izahımızda bildirmek isteriz. Müellif Zebîdî'nin ihtisaren *Tecrîd*'e almadığı bu hadiste veciz bir metin ile ahlâkî en yüksek bir düstur vazedilmiştir ki, *"Utanmazsan dilediğini işle!"* Buhârî, *Sahîh*'inde hadisin tamamını şu meâlde sevketmektedir: (Vaktiyle gelip geçen) ***peygamberlerin sözlerinden*** (hiçbir nesha, hiçbir tebeddüle uğramaksızın bütün peygamberlerin ittifak ettikleri ve âlî bir düstur halinde) ***nâsa tebliğ eyledikleri*** (bir haber), ***"Utanmazsan dilediğini işle!"*** (sözü)***dür.***[17]

Bu cümlenin hiçbir dinde neshe, tebdile uğramaksızın bir fazilet umdesi olarak yaşamasını şârih Aynî ta'lîl ederek, çünkü her asırdaki ukūl-i selîmenin bu cümle üzerinde ittifakı vardır diyor ki aklın, şer'in ittifak ettiği bir düstûr-ı ahlâkî demek oluyor.

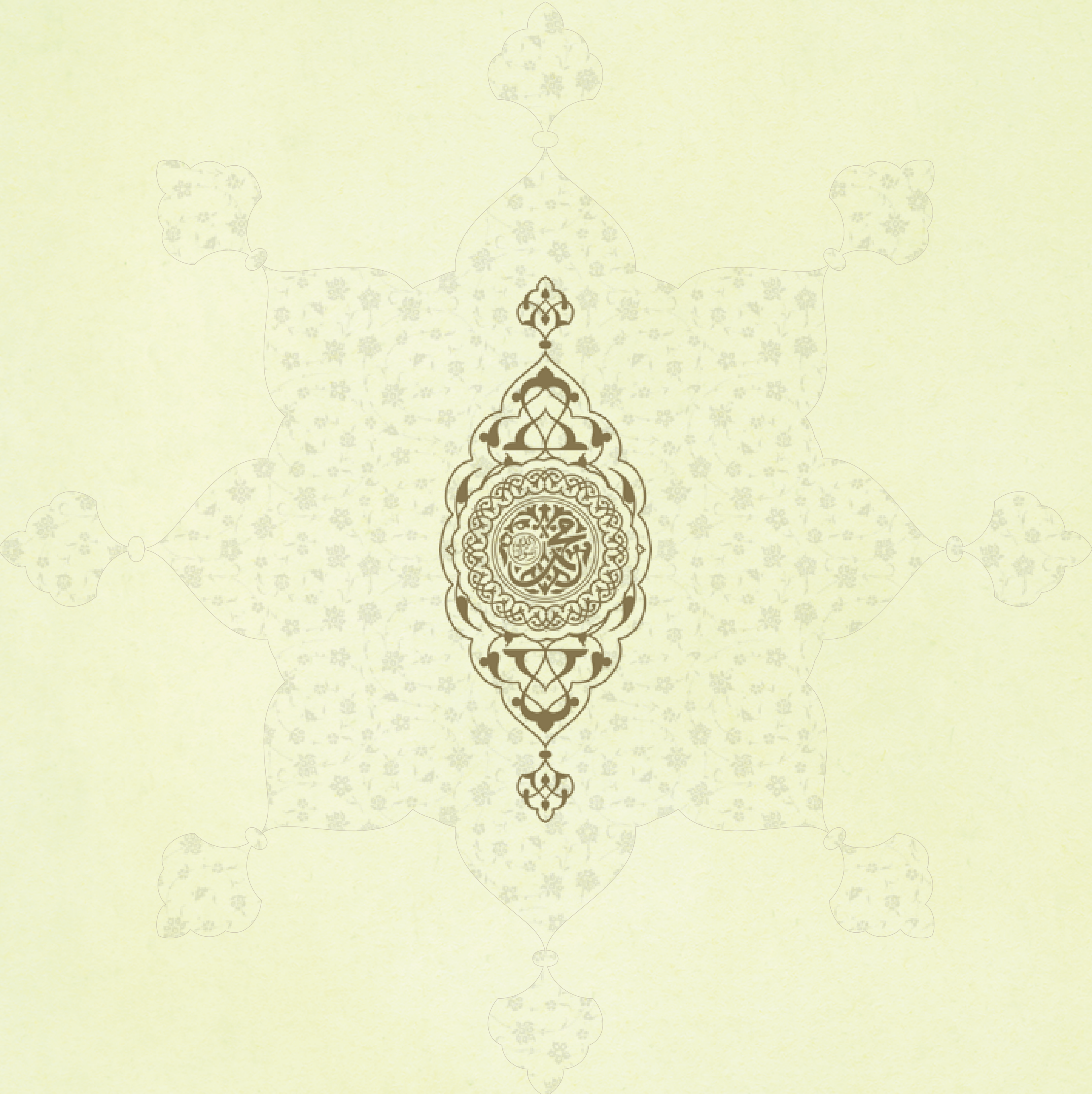
Utanmamazlık da halkın levmine, ayıplamasına müteveccihtir: "Halkın ayıplamasından sıkılmazsan dilediğini işle!" demek olur. Sonra, "*Dilediğini işle!"* cümlesi bir emirdir, fakat mânası tevbihtir: "*Dilediğini işle, cezasını çekersin!*" demektir.

17 {B3483 B3484 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 54.} إذا لم تستحي فافعل ما شئت وفي رواية: فاصنع ما شئت

Kitâbü'l-Menâkıb

كِتَابُ الْمَنَاقِبِ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Bu kitap menâkıb ve mefâhiri ve bunları yâd ve zikre dair ahkâmı bildiren hadisleri muhtevidir.

Bu unvandaki menâkıb kelimesi menkabenin cem'idir. Lugattten menkabe "iftihara lâyık fazilet ve meziyet" mânasınâdır ki bir kişiyi veya bir soyu anmaya vesile olabilecek meâsir ve mefâhirden ibarettir. Peygamber efendimizin ve muhterem ailelerinin âlî menkabeleri, muhacir ve ensara ve başta dört halife olmak üzere ashabın büyüklerine ait bütün menâkıb ve mefâhir hep bu bahiste görülecektir.

Buhârî *Sahîh*'inde "Kitâbü'l-Menâkıb" unvanında ibtidâ Hucurât sûresinin 13. âyetiyle Nisâ sûresinin 1. âyetini zikredip bazı tefsirlerine işaret etmiştir ki meâlleri şöyledir: *"Ey insanlar! Biz sizi bir erkekle bir dişiden* (bir baba ile bir anadan, Âdem ile Havvâ'dan) *yarattık.* (Birbirinize övünmeye hakkınız yoktur) *ve sizi akrabalık cihetiyle uzak, yakın; büyük, küçük insan kümeleri* (hısımları) *yaptık. Tâ ki* (soyca birbirinize nisbet edilerek) *tanışasınız.* (İftihar edesiniz değil). *İyi biliniz ki Allah yanında en şerefliniz, kendisini fenalıklardan iyi koruyanınızdır. Her halde Allah* (vicdanlarınızın temayüllerini) *çok iyi bilir,* (gizli, âşikâr) *her halinize yakından vâkıftır."*[1]

Bu âyet-i kerîme ashaptan Sâbit b. Kays hakkında nâzil olmuştur. Sebebi de kısaca şöyledir: Sâbit bir kere Resûlullah'ın meclisine varmıştı. Orada yanına oturmak istediği bir kişi yer açıp göstermediği için Sâbit o kişiye, "Ey filân kadının oğlu!" diye tahkir etmişti. Bunun üzerine Peygamber efendimiz, *"Ey Sâbit! Meclistekilerin yüzlerine bak!"* buyurmuş. O da birer birer bakmış. *"Ne gördün?"* diye sorunca da Sâbit'in, "Ak, kara, kırmızı simalar gördüm" demesi üzerine Resûlullah, *"Ey Sâbit! Sen bunları bu siyahtır Arap'tır; bu beyazdır Acem'dir diye birbirine tafdîl edemezsin! İnsanlar dinde salâbetleri, takvâda metanetleriyle daha faziletlidirler diyebilirsin"* buyurmuş ve bu âyet nâzil olmuştur.[2]

Sâbit b. Kays, Uhud Harbi'nde ve ondan sonraki gazâların hepsinde bulunmuş ve pek çok yararlık göstermiş ensar bahadırlarından ve ashabın büyüklerinden, hatip ve cen-

1 يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ {el-Hucurât, 49/13.}

2 {Aynî, *Umde*, XVI, 66.}

netle müjdelenmiş[3] bir zat olup hakikaten hürmete lâyık olmakla, yanına oturmak istediği kimsenin hiç aldırmaması yerinde değildi. Fakat Sâbit'in de onu anasına nisbetle anması tahkir idi. Kendisini ona tercihi tazammun ediyordu. Peygamberimiz işte bunu hoşlanmayarak, *"Müminler arasında yalnız din ve takvâ cihetiyle fazilet farkı vardır"* buyurmuştur.

Âyet-i kerîmedeki şuab şa'bın cem'idir. Şa'b, esas itibariyle biriktirmek ve toplamak mânasına olup sonra ırk itibariyle büyük bir câmia arzeden milletlere ve insan topluluklarına ıtlak edilmiştir. Türk, Arap, Acem, Rum câmiaları birer şa'b'dır. Kabile de bir babadan üreyen insan kümesidir ki biz ona oba deriz.

Buhârî'nin "Menâkıb" unvanında zikrettiği ikinci âyetin meâli de şöyledir: *"Ey insanlar! Rabbiniz*(in azabın)*dan sakınınız! O rabbiniz ki sizi bir nefisten,* (babanız Âdem'den) *yarattı. O bir nefisten de eşini* (ananız Havvâ'yı) *halketti. Bu çiftten de* (dünya yüzüne) *birçok erkek ve dişi yaydı. Yine o rabbiniz*(in azabın)*dan hazer ediniz ki siz, O'nun* (adıy)*la ve rahimler*(in tesis ettiği karâbet)*le birbirinizle dilekleşirsiniz,* (de Allah aşkına, rahm hakkı için diye akid ve ahid edersiniz!). *Şüphesiz ki Allah üzerinizde murakıbınız bulunuyor."*[4]

Türkçe'lerini bildirdiğimiz bu iki âyetle tebliğ ve tâlim buyurulan ahlâkî umde erhâm ve ensâb ile soyla, kökle iftihar edilmemesidir. İnsan bizâtihî takvâ ve fazilet sahibi olmalıdır. Öbür taraftan da müellif Buhârî insanın nesebini hısım ve akrabasını öğrenip bilmesinin lüzumuna da aşağıdaki hadislerle işaret etmiştir ki bunları Zebîdî ihtisar için *Tecrîd*'e almamış bulunduğundan Türkçe'lerini bildiriyoruz:

1. Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan rivayete göre demiştir ki, bir kere Peygamberimize, "Yâ Resûlellah! İnsanların en şereflisi kimdir?" diye soruldu. O da, *"Günahtan çok sakınan kimsedir"* diye cevap verdi. Sual soran ashabı, "Yâ Resûlellah! Biz size dinen ve ahlâken en şerif olan kimseyi sormuyoruz. (Belki soyu, kökü cihetiyle en kerim olan kimseyi sormuştuk" demesi üzerine Resûlullah, *"Öyle ise Allah'ın peygamberi Yûsuf'tur"* buyurdu.[5]

2. Tâbiînden Küleyb Peygamberimizin rebîbesi (üvey kızı) Zeyneb'den rivayet ederek diyor ki, "Ben bir kere Zeyneb'e: Bana haber versene, Nebî sallallahu aleyhi ve sellem Mudar'dan mıdır?" diye sordum da o, "Ya kimden olacak? Resûlullah (Kureyş'in büyük

---

3 Sâbit b. Kays, Yemâme Harbi'nde şehid düşmüştür. Sûret-i şehâdeti bu eserimizde 1204 numara ile tercüme ettiğimiz hadis metninde ve şerhinde geçti. Oraya bakınız.

4 يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا
en-Nisâ, 4/1.

5 عن أبي هريرة قال: قيل يا رسول الله من أكرم الناس؟ قال: أتقاهم. قال: ليس عن هذا نسألك قال: فيوسف نبي الله
{B3353 Buhârî, Ehâdîsü'l-enbiyâ, 8.}
Peygamber efendimiz tevazu edip Yûsuf'u kendisine de takdim ile *"Yûsuf bütün insanların en şereflisidir"* demesi, Yûsuf'un aziz bir peygamber olması ve bir soydan bir sırada fâsılasız meb'ûs olan dört peygamberin dördüncüsü bulunmasındandır ki beşer tarihinde böyle peygamber oğlu, peygamber oğlu, peygamber oğlu peygamberin Yûsuf'tan başka birinin bilinmemiş olmasındandır. 1388 rakamıyla Türkçe'ye çevrilmiş Abdullah b. Ömer hadisine bakınız!

babası) Mudar (ırkın)dan (ve onun bir şûbesi olan) Nadr b. Kinâne (kabilesin)den idi" diye cevap verdi.[6]

Bu hadisin râvisi olan Zeyneb'in anası Ümmü Seleme, Peygamberimizin kadınlarındandır. Ümmü Seleme, ilk zevciyle birlikte Habeşe'ye hicret etmiş, Zeyneb de orada doğmuştu. Zevcinin Habeşe'de vefatı üzerine kızıyla beraber Habeşe'den geldiklerinde Peygamber efendimiz taltif için Ümmü Seleme'yi nikâh etmiş, bu suretle Zeyneb de rebîbelik şerefini kazanmıştır. İlmî, edebî pek müstesna bir kıymeti haiz olan bu ana, kızın hal tercümeleri bu eserimizde 728 numara ile Türkçe'ye çevrilen Ümmü Seleme hadisinde izah edilmiştir, oraya bakınız!

Hadiste adı geçen Mudar, Nizâr b. Ma'd b. Adnân'ın oğludur ve en büyük bir kabilenin babasıdır. Yine hadisteki Nadr b. Kinâne de –İbn Huzeyme b. Müdrike b. İlyas b. Mudar silsilesiyle– Mudar'a müntehî olup birçok kabileleri bulunan Mudar'ın Nadr b. Kinâne bir soyudur. Mudar bir şa'bdır. Nadr da o şa'bın kabilelerinden birisidir. Binaenaleyh hadiste Resûlullah'ın uzak, yakın; büyük, küçük mensup olduğu iki kabile haber verilmiş bulunuyor.

Buhârî'nin bu hadisleri burada sevkinden anlaşılıyor ki ensâbı yani uzak, yakın hısımları bilmek, içtinabı câiz olmayan bir zarurettir. Hatta öğrenilmesi emredilmiştir. Ebû Nuaym'ın bir rivayetine göre Peygamber efendimiz, *"Sizi nesebinizden, büyük babanıza bağlayacak bilgileri öğreniniz!"*[7] buyurmuştur. Ebû Ömer de demiştir ki Resûlullah'tan, "*Cemiyet içinde mâruf olmayan bir soy adını benimdir diye takınmak, yahut kendi soyadını –hakir ve mütevazi bularak– beğenmeyip çekinmek Allah'a küfürdür*" buyurduğu rivayet olunmuştur.[8] Arap'ın ensâbına vâkıf olmakta yüksek bir melekesi olan Ebû Bekir radıyallahu anhtan da buna benzer rivayetler vardır. Yine Peygamber efendimiz, "*Her kim kendi babasından, soyundan başkasına ve her köle ki efendisinden başka birine kendisini nisbet ederse, Allah'ın azabına uğrasın!*" buyurmuştur.[9]

Hulâsa Resûl-i Ekrem efendimizden ensâbı öğrenip bilmek hususunda sahih senedlerle birçok eser rivayet olunmuştur.

Ensâba dair ilk eser yazan Mehmed Ruşâtî, "Ensâba vukufun lüzumu kitap, sünnet ve icmâ-i ümmet ile aydınlanmış bir meseledir" demiştir. İbn Hazm da "Bu lüzumu sırnaşık muarızlar inkâr eder!" diyor.

Ensâba vukuf hakkındaki bu mâlûmatı bize veren şârih Aynî merhum, bundan sonra diyor ki, "Peygamberimizin adı Muhammed b. Abdullah olduğunu, Kureyş kabilesinden

---

6 {B3491 Buhârî, Menâkıb, 1.}

7 قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: تعلموا من أنسابكم ما تصلون به أرحامكم
{Ebû Nuaym'ın eserlerinde tespit edilememiştir. T1979 Tirmizî, Birr, 49.}

8 {Temel hadis kaynaklarında tespit edilemeyen rivayet için bkz: Aynî, *Umde*, XVI, 68.}

9 {M3327 Müslim, Hac, 467.}

ve Hâşim ahfadından bulunduğunu, Mekke'de doğup orada peygamber olduğunu, sonra Medine'ye hicret ettiğini bilmek her müslümana farzdır."

Aynı zamanda her müslümana nesebini ve ebeveynini ve bilhassa babası tarafından bağlı bulunduğu soyunu bilmesi vâcip olduğunu, kendisine bu karın ortakları arasında "Verâset", "Sıla", "Nafaka", "Nikâh" gibi birtakım şer'î ve hukukî meseleler terettüp ve teferru' etmekte bulunması da teyit eder. Aile karâbeti bilinmezse, bu hukukî mevzular hakkındaki vecîbeleri tayin mümkün olmaz ve her müslümana riayet etmesi vâcip olan bu haklar ziyâa uğramış olur.

Şu izahımızdan Cumhuriyet rejimimizin kabul ettiği soyadı siyasetinin kıskançlıkla tatbikinde ne kadar isabet edildiği de vâzıhan anlaşılır. Birkaç nesil geçtikten ve Allah'ın inayetiyle her Türk soyu üremeye başladıktan sonra daha ziyade ehemmiyet kazanacaktır.

1421

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ قَالَ تَجِدُونَ النَّاسَ مَعَادِنَ خِيَارُهُمْ فِي الْجَاهِلِيَّةِ خِيَارُهُمْ فِي الْإِسْلَامِ إِذَا فَقِهُوا وَتَجِدُونَ خَيْرَ النَّاسِ فِي هٰذَا الشَّأْنِ أَشَدَّهُمْ لَهُ كَرَاهِيَةً وَتَجِدُونَ شَرَّ النَّاسِ ذَا الْوَجْهَيْنِ الَّذِي يَأْتِي هٰؤُلَاءِ بِوَجْهٍ وَيَأْتِي هٰؤُلَاءِ بِوَجْهٍ.

Tercümesi

Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan gelen rivayete göre, Nebî sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: Siz insanları (altın, gümüş) madenleri gibi (kimi halis, kimi kalp) bulursunuz. İnsanların Câhiliye devrinde hayırlı olanları, -dinî emirleri anlayıp amel ettikçe- İslâm devrinde de hayırlıdırlar. Siz şu emâret hususunda da insanların hayırlısı, emâreti (emîr olmazdan evvel) pek çok fena gören (ve emâret arzu etmeyen) kimseler bulursunuz. İnsanların şerlisi de iki yüzlü olan şu (münafık) kimselerdir ki (iki sınıf halk arasında) onlara bir yüzle gelirler, bunlara da başka bir yüzle gelirler.[10] {B3493 B3494 Buhârî, Menâkıb, 1.}

10 Müslim'in Abdullah b. Ömer'den rivayet ettiği bir hadiste de *"Münafık, iki davar sürüsü arasında mütehayyir bir koyuna teşbih edilip şaşkın koyunun iki sürüden kâh birine; kâh öbürüne koştuğu gibi münafık da cemiyet içinde kâh bir halk zümresine; kâh öbür halk zümresine koşar"* buyurmuştur. {M7043 Müslim, Münâfikīn, 17.}

Kureyş'in Menâkıbı Bahsi

[مَنَاقِبُ قُرَيْشٍ]

Bu bab Kureyş'in menkıbelerine dair hadisleri muhtevidir.

Kureyş, Peygamber efendimizin büyük babalarından Fihr b. Mâlik'in adıdır. Fihr lakabıdır. Kureyş kabilesinin bütün soyları buna nisbet olunur. Nesebî silsilesi şöyledir: Fihr b. Mâlik b. Nadr b. Kinâne b. Huzeyme b. Müdrike b. İlyâs b. Mudar.

İbn Hişâm'a göre Kureyş namı Fihr'in değil Nadr'ındır ve Nadr'ın evlât ve ahfadı Kureyşî'dir. Ulemânın cumhuruna göre de böyledir. Cumhurun delilleri Eş'as b. Kays hadisidir. Ahmed b. Hanbel'in, İbn Mâce'nin *Sünen*'lerinde rivayetlerine göre, Eş'as der ki, "Ben, Kinde'den gelen bir heyet içinde Resûlullah'ın huzuruna geldim. Esnâ-yı musâhabede ben, 'Yâ Resûlellah! Biz cenâbınızın kendimizden olduğunuzu sanıyoruz' dedim." Resûlullah da, *"Biz, Nadr b. Kinâne oğullarıyız; bize kazfetmeyin ve bizi ecdadımızdan ayırıp atmayın!"* buyurdu.[1]

Şârih Aynî Kureyş'e dair naklettiğimiz bu iki kavlin birçok ensâb ilmî imamlarından hikâye olunduğunu, bu iki kavilden de sahih olanı Kureyş'in Nadr olduğudur ki cumhurun kavlidir diyor.

1422

وَعَنْهُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ النَّاسُ تَبَعٌ لِقُرَيْشٍ فِي هٰذَا الشَّأْنِ مُسْلِمُهُمْ تَبَعٌ لِمُسْلِمِهِمْ وَكَافِرُهُمْ تَبَعٌ لِكَافِرِهِمْ وَالنَّاسُ مَعَادِنُ خِيَارُهُمْ فِي الْجَاهِلِيَّةِ خِيَارُهُمْ فِي الْإِسْلَامِ إِذَا فَقِهُوا تَجِدُونَ مِنْ خَيْرِ النَّاسِ أَشَدَّهُمْ كَرَاهِيَةً لِهٰذَا الشَّأْنِ حَتَّى يَقَعَ فِيهِ.

1 {İM2612 İbn Mâce, Hudûd, 37.}

Tercümesi

Yine Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan gelen rivayete göre Nebî sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "(Câhiliye devrinde) Arap kabileleri şu emâret hususunda (en şerefli olan) Kureyş'e tâbi idiler: Araplar'ın müminleri (Hanîfler) Kureyş'in müminlerine, müşrikleri de Kureyş'in müşriklerine uyarlardı. İnsanlar (altın, gümüş) madenleri gibi (kimi halis, kimi kalp)tır. Onların Câhiliye'de hayırlı olanları (din işlerini öğrenip amel ettikçe) İslâm devrinde de hayırlı kimselerdir. Siz insanların hayırlısı, emir oluncaya kadar emâreti çok fena görenler (ve arzu etmeyen kimseler) bulursunuz." {B3495 B3496 Buhârî, Menâkıb, 1.}

İzahı

Hadisin birinci fıkrasındaki *"Nâs, emâret hususunda Kureyş'e tâbidir, müslümanları Kureyş'in müslümanlarına, kâfirleri de kâfirlerine uyarlar"* hükmü Câhiliye devrine ait içtimaî ve siyasî vaziyeti hikâyeden ibaret olduğu için tercümemizde bu noktaya işaret ettik. Bu cihetle "nâs" tabirini Arap kabileleri diye, *"müslüman"* tabirini de Câhiliye devrindeki müminler, Hanîfler suretinde tercüme ve tahsis ettik. Bu suretle Araplar arasında İslâm'ın zuhurundan evvelki ve sonraki emâret şeklini açıkça göstermiş olduk.

Mâlûmdur ki Câhiliye devrinde Araplar arasında iki türlü din ve akîde cereyanı vardı: Biri tevhid –ki, bunun sâlikleri Kur'an'da Hanîfler adıyla anılmıştır.– Öbürü putperestlikti. Araplar'ın Hanîfler'i de, müşrikleri de Kureyş'in riyâsetini kabul etmişlerdi.

Çünkü Kâbe'nin sidâne, sikāye, rifade[2] gibi birtakım mukaddes vazifeleri hep Kureyş tarafından idare edilirdi. İslâm devri hulûl edip de Arap cezîresi müşriklerden ve diğer müslüman olmayan anâsırdan tecrid edildikten sonra müslümanlar münferiden hâkim olarak kalmışlar ve bütün Arap kabileleri Kureyş'in riyâsetini tanımışlardır. Müslümanların bu siyasî birliği Peygamber'in vefatından sonra *"hilâfet"* unvanı altında ve Peygamber'in kurduğu idare ve adalet sistemi dairesinde tam ve kâmil şekliyle ancak çeyrek asır devam etmiş, sonra imâmet denilen emâret devri hulûl ve devam eylemiştir. Ve bu siyasî takallubâtı Peygamberimiz vaktiyle bir mûcize olarak haber vermiştir. Bu devirde İslâm nufuzu dünya âfâkına dağılmış ve her mıntıkadaki müslümanlar kendilerinin intihap ettikleri birer emîr ile idare edilmeye başlamıştır. Tarihin bu uzun zamanlarında Kureyş'in nüfuzu yalnız Kâbe'nin an'anevî vezâifini ifaya munhasır kalmıştır. Bu kısa izahımızla mevzumuz olan hadisi tahsis ve takyîd ederek tercüme etmekteki isabetimiz anlaşılmıştır sanırız. Aynî gibi şârihler bu takyîdi yalnız, *"Arabın kâfirleri Kureyş'in kâfirlerine tâbidir"* fıkrası hakkında kabul ederek, bu cümle ile "Arap'ın İslâm'dan evvel Câhiliye zamanına ait siyasî hayatı hikâye edilmiştir" demişlerse de tarihî vâkıalar şümulünü göstermektedir.

2 Kâbe'ye ait bu vazifelerin mahiyetlerini anlamak için "Hac" bahsinde bulunan Kâbe'nin vazifelerine bakınız!

1423

عَنْ مُعَاوِيَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ بَلَغَهُ أَنَّ عَبْدَ اللّٰهِ بْنَ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا يُحَدِّثُ أَنَّهُ سَيَكُونُ مَلِكٌ مِنْ قَحْطَانَ فَغَضِبَ مُعَاوِيَةُ فَقَامَ فَأَثْنَى عَلَى اللّٰهِ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ ثُمَّ قَالَ أَمَّا بَعْدُ فَإِنَّهُ بَلَغَنِي أَنَّ رِجَالًا مِنْكُمْ يَتَحَدَّثُونَ أَحَادِيثَ لَيْسَتْ فِي كِتَابِ اللّٰهِ وَلَا تُؤْثَرُ عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأُولٰئِكَ جُهَّالُكُمْ فَإِيَّاكُمْ وَالْأَمَانِيَّ الَّتِي تُضِلُّ أَهْلَهَا فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِنَّ هٰذَا الْأَمْرَ فِي قُرَيْشٍ لَا يُعَادِيهِمْ أَحَدٌ إِلَّا كَبَّهُ اللّٰهُ عَلَى وَجْهِهِ مَا أَقَامُوا الدِّينَ.

TERCÜMESİ

(Muhammed b. Cübeyr, Kureyş tarafından sefâretle gönderilen bir heyet arasında bulunduğu halde) Muâviye'(nin huzurunda iken geçen bir vâkıayı ve on)dan (işittiklerini) şöyle rivayet etmiştir: "Abdullah b. Amr b. Âs'ın, Kahtânîler'den biri ileride melik olacaktır" diye hikâye ettiğini Muâviye duymuştu. Bundan sinirlenen Muâviye (heyet muvâcehesinde) kalkıp Allah'ı şanına lâyık sıfatlarla senâ etti. Sonra emmâ ba'dü (fasl-ı hitabıyla söze başlayıp şöyle) dedi: "Ey Kureyş heyeti! Kesin olarak bildirildiğine göre sizden bazı kimseler, Allah'ın kitabında olmayan, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemden rivayet edilmeyen birtakım haberler naklediyorlar. Emin olunuz ki onlar sizin cahillerinizdir. Siz, sahibini dalâlete sürükleyen bâtıl sözlerden sakınınız! Ben Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin, 'Şu hilâfet Kureyş uhdesinde bulunacaktır. Onlar dinî vecîbelerini ifa ve adalet icra ettikçe onlara hiçbir kimse düşmanlık edemeyecektir. Meğer ki onlar dinden, adaletten inhiraf ederler; bu halde Allah, Kureyş'i yüz üstü sürçtürür, rezil eder' buyurduğunu işittim." {B3500 Buhârî, Menâkıb, 2.}

İZAHI

Bu hadisi de Buhârî Kureyş'in menkıbelerine dair açtığı babında rivayet etmiştir. Bu unvan ile hadis arasındaki mutabakat ise pek âşikârdır. Hadiste adı geçen Kahtân, İbn Âmir'dir. Sâm b. Nûh'un üçüncü batında gelen evlâdındandır. Bazı Siyer müellifleri Kahtân, Hûd peygamberin oğludur demişler. Bazıları da Hûd'un kendisidir yahut kardeşidir demişler. İbn İshak'ta İsmâil aleyhi's-selâm sülâlesindendir demiş. Kahtânoğulları, Arab-ı âribe denilen hâlis öz Araplar'dır; Yemen Arapları'dır ki meşhur Himyerîler'dir.

Hadisin mazmununu izaha gelince; rivayete göre Abdullah b. Amr Tevrat okur ve orada gördüğü şeyleri hikâye ederdi. Şu kadar ki İbn Amr bunları Resûlullah'a isnat ederek hikâye etmezdi. Bir Tevrat haberi olarak naklederdi. Bu arada Kahtân'dan bir padişah çıkacağını da nakletmişti. Muâviye, emâreti zamanında bunu duymuştu ve buna sinirlenerek

ve yanındaki Kureyş heyetine hitap ederek, "İbn Amr'ın söylediği bu sözün ne Allah'ın kitabında, ne de Resûlullah'tan rivayet olunan haberde yeri olmadığını söylemiş ve işitenleri dalâlete sevkeden böyle asılsız ve bâtıl sözlerden sizi menederim. Benim bu hususta Peygamber'den işittiğim şudur: *Hilâfet Kureyş uhdesinde bulunacaktır..."*

Sahîh-i Buhârî'nin şârihlerinden Kirmânî, kuvvetli bir şüphe ortaya koyarak diyor ki, "Zamanımızda (VIII. asr-ı hicrî) hükümet Kureyş uhdesinde değildir. Bu vaziyet karşısında Muâviye'nin rivayetine ne denilmeli ve nasıl telif edilmelidir?" Kirmânî yine kendisi cevap vererek diyor ki, "Arap diyarında hilâfet Kureyş uhdesinde bulunacaktır demektir. Yoksa bütün İslâm mıntıkalarında değil, nasıl ki bugün Mısır'da da bir halife vardır."

Buhârî'nin allâme şârihi Bedreddin el-Aynî ise Kirmânî'nin bu sual ve cevabını hiç doğru bulmuyor ve zamanımızda hilâfet yoktur ki böyle bir sual ve cevaba lüzum görülsün demek istiyor. Sonra Aynî, Kirmânî'ye şu inkârî ve müskit sualleri arka arkaya soruyor: Arap bilâdında hilâfet vardır diye kim söylemiş? İddia edilen Arabistan halifesi kimdir? Mısır'daki halife denilen kişinin kuru bir unvan taşımaktan başka hal ü akde, emr ü nehye dair ne salâhiyeti vardır? Arap cezîresinde bir halifenin, Mısır'da diğer bir halifenin hakikaten mevcudiyeti kabul edilirse, halifenin taaddüdü lâzım gelmez mi? Bu surette yalnız birinin hilâfetini kabul edip ikincinin kafasını koparmak icap etmez mi? Sonra şârih Aynî, Peygamber efendimizin, *"Bir imama biatı ve ona bağlı kalmayı emrettiği, sonra bir türedi çıkar da bozgunculuğa başlarsa, bunun başını koparınız!"* buyurduğunu naklediyor.[3] Daha sonra şârih Aynî, Ahmed b. Hanbel'in, Ebû Dâvûd'un, Tirmizî'nin, Nesâî'nin Resûlullah'ın kölesi Sefîne'den rivayet ettikleri şu meâldeki hadisi naklediyor: Peygamber efendimiz, *"Benden sonra hilâfet ancak otuz sene devam edecektir. Ondan sonra melik* (padişahlık) *devri hulûl eder"*[4] buyurmuştur. Diğer rivayete göre, *"Otuz seneden sonra Allah mülkünü o kullarının idaresini dilediği kimseye verir"*[5] buyurulmuştur. Resûlullah'ın dört halifesiyle hafîdi Hazret-i Hasan b. Ali'nin altı ay kadar hilâfeti zamanları ile bu otuz sene tamam oluyor. Hicretin 40. yılında Hazret-i Hasan, Muâviye hesabına hilâfetten çekilmiş bulunuyor ve bu tarihten itibaren imâmet, emâret, saltanat devri başlıyor.

1424

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم قُرَيْشٌ وَالْأَنْصَارُ وَجُهَيْنَةُ وَمُزَيْنَةُ وَأَسْلَمُ وَأَشْجَعُ وَغِفَارُ مَوَالِيَّ لَيْسَ لَهُمْ مَوْلًى دُونَ اللهِ وَرَسُولِهِ.

3 {Aynî, şerhinde ifadeyi Hazret-i Peygamber'e nispet etmemekte, şârî'in böyle emrettiğini ifade eden genel bir cümle kurmaktadır. (لِأَنَّ الشَّارِع أَمر ببيعة الإِمَام وَالْوَفَاء ببيعته، ثمَّ من نازعه أَمر بِضَرْب عُنُقه.) Aynî, *Umde*, XVI, 74.}

4 {T2226 Tirmizî, Fiten, 48; HM22264 İbn Hanbel, V, 220.}

5 {D4647 Ebû Dâvûd, Sünne, 8.}

TERCÜMESİ

Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin, "Kureyş, Evs ile Hazrec, Cüheyne, Müzeyne, Eslem, Eşca', Gıfâr (kabileleri efrâdı) benim hâlis muavinlerimdir. Onların da Allah'tan ve Resûlullah'tan başka hâmileri yoktur" buyurduğu rivayet olunmuştur. {B3504 Buhârî, Menâkıb, 2.}

1425

عَنِ ابْنِ عُمَرَ رضي الله عنهما عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ لَا يَزَالُ هٰذَا الْأَمْرُ فِي قُرَيْشٍ مَا بَقِيَ مِنْهُمُ اثْنَانِ.

TERCÜMESİ

Abdullah b. Ömer radıyallahu anhümâdan Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin, "Kureyş'ten iki kişi kaldıkça şu hilâfet (kuru bir unvan olarak) Kureyş'ten zâil olmaz" buyurduğu rivayet olunmuştur.[6] {B3501 Buhârî, Menâkıb, 2.}

1426

عَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ رضي الله عنه قَالَ مَشَيْتُ أَنَا وَعُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللهِ أَعْطَيْتَ بَنِي الْمُطَّلِبِ وَتَرَكْتَنَا وَإِنَّمَا نَحْنُ وَهُمْ مِنْكَ بِمَنْزِلَةٍ وَاحِدَةٍ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ إِنَّمَا بَنُو هَاشِمٍ وَبَنُو الْمُطَّلِبِ شَيْءٌ وَاحِدٌ.

TERCÜMESİ

Cübeyr b. Mut'im radıyallahu anhtan gelen rivayete göre müşârün ileyh demiştir ki: (Bir kere Resûlullah ganimet malından) kendilerine ait olan humus (beşte bir) hisseyi akraba arasında taksim ederken Abdüşemsoğulları ile Nevfeloğulları'na birer pay ayırmamıştı. (Abdüşemsoğulları'ndan) Osman b. Affân ile beraber ben (ki, Nevfeloğulları'ndanım.) Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin yanına gelmiştik (pay yerinde bulunuyorduk). Osman, "Yâ Resûlellah! Muttaliboğulları'na verdiniz de bizi bıraktınız? Halbuki size (nesepçe) nisbetimiz cihetiyle bizimle Muttaliboğulları bir soyda (hepimiz, büyük babanız Abdümenâf'ta) birleşiyoruz!" dedi. Nebî sallallahu aleyhi ve sellem de, "Hâşimoğulları ile Muttaliboğulları bir soydur" buyurdu. {B3502 Buhârî, Menâkıb, 2.}

---

6 Tercümede kavis içindeki ziyade, şârih Aynî'den alınarak yazılmıştır. Bu kayıt ile hilâfetin otuz sene devam edeceği hadisi ile bu hadis arasında görülen zâhirî tenâkuz giderilmiş olur.

İZAHI

Tercümemizde kavis içinde gösterilen ziyadeler, bu hadisin humus babındaki rivayet tarikinden alınmıştır. Metin kuvvetinde sıhhati haizdir. Müellif Buhârî'nin "Humus" bahsinde İbn İshak'tan muallak bir surette rivayetine göre Muttalib, Hâşim, Abdüşems ana bir kardeşlerdir; anaları da Âtike bint Mürre'dir. Nevfel ile de bu üçü baba bir kardeşlerdir; babaları da Abdümenâf'tır. Nevfel'in anası ise Vâkıde bint Amr'dır.

1427

عَنْ أَبِي ذَرٍّ رضي الله عنه أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ لَيْسَ مِنْ رَجُلٍ ادَّعَى لِغَيْرِ أَبِيهِ وَهُوَ يَعْلَمُهُ إِلَّا كَفَرَ وَمَنِ ادَّعَى قَوْمًا لَيْسَ لَهُ فِيهِمْ نَسَبٌ فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ.

TERCÜMESİ

Ebû Zer (el-Gıfârî) radıyallahu anhtan rivayete göre müşârün ileyh Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin şöyle buyurduğunu işitmiştir: "Bir kişi (gerek erkek gerek dişi) babasından başkasına –babası olmadığını bile bile– nesep iddia ederse, hiç şüphesiz o kimse küfr(ân-ı nimet) etmiştir. Herhangi bir kişi de aralarında karâbet olmayan bir kavimden olduğunu iddia ederse, o (soysuz kişi) de (bizden değildir! O, varsın) cehennemdeki durağına hazırlansın!"
{B3508 Buhârî, Menâkıb, 5.}

İZAHI

Kavis içinde işaret ettiğimiz *"O soysuz kişi biz müslümanlardan değildir"* ziyadesi Müslim'in rivayetinden alınmıştır, Buhârî'nin rivayetinden daha şümullüdür ve mevzua daha münasiptir. Bu hadis, kişinin mâruf ve mâlûm olan nesebini inkârı ve ecnebiye nisbet iddiası haram olduğuna delâlet eder. Dilimizde, "Aslını saklayan haramzâdedir" meseli bu rivayetlerin veciz bir ifadesidir.

1428

عَنْ وَاثِلَةَ بْنِ الْأَسْقَعِ رضي الله عنه قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِنَّ مِنْ أَعْظَمِ الْفِرَا أَنْ يَدَّعِيَ الرَّجُلُ إِلَى غَيْرِ أَبِيهِ أَوْ يُرِيَ عَيْنَهُ مَا لَمْ تَرَهُ أَوْ يَقُولَ عَلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ مَا لَمْ يَقُلْ.

TERCÜMESİ

Vâsile b. Eska' radıyallahu anhtan Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu dediği rivayet olunmuştur: "(Üç şey) yalan ve iftiranın en büyük-

lerindendir: Kişinin kendi babasından başkasına nesep iddia etmesi yahut (rüyasında) görmediği bir şeyin kendisine rüyada gösterildiğini iddia eylemesi ya da Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin söylemediği bir şeyi söyledi demesi." {B3509 Buhârî, Menâkıb, 5.}

1429

عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ عَلَى الْمِنْبَرِ غِفَارُ غَفَرَ اللَّهُ لَهَا وَأَسْلَمُ سَالَمَهَا اللَّهُ وَعُصَيَّةُ عَصَتِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ.

Tercümesi

Abdullah b. Ömer radıyallahu anhümâdan rivayete göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bir kere minber üzerinde (hutbe irat ederek), "Allah, Gıfâr (kabilesin)i mağfiret etsin, (mağfiret edecektir.) Eslem (kabilesin)i de Allah selâmette kılsın (sulh içinde yaşatsın!). Usayye (kabilesi efrâdı) ise Allah'a ve O'nun peygamberine isyan ettiler (de lânete müstehak oldular)" buyurmuştur. {B3513 Buhârî, Menâkıb, 6.}

İzahı

Hadiste adı geçen Usayye kabilesinin Allah'a ve Resûlullah'a isyan ile itham olunması, Resûlullah'ın bunlara din ve Kur'an öğretmeni olarak gönderdiği kırk kişilik ilmî bir heyeti Maûne Kuyusu civarında iğfâl ile kılıçtan geçirdikleri içindir. Bu cihetle Peygamberimiz bu hainleri kırk sabah tel'în etmiş ve *"Usayye kabilesi Allah'a ve peygamberine âsi olmuştur"* buyurmuştur (Bu eserimizde 1183 numaralı Enes b. Mâlik hadisinin tercüme ve izahına da bakınız).

1430

عَنْ أَبِي بَكْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ الْأَقْرَعَ بْنَ حَابِسٍ قَالَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّمَا تَابَعَكَ سُرَّاقُ الْحَجِيجِ مِنْ أَسْلَمَ وَغِفَارَ وَمُزَيْنَةَ وَأَحْسِبُهُ وَجُهَيْنَةَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرَأَيْتَ إِنْ كَانَ أَسْلَمُ وَغِفَارُ وَمُزَيْنَةُ وَجُهَيْنَةُ خَيْرًا مِنْ بَنِي تَمِيمٍ وَبَنِي عَامِرٍ وَأَسَدٍ وَغَطَفَانَ خَابُوا وَخَسِرُوا قَالَ نَعَمْ قَالَ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنَّهُمْ لَخَيْرٌ مِنْهُمْ.

TERCÜMESİ

Ebû Bekre radıyallahu anhtan rivayet olunduğuna göre bir kere Akra' b. Hâbis, Nebî sallallahu aleyhi ve selleme, "Yâ Resûlellah! Sana ancak Eslem, Gıfâr, Müzeyne -zannedersem- Cüheyne kabilelerinden hacıları soyan hırsızlar tâbi olmuştur!" demişti. Nebî sallallahu aleyhi ve sellem (Akra'ı karşılayarak), "Ey Akra'! (Sen ne sanıyorsun?) Bana söyler misin ki eğer Eslem, Gıfâr, Müzeyne, Cüheyne (kabileleri) Benî Temîm, Benî Âmir, Esed, Gatafân (kabilelerin)den hayırlı iseler, bu ikinciler için bir eksiklik ve hüsran değil midir?" buyurdu. Akra', "Evet hüsrandır" diye tasdik etmesi üzerine Resûlullah, "Hayâtım yed-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki onlar (Eslem, Gıfâr, Müzeyne, Cüheyne) bunlardan (Benî Temîm, Benî Âmir, Esed, Gatafân'dan) elbette daha hayırlıdırlar" buyurdu. {B3516 Buhârî, Menâkıb, 6.}

İZAHI

Hadiste sayılan kabileler, Arap'ın en cemiyetli soylarıdırlar. Bunlardan dört evvelkiler, sonrakilerden daha önce ve harpsiz kendi arzularıyla müslüman oldukları ve fıtraten halûk, ince ruhlu bir soy bulundukları için Peygamber öbürlerinden daha hayırlı olduklarını yemin ile teyit ederek bildirmiştir. Böyle iken Akra' b. Hâbis'in bunları hacı vurgunculuğu ile ithamı asabiyet gayretinden ve Müslümanlık'ta öbürlerine takaddüm etmiş bulunmalarından başka bir şey değildir. Nasıl ki Akra'ın kendisi de Mekke'nin fethi sırasında müslüman olmuş müellefe-i kulûbdandır ve Benî Temîm eşrafındandır. Huneyn'de ve Tâif'in fethinde bulunmuştur. Kendisine 100 deve ihsan buyurulduğu 1303 numara ile tercümesi geçen Abdullah b. Mes'ûd hadisinde görülmüştü.

1431

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ أَسْلَمُ وَغِفَارُ وَشَيْءٌ مِنْ مُزَيْنَةَ وَجُهَيْنَةَ أَوْ قَالَ شَيْءٌ مِنْ جُهَيْنَةَ أَوْ مُزَيْنَةَ خَيْرٌ عِنْدَ اللهِ أَوْ قَالَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ أَسَدٍ وَتَمِيمٍ وَهَوَازِنَ وَغَطَفَانَ.

TERCÜMESİ

Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan (Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin şöyle buyurduğu) rivayet olunmuştur: Eslem ve Gıfâr ile Müzeyne ve Cüheyne'den bir kısmı -yahut Resûlullah, Cüheyne'den veya Müzeyne'den bir kısmı dedi- Allah yanında -yahut Resûlullah kıyamet gününde dedi- Esed, Temîm, Hevâzin ve Gatafân'dan hayırlıdır. {B3523 Buhârî, Menâkıb, 12.}

1432

وَعَنْهُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى يَخْرُجَ رَجُلٌ مِنْ قَحْطَانَ يَسُوقُ النَّاسَ بِعَصَاهُ.

TERCÜMESİ

Yine Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan Nebî sallallahu aleyhi ve sellem, "Kahtânoğulları'ndan bir kişi çıkıp nâsı asâsıyla sevk ve idare etmedikçe kıyamet kopmayacaktır" buyurduğu rivayet olunmuştur. {B3517 Buhârî, Menâkıb, 7.}

1433

عن جابرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قال غَزَوْنَا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَدْ ثَابَ مَعَهُ نَاسٌ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ حَتَّى كَثُرُوا وَكَانَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ رَجُلٌ لَعَّابٌ فَكَسَعَ أَنْصَارِيًّا فَغَضِبَ الْأَنْصَارِيُّ غَضَبًا شَدِيدًا حَتَّى تَدَاعَوْا وَقَالَ الْأَنْصَارِيُّ يَا لَلْأَنْصَارِ وَقَالَ الْمُهَاجِرِيُّ يَا لَلْمُهَاجِرِينَ فَخَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ مَا بَالُ دَعْوَى أَهْلِ الْجَاهِلِيَّةِ ثُمَّ قَالَ مَا شَأْنُهُمْ فَأُخْبِرَ بِكَسْعَةِ الْمُهَاجِرِيِّ الْأَنْصَارِيَّ قَالَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَعُوهَا فَإِنَّهَا خَبِيثَةٌ وَقَالَ عَبْدُ اللهِ بْنُ أُبَيٍّ ابْنُ سَلُولَ أَقَدْ تَدَاعَوْا عَلَيْنَا لَئِنْ رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ فَقَالَ عُمَرُ أَلَا نَقْتُلُ يَا نَبِيَّ اللهِ هٰذَا الْخَبِيثَ لِعَبْدِ اللهِ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَتَحَدَّثُ النَّاسُ أَنَّهُ كَانَ يَقْتُلُ أَصْحَابَهُ.

TERCÜMESİ

Câbir radıyallahu anhtan şöyle dediği rivayet olunmuştur: Biz, (Müreysî' Seferi'nde) Nebî sallallahu aleyhi ve sellem ile beraber gazâ etmiştik. Muhacirlerden birtakım kimseler de toplanmış, Resûlullah ile beraber sefer etmişti. Hatta muhacirler (ensardan) çoğaldı. Muhacirlerden şakacı biri de vardı. Ensardan birinin kıçına (şaka olarak) vurmuştu. Ensârî aşırı derecede hiddetlenmişti. Nihayet (kavga başladı) iki taraf da kabilelerini imdada çağırdılar: Ensardan olan kimse, "Ey Medineliler! İmdadıma koşunuz!" diye feryat etti. Muhacir şakacı da, "Ey muhacirler! İmdadıma geliniz!" diye seslendi. Bu sesler üzerine Nebî sallallahu aleyhi ve sellem çıktı ve "Câhiliye halkının çığlığı ile feryattan maksat nedir?" buyurdu. Sonra da, "Onlara ne olmuş (ki İslâm âdetini bırakıyorlar), neden Câhiliye âdetiyle sesleniyorlar?" diye sordu. Bir

muhacirin ensardan birine şaka ile vurduğu bildirildi. –Râvi der ki:– Bunun üzerine Nebî sallallahu aleyhi ve sellem, "Şu Câhiliye çığlığını bırakınız! Soyunu çağırmak (onunla hak kazanmak) ne kötü şeydir?" buyurdu. (Münafıkların reisi olan) Abdullah b. Übey b. Selûl de, "Vay, şunlar bizim Medine halkı üzerine muhacirleri ayaklandırmak mı istiyorlar? Hele biz bir kere Medine'ye dönüp varalım; bizim en azizimiz (güya kendisi) onlardan en zelil olanı (güya Peygamber'i) elbette ve muhakkak surette (Medine'den) çıkaracaktır" dedi. Bunun üzerine Ömer, İbn Übey için, "Ey Allah'ın peygamberi! Şimdi ben şu habisi gebertmez miyim?" dedi. Nebî sallallahu aleyhi ve sellem de, "(Bırak şunu!) Halk, Muhammed, ashabını öldürmeye başladı diye dedikodu etmesin!" buyurdu. {B3518 Buhârî, Menâkıb, 8.}

İzahı

Bu hadisi Buhârî, Câhiliye davasından nehiy hakkında vârit olan hadisleri tahrîc için açtığı bir babında rivayet etmiştir. Câhiliye davası Câhiliye çağrısı demektir ki Arap'ın kendi kabilesinden imdat için, "Ey filân oğulları yetişiniz!" diye bağırmasıdır. Bu çığlığı işiten kabile halkı toplanarak istiâne eden kâtile, zalim olsa bile yardım ederlerdi. Müslümanlığın adalet nuru doğduktan sonra böyle zorbalıkla, kavim ve kabile kuvvetiyle ihkâk-ı hak davasını kaldırmış ve ortaya koyduğu adalet düsturlarıyla dava edilmek, hak kazanılmak suretiyle medenî bir adalet rejimi ortaya koymuştur. Nasıl ki bu hadîs-i şerifte de, *"Câhiliye davasıyla hak iddia eden kimse, biz müslümanların câmiasından değildir; cehennemdeki karargâhına hazırlansın!"* buyurulmuştur.

İslâm dini Câhiliye davasını bir cinayet saydığı gibi bu yoldaki davete icâbeti de bir cürüm saymıştır. Bu cürüme ceza tayininde fukahanın müteaddit ictihadları varsa da bunlar arasında en isabetlisi ceza tayininin devlet reisinin takdirine bırakılmasıdır. Devlet, hadisenin şekline göre fesadı kaldırmak ve emsali şer ve mefsedet kapısını kapamak için ta'zîr yahut hapsetmek ya da kamçı vurmak suretlerinden biriyle cezalandırır.

Bu hadisenin cereyan ettiği gazâ Müreysî' Gazâsı idi. Benî Mustalik üzerine hareket edilmişti. Meşhur olan kavle göre hicretin 6. yılında vuku bulmuştu.

Bu hadisede "Cahcah" adıyla meşhur olan şakacı muhacir, Gıfâr kabilesinden olup Hazret-i Ömer'in ücretli bir işçisi idi. Onun atını yeder ve yemine, suyuna bakardı. Ensardan olduğu rivayet olunan öbür kavgacı da Sinân b. Vebre idi. Bu da Abdullah b. Übey b. Selûl'ün yakın bir dostu idi. İbn Übeyy'in, "Hele bir kere Medine'ye varalım, elbette bizim aziz olanımız, onların zelil olanını çıkaracaktır" sözü Kur'an'da Münâfikūn sûresinin 8. âyetinde hikâye buyurulmuş ve *"İzzet, şeref, kuvvet ve galebe Allah'a, Allah'ın peygamberine ve bütün müminlere mahsustur. Fakat münafıklar bunu bilmezler ve anlayamazlar"* cevabıyla karşılanmıştır (bu eserimizde 629 numaralı hadise dair izahatımız da mütalaa olunsun).

Hazret-i Câbir'in bu hadisinden sonra Buhârî'nin bu babda Abdullah b. Mes'ûd'dan da şöyle bir rivayeti vardır: Peygamber efendimiz, ***"Her kim avuç içiyle yanaklarını, yüzünü döver ve yakalarını yırtar ve Câhiliye âdeti üzere çağırır*** (mâtem tutar)***sa o kimse bizim câmiamızdan değildir"***[7] buyurmuştur. Bu hadisi, Buhârî "Cenâze" bahsinde de rivayet etmiş ve orada 641 numara ile tercüme ve izahı geçmiştir. Oraya bakınız.

7 {B3520 Buhârî, Menâkıb, 8.}

Huzâa Kıssası

[قِصَّةُ خُزَاعَةَ]

Bu bahis Huzâa kıssasına dair hadisleri muhtevidir.

Huzâa, en eski bir Arap soyu olan Ezd şa'bının bir şûbesidir. Nasıl Evs ile Hazrec Ezd şa'bından ayrılan ve seylü'l-arimin zuhuru üzerine Yemen'den Medine'ye hicret eden birer soy iseler, Huzâa da Mekke'ye göç edip gelen bir Ezd soyudur.[1]

Ensâb ilminin ilk müelliflerinden Ruşâtî'nin beyanına göre, Huzâa, Amr b. Rebîa'dır ki Rebîa, Luhay b. Hârise diye de anılır. Bu silsile ensâb âlimlerinden, "Huzâa Yemenli'dir" diyenlerin mezhebidir. Huzâa'nın Mudar'dan olduğunu iddia edenlere göre de Huzâa, Amr b. Rebîa b. Kam'a b. Hindif'tir. Bu zümre âlimleri aşağıda tercümesi gelecek olan Ebû Hüreyre hadisi ile ihticâc etmişlerdir. Şu halde her iki zümreye göre Huzâa'nın adı Amr'dır, Huzâa lakabıdır. Babasının adı da Rebîa'dır, Luhay diye anılır. Bunda ensâb âlimlerinin ihtilâfı yoktur. İhtilâf yalnız büyük babasındadır. Huzâa'nın Yemenli olduğunu kabul edenlere göre büyük babası (Hârise b. Amr)'dır. Mudar'a nisbet edenler de (Kam'a b. Hindif)'tir demişlerdir.

Bazı ensâb âlimleri ise bu iki iddiayı cem' ve telif ederek, "Kam'a b. Hindif'in karısı, oğlu (Luhayy)'a gebe iken Kam'a öldürmüştür. Bunun üzerine kadın, Yemen'e, Hârise b. Amr'ın yanına gitmiş ve orada doğurmuştur. Bu cihetle Hârise, Luhayy'ı evlât edinerek kendisine nisbet edilmiştir" demişlerdir.

Sâhib-i tercüme Amr b. Rebîa'ya Huzâa denilmesinin sebebine gelince, müelliflerin müttefikan bildirdiklerine göre Yemen'in Me'rib şehrindeki su bendi yıkılarak seylü'l-arim[2] denilen âfetin zuhuru üzerine susuz kalan Ezdîler etrafa dağıldıkları sırada Huzâa da diğer Ezd kabilelerinden ayrılarak oğlu ile birlikte Hicaz'a gelmiş ve Mekke civarına yerleşmiş olmasıdır. Çünkü Huzâa kelimesi bir şeyden kesilip ayrılmış parçaya denir.

---

1 Ezd, Yemen'de bir kabilenin pederi idi. Bunda efsah olan sin ile olmaktır. Ensâr-ı kirâm hep onun neslindendir. Bu kabile üç sınıftır: Ezd-i Şenûe, Ezd-i Ummân, Ezd-i Serat'tır *(Kâmus Tercümesi).*

2 Sebe', Me'rib, Sedd-i Me'rib, seylü'l-arim hakkında 'Haccın Vücubu ve Fazileti' bölümünde 'Kâbe-i Muazzama ve Benî Huzâa' başlığı altındaki izahatımız mütalaa olunsun.

Huzâa Mekke'ye yerleştikten sonra orada İsmâil peygamber zamanından beri mekân tutmuş ve Mekke'nin idaresini, Kâbe'nin bütün vazifelerini ellerine almış olan Cürhümîler'i oradan kovup idareyi eline almıştır. Bir müddet sonra Peygamberimizin büyük babalarından Kusay b. Kilâb, Huzâî reislerinden Huleyl'in kızı Hibâ ile evlenmekle Peygamberimizin ecdadıyla ve Kâbe'nin hakiki bir vârisi ile karâbet kazanmışlardır. Fakat Huleyl'in vefatından sonra Kusay Mekke'nin idaresini ve Kâbe'nin bütün vazifelerini bi'l-istihkāk eline almış ve 300 küsur sene devam eden Huzâî idaresine nihayet vermiştir.

1434

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ عَمْرُو بْنُ لُحَيِّ بْنِ قَمْعَةَ بْنِ خِنْدِفَ أَبُو خُزَاعَةَ.

TERCÜMESİ

Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin, "Amr b. Luhay b. Kam'a b. Hindif Huzâa (kabilesi)nin (büyük) babasıdır" buyurduğu rivayet olunmuştur. {B3520 Buhârî, Menâkıb, 8.}

1435

وَعَنْهُ رضي الله عنه قَالَ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ رَأَيْتُ عَمْرَو بْنَ عَامِرٍ الْخُزَاعِيَّ يَجُرُّ قُصْبَهُ فِي النَّارِ وَكَانَ أَوَّلَ مَنْ سَيَّبَ السَّوَائِبَ.

TERCÜMESİ

Yine Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin şöyle buyurduğu rivayet olunmuştur: "(Küsûf namazı kılarken) ben cehennemde Huzâî Amr b. Âmirî'yi kendi barsaklarını (ateş içinde) sürükler bir halde gördüm. Çünkü Amr el-Huzâî, develeri salma adak yapanların önderi idi. {B3521 Buhârî, Menâkıb, 9.}

İZAHI

Resûlullah'ın Huzâî Amr'ı cehennemde bu kötü vaziyette görmesi, küsûf namazı kılarken kendilerine cennet, cehennem gösterilmişti de gerek cennette, gerek cehennemde gördüklerini hikâye buyurmuştu. Orada bulunan ashâb-ı kirâmdan birçoğu duyduklarını rivayet etmişlerdi (bu eserimizde 551 numara ile tercüme edilen İbn Abbas hadisinin izahına bakınız.).

Ebû Hüreyre'nin bu hadisindeki sâibe, Câhiliye devrinde yapılan adakların bir nevidir. Şöyle ki "Bir kişi meselâ şu seferden sağ, selâmet evime dönersem yahut şu hastalıktan şifa bulursam, devem sâibe olsun!" diye adardı ve kulağını yarar, salıverirdi. Ne bir kimse onun südünü sağardı, ne üstüne binilir, ne yük yüklenirdi. Ve her suretle sâibe deveden intifa haram kılınırdı. Onun sulanmasına, otlanmasına da kimse mani olmazdı. Sâibenin umumi surette medlûlü budur. Hususi mahiyette birtakım sâibe adakları da vardır. O cümleden birini Buhârî, izah etmekte bulunduğumuz Ebû Hüreyre hadisinin üst tarafında aynı senetle fakat Saîd b. Müseyyeb'den mevkuf olarak rivayet ediyor da, sâibe, Câhiliye Arapları'nın taptıkları putlara adadıkları deve olduğunu, artık o deveden intifâı haram kıldıkları deve olduğunu bildiriyor.

Buhârî yine Saîd b. Müseyyeb'den mevkūfen yani Resûlullah'a isnadını çıkarmayarak bir de bahîre nezri rivayet ederek diyor ki, "Bahîre, sütü tâgutlara, şeytanlara ait olmak üzere sütünden intifâ haram kılınan devedir. Artık ba'demâ bu devenin sütünü kimse sağamazdı. Câhiliye Arapları'nın Türkçe maya dediğimiz bir dişi deve, beş batın doğurur da son yavrusu erkek olursa, onun kulağını yararlar, salıverirlerdi. Bundan da sâibe adağı gibi her ne suretle olursa olsun istifade haram olurdu. İşte bu da Buhârî'nin mevkuf rivayetidir.

İbn İshak'ın sahih bir sened ile yine Ebû Hüreyre'den gelen bir rivayetine göre Amr b. Luhay sâibe ve bahîre bid'atlarından başka Hazret-i İsmâil b. İbrâhim'in tebliğ ettiği tevhid dinini ilk bozan ve ilk put diken vasîle, hâm adaklarını ilk icat eden de bu Huzâa Amr b. Luhay'dır.

İbn İshak bazı âlimlerden rivayet ederek diyor ki, "Bir ara Amr Mekke'den Şam'a gitmişti. Belkā mıntıkasındaki (eski) Maâb şehrine –ki, o zamanlarda burası Amâlika'nın âramgâhı idi– vardığında Amâlika'nın putlara taptıklarını gördü. Bu putlardan kurak zamanlarında yağmur, harp ve felâket zamanlarında yardım dilediklerini öğrendi. Onlardan isteyip aldığı Hübel adlı bir putu götürüp Kâbe'ye dikti. Halkı buna tâzim ve ibadete davet etti.

Şârih Aynî'nin bildirdiğine göre tarihte meşhur olan Lât putu da Huzâa'nın eseridir. Meşhur olan rivayete göre Benî Sakīf'ten hayır sahibi bir kişi hac mevsiminde tarihte "sahretül-Lât" diye anılan bir taş üstünde Araplar'ın Sevîk dedikleri kavutu, su ile karıştırıp helva yaparak hacılara dağıtırdı. Bu hayır sahibi öldüğünde İbn Luhay bunu da bir fırsat sayarak halka, "Bu adam ölmemiştir, bu helva taşının içine girmiştir" diyerek bu taşı da bir put yapmış ve halkı tapmaya davet etmiştir.

Hazret-i İbrâhim zamanından beri devam edip gelen hac telbiyesinin sonuna da İbn Luhay bir fıkra ilâve etmek hıyanetini göstermiştir.

Huzâa ile Huzâaoğulları'nın Hicaz'da kurdukları bu inkılâpçı idare 300 küsur sene devam etmiştir. Hem de onun tesis ettiği putperestlik rejimi hâtemü'l-enbiyânın tevhid inkılâbıyla yıkılıncaya kadar asırlarca dimdik yaşamıştır. Bu cihetle Huzâa'nın hayatı her

inkılâpçı ve içtimâiyatçı için tetkike değer bir mahiyettedir. Görülüyor ki Huzâa halka teklif ettiği her bid'atı, bir peygamberin şeriatı gibi kabul ve devam ettirmiştir.

En mevsûk kaynaklardan alınan mâlûmata göre bunun sırrı bir noktada toplanıyor: Huzâîler'in sehâ ve semâhatinde ve Hicaz gibi ziraatsız bir mıntıkanın aç halkını refah içinde yaşatmasında görülüyor. Cümleden biri, Amr'ın her hac mevsiminde 10.000 deve kestiği, on binlerce elbise hazırlayıp açlara, çıplaklara yedirip giydirdiği rivayet olunuyor.

Hâm da o besrek devedir ki onun yavrusunun yavrusu dişi deveyi basmaya başlar. Bunun üzerine sahibi emektar devesinin arkasını yükten korumaya hak kazandığını ilân ederdi.

Bir de En'âm sûresinin 139. âyetinde bildirildiği üzere bu sâibelerin, bu bahîrelerin yavrularından istifade hakkı erkeklere mahsus idi. Kadınlara haramdır derlerdi. Şayet ölü doğarsa o zaman erkek, kadın hepsinin bunda müşterek olduğunu kabul ederlerdi.

İşte Amr b. Luhay tarafından ortaya konulan bu bid'atlar Mâide sûresinin 103. âyetinde bildirildikten sonra bunların Allah tarafından teşrî' buyrulmadığı ve Allah'a iftiradan ibaret olduğu haber verilerek bir sürü hurâfât üzerine kurulan bu asırdîde şirk âbidesi müthiş tarrakalarla yıkılmıştır.[3]

---

3 مَا جَعَلَ اللّٰهُ مِنْ بَحِيرَةٍ وَلَا سَائِبَةٍ وَلَا وَصِيلَةٍ وَلَا حَامٍ وَلٰكِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يَفْتَرُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ وَأَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ

Ebû Zer el-Gıfârî Radıyallahu Anhın İslâm'ı ve Zemzem Kıssası

[قِصَّةُ إِسْلَامِ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وَقِصَّةُ زَمْزَمَ]

Bu bahis Ebû Zer el-Gıfârî radıyallahu anhın İslâm'a gelmesi kıssasıyla zemzeme dair hadisleri muhtevidir.

1436

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﵄ قَالَ قَالَ أَبُو ذَرٍّ كُنْتُ رَجُلًا مِنْ غِفَارٍ فَبَلَغَنَا أَنَّ رَجُلًا قَدْ خَرَجَ بِمَكَّةَ يَزْعُمُ أَنَّهُ نَبِيٌّ فَقُلْتُ لِأَخِي انْطَلِقْ إِلَى هٰذَا الرَّجُلِ كَلِّمْهُ وَأْتِنِي بِخَبَرِهِ فَانْطَلَقَ فَلَقِيَهُ ثُمَّ رَجَعَ فَقُلْتُ مَا عِنْدَكَ فَقَالَ وَاللهِ لَقَدْ رَأَيْتُ رَجُلًا يَأْمُرُ بِالْخَيْرِ وَيَنْهَى عَنِ الشَّرِّ فَقُلْتُ لَهُ لَمْ تَشْفِنِي مِنَ الْخَبَرِ فَأَخَذْتُ جِرَابًا وَعَصًا ثُمَّ أَقْبَلْتُ إِلَى مَكَّةَ فَجَعَلْتُ لَا أَعْرِفُهُ وَأَكْرَهُ أَنْ أَسْأَلَ عَنْهُ وَأَشْرَبُ مِنْ مَاءِ زَمْزَمَ وَأَكُونُ فِي الْمَسْجِدِ قَالَ فَمَرَّ بِي عَلِيٌّ فَقَالَ كَأَنَّ الرَّجُلَ غَرِيبٌ قَالَ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ فَانْطَلِقْ إِلَى الْمَنْزِلِ قَالَ فَانْطَلَقْتُ مَعَهُ لَا يَسْأَلُنِي عَنْ شَيْءٍ وَلَا أُخْبِرُهُ فَلَمَّا أَصْبَحْتُ غَدَوْتُ إِلَى الْمَسْجِدِ لِأَسْأَلَ عَنْهُ وَلَيْسَ أَحَدٌ يُخْبِرُنِي عَنْهُ بِشَيْءٍ قَالَ فَمَرَّ بِي عَلِيٌّ فَقَالَ أَمَا نَالَ لِلرَّجُلِ يَعْرِفُ مَنْزِلَهُ بَعْدُ قَالَ قُلْتُ لَا قَالَ انْطَلِقْ مَعِي قَالَ فَقَالَ مَا أَمْرُكَ وَمَا أَقْدَمَكَ هٰذِهِ الْبَلْدَةَ قَالَ قُلْتُ لَهُ إِنْ كَتَمْتَ عَلَيَّ أَخْبَرْتُكَ قَالَ فَإِنِّي أَفْعَلُ قَالَ قُلْتُ لَهُ بَلَغَنَا أَنَّهُ قَدْ خَرَجَ هَاهُنَا رَجُلٌ يَزْعُمُ أَنَّهُ نَبِيٌّ فَأَرْسَلْتُ أَخِي لِيُكَلِّمَهُ فَرَجَعَ وَلَمْ يَشْفِنِي مِنَ الْخَبَرِ فَأَرَدْتُ أَنْ أَلْقَاهُ فَقَالَ لَهُ أَمَا إِنَّكَ قَدْ رَشَدْتَ هٰذَا وَجْهِي إِلَيْهِ فَاتَّبِعْنِي أَدْخُلْ حَيْثُ أَدْخُلُ فَإِنِّي إِنْ رَأَيْتُ أَحَدًا أَخَافُهُ عَلَيْكَ قُمْتُ إِلَى الْحَائِطِ كَأَنِّي أُصْلِحُ نَعْلِي وَامْضِ أَنْتَ فَمَضَى وَمَضَيْتُ مَعَهُ حَتَّى دَخَلَ

وَدَخَلْتُ مَعَهُ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقُلْتُ لَهُ اعْرِضْ عَلَيَّ الْإِسْلَامَ فَعَرَضَهُ فَأَسْلَمْتُ مَكَانِي فَقَالَ لِي يَا أَبَا ذَرٍّ اكْتُمْ هٰذَا الْأَمْرَ وَارْجِعْ إِلَى بَلَدِكَ فَإِذَا بَلَغَكَ ظُهُورُنَا فَأَقْبِلْ فَقُلْتُ وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ لَأَصْرُخَنَّ بِهَا بَيْنَ أَظْهُرِهِمْ فَجَاءَ إِلَى الْمَسْجِدِ وَقُرَيْشٌ فِيهِ فَقَالَ يَا مَعْشَرَ قُرَيْشٍ إِنِّي أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللّٰهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ فَقَالُوا قُومُوا إِلَى هٰذَا الصَّابِئِ فَقَامُوا فَضُرِبْتُ لِأَمُوتَ فَأَدْرَكَنِي الْعَبَّاسُ فَأَكَبَّ عَلَيَّ ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَيْهِمْ فَقَالَ وَيْلَكُمْ تَقْتُلُونَ رَجُلًا مِنْ غِفَارَ وَمَتْجَرُكُمْ وَمَمَرُّكُمْ عَلَى غِفَارَ فَأَقْلَعُوا عَنِّي فَلَمَّا أَنْ أَصْبَحْتُ الْغَدَ رَجَعْتُ فَقُلْتُ مِثْلَ مَا قُلْتُ بِالْأَمْسِ فَقَالُوا قُومُوا إِلَى هٰذَا الصَّابِئِ فَصُنِعَ مِثْلَ مَا صُنِعَ بِالْأَمْسِ وَأَدْرَكَنِي الْعَبَّاسُ فَأَكَبَّ عَلَيَّ وَقَالَ مِثْلَ مَقَالَتِهِ بِالْأَمْسِ قَالَ فَكَانَ هٰذَا أَوَّلَ إِسْلَامِ أَبِي ذَرٍّ رَحِمَهُ اللّٰهُ.

Tercümesi

İbn Abbas radıyallahu anhtan (Ebû Cemre) şöyle rivayet etmiştir: Bir kere İbn Abbas bize, "Ebû Zerr'in nasıl müslüman olduğunu size bildireyim mi?" diye sormuştu, biz de, "Evet bildir!" demiştik. (İbn Abbas şöyle anlattı): "Ebû Zer dedi ki: 'Ben Gıfâr (kabilesin)den bir kimse idim. (Günün birinde), 'Mekke'de bir kimse çıkmış, Peygamber olduğunu iddia ediyormuş' diye bize bir haber erişti. Ben de kardeşim (Üneys'e, 'Haydi (Mekke'ye) şu kimseye git, görüş! (Ne söylerse dinle) ve onun (hakkında edindiğin) haberle bana gel!' dedim. (Nihayet) kardeşim gitti. Resûlullah'a kavuştu. Sonra dönüp geldi. Kardeşime, 'Ne haber var?' diye sordum. O da, 'Bir kişi gördüm. O, hayır ile emrediyor, şerden nehyediyor' dedi. Kardeşime, 'Gönlüme şifa verir bir haber getirmedin!' dedim ve kendim bir dağarcık, bir de asâ aldım. Sonra Mekke'ye yöneldim. (Mescid-i Harâm'a geldim) fakat ben Resûlullah'ı tanımıyordum. Onu başkasına sormak da fenama gidiyordu. Zemzem suyu içiyordum ve mescidde bulunuyordum."

Ebû Zer (devamla) der ki: "Bu sırada yanıma Ali (b. Ebû Tâlib) uğradı ve 'Şu adam gariptir sanırım!' dedi. Ben de, 'Evet garibim' dedim. Ali, 'Öyle ise bizim eve buyur!' dedi. Ebû Zer der ki: Ali ile beraber gittim. (Sabaha kadar) o bana (seyahatime dair) bir şey sormadı. Ben de ona haber vermedim. Sabahlayınca (kalktım) Resûlullah'ı sormak için kuşluk vakti mescide gittim. Fakat kimse bana ona dair bir şey bildirmedi."

Ebû Zer (devam edip) dedi ki, "(Yine) bana Ali uğradı ve 'Bu adam için yerini öğrenmek zamanı gelmedi mi? (yani hâlâ garip mi, bir yer bulup yerleşmedi

mi?)' diye sordu. Ben de, 'Hayır, (burada ikamet niyetinde değilim)' dedim. Ali, 'Haydi (bize) gidelim' dedi. (Gittik, evde) Ali, 'Yâhu senin işin, (hâl ü şânın) nedir? Bu şehre niçin geldin?' diye sordu. Ben de, 'Mahrem tutacağına bana söz verirsen sana anlatırım' dedim. Ali, 'Emin ol öyle yaparım' dedi. Ben de şöyle anlattım: 'Duyduğumuza göre burada bir kişi çıkmış, 'peygamberim' dermiş. Onunla görüşmek üzere kardeşimi gönderdim. Fakat kardeşim döndü geldi. Getirdiği haber bana kanaat vermedi. Bunun üzerine kendim bu zata varıp yüz yüze kavuşmak (ve görüşmek) istedim, (buraya geldim).' Ali, 'Hiç şüphesiz sen (âkılâne hareket ettin) hidayete mazhar oldun. (Bu zat, Allah'ın resulüdür, hak peygamberdir. Sabahleyin ben yanına gideceğim. Sen de ardımca gel!' dedi. Sabah olunca Ali), 'İşte ben Resûlullah'ın yanına gidiyorum; arkam sıra gel; benim girdiğim yere sen de gir! Şayet ben (yolda) sana zarar vereceğinden korktuğum birini görürsem, ben, papucumu düzeltir gibi bir duvara yönelir dururum. Sen (durma) git! (Ben yürüyüp nereye girersem, sen de oraya gir!)' dedi. Ali gitti. Ben de onunla beraber gittim, nihayet o, Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin huzuruna girdi. Onunla beraber ben de girdim." Hemen Resûlullah'a, "Yâ Resûlellah! Bana İslâm'ı tâlim buyur!" dedim. O da telkin buyurdu. Ben de bulunduğum yerde hemen müslüman oldum. Bunun üzerine Resûlullah, "Ey Ebû Zer! Bu işi mahrem tut ve memleketine dön, git! Sonra sana bizim zuhurumuz haberi, ne zaman erişirse hemen gel!" buyurdu. Ben de, "Yâ Resûlellah! Seni hak peygamber ba'seden Allah'a yemin ederim ki hiç şüphesiz ben, bu (mübarek) kelimeyi, (şehâdet kelimesini) en azılı müşriklerin ortasında muhakkak haykıracağım!" dedim. (Râvi İbn Abbas der ki:) Kureyş mescidde toplu bir halde iken Ebû Zer mescide geldi de, "Ey Kureyş cemaati! Bütün varlığımla bilir ve size de bildiririm ki Allah'tan başka ibadet edecek hiçbir mâbud yoktur, ancak Allah vardır. Yine samimiyetle ilân ederim ki Muhammed Allah'ın kulu ve peygamberidir dedi. Kureyş müşrikleri de, 'Ha saldırın şu Sâbiî'ye[1] dediler de kalktılar, öldürmek kastıyla sıra dayağına çekildim. Bu sırada Abbas hemen üzerime kapandı. Sonra onlara döndü: 'Helâk olasınız! Gıfâr'dan bir kişiyi öldürüyorsunuz. Gıfâr ise sizin ticaret yeriniz ve yol uğrağınız' dedi de Kureyşîler benden çekildiler. Ertesi gün sabah vakti ben yine mescide gittim. Dünkü gibi yine ilân ettim. Onlar da, 'Kalkın şu Sâbiî'ye hücum edin' dediler ve dünkü gibi öldüresiye dövdüler. Yine Abbas imdadıma yetişip üzerime kapandı. Dünkü gün Kureyş'e söyledikleri gibi bugün de söyledi." (Râvi) İbn Abbas, "Allah rahmet etsin! Ebû Zerr'in İslâm'a gelme vâkıası böyle oldu" demiştir. {B3522 Buhârî, Menâkıb, 10-11.}

1 Lugatta subû' "bir şeyden diğer şeye intikal etmek"tir. Bu cihetle Kureyş müşrikleri müslüman olan kimselere Sâbiî derlerdi.

İZAHI

Ebû Zer el-Gıfârî'nin adı Cündüb b. Cünâde'dir. İlk müslüman olan beş zatın beşincisi olduğu, İslâm'ı kabulü hiç davet edilmeksizin kendi arzusuyla ve müstesna bir iradenin eseri bulunduğu için İbn Abbas gibi büyük bir sahâbî âlimi, Ebû Zerr'in İslâm'a gelme vâkıası menkıbesini tafsilâtıyla rivayet etmiş, İmam Buhârî de bu rivayeti müstakil bir bab açarak *Sahîh*'ine almıştır.

Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*'da Ebû Zerr'i "İlimde, zühd ve takvâda, harp ve cihadda, doğru ve düzgün söz söylemekte, ihlâs ve samimilikte başlı başına bir şahsiyetti" diyor ve ilimde Abdullah b. Mes'ûd'a müsavi addediyor. Yalnız idarî ve malî işlerde garip içtihadları vardı. Meselâ 2 dirheme, 2 dinara bir kişinin mâlik olmasını Kur'an'da zemmedilen kenz cümlesinden sayardı. Bu cihetle beytülmâlden tahsis olunan 400 dinar hissesini aldığı gün hepsini fukaraya dağıtırdı. Hâcet zamanı için muhafaza etmezdi. "Bana aziz dostum sallallahu aleyhi ve sellem şöyle vasiyet etti" derdi. Çıkınlanıp ağzı bağlanan her altın, gümüş birer ateş parçasıdır. O –Allah rızası için muhtaçlara verilinceye kadar– sahibini yakar. Peygamberimizin vefatından sonra Şam'da ikamet etmişti. Fakat Muâviye'nin emâreti zamanında onun saltanat sistemli idaresini açıktan ve her vesileyle tenkidi ve bu nevi bazı ictihadları halk üzerinde tesirini göstermeye başlayınca Muâviye, Ebû Zerr'in Medine'ye aldırılmasını Hazret-i Osman'dan rica etti. Vuku bulan davet üzerine Ebû Zer Medine'ye geldi. Fakat Medine'de de tenkidine devam ediyordu. Hazret-i Osman kendini iftâdan menetti. Bir gün Ebû Zer'den sorulan bir suale cevap verdiği sırada Emevîler'den bir genç baş ucuna dikilerek, "Ey Ebû Zer! Emîrü'l-mü'minîn seni iftâdan menetmedi mi?" demesi üzerine Ebû Zer, "Sen de üzerime gözcü müsün? Fakat hayatım yed-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki beni boğazlamak üzere –boyun köküne işaret ederek– bunun üstüne keskin kılıç koysanız, ben de siz kılıcınızı çekmezden önce Resûlullah'tan işittiğim bir kelimeyi tenfîz edebileceğimi sansam, hiç çekinmez muhakkak tenfîz ederdim" diye Kureyşî genci karşılamıştır.

Nihayet Hazret-i Osman, Ebû Zerr'i Rebze'ye göndermiş, orada münzevî bir hayat geçirerek hicretin 32. yılında vefat etmiştir.

Ebû Zerr'in İslâm'a gelmesine dair hadisin, Müslim'in *Sahîh*'indeki rivayeti daha tefsilâtlıdır. Tercümemizde kavis içinde gösterilen ziyadeler hep Müslim'in rivayetinden alınmıştır.

Peygamberimizin İslâm'a Alenî İlk Daveti

Resûlullah'ın İslâm'a alenî ilk daveti.

1437

وَعَنْهُ رضي الله عنه قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ جَعَلَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم يَدْعُوهُمْ قَبَائِلَ قَبَائِلَ
يُنَادِي يَا بَنِي فِهْرٍ يَا بَنِي عَدِيٍّ بِبُطُونِ قُرَيْشٍ.

Tercümesi

Abdullah b. Abbas radıyallahu anhümâdan gelen rivayete göre şöyle demiştir: "Habibim! Yakın kavim ve kabileni (Allah'ın azabıyla) korkut!"[1] meâlindeki âyet nâzil olduğunda Nebî sallallahu aleyhi ve sellem (bir gün evinden çıktı. Tâ Safâ dağına ve birbiri üzerine yığılmış büyük taş kümelerinin yanına vardı, en yüksek bir kayanın üstüne çıkıp yükseldi. Sonra يا صباحاه "Kureyş buraya geliniz, toplanınız! Büyük bir iş karşısında bulunuyorsunuz" diye seslendi).[2] Kureyş kabilelerini, "Ey Fihroğulları, ey Adîoğulları (ey Abdümenâfoğulları, ey Abdülmuttaliboğulları)" diye oymak oymak çağırmaya başladı. {B3525 Buhârî, Menâkıb, 13.}

İzahı

Resûlullah'ın bu davetine icâbet edildi mi, edildiyse bu içtimâda Resûlullah ne söyledi, bir muhalefetle karşılandı mı, bu içtimâ hangi tarihte vuku buldu? Şimdi izahımızda bu suallere cevap vereceğiz.

1 {eş-Şuarâ, 26/214.}

2 عن قبيصة بن المخارق وزهير بن عمرو قالا: لما نزلت وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ قال: انطلق نبي الله صلى الله عليه وسلم إلى رضمة من جبل فعلا أعلاها حجرا ثم نادى يا بني عبد منافاه.... {M506 Müslim, Îmân, 353.}

Resûlullah'ın bu davetini işitenler birbirlerine, "Bu seslenen kimdir?" diye sordular. Yine birbirlerine, "Muhammed'dir" diye cevap vererek ve Ebû Leheb de beraber olarak hepsi gelip Resûlullah'ın çevresinde toplandılar. Gidemeyenler de bu toplantının mahiyetini anlamak için adam gönderdiler. Sonra Peygamber efendimiz umumi bir hitap ile, *"Ey Kureyş cemaati! Allah'tan kendinizi* (ibadet ve ubûdiyyet mukabilinde) *satın alarak* (O'nun azabından) *kurtarınız! Bu azaptan halâsınız için ben, Allah tarafından verilmiş hiçbir nüfuz ve kudrete mâlik değilim"* buyurdu.

Bu umumi hitaptan sonra Resûlullah Kureyş oymaklarını hususi surette ve mâlûm olan adlarıyla birer birer anarak şöyle buyurmuştur: *"Ey Kâ'b b. Lüeyoğulları! Allah'tan kendinizi ibadet bedelinde satın alarak azabından kurtarınız! Bu azaptan kurtulmanız için ben Allah tarafından verilmiş hiçbir nüfuza mâlik değilim. Ey Mürre b. Kâ'boğulları! :..., Ey Abdüşemsoğulları! :..., Ey Abdümenâfoğulları! :..., Ey Abdülmuttaliboğulları!..., Ey Abbas b. Abdülmuttalib oğulları! :..., Ey Zübeyr b. Avvâm'ın anası ve Resûlullah'ın halası* (Abdülmuttalib kızı Safiyye!). *Ey Muhammed'in kızı Fâtıma! Siz de kendilerinizi Allah'tan ibadet mukabilinde satın alınız da azabından kurtulunuz! Allah'ın azabından kurtulmanız için ben, Allah tarafından verilmiş bir nüfuza mâlik değilim. Sizinle aramızda bir hısımlık hakkı vardır. Onu da terketmem, ziyaretle muhakkak yerine getiririm. İşte malım! Ondan ne arzu ederseniz isteyin! esirgemem veririm.*[3]"

"Ey Kureyş cemaati! Bana cevap verir misiniz? Ben size şu dağın eteğinde veya şu vadide düşman süvarisi var, üzerinize baskın edecektir desem bana inanır mısınız?" diye sordu. Onlar, "Evet inanırız! Çünkü bütün tecrübelerimizde seni hep sadakatli, hep doğru bulduk. Yalan hususunda hiç tecrübemiz geçmedi" dediler. *"Öyle ise ben size ileride şiddetli bir azap günü bulunduğunu, mücrimlerin o zaman azap edileceklerini haber vermeye ve o azaptan sizi menetmeye memurum"* buyurdu. Sonra, *"Ey Kureyş cemaati! Benimle sizin benzeriniz, şu bir* kim*senin meseli ve benzeri gibidir ki, o kimse düşman görür de ailesini bundan haberdar ederek onları düşman baskınından esirgemek üzere ailesine koşar ve düşmanın kendisinden önce ailesine yetişip zarar vermesinden korkarak, 'Yâ sabâhâh!' diye haykırmaya başlar."*[4]

---

3 Peygamber efendimiz Kureyş soylarını bir formül ve birbirinin aynı olan bir cümle ile davet buyurmuştur. Çünkü bu, dinî bir akiddir. Bir ahd ü mîsâktır. Bu sebeple Peygamber efendimiz her kabileyi andıkça, *"İbadet ve ubûdiyyet mukabilinde kendinizi Allah'tan satın alınız!"* buyurmuştur. Binaenaleyh bu tekrar, akdin ve ahdin icabıdır, edebî üslûba mugayir bir ıtnâb değildir, tamamıyla muvâfıktır.

4 {B4770, B4771 Buhârî, Tefsîr, (Şuarâ) 2; M504, M508, M509 Müslim, Îmân, 351, 355.} Mühim bir hadisenin vukuunda halkın toplanması ve tedbir alması için miting yerinde Araplar arasında kullanılan bir kelimedir. Nasıl ki Peygamber efendimiz Safâ tepesine çıktığında hitabetine bu kelime ile davet etmiştir. Peygamber efendimizin buraya kadar bildirdiğimiz hutbeleri, Buhârî ile Müslim'in en sahih rivayetlerinden alınmıştır. *Dîvân-ı Hulâsatü'l-edeb*'de şunlar da hitâbet-i nebeviye cümlesinden olmak üzere bildiriliyor: *"Ey Kureyş! Siz uykuya dalar gibi öleceksiniz, uykudan uyanır gibi de dirileceksiniz. Kabirden kalkıp Allah'ın divanına varmanız, dünyadaki her hareketinizin hesabını vermeniz muhakkaktır. Neticede hayırlarınızın, ibadetlerinizin mükâfatını ve kötü işlerinizin cezasını ve şiddetli azabını göreceksiniz! İşte o mükâfat ebedî cennettir, mücâzat da dâimî cehennemdir."* {Temel hadis eserlerinde tespit edilememiştir.}

Resûlullah'ın daveti umumi bir muhalefetle karşılanmamıştır. Çünkü bu bir aile içtimâı demekti. Hidayete erenler, davete icâbet ve iman edebilirlerdi. Etmeyenler hakkında icbar ve ikrah edecek ortada bir kuvvet yoktu. Bu içtimâda yalnız Ebû Leheb muhalefet etmiş ve "Yâ Muhammed! Yazık sana, her gün hüsrana uğrayasın, bizi bunun için mi buraya çağırdın?" demişti. Bu cihet hakkında, تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ. مَا أَغْنَى عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ *"Ebû Leheb'in iki eli kurusun* (hüsranda kalsın da ölsün!) *ölmüş demektir de. Ona ne malı fayda vermiştir, ne de kazancı"*[5] âyetleri bu hususa dair müstakil bir sûre içinde nâzil olmuştur.[6]

İbn İshak'ın Hazret-i Ali'den gelen bir rivayet tarikinde davet günü Resûlullah tarafından bir koyun kesilerek gelenlere tirit ile kavata (ağaç bardak) içinde süt ikram edildiği ve bir mucize eseri olarak davetlilerin hepsine yetiştiği bildirilmiştir. Çünkü davetliler bir koyun tiridinin bu kalabalığa nasıl yetişeceğini birbirlerine sormuşlardı.

Hanefîler'in en yüksek hadis ve fıkıh âlimlerinden Tahâvî bu babda vârit olan haberleri tetkik ederek, "Peygamber'in ikinci batındaki babası Abdülmuttalib'den yedinci batına kadar nesep silsilesi üzerinde kendisine mülâki olan bütün soyları Resûlullah bu içtimâa davet etmiştir" diyor.

Kureyş soylarının hepsi davet olunduğu ve hepsinin davete icâbet ettikleri anlaşıldığına göre, Kureyş obalarının hepsi Resûlullah'ın âyet-i kerîmede inzâr edilmeleri emrolunan yakın hısımları oluyorlar. Tahâvî, İbnü't-Tîn, Kırbî[7] gibi birçok âlim hep âyetteki akrabîn ile Kureyş batınlarının hepsi olduğunu kestirmişlerdir. Âtîdeki عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ *"en yakın soyların"* tabirinde kadınların da dahil olduğu Kureyş'in fazileti babında bildirildiğine ve kadınlardan halası Safiyye ile kızı Fâtıma'nın adlarını alenî zikrettiğine göre, bu içtimâa Kureyş kadınlarının da iştirak ettikleri ve bu itibarla İslâm'a ilk alenî davetin hayli cemiyetli olduğu muhakkaktır. Bazı ulemânın akrabîn ile Abdülmuttaliboğulları olduğunu kabul ile yalnız Müttalibîler'in kırk kişiden ibaret bulunduğunu bildirmeleri de bütün Kureyş'in iştiraki halindeki çokluğu teyit eder.

---

5 {Tebbet, 111/1-2.}

6 Ebû Leheb, bu içtimâdaki çirkin hareketi ve bu sûrenin nüzûlü üzerine Hâşimîler tarafından terkedilmiştir ve Bedir Harbi'nden bir müddet sonra Adese denilen ufak bir çıban yüzünden ölmüştür. Öldüğü sıralarda o kadar menfur ve metrûk bir vaziyete düşmüştü ki, öldüğü zaman cenazesini kaldıracak kimse bulunmamış; hatta üç gün meydanda kalarak kokmaya başlamış; sonra ücretle tutulan Sûdânîler tarafından kaldırılarak defnolunmuştur. Ebû Leheb ile karısının Peygamberimiz aleyhindeki şenaatleri ve fezâhatle dolu hayatları bu eserimizde 577 numaralı hadisin izahında yazılmıştır. Oraya bakınız! Bundan sonra 1440 numara ile gelecek Ebû Hüreyre hadisini de okuyunuz.

7 {Yapılan taramada 'Kırbî' namıyla tanınan herhangi bir alim tespit edilememiştir. 'Kurtubî' gibi başka bir ismin tashifi olması muhtemeldir. Ancak ilgili kelimenin yorumları arasındaki, 'Humus'un sarf edileceği yerlerden biri olan 'Zevi'l-kurbâ' (el-Enfâl, 8/41.) kastedilmiştir, ifadesini içeren görüşün yer aldığı ibareden kaynaklanan bir zuhül olması daha kuvvetli bir ihtimaldir. Bu ibare için bkz: Aynî, *Umde*, XIX, 101.}

İçtimâın Vukuu Zamanı

Nîsâbûrî *Tefsîr*'inde İbn Abbas'tan naklolunduğuna göre, Resûlullah'ın peygamberliğinin üçüncü senesidir. O zamana kadar Resûlullah nübüvvetini gizli tutuyordu. Mahdut ashabıyla namaz kılıyor, ibadet ediyordu. Beşinci olarak müslüman olan Ebû Zer el-Gıfârî'yi Hazret-i Ali'nin nasıl bir ihtimam ile huzura götürdüğünü bundan evvelki hadiste görmüştük.

Bu davet ve bu içtimâ bir midir, tekerrür etmiş midir? Tekerrürüne delâlet eden yalnız Taberânî'nin Ebû Ümâme'den bir rivayeti vardır. Bu rivayete göre Resûlullah Hâşimoğulları'nı ve kadınlarını ve kendi Ehl-i beyt'ini toplamıştır. Bunlar arasında Âişe, Hafsa, Ümmü Seleme de hazır bulunmuştur. Bu içtimâda da Resûl-i Ekrem hutbe irat etmiştir.[8]

Bu rivayeti tetkik ederek şârih İbn Hacer der ki, "Bu rivayet sabit olduğuna göre taaddüdünü ve ikinci içtimâın Medine'de vukuunu kabul etmek icap eder. Çünkü Âişe, Hafsa, Ümmü Seleme'nin Peygamber'in ailesi arasına girmeleri Medine'dedir. Öyle sanılabilir ki bu içtimâ, Medine'deki Hâşimîler'in hususi mahiyette bir içtimâları olacaktır.

İzah etmekte bulunduğumuz İbn Abbas hadisi, rivayet ilmi bakımından mürsel hadislerdendir. Hadis ıstılahında mürsel, râvinin, kendisinden evvelki râvinin adını bırakarak onun üstündeki râviye rivayetini göndermesidir. Şu halde Peygamberimizin İslâm'a alenî ilk davetine dair hadislerin pek çoğu İbn Abbas ile Ebû Hüreyre'den rivayet olunmuştur. Halbuki bunların ikisi de İslâm'a ilk davet içtimâında hazır bulunmamışlardır. İbn Abbas hicretten üç sene evvel doğmuş, Ebû Hüreyre de Hayber'in fethi sırasında müslüman olmuştur. Şu halde gerek İbn Abbas, gerek Ebû Hüreyre bu içtimâda hazır bulunanlardan duymuş olacaklardır. Duydukları râvi sahâbînin adını bırakarak kendileri bulunmuş gibi rivayet etmeleri irsâldir, hadis de mürseldir. Şu kadar ki sahâbînin mürsel olarak rivayetleri, hadisin sıhhati için bir kusur teşkil etmez. Bu hususta ulemânın icmâı vardır. Hadisin mazmununa itimat edilir, mûcibiyle amel olunur. Hatta İmam Ebû Hanîfe ile İmam Mâlik'e göre, tâbiînin mürselâtı da râvi itimada şayan olmak şartıyla böyledir. Yalnız İmam Şâfiî, tâbiînin mutlak surette mürsel rivayetiyle amel etmemiştir.

1438

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتِ اسْتَأْذَنَ حَسَّانُ النَّبِيَّ ﷺ فِي هِجَاءِ الْمُشْرِكِينَ قَالَ كَيْفَ بِنَسَبِي قَالَ حَسَّانُ لَأَسُلَّنَّكَ مِنْهُمْ كَمَا تُسَلُّ الشَّعْرَةُ مِنَ الْعَجِينِ.

8 {MK7890 Taberânî, *el-Kebîr*, VIII, 225.}

Tercümesi

Âişe radıyallahu anhâdan şöyle dediği rivayet olunmuştur: (Şair) Hassân, (Kureyş) müşriklerini hiciv ve zemmetmek hususunda Nebî sallallahu aleyhi ve sellemden müsaade istemişti. Resûlullah, "(Kureyş içindeki) benim nesebim ne olacak?" diye sordu. Hassân, "Yâ Resûlellah! Hiç şüphesiz ben, seni(n soyun Benî Hâşim'i) Kureyş soyları arasından hamurdan kıl çeker gibi muhakkak çeker çıkarırım" diye cevap verdi. {B3531 Buhârî, Menâkıb, 16.}

İzahı

Bu hadisi, Buhârî "Kişinin Soyuna, Ana Baba ve Ecdadına Seb ve Şetmolunmamasına ve Onlara İlgi ve Muhabbet Beslenerek Söz Gelmesine Karşı Kıskanç Olmasına Dair" açtığı bir babında rivayet etmiştir. Bu unvan ile hadis arasındaki mutabakat noktası da Resûlullah'ın Hassân'a, "Kureyş obaları içinde benim soyum da vardır, ya onlar ne olacak?" buyurmasıdır. Peygamber efendimizin bu sualinden hiciv ve zem şekillerinin çoğu, kişinin soyuna nakîsa verdiği anlaşılır.

Peygamberimiz istediği müsaadeyi Hassân'a verdi ve rivayet olunduğuna göre, *"Ebû Bekir'e git! Kureyş soylarını o daha iyi bilir ve nesebimin Kureyş câmialarını hacil duruma düşüren hiciv maddeleriyle ilgisi olmadığı hususunda sana sermaye olacak mâlûmatı verir"* buyurdu. Hassân da Ebû Bekir'e gitti. Sonra Hassân geldiğinde, "Yâ Resûlellah! Hakikaten Ebû Bekir nesebiniz Benî Hâşim'i Kureyş'in yüz kızartan ayıplarından ayırmak için bana çok kıymetli mâlûmat verdi" demiştir.[9]

Peygamberimiz Medine'ye hicret ettikten sonra Mekke'nin bütün müşrik şairleri gerek Hazret-i Peygamber'in kendisini, gerek İslâm dinini tezyif için bir sürü kasidei uydurmaya başlamışlardı. Bunun üzerine ensarın Hassân b. Sâbit ve Abdullah b. Revâha gibi âteşîn şairleri gayrete gelerek Resûl-i Ekrem efendimizden aldıkları müsaade üzerine bunlar da Kureyş'i ve onların şirk, küfür dalâletini tezyif etmişlerdir. İki taraflı bu müşâare harbi asıl harbe, Bedir Muharebesi'ne kadar en hararetli bir devrini yaşamıştır. Hatta Peygamber efendimiz Hassân'ı Kureyş şairlerine karşı mukabeleye teşvik ederek, *"Hassân, Resûlullah namına İslâm'ı müdafaa için güzel kokulu nefesini sarfettikçe Cebrâil onunla beraberdir"* demiştir. Müşâarenin en ziyade ateşlendiği günlerde de, *"Allahım, Hassân'ı Rûhulkudüs* (Cibrîl) *ile kuvvetlendir!"*[10] diye dua buyurmuş ve rivayete göre Cibrîl, yetmiş beyit ilham ederek Hassân'a yardım etmiştir[11] (*Hulâsa*).

9 {Aynî, *Umde*, XVI, 95; M6395 Müslim, Fezâilü's-sahâbe, 157.}

10 {B1652 Buhârî, Edeb, 91.}

11 {İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, I, 17.}

1439

عَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِي خَمْسَةُ أَسْمَاءٍ أَنَا مُحَمَّدٌ وَأَحْمَدُ وَأَنَا الْمَاحِي الَّذِي يَمْحُو اللَّهُ بِي الْكُفْرَ وَأَنَا الْحَاشِرُ الَّذِي يُحْشَرُ النَّاسُ عَلَى قَدَمِي وَأَنَا الْعَاقِبُ.

TERCÜMESİ

Cübeyr b. Mut'im radıyallahu anhtan rivayete göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Bana mahsus ve münhasır (ve en yüce) beş isim vardır: Ben Muhammedim ve Ahmedim, ben o Mâhîyim ki Allah benim (nübüvvetim)le küfrü izâle edecektir. Ben o Hâşirim ki (kıyamet gününde) nâs beni takip ederek haşrolunacaktır. Ben Âkıbim, Hâtemü'l-enbiyâyım (benden sonra hiç kimse nebî olmayacaktır). {B3532 Buhârî, Menâkıb, 17.}

İZAHI

Bu hadisi Buhârî, Peygamberimizin isimleri hakkında vârit olan haberler için açtığı bir babında rivayet etmiştir. Tercümemizin sonunda kavis içindeki fıkra Beyhakî'nin *Delâil*'inden alınmıştır. Bu baba unvan olarak da Buhârî iki âyetten birer cümle koymuştur. Birinci âyet, Fetih sûresinin son âyetinin başında, *"Allah'ın resulü Muhammed ve maiyetindekiler kâfirlere karşı pek sert, kendi aralarında ise çok yumuşaktırlar"*[12] meâlindeki cümlesidir. Diğeri de Saf sûresinin 6. âyetidir ki meâli şöyledir: *"Habibim! Meryem'in oğlu Îsâ'nın şöyle dediğini de hatırla: Ey İsrâiloğulları! Ben, önümdeki Tevrat'ı tasdik ve benden sonra gelecek Ahmed ismindeki bir peygamberi tebşir etmek üzere Allah'ın size* (gönderdiği) *resulüyüm."*[13]

---

12 {el-Feth, 48/29.}

13 Nasrâniyet tarihi, İncil'in Kur'an gibi orijinal ilk nüshasına mâlik bulunmadığından, Hazret-i Îsâ'nın Kur'an'ın haber verdiği bu tebşirinin İncil ihbariyle tatbiki mümkün olmamıştır. İncil namına tedavül eden dört kitap varsa da müteaddit tarihlerde ayrı ayrı muharrirler tarafından yazılan bu nüshalar, gerek tarz-ı tertibi, gerek münderecatı itibariyle tamamıyla birbirinden ayrı şeylerdir. Bununla beraber *Yuhannâ İncili*'nin müteaddit bablarında Hazret-i Îsâ'nın kendisinden sonra Faraklid adlı ve kendisi gibi halâskâr bir mürşid kardeşin geleceği, ona ittibâ edilip muhalefet olunmaması uzun uzadıya zikredilmiştir. Bu cihetle İslâm muharrirleri Faraklid'in, Ahmed'e müsavi olduğunu kabul ve tefsir etmişlerdir. Şurası garİptir ki İncil'in bundan sonra yakın zamanlarda basılan Türkçe nüshalarında bu Faraklid kelimesi değiştirilmiş, bunun yerine teselli edici denilmiştir. Fakat ne sakat bir harekettir ki nasrâniyet nâşirlerinin isim değiştirmeleriyle İncil'den müstakbel mürşidin irşadına dair zikredilen vazifeler de kaldırılmış olmaz ya! *Yuhannâ İncili*'nde Faraklid'in ifa edeceği hayırhahane vazifeler, bütün semavi kitaplarda peygamberlere ait olarak zikredilmekte olduğuna ve Îsâ ile Muhammed aleyhime's-selâm arasında tarihen kayda değer bir peygamber bulunmamasına göre *İncil*'in Faraklid'i, Kur'an diliyle Îsâ'nın haber verdiği Ahmed olması kabul edilmek icap eder. Nasıl ki bir kısım nasârâ âlimleri Faraklid'i Hammâd, Hâmid diye tefsir etmişlerdir.
Rum lisan ve edebiyatına tam bir vukufu olan Âbidin Paşa bir eserinde İncil-i şerifte mezkûr olan Parakliyus kelimesinin mâna itibariyle tamamen "Ahmed" isminin mukabili olduğunu yazıyor. Abdülahad Dâvûd'un *İncil ve Salib* nam eserinde de Ahmed mukabili olduğu incelenmiştir.

Müellif Buhârî iki âyetin bu iki cümlesini bu baba unvan yapmakla Resûlullah'ın en meşhur isimleri Muhammed ile Ahmed olduğuna işaret etmiştir. Muhammed ve Ahmed ism-i şeriflerinin mânalarına gelince, "Bu iki isim 'hamd' maddesinden alınmıştır ki senâdan ve kişinin faziletini anarak övmekten ibarettir. Şu halde Ahmed, Allah'ı âlî sıfatlarıyla ve kudret eserleriyle gökçek öven ve övmesini bilen kimse demektir. Muhammed de fazilet ve mehâsini anılarak övülmüş kimse demektir. Bu iki cihet hulâsa edilerek, 'Beni birisi överse öven Ahmed'dir, övülen Muhammed'dir" denilmiştir. Kâdî İyâz demiştir ki: "Resûlullah Muhammed olmazdan evvel Ahmed idi. Diğer bir tabir ile Resûlullah kendisini halk medhüsenâ etmezden evvel o, Allah'a hamdüsenâ etmiştir. Bu cihetledir ki Peygamberimizin Ahmed adı, geçmiş peygamberlerin kitaplarında zikredilmiş, Muhammed adı ise Kur'an'da verilmiş olup her ikisi de en güzel iki isimdir. Bu hadiste kastolunan da bu alemiyettir.

İbn Mut'im'in bu hadisindeki "lî hamsetün" terkibinde harf-i cer ile mecrurunun mukaddem zikredilmesi edebî kaideye göre hasr ü tahsis ifade ettiğinden tercümemizde bu hususiyeti gösterdik. Fakat Resûlullah'ın mübarek isimleri bu beş isme münhasır değildir ki Kur'an'da ve hadiste zikredilmiş daha birçok ismi vardır. Ebû Bekir İbnü'l-Arabî bu isimlerin Allah'ın isimleri sayısınca bine bâliğ olduğunu, Tirmizî şerhinde bazı âlimlerden nakletmiştir. Buna binaen bu tahsisin pek de yerinde olmadığı anlaşılırsa da bu şüphe, adet mefhumunun bir kıymeti olmadığı ilmî bir esas olarak kabul edilmiş bulunduğundan hadisteki beş adedi, ziyade sayıyı reddetmez diye kaldırılabilir. Bir de Peygamberimizin bu mübarek beş adının ahd-i kadim kitaplarında bulunmaları ve geçmiş ümmetlerce tanınmış olmaları cihetiyle tahsis ile ifade buyurulmuş denilebilir. Sonra bunlar Resûlullah'ın en yüksek isimleri de olabilir ki buna da tercümemizde kavis içinde işaret ettik.

1440

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صلى الله عليه وسلم أَلَا تَعْجَبُونَ كَيْفَ يَصْرِفُ اللّٰهُ عَنِّي شَتْمَ قُرَيْشٍ وَلَعْنَهُمْ يَشْتِمُونَ مُذَمَّمًا وَيَلْعَنُونَ مُذَمَّمًا وَأَنَا مُحَمَّدٌ.

Tercümesi

Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin şöyle buyurduğu rivayet olunmuştur: "Ashabım! Siz hayret edip şaşmaz mısınız? Bakınız Allah Kureyş (kâfirlerin)in sebbetmesini ve ilencini, benden nasıl defetmiştir? Ben Muhammed (adıyla mâruf ve memduh)ken onlar (tebdil ederek), Müzemmem diye sebbederler ve Müzemmem diye eğlenirlerdi." {B3533 Buhârî, Menâkıb, 17.}

İZAHI

Bundan evvel 1438 numara ile tercüme ettiğimiz Hazret-i Âişe hadisinin izahında görüldüğü üzere hicretten sonra Kureyş şairleri Peygamberimizi hicve başlamışlardı. Fakat Resûlullah'ın yarım asırlık temiz ve emin hayatında, haseb ve nesebinde hicivlerine mevzu olabilecek hiçbir şey bulamıyorlar, gülünç mevzular uydurmaya mecbur oluyorlardı. Onlardan biri bu hadiste haber verildiği üzere metholunmuş demek olan Muhammed'i, zemmolunmuş mânasına olan Müzemmem ile değiştirmeleridir. İlk değiştiren Ebû Leheb'in karısı ve Ebû Cehil'in hemşiresi Avrâ'dır.

Hadisin başında "elâ" edatıyla tembih olunduğu üzere, bu fenalığa cüret edenlerin mâlûm olan kötü âkıbetleri intibahı mûcip hallerdendir.

Peygamberimizin Hâtemü'l-Enbiyâlığını Tebliğ Buyurması

Peygamberimiz hâtemü'l-enbiyâdır.

1441

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ مَثَلِي وَمَثَلُ الْأَنْبِيَاءِ كَرَجُلٍ بَنَى دَارًا فَأَكْمَلَهَا وَأَحْسَنَهَا إِلَّا مَوْضِعَ لَبِنَةٍ فَجَعَلَ النَّاسُ يَدْخُلُونَهَا وَيَتَعَجَّبُونَ وَيَقُولُونَ لَوْلَا مَوْضِعُ اللَّبِنَةِ وَفِي رِوَايَةٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ زِيَادَةُ إِلَّا مَوْضِعَ لَبِنَةٍ مِنْ زَاوِيَةٍ وَقَالَ فِي آخِرِهِ وَأَنَا اللَّبِنَةُ وَأَنَا خَاتَمُ النَّبِيِّينَ.

Tercümesi

Câbir b. Abdullah radıyallahu anhümâdan Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin şöyle buyurduğu rivayet olunmuştur: Benimle peygamberler (zümresin)in benzeri, şu bir kimsenin meseli ve benzeri gibidir ki o kişi, bir ev yaptırmış ve binayı tamamlayıp süslemiş de yalnız bir tuğlası eksik kalmış. Bu vaziyette halk binaya girip gezmeye başlarlar ve (eksik yeri görüp) hayret ederek, "Şu bir tuğlanın yeri boş (bırakılmış) olmasaydı!" dediler. {B3534 Buhârî, Menâkıb, 18.}

Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan gelen bir rivayet tarikinde de, "Şu köşede bir kerpiç yeri boş bırakılmış olmasaydı!" ziyadesi vardır. Bunun sonunda da Resûlullah'ın, "Ben o (yeri boş bırakılan) kerpicim, ben hâtemü'n-nebiyyînim" (peygamberlerin sonuyum!) buyurduğu rivayet olunmuştur. {B3535 Buhârî, Menâkıb, 18.}

İZAHI

Bu hadiste Peygamber efendimizin Kur'an diliyle kendisine verilmiş olan en sevimli bir adı daha bildirilmiştir ki hâtemü'n-nebiyyîndir. Muhammed, peygamberler câmiasının fezlekesi ve bitimi demektir. Nasıl ki hatim kelimesi de halk dilinde "bitim", Türkçe'siyle birlikte ve bir şeyin sonunu ifade için, *"hatim, bitim"* diye bir mesel halinde meşhur olarak kullanılmaktadır.

Hâtemü'n-nebiyyîn vasfı Peygamberimize mefharet unvanı olan Resûlullah ile birlikte, Ahzâb sûresinin 40. âyetinde verilmiştir.

Hâtem "mühür" demektir ki muharrerâtın sonuna basılır ve onun mazmununun doğruluğunu tasdik ile beraber yazının orada nihayet bulduğunu ve bu tasdik haricinde zeylen ilâve edilecek bir şeyin hiçbir hukukî kıymeti olamayacağını iş'âr eder. Bu itibarla Peygamberimiz, hâtemü'l-enbiyâ vasfıyla, kendisine gelinceye kadar geçen peygamberlerin nübüvvetlerini tasdik ile beraber enbiyâ mâşerinin silsilesi nihayet bulduğunu ve kendisinden sonra peygamber gelmeyeceğini iş'âr eden nübüvvet mührü demek olur. Hâtem bir şeyin sonuna da ıtlak olunur. Hâtemü'l-kavm, bir soyun son ferdine denilmesi yukarıdaki mânayı teyit eder.

Mevzumuz olan hâtemü'l-enbiyâ hadisi, ***Buhârî*** metninde iki tarik ile rivayet olunmuştur: Câbir ile Ebû Hüreyre'ye müntehî olan tarikler. Müellif Zebîdî, ihtisar için bu iki tariki birleştirmiş ve Câbir hadisini esas ittihaz ederek Ebû Hüreyre'nin rivayetindeki ziyadelere işaretle iktifa etmiştir.

Aziz Peygamberimizin haiz oldukları hâtemü'l-enbiyâ sıfatın temsilî bir üslûp ile mürekkep bir teşbih halinde ifade buyurmaları sanat bakımından çok beliğdir. Mürekkep teşbih ki, "Bütün müşebbeh manzumesinden alınan bir vasfın müşebbehün bih manzumesine kıyas ve tatbikten ibarettir ve cazibeli edebî bir sanattır. Hadiste halkı mekârim-i ahlâka irşad etmek gayesiyle ba'solunan enbiya câmiası, esası kurulmuş, duvarları yükselmiş ve bütün inşa nevâkısı ve müzeyyinatı tamamlanmış, yalnız bir tuğlanın yerine konulması eksik kalmış bir binaya benzetilmiştir. O konulması geri kalan tuğla da benim ve bu cihetle peygamberlerin bir fezlekesiyim" buyurulmuştur *"Ben ancak mekârim-i ahlâkı ve insanlık faziletini tamamlamak için gönderildim"*[1] hadisi de bu hakikatin bir ifadesidir.

1 {HM8939 İbn Hanbel, II, 381.}

Hazret-i Peygamber Sallallahu Aleyhi ve Sellemin Vefatı Bahsi

[بَابُ وَفَاةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ]

Bu bahis Peygamberimizin vefatına dair Hazret-i Âişe hadisini muhtevidir.

1442

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تُوُفِّيَ وَهُوَ ابْنُ ثَلَاثٍ وَسِتِّينَ.

Tercümesi

Âişe radıyallahu anhâdan "Nebî sallallahu aleyhi ve sellem altmış üç yaşında vefat etti" dediği rivayet olunmuştur. {B3536 Buhârî, Menâkıb, 19.}

İzahı

Hazret-i Peygamber'in altmış üç yaşında vefatına dair olan bu haber, bu babdaki rivayetlerin en sahihi bulunuyor. Enes b. Mâlik'ten gelen iki rivayetten biri de böyledir. Öbürü ise altmış yaşının hitamında vefat ettiği rivayetidir.[1] Müslim'in İbn Abbas'tan, altmış beş yaşında vefat ettiğine dair rivayeti[2] de altmış üç yaş rivayeti derecesinde kuvveti haiz değildir. Buhârî *et-Târîhu's-sagīr*'inde başka rivayetler ile teyit edilmemiş olduğu için ittibâa değer bir haber olmadığını bildiriyor.

Peygamberimizin vefât-ı tarihinin ayı ve günü hakkındaki haberlere gelince, vefatın rebîülevvel ayında bir pazartesi günü vuku bulduğu bu babdaki rivayetlerin en kuvvetlisidir. Vâkıdî, "Sahih rivayet sahiplerinin bu hususta ittifakı vardır" demiştir. Yalnız İbn Mes'ûd'dan ramazanın yirmi biri olmak üzere naklolunan bir haber, bu

1 {HM12351 İbn Hanbel, III, 131.}
2 {HM1846 İbn Hanbel, I, 215.}

icmâdan hariç bulunmaktadır. Bu ittifaktan sonra siyerciler bu pazartesinin ayın hangi günü olduğunda ihtilâf etmişlerdir. Süheylî bu ihtilâfa işaret ederek şöyle demiştir: Ayın 12, 13, 14 ve 15'ine müsâdif bir pazartesi olduğuna dair rivayetler vardır. Bunlar arasında 12, ekseriyeti haizdir. Fakat bu da kamerî hesaba aykırı düşmektedir. Şöyle ki, Resûlullah'ın Vedâ haccındaki Arafat vakfesinin cuma gününe müsâdif olduğunda bütün müslümanların ittifakı bulunduğuna göre, bu vakfe günü –ki zilhiccenin dokuzudur– hareket mebdei ittihaz edilerek ve kamerî ayların 29 ve 30 olmak üzere ihtilâflarını da hesap ederek rebîülevvel ayına doğru çıkıldığında bu hesaplardan hiçbiri bu ayın on ikinci gününü tutmamaktadır. Yalnız Harzemî'den rebîülevvelin birinci gününe müsâdif pazartesi günü vefat ettiğine dair naklolunan haber vardır ki bu haber kıyasa yakın ve kamerî hesaba uygundur. Taberî de Kelbî ile Ebû Muhayf'ın rebîülevvelin sekizi olduğuna dair kavillerini naklettikten sonra, bu kavil cumhurun re'y ve ictihadına muhalif ise de rebîülevvele tekaddüm eden üç ay da yirmi dokuz bulunması ihtimalden uzak değildir diyor.

Şârihlerin verdikleri bu izahları hulâsa ederek deriz ki: Peygamberlerin sonu olan Peygamberimiz bu fani hayattan ebediyet âlemine intikal buyurduklarında, en kuvvetli rivayete göre altmış üç yaşında idi. Yine en kuvvetli rivayete göre, rebîülevvel ayında bir pazartesi günü vuku bulmuştu. Bu pazartesi, cumhura göre ayın on ikisine, buna en yakın ve kamerî hesaplara uygun rivayete göre ayın sekizine tesadüf etmişti.

Aziz Peygamberimizin hastalıkları hummâ idi. Vâkıdî'nin rivayetine göre, on iki veya on dört gün devam etmiştir.

1443

عَنِ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ وَهُوَ ابْنُ أَرْبَعٍ وَتِسْعِينَ جَلْدًا مُعْتَدِلًا قَدْ عَلِمْتُ مَا مُتِّعْتُ بِهِ سَمْعِي وَبَصَرِي إِلَّا بِدُعَاءِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ خَالَتِي ذَهَبَتْ بِي إِلَيْهِ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللهِ إِنَّ ابْنَ أُخْتِي شَاكٍ فَادْعُ اللهَ قَالَ فَدَعَا لِي.

TERCÜMESİ

es-Sâib b. Yezîd radıyallahu anhtan rivayete göre, müşârün ileyh doksan dört yaşında bünyesi sağlam, çevik, boyu bosu dimdik olduğu halde şöyle demiştir: Pek iyi bilirim ki (şu yaşımda) kulağımla, gözümle (işitip görerek) müstefit olmam, ancak Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin duası (berekâtı) iledir. Hakikaten (çocukluğumda) teyzem beni Resûlullah'ın huzuruna götürmüştü. Resûlullah'a, "Yâ Resûlellah! Hemşirezâdem hastadır. Onun (şifası) için Allah'a dua buyursanız!" demişti. Bunun üzerine

Resûlullah bana (âfiyetime) dua etti (de vücudum zinde, havassım yerinde olarak yaşıyorum). {B3540 Buhârî, Menâkıb, 21.}

İZAHI

Bu hadis Peygamberimizin künyesi bahsine bir lâhika olarak rivayet olunmuştur.

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem efendimiz, en büyük oğlu Kāsım'ın adıyla künyelenmişlerdi, Ebü'l-Kāsım denilirdi. Medine'de Mâriye'den doğan İbrâhim adındaki oğlu ile de künyelendiği vâkidir. İbn Sa'd'ın ve Beyhakī'nin rivayetlerine göre bir kere Cebrâil de geldiğinde, "es-Selâmü aleyke yâ Ebâ İbrâhim!" diye selâm vermiştir.[3] *Tavzîh*'te Peygamberimizin üçüncü bir künyesi de bildirilmiştir ki Ebü'l-Erâmil'dir; fakirler, yoksullar babası demektir.

Hâtem-i Nübüvvet Babı

Burada Buhârî'nin nübüvvet hâtemi unvanlı bir babı vardır ki bu babında da Buhârî Sâib b. Yezîd'in mevzubahis olan hadisini hâtem-i nübüvveti de ihtiva eden bir metin ile rivayet etmiştir. Bu hadisin 144 numara ile tercümesi geçtiği için müellif Zebîdî burada *Tecrîd*'e almamıştır. Halbuki hadisin asıl rivayet edilecek yeri burası idi. Meâli şöyledir: "Sâib der ki çocukluğumda teyzem beni Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin yanına götürüp, 'Yâ Resûlellah! Şu hemşirezâdem hastadır (ayağından rahatsızdır, dua buyursanız!)' demişti. Resûlullah (eliyle) başımı sıvadı ve bana bereketle dua buyurdu. Sonra abdest aldı. Ben de abdest suyundan içtim. Sonra arka tarafında durdum ve (yağırnısında) iki küreği arasındaki nübüvvet hâtemini gördüm."[4]

Nübüvvet Hâtemi Nedir?

Bundan önce 1441 numara ile tercüme edilen hadisin izahında bildirildiği üzere "tâ"nın kesriyle Hâtim "tamamlayan ve sona erdiren" demektir. "Tâ"nın fethiyle de muharrerâtı damgalayan mühür demektir. Her iki okunuşa göre nübüvvet hâtemi demek, nübüvvet silsilesi sona erdiğine ve Hazret-i Muhammed'den sonra hiçbir peygamber gelmeyeceğine delâlet eden bir eser demektir. Bir hakikatin tam ve toplu bir ifadesi olan bu tarifimize göre Beyzâvî, *Tefsîr*'inde der ki: "Nübüvvet hâtemi Peygamberimizin iki küreği arasında bir eserdir ki, o, eski ümmetlerin mukaddes kitaplarında bildirilen ve geleceği mev'ûd olan son peygamberin bilinmesine alâmet olmuştur. Muharrerâtın damgalanması nasıl mazmununa itirazdan onu sıyanet ederse, bu nübüvvet nişanesi de mev'ûd peygamberi zemm ü kadihten o suretle esirgeyecektir. Beyzâvî'nin bir eser dediği bu nübüvvet nişanesinin hâricî vasfına gelince, Peygamberimizin yağırnısında ve iki küreği arasında

---

3 {Beyhakī, *Delâilü'n-nübüvve*, I, 163.}

4 {B140 Buhârî, Vudû, 40. Rivayet metninde nübüvvet mührünü "gerdek çadırının koca düğmeleri (yâhut keklik yumurtası) gibi" şeklinde tasvir eden bir ziyade mevcuttur.}

bulunduğu bu ve emsali birçok sahih rivayetlerde bildirilen bu eser, Buhârî'nin "Daavât" bahsindeki rivayetinde üstadı İbrâhim b. Hamza tarafından مثل زر الحجلة[5] ibaresiyle tasvir edilmiştir ki "Nübüvvet mührü zifaf yani gerdek kubbesinin iri düğmesi heyetinde ve miktarında idi" demektir. Buhârî'nin diğer bir üstadı da atın iki gözü arasındaki beyazlığa benzetmiştir. Bu iki tefsiri de Buhârî iltizam etmiştir.

Bunun bir et beninden yahut iki et beninin birleşerek güvercin yumurtası kadar büyümüş olmasından ibaret olduğuna dair rivayetler de vardır ve bunlar heyet ve mahiyeti hakkında itimada şayan haberlerdir. Bunun haricinde birtakım efsanevî rivayetler de vardır ki bunlar da İbn Dihye, Zehebî, İbn Hacer, Kastallânî gibi intikādcı âlimlerimiz tarafından reddedilmişlerdir. İbn Hacer el-Heytemî de, "Râviler, hâtem-i nübüvvetle mühr-i nebevîyi karıştırmışlardır" demiştir.

Râvi es-Sâib b. Yezîd'in tabakat kitaplarında bildirilen bir hususiyeti de vardır ki Medine'de en son vefat eden sahâbî olmasıdır. Hicretin 91. yılında doksan altı yaşında vefat etmiştir.

5 Hacele tabirini İbnü'l-Esîr ve *Kāmus* sahibi gibi lisan âlimleri *"beytü'z-zifâf" (gelin odası)* diye tarif etmişlerdir ki Arap töresinde her tarafı kıymetli libaslarla süslenmiş ve kubbemsi bir şekil verilen çadırdır. Gerdek günü gelinle güveyi buraya oturtulur. Türkler'de de gelinin cihâzıyla süslenen odaya denir. *Zir* de elbisenin yenindeki ve yakasındaki düğmeye denir.

Peygamberimizin Mübarek Vasıfları

Peygamberimizin mübarek vasıfları babı.

1444

عَنْ عُقْبَةَ بْنِ الْحَارِثِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ صَلَّى أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ الْعَصْرَ ثُمَّ خَرَجَ يَمْشِي فَرَأَى الْحَسَنَ يَلْعَبُ مَعَ الصِّبْيَانِ فَحَمَلَهُ عَلَى عَاتِقِهِ وَقَالَ بِأَبِي شَبِيهٌ بِالنَّبِيِّ لَا شَبِيهٌ بِعَلِيٍّ وَعَلِيٌّ يَضْحَكُ.

Tercümesi

Ukbe b. Hâris radıyallahu anhtan şöyle dediği rivayet olunmuştur: (Resûlullah'ın vefatından birkaç gün sonra) Ebû Bekir radıyallahu anh ikindi namazını kıldı. Sonra (mescidden) çıkıp (Ali ile beraber) gidiyordu. (Yolda Ali'nin oğlu) Hasan'ı gördü. Hemen çocuklarla oynuyordu. Ebû Bekir çocuğu tutup omuzuna alarak, "Peygambere benzeyen, Ali'ye benzemeyen (yavru) babam sana feda olsun!" dedi. Ali ise gülüyordu. {B3542 Buhârî, Menâkıb, 23.}

İzahı

Hasan b. Ali radıyallahu anhümâ hicrî 3 senesi Ramazanında doğduğu için bu vâkıa sırasında yedi yaşında ve iyiyi kötüyü ayırt edecek bir çağda idi. Bu cihetle vasıtasız, doğrudan ceddi Resûlullah'tan rivayeti vardır. Bu çağdaki çocukların akran ve emsali çocuklarla oynamaları neşvünemâlarına hizmet eden bir nevi idman olup neşelerini mûcip olduğundan mubah sayılmış, hatta teşvik edilmiştir. Bu hadisten anlaşıldığı üzere bütün tabakat kitaplarında Hazret-i Hasan'ın Resûlullah'a çok benzediği kaydedilmektedir.[1] Ebû Ömer, Resûlullah'a simaca benzeyenlerin, Ca'fer b. Ebû Tâlib, Hasan b. Ali, Kusem b. İyâs, Ebû Süfyân b. Hâris, Sâib b. Ubeyd olduğunu hikâye etmiştir ki üç evvelkiler Resûlullah'ın hânedanından kendilerine en yakın olanlardır. *Mir'ât*'ta da

1 Hazret-i Hasan'ın menâkıbı hakkında vârit olan ehâdîs-i şerife yakında gelecektir. Hilâfetten Muâviye b. Ebû Süfyân hesabına ferâgatini 1159 numaralı hadisin izahından okuyunuz!

Resûlullah'a en çok benzeyen sahâbînin Enes b. Rebîa olduğu bildirilmiş ve şöyle izah edilmiştir: İbn Rebîa, Resûlullah'a hem hilkati hem de ahlâkı cihetiyle benzerdi. Enes b. Mâlik, her ne zaman İbn Rebîa'yı görse onun boynuna sarılır ve Resûlullah'ı hatırlayarak ağlar ve "Her kim Resûlullah'ı görmek isterse bu zatın yüzüne baksın!" derdi. Bir ara İbn Rebîa'nın bu müşâbehet hususundaki vasfını Muâviye b. Ebû Süfyân da işiterek sarayına davet etmiş; huzuruna girince halife hemen ayağa kalkarak kucaklamış ve iki kaşının arasını öpmüştür. Kendisine mal vermiş ve arazi tahsis etmiş, İbn Rebîa araziyi kabul etmiş, fakat malı reddetmiştir.

1445

عَنْ أَبِي جُحَيْفَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَانَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ يُشْبِهُهُ فَقِيلَ لَهُ صِفْهُ لَنَا فَقَالَ كَانَ أَبْيَضَ قَدْ شَمِطَ وَأَمَرَ لَنَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِثَلَاثَ عَشْرَةَ قَلُوصًا قَالَ فَقُبِضَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَبْلَ أَنْ نَقْبِضَهَا.

TERCÜMESİ

Ebû Cuhayfe radıyallahu anhtan şöyle dediği rivayet olunmuştur: Ben, Nebî sallallahu aleyhi ve sellemi gördüm. (Tereddütsüz derim ki:) Hasan b. Ali ona (çok) benzerdi. (Ebû Cuhayfe'nin râvisi İbn Ebû Hâlid İsmâil tarafından) Ebû Cuhayfe'ye, "Resûlullah'ı vasfedip bize bildirseniz!" denildi. O da, "Resûlullah'(ın teni, siması) beyazdı. Siyah saçına beyaz karışmıştı. Nebî sallallahu aleyhi ve sellem bize (Benî Süvâa heyetine) on üç genç dişi deve (hediye) verilmesini emretti. Fakat biz bu develeri almazdan önce Nebî sallallahu aleyhi ve sellem (Allah'ın divanına) alındı demiştir. {B3544 Buhârî, Menâkıb, 23.}

İZAHI

Ebû Cuhayfe'nin adı Vehb b. Abdullah'tır; Süvâa b. Âmir kabilesindendir. Ebû Cuhayfe, Süvâaoğulları tarafından Resûlullah'a gönderilen bir heyet içinde idi. Vedâ haccına iştirak etmişlerdi. Bu heyete Resûlullah tarafından Araplar arasında genç kızlar kadar sevimli olan on üç genç dişi deve hediye edilmiştir. Fakat bunlar develeri almazdan evvel Resûlullah'ın vefatı vuku bulduğundan bu emir, Ebû Bekir radıyallahu anh tarafından yerine getirildi. Ebû Cühayfe Hazret-i Ali'nin de en has ve en büyük arkadaşlarından idi. Hicretin yetmiş dört senesinde vefât etmiştir.

1446

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ بُسْرٍ صَاحِبِ النَّبِيِّ ﷺ وَرَضِيَ عَنْهُ قِيلَ لَهُ أَرَأَيْتَ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ شَيْخًا قَالَ كَانَ فِي عَنْفَقَتِهِ شَعَرَاتٌ بِيضٌ.

TERCÜMESİ

Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin yâri ve hemdemi olup kendisinden memnun olduğu – Abdullah b. Büsr'den {radıyallahu anh} rivayete göre (bir kere Harîz b. Osman tarafından) İbn Büsr'e, "Nebî sallallahu aleyhi ve sellemi gördün mü, ihtiyar mı idi" diye sorulmuş. O da, "Alt dudağı ile çenesi arasında (ki siyah saçlar arasında) birkaç beyaz tel bulunuyordu di(ye kocamadığına işaret et)miştir. {B3546 Buhârî, Menâkıb, 23.}

İZAHI

Bu hadisi, Buhârî Abdullah b. Büsr'den rivayet ettiği gibi yine burada Ebû Cühayfe'den de rivayet etmiştir. İsmâilî rivayetinde hadisin sevkinde şu ziyade de vardır: İbn Büsr'ün râvisi Harîz b. Osman der ki, Humus'ta halkın Abdullah b. Büsr'den sual sorup müşküllerini hallettiklerini gördüm. Genç bir delikanlı olduğum halde ben de yanına yaklaşarak, "Resûlullah'ı gördünüz mü?" diye sordum. O da, "Evet, gördüm" dedi. Ben, "Resûlullah ihtiyar mı idi, yoksa genç mi idi?" dedim. İbn Büsr beni okşayarak, "Alt dudağı ile çenesi arasında biraz beyaz teller vardı" dedi.[2] Bir rivayete göre de râvi Harîz, "Resûlullah sakalını boyadı mı?" diye sormuş. İbn Büsr, "Ey kardeşimin oğlu! Resûlullah sakalını boyayacak bir çağa erişmedi ki!" demiş.[3]

Buhârî şârihlerinden Kirmânî, "Hadisin metnindeki شعرات "saç telleri" lafzının azlık ifade eden bir cemi' sîgası olduğuna ve on sayıdan az adette kullanıldığına bakarak, Resûlullah'ın çenesindeki beyaz saçlar ondan fazla olamaz" demiştir. Şârih Aynî de, "Bazı büyük rivayet üstatlarının on yedi dediklerini işittim" diyor ki şifahî bir an'ane ile naklolunagelmiş demek oluyor.

Bu hadisin rivayet ilmi bakımından müstesna bir hususiyeti ve kıymeti vardır ki Buhârî'nin sülâsiyyâtından olması, üç vasıta ile Resûlullah'tan rivayet etmiş bulunmasıdır. Buhârî'nin *Sahîh*'indeki bütün rivayetleri dört, beş, altı, yedi râvi vasıtasıyla Resûlullah'tan geldiği halde yalnız yirmi üç hadisi üç vasıta ile rivayet etmiştir. Buradaki vasıtalar: İsam b. Hâlid, Harîz b. Osman, Abdullah b. Büsr'dür. Buna rivayet ilminde âlî isnad tabir olunur. Bu nevi rivayetin yüksekliği râvi ile peygamber arasındaki vasıtanın azlığından ve hata

2 {İbn Asâkir, ***Târîhu Dımaşk***, XII, 338; Aynî, ***Umde***, XVI, 104.}

3 {İbn Asâkir, ***Târîhu Dımaşk***, XXVII, 149; Aynî, ***Umde***, XVI, 104.}

ihtimali olmamasındandır. Buhârî'nin *Sahih*'inin Müslim'in *Sahîh*'ine fâik olması sebeplerinden biri de Buhârî'nin rivayet tariklerinin Müslim'den kısa olmasıdır. Nasıl ki Müslim'in *Sahîh*'inde sülâsiyyâtı yoktur. *Sahîh-i Buhârî*'deki yirmi üç sülâsiyyâtın Abdullah b. Büsr hadisi on üçüncüsüdür.

1447

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﵁ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ رَبْعَةً مِنَ الْقَوْمِ لَيْسَ بِالطَّوِيلِ وَلَا بِالْقَصِيرِ أَزْهَرَ اللَّوْنِ لَيْسَ بِأَبْيَضَ أَمْهَقَ وَلَا آدَمَ لَيْسَ بِجَعْدٍ قَطَطٍ وَلَا سَبِطٍ رَجِلٍ أُنْزِلَ عَلَيْهِ وَهُوَ ابْنُ أَرْبَعِينَ فَلَبِثَ بِمَكَّةَ عَشْرَ سِنِينَ يُنْزَلُ عَلَيْهِ وَبِالْمَدِينَةِ عَشْرَ سِنِينَ وَقُبِضَ وَلَيْسَ فِي رَأْسِهِ وَلِحْيَتِهِ عِشْرُونَ شَعْرَةً بَيْضَاءَ.

TERCÜMESİ

(Rebîa)[4] Enes b. Mâlik radıyallahu anhtan (Resûlullah'ı şöyle tarif ve tavsif ettiğini) rivayet etmiştir: Nebî sallallahu aleyhi ve sellem kavminin orta boylusu idi. Ne çok uzun, ne de fazla kısa endamlı idi. Resûlullah ezherü'l-levn idi. (Teni ve siması, kırmızı rengi iyice emmiş beyazdı) ne (kireç renginde) duru beyazdı, ne de kara yağızdı. Resûlullah (Sûdânîler gibi) kıvırcık, kısa saçlı değildi. Düz ve uzun saçlı da değildi. O, mutedil sarkık saçlı idi. Ona kırk yaşı(nın tamamı)nda (vahiy) indirildi. Vahiy indirilmekte olduğu halde Mekke'de on yıl ikamet etti. Medine'de de on yıl (yaşadı) ve başı(nın saçı)nda ve sakalında yirmi tel ak saç bulunmayarak (refîk-i a'lâya = Cenâb-ı Hak divanına davet olunup) alındı (ve altmış yaşının tamamında vefat etti). {B3547 Buhârî, Menâkıb, 23.}

İZAHI

Tercümemizin sonunda kavis içinde gösterilen ziyade, bu hadisin diğer rivayet tarikinden alınmıştır. Hadisteki ابن أربعين سنة cümlesini tercümemizde, kırk yaşının tamamında diye takyîd etmemiz de bu hadisin bundan sonra tercüme edeceğimiz rivayet tarikine على رأس أربعين سنة diye mukayyet rivayet edilmiş bulunmasından ve رأس ile senenin âhiri kastedildiğini Ali el-Kārî'nin *Mişkât Şerhi*'nde tembih etmiş olmasındandır.

Bundan dört hadis önce tercümesi geçen Hazret-i Âişe hadisinde Resûlullah'ın altmış üç yaşında vefat ettiğini görmüştük.[5] Müslim'in Enes b. Mâlik'ten gelen diğer bir

4 Rebîa b. Ebû Abdurrahman'dır. Medine'nin en yüksek tâbiî fukahasındandır. Rebîatürre'y denilmekle mâruftur. 136 tarihinde vefat etmiştir.

5 {B3536 Buhârî, Menâkıb, 19.}

rivayet tarikinde de altmış üç yaş bildirilmiş olması, Hazret-i Âişe hadisini teyit etmektedir. Bu cihetle ulemânın cumhuru Resûlullah'ın altmış üç yaşında vefatına hükmetmişlerdir.

İsmâilî, bu iki rivayet arasındaki sayı farkına bakarak şüphesiz bunlardan yalnız birinin sahih olması icap eder demiş. Bunu şârih Aynî naklettikten sonra diyor ki: "Bu iki rivayetin ikisi de sahihtir. Aralarındaki sayı farkına gelince, altmış rivayet eden râvinin velâdet ve vefat taraflarındaki kesirleri atarak rivayet ettiğine hükmolunur."

Resûlullah'a ilk vahyin hangi yaşında geldiği hakkındaki rivayetler de ihtilâflıdır: 40, 42, 43 ve 45 rivayetleri vardır. İlk vahyin geldiği ayın, hatta ayın gününün tayininde de ihtilâf edilmiştir: Ramazan, rebîülevvel, receb aylarını iltizam edenler vardır. Bizce bu ihtilâfın menşei, o tarihlerde Arap cezîresinde zülkarneyn, fil, Kâbe'nin binası gibi müteaddit tarih mebde'leri kabul ve hareket noktası ittihaz edilerek müteaddit ve muhtelif takvimler kullanılmış olmasıdır. Bunlarla tesbit edilen vâkıalar birbirinden farklı olabilirdi. Bir de velâdet ve vefat senelerinin hesaba idhal edilip edilmemesi de farkı mûcip bir sebep olabilir. Bu muhtelif rivayetler arasında ekseriyetin mezhebi bu hadiste bildirildiği üzere ilk vahyin kırk yaşın hitamında gelmiş olmasıdır.

Resûlullah'ın beyaz saçının sayısına kadar zaptedilip incelenerek asırdan asra nakledilegelmesi hiçbir tarihî simaya müyesser olmayan bir vâkıadır. Âmiyâne bir bakışla lüzumsuz bir mesai sanılan bu rivayetlerdeki ve onların incelenmesindeki kıymet ve ehemmiyeti, tarihî vâkıaların vesikalarını arayan ve inceleyen tarihçilere sormalıdır.

Resûlullah'ın beyaz saçı sayısının miktarına ait rivayetlerde görülen fark, baş saçıyla sakalının ve gözüyle kulak arasındaki, alt dudağı ile çene ortasındaki beyaz saçların sayısının müctemian veya münferiden rivayet edilmiş olmasındandır.

Buhârî metninde ve izah etmekte bulunduğumuz Enes hadisinin sonunda râvi Rebîatürre'y diyor ki: Ben Resûlullah'ın saçının bir telini gördüm, kırmızı idi. Enes b. Mâlik'e, "Resûlullah saçını boyadı mı ki bu gördüğüm saç kırmızıdır" dedim. O da, "Hayır boyamadı. O kırmızılık saçına sürdüğü kokudandır" dedi.[6] Bu saç telini Ömer b. Abdülâzîz de görmüş. O da Enes b. Mâlik'e sormuş. Ona da aynı suretle cevap vermiş ve "Resûlullah saçına koku sürmek itiyadında idi, ondan kızarmıştır" demiştir.[7]

1448

وَفِي رِوَايَةٍ عَنْهُ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ لَيْسَ بِالطَّوِيلِ الْبَائِنِ وَلَا بِالْقَصِيرِ وَلَا بِالْأَبْيَضِ

6 {B3547 Buhârî, Menâkıb, 23.}

7 {NM4201 Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 1573 (2/607).}

الْأَمْهَقِ وَلَيْسَ بِالْآدَمِ وَلَيْسَ بِالْجَعْدِ الْقَطَطِ وَلَا بِالسَّبْطِ بَعَثَهُ اللهُ عَلَى رَأْسِ أَرْبَعِينَ سَنَةً وَذَكَرَ تَمَامَ الْحَدِيثِ.

TERCÜMESİ

Yine Enes b. Mâlik radıyallahu anhtan şöyle dediği rivayet olunmuştur: Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ne ifrat derecede uzundu, ne de kısa boylu idi. O, ne (süt gibi) sâfi beyazdı, ne de kara yağızdı. O, ne kısa kıvırcık saçlı idi, ne de düz uzun saçlı. Kırk yaşını doldurunca Allah onu peygamber gönderdi. Enes b. Mâlik (bundan sonra, bundan önce rivayet olunan) hadisin tamamını zikretti. {B3548 Buhârî, Menâkıb, 23.}

1449

عَنِ الْبَرَاءِ رضي الله عنه قَالَ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ أَحْسَنَ النَّاسِ وَجْهًا وَأَحْسَنَهُمْ خُلُقًا لَيْسَ بِالطَّوِيلِ الْبَائِنِ وَلَا بِالْقَصِيرِ.

TERCÜMESİ

el-Berâ radıyallahu anhın şöyle dediği rivayet olunmuştur: Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem simaca insanların en güzeli idi. Ahlâk itibariyle de en güzeli idi. (Endamının) yaratılışı cihetiyle de insan (tip)leri(ni)n en güzeli idi. O, ne çok uzundu, ne de kısa boylu idi. {B3549 Buhârî, Menâkıb, 23.}

1450

عَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه أَنَّهُ سُئِلَ هَلْ خَضَبَ النَّبِيُّ ﷺ قَالَ لَا إِنَّمَا كَانَ شَيْءٌ فِي صُدْغَيْهِ.

TERCÜMESİ

Enes b. Mâlik radıyallahu anhtan "Nebî sallallahu aleyhi ve sellem (saçını) boyadı mı?" diye sorulmuş. O da, "Hayır, boyamadı. Çünkü biraz beyazlık onun yalnız –iki gözüyle iki kulağı arasına dökülen– iki zülfünde vardı" demiştir. {B3550 Buhârî, Menâkıb, 23.}

İZAHI

Resûl-i Ekrem Efendimizin saçını, sakalını boyamadığına dair rivayetlerin çokluğu karşısında Buhârî ile Müslim'in *Sahîh*'lerinde Abdullah b. Ömer'in Resûlullah'ın boyadığını

gördüğüne dair de bir rivayeti varsa da bu rivayet, bir defaya; öbür rivayetler sair vakitlerdeki umumi itiyatlarına hamledilerek telif ve her iki rivayet sahih addolunur.

1451

عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرْبُوعًا بَعِيدَ مَا بَيْنَ الْمَنْكِبَيْنِ لَهُ شَعْرٌ يَبْلُغُ شَحْمَةَ أُذُنَيْهِ رَأَيْتُهُ فِي حُلَّةٍ حَمْرَاءَ لَمْ أَرَ شَيْئًا قَطُّ أَحْسَنَ مِنْهُ.

TERCÜMESİ

el-Berâ b. Âzib radıyallahu anhümâdan Resûlullah'ı şöyle vasfettiği rivayet olunmuştur: "Nebî sallallahu aleyhi ve sellem uzunla kısa boy arası mutedil bir endamda yaratılmıştı. Onun iki omuzu arası genişti. İki kulağı yumuşağına kadar inen gür saçı vardı. Ben (günün birinde) Resûlullah'ı kırmızı (ve yeşil çubuklu) bir libas içinde görmüştüm. Kati olarak derim ki, ben, güzellikte ona denk olabilecek hiçbir şey görmedim." {B3551 Buhârî, Menâkıb, 23.}

İZAHI

Hadis metnindeki bu hülleyi İbnü'l-Hümâm, "Kırmızı ve yeşil çubuklu olarak dokunmuş Yemen kumaşından mâmul iki kat elbisedir" diye tarif etmiş ve sırf kırmızı kumaş olmadığını bildirmiştir. Çünkü aşağıda "Libâs" bahsinde görüleceği üzere sırf kırmızı kumaştan biçilmiş libasın kullanılması nehyolunmuştur. Bu cihetle İbn Melek gibi hadis şârihleri في حلة حمراء lafzını فيها خطوط حمر diye takyîd ettiklerinden tercümemizde bunlara işaret ettik. Maamafih hadis, zâhirine hamledilse bile yine bununla kırmızı giymenin cevazına istidlâl edilemez. Câiz ki Resûlullah nehyetmezden evvel giymiş olsun.

1452

وَفِي رِوَايَةٍ عَنْهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ قِيلَ لَهُ أَكَانَ وَجْهُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَ السَّيْفِ قَالَ لَا بَلْ مِثْلَ الْقَمَرِ.

TERCÜMESİ

Yine el-Berâ b. Âzib radıyallahu anhtan "Bize söyler misin Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin yüzü kılıç gibi (parlak) mı idi?" diye sorulmuş. O da, "Hayır, kılıç gibi değil, ay misali (parlak ve toparlak çehreli) idi" diye cevap verdiği rivayet olunmuştur. {B3552 Buhârî, Menâkıb, 23.}

1453

عَنْ أَبِي جُحَيْفَةَ رضي الله عنه أَنَّهُ رَأَى النَّبِيَّ ﷺ يُصَلِّي بِالْبَطْحَاءِ وَبَيْنَ يَدَيْهِ عَنَزَةٌ قَدْ تَقَدَّمَ هٰذَا الْحَدِيثُ وَفِي هٰذِهِ الرِّوَايَةِ قَالَ فَجَعَلَ النَّاسُ يَأْخُذُونَ يَدَيْهِ فَيَمْسَحُونَ بِهَا وُجُوهَهُمْ قَالَ فَأَخَذْتُ بِيَدِهِ فَوَضَعْتُهَا عَلَى وَجْهِي فَإِذَا هِيَ أَبْرَدُ مِنَ الثَّلْجِ وَأَطْيَبُ رَائِحَةً مِنَ الْمِسْكِ.

Tercümesi

Ebû Cuhayfe radıyallahu anhtan "Nebî sallallahu aleyhi ve sellemi güneşin en sıcak zamanı gün ortasında Bathâ (mevkiin)de namaz kılarken gördüğü ve karşısında ucu demirli bir harbe bulunduğu" rivayet olunmuştur. Bu hadis yukarıda geçmiştir. Buradaki rivayette Ebû Cuhayfe (şunları da) söylemiştir: "Halk, Resûlullah'ın iki elini tutmaya ve onu yüzlerine sürmeye başladılar. Ben de Resûlullah'ın elini tuttum ve yüzüme sürdüm. Bir de ne göreyim, onun eli (o sıcak zamanda) kardan daha serindi. Râyiha cihetiyle de miskten daha hoş kokulu idi" demiştir. {B3553 Buhârî, Menâkıb, 23.}

İzahı

Müellif Zebîdî'nin yukarıda geçtiğini bildirdiği hadisin Türkçe tercümesi 143 ve 246 numara ile geçti. Bunlara bakınız! Bu vâkıa Aynî'nin "Namaz" bahsindeki tetkikine göre Vedâ haccı dönüşünde (Ebtah) mevkiinde olmuştur. Resûlullah'ın maiyetinde kırk sahâbî bulunuyordu. Bu rivayetlere göre Ebû Cuhayfe, Peygamber efendimizi hac dönüşünde Minâ civarındaki Ebtah mevkiinde kırmızı sahtiyandan yapılmış yuvarlak bir çadır içinde görmüştür. Resûlullah abdest almış, Bilâl de abdest suyunu alıp çadırdan dışarı getirmiş, halk da bu suyu almaya koşmuşlardır. Bundan her alabilen kişi onu teberrük için üzerine sürüyor, alamayanlar da alan arkadaşlarının elindeki rutubetten müstefit oluyorlardı. Ebû Cuhayfe böyle rivayet ettikten sonra diyor ki: Sonra Bilâl bir harbe alıp çadırın dışında bir yere dikti. Bunu müteakip Resûlullah kırmızı bir hulle giymiş, çemrenmiş olarak çadırdan çıktı. Bunun üzerine halk onun iki elini tutmaya, yüzlerine sürmeye başladılar. Bu sırada ben de Resûlullah'ın yanına sokuldum; mübarek elini elime aldım ve yüzüme götürüp sürdüm. Peygamber'in o âteşîn sıcak zamanda eli kardan daha serin, miskten daha güzel kokulu idi. Ebû Cühayfe rivayetine devam ederek diyor ki: Sonra Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem harbeye doğru durdu. Seferî olarak öğle namazını iki rek'at, ikindi namazını da iki rek'at kıldırdı. O sırada bu harbenin önünden insanlar ve hayvanlar geçtiğini gördüm.

İzahımızın bu kısmı "Abdest", "Namaz", "Siyer" bahislerinde parça parça rivayet olunan Ebû Cühayfe hadisinin toplu bir ifadesidir. Hadisin burada rivayet olunan kıs-

mıyla Resûlullah'ın sıhhî vaziyetinin çok iyi olduğu, en sıcak zamanlarda bile mizacının itidalde bulunduğu, sefer halinde dahî tuvaletine ihtimam edip miskten daha güzel koktuğu bildirilmiştir.

Bu hadisten sonra Buhârî, Peygamber efendimizin cömertliği ve hayır severliği hakkında Abdullah b. Abbas'ın şu meâldeki hadisini de rivayet ediyor: Nebî sallallahu aleyhi ve sellem halkın en cömerdi idi. En cömertliği de ramazanda Cibrîl kendisine mülâki olduğu zaman görülürdü. Cibrîl ramazanın her gecesinde Resûlullah ile buluşur da kendisiyle Kur'an müzakere ederdi. Şüphesiz ki Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem (halkın menfaati için) gönderilen rüzgârdan daha cömert idi (muhtaçlara daha çok, daha çabuk yetişirdi).[8]

Bu hadisin 6 numara ile tercümesi geçtiği için burada *Tecrîd*'e alınmamıştır.

1454

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ بُعِثْتُ مِنْ خَيْرِ قُرُونِ بَنِي آدَمَ قَرْنًا فَقَرْنًا حَتَّى كُنْتُ مِنَ الْقَرْنِ الَّذِي كُنْتُ فِيهِ.

Tercümesi

Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin, "Ben, –devirden devire ve aileden aileye intikal (ile ıstıfâ) eden– Âdemoğulları soylarının en temizinden naklolundum. Nihayet şu içinde bulunduğum (Hâşimî) câmia(sın)dan neşet ettim" dediği rivayet olunmuştur. {B3557 Buhârî, Menâkıb, 23.}

İzahı

Hadisteki "kurûn"un (قرون) müfredi olan "karn" (قرن) kelimesinin birçok mânası vardır. Bir ümmete, bir cemaate, bir soya karn denilmiştir ki hadiste matlup olan bu soy mânasıdır. Bu cihetle Ebû Hüreyre hadisinde Âdemoğulları'nın teşkil ettikleri soylar batından batına, aileden aileye temiz bir intikal ile ıstıfâ edeceği ve Resûlullah'ın zât-ı şerifi de aralarına hiç sifâh karışmayarak temiz babaların sulbünden, helâl anaların pâkize rahmine intikal ettiği ve en sonu bütün kabilelerin hürmet ettiği en temiz Hâşimî soyundan neşet ettiği bildirilmiş oluyor. Mâlûm olan bir hakikattir ki nûr-ı Muhammedî'nin intikali keyfiyeti tarihen mazbut olarak İsmâil aleyhi's-selâm evlâdının sulbünden başlar. Sonra Kinâne'den, sonra Kureyş'ten, sonra Hâşimoğulları'ndan intikal ederek gelir.

"Karnen fe-karnen" (قرنا فقرنا) lafzındaki fe (ف) edatı fazilette tertibe delâlet etmekle Peygamber efendimizin nesep silsilesine ait faziletin bir tertip dahilinde uzaktan yakına doğru geldikçe terakki ederek arttığını ifade eder.

8 {B3554 Buhârî, Menâkıb, 23.}

1455

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﵄ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ كَانَ يَسْدِلُ شَعَرَهُ وَكَانَ الْمُشْرِكُونَ يَفْرُقُونَ رُءُوسَهُمْ فَكَانَ أَهْلُ الْكِتَابِ يَسْدِلُونَ رُءُوسَهُمْ وَكَانَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ يُحِبُّ مُوَافَقَةَ أَهْلِ الْكِتَابِ فِيمَا لَمْ يُؤْمَرْ فِيهِ بِشَيْءٍ ثُمَّ فَرَقَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ رَأْسَهُ.

Tercümesi

İbn Abbas radıyallahu anhümâdan şöyle rivayet olunmuştur: Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem (alın) saçını, (perçemini) alnının üstüne bırakırdı. Müşrikler ise cebhenin iki tarafına ayırır (bırakır)lardı. Ehl-i kitap olanlar da alınlarına salıverirlerdi. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, hakkında (müsbet, menfi) hiçbir şey ile emrolunmayan hallerde Ehl-i kitaba uygun olmaktan hoşlanırlardı. Sonraları Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem de başı(nın saçı)nı iki tarafa (ayırıp) bırak(makta mahzur görme)di. {B3558 Buhârî, Menâkıb, 23.}

İzahı

Resûlullah'ın vahiy gelmeyen vâkıalarda Ehl-i kitaba muvafakati, müşriklere müşâbehete tercih buyurmaları da Ehl-i kitabın müşriklerden ve putperestlerden ziyade hakka, hakikate yakın olmalarından ve hiç değilse bir peygamberin şeriatı bakiyesine vâris bulunmalarından idi. Bu cihetle haklarında vahiy gelmemiş bulunan vâkıalarda geçmiş şeriatların Allah tarafından reddedilmemiş hükümleriyle amel edilmesi bir prensip olarak emrolunmuş ve bu şer'î ve fer'î bir delil olmuştur. Peygamberimizin âlî vazifelerinin başında şirkle, putperestlikle mücahede bulunduğuna göre tuvalet, giyim, yiyim gibi hâricî eşkâle taalluk eden hususlarda bile onlara benzemekten çekinirdi. Putperestlik rejimi tamamıyla yıkıldıktan sonra müşriklere müşâbehet mahzuru kalmayınca Peygamber efendimiz de saçlarını iki bukle halinde iki tarafa bırakmaya başlamıştır.

1456

عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَمْرٍو ﵄ قَالَ لَمْ يَكُنِ النَّبِيُّ ﷺ فَاحِشًا وَلَا مُتَفَحِّشًا وَكَانَ يَقُولُ إِنَّ مِنْ خِيَارِكُمْ أَحْسَنَكُمْ أَخْلَاقًا.

Tercümesi

Abdullah b. Amr b. Âs radıyallahu anhümâdan şöyle dediği rivayet olunmuştur:

Nebî sallallahu aleyhi ve sellem sözünde, fiil ve hareketinde taşkınlık yapacak seciyyede değildi. Taşkınlık da yapmış değildir. Abdullah herkese, "İyi biliniz ki sizin en güzel huylunuz, en hayırlı olanınızdır" derdi. {B3559 Buhârî, Menâkıb, 23.}

İZAHI

Tirmizî'nin Ebû Abdullah Cedlî tarikiyle Hazret-i Âişe'den rivayet ettiği bir hadiste Cedlî, Hazret-i Âişe'den Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin ahlâkını sordum da bana şöyle cevap verdi demiştir: Resûlullah fâhiş, mütefahhiş değildi yani o, ne çarşıda, pazarda çığırtkanlık yapardı, ne de kötülüğe kötülükle mukabele ederdi. Bilakis o, kusuru affederdi. Bir yerde bir eksik görürse, yüzünü öbür tarafa çevirirdi."[9]

Müslim'in bir rivayetine göre de yine Hazret-i Âişe, "Resûlullah'ın hulku ve seciyesi Kur'an idi. O (darılırsa) Kur'an darıldığı için darılırdı! (Beğenirse) Kur'an beğendiği için beğenirdi" diye fazîlet-i Muhammediyye'yi tasvir etmiştir.[10]

1457

عَنْ عَائِشَةَ رضي الله عنها أَنَّهَا قَالَتْ مَا خُيِّرَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ بَيْنَ أَمْرَيْنِ إِلَّا أَخَذَ أَيْسَرَهُمَا مَا لَمْ يَكُنْ إِثْمًا فَإِنْ كَانَ إِثْمًا كَانَ أَبْعَدَ النَّاسِ مِنْهُ وَمَا انْتَقَمَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ لِنَفْسِهِ إِلَّا أَنْ تُنْتَهَكَ حُرْمَةُ اللّٰهِ فَيَنْتَقِمَ لِلّٰهِ بِهَا.

TERCÜMESİ

Âişe radıyallahu anhâdan şöyle dediği rivayet olunmuştur: Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem (dünya işlerinden) iki şey arasında muhayyer kılındı mı o, muhakkak onlardan en kolayını alırdı. Şu kadar ki o kolay şey günah olmaya!

Eğer günahı mûcip olursa, o kolay şeyden halkın en uzak bulunanı Resûlullah olurdu. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem kendisi için kin tutup öç almamıştır. Meğerki Allah'a karşı hürmetsizlik edilmiş ola! Bu halde irtikâp edilen hürmetsizlik sebebiyle Allah için (öfkelenir) intikam alırdı. {B3560 Buhârî, Menâkıb, 23.}

---

9 {T2016 Tirmizî, Birr, 69.}

10 روى مسلم عن عائشة رضي الله عنها كان خلقه القرآن يغضب لغضبه ويرضى لرضاه
{Aynî'nin *Müslim*'de bulunduğunu zikrettiği bu rivayet Müslim'in *Sahîh*'inde tespit edilememiştir. Taberânî, *el-Evsat*, I, 30, no: 72; Aynî, *Umde*, XVI, 112.}

1458

عَنْ أَنَسٍ ﵁ قَالَ مَا مَسِسْتُ حَرِيرًا وَلَا دِيبَاجًا أَلْيَنَ مِنْ كَفِّ النَّبِيِّ ﷺ وَلَا شَمِمْتُ رِيحًا قَطُّ أَوْ عَرْفًا قَطُّ أَطْيَبَ مِنْ رِيحِ أَوْ عَرْفِ النَّبِيِّ ﷺ .

TERCÜMESİ

Enes b. Mâlik radıyallahu anhtan şöyle dediği rivayet olunmuştur: Ben hayatımda Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin elinden daha yumuşak hiçbir ipeğe, hiçbir dîbâya yapışmadım. Yine ben ömrümde Resûlullah'ın kokusundan daha hoş bir koku da ebedî koklamadım. {B3561 Buhârî, Menâkıb, 23.}

1459

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ﵁ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ أَشَدَّ حَيَاءً مِنَ الْعَذْرَاءِ فِي خِدْرِهَا.

TERCÜMESİ

Ebû Saîd el-Hudrî radıyallahu anhtan "Nebî sallallahu aleyhi ve sellem hayâ cihetiyle kendi köşesinde oturan bâkir kızdan daha çok utangaçtı" dediği rivayet olunmuştur. {B3562 Buhârî, Menâkıb, 23.}

İZAHI

Bu hadiste de Peygamber efendimizin yüce sıfatlarından hayâ sıfatı en beliğ bir şekilde bildirilmiştir. Şüphesiz ki cemiyetin en hayâlı sınıfı, kendi sitâre-i ismeti içinde faziletle yaşayan bâkir kızlardır. Resûlullah'ın bunlardan da utangaç olması, müşebbehin müşebbehün bihten üstünlüğünü ifadedir ve çok beliğdir.

1460

وَفِي رِوَايَةٍ وَإِذَا كَرِهَ شَيْئًا عُرِفَ فِي وَجْهِهِ.

TERCÜMESİ

(Metni ve senedi bundan evvelki hadise benzeyen) diğer bir rivayette de (ziyade olarak), "Resûlullah bir şeyden de hoşlanmazsa (onu sahibinin yüzüne

vurmazdı), hoşnutsuzluğu (yalnız) yüzünde (görülüp) bilinirdi" (denilmiştir). {B3562 Buhârî, Menâkıb, 23.}

1461

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁ قَالَ مَا عَابَ النَّبِيُّ ﷺ طَعَامًا قَطُّ إِنِ اشْتَهَاهُ أَكَلَهُ وَإِلَّا تَرَكَهُ.

Tercümesi

Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan "Nebî sallallahu aleyhi ve sellem hiçbir zaman hiçbir yemeği beğenmezlik etmedi. Arzu ederse yerdi, etmezse bırakırdı" dediği rivayet olunmuştur. {B3563 Buhârî, Menâkıb, 23.}

1462

عَنْ عَائِشَةَ ﵂ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يُحَدِّثُ حَدِيثًا لَوْ عَدَّهُ الْعَادُّ لَأَحْصَاهُ.

Tercümesi

Âişe radıyallahu anhâdan şöyle rivayet olunmuştur: "Nebî sallallahu aleyhi ve sellem bir hadiseyi hikâye ettiği olurdu. (Anlatırken tefhimde mübalağa ederdi de) onun söz(lerinin kelime)lerini saymak isteyen kişi saysaydı muhakkak sayabilirdi" demiştir. {B3567 Buhârî, Menâkıb, 23.}

1463

وَعَنْهَا ﵂ قَالَتْ إِنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ لَمْ يَكُنْ يَسْرُدُ الْحَدِيثَ كَسَرْدِكُمْ.

Tercümesi

Yine Âişe radıyallahu anhâdan, "Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem sözü, –sizin birbirine zincirlediğiniz gibi– oyalayarak irat etmek itiyadında değildi. (O, sözü ayıra ayıra söylerdi, dinleyenlerin gönüllerine sinerdi)" dediği rivayet olunmuştur. {B3568 Buhârî, Menâkıb, 23.}

İZAHI

Bu hadis *Sahîh-i Buhârî* metninde şu suretle sevkedilmekte ve şu mâlûmat verilmektedir: Zübeyr b. Avvâm'ın oğlu ve Medine'nin en büyük bir tâbiî âlimi Urve'ye teyzesi Hazret-i Âişe, "Bir şey anlatacağım, bilmem sana hayret verir, istiğrâb eder misin?" diye şöyle söylemiş: "Buraya falan oğlu (Ebû Hüreyre) geldi. Odamın şu tarafına oturdu. (Sözüne hiç fâsıla vermeksizin mütemadiyen) Nebî sallallahu aleyhi ve sellemden bahsedip haber veriyor ve bunları bana duyurmak istiyordu. Halbuki ben (tesbih ediyor), nâfile namaz kılıyordum. (Devam ettim.) Ben (tesbih ve) ibadetimi bitirmeden kalktı gitti. Eğer ben (ibadetimi tamamlayıp da) yetişebilseydim muhakkak onu (böyle fâsılasız söylemekten) menedecektim: İyi bil ki Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem sizin sözünüzü zincirlediğiniz gibi birbirine ekleme söz söylemiş değildir. (O, açık ve teennî ile söylerdi. Dinleyenin idraki karışmazdı" demiştir.[11]

Tercümemizin sonunda kavis içinde gösterilen ziyade İsmâilî rivayetinden alınmıştır.

Ashap arasında en çok hadis rivayet eden Ebû Hüreyre'dir. Ebû Hüreyre'nin bu hali Hazret-i Âişe ve Hazret-i Ömer gibi büyüklerin ta'rizlerine, ihtarlarına sebep olmuştur. Ebû Hüreyre, çok hadis rivayetinin sebebini şöyle izah etmiştir: Muhacir arkadaşlarımız alışverişleriyle çarşılarda, ensar kardeşlerimiz de ziraatle hurmalıklarında meşgulken Ebû Hüreyre boğazı tokluğuna Peygamber'e hizmet ve meclisine mülâzemet ediyordu. Hakikaten Ebû Hüreyre ashâb-ı Suffe'den olduğu için huzurdan ayrılmazdı. Hadis şârihleri bu derece mahfuzatı çok olan bir sahâbî hadis rivayet ederken Peygamber'den duyduklarını terk ve tehir edemezdi, hepsini anlatmaktan kendisini alamazdı diye Ebû Hüreyre hesabına itizar ediyorlar. Nasıl ki bazı şairler, edipler, "Sözümü kısa kesmek isterdim, fakat kafiye hücumuna uğradım" demişlerdir.

1464

عَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه يُحَدِّثُ عَنْ لَيْلَةِ أُسْرِيَ بِالنَّبِيِّ ﷺ مِنْ مَسْجِدِ الْكَعْبَةِ جَاءَ ثَلَاثَةُ نَفَرٍ قَبْلَ أَنْ يُوحَى إِلَيْهِ وَهُوَ نَائِمٌ فِي مَسْجِدِ الْحَرَامِ فَقَالَ أَوَّلُهُمْ أَيُّهُمْ هُوَ فَقَالَ أَوْسَطُهُمْ هُوَ خَيْرُهُمْ وَقَالَ آخِرُهُمْ خُذُوا خَيْرَهُمْ فَكَانَتْ تِلْكَ فَلَمْ يَرَهُمْ حَتَّى جَاءُوا لَيْلَةً أُخْرَى فِيمَا يَرَى قَلْبُهُ وَالنَّبِيُّ ﷺ نَائِمَةٌ عَيْنَاهُ وَلَا يَنَامُ قَلْبُهُ وَكَذٰلِكَ الْأَنْبِيَاءُ تَنَامُ أَعْيُنُهُمْ وَلَا تَنَامُ قُلُوبُهُمْ فَتَوَلَّاهُ جِبْرِيلُ ثُمَّ عَرَجَ بِهِ إِلَى السَّمَاءِ.

11 {B3568 Buhârî, Menâkıb, 23.}

TERCÜMESİ

Enes b. Mâlik radıyallahu anhtan Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin Mi'rac gecesi Mescid-i Harâm'dan (Beytülmakdis'e) sefer ettiğine dair haber(in mukaddimâtın)ı şöyle hikâye ettiği rivayet olunmuştur: Resûlullah'a vahyolunmazdan (ve nübüvvet gelmezden iki sene) önce (bir gece o, Kâbe Mescidi'nde Hamza ile Ca'fer'in arasında uyurken) yanına üç melek geldi. Bunlardan birincisi öbürüne, "O (Muhammed) hangisidir?" diye sordu. O da, "Ortadaki, o, bunların hayırlısıdır" diye cevap verdi. En sonraki (üçüncü) melek de, "Haydi hayırlısını alınız!" dedi ve Mi'rac kıssasının mukaddimatı bundan ibaret bulundu (bu gece başka bir şey vuku bulmadı). Bu suretle Resûlullah (uyurla uyanık arasında) kalbinin görmesi halinde bu melekleri –başka bir gece gelmelerine kadar– bir daha görmemiştir. Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin iki gözü uyurdu, fakat kalbi uyumazdı. Başka peygamberler de hep böyledir. Gözleri uyur da gönülleri uyumaz. Bunun üzerine Cibrîl (mîâdı geldiğinde) Resûlullah'ı alarak geri dönmüş, sonra Resûlullah ile semaya çıkmıştır. {B3570 Buhârî, Menâkıb, 24.}

İZAHI

Hadisin siyakından ve beyan tarzından pek iyi anlaşılacağı üzere hadiste bildirilen kıssa asıl mi'rac vâkıası değildir. Mi'raca dair olan haber aşağıda hususi bahsinde gelecektir. Bu cihetle asıl mi'rac sanılmaması için tercümemizde ihtirâzî kayıtlar konuldu. Bu kıssanın Peygamberimize vahiy ve nübüvvet gelmezden evvel vuku bulduğu, hadisin metninde de tasrih edilmiştir. Halbuki mi'rac müteaddit rivayetlere göre hicretten üç yahut iki ya da bir sene evvel vuku bulmuştur. Sonra mi'racın sâdık ve sâlih bir rüyâdan ibaret olduğunu kabul edenlerin bu hadis ile istidlâlleri de doğru değildir. Çünkü bu vâkıa mi'racın kendisi olmadığı gibi bu tam bir rüya da değildir. Uyurla uyanık arasında ruhî bir haldir.

Buhârî'nin bir rivayetine göre Hazret-i Âişe, Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemden bir kere, "Yâ Resûlellah! Ramazanda kıldığınız teravih namazından sonra ve vitir namazı kılmazdan önce bu iki namaz arasında istirahat ederken uyur musunuz?" diye sormuştu. Peygamber efendimiz, *"Yâ Âişe! Benim iki gözüm uyur. Fakat kalbim uyumaz!"*[12] diye cevap vermişti ki uyurla uyanık arasındaki ruhî halden ibarettir. Bu hal, uykunun bizim ruhumuzda icra ettiği gaflet tesirinden Resûl-i Ekrem'in mübarek kalbinin tamamıyla masûn bulunduğunu ifade eder. Bu cihetledir ki Resûl-i Ekrem'in bu nevi uyku haliyle abdesti bozulmazdı.

Bu hal enbiyanın hasâisinden bulunduğundan, diğer peygamberlerin kalbi de uykunun gafletinden masûn idi.

12 {B3569 Buhârî, Menâkıb, 24.}

İslâm'da Nübüvvet Alâmetleri

[بَابُ عَلَامَاتِ النُّبُوَّةِ فِي الْإِسْلَامِ]

Bu bab İslâm'da nübüvvet nişaneleri olan mûcizelere dair hadisleri muhtevidir.

Alâmet, burada peygamberlik iddia eden zatın davasında doğruluğuna ve Allah tarafından insanların hayırlarına, saadetlerine ait umdeleri tebliğe memur bulunduğuna delâlet eden bürhan demektir. Nübüvvet mevzuunda bir de *mûcize* tabiri vardır ki nübüvvet delilleri olan o i'cazkâr harikalar, peygamberleri inkâra tesaddî eden hasımlarını âciz ve kudretsiz bırakmak için izhar olunduklarından *mûcize* denilmiştir.

Mûcize medlûlünde umumi telakki, âfâkî ve maddî olan mûcizelerdir. Bu nevi mûcizeler ya münkir müşriklerin talebi üzerine, yahut bir lüzum ve ihtiyaç üzerine izhar olunmuştur ve umumiyetle avam müstefit olmuştur. Enfüsî mûcizeler ise hakiki müminlere, fikir ve istidlâl sahibi münevverlere ait sıdk-ı nübüvvet bürhanlarıdır. Bununla beraber âfâkî mûcizeler âni, enfüsî mûcizeler ise dâimî olan âyetlerdir. Bu cihetle her asırda mütefekkirler Peygamberimizin seciye ve şahsiyetleriyle, tebliğ ettiği Kitâb-ı Mübîn'i tetkik ederek sıdk-ı nübüvvetine istidlâl etmişlerdir. İlk müslüman olan Hazret-i Hatice, Resûlullah'ın nübüvvetine âfâkî hiçbir delil aramadan onun yüksek seciyesiyle istidlâl ederek inanmıştı ve "Yâ Muhammed! Sen akrabanı ziyaret edersin, âcizlere yardımda bulunursun, yoksullara kazandırırsın, misafiri ağırlarsın, hak yolunda halka yardım edersin" demişti.[1] Hazret-i Ebû Bekir de Resûlullah'ın doğruluğuna güvenerek İslâm'ı kabul etmekte hiç tereddüt göstermemişti. Peygamberimizin hayatına yakından vâkıf olan ashap, hep Peygamberimizin doğruluğuna ve tebliğ ettiği kitabın yüksekliğine itimat etmişler ve zâhirî hiçbir mûcize aramamışlardı.

Esasen Kur'an'da da bu tarîk-i istidlâl tâlim buyurulmuştur. Ankebût sûresinin 50 ve 51. âyetlerinde avamın, *"Ne olur Muhammed'e rabbi tarafından bir mûcize inseydi?"* demelerine karşı Resûlullah, *"Mûcizeler Allah'ın kudretindedir; ben inzara, tebliğe memur*

---

1 Bu eserimizde 3 numara ile tercümesi geçen Hazret-i Âişe hadisine bakınız!

bir peygamberim!" diye cevap vermesi emrolunmuş ve *"Sana kitap indirmemiz onlara yetişmiyor mu ki, onlara okunup duruyor!"*[2] buyurulmuştur. Kur'an'ın buna benzer birçok âyetinde zâhirî ve âfâkî mûcizelerin Allah'a ve Allah'ın kudretine ait olduğu bildirilmiştir. Bu cihetle Resûlullah'tan mûcize isteyen müşriklere karşı Resûlullah, مَا كُنْتُ إِلَّا بَشَرًا رَسُولًا *"Ben ancak peygamber olan insandan başka bir şey değilim"* diye cevap vermiştir.

Peygamberimizden, avam müşriklerinin istedikleri mûcizeler, onların idrak ve irfan seviyelerini göstermek üzere İsrâ sûresinin 89 ve sonraki âyetlerinde şöyle bildiriliyor: *"Biz Kur'an'da muhakkak surette insanlar için ibretâmiz türlü misaller irat ettik. Fakat nâsın çoğu küfür ve inkârda ısrar ettiler de dediler ki: Yâ Muhammed! Biz sana iman etmeyiz, tâ ki bize şu yerden su kaynağı akıtasın! Yahut senin hurma ve üzüm bahçelerin ola da aralarından birçok nehir akıtasın! Yahut zu'mettiğin gibi göğü parça parça üzerimize düşüresin; yahut Allah'ı ve melekleri kefil getiresin, yahut senin altından bir evin olsun, yahut gökyüzüne çıkasın, tâ oradan bize okuyacağımız bir mektup göndermedikçe senin göğe çıktığına da inanmayız!"*

İşte müşriklerin mûcize olarak istedikleri bu dileklerine karşı şöyle cevap verilmesi emrolunmuştur: *"Rabbimi tesbih ederim ki ben ancak risâlet sıfatını haiz bir insandan başka bir şey değilim!"*[3]

Görülüyor ki mûcize Kur'an'a göre, Resûlullah'ın zatı ve haiz bulunduğu nübüvvet sıfatı haricindedir ve kudret-i ilâhiyyeye aittir. Bu cihetle kelâm âlimlerinin muhakkıklarına ve sûfiyyeye göre mûcize, nübüvvetin zâhirî ve maddî bir alâmetidir, yoksa mantıkî bir delili değildir. Gazzâlî *el-Münkızu mine'd-dalâl*'inde peygamberin sıdk-ı nübüvveti yalnız onun sîreti tetkik edilerek anlaşılır demiştir. Râzî de *el-Metâlibü'l-âliye*'sinde aynı fikri müdafaa ederek birçok âyetle istişhâd etmiştir. Celâleddîn-i Rûmî *Mesnevî*'sinde, "Mûcib-i îmân nebâşed mu'cizât / Bûy-i cinsiyyet küned cezb-i sıfât" demiştir ki: Mûcizeler, peygamberin nübüvvetine inanmayı icap eder kuvvette bir delil değildir. Mümine bu hususta iman nefheden şey ancak cinsiyet râyihasıdır. Yani hakikati arayan kimse ile peygamberin arasında müşterek bulunan vasıflar ve seciyelerdir demektir. Yine Mevlânâ *Mesnevî*'sinde, "Rûy ü âvâz-ı nübüvvet mu'cizât" diyerek peygamberin yüzü ve zatı ile onun sesi ve tebligatı mûcizelerdir demiştir ki Kur'an'ın tâlim ettiği istidlâl yoludur.

Hakîm İbn Rüşd *Keşfü'l-edille*'sinde mûcizenin nübüvvetin delili olamayacağını iddia ederek der ki: Delil ile dava arasında mantıkî bir münasebet bulunması lâzımdır. Mûcize ile nübüvvet arasında ise böyle bir münasebet yoktur. Nübüvvetin hedefi fazi-

---

2 وَقَالُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ ايَاتٌ مِنْ رَبِّهِ قُلْ إِنَّمَا الْاٰيَاتُ عِنْدَ اللّٰهِ وَإِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُبِينٌ . أَوَلَمْ يَكْفِهِمْ أَنَّا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ يُتْلَى عَلَيْهِمْ [سرة العنكبوت]

3 وَلَقَدْ صَرَّفْنَا لِلنَّاسِ فِي هٰذَا الْقُرْاٰنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ فَأَبَى أَكْثَرُ النَّاسِ إِلَّا كُفُورًا. وَقَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتَّى تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الْأَرْضِ يَنْبُوعًا. أَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ مِنْ نَخِيلٍ وَعِنَبٍ فَتُفَجِّرَ الْأَنْهَارَ خِلَالَهَا تَفْجِيرًا. أَوْ تُسْقِطَ السَّمَاءَ كَمَا زَعَمْتَ عَلَيْنَا كِسَفًا أَوْ تَأْتِيَ بِاللّٰهِ وَالْمَلَائِكَةِ قَبِيلًا . أَوْ يَكُونَ لَكَ بَيْتٌ مِنْ زُخْرُفٍ أَوْ تَرْقَى فِي السَّمَاءِ وَلَنْ نُؤْمِنَ لِرُقِيِّكَ حَتَّى تُنَزِّلَ عَلَيْنَا كِتَابًا نَقْرَؤُهُ قُلْ سُبْحَانَ رَبِّي هَلْ كُنْتُ إِلَّا بَشَرًا رَسُولًا
{el-İsrâ, 17/89-93.}

leti ve mekârim-i ahlâkı tâlimdir. Mûcizeler ise bir nebînin nübüvvet davasının doğruluğunun alâmetidir. Mekârim-i ahlâkı tâlim ve ikmale mâtuf nübüvvet vazifesiyle münasebeti yoktur. Bu cihetle İbn Rüşd mûcizatı hatabiyattan addeder. Mütekellimlerin cumhuru ise, mûcizenin bir delil olduğunu kabul etmişlerdir. İslâm mütefekkirlerinin bütün bu mütalaalarını gördükten sonra büyük müellifimiz İmam Buhârî'nin vaktiyle bu bahse "İslâm'da Nübüvvet Alâmetleri Babı" unvanını seçmekte ne kadar isabet etmiş olduğunu anlarız.

Resûlullah'ın Hayatıyla, Seciye ve Şahsiyetiyle Nübüvvetine İstidlâl Tariki

Resûlullah ümmî idi, okumak, yazmak bilmezdi. Kur'ân-ı Kerîm'in birçok âyetinde, ezcümle A'râf sûresinin 157 ve 158. âyetlerinde Resûlullah'ın ümmîliği ifade edilmiştir. Ankebût sûresinin 48. âyetinde ise Resûlullah'ın Kur'an'dan önce hiçbir kitap okumadığı, sağ eliyle de hâlâ yazı yazmadığı bildirilerek Resûlullah'ın ümmîliği izah edilip, *"Eğer sen okur yazar olsaydın o bâtıl peşinde koşanlar muhakkak şüphelenirlerdi"* buyurulmuştur.[4] Cum'a sûresinin 2. âyetinde de, ümmî bir ümmet olan Arap kavmi içinde kendilerinden bir ümmîyi peygamber gönderip o peygamber onları arıtıp terbiye ettiği ve –bir mûcize olarak– onlara Allah'ın âyetlerini okuyup Kur'an ve şeriat öğrettiği bildirilmiştir.[5]

Hudeybiye Musâlahanâmesi'nin tahriri sırasında kitâbet vazifesini ifa eden Hazret-i Ali'nin musâlahanâmeye yazdığı (Muhammed Resûlullah) unvanına Kureyş murahhaslarının itirazı üzerine bunun silinerek yerine "Muhammed b. Abdullah" yazılmasına lüzum görüldüğünde Hazret-i Ali silmekten içtinap etmekle Resûlullah muâhedenâmeyi eline almış ve *"Bana göster de ben sileyim"* buyurmuş ve silerek Muhammed b. Abdullah yazdırmıştı.[6]

Böyle birçok vâkıanın şehâdeti ve yukarıdaki Kur'an âyetlerinin sarahati veçhile Resûlullah'ın ümmîliği bir hakikattir. Okuyup yazmak için bir muallimden öğrenmek lâzımdır. Halbuki Resûlullah'ın böyle bir husus için hiçbir kimseye minnettarlığı yoktur. Çünkü Hazret-i Hatice ile izdivacına kadar hayatının asıl öğrenme devri koyun çobanlığı ile geçmiştir.[7] Hazret-i Hatice ile izdivacından ve halkın içtimaî hayatına karıştıktan sonra da tâlim ve teallüm hususunda kimse ile teması sebketmemiştir. Etmiş olsaydı Hazret-i Âdem'den zamanına kadar geçen peygamberlerin vâkıalarını, yüksek bir medeniyetin umdelerini tebliğ ederken, "Bunları ben öğrettim!" diye birinin çıkıp da bu cihanşümul şerefi kendisine mal etmesi icap ederdi. Böyle bir iddia yalnız bir defa bir

4 وَمَا كُنْتَ تَتْلُو مِنْ قَبْلِهِ مِنْ كِتَابٍ وَلَا تَخُطُّهُ بِيَمِينِكَ إِذًا لَارْتَابَ الْمُبْطِلُونَ {el-Ankebût, 29/48.}

5 هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ اٰيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ... {el-Cum'a, 62/2.}

6 {B2731 Buhârî, Şurût, 15.} Bu eserimizde 1164 numara ile geçen hadise bakınız!

7 1390 numaralı Câbir hadisine bakınız!

hıristiyan tarafından Müslümanlığı yıkmak için ortaya konmuşsa da bu hıyanetin cezası Allah Teâlâ tarafından verilerek ansızın ölmüş ve ölüsünü yer de kabul etmeyerek sokaklarda sürünmüştür.[8]

Ümmîliği bu suretle muhakkak olan bir zatın en yüksek bir medeniyetin esaslarını tebliğ etmesi ve bi'n-nefs kurup tahakkuk ettirmesi, iddia ettiği nübüvvetin en fâzıl ve kuvvetli bir delilidir.

Resûlullah'ın en yüksek seciyesi, doğruluğu ve bütün insanî faziletleri nefsinde cemetmiş bulunmasıdır. Resûlullah'ın bu âlî sîreti Ahzâb sûresinin 21. âyetinde, "*Muhakkak ki Resûlullah'ın hayatında sizin için imtisale değer örnekler vardır*"[9] diye metholunmuştur. Peygamberimiz hilkaten ve ahlâkan en yüksek bir fıtratta idi;[10] onun âlî faziletlerini saymak mevzumuz haricine çıkmaktır. Biz burada yalnız mevzumuzla ilgili olan, doğruluğundan ve eminliğinden bahsedeceğiz. Muhalif, muvafık bütün kavmin itiraf ve tasdik ettiği bir hakikattir ki Resûlullah, ne Câhiliye ne de İslâm devrine ait hayatı müddetinde hilâf-ı hakîkat bir söz söylemiş değildir. Onun sözünden, özünden ve her türlü hal ve hareketinden herkes emindi. Bu cihetle kavmi tarafından Câhiliye devrinde *"el-emîn"* lakabı verilmiş ve en mühim ve müşkül kabâil nizâ ve ihtilâflarında hakem nasbolunarak kanlı ihtilâfların muslihâne önü alınmıştır. Bu derece sadakat ve emniyeti haiz olan bir zatın nübüvveti ve Allah tarafından mülhem olarak tebliğ ettiği adlî, ahlâkî umdeler bu suretle kabul edilmek icap eder.

Resûlullah'ın Kur'ân Mûcizesi

Peygamberimizin en yüksek ve en dâimî olan mûcizesi Kur'ân-ı Mübîn'dir. Asr-ı saâdet'ten zamanımıza kadar bir kelimesi bile taarruza, tahrife uğramayarak devam edegelmiş ve her asırda o asrın muhalif, muvafık bütün mütefekkirleri tarafından –onun bu suretle masûniyeti, fesahat ve belâgatı, ilâhî hitaplarının gönüller üzerindeki tesiri ve hidayeti, i'câz ve tehaddîsi, ihtiva ettiği medenî, içtimaî ve ahlâkî kaideleri vichelerinden– incelenmiş ve hâlâ da tetkik edilmektedir. Bu cihetle Kur'an gibi devamlı bir mûcize hiçbir peygambere verilmemiştir. Yine bu cihetle mûcize isteyenlere cevaben, "*Sana gönderdiğimiz Kur'an —ki onlara okunuyor— mûcize olarak yetişmiyor mu?*"[11] buyurulmuştur.

Kur'ân-ı Kerîm, Peygamberimizin dâimî mûcizesi olduğu için onun i'câz ve tahaddîsi de dâimîdir. Her asırda bu dünyaya meydan okuyarak bir benzerinin vücuda getirilmesini istemiştir. Fakat hiçbir kimsenin buna muktedir olamayacağını da haber vermiştir.

8 Yakında tercümesi gelecek olan 1477 numaralı Enes b. Mâlik hadisinin izahına bakınız!

9 لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللّٰهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ ...

10 1447 numaradan 1462 numaraya kadar yakında geçen on beş hadise bakınız!

11 أَوَلَمْ يَكْفِهِمْ أَنَّا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ يُتْلَى عَلَيْهِمْ {el-Ankebût, 29/51.}

İsrâ sûresinin 88. âyetinde, *“Azîz peygamberim! Muhaliflerine de ki: Şu Kur'an'ın bir benzerini meydana getirmek için ins ve cin bir araya toplansa da birbirlerine yardım etse bile onun nazîrini vücuda getiremezler”*[12] buyurulmuştur.

Tehaddîde tenzilât yapılarak Hûd sûresinin 13. âyetinde, *“Yoksa Kur'an'ı kendi uydurdu mu? diye iddia ediyorlar. Onlara de ki: Eğer davanızda sâdık iseniz onun benzeri on uydurma sûre getiriniz! Bunun için de Allah'tan başka dilediğiniz kimseleri yardıma çağırınız!”*[13] buyurulmuştur.

Bu tehaddî ve meydan okuma daha az bir hadde indirilerek Bakara sûresinin 23. âyetinde, “*Şayet kulumuza indirdiğimiz Kur'an hakkında bir şüphe içinde iseniz ona benzer bir sûre getiriniz, bunun için de Allah'tan başka bütün dostlarınızı yardıma çağırınız! Doğru söylüyorsanız”*[14] buyurulmuştur. Bu tehaddî Yûnus sûresinde de tekrar edilmiştir.

En sonra tehaddî en asgari hadde indirilerek Tûr sûresinin 34. âyetinde, فَلْيَأْتُوا بِحَدِيثٍ مِثْلِهِ *“Kur'an nevinden bir âyet, bir cümle getirmeleri...”* istenilmiştir.

Aziz Peygamberimiz, Allah'ın vahiy ve ilhamı ile beşer zekâ ve irfanının bu âsumanî kitabı tanzîr edemeyeceğine emin idi. Bu emniyet ve kanaatle muarızlarına karşı, “*Hayır bunu yapamazsanız –ebedî yapamazsınız da ya– o ateşten sakınınız ki onun çırası insanlar ve taşlardır. Bu ateş kâfirler için hazırlanmıştır*”[15] buyurmuş ve tarihin seyri de bu iddiasını tasdik etmiştir. İslâm'ın ilk devirlerinde muarızlar tarafından edebî sahada bunun tecrübeleri yapılmış ve Kur'an âyetleri tanzîr edilmek istenilmiş fakat hepsi de hüsran ile neticelenmiştir.

Kur'an'ın mu'ciz bir kitâb-ı mübîn olduğunda bütün İslâm mütefekkirleri müttefiktir ve birbirinin mütemmimi olarak müteaddit i'câz vecihleri bildirmişlerdir: Nazmı, fesahat ve belâgatı, insanların vicdanları üzerindeki tesiri, gaibden haber vermesi cihetleri birer sebeb-i i'câz olarak kabul edilmiştir. Bunlardan birisi ve en mühimi de Kur'an'ın o tarihe kadar hiçbir dinin, hiçbir medenî teşekkülün tebliğ etmediği adalet ve medeniyet umdelerini tebliğ etmiş olmasıdır. En bedevî ve ibtidaî bir muhitte bu gibi yüksek bir medeniyetin ilk defa olarak ortaya konulması hiç şüphesiz bir harikadır, bir mûcizedir. Sonra onun bedevî bir muhitte tahsil görmeyen ve okuyup yazmak bilmeyen bir ümmî tarafından ortaya konulması ise harikaların harikasıdır. İslâm dininin zuhurundan asırlar geçtikten ve ışığı her tarafa yayıldıktan sonradır ki intibah devri hulûl etmiş ve adalet, medeniyet duyguları uyanmaya başlamıştır. Nihayet Fransız İnkılâbı üzerine hukuk-ı beşer beyannâmesi neşredilmiştir. On yedi maddede hulâsa edilmiş olan bu beyannâmenin metni de Kur'an tebligatından mülhem olmuştur dersek hiç de mübalağa etmiş olmayız. Şöyle ki ihtilâlciler beyannâmeyi

12 قُلْ لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هٰذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا
13 أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوَرٍ مِثْلِهِ مُفْتَرَيَاتٍ وَادْعُوا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ
14 وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِمَّا نَزَّلْنَا عَلَى عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِنْ مِثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ
15 فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ

hazırlarken bütün dinlerin ve içtimaî teşekküllerin menâhic-i hukukiyyelerini de araştırmışlardı. Bu sırada Kur'an'ın adalet ve hürriyet prensiplerini gören ve heyetin en mühim bir rüknü olan ihtilâlci La Fayette hayret ederek, "Ey şanlı Arap! Aşkolsun sana! Adaletin tâ kendisini bulmuşsun"[16] diye haykırmıştır.

Şimdi müellif Buhârî'nin rivayet ettiği haberleri tercümeye başlıyoruz. Bunların hepsinin, âdeti yırtmış olduklarını göreceğiz. Bunların da ayrı ayrı imkân-ı aklîleri tetkik edilmiş ve illetleri, sebepleri araştırılmıştır. Fakat bizce mûcize mefhumunda hârikalık bir kayd-ı esâsî olduğundan imkân-ı aklîsinden bahsetmek mûcizenin hârikalığı üzerinde müessir olacağından doğru değildir. Bunlar, illetleri ve sebepleri henüz bilinmeyen hârikalardır. Esasen tabiat sırlarından bugüne kadar binde biri bile keşfolunmadığını en yüksek tabiat âlimlerinden öğreniyoruz. Ancak mûcize olarak göreceğimiz bu vâkıalar adaletlerine, doğruluklarına itimat edilen bir cemaat müvacehesinde cereyan etmiş ve sıhhatle nakledilmiş bulunduklarından bunları inkâr, vukuu muhakkak bir hadiseyi red ve inkâr demek olur ki mantiken mükâbere olur. En doğrusu illetleri, sebepleri henüz bilinmeyen vâkıalar demektir.

1465

وَعَنْهُ ﵁ قَالَ أُتِيَ النَّبِيُّ ﷺ بِإِنَاءٍ وَهُوَ بِالزَّوْرَاءِ فَوَضَعَ يَدَهُ فِي الْإِنَاءِ فَجَعَلَ الْمَاءُ يَنْبُعُ مِنْ بَيْنِ أَصَابِعِهِ ﷺ فَتَوَضَّأَ الْقَوْمُ قِيلَ لِأَنَسٍ كَمْ كُنْتُمْ قَالَ ثَلَاثِمِائَةٍ أَوْ زُهَاءَ ثَلَاثِمِائَةٍ.

Tercümesi

Enes b. Mâlik radıyallahu anhtan rivayete göre müşârün ileyh demiştir ki: Bir kere Nebî sallallahu aleyhi ve sellem (Medine çarşısının bir semti olan) Zevrâ'da iken (ikindi namazının vakti yaklaşmıştı ve abdest suyu arayıp bulamamışlardı. Bunun üzerine) Resûlullah'ın huzuruna bir kap (içinde bir miktar su) getirildi. Müteakiben Resûlullah elini kab(ın içindeki suy)a koydu. Hemen parmakları arasından su fışkırmaya başladı. Orada bulunan cemaat abdest al(ıncaya kadar devam et)ti.

(Enes b. Mâlik'in râvisi) Katâde der ki: "Ben, Enes b. Mâlik'e, 'Orada kaç kişi idiniz?' diye sordum, O da, 'Üç yüz yahut üç yüz kadar' diye cevap verdi." {B3572 Buhârî, Menâkıb, 25.}

16 Ah, illustre arabe! Gloire a toi! Tu as trouvé la justice.

İZAHI

Tercümemizde kavis içinde gösterilen ziyadeleri Buhârî'nin bu babında ve bu hadisten sonra İmam Mâlik tarikiyle yine Enes b. Mâlik'ten gelen rivayetinden istifade ederek yazdık. Ebû Nuaym, "Bu az miktar suyu Enes b. Mâlik'in kendisi Ümmü Seleme'nin evinden getirdiğini ve cemaatin hepsi abdest aldıktan sonra Ümmü Seleme'ye götürüp verdiğini rivayet etmiştir." Bu vâkıa usulen âhad tarikiyle menkul olup şeklen zan ifade ederse de vâkıada üç yüz kadar sahâbî bulunup sıdk ve adaletleri muhakkak olan, bunların hiçbiri tarafından red ve inkâr olunmamış bulunması, herhalde zannın fevkinde bir katiyet ifade eder. Tâbiî ve tebeu't-tâbiî devirlerinde ise rivayet tarikleri çoğalmış ve Buhârî zamanına kadar bu râvilerden hiçbirisinde şüpheyi mûcip cüzi bir muhalefet bulunmamıştır. Şu halde bu i'câzkâr vâkıanın âdetin hilâfında bir hakikat olduğu kabul edilmek icap eder. Bu cihetle bu haber tabiata muhaliftir diye reddedilemez. Çünkü bir cemm-i gafîr tarafından muhalefetsiz naklolunan ve vukuu muhakkak bulunan bir vâkıayı red ve inkâr mükâbere olur.

1466

عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ ﵁ قَالَ كُنَّا نَعُدُّ الْآيَاتِ بَرَكَةً وَأَنْتُمْ تَعُدُّونَهَا تَخْوِيفًا كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ فِي سَفَرٍ فَقَلَّ الْمَاءُ فَقَالَ اطْلُبُوا فَضْلَةً مِنْ مَاءٍ فَجَاءُوا بِإِنَاءٍ فِيهِ مَاءٌ قَلِيلٌ فَأَدْخَلَ يَدَهُ فِي الْإِنَاءِ ثُمَّ قَالَ حَيَّ عَلَى الطَّهُورِ الْمُبَارَكِ وَالْبَرَكَةُ مِنَ اللّٰهِ فَلَقَدْ رَأَيْتُ الْمَاءَ يَنْبُعُ مِنْ بَيْنِ أَصَابِعِ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ وَلَقَدْ كُنَّا نَسْمَعُ تَسْبِيحَ الطَّعَامِ وَهُوَ يُؤْكَلُ.

TERCÜMESİ

Abdullah b. Mes'ûd radıyallahu anhtan şöyle dediği rivayet olunmuştur: Biz (Peygamber'in ashabı) âdet hilâfı olan umuru, bereket ve hayır sayardık. Siz ise bunlar(ın hepsin)i korkutmak (için izhar edilir) sanıyorsunuz. Biz bir seferde Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ile beraber bulunduk. Suyumuz azalmıştı. (Kafile aşırı bir susuzluk karşısında kalmıştı). Bunun üzerine Resûlullah, "Haydi bana bir miktar su artığı bulup getiriniz!" dedi. Ashap, içinde az bir miktar su bulunan bir kap getirdiler. Resûlullah bu kabın içine elini koydu. Sonra ashaba, "Haydi temiz ve mübarek suya geliniz! (Abdest alınız!). Suyun artışı ise Allah'tandır" buyurdu ve hakikaten Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin parmakları arasından su kaynayıp aktığını gördüm. Yine biz, (Resûlullah'ın yanında) yemek yenirken taâmın sübhânellah dediğini işitirdik. {B3579 Buhârî, Menâkıb, 25.}

İZAHI

Bu mûcizenin izhar edildiği seferi, Buhârî'nin râvisi bildirmemiştir. Beyhakī, bunun Hudeybiye Seferi olduğunu kestirmişse de tasrih eden bir hadis tahrîc etmemiştir. Bu noksanı da telâfi ederek Ebû Nuaym *ed-Delâil*'inde rivayet etmiş ve bu seferin Hayber Gazâsı olduğunu bildirmiştir.

Görülüyor ki hadiste Abdullah b. Mes'ûd'dan naklolunan vâkıa da bundan evvel Enes b. Mâlik'ten rivayet olunan vâkıa nevindendir ve bu neviden daha birçok vâkıa da rivayet olunmuştur. Bunların her biri ayrı ayrı mütalaa olundukta âhad yoluyla naklolundukları ve şeklen zan ifade ettikleri sanılırsa da bunların, 1. Bir neviden mütecânis vâkıalar olması, 2. Her birisi yüzlerle sahâbînin gözleri önünde cereyan edip hiçbirisinden inkâra delâlet eder ufak bir şüphe nakledilmemesi, sıhhatine delâlet eder. Rivayet ilmine göre, bu nevi rivayetlerin toplu olarak zandan üstün bir katiyet ifade ettiklerine şüphe yoktur. Rivayet âlimleri bu nevi rivayetleri ince ipliklerden bükülmüş kalın gemi halatlarına benzetirler ki bu mürekkep teşbihte ince ipler, zan ifade eden haberlerdir. Kalın halat da bu haberlerin birleşerek tevatür derecesinde rasânet kesbetmeleri ve işitenlerin vicdân-ı ilmîlerinde yakîn derecesinde müessir olmalarıdır.

1467

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تُقَاتِلُوا قَوْمًا نِعَالُهُمُ الشَّعَرُ.

TERCÜMESİ

Ebû Hüreyre radıyallahu anh, Nebî sallallahu aleyhi ve sellemden, "Siz ayakkabıları keçe olan bir kavim ile muharebe etmedikçe kıyamet kopmaz!" dediği rivayet olunmuştur. {B3587 Buhârî, Menâkıb, 25.}

1468

وَعَنْهُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تُقَاتِلُوا خُوزًا وَكِرْمَانَ مِنَ الْأَعَاجِمِ حُمْرَ الْوُجُوهِ فُطْسَ الْأُنُوفِ صِغَارَ الْأَعْيُنِ كَأَنَّ وُجُوهَهُمُ الْمَجَانُّ الْمُطْرَقَةُ نِعَالُهُمُ الشَّعَرُ.

TERCÜMESİ

Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan rivayete göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, "kıyamet kopmaz, tâ ki siz Araplar yabancı milletlerden Hûz ve Kir-

man halkı ile muharebe etmedikçe" demiş (ve bu iki iklim halkını) yüzleri kırmızı, burunları basık, gözleri küçük, yüzleri –deri üstüne deri kaplanmış kalkanlar gibi– kalın etli, ayakkabıları da yün (keçe çarık) diye tavsif buyurmuştur. {B3590 Buhârî, Menâkıb, 25.}

İZAHI

Hûz, coğrafî eserlerde Hûzistan diye müteâreftir ve şârih Kirmânî'ye göre, Ahvaz ile Tüster şehirlerini ihtiva eden bir mıntıkadır. İran'ın kadim hükûmet merkezi olan Sûs şehri de bu mıntıka dahilinde olup bugün bir harabe halindedir. İbnü'l-Esîr *en-Nihâye*'sinde Hûzistan sekenesini cîl-i mâruf diye tavsif ettiğine göre vaktiyle kuvvetli bir kabile olduğu anlaşılır ve bu itibar ile hadiste zikredilmiş olacaktır. *Kirman* da İran'ın cenûb-ı şarkī müntehâsında ve Horasan ile Hint denizi, Irâk-ı Acem ile Sicistan arasında geniş bir kıtadır.

Şârih Kirmânî, Hûzistan ve Kirman ahalisinin şimdiki vaziyetleri hadiste bildirilen sıfatta olmadığını dermeyan ederek ortaya bir şüphe koymuş, sonra yine Kirmânî, "Hadis, bu iki mıntıka halkının Asr-ı saâdet'teki kılık ve kıyafetlerine göre vârit olmuştur" diye tevcih etmiştir.

1469

وَعَنْهُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُهْلِكُ النَّاسَ هٰذَا الْحَيُّ مِنْ قُرَيْشٍ قَالُوا فَمَا تَأْمُرُنَا قَالَ لَوْ أَنَّ النَّاسَ اعْتَزَلُوهُمْ.

TERCÜMESİ

Yine böyle Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan gelen bir rivayete göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, "Kureyş'ten bir kısım insanlar (ileride) müslümanları (fitne ile) ölüme sürükleyecekler" buyurdu. Orada bulunan ashap, "Yâ Resûlellah! Bize ne (yolda hareket etmemiz) emir buyurulur?" diye sordular. Resûlullah, "Keşke nâs onlardan uzak bulunsalar" buyurdu. {B3604 Buhârî, Menâkıb, 25.}

1470

وَعَنْهُ أَيْضًا فِي رِوَايَةٍ قال سَمِعْتُ الصَّادِقَ الْمَصْدُوقَ يَقُولُ هَلَاكُ أُمَّتِي عَلَى يَدَيْ غِلْمَةٍ مِنْ قُرَيْشٍ إِنْ شِئْتَ أَنْ أُسَمِّيَهُمْ بَنِي فُلَانٍ وَبَنِي فُلَانٍ.

TERCÜMESİ

Yine böyle Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan şöyle dediği rivayet olunmuştur. Kendisi (fıtraten) doğru sözlü (olan ve Allah tarafından) doğruluğu tasdik olunan Resûlullah'ın, "Ümmetimin ölümü Kureyş'ten birkaç gencin ellerindedir!" buyurduğunu işittim. Mecliste bulunan Mervân, Ebû Hüreyre'ye, "Gençler mi?" demesi üzerine) Ebû Hüreyre, "İstersen filân oğulları, filân oğulları diye adlarını anabilirim!" demiştir. {B3605 Buhârî, Menâkıb, 25.}

İZAHI

İslâm ümmetinin helâkine ve terakkî hamlelerinin tevakkufuna sebep olacağı bildirilen âmir ve valilerin Mervânoğulları ile Yezîd, Haccâc gibi zalimler olduğu bu hadisin diğer rivayet tariklerinden anlaşılmaktadır. Bu hadisin gerek buradaki sevk ve isnad şekline, gerek "Fiten" bahsindeki mufassal rivayet metnine göre bu vâkıa şu tafsili ihtiva etmektedir: Emevîler'den Amr b. Yahyâ b. Saîd demiştir ki, Mervânoğulları Emevîler'den İslâm hükümetini alarak Şam'a mâlik oldukları sırada büyük babam Saîd ile beraber Mervânoğulları'na giderdik. Bir kere büyük babam orada bazı Mervânî gençleri görmüştü ve bize, "Şu delikanlılar, bu ümmetin ölümüne sebep olan gençlerden olacaktır" dedi. Biz de büyük babama, "Resûlullah'ın bu ihbarını sen çok iyi bilirsin, bize anlatsana!" dedik. O da hikâye ederek, "Bir kere ben Mervân ve Ebû Hüreyre ile beraber bir yerde bulundum." Ebû Hüreyre, "Resûlullah'ın, ***ümmetimin helâki Kureyş'ten birkaç gencin ellerindedir*** buyurduğunu işittim" dedi. Mervân hayret ederek, "Birkaç genç koca bir ümmetin ölümüne nasıl sebep olabilir?" dedi ve Ebû Hüreyre'nin cevaben, "İstersen şimdi bunları adlarıyla sana haber vereyim" demesi üzerine Mervân, "Allah o oğlancıklara lânet etsin!" demiştir.[17]

İbn Ebû Şeybe'nin bir rivayetine göre, Ebû Hüreyre çarşıda pazarda gezerken, "Yâ rab! Beni hicrî 60 yılına ve çocukların emâreti zamanına eriştirme!" diye dua edermiş. Şârih İbn Hacer *Fethu'l-bârî*'de diyor ki: "Ebû Hüreyre'nin bu sözünde oğlancıkların ilk emâreti hicretin 60. yılında vuku bulacağına işaret vardır ve tarihin seyri de bu suretle tahakkuk etmiştir. 60 tarihinde Muâviye'nin –ilk defa veliaht tayin ettiği– oğlu Yezîd, saltanat makamına geçmiş ve dört sene hükümran olarak türlü fezâhat irtikâp etmiştir."

Tîbî'nin beyanına göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bir kere rüyasında Mervân'ın babası Hakem b. Ebü'l-Âs'ın çocuklarının minber-i saâdet üzerinde top oynar gibi oynadıklarını görmüştü.[18] Peygamber'in minberi, nübüvvet ve hilâfet makamı idi. Bu rüya günün birinde Mervânîler'in hilâfet makamına geçeceklerinin ve ümmetin riyâset makamını çocuk oyuncağına çevireceklerinin bir remzi idi ve böyle olmuştur. Bu cihetle

---

17 {*Buhârî*'deki metin tercümeyi tam olarak karşılamamaktadır. B7058 Buhârî, Fiten, 3.}

18 {Aliyyü'l-Kârî, *Mirkāt*, VI, 2418.}

Peygamberimiz, Hakem'e işaret ederek, *"Şunun sulbünden gelecek piçlerin çıkaracağı fitnelerden dolayı yazıklar olsun ümmetime!"* buyurmuştur.[19]

Hakem, Resûlullah'ın hayatı zamanında irtikâp ettiği fezâhatlardan dolayı Tâif'e nefyedilmiş ve Mervân orada dünyaya gelmişti. Hazret-i Ebû Bekir ve Ömer'in hilâfetleri zamanında da menfâ hayatı yaşayan bu baba, oğul, Hazret-i Osman halife olunca, Hakem halifenin amcası olduğundan Medine'ye gelmelerine müsaade edilmişti ve en sonu Peygamberimizin hadisi tahakkuk ederek Mervân hilâfet makamına geçerek Muhammed ümmeti arasında türlü tefrikalara sebep olmuştur.

1471

عَنْ حُذَيْفَةَ بْنِ الْيَمَانِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ النَّاسُ يَسْأَلُونَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْخَيْرِ وَكُنْتُ أَسْأَلُهُ عَنِ الشَّرِّ مَخَافَةَ أَنْ يُدْرِكَنِي فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ إِنَّا كُنَّا فِي جَاهِلِيَّةٍ وَشَرٍّ فَجَاءَنَا اللهُ بِهٰذَا الْخَيْرِ فَهَلْ بَعْدَ هٰذَا الْخَيْرِ مِنْ شَرٍّ قَالَ نَعَمْ قُلْتُ وَهَلْ بَعْدَ هٰذَا الشَّرِّ مِنْ خَيْرٍ قَالَ نَعَمْ وَفِيهِ دَخَنٌ قُلْتُ وَمَا دَخَنُهُ قَالَ قَوْمٌ يَهْدُونَ بِغَيْرِ هَدْيِي تَعْرِفُ مِنْهُمْ وَتُنْكِرُ قُلْتُ فَهَلْ بَعْدَ ذٰلِكَ الْخَيْرِ مِنْ شَرٍّ قَالَ نَعَمْ دُعَاةٌ إِلَى أَبْوَابِ جَهَنَّمَ مَنْ أَجَابَهُمْ إِلَيْهَا قَذَفُوهُ فِيهَا قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ صِفْهُمْ لَنَا فَقَالَ هُمْ مِنْ جِلْدَتِنَا وَيَتَكَلَّمُونَ بِأَلْسِنَتِنَا قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ فَمَا تَأْمُرُنِي إِنْ أَدْرَكَنِي ذٰلِكَ قَالَ تَلْزَمُ جَمَاعَةَ الْمُسْلِمِينَ وَإِمَامَهُمْ قُلْتُ فَإِنْ لَمْ تَكُنْ لَهُمْ جَمَاعَةٌ وَلَا إِمَامٌ قَالَ فَاعْتَزِلْ تِلْكَ الْفِرَقَ كُلَّهَا وَلَوْ أَنْ تَعَضَّ بِأَصْلِ شَجَرَةٍ حَتَّى يُدْرِكَكَ الْمَوْتُ وَأَنْتَ عَلَى ذٰلِكَ.

TERCÜMESİ

Huzeyfe b. el-Yemân radıyallahu anhtan rivayete göre şöyle demiştir: Nâs, Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme (geleceğe ait) hayır(lı işler)den sorarlardı. Ben de (tersine İslâm ümmetine gelecek) şerden –o şerrin bana erişmesinden korkarak– sorardım. Bu endişe ile bir kere, "Yâ Resûlellah! Biz vaktiyle Câhiliye devrinde şirk ve küfür içinde idik. Sonra Allah'ın peygamberi şu İslâm umdeleriyle bize geldi. Bu hayır ve saadetten sonra gelecek bir şer ve fitne var mıdır?" diye sordum. Resûlullah, "Evet vardır" buyurdu. Ben, "O şerden ve fitneden sonra bir hayır ve salâh var mıdır?" dedim. Resûlullah, "Evet, bir hayır ve salâh vardır. Fakat onun içinde bazı şer ve fesat bulunacak (hayırı bulandıracak, safvetini bozacak)" buyurdu. Ben, "O hayrın (temizliği-

19 {Taberânî, *el-Evsat*, II, 144, no: 1520.}

ni bulandıran) kiri nedir?" diye sordum. Resûlullah, "O devrin âmirlerinden bir zümre, ümmeti, benim sünnetim hilâfına idare edecekler. Sen o devrin âmir ve valilerinden bazılarının hareketlerini (mâruf bulup) tasvip, bazılarının hareketlerini de (münker bulup) reddedeceksin!" buyurdu. Ben, "Yâ Resûlellah! Bu karışık hayır devrinden sonra yine bir şer ve fesat devri hulûl edecek midir?" dedim. Resûlullah, "Evet edecektir. O devirde birtakım dâîler (çığırtkanlar) halkı cehennem kapılarına çağıracak. Her kim onların davetine icabet ederse, onu cehenneme atacaklar" buyurdu. Ben, "Yâ Resûlellah! Bu davetçileri bize vasfetseniz!" dedim. Resûlullah, "Onlar bizim milletimizden insanlardır. Bizim dilimizle (bizim aziz duygularımıza seslenerek) konuşurlar. (Halbuki gönüllerinde hayırdan eser yoktur)" buyurdu. Ben, "Yâ Resûlellah! O (uğursuz) devir bana yetişirse (ben o devirde yaşarsam) nasıl hareket etmemi emredersiniz?" dedim. Resûlullah, "İslâm cemaatine mütâbaat, ve onların devlet reisine mutâvaat eyle! (Devlet reisi zulmederse, seni döver, malını alırsa bile sözünü dinle, itaat eyle!)"[20] buyurdu. Ben, "Yâ Resûlellah! Onlar cemaat halinde değiller (de bozgunculukla parçalanmışlar)sa, başlarında devlet reisi de yoksa!" dedim. Resûlullah, "O fırkaların hepsinden ayrıl! (Evine çekil!). Velev ki bu i'tizâl, bir ağaç kökünü ısırman suretiyle (meşakkatli) olsa bile. Artık ölüm erişinceye kadar bu i'tizâl üzere bulun!" buyurdu. {B3606 Buhârî, Menâkıb, 25.}

İZAHI

Râvi Huzeyfe hazretleri Resûlullah'ın esrarına vâkıf idi. Olmuş ve olacak bütün vâkıaları ve fitneleri Resûlullah kendisine bildirmişti. Ashap arasında nifak ile lekeli olanları Huzeyfe bilirdi. Resûlullah yalnız ona bildirmişti. Hazret-i Ömer, hilâfeti zamanında valileri arasında münafık bulunup bulunmadığını sormuştu, onun da vardır cevabı üzerine kimler olduğunu ısrar ile sorduğu halde söylememiştir. İran fütuhatında bulunmuştur (bu eserimizde 1307 numara ile geçen Ömer b. Hattâb hadisinin izahına bakınız).

Huzeyfe'nin Peygamberimizin mahrem-i esrârı olduğuna bu rivayeti de delâlet etmektedir. Resûlullah'ın mutlak surette hayır ve saadet olan zamanlarından sonra, geleceğini haber verdiği fitneler, musibetler Hazret-i Osman'ın şehâdetiyle başlamış, Cemel, Sıffîn, Kerbelâ, Harre ve Kâbe'nin hedmi fâciaları birbirini takip etmiştir.

Hazret-i Ömer, Huzeyfe'den kendi zamanında fitne kapısının açılıp açılmayacağını sormuştu da, "Hayır, senin hilâfetin zamanında açılmayacaktır" cevabını vermiştir.

Bunlardan sonra hadiste bildirilen şer ile şaibeli hayır devrini Kâdî İyâz, "Ömer b. Abdülazîz'in hilâfeti zamanıdır" demiştir. Bu cihetle Ömer b. Abdülazîz emîrü'l-mü'minîn

20 Kavis içindeki bu ziyade, Müslim'in *Sahîh*'indeki Ebü'l-Esved tarikiyle Huzeyfe'den gelen rivayetinden alınarak gösterildi.

unvân-ı fâhiriyle anılır. Tamamıyla İslâm umdelerine göre icrâ-yı hilâfet ettiği için, ikinci Ömer diye yâdolunur ve iki buçuk seneye yakın hilâfeti zamanı, Hulefâ-yı Râşidîn devrine ilhak olunarak hakiki hilâfet devri kapanır. Hulefâ-yi Râşidîn devri haricindeki idareler emâret ve saltanat üzerine tesis olunan ve babadan evlâda intikal eden mutlakiyet sistemi idarelerdir ki Muâviye'nin, oğlu Yezîd'i istihlâfıyla başlamıştır. Muâviye bu emâret saltanatını Şam'da kurmaya Hazret-i Ömer'in hilâfeti devrindeki Şam valiliği zamanında başlamıştı. Hazret-i Ömer, Şam ve Filistin'i ziyaretinde Muâviye'nin bu vaziyetini hoşlanmayarak, "Bu da Araplar'ın kisrâsıdır" demiştir.

1472

عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ إِذَا حَدَّثْتُكُمْ عَنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَلَأَنْ أَخِرَّ مِنَ السَّمَاءِ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَكْذِبَ عَلَيْهِ وَإِذَا حَدَّثْتُكُمْ فِيمَا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ فَإِنَّ الْحَرْبَ خِدْعَةٌ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ يَأْتِي فِي آخِرِ الزَّمَانِ قَوْمٌ حُدَثَاءُ الْأَسْنَانِ سُفَهَاءُ الْأَحْلَامِ يَقُولُونَ مِنْ خَيْرِ قَوْلِ الْبَرِيَّةِ يَمْرُقُونَ مِنَ الْإِسْلَامِ كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَّةِ لَا يُجَاوِزُ إِيمَانُهُمْ حَنَاجِرَهُمْ فَأَيْنَمَا لَقِيتُمُوهُمْ فَاقْتُلُوهُمْ فَإِنَّ قَتْلَهُمْ أَجْرٌ لِمَنْ قَتَلَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

Tercümesi

Ali b. Ebû Tâlib radıyallahu anhtan rivayete göre şöyle demiştir: Ben size Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem (dilin)den bir şey haber verdiğimde (onu bir hakikat olarak kabul ediniz!) Andolsun ki gökten düş(erek öl)mem bana Peygamber'in dilinden yalan uydurmaktan daha sevimlidir. Fakat benimle sizin aranızda görüştüğümüz sıra size bir şey haber verdiğimde (ta'rîz etmiş olabilirim). Çünkü (muhâvere de bir harptir) harp (ise) hud'adır (söz üstünlüğü de zaferidir).

Ben Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin şöyle buyurduğunu işittim: "Âhir zamanda yaşları küçük, tecrübeleri kıt bir zümre yetişecektir. Onlar (Hâricîler gibi[21] mahlûkatın hayırlısı olan) Peygamber'in tebligatından bahsedecekler. Fakat bunlar (şiddetle atılan) okun av(ı delerek av)dan öte çıktığı gibi İslâm

21 Sıffîn Harbi sonunda her iki taraf hakeme müracaata karar verdiğinde Hâricîler Hazret-i Ali'yi tekfir ederek, "Allah'tan başka hakem olamaz!" demişlerdi ki bu söz şeklen doğru ve hak bir sözdü. Fakat hakikatte bâtıl ve kalp bir maksada söylenmişti.
Bundan evvelki Huzeyfe hadisindeki, birtakım dâîler, hatipler türeyecek, onlar bizim dilimizle, bizim dinî kaidelerimizle bizim hislerimize hitap ederek ümmeti cehenneme davet edecekler haberiyle, hadis şârihleri, Hâricîler gibi dalâlet fırkaları kastolunduğunu bildiriyorlar.

(dinin)den hemen çıkıvereceklerdir. Onların imanları boğazlarından öte geçmeyecektir. Siz onlara nerede rastgelirseniz hemen öldürünüz. Çünkü (bunlar bozguncudur) bunları öldürmekte, öldüren kişiye kıyamet gününde ecr ü sevap vardır. {B3611 Buhârî, Menâkıb, 25.}

1473

عَنْ خَبَّابِ بْنِ الْأَرَتِّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ شَكَوْنَا إِلَى رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ مُتَوَسِّدٌ بُرْدَةً لَهُ فِي ظِلِّ الْكَعْبَةِ قُلْنَا لَهُ أَلَا تَسْتَنْصِرُ لَنَا أَلَا تَدْعُو اللّٰهَ لَنَا قَالَ كَانَ الرَّجُلُ فِيمَنْ قَبْلَكُمْ يُحْفَرُ لَهُ فِي الْأَرْضِ فَيُجْعَلُ فِيهِ فَيُجَاءُ بِالْمِنْشَارِ فَيُوضَعُ عَلَى رَأْسِهِ فَيُشَقُّ بِاثْنَتَيْنِ وَمَا يَصُدُّهُ ذٰلِكَ عَنْ دِينِهِ وَيُمْشَطُ بِأَمْشَاطِ الْحَدِيدِ مَا دُونَ لَحْمِهِ مِنْ عَظْمٍ أَوْ عَصَبٍ وَمَا يَصُدُّهُ ذٰلِكَ عَنْ دِينِهِ وَاللّٰهِ لَيَتِمَّنَّ هٰذَا الْأَمْرَ حَتَّى يَسِيرَ الرَّاكِبُ مِنْ صَنْعَاءَ إِلَى حَضْرَمَوْتَ لَا يَخَافُ إِلَّا اللّٰهَ عَزَّ وَجَلَّ أَوِ الذِّئْبَ عَلَى غَنَمِهِ وَلٰكِنَّكُمْ تَسْتَعْجِلُونَ.

TERCÜMESİ

Habbâb b. Eret radıyallahu anhtan rivayete göre şöyle demiştir: (İslâm'ın ilk günlerinde bir gün) Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Kâbe'nin gölgesinde kaftanını yastık ederek dayandığı bir sırada kendisine (Kureyş müşriklerinin işkencelerinden) şikâyet etmiştik: "Yâ Resûlellah! Bizim için Allah'tan nusret, (müşriklere galebemizi) dileyemez misin? (Bunların zulmünden) halâsımız için Allah'a dua edemez misin?" demiştik. Resûlullah şöyle buyurdu: "Ashabım! Sabrediniz! Sizden önceki ümmetler içinde öyle (mazlûm) kişi bulunmuştur ki müşrikler tarafından onun için yerde bir çukur kazılır, o (zavallı) kişi o çukura (başı meydanda kalarak) gömülürdü. Sonra bir testere getirilir. Başı üstüne konularak ikiye bölünürdü de (bu işkence) o mümini dininden döndüremezdi. (Bir başkasına da) demir taraklarla etinin altındaki kemiği ve siniri taranı(larak işkence edi)lirdi de işkence o mümini dininden çeviremezdi.

Ashabım! Allah'a yemin ederim ki şu İslâm dini herhalde ve muhakkak surette kemale erecektir. Bir derecedeki, bir süvari (yalnız başına) San'a'dan Hadramut'a kadar (selâmetle) gidecek, Allah (azze ve celle)den başka hiçbir şeyden korkmayacaktır. Yahut (yolcu) koyun sahibi (ise) koyunu üzerine kurt

saldırmasından korkacaktır. Fakat ashabım acele ediyorsunuz! {B3612 Buhârî, Menâkıb, 25.}

İZAHI

Râvi Habbâb, ilk müslüman olan ashaptandır ve müslüman olanların on altıncısıdır. Hadiste rivayet ettiği şikâyet, İslâm'ın ilk günlerine ait vâkıalardandır. Buhârî *Sahîh*'inde Habbâb'ın beş hadisini rivayet etmiştir (bunlardan ikisi, bundan önce 631 numara ile ve de 974 rakamıyla geçti. İkisi de gelecektir). Habbâb, Suheyb b. Sinân ile bir günde müslüman olmuşlardı. Gerek bunların, gerek Ammâr, Bilâl gibi ilk müslüman olan kölelerin Kureyş mütegallibelerinden gördükleri azaplar, işkenceler tüyleri ürpertecek derecede vahşiyanedir (bu eserimizde 1017 numaralı hadisin izahına bakınız).

Peygamberimiz'in yemin ile ve en kuvvetli tekit edatlarıyla sağlıyarak haber verdiği bu kudret ve hâkimiyet aradan çeyrek asır geçmeden tahakkuk etmiştir ve Müslümanlığın adalet nuru Arap cezîresinin en karanlık yerlerine kadar nüfuz eylemiştir. Bu ise hiç şüphesiz bir hârika ve büyük bir mûcizedir. Bu hadisin "Nübüvvet Alâmetleri" bahsinde zikredilmesinin vechi de budur.

1474

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رضي الله عنه أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم افْتَقَدَ ثَابِتَ بْنَ قَيْسٍ فَقَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللّٰهِ أَنَا أَعْلَمُ لَكَ عِلْمَهُ فَأَتَاهُ الرَّجُلُ فَوَجَدَهُ جَالِسًا فِي بَيْتِهِ مُنَكِّسًا رَأْسَهُ فَقَالَ مَا شَأْنُكَ قَالَ شَرٌّ كَانَ يَرْفَعُ صَوْتَهُ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ فَأَتَى الرَّجُلُ فَأَخْبَرَهُ أَنَّهُ قَالَ كَذَا وَكَذَا فَرَجَعَ الْمَرَّةَ الْآخِرَةَ بِبِشَارَةٍ عَظِيمَةٍ فَقَالَ اذْهَبْ إِلَيْهِ فَقُلْ لَهُ إِنَّكَ لَسْتَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ وَلٰكِنْ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ.

TERCÜMESİ

Enes b. Mâlik radıyallahu anhtan rivayete göre Nebî sallallahu aleyhi ve sellem bir ara Sâbit b. Kays'ı kaybetmiş (görememiş)ti (Sâbit b. Kays'a ne oldu, hiç görünmüyor? diye sordu). Ashaptan biri, "Yâ Resûlellah! Ben Sâbit'in hal ve şanını sizin için öğrenirim!" dedi ve o zat Sâbit'e gitti. Onu, evinde başını eğerek oturur bir halde bulmuş ve "Ne haldesin?" diye sormuş. O da, "Hâlim yaman kötü! (Sâbit:) Sesini Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin sesinden ziyade yükseltir bir kimsedir. Onun şimdiye kadar işlediği hayır ve ibadet hiç olmuştur. Artık Sâbit cehennemliktir" diye cevap vermiş. Bu adam da Resûlullah'a gelerek Sâbit şöyle şöyle söyledi diye haber vermiştir. O sahâbî ikinci defa

Sâbit'in yanına büyük bir müjde ile dönüp gitmiştir. Şöyle ki, Resûlullah efendimiz o sahâbîye, "Sâbit'e git, ona, 'Sen cehennemlik kişilerden değilsin, belki cennetlik bahtiyarlardansın' de!" buyurmuştur. {B3613 Buhârî, Menâkıb, 25.}

İZAHI

Adı geçen Sâbit b. Kays ensardandır. Uhud ve diğer gazâlarda bulunmuştur. Hazret-i Ebû Bekir zamanında Yemâme Harbi'nde şehid düşmüştür. Vefatından sonra ashaptan birine rüyada görünüp bir borcunun verilmesini vasiyet etmiş ve Halife Ebû Bekir tarafından vasiyeti infaz edilmiştir (bu eserimizde 1204 numara ile tercümesi geçen Sâbit b. Kays hadisinin izahına bakınız).

Hadiste Sâbit'e gidip gelen zatın adı bildirilmemiştir. Müslim'in rivayetine göre, Sa'd b. Muâz'dır. İbn Münzir'in rivayetine göre de Sa'd b. Ubâde'dir. Resûl-i Ekrem'in birkaç gün Sâbit'i göremeyince Sa'd b. Muâz veya Sa'd b. Ubâde gibi ensarın büyüklerine onu sorması ve araştırması Peygamber yanında itibarlı olduğunu iş'âr eder ve öyle idi. Peygamberimizin ve ashabın gür sesli ve değerli bir hatibi idi.

Sâbit b. Kays'ı, cehennemlik olduğu şüphesine düşüren ve kendisini evinde hapse mahkûm eden cihet, Hucurât sûresinin 2. âyetinin nüzûlüdür ki: *"Ey iman edenler! Sesinizi Peygamber'in sesinden üstün yükseltmeyiniz ve ona söz söylerken birbirinize bağırır gibi yüksek hitap etmeyiniz! Zira hayır işlerinizin ve ibadetiniz*(in ecri)*, siz hiç farkına varmaksızın kıymetten düşmesinden korkulur"* meâlinde olan ilâhî hitap ve tembihtir. Bundan sonraki âyette Resûlullah'ın huzurunda seslerini kısarak söz söyleyenlerin takvâyı ve en yüksek içtimaî terbiyeyi iltizam ettikleri bildiriliyor. Ondan sonraki 5. âyette de bu âlî ve medenî hasîsanın tâlimine vesile olan bir vâkıaya işaret buyuruluyor.[22] Şöyle ki: Benî Temîm kabilesinden yetmiş, seksen kişilik bir heyet, Akra' b. Hâbis gibi reisleri, hatipleri ve şairleriyle beraber müşâare ve müfâhare maksadıyla Medine'ye gelmişler ve bir kuşluk vakti mescide girerek Resûlullah uykuda bulunduğu bir sırada yüksek sesle, "Yâ Muhammed! Bize çıksana! diye bağırmaya başlamışlardı. Bu gürültü üzerine Resûlullah uyanarak dışarı çıktı. O sırada ashâb-ı kirâm da gelmişlerdi. Benî Temîm heyeti Resûlullah'a, "Hatiplerimizle, şairlerimizle müşâare ve müfâhare edeceğiz!" dediler. Resûlullah, *"Ben şiir ile ba's ve müfâhare ile emrolunmadım. Fakat haydi bakalım hatiplerinizi, şairlerinizi dinliyelim!"* buyurdu. Benî Temîm'den bir hatip çıktı hitabette bulundu. Resûlullah buna karşı Sâbit b. Kays'ı, şairlerine karşı da Hassân b. Sâbit'ı çıkardı. Sonunda Akra' ile beraber Benî Temîm heyeti müslüman oldular. Resûlullah bunlara bundan önceki hareketlerinin affolunduğunu bildirdi ve atıyyeler ihsan buyurdu.[23]

---

22 يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَنْ تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ - إلى قوله تعالى - وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ.

23 {İbn Şebbe, *Târîhu'l-Medîne*, II, 524.}

Bu hadisin "Nübüvvet Alâmet ve Mûcizeleri" babında tahrîc edilmesi, Peygamber efendimizin müşârün ileyhin cennetlik olduğunu tebşîr buyurması ve Yemâme Vak'ası'nda Sâbit'in şehîden vefatı üzerine bu beşâretin tahakkuk etmiş olması cihetiyledir.

1475

عَنْ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ ﷺ قَالَ قَرَأَ رَجُلٌ الْكَهْفَ وَفِي الدَّارِ الدَّابَّةُ فَجَعَلَتْ تَنْفِرُ فَسَلَّمَ الرَّجُلُ فَإِذَا ضَبَابَةٌ أَوْ سَحَابَةٌ غَشِيَتْهُ فَذَكَرَهُ لِلنَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ اقْرَأْ فُلَانُ فَإِنَّهَا السَّكِينَةُ نَزَلَتْ لِلْقُرْآنِ أَوْ تَنَزَّلَتْ لِلْقُرْآنِ.

TERCÜMESİ

el-Berâ b. Âzib radıyallahu anhtan şöyle dediği rivayet olunmuştur: (Ashaptan) bir kişi (Üseyd b. Hudayr, bir gece) Kehf (sûresin)i okumuştu. Evinde de bir atı vardı. Bu sırada at ürkmeye, deprenmeye başladı. Bunun üzerine Üseyd, "Yâ rab! Sen âfetten emin kıl!" diye dua etti. Hemen Üseyd'i duman gibi bir şey yahut bir bulut kapladı. Sonra (Üseyd) bu vâkıayı Nebî sallallahu aleyhi ve selleme hikâye etti. Resûlullah, "Oku ey kişi, durma oku! (Bu tecelliyi ganimet bilerek her gece Kur'an oku). Çünkü o bulut gibi görülen şey sekîne idi. (Allah'ın sekîneti, vakarı, rahmeti hâmil olan bir mahlûku idi.) Kur'an dinlemek için yahut Kur'an'ı tebcil için inmişti" buyurdu. {B3614 Buhârî, Menâkıb, 25.}

1476

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ دَخَلَ عَلَى أَعْرَابِيٍّ يَعُودُهُ قَالَ وَكَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا دَخَلَ عَلَى مَرِيضٍ يَعُودُهُ قَالَ لَا بَأْسَ طَهُورٌ إِنْ شَاءَ اللّٰهُ فَقَالَ لَهُ لَا بَأْسَ طَهُورٌ إِنْ شَاءَ اللّٰهُ تَعَالَى قَالَ قُلْتَ طَهُورٌ كَلَّا بَلْ هِيَ حُمَّى تَفُورُ أَوْ تَثُورُ عَلَى شَيْخٍ كَبِيرٍ تُزِيرُهُ الْقُبُورَ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ فَنَعَمْ إِذًا.

TERCÜMESİ

Abdullah b. Abbas radıyallahu anhümâdan rivayete göre, Nebî sallallahu aleyhi ve sellem bir kere iyâde (hasta hatırı sormak) için (Kays b. Ebû Hâzım adında) bir a'râbîyi ziyarete gitmişti. İbn Abbas der ki: "Nebî sallallahu aleyhi ve sellem iyâde için bir hastanın yanına gittiğinde ona, 'Zararsız geçmiş olsun, günahlarına kefârettir inşallah' demek itiyadında idi." Bu a'râbîye de,

“Hastalığın zararsız geçmiş olsun, günahlarına kefârettir inşallah” duasında bulundu. A‘râbî ise Resûlullah’a, “Sen, günahlarına kefârettir, geçmiş olsun diyorsun, fakat hiç de öyle (geçici bir hastalık) değildir. Belki ergin bir ihtiyar hasta üzerinde (harareti) galeyan edip onu kabirleri ziyarete gönderen humma hastalığıdır di(yerek Resûlullah’ın duasını karşıla)dı. Nebî sallallahu aleyhi ve sellem de, “Şu halde pek iyi (öyle olsun!)” buyurdu. {B3616 Buhârî, Menâkıb, 25.}

İZAHI

Taberânî’nin ve başka hadis râvilerinin tahrîc ettikleri bazı rivayet tariklerinde hadis şöyle bir ziyade ile bitiyor: Resûlullah, *“Mademki sen, hakkındaki dileğimizi kabulden çekiniyorsun! Şu halde senin dediğin olacaktır ve Allah’ın takdiri yerini bulacaktır”* buyurmuş ve hakikaten hasta a‘râbî, hastalığından iyi olmamış ve ertesi günün akşamına erişemeyip Peygamber’in ihbarı veçhile o hastalıktan ölmüştür.[24] Bu hadisin mûcize bahsiyle ilgili olan noktası da burasıdır.

Buhârî şârihleri bir ad benzerliğine işaret etmektedirler. Hadiste adı kavis içinde gösterilen a‘râbî Kays b. Ebû Hâzım, tâbiînin büyüklerinden ve muhadramûndan[25] olan Kays b. Ebû Hâzım sanılmamalıdır. Tâbiî Kays, Peygamber’i görmemiştir, bu Kays ise Resûlullah’ı hadisin sarahati veçhile görmüştür.

1477

عَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه قَالَ كَانَ رَجُلٌ نَصْرَانِيًّا فَأَسْلَمَ وَقَرَأَ الْبَقَرَةَ وَآلَ عِمْرَانَ فَكَانَ يَكْتُبُ لِلنَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم فَعَادَ نَصْرَانِيًّا فَكَانَ يَقُولُ مَا يَدْرِي مُحَمَّدٌ إِلَّا مَا كَتَبْتُ لَهُ فَأَمَاتَهُ اللّٰهُ فَدَفَنُوهُ فَأَصْبَحَ وَقَدْ لَفَظَتْهُ الْأَرْضُ فَقَالُوا هٰذَا فِعْلُ مُحَمَّدٍ وَأَصْحَابِهِ لَمَّا هَرَبَ مِنْهُمْ نَبَشُوا عَنْ صَاحِبِنَا فَأَلْقَوْهُ فَحَفَرُوا لَهُ فَأَعْمَقُوا فَأَصْبَحَ وَقَدْ لَفَظَتْهُ الْأَرْضُ فَقَالُوا هٰذَا فِعْلُ مُحَمَّدٍ وَأَصْحَابِهِ نَبَشُوا عَنْ صَاحِبِنَا لَمَّا هَرَبَ مِنْهُمْ فَأَلْقَوْهُ فَحَفَرُوا لَهُ فَأَعْمَقُوا لَهُ فِي الْأَرْضِ مَا اسْتَطَاعُوا فَأَصْبَحَ قَدْ لَفَظَتْهُ الْأَرْضُ فَعَلِمُوا أَنَّهُ لَيْسَ مِنَ النَّاسِ فَأَلْقَوْهُ.

---

24 {MK7213 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, VII, 306.}

25 Muhadramûn, Câhiliye zamanında yaşayan, sonra Resûlullah’ın zamanına yetişip müslüman olan, fakat sohbete nâil olmayan kimselerdir ki bunlar ashaptan sayılmayıp sahih olan kavle göre tâbiînin büyüklerinden addolunurlar.

TERCÜMESİ

Enes b. Mâlik radıyallahu anhtan rivayete göre şöyle demiştir: (Neccâroğulları'ndan) hıristiyan bir kişi vardı. Sonra müslüman olmuştu. Bakara ve Âl-i İmrân (sûrelerini) okumuştu. Nebî sallallahu aleyhi ve selleme de vahiy kâtipliği yapmıştı.

Bu adam sonra geri Hıristiyanlığa döndü (ve kaçarak hıristiyan câmiasına iltihak etti. Hıristiyanlar onu yüksek makamlara çıkardılar), Bu mürted, "Muhammed bir şey bilmez. Yalnız benim kendisine yazdığım şeyleri bilir" demeye başladı. Ve (aradan çok bir zaman geçmeden) Allah onu (kavmi içinde boynunu vurdurup) öldürdü. Hıristiyanlar defnettiler. Fakat sabah olunca gömüldüğü yer onu dışına atmıştı. Bunun üzerine hıristiyanlar, "Bu Muhammed ile ashabının işidir. Onların arasından çıkıp kaçtığı için bu din kardeşimizin ölüsünden kefenini soydular ve onu (meydanda) bıraktılar" diye iftira ettiler ve derin bir çukur kazarak onun içine bıraktılar. Fakat sabah olunca gömüldüğü yerin onu (yine) dışına attığı görüldü. Hıristiyanlar yine "Bu, Muhammed ile ashabının işidir. Onların arasından çıkıp kaçtığı için bu din kardeşimizin ölüsünden kefenini soydular ve onu kabrin dışında bıraktılar" dediler ve bir yerde yine bir çukur kazdılar, güçleri yettiği derecede derinleştirdiler. Fakat sabah olunca o yerin onu dışına attığı görüldü. Bunun üzerine hıristiyanlar bu işin kullar tarafından yapılmadığını anladılar ve onu açıkta bıraktılar. {B3617 Buhârî, Menâkıb, 25.}

İZAHI

Peygamberimiz Medine'ye hicret ettikten sonra Medine yahudileriyle hıristiyanlar Müslümanlığı içinden yıkmak için şöyle bir suikast tertip ettiler: Bunlar zâhirde müslüman oluyorlardı. Bir zaman geçtikten sonra irtidad ederek ayrılıyorlardı. Maksatları, diğer müslümanları irtidada sevketmekti. Âl-i İmrân sûresinin 72. âyetinde bu vâkıa şöyle bildiriliyor: *"Ehl-i kitap'tan bir kısım kimseler* (dindaşlarına) *dedi ki: Müminlere nâzil olan* (Kur'an')*a siz de iman et*(miş görün)*ünüz, gündüzün evvelinde iman ediniz âhirinde ise küfür ve inkâr ediniz! Olur ki o iman edenler de dinlerinden dönerler."*[26]

Görülüyor ki hadiste bildirilen hıristiyan da böyle bir hıyanetle müslüman görünmüş, sonra irtidad ederek suikaste başlamış ve hıristiyanlar tarafından mükâfata nâil olduysa da en sonra fena bir âkıbetle cezasını görmüştür.

26 وَقَالَتْ طَائِفَةٌ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ اٰمِنُوا بِالَّذِي أُنْزِلَ عَلَى الَّذِينَ اٰمَنُوا وَجْهَ النَّهَارِ وَاكْفُرُوا اٰخِرَهُ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ.

1478

عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَلْ لَكُمْ مِنْ أَنْمَاطٍ قُلْتُ وَأَنَّى يَكُونُ لَنَا الْأَنْمَاطُ قَالَ أَمَا إِنَّهُ سَيَكُونُ لَكُمُ الْأَنْمَاطُ فَأَنَا أَقُولُ لَهَا أَخِّرِي عَنَّا أَنْمَاطَكِ فَتَقُولُ أَلَمْ يَقُلِ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّهَا سَتَكُونُ لَكُمُ الْأَنْمَاطُ فَأَدَعُهَا.

Tercümesi

Câbir radıyallahu anhtan Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin şöyle buyurduğu rivayet olunmuştur: Câbir (evlendiği sırada) Resûlullah, "Câbir, etrafı saçaklı oda döşeleriniz var mı?" diye sordu. Câbir, "Bizde öyle döşeler nereden olacak!" diye cevap verdi. Resûlullah, "Fakat yemin edebilirim ki yakında sizin öyle süslü döşeleriniz olacaktır" buyurdu. (Mûcize olarak hakikaten ağır döşeleri oldu. Câbir der ki, ben kadınıma), "Şu süslü döşelerini gözümün önünden kaldır!" derdim. O da bana, "Nebî sallallahu aleyhi ve sellem 'Sizin yakında süslü ev döşeleriniz olacaktır!' buyurmadı mı?" derdi. Bunun üzerine ben de bu mefruşatı yerinde bırakırdım. {B3631 Buhârî, Menâkıb, 25.}

İzahı

Bu hadisten önce, Buhârî'nin birkaç rivayetleri vardır ki bunların müteaddit bahislerde tercümeleri geçmiştir. Yalnız iki tarik ile rivayet ettiği Hazret-i Âişe hadisi vardır ki bu iki tarikin meâllerini birleştirerek bildireceğiz: Hazret-i Âişe der ki: Resûlullah, vefatı hastalığında kızı Fâtıma'yı istemişti. Hilkaten babası gibi yürümek itiyadında olan Fâtıma, o sevimli heyetinde geldi. Resûlullah, *"Merhabâ kızım!"* dedi. Ya sağ veya sol tarafına oturttu. Sonra ona gizlice bir şey söyledi. Bunun üzerine Fâtıma ağladı. Sonra Resûlullah gizlice bir söz daha söyledi. Fâtıma buna da güldü. Hüzün ve kedere pek yakın böyle bir ferah ve sürûru o güne kadar hiç görmemiştim. Fâtıma'ya ben, "Resûlullah ne söyledi ki ağladın, sonra ne söyledi ki güldün?" diye sordum. Fâtıma, "Resûlullah'ın sırrını ifşa edecek değilim" dedi ve Resûlullah vefat edinceye kadar söylemedi. Sonra yine sordum. Fâtıma, "Babam bana önce, *'Her sene Cibrîl ile bir kere Kur'an mukabele ederdik. Bu sene müzakere için iki defa geldi. Bu hastalıkla hayatımın sona ereceğini sanırım' dedi. Buna ağladım. Sonra Ehl-i beyt'i ve ailesi halkından kendisine en önce benim kavuşacağımı ve cennet kadınlarının ulusu olacağımı söyledi. Buna da sevindim, güldüm"* dedi.[27] Peygamber efendimizin vefatından altı ay sonra ve Resûlullah'ın ailesi içinde en önce Hazret-i Fâtıma vefat etmekle Peygamber efendimizin bu ihbarı, nübüvvet mûcizeleri cümlesinden olarak bu babda rivayet olunmuştur.

27 {B3623, B3624 Buhârî, Menâkıb, 25.}

1479

عَنْ سَعْدِ بْنِ مُعَاذٍ رضي الله عنه أَنَّهُ قَالَ لِأُمَيَّةَ بْنِ خَلَفٍ إِنِّي سَمِعْتُ مُحَمَّداً ﷺ يَزْعُمُ أَنَّهُ قَاتِلُكَ قَالَ إِيَّايَ قَالَ نَعَمْ قَالَ وَاللهِ مَا يَكْذِبُ مُحَمَّدٌ إِذَا حَدَّثَ فَقَتَلَهُ اللهُ بِبَدْرٍ وَفِي الْحَدِيثِ قِصَّةٌ هٰذَا مَضْمُونُ الْحَدِثِ مِنْهَا.

Tercümesi

Sa'd b. Muâz radıyallahu anhtan rivayete göre müşârün ileyh (Kureyş eşrafından) Ümeyye b. Halef'e, "Muhammed sallallahu aleyhi ve sellemden işittiğime göre seni Muhammed öldüreceğini söylüyor" dedi. Ümeyye, "Beni mi öldürecek?" diye sordu. Sa'd, "Evet, (seni öldürecek" dedi.) Ümeyye, "Muhammed bir söz söylerse, onun yalan olmak ihtimali yoktur" dedi ve hakikaten Allah Ümeyye'yi (bir mûcize olarak) Bedir (Gazâsı'n)da öldürdü.

Bu hadiste bir vâkıa rivayet olunmuştur ki şu hadis o vâkıadan bir parçadır.
{B3632 Buhârî, Menâkıb, 25.}

İzahı

Müellif Zebîdî'nin hadisin bir parçasını rivayet edip ihtisar için gerisini bıraktığını bildirdiği asıl vâkıa, Buhârî metninde, Abdullah b. Mes'ûd rivayetiyle şöyledir: Abdullah b. Mes'ûd radıyallahu anh der ki: Sa'd b. Muâz Mekke'ye umre etmek için gitmişti.[28] Mekke'ye vardığında Ebû Safvân Ümeyye b. Halefe misafir olmuştu. Ümeyye de (ticaret için) Şam'a gittiğinde Medine'ye uğrar, Sa'd b. Muâz'a misafir olurdu. (İkisi arasında sıkı bir dostluk vardı). Sa'd, Ümeyye'ye, "Harem-i şerif'in tenha bir zamanını intihap etseniz de Kâbe'yi rahat tavaf etsem" dedi. Ümeyye, Sa'd'a, "Biraz sabredin! Kuşluk vakti herkesin istirahat ve uyku zamanıdır. O zaman gider, beyti tavaf edersin!" dedi. Sa'd da bu suretle hareket edip miâdında tavafa başladı, (Ümeyye Sa'd ile beraber bulunduğu) bu sırada Ebû Cehil çıkageldi ve "Kâbe'yi tavaf eden şu adam da kimdir?" diye sordu. Sa'd da, "Ben Sa'd b. Muâz'ım" dedi. Ebû Cehil, "Ey Sa'd! Bak emniyetle Kâbe'yi tavaf ediyorsun. Halbuki siz (Medineliler) Muhammed ile ashabını sığındırıyorsunuz (onlara yardım ediyorsunuz!)" dedi. Sa'd, "Evet öyledir" diye Ebû Cehil'i karşıladı ve aralarında bir niza ve husumet başladı. Bunun üzerine Ümeyye, Sa'd'a, "Ebü'l-Hakem'e (Ebû Cehil'e) karşı sesini yükseltme! Çünkü o, Mekke halkının ulusudur!" dedi. Sa'd b. Muâz, Ebû Cehil'e hitap ederek, "Eğer sen beni tavaf etmekten menedersen, vallahi ben de sana (daha ağırını yapar, Medi-

28 Umrenin mahiyetini anlamak için bu eserimizin 844 numaralı hadisinden itibaren mütalaa olunsun.

ne'deki) Şam ticaret yolunu keserim" diye haykırdı. Bu sırada Ümeyye, Sa'd'a, "Yâhu bağırma!" ihtarında bulunuyor ve Sa'd'ı tutuyordu. Bunun üzerine Sa'd, Ümeyye'ye, "Sen de (Ebû Cehil'i himaye ederek) beni (tutma) bırak! Ben, Muhammed sallallahu aleyhi ve sellemden işittim ki seni Muhammed öldürecektir" dedi. Ümeyye, "Beni mi?" di(ye sözü sağla)dı. Sa'd, "Evet seni!" dedi. Bunun üzerine Ümeyye, "Vallahi Muhammed yalan söylemez!" diyerek (korku ve heyecan içinde dönüp) karısına gitti ve "Ey Ümmü Safvân! Bizim Medineli dostun bana ne dediğini bilir misin?" diye yanıktı. Karısı, "Ne söyledi?" diye sordu. Ümeyye, "Sa'd: Muhammed'in *'Ümeyye'yi ben öldüreceğim'* dediğini işittim" diyor diye cevap verdi.

Ümmü Safvân, "Allah'a yemin ederim ki Muhammed yalan söylemez!" diye Sa'd'ın haberini teyit etti. (Bir müddet sonra Bedir günü hulûl edip) Mekkeliler çağırılarak Bedir'e çıkınca, Ümeyye'nin karısı Ümmü Safvân kocasına, "Medineli dostun Sa'd'ın vaktiyle söylediği sözü hatırlamaz mısın?" ihtarında bulundu. Ümeyye de, "(Vallahi Mekke'den çıkmam!" diye) Kureyş ile Bedir'e çıkmamak istedi. Fakat Ebû Cehil, Ümeyye'ye, "Sen Mekke'nin eşrafındansın; bir, iki gün olsun sefere iştirak et!" diye kandırdı. Ümeyye de onlarla yola çıktı ve Bedir'de Allah onu öldürdü.[29]

İşte Peygamberimizin ilk gazâsı, Ümeyye'nin ölümüne vesile olacağını vukuundan evvel haber vermesi bir mûcize olduğundan "Alâmât-ı Nübüvvet" babında zikredilmiştir.

1480

عَنْ أُسامَةَ بْنِ زَيْدٍ رضي الله عنهما أَنَّ جِبْرِيلَ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَتَى النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم وَعِنْدَهُ أُمُّ سَلَمَةَ فَجَعَلَ يُحَدِّثُ ثُمَّ قَامَ فَقَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم لِأُمِّ سَلَمَةَ رضي الله عنها مَنْ هٰذَا أَوْ كَمَا قَالَ قَالَتْ هٰذَا دِحْيَةُ قَالَتْ أَيْمُ اللهِ مَا حَسِبْتُهُ إِلَّا إِيَّاهُ حَتَّى سَمِعْتُ خُطْبَةَ نَبِيِّ اللهِ صلى الله عليه وسلم يُخْبِرُ عَنْ جِبْرِيلَ أَوْ كَمَا قَالَ.

TERCÜMESİ

Üsâme b. Zeyd radıyallahu anhümâdan rivayete göre, Cibrîl aleyhi's-selâm (bir insan güzeli olan Dihye el- Kelbî suretinde)[30] Nebî sallallahu aleyhi ve selleme gelmişti. Bu sırada Resûlullah'ın yanında (Peygamber'in kadınlarından) Ümmü Seleme bulunuyordu. Cibrîl, Resûlullah ile konuşmaya başladı. Sonra kalkıp gitti. Nebî sallallahu aleyhi ve sellem Ümmü Seleme'ye, "Bu

29 {B3632 Buhârî, Menâkıb, 25.}

30 Dihye ashabın ulularındandı. Bedir'de ve bütün gazâlarda Peygamberimizin yanında bulundu. Resûlullah cânibinden İslâm'a davet için mücâvir devletlere birer mektup gönderdiğinde Rum kayserine de Dihye eliyle gönderilmişti. Çok defa Cibrîl, Peygamber'in pek sevdiği Dihye suretinde gelirdi. Cibrîl'i Ümmü Seleme'den başka birçok ashab da bu surette görmüşlerdir.

kimdir?" diye sordu yahut buna benzer bir sorgu söyledi. Ümmü Seleme, "Bu Dihye'dir!" dedi. Ümmü Seleme der ki: "Allah'a andederim ki Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin, Cibrîl'den (aldığı vahyi ashaba) haber vermek üzere irat ettiği hutbesini işitinceye kadar ben Cibrîl'i hiç şüphesiz Dihye sandım." (Râvi der ki:) "Ümmü Seleme, ya böyle veya buna benzer bir söz söyledi." {B3633 Buhârî, Menâkıb, 25.}

1481

عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بنِ عُمَرَ رضي الله عنهما أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صلى الله عليه وسلم قَالَ رَأَيْتُ النَّاسَ مُجْتَمِعِينَ فِي صَعِيدٍ فَقَامَ أَبُو بَكْرٍ فَنَزَعَ ذَنُوبًا أَوْ ذَنُوبَيْنِ وَفِي نَزْعِهِ ضَعْفٌ وَاللّٰهُ يَغْفِرُ لَهُ ثُمَّ أَخَذَهَا عُمَرُ فَاسْتَحَالَتْ بِيَدِهِ غَرْبًا فَلَمْ أَرَ عَبْقَرِيًّا فِي النَّاسِ يَفْرِي فَرِيَّهُ حَتَّى ضَرَبَ النَّاسُ بِعَطَنٍ.

TERCÜMESİ

Abdullah b. Ömer radıyallahu anhümâdan rivayete göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: (Bir kere rüyamda) nâsı bir meydanlıkta toplu olarak gördüm. O sırada Ebû Bekir kalktı. (Halkı sulamak için kuyudan) bir, yahut iki kova su çekti. Fakat Ebû Bekir'in su çekmesinde zaaf ve güçlük vardı. Allah, Ebû Bekir'i mağfiret etsin (mağfiret edecektir de). Sonra (bu küçük kovayı Ömer aldı ve alınca bu kova Ömer'in elinde büyük bir kovaya tahavvül etti. Ben, halk içinde Ömer'in gördüğü işi işliyebilecek kuvvette kavi ve kâmil bir kişi göremedim. En sonu nâs o meydanı develerin sulak ve eylek yeri edindiler. {B3634 Buhârî, Menâkıb, 25.}

İZAHI

Taberânî'nin rivayetinde bu hadisin sonunda şu ziyade vardır: Resûlullah Ebû Bekir'e, "*Şu rüyamı tabir et!*" buyurdu. O da, "Sizden sonra bu ümmetin idaresi bana geçecek, beni de Ömer takip edecektir" dedi. Resûl-i Ekrem efendimiz, "*Evet, melek de böyle tabir etmişti*" diye tasdik buyurdu.[31] Şu kadar ki Taberânî'nin bu isnadı silsilesinde, Eyyûb b. Câbir bulunuyor ki inkitād âlimleri Eyyûb'ü zayıf bir râvi olarak kabul etmişlerdir.

Hazret-i Ebû Bekir'in bir, iki kova su çekmesine mukabil Hazret-i Ömer'in koca bir kırba ile ve tam bir kuvvetle su çekip halkı kana kana sulamasında, hatta bu kuyu başının develer için sulak ve eylek ittihaz edilmesinde Ebû Bekir'in hilâfeti zamanında irtidad ve

31 {Taberânî'nin eserlerindeki rivayetlerde bu ziyade tespit edilememiştir. Ebû Nuaym'ın *Fezâilü'l-hulefâ* adlı eserinde yer almaktadır. MK10243 Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, X, 139; Ebû Nuaym, *Fezâilü'l-hulefâ,* 184.}

irtica gailesiyle uğraşması ve hilâfetin az devam etmesi sebepleriyle İslâm fütuhatının azlığına, Ömer zamanında ise hiçbir mânia tesadüf edilmeyerek uzun zaman fütuhatın devam etmesine ve İslâm adalet ve hürriyetinden halkın kana kana müstefit olmasına işaret vardır denilmiştir.

1482

وَعَنْهُ ﵁ أَنَّ الْيَهُودَ جَاءُوا إِلَى رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ فَذَكَرُوا لَهُ أَنَّ رَجُلًا مِنْهُمْ وَامْرَأَةً زَنَيَا فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ مَا تَجِدُونَ فِي التَّوْرَاةِ فِي شَأْنِ الرَّجْمِ فَقَالُوا نَفْضَحُهُمْ وَيُجْلَدُونَ فَقَالَ عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ سَلَامٍ كَذَبْتُمْ إِنَّ فِيهَا الرَّجْمَ فَأَتَوْا بِالتَّوْرَاةِ فَنَشَرُوهَا فَوَضَعَ أَحَدُهُمْ يَدَهُ عَلَى آيَةِ الرَّجْمِ فَقَرَأَ مَا قَبْلَهَا وَمَا بَعْدَهَا فَقَالَ لَهُ عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ سَلَامٍ ارْفَعْ يَدَكَ فَرَفَعَ يَدَهُ فَإِذَا فِيهَا آيَةُ الرَّجْمِ قَالُوا صَدَقَ يَا مُحَمَّدُ فِيهَا آيَةُ الرَّجْمِ فَأَمَرَ بِهِمَا رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ فَرُجِمَا.

Tercümesi

Yine Abdullah b. Ömer radıyallahu anhümâdan rivayete göre (Medine'de) birtakım yahudiler Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme gelerek içlerinden bir erkekle bir kadının zina ettiğini hikâye ettiler (ve ne hükmedersiniz dediler). Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem onlara, "Siz, recm (hükmü) hakkında Tevrat'ta ne bulursunuz?" diye sordu. Onlar, "Biz zina edenleri teşhir ederiz, bunlar bir değnekle de dövülürler."

Abdullah b. Selâm[32] bunlara, "Yalan söylediniz! Tevrat'ta recm (âyeti) vardır" dedi. Bunun üzerine Tevrat'ı getirdiler ve kitabı açtılar. Yahudilerden biri (Abdullah b. Surya) elini recm âyeti üzerine koyarak ondan önceki ve sonraki âyetleri okumaya başladı. Abdullah b. Selâm ona, "Elini kaldır!" dedi. O da elini kaldırınca recm âyeti görülüverdi. Yahudiler, "Yâ Muhammed! Abdullah b. Selâm doğru söylemiştir: Tevrat'ta hakikaten recm âyeti vardır" dediler. Bunun üzerine (Resûlullah zinanın vukuu hakkında şahit istedi. Dört yahudi zâni ve zâniye aleyhinde vech-i mahsus üzere şehâdet ettiler.) Resûlullah da bunların recmolunmalarına hükmetti de recmolundular.
{B3635 Buhârî, Menâkıb, 26.}

32 Abdullah b. Selâm, aslında İsrâiloğulları neslinden ve yahudi dininde iken Resûl-i Ekrem'in Medine'ye hicretinde müslüman olmuştu. Bu cihetle Tevrat hakkında derin bilgisi vardı.

İZAHI

Müellif Buhârî, bu hadisin babının unvanında Bakara sûresinin şu meâldeki 146. âyetini zikretmiştir: *"Kendilerine kitap* (Tevrat*) verilen şunlar* (yahudi âlimleri yok mu?) *Onlar Resûlullah'ı* (ve tebliğ ettiği ahkâmın hak olduğunu) *kendi oğullarını bildikleri gibi* (yakından*) tanırlar. Ancak onlardan bir zümre de Hakk'ı pek iyi bildikleri halde kesin olarak gizlerler."*[33]

Âlim, cahil herkesin kendi çocuğunu bilmesinden üstün bir bilgi bulunmadığından, Araplar arasında bir şeyin sıhhati hakkında babanın oğlu bilmesindeki isabetle temsil olunagelmiştir ve âyet-i kerîme de bu örfe göre nâzil olmuştur.

Bu babın ve bu hadisin "Alâmât-ı Nübüvvet" bahsiyle münasebetine gelince, "Bu da Resûl-i Ekrem'in Tevrat ahkâmına vukufu olmadığı halde zina hükmünün Tevrat'ta bulunmasını sorması ve neticede Tevrat'ta bulunması, nübüvvet alâmetlerinin büyüklerinden olmasıdır."

33 الَّذِينَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمْ وَإِنَّ فَرِيقًا مِنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ

Ayın İkiye Bölünmesi Bâbı

[بَابُ انْشَقَّ الْقَمَرُ]

Bu bab Mekke müşriklerinin Nebî sallallahu aleyhi ve sellemden bir âyet göstermesini istemeleri üzerine onlara ayın ikiye bölünmesini göstermesi haberini muhtevidir.

1483

عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ مَسْعُودٍ ﷺ قَالَ انْشَقَّ الْقَمَرُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ شِقَّتَيْنِ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ اشْهَدُوا.

Tercümesi

Abdullah b. Mes'ûd radıyallahu anhtan gelen bir rivayette şöyle demiştir: Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem zamanında ay ikiye bölündü de Nebî sallallahu aleyhi ve sellem, "Şahit olunuz!" buyurdu. {B3636 Buhârî, Menâkıb, 27.}

İzahı

İnşikâku'l-kamer hadisi râvilerinin kesreti ve şöhreti cihetiyle imtiyazı haiz hadislerdendir. Başta Abdullah b. Mes'ûd, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Ömer, Ali b. Ebû Tâlib gibi ashabın âlimleri bulunduğu halde Enes b. Mâlik, Cübeyr b. Mut'im, Huzeyfe b. Yemân gibi ashabın meşâhiri tarafından rivayet olunmuştur. Buhârî buradan başka "Tefsîr", "İnşikâku'l-Kamer" bablarında da müteaddit tariklerle rivayet etmiştir. Bu suretle Müslim, Ahmed b. Hanbel, Nesâî ve Tirmizî'nin de rivayetleri vardır.

Ayın ikiye bölünmesi hiç şüphesiz mahsus ve âfâkî mûcizelerin en büyüğüdür. Şârih Hattâbî demiştir ki: İnşikâku'l-kamer mûcizesi, bütün peygamberlere verilen âyetlerden hiçbiri kendisine kıyas olunamayacak derecede büyüktür. Çünkü bu mûcize, gök yüzün-

deki ecrâm içinde parlak bir surette göze çarpan bir küre üzerinde izhar buyurulmuştur. Bu cihetle insan üzerinde medâr-ı ibret tesiri büyüktür ve en açık bir burhandır.

Kur'ân-ı Mübîn bu büyük âyeti saat ve kıyamet zamanının takarrübü alâmetlerinden addeder. Kamer sûresinin başında buyurulmuştur ki: *"Saat* (kıyamet zamanı) *yaklaşmıştı da ay bölündü. Fakat onlar* (Kureyş müşrikleri) *herhangi bir âyet görseler yüz çevirirler ve 'Bu, büyük bir sihirdir' derler."*[1] Ahmed b. Hanbel *Müsned*'inde Esved tarikiyle İbn Mes'ûd'dan şu ziyadeyi de rivayet etmiştir: Mûcizeyi gören müşrikler birbirlerine, "Bu, Ebû Kebşe'nin oğlunun[2] bir mûcizesidir. Maamafih size gelen yolculara da bir sorunuz. Eğer bu hadiseyi onlar da sizin gördüğünüz gibi gördüklerini söylerlerse Muhammed'in nübüvvet iddiası doğrudur. Aksi takdirde bu bir sihirdir" demişler ve sordukları yolcular da, 'Evet gördük; ay ikiye bölündü' diye tasdik etmişlerdir."[3]

Buhârî'nin bu babında Enes b. Mâlik ile İbn Abbas'tan da birer rivayeti vardır: Enes b. Mâlik, rivayetinde Mekke müşriklerinin Resûlullah'tan bir mûcize göstermesini istediklerini Resûlullah'ın da onlara ayın ikiye bölündüğünü gösterdiğini haber vermiştir[4] ki bununla hadisenin mekân-ı vukuu tesbit edilmiş bulunuyor. İbn Abbas da rivayetinde, "Nebî sallallahu aleyhi ve sellem zamanında ay ikiye bölündü"[5] demiştir ki bu rivayetle de vukuu zamanı tesbit edilmiş bulunuyor. Tirmizî'nin bir rivayetinde ise hadisenin hem vukuu zamanı, hem de mahalli ve bir derece keyfiyeti tayin edilerek Abdullah b. Mes'ûd demiştir ki, "Biz bir kere Resûlullah ile Minâ'da idik. Ay iki parçaya bölündü. Bir bölüğü dağın arkasında, öbür bölüğü de berisinde idi." Bunun üzerine Resûlullah, "*Şahit olunuz! Kıyamet yaklaştı, yarıldı kamer*" buyurdu.[6] Buhârî ile Müslim'in Enes b. Mâlik'ten gelen bir rivayetinde de Hira Dağı'nı ayın iki bölüğü arasında gördükleri ziyadesi vardır.

Bütün bu rivayetler mûcizenin şu safhalarını belirtmektedir: Mûcize 1. Müşriklerin dileği üzerine, 2. Mekke'de, 3. Peygamberimizin hayatında kendi tarafından, 4. Bir defa izhar olunmuş, 5. Ve ayın ikiye bölündüğü, 6. Ve bölükleri dağın iki tarafına ayrıldığı görülmüştür. Şu halde birbirlerini teyit ve Kur'an'ı izah eden bu rivayetler karşısında bu hadiseyi inkâr, bir mükâbere olduğu gibi bu rivayetler dışındaki rivayetler ve mütalaalar

1 اِقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ. وَإِنْ يَرَوْا اٰيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُسْتَمِرٌّ

2 Kebşe lügaten "üç, dört yaşını dolduran koç"a denir. Bir kavmin ulusuna da ıtlak olunur. Bu cihetle Peygamberimizin anası tarafından ceddi olan Vehb b. Abdümenâf, Ebû Kebşe künyesiyle meşhurdur. Peygamber efendimiz hilye ve endamı cihetiyle Vehb'e benzediği için Kureyş arasında İbn Ebû Kebşe diye de anılmıştır. Bazı siyer müellifleri de Kureyş'e muhalefetle putlara ibadet etmeyen Huzâî Ebû Kebşe'ye benzetilerek böyle anıldığını bildirmişlerdir. Huzâî Ebû Kebşe, Şa'râ namındaki yıldıza perestiş edermiş, Peygamberimiz'in sütanası Halîme'nin zevcinin künyesi olduğu da söylenmiştir. Sebeb-i tesmiye bunlardan hangisi olursa olsun, asalet ifade eden fâhir bir unvandır.

3 {İbn Hanbel'in *Müsned*'inde tespit edilemeyen rivayet için bakınız: Beyhakī, *el-İ'tikād*, s. 269; Bezzâr, *el-Müsned*, V, 344, no: 1971.}

4 {B3637 Buhârî, Menâkıb, 27.}

5 {B3638 Buhârî, Menâkıb, 27.}

6 {T3285 Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân, 54.}

da çürüktür. Bu çürük mütalaalardan birisi, bu mûcizenin Peygamber zamanında vuku bulmadığı, belki bunun kıyamet alâmetlerinden biri olarak ileride vuku bulacağı iddiasıdır ki Nesefî gibi bazı müfessirler Hasan-ı Basrî'ye nisbet ederek nakletmişler ve âyetteki mâzi sîgası mecazen muzâri mânasına hamledilerek سينشق يوم القيامة "Kıyamet günü bölünecek" demişlerdir.[7]

Yukarıdaki rivayetlerin yanında bunun ilmî bir kıymeti olmamakla beraber ikinci âyet de –ki, müşriklerin her mûcize gördükçe, "sihirdir" dedikleridir– böyle bir tefsire müsait değildir. Muzâri ile te'vile göre, ikinci âyetin de müşriklerin kıyamet gününde kamer mûcizesini inkâr etmeleri suretinde te'vil etmek icap eder ki pek mânasız bir tevcih olur ve bu surette müşriklerin sihir diye reddetmeleri yerinde olmaz.

İnşikâku'l-kamer mûcizesinin imkân-ı aklîsi cihetinin de eski filozoflarla kelâmcılar arasında derin münakaşalara sebep olduğunu ilm-i kelâm kitaplarında görüyoruz. Eski filozoflara göre, sema ile semavî ecrâmın hark ve iltiyâmı yani bölünüp sonra birbirine eklenmesi mümkün değildir. Bu cihetle şakku'l-kamer mûcizesinin vukuu muhaldir. Mütekellimîn de bunlara lüzumu kadar cevap vererek aklen imkânını ispata çalışmışlardır. Yeni heyet nazariyeleriyle kadim hikmetçilerin hark ve iltiyam faraziyeleri iflâs ettiğinden, o münakaşalar da tarihe karışmıştır. Güneşin ve küremizin de içinde bulunduğu güneş manzumesinin kendisinden daha büyük ecrâmdan ayrılarak vücut bulduğunu kabul eden yeni heyet nazariyeleri, inşikâku'l-kamer mûcizesini kabule daha müsait olsa gerek. Âfâkî ve şühûdî mûcizeler umumiyetle âdete, tabiata muhalif hârikalar olduğundan, aklî imkânını araştırmak lüzumsuz bir meşguliyettir. Belki mûcize mefhumumuza aykırıdır. Çünkü mûcizenin aklen imkânını araştırmak onu âdete, tabiata takrîb ve onun kabulünü teshîl etmekten başka bir şey değildir.

İnşikâku'l-kamer mûcizesinin vukuunu akla takrîb ve kabulünü temin için Enes b. Mâlik hadisinden istiâne ile şöyle bir tez de müdafaa edilerek, "Ay hakikatte iki parçaya bölünmemiştir; belki ona bakanların nazarında öyle görülmüştür" denilmiştir. Bu tezi açık bir ifade ile müdafaa eden Şah Veliyyullah ed-Dihlevî'dir. Enes b. Mâlik, hadisinde, "Mekke müşrikleri Peygamber'den bir âyet göstermesini istediler de Resûlullah onlara ayı iki parça gösterdi" dediği yukarıda görülmüştü. Mekkeliler'in ayı iki parçaya bölünmüş gördükleri muhakkak olmakla beraber ay nefsü'l-emirde ve hakikatte ikiye bölündü mü, yoksa Mekkeliler'e öyle mi gösterildi? Enes hadisinin rivayet tarzı ikinci şıkka daha müsait görülmüştür. Şeyh Muhyiddin-i Arabî'nin, Fütûhât'ında, "Mekke müşriklerinin istedikleri mûcize vukua gelmiştir. Fakat ay nefsü'l-emirde ve hakikatte öyle

7 Hasan-ı Basrî'ye nisbet edilen bu tefsir, Atâ b. Ebû Rebah'tan da nakledilmiştir. İki büyük tâbiî âlimine isnat olunan bu tefsiri istib'âd ederek büyük müfessir ve mütefekkirimiz Küçük Hamdi merhum *Hak Dîni Kur'ân Dili*'nde tevcih ederek hulâsaten şöyle diyor: Bu iki tâbiî imamı, âyette ve hadiste meşhur olan mâzideki inşikâkı inkâr etmiş değil, âyetin diğer bir delâletini tavzih ve tefsir eylemişler ve vâki olan inşikâku'l-kamer mûcizesinden ileride kamerin büsbütün yarılıp kıyametin kopacağı mânasını anlamak lüzumunu ihtar etmişlerdir ve "*se-yenşakku fi'l-kıyâme*" demekle bu sevki göstermişlerdir.

görülmüş müdür, yoksa bakanların ve onu görenlerin gözlerine mi öyle görünmüştür? Bunu araştırmak lüzumsuzdur. Bu ihtimal ancak vâkıanın hakikatte gözle görülen gibi olduğunu muhbirin haber vermesiyle müntefî olur" demesi de yukarıdaki tezi müdafaa eder mahiyettedir. Gazzâlî'nin de bu noktainazara mütemayil olduğu bildiriliyor. Bu tez de çok tehlikelidir ve mûcizenin vukuunu akla takrîb etmek isterken onu bir sihir derekesine indirmektir ki Mekke müşriklerinin iddiasıdır.

HULÂSA. İnşikāku'l-kamer bir mûcizedir, âdete muhalif bir hârikadır. Onu şöyle böyle te'vil ve tevcih etmeyerek olduğu gibi kabul gerektir.

Bu sıdk-ı nübüvvet delilini Mekkeliler'le mülhakātından gelen yolcuların gördükleri rivayet olunduğu halde, başka yerlerde görüldüğüne dair hiçbir haber rivayet olunmamıştır. Fakat başkalarının görmemeleri, hadisenin sıhhat-i vukuu hakkında bir şüphe uyandırmaz. Mûcizenin mesnedi olan kudret ve hikmet-i ilâhiyye mûcize isteyenlere göstermiş de başkalarına göstermemiş olabilir. Küre-i kamerin medârının tehâlüfü de müstakil bir sebep sayılabilir. Çünkü ay, küremiz üzerindeki bütün insanlara bir nokta üzerinde görünmüyor ki... Kürenin bir kısmında tulû' etmezden önce öbür kısmında doğuyor. Küsûf hadisesi de böyle değil midir? Kürenin bir tarafında görünür, öbür tarafında görünmez; bir tarafta küllî, öbür tarafta cüzi olur. Sonra gece vakti herkesin râsıd bir halde bulunmayıp uyur olması da bir sebep olarak zikrolunabilir.

1484

عَنْ عُرْوَةَ الْبَارِقِيِّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَعْطَاهُ دِينَارًا يَشْتَرِي لَهُ بِهِ شَاةً فَاشْتَرَى لَهُ بِهِ شَاتَيْنِ فَبَاعَ إِحْدَاهُمَا بِدِينَارٍ وَجَاءَهُ بِدِينَارٍ وَشَاةٍ فَدَعَا لَهُ بِالْبَرَكَةِ فِي بَيْعِهِ فَكَانَ لَوِ اشْتَرَى التُّرَابَ لَرَبِحَ فِيهِ.

TERCÜMESİ

el-Bârikī Urve radıyallahu anhtan şöyle rivayet olunmuştur: Bir kere Nebî sallallahu aleyhi ve sellem kendisine bir (kurbanlık) koyun alması için Urve'ye 1 dinar[8] vermişti. O da 1 dinar ile iki koyun almış, sonra bu koyunların birini 1 dinara satarak Resûlullah'a 1 dinar ve bir koyunla gelmişti. Bunun üzerine Resûlullah Urve'ye alım satımında bereket olması suretiyle dua etti ve bundan böyle Urve, toprak satın alsa ondan da herhalde kazanır oldu. {B3642 Buhârî, Menâkıb, 28.}

8 Asr-ı saâdet'te tedavül eden dinar ve dirhemler hakkında bu eserimizde 692 numaralı hadisinin izahında malumat vardır. Oraya bakınız!

İZAHI

Bu hadis de "Alâmât-ı Nübüvvet" babının hadislerindendir. Hadisin unvana mutabakat noktası da Resûlullah'ın Urve'ye hayır ve bereketle dua buyurması ve bir mûcize olarak onun da toprağa sarılsa altın olmak[9] derecesinde kazanç talihinin açılmasıdır.

Ahmed b. Hanbel'in rivayetinde şu ziyadeler vardır: Bir kere Resûlullah'a, pazara satılık bir sürü koyun geldiği arzolundu. O da bana 1 dinar vererek, ***"Ey Urve! Haydi şu sürüye git de bize bir koyun alıver!"*** buyurdu. Ben de gittim. Sürü sahibiyle pazarlık ederek ondan 1 dinara iki koyun aldım... Ahmed b. Hanbel'in rivayetinde Resûlullah'ın duasının, ***"Yâ rab! Urve'nin alım satımda hayırlaşarak el sıkmasını ona mübarek kıl!"***[10] suretinde olduğu da bildirilmiştir. Müşârün ileyh, kazanç talihinin açıklığı menkıbelerine bir numune olarak demiştir ki: Ben bir kere Kûfe suyunu satın almıştım. Ailemin yanına varmadan bu muameleden 40.000 dirhem para kazandım. Müşârün ileyhin asıl mesleği arsa alıp satmak imiş.[11]

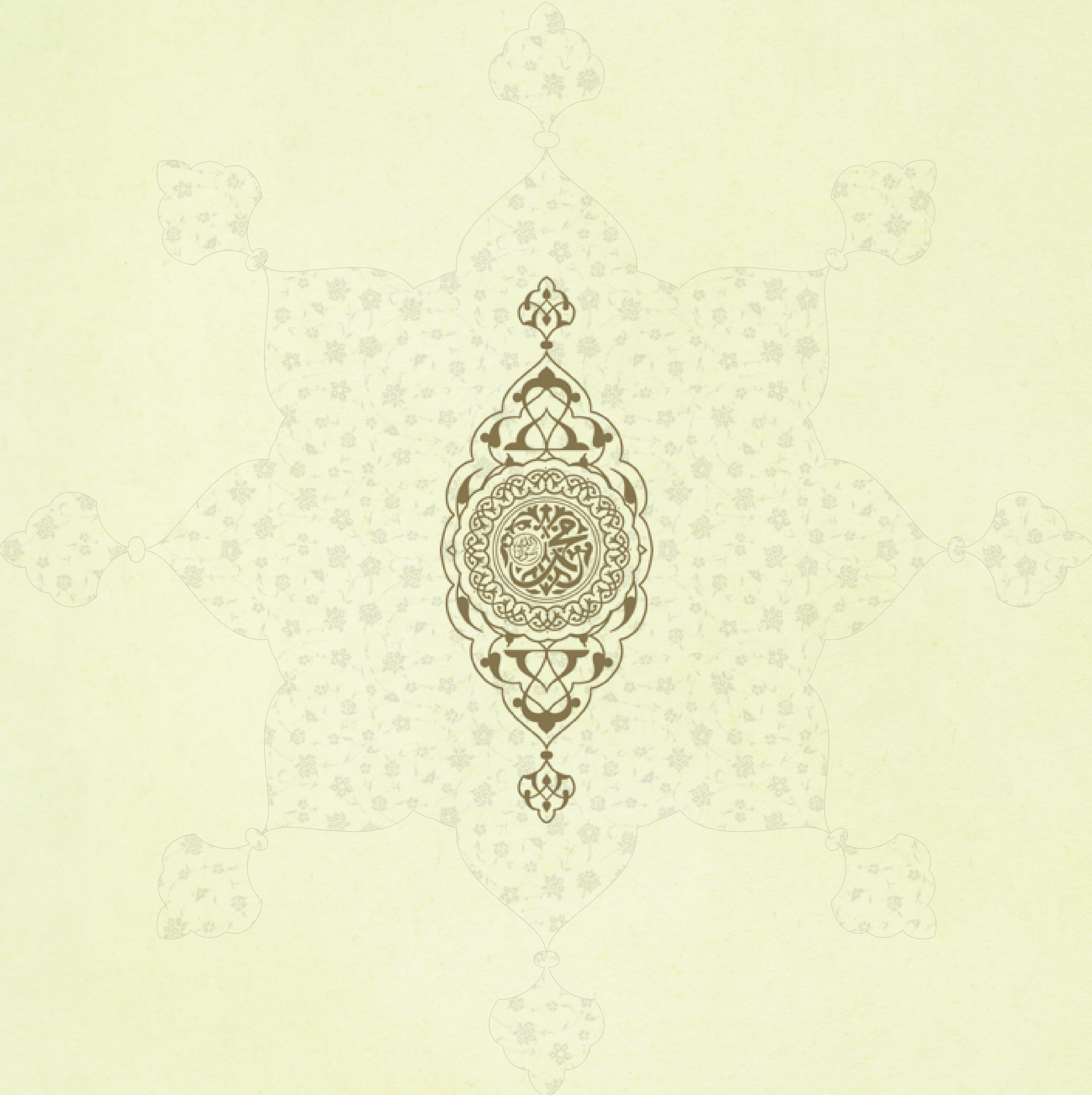
9 "Toprağa sarılsa altın olur" cümlesi Türk mesellerindendir ve hadisin son fıkrasının bedî' bir ifade tarzıdır. Bu mesel, kazanç talihi açık olan kimse hakkında irat olunur.

10 {HM19579 İbn Hanbel, IV, 376.}

11 Hadisin râvisi el-Bârıkī Urve, Ebü'l-Ca'd'dır. Peygamber efendimizin ashabının âlimlerinden idi. Kûfe'de ihtiyâr-ı ikāmet etmiştir. Kendisinden on üç hadis rivayet olunmuştur. Onlardan birisi Buhârî ile Müslim'in birlikte rivayet ettikleri bu hadistir. Kendisinden Kays b. Ebû Hâzım, Şa'bî, Semmâk b. Harb hadis rivayet etmişlerdir. Hazret-i Ömer'in hilâfeti zamanında Kûfe'ye kadı tayin olunmuştur. Şa'bî'nin rivayetine göre Urve Kûfe'nin ilk kadısıdır.

Kitâbü Fezâili Ashâbi'n-Nebî Sallallahu Aleyhi ve Sellem

كِتَابُ فَضَائِلِ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

بسم الله الرحمن الرحيم

Bu bahis Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin ashabı radıyallahu anhümün faziletleri hakkındaki hadisleri muhtevidir.

Müslümanlardan Nebî sallallahu aleyhi ve sellem ile sohbet eden yahut Resûlullah'ı gören (ve müslüman olarak ölen) kişi, Peygamber'in ashabındandır.

Fezâil, faziletin cem'idir. Fazilet nakīsanın zıddı ve rezîlenin mukabilidir ki "insana eksiklik getiren vicdanî temayüller ve hâricî hareketler"dir. Şu halde fezâil, sahibine yükseklik veren güzel huylar, dostane ve hayırhahane hal ve hareketler demek olur.

Ashab, sahbın cem'idir ve fi'l-asl masdar olan sahâbe mânasında müstâmeldir. Sahâbe, İbnü'l-Esîr'e göre, sahibin cem'idir ki hüsnü muâşeret eden yâr ve dost demektir.

Lugat ve rivayet âlimleri, sahâbenin ıstılahî medlûlünü tayin ederken onun hududunu mesleklerinin icabına göre daraltmışlar, genişletmişlerdir. Bu suretle sahâbe, müteaddit surette tarif edilmiştir. Bunlar arasında en meşhur tarif müellif Buhârî'nin yukarıdaki tarifidir. Bu tarife göre sahâbe iki kısım oluyor: Peygamber ile görüşen, Peygamber'i gören. Peygamber ile görüşmek onu görmeyi istilzam ederse de burada öyle bir mülâzeme yoktur. Çünkü Abdullah b. Ümmü Mektûm, Peygamber efendimizin bunca sohbetlerinde bulunan ve sohbeti âyetle müeyyed bulunan bir sahâbî iken gözlerindeki amâ ârızasıyla Resûlullah'ı görmek şerefine nâil olamamıştır.

Buhârî'nin bu tarifinde noksan bir cihet vardır ki biz o noksanı yukarıdaki tercümemizde kavis içinde, "müslüman olarak ölen" kaydıyla göstererek telâfi ettik. Peygamber'i görerek veya sohbet-i seniyyelerinde bulunarak müslüman olup da sonra irtidad eden kişi sahâbe değildir. Çünkü müslüman olarak ölmek de sahâbî olmanın müstakil bir şartıdır. Bu şart ile İbn Hatal, Rebîa b. Ümeyye, Mıkyes gibi dininden dönen mürtedlerin şerefli ashap câmiasından çıktıkları gösterilmiştir. Bu cihetle üçü de katl ile cezalandırılmıştır. Bazıları sohbet sırasında bâliğ olmayı ve erlik çağına ermiş bulunmayı da bir şart olarak kabul etmişlerse de rivayet ulemâsının cumhuru tarafından reddolunmuş ve Hasan b. Ali radıyallahu anhümâ gibi gençler de Peygamber'in ashabı arasına alınmıştır.

Sahâbenin tarifinde bazıları ifrat ederek, "Uzun zaman musâhabeti, bazıları bu sohbetin bir iki sene devamını, bir iki gazâda bulunmayı, bir kısmı da sohbetle beraber ahz ve

rivayeti şart kılmışlardır ki bu kayıtları iltizam edenler, sahâbe sayısını azaltmışlardır. Bazıları da bunun hilâfına Peygamber zamanına müslim olarak yetişmeyi kâfi görüp rü'yetle takyîd etmemişlerdir.

Peygamberimizi gören ve onunla musâhabe şerefine nâil olan Asr-ı saâdet müslümanları başlıca iki toplu kısma ayrılır: Muhacirler, ensar. Müellif Buhârî bu bahiste bu iki sınıftan her biri hakkında ve umumi surette nâzil ve vârit olan Kur'an'ın ve Peygamberimizin medih ve sitayişlerini zikir ve rivayet etmekle beraber hem muhacirlerin, hem de ensarın en seçme simalarına ait menkıbeleri de ayrı ayrı bablarda rivayet etmiştir.

Muhacirler, Allah için ve İslâm dininin teessüs ve teâlîsi için dâr ve diyarını bırakarak Mekke'den Medine'ye göç eden müslümanlardır. Ensar da Medineliler'dir ki Evs ve Hazrec kabileleri halkı ile bunların emanı altında bulunup bunlara tâbi olan müslümanlardır. Buhârî "Fezâil-i Ashâb" bahsine mutlak ve umumi surette ashabın medhü senâsını bildiren iki hadis ile başlar (bu hadislerin tercümeleri ve izahları bu eserimizde 1147 ve 1223 numaralarla geçti. Onlara bakınız). Sonra muhacirlerin, ensarın ve bu iki kısım ashabın sâdâtının menkıbelerini ale'd-derecât rivayet eder.

Müellif ibtidâ muhacirlere açtığı babın unvanında Haşr ve Tevbe sûrelerinin iki âyetini unvan olarak zikretmiştir. Haşr sûresinin 8. âyetinde meâlen, "(Benî Nadîr gibi köylülerden –harbedilmeyerek– sulhan alınan emvâl ve emlâkin bir payı da) *fukara muhacirlere aittir. O muhacirler ki,* (Mekke müşriklerinin zulüm ve tazyikiyle) *memleketlerinden ve mallarından, mülklerinden çıkarılmışlardır. Bu* (yoksulluğa katlanan)*lar, Allah'tan bir fazl* (yani dünyada bir geçim, âhirette sevap) *ve bir rıza ve takdir isterler ve* (hicretleriyle) *Allah'a ve resulüne yardım ederler. Bu vasıfları haiz olan muhacirler, hal ve hareketlerinde en doğru insanlardır"*[1] buyurulmuştur.

Tevbe sûresinin 40. âyetinde de buna tekaddüm eden iki âyetle beraber meâlen şöyle buyurulmuştur: *"Ey iman eden kullar! Size ne oldu ki: Allah yolunda hepiniz seferber olunuz! denilince, yerinize* (bağlanarak) *yığıldınız kaldınız? Yoksa siz, âhiretten* (vazgeçerek) *dünya hayatına razı mı oldunuz? Fakat dünya hayatının intifâı, âhiret* (hayatının yanın)*da ancak pek az bir şeydir. Eğer toplanıp seferber olmazsanız, Allah sizi çok ağrıtıp inleten bir azap ile ta'zîb eder ve sizi başka kavimle değiştirir. Siz Allah'a* (yahut) *O'nun peygamberine de hiçbir zarar yapamazsınız! Çünkü Allah, her şeye bi-hakkın kādirdir. Eğer siz ona* (peygambere) *yardım etmezseniz, Allah ona yardım* (eder ve) *etmiştir. Hani o küfredenler onu* (Mekke'den) *çıkardıkları zaman; o, iki* (yolcu)*nun biri olarak ikisi gārda iken; o, yoldaşına* (Ebû Bekir'e), *'Mahzun olma! Allah muhakkak bizimle beraberdir' deyince Allah ona nusretini göndermişti ve onu, görmediğiniz ordularla teyit buyurdu da şu küfredenlerin kelimesini*

1 لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانًا وَيَنْصُرُونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ أُولٰئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ.
{el-Haşr, 59/8.}

(şirki) *en alçak kıldı. Allah'ın kelimesi* (tevhid) *ise en a'lâdır. Çünkü Allah her şeye galiptir, her şeyi maslahata müstenittir."*[2]

Resûlullah'ın mağaradaki refikinin Ebû Bekir radıyallahu anh olduğunu Buhârî, Hazret-i Âişe, Ebû Saîd el-Hudrî, İbn Abbas radıyallahu anhümden rivayet ediyor. Hazret-i Âişe hadisi aşağıda hususi bir unvan ile ve uzun bir metin ile gelecektir. 1555 numaralı bu hicret hadisine bakınız!

Buhârî'nin yine buradaki bir rivayetine göre Ebû Bekir radıyallahu anh demiştir ki: "Biz mağarada iken aramaya çıkan müşrikler bize çok yaklaşmış, üstümüze gelmişlerdi. Ben, 'Yâ Resûlellah! Bunlardan birisi eğilip de ayaklarının altına baksa, bizi muhakkak görecektir' dedim." Resûlullah, *"Ey Ebû Bekir! Üçüncüleri Allah'*(ın kudreti ve yardımı) *olan iki kimseyi ne zannediyorsun?"* dedi.[3]

Kur'an'ın şehâdeti ve birçok sahih rivayetin delâletleriyle Hazret-i Ebû Bekir'in Resûlullah'a gārda refakati sabit bir hakikat olduğundan, ulemâ, Ebû Bekir'in şeref-i sohbetini inkârı küfür addetmişlerdir.

---

2 {et-Tevbe, 9/38-40.} يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمُ انْفِرُوا - إلى قوله تعالى - وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ.

3 {B4663 Buhârî, Tefsîr, (Tevbe) 9.}

Ebû Bekir es-Sıddîk Radıyallahu Anhın Faziletleri

[بَابُ فَضْلِ أَبِي بَكْرٍ بَعْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ]

Bu bahis Kureyş kabilesinden Abdullah b. Ebû Kuhâfe, Ebû Bekir es-Sıddîk radıyallahu anhın faziletine dair hadisleri muhtevidir.

Hazret-i Ebû Bekir, Resûl-i Ekrem efendimizden iki sene sonra Mekke'de doğmuştur. Adı Abdullah, babasının adı Ebû Kuhâfe Osman, annesi de Ümmü'l-Hayr Selmâ'dır. Her iki taraftan Kureyş kabilesine mensuptur. Yedinci batında Kâ'b'ın oğlu Mürre'de Resûl-i Ekrem'in nesebiyle birleşir.

Ebû Kuhâfe Osmân b. Âmir, Mekke'nin eşrafındandı. Oğlu Ebû Bekir'den fazla yaşamış fakat Müslümanlığı Mekke'nin fethinden sonra kabul etmiştir.

Hazret-i Sıddîk, İslâmiyet'i kabul etmesine kadar geçen otuz sekiz senelik hayatında asla içki kullanmamış, putlara tapmamış, hurafelerden kaçınmış, iffetiyle ve güzel ahlâkıyla tanınmış bir zat idi. Kendisine Resûl-i Ekrem, peygamberliğini bildirdiği zaman, derhal tereddüt etmemiş, İslâmiyet'i ilk önce kabul eden o olmuştu. Babası, annesi, evlât ve ahfadı ashâb-ı kirâmdandı. Bu fazilet başkalarına nasip olmamıştı.

Hazret-i Ebû Bekir, Resûl-i Ekrem Efendimizin ilk halifesidir. Erkekler içinde ilk müslüman olanıdır. Peygamberimizin kayınpederidir. Hazarda ve seferde Resûl-i Ekrem'in en sâdık ve en samimi arkadaşı, O'nun veziri ve müşâvir-i hâssı idi. Hazret-i Peygamber'e kemâl-i itimat ve itikadına mebnî "Sıddîk" unvanını almıştır. Resûl-i Muhterem her işini onunla müzakere ederdi. Hastalığı zamanında dahi imâmete onu tevkil etmiş ve arkasında namaz kılmıştır.

1485

عَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ أَتَتِ امْرَأَةٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَمَرَهَا أَنْ تَرْجِعَ إِلَيْهِ قَالَتْ أَرَأَيْتَ إِنْ جِئْتُ وَلَمْ أَجِدْكَ كَأَنَّهَا تَقُولُ الْمَوْتَ قَالَ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنْ لَمْ تَجِدِينِي فَأْتِي أَبَا بَكْرٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ .

TERCÜMESİ

Cübeyr b. Mut'im radıyallahu anhtan rivayete göre şöyle demiştir: Bir kere Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin huzuruna bir kadın gelmişti. (Avdet ederken) Resûlullah kadına (tekrar) müracaat etmesini emir buyurmaları üzerine, kadın sanki Resûlullah'ın vefatından kinaye ederek, "Ya ben gelir de seni bulamazsam?" diye sordu. Sallallahu aleyhi ve sellem, "Şayet beni bulamazsan Ebû Bekir'e müracaat et!" diye cevap verdi. {B3659 Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî, 5.}

İZAHI

Bu hadisi Buhârî, "Muhacirlerin Fazileti" bahsinde Ebû Bekir b. Abdullah b. Ebû Kuhâfe radıyallahu anhın menâkıbına dair açtığı bir babında rivayet etmiştir. Bundan önce müellifin bir rivayeti daha vardır ki onda da Mescid-i Saâdet'e açılan bütün kapıların açık bırakılmayıp kapatılması, yalnız Ebû Bekir'in kapısının açık bırakılması emir buyurulduğu rivayet olunmuştur.

Bu hadis uzun bir metin ile ve bu eserimizde 292 rakamıyla tercümesi geçtiği için burada tekrar alınmamıştır. Oraya bakınız!

Buhârî'nin Resûlullah'tan sonra ashâb-ı kirâm içinde Ebû Bekir radıyallahu anhın fazileti haiz bulunduğuna dair Abdullah b. Ömer'den de bir rivayeti vardır. İbn Ömer der ki, "Biz, Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin hayatı zamanında, 'Ashap içinde falan, filândan hayırlıdır, falan da filândan hayırlıdır' diye görüşürdük ve neticede Ebû Bekir'i sonra Ömer b. Hattâb'ı sonra Osman b. Affân'ı (radıyallahu anhüm) hayırlıdır derdik."

Müellifin burada Ebû Bekir'in fazileti hakkında Abdullah b. Abbas'tan da şu rivayeti vardır. Peygamber efendimiz buyurmuştur ki: ***"Muhabbeti samimi ve zevâli gayri kabil bir dost edinecek olsaydım hiç şüphesiz Ebû Bekir'i intihap ve ittihaz ederdim. Fakat o benim din kardeşim ve hazarda, seferde arkadaşımdır."*** Bir rivayette de hadisin son fıkrası, lâkin İslâm kardeşliği daha faziletlidir suretinde vârit olmuştur.[1]

Bu hadis, Abdullah b. Zübeyr'den de bir veraset meselesi münasebetiyle şöyle rivayet olunmuştur: Bir kere Kûfe ahalisinden Kûfe Kadısı Abdullah b. Utbe b. Mes'ûd, Abdullah b. Zübeyr'e bir mektup göndererek, ceddin (büyük babanın) mirası keyfiyetini sormuş da İbn Zübeyr şöyle cevap vermiş: Ebû Bekir –ki, hakkında Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, ***"Eğer İslâm ümmeti içinden bir zatı sâdık, samimi dost edinecek olsam, muhakkak onu dost edinirdim!"***– demiştir. İşte bu zat, ceddi miras hükmünde eb (baba) yerine koymuştur[2]

---

1 عن ابن عباس عن النبي صلى الله عليه وسلم قال:لو كنت متخذا خليلا لاتخذت أبا بكر. ولكن أخي وصاحبي.
{B3656 Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî, 5.}
وفي رواية ولكن أخوة الإسلام أفضل {B3657 Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî, 5.}

2 عن عبد الله بن أبي مليكة قال كتب أهل الكوفة إلى ابن الزبير في الجد. فقال أمَّا الذي قال رسول الله صلى الله عليه وسلم لو كنت متخذا من هذه الأمة خليلا لاتخذته أنزله أبًا يعنيي أبا بكر. {B3658 Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî, 5.}

ve büyük babayı baba gibi münferiden vâris kılmış, kardeşler için bir hak tanımamıştır" demiştir ki İmam Ebû Hanîfe'nin mezhebidir.

1486

عَنْ عَمَّارٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَا مَعَهُ إِلَّا خَمْسَةُ أَعْبُدٍ وَامْرَأَتَانِ وَأَبُو بَكْرٍ.

Tercümesi

Ammâr b. Yâsir radıyallahu anhtan "Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemi (ilk) gördüğümde onun beraberinde (ilk müslüman olarak) beş köle, iki kadın, bir de Ebû Bekir'den başka kimse yoktu" dediği rivayet olunmuştur. {B3660 Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî, 5.}

İzahı

Hadisin unvana mutabakat noktası, Hazret-i Ebû Bekir'in hür erkekler arasında ilk müslüman olmasıdır. Ammâr b. Yâsir'in haber verdiği ilk müslüman beş köle de Bilâl-i Habeşî, Zeyd b. Hârise, Âmir b. Füheyre –ki Ebû Bekir'in kölesidir ve efendisiyle beraber müslüman olmuştur– Ubeyd b. Zeyd, Ebû Fükeyhe –ki Safvân b. Ümeyye'nin kölesi idi.– İbn İshak'ın rivayetine göre, Ebû Fükeyhe, Bilâl-i Habeşî müslüman olduğu sırada müslüman olmuştur ve efendisi kendisini ta'zîbe başlayınca Hazret-i Ebû Bekir satın alıp âzat etmiştir. Bazı siyerciler bu listedeki Ebû Fükeyhe'nin yerine Şukrân'ı zikretmişlerdir. İki kadın da, Hazret-i Hatice ile Ümmü Eymen yahut Sümeyye'dir.

Bu hadisten İslâm dininin ilk zuhurunda, köle denilen mazlûm bir sınıfı himayeye başladığı da anlaşılmaktadır. Orta devirlerde kölelik müessesesi dünyanın her tarafında ve bugünün en müterakkî milletleri arasında bütün fecaatiyle işlerken, İslâm dini günden güne bu himayesini arttırmış ve onlara hürler gibi efendicesine bir hayat temin etmiştir. Müslümanlığın kölelik müessesesini himaye ve idame ettiği ne kadar bâtıl bir iddiadır ve menfur bir iftiradır.

1487

عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ كُنْتُ جَالِسًا عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذْ أَقْبَلَ أَبُو بَكْرٍ آخِذًا بِطَرَفِ ثَوْبِهِ حَتَّى أَبْدَى عَنْ رُكْبَتِهِ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَّا صَاحِبُكُمْ فَقَدْ غَامَرَ فَسَلَّمَ وَقَالَ يَا رَسُولَ اللهِ إِنَّهُ كَانَ بَيْنِي وَبَيْنَ ابْنِ الْخَطَّابِ شَيْءٌ فَأَسْرَعْتُ إِلَيْهِ ثُمَّ نَدِمْتُ فَسَأَلْتُهُ أَنْ يَغْفِرَ لِي فَأَبَى عَلَيَّ

فَأَقْبَلْتُ إِلَيْكَ فَقَالَ يَغْفِرُ اللّٰهُ لَكَ يَا أَبَا بَكْرٍ ثَلَاثًا ثُمَّ إِنَّ عُمَرَ نَدِمَ فَأَتَى مَنْزِلَ أَبِي بَكْرٍ فَسَأَلَ أَثَمَّ أَبُو بَكْرٍ فَقَالُوا لَا فَأَتَى إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَسَلَّمَ عَلَيْهِ فَجَعَلَ وَجْهُ النَّبِيِّ ﷺ يَتَمَعَّرُ حَتَّى أَشْفَقَ أَبُو بَكْرٍ فَجَثَا عَلَى رُكْبَتَيْهِ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ وَاللّٰهِ أَنَا كُنْتُ أَظْلَمَ مَرَّتَيْنِ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ إِنَّ اللّٰهَ بَعَثَنِي إِلَيْكُمْ فَقُلْتُمْ كَذَبْتَ وَقَالَ أَبُو بَكْرٍ صَدَقَ وَوَاسَانِي بِنَفْسِهِ وَمَالِهِ فَهَلْ أَنْتُمْ تَارِكُو لِي صَاحِبِي مَرَّتَيْنِ فَمَا أُوذِيَ بَعْدَهَا.

TERCÜMESİ

Ebü'd-Derdâ radıyallahu anhtan şöyle dediği rivayet olunmuştur: Bir kere ben, Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin yanında oturduğum sıra, bir de Ebû Bekir'in elbisesinin eteğini diz kapakları açılıncaya kadar toplayarak (telâşla) geldiği görüldü ve Nebî sallallahu aleyhi ve sellem bize, "Herhalde arkadaşınız birisiyle çekişmiş olacak" buyurdu. Sonra Ebû Bekir gelip selâm verdi ve "Yâ Resûlellah! Benimle Hattâb'ın oğlu arasında bir münâzaa vuku buldu. Fakat bu münakaşada ben Ömer'e tecavüz etmiştim. Sonra pişman oldum da Ömer'den kusurumun affını diledim. Fakat Ömer imtina etti. Ben de huzurunuza geldim" dedi. Bunun üzerine Resûlullah üç kere, "Allah seni mağfiret etsin Yâ Ebâ Bekir!" buyurdu. Sonra Ömer de bu dargınlıktan nedâmet ederek ve Ebû Bekir'in evine giderek, "Ebû Bekir burada mı?" diye sormuş. Ev halkı, "Hayır, burada değil" diye cevap vermeleri üzerine Ömer de Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin huzuruna geldi ve ona selâm verdi. Bu sırada Nebî sallallahu aleyhi ve sellem siması(nın rengi) değişmeye başladı. Hatta Ebû Bekir (Resûlullah'ın Ömer'e itâb etmesinden) korktu da iki dizi üzerine çökerek iki kere, "Yâ Resûlellah! Vallahi bu işte ben Ömer'den ziyade ileri gitmişimdir" dedi. Bunun üzerine Nebî sallallahu aleyhi ve sellem (hepimize hitap ederek), "Şüphesiz ki Allah beni size peygamber göndermişti. Bunu size tebliğ ettiğimde hepiniz beni yalanlamıştınız da (nübüvvetime yalnız) Ebû Bekir inanmıştı ve uğrumda canını, malını feda etmişti" buyurdu. Sonra Resûlullah iki kere, "Şimdi ashabım! Siz, (bu aziz) dostumu bu nisbetiyle ve bu hususiyetiyle bana bırakırsınız değil mi?" buyurdu. (Râvi Ebü'd-Derdâ' der ki), "Ebû Bekir hakkında izhar olunan bu tâzim üzerine ba'demâ onun hatırı hiç inciltilmedi."[3] {B3661 Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî, 5.}

3 Ebû Bekir radıyallahu anhın fazileti ve bütün ashap üzerine tekaddümü hakkında rivayet edilen bu hadis Peygamber'in ashabı arasındaki mütekabil hürmet ve tesanüdü de İslâm ümmeti için numûne-i imtisal bir surette ifade etmektedir.

1488

عَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ رضي الله عنه أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ بَعَثَهُ عَلَى جَيْشِ ذَاتِ السَّلَاسِلِ قَالَ فَأَتَيْتُهُ فَقُلْتُ أَيُّ النَّاسِ أَحَبُّ إِلَيْكَ قَالَ عَائِشَةُ فَقُلْتُ مِنَ الرِّجَالِ فَقَالَ أَبُوهَا فَقُلْتُ ثُمَّ مَنْ قَالَ ثُمَّ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ فَعَدَّ رِجَالًا.

Tercümesi

Amr b. el-Âs radıyallahu anhtan rivayete göre Nebî sallallahu aleyhi ve sellem Amr'ı, Zâtüsselâsil (Gazâsı için teçhiz olunan) asker üzerine kumandan nasbedip göndermişti. Râvi Amr der ki: (Bu gazâdan döndüğümüzde) Resûlullah'ın huzuruna girdim ve "Yâ Resûlellah! Ashap içinde size en sevimli kimdir?" diye sordum. Resûlullah, "Âişe'dir!" buyurdu. Ben, "Erkeklerden kimdir?" dedim. Resûlullah, "Âişe'nin babası!" buyurdu. Ben, "Sonra kimdir?" dedim. Resûlullah, "Ömer b. Hattâb" buyurdu. Sonra Resûlullah birtakım ricâlin adlarını saydı (Amr b. Âs der ki: "Resûlullah beni en sonraya bırakır korkusuyla sustum da başkalarını sormadım"). {B3662 Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî, 5.}

İzahı

Müellifin "Kitâbü'l-Megāzî"de beyanına göre bu Zâtüsselâsil Gazâsı, Lâhim ve Cüzâm Gazâsı'dır. Zâtüsselâsil adıyla da anılır. Yine müellif Buhârî'nin İbn İshak'tan rivayetine göre, Zâtüsselâsil, Belî, Uzre, Benü'l-Keyn adlarıyla anılan üç büyük kabilenin bilâd ve diyarıdır. Bu diyara Zâtüsselâsil denilmesinin müteaddit sebepleri bildiriliyorsa da bunların izahı lüzumsuzdur. Bunlar arasında en mâkul tesmiye sebebi, İslâm aleyhinde harekete geçen bu kabileler arasında sıkı bir bağlılık bulunmasıdır. Bu sefer hicretin 7. veya 8. yılının cemâziyelâhirinde vuku bulmuştu. Sebebi de İbn Sa'd'ın beyanına göre bu kabilelerin Medine'nin etrafını kuşatmak için toplanmalarıdır. Resûlullah bunu haber alınca Amr b. el-Âs'ı çağırdı. Eline bir beyaz bayrak verdi ve muhacirlerden, ensardan teçhiz edilen 300 kişilik bir kuvvet üzerine kumandan nasbederek yollandırdı. Asker içinde Ebû Bekir, Ömer gibi en yüksek simalar da vardı. Halbuki Amr b. Âs, Hâlid b. Velîd ile beraber bu sene içinde yeni müslüman olmuştu. Amr, Arap'ın dahilerinden bulunduğundan, bu tayin onu bir telif ve taltif idi. Arap'ın en cengâver bir bahâdırı olan Hâlid b. Velîd de Hazret-i Ali ile beraber Yemen'e gönderilmişti. Resûl-i Ekrem, Amr'ın kumandasındaki kuvvetin arkasından imdatçı olarak Ebû Ubeyde b. Cerrâh kumandasında 200 kişilik bir kuvvet daha gönderdi ve Ebû Ubeyde'ye Amr ile ihtilâf çıkarmamaya çalışmasını tembih buyurdu. Ebû Ubeyde, Amr'a iltihak etti. Namaz vakti imam olmak isteyince, Amr, "Ben askerin emâretini hâizim!" diye Ebû Ubeyde'yi imâmetten

menetti. Bu harpten muzaffer dönen Amr b. el-Âs, Resûlullah'ın kumandanlık tevcihinden ve muzaffer avdetinden aldığı cesaretle Peygamber'in huzurunda, "Yâ Resûlellah! En çok kimi seversiniz!" diye sormuştu ve "seni!" diye cevap verileceğini umuyordu. Fakat Resûlullah, Amr'ın içinde yanan ihtirası pek iyi bildiği için, *"Âişe'yi severim"* diye atlatmak istedi. Fakat Amr, sualinde ısrar edince ale'd-derecât ashabın büyüklerini saymaya başladı. Amr b. el-Âs baktı ki her sahâbî İslâm'daki kıdemine ve hizmetine göre, mevkiini alıyor ve kendisi sona kalıyor; Buhârî'nin "Megāzî" bahsindeki rivayetine göre, "Artık sükût etmeye mecbur oldum!"[4] diyor ki bu rivayeti tercümemizin sonunda kavis içinde gösterdik.

Buhârî'nin bu babda mevzubahis olan hadise benzer şöyle bir rivayeti daha vardır: Hazret-i Ali'nin oğlu Muhammed b. Hanefiyye[5] der ki: Bir kere babama, "Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemden sonra halkın en hayırlısı kimdir?" diye sordum. Babam, "Ebû Bekir'dir!" dedi. Ben, "Sonra kimdir?" dedim. Babam, "Ömer'dir!" dedi. Doğrusu, ben, babam Osman derse diye korktum da, "Ömer'den sonra sensin!" dedim. Babam, "Oğlum, ben, müslümanlardan bir kişi olmaktan başka bir şey değilim!" di(ye tevazu göster)di.

1489

عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عُمَرَ ﵄ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ مَنْ جَرَّ ثَوْبَهُ خُيَلَاءَ لَمْ يَنْظُرِ اللّٰهُ إِلَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ إِنَّ أَحَدَ شِقَّيْ ثَوْبِي يَسْتَرْخِي إِلَّا أَنْ أَتَعَاهَدَ ذٰلِكَ مِنْهُ فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ إِنَّكَ لَسْتَ تَصْنَعُ ذٰلِكَ خُيَلَاءَ.

TERCÜMESİ

Abdullah b. Ömer radıyallahu anhümâdan rivayete göre, bir kere Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, "Kim ki giydiği libasını kibirlenerek (yerde) sürüklerse kıyamet gününde Allah ona rahmet nazarıyla bakmaz" buyurmuştu. Ebû Bekir, "Yâ Resûlellah! Benim libasımın iki tarafından biri -ben onu sürünmekten korumazsam- muhakkak yerde sürünür (ne buyrulur?)" diye sordu. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem de, "Sen kaftanını sürüklemeyi kibirlenerek işler değilsin!" diye cevap verdi. {B3665 Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî, 5.}

---

4 {B4358 Buhârî, Megāzî, 64.}

5 Muhammed b. Hanefiyye, Hasan ve Hüseyn radıyallahu anhümâdan sonra Hazret-i Ali'nin en âlim ve en müttaki oğludur. Vâlidesi Havle bint Ca'fer b. Kays el-Hanefiyye olduğu için anasına nisbetle iştihar etmiştir.

1490

عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ رضي الله عنه أَنَّهُ تَوَضَّأَ فِي بَيْتِهِ ثُمَّ خَرَجَ قَالَ فَقُلْتُ لَأَلْزَمَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ
وَلَأَكُونَنَّ مَعَهُ يَوْمِي هٰذَا قَالَ فَجَاءَ الْمَسْجِدَ فَسَأَلَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ فَقَالُوا خَرَجَ وَوَجَّهَ هَاهُنَا
فَخَرَجْتُ عَلَى إِثْرِهِ أَسْأَلُ عَنْهُ حَتَّى دَخَلَ بِئْرَ أَرِيسٍ فَجَلَسْتُ عِنْدَ الْبَابِ وَبَابُهَا مِنْ جَرِيدٍ
حَتَّى قَضَى رَسُولُ اللهِ ﷺ حَاجَتَهُ فَتَوَضَّأَ فَقُمْتُ إِلَيْهِ فَإِذَا هُوَ جَالِسٌ عَلَى بِئْرِ أَرِيسٍ وَتَوَسَّطَ
قُفَّهَا وَكَشَفَ عَنْ سَاقَيْهِ وَدَلَّاهُمَا فِي الْبِئْرِ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ ثُمَّ انْصَرَفْتُ فَجَلَسْتُ عِنْدَ الْبَابِ فَقُلْتُ
لَأَكُونَنَّ بَوَّابَ رَسُولِ اللهِ ﷺ الْيَوْمَ فَجَاءَ أَبُو بَكْرٍ رضي الله عنه فَدَقَّ الْبَابَ فَقُلْتُ مَنْ هٰذَا فَقَالَ
أَبُو بَكْرٍ فَقُلْتُ عَلَى رِسْلِكَ ثُمَّ ذَهَبْتُ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ هٰذَا أَبُو بَكْرٍ يَسْتَأْذِنُ فَقَالَ ائْذَنْ
لَهُ وَبَشِّرْهُ بِالْجَنَّةِ فَأَقْبَلْتُ حَتَّى قُلْتُ لِأَبِي بَكْرٍ ادْخُلْ وَرَسُولُ اللهِ ﷺ يُبَشِّرُكَ بِالْجَنَّةِ فَدَخَلَ
أَبُو بَكْرٍ فَجَلَسَ عَنْ يَمِينِ رَسُولِ اللهِ ﷺ مَعَهُ فِي الْقُفِّ وَدَلَّى رِجْلَيْهِ فِي الْبِئْرِ كَمَا صَنَعَ النَّبِيُّ
ﷺ وَكَشَفَ عَنْ سَاقَيْهِ ثُمَّ رَجَعْتُ فَجَلَسْتُ وَقَدْ تَرَكْتُ أَخِي يَتَوَضَّأُ وَيَلْحَقُنِي فَقُلْتُ إِنْ يُرِدِ
اللهُ بِفُلَانٍ خَيْرًا يُرِيدُ أَخَاهُ يَأْتِ بِهِ فَإِذَا إِنْسَانٌ يُحَرِّكُ الْبَابَ فَقُلْتُ مَنْ هٰذَا فَقَالَ عُمَرُ بْنُ
الْخَطَّابِ فَقُلْتُ عَلَى رِسْلِكَ ثُمَّ جِئْتُ إِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَقُلْتُ هٰذَا عُمَرُ بْنُ
الْخَطَّابِ يَسْتَأْذِنُ فَقَالَ ائْذَنْ لَهُ وَبَشِّرْهُ بِالْجَنَّةِ فَجِئْتُ فَقُلْتُ لَهُ ادْخُلْ وَبَشَّرَكَ رَسُولُ اللهِ ﷺ
بِالْجَنَّةِ فَدَخَلَ فَجَلَسَ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ فِي الْقُفِّ عَنْ يَسَارِهِ وَدَلَّى رِجْلَيْهِ فِي الْبِئْرِ ثُمَّ رَجَعْتُ
فَجَلَسْتُ فَقُلْتُ إِنْ يُرِدِ اللهُ بِفُلَانٍ خَيْرًا يَأْتِ بِهِ فَجَاءَ إِنْسَانٌ يُحَرِّكُ الْبَابَ فَقُلْتُ مَنْ هٰذَا فَقَالَ
عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ فَقُلْتُ عَلَى رِسْلِكَ فَجِئْتُ إِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ فَأَخْبَرْتُهُ فَقَالَ ائْذَنْ لَهُ وَبَشِّرْهُ
بِالْجَنَّةِ عَلَى بَلْوَى تُصِيبُهُ فَجِئْتُهُ فَقُلْتُ لَهُ ادْخُلْ وَبَشَّرَكَ رَسُولُ اللهِ ﷺ بِالْجَنَّةِ عَلَى بَلْوَى
تُصِيبُكَ فَدَخَلَ فَوَجَدَ الْقُفَّ قَدْ مُلِئَ فَجَلَسَ وِجَاهَهُ مِنَ الشِّقِّ الْآخَرِ.

TERCÜMESİ

Ebû Mûsâ el-Eş'arî radıyallahu anhtan rivayete göre müşârün ileyh bir kere evinde abdest alıp dışarı çıkmıştı. Ebû Mûsâ (rivayetine devam ederek) der ki: "Evden çıkınca, artık bugün muhakkak Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin meclisine gitmek ve bütün gün herhalde maiyetlerinde bulunmak bana lâzımdır diye ahdettim." Râvi der ki, Ebû Mûsâ bu niyetle

Mescid(-i Saâdet)'e geldi ve Nebî sallallahu aleyhi ve sellemi sordu. Mescidde bulunanlar, "Resûlullah mescidden çıktı ve şu cihete yönelip gitti" dediler. Ben de mescidden çıkıp Resûlullah'ı sora sora peşisıra gittim. Nihayet Resûlullah'ı Erîs Kuyusu'(nun bulunduğu bosta)na girmiş buldum.[6] Ben de kapının yanına oturdum. Bu bostanın kapısı, hurma dalından yapılmıştı. Nihayet Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem kazâ-i hâcet edip abdest aldı. Ben de kalkıp Resûlullah'ın yanına vardım. Gördüm ki Resûlullah Erîs Kuyusu'na ve kuyu ağzındaki bileziğinin ortasına oturmuş ve (serinlemek için) iki baldırını açarak kuyuya sarkıtmıştı. Ben Resûlullah'a selâm verdim. Sonra geri dönüp kapının yanına oturdum ve kendi kendime, "Artık bugün ben, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin kapıcısı olurum" diye karar verdim. Bu sırada Ebû Bekir radıyallahu anh gelmişti. Kapıyı çaldı. Ben, "O kimdir?" diye sordum. "Ebû Bekir" dedi. "Biraz müsaade ediniz!" dedim. Sonra gittim, "Yâ Resûlellah! Şu bekleyen Ebû Bekir'dir; (huzurunuza gelmek için) müsaade istiyor" dedim. Resûlullah, "İzin ver ve onu cennetle müjdele!" buyurdu. Geri döndüm. Ebû Bekir'e, "Giriniz! Hem Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem seni cennetle müjdeler" dedim. Ebû Bekir girdi ve kuyu bileziğinde Resûlullah'ın sağ tarafına isabet eden yere oturdu ve baldırlarını açarak Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellemin yaptığı gibi ayaklarını kuyuya sarkıttı. Sonra ben dönüp (kapı yanındaki yerime geldim) oturdum. Ben, (evden çıkarken) kardeşimi[7] abdest alıp arkamdan bana yetişmek üzere bırakmıştım. Kardeşimi kastederek, "Allah filân hakkında hayır ve saadet kastederse şimdi o da buraya gelir" diye hatırladım. Bu sırada biri kapıyı salladı. "Kimdir o?" dedim. "Ömer b. Hattâb"dır! diye cevap verdi. "Biraz müsaade ediniz!" dedim. Sonra Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme geldim, selâm verip, "Yâ Resûlullah! Şu bekleyen Ömer b. Hattâb'dır, müsaade istiyor" dedim. Resûlullah, "İzin ver ve onu cennetle müjdele!" buyurdu. Geldim ve Ömer'e, "Giriniz ve Resûlullah seni cennetle müjdeledi" dedim. Ömer de girdi ve kuyu ağzındaki bileziğin Resûlullah'ın sol tarafına tesadüf eden yerine oturdu. O da iki ayağını kuyuya sarkıttı. Sonra ben kapı yanındaki yerime dönüp oturdum. Yine (kardeşimi hatırlıyarak), "Allah filân hakkında hayır ve saadet dilerse, o da buraya gelir (bu saadete erişir)" dedim. Yine bir adam geldi, kapıyı depretti. "Kimdir o?" dedim. "Osman b. Affân'dır" dedi. "Biraz müsaade ediniz!" dedim ve

6 Erîs, Kubâ mevkiine yakın Medine'de meşhur bir bostandır. İçindeki kuyu da bostana izâfetle Erîs Kuyusu diye anılmıştır. Hazret-i Osman'ın hilâfeti zamanında Peygamberimizden intikal edegelen hâtem-i saâdet, halifenin parmağından bu kuyuya düşmüştü.

7 Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin iki kardeşi vardı: Ebû Rühm, Ebû Bürde. Muhammed adında üçüncü bir kardeşi olduğu da söyleniyor. Bunlar arasında en meşhur olan Ebû Bürde'dir; adı da Amr'dır.

Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme gelip haber verdim. Resûlullah, "İzin ver, onu da kendisine erişecek belâ ve imtihan üzerine[8] cennetle müjdele!" buyurdu. Ben de geldim ve Osman'a, "Giriniz! Resûlullah seni, cenabınıza erişecek belâ ve musibet üzerine cennetle müjdeledi" dedim. O da girdi. Fakat kuyu bileziğini dolmuş buldu da Resûlullah'ın karşısında başka tarafa oturdu. {B3674 Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî, 5.}

1491

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ﵁ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ لَا تَسُبُّوا أَصْحَابِي فَلَوْ أَنَّ أَحَدَكُمْ أَنْفَقَ مِثْلَ أُحُدٍ ذَهَبًا مَا بَلَغَ مُدَّ أَحَدِهِمْ وَلَا نَصِيفَهُ.

TERCÜMESİ

Ebû Saîd el-Hudrî radıyallahu anhtan gelen rivayete göre Nebî sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "(Ey müstakbel müslümanlar!) Sakın ashabıma seb ve şetmetmeyiniz. (Onların şeref ve fazileti yüksektir. Bakınız!) Sizden birinin Uhud (dağı) kadar altın sadaka verdiği farzedilse, bu (muazzam sadakanın sevabı) ashaptan birinin iki avuç (hurma) sadakası (fazileti)ne erişemez. (Hatta) bunun yarısına da ulaşamaz." {B3673 Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî, 5.}

İZAHI

Bu hadis mutlak ve umumi surette ashap hakkında vârit olduğundan, bunun Ebû Bekir'in fazileti babından ziyade "Fezâilü'l-Ashâb" bahsinin başında rivayet edilmesi münasipti. *Buhârî* şârihleri ashabın umumunda Ebû Bekir de dahildir diye bir münasebet bildirmişlerse de bu da pek uzak bir tevcihtir. Hadisteki لا تسبوا "Sövmeyiniz!" hitabı, müslümanlardan sahâbî olmayanlara aittir. Binaenaleyh müstakbel müslümanlar Resûlullah'ın sağlığında hazır farzedilerek hitap edilmiş oluyor ki tercümemizde buna işaret ettik.

Hadisteki "müd", 1 sâın dörtte biri miktarında taam istiâb eder ölçektir ki Hicaz halkına ve Şâfiîler'e göre, 1 rıtl ile 1 rıtlın üçte biri miktarıdır. Iraklılar'a ve Hanefîler'e göre, 2 rıtldan ibarettir.[9] Müddün en amelî ölçüsü, iki avuç birleştirilerek hapazlamaktır. Bunun istiâb ettiği hububat miktarına müd denir. Peygamber efendimizin müddü misal ve mikyas olarak intihap ve onunla takdir buyurmaları, müddün, verilen sadaka miktarının örf ve âdette asgari haddi ve en azı olması itibariyledir.

---

8 İhbar buyurulan bu belâ ve mihnet bir mûcize olarak Hazret-i Osman'ın şehâdeti faciasıyla tahakkuk etmiştir.

9 Sâ', müd, rıtl hesapları riyâzî şekilleriyle bu eserimizde 749 numaralı hadisin izahındaki "Fıkhî Hükümler" başlığı altında ve mâba'dı sayfalarında izah edilmiştir. Oraya bakınız!

1492

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رضي الله عنه أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ صَعِدَ أُحُدًا وَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ وَعُثْمَانُ فَرَجَفَ بِهِمْ فَقَالَ اثْبُتْ أُحُدُ فَإِنَّمَا عَلَيْكَ نَبِيٌّ وَصِدِّيقٌ وَشَهِيدَانِ.

TERCÜMESİ

Enes b. Mâlik radıyallahu anhtan rivayet olunduğuna göre, Nebî sallallahu aleyhi ve sellem bir kere Ebû Bekir, Ömer, Osman (radıyallahu anhüm) ile birlikte Uhud'a çıkmıştı. Orada bulundukları sırada dağ deprendi. Bunun üzerine Resûlullah, "Ey Uhud! Uslu dur! Bil ki, üstünde bir peygamber, doğru seciyeli bir zat, iki de şehid bulunuyor" buyurdu. {B3675 Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî, 5.}

İZAHI

Uhud Medine'nin şimalinde ve 1 mil mesafede vâki bir dağdır. Uhud Harbi'ne sahne olan bu dağ, bu hadisteki gibi İslâm tarihine ait birçok hatıra ile doludur. Bunun için Peygamber efendimiz Tebük Seferi'nden Medine'ye dönüp gelirken Uhud'u görünce, "*İşte dağcağız! O bizi sever, biz de onu severiz*" sözleriyle bu dağa büyük şeref vermiştir (bu eserimizde 737 numara ile geçen hadise bakınız).

Bu hadisin rivayet tarikinin sıhhat ve kuvvetinde şüphe yoktur. Bununla beraber böyle bir sıhhat ve kuvveti haiz diğer bir tarikinde de Uhud yerinde (Hira rivayet olunmuştur. Ezcümle Müslim'in Ebû Hüreyre'den bir rivayeti, "Resûlullah Hirâ dağının üstünde Ebû Bekir, Ömer, Osman ve daha başkaları ile bulunduğu sıra..."[10] suretindedir. Hira dağı ise Mekke'de bulunduğundan bu vâkıanın hem Medine'de, hem de Mekke'de cereyan ettiğini ve bu suretle taaddüdünü kabul etmek icap eder.

Hadisteki "sıddîk" ile Ebû Bekir, "iki şehid" ile de Ömer ile Osman murat edilmiştir.

1493

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنهما قَالَ إِنِّي لَوَاقِفٌ فِي قَوْمٍ نَدْعُو اللهَ لِعُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ وَقَدْ وُضِعَ عَلَى سَرِيرِهِ إِذَا رَجُلٌ مِنْ خَلْفِي قَدْ وَضَعَ مِرْفَقَهُ عَلَى مَنْكِبِي يَقُولُ رَحِمَكَ اللهُ إِنِّي كُنْتُ لَأَرْجُو أَنْ يَجْعَلَكَ اللهُ مَعَ صَاحِبَيْكَ لِأَنِّي كَثِيرًا مِمَّا كُنْتُ أَسْمَعُ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَقُولُ كُنْتُ أَنَا وَأَبُو بَكْرٍ

10 {M6248 Müslim, Fezâilü's-sahâbe, 50.}

وَعُمَرُ وَفَعَلْتُ وَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ وَانْطَلَقْتُ وَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ فَإِنْ كُنْتُ لَأَرْجُو أَنْ يَجْعَلَكَ اللّٰهُ مَعَهُمَا فَالْتَفَتُّ فَإِذَا هُوَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ .

Tercümesi

Abdullah b. Abbas radıyallahu anhümâdan şöyle dediği rivayet olunmuştur: Ömer b. Hattâb (vefat ettiğinde ve hayır ile şehâdet) ettiğimiz sıra ben, bir cemaat içinde ayakta idim, Ömer'(in naaşı) tabutuna konmuştu. Cemaat Ömer b. Hattâb için Allah'a dua ettiler.

Birisi omuzuma dirseğini koymuş şöyle diyordu: "Ey Ömer! Allah sana rahmet etti. Ben, Allah'ın muhakkak seni, iki dostunla (Resûlullah ve Ebû Bekir'le) beraber bulunduracağını kuvvetle umuyorum. Çünkü ben, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin çok defa bir düziye, 'Ben, Ebû Bekir ve Ömer'le şöyle oldum; ben, Ebû Bekir ve Ömer'le şöyle işledim; ben Ebû Bekir ve Ömer'le şuraya gittim'' dediğini işitmiştim. Bunun için ben, Allah'ın seni (hücre-i saâdette) iki dostunla beraber bulunduracağını kuvvetle umardım." (İbn Abbas der ki:) "Bir de dönüp baktım ki bu hitâbe sahibi Ali b. Ebû Tâlib radıyallahu anhtır. {B3677 Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî, 5.}

İzahı

Buhârî bu hadisi burada Ebû Bekir'in menkıbesi olarak arzetmekle beraber aşağıda bazı farklarla beraber Ömer'in fazileti hakkında da rivayet etmiştir[11] ve hadis her ikisinin faziletine delâlet etmektedir. Fakat Ebû Bekir'in her şeyde kıdemi vardır. Burada da Peygamber efendimiz Ebû Bekir'i Ömer'e takdim ederek zikretmiştir.

Burada Buhârî Ebû Bekir'in bir menkıbesini daha rivayet etmişse de 1481 numara ile tercümesi geçen bu hadisi, müellif Zebîdî ihtisar için *Tecrîd*'e almamıştır. Oraya bakınız!

11 Oradaki metin şöyledir: ذهبت أنا وأبو بكر وعمر ودخلت أنا وأبو بكر وعمر وخرجت أنا وأبو بكر وعمر *"Ben Ebû Bekir ve Ömer'le gittim, ben Ebû Bekir ve Ömer'le girdim, ben Ebû Bekir ve Ömer'le çıktım"*. {B3685 Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî, 6.}

Ömer b. Hattâb Radıyallahu Anhın Menâkıbı

[بَابُ مَنَاقِبِ عُمَرَ بْنِ ٱلْخَطَّابِ أَبِي حَفْصٍ ٱلْقُرَشِيِّ ٱلْعَدَوِيِّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ]

Bu bahis Kureyş kabilesinin Adî b. Kâ'b şubesine mensup olan Ebû Hafs Ömer b. Hattâb radıyallahu anhın menkıbelerine dair hadisleri muhtevidir.

Hazret-i Ömer'in babası Hattâb b. Nüfeyl'dir, Kureyş'in eşrafındandır. Vâlidesi Hanteme de Hâşim b. Mugīre'nin kızıdır, Adevî'dir. Resûlullah'ın ikinci halifesi olup kendisine Peygamber efendimiz tarafından "Fârûk" lakabı ve "Ebû Hafs" künyesi bahşolunmuştur. Hamâsetin, adaletin, mülk ve millet idaresinin canlı bir örneği olan Ömer hakkında birçok siyer ve tabakat müellifi müstakil eserler yazmışlardır. Bu cihetle Peygamberimizin bu halifesinin namını şarkta, garpta tanımadık bir mütefekkir yoktur diyebiliriz ve bu kısa izah ile iktifa ederek hadislere başlıyoruz:

1494

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ رضي الله عنهما قَالَ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ رَأَيْتُنِي دَخَلْتُ الْجَنَّةَ فَإِذَا أَنَا بِالرُّمَيْصَاءِ امْرَأَةِ أَبِي طَلْحَةَ وَسَمِعْتُ خَشَفَةً فَقُلْتُ مَنْ هٰذَا فَقَالَ هٰذَا بِلَالٌ وَرَأَيْتُ قَصْرًا بِفِنَائِهِ جَارِيَةٌ فَقُلْتُ لِمَنْ هٰذَا فَقَالَ لِعُمَرَ فَأَرَدْتُ أَنْ أَدْخُلَهُ فَأَنْظُرَ إِلَيْهِ فَذَكَرْتُ غَيْرَتَكَ فَقَالَ عُمَرُ بِأَبِي وَأُمِّي يَا رَسُولَ اللهِ أَ عَلَيْكَ أَغَارُ.

TERCÜMESİ

Câbir b. Abdullah radıyallahu anhümâdan Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin şöyle buyurduğu rivayet olunmuştur: (Bir kere rüyamda) ben kendimi cennete girmiş gördüm ve orada Ebû Talha'nın karısı Rümeysâ ile karşılaştım. Bir de gürültüsüz, sâkin bir ayak sesi işittim. Ve "Kimdir bu?" diye sordum. Cibrîl, "Bilâl'dir!" diye cevap verdi. Cennette bir de (muhteşem) köşk gördüm.

Avlusunda bir câriye vardı. Ben, "Bu köşk kimindir?" diye sordum. Cibrîl, "Ömer'indir!" diye cevap verdi. Onun içine girmek ve bakmak (gezip görmek) istedim. Fakat "Ey Ömer! Senin kıskançlığını hatırladım" (diye latife etti). Bunun üzerine Ömer, "Babam, anam sana kurban olsun yâ Resûlellah! Sana karşı mı kıskancım?" diye cevap verdi. {B3679 Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî, 6.}

İZAHI

Hadiste adı geçen Ebû Talha, ensardan Zeyd b. Sehl'dir. En bahadır bir İslâm mücahididir. Peygamber efendimiz, *"Gazâ meydanında Ebû Talha'nın bir haykırması, düşman üzerinde yüz bahadır kuvvetinden daha müessirdir"* buyurmuştur.[1] Ebû Talha'nın karısı Rümeysâ'nın asıl adı, Sehle ve bir rivayete göre Rümeyle'dir. Bu kadın Enes b. Mâlik'in anasıdır deniliyorsa da yanlıştır.

Enes b. Mâlik'in anası, en sahih rivayetlere göre Ümmü Süleym'dir.[2] Şu halde Rümeysâ İbnü't-Tîn'in dediği gibi Ebû Talha'nın Ümmü Süleym'den başka bir karısı olmak icap eder.

Bu hadisin diğer bir rivayet tariki de Ebû Hüreyre rivayetiyle ve 1341 rakamıyla geçti. Oraya da bakınız!

Bu hadisten sonra Buhârî Abdullah b. Ömer'den de şu hadisi rivayet ediyor: Peygamber efendimiz buyurmuş ki: *"Bir kere uyurken bana* (bir bardak) *süt sunuldu. Ben sütü içtim, hem o kadar içtim ki, şimdi bile onun kanıklığı tırnaklarımda cereyan eder sanıyorum. Sonra* (artığımı içmesi için bardağı) *Ömer'e sundum."* Ashap, "Yâ Resûlellah! Bu rüyanızı ne ile te'vil edip yordunuz?" diye sormuşlardır. Resûlullah, *"İlim ile!"* buyurmuş.[3]

Bu hadisin bir rivayet tariki "İlim" bahsinde 73 rakamıyla tercümesi geçti. Buna ve 1481 numaralı İbn Ömer hadisine bakınız!

1495

عَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه أَنَّ رَجُلًا سَأَلَ النَّبِيَّ ﷺ عَنِ السَّاعَةِ فَقَالَ مَتَى السَّاعَةُ قَالَ وَمَاذَا أَعْدَدْتَ لَهَا قَالَ لَا شَيْءَ إِلَّا أَنِّي أُحِبُّ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ ﷺ فَقَالَ أَنْتَ مَعَ مَنْ أَحْبَبْتَ قَالَ أَنَسٌ فَمَا فَرِحْنَا بِشَيْءٍ فَرَحَنَا بِقَوْلِ النَّبِيِّ ﷺ أَنْتَ مَعَ مَنْ أَحْبَبْتَ قَالَ أَنَسٌ فَأَنَا أُحِبُّ النَّبِيَّ ﷺ وَأَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ وَأَرْجُو أَنْ أَكُونَ مَعَهُمْ بِحُبِّي إِيَّاهُمْ وَإِنْ لَمْ أَعْمَلْ بِمِثْلِ أَعْمَالِهِمْ.

1 {HM12119 İbn Hanbel, III, 112.} Bu eserimizde 637 numaralı hadisin izahına bakınız!

2 Bu eserimizde 645 numaralı hadisin izahına bakınız!

3 {B82 Buhârî, İlim, 22.}

Tercümesi

Enes b. Mâlik radıyallahu anhtan rivayet olunduğuna göre şöyle demiştir: Bir kimse Nebî sallallahu aleyhi ve selleme kıyametten sual edip, "Yâ Resûlellah! Kıyamet ne zaman kopacak?" dedi. Resûlullah ona (hakîmane bir üslûp ile), "O saate, o güne ne hazırladın?" diye sordu. Sâil, "Hiçbir şey hazırlamadım. Yalnız ben, Allah'ı ve Nebî sallallahu aleyhi ve sellemi sever (bir adam)ım!" dedi. Resûlullah da, "Öyle ise sen, sevdiklerinle beraber (bulunacak)sın!" diye müjdeledi. Enes b. Mâlik der ki: Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin bu, "Sen, sevdiklerinle berabersin!" müjdesine sevindiğimiz gibi hiçbir şey bizi sevindirmedi. Yine Enes der ki: "Ben, Nebî sallallahu aleyhi ve sellemi, Ebû Bekir'i, Ömer'i severim. Onlara olan bu aşk ve muhabbetim sebebiyle (kıyamette) onlarla beraber olacağımı (Allah'ın inayetinden) umarım. Velev ki onların hayır işlerine benzer hayır ve ibadet işlememiş olayım." {B3688 Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî, 6.}

İzahı

Bu suali soran kimsenin adını tayin hususunda müteaddit isimler bildiriliyor: Zülhüveysıra, Ebû Mûsâ el-Eş'arî, Ebû Zer el-Gıfârî o cümledendir. Şârih Aynî bu müteaddit rivayetleri telif ederek, "Soranların müteaddit olması ihtimali vardır" diyor.

Bu hadisten önce Buhârî'nin üç rivayeti daha vardır ki *Tecrîd*'e hiç alınmamıştır. Bu cihetle bunları burada Türkçemize çevirmedikçe geçemeyeceğiz.

Birincisi. Sa'd b. Ebû Vakkās'ın şu suretle rivayetidir: Bir kere Ömer b. Hattâb, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin huzuruna girmek üzere izin istemişti. Halbuki Resûlullah'ın yanında Kureyş (kabilesin)den birtakım kadınlar vardı; (bir hâcet için gelmişlerdi) Resûlullah ile konuşuyorlardı ve sesleri Resûlullah'ın sesinden yüksek bir tonda olarak çok söyleniyorlardı.[4] Ömer b. Hattâb izin isteyince bu kadınlar hemen kalktılar hicâba mübâderet ettiler. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Ömer'in gelmesine müsaade etti. Ömer, huzura girdiği sıra Resûlullah (kadınların bu haline) gülüyordu. Bunun üzerine Ömer, "Yâ Resûlellah! Allah seni meserrette daim buyursun!" temennisinde bulundu (ve nezaketle bu meserretin sebebini sormuş oluyordu). Resûlullah cevaben, *"Yanımda bulunan şu kadınların haline taaccüp ettim: Onlar senin sesini işitince acele perdeye koştular!"* buyurdu. Bunun üzerine Ömer, "Yâ Resûlellah! Siz, onların tevkīr ve tâzimine daha lâyıksınız!" dedi ve kadınlara hitaben de, "Ey nefisleri düşman olan kadınlar! Resûlullah'a tâzim etmeyip de benden mi çekiniyorsunuz?" dedi. Kadınlar da, "Evet senden çekiniyoruz! Çünkü sen, Resûlullah'tan daha yoğun sözlü ve daha katı yüreklisin" dedi-

4 O zaman henüz *"Ey müminler* (Peygamberle görüşürken) *sakın sesinizi onun sesinden üstün yükseltmeyiniz!"* {el-Hucurât, 49/2.} meâlindeki âyet-i kerîme nâzil olmamıştı.

ler.[5] Bunun (bir münakaşa halini alması) üzerine Resûlullah, *"Sus, yâ Ömer! Hayatım yed–i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki, sen bir yolda giderken şeytan, asla sana yaklaşamaz. Herhalde o, senin yolundan başka bir cihete yönelip gider"* buyurdu.[6]

İkincisi. Abdullah b. Mes'ûd hadisidir ki müşârün ileyh: "Biz müslümanlar, Ömer müslüman olunca, şerefimizle yaşar olduk!" demiştir. İbn Ebû Şeybe'nin, Taberânî'nin rivayetleri ise Buhârî'nin bu rivayetini izah eder mahiyettedir. Bunların rivayetlerine göre Abdullah b. Mes'ûd: "Ömer'in müslüman olması müslümanlar için şeref ve izzet, Medine'ye hicreti nusret, emâret ve hilâfeti de rahmet oldu. Vallahi Ömer müslüman oluncaya kadar biz müslümanlar Kâbe avlusunda açıktan açığa namaz kılmak kudret ve cesaretini gösteremiyorduk" demiştir. Siyer müelliflerinin izahına göre Hazret-i Ömer'in kudreti ve hamâseti sayesinde ilk defa müslümanlar Kâbe'nin hariminde alenî namaz kılmaya başlamışlardır.

Üçüncüsü. Abdullah b. Ömer hadisidir. Bu hadisi Buhârî şöyle sevkediyor: Hazret-i Ömer'in kölesi Ebû Hâlid Eslem der ki: Bir kere Abdullah b. Ömer benden Hazret-i Ömer'in hal ve şanına dair bazı menkıbeler anlatmamı istedi. Ben de hatırladığım bazı şeyleri haber verdim. Bunun üzerine İbn Ömer, "Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem müstesna olmak üzere ben, Ömer derecesinde güzel huylu hiçbir kimse kati surette görmedim. Resûlullah'ın vefatından Ömer b. Hattâb'ın hayatının son gününe kadar Ömer, (hilâfeti zamanındaki)[7] insanların en ciddisi ve en cömerdi idi" diye beni teyit etti.

1496

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَقَدْ كَانَ فِيمَنْ قَبْلَكُمْ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ رِجَالٌ يُكَلَّمُونَ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَكُونُوا أَنْبِيَاءَ فَإِنْ يَكُ مِنْ أُمَّتِي أَحَدٌ مِنْهُمْ فَعُمَرُ.

Tercümesi

Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin şöyle buyurduğu rivayet olunmuştur: Benî İsrâil'den sizden önce gelip geçen anlar içinde (Allah Teâlâ tarafından mülhem) öyle kimseler vardı ki, onlar

5 Kadınların ef'al-i tafdîl sîgasıyla ifade ettikleri bu söz, fiilin aslında yani yoğun sözlülük ve katı yüreklilikte Resûlullah'ın iştirakini ifade etmekle, *"Ey peygamberim! Eğer sen yoğun sözlü ve katı yürekli olsaydın senin etrafında bulunanlar dağılırlardı"* {Âl-i İmrân, 3/159.} meâlindeki âyet-i kerîmeye muhaliftir zannolunursa da öyle değildir. Çünkü bu âyetle nefyolunan, bir seciye ve bir sıfât-ı lâzime şiddet ve gılzattır. Bu ise hadiste iddia olunan ve münkeri red gibi bazı ahvalde Resûlullah'ta görülen şiddet ve gılzate münâfî değildir.

6 {B3683 Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî, 6.}

7 Hadisin ıtlakından Ömer'in Ebû Bekir'e de tafdîl-i îhâmını izâle için kavis içindeki bu kaydı koyduk.

peygamberler (pâyesinde) olmadıkları halde kendilerine haber ilham olunurdu. Eğer ümmetim içinde de bunlardan bir kimse bulunursa (ki, şüphesiz bulunacaktır) o da muhakkak Ömer'dir. {B3689 Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî, 6.}

İZAHI

Hadisin son fıkrasındaki "bulunursa" şartı, şek için değildir. Bilakis bu fıkranın mazmununu tekit içindir. Çünkü İslâm ümmeti, öbür ümmetlerin efdali olduğundan, öbürlerinde bulunan ilham ile müeyyed kimselerin İslâm ümmetinde de bulunması muhakkaktır. Bu cihetle şartın tekide delâlet ettiğine kavis içindeki kayıt ile işaret ettik.

Bu hadiste peygamber olmadıkları halde kendilerine Allah tarafından haber ilham olunduğu bildirilen zevata muhaddesûn deniliyor ki kendilerine hadiseler, vâkıalar ilham olunan kimseler demektir. Muhaddesûn unvanını, bu hadisin *Buhârî* metnindeki diğer bir rivayet tarikinden öğreniyoruz. İbn Abbas, Hac sûresinin 52. âyetine bu muhaddes lafzını ziyade ederek وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ ولا محدث suretinde okumuştur. İbn Abbas bu hususta mevzumuz olan hadise istinat etmiş olsa gerek. Şu halde muhaddes, nübüvvetin dûnunda bir vahiy ve ilham mertebesi demek oluyor ve bu yüksek pâye Hazret-i Ömer'e tevcih buyurularak taltif ediliyor.

Hazret-i Ömer, İranlı Ebû Lü'lü' tarafından zehirli bir hançerle vurularak şehid olmuştur.[8] Bu meş'um hadisenin vukuunu müteakip Abdullah b. Abbas'ın teselli yollu bir hitabesini İmam Buhârî *Sahîh*'inde mevzumuz olan hadisten sonra şu suretle rivayet ediyor ki, sahâbî hadisi olup Peygamber'in kendi hadisi olmadığı için ihtisaren *Tecrîd*'e alınmamıştır. Misver b. Mahreme'nin rivayetine göre, Ömer radıyallahu anh vurulunca elemlenmeye, endişelenmeye başlamıştı. Hemen (pek sevdiği) İbn Abbas yanına gelerek endişesini gidermek ve teselli etmek maksadıyla, "Ey emîrü'l-mü'minîn! Vaziyetten o kadar endişe etme!" demiş (ve sözüne şöyle devam etmiştir): "Ey emîrü'l-mü'minîn! Sen Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme yâr ve hemdem oldun ve ona pek güzel dostluk ettin. Sonra Resûlullah'tan –o, senden memnun olarak– ayrıldın. Ondan sonra Ebû Bekir'e arkadaş oldun; ona da pek iyi refakat ettin. Sonra Ebû Bekir'den de –o, senden hoşnut ve razı olarak– ayrıldın. Sonra Peygamber'in ve Ebû Bekir'in bunca ashabına dost oldun, bunlara da pek güzel dostluk ettin. Eğer sen (bu defa) ashaptan ayrılırsan, muhakkak onlar senden hoşnut ve razı oldukları halde ayrılacaksın!" demiştir. Bunun üzerine Ömer, "(Ey sevgilim İbn Abbas!) Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemle sohbet ve onun rıza ve memnuniyeti hakkında yâdettiğin o güzel hâtıralar zikri âlî olan Allah'ın bana bahşettiği bir minnet ve ihsanıdır. Ebû Bekir'in sohbeti ve onun memnuniyeti

---

8 Şârih Aynî'nin bildirdiğine göre Mugîre b. Şu'be'nin kölesi olan bu İranlı Ebû Lü'lü' habisi, millî bir gayretin şevkiyle Hazret-i Ömer'i sabah namazında iken böğründen vurmuştu. Hicretin 23. yılı Zilhiccesinin 26. gününe tesadüf etmişti. Bu eserimizde 1307 numaralı hadisin tercüme ve izahına da bakınız! 1305 numarayı da okuyunuz!

hakkındaki hâtıralar da zikri âlî olan Allah'ın bir minnet ve ihsanıdır ki onu bana bahşetmiştir. Benim şu andaki ıstırap ve endişem senin içindir ve senin en yakın, en sâdık dostların içindir.[9] Vallahi şu yer dolusu altınım olsa Azîz ve Celîl olan Allah'ın azabından halâs için (bir an tereddüt etmeden ve millet hukukunu ifada kusur etmek endişesiyle derhal) o altını feda ederdim" demiştir.

Buhârî'nin *Tecrîd*'e alınmayan bir rivayeti de Abdullah b. Hişâm'ın, "Biz, Nebî sallallahu aleyhi ve sellem ile beraber bulunuyorduk. Resûlullah (o cemaat içinde) Ömer b. Hattâb'ın elini tutuyor (ve ona olan meveddet ve muhabbetini izhar ediyor)du[10] suretindeki hadisidir. Eğer Ömer yüksek bir fazilet ve meziyeti haiz olmasaydı, o cemaat muvacehesinde tercihen onun elini tutarak izhâr-ı muhabbet etmezdi" demiştir.

9 Hazret-i Ömer'in Abdullah b. Abbas ile onun ashabı hakkında endişe etmesi, kendisinden sonra kopacak bir fitne ve ihtilâl sezmesinden dolayı idi ki, bu fitne Hazret-i Osman zamanında hakikaten başlayıp tevâlî etmiştir.

10 {B3694 Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî, 6.}

Osman b. Affân Radıyallahu Anhın Menâkıbı

[بَابُ مَنَاقِبِ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ]

Bu bahis Kureyş kabilesinden Ebû Amr Osman b. Affân radıyallahu anhın menkıbelerini bildiren hadisleri muhtevidir.

Hazret-i Osman'ın nesep silsilesi Resûlullah ile Abdümenâf'ta birleşir. Ebû Amr künyesidir. Ebû Abdullah, Ebû Leylâ ile künyelendiği hakkında da rivayetler vardır. Zünnûreyn lakabıyla iştihar etmiştir ki "iki nur sahibi" demektir. Resûlullah'ın kerîmesi Rukıyye'yi ve onun vefatı üzerine öbür kerîme-i nebevî Ümmü Külsûm'ü tezevvüç etmesi, bu muhteşem unvan ile iştihar etmesine vesile olmuştur. Dârekutnî'nin rivayetine göre, Hazret-i Ali'nin yanında bir kere Hazret-i Osman zikrolunduğunda, "Osman öyle yüksek bir zattır ki semâda bile Zünnûreyn diye anılır" demiştir.

Buhârî, bu babın unvanında Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin, *"Kim ki Rûme Kuyusu'nu kazdırıp vakfederse cennet onun içindir"* buyurması üzerine Hazret-i Osman'ın kazdırıp vakfettiğini, sonra da yine Hazret-i Resûlullah'ın, *"Kim ki ceyşü'l-usreyi*[1] *teçhiz ederse, onun için cennet vardır"* buyurması üzerine bu askeri Osman teçhiz ettiğini[2] muallak olarak rivayet etmiştir.

1497

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ جَاءَهُ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ مِصْرَ فَقَالَ لَهُ هَلْ تَعْلَمُ أَنَّ عُثْمَانَ فَرَّ يَوْمَ أُحُدٍ قَالَ نَعَمْ فَقَالَ تَعْلَمُ أَنَّهُ تَغَيَّبَ عَنْ بَدْرٍ وَلَمْ يَشْهَدْ قَالَ نَعَمْ قَالَ تَعْلَمُ أَنَّهُ تَغَيَّبَ عَنْ

1 Ceyşü'l-usre, Tebük Seferi için hazırlanan askerdir. Tebük Seferi bir kıtlık senesinde ve yazın en sıcak bir zamanına tesadüf ettiğinden, darlık ve güçlük seferi diye anılmıştır. Bu Tebük Seferi'nde Hazret-i Osman, 950 deve ve elli at vermek suretiyle askerin teçhizine iştirak etmiş ve Resûlullah'ın huzuruna da 1000 dinar getirip takdim eylemiştir. Tercümesi geçen 1174 rakamlı hadisin izahına da bakınız!

2 {Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî, 7 (bab başlığı).}

بَيْعَةِ الرِّضْوَانِ فَلَمْ يَشْهَدْهَا قَالَ نَعَمْ قَالَ اللهُ أَكْبَرُ قَالَ ابْنُ عُمَرَ تَعَالَ أُبَيِّنْ لَكَ أَمَّا فِرَارُهُ يَوْمَ أُحُدٍ فَأَشْهَدُ أَنَّ اللهَ عَفَا عَنْهُ وَغَفَرَ لَهُ وَأَمَّا تَغَيُّبُهُ عَنْ بَدْرٍ فَإِنَّهُ كَانَتْ تَحْتَهُ بِنْتُ رَسُولِ اللهِ ﷺ وَكَانَتْ مَرِيضَةً فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِنَّ لَكَ أَجْرَ رَجُلٍ مِمَّنْ شَهِدَ بَدْرًا وَسَهْمَهُ وَأَمَّا تَغَيُّبُهُ عَنْ بَيْعَةِ الرِّضْوَانِ فَلَوْ كَانَ أَحَدٌ أَعَزَّ بِبَطْنِ مَكَّةَ مِنْ عُثْمَانَ لَبَعَثَهُ مَكَانَهُ فَبَعَثَ رَسُولُ اللهِ ﷺ عُثْمَانَ وَكَانَتْ بَيْعَةُ الرِّضْوَانِ بَعْدَ مَا ذَهَبَ عُثْمَانُ إِلَى مَكَّةَ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ بِيَدِهِ الْيُمْنَى هٰذِهِ يَدُ عُثْمَانَ فَضَرَبَ بِهَا عَلَى يَدِهِ فَقَالَ هٰذِهِ لِعُثْمَانَ فَقَالَ لَهُ ابْنُ عُمَرَ اذْهَبْ بِهَا الْآنَ مَعَكَ.

TERCÜMESİ

Abdullah b. Ömer radıyallahu anhümâdan rivayete göre Mısırlılar'dan biri Abdullah b. Ömer'e gelerek, "Ey İbn Ömer! Uhud günü Osman, (harbe iştirak etmeyip) kaçmıştır, bilir misin?" diye sordu. İbn Ömer, "Evet!" diye cevap vermiş. Sorucu, "Onun Bedir Gazâsı'ndan da çekinip gizlendiğini de bilir misin?" demiş, İbn Ömer, "Evet biliyorum!" diye cevap vermiş. O kimse, "Osman Bey'atürrıdvân'da bulunmamıştır; bunu da biliyor musun?" demekle İbn Ömer, "Evet biliyorum!" diye tasdik etmiş (bu kimse sorgularına aldığı tasdik cevaplarını fikrine uygun bulup tahsin ederek), "Allahüekber" demiş. Bunun üzerine İbn Ömer (bu adamın yanlış düşüncelerini düzeltmek üzere), "Yâhu şöyle gel bakayım! Sana hakikati bildireyim" diye şöyle izah etmiştir: "Uhud Harbi günü Osman'ın firarı keyfiyeti: Ben çok iyi bilir, sana da bildiririm ki Cenâb-ı Hak Uhud'da bulunamamak kusurunu af ve bundan mütevellit günâhını mağfiret etmiştir.[3] Bedir Gazâsı'nda gaybûbeti ise, Osman'ın refikası olan Resûlullah'ın kızı (Rukıyye)'nin Bedir seferi sırasında ağır hasta bulunması ve Resûlullah'ın Osman'a: "Ey Osman! Senin için Bedir'de hazır bulunan bir gazi sevabı ve bir gazi ganimet sehmi vardır?" buyurup izin vermiş olması sebebiyledir.[4] Bey'atürrıdvân'da bulunamaması da (Mekke'ye vazife ile

---

3 Abdullah b. Ömer bu af ve mağfiret hususuna dair mütalaasını Âl-i İmrân sûresinin şu meâldeki 155. âyetine istinat ederek bildirmiştir. Âyette Resûlullah ile ashabından ve Ebû Süfyân ile Kureyş ordusundan bahsedilerek deniliyor ki: *"Hani o iki ordu çatıştığı* (ve birbirleriyle çarpıştığı) *gün* (Uhud günü), *içinizden* (yüzlerini çevirip) *arkalarına dönenler* (yok mu,) *işte onlar herhalde vaktiyle kazandıkları bazı hataları sebebiyle şeytan, onların ayaklarını kaydırmak istedi. Fakat muhakkak ki Allah, onların* (firar) *kusurunu affetti. Çünkü Allah hiç şüphesiz gafûrdur, halîmdir."*
Bu âyet-i kerîmede bildirilen iki cemiyet, iki ordu ile murat: 1. Peygamberle ashabı, 2. Ebû Süfyân ile Kureyş kuvvetleridir. Uhud Harbi'nin cereyan şekli ve hezimet sebepleri, kaçmayıp Peygamber'in yanında kalanların isimleri ve bu harbin neticeleri 1269 numara ile tercüme ve izahı geçen Berâ b. Âzib hadisinde izah olundu; ileride gelecek olan Uhud Gazâsı'na da bakınız!

4 Hâkim'in *el-Müstedrek*'inde Urve'den rivayetine göre Rukıyye'nin hastalığı sebebiyle Hazret-i Osman ile

gönderilmiş olmasındandır). Eğer Mekke havalisinde Osman'dan ziyade şeref ve nüfuz sahibi bir kimse bulunsaydı, muhakkak Resûlullah Osman'ın yerine onu gönderirdi. Resûlullah Osman'ı gönderip o Mekke'ye gittikten sonra Bey'atürrıdvân icra edilmişti. Osman'ın bu şerefli biattan mahrum olmaması için Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem sağ eline işaret ederek, "İşte bu, Osman'ın elidir" buyurup onunla sol eli üzerine vurdu da, "İşte bu, Osman için biattır" buyurdu.[5] Abdullah b. Ömer Mısırlı sorucuya (bu izahatı verdikten sonra), "Sana verdiğim bu cevaplarla beraber artık şimdi gidebilirsin!" dedi. {B3699 Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî, 7.}

İZAHI

Buhârî'nin mevzumuz olan İbn Ömer'in bu hadisinden önce iki rivayeti daha vardır ki bunlar Peygamber'in hadisi olmayıp sahâbî sözleridir diye müellif Zebîdî *Tecrîd*'in hiçbir bahsine almamıştır. Bu ise *Sahîh-i Buhârî*'nin tercüme ve izahı olduğunu iddia ettiğimiz eserimiz için telâfisi zaruri bir eksiklik olduğu için ve bunlardaki biri itikadî, öbürü tarihî birer kıymeti haiz bulunduklarından burada zikretmeden geçemeyeceğiz.

BİRİNCİSİ. Abdullah b. Ömer hadisidir ki şöyle demiştir: Biz, Resûlullah'ın hayatı zamanında ashap arasındaki fazilet derecelerini görüşürdük de ashaptan hiçbirini fazilette Ebû Bekir'e denk tutmazdık. Sonra Ömer'e, sonra Osman'a da müsavi ve muadil bulmazdık. Bunlardan sonra Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin diğer ashabını bırakırdık. Onların arasında fazilet farkı aramazdık.[6]

Bu hadisin zâhirine göre Hazret-i Ali'nin fazilet mukayesesine konulmaması, onun Peygamber'in üç halifesi derecesinde fazilet farkı araştırılacak bir değerde olmadığını ve belki ashabın umumu arasında ve onlara müsavi bir seviyede bulunduğunu ifade eder. Halbuki bu iddia, Ehl-i sünnet'in kati karar ve kanaatine mugayirdir. Ehl-i sünnet'e göre, Hazret-i Ali'nin de Osman'dan sonra gelen bir fazilet mevkii vardır ki bununla sair ashaba tekaddüm ve temayüz eder. Bu cihetle Tirmizî "Bu hadis sahihtir. Fakat mazmunu itibariyle garîbdir" diyor. Bu garâbeti izâle ve hadise bir vuzuh vermek için *Buhârî* şârihleri müteaddit suretle tevcih etmişlerdir. Şârih Hattâbî demiştir ki: "Asr-ı saâdet'te efdaliyet derecesi ashabın yaşlı başlı ihtiyarları arasında aranılmıştır. O ihtiyarlar ki Resûlullah onlarla İslâm'ın mühim işlerini müşâvere ve müzâkere ederdi. Hazret-i Ali ise sağlığında gençlik çağında idi. Binaenaleyh İbn Ömer bu hadisi ile Hazret-i Ali'yi horlamak, küçük

---

beraber Üsâme b. Zeyd'i de Medine'de bırakmıştı. Çünkü Rukıyye çok ağır hasta idi. Hatta Zeyd b. Sâbit, Medine'ye Bedir zaferi haberini ilk önce müjdelemek üzere geldiğinde Rukıyye vefat etmişti.

5 Bey'atürrıdvân 1164 numara ile tercümesi geçen Misver b. Mahreme ile Mervân'ın müşterek rivayet ettikleri Hudeybiye hadisinin metnine ve izahına bakınız!

6 عن عبد الله بن عمر رضي الله عنهما قال: كنا في زمن النبي صلّى الله عليه وسلّم لا نعدل بأبي بكر أحدًا ثم عمر ثم عثمان ثم تترك أصحاب النّبي صلّى الله عليه وسلّم لا نفاضل بينهم. {B3698 Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî, 7.}

görmek ve Hazret-i Osman'dan sonra gelen fazilet derecesinden tenzil etmek istememiştir. Çünkü Ali'nin mertebesi meşhurdur. Onu ne İbn Ömer, ne de ashaptan başka bir zat inkâr eder. Osman'dan sonra Ali'nin, ashabın efdali olduğunda ümmetin icmâı vardır.

İkincisi. Amr b. Meymûn hadisidir ki çok uzun bir metin ile rivayet olunan bu hadisinde Amr b. Meymûn, Hazret-i Ömer'in şehâdeti fâciasını, şûra meselesini, Hazret-i Osman'a biat keyfiyetini izah etmekte olup biz bunu bir derece ihtisar ederek nakllediyoruz:

Râvi Amr b. Meymûn der ki: Ömer vurulduğu sabah Mescid-i Saâdet'e gelmiştim. Saf içinde namaza intizar ediyordum. Benimle Hazret-i Ömer arasında Abdullah b. Abbas vardı. Ömer'in âdeti, iki saf arasından geçerken cemaate safları düzeltmelerini emreder ve saflarda intizamsızlık görmeyince mihraba geçer, iftitah tekbirini alırdı. Cemaat toplansın diye ekseriyetle ilk rek'atta sûre-i Yûsuf yahut sûre-i Nahl ya da bunlara benzer bir sûre okurdu. O sabah da bu suretle mihraba geçip tekbir aldı. Müteakiben ben, Ömer'in, "Kelp, beni katletti!" dediğini işittim ki: O anda (Ebû Lü'lü' Fîrûz denilen Mecûsî) bir Acem genci Ömer'i vurmuştu ve elinde iki yüzlü bir hançerle kaçmaya ve geçtiği saflarda sağlı, sollu rastgeldiği kimseleri vurmaya başlamıştı. Bu suretle vurduğu kimseler on dört kişiye bâliğ oldu. Bunlardan yedisi öldü. Bu kanlı vaziyeti gören müslümanlardan biri Bürnüs denilen geniş başlığını caninin başına atıp geçirdi. Cani yakalandığını anlayarak intihar etti.

Ömer yaralanınca Abdurrahman b. Avf'ın elinden tutup mihraba geçirdi. Abdurrahman hafif bir surette namaz kıldırdı. Namazdan çıkılınca Ömer, İbn Abbas'a, "Git gör bakalım beni kim vurdu?" dedi. İbn Abbas bir müddet dolaşıp geldi ve "Cani, Mugîre b. Şu'be'nin kölesidir" dedi. Ömer, "Şu sanatkâr mı?" dedi. İbn Abbas, "evet!" diye tasdik etti. Ömer, "Hay Allah canını alsın! Ben ona mâruf ile emretmiştim" dedi[7] ve "Allah'a hamdolsun ki beni Müslümanlık iddiasında bulunan bir şahsın eliyle öldürmedi!" diye müteselli oldu.

Amr b. Meymûn rivayetine devam ederek der ki: "Sonra Ömer evine kaldırıldı. Biz de beraber gittik. Denilebilir ki ashaba ve Medine halkına bundan önce bu derece elîm

---

7 İbn Sa'd'ın Zührî'ye müntehî olan sahih bir isnat ile rivayetine göre Hazret-i Ömer İslâm fütuhatının genişlemesi ve esirlerin çoğalması üzerine Medine'nin nizamı namına erlik çağına ermiş genç esirlerin Medine'ye girmelerine müsaade etmiyordu. Nihayet Kûfe Valisi Mugîre b. Şu'be'den aldığı bir mektupta yanında bulunan genç bir sanatkârı zikrediyor ve bunun demir, nakış işlerindeki maharetinden, iyi bir marangoz olduğundan ve Medineliler'in bundan istifade edeceklerinden bahsederek Medine'ye girmesine müsaade edilmesini tavsiye ediyordu. Bunun üzerine Mugîre'nin bu kölesine müsaade edildi. Mugîre buna şehrî 100 dirhem haraç kesmişti. Köle bunun ağırlığından Ömer'e şikâyet etti. Fakat Ömer kölenin sanatına göre bu haracı çok bulmadı, köle titizlenerek çıktı ve birkaç gece sonra bu suikastı yaptı. Zührî'nin rivayetine göre caninin hâmil olduğu hançer, iki başlı olup kabzası ortada imiş. Bununla halifeyi üç yerinden yaralamış. Bunlardan biri göbeği altında olup geniş bulunduğundan şehâdetine sebep olmuştur.
İran fütuhatı sırasında esir edilerek Medine'ye getirilen ve maiyetiyle beraber müslüman olan Hürmüzân'ın teşvikiyle bu cinayetin irtikâp edildiğine dair de rivayet vardır ve bu rivayette daha mühim sebep bildirilmektedir (1307 numaralı hadise ve izahına bakınız.).

bir musibet erişmemişti. Bazı kimseler yaraların tehlikeli olmadığını sanıyorlardı, bazıları da tehlikeli buluyorlardı. Yaralar tedaviye başlandığı sırada hekimler tarafından verilen bir miktar nebîzin ve sütün karnındaki cerîhadan çıkmaya başladığı görülünce vahametine herkesçe kanaat hâsıl oldu. Artık nâs takım takım geliyor ve Ömer'in mehâsinini yâdediyorlardı.

Ömer, oğlu Abdullah'ı Hazret-i Âişe'ye göndererek Resûlullah ile Ebû Bekir'in yanına defnedilmesi için de müsaade aldı.[8] Bunun üzerine ashap, "Yâ emîre'l-mü'minîn! Kendine bir halef intihap ve onu bize vasiyet et!" dediler. Ömer, "Bu işe, Resûlullah'ın kendilerinden hoşnut olarak irtihal ettiği şu altı kişiden başka lâyık ve müstehak bir kimse bulamıyorum!" dedi ve "Ali, Osman, Zübeyr, Talha, Sa'd b. Ebû Vakkās, Abdurrahman b. Avf" diye adlarını saydı[9] ve "Abdullah b. Ömer de size nezâret etsin, fakat ona bu işten çıkar bir şey yoktur. Emâret Sâ'd'a isabet ederse o, bu işin ehli ve mahallidir. İsabet etmezse, sizden hanginiz riyâsete geçerse, Sa'd'ın yardımını istesin ve istifade etsin" dedi.[10] "Çünkü ben Sa'd'ı ne aczinden ne de hiyanetinden dolayı Kûfe valiliğinden azletmedim" dedi.

Sonra Ömer kendisinden sonraki halifeye muhacirler, ensar, vilâyetler ahalisi, A'râb, ehl-i zimmet olan hıristiyanlar, yahudiler vesaire haklarında, her cemaatin hukukunu ayrı ayrı izah ederek vasiyette bulundu.

Hazret-i Ömer vefat ettikten ve defnolunduktan sonra şûra heyeti toplandı. Bu içtimâda Abdurrahman b. Avf'ın ihtilâfı azaltacak ve intihabı kolaylaştıracak amelî bir teklifi kabul edilerek bu altı kişiden üçü gönül hoşluğu ile re'ylerini içlerinden üç kişiye şu suretle tevdi ettiler: Zübeyr, Ali'ye; Talha, Osman'a; Sa'd b. Ebû Vakkās da Abdurrahman b. Avf'a bıraktı. Şimdi Abdurrahman, Ali ile Osman'a da, "Arkadaşlar! Hanginiz devlet riyâseti namzetliğinden feragat ederse, bu intihap işiyle meşgul olmayı ona tevdi edelim. Muhakkak ki Allah ve müslümanlar ona mürakıptır, şahittir. Onlar nefsü'l emirde bu işe kimin daha elverişli olduğunu şüphesiz daha iyi görürler ve bilirler" dedi. Ali ile Osman sükût ettiler. Bunun üzerine Abdurrahman, iki arkadaşına, "Öyle ise bu intihap işi ile uğraşmayı bana havale ediyor musunuz? (Çünkü ben size rekabet edecek değilim. Allah şahittir ki ben, sizin efdalinizi seçmekten ayrılmayacağım!)" dedi. Onlar da, "Evet havale ediyoruz" dediler. (Abdurrahman üç gün üç gece –uyku bile uyumaksızın– bütün halk tabakalarıyla temas ederek umum arzuyu anladı).[11] Bunun üzerine son

8 684 numaralı hadisi okuyarak, bu müsaadenin nasıl alındığına bakınız!

9 Eserimizde 684 rakamıyla tercümesi geçen hadisin izahına bakınız!

10 Şûra heyetinin altısı da aşere-i mübeşşereden yani Peygamber efendimizin kendilerini cennetle müjdelediği on büyük sahâbedendir. Geriye Saîd b. Zeyd ile Ebû Ubeyde kalıyordu. Ebû Ubeyde evvelce vefat etmişti. Saîd b. Zeyd, Hazret-i Ömer'in amcazadesi bulunduğundan intihap işinde akrabasının re'yi bulunmasını istememişti.

11 Bu ziyade, hadisin diğer rivayet tarikinden alındı.

akdedilen içtimâda Ali'nin elini tutarak, "Yâ Ali! Bilirsin ki senin Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme karâbetin ve İslâm'da kıdemin vardır. Allah şahittir ki eğer ben seni emîr intihap edersem, İslâm ümmeti üzerinde muhakkak adalet edersin. Eğer Osman'ı intihap edersem muhakkak onun da sözünü dinler, emirlerine itaat edersin!" dedi. Sonra Abdurrahman b. Avf, Osman'a dönerek Ali'ye söylediği gibi ona da söyledi. Abdurrahman her ikisinden de bu suretle ahz-ı mîsâk ettikten sonra Osman'a, "Ey Osman elini kaldır!" dedi ve Osman'a biat etti. Ali de Osman'a biat etti. Sonra kapılar açıldı, Medine halkı da girip biat ettiler.[12]

Buhârî'nin ihtisar ederek naklettiğimiz bu rivayeti "Ahkâm" bahsinde daha birtakım tafsili muhtevidir.

12 {B3700 Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî, 8.}

Ali b. Ebû Tâlib Radıyallahu Anhın Menâkıbı

[بَابُ مَنَاقِبِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ أَبِي ٱلْحَسَنِ ٱلْقُرَشِيِّ ٱلْهَاشِمِيِّ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ]

Bu bahis Ebü'l-Hasan Ali b. Ebû Tâlib –ki Kureyşî ve Hâşimî'dir– radıyallahu anhın menâkıbı hakkındaki hadisleri muhtevidir.

Ebü'l-Hasan, Hazret-i Ali'ye ailesinin verdiği bir künyedir. Resûlullah ise ona Ebû Türâb lakabını bahşetmişti. Buhârî'nin bu babında rivayetine göre, Sehl b. Sa'd'a biri gelerek, "Medine emîri şu filân kişi minberde Hazret-i Ali'yi münasebetsiz bir unvan ile zikretti" diye şikâyet etmiş. Sehl b. Sa'd, "Ne dedi?" diye sormuş. O da, "Ebû Türâb" dedi deyince Sehl b. Sa'd gülerek, "Vallahi bu lakabı Ali'ye Resûlullah verdi ve Ali'ye göre, onun bundan sevgili bir adı yoktur" demiştir.

Râvi der ki: Bu unvanı Peygamber'in Ali'ye nasıl verdiğini öğrenerek mahzûz olmak istedim de Sehl b. Sa'd'a sordum. O da şöyle anlattı, "Bir kere Ali, Fâtıma radıyallahu anhânın yanına varmış ve her nasılsa bir şeyden Fâtıma'ya darılarak mescide gidip yatmıştı. Bu sırada Fâtıma'nın yanına Resûlullah varıp, '*Amcamın oğlu nerede?*' diye sorduğunda Fâtıma, 'Mescidde' demesi üzerine Resûlullah mescide gelir ve Ali'yi arkasında ridâsı düşmüş, arkasına toprak bulaşmış bir halde yatıyor bulur. Bunun üzerine Resûlullah, *'Kalk yâ Ebâ Türâb! Kalk yâ Ebâ Türâb!'* diye Ali'nin arkasından toprağı silkmeye başlar."[1]

Hazret-i Ali'nin vâlidesi Fâtımâ bint Esed b. Hâşim'dir ki Hâşimîler arasında ilk Hâşîmî çocuk doğuran bir Hâşimî kadın olmakla meşhurdur. Fâtıma müslüman olup sahâbî kadınların büyükleri sırasına geçmiştir ve Resûlullah hayatta iken vefat etmiştir.

Müellif Buhârî bu babının unvanında Hazret-i Ali'ye hitaben edebî bir vecize halinde şerefvârit olan, أنت مني وأنا منك *"Sen bana bağlısın, ben de sana"* hadisini ta'lîkan rivayet ediyor.[2]

---

1 {B6280 Buhârî, İsti'zân, 40.} Bu hadisin muhtasar bir rivayet tariki de bu eserimizde 276 rakamıyla geçti. Oraya da bakınız!

2 {Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî, 9.} Bu hadis, uzun bir metin ile mevsûlen bu eserimizde 1158 numara ile tercüme edildi. Oraya bakınız!

"Min" edatının hadiste zikrolunan bu nevine min ittisâli denilir ki müteallikaynın medhûlüne bağlılığını ifade eder. Binaenaleyh hadisin mazmunu, "Ey Ali! İlim, karâbet, neseb cihetiyle aramızda çözülmez bir bağlılık var" demek olur. أنت مني بمنزلة هارون من موسى *"Ey Ali! Senin bana bağlılığın, Hârûn'la Mûsâ'ya ittisâli mesabesindedir"* hadisi de böyledir. Hadisin sonunda, إلّا أنه لا نبي بعدي *"Şu kadar ki benden sonra peygamber yoktur"*[3] suretindeki istisna açık surette gösterir ki Ali'nin Resûl-i Ekrem'e hadiste bildirilen nisbeti, nübüvvet cihetiyle bir ittisâl değildir.

Sonra hilâfet cihetiyle bir ittisâl ve intisap da matlup olmayıp Resûl-i Ekrem'in hayatında halef olmasıdır. Şöyle ki Resûl-i Ekrem Tebük Seferi'ne çıkarken Hazret-i Ali'ye Medine'de kalmasını ve bu seferin uzaklığı sebebiyle aile içinde bulunmasını emretmişti. Ali'ye cihaddan kalmak girân gelmesi üzerine Resûl-i Ekrem, *"Senin bana bağlılığın Hârûn'un Mûsâ'ya bağlılığı gibidir"* demişti.[4] Nasıl ki Mûsâ peygamber Tûr'a çıkarken kardeşi Hârûn'a, *"Kavmim Benî İsrâil'e halefim ol, onları gör, gözet"* demişti. Bu da hayatta halef olmaktı.

Şu halde Şîa'nın bu hadis ile istidlâl ederek, "Resûlullah vefat ettikten sonra hilâfet Hazret-i Ali'ye aitti" suretindeki iddiaları doğru değildir. Bu hadisteki hilâfet, aile hakkında bir hilâfettir, ümmet hakkında değildir.

Bundan sonra Buhârî, Hazret-i Ali'nin Hayber fâtihliğini tebşîr eden, لأعطين الراية غدا رجلا يفتح الله على يديه *"İslâm bayrağını yarın bir ere vereceğim ki Allah fetih ve zaferi onun iki eliyle müyesser kılacaktır"*[5] hadisini rivayet etmiştir ki bu hadis bu eserimizde 1236 numara ile tercüme edildi. Oraya bakınız!

1498

عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ فَاطِمَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا شَكَتْ مَا تَلْقَى مِنْ أَثَرِ الرَّحَا فَأَتَى النَّبِيَّ ﷺ سَبْيٌ فَانْطَلَقَتْ فَلَمْ تَجِدْهُ فَوَجَدَتْ عَائِشَةَ فَأَخْبَرَتْهَا فَلَمَّا جَاءَ النَّبِيُّ ﷺ أَخْبَرَتْهُ عَائِشَةُ بِمَجِيءِ فَاطِمَةَ قَالَ فَجَاءَ النَّبِيُّ ﷺ إِلَيْنَا وَقَدْ أَخَذْنَا مَضَاجِعَنَا فَذَهَبْتُ لِأَقُومَ فَقَالَ عَلَى مَكَانِكُمَا فَقَعَدَ بَيْنَنَا حَتَّى وَجَدْتُ بَرْدَ قَدَمَيْهِ عَلَى صَدْرِي وَقَالَ أَلَا أُعَلِّمُكُمَا خَيْرًا مِمَّا سَأَلْتُمَانِي إِذَا أَخَذْتُمَا مَضَاجِعَكُمَا تُكَبِّرَا أَرْبَعًا وَثَلَاثِينَ وَتُسَبِّحَا ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ وَتَحْمَدَا ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمَا مِنْ خَادِمٍ.

3 {M6217 Müslim, Fezâilü's-sahâbe, 30.}
4 {M6218 Müslim, Fezâilü's-sahâbe, 31.}
5 {B3701 Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî, 9.}

TERCÜMESİ

Ali b. Ebû Tâlib radıyallahu anhtan rivayete göre Fâtıma radıyallahu anhâ bir ara değirmen çevirmekten eline hastalık gelmişti. O sırada Nebî sallallahu aleyhi ve selleme getirilen esirlerden bir hizmetçi istemek üzere gelmişti.

Fâtıma Resûlullah'a gittiğinde onu bulamadı. Yalnız Âişe'yi buldu ve ona derdini anlattı. Nebî sallallahu aleyhi ve sellem geldiğinde Âişe, Fâtıma'nın geldiğini haber verdi.

Hazret-i Ali der ki: Bunun üzerine Nebî sallallahu aleyhi ve sellem bize geldi ve bizi yatağımızda yatarken buldu. Hemen ben kalkmaya davranırken Resûlullah bize, "Yerinizde durunuz!" buyurdu ve ikimizin arasına oturdu. Hatta ben göğsümün üstüne dokunan iki ayağının serinliğini hissettim. Sonra Resûlullah, "İyi dinleyiniz! Sizin benden istediğiniz esir hizmetçiden daha hayırlı size bir şey öğreteyim mi? Siz (gece) yatağınıza girdiğinizde otuz dört defa Allahüekber; otuz üç kere de sübhânellah dersiniz, otuz üç defa da elhamdülillâh dersiniz. Bu yolda zikir size hizmetçiden hayırlıdır!" buyurdu.
{B3705 Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî, 9.}

İZAHI

Hadisin unvana mutabakat noktası Resûlullah'ın Ali ile Fâtıma'nın yatağında yanlarına girmesi ve onları yataklarından kaldırmamak suretiyle taltif buyurmasıdır ki, taltif ve karâbetin bu derecesi hânedân-ı nübüvvetten hiçbirine nasip olmamıştır. İslâm intikadcılarının alemdârı İbn Teymiyye der ki: "Kim ki uyku uyuyacağı sırada hadiste bildirilen zikre devam ederse, ona meşakkat ve yorgunluk ârız olmaz. Çünkü Fâtıma radıyallahu anhâ çok çalışmaktan hâsıl olan yorgunluğundan şikâyet etmişti de Resûlullah tarafından ona bu yolda zikre devam etmesi tavsiye buyurulmuştu."

Bu yolda tekbir, tesbih ve tahmîdin mecmuu 100 oluyor ki *esmâ-i hüsnâ*nın sayısına müsavidir. Ancak bu, beş vakit namazları müteakip okunan tesbih, tahmîd, tekbirin tertibinden farklıdır. Namazlardan sonraki zikir hakkında vârit olan eserlerde tekbir edilmesi, tesbih ve tahmîdden sonra tâlim buyurulduğu halde burada evvel zikrolunmuştur ki bu fark, her iki zikrin edâ edildiği zaman ve mekân itibariyle derkâr olan ayrılığın neticesidir.

Tekbirlerin sayısı burada otuz dört, namazda otuz üç olmak suretiyle de bir fark vardır. Namazlarda otuz üç tekbirden sonra, لا إلاه إلّا الله وحده لا شريك له *"Lâ ilâhe illallâhü vahdehû lâ şerîke leh"* ile otuz dört olur, ve Allah Teâlâ'nın esmâ-i hüsnâsına sayıca mutabakat hâsıl olmuş bulunur.

Peygamber efendimizin pek sevdiği kızından bir köleyi esirgemesi hususuna gelince, Resûlullah'ın tebliğ buyurduğu İslâm dininin inkılâp umdeleri içinde esaretin tevlîd ettiği kölelik müessesesini kaldırmak ve hiç olmazsa bu mazlûm sınıfı hür insanların haiz olduğu medenî bir hayat hakkına nâil etmek de mühim bir madde halinde bulunuyordu. Bu böyle iken kızının kapısına bir köle bağlamak, ısrarla iddia ettiği bu inkılâp maddesine aykırı bulunuyordu.[6]

6 İslâm dininin bu mazlûm sınıfı himayesi hakkında, 1017 numaralı hadisin izahına bakınız..

Fâtıma Radıyallahu Anhânın Menâkıbı

[مَنْقِبَةُ فَاطِمَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا بِنْتِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ]

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin kızı Fâtıma radıyallahu anhânın menkıbesi.

Buhârî bu unvanında, فاطمة سيدة نساء أهل الجنة *"Fâtıma, cennet kadınlarının ulusudur"*[1] hadisini mutlak olarak rivayet ediyor. Bu hadisin mevsûlen rivayetine göre, Peygamber efendimiz ölüm hastalığında Hazret-i Fâtıma'yı çağırıp kulağına yavaşça bir şey söylemiş, Fâtıma ağlamıştı. Tekrar çağırıp gizlice bir şey daha söyleyince bu defa da gülmüştü. Hadisin râvisi Hazret-i Âişe, bu ağlamanın ve gülmenin sebebini Fâtıma'dan sordum. Bana, "Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bana ibtidâ bu hastalıktan vefat edeceğini söyledi. Ben de ağladım. Sonra bana, '*Cennet kadınlarının ulusu olmaktan hoşlanmaz mısın?*' buyurdu ve Ehl-i beyt içinde ibtidâ benim kendisini takip edeceğimi müjdeledi. Buna da güldüm, sevindim!" diye cevap verdi, diyor.[2]

Bu ciltte 1478 numaralı hadisin izahına bakınız! Hakikaten hânedân-ı nübüvvet içinde Resûlullah'tan altı ay sonra Hazret-i Fâtıma vefat etmişti. Şârih Kirmânî bu hadis ile istidlâl ederek, "Fâtıma, Hatice ile Âişe'den efdaldir" demiştir. Bu hadise göre, böyle olmakla beraber bu hususta ulemânın ihtilâfı vardır. Bu ihtilâfın hadd-i müştereki, her üçünün diğerlerine kıyasen ayrı ayrı fazilet ve rüchan cihetleri bulunmasıdır ki bunu aşağıda Hazret-i Âişe'nin menâkıbında izah edeceğiz.

Buhârî'nin bu babında rivayet ettiği hadislerden biri de Hazret-i Ebû Bekir'in, ارقبوا محمدا صلى الله عليه وسلم في أهل بيته "Ey nâs! Siz, Muhammed sallallahu aleyhi ve selleme hürmetinizi, Ehl-i beyt'i için de muhafaza ediniz!"[3] hadisidir ki, Ehl-i beyt'e ezâ etmeyiniz, sebb ü şetmetmeyiniz!" demektir. Ehl-i beyt başta Hazret-i Fâtıma olduğu halde, Ali, Hasan, Hüseyin ile Peygamber'in kadınları (radıyallahu anhüm)dür. Şîa ezvâc-ı nebevîyi Ehl-i beyt'ten saymaz. Fakat doğru değildir. Ehl-i beyt, "Peygamber'in evine nisbeti olanlar"

1 {Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî, 12 (bab başlığı).}

2 {B3715, B3716 Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî, 12.}

3 {B3713 Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî, 12.}

demek olduğuna göre, ümmehâtü'l-mü'minînin de Ehl-i beyt'te dahil bulunması icap eder. Nasıl ki إِنَّمَا يُرِيدُ اللّٰهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ [4] âyet-i kerîmesinde de Peygamberimizin kadınlarına Ehl-i beyt diye hitap edilmiştir.

Sonra Buhârî Fâtıma'nın menâkıbı babında Misver b. Mahreme'nin rivayet ettiği, فاطمة بضعة مني فمن أغضبها فقد أغضبني *"Fâtıma*(tüzzehrâ) *benden bir parçadır. Her kim onu öfkelendirirse şüphesiz beni darıltmış olur"* hadisini zikretmiştir.[5]

Peygamberimizin irtihalinden sonra Hazret-i Fâtıma'nın altı aylık kısa bir hayat müddeti içindeki yegâne vâkıa, Peygamber'in terikesine vâris olması veya olmaması meselesidir. Buhârî, Fâtıma'nın menâkıbı haberleri arasında buna dair de Hazret-i Âişe'nin şu hadisini rivayet ediyor. Hazret-i Âişe der ki: Resûlullah'ın vefatı üzerine, Fâtıma radıyallahu anhâ Ebû Bekir'e haber gönderip Cenâb-ı Hakk'ın Resûlullah'a fey' yani harpsiz ganimet olarak bahşettiği Medine civarındaki Benî Nadîr, Fedek hurmalıklarıyla, Hayber hurmalıklarının humusunun bakiyesinden isabet eden mirasını istemişti. Ebû Bekir, Resûlullah, "*Biz enbiya cemaatinin terikesi vâris olunmaz, biz ne mal bırakırsak sadakadır* (mülkiyeti beytülmâle ait vakıftır)"[6] buyurduğunu rivayet ederek, "Şimdi bu vakıf maldan âl-i Muhammed yiyerek istifade edebilirler, bundan fazla tasarruf hakları yoktur. Vallahi ben, Peygamber'in bu vakıfları üzerinde kendi hayatı zamanında câri olan teamülden hiçbir cihetini tağyîr edemem. Peygamber'in bu mallar üzerindeki muamelesi gibi muamele ederim" dedi.[7] (Fâtıma'nın vefatından sonra) Ali de bunun böyle olduğuna şehâdet edip, "Ey Ebû Bekir! Esasen biz senin faziletini biliriz" diyerek Resûlullah'a olan karâbetlerini

---

4 el-Ahzâb 33/33.

5 {B3714 Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî, 12.} Yakında tercümesi gelecek olan 1503 rakamlı hadise bakınız.

6 {B3712 Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî, 12.}

7 Buhârî'nin "Humus" bahsindeki bir rivayet tarikinde meâlen, "Bunun üzerine Fâtıma darılarak Ebû Bekir'i bırakıp gitti ve bu ayrılığı vefatı zamanına kadar devam etti ki, altı aylık bir hayattan ibaret idi" deniliyor.
Biz bu ziyade rivayeti burada nakletmekle şunu bildirmek isteriz ki, Fâtıma'nın halifeye darılıp onu bırakması, görüşmemek ve selâmlaşmamak suretiyle haram olan bir dargınlık değildi. Belki râvi "Peygamber'in vefatından sonra Fâtıma yaşadığı altı ay zarfında kendi evine çekilmiş, bir daha ne Ebû Bekir'i, ne de başkalarını ziyarete çıkmıştı" demek istemiştir. Râvinin maksadı bu olduğunun delili ise Şa'bî tarikiyle gelen şu rivayettir: Hazret-i Fâtıma'nın darılması üzerine Ebû Bekir, "Ey Peygamber'in nûr-ı dîdesi aziz kızım! Bana darılmayınız. Eğer bir deliliniz varsa onu bildiriniz! Seni en doğru ve en emin olduğun için derhal kabul edeyim!" demiş ve her ikisi birbirlerinden hoşnut ve razı olarak ayrılmışlardır. Beyhakî'nin Şa'bî'den gelen diğer bir rivayet tarikinde de deniliyor ki: Hazret-i Fâtıma hastalanınca Ebû Bekir ziyaretine gelerek izin istemiş, Ali de arzetmişti. Fâtıma, "Sen izin vermek arzu ediyorsan buyursun" demiş. Halife huzura girdiğinde ezcümle, "Ey Fâtıma! Vallahi ev, mal, aile, akraba gözümde değildir. Ancak gayem Allah'ın, Resûlullah'ın ve Ehl-i beyt'in rızalarını kazanmaktır" demiş ve birbirlerinden hoşnut ve razı olmuşlardır.
Şârih Aynî bu rivayeti naklettikten sonra, "Râvi Şa'bî'nin bu haberi Hazret-i Ali'den işitmiş olduğu pek açıktır. Bu babda rivayet edilen bunca haberler arasında en iyi ve en kuvvetli bir rivayettir" diyor.

yâdetti. Ebû Bekir de, "Hayatım yed-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki bence Resûlullah'ın hânedanına hizmet, akrabama muavenetten çok sevimli ve hayırlıdır!" dedi.[8]

CA'FER B. EBÛ TÂLİB RADIYALLAHU ANHIN MENÂKIBI

Müellif Buhârî, Ca'fer b. Ebû Tâlib'in menâkıbı hakkında Peygamber efendimizin, ***"Ey Ca'fer gerek hilkatin, gerek ahlâkın cihetiyle bana benzersin!"*** diye taltif buyurduğunu rivayet ediyor ki bu eserimizde 1158 numara ile geçen bu hadisi Zebîdî merhum ihtisâren burada *Tecrîd*'e almamıştır. Oraya bakınız!

Buhârî'nin bu babda Ebû Hüreyre'den de Ca'fer'in sehâsı ve ashâb-ı Suffe'ye[9] olan in'âm ve ihsanı hakkında da bir rivayeti vardır.

ZÜBEYR B. AVVÂM RADIYALLAHU ANHIN MENÂKIBI

Zübeyr Kureyş'tendir. Nesebi Resûlullah'ın nesebi ile Kusay'da birleşir. Vâlidesi Abdülmuttalib'in kızı Safiyye'dir ki Peygamberimizin halası oluyor. Cennetle müjdelenen on zattan biridir. On altı yaşında müslüman olmuş, ibtidâ Habeşe'ye, sonra Medine'ye hicret etmiştir ve bütün gazâlarda bulunmuştur. Zevcesi, Hazret-i Âişe'nin hemşiresi Zâtünnitâkayn Esmâ radıyallahu anhâdır.[10]

1499

عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ الزُّبَيْرِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ كُنْتُ يَوْمَ الْأَحْزَابِ جُعِلْتُ أَنَا وَعُمَرُ بْنُ أَبِي سَلَمَةَ فِي النِّسَاءِ فَنَظَرْتُ فَإِذَا أَنَا بِالزُّبَيْرِ عَلَى فَرَسِهِ يَخْتَلِفُ إِلَى بَنِي قُرَيْظَةَ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا فَلَمَّا رَجَعْتُ قُلْتُ يَا أَبَتِ رَأَيْتُكَ تَخْتَلِفُ قَالَ أَوْ هَلْ رَأَيْتَنِي يَا بُنَيَّ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ يَأْتِ بَنِي قُرَيْظَةَ فَيَأْتِينِي بِخَبَرِهِمْ فَانْطَلَقْتُ فَلَمَّا رَجَعْتُ جَمَعَ لِي رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَبَوَيْهِ فَقَالَ فِدَاكَ أَبِي وَأُمِّي.

TERCÜMESİ

Abdullah b. Zübeyr radıyallahu anhümâdan rivayete göre şöyle demiştir: Ahzâb (Hendek Gazâsı) günü ben, Ebû Seleme'nin oğlu Ömer ile beraber (çocuk olduğumuzdan, Peygamber'in) kadınlar(ın)ın yanında bulunduk. Bir de

---

8 Peygamberimizin terikesine dair olan bu hadisin Hazret-i Ömer zamanına ait olan safhası da bu eserimizde 1288 rakamıyla geçti. Tercümesiyle beraber izahına bakınız! Yine tercüme ve izahı geçen 1173 numaralı Ebû Hüreyre hadisine de bakınız!

9 Bu eserimizde 1031 numaralı hadisin izahında yer alan "Suffe" ile ilgili dipnotu okuyunuz!

10 Bu eserimizde 1066 numaralı hadisin izahında bir hal tercemesi vardır. Oraya bakınız!

baktım ki (babam) Zübeyr, atının üstünde iki üç kere Benî Kurayza'ya gidip geliyor. Ben (evimize) dönüp geldiğimde babama, "Ey baba! Ben seni Benî Kurayza'ya gidip gelirken gördüm" dedim. Babam, "Yavrucuğum! Sen beni (öyle) gördün mü?" dedi.

Ben de "evet!" dedim. Babam (bu hareketinin sebebini bildirerek) dedi ki, "Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, Benî Kurayza'ya kim gider de onların (vaziyeti) haberiyle bana gelir, (bildirir?)" dedi. Ben de (icâbet edip) gittim. Gelince Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, bana babasıyla anasını bir arada yâdederek, "Zübeyr, babam anam sana kurban olsun!" buyurdu. {B3720 Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî, 13.}

İZAHI

Hadisin râvisi Abdullah b. Zübeyr,[11] Hendek Harbi sırasında altı yaşını birkaç ay geçmişti. Bununla sagīrin rivayetinin sıhhatine istidlâl olunur. Hadiste adı geçen Ebû Seleme'nin adı, Abdullah b. Esed'dir. Zevcesi Ümmü Seleme ile beraber Habeşe'ye hicret etmişlerdi. Ebû Seleme'nin Habeşe'de vefatı üzerine Ümmü Seleme gelmiş ve Resûlullah tarafından ezvâc-ı nebevî i'dâdına konularak taltif buyurulmuştur.

Hadiste adı geçen Ömer, Ümmü Seleme'nin ilk zevcinden olan dört çocuğundan biridir.[12]

Bu Abdullah b. Zübeyr hadisinin Câbir'den gelen bir rivayet tariki 1205 numara ile tercüme edilmişti (oraya bakınız!). Oradaki rivayette Ahzâb günü Resûl-i Ekrem'in, *"Benî Kurayza'dan bana kim haber getirir?"* diye bu ağır vazifeye daveti iki defa ve başka bir rivayete göre, üç defa vuku bulmuş, üçünde de Zübeyr radıyallahu anh icâbet etmiştir. Buradaki hadisten de gidip gelmenin tekerrür ettiği anlaşılıyor. Câbir rivayetinin bir farkı da Hazret-i Zübeyr'in Benî Kurayza'daki vazifesinden geldikten sonra Resûlullah'ın, إنّ لكل نبي حواري وحواري الزبير *"Her peygamberin hâlis bir muavini ve yardımcısı vardır. Benim samimi muavinim ve dostum da Zübeyr'dir"*[13] buyurduğu suretinde rivayet olunmasıdır ki müellif Buhârî burada bu rivayete İbn Abbas'ın, "Zübeyr, Resûlullah'ın havarisidir yani en hâlis muavini ve en samimi dostudur"[14] sözüyle işaret etmiştir. Müellif kendisi de bu havari kelimesinin Îsâ peygamberin ashabına, beyaz elbise giydikleri için denildiğini kaydetmiştir.

Ahzâb (Hendek) Harbi Kureyş ile idi. Fakat Benî Kurayza da nakz-ı ahd ederek Kureyş'e iştirak etmişti. Bu cihetle müslümanların vaziyeti çok güçleşmişti. Resûl-i Ekrem

11 Bu eserimizde "Haccın Vücubu ve Fazileti"ne dair bölümün baş tarafında bir hal tercemesi vardır. Oraya bakınız!

12 Bu karı kocanın hal tercemeleri için 728 numaralı hadisin izahına bakınız!

13 {B4113 Buhârî, Megāzî, 30.}

14 {B4665 Buhârî, Tefsîr, (Tevbe), 9.}

Benî Kurayza yahudilerinin vaziyetini sık sık anlamak istiyordu. Bu çok müşkül vazifeyi gören Zübeyr hazretleri hiç şüphesiz ashabın cesur bahadırlarından biridir. Buhârî'nin râvilerinden Dâvûdî der ki: Resûlullah'ın babasını, anasını cemederek feda olsun diye tebcil buyurduğu zat, ashap arasında ikidir: Zübeyr, Sa'd b. Ebû Vakkās. Uhud Harbi'nde de Resûlullah keman-keşlerin alemdarı olan Sa'd'a mütemadiyen ok uzatarak ve *"At yâ Sa'd! Babam, anam sana feda olsun!"* demişti.[15] Diğer ashabı ise yalnız babasını yahut yalnız anasını feda ile tebcil buyurmuştur. Şu da bilinsin ki bu cümle, bir dua veya bir haber değildir, tebcil için irat olunan bir kelimedir.

Müellif Buhârî bu babında İbn Avvâm'ın bir menkıbesini daha rivayet ederek Mervân b. Hakem'in şöyle dediğini bildiriyor: Hazret-i Osman hilâfeti zamanında Medine'de salgın bir halde hüküm süren şiddetli bir ruâm hastalığına[16] tutulmuştu. Hatta onu haccetmekten menetmişti ve ölüm endişesiyle vasiyet etmeye başlamıştı. Bugünlerde yanına Kureyş'ten bir kimse geldi de, "Ey emîrü'l-mü'minîn! Yerinize bir halife tayin ediniz!" dedi. Osman, "Herkes onu söyledi" dedi. O kimse de, "Evet öyle söylüyorlar!" diye teyit etti. Osman, "Kimin istihlâf olunmasını söylüyorlar?" diye sorunca, o kimse sükût etti. Râvi Mervân der ki: "Osman'ın yanına başka biri de gelmişti. Zannedersem kardeşim Hâris idi. O da, 'Ey emîrü'l-mü'minîn! Yerinize bir halef tayin etseniz!' dedi ve bu teklif üzerine yukarıdaki muhâvere şeklinde görüşüldü. En sonu Osman, 'Kimin istihlâf olunmasını söylüyorlar?' diye sorunca, o da sükût etti." Bu defa Osman kendisi, "Zannedersem Zübeyr'i söylemişlerdir" demesi üzerine Hâris, "evet" diye tasdik etmekle, Osman, "Hayatım yed-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki, şüphesiz Zübeyr, benim faziletkârlıklarını hatırladığım kimselerin en hayırlısıdır ve Resûlullah'a en sevimli olanıdır" demiştir.

Buhârî bu babında, Zübeyr'in Yermük Harbi'ndeki[17] bir kahramanlığını oğlu Urve'den şöyle rivayet ediyor: "Yermük Harbi'nde mücahidler Zübeyr'e (İslâm kahramanlığının sembolü addederek), 'Ey Zübeyr! Haydi bakalım, Rumlar'a saldırsana? Biz de seninle beraber saldırırız' demişlerdi. Zübeyr amansız hamleleri sırasında omuz kökünden iki geniş yara almıştır. Bu iki yaranın arasında da Bedir Harbi'nde yediği bir darbenin çukurluğu vardı. Ben çocuktum, bu üç darbenin yerlerine parmağımı sokarak oynardım" demiştir. Zübeyr radıyallahu anh Cemel Vak'ası'nda şehid olmuştur.

TALHA B. UBEYDULLAH RADIYALLAHU ANHIN MENÂKIBI

Hazret-i Talha da Kureyş'tendir. Nesebi, Peygamber'in nesebiyle Mürre b. Kâ'b'da birleşir. Ebû Bekir'in delâletiyle İslâm'ın ilk günlerinde müslüman olmuştur.

15 {B4055 Buhârî, Megâzî, 18.}

16 Ruâm burundan kan boşanmasını tevlid eden bir hastalıktır.

17 Yermük, Şam mülhakatından bir nahiyenin adıdır. Rumlar'la müslümanlar arasında cereyan eden ve müslümanların çok şanlı bir zaferiyle sona eren muharebe burada vuku bulduğundan bu muazzam harp Yermük Harbi diye anılmıştır.

1500

عَنْ طَلْحَةَ بْنِ عُبَيْدِ اللهِ رضي الله عنه قَالَ لَمْ يَبْقَ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي بَعْضِ تِلْكَ الْأَيَّامِ الَّتِي قَاتَلَ فِيهِنَّ غَيْرِي وَغَيْرُ سَعْدٍ.

Tercümesi

Talha b. Ubeydullah radıyallahu anhtan rivayete göre şöyle demiştir: (Uhud Seferi'nde) harbin kızıştığı öyle saatler oldu ki: O zamanlarda Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin maiyetinde benimle Sa'd b. Ebû Vakkās'tan başka kimse kalmadı. {B3722, B3723 Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî, 14.}

1501

وَعَنْهُ رضي الله عنه أَنَّهُ وَقَى النَّبِيَّ ﷺ بِيَدِهِ فَضُرِبَ فِيهَا حَتَّى شَلَّتْ.

Tercümesi

Yine Talha radıyallahu anhtan rivayete göre Talha, (Uhud Harbi'nde) Nebî sallallahu aleyhi ve sellemi eliyle (düşman taarruzundan) sıyânet etmiş ve (bu sırada) eli, (bir ok isabet ederek) yaralanmış, nihayet çolak olmuştur. {B3724 Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî, 14.}

İzahı

Ebû Dâvûd et-Tayâlisî'nin *Müsned*'inde rivayetine göre, Ebû Bekir: "Uhud Harbi'nde biz, Talha'nın yanına geldiğimizde onu yetmiş bu kadar yerinden yaralanmış bulduk. Bu sırada şehâdet parmağı da düşmüştü" demiştir.

Peygamberimiz Talha'yı çok severdi. Onu göremeyince, *"Ne oldu ki ben o melih, fasih dostumuzu göremiyorum!"* buyururdu.[18] Ona "feyyâz, Talhatü'l-hayr, Talhatü'l-cûd" lakaplarını vermiştir. Cemel Vak'ası'nda şehid olmuştur.

Hazret-i Ali, Talha'nın vurulduğunu duyunca çok ağlamış, sonra, "Ey Talha! Benim ve senin şu âyette bildirilen bahtiyar müttakilerden olmamızı temenni ederim" demiştir: *"Biz, cennetteki müttakilerin gönüllerindeki* (birbirlerine besledikleri) *kin ve husumeti çıkarmışızdır. Bir halde ki, hepsi kardeş olarak karşılıklı tahtlar üzerinde otururlar* (birbirlerinden yüz çevirmezler)".[19]

---

18 {İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, XXV, 94.}

19 {el-Hicr, 15/47.} وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ إِخْوَانًا عَلَى سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ.

SA'D b. EBÛ VAKKĀS RADIYALLAHU ANHIN MENÂKIBI

Müellif Buhârî, *Sahîh*'inin metninde Sa'd'ın Benî Zühre'den olduğunu, Benî Zühre'nin de Resûlullah'ın dayıları bulunduğunu kaydeder. Çünkü Resûlullah'ın vâlidesi Hazret-i Âmine, Benî Zühre'den'di. İbn Ebû Vakkās'ın asıl adı Mâlik b. Vehb'dir ve Kilâb b. Mürre'de Peygamber'in neseb silsilesiyle birleşir. Sa'd, aşere-i mübeşşeredendir ve İslâm'a ilk girenlerin yedincisidir. İslâm'da Allah yolunda ilk ok atan Sa'd'dır ve Fârisü'l-İslâm denilmekle meşhurdur. Irak ve İran üzerine hareket eden muazzam ordunun başkumandanı olarak pek büyük fütuhata mazhar olmuştur. Aşere-i mübeşşere içinde en son vefat eden Sa'd'dır. Bakī'a defnolunmuştur.

1502

عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ ﵁ قَالَ جَمَعَ لِي النَّبِيُّ ﷺ أَبَوَيْهِ يَوْمَ أُحُدٍ.

TERCÜMESİ

Sa'd b. Ebū Vakkās radıyallahu anhtan rivayete göre müşârün ileyh: Nebî sallallahu aleyhi ve sellem Uhud günü beni taltif ve tebcil için babasıyla anasını birlik yâdederek, "(Babam, anam sana kurban olsun!)" buyurdu demiştir.
{B3725 Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî, 15.}

İZAHI

Bu hadisten sonra Buhârî'nin iki tarik ile rivayetine göre Sa'd b. Ebû Vakkās kendisinin İslâm'a girenlerin üçüncüsü olduğunu söylemiştir. Halbuki yukarıda bildirdiğimiz veçhile yedincidir. İbn Abdülberr'in *el-İstîâb*'da beyanına göre Sa'd, ilk müslüman olan altı kişiden sonra yedinci olarak müslüman olmuştur. Müslüman olduğunda on yedi yaşında idi. O sırada henüz namaz farz kılınmamıştı. İslâm'a girmesine de Ebû Bekir delâlet etmişti. Birkaç hadis önce 1486 numara ile tercümesi geçen Ammâr b. Yâsir hadisinde de müşârün ileyh, "Ben Resûlullah'ı ilk gördüğümde maiyetinde müslüman olarak beş köle, iki kadın, bir de Ebû Bekir bulunuyordu" demişti. Şu halde Sa'd'ın üçüncü müslüman olması sözü, erkek, hür, bâliğ olarak müslüman olanların üçüncüsü olarak tevcih olunabilir ki: Resûlullah birinci, Ebû Bekir ikinci, Sa'd üçüncü olmuş olur. Müslümanlığın ilk günlerinde müslümanların gizli bir cemiyet halinde yaşamış olmalarına göre, Sa'd'ın, kendisine delâlet eden Ebû Bekir ile Resûlullah'tan başka kimseyi tanımamış bulunması ve bu itibarla kendisini üçüncü saymış olması çok muhtemeldir. Diğer taraftan beş köle ile Ebû Bekir altı olur, Sa'd da yedinci gelir. Her ne olursa olsun Hazret-i Sa'd müslümanların en kadim simalarından biridir.

Bundan sonra Buhârî, yine Sa'd b. Ebû Vakkās'tan, "Ben, Allah yolunda ok atmış olan Arap mücahidlerinin muhakkak ki birincisiyim"[20] dediğini rivayet ediyor ki bu da Sa'd için büyük bir menkıbedir. Bütün inkılâplarda, bütün içtimaî hareketlerde ilk faaliyet, sahibi namına tarihin kaydettiği yüksek bir şereftir. Bu ilk okun nerede ve ne zaman atıldığına gelince, Medine'ye hicretin 1. yılında Peygamber efendimiz, Ubeyde b. Hâris[21] kumandası altında muhacirlerden altmış kişilik bir süvari müfrezesi tertip etmişti. Bu mücahidler içinde Sa'd da bulunuyordu. Bu seriyye Râbiğ[22] vadisine gönderilmişti. Ebû Süfyân idaresinde Şam'dan gelmekte olan bir kervan vurulacaktı. Bu harp, müslümanları dâr ve diyarından uzaklaştıran Kureyş ile müslümanların ilk teması idi. Resûlullah bu müfrezeye bir bayrak da vermişti ki bu da müslümanların ilk bayrağı oluyordu. Ubeyde, Ebû Süfyân ile karşılaştığında ilk oku Sa'd b. Ebû Vakkās atmıştı ki bu, İslâm şeref ve şehâmetini i'lâ eden İslâm tarihi harp ve cihadının ilk oku idi.

ESHÂR-i NEBÎ SALLALLAHU ALEYHİ ve SELLEM

Eshâr, sıhrin cem'idir. Sıhr "kadın tarafından hısımlığa" denir. Fakat burada sıhrin âmme indinde muteber olan hususi mânası kastolunmuştur ki kişinin kızının zevcidir, damat demek olacaktır. Nasıl ki Buhârî, منهم أبو العاص بن الربيع "Peygamber'in damatlarından biri Ebü'l-Âs b. Rebî'dir" diyor ve aşağıda tercüme ettiğimiz hadisi tahrîc ediyor. Abdüşemsoğulları'ndandır. Adı Lakît yahud Hüşeym'dir. Fakat Ebü'l-Âs künyesiyle meşhurdur. Adıyla anılmamışıtır. Anası Hâle bint Huveylid'dir ki Hazret-i Hatice'nin kız kardeşi oluyor. Ebü'l-Âs Peygamberimiz, peygamber olmazdan evvel en büyük kızı Zeyneb ile evlenmişti ve Bedir günü müşriklerle beraber esir düşmüştü. Peygamber efendimiz Zeyneb'i Medine'ye göndermek şartıyla onu âzat etti. Ebü'l-Âs, Mekke'ye vardığında bu vaadini yerine getirerek Zeyneb'i Medine'ye göndermişti ki onu da aşağıdaki hadiste göreceğiz. Ebü'l-Âs ikinci bir {kez} daha esir düştü. Ensardan Abdullah b. Cübeyr esir etmişti. Bu defa Zeyneb tarafından fidye-i necâtı verilerek kurtarılmış, Peygamber efendimiz de Zeyneb'i Ebü'l-Âs'a yeni bir nikâh ile iade buyurmuştur. Şa'bî'den gelen bir rivayete göre, Zeyneb'in Ebü'l-Âs'tan bir kızı olmuştur ki Lübâbe'dir. Ebü'l-Âs, Yemâme'de şehid düşmüştür.

---

20 إنّي لأول العرب رمى بسهم (رواه البخاري)

21 Ubeyde b. Hâris kadîmü'l-İslâm ashaptandır. Peygamberimizden on yaş büyüktü ve Peygamberimiz kendisine hürmet ederdi. Bu cihetle kendisine seriyye kumandanlığı tevcih buyurulmuştu. Bundan sonra Bedir Gazâsı'nda da bulunmuştur. Bu muharebede ayağı kesilmekle şehid olmuştur.

22 Râbiğ, Medine ile Mekke arasında Bahr-i Ahmer'e yakın bir vadi ismidir. Orada Râbiğ adında bir köy de vardır.

1503

عَنِ الْمِسْوَرِ بْنِ مَخْرَمَةَ ﵁ أَنَّ عَلِيًّا خَطَبَ بِنْتَ أَبِي جَهْلٍ فَسَمِعَتْ بِذٰلِكَ فَاطِمَةُ فَأَتَتْ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ فَقَالَتْ يَزْعُمُ قَوْمُكَ أَنَّكَ لَا تَغْضَبُ لِبَنَاتِكَ وَهٰذَا عَلِيٌّ نَاكِحٌ بِنْتَ أَبِي جَهْلٍ فَقَامَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ فَسَمِعْتُهُ حِينَ تَشَهَّدَ يَقُولُ أَمَّا بَعْدُ أَنْكَحْتُ أَبَا الْعَاصِ بْنَ الرَّبِيعِ فَحَدَّثَنِي وَصَدَقَنِي وَإِنَّ فَاطِمَةَ بَضْعَةٌ مِنِّي وَإِنِّي أَكْرَهُ أَنْ يَسُوءَهَا وَاللّٰهِ لَا تَجْتَمِعُ بِنْتُ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ وَبِنْتُ عَدُوِّ اللّٰهِ عِنْدَ رَجُلٍ وَاحِدٍ فَتَرَكَ عَلِيٌّ الْخِطْبَةَ.

TERCÜMESİ

Misver b. Mahreme radıyallahu anhtan rivayete göre, Ali bir ara Ebû Cehil'in kızı ile nişanlanmak istemişti. Ali'nin bu arzusunu Fâtıma duyarak Nebî sallallahu aleyhi ve selleme gelip, "Babacığım! Herkes seni kızlarına darılmış (da onlara bakmıyor) sanıyor. Bak işte Ali, Ebû Cehil'in kızıyla nişanlanıyor!" dedi. Bunun üzerine Resûlullah kalktı (bir hutbe irat etti). Misver der ki: Resûlullah bu hutbesinde şehâdet getirdikten sonra şöyle dediğini işittim: "Besmele, hamdele ve şehâdetten sonra derim ki: (Zeyneb'i) ben, Ebü'l-Âs b. Rebî'a nikâh ettim. O bana (Zeyneb üzerine evlenmeyeceğine) söz verdi ve bana karşı (verdiği sözde) doğru hareket etti. (Yalan çıkmadı). Fâtıma da benden ayrılmış bir cüzdür. Muhakkak ki ben ona karşı fenalık yapılmasını çirkin görürüm. Vallahi, Resûlullah'ın kızı, Allah'ın düşmanı (Ebû Cehil')in kızı ile bir erkeğin yanında bir arada birleştirilmez! Bunun üzerine Ali, Ebû Cehil'in kızı ile evlenmeyi bıraktı.[23] {B3729 Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî, 15.}

1504

وَعَنْهُ ﵁ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ ذَكَرَ صِهْرًا لَهُ مِنْ بَنِي عَبْدِ شَمْسٍ فَأَثْنَى عَلَيْهِ فِي مُصَاهَرَتِهِ إِيَّاهُ فَأَحْسَنَ قَالَ حَدَّثَنِي فَصَدَقَنِي وَوَعَدَنِي فَوَفَى لِي.

TERCÜMESİ

Yine Misver b. Mahreme radıyallahu anhtan şöyle dediği de rivayet olunmuştur:

23 Ali için bu işi bırakmak zaruri idi. Çünkü Allah, Ali'ye Fâtıma'nın hayatında başkasıyla evlenmesini haram kılmıştı: Cenâb-ı Hak, *"Resûlullah ne emrederse onu kabul edip yerine getiriniz; nehyettiği şeylerden de içtinap edip sakınınız!"* buyurmuştu. {el-Haşr, 59/7.} Bu umumi nehiy sîgasında usulen Resûlullah'ın kızları üzerine evlenmenin hurmeti de dahildi.

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin Abdüşemsoğulları'ndan damadı (Ebü'l-Âs')ı bir kere yâdetti ve onun hısımlığını pek güzel övdü, "O, bana söz verdi, sözünde gerçek çıktı ve bana verdiği vaadi yerine getirdi" buyurdu. {B3729 Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî, 15.}

ZEYD B. HÂRİSE İLE OĞLU ÜSÂME RADIYALLAHU ANHÜMÂNIN MENÂKIBI

Zeyd, Resûlullah'ın âzatlı kölesi idi. Onu Hakîm b. Hizâm halası Hatice için satın almıştı. Hatice de evlendikleri zaman Peygamberimize hediye etmişti. Şârih Aynî'nin nakline göre, Kelb kabilesinden olan Zeyd, annesiyle birlikte anasının kabilesini ziyaret etmek üzere sefere çıkmışlardı. Bu kabile ziyareti, çapulcuların kabilelerine gazve denilen bir baskın yaptıkları zamana tesadüf ederek Zeyd'i de alıp kaçmışlardı ki, o zaman Zeyd sekiz yaşında idi. Bunlar Zeyd'i Ukâz panayırına götürüp satılığa çıkardılar. Hakîm b. Hizâm onu 400 dirhem bedel ile Hatice için aldı. O da Peygamberimize verdi. Bir müddet sonra Zeyd'in Mekke'de olduğu, ailesi tarafından duyularak babası Hârise, oğlunu bedelini vererek almak üzere Mekke'ye geldi. Resûlullah'a müracaat ettiğinde Peygamberimiz Zeyd'i yanında kalmak, yahut babasıyla ailesine gitmek arasında muhayyer bıraktı. Zeyd, Resûlullah'ı ailesine tercih etti. Peygamber efendimiz de Zeyd'i evlât edindi ve kendi dâyesi ve mürebbiyesi Ümmü Eymen'i[24] Zeyd ile evlendirdi. Üsâme, bu mübarek ana ile babadan dünyaya geldi. Zeyd'in menâkıp ve fezâilinden en büyüğü, adının Kur'an'da zikrolunmuş bulunmasıdır[25] ve bu menkıbe yalnız Zeyd'e mahsustur. Kölelerden ilk müslüman olan Zeyd'dir. Zeyd, ordu kumandanlığına kadar yükselmiştir ve mücahidlere kumanda ederken şehid olmuştur.[26] Abdullah b. Ömer demiştir ki: "Biz, daima Zeyd'i, Zeyd b. Muhammed! diye çağırırdık. Nihayet (Ahzâb sûresinin), *'Siz, evlâtlıklarınızı babalarına nisbet ederek çağırınız. Bu, Allah yanında daha doğrudur. Eğer onların* (neseben) *babalarını bilmiyorsanız* (kardeşim, dostum deyiniz!) *Çünkü onlar, sizin dinde kardeşleriniz ve dostlarınızdır'*[27] meâlindeki 5. âyeti nâzil oldu. Biz de Zeyd b. Hârise diye çağırmaya başladık."

Müellif Buhârî, Zeyd b. Hârise babının unvanında ta'lîkan Berâ b. Âzib'in Peygamberimizin Zeyd'e, *"Sen bizim kardeşimiz ve dostumuzsun!"* dediğini rivayet ediyor ki[28] bu da Ahzâb âyetindeki emir ve tembihi ihtar etmektedir.

İbn Mende *Ma'rifetü's-sahâbe*'sinde, Hârise'nin de oğlunu almaya geldiğinde müslüman olduğunu zikrediyor.

---

24 1145 numaralı hadisin izahında hal tercemesi vardır, bakınız!

25 {el-Ahzâb 33/37.} فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا

26 1071 numaralı hadisin izahına da bakınız!

27 {el-Ahzâb 33/5.} ادْعُوهُمْ لِاٰبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللّٰهِ فَإِنْ لَمْ تَعْلَمُوا اٰبَاءَهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَمَوَالِيكُمْ

28 {B2699 Buhârî, Sulh, 6.} Müellifin mevsûlen de rivayet ettiği bu hadis 1158 numara ile geçti.

1505

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ بَعَثَ النَّبِيُّ ﷺ بَعْثًا وَأَمَّرَ عَلَيْهِمْ أُسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ فَطَعَنَ بَعْضُ النَّاسِ فِي إِمَارَتِهِ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ إِنْ تَطْعُنُوا فِي إِمَارَتِهِ فَقَدْ كُنْتُمْ تَطْعُنُونَ فِي إِمَارَةِ أَبِيهِ مِنْ قَبْلُ وَايْمُ اللهِ إِنْ كَانَ لَخَلِيقًا لِلْإِمَارَةِ وَإِنْ كَانَ لَمِنْ أَحَبِّ النَّاسِ إِلَيَّ وَإِنَّ هٰذَا لَمِنْ أَحَبِّ النَّاسِ إِلَيَّ بَعْدَهُ.

TERCÜMESİ

Abdullah b. Ömer radıyallahu anhümâdan şöyle rivayet olunmuştur: Nebî sallallahu aleyhi ve sellem (Rumlar üzerine göndermek üzere) bir fırka mücahid teçhiz etmiş ve buna Üsâme b. Zeyd'i emir ve kumandan tayin etmişti. Bazı kimseler Üsâme'nin emâretine itiraz ve dedikodu etmişlerdi. Bunun üzerine Nebî sallallahu aleyhi ve sellem (asabîleşerek bir hutbe irat etti ve hutbesinde), "Siz, şimdi Üsâme'nin kumandanlığına ta'nediyorsunuz. (Size hatırlatırım ki), siz, bundan önce onun babasının emâretine de dil uzatmıştınız. Allah hakkı için Zeyd emârete nasıl tamamıyla lâyıksa ve o, bana nâsın en sevimlilerinden biri ise hiç şüphesiz şu Üsâme de babasından sonra bana nâsın en sevimlilerindendir" buyurdu. {B3730 Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî, 17.}

İZAHI

Zeyd b. Hârise'nin, Mûte Harbi'nde Ca'fer b. Ebû Tâlib ve Abdullah b. Revâha ile arka arkaya şehâdetleri ve kumanda ettikleri gazilerin pek ağır şerâit altında Medine'ye dönmeleri[29] Medine'de umumi bir teessür uyandırmıştı. Resûl-i Ekrem bu mağlûbiyetin intikamını almak üzere bir kuvvet teçhiz etmiş ve bu kuvvete Üsâme b. Zeyd'i kumandan tayin ederek, "*Rumlar'ın üzerine git, babanın intikamını al!*" buyurmuştu. Bu ordu içinde Ebû Bekir, Ömer, Ebû Ubeyde, Sa'd b. Ebû Vakkās, Saîd, Katâde, Seleme b. Eslem gibi muhacirlerin ve ensarın büyük şahsiyetleri de bulunuyordu.[30] Bazı düşüncesiz kimseler, "Ordu içinde bunca büyükler dururken bir genç köle bunların üzerine nasıl kumandan nasbolunur" gibi sözler söylemeye başladılar. Bu kabil dedikoduların asıl menşei bu baba oğulun köle ve köle çocuğu olmaları idi. Araplar arasında kölenin başkanlığı Câhiliye zamanında hoş görülmezdi. Fakat İslâm dini fıtratan hür olan insanlar arasındaki bu farkı kaldırmıştı ve Câhiliye devrinde hakir görülen sınıfı İslâm'daki kıdemi, hicreti, ilmi, takvâsı sebepleriyle yükseltmişti. Hazret-i Ömer bu dedikoduları duyunca bunları söyleyenlere

29 623 numaralı Enes b. Mâlik hadisini okuyunuz!

30 {Kaynaktaki rivayet metninde 'babanın intikamını al' ifadesi tespit edilememiştir. İbn Sa'd, *et-Tabakāt*, II, 145-146.}

müskit cevaplar vererek reddetmekle beraber Peygamber efendimize de gelip haber vermişti. Bunun üzerine Resûlullah, hadiste hulâsa olunan nutkunu irat etti.

Resûl-i Ekrem efendimiz Üsâme ordusunu hazırlarken hasta idi ve hastalığı devam edince ordu, hareketini tehir etti ve Resûlullah'ın irtihali üzerine bu arzusunu Ebû Bekir yerine getirdi.

1506

عَنْ عَائِشَةَ رضي الله عنها قَالَتْ دَخَلَ عَلَيَّ قَائِفٌ وَالنَّبِيُّ ﷺ شَاهِدٌ وَأُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ وَزَيْدُ بْنُ حَارِثَةَ مُضْطَجِعَانِ فَقَالَ إِنَّ هٰذِهِ الْأَقْدَامَ بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍ فَسُرَّ بِذٰلِكَ النَّبِيُّ ﷺ وأَعْجَبَهُ فَأَخْبَرَ بِهِ عَائِشَةَ.

Tercümesi

Âişe radıyallahu anhâdan şöyle dediği rivayet olunmuştur: Bir kere Nebî sallallahu aleyhi ve sellem yanımda iken (Müdlicî) bir kāif[31] bir izci gelmişti. Üsâme b. Zeyd ile Zeyd b. Hârise (küçük bir kaftan altında) yan yatmışlar (ayakları meydanda uyuyorlar)dı. Kāif (şöyle baktı) "Şu ayakların bazısı öbürlerinden olmuştur!" dedi. Kāifin bu sözü ile Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin (hutût-ı vechiyesi şimşek çakar gibi nurlar saçarak) yüzü güldü ve buna hayret ederek bu hayretini bana da bildirdi. {B3731 Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî, 17.}

İzahı

Bu hadisi Buhârî, Resûlullah'ın vasfı bahsinde de başka senedle ve metne ait bazı farklarla rivayet etmiştir. Kavis içinde gösterdiğimiz ziyadeler, o rivayetten alınmıştır. Peygamber efendimizin meserretinin –ki Hazret-i Âişe tarafından beliğ bir üslûp ile bildirilmiştir– sebebi şudur: Üsâme beyaz bünyeli, babası Zeyd ise siyahî idi. Bunun için Câhiliye devrinde Üsâme'nin nesebi hakkında dedikodu edilmişti. Zeyd, Resûlullah'ın ibtidâ kölesi, sonra evlâtlığı olduğu için bu tefevvühattan müteessir olmuştu. Şimdi ise o cahil dedikoducular kendi kanaatlerince medâr-ı hüküm olan kāifin bu sözü ile ilzam edilmiş bulunuyordu.

31 Kāifin adı Mücezziz'dir. Kāif "izci" demektir ki eldeki, ayaktaki, yüzdeki çizgilere bakarak bulduğu müşâbehetle fer'in nesebini asla ilhak ve irca eden kimsedir. Câhiliye devrinde Araplar arasında kāiflere ehemmiyet verilirdi. Kāifin sözüne hukuken de ehemmiyet verilir ve kıyâfe bir ilim addedilirdi. Zamanımızdaki parmak izi de kıyâfenin bir şubesi değil midir? Bu hadise bakarak İmam Şâfiî de "Kāifin sözü medâr-ı hüküm olur" demiştir. İmâm-ı Âzam ise, وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ *"Bir delil ile bilemediğin bir şeye tâbi olma!"* (el-İsrâ 17/36.) âyetiyle istidlâl ederek kāifin sözünü reddetmiştir.

1507

وَعَنْهَا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ امْرَأَةً مِنْ بَنِي مَخْزُومٍ سَرَقَتْ فَقَالُوا مَنْ يُكَلِّمُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيهَا فَلَمْ يَجْتَرِئْ أَحَدٌ أَنْ يُكَلِّمَهُ فَكَلَّمَهُ أُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ فَقَالَ إِنَّ بَنِي إِسْرَائِيلَ كَانَ إِذَا سَرَقَ فِيهِمُ الشَّرِيفُ تَرَكُوهُ وَإِذَا سَرَقَ فِيهِمُ الضَّعِيفُ قَطَعُوهُ لَوْ كَانَتْ فَاطِمَةُ لَقَطَعْتُ يَدَهَا.

Tercümesi

Yine Âişe radıyallahu anhâdan şöyle rivayet olunmuştur: Mahzûmoğulları (eşraf)ından (Fâtıma adlı) bir kadın (mücevherat) çalmıştı. (Kureyş), "Bu (kadının cezadan affı)nı Nebî sallallahu aleyhi ve selleme kim arzedebilir?" diyordu ve hiçbir kimse Resûlullah'a söylemeye cesaret edemiyordu. Nihayet Üsâme b. Zeyd (cesaretlenerek) söyledi.[32] Bunun üzerine Resûlullah: "(Tuhaf şey? Vaktiyle) Benî İsrâil, bunların arasında büyükler ve nüfuz sahipleri çalarsa, onları bırakırlardı da zayıf olanlar çalarsa, onların ellerini keserlerdi. (Emin olmalıdır ki,) eğer (kızım) Fâtıma çalmış olsaydı, onun da elini keserdim!" buyurdu. {B3733 Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî, 18.}

1508

عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَأْخُذُهُ وَالْحَسَنَ فَيَقُولُ اللَّهُمَّ أَحِبَّهُمَا فَإِنِّي أُحِبُّهُمَا.

Tercümesi

Üsâme b. Zeyd radıyallahu anhümâdan Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin Üsâme'yi Hasan (b. Ali) ile beraber (kucağına) alarak, "Allahım! Sen bunları sev! Çünkü ben bunları seviyorum" temennisinde bulunduğu rivayet olunmuştur. {B3735 Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî, 18.}

32 Bu hadisin bu babda sevkinin sebebi burasıdır. Üsâme b. Zeyd'in Resûlullah'ın müstesna teveccühüne güvenerek kimsenin arzedemediği bir şefaat ve delâlette bulunmasıdır. Bu kadın ki Fâtıma bint Esved'dir. Bu sirkati Mekke'nin fethi günü yapmıştı. Yüksek içtimaî mevkiine güvenerek ganimet malından kıymetli mücevherat aşırmıştı. Bu sirkat şâyi olunca Kureyş bunun hadd-i şer'îden affı çarelerini aramaya başlamışlar ve Üsâme'yi bulmuşlardı.

İZAHI

Bu izahımızda Buhârî'nin, *Tecrîd*'in hiçbir tarafına alınmamış bulunan bir hadisini bildirerek bir noksanı telâfi edeceğiz: Abdullah b. Dînâr'ın rivayetine göre bir gün Abdullah b. Ömer mescidde iken mescidin bir tarafından (siyahî) birinin, ihramını sürüyerek gezdiğini görmüş ve İbn Dînâr'a, "Şuna bak bakalım kimdir? Keşke bu adam yanımda bulunsaydı (da ona öğüt verseydim)" demiş. Bunun üzerine orada bulunan bir adam İbn Ömer'e, "Yâ Ebû Abdurrahman! Bunu tanımadın mı? Bu Üsâme b. Zeyd'in oğlu Muhammed'dir" diye bildirmiş. Râvi İbn Dînâr der ki: Bunun üzerine İbn Ömer bir müddet başını önüne eğdi ve elleriyle yeri karıştırdı. Sonra, "Eğer Resûlullah bu simayı görseydi, muhakkak ona muhabbet ederdi" dedi. Şüphesiz ki Abdullah bu hükmünü, Resûlullah'ın Üsâme'yi ve Zeyd'i çok sevdiğine kıyas ederek vermiştir.

ABDULLAH b. ÖMER RADIYALLAHU ANHÜMÂNIN MENÂKIBI

Şârih Kastallânî, İbn Ömer'in menâkıbına mukaddime olarak şu mâlûmatı veriyor: Abdullah, erlik çağına ermeden küçük yaşta babası Hazret-i Ömer ile beraber müslüman olmuştur. Babasıyla ve anası Zeyneb ile beraber de Medine'ye hicret etmiştir. Hicret sırasında on yaşında idi. Bedir, Uhud, gazâları müstesna olmak üzere bütün gazâlara iştirak etmiştir. Bedir ile Uhud'da küçük yaşta bulunduğundan götürülmemişti. Bunlardan sonra gelen Hendek Gazâsı'na on beş yaşında iştirak etti. Ashabın en yüksek âlimlerinden ve müctehidlerinden idi. Rivayet itibariyle müksirûn yani çok rivayet eden ashap arasında bulunur. Sünnetle amel eder, bid'attan şiddetle içtinap ederdi. İmam Mâlik, "İbn Ömer seksen dört yaşına kadar yaşadı. Bunun altmış senesini iftâ ile yani müslümanların dinî meselelerini halletmekle geçirdi ve onun bütün ilimlerini kölesi Nâfi' öğrenip neşretti" demiştir. Peygamberimizin nübüvvetle meb'ûs olduklarının ikinci veya üçüncü yılında doğmuştu. Hicretin 73. yılında da vefat etti. Zalim Haccâc'ın suikastına uğramıştı. Şöyle ki: Abdülmelik b. Mervân saltanatı zamanında Hicaz'da vali ve kumandan bulunan Haccâc'a her vesile ile gönderdiği menşurlarda İbn Ömer'e hürmet etmesini, hacda ve dinî hususlar da onun emri haricine çıkmamasını bildiriyor. O sene emîr-i hac da tayin olunan Haccâc'a hac meselelerinde İbn Ömer'e muhalefet etmemesi bildirilmişti. Azgın ve zalim vali tevâlî eden bu tavsiyelerden sıkılmıştı. Nihayet Arafat vakfesinin mesnûn zamanını geçiren Haccâc'a hutbe irat ederken, "Beytullah'ı tahrip eden, evliyâullahı katleden zalim, bugün de Peygamber'in sünnetini tahrif ettin!" diye bağırmıştı. Bunun üzerine Haccâc adamlarından birine verdiği zehirli bir harbeyi Arafat'tan dönüşte halkın izdihamı arasında kaba baldırına saplattırarak cerîha-dar ve bu cerîha ile zehirlenerek şehîden vefat eder. Abdullah b. Mes'ûd, Irak fıkhının ve hukukunun nasıl temel taşı ise İbn Ömer de Hicaz medresesinin kurucusudur.[33]

33 Bakınız: 846 numaralı hadis.

1509

عَنْ حَفْصَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ لَهَا إِنَّ عَبْدَ اللَّهِ رَجُلٌ صَالِحٌ.

TERCÜMESİ

Hafsa radıyallahu anhâdan Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin, kendisine, "Abdullah hakikaten iyi bir kişidir" dediği rivayet olunmuştur. {B3740 Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî, 19.}

İZAHI

Hafsa, Hazret-i Ömer'in kızı ve Abdullah b. Ömer'in hemşiresidir. Peygamber efendimizin de kadınlarındandır. Resûlullah'ın, Abdullah b. Ömer'in iyi bir kişi olduğuna şehâdet buyurmaları, müşârün ileyhin gördüğü bir rüya üzerine vâki olmuştur. ***Sahîh-i Buhârî*** metninde İbn Ömer'in rüyası kendi lisanından şöyle rivayet olunuyor: Resûlullah'ın sağlığında ashaptan biri bir düş görünce onu Resûlullah'a hikâye ederdi. Ben de bir düş görmek ve onu Resûlullah'a arzetmek isterdim. O sırada ben bekâr, ergen bir gençtim ve Resûlullah devrinin âdeti üzere mescidde uyurdum. Bir kere ben de rüyamda gördüm ki, beni iki melek yakalayıp cehenneme götürmüşlerdi. Kuyu duvarı gibi taşla örülü olan cehennemi görünce, "Cehennemden Allah'a sığınırım, cehennemden Allah'a sığınırım!" demeye başladım. Bu sırada üçüncü bir melek mülâki oldu. Bana, "Korkma!" dedi. Ben rüyamı (hemşirem) Hafsa'ya anlattım, o da Resûlullah'a arzetmişti. Bunun üzerine Resûlullah, *"Abdullah ne iyi kişidir. Bir de gece teheccüd namazı kılar olsaydı"* buyurmuştur.[34]

Abdullah b. Ömer'in oğlu ve kendisinin râvisi olan Sâlim, "Resûlullah'ın bu temennisinden sonra babam Abdullah, geceden az bir kısmı müstesna olmak üzere gece uyumazdı" demiştir (576 ve 597 numaralı hadislere bakınız).

MENÂKIB-I AMMÂR VE HUZEYFE RADIYALLAHU ANHÜMÂ

Ammar b. Yâsir ilk müslüman olan bahtiyarlardandır. Vâlidesi Sümeyye'dir. Bu baba, oğul ve ana üçü de ilk günlerde müslüman olmuşlardır ve Kureyş'in çok zalimane işkencelerine uğramışlardır. Hatta Sümeyye, bu kahraman kadın, Ebû Cehil tarafından en feci bir şekilde katledilmiştir ve müslümanların ilk şehidi olmuştur (1017 numaralı hadisin izahına bakınız!). Yâsir de daha evvel ölmüştü. Ammâr yaşamış, ibtidâ Habeşe'ye, sonra Medine'ye hicret etmiştir. Bütün meşâhidde bulunmuş, sonra Sıffîn Vak'ası'nda hicretin 37. yılında katlolunmuştur. Bu vak'ada Ali b. Ebû Tâlib ile beraberdi.

Huzeyfe b. Yemân da ensardandır. Bu baba, oğul ikisi birden müslüman olmuşlardır.

34 {B7028, B7029 Buhârî, Ta'bîr, 35.}

1510

عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ ﵁ أَنَّهُ جَلَسَ إِلَى جَنْبِهِ غُلَامٌ فِي مَسْجِدٍ بِالشَّامِ وَكَانَ قَدْ قَالَ اللّٰهُمَّ يَسِّرْ لِي جَلِيسًا صَالِحًا فَقَالَ أَبُو الدَّرْدَاءِ مِمَّنْ أَنْتَ قَالَ مِنْ أَهْلِ الْكُوفَةِ قَالَ أَلَيْسَ فِيكُمْ صَاحِبُ السِّرِّ الَّذِي لَا يَعْلَمُهُ غَيْرُهُ يَعْنِي حُذَيْفَةَ قَالَ بَلَى قَالَ أَلَيْسَ فِيكُمُ الَّذِي أَجَارَهُ اللّٰهُ عَلَى لِسَانِ نَبِيِّهِ ﷺ مِنَ الشَّيْطَانِ يَعْنِي عَمَّارًا قَالَ بَلَى قَالَ أَلَيْسَ فِيكُمْ صَاحِبُ السِّوَاكِ أَوِ السِّرَارِ قَالَ بَلَى قَالَ كَيْفَ كَانَ عَبْدُ اللّٰهِ يَقْرَأُ وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى وَالنَّهَارِ إِذَا تَجَلَّى قَالَ وَالذَّكَرِ وَالْأُنْثَى قَالَ مَا زَالَ بِي هٰؤُلَاءِ حَتَّى كَادُوا يَسْتَنْزِلُونِي عَنْ شَيْءٍ سَمِعْتُهُ مِنْ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ .

TERCÜMESİ

Ebü'd-Derdâ radıyallahu anhtan şöyle rivayet olunmuştur: Şam Mescidi'nde bir kere Ebü'd-Derdâ'nın yanına bir genç (Alkame b. Kays en-Nehaî gelip) oturmuş da, "Allahım! (Adlarını bilmediğim bir cemiyet içine geldim.) Bana burada iyi bir âşina ihsan buyur!" diye kendisine bir dost temennî etmiş. Bunun üzerine Ebü'd-Derdâ, "Sen kimlerdensin (ve nerelisin?)" diye sormuş. Alkame, "Kûfe ahalisindenim! (Buraya ilim tahsili için geldim)" diye cevap vermiş. (Râvi der ki:) Ebü'd-Derdâ, "Hani Resûlullah'ın sırrına (gizli haberlerine) vâkıf olan ve kendisinden başka o sırları kimse bilmeyen —yani Huzeyfe— sizin içinizde değil midir?" dedi. Alkame, "Evet (Kûfe'de) aramızdadır!" diye cevap verdi. Ebü'd Derdâ, "Hani Resûlullah'ın duası üzerine Allah'ın şeyta(n şerri)nden kurtardığı Ammâr aranızda değil midir?" dedi. Alkame, "Aramızdadır!" diye cevap verdi. Ebü'd-Derdâ, "Hani Peygamber'in o misvakını veya sırrını, (Peygamber'in giydiği nalınlarını, dayandığı müttekāsını[35] ve su kabını) taşıyan (İbn Ümmü Abd yani İbn Mes'ûd) sizin içinizde değil midir?" dedi. Alkame, "İçimizdedir!" dedi. Ebü'd-Derdâ, "(Şu halde aranızda ashabın bu kadar büyük ulemâ ve fukahası varken sen buralarda ne arıyorsun ey oğul?" dedi. Sonra), "Abdullah b. Mes'ûd, وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى. وَالنَّهَارِ إِذَا تَجَلَّى (âyetinden sonraki âyet)i nasıl okuyor?" dedi. Alkame, " الذَّكَرَ وَالْأُنْثَى diye okur!" (İbn Mes'ûd'un kıraatinde, وَمَا خَلَقَ yoktur) dedi. Ebü'd-Derdâ, "(Vallahi Resûlullah'ın bana okuttuğu böyledir; Resûlullah'tan müşâfeheten, ağız ağıza böyle öğrendim. Fakat) şu Şamlılar yok mu? Bana karşı وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْأُنْثَى (kıraatinde) ısrar ediyorlar da en sonu beni, Resûlullah sallallahu aleyhi ve

35 Müttekā: Otururken koltuk altına alınıp yaslanacak kısa bastona denir. Vaktiyle yaşlı kimselerle mütalaa sahipleriyle fazla ibadet edenler kendilerini dinlendirmek için kullanırlardı.

sellemden işittiğim kıraatten caydırmak istiyorlar!" dedi. {B3743 Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî, 20; el-Leyl, 92/1-3.}

İZAHI

Her şeyden önce şunu bildireceğiz ki, Leyl sûresinin bu üçüncü âyetini gerek İbn Mes'ûd'un, gerek Ebü'd-Derdâ'nın ısrarla iddia ettiği kıraat, mütevâtir olan ve mushafta tesbit olunan kıraate muhaliftir. Denilebilir ki bu âyet iki kere nâzil olmuştur. Birincisi وَالذَّكَرِ وَالْاُنْثٰى suretinde idi. Bu kıraati İbn Mes'ûd ile Ebü'd-Derdâ hıfzetmişler. Sonra ikinci bir defa da وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْاُنْثٰى suretinde nâzil olmuştur. Fakat bu iki büyük sahâbî bunu işitmemiş olacaklar ve böylece cumhurun mütevâtiren rivayet ettikleri kıraate muhalefet etmiş bulunacaklar. Nasıl ki Abdullah b. Mes'ûd Muavvizeteyn'i de Kur'an'dan değildir sanmıştı. Her iki kıraatin medlûlü itibariyle farkı şudur: İbn Mes'ûd ile Ebü'd-Derdâ kıraatine göre mahlûka, zükûr ile inâse, mütevâtir kıraate göre, halka kasem edilmiş olur ki tabii bu ikinci kıraatin medlûlü âyetin hakiki medlûlü olur. Birincisi ise mecazi mânasıdır.

Mevzumuzda bulunan hadis, Buhârî metninde rivayet edilen iki rivayet tariki göz önünde tutularak tercüme edilmiştir ve kavis içinde gösterilen ziyadeler *Tecrîd*'e geçmeyen metinden alınarak yazılmıştır.

Hadisin asıl râvisi olan Alkame, İbn Kays en-Nehaî'dir ve Nehaî ailesinin en büyük simasıdır. Bu aile sadr-ı İslâm'da geçen en meşhur bir ilim ailesidir. İmam Ebû Hanîfe'nin mezhebi, bu ailenin iki mühim rüknü olan Alkame ile onun kardeşinin oğlu olan İbrâhim b. Yezîd b. Kays en-Nehaî'ye varır. Ebû Hanîfe, Hammâd b. Ebû Süleyman vasıtasıyla İbrâhim en-Nehaî'den, o da Alkame'den, Alkame de Abdullah b. Mes'ûd'dan ahz-ı ilim etmişlerdir. İbrâhim en-Nehaî aynı zamanda Abdullah b. Habîb'den okumuş bulunduğundan, bir ilim silsilesi de bu suretle Hazret-i Ali'ye uzanır. Nehaî ailesinin ilmî hayatını anlamak için 1052 numaralı hadisin izahındaki hâşiyemize bakınız.

Hadiste adı geçen ashâb-ı kirâma gelince, bunlardan Ammâr b. Yâsir için 1017 numaralı hadisin izahına, Abdullah b. Mes'ûd için de 584 numaralı hadisin izahına bakınız.

Huzeyfe b. Yemân'a gelince, müşârün ileyh Absî'dir. Pederiyle beraber Medine'ye gelip müslüman olmuş ve Resûlullah tarafından ensara ilhak olunmuştur. Peygamberimiz kendisini sırdaş edinerek, olmuş ve olacak bütün fitneleri ve hâdiseleri Huzeyfe'ye birer birer haber vermiştir. (*Hulâsa*) Asr-ı saâdet'teki münafıkları yalnız Huzeyfe'ye bildirmiştir. Bu cihetle Hazret-i Ömer âmilleri ve valileri arasında münafık bulunup bulunmadığını Huzeyfe'den sorardı. Müsbet cevap alınca ve bunların kimler olduğunu sorunca katiyen söylemezdi. Bu babda Huzeyfe'nin birçok menkıbesi vardır. Müşârün ileyh İran fütuhatında bulunmuş ve Nihâvend Harbi'nde Nu'mân b. Mukarrin'in şehâdeti üzerine muazzam bir ordunun kumandasını eline alarak gayet şanlı ve şerefli bir zafer kazanmıştır. Hemedan, Rey, Dînever, Mâsebezân fütuhatı da birbirini takip etmiştir. Bu kadar

şan ve şeref karşısında Huzeyfe zerre kadar ihtirasa kapılmamış ve fakirane hayatından hiç ayrılmamıştır. Kûfe'de ihtiyâr-ı ikāmet etmiş ve Hazret-i Osman'ın şehâdetinden kırk gün sonra 36 yılında vefat etmiştir. (1307 numaralı Ömer b. Hattâb hadisinin izahına ve notlarına bakınız).

Hadisin asıl râvisi olan Ebü'd-Derdâ radıyallahu anh ensardan ve Hazrec kabilesinden idi. Hiç şüphesiz ashabın en büyük âlimlerinden biridir. Zehebî, ***Tezkiretü'l-huffâz***'da, "İmâm-ı Rabbânî" diye tavsif ediyor ve ümmet-i İslâmiyye'nin hakîmi denildiğini bildiriyor. Hakikaten müşârün ileyhin "Gönlün bir an için öyle bir temayülü vardır ki, o insana uzun zaman hüzün ve keder îrâs eder" yollu hakîmâne vecîzeleri vardır. Peygamber efendimiz Medine'de muhacirlerle ensar arasında uhuvvet tesis buyurduğunda sâhib-i terceme ile de Selmân-ı Fârisî'yi kardeş yapmıştı (bk. 934 numaralı hadis).

Ebü'd-Derdâ, hayli zaman Şam kadısı idi. Bu cihetle Şam'ın âlimi, Şam'ın fakihi, Şam'ın mukrii diye meşhurdur. Alkame ile hadiste bildirilen musâhabesi kadı bulunduğu sıralarda olacaktır. Zevcesi Ümmü'd-Derdâ da fukahadan idi. Zevcinden birçok rivayeti vardır. Buhârî'nin rivayetine göre, Asr-ı saâdet'te Kur'ân-ı Mübîn'i cemeden dört zattan birisi Ebü'd-Derdâ idi. Öbürleri de Muâz b. Cebel, Zeyd b. Sâbit, Ebû Zeyd'dir. İbn Sa'd'ın rivayetine göre Ebü'd-Derdâ mescide gelirken ehl-i ilim etrafını sarardı ve sultanlara has bir ihtişam ile gelirdi. 32 tarihinde vefat etmiştir.

EBÛ UBEYDE b. CERRÂH RADIYALLAHU ANH

1511

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﵁ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ لِكُلِّ أُمَّةٍ أَمِينٌ وَإِنَّ أَمِينَنَا أَيَّتُهَا الْأُمَّةُ أَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ.

TERCÜMESİ

Enes b. Mâlik radıyallahu anhtan Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin, "Her peygamber ümmetinin güvendiği bir kimsesi vardır. Ey Muhammed ümmeti! Bizim mutemedimiz de hassaten Ebû Ubeyde b. Cerrah'tır!" buyurduğu rivayet olunmuştur. {B3744 Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî, 21.}

İZAHI

Ebû Ubeyde'nin adı Âmir b. Abdullah b. Cerrâh'tır. Nesebi Fihr'de Peygamber'in nesebi ile birleşir. Anası Ümeyye bint Hâris'tir. Ebû Ubeyde'nin babası Bedir Harbi'nde kâfir olduğu halde ölmüştür. Rivayete göre Kureyş tarafında bulunan babasını Ebû Ubeyde kendisi öldürmüştür. Hiç şüphesiz Ebû Ubeyde ashabın en büyük mücahidlerindendir.

Bütün gazâlarda Resûlullah'ın maiyetinde ibrâz-ı şecâat etmiştir. Bu cihetle Peygamberimiz, *"Bu ümmetin eminidir"*[36] buyurmuş.

Peygamber'in irtihalinden sonra Ebû Bekir ve Ömer'in hilâfetleri zamanında vuku bulan Şam fütuhatındaki hizmetleri ise çok büyüktür. Bu muharebelerde kâh başkumandan, kâh Halîd b. Velîd'in maiyetinde olarak hizmet etmiştir. Aynı zamanda fethedilen yerlerde ahaliye karşı gösterdiği adalet ve hakkaniyette o diyar Rumlar'ını hayrette bırakmıştır. Nihayet Şam'da Hazret-i Ömer'in valisi iken hicretin 18. yılında zuhur eden Amvâs tâununda[37] vefat etmiştir. Cenaze namazını Muâz b. Cebel kıldırmıştır. Kabri Amtâ köyü civarında Gavrbeysân mevkiindedir.

Müellif Buhârî'nin Ebû Ubeyde'nin menâkıbı hakkında Huzeyfe'den de şöyle bir rivayeti vardır: Necran heyeti Nebî sallallahu aleyhi ve sellemden kendileriyle emin bir zatın emîr gönderilmesini istediklerinde onlara, ***"Size emin bir kişi göndereceğim ki, o şüphesiz hakkıyla itimada şayandır"*** buyurmuş. Bunun üzerine Resûlullah'ın ashabı, bu emârete rağbet ederek her biri kendisinin gönderilmesine dikkatle intizar ettikleri sırada Resûlullah, ***"Kalk, ey Ebû Ubeyde!"*** buyurmuş ve Ebû Ubeyde'yi göndermiştir.[38]

Necran heyeti hicretin 9. yılında Yemen'den gelmişti. İbn Sa'd, bu heyetin Necran eşrafından on dört süvari olduğunu bildirmiştir. Bunlar hıristiyandılar, henüz müslüman olmamışlardı. Bunlardan Seyyid ile Âkıb az bir tereddütten sonra hemen müslüman olmuşlardır. Bunların söz sahibi olanları da bu ikisiyle Ebû Hârise'den ibaretti ve bunlar Necran'a emin bir emîr gönderilmesini istemişlerdi. Resûlullah'ın, ***"Bihakkın emin birini gönderiyorum!"***[39] buyurmaları üzerine ashabın rağbet etmesi, Peygamber'in "bihakkın emin" diye tavsifine mazhar olmak arzusundan dolayı idi. Yoksa emâret ihtirasıyla değildi.

MUS'AB B. UMEYR RADIYALLAHU ANHIN MENÂKIBI

Buhârî *Sahîh*'inde Mus'ab'ın menâkıbı hakkında bir bab açtığı halde hiçbir hadis zikretmemiştir. Şârih Aynî, "Öyle sanılır ki Buhârî Mus'âb hakkında bir hadis bulamamıştır da bu babı beyaz bırakmıştır" diyor. Fakat bu da doğru değildir. Çünkü Buhârî'nin

36 Emanet ve istikamet bütün ashap arasında müşterek bir sıfat olduğu halde bunun Ebû Ubeyde'ye tahsis buyurulması, onda ziyade olduğunu bildirmek içindir. Peygamber efendimiz, ashabın büyüklerinden her birini bir fazilete tahsis buyurması, onda o fazilet ve meziyetin ziyade bulunduğunu iş'âr içindir. Bunu Tirmizî'nin ve İbn Hibbân'ın Enes b. Mâlik'ten rivayet ettikleri şu hadis izah etmektedir: *Ümmetimin en merhametlisi Ebû Bekir'dir, emr-i ilâhîde en şiddetli olanı Ömer'dir, hayâ itibariyle en sâdık olanı Osman'dır, helâli ve haramı en iyi bileni Muâz b. Cebel'dir, ferâizi en iyi bileni Zeyd b. Sâbit'tir, en düzgün Kur'an okuyanı Übey b. Kâ'b'dır. Her ümmetin bir emini vardır. Bu İslâm ümmetinin emanet ve itimadı Ebû Ubeyde b. Cerrâh'a hastır* buyurulmuştur. {T3790 Tirmizî, Menâkıb, 32.}

37 1373 numaralı hadisin izahına bakınız!

38 {B3745 Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî, 21.}

39 {İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, I, 210, no: 108; Aynî, *Umde,* XVI, 239.}

"Cenâze" bahsinde Habbâb'dan rivayet ettiği bir hadisi vardır. 631 numara ile geçen bu hadisi biz burada naklederek bu boşluğu dolduracağız. Mus'ab'ın faziletine dair hadisin burada beyaz bırakılmasının sebebine gelince, İbn Hacer'in *Fethu'l-bârî*'de beyanına göre, Buhârî *Sahîh*'ini toplamış ve yazmış, fakat tebyîz edememiştir. Bu cihetle "Menâkıb" bahsinin tertibinde kıdem, fazilet gibi ashap arasındaki tertiplere riayet edilememiştir. Hatta Abdurrahman b. Avf, Saîd b. Zeyd gibi aşere-i mübeşşereden olan iki mühim sahâbî haklarında birer bab açılmamıştır. İbn Hacer'e göre bütün bunlar, *Sahîh-i Buhârî* nâkil ve râvilerinin tebyîz ederken vâki olan tasarrufları eseridir. Her ne ise şimdi biz Habbâb hadisinin rivayetini nakledelim:

Habbâb b. Eret radıyallahu anh der ki: "Biz, Mekke'den Medine'ye dünya için değil, Allah rızası için Resûlullah ile beraber hicret ettik. Artık ecir ve mükâfatımız Allah'a aittir. Muhacir yoldaşlarımızdan bu ecir ve nimetten hiçbir şey tatmadan âhirete gidenler vardır ki Mus'ab b. Umeyr onlardandır. Dostlarımızdan kendilerine hicret semeresi ulaşan ve bu meyveyi devşirenler de vardır. Mus'ab, Uhud günü şehid olmuştu da biz onu saracak bir kefen bulamamıştık. Yalnız şehidin bir kaftanını bulmuştuk. Biz, bu aziz şehidi ona sarmaya çalıştık. Başını bürürken ayakları açılıyordu, ayaklarını kapatırsak başı açığa çıkıyordu. Resûlullah bize şehîdin başını örtmemizi ve ayaklarının üstüne de izhır otu koymamızı emir buyurdu"[40] (631 numaralı bu hadisin tercüme ve izahına bakınız).

HASAN ve HÜSEYİN RADIYALLAHU ANHÜMÂNIN MENÂKIBI

(Peygamber efendimizin bu iki muhterem hafîdinden Hazret-i Hasan'ın hal tercemesi 1159 numaralı hadisin izahında geçti. Hüseyin b. Ali'nin hal tercümesi de 1071 numaralı hadisin izahındadır. Buralara bakınız).

1512

عَنِ الْبَرَاءِ رضي الله عنه قَالَ رَأَيْتُ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم وَالْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ
عَلَى عَاتِقِهِ يَقُولُ اللّٰهُمَّ إِنِّي أُحِبُّهُ فَأَحِبَّهُ.

TERCÜMESİ

Berâ b. Âzib radıyallahu anhtan Nebî sallallahu aleyhi ve sellemi gördüm ki o, Hasan b. Ali'yi omuzuna alarak, "Allahım! Ben bunu seviyorum, bunu sen de sev!" buyuruyordu dediği rivayet olunmuştur. {B3749 Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî, 22.}

40 {B1276 Buhârî, Cenâiz, 27.}

1513

عَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه قَالَ لَمْ يَكُنْ أَحَدٌ أَشْبَهَ بِالنَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم مِنَ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ رضي الله عنهما .

Tercümesi

Enes b. Mâlik radıyallahu anhtan Nebî sallallahu aleyhi ve selleme hiçbir kimse Hasan b. Ali radıyallahu anhümâ kadar çok benzer değildi dediği rivayet olunmuştur. {B3752 Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî, 22.}

1514

عَنِ ابْنِ عُمَرَ رضي الله عنهما وَسَأَلَهُ رَجُلٌ عَنِ الْمُحْرِمِ يَقْتُلُ الذُّبَابَ فَقَالَ أَهْلُ الْعِرَاقِ يَسْأَلُونَ عَنِ الذُّبَابِ وَقَدْ قَتَلُوا ابْنَ ابْنَةِ رَسُولِ اللهِ صلى الله عليه وسلم وقَدْ قَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم هُمَا رَيْحَانَتَايَ مِنَ الدُّنْيَا.

Tercümesi

Abdullah b. Ömer radıyallahu anhümâdan şöyle rivayet olunmuştur: İbn Ömer'e (Iraklı) bir kimse sinek öldüren ihramlı kişi(nin halin)den sormuştu. İbn Ömer (hayret ederek), "Irak halkı sinek (öldürmek cinayet olup olmadığını) soruyorlar. Halbuki onlar (vaktiyle) Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin kızı (Fâtıma)'nın oğlu (Hüseyin)'i öldür(mekten çekinme)mişlerdi. (O Hüseyin ki kardeşi Hasan ile haklarında) Nebî sallallahu aleyhi ve sellem, 'Onlar benim dünyadan (öpüp kokladığım) iki reyhânımdır' buyurmuştur." {B3753 Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî, 22.}

İzahı

Bu hadislerden başka Buhârî'nin, bu babda daha üç rivayeti vardır ki bunlardan biri 1159 numara ile geçti. Diğer birisi de 1444 numara ile geçti. Üçüncü birisi de Hazret-i Fâtıma'nın menâkıbında Hazret-i Ebû Bekir rivayetiyle geçti. Buralara bakınız.

Hadisin, unvana mutabakat noktası, Resûlullah'ın hafîdleri hakkında, *"İki reyhânımdır!"* buyurmasıdır. Reyhân "güzel kokulu" mâlûm olan ottur. İbn Ömer'in hayretini mûcip olan cihet, bu nevi suallerin taaddüt etmesidir. Nasıl ki hadisin bir rivayet tarikinde de diğer bir Iraklı'nın bit öldürmenin cinayetinden sormuştu. Bunun üzerine İbn Ömer, "Iraklılar'ın en büyük cinayeti irtikâp ederken onun dinî ve şer'î fecaati derecesini araştırmadıkları halde şimdi en hakir bir mesele hakkında istiftâ etmeleri hayretlere şayandır" demek istemiştir.

Bu facianın pek elemli bir noktasını Buhârî, İbn Ömer'in bu hadisinden önce şöyle rivayet ediyor: Enes b. Mâlik radıyallahu anh der ki: Hüseyin b. Ali, Kerbelâ'da şehid edildikten sonra mübarek başı Kûfe'ye getirildi ve o sırada Yezîd b. Muâviye'nin Kûfe valisi bulunan İbn Ziyâd'ın karşısında bir tas içine konuldu. Bu (piç)[41] İbn Ziyâd elindeki süngüsüyle mübarek başın burnuna, gözlerine vurmaya başladı. (Zeyd b. Erkam radıyallahu anh tahammül edemeyip, "Süngünü kaldır! Ben Resûlullah'ın buraları öptüğünü gördüm!" dedi[42] ve Taberânî'nin rivayetine göre ağlamaya başladı. İbn Ziyâd, "Ey İbn Erkam! Eğer sen bunak bir ihtiyar olmasaydın muhakkak boynunu vururdum!" demiş. İbn Erkam oradan çıktıktan sonra halka hitaben, "Ey Arap cemaati! Bugünden sonra hepiniz kölesiniz. Fâtıma'nın oğlunu öldürdünüz! Mercâne'nin oğluna boyun eğdiniz! O, sizin hayırlılarınızı öldürür, şerirlerinizi kendine kul, köle edinir! Bundan sonra zillete razı olanlar uzak olsun!" diye haykırmıştır.[43]

Buhârî, Enes b. Mâlik'ten rivayetine şöyle devam ediyor: {İbn} Ziyâd, Hazret-i Hüseyin'in güzelliğine hayret ederek, "Bu derece güzel görmedim" demiş. Bunun üzerine Enes b. Mâlik, "Ehl-i beyt içinde Resûlullah'a en çok benzerdi!" demiştir.[44]

Şârih Aynî'nin izahına göre bu facia hicretin 61. yılının âşûrâ günü vuku bulmuştu ve İbn Ziyâd'ın karşısına Hazret-i Hüseyin'in başıyla beraber yetmiş iki şehidin başı getirilmişti. Fakat çok geçmedi. Allah'ın intikam ve cezası nihayet bu şeriri yakaladı. Bir sene sonra, İbrâhim b. Eşter –ki Muhtâr es-Sekafî'nin kumandanlarından idi– öldürdü. İbn Ziyâd'ın başı da Muhtâr tarafından Muhammed b. Hanefiyye'ye yahut Abdullah b. Zübeyr'e gönderildi.

BİLÂL b. REBÂH RADIYALLAHU ANH

Bilâl'in hal tercemesi için 1017 numaralı hadisin izahına bakınız! Müellif Buhârî'nin Hazret-i Bilâl hakkında burada üç rivayeti vardır, üçü de *Tecrîd*'e alınmamıştır. Bunlardan biri yakında 1494 numara ile geçti, oraya bakınız! Diğer iki hadisten birine göre, Hazret-i Ömer'in, "Ebû Bekir bizim ulumuzdur. O, bir ulumuzu da âzatlamıştır!" dermiş ve âzatlananla Bilâl'i kastedermiş. Öbürü de şöyledir: Kays b. Ebû Hâzim'in rivayetine

41 İbn Ziyâd'ı piç diye takyîd ettik. Çünkü İbn Ziyâd, Sümeyye veya Mercâne adında Mecûsî bir câriyenin oğludur ve bu câriyenin gayri meşrû münasebetle aldığı bir piçtir. Nesebi gayri mâlûm olduğu için Ziyâd b. Ebîh "babasının oğlu Ziyâd" diye, bazı kere de Ziyâd b. Sümeyye, Ziyâd b. Mercâne diye anılırdı. Sonra Ebû Süfyân'a nisbet olunmaya başladı. Sebebini anlamak için 823 numaralı hadisin izahına bakınız! {Yezîd b. Muaviye'nin Kûfe valisi olan İbn Ziyâd, dipnotta nesebi ve isimlendirilmesi anlatılan Ziyâd b. Ebîh'in (veya Ziyâd b. Ebû Süfyân'ın) oğlu Ubeydullah b. Ziyâd'dır. Dipnottaki izahta bu açıdan bir iltibas söz konusudur.}

42 {MK2878 Taberânî, *el-Kebîr*, III, 125; ayrıca bkz: B3748 Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî, 22.}

43 Zeyd b. Erkam, ensardan ve Hazrecîler'dendir. Ashabın sâdâtındandır. Resûlullah'ın maiyetinde on yedi gazâda bulunmuştur. Sıffîn'de Hazret-i Ali ile beraberdi. 66 veya 68 tarihinde Kûfe'de vefat etmiştir.

44 {B3748 Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî, 22.}

göre Hazret-i Bilâl, Resûlullah'ın irtihalinden sonra Medine'den çıkıp gitmek –ve İbn Sa'd'ın rivayetine göre– düşman ağzı serhadlerde fîsebîlillâh derbend beklemek ister. Fakat Halife Hazret-i Ebû Bekir müsaade etmez ve mescidde müezzinlik etmesini ister. Bilâl de, "Ben Resûlullah'sız Medine'yi istemem ve Resûlullah'ın makamını ondan hâlî görmeye tahammül edemem" dedikten sonra, "Muhterem halifemiz! Eğer sen beni vaktiyle nefsin için satın aldınsa beni tut, bir tarafa bırakma; eğer Allah için iştirâ edip âzatladınsa beni bırak, Allah için (serhadlerde) çalışayım!" der. Ebû Bekir hazretleri de, "Ey Bilâl! Hem Allah hakkı için, hem benim için Medine'de kal!" der. Bilâl de Ebû Bekir zamanında Medine'de kalır. Ebû Bekir'in irtihali üzerine Hazret-i Ömer'den izin alarak ve mücahid olarak Şam'a gider ve Amvâs[45] tâununda vefat eder. Şam'da bir kere ezan okur. Hem kendi ağlar, hem halkı ağlatır.

ABDULLAH b. ABBAS RADIYALLAHU ANHÜMÂ

1515

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنهما قَالَ ضَمَّنِي رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ إِلَى صَدْرِهِ وَقَالَ اللّٰهُمَّ عَلِّمْهُ الْحِكْمَةَ وَفِي رِوَايَةٍ عَلِّمْهُ الْكِتَابَ.

TERCÜMESİ

İbn Abbas radıyallahu anhümâdan şöyle dediği rivayet olunmuştur: Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bir kere beni bağrına bastı da, "Allahım! Buna hikmet öğret!" Bir rivayette de, "Allahım! Buna kitap (Kur'an) öğret!" diye dua buyurdu. {B3756 Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî, 24.}

İZAHI

Peygamber efendimizin bu dualarında hikmetin tefsiri hususunda birçok rivayet vardır. Hatta birini müellif Buhârî bu hadisin zeylinde naklediyor ve, الحكمة الإصابة في غير النبوة diyor ki, hikmetle murat, nübüvvet haricindeki ârâ ve ictihadda isabet demek oluyor. Nakline lüzum görmediğimiz diğer rivayetlerden İmam Şâfiî'nin bu babdaki mütalaasını bildireceğiz. İmam Şâfiî'ye göre hikmet, Resûlullah'ın sünnetidir. Bu tefsire göre, hadisin iki rivayet tariki arasında güzel bir tenâzur bulunur. Bir rivayet tarikine göre, kitap ve te'vîl-i Kur'ân tâlim buyurulması mukabilinde bu rivayette sünnet tâlimi temennisi kastedilmiş olur. Bir de Begavî'nin *Mu'cem*'inde İbn Abbas hakkında rivayet olunan, اللهم فقهه في الدين وعلمه التأويل hadisinde de, *"Allahım! Bunu dinde fakih kıl, dinî ahkâm ve kavâidi bildir,*

45 1038 numaralı hadisin izahına bakınız.

Kur'an'ın da te'vil ve tefsirini tâlim buyur"[46] suretinde dua ve temenni edilmiş oluyor. Şu halde İbn Abbas'ın müfessir, muhaddis ve fakih olması hakkında dua buyurulmuş oluyor. Bu duaların berekâtıyla İbn Abbas İslâmî ilimlerin hepsinde en yüksek şâhikalara yükselmiştir. İmâmü'l-müfessirîn olduğunda icmâ vardır (575 numaralı hadisin izahına da bakınız).

HÂLİD b. VELÎD RADIYALLAHU ANHIN MENÂKIBI

Halîd b. Velîd'in hal tercemesi 638 ve 1062 numaralı hadislerin izahında geçti. Oralara bakınız! Burada müellif Zebîdî şu bir hadisi ihtisar ederek *Tecrîd*'e almıştır:

1516

عَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ نَعَى زَيْدًا وَجَعْفَرًا وَابْنَ رَوَاحَةَ وَذَكَرَ بَاقِيَ الْحَدِيثِ وَقَدْ تَقَدَّمَ ثُمَّ قَالَ فَأَخَذَهَا يَعْنِي الرَّايَةَ سَيْفٌ مِنْ سُيُوفِ اللّٰهِ حَتَّى فَتَحَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ.

TERCÜMESİ

Enes b. Mâlik radıyallahu anhtan Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin Zeyd'in, Ca'fer'in, İbn Revâha'nın şehid olduklarını (minber üzerinde) haber verdiği rivayet olunmuştur. Enes hadisin geri kalan kısmını da zikretmişti ki bu da yukarıda (*Tecrîd*'de) geçti.[47] Sonra Enes (rivayetine devam ederek), "En sonu sancağı Allah'ın kılıçlarından bir kılıç (olan Hâlid eline) aldı. Nihayet Allah mücahidlere (zafer ve halâs kapısını) açtı" demiştir. {B3757 Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî, 25.}

EBÛ HUZEYFE'NİN KÖLESİ SÂLİM RADIYALLAHU ANHÜMÜN MENÂKIBI

1517

عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَمْرٍو رضي الله عنهما قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَقُولُ اسْتَقْرِئُوا الْقُرْآنَ مِنْ أَرْبَعَةٍ مِنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ مَسْعُودٍ فَبَدَأَ بِهِ وَسَالِمٍ مَوْلَى أَبِي حُذَيْفَةَ وَأُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ وَمُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ.

---

46 {HM2397 İbn Hanbel, IV, 225; Begavî, *Mu'cemü's-sahâbe*, III, 488, no: 1463.}

47 Müellif Zebîdî'nin *Tecrîd*'de geçtiğini bildirdiği bu hadis, bu eserimizde 623 sıra numarasıyla geçti. Oraya bakınız!

Tercümesi

Abdullah b. Amr (b. Âs) radıyallahu anhümâdan şöyle dediği rivayet olunmuştur: Ben Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin Kur'an okumayı dört kişiden iste(yip al)ınız! buyurduğunu işittim: Abdullah b. Mes'ûd'dan –Resûlullah isimleri saymaya İbn Mes'ûd'dan başladı– Ebû Huzeyfe'nin kölesi Sâlim'den, Übey b. Kâ'b'dan, Muâz b. Cebel'den. {B3758 Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî, 26.}

İzahı

İbn Abdülberr'in beyanına göre Sâlim, İbn Ma'kıl'dir. Ebû Abdullah diye künyelenir. Fâris'in İstahr ahalisindendir. Ashabın âlimlerinden ve büyüklerindendir. Hem muhâcirîn, hem de ensar câmialarından addolunmuştur. Şöyle ki: Sâlim, Ebû Huzeyfe'nin zevcesinin kölesi olup kadının âzatlaması üzerine Ebû Huzeyfe, Sâlim'i evlâtlığa almıştı. Sâlim bu suretle Kureyş câmiasına karışarak Medine'ye hicret etmekle muhâcirînden olmuştur. Diğer taraftan Sâlim'i âzatlayan Ebû Huzeyfe'nin karısı, Benî Ubeyd'den ve ensardan olmakla bu nisbetle de ensardan sayılmıştır. Esnâ-i hicrette Hazret-i Ömer'in refakatinde Resûlullah'tan evvel Kubâ'ya gelmişler ve orada Peygamberimize intizar etmişlerdi. Bu esnada Hazret-i Ömer de dahil olduğu halde bütün muhacirlere namazlarda Sâlim imâmet etmiştir. Medine'de muhacirlerle ensar arasında uhuvvet tesis buyurulduğunda Resûlullah Sâlim'le de Muâz b. Mâis'i kardeş yapmıştı. Bazıları Ebû Bekir'i söylerler. Hazret-i Ömer, Sâlim'i çok sever ve çok senâ ederdi. Ömer'e yapılan suikast üzerine halefini intihap için şûra tesis ettiği esnada Ömer, "Eğer Sâlim sağ olsaydı onu halef yapardım, şûrayı kurmazdım!" demiştir. Sâlim'i âzatlayan Ebû Huzeyfe'nin karısı da Medine'ye ilk hicret eden kadınlardan ve sahâbî kadınların fuzalâsındandır. Adı da Sübeyte'dir. Ebû Huzeyfe de yine böyle ilk muhacirlerden ve ashabın fuzalâsındandır. Sâlim ile Ebû Huzeyfe, Bedir Harbi'nden başlayarak bütün gazâlarda bulunmuşlar, nihayet Yemâme Harbi'nde her ikisi de şehid olmuşlardır.

Peygamber efendimizin Kur'an öğretilmesi için bu dört zatı tahsis buyurmaları, bunların Kur'an'ın lafız ve nazmını herkesten iyi zaptetmekle beraber eda ve kıraat hususunda herkesten ziyade meleke sahibi olmalarındandır. Sonra bu dört zat, Hazret-i Kur'an'ı Peygamber'in ağzından doğrudan doğruya müşâfeheten almaya ihtimam etmişlerdir.

Bunların adları sayılırken İbn Mes'ûd ile başlanması ve Resûlullah'ın ibtidâ İbn Mes'ûd'u zikretmesi de onun kıdemini, arkadaşları arasında rüçhanı haiz bulunduğunu ifade eder.

ABDULLAH b. MES'ÛD RADIYALLAHU ANHIN MENÂKIBI

Abdullah b. Mes'ûd'un büyük babası Gâfil b. Habîb'dir. Vâlidesi, Ümmü Abd'dir. Babası da, anası da Hüzeyl kabilesindendir. Babası Mes'ûd, Câhiliye zamanında ölmüştür. İbn Mes'ûd'un kendisi İslâm'a ilk giren altı kişinin altıncısıdır. Bu cihetle ashabın en

kıdemlilerindendir. İbtidâ Habeşe'ye, sonra Medine'ye hicret etmiştir. Bedir'den itibaren bütün gazâlarda bulunmuştur. Hicretin 32. yılında Medine'de vefat etmiştir. Kûfe'de vefatı hakkında da rivayet vardır. Vefatında altmış küsur yaşında idi (584 numaralı hadisin izahında İbn Mes'ûd'un ilmî hayatı hakkında hal tercemesi vardır. Oraya bakınız).

Müellif Buhârî İbn Mes'ûd'un menâkıbı babında dört hadis rivayet ettiği halde bunlardan hiçbiri *Tecrîd*'e alınmamıştır. Çünkü bunlardan birincisi bundan evvel Sâlim'in menkıbesi babında geçti. İkincisi de daha önce Ebü'd-Derdâ'nın menkıbesi babında 1507 numara ile geçmişti. Üçüncüsü şudur: Abdurrahman b. Yezîd en-Nehaî der ki: Ben bir kere Huzeyfe b. Yemân'dan, "Ashap içinde hüsn-ü heyeti ve meslek ü meşrebi cihetiyle Resûlullah'a en yakın olan kimdir ki biz onu bilip onun zâhir haline bakarak hayatından örnek alalım!" diye sordum. Huzeyfe, "Güzel hal ve hareketi, meslek ve meşrebi, sîreti cihetiyle Resûlullah'a İbn Ümmü Abd'dan daha yakın hiçbir kimse bilmiyorum!" diye cevap verdi.

Bu hadis de bir hadîs-i nebevî olmadığı için müellif Zebîdî *Tecrîd*'e almamıştır. Bundan sonra dördüncü hadis olarak nakledeceğimiz Esved b. Yezîd en-Nehaî hadisi, aynı sebeple *Tecrîd*'e geçmemiştir.

Esved b. Yezîd en-Nehaî der ki: Ebû Mûsâ el-Eş'arî'den şöyle dediğini işittim: Ben, kardeşimle beraber Yemen'den Medine'ye geldiğim zaman bir müddet intizar ettik. Peygamber'in ahvalini ve mukarreblerini tedkik ettik. Bu esnada bizim en ziyade vâkıf olduğumuz bir şey varsa, o da İbn Mes'ûd'un Ehl-i beyt'ten ve Resûlullah'ın hânedanından bir kişi olmasıdır. Çünkü Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin huzuruna daima İbn Mes'ûd ile vâlidesinin girdiğini görüyorduk.

ÂİŞE RADIYALLAHU ANHÂNIN FAZİLETİ

Âişe hazretleri, Sıddîk'in kızı Sıddîka'dır. Vâlidesi Ümmü Rûmân bint Âmir'dir. Kendisinden pek çok ahkâm-ı şer'iyye naklolunmuştur. Hazret-i Âişe ile Peygamberimizin diğer kadınları arasında gayret ve aile vaziyeti itibariyle bir mukayese tercüme ettiğimiz 1130 numaralı hadiste geçti. Âişe ile Hatice ve Fâtıma aralarında fazilet farkları ve dereceleri hakkında birbirlerinden farklı müteaddit reyler ve ictihadlar vardır. Fakat en doğrusu bunlardan her birinin kendisine has bir fazileti vardır ki, bu hususiyetle diğerlerine fâiktir. Hazret-i Âişe'nin en mümtaz hususiyeti ilmidir. Ulûm-ı İslâmiyye'ye hizmeti itibariyledir. İrtihâl-i peygamberîden sonra ashâb-ı kirâm bir mesele hakkında tereddüt ettiklerinde ona müracaat ederek verdiği hüküm ve karar ile müşküllerini hallederlerdi. Çünkü Hazret-i Âişe vahyin Medine'de en mütevâlî zamanlarında Peygamber'in daima yanında bulunmuştu. Hatta Ebû Seleme rivayetine göre, bir kere de Resûlullah tarafından Cibrîl'in selâmı bile tebliğ olunduğunu Buhârî bu babında rivayet etmiş, tarafımızdan da Türkçe tercümesi de geçti. Resûlullah'ın vefatından sonra ise Hazret-i Âişe yarım asra yakın bir zaman yaşadığı için ahkâm-ı şer'iyyenin dörtte biri Âişe es-Sıddîka'dan naklolunduğu

söylenir. Atâ b. Ebû Rebâh, "Âişe nâsın en fakihi, en âlimi, ümmet hakkındaki re'y ve ictihadında en güzel isabet edeni idi" diye senâ etmiştir. Urve de, "Fıkıhta, tıpta, şiir ve eyyâm-ı Arap'ta Âişe derecesinde fazileti haiz hiçbir kimse görmedim" demiştir. Hazret-i Fâtıma'nın haiz bulunduğu hususi fazilet de uhrevîdir, cennetteki kadınların seyyidesi ve en yükseği olduğu hakkındaki Resûlullah'ın şehâdeti ve Peygamber'in bir cüzü olması cihetiyledir. Haticetülkübrâ radıyallahu anhânın hususiyeti de erilemeyecek derecede yüksek bir şâhikadır. Resûlullah'ın nübüvvetini ilk tasdik eden ve nübüvvet-i Ahmediyye'nin ilk zamanlarında ve en müşkül anlarında yüksek ilmiyle, zekâ ve iradesiyle teselli eden, sonra en yüksek servetini ve bütün şeref ve itibarını Müslümanlık uğrunda ortaya koyan Hazret-i Hatice'dir. Bu cihetle Peygamberimiz –Hazret-i Âişe'nin kadınlık gayretine rağmen– Hatice'nin bu yüksek hâtıralarını her vesile ile yâdederdi.[48] İşte hânedân-ı nübüvvetin bu üç kadınından her birinin öbürlerinden farkları, her birinin haiz bulundukları hususiyet itibariyledir.

1518

عَنْ عَائِشَةَ رضي الله عنها أَنَّهَا اسْتَعَارَتْ مِنْ أَسْمَاءَ قِلَادَةً فَهَلَكَتْ فَأَرْسَلَ رَسُولُ اللهِ ﷺ نَاسًا مِنْ أَصْحَابِهِ فِي طَلَبِهَا فَأَدْرَكَتْهُمُ الصَّلَاةُ فَصَلَّوْا بِغَيْرِ وُضُوءٍ فَلَمَّا أَتَوُا النَّبِيَّ ﷺ شَكَوْا ذٰلِكَ إِلَيْهِ فَنَزَلَتْ آيَةُ التَّيَمُّمِ ثُمَّ ذَكَرَ بَاقِيَ الْحَدِيثِ وَقَدْ تَقَدَّمَ فِي كِتَابِ التَّيَمُّمِ.

TERCÜMESİ

Âişe radıyallahu anhâdan gelen bir rivayete göre, Âişe es-Sıddîka kardeşi (Zâtünnitâkayn) Esmâ'dan âriyet bir gerdanlık almıştı. Sonra bu gerdanlığı (bir seferde Beydâ mevkiinde) kaybetmişti. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ashabından bazı kimseleri –ki, Üseyd b. Hudayr da aralarında idi– onu aramaya gönderdi. Onlara bu sırada namaz vakti erişmişti. (Su bulamayarak) abdestsiz namaz kılmışlardı. Sonra Nebî sallallahu aleyhi ve selleme gelince, bunu arzetmişlerdi. Bu vâkıa üzerinedir ki teyemmüm âyeti nâzil olmuştur. Bundan sonra râvi Urve, hadisin geriye kalan kısmını rivayet etmiştir. Hadisin bu parçası ise "Teyemmüm" bahsinde geçmiştir. {B3773 Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî, 30.}

İZAHI

Müellif Zebîdî'nin *Tecrîd*'de geçtiğini haber verdiği hadisin bir kısmı, 222 numara ile tercüme edilen Âişe hadisidir. Hadisin bakiyesi şöyledir: Hazret-i Âişe der ki: Meğer kılâde

48 Bu eserimizde 1395 rakamıyla tercümesi geçen Hazret-i Ali hadisine bakınız!

benim bindiğim devenin altında imiş. Deve yollandırılınca altında gerdanlığa tesadüf edilmişti. Bunun üzerine Üseyd b. Hudayr bana, "Yâ Âişe! Allah sana hayır ve saadeti mükâfat versin! Vallahi senin başına hiçbir meşakkatli iş gelmez, muhakkak Allah sana ondan bir kurtuluş yolu ihsan eder. Aynı zamanda onu müslümanlar için de hayır ve bereket kılar!" dedi.

Hakikaten bir an için bir kılâdenin kayboluşu müslümanlar için kolaylığı mûcip olan teyemmüm âyetinin nüzûlüne vesile olmuştur. Teyemmüm âyeti Mâide sûresinin 6. âyetidir ve o âyetteki, *"Ey müminler! Abdest alacak, gusledecek su bulamazsanız temiz toprakla teyemmüm ediniz. Yüzlerinizi, ellerinizi o topraktan meshedip sığayınız"* meâlinde olan emr-i ilâhîdir. Diğer bir teyemmüm âyeti de bu suretle Nisâ sûresinin 42. âyetidir.

Şu halde temiz toprak, su bulunmadığı veya bulunup da kullanılması imkânsız olduğu zamanlarda suya halef olarak mutahhir yani niyetle temizleyici bir madde oluyor. Hem asıl olan su, hem de halefi olan toprak bulunmaz, yani yağmurlu bir havada kullanmak mümkün olmazsa, İmam Şâfiî'den naklolunan en sahih rivayete göre, abdestsiz ve teyemmümsüz namaz kılmak vâcip olur. Aynı zamanda abdest ile iade etmek de vâcip olur. İmam Ebû Hanîfe'ye göre namaz vâcip olmaz, yalnız kazâsı vâcip olur.

Mevzubahsimiz olan hadisten sonra Buhârî, Resûlullah'ın maraz-ı mevtinde Hazret-i Âişe'nin odasında bulunmayı temenni ettiğini, Hazret-i Âişe'nin, "Resûlullah, benim nöbetimde odama geldiğinde Allah Teâlâ onun ulvî ruhunu benim sinemde kabzeyledi ve benim odama defnolundu"[49] dediğini rivayet ediyor. (683 numara ile tercüme edilen Âişe hadisine ve izahına, bir de ileride gelecek olan "Peygamberimizin Vefatı" bahsine bakınız).

Yine bu babda Buhârî'nin bir rivayetine göre, Hazret-i Âişe'nin maraz-ı mevtinde Abdullah b. Abbas gelip iyâde ettiğinde, "Ey ümmü'l-mü'minîn! Ey müminlerin anası! Sen, Resûlullah ile Ebû Bekir'in senden önce varıp cennette hazırladıkları güzel bir makama gideceksin, ne mutlu! Artık endişe etme, ferahlı ol!" demiştir.

Âişe hazretleri hicretin 58. yılında Ramazan ayında Medine'de vefat etmiş ve cenaze namazı Ebû Hüreyre tarafından kılınmıştır.

Bu babın sonunda Buhârî'nin bir rivayetine göre, ashâb-ı kirâm Peygamber'e takdim edecekleri hediyelerini Âişe'nin nöbetinde getirirlerdi. Bundan gayrete gelen Peygamber'in öbür kadınları Ümmü Seleme'nin yanında toplanarak, "Ey Ümmü Seleme! Görüyorsun ki herkes hediyesini Âişe'nin gününde getiriyor. Resûlullah'a söyle de ashaba hediyelerini kadınlarından herhangisinin nöbetinde getirebilmelerini tembih buyursun!" demişler. Ümmü Seleme der ki, "Ben bu sözü üç nöbetimde ayrı ayrı üç kere Resûlullah'a arzettim. İkisinde Resûlullah benden yüz çevirdi. Üçüncüsünde, *'Ey Ümmü Seleme! Âişe hakkında beni ezâlandırma! Vallahi Âişe'den başka sizden hiçbir kadının ridâsı altında bulunduğum*

49 {B1389 Buhârî, Cenâiz, 96.}

halde bana vahiy nâzil olmadı!' buyurdu"[50] demiştir ki Hazret-i Âişe'nin fazileti hakkında en büyük bir beşârettir.

Şârih Kirmânî burada *Sahîh-i Buhârî*'nin ilk yarısının sona erdiğini, bunu takip eden "Menâkıbü'l-ensâr" babında nısf-ı âhirinin mebdei bulunduğunu –*Sahîh-i Buhârî*'nin hıfz ve zabtına itina eden hadis ulemâsının büyüklerinden naklederek– bildiriyor.

Bunu bu suretle hikâye eden şârih Aynî de bu vesile ile *Umdetü'l-kārî*'nin VII. cildini burada sona erdiriyor. Şârih Kastallânî de Kirmânî'den aynı suretle naklettikten sonra kitabının tahriri 911 hicrî yılı Receb'inin 11'ine müsâdif bir perşembe günü buraya geldiğini bildirerek Allah Teâlâ'dan itmâmına muvaffakiyet temenni ediyor.

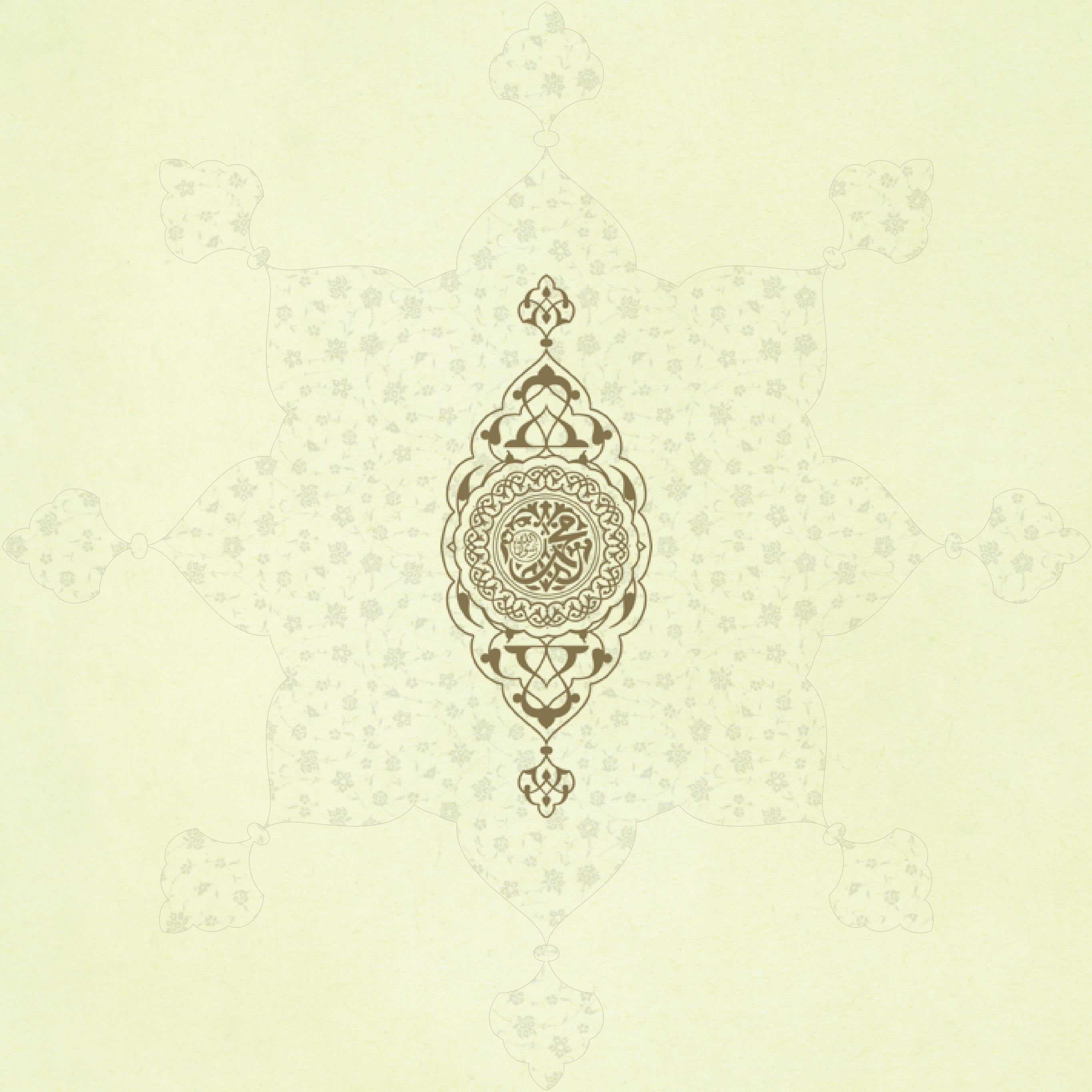
Sahîh-i Buhârî'yi Türk diline çeviren ve onu tatlı dilimizle izaha çalışan bu eserimizde biz de hicretin 1363 yılı Ramazan'ının 18. çarşamba günü "Menâkıbü'l-ensâr" babına gelmiş bulunuyoruz. Eslâfımızın durak yeri edindikleri burada biz de bu bölümü bitiriyoruz. İkmalini Cenâb-ı Hakk'ın tevfik ve inayetinden diler ve hâtemü'l-enbiyânın âlî füyûzatından istiâne ederiz.

50 {B3775 Buhârî, Fezâilü ashâbi'n-nebî, 30.}

Kitâbü Menâkıbi'l-Ensâr

كِتَابُ مَنَاقِبِ الْأَنْصَارِ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

Bu bab ensarın faziletine dair hadîs-i şerifleri muhtevidir.

Ensâr, **nasîr**in cem‘idir. Nasîr de **nâsır**ın mubalağa sîgasıdır, "muavin ve yardımcı" demektir. Bu cihetle ensar "yardımcılar" demek olur. Sonra ensar kelimesi İslâmî bir isim olarak kullanılmış ve Medine'nin Evs ve Hazrec kabilelerine ve bunlarla muahedeli bulunanlara verilmiştir. Hicret sırasında bu kabileler halkının Peygamberimizle muhacirlere pek büyük yardımda bulunmaları, bu şerefli unvanı kazanmalarına sebep olmuştur.

Müellif Buhârî'nin bu babında rivayet ettiği bir hadise göre ensar unvanı Medine'nin bu kabilelerine ilâhî bir tesmiyedir. Bu rivayete göre, Gaylân b. Cerîr der ki: Basra'da Enes b. Mâlik ile görüştüğümüz sırada, "Siz Medineliler Kur'an'da vârit olmazdan önce ensar adıyla anılır mıydınız? Yoksa ensar adını size Allah mı koymuştur?" diye sordum. Enes de, "Evet, bu adı bize Allah koydu!" diye cevap verdi.

Enes b. Mâlik bu cevabıyla, وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ kavl-i şerifine işaret etmiş oluyor.[1]

Müellif Buhârî bu babın unvanında Haşr sûresinin ensarı senâ ve sitayişine dair olan 9. âyetini zikretmiştir ki meâli şöyledir: "*Şunlar* (ensar) *ki onlardan* (muhacirlerden) *önce* (Akabe biatında Peygamber'in hicretini kararlaştırıp) *yurdu* (Medine'yi) *hazırlamışlar ve iman sahibi olmuşlardı. Şimdi de ensar,* (Mekke'den) *göç edip kendilerine gelen* (misafir) *lere sevgi beslerler de onlara verilen* (fey‘ ve ganimet)*ten* (kendilerinin mahrum olmaları mukabilinde) *gönüllerinde hiçbir kıskançlık duymazlar ve onları* –kendilerinin ihtiyacı olsa bile– *nefislerine tercih ederler.*[2]"

Bu âyet-i kerîmede haber verilen Medine'ye göç hazırlığı hicretten önce Akabe mevkiinde kararlaştırılmıştı. Şöyle ki: Resûlullah İslâm'ın ilk senelerinde her sene hac mevsiminde Mekke'ye gelen kabileler ile gizlice görüşerek onlara Kur'an okur ve İslâm dininin

---

1 Bu kavl-i şerif Tevbe sûresinin 100. âyetinin mebdeidir ve meâli şöyledir: "*Muhacirlerden ve ensardan* (hicrette ve nusrette) *birinci olan o kullar* (ki Bedir gazileri veya Bey‘atürrıdvân sahipleridir) *ve bunlara faziletle uyanlar, Allah onlardan razı olmuştur, onlar da Allah'tan razı olmuşlardı.*"

2 وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ. الآيَة [el-Haşr, 59/9]

umdelerini telkin ederdi. Nübüvvetin onuncu yılında da Akabe mevkiinde Hazrecîler'den bazı kimselere tesadüf edip bunlara da birkaç âyet Kur'an okumuş, onlar da Müslümanlığı kabul etmişlerdi ki altı kişiden ibaret idi. Ertesi sene Medine'den on iki kişi gelmiş ve bu Akabe mevkiinde Resûlullah'a biat edip müslüman olmuşlardı[3] ve kendilerine Müslümanlığı öğretecek ve Kur'an tâlim edecek bir kimsenin yanlarına katılmasını istemişlerdi. Peygamber efendimiz de Mus'ab b. Umeyr'i tayin edip göndermişti.

Mus'ab'ın çalışmaları sayesinde Medine'de müslümanlar günden güne artmakta olduğundan[4] ertesi yıl Medine'den yetmiş iki kişi gelmiş ve gece Akabe mevkiinde Resûl-i Ekrem'e mülâki olup biat etmişler ve Medine'ye hicreti kararlaştırmışlardı. Buna da İkinci Akabe Biatı denilir ki, bu biat birinci biattan farklıdır. Bunda ensar, mallarını, canlarını, ailelerini nasıl muhafaza ve müdafaa ederlerse Resûlullah'ın hayatını da öyle muhafaza edeceklerine söz vermişlerdir (bk. "Cihâdın Fazileti ve Resûlullah'ın Siyer ve Megāzîsi" bölümünün başındaki açıklamalar).

Resûlullah ile muhacirler Medine'ye geldiklerinde ensarın, nefislerine tercihen ve takdîmen onlara yardımlarına gelince, buna da âyetin ikinci kısmında işaret edilmiştir. Bu da hiçbir milletin tarihinde eşi ve örneği sebketmemiş bir surette tahakkuk etmiştir. Şöyle ki, Resûl-i Ekrem'i ensarın müracaatı üzerine bütün Medine hurmalıklarına ortak etmişlerdi. Bu iştirakin ve bu yardımların tafsilâtını görmek için 1035 numara ile tercümesi geçen Enes b. Mâlik hadisi ile 1050 numaralı Ebû Hüreyre hadislerinin izahları mütalaa olunsun!

1519

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا قَالَتْ كَانَ يَوْمُ بُعَاثَ يَوْمًا قَدَّمَهُ اللّٰهُ لِرَسُولِهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَدِمَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَدِ افْتَرَقَ مَلَؤُهُمْ وَقُتِلَتْ سَرَوَاتُهُمْ وَجُرِّحُوا فَقَدَّمَهُ اللّٰهُ لِرَسُولِهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي دُخُولِهِمْ فِي الْإِسْلَامِ.

Tercümesi

Âişe radıyallahu anhâdan şöyle dediği rivayet olunmuştur: Buâs günü, Allah'ın kendi resulü sallallahu aleyhi ve sellem için hazırladığı bir gündür ki, bu (muharebe)nin (neticesi) üzerine Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem (Medine'ye) hicret etmişti. Bir halde ki (hicret sırasında) muharip (Evs ile Hazrec)ler'in cemiyetleri dağılmış, eşrafı öldürülmüş ve yaralanmıştı. Bu perişanlık üzerine Allah, muhariplerin (ensarın) İslâm câmiasına girmeleri için

---

3 Buna Birinci Akabe Biatı denir ki biat maddeleri Mümtehine sûresinin 12. âyetindeki bîat-ı nisâ' maddeleri gibidir; gerek bunları gerek biatın icra suretini görmek için 18 numara ile tercümesi geçen Ubâde b. Sâmit hadisine bakınız!

4 Eserimizde 631 numara ile tercümesi geçen Habbâb hadisine ve izahına bakınız!

bu günü Peygamber'i sallallahu aleyhi ve selleme hazırlamıştır. {B3777 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 1.}

İZAHI

Buâs, Evs ile Hazrec kabileleri arasında cereyan eden kanlı ve devamlı bir muharebenin adıdır. Buâs, bu harbe denildiği gibi Medine'ye 2 mil mesafede bir kalenin adı olduğu ve bu büyük hâile orada cereyan etmekle bu adla anıldığı da rivayet olunmuştur.

Evs ile Hazrec kabileleri Medine'de yaşayan milel ve akvâmın en sonudur.[5] Evs ile Hazrec iki kardeştir. Babaları Hârise b. Sa'lebe'dir; Yemenlidir; Âl-i Cefne'den veya Kudâîler'dendir. Yemen'de "arim" seylinin zuhuru üzerine bu iki kardeş, kabileleri halkı ile Yesrib[6] civarına gelip yerleşmişler ve gitgide çoğalmışlardır. Müşrik olan bunlarla Yesrib'in eski ve nüfuzlu sakinlerinden olan yahudiler arasında din ihtilâfı ve iktisadî menfaatlerin çarpışması cihetleriyle muharebeler olduğu gibi Araplar'ın seciyesi muktezâsı bu iki kardeş kabile arasında da nizâlar, ihtilâflar birbirini kovalamıştır. Bu dâhilî muharebelerin en sonu hadiste bahsolunan Buâs harbidir ki rivayete göre 120 sene devam etmiştir ve Arap edebiyatı Buâs muharebelerinin neşîdeleriyle dolmuştur.[7] Peygamberimizin Medine'ye hicretleri zamanına tekaddüm ve beş sene evveline kadar devam eden bu kanlı melhamelerde her iki tarafın en benâm reisleri ve bahadırları hadiste bildirildiği veçhile ya ölmüş yahut mâlûl düşmüştü. Bu suretle zaafa uğrayan Evs ve Hazrec, Kureyş ile bir ittifak akdetmek üzere Mekke'ye koşmuşlar, fakat Ebû Cehil'in müdahalesiyle bu teşebbüs de akim kalmıştı. Bu müşkül vaziyette bunlar Resûl-i Ekrem'e mülâki oldular. Resûlullah'ın okuduğu âyetler ve dinî mev'izalar bunların ruhunda derin tahavvüller meydana getirerek aralarındaki ihtilâfın ancak Resûlullah'ın hakemliği ile ve İslâm dininin adalet düsturlarıyla kaldırılabileceğine kanaat ederek iman ettiler ve yukarıda izah ettiğimiz veçhile Birinci ve İkinci Akabe mülâkat ve biatlarıyla Medine'ye teşrif buyurmalarını temin eylediler ve hakikaten hicret-i Muhammediyye üzerine Evs ile Hazrec arasındaki o asırlık ihtilâftan eser kalmamıştır.

Bu izahımızla Hazret-i Âişe'nin, Buâs, Allah'ın Resûlullah için hazırlamış olduğu bir gündü, sözünün şümulü açıklanmıştır sanıyoruz.

---

5 Medine'nin eski ahalisi için 880. hadisin izahına bakınız!

6 Yesrib, Medine'nin eski adıdır. Ahzâb sûresinin 13. âyetinde de bu adla anılarak, وَإِذْ قَالَتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ يَا أَهْلَ يَثْرِبَ ... vârit olmuştur.

7 İsfahanlı Ebü'l-Ferec bu harbin sebebini şöyle bildirmiştir: Arap âdetine göre asil bir kişi bir halîfi yani âharın ahd ve emanında bulunan bir kimseyi öldürürse asil olan kısas edilmezdi. Günün birinde Evs asilzadelerinden bir kimse Hazrec'in ahd ve emanında bulunan bir kimseyi öldürmüştü. Hazrecîler katili yakalamak ve kısas etmek istediklerinde Evsliler katili vermekten imtina ettiklerinden aralarında bu Buâs Harbi zuhur etti.

1520

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم قَالَ لَوْلَا الْهِجْرَةُ لَكُنْتُ امْرَأً مِنَ الْأَنْصَارِ.

Tercümesi

Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan rivayete göre Nebî sallallahu aleyhi ve sellem, “Eğer hicret (dinî bir emir ve ibadet) olmasaydı muhakkak ben (kendimi) ensardan (bir kişi saymış) olurdum!” buyurmuştur. {B3779 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 2.}

İzahı

Hadisin *Buhârî* metninde üst tarafı da vardır ve şu meâldedir: “*Eğer ensar, bir dere veya dağ yoluna düzülseler, muhakkak ben ensar ile birlikte onların vadisine girerdim.*”[8]

Hadisin bu cümlesiyle Peygamberimiz ensara muvâfakatini ve ensarı başkalarına tercih buyurduğunu en beliğ bir üslûp ile bildirmiştir. Hiç şüphesiz bu derece müstesna güzellikte yüksek şehâdet, ensarın ahde vefâ ve komşuluk, arkadaşlık hukukuna feragatle ittibâ gibi faziletleri haiz bulunmalarına mebnîdir. Bu cümle ile Peygamberimizin ensara mütâbaatı anlaşılmamalıdır. Çünkü Resûlullah metbû'dur, mutâ'dır, erkek, kadın her mümin için kendisine itaat ve mütâbaat farzdır.

Hadisin metnindeki, “*Eğer ben, muhacirlerden olmasaydım, muhakkak kendimi ensardan addederdim*” cümlesine gelince, bununla da Peygamberimiz Allah için hicretten sonra en büyük fazilet, İslâm'a nusret ve müslümanlara muavenet olduğunu bildirmiştir.

Müellif Buhârî, hadisin sonunda râvi Ebû Hüreyre'nin, “Babam, anam kurban olsun ki, Resûlullah ensar hakkında bu derece şehâdetleriyle vâkıa muhalif bir söz söylemiş değildir. Hakikaten ensar, Resûlullah'ı sinelerine basmışlar, yüksek yardımda bulunmuşlardır” dediğini de rivayet ediyor.[9]

Hadisin vürûdu sebebine gelince, bu hususa dair de Buhârî'nin Enes b. Mâlik'ten bir rivayeti vardır. Siyer müelliflerinin bazı izahlarıyla beraber şöyledir: Mekke'nin fethi günü Resûlullah yeni müslüman olan Kureyş eşrafından her birine gönülleri Müslümanlığa yatsın diye Huneyn ve Hevâzin ganimet malından 100'er deve gibi ensarın nâil olmadığı bol pay vermişti. Ensardan bazı saygısız kimseler bunu görünce sebep ve hikmetini anlamayarak, “Vallahi kılıçlarımızdan Kureyş kanı damlarken kazandığımız ganimetlerimizin Kureyş eşrafına verilmesi hiç şüphesiz şaşılacak şeydir. Artık Resûlullah şimdi kavmine kavuştu; tabii bizi artık bırakacaktır” demişlerdi. Bu çirkin dedikodular Resûlullah'a erişince ensarı davet etti ve sahtiyan bir çadır içinde ensarın hepsini topladı. İrat ettiği bir

---

8 لو أن الأنصار سلكوا واديا أو شعبا لسلكت في وادي الأنصار . {B3779 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 2.}

9 فقال أبو هريرة: ما ظلم بأبي وأمي آووه ونصروه [رواه البخاري].

nutkunda, "*Ey ensar! Sizden bana erişen sözler nedir?*" diyerek bu dedikoduların mahiyetini sordu. Ensar da yalan söylemez olduklarından, "Evet, size erişen bu sözleri biz söyledik!" diye itiraf etmeleri üzerine Resûlullah bu taksimin sebeplerini izah etti ve sonra, "*Ey ensar! Nâs, aldıkları ganimet develeriyle, mallarıyla evlerine dönüp giderken siz de Resûlullah ile birlikte evlerinize gitmeye razı olmaz mısınız?*" diye sordu. Bu müheyyic sual üzerine ensar Resûlullah'ın kendilerini bırakmayacağını anlayarak ve ağlayarak bir ağızdan, "Râzıyız yâ Resûlellah!" diye bağrıştılar. Bunun üzerine Resûlullah, "*Ensar ne tarafa giderse, ben de onlara uyup o tarafa giderim!*" diyerek izahıyla meşgul bulunduğumuz hadisi irat buyurmuş ve bu hayırlı toplantı bu suretle nihayete ermişti.[10]

Bu vâkıa ile alâkalı olan ve daha önce izahıyla tercümesi geçen 1040 numaralı Misver hadisinin izahıyla 1296, 1299, 1300, 1301, 1302, 1303 numaralarla tercüme edilen hadislere bakınız!

1521

عَنِ الْبَرَاءِ رضي الله عنه قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم الْأَنْصَارُ لَا يُحِبُّهُمْ إِلَّا مُؤْمِنٌ وَلَا يُبْغِضُهُمْ إِلَّا مُنَافِقٌ فَمَنْ أَحَبَّهُمْ أَحَبَّهُ اللّٰهُ وَمَنْ أَبْغَضَهُمْ أَبْغَضَهُ اللّٰهُ.

Tercümesi

Berâ b. Âzib radıyallahu anhtan rivayete göre Nebî sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu demiştir: "Ensar (faziletli insanlardır). Onları ancak mümin olan sever, hiç şüphesiz onlara münafık olan da buğz ve adâvet eder. Kim ki ensarı sever, Allah da onu sever; her kim de ensara buğz ve adâvet eder, Allah da ona adâvet eder."[11] {B3783 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 4.}

1522

عَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه قَالَ رَأَى النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم النِّسَاءَ وَالصِّبْيَانَ مُقْبِلِينَ مِنْ عُرُسٍ فَقَامَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم مُمْتِلًا فَقَالَ اللّٰهُمَّ أَنْتُمْ مِنْ أَحَبِّ النَّاسِ إِلَيَّ قَالَهَا ثَلَاثَ مَرَّاتٍ.

10 عن أنس رضي الله عنه : قالت الأنصار يوم فتح مكة وأعطى قريشا: والله إن هذا لهو العجب إن سيوفنا تقطر من دماء قريش وغنائمنا ترد عليهم فبلغ ذلك النبي صلى الله عليه وسلم فدعا الأنصار . قال: فقال ما الذي بلغني عنكم وكانوا لايكذبون فقالوا هو الذي بلغك. قال: أولا ترضون أن يرجع الناس بالغنائم إلى بيوتهم وترجعون برسول الله صلى الله عليه وسلم إلى بيو تكم. لو سلكت الأنصار واديا أو شعبا لسلكت وادي الأنصار أو شعبهم. {B3778 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 1.}

11 Bu hadisin *Buhârî* metnindeki unvanı "Ensara Muhabbet İmandandır" meâlindedir. Bundan önce müellifin "Muhâcirîn ile Ensar Arasında Resûlullah'ın Kardeşlik Tesisi" unvanlı bir babı ve bu babda iki rivayeti daha vardır. Fakat bunlardan biri "Kitâbü'l-Büyû'"un ilk hadisi olarak 958 numara ile, öbürü de "Müzâraa" bahsinde 1050 numara ile geçti. Bunlara bakınız!

Tercümesi

Enes b. Mâlik radıyallahu anhtan şöyle dediği rivayet olunmuştur: Bir kere Nebî sallallahu aleyhi ve sellem birtakım (ensar) kadınlarının ve çocuklarının düğün aşından dönerek (neşeli) geldiklerini gördü de ayağa kalkıp dikilerek, "(Ey ensâr kadınları ve çocukları!) Allah şâhid olsun ki siz bana insanların en sevimlilerindensiniz!" dedi ve bu sözünü üç kere tekrarladı. {B3785 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 5.}

1523

وَعَنْهُ ﵁ فِي رِوَايَةٍ قَالَ جَاءَتِ امْرَأَةٌ مِنَ الْأَنْصَارِ إِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ وَمَعَهَا صَبِيٌّ لَهَا فَكَلَّمَهَا رَسُولُ اللهِ ﷺ فَقَالَ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنَّكُمْ أَحَبُّ النَّاسِ إِلَيَّ مَرَّتَيْنِ.

Tercümesi

Yine Enes b. Mâlik radıyallahu anhtan gelen bir rivayete göre şöyle demiştir: Bir kere ensardan bir kadın, kendi çocuğu ile beraber Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme gelmiş (ve bir hâcetini arzetmiş)ti. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem cevap verdi, sonra iki kere, "Hayatım yed-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki siz ensar cemaati bana insanların en sevimlilerindensiniz" buyurdu. {B3786 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 5.}

1524

عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ ﵁ قَالَ قَالَتِ الْأَنْصَارُ يَا رَسُولَ اللهِ لِكُلِّ نَبِيٍّ أَتْبَاعٌ وَإِنَّا قَدِ اتَّبَعْنَاكَ فَادْعُ اللهَ أَنْ يَجْعَلَ أَتْبَاعَنَا مِنَّا فَدَعَا بِهِ.

Tercümesi

Zeyd b. Erkam radıyallahu anhtan rivayete göre şöyle demiştir: Ensar, "Yâ Resûlellah! Her peygamberin etbâı (kendi sünnetine uyan ashabı) vardır. Biz de bütün kanaatimizle sana uymuşuzdur. Allah'a dua buyursanız da bizim etbâ' (ve ahfad)ımızı, biz(im seciyemizde kimseler)den kılsa!" demişlerdi. Bunun üzerine Resûlullah onların dilekleri veçhile, "(Allahım! Ensarın zürriyetlerini kendilerine itaatli kıl!" diye) dua buyurdu. {B3787 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 6.}

1525

عَنْ أَبِي حُمَيْدٍ رضي الله عنه عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ إِنَّ خَيْرَ دُورِ الْأَنْصَارِ فَذَكَرَ الْحَدِيثَ وَقَدْ تَقَدَّمَ ثُمَّ قَالَ قَالَ سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ لِلنَّبِيِّ ﷺ يَا رَسُولَ اللهِ خُيِّرَ دُورُ الْأَنْصَارِ فَجُعِلْنَا آخِرًا فَقَالَ أَوَلَيْسَ بِحَسْبِكُمْ أَنْ تَكُونُوا مِنَ الْخِيَارِ.

TERCÜMESİ

Ebû Humeyd (es-Sâidî) radıyallahu anhtan Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin, "Ensarın hayırlı mahalleleri" buyurduğu rivayet olunmuştur. Râvi Ebû Humeyd (devamla) hadisin yukarıda geçen mâba'dini de zikretmiştir. Sonra râvinin beyanına göre Sa'd b. Ubâde Nebî sallallahu aleyhi ve sellem'e, "Yâ Resûlellah! Ensarın hayırlı mahalleleri sayılırken biz (Sâideoğulları) sona bırakılmışız!" demiş. Resûlullah da, "Hayırlılardan olmanız size yetişmez mi?" buyurmuştur. {B3791 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 7.}

İZAHI

Müellif Zebîdî'nin yukarıda geçtiğini bildirdiği hadis 737 numara ile tercüme edilmiştir (oraya bakınız). Uzun bir metin ile görülecek olan o rivayet, Tebük Seferi, zekât mebâhisi, Eyle melikinin eman talep etmesi gibi müteaddit cihetleri de ihtiva etmektedir. Bu cihetle müellif Zebîdî'nin buradaki rivayeti ihtisar için oraya havale etmesi doğru değildi. Nasılki, buradaki rivayet anlaşılmaz bir şekle konulmuş bulunuyor. Bu cihetle biz buradaki metni bir kere de *Sahîh-i Buhârî*'den nakil ile aynen bervech-i âtî tercüme etmeyi muvâfık bulduk:

Ebû Humeyd der ki: Tebük Seferi'nden dönüşte Resûlullah, *"Ensarın hayırlı mahalleleri Benî Neccâr mahallesidir, sonra Abdüleşheloğulları, sonra Hârisoğulları mahalleleri, sonra Sâideoğulları mahallesidir ve ensar mahallelerinin hepsinde hayır vardır"* buyurdu. Sonra biz (Sâideoğulları, kabilemizin reisi) Sa'd b. Ubâde'ye uğradık. (Arkadaşımız) Ebû Üseyd Sa'd b. Ubâde'ye, "Görmüyor musun? (İyi bil ki) Nebî sallallahu aleyhi ve sellem ensarın bir kısmını öbürlerine tafdîl ederek andı da biz Sâideoğulları'nı sonraya bıraktı!" dedi. Sa'd da hemen Resûlullah'a vardı, "Yâ Resûlellah! Siz ensar mahallelerini hayır ve fazilet tertibiyle yâdetmişsiniz de bizi sonraya bırakmışsınız!" diye şikâyet etti. Resûlullah, *"Ey Sa'd!* (İslâm'da tekaddüm eden) *hayırlılardan olmanız size kâfi değil midir?"* diye cevap verdi.[12]

12 عن أبي حميد عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: إن خير دور الأنصار دار بني النجار، ثم عبد الأشهل، ثم دار بني الحارث، ثم بني ساعدة. وفي كل دور الأنصار خير. فلحقنا سعد بن عبادة فقال أبو أسيد: ألم تر أن نبي الله صلى الله عليه وسلم خير الأنصار فجعلنا أخيرا فأدرك سعد النبي صلى الله عليه وسلم فقال: يا رسول الله! خير دور الأنصار فجعلنا آخرا فقال أوليس بحسبكم أن تكونوا من الخيار.
{B3791 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 7.}

Hakikaten Sa'd b. Ubâde ilk Akabe biatında bulunan bahtiyarlardandı. Fakat kendisinde kabile gayreti galip olduğundan bu gayret kendisini birkaç hataya sürüklemiştir (bk. 1151. hadis ve izahı).

Resûlullah'ın ilk önce yâdettiği Benî Neccâr ki Evs kabilesinin bir şubesidir. Bunların riyâsetinde Sa'd b. Muâz bulunmuştur (bk. 1151. hadisin izahı). Resûlullah'ın konukçusu Ebû Eyyûb Hâlid, Ebû Kays da tanınmış simalarındandı. Ebû Kays Sarme, muvahhid idi; putlara tapmazdı; cenâbetten guslederdi. Bir ara Hıristiyanlığa girdi. Sonra ondan ayrılıp İbrâhim aleyhi's-selâmın rabbine ibadet ederim dedi. Resûlullah'ın Medine'ye hicreti üzerine de müslüman oldu.

1526

عَنْ أُسَيْدِ بْنِ حُضَيْرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ قَالَ يَا رَسُولَ اللهِ أَلَا تَسْتَعْمِلُنِي كَمَا اسْتَعْمَلْتَ فُلَانًا قَالَ سَتَلْقَوْنَ بَعْدِي أَثَرَةً فَاصْبِرُوا حَتَّى تَلْقَوْنِي عَلَى الْحَوْضِ وَفِي رِوَايَةٍ عَنْ أَنَسٍ وَمَوْعِدُكُمُ الْحَوْضُ.

Tercümesi

Üseyd b. Hudayr radıyallahu anhtan rivayet olunmuştur: Ensardan bir kişi, "Yâ Resûlellah! Beni zekât âmili veya bir beldeye vali tayin buyurmaz mısınız? Nasıl ki, filânı (muhacirlerden Amr b. Âs'ı) tayin ettiniz!" diye ta'riz eyledi. Resûlullah cevaben, "Ey ensar cemaati! Benden sonra yakında siz, (böyle dünya işlerinde) başkalarının size tercih edildiği zamana kavuşacaksınız! Bununla beraber yine siz sabrediniz! Nihayet (kıyamet günü) kevser havuzunda bana mülâki olacaksınız!" –Enes b. Mâlik'ten gelen bir rivayette– "Sizin bana mülâkat yeriniz kevser havuzudur!" buyurdu. {B3792, B3793 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 8.}

İzahı

Burada Buhârî'nin *Tecrîd*'e geçmeyen şöyle bir rivayeti de vardır: Râvi Yahyâ b. Saîd'in beyanına göre, Enes b. Mâlik radıyallahu anh Haccâc-ı Zâlim'in zulmünden şikâyet etmek üzere Basra'dan Şam'a gelmişti. Halife Abdülmelik'i birlikte ziyaret ettik. Şikâyet sırasında Enes b. Mâlik, kendisinin ensardan olması münasebetiyle, Velîd'e şöyle dedi: Nebî sallallahu aleyhi ve sellem Bahreyn arazisini kıta kıta ayırıp ashaba dağıtmak üzere önce ensarı davet buyurmuştu. Ensar feragat göstererek, "Yâ Resûlellah! Muhacir kardeşlerimize bunun bir mislini fazlasıyla taksim buyurmadıkça bize bir şey vermeyiniz!" demişlerdi. Bunun üzerine Resûlullah, *"Ey ensar! Mademki* (başkalarını nefsinize

tercih ederek) *almak istemiyorsunuz, şu halde kevser havuzunda bana kavuşana kadar sabrediniz! Çünkü benden sonra yakında size başkalarının tercih edileceği bir zaman gelecektir!"* buyurdu.[13]

1527

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁ أَنَّ رَجُلًا أَتَى النَّبِيَّ ﷺ فَبَعَثَ إِلَى نِسَائِهِ فَقُلْنَ مَا مَعَنَا إِلَّا الْمَاءُ فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ مَنْ يَضُمُّ أَوْ يَضِيفُ هٰذَا فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ أَنَا فَانْطَلَقَ بِهِ إِلَى امْرَأَتِهِ فَقَالَ أَكْرِمِي ضَيْفَ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ فَقَالَتْ مَا عِنْدَنَا إِلَّا قُوتُ صِبْيَانِي فَقَالَ هَيِّئِي طَعَامَكِ وَأَصْبِحِي سِرَاجَكِ وَنَوِّمِي صِبْيَانَكِ إِذَا أَرَادُوا عَشَاءً فَهَيَّأَتْ طَعَامَهَا وَأَصْبَحَتْ سِرَاجَهَا وَنَوَّمَتْ صِبْيَانَهَا ثُمَّ قَامَتْ كَأَنَّهَا تُصْلِحُ سِرَاجَهَا فَأَطْفَأَتْهُ فَجَعَلَا يُرِيَانِهِ أَنَّهُمَا يَأْكُلَانِ فَبَاتَا طَاوِيَيْنِ فَلَمَّا أَصْبَحَ غَدَا إِلَى رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ فَقَالَ ضَحِكَ اللّٰهُ اللَّيْلَةَ أَوْ عَجِبَ مِنْ فِعَالِكُمَا فَأَنْزَلَ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ وَيُؤْثِرُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ.

Tercümesi

Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan rivayete göre, bir kişi (Ebû Hüreyre'nin kendisi) Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve selleme geldi, "(Yâ Resûlellah! Açlıktan zayıfladım, tahammülüm kalmadı!" diye şikâyet etti). Resûlullah onu (it'âm için) kadınlarına gönderdi. Kadınlar, "Bizim yanımızda sudan başka bir şey yoktur!" diye iade ettiler. Bunun üzerine Resûlullah yanında bulunanlara, "Şu açı kim taâmına ortaklar yahut kim konuklar?"[14] buyurdu.

Ensardan bir kişi ayağa kalktı,[15] "Ben!" diye cevap verdi ve misafir ile (evine) eşinin yanına gitti ve, "Haydi Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin misafirini ağırla!" dedi. Fakat kadın, "Çocukların azığından başka evimizde bir şey yok ki!" diye cevap verdi. Kocası, "O yemeğini getir, ışığını yak; çocuklarını da uyut!" dedi. Kadın da akşam yemek yenileceği sırada yemeğini hazırladı, ışığını yaktı; çocuklarını da uyuttu, sonra kalktı, kandili düzeltir

13 {B3794 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 8.}

14 Bu terdîd ve ihtimalli rivayet, râvinin şek ve tereddüdündendir.

15 Müslim'in bir rivayetinde, bunun Ebû Talha olduğu bildirilmiştir. Fakat Ebû Talha Medine'nin zenginlerinden olup misafire karşı ailenin içinde aldıkları vaziyetiyle kābil-i telif görülmeyerek hatip bunu hakikatten uzak bulmuştur. Sâbit b. Kays veya Abdullah b. Revâha olduğuna dair de rivayetler vardır.

gibi oynayıp söndürdü. Bu suretle karı, koca kendilerini misafire yemek yiyor gibi göstermeye teşebbüs ettiler. İkisi de aç gecelediler, sabah olunca ev sahibi Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme gitti. Resûlullah onu görünce şöyle buyurdu, "Bu gece Allah sana güldü; yahut karı, koca sizin güzel hareketinize hayret etti[16] ve Allah azze ve celle, وَيُؤْثِرُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ "ve ensar, kendilerinin fakruihtiyacı olsa bile misafir ve muhacirleri nefislerine tercih ederler" kavl-i şerifini inzâl buyurdu. {B3798 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 10; el-Haşr, 59/9.}

1528

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ مَرَّ أَبُو بَكْرٍ وَالْعَبَّاسُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا بِمَجْلِسٍ مِنْ مَجَالِسِ الْأَنْصَارِ وَهُمْ يَبْكُونَ فَقَالَ مَا يُبْكِيكُمْ قَالُوا ذَكَرْنَا مَجْلِسَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَّا فَدَخَلَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبَرَهُ بِذٰلِكَ قَالَ فَخَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَدْ عَصَبَ عَلَى رَأْسِهِ حَاشِيَةَ بُرْدٍ قَالَ فَصَعِدَ الْمِنْبَرَ وَلَمْ يَصْعَدْهُ بَعْدَ ذٰلِكَ الْيَوْمِ فَحَمِدَ اللهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ أُوصِيكُمْ بِالْأَنْصَارِ فَإِنَّهُمْ كَرِشِي وَعَيْبَتِي وَقَدْ قَضَوُا الَّذِي عَلَيْهِمْ وَبَقِيَ الَّذِي لَهُمْ فَاقْبَلُوا مِنْ مُحْسِنِهِمْ وَتَجَاوَزُوا عَنْ مُسِيئِهِمْ.

TERCÜMESİ

Enes b. Mâlik radıyallahu anhtan gelen rivayete göre şöyle demiştir: (Resûlullah'ın ölüm hastalığı sırasında) Ebû Bekir ile Abbas radıyallahu anhümâ ensar toplantılarından birine uğramışlardı ki, ensar orada ağlıyorlardı. Ebû Bekir veya Abbas, "Sizi nasıl bir fâcia ağlatıyor?" diye sordu. Ensar, "Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin bizimle beraber oturduğu zamanı hatırlıyoruz. (Onu kaybedeceğiz korkusuyla ağlıyoruz)" dediler. Ebû Bekir yahut Abbas, Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin yanına girdi ve Resûlullah'a ensarın bu teessürünü arzetti. Enes b. Mâlik (rivayetine devamla) der ki, "Bunun üzerine Nebî sallallahu aleyhi ve sellem, başına (siyah) bir kumaş kenarıyla bir çatkı çatmış olduğu halde mescide ve minbere çıktı bugünden sonra Resûlullah bir daha minbere çıkmadı (bu da son hutbesi oldu). Enes b. Mâlik der ki: Resûlullah hemen minbere çıktı. Allah'a hamdüsenâ ettikten sonra, "Ashabım! Size ensarı vasiyet ederim. Çünkü onlar, benim cemaatimdir ve sırdaşlarım, eminlerimdir. Onlar, üzerlerine düşen yardım vazifesini (Akabe

---

16 Taaccüb ve hayret umûr-ı garîbeyi idrak ile hâsıl olan ruhî bir hâlet olduğu, gülmek fiili de buna terettüp ettiği için Allah Teâlâ'ya gülmek fiilinin ve taaccüb hâletinin isnadı, hakiki olmayıp, mecazi bir isnaddır ve bunların lâzımı olan rızâ-yi ilâhî matluptur. Buradaki terdîd râviden şektir.

gecesi söz verdikleri gibi) yerine getirdiler. Şimdi (vazife mukabilindeki) hakları kalmıştır (ki, cennettir). Şu halde siz ensarın iyilik edenlerine teveccüh ve ikram ediniz! (Hududun gayri) fenalık yapanların kusurlarından da vazgeçiniz ve affediniz!" buyurdu. {B3799 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 11.}

1529

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ خَرَجَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ وَعَلَيْهِ مِلْحَفَةٌ مُتَعَطِّفًا بِهَا عَلَى مَنْكِبَيْهِ وَعَلَيْهِ عِصَابَةٌ دَسْمَاءُ حَتَّى جَلَسَ عَلَى الْمِنْبَرِ فَحَمِدَ اللّٰهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ أَمَّا بَعْدُ أَيُّهَا النَّاسُ فَإِنَّ النَّاسَ يَكْثُرُونَ وَتَقِلُّ الْأَنْصَارُ حَتَّى يَكُونُوا كَالْمِلْحِ فِي الطَّعَامِ فَمَنْ وَلِيَ مِنْكُمْ أَمْرًا يَضُرُّ فِيهِ أَحَدًا أَوْ يَنْفَعُهُ فَلْيَقْبَلْ مِنْ مُحْسِنِهِمْ وَيَتَجَاوَزْ عَنْ مُسِيئِهِمْ.

TERCÜMESİ

İbn Abbas radıyallahu anhümâdan rivayete göre şöyle demiştir: Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem (ölüm hastalığından bir gün evvel) üzerinde bir ridâ ile ve ridâsını iki omuzu üzerine koyarak ve (ağrıyan başı) üzerinde de siyah bir kumaş parçası çatmış olduğu halde (mescide) çıktı, tâ (minbere varıp) üzerine oturdu ve Allah'a hamdüsenâda bulunduktan sonra "emmâ ba'dü" (أما بعد) diye başladığı bir hutbesini şu suretle irat buyurdu: "Ey nâs! Hiç şüphesiz müslümanlar çoğalıyor, fakat ensar (günden güne) azalıyor. Hatta onlar yemek içinde tuz mesabesinde (azalmış) bulunuyorlar. Şu halde (ey muhacirler) sizden her kim -bir kimseye zarar verebilecek yahut menfaati dokunacak- bir iş başına geçerse, ensarın iyilerinin hasenatını alsın, kötülerinin seyyiâtını affetsin!" {B3800 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 11.}

1530

عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ اهْتَزَّ الْعَرْشُ لِمَوْتِ سَعْدِ بْنِ مُعَاذٍ.

TERCÜMESİ

Câbir radıyallahu anhtan Ben, Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin, "Arş, Sa'd b. Muâz'ın ölümü için titremiştir" buyurduğunu işittim dediği rivayet olunmuştur. {B3803 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 12.}

İZAHI

Arşın Sa'd b. Muâz'ın ölümüne titremesi, o sırada Allah'ın arşta bir his, bir idrak yaratmasıyla mümkündür. Yahut arşta bulunan meleklerin titremiş olmaları mecazi bir üslûp ile ifade edilmiş olabilir. Bu titreme, Sa'd b. Muâz'ın ruhunun gelmesine meserretten hâsıl olan bir titremedir. Sa'd b. Muâz'ın yüksek menâkıbı için bakınız (1151. hadisin izahı).

Arşın mahiyeti ve hilkati hakkında "Bed'ü'l-Halk" (بدء الخلق) babının ilk hadislerinde ve izahlarında kâfi mâlûmat vardır. Onlar da mütalaa olunsun.

"Menâkıbü'l-ensâr" bahsinin başından buraya kadar rivayet olunan hadisler, ensarın umumi surette menkıbelerini bildiren rivayetlerdi. Bundan sonra ensarın meşâhiri hakkındaki rivayetler görülecektir.

1531

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ لِأُبَيٍّ إِنَّ اللهَ أَمَرَنِي أَنْ أَقْرَأَ عَلَيْكَ لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا قَالَ وَسَمَّانِي قَالَ نَعَمْ فَبَكَى.

TERCÜMESİ

Enes b. Mâlik radıyallahu anhtan rivayete göre Nebî sallallahu aleyhi ve sellem Übey b. Kâ'b'a, "Allah bana, لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا sûresini muhakkak sana okumamı emretti" buyurdu. Übey, "Yâ Resûlellah! Allah benim adımı da (açıkça) andı mı?" diye sordu. Resûlullah, "Evet andı!" diye tasdik buyurdu. Bunun üzerine Übey b. Kâ'b (sevincinden) ağladı. {B3809 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 16; el-Beyyine, 98/1.}

İZAHI

Bu vâkıa, hiçbir kimsenin Übey b. Kâ'b radıyallahu anha iştirak edemeyeceği müstakil ve âlî bir menkıbedir. Bu cihetle Hazret-i Ömer, Übey b. Kâ'b'a çok hürmet eder, ondan istiftâ eylerdi ve "seyyidü'l-müslimîn" (müslümanların ulusu) der idi. Müşârün ileyh, Hazrecîler'den ve Neccâroğulları'ndandı.

Bu sûrenin Übeyy'e okunması şüphesiz ki ona tâlim içindir, yoksa ondan öğrenmek için değildir. Sûrenin sair ashaptan mümtaz olarak Übey b. Kâ'b'a arzolunmasının sebebi de müşârün ileyh hazretlerinin Kur'an'ın elfazını, eda keyfiyetlerini, vücûh-ı kırâate ait hususiyetlerini öğrenmeye ihtimam etmesidir. Bu cihetle Kur'an'ın kıraatine ihtimam eden hâfızlara Kur'an arzı, bir sünnet olarak devam edegelmiştir. Başka bir sebep de Kur'ân'ı onun lisanından öğrenmeye teşvik olabilir. Nasılki öyle de olmuştur. Resûlullah'tan sonra

Hazret-i Übey kıraat ilminin başlı başına bir imamı olmakla iştihar etmiştir (1517 numaralı Abdullah b. Amr hadisinin tercümesine bakınız!).

Kur'an'ın sûreleri arasında bu sûrenin tahsis buyurulması da bu sûrenin İslâm dininin asıllarını, kaidelerini ve en yüksek mühimmelerini veciz bir üslûp ile ihtiva etmesindendir.

1532

عَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه قَالَ جَمَعَ الْقُرْآنَ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم أَرْبَعَةٌ كُلُّهُمْ مِنَ الْأَنْصَارِ أُبَيٌّ وَمُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ وَأَبُو زَيْدٍ وَزَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ فَقِيلَ لِأَنَسٍ مَنْ أَبُو زَيْدٍ قَالَ أَحَدُ عُمُومَتِي.

TERCÜMESİ

Enes b. Mâlik radıyallahu anhtan rivayete göre şöyle demiştir: Nebî sallallahu aleyhi ve sellem zamanında Kur'an'ı dört zat ezberlemişti ki, dördü de ensardandır: Übey b. Kâ'b, Muâz b. Cebel, Ebû Zeyd, Zeyd b. Sâbit'tir. Enes b. Mâlik'e, "Ebû Zeyd kimdir?" diye soruldu. O da, "Amcalarımın biri!" diye cevap verdi.
{B3810 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 17.}

İZAHI

Asr-ı saâdet'te Kur'an'ı ezberleyenlerin bu dört zattan ibaret olduğu sanılmamalıdır. Dört halifenin de içlerinde bulunduğu daha birtakım ashâb-ı kirâm da ezberlemişlerdi. Adet mefhumu ziyadeyi nefyetmeyeceğinden hadisteki adet, bu şerefli hususiyetin bunlara inhisarını ifade etmez ve bu cihetle yukarıda 1517 numara ile tercümesi geçen Abdullah b. Amr hadisi ile Enes b. Mâlik'in bu hadisi arasında teâruz da bulunmaz. Çünkü İbn Amr'ın o hadisinde Kur'an'ın dört zattan, İbn Mes'ûd'dan, Sâlim'den, Übey b. Kâ'b'dan, Muâz b. Cebel'den öğrenilmesi emrolunmuştu. Enes hadisinde İbn Mes'ûd ile Sâlim'in hariç kalması bu büyük âlim ve hâfızların Kur'an'ı ezberlememiş olmalarını icap etmez. Câiz ki, Enes b. Mâlik bu hadisinde yalnız bir kabileden, yalnız ensardan dört zatın Kur'an'ı cem' ve hıfzetmiş olduklarını bildirmiş olsun (Bu eserimizde 1187 numara ile tercüme edilen Zeyd b. Sâbit hadisinin izahına da bakınız!).

1533

عَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه قَالَ لَمَّا كَانَ يَوْمُ أُحُدٍ انْهَزَمَ النَّاسُ عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم وَأَبُو طَلْحَةَ بَيْنَ يَدَيِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم مُجَوِّبٌ عَلَيْهِ بِحَجَفَةٍ لَهُ وَكَانَ أَبُو طَلْحَةَ رَجُلًا رَامِيًا شَدِيدَ الْقِدِّ يَكْسِرُ يَوْمَئِذٍ قَوْسَيْنِ أَوْ

ثَلَاثًا وَكَانَ الرَّجُلُ يَمُرُّ وَمَعَهُ الْجَعْبَةُ مِنَ النَّبْلِ فَيَقُولُ أُنْثُرْهَا لِأَبِي طَلْحَةَ فَأَشْرَفَ النَّبِيُّ ﷺ يَنْظُرُ إِلَى الْقَوْمِ فَيَقُولُ أَبُو طَلْحَةَ يَا نَبِيَّ اللهِ بِأَبِي أَنْتَ وَأُمِّي لَا تُشْرِفْ يُصِيبُكَ سَهْمٌ مِنْ سِهَامِ الْقَوْمِ نَحْرِي دُونَ نَحْرِكَ وَلَقَدْ رَأَيْتُ عَائِشَةَ بِنْتَ أَبِي بَكْرٍ وَأُمَّ سُلَيْمٍ وَإِنَّهُمَا لَمُشَمِّرَتَانِ أَرَى خَدَمَ سُوقِهِمَا تُنْقِزَانِ الْقِرَبَ عَلَى مُتُونِهِمَا تُفْرِغَانِهِ فِي أَفْوَاهِ الْقَوْمِ ثُمَّ تَرْجِعَانِ فَتَمْلَآنِهَا ثُمَّ تَجِيئَانِ فَتُفْرِغَانِهَا فِي أَفْوَاهِ الْقَوْمِ وَلَقَدْ وَقَعَ السَّيْفُ مِنْ يَدَيْ أَبِي طَلْحَةَ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا.

TERCÜMESİ

Enes b. Mâlik radıyallahu anhtan rivayete göre şöyle demiştir: Uhud günü asker hezimete uğrayıp Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin yanından dağıldığı sırada Ebû Talha Resûlullah'ın huzurunda –deriden kalkanını ona siper yaparak– sebat etmiş bulunuyordu. Ebû Talha, meharetli bir kemankeşti. Yayının kirişi sertti; oku hızlı giderdi. Uhud günü Ebû Talha (çok ok attığından) iki yahut üç (yay) kırmıştı. O gün Ebû Talha'nın yanından –terkisi yayla dolu olarak– geçen her mücahide Resûlullah, "Terkindeki yayları Ebû Talha'nın önüne boşalt (o atsın)" derdi.

Nebî sallallahu aleyhi ve sellem düşman (okçuları)na bakmak için ayağa kalkarsa hemen Ebû Talha, "Babam anam sana kurban olsun yâ Resûlellah! Sakın yükselme! Düşman oklarından bir uğursuz okun sana isabet etmesinden korkarım; işte göğsüm, senin göğsünün önünde (siper)dir!" derdi.

Uhud günü hakiki bir vâkıa da Ebû Bekir'in kızı Âişe ile (annem) Ümmü Süleym'i (mücahidler arasında) görmekliğimdir: Bu iki kadın elbiselerini çemremişlerdi; dizlerinin = bacaklarının halhallerini görmüştüm. Bunlar arkalarında kırbalar, çeviklikle su taşıyorlar, mecrûhların ağızlarına döküyorlardı. Kırbalar boşalınca süratle geri dönüp gelerek kırbaları dolduruyorlar, sonra gelip mecrûh mücahidlerin ağızlarına boşaltıyorlardı. Yine Uhud günü (düşmana havale ettiği ağır darbelerle) Ebû Talha'nın elinden iki yahut üç kere kılıcı düşmüştü. {B3811 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 18.}

İZAHI

Bu hadisi Buhârî ensardan Ebû Talha'nın menâkıbı hakkında sevketmiştir. Ebû Talha'nın adı Zeyd b. Sehl'dir; Hazrec'dendir; Enes b. Mâlik'in üvey babasıdır (bu büyük İslâm mücahidinin hal tercümesi için 637 numara ile tercüme edilen Enes hadisinin izahı ile 1126. hadisin izahına bakınız! Karısı Ümmü Süleym'in hal tercümesi için de 645 numaralı hadisin izahına bakınız!)

Uhud vâkıası için de tercümeleri geçen 1216, 1269 numaralı hadislerin izahlarına bakınız!

1534

عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ مَا سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ لِأَحَدٍ يَمْشِي عَلَى الْأَرْضِ إِنَّهُ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ إِلَّا لِعَبْدِ اللهِ بْنِ سَلَامٍ وَفِيهِ نَزَلَتْ وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ الْآيَةَ.

TERCÜMESİ

Sa'd b. Ebû Vakkās radıyallahu anhtan rivayete göre şöyle demiştir: Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin, "(Şimdi) yeryüzünde gezen hiçbir kimse için 'bu ehl-i cennettir' dediğini işitmedim. Ancak Abdullah b. Selâm müstesnadır. (O cennetliktir) ve وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ âyeti sonuna kadar İbn Selâm hakkında nâzil olmuştur." {B3812 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 19; el-Ahkāf, 46/10.}

İZAHI

Abdullah b. Selâm İsrâiloğulları'ndan ve Yûsuf aleyhi's-selâm soyundandır. Gerek kendisi, gerek babası Selâm b. Hâris yahudi âlimlerindendi. İbn Selâm Peygamberimizin Medine'ye hicreti üzerine müslüman olmuştur. Câhiliye devrinde adı Husayn iken Resûlullah tarafından Abdullah adı verilmiştir.

Tirmîzî'nin rivayetine göre Peygamber efendimiz müşârün ileyh hakkında, *"Abdullah b. Selâm ehl-i cennet olan on kişinin onuncusudur"*[17] buyurmuştur. Hicretin 43. yılında Medine'de vefat etmiştir.

Abdullah b. Selâm hakkında nâzil olduğu bildirilen âyet-i kerîmenin tamamının meâli şöyledir: *"Münkirlere de ki:* (Halinizi şöyle) *düşündünüz mü? Eğer Kur'an Allah tarafından gönderilmiş olup da siz ona küfrettinizse ve eğer İsrâiloğulları'ndan bir şahit Kur'an'ı, benzerine* (Tevrat'a) *göre* (Bu da Allah kelâmıdır! diye) *şahadet edip inandı da siz kibirlenmek istedinizse* (bu bir zulüm değil midir?). *Allah ise zalimler zümresine asla hidayet etmez."*[18]

Zemahşerî gibi tefsir âlimlerine göre Abdullah b. Selâm Kur'an ile Tevrat arasında benzerliği her iki kitabın tevhid, mebde ve mead, sevap ve ikāb, ba's ve hesap gibi şer'î asıllara delâlet etmesinde bulmuş ve kavmine, "Mûsâ'ya nâzil olan Tevrat'ı Allah kelâmı olarak kabul edip de Muhammed aleyhi's-selâtü ve's-selâmı ve ona nâzil olan Kur'an'ı inkâr etmek zulümdür!" diyerek müslüman olmuştur.[19]

17 {T3804 Tirmizî, Menâkıb, 36.}

18 قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كَانَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَكَفَرْتُمْ بِهِ وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَى مِثْلِهِ فَاٰمَنَ وَاسْتَكْبَرْتُمْ إِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ.
[el-Ahkāf, 46/10]

19 Eserimizin "Ehâdîs-i Enbiyâ" bahsinde 1368 numara ile tercümesi geçen Enes b. Mâlik hadisine bakınız!

Bir Sual. Resûl-i Ekrem efendimiz Abdullah b. Selâm'dan başka daha birçok ashabını, ezcümle aşere-i mübeşşereyi cennetle müjdelemiştir ki, bunlardan biri de râvi Sa'd b. Ebû Vakkās'ın kendisidir. Binaenaleyh müşârün ileyhin "İbn Selâm'dan başka hiçbir kimsenin müjdelendiğini işitmedim" demesi doğru olmamak icap eder?

Cevap. Sa'd b. Ebû Vakkās 55 tarihinde vefat ettiğine göre Abdullah b. Selâm hakkındaki bu ihbarı zamanında aşere-i mübeşşerenin kendisinden başkaları vefat etmiş bulunuyordu. Yalnız kendisi hayatta idi. Kendisi için de tezkiye-i nefsi doğru bulmuyordu.

Şüphesiz ki bu hadis Abdullah b. Selâm'ın âlî bir menkıbesini bildirmektedir. Müşârün ileyhin cennetle müjdelenmesi keyfiyetine dair bir hadisi de müellif Buhârî, Abdullah b. Selâm'ın kendisine müntehî olan bir senedle şöyle rivayet ediyor:

1535

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ سَلَامٍ ﵁ قَالَ رَأَيْتُ رُؤْيَا عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ ﷺ فَقَصَصْتُهَا عَلَيْهِ رَأَيْتُ كَأَنِّي فِي رَوْضَةٍ ذَكَرَ مِنْ سَعَتِهَا وَخُضْرَتِهَا وَسْطَهَا عَمُودٌ مِنْ حَدِيدٍ أَسْفَلُهُ فِي الْأَرْضِ وَأَعْلَاهُ فِي السَّمَاءِ فِي أَعْلَاهُ عُرْوَةٌ فَقِيلَ لَهُ ارْقَهْ قُلْتُ لَا أَسْتَطِيعُ فَأَتَانِي مِنْصَفٌ فَرَفَعَ ثِيَابِي مِنْ خَلْفِي فَرَقِيتُ حَتَّى كُنْتُ فِي أَعْلَاهَا فَأَخَذْتُ بِالْعُرْوَةِ فَقِيلَ لِي اسْتَمْسِكْ فَاسْتَيْقَظْتُ وَإِنَّهَا لَفِي يَدِي فَقَصَصْتُهَا عَلَى النَّبِيِّ ﷺ قَالَ تِلْكَ الرَّوْضَةُ رَوْضَةُ الْإِسْلَامِ وَذٰلِكَ الْعَمُودُ عَمُودُ الْإِسْلَامِ[20] وَتِلْكَ الْعُرْوَةُ الْوُثْقَى فَأَنْتَ عَلَى الْإِسْلَامِ حَتَّى تَمُوتَ.

Tercümesi

Abdullah b. Selâm radıyallahu anhtan rivayete göre şöyle demiştir: Nebî sallallahu aleyhi ve sellem zamanında bir rüya görmüştüm ve onu Resûlullah'a arzetmiştim. (Şöyle ki:) rüyamda kendimi sanki bir bahçede gördüm -diyerek o bahçenin genişliğini, yeşilliğini zikretti- o bahçenin bir tarafında demir bir direk vardı. Bu direğin alt tarafı yerde, yukarısı gökte idi, yukarısında da tutunacak bir kulp, bir çember vardı. Bana, "Haydi bu direğe çık!" denildi. Ben, "Gücüm yetmez!" dedim. Bunun üzerine yanıma bir hizmetçi geldi ve arkamdan elbisemi çıkardı. Bunun üzerine direğin tâ tepesine kadar çıktım ve kulpu yakaladım. Bana, "Halkayı iyi tut, bırakma!" diye tembih edildi. Bunun üzerine direğin kulpu elimde olarak uyandım ve bu rüyamı Resûl-i Ekrem sallallahu

20 " وَذٰلِكَ الْعَمُودُ عَمُودُ الْإِسْلَامِ " ifadesi önceki baskılarda yer almamaktadır.

aleyhi ve selleme arzettim. Resûlullah (tabir ederek), "Gördüğün bahçe İslâm dinidir. Direk de İslâm dininin direği (tevhid)dir. O kulp da çok sağlam (olan iman)dır.[21] Sen ölünceye kadar İslâm dini üzerine yaşayacaksın, (cennetlik olacaksın!)" buyurdu. {B3813 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 19.}

21 Tabirin bu noktası, *"Kim ki, azgınlara küfredip Allah'a iman ederse hiç şüphesiz o, en sağlam kulpa yapışmıştır"* (el-Bakara sûresinin 256. âyet-i kerîmesinin mazmunudur).

Resûl-i Ekrem'in Hazret-i Hatice ile İzdivacı

[بَابُ تَزْوِيجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَدِيجَةَ وَفَضْلُهَا رَضِيَ اللهُ عَنْهَا]

Bu bab Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin Hatice'yi tezvic buyurmaları ve Hatice radıyallahu anhânın fazileti hakkındaki haberleri muhtevidir.[1]

Hazret-i Hatice, Huveylid b. Esed b. Abdüluzzâ b. Kusayy'ın kızıdır. Hatice'nin nesebi, Resûlullah'ın nesebi ile Kusay'da birleşir ki, Resûlullah'ın kadınlarının neseben kendisine en yakın olanı Hatice'dir. Resûlullah'ın Kusay soyundan evlendiği, Hatice'den başka bir de Ümmü Habîbe vardır. Câhiliye devrinde Hatice, Tâhire adıyla çağırılırdı. Vâlidesi Fâtıma bint Zâide'dir. Siyer ulemâsının cumhuruna göre Resûlullah Hatice ile evlendiğinde yirmi beş yaşında idi. Hazret-i Hatice ise İbn Abdülberr'in bildirdiğine göre kırk yaşında bulunuyordu. Bu izdivaç hayatı yirmi dört sene devam etmiştir ve Hatice altmış dört sene, altı ay yaşında iken vefat etmiştir. Hicretten üç, dört, beş sene evvel vefatı hakkında rivayetler vardır. İbn Abdülber, "Üç sene önce vefatı hakkındaki Katâde rivayeti hepsinden doğrudur" der ve Ebû Tâlib'in vefatından üç gün sonra ramazan ayında vefat ettiğini ve Hacûn'a defnolunduğunu bildirir.

Müellif Buhârî'nin Hazret-i Hatice'nin fazileti hakkındaki ilk rivayeti Hazret-i Ali'dendir. Bu rivayete göre Peygamber efendimiz, "(Zamanındaki) *dünya kadınlarının hayırlısı Meryem'dir, İslâm ümmetinin kadınlarının hayırlısı da Hatice'dir!*"[2] buyurmuştur. Bu hadis ile istidlâl ederek bazı âlimler Hatice'yi faziletçe Âişe'ye tercih etmişlerdir (bu hususa dair izahımız yakında Hazret-i Fâtıma'nın menâkıbı babında geçti. Oraya bakınız).

1 Unvandaki tezvic kelimesi tezevvüc yerinde kullanılmıştır ki "çiftlenmek ve evlenmek" demektir. Tef'îl sîgasının tefa'ul mânasında istimali şâyidir.

2 {B3815 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 20.}

1536

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا قَالَتْ مَا غِرْتُ عَلَى أَحَدٍ مِنْ نِسَاءِ النَّبِيِّ ﷺ مَا غِرْتُ عَلَى خَدِيجَةَ وَمَا رَأَيْتُهَا وَلَكِنْ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُكْثِرُ ذِكْرَهَا وَرُبَّمَا ذَبَحَ الشَّاةَ ثُمَّ يُقَطِّعُهَا أَعْضَاءً ثُمَّ يَبْعَثُهَا فِي صَدَائِقِ خَدِيجَةَ فَرُبَّمَا قُلْتُ لَهُ كَأَنَّهُ لَمْ يَكُنْ فِي الدُّنْيَا امْرَأَةٌ إِلَّا خَدِيجَةُ فَيَقُولُ إِنَّهَا كَانَتْ وَكَانَتْ وَكَانَ لِي مِنْهَا وَلَدٌ.

Tercümesi

Âişe radıyallahu anhâdan rivayete göre şöyle demiştir: Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin kadınlarından hiçbirisi hakkında ben, Hatice'ye karşı kıskançlığım derecesinde kıskanç değildim. Halbuki ben Hatice'yi (Resûlullah'ın yanında) görmemiştim de; (o, beni Resûlullah almazdan önce vefat etmişti).[3] Fakat Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem, onu (yanımda) çok anardı. Çok defa koyun keserdi sonra da etini, budunu parçalardı. Daha sonra Hatice'nin sâdık (kadın) dostlarına gönderirdi. Bazı defa ben, (sabırsızlanarak) Resûlullah'a, "Sanki yeryüzünde hiç kadın yok da yalnız Hatice mi var!" diye ta'riz ederdim; Resûlullah da, "Hatice (şöyle) idi, Hatice (böyle) idi" (diye mehâsinini sayar) ve "Ondan çocuklarım var!" buyururdu. {B3818 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 20.}

İzahı

Peygamber efendimizin İbrâhim'den başka bütün çocukları Hatice'den doğmuştur. Bu hususta siyer âlimlerinin ittifakı vardır. Bunlar Zeyneb, Rukıyye, Ümmü Külsûm, Fâtıma, Kāsım, Tâhir, Tayyib'dir.[4] Bu üç erkek çocuk Câhiliye devrinde yani Peygamberimize nübüvvet gelmezden önce vefat etmişlerdir. Kızların hepsi İslâm devrine yetişip müslüman olmuşlar ve Medine'ye hicret etmişlerdir. Bunlardan üçü Peygamberimizden önce vefat etmiştir. İrtihâl-i peygamberî sırasında yalnız Hazret-i Fâtıma hayatta idi ve Peygamberimizin nesebi Fâtıma'nın evlât ve ahfadıyla devam etti. Yukarıda Hatice evlâdından istisna ettiğimiz İbrâhim, Mâriye'den Medine'de doğmuş ve on sekiz aylıkken vefat etmiştir.

---

3 Bu ziyade Buhârî'nin diğer bir rivayet tarikinden alınmıştır. Hatice vefat ettiğinde Âişe altı yaşında idi. Hatice'yi görmüş olabilirdi. Bu cihetle tercümemizde "Resûlullah'ın yanında" diye işaret ettik.

4 {Tahir ve Tayyip'in iki ayrı çocuk değil, Abdullah adlı bir oğlunun lakapları olduğu bilgisi de mevcuttur. Bakınız: M. Yaşar Kandemir, "Muhammed", *DİA*, XXX, 428.}

1537

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁ قَالَ أَتَى جِبْرِيلُ النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللهِ هٰذِهِ خَدِيجَةُ قَدْ أَتَتْ مَعَهَا إِنَاءٌ فِيهِ إِدَامٌ أَوْ طَعَامٌ أَوْ شَرَابٌ فَإِذَا هِيَ أَتَتْكَ فَاقْرَأْ عَلَيْهَا السَّلَامَ مِنْ رَبِّهَا وَمِنِّي وَبَشِّرْهَا بِبَيْتٍ فِي الْجَنَّةِ مِنْ قَصَبٍ لَا صَخَبَ فِيهِ وَلَا نَصَبَ.

Tercümesi

Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan "Nebî sallallahu aleyhi ve sellem (Hirâ dağında iken) yanına Cibrîl gelmiş de şöyle demiştir" dediği rivayet olunmuştur: "Yâ Resûlellah! İşte şu Hatice'dir, sana doğru geliyor. Yanında bir kap var, içinde katık yahut taam yahut şerbet var.[5] Hatice sana geldiğinde ona, rabbinden ve benden selâm söyle ve cennette inciden yapılmış bir sarayla da müjdele ki, onun içinde (Hatice'nin hoşlandığı gibi) gürültü, patırtı yok ve çalışmak, çabalamak da yok!" {B3820 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 20.}

1538

عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتِ اسْتَأْذَنَتْ هَالَةُ بِنْتُ خُوَيْلِدٍ أُخْتُ خَدِيجَةَ عَلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ فَعَرَفَ اسْتِئْذَانَ خَدِيجَةَ فَارْتَاعَ لِذٰلِكَ فَقَالَ اللّٰهُمَّ هَالَةَ قَالَتْ فَغِرْتُ فَقُلْتُ مَا تَذْكُرُ مِنْ عَجُوزٍ مِنْ عَجَائِزِ قُرَيْشٍ حَمْرَاءِ الشِّدْقَيْنِ هَلَكَتْ فِي الدَّهْرِ قَدْ أَبْدَلَكَ اللّٰهُ خَيْرًا مِنْهَا.

Tercümesi

Âişe radıyallahu anhâdan rivayete göre şöyle demiştir: Bir kere Hatice'nin hemşiresi Hâle bint Huveylid (Medine'ye gelip) Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin huzuruna girmek için izin dilemişti. Resûlullah (iki hemşirenin seslerindeki benzeyişle) Hatice'nin (vaktiyle) istîzânını hatırlayarak hâl-i tegayyür etti ve, "Allahım! İstîzan edeni Hâle kıl!" diye dua etti. Âişe der ki, "Artık kıskandım da (Hatice'yi kastederek), 'Yâ Resûlellah! (İhtiyarlıktan) ağzının (dişleri dökülüp) iki tarafında diş etlerinin kızartısından başka bir beyazlık kalmayan ve zamanın (tekallübâtı) içinde ölen ihtiyar Kureyş kadınlarından bir kocakarının nesini anarsın? Allah onun yerine sana, ondan daha hayırlısını vermiştir!" diye Resûlullah'ı karşıladım. {B3821 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 20.}

---

5 Râvi, kap içindeki şeyi katiyetle tayin edemediğinden terdîd ile rivayet etmiştir.

İZAHI

Hazret-i Âişe'nin bu asabî sözlerine karşı Resûlullah'ın sükûtunu, bir takrir ve tasdik mahiyetinde addederek, Sefâkusî[6] gibi bazı âlimler Âişe'nin Hatice'ye fazl ve rüçhanına delil olarak kabul etmişlerdir. Fakat Âişe'nin iddia ettiği hayırlılık gençlik ve güzellik itibariyledir denilebilir. Resûlullah'ın sükûtuna gelince bu da bir tesâmüh, (bir terk ve ihmal) den ibarettir. Çünkü bu sözler kadınlık gayretiyle söylenmiştir. Gayret (kıskançlık) fıtrî bir hal olduğu için bundan dolayı kadınlara ceza terettüp etmiyor ve Taberî, "Bunun için Resûlullah Âişe'yi menetmemiştir" diyor. Resûlullah şifahen menetmemekle beraber –Ahmed b. Hanbel ile Taberânî'nin bir rivayet tariklerine göre– gücenmiştir. Bu rivayete göre Hazret-i Âişe demiştir ki, "Resûlullah'ın sözlerimden kırıldığını anlayınca, 'Yâ Resûlellah! Seni hak peygamber gönderen Allah'a yemin ederim ki, bundan sonra Hatice'nin her zaman menkıbelerini yâdet!' diye gönlünü almaya çalıştım."

1539

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ جَاءَتْ هِنْدٌ بِنْتُ عُتْبَةَ قَالَتْ يَا رَسُولَ اللّٰهِ مَا كَانَ عَلَى ظَهْرِ الْأَرْضِ مِنْ أَهْلِ خِبَاءٍ أَحَبُّ إِلَيَّ أَنْ يَذِلُّوا مِنْ أَهْلِ خِبَائِكَ ثُمَّ مَا أَصْبَحَ الْيَوْمَ عَلَى ظَهْرِ الْأَرْضِ مِنْ أَهْلِ خِبَاءٍ أَحَبُّ إِلَيَّ أَنْ يَعِزُّوا مِنْ أَهْلِ خِبَائِكَ قَالَ وَأَيْضًا وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ وَبَاقِي الْحَدِيثِ قَدْ تَقَدَّمَ.

TERCÜMESİ

Âişe radıyallahu anhâdan rivayete göre şöyle demiştir: Utbe b. Rebîa kızı Hind, bir kere Resûlullah'ın huzuruna gelerek, "Yâ Resûlellah! Vaktiyle yeryüzünde ev, bark sahibi ailelerden hiçbir aile yoktu ki onların zelil olmaları, senin hânedanının zelil olmasından bana daha sevgili olsun! Sonra bugün yeryüzünde hiçbir aile de yoktur ki onların aziz olmaları, senin hânedanının izzet ve saadeti derecesinde bana sevimli olsun!" dedi.

Resûlullah da Hind'e, "Hayatım yed-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki ben de sana nisbetle senin gibiyim!" diye cevap verdi. Hadisin geri kalan kısmı ise yukarıda geçti. {B3825 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 23.}

6 Sefâkusî, İbnü't-Tîn'dir. Sefâkus, İfrîkıye'de bir şehrin adıdır (لب اللباب).

İZAHI

Hadisin yukarıda geçtiği bildirilen kısmı –ki Hind'in, zevci Ebû Süfyân'ın cimri bir kimse olduğundan şikâyetle onun gıyabında, "Malından ailemizi infak edeyim mi?" diye suali, Resûlullah'ın da, *"Örf ve âdete göre, bundan fazla değil!"* diye cevap vermesidir– yukarıda 1015 numara ile geçti. Onun izahında Hind'in ve Ebû Süfyân'ın hal tercümeleri de vardır. Oraya bakınız! Hind'in babası Utbe b. Rebîa, Kureyş ordusu içinde rüesâdan olarak Bedir Harbi'ne gelmişti. Orada katlolundu. Hind, Mekke'nin fethi günü müslüman oldu.

1540

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ لَقِيَ زَيْدَ بْنَ عَمْرِو بْنِ نُفَيْلٍ بِأَسْفَلِ بَلْدَحٍ قَبْلَ أَنْ يَنْزِلَ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ الْوَحْىُ فَقُدِّمَتْ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ سُفْرَةٌ فَأَبَى أَنْ يَأْكُلَ مِنْهَا ثُمَّ قَالَ زَيْدٌ إِنِّي لَسْتُ آكُلُ مِمَّا تَذْبَحُونَ عَلَى أَنْصَابِكُمْ وَلَا آكُلُ إِلَّا مَا ذُكِرَ اسْمُ اللهِ عَلَيْهِ وَأَنَّ زَيْدَ بْنَ عَمْرٍو كَانَ يَعِيبُ عَلَى قُرَيْشٍ ذَبَائِحَهُمْ وَيَقُولُ الشَّاةُ خَلَقَهَا اللهُ وَأَنْزَلَ لَهَا مِنَ السَّمَاءِ الْمَاءَ وَأَنْبَتَ لَهَا مِنَ الْأَرْضِ ثُمَّ تَذْبَحُونَهَا عَلَى غَيْرِ اسْمِ اللهِ إِنْكَارًا لِذٰلِكَ وَإِعْظَامًا لَهُ.

TERCÜMESİ

Abdullah b. Ömer radıyallahu anhümâdan rivayete göre bir kere Nebî sallallahu aleyhi ve sellem (nübüvvet ve) vahiy gelmezden önce Beldah vadisinin[7] alt tarafında Zeyd b. Amr b. Nüfeyl ile buluşmuştu. Bu sırada Nebî sallallahu aleyhi ve selleme (Kureyş tarafından) bir sofra ve bir miktar yemek takdim olundu. (Resûlullah yemedi; Zeyd'e takdim ettim) Zeyd de yemekten çekindi. Sonra Zeyd (Kureyş'e karşı), "Ben, sizin ensâbınız[8] namına kestiğiniz hayvanların etinden yemem,[9] ben, yalnız üzerine Allah'ın adı anılarak kesilen hayvan etini yerim!" dedi. (Abdullah b. Ömer rivayetine devamla der ki:) "Muhakkak ki Zeyd b. Amr, Kureyş'e karşı bu yoldaki zebîhalarını ayıplardı da bu âdetlerini reddederek ve nazarlarında büyütüp canlandırarak, 'Ey Kureyş! Koyun bir mahlûktur ki onu Allah yaratmıştır ve istifadesi için gökten

7 Beldah, Mekke'nin garp tarafında ve Ten'îm yolu üzerinde bir vadidir.

8 Ensâb taştan düzülmüş putlardır ki bunlar Kâbe'nin etrafına dikilmişti. Câhiliye zamanında müşrikler bu putların namına kurban keserlerdi.

9 Şârih İbn Battâl, "yemem" müfret mütekellim sîgasını cemi' olarak "yemeyiz" suretinde rivayet ediyor. Resûlullah'ın da putlar namına kesilen hayvan eti yemediğini ifade etmekle çok yerinde bir rivayet olduğunu İbn Hacer de kabul etmekle beraber cemi' sîgasıyla rivayete hiçbir yerde tesadüf etmediğini bildiriyor.

yağmur yağdırmıştır. Yerden de gıdasını bitirmiştir. Sonra siz (Allah'ın yarattığı, besleyip büyüttüğü) bu hayvanı, Allah adının başkası bir ad anarak kesiyorsunuz? (Bu, akla, insafa muvâfık mıdır?)' derdi." {B3826 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 24.}

İZAHI

Müellif Buhârî bu hadisi, "Zeyd b. Amr b. Nüfeyl" unvanıyla açtığı müstakil bir babında rivayet etmiştir. Zeyd aşere-i mübeşşereden "Resûlullah'ın cennetle müjdelediği on zattan" birisi olan Saîd b. Zeyd'in babasıdır. Ömer b. Hattâb'ın da amcası oğludur. Zeyd, tevhid dini arayan muvahhidlerdendi. Putlara tapmaktan, şirkten sakınırdı. Fakat Peygamber efendimize nübüvvet gelmezden beş sene evvel vefat etmiştir. Resûl-i Ekrem, *"Zeyd,* (Benimle Îsâ arasında) *yalnız başına bir ümmet olarak ba'solunur"*[10] buyurmuştur. Bu cihetle Buhârî burada, "Menâkıbü'l-Ashâb" bahsinde zikretmiştir.

1541

وَعَنْهُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَلَا مَنْ كَانَ حَالِفًا فَلَا يَحْلِفْ إِلَّا بِاللهِ فَكَانَتْ قُرَيْشٌ تَحْلِفُ بِآبَائِهَا فَقَالَ لَا تَحْلِفُوا بِآبَائِكُمْ.

TERCÜMESİ

Yine Abdullah b. Ömer radıyallahu anhtan rivayete göre, Nebî sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Ashabım! İyi biliniz ki her kim yemin etmek zorunda kalırsa, yalnız Allah adına ant içsin, (başka bir şeye yemin etmesin)."

Kureyş, babaları üstüne yemin ederlerdi de Resûlullah onlara, "Babalarınızın üstüne ant içmeyiniz!" buyururdu. {B3836 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 26.}

İZAHI

Bu hadisi de Buhârî bundan evvelki hadis gibi "Eyyâm-ı Câhiliyye" unvanıyla açtığı bir babında rivayet etmiştir. Eyyâm-ı Câhiliyye, fetret ve boşluk zamanları demektir ki, şârih Kirmânî İslâmî ıstılaha göre, Îsâ aleyhi's-selâm ile Peygamberimiz arasında peygambersiz boş geçen zaman olarak tahdit etmiştir. Bu zaman içinde umumi bir cehalet hüküm sürdüğü için bu namla anılmıştır. Câhiliye devrinde babaları üstüne yapılan ant, eğer babası hayatta ise, "Babamın başı için şu işi işlerim yahut işlemem!" derdi. Ölmüşse, "Babamın toprağı hakkı için yaparım yahut yapmam!" derdi.

10 {HM1648 İbn Hanbel, I, 189.}

1542

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَصْدَقُ كَلِمَةٍ قَالَهَا الشَّاعِرُ كَلِمَةُ لَبِيدٍ أَلَا كُلُّ شَيْءٍ مَا خَلَا اللهَ بَاطِلٌ وَكَادَ أُمَيَّةُ بْنُ أَبِي الصَّلْتِ أَنْ يُسْلِمَ.

Tercümesi

Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan rivayete göre Nebî sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: "Şair (sınıfın)ın söylediği en doğru söz Lebîd'in, ألا كل شيء ما خلا الله باطل kelâmıdır. Ümeyye b. Ebü's-Salt da (şiirlerinde) müslüman olmaya yaklaşmıştı." {B3841 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 26.}

İzahı

Hadiste adı geçen Lebîd b. Rebîa ile Ümeyye, Câhiliye devri şairlerindendir. Bu itibarladır ki müellif Buhârî bu hadisi burada Câhiliye devrine ait haberler arasında tahrîc etmiştir. Lebîd, Arap'ın en büyük şairlerinden ve muallaka sahiplerinden biridir. Bir mısraı hadis metninde rivayet olunan yukarıdaki beyit de muallakasının ilk beytidir ve tercümesi şöyledir: "İyi biliniz ki Allah'tan başka her şey bâtıldır, devamsızdır. Her nimet de hiç şüphesiz zevale mahkûmdur!" Lebîd'in bu şiirinin hepsi on beyittir. Lebîd, muhadramûndan yani hem Câhiliye devrini, hem de İslâm hayatını yaşamış uzun ömürlü bahtiyarlardandı. Enes b. Mâlik'in bir rivayetine göre 140 sene yaşamıştır. Bunu 157'ye çıkaranlar da vardır. Gerek Câhiliye'de, gerek İslâm'da en şerefli bir hayata sahip olmuştur. Hazret-i Osman'ın hilâfeti zamanında Kûfe'de vefat etmiştir. Hayatının en ziyade dikkati çeken bir vâkıası, Câhiliye devrinin erlerinden en kudretli bir şairi olan Lebîd, müslüman olup Kur'an'ın i'câzkâr belâgatı karşısına çıkınca hayran kalarak onu okuyup dinlemeyi şiir söylemeye tercih etmiş ve artık İslâmî hayatında hiç söylememiş olmasıdır.

Ümeyye b. Ebü's-Salt'a gelince, bu da Câhiliye devrinde yetişen Kureyş şairlerindendi. Tevhide ve bir Allah umdesine itikad ve ba's ve âhiret gününe iman ederdi. Bütün bu kanaatlerini Ümeyye, imanlı yaşadığı gençlik devirlerinde inşâd ettiği şiirlerinde terennüm etmiştir. Müslim'in bir rivayetine göre Şerîd b. Süveyd der ki, "Bir gün Resûlullah'a terkisinde refakat etmiştim. Esnâ-yı seferde Resûlullah, '*Ümeyye'nin şiirlerinden bir şey biliyor musun?*' diye sordu. Ben de, 'Evet biliyorum!' dedim ve 100 beyit kadar okudum. Bunun üzerine Resûlullah, '*Ümeyye müslüman olmaya yaklaşmıştır!*' buyurdu."[11]

11 {M5885-M5887 Müslim, Şiir, 1.}

Vâkıdî'nin beyanına göre Ümeyye, hayatının ilk devirlerinde iddiâ-yı nübüvvet etmiş fakat bilâhare bütün bu iman ve itikadlarını bırakarak dalâlete düşmüştür ve bir rivayete göre A'râf sûresinin 175. âyeti Ümeyye hakkında nâzil olmuştur: *"Müşriklere şu adamın kıssasını da oku ki, biz ona âyetlerimizi vermiştik* (ilmi, dini, şeref ve haysiyeti vardı)*. O, bütün bunlardan sıyrıldı çıktı da onu şeytan kendine uydurdu. Bu suretle o, sapkınlardan oldu."*[12]

Gerek bu, gerek tercümesi buna tekaddüm eden haberler, Câhiliye devrine ait vâkıalardır. Bunlardan başka Buhârî *Sahîh*'inde ve bu bahsinde âşûrâ orucuna, sükût orucuna, Kâbe'yi sel basmasına, Kâbe'nin inşasına, Kasâme âdetine dair haberler de rivayet etmiştir. Fakat bu haberler ya yukarıda geçtiği yahut aşağıda geleceği için *Tecrîd*'e geçmemiştir. Büyük müellifimiz Buhârî, Câhiliye devrine ait bu haberleri, şimdi başlayacağımız "Nübüvvet" bahsine bir mukaddime halinde tahrîc etmiştir.

12 وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ الَّذِي اٰتَيْنَاهُ اٰيَاتِنَا فَانْسَلَخَ مِنْهَا فَأَتْبَعَهُ الشَّيْطَانُ فَكَانَ مِنَ الْغَاوِينَ. [el-A'râf, 7/175]

Meb‘asü’n-Nebî Sallallahu Aleyhi ve Sellem Babı

[بَابُ مَبْعَثِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ]

مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَبْدِ ٱلْمُطَّلِبِ بْنِ هَاشِمِ بْنِ عَبْدِ مَنَافِ بْنِ قُصَيِّ بْنِ كِلَابِ بْنِ مُرَّةَ بْنِ كَعْبِ بْنِ لُؤَيِّ بْنِ غَالِبِ بْنِ فِهْرِ بْنِ مَالِكِ بْنِ ٱلنَّضْرِ بْنِ كِنَانَةَ بْنِ خُزَيْمَةَ بْنِ مُدْرِكَةَ بْنِ إِلْيَاسِ بْنِ مُضَرَ بْنِ نِزَارِ بْنِ مَعَدِّ بْنِ عَدْنَانَ

Bu bab, Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin bi‘setine (Allah Teâlâ tarafından peygamber gönderilmesine) dair hadisleri muhtevidir.

Müellif Buhârî bu bab için bir unvan olarak da Peygamber efendimizin Adnân’a kadar âlî nesebini şu suretle zikrediyor: Muhammed b. Abdullah b. Abdülmuttalib b. Hâşim b. Abdümenâf b. Kusay b. Kilâb b. Mürre b. Kâ‘b b. Lüey b. Gālib b. Fihr b. Mâlik b. Nadr b. Kinâne b. Huzeyme b. Müdrike b. İlyâs b. Mudar b. Nizâr b. Maad b. Adnân.

Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem, Peygamberimizin en meşhur ve en mübarek bir ismidir. Kur’an’ın dört âyetinde ve birçok hadiste, sallallahu aleyhi ve sellem efendimiz en çok Muhammed ismi ile anılmıştır. Muhammed, tef‘îl babından mef‘ûl sîgasıdır ki, kesret ve mübalağa ifade eder. Bu itibarla Muhammed, mükerreren methüsenâ olunan kimse demektir. Beyhakī’nin *Delâil*’inde mürsel bir tarik ile rivayetine göre hâtemü’l-enbiyâ efendimiz doğduğunda, ceddi Abdülmuttalib tarafından bu doğum şerefine bir ziyafet verilmişti. Davetliler yemekten sonra nevzâda ne ad verileceğini sorduklarında Abdülmuttalib, “Muhammed diyeceğim, dilerim ki gökte Allah, yeryüzünde mahlûkatı onu hayır ile yâdetsinler!” demiş ve bu dileği tamamıyla tahakkuk etmiştir.

Resûl-i Ekrem efendimiz gerek Kur’an’da, gerek ehâdîs-i nebeviyyede müteaddit isimlerle anılmıştır. İbnü’l-Arabî bunun bine bâliğ olduğunu bildiriyor. Halebî merhum Kahire’de İbn Dihye’nin المتوفى في أسماء المصطفى adlı bir eserini gördüğünü ve bunda Resûlullah’ın 300’den fazla isminin toplanmış olduğunu bildiriyor. Ali el-Kārî de *Şifâ*

Şerhi'nde bu eserin بهجة البهية في أسماء النبوية adıyla Süyûtî tarafından ihtisar edildiğini, kendisinin de bunlardan esmâ-i hüsnâ sayısınca doksan dokuz isim intihap ettiğini bildiriyor. Esmânın kesreti, müsemmânın şerefine delâlet edeceğinden bu mübarek isimlerin Muhammed ümmeti için medâr-ı mübâhât olacağı şüphesizdir.[1]

Müellif Buhârî Hazret-i Peygamber'in nesebini Adnân'da bırakmıştır. Daha yukarıya Hazret-i İbrâhim'e, Âdem peygambere kadar çıkarmamıştır. Çünkü neseb-i şerifin Adnân'a kadar olan silsilesinde ilm-i ensâb âlimlerinin icmâı vardır. Ondan üst tarafında, Adnân ile İsmâil aleyhi's-selâm arasında ihtilâf mevcuttur. Bazıları yedi, bazıları dokuz vasıta ile Adnân'dan İsmâil'e varmışlardır.

Peygamberimizin yukarıda unvan olarak zikrolunan nesebi çok temiz ve çok şerefli bir silsiledir, bir silsiletü'z-zehebdir. Peygamberimiz yüksek bir hiss-i iftihar ile kendisi, *"Ben, –devirden devire ve aileden aileye intikal ve bu suretle ıstıfâ eden– âdemoğulları soylarının en temizinden naklolundum ve nihayet şu içinde bulunduğum Hâşimî câmiasından neşet ettim"*[2] buyurmuştur (1454 numara ile tercümesi geçen Ebû Hüreyre hadisine bakınız!).

Bu asilâne ıstıfâ, Müslim ile Tirmizî'nin rivayetlerinde şöyle izah buyurulmuştur: *"Allah, İbrâhim oğullarından İsmâil'i, İsmâil oğullarından Benî Kinâne'yi, Kinâne oğullarından Kureyş'i, Kureyş'ten Benî Hâşim'i, Benî Hâşim'den de beni seçmiştir."*[3]

İbn Abbas'tan gelen bir rivayette de Peygamber efendimiz, *"Allah beni, daima helâl babaların sulbünden pâkize anaların rahmine naklederek nihayet babamla anamdan izhar buyurmuştur ve* (Âdem'le Havvâ'dan, Abdullah ile Âmine'ye kadar) *ebeveynim katiyen nikâhsız bir birliğe uğramamıştır"*[4] buyurmuştur.

1543

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ أُنْزِلَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ ابْنُ أَرْبَعِينَ سَنَةً فَمَكَثَ بِمَكَّةَ ثَلَاثَ عَشْرَةَ سَنَةً ثُمَّ أُمِرَ بِالْهِجْرَةِ فَهَاجَرَ إِلَى الْمَدِينَةِ فَمَكَثَ بِهَا عَشْرَ سِنِينَ ثُمَّ تُوُفِّيَ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ .

TERCÜMESİ

Abdullah b. Abbas radıyallahu anhümâdan rivayete göre şöyle demiştir: Nebî sallallahu aleyhi ve selleme kırk yaşında iken (vahiy) indirildi. (Vahiy geldikten sonra) Mekke'de on üç yıl ikamet etti. Sonra hicretle emrolunup Medine'ye hicret etti. Medine'de de on sene oturdu. Sonra sallallahu aleyhi ve sellem vefat etti. {B3851 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 28.}

1 Eserimizde 1437, 1439 numaralarla tercümeleri geçen hadislere bakınız!

2 {B3557 Buhârî, Menâkıb, 23.}

3 {T3605 Tirmizî, Menâkıb, 1.}

4 {Süyûtî, *ed-Dürru'l-mensûr*, IV, 328.}

İZAHI

Bu hesapça Peygamber efendimiz altmış üç yaşında vefat etmiş oluyor ki Hazret-i Âişe'nin rivayeti ve siyer âlimlerinden çoğunun ictihadı böyledir. Vahyin gelmeye ilk başladığı tarihi –yılı, ayı, günü ile– tayin hususunda re'yler, ictihadlar çok dağınıktır. Bunun başlıca sebebi Zülkarneyn, Fil, Kâbe'nin binası gibi müteaddit tarih mebde'lerine nazaran hesap edilmesidir. Bu re'ylerden çoğunun bir hadd-i müştereki vardır ki, o da ramazan ayında vahiy gelmeye başlamış olmasıdır.

1544

عَنِ ابْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ ﵄ وَقَدْ سُئِلَ عَنْ أَشَدِّ مَا صَنَعَهُ الْمُشْرِكُونَ بِالنَّبِيِّ ﷺ قَالَ بَيْنَا النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي فِي حِجْرِ الْكَعْبَةِ إِذْ أَقْبَلَ عُقْبَةُ بْنُ أَبِي مُعَيْطٍ فَوَضَعَ ثَوْبَهُ فِي عُنُقِهِ فَخَنَقَهُ خَنْقًا شَدِيدًا فَأَقْبَلَ أَبُو بَكْرٍ حَتَّى أَخَذَ بِمَنْكِبِهِ وَدَفَعَهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ وَقَالَ أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللّٰهُ الْآيَةَ.

TERCÜMESİ

Abdullah b. Amr b. el-Âs radıyallahu anhümâdan şöyle rivayet olunmuştur: Bir kere Abdullah b. Amr'dan: Nebî sallallahu aleyhi ve sellem hakkında müşriklerin irtikâp ettikleri fezâhatin en ağırından (bir şey bildirmesi) sorulmuştu. Abdullah şöyle anlatmıştır: Günün birinde Nebî sallallahu aleyhi ve sellem Hicr-i Kâ'be'de[5] namaz kılıyordu. Bunun üzerine Ukbe b. Ebû Muayt çıkageldi. Ukbe, Resûlullah'ın ridâsını (toparlayıp onun mübarek) boynuna koyarak onu şiddetli bir surette boğmaya başlamıştı ki bu sırada Ebû Bekir karşı geldi. Nihayet Ukbe'nin omuzunu tuttu ve onun tecavüzünü Nebî sallallahu aleyhi ve sellemden defetti ve "Faziletli bir adamı, 'Rabbim, Allah!' diyor diye öldürecek misiniz?" meâlindeki âyeti sonuna kadar okudu. {B3856 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 29; el-Mü'min, 40/28.}

---

5 Hicr-i Kâ'be, Hatîm denilen ve Kâbe'nin şimal tarafında Kâbe'den müfrez bulunan bir mahaldir. Kureyş tarafından Kâbe inşa edildiği sırada masrafları kifayet etmediğinden beyt-i şerifin sahası daraltılarak 6 zirâ miktarını binadan hariçte bırakmışlardı. Burasının da Kâbe'den ma'dûd olduğu anlaşılmak için etrafına kısaca bir duvar çekmişler ve iki tarafına birer medhal bırakmışlardı. İşte buraya, Hicr-i Kâ'be, Hicr-i İsmâil ve mutlak surette Hicr de denilir ki Kâbe'den ma'dûd olduğundan birtakım ahkâm-ı fıkhiyye terettüp eder (bk. "Haccın Vücûbu ve Haccın Fazileti" bahsinde "Abdullah b. Zübeyr Zamanında Kâbe'nin Altıncı Binası" başlığı ve 783. hadis).

İZAHI

Bu âyet-i kerîme Mü'min sûresi âyetlerindendir. Mûsâ aleyhi's-selâm ile Firavun kıssasına ve Firavun'un Hazret-i Mûsâ'yı öldürmeye karar verdiği zamanki vak'aya aittir ve tamamının meâli şöyledir: *"Bir de Firavun'un en yakın hânedanından olup Mûsâ'ya imanını saklayan bir er kişi,* (Firavun'un veliahdı)*, bir adamı, 'Rabbim Allah'tır!' diyor diye öldürecek misiniz? Halbuki o, size rabbimizden birtakım mûcizelerle gelmiştir. Eğer bu adam yalancı ise yalanının vebali kendisine aittir. Fakat doğru ise size vaad ettiği,* (sizi korkuttuğu) *şu azapların bir kısmı* (olsun) *size dokunur. Muhakkak ki Allah, haddi tecavüz ile yalanı şiâr ittihaz eden kişiyi doğru yola yöneltmez!' demiştir."*[6]

Hadiste adı geçen Ukbe b. Ebû Muayt, Kureyş müşriklerinin en azılılarındandı. Bedir Harbi'nde bulunmuş ve Bedir'den sonra hâl-i küfürde ölmüştür.

Buhârî, Ukbe habisinin diğer bir melânetini de mevzumuz olan hadisten önce rivayet etmiştir ki hulâsa olarak meâli şöyledir: Abdullah b. Mes'ûd der ki: Bir kere Resûlullah Kâbe'de namaz kılıyordu; etrafında da Ebû Cehil ile ona uyan birtakım Kureyş azgınları oturuyorlardı. Ebû Cehil'in işareti üzerine Ukbe b. Ebû Muayt elinde yeni boğazlanan bir devenin döl döşü ile geldi ve Resûlullah secdeye vardığı sıra getirip içinin muhteviyatıyla beraber Resûlullah'ın arkasına koydu. Resûlullah başını secdeden kaldıramıyordu. Ebû Cehil ile maiyeti gülüşüyorlardı. Hemen Fâtıma radıyallahu anhâ yetişti. O cîfeyi sırtından alıp bu alçak işi işleyene attı ve gülüşenlere de çıkıştı. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem efendimiz secdeden başını kaldırıp namazını tamamladıktan sonra üç kere, *"Allahım! Kureyş'ten şu zümreyi sana havale ederim!"* diye dua buyurdu ve *Ebû Cehil b. Hişâm, Utbe b. Rebîa, Şeybe b. Rebîa, Ümeyye b. Halef, Übey b. Halef, Şu'be b. Haccâc, Ukbe b. Ebû Muayt* diye birer birer adlarını saydı.[7] Abdullah b. Mes'ûd der ki: "Allah'a yemin ederim ki, bunların hepsi Bedir günü katlolundular da orada bir kuyuya dolduruldular. Yalnız Ümeyye b. Halef'in yahut Übeyy'in vücudunun mafsalları yerli yerinden ayrılmış bulunduğu için kuyuya naklolunamamıştır (177 numara ile tercümesi geçen Abdullah b. Mes'ûd hadisinin tercümesiyle izahına bakınız).

1545

عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ وَقَدْ سُئِلَ مَنْ آذَنَ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْجِنِّ لَيْلَةَ اسْتَمَعُوا الْقُرْآنَ.
فَقَالَ آذَنَتْ بِهِمْ شَجَرَةٌ.

---

6 وَقَالَ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ مِنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ إِيمَانَهُ أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللّٰهُ وَقَدْ جَاءَكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ مِنْ رَبِّكُمْ وَإِنْ يَكُ كَاذِبًا فَعَلَيْهِ كَذِبُهُ وَإِنْ يَكُ صَادِقًا يُصِبْكُمْ بَعْضُ الَّذِي يَعِدُكُمْ إِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَّابٌ.
[el-Mü'min, 40/28]

7 {B240 Buhârî, Vudû', 69.}

TERCÜMESİ

Abdullah b. Mes'ûd radıyallahu anhtan rivayete göre İbn Mes'ûd'a, "Cinden bir zümre Kur'an dinlemek istedikleri gece, Nebî sallallahu aleyhi ve selleme cini kim bildirdi?" diye soruldu. O da, "Cini, bir ağaç (sakız ağacı) bildirdi!" diye cevap verdi. {B3859 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 32.}

İZAHI

Bu hadisi Buhârî "Zikrü'l-cin" unvanıyla açtığı bir babında rivayet etmiştir. Müellif bu unvanında Cin sûresinin 1. âyetini zikretmiştir ki, 2. âyetiyle beraber meâli şöyledir: *"Habîbim!* (İnsanlara) *de ki: Cinden bir zümrenin hakikaten Kur'an dinlemek istedikleri bana vahyolundu. Bunlar* (Kur'an dinleyip kavimlerine vardıklarında), *'Biz, acayip bir Kur'an dinledik ki o, insanı imana, doğru yola yöneltir. Bu cihetle biz ona inandık. Artık rabbimize hiçbir şeyi ebedî şerik kılmayacaksınız!' dediler."* [8]

Bu cin vâkıası İbn İshak'ın beyanına göre Tâif dönüşünde olmuştur. Şöyle ki: Resûl-i Ekrem, Ebû Tâlib ile Hatice'nin arka arkaya vefat etmeleri üzerine Kureyş, bu iki mühim mesnetten mahrum kalan Resûlullah üzerinde tazyike başlamışlardı. Resûlullah da kendisine bir melce aramak üzere Tâif'e gitmişti. Fakat orada da aradığını bulamayarak dönüşte gece yarısı Batn-ı Nahle'ye gelmişti. Orada namaz kılarken cinden yedi kişilik bir cemaat buraya uğramış ve Resûlullah'ın okuduğu Kur'an'ı dinlemişlerdir. Resûlullah namazdan fâriğ olunca kavimlerine gidip onları inzar etmişlerdir. Ahkāf sûresinin 29-31. âyetlerinde şöyle hikâye buyurulmuştur:

"(Habîbim! Kavmine şu vâkıayı da anlat!) *Hani biz sana cinlerden bir cemaati Kur'an dinleyeler diye göndermiştik de onlar Kur'an dinlemeye hazır olunca* (biribirlerine), *'Susunuz,* (iyi dinleyiniz!)*' demişlerdi. Bitirilince de inzâr etmek üzere kavimlerine gitmişlerdi.* (Vardıklarında), *'Ey kavmimiz! Biz bir kitap dinledik ki o, Mûsâ'dan sonra indirilmiştir. Ondan önceki* (kitap)*ları tasdik ediyor, Hakk'a ve doğru bir yola yöneltiyor. Ey kavmimiz! Allah'ın davetçisine icâbet ediniz ve ona iman ediniz ki* (Allah), *günahlarınızdan* (bir kısmını olsun) *yarlığasın ve sizi çok sızlatıcı bir azaptan korusun."* [9]

Âyetteki, أُوحِيَ إِلَيَّ *"Cin vâkıası bana vahyolunarak bildirildi"* kavlinin zâhirine göre Resûlullah cini görmemiştir, Kur'an dinlediklerinden haberi olmamıştır ve onlara hususi surette Kur'an okumamıştır. Belki cinler rastgele sabah namazında Resûlullah'ın okuduğu Kur'ân'ı dinlemişlerdir. *Sahîhayn*'da İbn Abbas'tan da bu suretle naklolunmuştur. Fakat izahıyla meşgul bulunduğumuz İbn Mes'ûd hadisi ise Resûlullah'ın gördüğünü iş'âr etmektedir ki ulemâ bunu tercih etmişlerdir. Buhârî'nin bu rivayeti pek muhtasardır. Resûlullah'ın görüp görmediği sarih değildir. Fakat Beyhakī'nin *Delâil*'inde Abdullah b.

---

8 قُلْ أُوحِيَ إِلَيَّ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِنَ الْجِنِّ فَقَالُوا إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآنًا عَجَبًا. يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ فَآمَنَّا بِهِ وَلَنْ نُشْرِكَ بِرَبِّنَا أَحَدًا. [el-Cin, 72/1-2]

9 (وَإِذْ صَرَفْنَا إِلَيْكَ نَفَرًا مِنَ الْجِنِّ) إلى (مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ) [el-Ahkāf, 46/29-31]

Mes'ûd'a müntehî mürsel bir senedle rivayeti, Buhârî'nin bu rivayetini izah etmektedir. Bu uzun rivayette ezcümle İbn Mes'ûd diyor ki: Ben cinin Resûlullah'a, "Senin Resûlullah olduğuna kim şehâdet eder?" diye suallerini işittim. Bulunduğumuz yere yakın bir sakız ağacı vardı. Resûlullah ona işaret ederek cinlere, ***"Şu ağacı gördünüz mü, o şehâdet ederse iman eder misiniz?"*** diye sordu. Cinler, "Evet iman ederiz!" dediler. Bunun üzerine Resûlullah o ağacı çağırdı. Ağaç icâbet etti de ben dallarını, budaklarını sürüyerek geldiğini gördüm." Resûlullah ağaca, ***"Benim Resûlullah olduğuma şehâdet eder misin?"*** diye sordu. Ağaç, "Şehâdet ederim ki sen Allah'ın resulüsün!" dedi.[10]

Şimdi sıhhatlerinde şüphe edilmeyen ve müsbet, menfi mazmunlarıyla müteârız bulunan bu iki haberi şöyle tevcih ve telif edebiliriz: Cine dair haberlere göre Resûlullah'a müteaddit defalar cin sefâret heyeti gelmiştir. Mekke'de, Medine haricinde, Bakī'da, Hacûn'da gelenler o cümledendir. Bunlardan dördünde İbn Mes'ûd bizzat bulunmuştur. Cin heyetinin müteaddit olduğuna göre, ilk defakine İbn Abbas'ın dediği veçhile Resûlullah vâkıf değildi. Onları görmedi, Kur'an dinlediklerini bilmiyordu, vahiy ile bildirildi. Fakat Cin sûresi ve âyetleri nâzil olduktan sonraki vâkıalarda Resûlullah emr-i ilâhî ile çıkıp cinlere mülâki olmuştur.

Mevzumuz olan hadisteki vak'a hicretten üç sene önce vuku bulmuştur. Vâkıdî, nübüvvetin on birinci senesinde vukuunu bildirir.

Cİn var mıdır, Mahİyetİ nedİr?

İbn Teymiyye der ki, bütün İslâm ümmetinin fırkalarıyla sair milletlere mensup zümreler, cinin mevcudiyetini kabul etmişlerdir. Çünkü bütün peygamberlerin bu husustaki tebligatı insanlarda ilm-i zarûrî hâsıl edecek derecede çoktur. Şu kadar ki, her ümmetin müteaddit fırkaları muhtelif suretlerde telakki etmişlerdir. Bu cihetledir ki, bu telakkilerin umumunu ihtiva edecek surette cini tarif etmek mümkün olamamıştır. Ancak bunların bir iştirak noktasına göre cin, hava ve râyiha gibi latif olan âkıl bir cisimdir diye tarif olunmuştur ki bu letâfeti cihetiyle havassımızdan mestur bulunuyor. Bu cihetle cin denilmiş oluyor. Fakat bu vasıfta melek, şeytan medlûlleri de müşterek bulunuyor.

Şu halde ruhanî ve cevherî mevcûdat üç kısma ayrılmıştır: **1.** Hayr-ı mahz olanlardır ki meleklerdir **2.** Şerr-i mahz olanlardır ki şeytanlardır **3.** Hayırlıları ve şerlileri bulunanlardır ki cinlerdir. Hayırlıları, şerlileri karışık olması cihetiyle cinler insanlara benzediklerinden birçok âyette cin, ins mukabili olarak vârit olmuştur. Binaenaleyh cinlerin de insanlar gibi müminleri, kâfirleri ve bu iki sınıfın fırkaları vardır deniliyor (1360 numara ile tercümesi geçen Abdullah b. Ömer hadisinin izahına bakınız).

---

10 {Temel hadis kaynaklarında bulunamayan rivayet için bkz. Aynî, *Umde*, XVI, 309.}

1546

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّهُ كَانَ يَحْمِلُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ إِدَاوَةً لِوَضُوئِهِ وَحَاجَتِهِ وَقَدْ تَقَدَّمَ وَزَادَ فِي هٰذِهِ الرِّوَايَةِ قَوْلَهُ ﷺ إِنَّهُ أَتَانِي وَفْدُ جِنِّ نَصِيبِينَ وَنِعْمَ الْجِنُّ فَسَأَلُونِي الزَّادَ فَدَعَوْتُ اللهَ لَهُمْ أَنْ لَا يَمُرُّوا بِعَظْمٍ وَلَا رَوْثَةٍ إِلَّا وَجَدُوا عَلَيْهَا طَعَامًا.

Tercümesi

Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan rivayete göre müşârün ileyh, Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin maiyetinde abdest ve istincâ suyu için küçük bir kırba taşırdı. –Ebû Hüreyre hadisinin bu kısmı yukarıda geçti– Buradaki rivayetinde de sallallahu aleyhi ve sellemin şöyle buyurduğunu ziyade etmiştir: “Bana Nasîbîn cinlerinin bir heyeti geldi. Ama (bunlar) ne hoş cin! Benden azık istediler. Ben de onların istifadeleri için Allah Teâlâ’ya, ‘Cinler, uğradıkları her kemik ve tezek makūlesi üzerinde herhalde (kendileri için) bir taam (hayvanları için de yem) bulalar!’ diye dua ettim.” {B3860 Buhârî, Menâkıbü’l-ensâr, 32.}

İzahı

Müellif Zebîdî’nin yukarıda geçtiğini haber verdiği hadis 123 rakamıyla tercüme edilen Ebû Hüreyre hadisidir ki şöyledir: Bir kere (Resûlullah kazâ-i hâcet için çıktığında) Ebû Hüreyre peşi sıra gitmişti. (Resûlullah yürürken dönüp arkasına bakmazdı. Bunun için), “*O kimdir?*” diye sordu. Ben de, “Ben Ebû Hüreyre!” diye cevap verdim. Resûlullah, “*İstincâ için bana birkaç taş ara* (getir), *sakın kemik, tezek getirme!*” buyurdu. Eteğimin içinde birkaç taş getirip tabanına koydum. Sonra yanından ayrıldım. Nihayet kazâ-i hâcet edip bittikten sonra Resûlullah ile beraber yürüdüm de (yolda), “Yâ Resûlellah! Kemikle, tezekle istincâ etmekte ne var ki?” diye sordum. Resûlullah, “*Kemik cin taamıdır, tezek de hayvanlarının yemidir!*” diye cevap verdi. (Sonra da Nasîbîn cinlerinin geldiğini bildirdi).[11]

1547

عَنْ أُمِّ خَالِدٍ بِنْتِ خَالِدٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا قَالَتْ قَدِمْتُ مِنَ الْحَبَشَةِ وَأَنَا جُوَيْرِيَةٌ فَكَسَانِي رَسُولُ اللهِ ﷺ خَمِيصَةً لَهَا أَعْلَامٌ فَجَعَلَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَمْسَحُ الْأَعْلَامَ بِيَدِهِ وَيَقُولُ سَنَاهْ سَنَاهْ.

11 {B3860 Buhârî, Menâkıbü’l-ensâr, 32.}

TERCÜMESİ

Hâlid (b. Saîd) kızı Ümmü Hâlid (Eme) radıyallahu anhâdan rivayete göre şöyle demiştir: Habeşe (muhâceretin)den döndüğümde ben bir kızcağızdım. (Babamla Resûlullah'ın huzuruna geldim) de Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bana softan siyah bir elbise giydirdi. Üstünde damgalar vardı. Resûlullah o damgalara "güzel güzel" diyerek eliyle dokunmaya başlamıştı. {B3874 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 37.}

İZAHI

Bu hadisi Buhârî Habeşistan'a hicrete dair açtığı bir babında rivayet etmiştir. Resûl-i Ekrem efendimizin bi'seti ile Medine'ye hicreti arasında Mekke'de geçen vâkıaların biri de bir kısım müslümanların, müşriklerin zulüm ve tazyikinden kurtulmak için Habeşistan'a hicret etmeleridir. Bu cihetle Buhârî bunun için de müstakil bir bab açarak bununla ilgili olan hadisleri bu babında rivayet etmiştir ki, mevzumuz olan Ümmü Hâlid hadisi bunlardan biridir.

Müslümanların Habeşistan'a hicretleri iki defa olmuştur. Birinci Habeşe'ye hicret, nübüvvetin beşinci yılı receb ayında idi. Bu babın unvanında Buhârî'nin Hazret-i Âişe'den muallak olarak rivayetine göre Resûlullah hicrete hazırlanan ashaba, *"Hicret edeceğimiz yer, iki kara taşlık saha arasında hurmalıkları bulunan bir mıntaka, bir şehir olduğu bana gösterildi!"* buyurmuş ve müslümanlar Medine'den evvel buraya hicret etmişlerdir ve buraya gidenler, bilâhare Medine'ye avdet edip gelmişlerdir.[12]

Vâkıdî'nin beyanına göre, birinci muhacir kafilesi on bir erkek, dört kadından ibaretti.[13] Bunlar Mekke'den çıktıktan sonra yaya, binitli olarak deniz sahiline kadar gelmişler ve orada yarım dinara kiraladıkları bir gemi ile denizi geçmişler. O sırada Habeşistan'da necâşî[14] Ashame idi. Re'fet ve adaletiyle meşhur olan Ashame'den İslâm muhacirleri hüsnükabul gördüler. Muhacirlerin bu iyi vaziyetleri Mekke'de duyulunca ferdâsı sene bir kafile daha hicret etti. Bu da ikinci Habeşe'ye hicret adıyla anılır ki yetmiş iki erkekten ibaretti. Kadınlarla çocuklar bu sayıya dahil değildi. Ammâr b. Yâsir'in bunlar arasında bulunup bulunmadığında ihtilâf edilmiştir. Bulunduğunu kabul edenlere göre ikinci kafilenin sayısı seksen üç oluyor.

İzahıyla meşgul bulunduğumuz Ümmü Hâlid hadisinin bir rivayet tariki de daha uzun bir metin ile 1281 numara ile tercüme edilmişti. Bu rivayette ezcümle Resûlullah'ın

12 {Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 37 (bab başlığı).}

13 Bu ilk muhacirler: Osman b. Affân, karısı ve Resûlullah'ın kızı Rukayye, Ebû Huzeyfe b. Utbe, karısı Sehle, Zübeyr b. Avvâm, Mus'ab b. Umeyr, Abdurrahman b. Avf, Ebû Seleme b. Abdülesed, karısı Ümmü Seleme, Osman b. Maz'ûn, Âmir b. Rebîa, karısı Leylâ, Ebû Sebre b. Ebû Rühm, Hâtıb b. Amr, Süheyl b. Beyzâ, Abdullah b. Mes'ûd (radıyallahu anhüm).

14 Necâşî, Habeşistan mülûkünün unvanıdır. Vaktiyle Türk mülûküne hakan, İran mülûküne kisrâ, Rûm mülûküne kayser denildiği gibi Habeş mülûküne de necâşî denilirdi.

Ümmü Hâlid'e, ***"Çocuğum! Bu elbiseni güle güle giy ve eskit!"***[15] diye dua buyurduğu da bildirilmişti (oraya bakınız!) Buhârî'nin bu babında Hazret-i Âişe'den bir rivayeti daha vardır ki onun da tercümesi 269. hadiste geçti.

Müellif Buhârî'nin Habeşe muhâcereti babında İbn Mes'ûd'dan şu meâlde bir rivayeti vardır: İbn Mes'ûd der ki: Biz Habeşe'ye hicret etmeden önce Resûlullah namaz kılarken selâm verirdik. O da selâmımıza mukabele buyururdu. Necâşînin yanından Medine'ye geldiğimizde yine namaz kılarken Resûlullah'a selâm verdik, fakat selâmımıza mukabele buyurmadı. Bunun üzerine biz: "Yâ Resûlellah! Siz namazda iken biz, vaktiyle selâm verirdik de siz selâmımıza mukabele ederdiniz. (Şimdi etmediniz) dedik." Resûlullah, ***"Namazda Allah ile meşgul olmak vazifesi vardır!"*** diye cevap verdi. Bu hadisin râvilerinden İbrâhim en-Nehaî'ye, "Sana namaz kılarken selâm verilirse ne yaparsın!" diye sorulmuş. O da, "İçimden kalben mukabele ederim!" diye cevap vermiştir.[16] Binaenaleyh şifahen selâm câiz değildir. Namaz bozulur.

Necâşî Ashame, iman ve Peygamberimizin nübüvvetini tasdik etmişti. Bu cihetle hicretin 7, yahut 8 senesinde müşârün ileyh vefat ettiğinde Resûl-i Ekrem efendimiz, ***"Bugün sâlih bir kişi ölmüştür. Kalkınız kardeşiniz Ashame'ye cenaze namazı kılınız!"***[17] buyurmuştur. Bu hadisi Câbir'den rivayet eden müellif Buhârî yine Câbir'den cenaze namazının şu suretle kılındığını da rivayet ediyor: Câbir radıyallahu anh, "Resûlullah necâşî üzerine namaz kılarken biz de Resûlullah'ın arkasında saf bağladık; ben, ikinci, veya üçüncü safta idim" diyor.[18] Diğer bir rivayet tarikinde de cenaze namazını Resûlullah'ın dört tekbir ile kıldırdığını haber veriyor (Bu eserimizde 622 numara ile tercümesi geçen Ebû Hüreyre hadisine de bakınız).[19]

1548

عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ رضي الله عنه أَنَّهُ قَالَ لِلنَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم مَا أَغْنَيْتَ عَنْ عَمِّكَ فَإِنَّهُ كَانَ يَحُوطُكَ وَيَغْضَبُ لَكَ قَالَ هُوَ فِي ضَحْضَاحٍ مِنْ نَارٍ وَلَوْلَا أَنَا لَكَانَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ.

TERCÜMESİ

Abbas b. Abdülmuttalib radıyallahu anhtan rivayete göre bir kere Abbas, Nebî sallallahu aleyhi ve selleme, "Yâ Resûlellah! Amcan (Ebû Tâlib hakkında şefaat)ten seni nasıl bir his alıkoydu? Allah'a yemin ederim ki o, seni her

15 {B3071 Buhârî, Cihâd, 188.}
16 {B3875 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 37.}
17 {B3877 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 38.}
18 {B3878 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 38.}
19 {B3879 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 38.}

zaman tecavüzden muhafaza ederdi ve senin hesabına düşmanlarına karşı asabîleşirdi!" dedi. Resûlullah şöyle cevap verdi: "Şimdi Ebû Tâlib topuklarına kadar -dibi yakın- ateşten bir çukur içindedir. Eğer benim (şefaatim) olmasaydı muhakkak o, cehennemin en derin çukurunda bulunurdu." {B3883 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 40.}

1549

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رضي الله عنه أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم وَذُكِرَ عِنْدَهُ عَمُّهُ فَقَالَ لَعَلَّهُ تَنْفَعُهُ شَفَاعَتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيُجْعَلُ فِي ضَحْضَاحٍ مِنَ النَّارِ يَبْلُغُ كَعْبَيْهِ يَغْلِي مِنْهُ دِمَاغُهُ.

Tercümesi

Ebû Saîd el-Hudrî radıyallahu anhtan rivayete göre, Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin yanında amcası (Ebû Tâlib hakkında hayırhahlığı) bahsedildiğinde Ebû Saîd, Resûlullah'ın şöyle buyurduğunu işitmiştir: "Umarım ki şefaatim amcama faydalı olacaktır. Şefaatimle amcam topuklarına çıkabilen ateşten bir çukura konulacak, oradan beyni kaynayacaktır." {B3885 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 40.}

İzahı

Ebû Saîd el-Hudrî'nin bu hadisi ile bundan önceki Abbas b. Abdülmuttalib hadisini Buhârî "Ebû Tâlib Kıssası" unvanıyla açtığı bir babında rivayet etmiştir. Ana karnında babadan yetim kalan Peygamberimiz, ibtidâ büyük babası Abdülmuttalib'in, sekiz yaşında iken onun da vefatı üzerine amcası Ebû Tâlib'in şefkat ve vesayetinde büyümüş ve nübüvveti zamanında pek büyük nusret ve muavenetini görmüştü. Bu cihetle Ebû Tâlib'in vefatı kendisini mesnetsiz bırakmıştı. Artık Mekke'de oturmak imkânı kalmamıştı, üç sene sonra Medine'ye hicret edilmişti. Müellif Buhârî hicrete tekaddüm eden vâkıalara dair hadisleri birer babda bildirirken Ebû Tâlib'in vefatıyla alâkalı birkaç hadisi de müstakil bir babda rivayet etmiştir. Bu babda rivayet ettiği hadislerden biri de şudur: Müseyyeb b. Hazn radıyallahu anhtan[20] rivayete göre şöyle demiştir: Ebû Tâlib'e ölüm alâmetleri geldiği sırada Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem yanına girdi. Ebû Tâlib'in yanında Ebû Cehil (ve Abdullah b. Ebû Ümeyye) bulunuyordu. Resûlullah, *"Ey amca!* لا إله إلا الله *de! Bu kelimedir ki, bununla Allah yanında hakkında şefaat edebilirim"* buyurdu. Bunun üzerine Ebû Cehil ile Abdullah b. Ebû Ümeyye, "Ey Ebû Tâlib! Abdulmuttalib milletinden yüz mü çeviresin?" di(ye menet)tiler. (Resûlullah, kelime-i tevhidi arza devam ettikçe) onlar da o sözlerini

20 Saîd b. Müseyyeb'in babasıdır.

söylemekte ısrar ediyorlardı. Nihayet Ebû Tâlib'in bunlara söylediği son söz, "Ben Abdülmuttalib milleti üzerineyim!" demek oldu. Bunun üzerine Resûlullah, *"İyi bil ki amcacığım, Allah tarafından menolunmadıkça ben hakkında muhakkak surette Allah'tan af ve mağfiret dileyeceğim!"* dedi. Bunun üzerine, *"Peygamber'in ve şu iman edenlerin, müşrikler lehine –onların cehennemlik güruh oldukları nazarlarında tebeyyün ettikten sonra– mağfiret dilemeleri doğru değildir. Hatta o müşrikler karâbet sahibi* (hısım) *olsalar bile"* (et-Tevbe, 9/113) meâlindeki âyet-i kerîme ile *"Habîbim! Sen, her sevdiğine hidayet edemezsin! Lâkin Allah dilediği kişiyi hidayette kılar ve O hidayete lâyık olanları çok iyi bilir!"* meâlindeki âyet nâzil oldu (el-Kasas 28/56).[21]

Bu âyetlerin ve bu hadislerin mazmunlarına göre Ebû Tâlib, İslâm dininde ölmemiştir. Resûlullah uğrunda bütün varlığını ortaya koyduğu halde asabiyet gayreti ile tevhid akîdesini kabul edememiştir. İbn İshak'ın İbn Abbas'tan bir rivayetine göre Resûl-i Ekrem tarafından Ebû Tâlib'e, لا إله إلا الله demesi teklif olunduktan sonra, ölüm yaklaşınca Abbas b. Abdülmuttalib dudaklarının hareketini görerek ona kulak vermiş de Resûlullah'a, "Ey kardeşimin oğlu! Vallahi kardeşim Ebû Tâlib, senin söylemesini teklif ettiğin tevhid kelimesini söyledi" demiş. Fakat bu rivayetin senedi mâlûm olmamakla beraber sahih olsa bile yukarıdaki nasların bu nevi zayıf haberleri karşılayacağı ilmî bir hakikattir. Bu nevi zayıf haberlerle istidlâl ederek Ebû Tâlib'in necâtı hakkında yazılan bazı risâlelerin de ilmî kıymetleri yoktur (Eserimizde 665 numara ile tercüme edilen hadisin izahına da bakınız).

21 {B3884 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 40.}

İsrâ ve Mi'rac Hadisi

[حَدِيثُ الْإِسْرَاءِ وَالْمِعْرَاجِ]

Bu bab, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Aksâ'ya kadar sefer etmesi ve oradan da göklere (ve Allah'ın dilediği makamlara) yükselmesi hakkında vârit olan âyetleri ve hadisleri muhtevidir.

Müellif Buhârî yukarıdaki unvanı *Sahîh*'inde iki baba ayırmıştır: **1.** Bâbü Hadîsi'l-isrâ' **2.** Bâbü'l-Mi'râc. Müellif, İsrâ babında da İsrâ sûresinin ilk âyetini zikretmiştir ki meâli şöyledir: *"Güçsüzlükten ıraklık o Tanrı'ya ki, O,* (Muhammed) *kulunu bir gecenin az bir vaktinde Mescid-i Harâm'dan, –çevresini mübarek kıldığımız– Mescid-i Aksâ'ya kadar sefer ettir*(meye gücü yet)*ti. Bu seyahat, ona bazı hârikalarımızı gösterelim içindi. Hakikatte Allah,* (münkirlerin inkârını) *çok iyi işitir,* (her hareketlerini) *yakından görür."*[1]

Unvanındaki İsrâ ile âyetteki Esrâ kelimelerinin ikisi de bir mânayadır: Gece yürüyüşü ve yolculuğudur. Yalnız âyetteki Esrâ ب edatıyla ta'diye ettiği için "yürüttü" diye tercüme olunur.

Mescid-i Harâm, Mekke Mescidi'dir ki Kâbe'nin etrafında ve Kâbe'yi muhît olan bugünkü tavaf sahasıdır. Bu mübarek sahaya Mescid-i Harâm denildiği gibi Harem-i şerif de ıtlak olunur. Harâm ıtlakı, sahaya ihtiram ve saygı vâcip olduğu içindir. Kendisine karşı saygısızlık câiz olmadığı için Mekke'ye de "belde-i harâm" tabir olunmuştur. Asr-ı saâdet'te ve Ebû Bekir hazretlerinin hilâfeti zamanında Mescid-i Harâm zemini, Kâbe'yi tavaf etmeye mahsus bir sahaya münhasır idi. Bilâhare Hazret-i Ömer zamanında tevsî edilmeye başlanıp Emevîler, Abbâsîler zamanında etrafındaki mebânî iştirâ edilip Mescid-i Harâm'a ilâve edilmiştir (bk. "Haccın Vücûbu ve Haccın Fazileti" bahsinde "Mescid-i Haram" başlığı).

Mescid-i Aksâ da Kudüs Mescidi'dir ki Beytülmakdis de denilir. Yeryüzünde ibtidâ Mescid-i Harâm, sonra Mescid-i Aksâ bina kılınmıştır ve Mescid-i Harâm'dan bir aylık

1 سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ اٰيَاتِنَا إِنَّه هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ.
[el-İsrâ, 17/1]

mesafe uzak bulunduğu için "aksâ" (çok ırak) vasfıyla tavsif buyurulmuştur.[2] Mescid-i Aksâ Mûsâ aleyhi's-selâmdan Îsâ peygamber zamanına kadar peygamberlerin mecmaı ve mukaddes vahiy menzili olduğu için Peygamberimizin mi'racında da yol uğrağı kılınıp Mekke'den doğru semaya yükselip çıkılmamıştır.

Mescid-i Aksâ'nın havali ve çevresi de Kudüs şehri ve civarı demektir ki Allah Teâlâ bu mıntakayı dinî şerefle müşerref kıldığı gibi birtakım nehirler ve bahçelerle de bereketlendirmiştir.

İsrâ ve mi'rac vak'asında Cenâb-ı Hakk'ın peygamberine gösterdiği âyetler, bir gecenin az zamanında bir aylık mesafe katettirilerek Kudüs ve oradan yükseltilip âlî makamlar gösterilerek avdet ettirilmesi harikasıyla bütün bu makamlarda gösterilen mûcizelerdir ki aşağıdaki hadislerde tafsil buyurulmuştur.

Mi'rac ismi de "yükseğe çıkmak" mânasına olan **urûc**dan alınmıştır ki "merdiven" demektir. Bu itibarla mi'rac, Resûlullah'ın bu hâk-dândan âlî makamlara yükselme vasıtası demek oluyor. Mi'rac hadislerinde, عرج بي "Yükseğe çıkarıldım" tabir buyurulduğundan bu vak'a mi'rac adıyla anılmıştır.

İsrâ ve mi'rac vak'ası zaman ve zemin kayıtlarından hariç ve mülk ve melekûta dair esrar ile dolu muazzam bir mûcize olduğu için müteaddit tariklerle rivayet olunmuş ve bu rivayetler müteaddit ve mütehâlif re'y ve ictihadı mûcip olmuştur: İsrâ gecesiyle mi'rac gecesi bir midir, yoksa birbirine mütegâyir iki vak'a mıdır? Ruhanî midir, ruh maa'l-ceset midir? Rüyada mı, yoksa uyanıklıkta mı? Nübüvvetten evvel mi, sonra mı vuku bulmuştur? Bir midir, müteaddit midir?

Hadis, fıkıh, kelâm âlimlerinden cumhurun mezhebi, İsrâ ile mi'racın bir gecede, rüyada değil, uyanık bir halde, Resûlullah'ın nübüvvetinden sonra ruhuyla ve cismiyle bir defa vâki olduğu merkezindedir. İsrâ ile mi'racın ayrı ayrı gecelerde vukuuna, biri rüyada öbürü uyanık bir halde olarak iki defa vukuuna ve rüyanın yakazadaki mi'raca bir mukaddime olduğuna, isrâ uyanıkken fakat mi'rac uyku halinde vuku bulduğuna kâil olan ârâ ve ictihadlar da vardır. Bütün bu mütehâlif ictihadlar, bu muazzam vâkıanın aslına değil, tafsilât ve teferruatına ait bulunduğundan bunların da telifi cihetlerini izaha lüzum görmüyoruz.

İsrâ ve mi'racın Peygamberimizin nübüvvetinden sonra ve hicretinden evvel vukuuna göre, bunun yılını, ayını tayin husundaki rivayetler de ihtilâflıdır. Bunların en çoğu hicretten bir sene veya on sekiz ay evvel vukuunu bildirmektedir. Hazret-i Âişe'ye, İbn Abbas'a, Abdullah b. Amr'a, Ümmü Hânî'ye müntehî olan bu haberler İbn Sa'd ve İbn Abdülber gibi en mutemet rivayet âlimleri tarafından tahrîc edilmiştir. Müellif Buhârî'nin de bu vak'a ile Akabe biatlarını hicrete tekaddüm eden vak'alara ait babların en sonuna bırakması da cumhur mezhebini teyit eder mahiyettedir. Sonra ay tayini hakkındaki rivayetlerin ekseriyeti de rebîülevvel ve receb ayları üzerinde toplanmıştır.

2 604, 605 numaralarla tercümeleri geçen Ebû Hüreyre hadislerine de bakınız!

1550

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ ﵄ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَقُولُ لَمَّا كَذَّبَنِي قُرَيْشٌ قُمْتُ فِي الْحِجْرِ فَجَلَا اللّٰهُ لِي بَيْتَ الْمَقْدِسِ فَطَفِقْتُ أُخْبِرُهُمْ عَنْ آيَاتِهِ وَأَنَا أَنْظُرُ إِلَيْهِ.

Tercümesi

Câbir b. Abdullah radıyallahu anhümâdan rivayete göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin şöyle buyurduğunu işitmiştir: "(Mescid-i Aksâ'ya sefer ettiğimi söylediğimde) Kureyş beni yalanlayınca (Mescid-i Harâm'a gidip) Hicr'de[3] ayakta durdum. Müteakiben Allah bana, Beytülmakdis ile gözümün arasındaki mesafeyi kaldırdı da (denemek için ne sordularsa) Mescid-i Aksâ'ya bakarak onun nişanelerinden Kureyş'e haber vermeye başladım." {B3886 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 41.}

İzahı

Bu hadisi Buhârî "İsrâ" babında rivayet etmiştir. Bu cihet Müslim'in Ebû Hüreyre'den gelen bir rivayetinde daha vâzıh bir surette şöyle naklolunuyor: "*Kureyş bana seyahat ettiğim yerlerden soruyordu. Bilhassa Mescid-i Aksâ'ya dair öyle şeyler sormuştu ki ben isrâ gecesi onlarla ilgilenip tesbit etmemiştim. Bu cihetle o kadar müşkül bir vaziyete düşmüştüm ki hiçbir zaman öyle sıkılmamıştım. Bunun üzerine Allah Teâlâ benimle Beytülmakdis arasında hâil olan mesafeyi kaldırdı. Şimdi ben Beytülmakdis'i görüyordum, ne sorarlarsa muhakkak ona bakarak cevap vermiştim.*"[4] (İbn Sa'd'ın Ümmü Hânî'den rivayetine göre) *"Kureyş, "Mescid-i Aksâ'nın kaç kapısı var? diye sormuşlardı. Halbuki ben Kudüs Mescidi'nin kapılarını saymamıştım. Fakat karşımda mescid tecelli edince ona bakmaya ve kapıları birer birer saymaya başladım*" buyurmuştur.[5]

Beyhakî'nin *Delâil*'indeki rivayetinde de şu tafsilât vardır. Ebû Seleme der ki: İsrâ vak'ası üzerine müşrikler fitne buhranına tutularak deli gibi Ebû Bekir'e koştular ve Resûlullah'ın isrâya dair verdiği haberi ona naklettiler. Ebû Bekir onlara, "Muhammed'in doğru sözlü olduğuna kanaatim vardır. Bu kanaatimi size de bildiririm!" dedi. Müşrikler, "Demek Muhammed'in bir gecede Mescid-i Aksâ'ya gidip sonra dönüp geldiğini sen de

---

3 Hicr, Kâbe'nin Kureyş tarafından inşası sırasında yapı levazımı yetişmeyerek beytin dışında bırakılan yerdir (bk. "Haccın Vücûbu ve Haccın Fazileti" bahsinde "Abdullah b. Zübeyr Zamanında Kâbe'nin Altıncı Binası" başlığı).

4 وقريش تسألني عن مسراي. فسألتني عن أشياء من بيت المقدس فلم أثبتها. فكربت كربت ما كربت مثله قط. قال فرفعه الله لي أنظر إليه ما يسألوني عن شيء إلا أنبأتهم به [رواه مسلم عن أبي هريرة].
{M430 Müslim, Îmân, 278.}

5 قالوا له: كم للمسجد من باب؟ قال: ولم أكن عددتها, فجعلت أنظر إليه. وأعدها بابا بابا [رواه ابن سعد عن أم هانئ]
{İbn Sa'd, *et-Tabakāt*, I, 167.}

tasdik mi ediyorsun?" dediler. Ebû Bekir, "Evet tasdik ediyorum! Değil bu, bundan daha ziyade uzaklarına da, meleklerin gökten haber getirdiklerine de inanmışımdır!" dedi. Bu cihetle Ebû Bekir'e "Sıddîk" denildi.

1551

عَنْ مَالِكِ بْنِ صَعْصَعَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ نَبِيَّ اللهِ ﷺ حَدَّثَهُمْ عَنْ لَيْلَةَ أُسْرِيَ بِهِ قَالَ بَيْنَمَا أَنَا فِي الْحَطِيمِ وَرُبَّمَا قَالَ فِي الْحِجْرِ مُضْطَجِعًا إِذْ أَتَانِي آتٍ فَقَدَّ قَالَ وَسَمِعْتُهُ يَقُولُ فَشَقَّ مَا بَيْنَ هٰذِهِ إِلَى هٰذِهِ قَالَ الرَّاوِي مِنْ ثُغْرَةِ نَحْرِهِ إِلَى شِعْرَتِهِ فَاسْتَخْرَجَ قَلْبِي ثُمَّ أُتِيتُ بِطَسْتٍ مِنْ ذَهَبٍ مَمْلُوءَةٍ إِيمَانًا فَغُسِلَ قَلْبِي ثُمَّ حُشِيَ ثُمَّ أُعِيدَ ثُمَّ أُتِيتُ بِدَابَّةٍ دُونَ الْبَغْلِ وَفَوْقَ الْحِمَارِ أَبْيَضَ قَالَ الرَّاوِي وَهُوَ الْبُرَاقُ يَضَعُ خَطْوَهُ عِنْدَ أَقْصَى طَرْفِهِ فَحُمِلْتُ عَلَيْهِ فَانْطَلَقَ بِي جِبْرِيلُ حَتَّى أَتَى السَّمَاءَ الدُّنْيَا فَاسْتَفْتَحَ فَقِيلَ مَنْ هٰذَا قَالَ جِبْرِيلُ قِيلَ وَمَنْ مَعَكَ قَالَ مُحَمَّدٌ قِيلَ وَقَدْ أُرْسِلَ إِلَيْهِ قَالَ نَعَمْ قِيلَ مَرْحَبًا بِهِ فَنِعْمَ الْمَجِيءُ جَاءَ فَفَتَحَ فَلَمَّا خَلَصْتُ فَإِذَا فِيهَا آدَمُ فَقَالَ هٰذَا أَبُوكَ آدَمُ فَسَلِّمْ عَلَيْهِ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَرَدَّ السَّلَامَ ثُمَّ قَالَ مَرْحَبًا بِالْاِبْنِ الصَّالِحِ وَالنَّبِيِّ الصَّالِحِ ثُمَّ صَعِدَ بِي حَتَّى أَتَى السَّمَاءَ الثَّانِيَةَ فَاسْتَفْتَحَ قِيلَ مَنْ هٰذَا قَالَ جِبْرِيلُ قِيلَ وَمَنْ مَعَكَ قَالَ مُحَمَّدٌ قِيلَ وَقَدْ أُرْسِلَ إِلَيْهِ قَالَ نَعَمْ قِيلَ مَرْحَبًا بِهِ فَنِعْمَ الْمَجِيءُ جَاءَ فَفَتَحَ فَلَمَّا خَلَصْتُ إِذَا يَحْيَى وَعِيسَى وَهُمَا ابْنَا الْخَالَةِ قَالَ هٰذَا يَحْيَى وَعِيسَى فَسَلِّمْ عَلَيْهِمَا فَسَلَّمْتُ فَرَدَّا ثُمَّ قَالَا مَرْحَبًا بِالْأَخِ الصَّالِحِ وَالنَّبِيِّ الصَّالِحِ ثُمَّ صَعِدَ بِي إِلَى السَّمَاءِ الثَّالِثَةِ فَاسْتَفْتَحَ قِيلَ مَنْ هٰذَا قَالَ جِبْرِيلُ قِيلَ وَمَنْ مَعَكَ قَالَ مُحَمَّدٌ قِيلَ وَقَدْ أُرْسِلَ إِلَيْهِ قَالَ نَعَمْ قِيلَ مَرْحَبًا بِهِ فَنِعْمَ الْمَجِيءُ جَاءَ فَفُتِحَ فَلَمَّا خَلَصْتُ إِذَا يُوسُفُ قَالَ هٰذَا يُوسُفُ فَسَلِّمْ عَلَيْهِ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَرَدَّ ثُمَّ قَالَ مَرْحَبًا بِالْأَخِ الصَّالِحِ وَالنَّبِيِّ الصَّالِحِ ثُمَّ صَعِدَ بِي حَتَّى أَتَى السَّمَاءَ الرَّابِعَةَ فَاسْتَفْتَحَ قِيلَ مَنْ هٰذَا قَالَ جِبْرِيلُ قِيلَ وَمَنْ مَعَكَ قَالَ مُحَمَّدٌ قِيلَ وَقَدْ أُرْسِلَ إِلَيْهِ قَالَ نَعَمْ قِيلَ مَرْحَبًا بِهِ فَنِعْمَ الْمَجِيءُ جَاءَ فَفُتِحَ فَلَمَّا خَلَصْتُ إِذَا إِدْرِيسُ قَالَ هٰذَا إِدْرِيسُ فَسَلِّمْ عَلَيْهِ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَرَدَّ ثُمَّ قَالَ مَرْحَبًا بِالْأَخِ الصَّالِحِ وَالنَّبِيِّ الصَّالِحِ ثُمَّ صَعِدَ بِي حَتَّى أَتَى السَّمَاءَ الْخَامِسَةَ فَاسْتَفْتَحَ قِيلَ مَنْ هٰذَا قَالَ جِبْرِيلُ قِيلَ وَمَنْ مَعَكَ قَالَ مُحَمَّدٌ ﷺ قِيلَ وَقَدْ أُرْسِلَ إِلَيْهِ قَالَ

نَعَمْ قِيلَ مَرْحَبًا بِهِ فَنِعْمَ الْمَجِيءُ جَاءَ فَلَمَّا خَلَصْتُ فَإِذَا هَارُونُ قَالَ هٰذَا هَارُونُ فَسَلِّمْ عَلَيْهِ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَرَدَّ ثُمَّ قَالَ مَرْحَبًا بِالْأَخِ الصَّالِحِ وَالنَّبِيِّ الصَّالِحِ ثُمَّ صَعِدَ بِي حَتَّى أَتَى السَّمَاءَ السَّادِسَةَ فَاسْتَفْتَحَ قِيلَ مَنْ هٰذَا قَالَ جِبْرِيلُ قِيلَ مَنْ مَعَكَ قَالَ مُحَمَّدٌ قِيلَ وَقَدْ أُرْسِلَ إِلَيْهِ قَالَ نَعَمْ قَالَ مَرْحَبًا بِهِ فَنِعْمَ الْمَجِيءُ جَاءَ فَلَمَّا خَلَصْتُ فَإِذَا مُوسَى قَالَ هٰذَا مُوسَى فَسَلِّمْ عَلَيْهِ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَرَدَّ ثُمَّ قَالَ مَرْحَبًا بِالْأَخِ الصَّالِحِ وَالنَّبِيِّ الصَّالِحِ فَلَمَّا تَجَاوَزْتُ بَكَى قِيلَ لَهُ مَا يُبْكِيكَ قَالَ أَبْكِي لِأَنَّ غُلَامًا بُعِثَ بَعْدِي يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مِنْ أُمَّتِهِ أَكْثَرُ مِمَّنْ يَدْخُلُهَا مِنْ أُمَّتِي ثُمَّ صَعِدَ بِي إِلَى السَّمَاءِ السَّابِعَةِ فَاسْتَفْتَحَ جِبْرِيلُ قِيلَ مَنْ هٰذَا قَالَ جِبْرِيلُ قِيلَ وَمَنْ مَعَكَ قَالَ مُحَمَّدٌ قِيلَ وَقَدْ بُعِثَ إِلَيْهِ قَالَ نَعَمْ قَالَ مَرْحَبًا بِهِ فَنِعْمَ الْمَجِيءُ جَاءَ فَلَمَّا خَلَصْتُ فَإِذَا إِبْرَاهِيمُ قَالَ هٰذَا أَبُوكَ إِبْرَاهِيمُ فَسَلِّمْ عَلَيْهِ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَرَدَّ السَّلَامَ فَقَالَ مَرْحَبًا بِالِابْنِ الصَّالِحِ وَالنَّبِيِّ الصَّالِحِ ثُمَّ رُفِعَتْ لِي سِدْرَةُ الْمُنْتَهَى فَإِذَا نَبِقُهَا مِثْلُ قِلَالِ هَجَرَ وَإِذَا وَرَقُهَا مِثْلُ آذَانِ الْفِيَلَةِ قَالَ هٰذِهِ سِدْرَةُ الْمُنْتَهَى وَإِذَا أَرْبَعَةُ أَنْهَارٍ نَهْرَانِ ظَاهِرَانِ وَنَهْرَانِ بَاطِنَانِ فَقُلْتُ مَا هٰذَانِ يَا جِبْرِيلُ قَالَ أَمَّا الْبَاطِنَانِ فَنَهْرَانِ فِي الْجَنَّةِ وَأَمَّا الظَّاهِرَانِ فَالنِّيلُ وَالْفُرَاتُ ثُمَّ رُفِعَ لِيَ الْبَيْتُ الْمَعْمُورُ فَإِذَا هُوَ يَدْخُلُهُ كُلَّ يَوْمٍ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ ثُمَّ أُتِيتُ بِإِنَاءٍ مِنْ خَمْرٍ وَإِنَاءٍ مِنْ لَبَنٍ وَإِنَاءٍ مِنْ عَسَلٍ فَأَخَذْتُ اللَّبَنَ فَقَالَ هِيَ الْفِطْرَةُ الَّتِي أَنْتَ عَلَيْهَا وَأُمَّتُكَ ثُمَّ فُرِضَتْ عَلَيَّ الصَّلَوَاتُ خَمْسِينَ صَلَاةً كُلَّ يَوْمٍ فَرَجَعْتُ فَمَرَرْتُ عَلَى مُوسَى فَقَالَ بِمَا أُمِرْتَ قُلْتُ أُمِرْتُ بِخَمْسِينَ صَلَاةً كُلَّ يَوْمٍ قَالَ إِنَّ أُمَّتَكَ لَا تَسْتَطِيعُ خَمْسِينَ صَلَاةً كُلَّ يَوْمٍ وَإِنِّي وَاللّٰهِ قَدْ جَرَّبْتُ النَّاسَ قَبْلَكَ وَعَالَجْتُ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَشَدَّ الْمُعَالَجَةِ فَارْجِعْ إِلَى رَبِّكَ فَاسْأَلْهُ التَّخْفِيفَ لِأُمَّتِكَ فَرَجَعْتُ فَوَضَعَ عَنِّي عَشْرًا فَرَجَعْتُ إِلَى مُوسَى فَقَالَ مِثْلَهُ فَرَجَعْتُ فَوَضَعَ عَنِّي عَشْرًا فَرَجَعْتُ إِلَى مُوسَى فَقَالَ مِثْلَهُ فَرَجَعْتُ فَوَضَعَ عَنِّي عَشْرًا فَرَجَعْتُ إِلَى مُوسَى فَقَالَ مِثْلَهُ فَرَجَعْتُ فَوَضَعَ عَنِّي عَشْرًا فَأُمِرْتُ بِعَشْرِ صَلَوَاتٍ كُلَّ يَوْمٍ فَرَجَعْتُ فَقَالَ مِثْلَهُ فَرَجَعْتُ فَأُمِرْتُ بِخَمْسِ صَلَوَاتٍ كُلَّ يَوْمٍ فَرَجَعْتُ إِلَى مُوسَى فَقَالَ بِمَا أُمِرْتَ قُلْتُ أُمِرْتُ بِخَمْسِ صَلَوَاتٍ كُلَّ يَوْمٍ قَالَ إِنَّ أُمَّتَكَ لَا تَسْتَطِيعُ خَمْسَ صَلَوَاتٍ كُلَّ يَوْمٍ وَإِنِّي قَدْ جَرَّبْتُ النَّاسَ قَبْلَكَ وَعَالَجْتُ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَشَدَّ الْمُعَالَجَةِ فَارْجِعْ إِلَى رَبِّكَ فَاسْأَلْهُ التَّخْفِيفَ لِأُمَّتِكَ قُلْتُ سَأَلْتُ رَبِّي حَتَّى اسْتَحْيَيْتُ وَلٰكِنْ أَرْضَى وَأُسَلِّمُ قَالَ فَلَمَّا جَاوَزْتُ نَادَانِي مُنَادٍ أَمْضَيْتُ فَرِيضَتِي وَخَفَّفْتُ عَنْ

عِبَادِي وَقَدْ تَقَدَّمَ حَدِيثُ الْإِ سْرَاءِ عَنْ أَنَسٍ فِي أَوَّلِ كِتَابِ الصَّلَاةِ وَفِي كُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مَا لَيْسَ فِي الْآخَرِ.

Tercümesi

Mâlik b. Sa'saa radıyallahu anhümâdan rivayete göre Nebî sallallahu aleyhi ve sellem isrâ ve seyahat ettirildiği gece(nin esrarın)dan ashabına haber verip buyurmuştur ki: Bir kere ben Hatîm'de yatmış (uyurla uyanık arası) bulunuyordum. –Birçok rivayet tarikinde râvi Katâde, Hatîm yerinde Hicr rivayet etmiştir.[6] Bu sırada bana gelen Cibrîl geldi de (göğsümü) yardı. –Râvi Katâde, Enes b. Mâlik'in, "Şuradan şuraya kadar yardı" dediğini işittim demiştir ki râvi bu işaret olunan mahallin boğaz çukurundan kıl bittiği yere kadar yani ön mahalli olduğunu bildirmiştir– ve kalbimi çıkardı. Sonra içi iman (ve hikmet) dolu bir tas getirildi. Kalbim de (zemzem suyu ile) yıkandıktan sonra içine iman (ve hikmet) dolduruldu. Sonra eski haline iade olundu. Daha sonra katırdan küçük ve merkepten büyük beyaz bir binit getirildi. –Râvi (Enes b. Mâlik), "Bunun adı buraktır ki o, adımını gözünün erişebildiği yerin müntehasına atardı" demişti: Ben bunun üzerine bindirildim. Cibrîl de benimle yollandı, bana refakat etti.

(Sonra ben Cibrîl ile beraber Beytülmakdis'e vardım. Namaz kıldım. Bütün peygamberler de benimle kıldılar. Sonra âlî makamlara çıkılacak bir mi'rac, bir merdiven kuruldu.[7] Buna Cibrîl ile bindirildim ve onunla beraber yükseldim).[8] Nihayet dünya semasına vardı. Cibrîl gök kapısını çaldı. (Hâzin, bekçi melek tarafından), "Kim o?" denildi. Cibrîl, "Cibrîlim!" dedi. (Hâzin tarafından), "Yanındaki kimdir?" diye soruldu. Cibrîl, "Muhammed!" diye cevap verdi. (Hâzin tarafından), "Ya (göğe çıkmak için) ona (vahiy ve mi'rac daveti) gönderildi mi?" diye soruldu. Cibrîl, "Evet gönderildi!" diye tasdik etti. (Hâzin tarafından), "Merhaba gelen zata! Bu gelen kişi ne güzel yolcu?" denildi ve hemen gök kapısı açıldı. Ben birinci semaya varınca orada Âdem (peygamber)le karşılaştım. Cibrîl bana, "Bu senin baban Âdem'dir, ona

---

6 Birçok yerde not olarak işaret ettiğimiz veçhile Hatîm ile Hicr tabirlerinin medlûlü birdir. Her ikisi Kâbe'den ifraz olunan ve etrafı alçak bir duvarla muhât olan bir mahallin adıdır. Kureyş eşrafı ve gençleri burada yatarlardı. Bu iki ismin medlûlü bir olduğundan râvi Katâde, Enes b. Mâlik'ten kâh Hatîm, kâh Hicr diye rivayet etmiştir.

7 "Buna Cibrîl ile bindirildim" tabirine göre bu, bildiğimiz merdiven değil, asansör gibi bir intikal vasıtası olacaktır.

8 Kavis içinde gösterdiğimiz bu ziyade, hadisin buradaki rivayetinde olan bir noksanı telâfi etmek üzere başlıca Beyhakî'nin *Delâil*'indeki uzun bir rivayet tarikinden alınmıştır.

selâm ver!" dedi. Ben de selâm verdim. Âdem selâmıma mukabele etti. Sonra, "Merhaba hayırlı, iyi oğlum, sâlih peygamber!" dedi.

Sonra Cibrîl benimle yukarı yükseldi. Tâ ikinci semaya geldi.[9] Bunun da kapısını çaldı: "Kim o?" denildi. Cibrîl, "Cibrîlim!" dedi. "Yanındaki kimdir?" denildi. Cibrîl, "Muhammed!" diye cevap verdi. "Ya! Ona vahiy ve mi'rac gönderildi mi?" denildi. Cibrîl, "Evet gönderildi!" dedi. "Merhaba gelen zata! Bu gelen kişi ne güzel yolcu" denildi ve hemen gök kapısı açıldı. Ben ikinci semaya varınca orada Yahyâ ve Îsâ (peygamberler) ile karşılaştım. Yahyâ ile Îsâ teyze oğullarıdır.[10] Cibrîl bana, "Bu gördüklerin Yahyâ ile Îsâ'dır, bunlara selâm ver!" dedi. Ben de onlara selâm verdim. Onlar da selâmıma mukabele ettiler. Sonra, "Merhaba hayırlı kardeş, sâlih peygamber!" dediler. Sonra Cibrîl benimle üçüncü semaya yükseldi. Bunun da kapısını çaldı. "Kim o!" denildi. Cibrîl, "Cibrîlim!" dedi. "Yanındaki kimdir?" denildi. Cibrîl, "Muhammed!" dedi. "Ya ona vahiy ve mi'rac gönderildi mi?" denildi. Cibrîl, "Evet gönderildi!" dedi. Hâzin tarafından, "Merhaba gelen zata! Bu gelen kişi ne güzel yolcu" denildi ve hemen gök kapısı açıldı. Ben üçüncü semaya vardığımda Yûsuf (peygamber) ile karşılaştım. Cibrîl, "Bu gördüğün Yûsuf'tur, ona selâm ver!" dedi. Ben de Yûsuf'a selâm verdim. O da mukabele etti. Sonra, "Merhaba hayırlı kardeş, sâlih peygamber!" dedi. Sonra Cibrîl benimle yükseldi. Tâ dördüncü semaya vardı. Bunun da kapısını çaldı. "Kim o?" denildi. "Cibrîl!" diye cevap verdi. "Yanındaki kim?" denildi. Cibrîl, "Muhammed!" dedi. "Ona (mi'rac daveti) gönderildi mi?" diye soruldu. Cibrîl, "Evet gönderildi!" dedi. "Merhaba gelen kişiye, bu gelen zat ne güzel yolcu" denildi ve hemen gök kapısı açıldı. Ben dördüncü kat göğe vardığımda İdrîs (peygamber) ile karşılaştım. Cibrîl bana, "Şu gördüğün İdrîs'tir. Ona selâm ver!" dedi. Ben de İdrîs'e selâm verdim. O da selâmımı karşıladı. Sonra, "Merhaba sâlih kardeş, sâlih peygamber!" dedi.

Sonra Cibrîl benimle yükseldi. Tâ beşinci semaya vardı. Onun da kapısını çaldı. "Kim o?" denildi. Cibrîl, "Cibrîl!" dedi. "Yanındaki kimdir?" denildi.

---

9 Hadisin diğer rivayetlerdeki tafsiline göre, bu ikinci ve diğer sema tabakalarına mi'rac merdiveniyle değil Cibrîl'in kanadıyla yükselmiştir.

10 Yahyâ ile Îsâ peygamberlerin teyzezade olmaları şu cihetledir: Yahyâ peygamberin anası Îşâ bint Fakuz, Hazret-i Meryem'in anası Hanne bint Fakuz ile kardeştir, iki hemşiredir. Bunlardan Hanne'yi İmrân b. Masan tezevvüç etti. Îşâ'ı da Zekeriyyâ tezevvüç eyledi. Îşâ, Yahyâ'yı, Hanne de Meryem'i doğurdu. Îşâ, Meryem'in, Hanne de Yahyâ'nın teyzesi oldu ve bu suretle iki teyzezade oldular. Bir cihet bilhassa kayda şayandır ki, bu arada adı geçen İmrân, Mûsâ peygamberin babası İmrân değildir. Çünkü bu iki İmrân arasında tarihçilerin beyanına göre 1800 sene gibi büyük bir fark vardır.

Cibrîl, “Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem!” dedi. “Ona (mi‘rac daveti) gönderildi mi?” denildi. Cibrîl, “Evet gönderildi!” diye cevap verdi. “Ferah ve inşirâh ona! Bu gelen zat ne güzel yolcu” denildi ve hemen gök kapısı açıldı. Ben beşinci semaya varınca Hârûn (peygamber) ile karşılaştım. Cibrîl bana, “Bu Hârûn’dur, ona selâm ver!” dedi. Ben de Hârûn’a selâm verdim. O da selâmıma mukabele etti. Sonra, “Merhabâ sâlih kardeş ve sâlih peygamber!” dedi.

Sonra Cibrîl benimle yükseldi. Tâ altıncı kat göğe erişti. Gök kapısını çaldı. “Kim o?” denildi. Cibrîl, “Cibrîl!” diye cevap verdi. “Yanındaki kimdir?” denildi. Cibrîl, “Muhammed!” dedi. “Ya ona (mi‘rac için vahiy) gönderildi mi?” denildi. Cibrîl, “Evet gönderildi!” dedi. Bu göğün bekçisi: “Bu gelen kişiye merhaba, ne güzel bir yolcu geldi!” dedi. Ben altıncı göğe varınca Mûsâ (peygamber)le karşılaştım. Cibrîl bana, “Bu Mûsâ’dır, selâm ver!” dedi. Ben de Mûsâ’ya selâm verdim. O da mukabele etti. Sonra, “Sâlih kardeşe ve sâlih peygambere merhaba!” dedi. Ben Mûsâ’yı bırakıp geçince Mûsâ ağlamaya başladı. Mûsâ’ya, “Neye ağlıyorsun?” denildi. O da, “Benden sonra bir genç peygambere biat olundu ki, onun ümmetinden cennete girenler, benim ümmetimden girenlerden çoktur da ona ağlıyorum!” dedi.

Sonra Cibrîl benimle yedinci göğe yükseldi. Gök kapısını çaldı. “Kim o?” denildi. Cibrîl, “Cibrîl!” dedi. “Yanındaki kimdir?” denildi. Cibrîl, “Muhammed!” dedi. “Ona mi‘rac daveti gönderildi mi?” denildi. Cibrîl, “Evet gönderildi!” dedi. “Bu gelen zata merhaba, bu gelen kişi ne güzel misafir!” dedi.

Yedinci kat gökte İbrâhim (peygamber) bulunuyordu. Cibrîl, “Bu gördüğün baban İbrâhim’dir; ona selâm ver!” dedi. Ben de İbrâhim’e selâm verdim. O da selâmıma mukabele etti de, “Ey hayırlı oğul! Ey sâlih peygamber merhaba!” dedi.[11] (Resûlullah buyurdu ki): Bütün bu menâzil ve menâzırdan sonra karşıma sidretü’l-müntehâ sahası açıldı.

Bir de gördüm ki sidr ağacının yemişleri (Yemen’in) Hecer (kasabası) testileri benzeri (büyüklüğünde)dir.[12] Yaprakları da fillerin kulakları gibidir. Cibrîl

11 227 rakamıyla tercümesi geçen hadisin bu noktasında Buhârî, İbn Abbas ile İbn Habbe’den şu ziyadeyi de rivayet etmiştir: “*Sonra ben düz bir sahaya çıkarıldım ki orada ben kâinatın mukadderatını yazan kalemlerin sesini işitiyordum.*” {B349 Buhârî, Salât, 1.} Bundan sonra burada İbn Sa‘saa hadisinde sidretü’l-müntehâ rivayet olunduğuna göre sidre, levhu kalemin yanında bulunuyor demektir.

12 Bu büyük testilerin 250 rıtl su istiab ettiklerini lugat âlimleri bildiriyor.

bana, "İşte bu sidretü'l-müntehâdır!" dedi.[13] Bu ağacın aslından dört nehir nebeân ediyordu. İki nehir zâhir, iki nehir de bâtın idi. Ben, "Ey Cibrîl! Bu dört nehir nedir?" diye sordum. Cibrîl, "Bâtınî nehirler cennette iki nehirdir, zâhirî olan nehirler Nil ile Fırat nehirleridir!" dedi.

Sonra Beytülma'mûr bana gösterildi. Gördüm ki ona her gün yetmiş bin melek ziyarete gidiyor. Sonra bana şarap, süt, bal dolu üç bardak sunuldu. Ben süt dolu bardağı aldım (içtim). Cibrîl bana, "İçtiğin süt senin ve ümmetinin fıtratı yani hilkat-i İslâmiyye'sidir" dedi.

Sonra benim(le ümmetim) üzerine her gün elli vakit namaz farz kılındı. Ben dönüp Mûsâ'ya uğradığımda Mûsâ, "Ne emrolundun?" diye sordu. Ben, "Her gün elli vakit namazla emrolundum?" diye cevap verdim. Mûsâ, "Her gün elli vakit namaza ümmetinin gücü yetmez. Vallahi ben, kesin olarak nâsı senden önce denedim ve Benî İsrâil'i sıkı bir mümâreseye tâbi tuttum. Binaenaleyh sen, rabbine müracaat edip ümmetin için tahfif buyurmasını niyaz eyle!" dedi. Ben de müracaat ve niyaz eyledim. Benden (ve ümmetimden) on vakit namaz tenzil olundu. Bunun üzerine Mûsâ'ya dönüp geldim. Mûsâ, evvelki gibi tavsiyede bulundu. Ben de rabbime arz-ı niyaz ettim. Bu defa on vakit namaz daha tenzil buyuruldu. Ben yine Mûsâ'ya dönüp geldim. Mûsâ da eskisi gibi öğüt verdi. Ben de rabbime arz-ı niyaz ettim. Benden on vakit namaz daha tenzil olundu. Ben yine Mûsâ'ya dönüp geldim. Mûsâ da önceki tavsiyede bulundu. Ben de rabbime arz-ı niyaz eyledim. Benden on vakit namaz daha tenzil olundu da her gün on vakit namazla emrolundum ve Mûsâ'ya dönüp geldim. Mûsâ bana evvelki mütalaasını söyledi. Ben de Allah'a arz-ı niyaz eyledim de bu defa her gün beş vakit namazla emrolundum. Bunun üzerine Mûsâ'ya dönüp geldim. Mûsâ, "Ne emrolundun?" diye sordu. Ben de, "Her gün beş vakit namazla emrolundum!" dedim. Mûsâ, "Ümmetin her gün beş vakit namaza muktedir olamaz. Ben senden evvelce nâsı epey tecrübe ettim ve Benî İsrâil'i sıkı bir mümârese ile tecrübe ettim. Şimdi sen rabbine müracaat et de bunun ümmetin için tahfifini dile!" dedi. Ben, "Rabbime çok niyaz ettim. Tâ ki bir daha arz-ı niyaz eylemekten utandım. Bu suretle beş vakit namaza razı olacağım ve buna teslimiyet göstereceğim!" dedim. Ben Mûsâ'nın yanından geçince bir münâdî, "Ben beş vakit namazla farîzamı

13 Sidretü'l-müntehâ terkibindeki sidr "nebk ağacı" diye tefsir olunuyor ki, Arabistan kirazı denilen ve Trabzon hurması fasilesinden olup ehlisi ve yabânîsi olan bir nevi ağaçtır. Müntehâ da bir şeyin son haddine denildiğine göre, sidretü'l-müntehâ, mahlûkatın ilmi ve ameli kendisinde nihayet bulup âlem-i kevni tahdit eden bir işaret demek olur. Bazı tefsir kitaplarında da tûbâ ağacı olarak tefsir olunmuştur.

imza ve irade eyledim ve kullarımdan fazlasını tahfif ve tenzil eyledim!" diye nidâ eyledi. {B3887 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 42.}

(Müellif Zebîdî der ki:) İsrâ hadisi Enes b. Mâlik'ten gelen bir rivayet tarikiyle "Kitâbü's-Salât"ın evvelinde geçti. Oradaki Enes rivayetiyle buradaki Mâlik b. Sa'saa'ya müntehî olan rivayetten her birinde öbüründe olmayan farklar ve ziyadeler, noksanlar vardır (her ikisini birlikte mütalaa ve mukayese ediniz).

İZAHI

Müellif Zebîdî'nin geçtiğini bildirdiği Enes b. Mâlik'in mi'rac hadisi ikinci ciltte 227 numara ile tercüme edilmiştir. Oraya bakınız!. Bu hadisi Buhârî "Mi'râc" unvanıyla açtığı bir babında rivayet etmiştir. Hadiste mi'racın sidretü'l-müntehâya kadar olan merâhil ve safahatı zâhirdir. İzah ve beyandan müstağnidir. Ancak sidreden öte kurb-i zâta ait hiçbir cihet rivayet olunmamıştır. Yalnız beş vakit namazın farziyeti ve bunun elli vakit namazdan tahfif ve tenzil buyurulduğu bildirilmekle iktifa edilmiştir. Çünkü إِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشَى [14] âyet-i kerîmesinde haber verildiği üzere Resûl-i Ekrem mi'racda sidretü'l-müntehâya varınca sidreyi bürüyen –ve onu şuurun vukuf ve ıttılaından saklayan ilâhî bir emir,– bir nur bürüyüvermişti. Bundan ötesi tasvir ve beyana sığmayan bir âlemdi. Sahih rivayetlerde bildirildiğine göre buraya kadar Resûlullah'a refakat eden Cibrîl de burada kalmıştı. Bu münteha-yı kevni ileri geçmekten memnû olduğunu bildirerek, لو دنوت أنملة لأحرقت "Bir parmak ucu daha öteye yaklaşmış olsaydım yanardım" demişti. Bu cihetle biz, mi'racın sidretü'l-münteha ve ufuk-ı a'lâdan öteye ait kısmını Kur'an dilinden ve Necm sûresinin 6. ve mâba'di âyetlerini[15] ma'nâ-yı lâzımileriyle tercüme ederek mütalaa edeceğiz.

فَاسْتَوَى. وَهُوَ بِالْأُفُقِ الْأَعْلَى âyet-i kerîmesi mantûkunca Âdem ve âlemin sebeb-i hilkati olan Peygamberimiz de bu en âlî ufukta durdu ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّى *sonra refref*[16] *ile yükselip kurb-i zâta yaklaştı.* Cenâb-ı Hak da habibini onun bütün varlığı ile cânib-i kudsine doğru cezbetti. فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى *bu cezb ve incizâb ile kurbiyet, ok yayının iki ucu misali yahut daha yakın oldu da* فَأَوْحَى إِلَى عَبْدِهِ مَا أَوْحَى *Allah kuluna vahyettiği esrar ve maarifi vahyetti.*[17] مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى *gönül gördüğü garîbeleri yalanlamadı da* أَفَتُمَارُونَهُ عَلَى مَا يَرَى *gördüklerine karşı şimdi siz mi mücadele ediyorsunuz?* وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرَى. عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى *"Andolsun*

14 {en-Necm, 53/16.}

15 {en-Necm, 53/6-18.}

16 Refref, lugaten görmeye mani olan geniş örtü ve perde demektir. İbnü'l-Esîr *en-Nihâye*'sinde İbn Mes'ûd'un refrefi, ufuk-ı a'lâyı kaplayıp seddeden yeşil perde olarak tarif ettiğini bildiriyor.

17 Mi'rac gecesi beş vakit namazın vahyolunduğu hadisteki mufassal rivayetten anlaşılmakla beraber beş vakit namaza münhasır olmadığı, tarif ve beyana sığmayan birtakım ilâhî esrar ve maariften ibaret bulunduğu âyet-i kerîmenin ifade üslûbundan anlaşılmaktadır.

ki Muhammed, Cibrîl'i bir de inişte yani kurb-i Hak'tan dönüşte sidrede sûret-i asliyyesiyle gördü.[18] عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَأْوٰى *O sidrenin yanında şehidlerin, müttakilerin cenneti olan cennetü'l-me'vâ vardır.* إِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشٰى. مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغٰى. لَقَدْ رَأٰى مِنْ اٰيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرٰى *sidreyi örten ilâhî tecellî tamamıyla bürüdüğü zaman o mehabetli manzarayı gören Peygamber'in gözü –hayret ederek– sağa, sola meyletmedi, ileri bakınmadı ve hiç şüphesiz o, rabbinin âyetlerinden en büyüğünü görmüştü.*[19]

Necm sûresinin mi'raca dair tebligatı da burada bitiyor. Gerek Kur'an'ın, gerek sahih hadislerin tebliğ ve rivayetleri veçhile isrâ ve mi'rac vak'ası Peygamber efendimizin en büyük mûcizesidir. Onun her safhası âdet ve tabiat haricinde i'câzkâr birtakım esrar arzeder. Bu mübarek gecenin mübarek bir anında tabiat âleminde hüküm süren bütün maddî kanunların faaliyetleri durduruluyor; zaman, mekân gibi mesafe mikyasları bertaraf ediliyor; bâsıranın, sâmianın ve bütün beşerî ihtisasın görmek ve işitmek şartları kaldırılıyor da mülk ve melekûtun bütün esrarı, bütün hafî menâzırı açılarak ayan beyan gösteriliyor.

En sahih haberler isrâ ve mi'rac vâkıasını bu anâsır âlemindeki beşerî teşrifat usul ve merasimine benzer bir surette rivayet ettiklerine göre, melekût âleminde de tabiat âlemindeki gibi fakat onun şürût ve kuyûdundan ârî mânevî bir ihtifal vardır. Bu ihtifalde peygamberler, mevkib ile kurb-i ilâhîye götürülüyor. Vasıtasız birtakım yüksek emirler telakki ederek avdet ettiriliyor وَكَذٰلِكَ نُرِي إِبْرَاهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ[20] âyet-i kerîmesinde de Hazret-i İbrâhim'in mi'racına işaret buyurulduğuna göre, müteaddit derece ve mertebelerde olmak üzere, her peygamber için bir mi'rac ihtifal mukadder olup yalnız kābe kavseyn makamı Peygamber efendimize müyesser olmuştur.

---

18 Resûlullah, Cibrîl'i iki defa hilkat-i asliyyesinde görmüştür: Birisi kurb-i zâttan dönüşte sidrede, öbürü de vahyin ilk zamanlarında Hirâ dağında.

19 Yukarıda bir hâşiyemizde işaret ettiğimiz veçhile Abdullah b. Mes'ûd âyet-i kübrâyı tefsir ederek, "Resûlullah ufuk-ı a'lâyı kaplayan yeşil bir refref gördü" demiş, refrefi bisât ile tefsir etmiştir. Kurtubî'nin nakline göre refref dîvân-ı ilâhî hâdimlerinden bir hâdimdir. Kurb-i ilâhîye has işler ona aittir. Burak, yeryüzünde enbiyanın binmesine mahsus bir dâbbe olduğu gibi refref de makām-ı kurbe mi'raca mahsus bir vasıtadır. Yine Kurtubî'nin rivayetine göre mi'racda Resûlullah sidretü'l-müntehâya varınca refref gelip Cibrîl'den alarak arş-ı a'lâya doğru uçmuştur.
Söyleşirken Cebrâil ile kelâm
Geldi refref önüne verdi selâm
Muhammed'den diğer yok dahil olmuş kābe kavseyne
Gürûh-ı enbiyâdan girmedi bir ferd o mâbeyne
Haremgâh-i visâle Ahmed'i tenhâ alıp mevlâ
Bu halvet oldu mahsûs hazret-i sultân-ı kevneyn'e
Resûlullah bu müntehâ-yı seferi şöyle hikâye buyurmuştur: "*Refref beni alıp uçmaya başladı. Kâh alçaktan, kâh yüksekten götürüp tâ rabbimin divanında durdu. Sonra dönüş zamanı hulûl edince de beni alıp yine alçalarak, yükselerek uçup Cibrîl'e getirdi.*" {Temel hadis kaynaklarında tespit edilemeyen bu rivayet için bkz. Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, XVII, 191.}

20 {el-En'âm, 6/75.}

1552

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا فِي قَوْلِهِ تَعَالَى وَمَا جَعَلْنَا الرُّؤْيَا الَّتِي أَرَيْنَاكَ إِلَّا فِتْنَةً لِلنَّاسِ قَالَ هِيَ رُؤْيَا عَيْنٍ أُرِيهَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْلَةَ أُسْرِيَ بِهِ إِلَى بَيْتِ الْمَقْدِسِ قَالَ وَالشَّجَرَةَ الْمَلْعُونَةَ فِي الْقُرْآنِ هِيَ شَجَرَةُ الزَّقُّومِ.

Tercümesi

Abdullah b. Abbas radıyallahu anhümâdan rivayete göre Allah Teâlâ'nın, "Habîbim! Bizim sana (isrâ gecesi) göstermiş olduğumuz rüyayı (âyetleri) nâs için bir fitne, bir belâ olmaktan başka bir şey kılmadık" kavlindeki (rüya) hakkında İbn Abbas, "O rüya, gözün gördüğü âyetlerdir ki, Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme Beytülmakdis'e sefer ettirildiği gece gösterildi" demiştir. İbn Abbas (âyetin bakiyesindeki), "Kur'an'da lânet edilmiş olan şecere" de zakkum ağacıdır" demiştir. {B3888 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 42.}

İzahı

İbn Abbas'ın bu hadiste bildirilen iki tefsirinin ikisi de İsrâ sûresinin 60. âyetine aittir. İbn Abbas birinci tefsiri ile şunu demek istemiştir ki, âyetteki rüya, uykuda görülen bir düş değil, uyanık olarak gözle görülen bir hakikattir. Âyetteki fitne tabirini Saîd b. Müseyyeb belâ ile tefsir etmiştir. İsrâ ve mi'rac gecesi Resûlullah'a gösterilen garâib-i mülk ve melekûtun bir fitne ve bir belâ olmasına gelince, Resûlullah gördüğü i'câzkâr vak'aları haber verince müşriklerin bunlara inanmaları ve iman etmeleri şöyle dursun, iman edenleri şaşırtmak ve azıtmak için bir vesile edinmeleridir ki yukarıda Ümmü Hânî hadisinde bildirilmişti. İbn Abbas'ın bu tefsiri isrâ ve mi'racın yalnız ruhî değil, ruhî ve cismî bir vâkıa olduğuna hükmeden ulemânın cumhurunun mezhebini teyit eder. Zemahşerî *Tefsîr*'inde, "Bu âyetin zâhiriyle de isrânın rüyada vâki olduğunu iddia edenler istidlâl etmişler, isrânın yakazada olduğuna kāil olanlar da rüyayı, rü'yetle tefsir etmişlerdir" diyor. Denilebilir ki, Allah Tealâ Kur'an'da hem rü'yâ-yı kalbi hem de rü'yâ-yı aynı ispat etmiştir. Rü'yâ-yı kalb, مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى *"Gönül, gördüğü şeyi yalanlamadı"*[21] kavliyle, rü'yâ-yı ayn da, مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى *"Garâib-i melekûtu görürken göz bir tarafa kaymadı ve edep haddini tecavüz etmedi"*[22] nazmıyla tesbit buyurulmuştur.

Gerek bu âyetlerin, gerek bunların emsali nusûsun ifade ettikleri ahkâma göre, Resûlullah'ın Allah'ı görüp görmediği mühim bir ihtilâf zemini olmuştur. Hazret-i Âişe,

21 {en-Necm, 53/11.}

22 {en-Necm, 53/17.}

Abdullah b. Mes'ûd, Ebû Hüreyre gibi ashaptan bir kısmı, rü'yetin imtinâını iddia etmişlerdir. Buhârî'nin rivayetine göre Hazret-i Âişe'den, "Muhammed rabbini gördü mü?" diye sorulmuş, o da, "Her kim, Muhammed rabbini gördü derse yalan söylemiştir!" diye cevap verip sonra, لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ *"Gözler Allah'ı idrak etmez, fakat Allah gözleri idrak eder. Çünkü Allah latîftir* (görülmez)*, habîrdir* (her şeyi görür)*"*[23] âyetini okumuştur.[24]

Abdullah b. Abbas'tan meşhur olarak da, Resûlullah'ın, rabbini gözleriyle görmüş olduğu haberi naklolunmuştur. Taberânî'nin *el-Mu'cemü'l-evsat*'ında kuvvetli bir isnad ile İbn Abbas'tan rivayetine göre müşârün ileyh, "Muhammed rabbini iki defa gördü!" demiştir. Diğer bir suretle rivayet olunduğuna göre de İbn Abbas, "Muhammed rabbine nazar etti. Allah kelâmı Mûsâ'ya, hülleyi İbrâhim'e nazar ve rü'yeti de Muhammed'e tahsis buyurdu" demiştir.

Hadis, fıkıh, kelâm âlimlerinden bir kısmı Hazret-i Âişe mezhebini iltizam ederek dünyada rü'yetin imtinaına kāil olup red ve inkâr etmişlerdir. Eş'arîler ise İbn Abbas tarikatını iltizam ederek Resûlullah'ın Allah Teâlâ'yı baş gözüyle gördüğüne kāil olmuşlardır. Bazı ulemâ da gözle rü'yette tevakkuf etmişlerdir.

Mevzumuz olan hadiste Kur'an'da lânet edilmiş şecerenin zakkum ağacıyla tefsirine gelince, bunu da Sâffât sûresiyle Vâkıa sûresinde mütâlaa edeceğiz. Sâffât sûresinde şöyle buyurulmuştur: *"Misafir konuklamak için cennet nimetleri mi hayırlıdır? Yoksa zakkum ağacı mı? Biz, o ağacı zalimler için bir fitne kıldık* (onu süs edinirler)*. O, cehennemin dibinde çıkan bir ağaçtır ki onun meyve tomurcukları şeytanların başları gibidir. Zalimler cehennemde ondan yiyecekler, karınlarını dolduracaklar. Sonra onların bunun üzerine hamîmden yani em'âyı parçalayan kaynar sudan, haşlanmış bir içkileri de vardır."*[25]

Vâkıa sûresinde de şöyledir: *"Sonra siz ey sapkın münkirler! Muhakkak bir ağaçtan, zakkum ağacından yersiniz ve karınlarınızı ondan doldurursunuz da üzerine o hamîmden yani cehennemin kaynar suyundan içersiniz! Hem de susuz develerin içtikleri gibi içersiniz."*[26]

1553

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا قَالَتْ تَزَوَّجَنِي النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا بِنْتُ سِتِّ سِنِينَ فَقَدِمْنَا الْمَدِينَةَ فَنَزَلْنَا فِي بَنِي الْحَارِثِ بْنِ الْخَزْرَجِ فَوُعِكْتُ فَتَمَرَّقَ شَعَرِي فَوَفَى جُمَيْمَةً فَأَتَتْنِي أُمِّي أُمُّ رُومَانَ وَإِنِّي

23 el-En'âm, 6/103.

24 {B4855 Buhârî, Tefsîr, (Necm) 1.}

25 أَذٰلِكَ خَيْرٌ نُزُلًا أَمْ شَجَرَةُ الزَّقُّومِ. إِنَّا جَعَلْنَاهَا فِتْنَةً لِلظَّالِمِينَ. إِنَّهَا شَجَرَةٌ تَخْرُجُ فِي أَصْلِ الْجَحِيمِ. طَلْعُهَا كَأَنَّهُ رُءُوسُ الشَّيَاطِينِ. فَإِنَّهُمْ لَاٰكِلُونَ مِنْهَا فَمَالِئُونَ مِنْهَا الْبُطُونَ. ثُمَّ إِنَّ لَهُمْ عَلَيْهَا لَشَوْبًا مِنْ حَمِيمٍ. [es-Saffât, 37/62-67]

26 ثُمَّ إِنَّكُمْ أَيُّهَا الضَّالُّونَ الْمُكَذِّبُونَ. لَاٰكِلُونَ مِنْ شَجَرٍ مِنْ زَقُّومٍ. فَمَالِئُونَ مِنْهَا الْبُطُونَ. فَشَارِبُونَ عَلَيْهِ مِنَ الْحَمِيمِ. فَشَارِبُونَ شُرْبَ الْهِيمِ. [el-Vâkıa, 56/51-55]

لَفِي أُرْجُوحَةٍ وَمَعِي صَوَاحِبُ لِي فَصَرَخَتْ بِي فَأَتَيْتُهَا لَا أَدْرِي مَا تُرِيدُ بِي فَأَخَذَتْ بِيَدِي حَتَّى أَوْقَفَتْنِي عَلَى بَابِ الدَّارِ وَإِنِّي لَأَنْهَجُ حَتَّى سَكَنَ بَعْضُ نَفَسِي ثُمَّ أَخَذَتْ شَيْئًا مِنْ مَاءٍ فَمَسَحَتْ بِهِ وَجْهِي وَرَأْسِي ثُمَّ أَدْخَلَتْنِي الدَّارَ فَإِذَا نِسْوَةٌ مِنَ الْأَنْصَارِ فِي الْبَيْتِ فَقُلْنَ عَلَى الْخَيْرِ وَالْبَرَكَةِ وَعَلَى خَيْرِ طَائِرٍ فَأَسْلَمَتْنِي إِلَيْهِنَّ فَأَصْلَحْنَ مِنْ شَأْنِي فَلَمْ يَرُعْنِي إِلَّا رَسُولُ اللهِ ﷺ ضُحًى فَأَسْلَمَتْنِي إِلَيْهِ وَأَنَا يَوْمَئِذٍ بِنْتُ تِسْعِ سِنِينَ.

Tercümesi

Âişe radıyallahu anhâdan rivayete göre şöyle demiştir: Ben altı yaşında bir kız iken Nebî sallallahu aleyhi ve sellem beni akid ve nikâh eylemişti. (Üç sene sonra) biz Medine'ye hicret ettik. Hâris b. Hazrec oğullarının menziline indik. Müteakiben ben, sıtmaya tutuldum. Bu cihetle saçım döküldü. (Hastalıktan kurtulduktan sonra) saçım gürleşti, uzayıp omuzlarıma döküldü. Bir kere ben, arkadaşlarımla beraber salıncakta oynarken annem Ümmü Rûmân bana doğru geldi ve beni çağırdı. Ben de annemin yanına geldim. Beni ne edeceğini bilmiyordum. Annem elimi tuttu. Tâ evin kapısı önün(e geldiğimizde ora)da beni durdurdu. Ben de yorgunluktan kaba kaba soluyordum. Nihayet soluğum biraz yatıştı. Sonra annem biraz su aldı. Onunla yüzümü, başımı sıvazladı. Sonra beni eve koydu. Evde ensardan birtakım kadınlar hazır bulunuyordu. Bunlar bana, "Hayır ve bereket üzere geldin, hayırlı kısmet getirdin!" di(ye alkışla)dılar. Annem beni bu kadınlara teslim etti. Bunlar da benim kılığımı, kıyafetimi düzlediler ve Resûlullah'a teslim ettiler. Beni hiçbir şey sıkmadı. Ancak Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemi habersiz görünce sıkıldım. (Resûlullah bir sedir üzerine oturmuştu. Yanında ensar erkeklerinden, kadınlarından oturanlar vardı. Beni Resûlullah yanına oturttu).[27] Ensar kadınları beni Resûlullah'a takdim ettiklerinde ben dokuz yaşında bir kızdım. {B3894 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 44.}

İzahı

Bu hadisi Buhârî "Hicretten Evvel Mekke'deki Vâkıalardan Resûlullah'ın Hazret-i Âişe'yi İzdivacı" unvanıyla açtığı bir babında rivayet edip bu hadiste Âişe'nin Medine'ye hicreti ve orada zifafı da zikrolunmuştur. Hazret-i Âişe, vâlidesi Ümmü Rûmân, hemşiresi Esmâ ile beraber Ebû Bekir'in hicretinden sonra hicret etmiştir. Ebû Bekir, Resûlullah ile beraber hicret etmişti. Bu iki yâr-ı gār Medine'ye varıp yerleştikten sonra Mekke'deki ailelerini getirmek üzere Zeyd b. Hârise ile Resûlullah'ın kölesi Ebû Râfi'i Mekke'ye gön-

27 Bu ziyade Ahmed b. Hanbel'in rivayetinden istifade edilerek yazıldı.

derdiler. Resûlullah'ın iki kızı Fâtıma ve Ümmü Külsûm ile zevcesi Sevde ve Âişe, Âişe'nin vâlidesi ve hemşiresi Medine'ye nakledildiler. En sahih rivayete göre Resûlullah'ın Âişe'yi izdivaç buyurmaları hicretten üç sene evvel oldu. Medine'de zifafları da yine en sahih rivayete göre Medine'ye hicretin sekizinci ayına tesadüf eden şevval ayında vuku bulmuştur.

1554

وَعَنْهَا رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَهَا أُرِيتُكِ فِي الْمَنَامِ مَرَّتَيْنِ أَرَى أَنَّكِ فِي سَرَقَةٍ مِنْ حَرِيرٍ وَيُقَالُ هٰذِهِ امْرَأَتُكَ فَاكْشِفْ عَنْهَا فَإِذَا هِيَ أَنْتِ فَأَقُولُ إِنْ يَكُ هٰذَا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ يُمْضِهِ.

TERCÜMESİ

Yine Âişe radıyallahu anhâdan rivayete göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Hazret-i Âişe'ye şöyle demiştir: Ey Âişe sen iki kere rüyamda bana gösterildin. Öyle sanıyorum ki ben, bir ipekli kumaş parçasında senin suretini görmüştüm de (Cibrîl tarafından), "Bu resmin sahibi senin müstakbel zevcendir!" denilmişti. –Şimdi ben (yüzünden) anlayorum ki, o suret sen idin– Cibrîl'in o sözü üzerine ben, "Eğer şu rüyam Allah tarafından gösterilmişse Allah'ın takdiri infaz buyurulur" diyordum. {B3895 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 44.}

İZAHI

Peygamberlerin rüyaları umumiyetle Allah tarafından ve vahiy cümlesinden olduğuna göre "Şu rüyam Allah tarafından ise" suretindeki cümle-i şartıyye tereddüde mahmul olmayıp belki emrin tahakkukuna hamlolunur. Yahut Resûlullah'ın bu rüyâsı nübüvvetle ba'solunmazdan önce görülmüş olması muhtemeldir denilir.

Resûlullah ile Ashabının Medine'ye Hicreti Babı

[هِجْرَةُ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَصْحَابِهِ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُمْ إِلَى ٱلْمَدِينَةِ]

Bu bab Nebî sallallahu aleyhi ve sellem ile ashabı radıyallahu anhümün Medine'ye hicretine dair hadisleri muhtevidir.

Hicret, "bir yerden başka bir yere göç etmek"tir. Göçmenlere de muhacir denilir. Medine'ye hicret, mi'racdan az bir zaman sonra vuku bulmuştur ve İsrâ sûresinin bazı âyetlerinde hicrete işaret buyurulmuştur. Ezcümle 80. âyetindeki, *"Rabbim, beni şerefli bir girişle* (Medine'ye) *koy, memduh bir çıkışla da* (Mekke'den) *çıkar! –ve kerem ve inayetinden– bana yardım edecek bir kuvvet ihsan buyur."* [1]

Duanın, isrâ ve mi'rac gecesi taraf-ı ilâhîden vahiy ve tâlim buyurulan hicret duası olduğunu Buhârî *Sahîh*'inde rivayet ediyor. Bunu takip eden 81. âyetinde de, *"Hak geldi, bâtıl* (gitti) *yok oldu. Muhakkak ki bâtıl mahvolmaya mahkûmdur"* [2] suretindeki kutlu beşâret de mi'rac gecesi vahiy ve tâlim buyurulmuştur. Şu halde bu nevi dualar, beşâretler, فَأَوْحَى إِلَى عَبْدِهِ مَا أَوْحَى [3] âyet-i kerîmesinde Resûlullah'a mi'rac gecesi bildirildiği hikâye buyurulan esrâr-ı ilâhiyye arasında hicret gibi mühim bir vâkıanın da bulunduğunu kabule müsaittir.

Habeşistan'a birinci ve ikinci muhâceret Resûlullah'ın neşr-i diyanet gibi cihanşümul gayesine göre muvakkat bir tedbir idi. Tâif, neşr-i diyanet için iyi bir merkez olabilecekti. Fakat bunun tecrübesi de menfi neticelenmişti. Akabe biatları üzerine Medine'nin en müsait hicret muhiti olacağı anlaşılıyordu. Mi'racda hicret duasının da bu suretle vahiy ve tâlim buyurulması üzerine Medine'ye hicret taayyün etti ve Resûl-i Ekrem efendimiz ashabına, *"Artık sizin hicret edeceğiniz şehir, iki kara taşlık arasında hurmalık bir yer olduğu bana gösterildi!"* [4] diye onları Medine'ye hicrete teşvik buyurdu.

---

1 [el-İsrâ, 17/80] وَقُلْ رَبِّ أَدْخِلْنِي مُدْخَلَ صِدْقٍ وَأَخْرِجْنِي مُخْرَجَ صِدْقٍ وَاجْعَلْ لِي مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا نَصِيرًا.

2 [el-İsrâ, 17/81] وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا.

3 {en-Necm, 53/10.}

4 عن عائشة رضي الله عنها، قال النبي صلى الله عليه وسلم: أريت دار هجرتكم ذات نخل بين لابتين. وهما الحرتان فهاجر من هاجر قبل المدينة ورجع عامة من كان هاجر بأرض الحبشة إلى المدينة. {B3905 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 45.}

Birinci Akabe Biatı'ndan sonra mahdut bir hicret hareketi başlamışken, bu teşvik üzerine muhâceret umumileşti. Habeşistan'a giden göçmenlerin de mühim bir kısmı Mekke yoluyla Medine'ye avdet etti. Peygamber efendimizin de hicreti zamanı hulûl etmişti. Ancak bu, vahiy ve tebliğe intizar ediyordu. Ebû Bekir'in hicretini de bu suretle dört ay kadar tehir ettirmişti. Nihayet Peygamber efendimiz de hicrete memur olup İkinci Akabe Biatı'ndan iki ay on bu kadar gün sonra bir rebîülevvel ayının ilk günü hicret buyurdular. Resûl-i Ekrem'e Ebû Bekir ile, Ebû Bekir'in kölesi Âmir b. Füheyre refakat etmiştir. Resûl-i Ekrem hicrete memur olduğu sırada Mekke müşrikleri tarafından aleyhine bir suikast tertip edilmişti. İbn Hişâm'ın *es-Sîre*'sinde İbn İshak'tan rivayete göre Resûlullah'ın Medineliler'le biat akdetmesi, Mekke müslümanlarının hicrete başlamaları üzerine vaziyetin ciddiliğini anlayan Mekke müşriklerinin âyanı Resûlullah hakkında ne yolda muamele edilmesini bir karara bağlamak üzere Dârünnedve denilen dâr-ı şûrâlarında toplanmışlardı. Herkes bir fikir beyan etmişse de hiçbiri kabul edilmeyip Ebû Cehil'in teklifi veçhile katledilmesine karar verilmiştir.

Dârünnedve'deki bu müzakerenin –İbn İshak tarafından– uzun bir metin ile İbn Hişâm'ın *es-Sîre*'sinde rivayet edilen zaptı, Enfâl sûresinin 30. âyetinde şöyle hulâsa edilmiştir: ***"Habîbim! Şu zamanı hatırla ki, hani o Mekke müşrikleri seni tutup bağlamaları yahut*** (hepsi birlik) ***seni öldürmeleri yahut Mekke'den çıkarmaları için sana*** (suikast) ***tuzağı kuruyorlardı. Onlar*** (sana) ***tuzak kurarlarken, Allah da*** (onlara) ***tuzak kuruyordu. Allah ise tuzakların en hayırlısını*** (ve en tesirlisini) ***kurar."***[5]

Bu âyet-i kerîmede hulâsa buyurulan müzakere zaptı hakkında İbn Hişâm gibi bütün siyer müellifleriyle tefsir sahiplerinin uzun rivayetlerinin hulâsası şudur: Âyette hikâye buyurulan birinci fikir Ebü'l-Bahterî'nindir. O, "Bence Muhammed bağlanıp her tarafı kapalı bir yere hapsedilmeli. Yalnız bir delikten yiyeceği, içeceği verilmelidir ve ölünceye kadar orada bırakılmalıdır!" demiştir. İkinci fikir Ebû Cehil'indir. O da, "Her kabileden intihap edilecek birer genç tarafından bir hamlede öldürülmelidir. Bu suretle kanı bütün Kureyş soylarına dağılmalıdır. Tâ ki, Hâşimoğulları bütün Kureyş'e karşı kan davasında bulunamasınlar!" demiştir. Âyette hikâye buyurulan üçüncü fikir de Hişâm b. Âmir'indir. O da, "Bence Muhammed bir deveye yüklenerek Mekke hududu haricine çıkarılmalıdır!" demiştir. En sonu Ebû Cehil'in teklifi kabul edilerek tatbike geçilmiş ve hâne-i saâdet, müntehap Kureyş canileri tarafından kuşatılmıştır.

İbn İshak der ki, müşriklerin suikast kararı üzerine Cibrîl, Peygamber efendimize gelerek, "Bu gece daima içinde yattığın yatağında yatmayacaksın!" demiştir. O gece ortalık kararıp gecenin ilk sülüsü geçtiği sırada Kureyş'in seçme canileri[6] Resûlullah'ın kapısı önünde toplanarak suikast için uyuyacağı zamanı tarassut ediyorlardı. Resûlullah

5 وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللّٰهُ وَاللّٰهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ. [el-Enfâl, 8/30]

6 Bunların başlıcaları Ebû Cehil, Hakem b. Âs, Ukbe b. Ebû Muayt, Nadr b. Hâris, Ümmeyye b. Halef, Zem'a b. Esved, Ebû Leheb'dir (*Zâdü'l-meâd).*

bunun üzerine Ali b. Ebû Tâlib'e, *"Haydi benim yatağımda sen yat!"* buyurdu. Müteakiben eline bir avuç ince kum alarak canilerin başlarına doğru saçmaya başladı ve bu sırada, يس. وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ âyetinden فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ a kadar devam eden âyetleri okudu.[7] Bu suikastçılardan hiçbiri hariç kalmamak üzere hepsinin başına bu kum tanelerinden isabet ederek derin bir uykuya dalmışlardı. Sonra Resûlullah aralarından gitmiştir.[8]

Bu cinayet tertibatının bu suretle akamete uğraması, hiç şüphesiz Resûlullah'ın mûcizeleri cümlesindendir. Birçok mühim vâkıalara göre tefsir edilen Enfâl sûresinin 17. âyetindeki وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ رَمٰى kavl-i şerifinin bu vâkıaya göre mazmunu, "*Bir avuç kum tanelerini attığın vakitte onların hedeflerine isabetinde sen müessir olmadın ve lâkin Allah müessir oldu ve hedeflerine îsâl etti de yerlerinde dondular kaldılar*" demek olur.

Resûlullah'ın Medine'ye hicreti, İslâm tarihinin hiç şüphesiz en mühim bir safhasını teşkil eder. Bu ehemmiyete binaen rivayette ihtisarı iltizam eden müellif Buhârî bile en uzun rivayetini tercümesine başlayacağımız hicret hadisine tahsis etmiştir. Görülecektir ki Buhârî Hazret-i Âişe'ye, Sürâka'ya, Zübeyr'e müntehî olan üç rivayet tarikini bir araya toplayarak ve bu hicret menkıbelerine bir istikamet vererek rivayet etmiştir. Bunlara tarafımızdan not olarak işaret olunduğu aşağıda görülecektir.

1555

عن عَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ وَرَضِيَ عَنْهَا قَالَتْ لَمْ أَعْقِلْ أَبَوَيَّ قَطُّ إِلَّا وَهُمَا يَدِينَانِ الدِّينَ وَلَمْ يَمُرَّ عَلَيْنَا يَوْمٌ إِلَّا يَأْتِينَا فِيهِ رَسُولُ اللهِ ﷺ طَرَفَيِ النَّهَارِ بُكْرَةً وَعَشِيَّةً فَلَمَّا ابْتُلِيَ الْمُسْلِمُونَ خَرَجَ أَبُو بَكْرٍ مُهَاجِرًا نَحْوَ أَرْضِ الْحَبَشَةِ حَتَّى إِذَا بَلَغَ بَرْكَ الْغِمَادِ لَقِيَهُ ابْنُ الدَّغِنَةِ وَهُوَ سَيِّدُ الْقَارَةِ فَقَالَ أَيْنَ تُرِيدُ يَا أَبَا بَكْرٍ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ أَخْرَجَنِي قَوْمِي فَأُرِيدُ أَنْ أَسِيحَ فِي الْأَرْضِ وَأَعْبُدَ رَبِّي قَالَ ابْنُ الدَّغِنَةِ فَإِنَّ مِثْلَكَ لَا يَخْرُجُ وَلَا يُخْرَجُ إِنَّكَ تَكْسِبُ الْمَعْدُومَ وَتَصِلُ الرَّحِمَ وَتَحْمِلُ الْكَلَّ وَتَقْرِي الضَّيْفَ وَتُعِينُ عَلَى نَوَائِبِ الْحَقِّ فَأَنَا لَكَ جَارٌ ارْجِعْ وَاعْبُدْ رَبَّكَ بِبَلَدِكَ

---

7 Bu âyetlerin meâli şöyledir: *"Yâsîn ve Kur'ân-ı Hakîm hakkı için aziz peygamberim! Emin ol sen muhakkak peygamberler cümlesindensin, doğru bir dîn*(-i tevhid) *üzeresin. Azîz ve rahîm olan Allah'ın inzâl buyurduğu Kur'an ile, babaları* (fetret zamanında) *inzar olunmayan Arap kavmini inzar edesin* (ve yarının vahametini bildiresin) *diye gönderildin! Bu kavim ise iman ve iz'andan gafillerdir. Şimdi bunların iman etmeyen ekserisine hiç şüphesiz azap vâcip olmuştur. Gerçi onlar iman etmezler de. Çünkü biz onların boyunlarına öyle demir lâleler geçirmişiz ki, onlar çenelerine dayanmıştır da o hodbinler başlarını aşağı indiremez bir vaziyete düşmüşlerdir. Bir de biz onların önlerinden bir set çektik ve böylece onların gözlerini kapadık. Şimdi onlar artık elbette göremezler."* {Yâsîn, 36/1-9.}

8 Resûlullah buradan ayrıldıktan sonra Ebû Bekir'in evine gitmiş ve hicret hazırlığını yapıp gece yola çıkmışlardır. {İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 482-483.}

فَرَجَعَ وَارْتَحَلَ مَعَهُ ابْنُ الدَّغِنَةِ فَطَافَ ابْنُ الدَّغِنَةِ عَشِيَّةً فِي أَشْرَافِ قُرَيْشٍ فَقَالَ لَهُمْ إِنَّ أَبَا بَكْرٍ لَا يَخْرُجُ مِثْلُهُ وَلَا يُخْرَجُ أَتُخْرِجُونَ رَجُلًا يَكْسِبُ الْمَعْدُومَ وَيَصِلُ الرَّحِمَ وَيَحْمِلُ الْكَلَّ وَيَقْرِي الضَّيْفَ وَيُعِينُ عَلَى نَوَائِبِ الْحَقِّ فَلَمْ تُكَذِّبْ قُرَيْشٌ بِجِوَارِ ابْنِ الدَّغِنَةِ وَقَالُوا لِابْنِ الدَّغِنَةِ مُرْ أَبَا بَكْرٍ فَلْيَعْبُدْ رَبَّهُ فِي دَارِهِ فَلْيُصَلِّ فِيهَا وَلْيَقْرَأْ مَا شَاءَ وَلَا يُؤْذِينَا بِذٰلِكَ وَلَا يَسْتَعْلِنْ بِهِ فَإِنَّا نَخْشَى أَنْ يَفْتِنَ نِسَاءَنَا وَأَبْنَاءَنَا فَقَالَ ذٰلِكَ ابْنُ الدَّغِنَةِ لِأَبِي بَكْرٍ فَلَبِثَ أَبُو بَكْرٍ بِذٰلِكَ يَعْبُدُ رَبَّهُ فِي دَارِهِ وَلَا يَسْتَعْلِنُ بِصَلَاتِهِ وَلَا يَقْرَأُ فِي غَيْرِ دَارِهِ ثُمَّ بَدَا لِأَبِي بَكْرٍ فَابْتَنَى مَسْجِدًا بِفِنَاءِ دَارِهِ وَكَانَ يُصَلِّي فِيهِ وَيَقْرَأُ الْقُرْآنَ فَيَنْقَذِفُ عَلَيْهِ نِسَاءُ الْمُشْرِكِينَ وَأَبْنَاؤُهُمْ وَهُمْ يَعْجَبُونَ مِنْهُ وَيَنْظُرُونَ إِلَيْهِ وَكَانَ أَبُو بَكْرٍ رَجُلًا بَكَّاءً لَا يَمْلِكُ عَيْنَيْهِ إِذَا قَرَأَ الْقُرْآنَ وَأَفْزَعَ ذٰلِكَ أَشْرَافَ قُرَيْشٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ فَأَرْسَلُوا إِلَى ابْنِ الدَّغِنَةِ فَقَدِمَ عَلَيْهِمْ فَقَالُوا إِنَّا كُنَّا أَجَرْنَا أَبَا بَكْرٍ بِجِوَارِكَ عَلَى أَنْ يَعْبُدَ رَبَّهُ فِي دَارِهِ فَقَدْ جَاوَزَ ذٰلِكَ فَابْتَنَى مَسْجِدًا بِفِنَاءِ دَارِهِ فَأَعْلَنَ الصَّلَاةَ وَالْقِرَاءَةَ فِيهِ وَإِنَّا قَدْ خَشِينَا أَنْ يَفْتِنَ نِسَاءَنَا وَأَبْنَاءَنَا فَانْهَهُ فَإِنْ أَحَبَّ أَنْ يَقْتَصِرَ عَلَى أَنْ يَعْبُدَ رَبَّهُ فِي دَارِهِ فَعَلَ وَإِنْ أَبَى إِلَّا أَنْ يُعْلِنَ بِذٰلِكَ فَسَلْهُ أَنْ يَرُدَّ إِلَيْكَ ذِمَّتَكَ فَإِنَّا قَدْ كَرِهْنَا أَنْ نُخْفِرَكَ وَلَسْنَا مُقِرِّينَ لِأَبِي بَكْرٍ الِاسْتِعْلَانَ قَالَتْ عَائِشَةُ فَأَتَى ابْنُ الدَّغِنَةِ إِلَى أَبِي بَكْرٍ فَقَالَ قَدْ عَلِمْتَ الَّذِي عَاقَدْتُ لَكَ عَلَيْهِ فَإِمَّا أَنْ تَقْتَصِرَ عَلَى ذٰلِكَ وَإِمَّا أَنْ تَرْجِعَ إِلَيَّ ذِمَّتِي فَإِنِّي لَا أُحِبُّ أَنْ تَسْمَعَ الْعَرَبُ أَنِّي أُخْفِرْتُ فِي رَجُلٍ عَقَدْتُ لَهُ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ فَإِنِّي أَرُدُّ إِلَيْكَ جِوَارَكَ وَأَرْضَى بِجِوَارِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ وَالنَّبِيُّ ﷺ يَوْمَئِذٍ بِمَكَّةَ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ لِلْمُسْلِمِينَ إِنِّي أُرِيتُ دَارَ هِجْرَتِكُمْ ذَاتَ نَخْلٍ بَيْنَ لَابَتَيْنِ وَهُمَا الْحَرَّتَانِ فَهَاجَرَ مَنْ هَاجَرَ قِبَلَ الْمَدِينَةِ وَرَجَعَ عَامَّةُ مَنْ كَانَ هَاجَرَ بِأَرْضِ الْحَبَشَةِ إِلَى الْمَدِينَةِ وَتَجَهَّزَ أَبُو بَكْرٍ قِبَلَ الْمَدِينَةِ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ عَلَى رِسْلِكَ فَإِنِّي أَرْجُو أَنْ يُؤْذَنَ لِي فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ وَهَلْ تَرْجُو ذٰلِكَ بِأَبِي أَنْتَ وَأُمِّي قَالَ نَعَمْ فَحَبَسَ أَبُو بَكْرٍ نَفْسَهُ عَلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ لِيَصْحَبَهُ وَعَلَفَ رَاحِلَتَيْنِ كَانَتَا عِنْدَهُ وَرَقَ السَّمُرِ وَهُوَ الْخَبَطُ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ قَالَتْ عَائِشَةُ فَبَيْنَمَا نَحْنُ يَوْمًا جُلُوسٌ فِي بَيْتِ أَبِي بَكْرٍ فِي نَحْرِ الظَّهِيرَةِ قَالَ قَائِلٌ لِأَبِي بَكْرٍ هٰذَا رَسُولُ اللهِ ﷺ مُتَقَنِّعًا فِي سَاعَةٍ لَمْ يَكُنْ يَأْتِينَا فِيهَا فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ فِدَاءٌ لَهُ أَبِي وَأُمِّي وَاللهِ مَا جَاءَ بِهِ فِي هٰذِهِ السَّاعَةِ إِلَّا أَمْرٌ قَالَتْ عَائِشَةُ فَجَاءَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَاسْتَأْذَنَ فَأُذِنَ لَهُ فَدَخَلَ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ لِأَبِي بَكْرٍ أَخْرِجْ مَنْ عِنْدَكَ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ

إِنَّمَا هُمْ أَهْلُكَ بِأَبِي أَنْتَ يَا رَسُولَ اللهِ قَالَ فَإِنِّي قَدْ أُذِنَ لِي فِي الْخُرُوجِ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ الصُّحْبَةَ بِأَبِي أَنْتَ يَا رَسُولَ اللهِ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ نَعَمْ قَالَ أَبُو بَكْرٍ فَخُذْ بِأَبِي أَنْتَ يَا رَسُولَ اللهِ إِحْدَى رَاحِلَتَيَّ هَاتَيْنِ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ بِالثَّمَنِ قَالَتْ عَائِشَةُ فَجَهَّزْنَاهُمَا أَحَثَّ الْجِهَازِ وَصَنَعْنَا لَهُمَا سُفْرَةً فِي جِرَابٍ فَقَطَعَتْ أَسْمَاءُ بِنْتُ أَبِي بَكْرٍ قِطْعَةً مِنْ نِطَاقِهَا فَرَبَطَتْ بِهِ عَلَى فَمِ الْجِرَابِ فَبِذٰلِكَ سُمِّيَتْ ذَاتَ النِّطَاقَيْنِ قَالَتْ ثُمَّ لَحِقَ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَأَبُو بَكْرٍ بِغَارٍ فِي جَبَلِ ثَوْرٍ فَكَمَنَا فِيهِ ثَلَاثَ لَيَالٍ يَبِيتُ عِنْدَهُمَا عَبْدُ اللهِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ وَهُوَ غُلَامٌ شَابٌّ ثَقِفٌ لَقِنٌ فَيُدْلِجُ مِنْ عِنْدِهِمَا بِسَحَرٍ فَيُصْبِحُ مَعَ قُرَيْشٍ بِمَكَّةَ كَبَائِتٍ فَلَا يَسْمَعُ أَمْرًا يُكْتَادَانِ بِهِ إِلَّا وَعَاهُ حَتَّى يَأْتِيَهُمَا بِخَبَرِ ذٰلِكَ حِينَ يَخْتَلِطُ الظَّلَامُ وَيَرْعَى عَلَيْهِمَا عَامِرُ بْنُ فُهَيْرَةَ مَوْلَى أَبِي بَكْرٍ مِنْحَةً مِنْ غَنَمٍ فَيُرِيحُهَا عَلَيْهِمَا حِينَ تَذْهَبُ سَاعَةٌ مِنَ الْعِشَاءِ فَيَبِيتَانِ فِي رِسْلٍ وَهُوَ لَبَنُ مِنْحَتِهِمَا وَرَضِيفِهِمَا حَتَّى يَنْعِقَ بِهَا عَامِرُ بْنُ فُهَيْرَةَ بِغَلَسٍ يَفْعَلُ ذٰلِكَ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ مِنْ تِلْكَ اللَّيَالِي الثَّلَاثِ وَاسْتَأْجَرَ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَأَبُو بَكْرٍ رَجُلًا مِنْ بَنِي الدِّيلِ وَهُوَ مِنْ بَنِي عَبْدِ بْنِ عَدِيٍّ هَادِيًا خِرِّيتًا وَالْخِرِّيتُ الْمَاهِرُ بِالْهِدَايَةِ قَدْ غَمَسَ حِلْفًا فِي آلِ الْعَاصِ بْنِ وَائِلٍ السَّهْمِيِّ وَهُوَ عَلَى دِينِ كُفَّارِ قُرَيْشٍ فَأَمِنَاهُ فَدَفَعَا إِلَيْهِ رَاحِلَتَيْهِمَا وَوَاعَدَاهُ غَارَ ثَوْرٍ بَعْدَ ثَلَاثِ لَيَالٍ بِرَاحِلَتَيْهِمَا صُبْحَ ثَلَاثٍ وَانْطَلَقَ مَعَهُمَا عَامِرُ بْنُ فُهَيْرَةَ وَالدَّلِيلُ فَأَخَذَ بِهِمْ طَرِيقَ السَّوَاحِلِ قَالَ سُرَاقَةُ بْنُ جُعْشُمٍ جَاءَنَا رُسُلُ كُفَّارِ قُرَيْشٍ يَجْعَلُونَ فِي رَسُولِ اللهِ ﷺ وَأَبِي بَكْرٍ دِيَةَ كُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا لِمَنْ قَتَلَهُ أَوْ أَسَرَهُ فَبَيْنَمَا أَنَا جَالِسٌ فِي مَجْلِسٍ مِنْ مَجَالِسِ قَوْمِي بَنِي مُدْلِجٍ إِذْ أَقْبَلَ رَجُلٌ مِنْهُمْ حَتَّى قَامَ عَلَيْنَا وَنَحْنُ جُلُوسٌ فَقَالَ يَا سُرَاقَةُ إِنِّي قَدْ رَأَيْتُ آنِفًا أَسْوِدَةً بِالسَّاحِلِ أُرَاهَا مُحَمَّدًا وَأَصْحَابَهُ قَالَ سُرَاقَةُ فَعَرَفْتُ أَنَّهُمْ هُمْ فَقُلْتُ لَهُ إِنَّهُمْ لَيْسُوا بِهِمْ وَلٰكِنَّكَ رَأَيْتَ فُلَانًا وَفُلَانًا انْطَلَقُوا بِأَعْيُنِنَا ثُمَّ لَبِثْتُ فِي الْمَجْلِسِ سَاعَةً ثُمَّ قُمْتُ فَدَخَلْتُ فَأَمَرْتُ جَارِيَتِي أَنْ تَخْرُجَ بِفَرَسِي وَهِيَ مِنْ وَرَاءِ أَكَمَةٍ فَتَحْبِسَهَا عَلَيَّ وَأَخَذْتُ رُمْحِي فَخَرَجْتُ بِهِ مِنْ ظَهْرِ الْبَيْتِ فَخَطَطْتُ بِزُجِّهِ الْأَرْضَ وَخَفَضْتُ عَالِيَهُ حَتَّى أَتَيْتُ فَرَسِي فَرَكِبْتُهَا فَرَفَعْتُهَا تُقَرِّبُ بِي حَتَّى دَنَوْتُ مِنْهُمْ فَعَثَرَتْ بِي فَرَسِي فَخَرَرْتُ عَنْهَا فَقُمْتُ فَأَهْوَيْتُ يَدِي إِلَى كِنَانَتِي فَاسْتَخْرَجْتُ مِنْهَا الْأَزْلَامَ فَاسْتَقْسَمْتُ بِهَا أَضُرُّهُمْ أَمْ لَا فَخَرَجَ الَّذِي أَكْرَهُ فَرَكِبْتُ فَرَسِي وَعَصَيْتُ الْأَزْلَامَ تُقَرِّبُ بِي حَتَّى إِذَا سَمِعْتُ قِرَاءَةَ رَسُولِ اللهِ ﷺ وَهُوَ لَا يَلْتَفِتُ وَأَبُو بَكْرٍ يُكْثِرُ الْإِلْتِفَاتَ سَاخَتْ

يَدَا فَرَسِي فِي الْأَرْضِ حَتَّى بَلَغَتَا الرُّكْبَتَيْنِ فَخَرَرْتُ عَنْهَا ثُمَّ زَجَرْتُهَا فَنَهَضَتْ فَلَمْ تَكَدْ تُخْرِجُ يَدَيْهَا فَلَمَّا اسْتَوَتْ قَائِمَةً إِذَا لِأَثَرِ يَدَيْهَا عُثَانٌ سَاطِعٌ فِي السَّمَاءِ مِثْلُ الدُّخَانِ فَاسْتَقْسَمْتُ بِالْأَزْلَامِ فَخَرَجَ الَّذِي أَكْرَهُ فَنَادَيْتُهُمْ بِالْأَمَانِ فَوَقَفُوا فَرَكِبْتُ فَرَسِي حَتَّى جِئْتُهُمْ وَوَقَعَ فِي نَفْسِي حِينَ لَقِيتُ مَا لَقِيتُ مِنَ الْحَبْسِ عَنْهُمْ أَنْ سَيَظْهَرُ أَمْرُ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ فَقُلْتُ لَهُ إِنَّ قَوْمَكَ قَدْ جَعَلُوا فِيكَ الدِّيَةَ وَأَخْبَرْتُهُمْ أَخْبَارَ مَا يُرِيدُ النَّاسُ بِهِمْ وَعَرَضْتُ عَلَيْهِمِ الزَّادَ وَالْمَتَاعَ فَلَمْ يَرْزَآنِي وَلَمْ يَسْأَلَانِي إِلَّا أَنْ قَالَا أَخْفِ عَنَّا فَسَأَلْتُهُ أَنْ يَكْتُبَ لِي كِتَابَ أَمْنٍ فَأَمَرَ عَامِرَ بْنَ فُهَيْرَةَ فَكَتَبَ فِي رُقْعَةٍ مِنْ أَدِيمٍ ثُمَّ مَضَى رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ فَلَقِيَ الزُّبَيْرَ فِي رَكْبٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ كَانُوا تِجَارًا قَافِلِينَ مِنَ الشَّأْمِ فَكَسَا الزُّبَيْرُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ وَأَبَا بَكْرٍ ثِيَابَ بِيضٍ وَسَمِعَ الْمُسْلِمُونَ بِالْمَدِينَةِ مَخْرَجَ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ مِنْ مَكَّةَ فَكَانُوا يَغْدُونَ كُلَّ غَدَاةٍ إِلَى الْحَرَّةِ فَيَنْتَظِرُونَهُ حَتَّى يَرُدَّهُمْ حَرُّ الظَّهِيرَةِ فَانْقَلَبُوا يَوْمًا بَعْدَ مَا أَطَالُوا انْتِظَارَهُمْ فَلَمَّا أَوَوْا إِلَى بُيُوتِهِمْ أَوْفَى رَجُلٌ مِنْ يَهُودَ عَلَى أُطُمٍ مِنْ آطَامِهِمْ لِأَمْرٍ يَنْظُرُ إِلَيْهِ فَبَصُرَ بِرَسُولِ اللّٰهِ ﷺ وَأَصْحَابِهِ مُبَيَّضِينَ يَزُولُ بِهِمُ السَّرَابُ فَلَمْ يَمْلِكِ الْيَهُودِيُّ أَنْ قَالَ بِأَعْلَى صَوْتِهِ يَا مَعْشَرَ الْعَرَبِ هٰذَا جَدُّكُمُ الَّذِي تَنْتَظِرُونَ فَثَارَ الْمُسْلِمُونَ إِلَى السِّلَاحِ فَتَلَقَّوْا رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ بِظَهْرِ الْحَرَّةِ فَعَدَلَ بِهِمْ ذَاتَ الْيَمِينِ حَتَّى نَزَلَ بِهِمْ فِي بَنِي عَمْرِو بْنِ عَوْفٍ وَذٰلِكَ يَوْمَ الْاِثْنَيْنِ مِنْ شَهْرِ رَبِيعٍ الْأَوَّلِ فَقَامَ أَبُو بَكْرٍ لِلنَّاسِ وَجَلَسَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ صَامِتًا فَطَفِقَ مَنْ جَاءَ مِنَ الْأَنْصَارِ مِمَّنْ لَمْ يَرَ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يُحَيِّي أَبَا بَكْرٍ حَتَّى أَصَابَتِ الشَّمْسُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ فَأَقْبَلَ أَبُو بَكْرٍ حَتَّى ظَلَّلَ عَلَيْهِ بِرِدَائِهِ فَعَرَفَ النَّاسُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ عِنْدَ ذٰلِكَ فَلَبِثَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ فِي بَنِي عَمْرِو بْنِ عَوْفٍ بِضْعَ عَشْرَةَ لَيْلَةً وَأُسِّسَ الْمَسْجِدُ الَّذِي أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَى وَصَلَّى فِيهِ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ ثُمَّ رَكِبَ رَاحِلَتَهُ فَسَارَ يَمْشِي مَعَهُ النَّاسُ حَتَّى بَرَكَتْ عِنْدَ مَسْجِدِ الرَّسُولِ ﷺ بِالْمَدِينَةِ وَهُوَ يُصَلِّي فِيهِ يَوْمَئِذٍ رِجَالٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ وَكَانَ مِرْبَدًا لِلتَّمْرِ لِسُهَيْلٍ وَسَهْلٍ غُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي حَجْرِ سَعْدِ بْنِ زُرَارَةَ فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ حِينَ بَرَكَتْ بِهِ رَاحِلَتُهُ هٰذَا إِنْ شَاءَ اللّٰهُ الْمَنْزِلُ ثُمَّ دَعَا رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ الْغُلَامَيْنِ فَسَاوَمَهُمَا بِالْمِرْبَدِ لِيَتَّخِذَهُ مَسْجِدًا فَقَالَا لَا بَلْ نَهَبُهُ لَكَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ فَأَبَى رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ أَنْ يَقْبَلَهُ مِنْهُمَا هِبَةً حَتَّى ابْتَاعَهُ مِنْهُمَا ثُمَّ بَنَاهُ مَسْجِدًا وَطَفِقَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ يَنْقُلُ مَعَهُمُ اللَّبِنَ فِي بُنْيَانِهِ وَيَقُولُ وَهُوَ يَنْقُلُ اللَّبِنَ.

Tercümesi

Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin zevcesi Âişe radıyallahu anhâdan rivayete göre şöyle demiştir: Babamla anamın İslâm diniyle mütedeyyin olmayarak yaşadıklarını hiç hatırlamadım. O zamanlarda bir günümüz geçmezdi ki, o günde sabah ve akşam vakitlerinde Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bize gelmemiş olsun. Müslümanlar (Kureyş müşrikleri tarafından) ezâ ve işkenceye uğrayınca (Resûlullah Habeşistan'a hicrete izin vermiş) Ebû Bekir de Habeşe diyarı tarafına hicret etmek üzere (Mekke'den) çıkmıştı. Ebû Bekir Berkülgımâd[9] mevkiine gelince kendisine İbnü'd-Değıne kavuşmuştu. İbnü'd-Dağıne[10] Kāre kabilesinin ulusudur. Ebû Bekir'e, "Nereye gitmek istiyorsun?" diye sordu. Ebû Bekir de, "Beni kavmim(in ezâsı) çıkardı. Şöyle tenha bir yere çekilmek ve orada rabbime ibadet etmek istiyordum!" demekle İbnü'd-Dağıne, "Ey Ebû Bekir! Senin gibi bir zat, ne yurdundan çıkar ne de (başkaları tarafından) çıkarılır. Bir hakikattir ki sen, herkeste bulunmayan (en değerli) bir malı ihsan edersin, akrabanı ziyaret eylersin, reşîd olmayan aile efradının yükünü çekersin; misafiri ağırlarsın, hayır işlere yardım edersin! Şimdi ben senin için bir hâmiyim. Haydi (Mekke'ye) dön de kendi memleketinde rabbine ibadet et!" demiştir. Bunun üzerine Ebû Bekir geri dönmüş, İbnü'd-Dağıne de kendisiyle beraber yollanmıştır. (Mekke'ye gelince) İbnü'd-Dağıne o akşam Kureyş eşrafını dolaşarak onlara, "Ey Kureyş! Ebû Bekir gibi muhterem bir zat şüphesiz ki ne memleketinden darılıp çıkar, ne de çıkar(ılmaya mecbur ed)ilirdi. Ey Kureyş! Siz, şu âlî faziletleri haiz olan bir adamı memleketinden çıkarmak mı istersiniz? O hayır işlere yardım eder, o akrabayı ziyaret eyler; o aile yükünü çeker; o, misafiri ağırlar; o, kimsede bulunmayan en kıymetli malı ihsan eder!" diyerek Ebû Bekir'i emanına aldı. Kureyş de İbnü'd-Dağıne'nin Ebû Bekir'i emanına almasını reddetmedi. Hakkındaki bu sözlerini yalanlayıp ahd ve emanını reddetmediler ve İbnü'd-Dağıne'ye, "Ebû Bekir'e söyle! O, (bir şeye karışmasın!) Evinde rabbine ibadet etsin, evinde namaz kılsın, ne dilerse okusun! Fakat okuduğu ile bize ezâ vermesin, alenî okumasın! Çünkü biz, kadınlarımızı ve çocuklarımızı dalâle düşürmesinden korkarız!" dediler.

9 Mekke'nin Yemen cihetinde ve deniz sahilini takiben beş günlük mesafede vâki bir yerin adıdır.

10 Bu lafzı lugatçılarla hadis âlimleri ayrı ayrı zaptetmişlerdir. Buhârî râvilerinin bu zaptı tabiidir ki, ehl-i hadîsin telaffuz şeklidir. Lugatçılar İbnü'd-Duğune diye okumuşlar. Her iki şeklin de rivayet olunduğu bildiriliyor. İbnü'd-Dağıne'nin adında da ihtilâf edilmiştir. İbn İshak'a göre adı Rebîa b. Refî'dir. Bilâhare müslüman olmuş Huneyn Gazâsı'nda bulunmuş ve o günü Düreyd b. Samme'yi öldürmüştür. Ashaptan olduğunu İbn Abdülber ve Zehebî rivayet ediyor.

Kureyş'in bu sözlerini de İbnü'd-Dağıne Ebû Bekir'e söyledi. Ebû Bekir de bu şerâite göre evinde rabbine ibadet etmek, namazını âşikâre kılmamak, evinin dışında Kur'an okumamak üzere ikamet etti. Bir zaman sonra Ebû Bekir için bunun muhalifi bir re'y hâsıl oldu da evinin önünde bir mescid yaptı. Burada namaz kılmaya, Kur'an okumaya başladı. Bunun üzerine müşrik kadınları ve çocukları Ebû Bekir'in ibadet ve kıraatine taaccüp ederek ona bakmak için birbirlerini itiyor ve onun üzerine düşüyorlardı. Ebû Bekir ince yürekli idi. Çok ağlardı. Kur'an okuduğu vakit bir türlü göz yaşlarını tutamazdı. Ebû Bekir'in bu hali Kureyş müşriklerinin eşrafını korkuttu da onlar İbnü'd-Dağıne'ye haber gönderdiler. İbnü'd-Dağıne de onların yanına geldi. Kureyş, "Biz Ebû Bekir hakkında –evinde rabbine ibadet etmek üzere– himaye ve siyânetine müsaade etmiştik. Ebû Bekir ise bu haddi tecavüz ederek evinin önünde bir mescid yapmış, içinde alenî namaz kılmaya, Kur'an okumaya başlamıştır. Doğrusu biz, kadınlarımızın, çocuklarımızın iğfal edilmesinden korkuyoruz. Artık Ebû Bekir'i bundan menet! Eğer Ebû Bekir rabbine evinde ibadet etmekle iktifa ederse ibadet etsin, eğer imtina eder de herhalde namaz ve kıraatini ilân etmek isterse, verdiğin ahd ve emanını sana iade etmesini iste! Emin ol ki biz, sana verdiğimiz sözden caymayı çirkin gördük. Fakat biz, Ebû Bekir'in alenî ibadet etmesine de söz vermiş değiliz!" dediler.

Âişe der ki: Bunun üzerine İbnü'd-Dağıne Ebû Bekir'e geldi de, "Ey Ebû Bekir! Benim nasıl bir husus üzerine sana söz vermiş olduğumu pek iyi bilirsin! Şimdi sen ya o hususa riayet edersin ya da ahd ve emanımı bana iade eylersin! Emin ol ki ben, bir kimseye verdiğim ahd ve emanımı nakzetmiş olduğumu Arap milletinin işitmesini arzu etmem!" dedi. Bunun üzerine Ebû Bekir, "Ey İbnü'd-Dağıne! Ben artık senin himayeni sana iade ediyorum! Ben azîz ve celîl olan Allah'ın himayesine râzıyım (O'na sığınırım)" dedi. Nebî sallallahu aleyhi ve sellem ise o esnada Mekke'de bulunuyordu ve Nebî sallallahu aleyhi ve sellem müslümanlara, "Ey müslümanlar! Sizin hicret edeceğiniz şehir, iki kara taşlık arasında hurmalıkları muhtevi bulunduğu bana gösterildi!" di(ye ashabını Medine'ye hicrete teşvik buyur)muş ve bu suretle Medine tarafına hicret edenler (fevc fevc) hicret etmişti. Habeşistan'a hicret edenler(in mühim bir kısmı) da (Mekke yoluyla) Medine'ye dönüp gelmişlerdi. Ebû Bekir de Medine tarafına hicrete hazırlanmıştı. Fakat Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ona, "Sabret! Bana da (hicret için Allah tarafından) izin verilmesini umarım" buyurdu. Ebû Bekir de, "Yâ Resûlellah! Babam, anam sana kurban olsun! Böyle bir müsaade kelimesini umar mısın?" diye sordu. Resûlullah da, "Evet umarım!" diye tasdik buyurdu. Bu cihetle Ebû Bekir de Resûlullah'a hic-

rette refakat etmek üzere hemen hareket etmekten vazgeçti. Aynı zamanda Ebû Bekir evinde bulunan en kuvvetli iki hecin devesini dört ay ağaç yaprağı ile ev için besledi. (Harice salıvermedi).

Âişe der ki: Bir gün biz zeval vaktinin ilk saatinde (ve en sıcak zamanında) Ebû Bekir'in evinde (yani evimizde) oturuyorduk. Ev halkından biri[11] Ebû Bekir'e, "İşte Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bize gelmesi mûtat olmayan bir saatte başını bir sargı ile sarmış olarak geliyor!" dedi. Ebû Bekir de, "Babam, anam ona kurban, vallahi mühim bir hadise olmadıkça bu saatte gelmek âdeti değildi!" dedi. Âişe (rivayetine devam ederek) der ki: Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem geldi. İzin istedi de buyurun denildi. Bunun üzerine evimize girdi. Müteakiben Nebî sallallahu aleyhi ve sellem Ebû Bekir'e, "Yanında kim varsa dışarı çıkar!" buyurdu. Ebû Bekir de (benimle annem Ümmü Rûmân'ı ve kardeşim Esmâ'yı kastederek), "Babam sana kurban yâ Resûlellah! Onlar senin ehlin ve mahremindir, (ecnebi yoktur)" dedi. Resûlullah, "Ey Ebû Bekir! Mekke'den çıkmaklığım, (Medine'ye hicretim) için bana izin verildi" dedi. Ebû Bekir de, "Yâ Resûlellah! Babam sana kurban olsun! Ben de sohbetinizde ve maiyetinizde bulunmak isterim!" dedi. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, "Evet! (Sen de arzu ettiğin veçhile maiyetimdesin!)" buyurdu. Ebû Bekir, "Babam sana kurban yâ Resûlellah! Şu iki binit devesinden birini beğen, al!" dedi. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, "Ancak bedeliyle alabilirim!" buyurdu.[12]

Âişe der ki: Biz Resûlullah ile Ebû Bekir'in sefer levazımını çarçabuk hazırladık. Her ikisi için bir dağarcık içinde bir miktar azık düzenleyip koyduk.[13] Ağzı bağlanacağı sıra Ebû Bekir'in kızı kardeşim Esmâ, belinin kuşağından bir parça yırtıp ayırdı da onunla dağarcığın ağzını bağladı. Bu cihetle Esmâ'ya "Zâtünnitâkayn" (iki kuşaklı) denildi.[14]

---

11 Şârih İbn Hacer, bu seslenen kimsenin Ebû Bekir'in kölesi Âmir b. Füheyre olması ihtimalini bildirmiştir. Taberânî de Ebû Bekir'in kızı Esmâ olduğunu zikretmiştir.

12 Vâkıdî'nin rivayetine göre Resûlullah'ın Ebû Bekir'den aldığı bu deveyi Ebû Bekir 800 dirheme almıştı. Adı Kasvâ idi, Benî Kuşeyr kabilesi hayvanlarındandı. Resûlullah'ın vefatından sonra az bir zaman daha yaşamış ve Bakî'a salıverilip orada otlamıştır. Sonra Ebû Bekir'in hilâfeti zamanında ölmüştür. İbn İshak da bu devenin Cezea olduğunu zikretmiştir.

13 Vâkıdî'den bu dağarcık sofra içinde pişmiş bir koyun da bulunduğu rivayet olunmuştur.

14 Müellif Buhârî bu hicret babında doğrudan Esmâ radıyallahu anhâdan bir rivayetinde der ki: Ben Nebî sallallahu aleyhi ve sellem ile Ebû Bekir için Medine'ye gidecekleri sıra bir sofra hazırladım. Ağzını bağlayacak kuşağımdan başka bir şey bulamadım da babama söyledim. Babam da, kuşağımı ikiye bölmemi söyledi ben de öyle yaptım da bana Zâtünnitâkayn denildi.

Âişe der ki: Sonra Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ile Ebû Bekir (evimizin arkasındaki bir pencere deliğinden çıkıp) Sevr dağındaki bir mağaraya[15] (bir perşembe günü, cuma gecesi) ulaştılar ve orada üç gece gizlendiler. (Bir pazar günü yola çıktılar). Her gece yanlarında Ebû Bekir'in oğlu Abdullah gecelerdi. Abdullah maharetli, çabuk anlayışlı taze bir gençti. Seher vakti Resûlullah ile Ebû Bekir'in yanından çıkar, Mekke'de gecelemiş gibi Kureyş ile sabahlardı. Abdullah Resûlullah ile Ebû Bekir hakkında Kureyş müşriklerinin hilelerinden duyduğu şeyleri hıfzeder, tâ karanlık basınca gelir, Resûlullah ile babasına haber verirdi. Ebû Bekir'in kölesi Âmir b. Füheyre (o civarda) bol sütlü, sağmal koyun otlatır ve akşamdan bir müddet geçtiğinde Resûlullah ile Ebû Bekir'e getirirdi. Onlar da (sağıp) taze süt içerek gecelerlerdi. O süt, kendi sağmallarının sütü idi ve içine kızgın taş konularak ısıtılmış (ve bir derece pişirilmiş)ti. Nihayet gecenin sonunda Âmir b. Füheyre (mağaranın önüne gelir) sağmal koyuna seslenirdi. (Alır yaymaya götürürdü). Resûlullah ile Ebû Bekir'in mağarada bulundukları üç gecenin hepsinde Âmir süt işini böyle temin etmiştir.

Resûlullah ile Ebû Bekir (Mekke'de iken) Abd b. Adî b. Dîl'den –yol kılavuzluğunda maharetli– (Abdullah b. Üraykıt namında) bir kişi icarlamışlardı. Bu adam Âs b. Vâil es-Sehmî oğulları hakkında halîf olarak elini kana bulamışmıştı.[16] Hâlâ da küffâr-ı Kureyş'in dini üzere idi. Fakat (doğruluğuna) emniyet ve itimat ederek Resûlullah ile Ebû Bekir develerini ona teslim etmişler ve üç gece sonra develeriyle beraber Sevr dağında buluşmak üzere muvâade ve muahede eylemişlerdi. Bu kılavuz kişi Resûlullah ile Ebû Bekir'in develeriyle üçüncü gecenin sabahında Sevr'e, yanlarına geldi. Resûlullah ve Ebû Bekir ile beraber Âmir b. Füheyre ve kılavuz Abdullah b. Üraykıt da yollandılar ve kılavuz, yolcular için sevâhil yolunu takip ederek Medine'ye müteveccihen hareket ettiler.

(Müdlicoğulları'ndan) Sürâka b. Cü'şüm der ki:[17] (Resûlullah'ın hicret mevkibi Müdlicoğulları sınırından geçtiği sırada) Kureyş müşriklerinin etrafa saldıkla-

---

15 Sevr dağı Mekke'nin sağ tarafında ve 3 mil mesafededir. Mağara da bunun tepesindedir. Resûlullah ile Ebû Bekir'i mütevazi sinesinde saklayan bu mağara elyevm ziyaret olunmak şerefini haiz olarak mevcuttur.

16 Câhiliye devrinde Araplar, iki kişi veya iki kabile arasında ant içerek bir dostluk akdettiklerinde bu ahd ü peymanı nazarlarda canlandırmak ve kuvvetlendirmek için bir kap içine kan ve za'feran gibi renkli bir madde koyarak ellerini ona batırırlardı.

17 Buradan itibaren aşağıda bir notla işaret ettiğimiz Zübeyr b. Avvâm menkıbesine kadar hadisin bu kısmı Hazret-i Âişe'nin değildir, Sürâka'nındır. Binaenaleyh bu uzun hicret hadisi bir değil, iki hadistir. Bu uzun metnin tâbiî râvisi İbn Şihâb ez-Zührî hicret menkıbesini buraya kadar Urve b. Zübeyr vasıtasıyla

rı adamları bize geldi. Anlaşıldığına göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ile Ebû Bekir'den her birini öldüren veya esir eden kimse için müşrikler ayrı ayrı câize ve mükâfat tayin etmişlerdi.[18] Sürâka der ki: Bugünlerde ben, kavmim Müdlicoğulları'nın toplantılarından birinde oturuyordum. Bu sırada Kureyş adamlarından bir kişi çıkageldi ve biz otururken o ayakta dikildi de, "Ey Sürâka! Ben, –hemen önüm sıra– sahile doğru yollanan birkaç yolcu karaltısı gördüm. Öyle sanıyorum ki bunlar Muhammed'le ashabıdır!" dedi. Sürâka der ki: Derhal anladım ki bu adamın anlattığı yolcular, Muhammed ile ashabıdır. Fakat (ondan saklamak için), "Gördüğün karaltılar Muhammed ile ashabı değildir. Sen filân ve falan kişileri görmüş olacaksın! Şimdi onlar bizim gözümüzün önünden geçip gitmişlerdir" dedim. Sonra (hareketimi meclistekilere anlatmamak için) bir müddet daha mecliste eğlendim. Sonra kalkıp evime girdim ve câriyeme atımı alıp çıkmasını ve yüksek tepenin arkasında beni beklemesini emrettim. Ben de kargımı alarak evimin arka tarafından çıktım ve kargımın (parıltısı nazarları celbetmemek için) alt tarafını yerde sürüklemiş, üst tarafını da aşağıya doğru tutmuştum. Nihayet atımın yanına geldim, üstüne bindim ve beni gayeme yaklaştırmak için hayvanı dört nala kaldırdım. En sonu Resûlullah ile ashabına yetişip yaklaştım. Bu sırada atım sürçtü, kapaklandı. Ben de atımdan düştüm.[19] Fakat hemen (toparlanıp) kalktım ve elimi ezlâm kuburuna uzattım,[20] ondan fal kalemlerini çıkarıp –Muhammed ile ashabına zarar verir miyim, yoksa vermez miyim? diye– onlarla tefe'ül ettim. Fal neticesinde hoşlanmadığım cihet (yani zarar veremeyeceğim) çıktı. Bunun üzerine ben yine atıma bindim. Ezlâmın muhalif zuhuruna rağmen atımı yine dört nala kaldırdım (ve beni Resûlullah ile ashabına yaklaştırmasına çalıştım ve yaklaştım). Hatta Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin okuduğunu işit-

---

Hazret-i Âişe'den, buradan aşağıda işaret ettiğimiz hâşiyemize kadar da Sürâka'nın kardeşi oğlu Abdurrahman vasıtasıyla Sürâka'dan rivayet etmiştir. Müellif Buhârî *Sahîh*'indeki isnadında bütün bunları tasrih etmiştir.

18 Zührî'den gelen bir rivayete göre Resûlullah ile Ebû Bekir'den her biri için 100'er deve mükâfat verileceği ilân edilmiştir.

19 Sürâka'nın düşmesi Peygamberimizin duası eseridir. Buhârî'nin Enes b. Mâlik'ten gelen bir rivayetinde Peygamber efendimiz Sürâka'yı görünce, اللهم اصرعه *"Allahım! Bunu düşür!"* diye dua buyurmuştur. Sürâka'nın atı da kendisi de kapaklanınca, "Yâ nebiyyallah! Ne dilersen emreyle!" demiş. Resûl-i Ekrem de, *"Sen geride dur, arkamızdan gelen hiçbir kimseyi bırakma!"* buyurdu. Râvi Enes der ki: "Ne gariptir ki Sürâka bir günün önünde Peygamber'in hayatına kastederken, o günün sonunda Resûlullah'ın hayatını müdafaa eden silâh mesabesinde olmuştur." {B3911 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 45.}

20 Ezlâm, zelemin cem'idir. Zelem, bir çeşit kumar okudur. Kidih dedikleri bu fal okunun yeleği ve demiri yoktu. İki kalemden ibaret olan bu ezlâmın birinde "neam" (evet), öbürüsüne "lâ" (hayır) yazılı bulunurdu. Câhiliye devrinde Araplar, âkıbeti meçhul bir iş ile karşılaştıklarında bu oklarla tefe'ül ederek bunlardan birini çekerlerdi. Eğer "neam" çıkarsa, o işe teşebbüs ederler, "lâ" çıkarsa, sarfınazar eylerlerdi. Ezlâm kuburu da bu okun konulduğu meşin kabın ismidir.

tim. Bir halde ki Resûlullah arkasına dönüp bakmıyordu. Ebû Bekir ise çok bakıyordu. Resûlullah'ın okuduğunu işittiğim sırada atımın iki ön ayağı yere (kum içine) battı. Hatta bu batış dizlerine kadar erişti. Ben de attan düştüm. Sonra ben hayvanı kalkmaya zorladım. O da kalkmaya çalıştı. Fakat bir türlü ayaklarını çıkarmaya gücü yetişmedi. Hayvan (hayli zorlukla homurdanarak) kalkıp durunca da hemen iki ayağının gömülen izinden göğe doğru ateş dumanı gibi bir duman yükselip dağıldı. Bunun üzerine ben fal kalemleriyle tekrar tefe'ül ettim. Yine hoşlanmadığım surette çıktı. Sonra ben Muhammed ile ashabına, "Elaman!" diye haykırdım.[21] Bunun üzerine durdular. Ben de atıma binerek tâ yanlarına vardım. Resûlullah ve ashabını taarruzumdan koruyan bunca hârikalarla karşılaştığım şu anda gönlümde kati bir kanaat hâsıl oldu ki, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin yakında emri zâhir ve nübüvvet davası galip olacaktır. Bu kanaat üzerine Resûlullah'a, "Kavmin Kureyş senin katlin veya esaretin hakkında câizeler vaad etti!" dedim ve Kureyş'in, kendisine ve ashabına karşı ne kadar fenalık yapmak istediklerini birer birer haber verdim ve kendilerine yol azığı ve levazımı arzettim. Fakat benden bir şey almadılar ve hiçbir şey de almak istemediler. Yalnız Resûlullah ile Ebû Bekir bana, "Ey Sürâka! Bizim yolculuğumuzu gizle!" dediler. Bunun üzerine ben Resûlullah'tan hakkımda bir emannâme yazmasını istedim. Resûlullah da Âmir b. Füheyre'ye emretti. Âmir de deri parçasına yazıp verdi.[22]

Sonra Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem (maiyetiyle) yoluna devam etti.[23] Yolda müslümanlardan deve süvarisi bir kafile içinde gelmekte olan Zübeyr b. Avvâm'a kavuştu. Bu kafile Şam'dan avdet eden tâcirlerdi. Zübeyr, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ile Ebû Bekir'e beyaz maşlahlar giydirdi.[24]

---

21 İbn İshak'ın bir rivayetinde şu ziyadeler de vardır: Ve ben, Sürâka b. Mâlik b. Cü'şümüm, bana itimat ediniz de size söyleyeyim ki benden size mâzide hoşlanmadığınız bir zarar gelmediği gibi, halde ve istikbalde de gelmeyecektir.

22 Zehebî, Sürâka'nın Tâif Seferi'nden sonra müslüman olduğunu bildiriyor. Tarihçiler de elindeki emannâme ile müracaat ettiğini haber veriyor. İbn Abdülber de *el-İstîâb*'da Sürâka'nın Medineliler'den ma'dûd olduğunu ve Hazret-i Osman'ın hilâfeti zamanına kadar yaşadığını zikretmiştir. Sürâka, Kureyş casuslarından Resûlullah'ın hareketini gizlemiş ve arayanlara, "Buralarda ben bulamadım, başka tarafa bakınız!" demiştir.

23 Hicret hadisinin Sürâka'ya müntehî olan kısmı burada bitiyor. Bundan alt tarafını nihayetine kadar İbn Şihâb ez-Zührî, Urve'den rivayet etmiştir. Mebdeindeki isnad gibi Hazret-i Âişe'ye îsâl etmemiştir. Şu halde hadisin buradan alt tarafı mürseldir. Şu kadar ki bu kısmı da Hâkim, Urve'nin Zübeyr'den rivayeti suretiyle vasletmiştir.

24 İbn Sa'd, Zübeyr'e bedel Talha b. Abdullah'ı rivayet ederek, onun Şam'dan döndüğünü, onun beyaz libaslar giydirdiğini, yine Talha'nın Medine'de müslümanların Resûlullah'ın kudûmünü, sabırsızlıkla beklediklerini haber vermesi üzerine Resûl-i Ekrem'in hareketini tesrî' buyurduğunu bildirmiştir. Dimyâtî ise, siyercilerden hiçbirinin Zübeyr b. Avvâm'ı zikretmediklerini bildirmiştir. Fakat şârih Aynî'nin beyanı

Medine'de müslümanlar Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin Mekke'den yola çıktığını işitmişlerdi ve (istikbal için) her sabah kuşluk vakti Harre mevkiine çıkarak öğle sıcağı basıncaya kadar Resûlullah'ın teşrifine intizar ederlerdi.

Yine bir gün müslümanların intizarları uzadıktan sonra dönmüşlerdi. Evlerine girdikleri sırada yahudilerden bir kişi, kendisine ait bir işe bakmak üzere yahudi kulelerinden bir kulenin üzerine çıkıp yüksekten uzaklara bakmakta iken Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ile ashabını beyazlar giymiş oldukları halde -(sıcaktan hâsıl olan) serap ve sis manzaralarını yararak- geldiklerini gördü. Artık yahudi (bu muhteşem mevkibin kudûmünü) saklamaya muktedir olamayarak en yüksek sesiyle, "Ey Arap cemaati! Beklediğiniz o devletliniz işte geliyor!" diye haykırdı. Bu sesi işiten bütün müslümanlar silâhlarına sarılarak evlerinden sıçrayıp Resûlullah'ın istikbaline koştular ve Harre denilen kara taşlık yolunda Resûlullah'a kavuştular. (Tekbir sadalarıyla arz-ı ta'zîmât edilen) Resûlullah, şimdi maiyetiyle ve istikbalcileriyle Medine'nin sağ tarafına (Kubâ cihetine) doğru meylederek yollandı. Nihayet Resûlullah maiyetiyle beraber (Hâriseoğulları'ndan) Amr b. Avf ailesinin yurduna indi ve onlar(ın riyasetinde bulunan Külsûm b. Hidm')e misafir oldu.[25] (Resûlullah'tan önce hicret edenler de bu aile yurdunda misafir idiler. 1556 numaralı hadise bakınız). Kubâ'ya muvâsalât rebîülevvel ayının bir pazartesi gününe müsâdif idi.[26]

İstikbalcilere karşı kabul merasimini Ebû Bekir yapmış ve görüşmüştü. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ise sükût edip bir tarafa oturmuştu. Hatta ensardan Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemi evvelce görmeyerek

---

veçhile en iyisi bu rivayetleri telif ederek Talha ile Zübeyr'den her ikisinin de Şam kafilesinde bulunduğunu, her ikisi tarafından beyazlar hediye edildiğini kabul etmektedir.

25 Bazı sîret müellifleri Sa'd b. Hayseme'ye misafir olduğunu rivayet etmişlerdir. Bu iki rivayet bir kısım müellifler tarafından şu suretle telif edilmiştir: Resûlullah, Külsûm b. Hidm'e misafir olmuştur. Fakat ashap ile birlikte İbn Hayseme'nin yanında oturmuştur.

26 Müellif Buhârî, Kubâ'ya muvâsalâtın rebîülevvel ayının hangi pazartesine müsâdif olduğunu tasrih etmemiştir. Sebebi ise bu hususta pek çok ihtilâf edilmiş olmasıdır. Bu ihtilâfın da menşei Resûl-i Ekrem'in Kubâ'da ikamet müddeti hakkındaki ihtilâftır. Buhârî'nin bu hicret babında Enes b. Mâlik'ten gelen bir rivayetine göre, Kubâ'da on dört gece kalmıştır. {B3932 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 46.} Hadis âlimlerinin bu rivayetlerine karşı Kelbî, Mûsâ b. Ukbe gibi sîretciler ise üç, dört gece kaldığını iddia ederler. Resûlullah Kubâ Mescidi'nin inşası müddetince burada kaldığına göre, Buhârî'nin rivayeti elbette daha ziyade şâyân-ı itimattır. İbnü'l-Kayyîm de *Zâdü'l-meâd*'ında Enes rivayetini tercih ediyor.
Resûl-i Ekrem'in Mekke'den müfârekatından üç gün sonra da Hazret-i Ali hareket etmiş ve Resûl-i Ekrem henüz Kubâ'da iken yetişmiştir.

Kubâ'ya (hoşâmedîye) gelenler, Ebû Bekir'i (Şam ticareti münasebetiyle) tanıdıklarından ibtidâ ona selâm veriyorlardı. Tâ ki, Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme güneş isabet edip de hemen Ebû Bekir varıp kendi ridâsıyla Resûlullah'ın üzerine gölgelik yapınca o zaman Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemi herkes tanıdı.

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Amr b. Avf oğullarında on küsür (on dört) gece misafir kaldı. Bu müddet zarfında takvâ üzerine kurulan mescidini tesis buyurdu ve bu mescid içinde namaz kıldı.[27]

Sonra Resûlullah devesine bindi. Muhacirlerden ve ensar istikbalcilerinden mürekkep bir mevkib rikâbında yürümek suretiyle sürur ve şâdmânî izhar ederek Medine'ye hareket etti. Nihayet Medine'ye varıldığında deve

---

27 Kubâ Mescidi, Resûlullah'ın hicreti ve bilhassa Kubâ köyüne muvâsalâtı ile açılan yeni devrin mübarek bir âbidesidir. Bundan dolayı Kur'an diliyle Takvâ Mescidi adı verilerek ta'zîz buyurulmuştur. Tevbe sûresinin 108. âyetinde meâlen, *"Muhakkak bu bir mesciddir ki onun temeli Medine'ye hicretin ilk gününde takvâ üzerine atılmıştır. Aziz peygamberim! Bu mescid, senin içinde namaz kılmana daha lâyıktır. Bu mescidde son derece temizliği ve nezâheti seven müttaki bir cemaat vardır. Allah da çok temiz ve faziletli olanları sever."* (لَمَسْجِدٌ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَى مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُطَّهِّرِينَ) Buhârî'nin Abdullah b. Ömer'den rivayetine göre Resûl-i Ekrem efendimiz hayatı müddetince her cumartesi günü yaya veya binitli olarak bu mübarek mescidi ziyaret eder ve içinde namaz kılardı. {B1193 Buhârî, Fazlü's-salât, 3.} Sünen sahiplerinin rivayetine göre Resûlullah müminleri de teşvik ederek, kemâl-i nezâhet ve tahâretle Mescid-i Kubâ'da namaz kılan kimse için bir umre sevabı olduğunu tebşîr buyururdu. {T324 Tirmizî, Salât, 125.} Bu mescidin inşasında Resûlullah bizzat çalışmıştır. Şâir-i nebevî Abdullah b. Revâha da hem çalışır, hem de şiir inşâd ederek çalışanların yorgunluklarını tâdil ederdi. Şu mısralar o cümledendir:

أفلح من يمالج المساجدا　　ويقرأ القرآن قائما وقاعدا　　ولايبيت الليل عنه راقدا

Tercümesi: Bu mescidin inşasına çalışan her mümin saadete ermiştir. Burada ayakta olsun, otururken olsun Kur'an okuyanlara ne mutlu! Gecelerini uyku ile geçiremeyenlere ne saadet!

Kubâ Mescidi İslâm tarihinin i'tilâ devri arefesinde ve bütün mânasıyla bir dönüm noktasında tesis buyurulduğu için pek büyük hâtıraları haizdir. Tahrîm sûresindeki, فَإِنَّ اللّٰهَ هُوَ مَوْلَاهُ وَجِبْرِيلُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمَلَائِكَةُ بَعْدَ ذٰلِكَ ظَهِيرٌ {et-Tahrîm, 66/4.} kavl-i şerifi mûcibince Resûl-i Ekrem'in hicreti üzerine şimdi iki cihan serverinin Allah Teâlâ hâmisi, Cibrîl yakîni, müminlerin sâlihleri etbâı, bunlardan başka meleklerin kuvâ-yı külliyesi müzâhiri bulunuyordu. Peygamber'in bu âhenîn cephesini hiçbir düşman yıkamayacaktı ve yıkamadı. Şimdiye kadar mahkûmane ve müteenniyane hareket eden İslâm dini, bundan sonra hâkimane hareket edecektir ve aynı zamanda en âdil ve medenî bir hükümet kuracaktır.

Kubâ Mescidi'nin kadim mesâhası da küçüktü, Urve'den gelen bir rivayete göre, eni boyu müsavi olmak üzere 66 zirâdan ibaretti. Birkaç günlük misafirlik müddetinde bundan geniş de yapılamazdı. Hazret-i Osman'ın hilâfeti zamanında Kubâ bir mâmûre haline gelmeye başlayınca Takvâ Mescidi de tevsî' edilmiştir.

Kubâ, hicret sırasında bir köyden ibaretti. Ruşâtî, "Medine'den 6 mil uzakta bulunduğunu, fakat hicretten sonra Medine'ye açılan birtakım hutût-ı muvâsala ile ve birçok mâmûrenin ittisali ile Medine'den addedilecek derecede yaklaşmıştır" diyor. Nasıl ki, Ruşâtî'nin *İktibâsü'l-envâr*'ından bir asır sonra yazılan *Mu'cemü'l-büldân*'da Medine'ye 2 mil mesafede olduğu bildirilmesi de teyit ediyor. Şârih Aynî zamanına kadar daha genişlemiş olacak ki, o da Medine'deki Mescid-i Nebevî'ye 1 fersah mesafede olduğunu bildiriyor.

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin Medine'deki mescidinin yerinde çöktü. Burasını müslümanlar o sırada namazgâh ittihaz etmişlerdi. Daha evvel de Sa'd b. Zürâre'nin[28] terbiyesinde bulunan Süheyl ve Sehl adlı iki yetim çocuğa ait olup hurma kurutacak harman yeri idi. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin devesi bu arsaya gelip çökünce Resûlullah, "İnşallah burası bizim menzilimiz ve makamımızdır!" buyurdu. Bilâhare Resûlullah bu iki genci davet edip burasını mescid yapmak üzere değer bahasıyla onlardan almak istedi. Bu gençler de, "Yâ Resûlellah! Burasını biz sana bağışlarız!" dediler. Fakat Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem çocuklardan hibe suretiyle almak istemedi. Nihayet muayyen bir bedel ile satın aldı. Sonra Mescid-i Saâdet'i bina etti. Mescidin inşası sırasında Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ashap ile beraber mescid duvarlarına kerpiç taşımaya başladı. Taşırken de şu beyitleri okudu:

هٰذَا الْحِمَالُ لَا حِمَالُ خَيْبَرْ هٰذَا أَبَرُّ رَبَّنَا وأَطْهَرْ

وَيَقُولُ

إِنَّ الْأَجْرَ أَجْرُ الْآخِرَهْ فَارْحَمِ الْأَنْصَارَ وَالْمُهَاجِرَهْ

Tercümesi: "Ey rabbimiz! Yüklenip taşıdığımız şu balçıktan düzülmüş ham kerpiç yükü Hayber'(in hurma ve üzüm mahsullerinin nefis) hamûlesinden daha hayırlıdır ve daha temizdir. Şüphesiz ki hayır ve menfaat âhiret ecir ve sevabıdır. Allahım! Sen ensara ve muhacirlere merhamet buyur!"[29] {B3905, B3906 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 45.}

---

28 Bu isim, Yûnîniyye kıraati üzere basılan bütün Buhârî nüshalarında "elif" harfiyle, Es'ad b. Zürâre'dir. Müşârün ileyh kadîmü'l-İslâm olmakla Es'ad nüshasının daha muvâfık olduğunu şârih Aynî kaydediyor. Buhârî râvilerinden yalnız Ebû Zer el-Herevî "elifsiz" zaptetmiştir. Müellif Zebidî de bunu ihtiyar eylemiştir.

29 *Sahîh-i Buhârî* metninde bu beyitleri müteakip, "Resûlullah müslümanlardan adı bize bildirilmeyen bir şairin şiirini misal olarak inşâd buyurmuştur"(فتمثل بشعر رجل من المسلمين لم يسم لي [رواه البخاري]) suretinde bir ziyade de vardır. Fakat şârih Kastallânî, bu şairin Abdullah b. Revâha olduğunu tasrih ediyor (Abdullah b. Revâha'nın kıymet-i edebiyyesi için eserimizdeki 596 numaralı Ebû Hüreyre hadisine ve izahına bakınız. Sonra Buhârî bu hadisin tâbiî râvisi İbn Şihâb ez-Zührî'den de (bk. "Zekât" bahsinde "Nisabda Kıymet Nehci" başlığının son haşiyesi), "Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin bu beyitten başka tam bir şiirin bir beytini misal irat ve işhâd ettiği ehâdîs-i şerifede vârit olmamıştır" dediğini rivayet ediyor. (قال ابن شهاب: ولم يبلغنا في الأحاديث أن رسول الله صلى الله عليه وسلم تمثل ببيت شعر تام غير هذا البيت [رواه البخاري])
Bu şiirler birer recez olduklarına göre, Zührî bu sözleriyle evvelâ recezin şiirden ma'dûd olduğunu, sonra da Resûlullah'ın şiir inşâd ettiğini kabul etmiş bulunuyor. Zührî'nin her iki noktainazarı bazı hadis şârihleri tarafından intikāda uğramışsa da Allâme Aynî gibi Buhârî şârihleri tarafından ulemânın cumhuruna göre mevzûn olan recez şiir ise de Resûlullah hakkında memnû olan şiir inşâsıdır, yoksa şiir

Medine'ye ve Kubâ köyüne Resûlullah'tan önce hicret edenler, Buhârî'nin aşağıdaki rivayetinde bildirilmiştir.

1556

عَنِ الْبَرَاءِ رضي الله عنه قَالَ أَوَّلُ مَنْ قَدِمَ عَلَيْنَا مُصْعَبُ بْنُ عُمَيْرٍ وَابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ وَكَانَا يُقْرِئَانِ النَّاسَ فَقَدِمَ بِلَالٌ وَسَعْدٌ وَعَمَّارُ بْنُ يَاسِرٍ ثُمَّ قَدِمَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ فِي عِشْرِينَ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ ثُمَّ قَدِمَ النَّبِيُّ ﷺ فَمَا رَأَيْتُ أَهْلَ الْمَدِينَةِ فَرِحُوا بِشَيْءٍ فَرَحَهُمْ بِرَسُولِ اللهِ ﷺ حَتَّى جَعَلَ الْإِمَاءُ يَقُلْنَ قَدِمَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَمَا قَدِمَ حَتَّى قَرَأْتُ سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى فِي سُوَرٍ مِنَ الْمُفَصَّلِ.

TERCÜMESİ

(Ensardan) Berâ (b. Âzib) radıyallahu anhtan rivayetine göre şöyle demiştir: Bize ilk önce hicret edenler Mus'ab b. Umeyr ve İbn Ümmü Mektûm'dur. Bunlar Medine müslümanlarına Kur'an okuturlardı. Sonra Bilâl, Sa'd b. (Ebû Vakkās), Ammâr b. Yâsîr hicret ettiler. Daha sonra Ömer b. Hattâb –Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin ashabından yirmi kişi ile– hicret etti.[30] Bunlardan sonra da Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem (Ebû Bekir ve Âmir b. Füheyre ile) hicret buyurdu. Artık ben Medine halkını Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin teşrifine ferahlandığı gibi bir şeye ferahlandığını görmedim. Hatta (Benî Neccâr'dan) genç kızlar "Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem geldi" diye sevinmeye başladılar. Ben de Resûlullah henüz hicret etmeden önce –mufassaldan sayılan sûrelerle beraber– سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى (sûresin)i okumuştum. {B3925 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 46.}

---

inşâdı değildir diye cevap verilmiştir.

Bir lâhika olarak şunu da bildirmek isteriz ki, Medine'nin eski adı Yesrib'dir. Peygamber efendimiz hicret edip yerleştikten sonra Medinetü'n-Nebî denilmeye başlandı ve gitgide ihtisar edilerek yalnız Medine denildi. Medine'den gelip geçen milel ve akvam içinde bu eserimizin "Fezâilü'l-Medîne" bahsindeki izahata bakınız!

30 İbn İshak, hadiste isimleri zikredilmeyen bu yirmi kişiden on üçünün adını şu suretle bildiriyor: "Zeyd b. Hattâb, Saîd b. Zeyd, Abdullah b. Sürâka, Huneys b. Huzâfe, Vâkıd b. Abdullah, Havlâ b. Ebû Havlâ, Mâlik b. Ebû Havlâ, Hilâl, Ayyâş b. Ebû Rebîa, Benî Bekir kabilesinden Hâlid, İyâs, Âmir, Akīl. İbn Hacer, yirmiden adı sayılmayanların Hazret-i Ömer'in etbâı ve adamları olmalıdır" diyor. İbn İshak bu on üç muhacirin de Rifâa b. Münzir'e misafir olduklarını bildiriyor.

İZAHI

Mûsâ b. Ukbe'nin rivayetine göre Abdurrahman b. Avf'tan başka bu muhacir kafilelerinin ekserisi Kubâ'da Amr b. Avf oğullarına misafir olmuşlardır. Abdurrahman b. Avf ise Hazrec'den Saîd b. Rebîa'da konuklanmıştır. İbn Şihâb'ın rivayetine göre Hazret-i Ali de Resûlullah'tan üç gün sonra hareket edip Peygamber efendimiz Kubâ'da iken gelip yetişmiştir. İbn Âiz *Megāzî*'sinde İbn Abbas'tan Ömer, Zübeyr, Talha, Osman, Ayyâş b. Ebû Rebîa'nın da bir kafile içinde hicret ettiklerini, yalnız Osman ile Talha'nın Şam'a müteveccih olduklarını rivayet etmiştir. En mevsuk rivayete göre Medine'ye hicret edenlerin alemdarı, Mus'ab b. Umeyr radıyallahu anhtır. Gerçi Mûsâ b. Ukbe ilk muhacir olarak mutlak surette Benî Mahzûm'dan Ebû Seleme b. Abdülesed'i zikretmiştir. Fakat Ebû Seleme Mus'ab gibi Medine'ye ikamet kastıyla gitmemiştir. Belki müşârün ileyh evvelâ Habeşe diyarına hicret edip bilâhare Mekke'ye avdet etmiş, fakat müşriklerin ezâ ve cefasına tahammül edemeyerek bu defa da Resûlullah'ın müsaadesiyle Medine'ye gitmişti. Mus'ab ise ikamet ve Kur'an tâlimi için memûren gönderilmişti. Hatta, rivayete göre Mus'ab b. Umeyr'in ikamet etmekte olduğu ensardan Münzir b. Muhammed'in evine inmiştir ve ondan sonra Âmir b. Rebîa, karısı Leylâ, Abdullah b. Maz'ûn, Abdullah b. Cahş, Habbâb b. Eret radıyallahu anhüm hicret edip Mus'ab'ın yanına inmişlerdir. Bu suretle hicret edenlerin sayısı erkek, kadın 150'yi bulmuş ve Mekke'nin birkaç mahallesi boşalmıştı.

Bir tarafta bu muhacirler, bir tarafta "hoş geldiniz!"e gelen ensar ile Kubâ köyü meserret içinde çalkalanıyordu. Medine'nin meşhur şairi Hassân b. Sâbit âteşîn bir kasidesiyle Resûlullah'ın kudûmünü tebrik ve meserretli günlerin coşkun hâtıralarını terennüm etmiştir.

KUBÂ'DAN HAREKET

Müellif Buhârî'nin bu "Hicret" babında Enes b. Mâlik'ten rivayetine göre, Resûlullah Kubâ'da on dört gece kaldıktan sonra Medine'ye hareket etmek üzere ana tarafından akrabası ve dayıları olan Neccâroğulları'na haber gönderdi. Neccâroğulları kılıçlarını kuşanarak geldiler. Diğer ensara da haber göndermişti, onlar da müsellâh geldiler ve Resûlullah ile Ebû Bekir'e selâm verdiler. Bu silâhlı kuvvetler Resûlullah ile Ebû Bekir'in develeri çevresini kuşattılar ve Resûlullah ile Ebû Bekir'e, "Buyurunuz, düşmanlarınızdan emin, dostlarınız da kendinize mutî olarak develerinize bininiz!" dediler. Resûlullah devesine bindi. Ebû Bekir de arkasında (deve üstünde) vaziyet aldı. Bu suretle düzülen Peygamber'in mevkibi Medine'ye doğru yollandı. Râvi Enes b. Mâlik der ki, Resûlullah devesi Kasvâ üzerinde, Ebû Bekir peşinde, ensar ve Neccâroğulları etraflarında olarak muhteşem bir mevkible Medine'ye hareketi hâlâ gözümün önündedir.[31]

---

31 عن أنس بن مالك رضي الله عنه أقام رسول الله صلى الله عليه وسلم في بني عمرو بن عوف أربعة عشرة ليلة ثم أرسل الى ملإ بني النجار. قال: فجاؤا متقلدي سيوفهم. قال: وكأني أنظر إلى رسول الله على راحلته وأبو بكر ردفه وملإ بني النجار حوله حتى ألقى بفناء أبي أيوب فكان يصلي حيث أدركته الصلاة.
{B3932 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 46.}

Zâdü'l-meâd'da İbn İshak'tan bir rivayete göre, Resûlullah esnâ-yı râhta sol tarafa meylederek Sâlim b. Avf oğulları yurduna vardı, Rânûnâ vadisinin ortasındaki cuma mescidinin yerinde indi ve arka arkaya iki hutbe irat ederek cuma namazı kıldı ki Medine'de kıldığı ilk cuma namazı idi ve henüz Mescid-i Saâdet yapılmamıştı.[32] İbn Hişâm'ın *es-Sîre*'sinde bu iki hutbe, İbn İshak'ın Ebû Seleme b. Abdurrahman'dan rivayet ettiği metin ile zikredilmiştir. Cevdet Paşa da *Kasas-ı Enbiyâ*'sında en sade bir üslûp ile harfi harfine tercüme etmiştir. Ensarın Akabe biatında taahhüt ettikleri yardımı yerine getirmelerinin günü geldiğinden, hutbenin sonunda verdiği sözü bozanların Allah'ın gazabına uğrayacakları tebârüz ettirilmiştir.

Namazdan sonra hareket eden Peygamber'in mevkibi Medine'ye kadar yolun iki tarafını dolduran halkın, "Resûlullah geldi! Resûlullah geldi!" Sevinç tezahürleri arasında ilerliyordu. Medine'nin etrafı Evs, Hazrec soylarıyla muhât bulunduğundan önünden geçilen her kabilenin mümessilleri Kasvâ'nın yularına sarılarak, "Yâ Resûlellah! Bize buyurunuz! Size yabancı olmayan, saygı değen, düşmanlarınızı tepelemeye gücü yeten ailemizde misafir olunuz!"[33] diyorlardı. Resûlullah da, ***"Deveyi kendi haline bırakınız, çünkü o memurdur, emir olunduğu yere gider, ona yol veriniz!"***[34] diye onları taltif ve onlardan izin alıyordu. Onlar da deveyi bırakıyorlardı. Benî Neccâr'ın yurdu önüne geldiğinde onlardan bir heyet Kasvâ'nın etrafını sararak, "Dayınızın evine buyurunuz! Yâ Resûlellah!" diye davet ediyor, bir tarafta da mini mini kız çocukları defler çalarak,

نحن جوار من بني النجار   يا حبذا محمدا من جار[35]

diye neşîdeler okuyorlardı.

Medine'ye girince –hadis metninde de işaret olunduğu üzere– halkın ferah ve meserreti görülmedik bir derecede artmıştı. Kadınlar damların üstünde, "Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem geldi!" diye seviniyorlar, bir taraftan da,

طلع البدر علينا   من ثنيات الوداع

وجب الشكر علينا   ما دعا لله داع

وفي روايته عنه: ثم بعث إلى الأنصار، فجاؤا إلى نبي الله صلى الله عليه وسلم وأبي بكر فسلموا عليهما وقالوا: اركبا آمنين مطاعين. فركب نبي الله وأبو بكر وحفوا دونهما بالسلاح. فقيل في المدينة: جاء نبي الله، جاء نبي الله! فأشرفوا ينظرون ويقولون: جاء نبي الله!. جاء نبي الله!. فأقبل يسير حتى نزل جانب دار أبي أيوب.

32 Resûlullah'ın hicretinden evvel de Ebû Ümâme Es'ad b. Zürâre tarafından Medine'de cuma namazı kılındığı ve kılanların kırk kişi olduğu Kâ'b b. Mâlik'ten rivayet olunmuştur (*Zâdü'l-meâd*). {İbn Kayyim, *Zâdü'l-meâd*, I, 362.}

33 يا رسول الله هلم إلينا: إلى العدد والعدد والمنعة.

34 خلوا سبيلها! فانها مأمورة فخلوا سبيلها

35 Biz Neccâroğulları'nın kızlarıyız. Muhammed'e yakınlık ve hısımlık ne mutlu!

أيها المبعوث فينا جئت بالأمر المطاع [36]

diye neşîdeler söylüyorlardı.

Bu sürûr ve şâdmânî içinde yürüyen Peygamber'in mevkibi nihayet Mâlik b. Neccâr oğullarının yurduna gelince orada Resûlullah'ın Mescid-i Saâdet'inin kapısı önüne müsâdif olan arsaya çöktü. Fakat Peygamber efendimiz üstünden inmedi. Sonra oradan kalktı. Resûlullah da yularını bırakmıştı. Birkaç adım gittikten sonra arkasına geri dönüp ilk çöktüğü yere gelerek çöktü ve boynunu yere koyup bağırmaya ve deprenmeye başladı. Bunun üzerine Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem üzerinden indi *(Sîret-i İbn Hişâm).*[37] İşte İslâm ve âlem tarihinin kaydettiği hicret-i Muhammediyye ihtifali burada sona erdi.

Buhârî'nin Enes b. Mâlik'ten rivayetine göre, Resûl-i Ekrem devesinden indikten sonra (Abdülmuttalib'in anası Selmâ kadın cihetiyle karâbetini kastederek), *"Akrabamız evlerinden hangisinin evi daha yakındır?"* diye sordu. Neccâroğulları'ndan Ebû Eyyûb el-Ensârî, "Yâ nebiyyallah! Benim evim yakındır! İşte şu evim, şu da kapısı" diye gösterdi. Resûlullah, *"Öyle ise haydi git, bizi kabul edecek yer hazırla!"* buyurdu. Ebû Eyyûb hemen gidip geldi ve Resûlullah ile Ebû Bekir'e hitaben, "Allah'ın yümn ü bereketi üzerine ikiniz de buyurunuz!" dedi. Bunun üzerine Resûlullah Ebû Eyyûb'ın evini teşrif buyurdu (*Buhârî).*[38] Ebû Eyyûb Hâlid b. Zeyd, devenin üstündeki eşyayı evine taşıdı *(Sîret-i İbn Hişâm).* Es'ad b. Zürâre de Kasvâ'yı yularından çekerek evine götürdü (*Zâdü'l-meâd).*

Mescid-i Saâdet'in İnşası

Müellif Buhârî'nin "Hicret" babındaki rivayetleri arasında Mescid-i Saâdet'in inşası da vardır. Enes b. Mâlik'ten gelen rivayete göre Resûlullah Ebû Eyyûb'ün evine yerleştikten sonra bir mescid inşasını emredip Neccâroğulları'na haber gönderdi. Geldiklerinde onlara, *"*(Neccâroğulları'ndan iki yetime ait olan) *şu bostanınızın bedelini bana bildiriniz!"* buyurdu. Onlar da, "Yâ Resûlellah! Vallahi biz onun bedelini sizden istemeyiz! Ancak ecir ve mükâfatını Allah Teâlâ'dan umarız!" dediler. Fakat Resûlullah'ın hibeyi kabul buyurmadığı Buhârî'nin yukarıda tercüme ettiğimiz bir rivayetinde geçti. Tarihçiler 10 miskal altına alınarak Ebû Bekir'e havale buyurulup onun tarafından tesviye edildiğini bildiriyorlar.

Enes b. Mâlik der ki bu arsada müşrik kabirleri vardı. Bazı yerleri gayri muntazam harabelik arzediyordu. İçinde yabani hurma ağaçları da vardı. Resûlullah'ın emriyle müşriklerin kabirleri açılıp başka tarafa naklolundu. Arsanın çukur yerleri tesviye edildi, yabani hurmalar da kesildi. Enes rivayetine devamla, "Mescidin kıble tarafına (mihrap

36 Ayın on dördü üzerimize Vedâ dağının tepelerinden doğdu, ne mutlu. Artık Allah'a dua ve niyaz eden bulundukça bize de şükretmek vâcip oldu. Ey bize gönderilen aziz peygamber! Sen bize itaat edilmesi vâcip bir emirle peygamber geldin!

37 {İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 494-496.}

38 {B3911 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 45.}

yerine) hurma ağaçları dizdiler. Kapı süvelerini taştan yaptılar" diyor (Buhârî).[39] Kıble cihetinden beriye doğru uzunluğu 100 zirâ, arzı her iki tarafta 100 veya biraz eksik kılındı. Temeli 3 zirâa yakın taştan yapıldı. Bunun üst tarafını kerpiçle yaptılar. Kıblesini de Beytülmakdis'e doğru kıldılar. Mescide üç kapı koydular. Birisi umuma mahsus geride idi. Birisi Resûlullah'ın hâne-i saâdetten mescide girmesine mahsus idi. Üçüncüsü Bâb-ı Rahmet, denilen kapı idi. Direkleri hurma ağacından dikildi. Mescidin üstü örtülmeyip yalnız hurma dalları konularak güneşten muhafaza hususu temin edildi. Resûl-i Ekrem'e, "Üstünü örtüp tavan yapsanız!" diye teklif olundu da Resûl-i Ekrem, *"Yetişir! Mûsâ'nın çatısı gibi çatı yoktur"* buyurdu.[40]

Mescidin bir tarafına ezvâc-ı tâhirâta mahsus odalar yapıldı. Üzerleri hurma dallarıyla örtüldü. Bugün kabr-i saâdetin bulunduğu oda Hazret-i Âişe'ye tahsis edildi (*Zâdü'l-meâd).* Mescid-i Saâdet'in sofası da fukârâ-yı ashaba tahsis buyuruldu.

Mescidin ve hücrelerin inşası hitamında Ebû Eyyûb'ün hânesinden naklettiği gibi Zeyd b. Hârise ile Ebû Râfi'i Mekke'ye gönderip kendi ailesiyle Ebû Bekir'in ailesini getirtti. Kendi ailesi Sevde bint Zem'a ile kızları Fâtıma ve Ümmü Külsûm idi. Bu meyanda Üsâme b. Zeyd ile Ümmü Eymen de gelmişlerdi. Ebû Bekir ailesi de Âişe ile Esmâ, vâlideleri Ümmü Rûmân idi.

Bunlardan sonra ezan teşrî' buyurulmuştur (bunun için "Bâbü Bed'i'l-Ezân" hadislerini sırayla okuyunuz).

1557

عَنْ أَبِي بَكْرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ كُنْتُ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ فِي الْغَارِ فَرَفَعْتُ رَأْسِي فَإِذَا أَنَا بِأَقْدَامِ الْقَوْمِ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ لَوْ أَنَّ بَعْضَهُمْ طَأْطَأَ بَصَرَهُ رَآنَا قَالَ اسْكُتْ يَا أَبَا بَكْرٍ اثْنَانِ اللهُ ثَالِثُهُمَا.

TERCÜMESİ

Ebû Bekir (es-Sıddîk) radıyallahu anhtan rivayete göre şöyle demiştir: Ben (hicrette) Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ile beraber bir mağarada bulundum. Bir ara başımı kaldırdım, (baktım). O anda Kureyş casuslarının ayaklarını gördüm. Bunun üzerine, "Yâ Resûlellah! Bunlardan birkaçı gözünü aşağı eğse (de baksa muhakkak) bizi görür!" dedim. Resûlullah, "Sus ey Ebû Bekir! İki yoldaş ki Allah onların üçüncüsü ola (endişe edilir mi?)" buyurdu. {B3922 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 45.}

39 {B3932 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 46.}

40 {İbn Kayyim, *Zâdü'l-meâd*, III, 56.}

1558

عَنْ أَسْمَاءَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا أَنَّهَا حَمَلَتْ بِعَبْدِ اللهِ بْنِ الزُّبَيْرِ قَالَتْ فَخَرَجْتُ وَأَنَا مُتِمٌّ فَأَتَيْتُ الْمَدِينَةَ فَنَزَلْتُ بِقُبَاءٍ فَوَلَدْتُهُ بِهَا ثُمَّ أَتَيْتُ بِهِ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَوَضَعْتُهُ فِي حَجْرِهِ ثُمَّ دَعَا بِتَمْرَةٍ فَمَضَغَهَا ثُمَّ تَفَلَ فِي فِيهِ فَكَانَ أَوَّلَ شَيْءٍ دَخَلَ جَوْفَهُ رِيقُ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ حَنَّكَهُ بِتَمْرَةٍ ثُمَّ دَعَا لَهُ وَبَرَّكَ عَلَيْهِ وَكَانَ أَوَّلَ مَوْلُودٍ وُلِدَ فِي الْإِسْلَامِ.

Tercümesi

Esmâ (Zâtünnitâkayn) radıyallahu anhâdan rivayete göre müşârün ileyhâ (Mekke'de iken oğlu) Abdullah b. Zübeyr'e hâmil olmuştu. Esmâ der ki: Ben gebelik müddetimi tamamlayarak (Mekke'den) çıktım. (Muhacir olarak) Medine'ye geldim. Kubâ'ya indim. Abdullah'ı orada doğurdum. Sonra nevzâdı Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme getirdim de kucağına koydum. Bunun üzerine Resûlullah bir hurma istedi. Onu çiğneyip çocuğun ağzına tükürdü. Bu suretle oğlumun midesine ilk giren şey, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin tükrüğü oldu. Sonra Resûlullah hurma çiğnemiyle çocuğun damağını ovdu. En sonra çocuğa dua buyurdu: Bereket ve saadet temenni eyledi ve nihayet Abdullah b. Zübeyr, (hicretten sonra Medine'deki muhacir) müslüman aileleri içinde ilk doğan çocuk oldu.[41] {B3909 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 45.}

1559

عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ الْحَضْرَمِيِّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثَلَاثٌ لِلْمُهَاجِرِ بَعْدَ الصَّدَرِ.

Tercümesi

Alâ' b. Hadramî radıyallahu anhtan Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin sader tavafından sonra muhacir için (Mekke'de oturmaya) üç (gece ruhsat verilmiş)tir dediği rivayet olunmuştur. {B3933 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 47.}

41 Hicretten sonra Medine haricindeki muhacir müslüman aileleri arasında ilk doğan erkek çocuk olarak da Habeşe'de doğan Abdullah b. Ca'fer bildiriliyor. Medine'de ensar aileleri arasında da Mesleme b. Mahled yahut Nu'mân b. Beşîr ilk doğan çocuktur deniliyor.

İZAHI

Sader tavafı, hacıların memleketlerine dönüşlerinde yaptıkları vedâ tavafıdır ki, Minâ'dan dönüşte yapılır ve bununla hacıların menâsiki tamam olur. Mekke'nin fethinden evvel Peygamber efendimiz Mekke'den hicret eden muhacirler için –vedâ tavafı yapılıp hac tamam olduktan sonra– yalnız üç gün Mekke'de ikamet edilebileceğini bildirmiştir. Umre de böyle idi. Umre edildikten sonra üç gün ikamet mubah idi. Bu hadis ile istidlâl ederek Nevevî üç günden ziyade muhacirin Mekke'de tevattunu haramdır demiştir. Kādî İyâz da cumhurun ictihadı da bu merkezde olduğunu hikâye etmiş ve Mekke'nin fethinden sonra ise birçok ulemânın Mekke'de ikameti tecviz ettiklerini bildirmiştir. Şu halde ulemânın cumhuru bu yasağın Mekke'den Medine'ye hicret vâcip olduğu zamana ait bulunduğunu kabul etmişlerdir ki müntehâsı Mekke'nin fethidir. Peygamber'e nusret vâcip olduğu için bu müddet zarfında muhacirin Medine'de ikameti vâcip idi. Mekke'nin fethiyle İslâm dini müstait olduğu kuvveti iktisap etmiş bulunduğundan bu memnûiyet sona ermiş bulunuyor. Muhacir olmayan müslümana gelince, onlar bu memnûiyetin haricinde idi.

1560

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَوْ آمَنَ بِي عَشَرَةٌ مِنَ الْيَهُودِ لَآمَنَ بِي الْيَهُودُ.

TERCÜMESİ

Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan rivayete göre Nebî sallallahu aleyhi ve sellem, "(Hicreti müteakip) yahudi (hahamların)dan on kişi bana iman etmiş olsaydı, yahudilerin hepsi bana iman etmiş olurlardı!" buyurmuştur. {B3941 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 52.}

İZAHI

Müellif Buhârî bu hadisi Resûl-i Ekrem'in Medine'ye kudûmü üzerine yahudilerin siyasî münasebet tesisi için müracaat ettiklerine dair açtığı bir babında rivayet etmiştir. Unvan olarak da iki âyetin iki kelimesini, هَادُوا, هُدْنَا kelimelerini tefsir sadedinde zikrediyor. Müellif birinci kelime ile Mâide sûresinin 41. âyetine işaret etmiştir ki meâli şöyledir: *"Ey aziz peygamber! Küfre doğru koşmakta yarış eden şu iki zümre seni mahzun etmesin! Onlar: 1) İster ağızlarıyla iman ettik deyip de kalpleri inanmayan şu münâfıklardan olsun; 2) İster şu yahudi olanlardan bulunsun."*[42]

İkinci هُدْنَا kelimesiyle de müellif A'râf sûresinin 156. âyetine işaret etmiştir ki bunda da Hazret-i Mûsâ'nın Cenâb-ı Hakk'a münâcâtında –ihtiyar ettiği yetmiş kişiyi de kaste-

42 يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ لَا يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ مِنَ الَّذِينَ قَالُوا آمَنَّا بِأَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا... [el-Mâide, 5/41]

derek–, "Allahım! Bize şu dünyada bir hasene yaz, âhirette de yaz! Çünkü biz sana tövbe ettik, sana döndük!" dediği hikâye buyurulmuştur.[43] Müellif Buhârî bu iki tefsiri ile yahudi isminin tevbekârlık mânasıyla ilgili olduğuna işaret etmiştir.

Hicrete tekaddüm eden tarihlerde Medine'nin kadim sekenesi olan Evs ve Hazrec kabileleriyle yahudiler arasında din ayrılığı gibi müteaddit sebeplerle nizâ ve ihtilâf devam edegelmişti. Evs, Hazrec müslüman olup Resûlullah'ın kudûmüyle şeref ve kuvvet kesbedince Benî Kurayza, Benî Nadîr, Benî Kaynukā' yahudilerinin murahhasları Resûlullah'ın huzuruna gelerek bir muahede akdini teklif ettiler. İbn Hişâm'ın *es-Sîre*'sinde uzun metni yazılı olan bu muahedenin en mühim esasları, Resûl-i Ekrem'in kendisine ve ashabına zarar vermemek, düşmanlarına yardım etmemek, Kureyş ile harp edildiğinde harp masraflarından bir kısmına iştirak etmek, buna mukabil yahudiler de din ve mezhep serbestilerine mâlik olmak, mallarında tasarruf hakkını haiz bulunmak maddelerinden ibaret idi. Bir müeyyide olarak da ahdi nakzettiklerinde mallarının, canlarının helâk olması maddesi vardı.

Hadiste zikrolunan on yahudi ile bunların ahbâr ve eşrafı kastolunmuştur. Yoksa avamdan hayli yahudi müslüman olmuştu. Bunların âlimlerinden Abdullah b. Selâm ile Abdullah b. Sorya'dan başka hiçbiri hicret sırasında müslüman olmamıştır. Abdullah b. Selâm ise, Peygamberimiz Medine'ye geldiği günlerde müslüman olmuştur. Müellif Buhârî de bu babında iki tarik ile ayrı ayrı iki metin ile rivayet etmiştir. Hulâsası, Resûl-i Ekrem efendimiz Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin evinde misafir olduğu sırada Abdullah b. Selâm da ziyaret etti ve Tevrat'tan bazı sualler sordu. Bunlara ancak hak peygamber cevap verebilir dedi. Cibril'in tâlimi ile Resûlullah bu suallere Tevrat mantûkunca cevaplarını verdi.[44] Bunun üzerine Abdullah b. Selâm, أشهد أن لا إله إلا اللّٰه وأنك رسول الله "Şehâdet ederim ki Allah'tan başka Tanrı yoktur. Sen de muhakkak Allah'ın peygamberisin!" deyip müslüman oldu. Sonra, "Yâ Resûlellah! Yahudiler, iftiracı, yalancı bir millettir. Yarın benim müslüman olduğumu duyunca türlü yalanlar uydurup iftirada bulunurlar. Müslümanlığım duyulmazdan önce beni onlardan tezkiye buyurup benim mevkiimi tasdik ettiriniz!" dedi. Resûlullah, Abdullah b. Selâm'ı bir tarafa gizleyip yahudileri davet etti ve onlara, ***"Ey yahudi cemaati! Siz pek iyi bilirsiniz ki ben Allah tarafından gönderilmiş bir peygamberim. Hak dinle geldim, müslüman olunuz!"*** buyurdu. Yahudiler, "Biz senin peygamber olduğunu bilmiyoruz." Bu söz üç defa tekrar edildikten sonra Resûlullah, ***"Sizin içinizde Abdullah b. Selâm adında biri var, o nasıl bir kişidir?"*** diye sordu. Yahudiler, "O bizim hayırlı oğlu hayırlımızdır. Kendisi de, babası da en faziletlimiz, en âlimimizdir!" diye şehâdet ettiler. Resûlullah, ***"Abdullah b. Selâm müslüman olursa siz ne dersiniz?"*** diye sordu. Yahudiler, "Hâşâ Abdullah b. Selâm hiçbir vakit müslüman olamaz!" dediler. Bu sual ve inkârî cevap da üç defa tekrar edildikten sonra Resûl-i Ekrem, Abdullah b. Selâm'a hitaben, ***"Yâ İbn Selâm gel!"*** diye çağırdı. Abdullah saklı bulunduğu yerden çıkarak, أشهد أن لا إله إلا الله وأن محمدا رسول الله diye

43 وَاكْتُبْ لَنَا فِي هٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْاٰخِرَةِ إِنَّا هُدْنَا إِلَيْكَ. [el-A'râf, 7/156]

44 *Sîret-i İbn Hişâm*'da Resûlullah'ı ismiyle, sıfatıyla, Tevrat'ta okuduğu da rivayet edilmiştir.

haykırdı. Bunun üzerine yahudiler, "Sen yalan söylüyorsun, sen şerîr oğlu şerîrimizsin!" dediler ve İbn Selâm'ın kadrini tenkîse çalıştılar. İbn Selâm, "Yâ Resûlellah! Korktuğum bu idi!" dedi. Resûl-i Ekrem de yahudileri huzurundan çıkardı.[45]

Müellif Buhârî'nin hicret mevzuunda *Tecrîd*'e geçmeyen medenî ve içtimaî iki mühim babı ve rivayeti vardır: Hicretin tarih mebdei ittihazı, muhacirlerle ensar arasında uhuvvet tesisi.

Hicrî Tarih

Tarih, bir işe vakit tayin etmektir ki senelerin, şühûr ve eyyâmın hesabından ibarettir. Lisanımızda kullandığımız tarih tabiri, vakit tayini değil, muayyen vaktin adıdır. Müellif Buhârî "Hicret" babına unvan olarak, من أين أرخوا التاريخ "Ashap, İslâm tarihinin mebdeini hangi vâkıadan tayin ve itibar ettiler?" sualini irat ediyor. Sonra da Sehl b. Sa'd'ın şu hadisini rivayet etmek suretiyle cevap vermiş oluyor. Müşârün ileyh diyor ki: "İslâm tarihine mebde tayin edilirken ashap, bu mebdei Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin peygamber ba'solunduğu zamandan veya vefatı anından itibar edilmesi hususunda sayılıp dökülen mütalaalardan hiçbirine kıymet vermediler. Yalnız Medine'ye kudûmü ve hicreti vaktinden başlamasına itibar ettiler."[46]

Sehl b. Sa'd'ın vâzıh, fakat çok muhtasar olan bu rivayetini Hâfız İbn Asâkir'in *Dımaşk Tarihi*'nde rivayet ettiği, Enes b. Mâlik ile İbn Abbas hadisleri şöyle izah ediyor: Evvelâ Enes b. Mâlik, "Tarih Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin rebîülevvelde Medine'ye kudûmü zamanından itibar edildi ve ashap bu tarihi kullandılar" diyor. Abdullah b. Abbas da şu tafsilâtı vermiştir: Resûlullah Medine'ye hicret ettiğinde müslümanların bir tarihi yoktu. Sonra hicret mebde ittihaz edilerek, "Resûlullah'ın kudûmünden bir ay, iki ay sonra" diye hicrî tarih kullanmaya başladılar. Resûlullah'ın vefatına kadar da bu suretle kullanıldı. Fakat sonra kesildi, kullanılmadı. Ebû Bekir'in hilâfeti zamanı ile Hazret-i Ömer'in hilâfetinin dört senesi bu suretle geçti. Sonra resmî muâmelât ve medenî münasebatın tevkīt ve tayinine ciddi lüzum hissolundu. İbn Abbas der ki: Hazret-i Ömer tarih vaz'ına teşebbüs edince ashabı topladı ve onlarla istişare eyledi: Sa'd b. Ebû Vakkās Resûlullah'ın vefatı zamanıyla tevkīti, Talha bi'set-i Muhammediyye'yi, Ali b. Ebû Tâlib hicret-i seniyyeyi, başkaları da mevlid-i nebevîyi mebde-i tarih olarak teklif etmişlerdi.

Hicretin on yedinci veya on altıncı yılında içtimâ eden bu şûranın müzâkerâtı neticesinde Hazret-i Ali'nin teklifi üzerinde ittifak edildi. Ancak ayın tayininde ihtilâf edilmişti. Abdurrahman b. Avf eşhür-i hurumun evveli olduğu için recebi, Talha da ümmetin mübarek ayıdır diye ramazanı, Ali b. Ebû Tâlib de sene başıdır diye muharremi mebde olarak teklif etmişlerdi. Bu hususta da Ali'nin teklifi tatbik edildi.

---

45 {B3911, B3938 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 45, 51.}

46 عن سهل بن سعد قال: ما عدوا من مبعث النبي صل الله عليه وسلم ولا من وفاته ما عدوا إلا من مقدمه المدينة [رواه البخاري].
Bu hadis, Buhârî'nin rubâiyyâtından yani dört râvi vasıtasıyla îsâl edilen hadisler cümlesindendir.

Ashap Arasında Kardeşlik Kurumu

İbn Abdülberr'in beyanına göre ikidir. Biri, Mekke'de hassaten muhacirler arasında kurulmuştur. Öbürü Medine'de muhacirlerle ensar arasında tesis buyurulmuştur ki müellif Buhârî'nin tesisini bildirdiği uhuvvet budur. Muhacirler evlerini ve mallarını Mekke'de bırakarak gelmişlerdi. Ensar, muhacir kardeşlerini evlerine almışlardı. Mallarından istifade ettirmişlerdi. وَيُؤْثِرُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ âyet-i kerîmesi[47] mûcibince ensar, kendileri için aşırı bir ihtiyaç olsa bile, muhacirleri nefislerine tercih ederlerdi. Fakat muhacirler bu yolda ensara yük olmayı ağır buluyorlar, çalışarak geçinmek istiyorlardı. Sonra Müslümanlığın kurduğu bu samimiyetin, günün birinde asabiyet gayretiyle tezelzüle uğramak tehlikesi vardı. Resûl-i Ekrem aradaki samimiyeti takviye etmek ve bir ayrılık tehlikesine imkân bırakmamak için muhacirlerle ensar arasında bir kardeşlik kurmayı düşündü. Hicretin yedinci ayında ve mescid-i saâdetin hitamı sırasında Resûl-i Ekrem muhacir ve ensardan kırk beşerden doksan kişiyi Enes b. Mâlik'in evine davet etti. Buhârî'nin Hazret-i Enes'ten rivayetine göre Resûlullah, *"İslâm dininde hilf*[48] *yoktur, din kardeşliği vardır"*[49] buyurup bu doksan kişi arasında ikişer ikişer kardeşlik akdetti. Müellif Buhârî, Selmân-ı Fârisî ile Ebü'd-Derdâ arasındaki kardeşliği rivayet ediyor ki, 934 numara ile tercümesi geçti, oraya bakınız! Yine Buhârî bu babında Abdurrahman b. Avf ile Sa'd b. Rebî' arasındaki uhuvveti bildiriyor ki, bu da 958 numara ile tercümesi geçen Enes b. Mâlik hadisindedir, oraya da bakınız! İbn Hişâm'ın *es-Sîre*'sinde bu çift kardeşlerin birçokları İbn İshak rivayetiyle zikredilmiştir.

Bu kardeşliğin derhal tesiri görülmüştür. Buhârî'nin Ebû Hüreyre'den rivayetine göre, ensar Resûl-i Ekrem'e müracaat ederek, "Yâ Resûlellah! Hurmalıklarımızı muhacir kardeşlerimizle aramızda taksim buyur!" demişlerdir. Resûlullah da, *"Hayır öyle olmaz, mülkiyeti verilmez. Ancak muhacirler sa'y ü amelleriyle iştirak ederler, sularlar, tımar ederler. Mahsulü aranızda taksim edersiniz!"* buyurdu. İki taraf da bu suretle razı oldular.[50] Müsâkât denilen bu şirket, muhacirler iktisâb-ı servet edinceye kadar devam etmiştir.

Sonra bu uhuvvet yalnız hayatta muavenete maksûr ve münhasır da değildi. Birinin vefatında diğer kardeşinin zevi'l-erhâmdan önce vâris olması da meşrût idi. Enfâl sûresinin 72. âyetinde, *"O kimseler ki iman edip hicret ettiler ve mallarıyla canlarıyla Allah yolunda mücâhede eylediler. O ensar ki bu muhacirleri barındırdılar ve onlara yardım ettiler. İşte*

---

47 {el-Haşr, 59/9.}

48 Hilf Câhiliye devrinde mütecaviz bir kabilenin tecavüzünden sıyânet için iki ve daha ziyade kabilenin birleşerek ahd ü peymân etmeleridir. Bu hilfler çoktur. Fakat en meşhuru Hilfü'l-fudûl'dür ki Kureyş'in en ihtiyarı ve en ziyade şeref ve itibar sahibi olan Abdullah b. Cüd'ân'ın evinde Benî Hâşim, Benî Abdülmuttalib, Benî Zühre, Benî Esed, Benî Teym toplanarak Mekke sekenesinden kimseye zulmedilmeyeceğine dair akd-i ittifak etmişlerdi. Resûl-i Ekrem de bu hilfte halîf olarak bulunmuştu ve bunu her zaman meserretle yâdederdi.

49 {B2294 Buhârî, Kefâlet, 2.}

50 {B2325 Buhârî, Müzâraa, 5.}

bu muhacirlerle ensar birbirlerinin velileridir ve vârisleridir" buyurulmuştur ve bu âyetteki velâyet, nusret ve verasetle tefsir olunmuştur.

Gerçi bu yoldaki veraset, Bedir Harbi'ne kadar devam etmiştir. Bedir Gazâsı'nın ganimetlerini aldıktan sonra muhacirler, ensarın muavenetinden kurtulduklarından sonra Enfâl sûresinin son âyetlerindeki, وَأُولُو الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَى بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللّٰهِ *"Allah kitabında miras hususunda ülü'l-erhâm birbirilerine daha yakındır"*[51] kavl-i şerifinin nüzûlü üzerine kardeşlik kurumu ile müesses olan miras nesholunmuştur. Cihan tarihinde bir eşi ve örneği görülemeyen bu içtimaî teâvün ve tesanüdün siyer kitaplarında birçok menkıbeleri vardır.

Hicretin Ensar Üzerindeki İçtimaî Tesiri

Resûlullah'ın Medine'ye hicretinden evvelki günlerde ensarın vaziyeti çok fena idi. Buâs harbi denilen ve meş'um bir gayret ve asabiyetin tesiriyle bir asırdan ziyade devam eden kanlı muharebeler, ensarı teşkil eden Evs ve Hazrec kabilelerinin servet ve sâmânını, eşraf ve âyanını mahvetmişti. Ensar bu vaziyette iken hicret vuku bulmuş ve bu iki kardeş kabile arasındaki husumet, eski uhuvvet ve muhabbete münkalib olmuştur. Bu hususa müellif Buhârî, Hazret-i Âişe'nin şu hadisini rivayet ederek işaret etmiştir: Âişe hazretleri der ki: Buâs günü, Allah celle ve alânın resulüne armağan olarak takdim ettiği bir gündür ki, o zaman Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Medine'ye hicret buyurmuştu ve Evs, Hazrec müslüman oldukları sırada cemiyetleri dağılmış, âyan ve eşrafı katlolunmuştu (bu hadis 1519 numara ile geçti, bakınız).

İki taraf şairlerinin inşâd ettikleri şecaat ve fecaat destanları Arap edebiyatını dolduran ve senelerce kadınlar, çocuklar tarafından terennüm edilen bu asırlık husumetin yeni bir uhuvvete dönmesi hiç şüphesiz Allah'ın Peygamberimize bahşettiği bir armağanıdır.

Hicret Babında Namaz ve Oruca Dair Rivayetler

Buhârî namaz hakkında Hazret-i Âişe'nin şu hadisini rivayet etmiştir: (Mekke'de) namaz, iki rek'at olarak farz kılınmıştı. Sonra Nebî sallallahu aleyhi ve sellem (Medine'ye) hicret etti de (hazarda) dört rek'at farz kılındı. Sefer namazı da ilk farz kılındığı hal üzere bırakıldı.[52]

Bu hadis 228. hadiste başka bir metin ile geçti. Oradan tetkik ve mütalaa olunsun! Âşûrâ ve cinne dair de Buhârî'nin rivayeti 945 numara ile geçti. O hadise ve izahına bakınız!

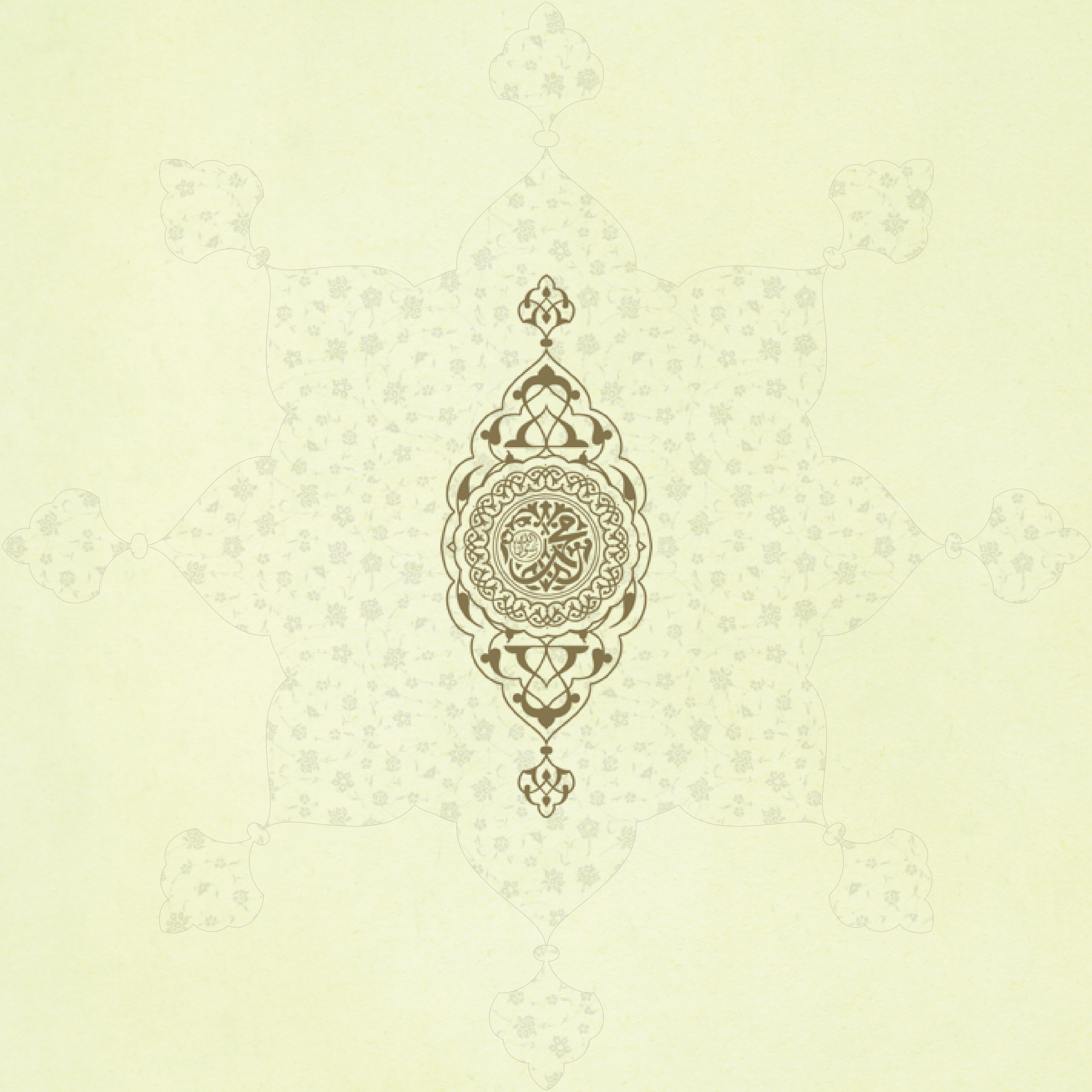
51 {el-Enfâl, 8/75.}

52 عن عائشة رضي الله عنها قالت: فرضت الصلاة ركعتين. ثم هاجر النبي صلى الله عليه وسلم ففرضت أربعا وتركت صلاة السفر على الأولى.
{B3935 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 48.}

Kitâbü'l-Megāzî

كِتَابُ الْمَغَازِي

بسم الله الرحمن الرحيم

Bu kitap, peygamberimizin harp ve cihad menkıbelerine dair hadisleri muhtevidir.[1]

Megāzî, **mağzâ**nın cem‘idir. Mağzâ, hem masdar hem ism-i mekân olmaya elverişli bir sîgadır. Fakat burada masdar olması müteayyin olduğu için megāzîyi, “Peygamber’in harp ve cihad menkıbeleri ve vâkıaları” diye tercüme ettik. İsm-i mekân olduğuna göre de Peygamber’in şehâmet gösterdiği harp sahaları demek olur. *Kāmus* şârihine göre megāzî, müfredi olmayan bir cemi‘ sîgasıdır.

Resûlullah Mekke’de iken harp ve cihada mezun değildi. İslâm hukukuna göre, insanlar arasında asıl olan sulh ve müsâlemet dairesinde münasebettir. Harp ü cidâle, zaruret üzerine müracaat olunur. Allah’ın bir ana ve bir babadan yarattığı insanlar arasında bundan başka bir hak olamazdı. İnsanların şubelere, kabilelere ayrılması, neslin tanınması ve temiz kalması gibi kendilerine ait müşterek menfeatlere mebnî idi. Bu cihetle Peygamber efendimiz ilk ba‘solunduğu zamanlarda vaaz ve nasihatle, teşvik ve tergīb ile davete memur oldu. Tarihin kaydettiği bunca mezâlim ve teâdiyâta karşı daima sabır ve sükûnetle hareket edilmesi emrolundu. Mekke’de ilk zamanlarda nâzil olan âyetlerde bu cihet pek

---

1 Megāzî unvanının, Peygamber’in harp ve cihad menkıbeleri suretindeki kısa bir tercümesine bakıp da bu mevzuun Peygamber’in askerî hareketlerine ve bu arada gösterdiği hamâset menkıbelerine münhasır olduğu sanılmamalıdır. Bilakis Peygamber’in Medine’de kurduğu İslâm devletinin dinî, siyasî, hukukî ve içtimaî bütün medenî hayatı bu megāzî unvanında görülecektir. Şöyle ki, Hudeybiye Musâlahası ile iki müsavi kısma ayrılan İslâm idaresi bilhassa ikinci kısmında tam bir devlet olarak tanındığı ve siyasî hayatını bu suretle kazandıktan sonra mücâvir devletlerle siyasî münasebetler tesisine başlandığı bu megāzî mevzuunda görülecektir. Bu suretle Mekke’nin fethi günü Kâbe’nin kapısında irat buyurulan hukūk-ı beşer beyannâmesiyle amme haklarının tanınması yine bu mevzuda görülecektir. Daha sonra Vedâ haccında Arafat’ta irat buyurulan uzun hitabelerinde Câhiliye devrinin fertler ve cemiyetler arasında zalimane câri olagelen âdetlerinin müthiş tarrakalarla yıkıldığı ve yerine âdil ve fâzıl bir medeniyet kurulduğu yine bu mevzuda görülecektir. Her biri vahye ve nassa müstenit ve bu suretle dinî mahiyeti haiz olan bu vâkıalar megāzî unvanında görülecek vâkıaların umdeleridir. Bütün bunların istinat ettiği bir esas vardır ki, o da peygamberin kurduğu bu adalet ve medeniyet makinesini cezrî bir hareketle, silâh kuvvetiyle mi, yoksa peygamberlerin şiârı olan nasihatle, inzâr ve tebşîr ile mi, en kısa bir tabir ile tecavüzî hareketle mi, yoksa tedâfüî bir mecburiyetle mi tesis etmiştir? Garp ve Şark müellefâtında görülen bu ihtilâfı da ilmî bir şekilde halletmek için “Megāzî” bahsine bir mukaddime ile başlıyoruz. Çok lüzumlu sandığımız bu mukaddimemizi okuyucularımız uzun bulmamalıdır.

açık olarak görülür. Nahl sûresinin nübüvvet ve davet vazifesinin ifa tarzını tâlim eden son dört âyetinde şöyle buyuruluyor: *"Peygamberim! İnsanları kati delil ile, güzel öğütle rabbinin gönderdiği dine davet et! Onlarla* (icabında) *en mâkul bir surette mücadele eyle!* (Fakat harbetme!) *Muhakkaktır ki, rabbin hak yolundan sapan kişiyi de, doğru yolda gideni de çok iyi bilir. Şayet* (müşriklerle münasebetinizde) *ukūbatla mukabele edecek* (vaziyette) *olursanız, ancak ukūbata, ukūbatın misli ile mukabele ediniz!* (Mukabele etmeyip de) *sabrederseniz emin olunuz ki sabır, sabredenler için elbette daha hayırlıdır. Habîbim! Sabret! –Senin sabrın da hiç şüphesiz Allah'*(ın inâyeti) *iledir.– Onlar*(ın icâbet etmediklerin)*e de mahzun olma ve kurdukları tuzaktan* (endişelenip) *sıkıntı içinde kalma! Muhakkak ki Allah'*(ın inâyeti) *müttakilerle, affedenlerle beraberdir."*[2]

Hatta türlü işkencelere uğrayanlar, mallarına taarruz edilenler Resûl-i Ekrem'e müracaat ederek, "Yâ Resûlellah! Nedir bu çektiğimiz? İzin ver de şunları gizlice öldürelim!" diyenleri ve kıtale izin isteyenleri meneder, *"Henüz harbe mezun değilim!"* derdi.[3]

Mekke'de müşriklerin bunca mezâlim ve teâdiyâtına karşı harp ve cihada izin verilmeyip sabır ve teennî tavsiye olunduğu gibi Medine'ye hicret olunduktan sonra da müsaade olunmamıştır. Çünkü Resûl-i Ekrem Medine'ye hicret etmekle vaziyeti Mekke'deki vaziyetinden daha emniyetli değildi. Resûlullah'ın kudûmünü ensarın coşkun bir ihtifâl ile karşılamalarına rağmen yahudiler, münafık Araplar gönüllerinde kin ve husumet besliyorlardı. Yahudiler gerçi bir muahede akdetmişlerdi. Fakat bütün tavır ve hareketleri onu tekzip ediyordu. Bu muahedeyi de nihayet nasıl bozdukları aşağıda görülecektir. Münafık Araplar da İslâm câmiası içinde en müşkül zamanlarda tezahür eden bir mikroptu. Hicret-i seniyyeye tekaddüm eden günlerde Hazrec kabilesinin riyâsetini ihrâz eden Abdullah b. Übey için murassa' bir taç hazırlanmıştı. Bir devlet reisi ihtişamıyla onu giymek üzere iken hicret vuku bulmakla kavmi Hazrecîler tamamen müslüman olmuş, taç ve hil'at gibi şeyler unutulmuştu. Kavmine uyarak zâhirde müslüman olmak zorunda kalan İbn Übey, o mahrumiyet acısıyla yan çizerek son bir münafık hizbi kurmuş ve nifak ve fesada başlamıştı. En sonra Resûlullah'ın dinî tebliğlerine, nasihatlerine de müdahale etmek cüretini göstermişti. Müellif Buhârî'nin Üsâme b. Zeyd'den rivayetine göre, Üsâme der ki: Hazrec kabilesi ulularından Sa'd b. Ubâde bir kere hastalanmıştı. Resûlullah kadife kaplı bir palan vurulmuş merkep üzerine binip beni de terkisine alarak hastayı iyâde ve ziyarete giderken yolda Abdullah b. Übeyy'e rastgeldi. Evinin gölgesinde kavminden bir cemaatle oturuyordu. Resûlullah iltifat etmeden geçmeyi muvâfık bulmayıp merkepten indi ve selâm verip oturdu; Kur'an okudu, dua etti, tahzîr, tebşîr buyurdu. Bütün bunları sükût ile dinleyen İbn Übey, "Ey kişi! Ben senin şu sözlerinden bir şey anlamıyorum. Bu

---

2 ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ. وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ. وَاصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ إِلَّا بِاللَّهِ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُ فِي ضَيْقٍ مِمَّا يَمْكُرُونَ. إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ.
[en-Nahl, 16/125-128]

3 {HM15891 İbn Hanbel, III, 461.}

söylediklerin hak söz ise evinde otur! Sana gelen olursa onlara anlat! Gelen olmazsa böyle mecâlis ve mehâfili dolaşıp da herkesin hoşlanmadığı sözleri sayıp dökme!" dedi. Bunun üzerine kavminden bir cemaat ortaya atılarak ve şair Abdullah b. Revâha hepsine tercüman olarak, "Biz, meclislerimize, evlerimize Resûlullah'ın teşrifini şeref biliriz. Nasihatlerinden müstefit oluruz. Onun emirleri, tebliğleri en sevdiğimiz sözlerdir. Resûlullah'ı bize Allah ihsan etmiştir!" diye mukabele etti ve Resûl-i Ekrem müdahale ederek bunun daha büyük nizâa bâdî olmasına mani oldu. Üsâme der ki: Resûlullah kalkıp Sa'd b. Ubâde'nin yanına vardığımızda Resûlullah'ın yüzünde infial eseri vardı. Sa'd b. Ubâde anlayarak, "Yâ Resûlellah! Yüzünüzde infial âsârı görüyorum, hoşlanmadığınız bir söz işittiniz sanırım!" dedi. Resûlullah, *"Doğru söylüyorsun!"* diye İbn Übeyy'in en küstahça hareketini anlattı. Bunun üzerine İbn Ubâde, "Yâ Resûlellah! Kerem buyur! Medine'yi teşrifiniz, bize Allah'ın lutuf ve inâyetidir. Medine'yi teşrifinizden önce biz Hazrecîler, Abdullah b. Übey için murassa' taç ve hil'at hazırlamıştık. Teşrifiniz üzerine bu saltanat elinden kaçtı da onun acısını çıkarmak istiyor!" dedi.[4]

Bu vâkıayı tafsilatıyla nakledişimiz "Megāzî" bahsinde birçok nifak ve fesadıyla karşılaşacağımız bu münafık zümrenin teşekkülündeki ihtirası göstermek ve aynı zamanda Medine muhitindeki hasmane hareketlerden birinin vaziyetini tebârüz ettirmektir. Görülüyor ki müslümanların Medine'deki vaziyetleri Mekke'dekinden daha emin değildi. Mekke müşrikleri, Medine yahudilerini, Medine münafıklarını, hatta Medine etrafındaki kabileleri mütemadiyen tahrike başlamışlardı ve Medine üzerine harekete hazırlanıyorlardı. Hâkim'in bir rivayetine göre, hicreti takip eden bu tehlikeli günlerde ashap Medine sokaklarında geceleri nöbet beklerlerdi. Buhârî'nin de Hazret-i Âişe'den rivayetine göre Peygamber efendimiz baskın olur endişesiyle geceleri uyku uyumamıştır. Hatta bir gece Resûlullah, *"Ashabımızdan güçlü, kuvvetli biri beni bekleyip gözlese de biraz uyku uyusam!"* buyurmuştur. Âişe der ki: Bu sırada bir silâh sesi işitildi. Resûlullah, *"O kimdir?"* diye seslendiğinde Sa'd b. Ebû Vakkās, "Benim yâ Resûlellah! Gönlümde size bir suikast olur diye endişe uyandı da sizi bekliyorum!" diye cevap verdi. Bunun üzerine o gece Resûlullah rahat bir uyku uyudu (1217 numara ile tercüme edilen Hazret-i Âişe hadisine ve izahına bakınız).[5]

Hâricî ve dâhilî bu kadar husumete karşı sabır ve tahammül ile sulh ve müsâlemetin idamesi imkânı kalmamıştı. Bu cihetle ashaptan çoğu Kureyş'e karşı çıkmak istiyorlardı. Buhârî'nin Hazret-i Âişe'den rivayetine göre, ensardan Sa'd b. Muâz harp arzusunu şöyle izhar etmişti: "Allahım! Sen bilirsin ki bana, şu Kureyş kavmiyle senin uğrunda mücahede etmekten daha sevimli bir şey yoktur. O Kureyş ki senin peygamberinin nübüvvetini yalan-

4 {B4566 Buhârî, Tefsîr, (Âl-i İmrân) 15.}

5 {B2885 Buhârî, Cihâd, 70.}

ladılar ve en sonu memleketinden çıkmaya mecbur ettiler. Allahım! Öyle sanırım ki sen, bizimle onlar arasında harbe müsaade edeceksin!"

Nihayet Hac sûresinin 39. âyetiyle mukabele ve müdafaa suretiyle mukāteleye izin verildi ki meâli şöyledir: *"Kendilerine kıtal ve tecavüz edilen müminlere* (tedâfüî harbe) *izin verildi. Çünkü onlar zulüm olunmuşlardı. Şüphesizdir ki Allah, onları, nusretiyle muzaffer kılmaya her veçhile kādirdir."*[6]

Harp ve kıtalin ahkâm ve şerâitine dair nâzil olan yetmiş bu kadar âyetten ilk nâzil olan âyet budur. Bunu takip eden 40. âyette de bu müsaadeyi mûcip sebep olarak şöyle buyuruluyor: *"O mazlumlar ki, 'Rabbimiz Allah'tır!' demelerinden başka bir sebep olmaksızın haksız olarak diyarlarından çıkarılmışlardır. Eğer Allah, insanların bir kısmı*(nın tecavüzü)*nü, öbür kısmı*(nın müdafaası) *ile karşılamasaydı –içlerinde Allah adı çok zikrolunan– manastırlar, kiliseler, havralar ve mescidler muhakkak yıkılırdı. Şu da muhakkaktır ki Allah, kendisine kulluk eden kişiyi muzaffer kılacaktır. Şübhesiz ki Allah, çok kuvvetlidir ziyadesiyle izzet ve şevket sahibidir."*[7]

İbnü'l-Kayyim *Zâdü'l-meâd*'da, "Bu âyetle cihada izin verilmiştir, fakat cihad farz kılınmamıştır. Çünkü Resûlullah Medine'de ensarın muavenetine mazhar olmuşsa da sair Araplar'ın, yahudilerin husumetleriyle karşılaşmıştı. Bu şerâit altında cihad farz olamazdı" diyor ki bu fikri yukarıda izah etmiş bulunuyoruz.

İbn Cerîr de cihada müsaade hakkında nâzil olan ilk âyetin, وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ *"Sizinle harp edenlerle siz de Allah yolunda harbediniz!"*[8] nazm-ı şerifi olduğunu bildirmiştir. Her iki âyet de mütearrız düşmana karşı müslümanların tedâfüî harbetmelerine müsaadeyi muhtevidir.

Buraya kadar verdiğimiz izahat ile bir ciheti tebârüz ettirmiş bulunuyoruz ki, bazı garazkâr Garp müelliflerinin İslâm dini kılıç kuvvetiyle neşredilmiştir suretindeki sözleri bir bühtandan ibarettir. Gerçi müslümanlar daima tedâfüî vaziyette kalmamışlardır. فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ *"Artık müşrikleri nerede bulursanız gebertiniz!"*[9] gibi âyetler gelerek tecavüze geçilmiştir. Fakat bu tecavüz zulüm değil, misliyle mukabeleden ibarettir ki bütün bunlar aşağıda vâkıalarla görülecektir.

6 أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا وَإِنَّ اللّٰهَ عَلَى نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ. [el-Hac, 22/39]

7 الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللّٰهُ وَلَوْلَا دَفْعُ اللّٰهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَهُدِّمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللّٰهِ كَثِيرًا وَلَيَنْصُرَنَّ اللّٰهُ مَنْ يَنْصُرُهُ إِنَّ اللّٰهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ. [el-Hac, 22/40]

8 el-Bakara, 2/190.

9 et-Tevbe, 9/5.

İlk Seriyyeler

Seriyye "çete ve akıncı müfrezesi" demektir. İlm-i rivayet ve siyer ıstılahına göre, "Resûlullah'ın iştirak etmediği harp müfrezeleri"dir. خير السرايا أربع مائة hadisine göre en kuvvetli seriyyeler 400 kişiliktir.[10] Müdafaa harbine müsaade olunması üzerine Resûlullah ibtidâları bizzat harbe iştirak etmeyip üç seriyye, üç akıncı müfrezesi hazırlayarak Kureyş'in Şam yolu üzerindeki ticaret güzergâhına göndermiştir. Kureyş kervanlarının geçit yerlerini tutmak, düşman üzerinde çok müessir olacaktı. Müellif Buhârî'nin bu seriyyeler hakkında rivayeti bulunmadığından siyere dair müellefattan naklederek mücmelen bildiriyoruz ki bunlar: Hamza b. Abdülmuttalib, Ubeyde b. Hâris b. Abdülmuttalib, Sa'd b. Ebû Vakkās seriyyeleridir.

Hamza b. Abdülmuttalib Seriyyesi

Otuz kişilik bir müfrezeden ibaret olup hicretin yedinci ayına müsâdif ramazanın ibtidâsında hazırlanarak Şam'dan avdet etmekte olan ve 300 kişi ile muhafaza olunan Kureyş kervanına taarruz için sevkolunmuştur. Bunların arasında Ebû Cehil de vardı. İlk İslâm sancağı bu müfrezeye verilmişti. Beyaz renkte olan bu bayrağı Ebû Mersed el-Ganevî götürmekte idi. Medine nahiyelerinden Îs nahiyesinin sahil cihetinde düşmanla karşılaştılar. Bu sırada Cüheyne kabilesinden Mecd b. Amr araya girerek kıtale mani olmuş ve bu hakîmane tavassut Resûl-i Ekrem'in arzusuna muvâfık bulunmuştur.

Ubeyde b. Hâris b. Abdülmuttalib Seriyyesi

Bu müfreze de altmış kişiden ibaret olup Râbiğ tarafına Ebû Süfyân'ın maiyetinde Mekke'den Mısır'a gitmekte olan 200 kişilik bir fırkaya taarruz için şevval ibtidâsında sevkolunmuştur. Ubeyde müfrezesinin beyaz bayrağını da Mistah b. Üsâse b. Abdülmuttalib hâmil bulunuyordu. Cuhfe'ye 10 mil mesafede olan Râbiğ vadisinde iki taraf karşılaştıysa da kılıç çekmediklerinden aralarında harp ve kıtal vuku bulmamıştır. Yalnız Sa'd b. Ebû Vakkās bir ok atmakla iktifa etmişti ve İslâm'da fîsebîlillâh ilk ok atmak şerefini kazanmıştır. İbn İshak düşman fırkası içinde İkrime b. Ebû Cehil'in de bulunduğunu bildirmiştir.

Sa'd b. Ebû Vakkās Seriyyesi

Zilkade ayı ibtidâsında yirmi süvariden müteşekkil olarak sevkolunmuştur. Bu müfrezenin beyaz bayrağını da Mikdâd b. Amr götürmüştür. Beş günlük bir yolculukla Cuhfe civarında Hezâz suyuna kadar vardılar. Buradan ileri gitmeye mezun değillerdi. Geceleri gidip gündüzleri gizlenerek buraya kadar geldiklerinde kervanın geçmiş olduğunu öğrenerek geri döndüler. Bu seriyyelerin üçünde de harp ve kıtal olmamıştır.

10 {D2611 Ebû Dâvûd, Cihâd, 81.}

Uşeyre Gazâsı

[غَزْوَةُ الْعُشَيْرَةِ[1]]

Bu bab Uşeyre Gazâsı'na dair rivayetleri muhtevidir.

Gazve, **gaziv**den me'huz olup "cenk ve kıtal" mânasınadır. "Düşmanla vuruşmak" demektir. Rivayet ilmiyle siyer ıstılahında **gazâ** ve **gazve** tabirleri, "Peygamber efendimizin bizzat hazır bulundukları muharebe"ye ıtlak olunur. Resûlullah'ın bulunmadığı müfrezelere seriyye denildiğini yukarıda görmüştük.

1561

عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ رضي الله عنه قِيلَ لَهُ كَمْ غَزَا النَّبِيُّ ﷺ مِنْ غَزْوَةٍ قَالَ تِسْعَ عَشْرَةَ قِيلَ كَمْ غَزَوْتَ أَنْتَ مَعَهُ قَالَ سَبْعَ عَشْرَةَ قِيلَ فَأَيُّهُمْ كَانَتْ أَوَّلَ قَالَ الْعُسَيْرَةُ أَوِ الْعُشَيْرُ.

Tercümesi

Zeyd b. Erkam radıyallahu anhtan rivayete göre müşârün ileyhe (râvi Ebû İshak tarafından), "Nebî sallallahu aleyhi ve sellem gazâlardan kaçında bizzat bulunup harbetti?" diye soruldu. Zeyd b. Erkam, "On dokuz gazâda!" diye cevap verdi. (Sonra), "Ya sen kaç gazâda Resûlullah ile beraber gazâ ettin?" denildi. O da, "On yedi!" dedi. "Bunlardan hangisi ilk gazâ idi?" denildi. İbn Erkam, "el-Useyre, yahud el-Uşeyre!" diye cevap verdi. {B3949 Buhârî, Megāzî, 1.}

1 Ebû Zer el-Herevî'den başka bütün *Buhârî* râvileri, غزوة العشيرة أو باب العسيرة diye rivayet etmişlerdir. Bütün Buhârî nüshalarında da cumhurun rivayeti ihtiyar olunmuştur. Yalnız Ebû Zer rivayetinde bab lafzı yoktur. Zebîdî de bunu ihtiyar etmiştir. Sonra gazâ mahallinin adı "şın"la mıdır, yoksa "sin"le midir? Râvi tarafından kesin surette bilinemediği için aşağıdaki hadiste de terdîd ile rivayet olunmuştur. Fakat hadis şârihleri Uşeyre adının mâruf olduğunu bildiriyorlar.

İZAHI

Buhârî bu babında unvan olarak muallak bir surette İbn İshak'tan şu hadisi rivayet ediyor: Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin ilk gazâsı Ebvâ Gazvesi'dir. Sonra Buvât, sonra Uşeyre'dir.[2] Şu halde Peygamberimizin ilk gazâsına dair olan şu iki rivayet birbirinden farklıdır. Şüphesiz ki Zeyd b. Erkam'dan mevsûlen gelen rivayet, isnadı itibariyle daha kuvvetlidir. Fakat, siyere dair müellefâtta bu üç gazâ vâkıası İbn İshak'ın rivayetindeki tertibe göre takip edildiğinden biz de o sıraya göre bahsedeceğiz.

Ebvâ. Resûlullah'ın bizzat iştirak ettiği ilk gazâ olduğunu ve buna Veddân Gazâsı da denildiğini Vâkıdî bildirmiştir. İbn İshak'tan gelen rivayete göre Resûlullah bu gazâya Medine'ye hicretinin on ikinci ayı olan safer ayının ibtidâsında çıkmıştır. Aradaki aylarda Medine'de ikamet etmiştir. İbn Hişâm da Medine'de Sa'd b. Ubâde'yi kaymakam bıraktığını bildirmiştir. *Zâdü'l-meâd*'da, hazırlanan beyaz bayrağın Hazret-i Hamza'ya verildiği ve bu sefere yalnız muhacirlerin iştirak ettikleri bildiriliyor. İbn Cerîr de bu seferin mahiyeti hakkında şu mâlûmatı vermiştir: Resûlullah bu sefere Kureyş'e karşı bir mukabele maksadıyla çıkmıştı. Aynı zamanda Kinâne kabilesinden Damre b. Bekir oğullarını da inkıyad altına almaktı. Fakat hiçbir tarafta düşmana tesadüf edilemeyerek geri dönüldü. Ancak Benî Damre'nin reisi olan İbn Amr ed-Damrî ile bir muahede akdolundu. Zürkānî bu muahedenâmenin şu meâlde olduğunu bildiriyor: Allah'ın peygamberinden Benî Damre'ye verilen muahedenâmedir: Benî Damre mallarından, canlarından emindirler. Onlar bir taarruza uğradıklarında –Allah'ın dinine karşı harb etmedikçe– Peygamber'in yardımını göreceklerdir. Peygamber de onları yardıma davet edince onlar da icâbet edeceklerdir.

Ebvâ, Mekke ile Medine arasındadır. Medine'nin hududu müntehasında olup Medine'ye Mekke'den daha yakındır. Dağlık ve hayli geniştir. Veddân da bu arazinin en büyük köylerinden bir köydür. Yâkūt el-Hamevî Veddân ile Ebvâ arasında 8 mil mesafe bulunduğunu bildirmiştir. Peygamber efendimizin vâlidesi Hazret-i Âmine, Ebvâ köyünde medfun bulunduğundan safer ayının bakiyesiyle rebîülevvelin ilk günlerini orada geçirmiştir.

Buvât. Zîhuşub nahiyesinden, Cüheyne kabilesi şubelerinden bir soydur. Bunların işgal ettikleri dağlık araziye de Buvât ıtlak olunur. Medine'ye 3, 4 berîd[3] mesafededir. Resûl-i Ekrem Buvât seferine Şam'dan gelen Kureyş kervanına itiraz ve mukabele maksadıyla hicretin on üçüncü ayına tesadüf eden rebîülevvelde çıkmıştı. İbn Hişâm'a göre Medine'de Sâib b. Osman b. Maz'ûn'u kaymakam bırakmıştır. Vâkıdî, Sa'd b. Muâz'ı istihlâf ettiğini bildirmiştir. Beyaz renkte olan livâ-i saâdeti Sa'd b. Ebû Vakkās'a verip 200 kişilik bir süvari müfrezesiyle hareket etmiştir ve Redvâ nahiyesinden Buvât merkezine kadar var-

---

2 {Buhârî, Megāzî, 1 (bab başlığı).} وقال ابن إسحاق: أول ماغزى النبي صلى الله عليه وسلم الأبواء، ثم بواط ثم العشيرة .

3 Berîd 4 fersahtır. Her fersah 3 mil olduğuna göre 1 berîd 12 mil mesafeye denir.

mıştır. Fakat Kureyş kafilesine tesadüf edilememiştir. Resûl-i Ekrem burada da rebîülâhir ile cemâziyelûlânın birkaç gününü geçirerek Medine'ye avdet etti.

Uşeyre. Yenbu' vadisinde bir yerin adıdır. Medine ile onun bir iskelesi olan Yenbu' arasında 9 berîdlik bir mesafe vardır. Resûl-i Ekrem Buvât'tan sonra buraya sefer etmiştir. Bu seferinde de Şam'a gitmekte olan Kureyş kervanına karşı çıktı. İbn Hişâm Medine'de Ebû Seleme b. Abdülesed el-Mahzûmî'yi kendisine vekil bıraktığını, Vâkıdî de sancağın Hazret-i Hamza'ya verildiğini bildirmişlerdir. Resûl-i Ekrem bu sefere iştiraki ihtiyara bırakmıştı. Muhacirlerden iştirak eden 150 kişilik bir müfreze ile hareket etmiş ve çıkarken aldıkları otuz deveye nöbetle binilmiştir. Medine'den hareket tarihi *Zâdü'l-meâd*'da hicretin on altıncı ayı olan cemâziyelâhir olduğu bildiriliyor. Kureyş evvelce geçmiş bulunduğundan bu seferde de harp edilmedi. Yalnız Yenbu' cihetlerinde ikamet eden Benî Müdlic ile bir musâlaha akdedildi. Müdlicoğulları Benî Damre'nin müttefiki olduklarından onlara verilen emannâme gibi bunlara da verilerek Medine'ye dönüldü. Resûl-i Ekrem'in Medine'den Uşeyre'ye varıncaya kadar uğradığı yerler İbn Hişâm'ın *es-Sîre*'sinde bildiriliyor. Bu seferde Resûl-i Ekrem'in Ali b. Ebû Tâlib'e Ebû Türâb künyesini bahşettiği siyer kitaplarında Ammâr b. Yâsir'e müntehî bir isnad ile bildiriyorsa da İbn Kayyim bu unvanın Ali el-Murtazâ'ya Hazret-i Fâtıma ile evlendikten sonra verildiği, bunların nikâhları ise Bedir Gazâsı'ndan sonra vâki olduğu cihetle bu rivayetin doğru olmadığına işaret ediyor (İbn Kayyim'in işaret ettiği hadis 276 numara ile tercümesi geçen Sehl b. Sa'd hadisidir. Bakınız! Sonra 1498 numaralı hadisin öncesinde verilen malumatta yine aynı şekilde tercümesi geçen hadisin izahını da okuyunuz).

Râvi Zeyd b. Erkam, Peygamber'in on dokuz gazâsı olduğunu bildirmişti. Müslim'in Câbir'den bir rivayetine göre yirmi birdir. Câbir diyor ki: Ben, Resûlullah ile beraber on dokuz gazâda bulundum. Bedir, Uhud gazâlarında babam beni menettiğinden bunlarda bulunamadım, Uhud Gazâsı'nda babamın şehid düşmesi üzerine Uhud'dan sonraki gazâlarda Resûlullah'ın yanından hiç ayrılmadım.[4] Zeyd b. Erkam'ın Câbir'den iki eksik rivayet etmesi Uşeyre'den evvelki iki gazâda henüz müslüman olmamış bulunmasından ileri gelebilir. Yahut onları mühim görmemiş olabilir. Şârih Aynî megāzî ve siyer müelliflerinin Resûlullah'ın megāzî sayısını daha yükselttiklerini bildirerek şöyle izah ediyor: İbn Sa'd, siyercilerden Mûsâ b. Ukbe, İbn İshak, Ebû Mis'ar, Ebü'z-Zinâd gibi zevattan, Peygamber'in bizzat bulunduğu gazâların yirmi yedi, akıncı seriyyelerin de kırk yedi olduğunu zikrediyor. Ancak bu râvilerden bazılarının rivayet ettikleri gazâların, öbür râvilerin rivayetlerinde bulunduğunu da bildiriyor. Şu halde gazâları tedâhül ettirerek iki gazâyı bir sayan râviler gazâ sayısını azaltmışlardır.

4 {M4694 Müslim, Cihâd, 145.}

Büyük Bedir Gazâsı

[قِصَّةُ غَزْوَةِ بَدْرٍ]

Bu bab Bedir Gazâsı kıssasına dair hadisleri muhtevidir.

Bedir, Medine'den 120 fersah mesafede vaki bir yerin adıdır. Şa'bî bir putun adı olduğunu bildirir. Buranın vaktiyle Kinâne, Cüheyne, Gıfâr kabilelerine ait olduğu hakkında muhtelif rivayetler vardır. Muhakkak olan bir cihet var ki Câhiliye devrinde buranın panayır yerlerinden biri olması akar suyu ve muz, hurma, üzüm gibi meyveleri bol bulunmasıdır.

Küçük, büyük olmak üzere iki Bedir Gazâsı vardır. Küçük Bedir Gazâsı ki buna Birinci Bedir de denilir. Resûlullah'ın Uşeyre'den avdetinden on gün sonradır. Sebebi de Kureyş rüesâsından Kürz b. Câbir'in bir müfreze ile Medine korularına kadar gelerek Medineliler'in bu meradaki hayvanlarını sürüp götürmesidir. Bu vâkıa üzerine Resûl-i Ekrem muhacirlerden bir fırka ile Kürz'ün takibine gitmiş ve Bedir nahiyesinden Saffân denilen vadiye kadar varmışsa da Kürz savuşup gitmiş bulunduğundan Resûl-i Ekrem de Medine'ye dönmüştür.

Büyük Bedir gazâsı –ki, müellif Buhârî'nin yukarıdaki unvanıyla kastettiği budur– Uşeyre seferini ortaya çıkaran Ebû Süfyân kafilesini Şam'dan dönüşünde önlemek maksadıyla ihtiyar edilmiştir. İbn Kayyim'in *Zâdü'l-meâd*'da beyanına göre, Peygamber efendimiz Ebû Süfyân kafilesinin Şam'dan döndüğünü, zengin bir ticaret kafilesi olup kırk kişi ile muhafaza edildiğini haber alınca bu kafileye karşı çıkılmasını ilân etti. 305 kişi toplanmıştı. Mezun olanlarla 313 kişiye bâliğ oluyordu ki müellif Buhârî bunların adlarını aşağıda gelecek birkaç rivayetinde bildirecektir. Şimdiye kadar geçen gazâlara yalnız muhacirler gittiği halde buna ensar da iştirak etmişlerdi. Bununla beraber karşı çıkılacak kuvvet zayıf olduğu için fazla ihtimam edilmemişti ve harbe iştirak ihtiyara bırakılmıştı. Buhârî'nin Bedir Gazâsı'na ait rivayet ettiği ilk hadisinde Abdullah b. Kâ'b der ki, Tebük Gazâsı'ndan başka hiçbir seferde ben Resûlullah'ın yanından ayrılmadım. Gerçi Bedir'de de bulunamadım. Fakat Bedir'e iştirak etmeyenler itâb edilmedi, çünkü Resûlullah bu

sefere Kureyş kervanını karşılamak üzere çıkmıştı. Nihayet Allah müslümanlarla düşmanlarını ummadıkları bir zamanda karşılaştırdı. İki atlı vardı: Zübeyr b. Avvâm, Mikdâd b. Esved. Yetmiş de develeri vardı. İkişer, üçer binmişlerdi. Altı zırh, sekiz kılıçları vardı. Resûl-i Ekrem, İbn Ümmü Mektûm'u Medine'de istihlâf ederek ramazanın sekizinci bir pazartesi günü hareket edildi. Revhâ mevkiinde Lübâbe b. Abdülmünzir'i Medine'ye âmil ve muhafız tayin ederek geri çevirdi. Ordunun başkumandan bayrağı demek olan livâ-i saâdeti Mus'ab b. Umeyr'e verdi. Râyet denilen ikinci derecedeki iki bayraktan birini Ali b. Ebû Tâlib'e, öbürünü ensar namına Sa'd b. Muâz'a verdi. Bu suretle Bedir mevkiine doğru hareket edildi.

Diğer taraftan Ebû Süfyân, Resûl-i Ekrem'in bu hareketini öğrenerek Mekke'ye haber gönderdi. Mekke zenginlerinin hepsi Ebû Süfyân kafilesinin sermayesinde hissedar bulunduklarından şehir heyecan içinde çalkalandı. Ebû Cehil'in kumandası altında hemen bir ordu teçhiz edildi. Ebû Leheb'den başka bütün Mekke eşrafının bu sefere iştiraki temin edildi. Bu ordunun mevcudu 950 ile 1000 arasında idi. 100'ü atlı, 100'ü hecin-süvâr olup geri kalanı piyade idi. Çoğunun arkasında zırh vardı. Bu ordu da Bedir'e doğru hareket etti.

Zâdü'l-meâd'dan hulâsa ederek yukarıya naklettiğimiz her iki tarafın sefer hareketlerine ve harp kuvvetlerinin nisbetsizliğine, bununla beraber müslümanlar için zaferin mev'ûd olduğuna işaret olmak üzere müellif Buhârî Bedir Gazâsı babına unvan olarak Âl-i İmrân sûresinin 123-127. âyetlerini zikretmiştir ki meâlleri şöyledir: *"Habîbim! Bedir'de siz, hor ve hakir bir müfreze iken Allah size nusret etti* (muzaffer oldunuz)*. Şu halde Allah'(a karşı günah)tan sakınınız! Tâ ki,* (zafer nimetine) *şükretmiş olasınız! O sırada idi ki, sen müminlere indirilmekte olan 3000 melekle rabbinizin size imdat etmesi yetişmez mi diyordun. Evet, siz* (harpte) *sabır ve sebat eder ve itaatsizlikten sakınırsanız, düşmanlarınız da şu dakikada hemen geliverirlerse rabbiniz size alâmetli, nişanlı 5000 melekle de imdat edecektir ve bu suretle imdadı Allah size sırf bir* (zafer) *müjde*(si) *olsun da kalpleriniz onunla yatışsın diye yapmıştır. Yoksa nusret* (meleklerden değil) *Allah'*(ın inayetin)*dendir. Allah azîzdir, hakîmdir. Tâ ki, o küfredenlerden bir* (muharip) *kolu kessin atsın, yahut perişan edip de hâib ve hâsir* (Mekke'ye) *dönüp gitsinler."*[1]

Müellif Buhârî, ikinci bir unvan olarak da Enfâl sûresinin 7. âyetini zikretmiştir ki meâli şöyledir:

"Habîbim! Allah size şu iki taifeden (Kureyş ordusu ile Kureyş kervanından) *birisi muhakkak sizindir! diye vaad ettiği; sizin de şevketi olmayanın sizin olmasını arzu ettiğiniz zamanı da hatırlayınız!"*[2]

1 وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّٰهُ بِبَدْرٍ وَأَنْتُمْ أَذِلَّةٌ فَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ. إِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ أَلَنْ يَكْفِيَكُمْ أَنْ يُمِدَّكُمْ رَبُّكُمْ بِثَلَاثَةِ اٰلَافٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُنْزَلِينَ. بَلٰى إِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا وَيَأْتُوكُمْ مِنْ فَوْرِهِمْ هٰذَا يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ اٰلَافٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُسَوِّمِينَ. وَمَا جَعَلَهُ اللّٰهُ إِلَّا بُشْرٰى لَكُمْ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُمْ بِهِ وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ. لِيَقْطَعَ طَرَفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَوْ يَكْبِتَهُمْ فَيَنْقَلِبُوا خَائِبِينَ. [Âl-i İmrân, 3/123-127]

2 وَإِذْ يَعِدُكُمُ اللّٰهُ إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ أَنَّهَا لَكُمْ وَتَوَدُّونَ أَنَّ غَيْرَ ذَاتِ الشَّوْكَةِ تَكُونُ لَكُمْ. [el-Enfâl, 8/7]

1562

عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ شَهِدْتُ مِنَ الْمِقْدَادِ بْنِ الْأَسْوَدِ مَشْهَدًا لَأَنْ أَكُونَ صَاحِبَهُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا عُدِلَ بِهِ أَتَى النَّبِيَّ ﷺ وَهُوَ يَدْعُو عَلَى الْمُشْرِكِينَ فَقَالَ لَا نَقُولُ كَمَا قَالَ قَوْمُ مُوسَى اذْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا وَلَكِنَّا نُقَاتِلُ عَنْ يَمِينِكَ وَعَنْ شِمَالِكَ وَبَيْنَ يَدَيْكَ وَخَلْفَكَ فَرَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ أَشْرَقَ وَجْهُهُ وَسَرَّهُ.

TERCÜMESİ

Abdullah b. Mes'ûd radıyallahu anhtan rivayete göre şöyle demiştir: Ben, Mikdâd b. Esved'(in ağzın)dan gayet kesin bir söz duydum ki, o sözün sahibi olmak bana, ona kıyas olunabilen her kıymetli sözden çok daha sevimlidir. Mikdâd, müşrikler üzerine harekete davet ederek Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin huzuruna gelerek: "Yâ Resûlellah! Biz (Muhammed ümmetleri) Mûsâ kavminin (Mûsâ peygambere), 'Haydi sen ve rabbin (düşmana karşı) gidip muharebe ediniz! (de biz burada oturalım' dedikleri gibi) diyemeyiz! Lâkin biz, senin sağında, solunda ve önünde, arkanda düşmanla çarpışırız!" dedi. İbn Mes'ûd der ki: "Mikdâd'ın bu (ateşli) sözü üzerine Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin yüzü parladığını ve Mikdâd'ın sözüne sevindiğini gördüm." {B3952 Buhârî, Megāzî, 4; el-Enfâl, 8/24.}

İZAHI

Gerek yukarıdaki Enfâl sûresi âyetinde, gerek İbn Mes'ûd hadisinde Bedir seferi esnasında cereyan eden bir müzakere safhasına işaret olunmuştur. Bu vâkıayı İbn Hişâm'ın *es-Sîre*'si ile *Zâdü'l-meâd*'dan hulâsa ederek bildiriyoruz: Resûl-i Ekrem mütevazi ordusuyla Bedir'e doğru yollanıp Zefirân vadisine varıp indiğinde Mekke'den kuvvetli bir Kureyş ordusunun hareket ettiğini haber aldı. Hiç de hesap edilmeyen bu hareket üzerine müslümanların vaziyeti müşkülleşti. Çünkü âyet-i kerîmedeki tabir veçhile hor ve hakir bir müfreze ile mücehhez bir orduya karşı çıkmak ne kadar güç ise, Medine'ye geri dönmek de o derece âr ve hayâyı mûcipti. Bu müşkül sırada Cibrîl gelerek iki taifeden, Kureyş ordusuyla kervanından, gayri muayyen herhangi birinin müslümanlar için mev'ûd olduğunu müjdeledi. Bunun üzerine Peygamber efendimiz bir istişare meclisi kurdu.

"Kureyş Mekke'den çıkmış geliyor. Ne dersiniz? Sizce kervanı takip etmek mi daha iyidir, yoksa Kureyş ordusunu karşılamak mı?" diye sordu. Âyet-i kerîmede işaret olunduğu üzere ashaptan çoğu kervan takibine rağbet etmişlerdi. Resûl-i Ekrem ise bu temayülden müteessir olmuştu. Bunun üzerine evvelâ Ebû Bekir, sonra Ömer ayağa kalkarak muha-

cirler namına Kureyş ordusuna karşı gidilmesi lehine sözler söylediler. Sonra Mikdâd b. Esved –ki ilk müslümanlardandır– söz alarak yukarıdaki hadiste İbn Mes‘ûd'un bile imrendiği ateşli mütalaasını muhacirler namına söylemiş ve Peygamberimiz tarafından kendisine dua buyurulmuştur.

Resûl-i Ekrem ensarın kanaatini de anlamak istedi. Çünkü 300 küsur kişilik bir orduda muhacirlerden ancak altmış dört kişi vardı. Geri kalanı hep ensardan idi. Sonra ensarın, "Biz Akabe biatında Peygamber'i Medine'de çocuklarımız, kadınlarımız gibi muhafazaya söz vermiştik. Medine hududu dışındaki düşman tecavüzüne karşı bir taahhüdümüz yoktur!" diyebilmeleri ihtimali vardı. Bunun için Resûlullah ensardan da sağlam bir söz almak maksadıyla ve umumi bir hitap ile, "*Ey nâs! Siz de bu husustaki re'y ve mütalaanızı bildirseniz!*" buyurdu. Ensardan Sa‘d b. Muâz ayağa kalkarak, "Yâ Resûlellah! Bu hitabınızla bizi kastediyorsunuz sanırım" dedi. Resûlullah'ın, "*Evet!*" diye tasdik buyurması üzerine Sa‘d, "Yâ Resûlellah! Biz sana iman ettik, seni tasdik eyledik, bize getirdiğin Kur'an'ın hak olduğuna şehâdet ettik. Bu hususta sözlerini dinlemeye, sana itaat etmeye söz verdik. Yâ Resûlellah! Nasıl dilersen o suretle hareket et! Biz seninle beraberiz. Seni hak peygamber gönderen Allah'a andolsun ki sen bize şu denizi gösterip dalsan, biz de beraber dalarız. Ensardan bir kişi bile geri dönmez. Biz, yarın düşmanımıza bizimle beraber karşı gitmeni de fena görmeyiz. Yâ Resûlellah! Biz, harpte sebat etmesini, düşmanla karşılaştığımızda sadakat göstermesini biliriz. Umulur ki Allah Teâlâ sana, ensar câmiasının elinden seni gözaydın edecek şehâmet harikaları gösterecektir. Bunun için aziz Peygamberimiz! Allah'ın bereketine ve selâmetine istinat ederek bizimle beraber düşman üzerine yürüyünüz!" dedi.

Resûlullah, Sa‘d b. Muâz'ın bu metin sözlerinden mesrûr ve dilşâd oldu. Sonra, "*Öyle ise haydi Allah'ın bereket ve saadetine doğru yürüyünüz! Size müjdelerim ki Allah Teâlâ bize bu iki tâifenin gayri muayyen birini kati surette vaad etmiştir. Binaenaleyh zafer muhakkaktır. Vallahi şimdi ben, o Kureyş kavminin harp meydanında yıkılacakları yerleri görüyor gibiyim!*" buyurdu, sonra Zefirân vadisinden hareket edip Bedir'e yakın bir yere indi.[3]

İbn İshak'ın Yezîd b. Rûmân tarikiyle Urve b. Zübeyr'den rivayetine göre Peygamber efendimiz, Ali b. Ebû Tâlib'i, Zübeyr b. Avvâm'ı, Sa‘d b. Ebû Vakkās'ı maiyetlerinde bir müfreze ile tecessüs için ileri gönderdi. Bunlar Bedir kapısında Kureyş sakalarına rastgeldiler. Bunların arasında Benî Haccâc'ın kölesi Eslem ile Benî Âs'ın kölesi Arîz Ebû Yesâr da bulunuyordu. Bu ikisini yakalayıp İslâm ordugâhına getirdiler. O sırada Resûlullah namaz kılıyordu. Ashap bu köleleri isticvâb ettiler. Onlar Kureyş'in sakası olduklarını söyledi-

3 Kureyş kervanına gelince, Resûl-i Ekrem'in hareketinden haberdar olan Ebû Süfyân, Bedir mevkiini solda bırakıp sahil yolunu süratle takip ederek Kureyş ordusu Cuhfe'de iken kafileyi kurtarmıştı. Hatta Kureyş ordugâhına geri dönmeleri için haber göndermişti. Fakat Ebû Cehil, "Vallahi Bedir'e varıp ikamet etmedikçe, bize iştirak edenlerle orada yemek yemedikçe dönmek yoktur, tâ ki Arap milleti bundan böyle bizim kudret ve şevketimizden korksun" dedi ve Ebû Süfyân'ın gönderdiği haber üzerine dönmek isteyenleri de kısmen çevirdi (*Zâdü'l-meâd*). {İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 614-615; İbn Kayyim, *Zâdü'l-meâd*, III, 154-155.}

lerse de Ebû Süfyân'ın kölesi sanarak kervandan haber almak üzere sıkıştırdılar. Onlar da çaresiz kalarak Ebû Süfyân'ın kölesiyiz dediler. Bu sırada Resûlullah namazdan fâriğ olarak, "*Tuhaf şey, bu zavallılar size doğru söyleyince onları döversiniz, yalan söyleyince de bırakırsınız! Bunlar doğru sözlülerdir*" diye Kureyş'in kemiyet ve keyfiyeti hakkında mâlûmat aldı, eşraftan kimlerin bulunduğunu öğrendi. Köleler, Kureyş eşrafının adlarını Utbe b. Rebîa diye başlayıp birer birer sayınca Resûl-i Ekrem ashaba dönerek, هذه مكة، قد ألقت إليكم أفلاذ كبدها *"İşte Mekke size, ciğerpârelerini feda etmiştir!"* buyurdu[4] (İbn Hişâm).

Bedir ârızalı bir mıntaka idi. Kum deryası olan bu vadide güçlükle gezilebiliyordu. Bedir suyu da önce gelen Kureyş tarafından tutulmuştu. Susuzluktan abdest almak, gusletmek mümkün olamıyordu. Bununla beraber harp de tahakkuk etmişti. Bu zorluklar içinde bulunan müslümanlar, "Yâ rab! Düşmanın Kureyş'e karşı bizi mansur ve muzaffer kıl! Ey medet ve inayet dileyenlere yardım eden rabbimiz! Bize de imdat eyle!" diye duaya başlamışlardı.

Müellif Buhârî bu babında Enfâl sûresinin 9-13. âyetlerini unvan halinde zikrederek bütün bunlara işaret etmiştir ki meâlleri şöyledir: *"Ey müminler! O zamanı hatırlayınız ki siz rabbinizden istimdat ediyordunuz da rabbiniz de size, 'İşte arka arkaya bin melekle imdat ediyorum!' diye icâbet etmişti. Bu imdadı da Allah, sırf bir müjde olsun ve bununla gönülleriniz sükûnet bulsun için kılmıştır. Yoksa nusret* (meleklerden değil) *Allah'ın kendisindendir. Şüphesiz ki Allah* (her şeye gücü yetişen) *izzet ve şevket sahibidir. Her işi bir maslahat icabıdır. Ey mücahidler! O vakti hatırlayınız ki Allah size, eminliğiniz için kendi tarafından bir uyku bürüyordu ve gökten de üzerinize yağmur indiriyordu ki bununla sizi temizlesin de şeytanın vesvesesini sizden gidersin! Gönüllerinize de bir bağlılık, bir güven versin ve bununla ayaklarınızı yerinde sağlam durdursun! Peygamberim! O zaman ki, rabbin meleklere şöyle vahyediyordu: Ben*(im imdadım) *muhakkak sizinle beraber. Binaenaleyh haydi şu iman eden* (mücahid)*leri sabit kılınız.* (Ayakları kaymasın). *Yakında ben, şu küfredenlerin gönüllerine korku bırakacağım. O zaman siz, hemen boyunlarının üstüne vurunuz ve vücutlarının bütün ek yerlerini dövünüz! Çünkü onlar Allah ve resulüne zıt gittiler. Her kim de Allah ve resulüne zıt giderse* (Allah cezalandırır). *Şüphesiz ki Allah'ın cezası ve azabı çok şiddetlidir."*[5]

Bu âyetlerde müslümanların müşkül vaziyet karşısında Allah'a niyaz ve münâcâtları, Allah Teâlâ'nın da imdat ve inayeti hulâsa olarak bildirilmiştir. Bedir'e varıldığı gece kuvvetli bir düşman karşısında bulunmalarına rağmen bütün efradın tatlı bir uykuya dalmaları ve bu suretle şuur ve iradelerinin yerine gelmesi, şüphesiz Allah'ın inayeti eseridir. O sabah dereler taşacak derecede bol yağmur yağmış, su kapları doldurulmuş, abdest alınıp

---

4 {*İbn Hişâm*, *es-Sîre*, I, 616-617.}

5 إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُمْ بِأَلْفٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُرْدِفِينَ. وَمَا جَعَلَهُ اللّٰهُ إِلَّا بُشْرَى وَلِتَطْمَئِنَّ بِهِ قُلُوبُكُمْ وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ إِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ. إِذْ يُغَشِّيكُمُ النُّعَاسَ أَمَنَةً مِنْهُ وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لِيُطَهِّرَكُمْ بِهِ وَيُذْهِبَ عَنْكُمْ رِجْزَ الشَّيْطَانِ وَلِيَرْبِطَ عَلَى قُلُوبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ الْأَقْدَامَ. إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلَائِكَةِ أَنِّي مَعَكُمْ فَثَبِّتُوا الَّذِينَ اٰمَنُوا سَأُلْقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ فَاضْرِبُوا فَوْقَ الْأَعْنَاقِ وَاضْرِبُوا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ. ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُّوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَمَنْ يُشَاقِقِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ. [el-Enfâl, 8/9-13]

gusledilerek gönüllere gelen şeytan vesvesesi zâil olmuştu. Hiç gezilemeyen kum sahası sertleşmiş, seyrühareket kolaylaşmıştı. Bu da Allah'ın bir inayeti eseridir.

Bedir'e varıldığında Sa'd b. Muâz tarafından Resûlullah için harp edilecek sahaya yakın düz bir yerde gölgelenmek üzere bir çardak yapıldı. Resûlullah ile Ebû Bekir burada oturdular. Bir ara Resûlullah harp sahasını gezdi. Eliyle işaret ederek ve Kureyş eşrafının adlarını birer birer sayarak, inşallah şurası filânın maktelidir. Burası da falanın, burası da filânın diye göstermiş ve hakikaten haber verdiği kimselerden hiçbiri, gösterilen noktayı ileri, geri tecavüz etmeyip oraya devrilmiştir *(Zâdü'l-meâd).*

1563

عَنِ الْبَرَاءِ ﷺ قَالَ كَانَ عِدَّةُ أَصْحَابِ مُحَمَّدٍ ﷺ مِمَّنْ شَهِدَ بَدْرًا عِدَّةَ أَصْحَابِ طَالُوتَ الَّذِينَ جَاوَزُوا مَعَهُ النَّهَرَ بِضْعَةَ عَشَرَ وَثَلَاثَمِئَةٍ قَالَ الْبَرَاءُ لَا وَاللهِ مَا جَاوَزَ مَعَهُ النَّهَرَ إِلَّا مُؤْمِنٌ.

TERCÜMESİ

Berâ (b. Âzib) radıyallahu anhtan rivayete göre demiştir ki: Muhammed sallallahu aleyhi ve sellemin ashabından Bedir'de hazır bulunanların sayısı, Tâlût'un[6] (Erdün) nehrini kendisiyle beraber geçen ashabının gibi sayısı üç yüz on bu kadardır. Berâ (devamla), "Hayır vallahi Tâlût ile beraber nehri, yalnız mümin olan geçti!" demiştir. {B3957 Buhârî, Megāzî, 6.}

İZAHI

İşte ilk İslâm ordusu bu bir avuç mücahidden ibarettir. Ramazanın on yedinci cuma günü sabahı demir zırhlar ve miğferlerle mücehhez olarak karşılarında saff-ı harb nizamında mevki tutan düşman ordusu üç, dört misli fâikti. Bu vaziyet, o zayıf tevhid ketîbesi üzerinde fena tesirini gösterdi ve âyetteki, إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ *"Hani o rabbinize yalvardığınız zaman"* kavl-i şerifiyle haber verilen nusret niyaz ve temennileri başladı. Resûl-i Ekrem

6 Tâlût, İbrâhim aleyhi's-selâmın neslinden Şavul'dur. Bakara sûresinde kıssası vardır ve hulâsası şöyledir: Bir saka olan Tâlût bir ara merkebini yitirir, aramaya çıkar. O sırada Benî İsrâil, peygamberleri Şemuil'e Amâlika'nın taaddîsinden şikâyet ederek Amâlika'nın Câlût'una karşı harp edebilecek kabiliyette bir kahramanın kendilerine melik nasbedilmesini rica ederler. Şemuil peygambere Tâlût vahyolunur. Tâlût merkebini ararken Şemuil'e rastgelir. O da, "Ey Tâlût! Benî İsrâil'e melik oldun!" der. Benî İsrâil'e de bu tayini bildirir. Tâlût'un başına seksen bin Benî İsrâil mücahidi toplanır. Fakat Şemuil peygamber bunların dönekliğini bildiği için Tâlût'a bunları şöyle bir imtihan etmesini söyler: "Kim ki şu Erdün nehrinin suyundan içerse o benim dinimden değildir. Her kim de içmezse bendendir!" der. Hepsi içer yalnız Dâvûd peygamberin de içlerinde bulunduğu üç yüz on küsur kişi içmez ki, Bedir mücahidleri sayısına müsavidir. Tâlût ile Câlût arasında Havran'da harp olur. Dâvûd Câlût'u öldürür. Bir müddet sonra Şemuil de ölür. Tâlût kırk sene adalet ve basîretle hükümran olur.

efendimiz de askerini saff-ı harb nizamına koyduktan sonra küçük ve toparlak çadırı[7] içine Ebû Bekir ile beraber çekilerek, "*Yâ rab! İşte Kureyş kibir ve gurur ile geldi. Sana meydan okuyor, peygamberini de yalanlıyor!*" deyip sonra ellerini kaldırarak, "*Yâ rab! Peygamberlere nusret ahdini*[8] *bana da hususi olarak zafer vaadini*[9] *yerine getirmeni senden isterim! Allahım! Eğer sen şu bir avuç müslümanın helâkini diliyorsan, sonra sana ibadet eden bulunmayacaktır*" diye nusret ve inayet dilemiş ve bu dua ve niyazını arkasından ridâsı düşünceye kadar ellerini kaldırarak tekrarlamıştır. Nihayet Ebû Bekir Resûlullah'ın elini tutarak, "Bu kadar dilek yetişir yâ Resûlellah! Allah sana vaad ettiği zaferi yakında verecektir" dedi.[10] Bu sırada Resûlullah bir zırh içinde idi. Bu niyazdan sonra şu meâldeki iki âyet-i kerîme nâzil oldu ve Resûlullah çadırdan çıkarken onu okuyarak çıktı ve doğru harp sahasına gitti.

"(Bedir'deki) *bu topluluk yakında muhakkak hezimete uğrayacak ve onlar* (Kureyş) *arkalarına dönüp gidecekler. Belki* (bu gidişin müntehası) *azaplarının vaad olunduğu saattir ki, o saat*(in azabı) *daha büyük bir belâdır ve daha acıdır."*[11]

Resûlullah'ın pek ziyade bir heyecan içinde ettikleri duayı bildiren yukarıdaki hadisi, Buhârî bu babında İbn Abbas'tan rivayet ettiği "Fezâil-i Cihâd" bahsinde de rivayet etmiştir. Eserimizde 1228 numara ile tercümesi geçti. Buradaki tercümemiz de oradan alındı. Ona ve izahına da bakınız!

Enfâl sûresinde bildirildiği üzere bu sırada Cenâb-ı Hak tarafından meleklere, "*Haydi gidiniz! Benim nusretim sizinle beraberdir. Müminleri saflarında tutunuz, sebat ettiriniz! Ben şimdi kâfirlerin gönüllerine dehşet ve haşyet salıvereceğim. Siz hemen onların boyunlarının üstüne vurunuz!* (Vücutlarının) *bütün* (ek yerlerini,) *parmaklarını vurup kırınız!*" buyurdu.[12]

Peygamber efendimize de, "*Habîbim endişelenme! Şimdi size birbiri ardınca bin melek imdat gönderiyorum*"[13] diye vahyolundu ve "*Aman Allahım, imdat ve inayet!*" diye yalvardıkça da üç bin, beş bin melekle imdat olundu.[14] Bu suretle derece derece imdat edilmekle vahiy tevâlî ediyor ve gönüllerde daha ziyade itimat ve inbisât hâsıl oluyordu.

---

7 Siyer ve tarih kitaplarında Peygamber efendimizin Bedir'de Sa'd b. Ubâde tarafından kurulan bir çardakta oturduğu, Sa'd'ın da yanında ensardan bir müfreze ile yalın kılıç nöbet beklediği rivayet olunduğu halde Buhârî'de, küçük ve toparlak bir çadır içinde dua ve niyaz buyurduğu rivayet olunuyor. Bu küçük çadır niyaz ve ibadete mahsus olacaktır, Allahu a'lem.

8 Cenâb-ı Hakk'ın bütün peygamberlere nusret ahdi, Sâffât sûresinin şu meâldeki 171-173. âyetlerinde bildirilmiştir: *"Muhakkak peygamber olarak gönderilen kullarımız hakkında ezelde şu vaadimiz sebketmiştir: Onlar, evet muhakkak o peygamberler, elbette muzaffer olacaklar, yine şüphesiz bizim askerlerimiz galip geleceklerdir."*

9 Bu da Resûl-i Ekrem efendimize iki tâifeden (Kureyş ordusu ve kervanı) birisinin verilmesi suretindeki va'd-i ilâhîdir.

10 {B2915 Buhârî, Cihâd, 89; İbn Kayyim, *Zâdü'l-meâd*, III, 157.}

11 سَيُهْزَمُ الْجَمْعُ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ. بَلِ السَّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ وَالسَّاعَةُ أَدْهَى وَأَمَرُّ. [el-Kamer, 54/45-46]

12 el-Enfâl, 8/12.

13 el-Enfâl, 8/9.

14 Âl-i İmrân, 3 /124-125.

1564

عَنْ رِفَاعَةَ بْنِ رَافِعٍ الزُّرَقِيِّ وَكَانَ مِمَّنْ شَهِدَ بَدْرًا قَالَ جَاءَ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ مَا تَعُدُّونَ أَهْلَ بَدْرٍ فِيكُمْ قَالَ مِنْ أَفْضَلِ الْمُسْلِمِينَ أَوْ كَلِمَةً نَحْوَهَا قَالَ وَكَذٰلِكَ مَنْ شَهِدَ بَدْرًا مِنَ الْمَلَائِكَةِ.

Tercümesi

Zürakī Rifâa b. Râfi' radıyallahu anh –ki ensardan ve Bedir'de hazır bulunan mücahidlerden idi– der ki: Bedir Harbi sırasında bir ara Cibrîl aleyhi's-selâm Nebî sallallahu aleyhi ve selleme geldi de, "Yâ Resûlellah! İçinizdeki Bedir kahramanlarını ne mertebe sayarsınız?" diye sordu. Resûlullah, "Müslümanların en faziletli simaları sayarız!" buyurdu. Yahut buna benzer bir söz söyledi. Cibrîl, "Biz de meleklerden Bedir'de hazır bulunanları böylece meleklerin hayırlısı addederiz!" dedi. {B3992 Buhârî, Megāzî, 11.}

1565

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ يَوْمَ بَدْرٍ هٰذَا جِبْرِيلُ آخِذٌ بِرَأْسِ فَرَسِهِ عَلَيْهِ أَدَاةُ الْحَرْبِ.

Tercümesi

İbn Abbas radıyallahu anhümâdan rivayete göre Nebî sallallahu aleyhi ve sellem Bedir günü, "(Ey Ebû Bekir!) İşte şu Cibrîl'dir. (Allah tarafından sana yardımcı geldi). Atının başını (ve gemini) tutmuş, harp silâhı (ve zırhı) üzerinde (hücuma müheyyâ bir halde!)" buyurmuştur. {B3995 Buhârî, Megāzî, 11.}

İzahı

Yukarıdaki âyetlerin ve hadislerin haber verdiği üzere meleklerin bu harp yardımları, harbe bizzat iştirak etmek suretiyle fiilî bir yardımdır. Âyette, *"Müşriklerin boyunlarının köklerine vurunuz, vücutlarını parçalayınız!"*[15] suretindeki ilâhî hitap çok sarihtir. Yukarıdaki hadisler de bunu teyit eder mahiyettedir. Bunların emsali pek çok sahih rivayet vardır. مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُسَوِّمِينَ *"simalarıyla bilinen melekler"* buyurulduğu veçhile Bedir'de bulunan her sahâbî bunları görmüştür. Hatta ashâb-ı kirâmın görmesi şöyle dursun Kureyş müşrikle-

15 el-Enfâl, 8/12.

rinin de İslâm askerini birkaç misli gördükleri وَأُخْرَى كَافِرَةٌ يَرَوْنَهُمْ مِثْلَيْهِمْ رَأْيَ الْعَيْنِ[16] kavl-i şerifiyle hikâye buyurulmuştur ki, bu görülen ziyade muavenet için gelen meleklerdi. Her harpte İslâm ordusu bu nevi ilâhî nusret ve muavenete mazhar olmuşsa da İbn İshak'ın İbn Abbas'tan rivayetine göre meleklerin fiilen harbe iştiraki Bedir Harbi'nin hususiyetindendir.

İlk Mübâreze. Muharebe, münferit mübâreze halinde başlamış ve Kureyş ordusunun başkumandanı Utbe b. Rebîa kardeşi Şeybe ile oğlu Velîd'i yanına alarak meydana atılmış ve Hâşimoğulları'ndan mübâriz istemiştir. Bunlara Ali, Hamza, Ubeyde b. Hâris karşı çıkmıştır. Ali, Velîd'i; Hamza Şeybe'yi tepelemiş fakat Ubeyde ile Utbe birbirlerini yaralamışlardır. Ali ile Hamza yetişip Utbe'yi de öldürmüşlerdir. Buhârî'nin bu babdaki rivayetine göre Abdullah b. Mes'ûd der ki: Resûlullah Kâbe'ye doğru yönelerek Kureyş'ten dört kişi hakkında dua etmişti: Şeybe b. Rebîa, Utbe b. Rebîa, Velîd b. Utbe, Ebû Cehil b. Hişâm. Abdullah b. Mes'ûd der ki: Allah adına yemin ederim ki ben bunların maktüller arasında –harp başlamadan önce peygamberin bunların katlolunacaklarını gösterdiği yerlerde– vurulup yattıklarını gördüm. O gün hava sıcak olduğundan güneş bunların şekillerini değiştirmişti.[17]

Buhârî'nin yine bu babdaki rivayetine göre Ebû Zer el-Gıfârî der ki: Kati olarak and içerim ki, هَذَانِ خَصْمَانِ اخْتَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ âyeti, Bedir günü cenkleşen altı kişi hakkında nâzil olmuştur. Bunlar Hamza, Ali, Ubeyde b. Hâris ile Utbe b. Rebîa, Şeybe b. Rebîa, Velîd b. Utbe'dir.

Hac sûresinin 19. âyeti olan bu kavl-i şerifin tamamının meâli şöyledir: *"Şu iki zümre* (müslim, kâfir) *iki hasımdır ki, kendi rableri hakkında davaya durmuşlardır. O küfreden zümre için ateşten elbiseler biçilmiştir. Başlarının üstünden kaynar su dökülecektir."*

Buhârî'nin yine bu babında bir rivayetine göre Hazret-i Ali de, "Kıyamet gününde ben, Allah'ın divanında müşriklerle muhakeme olmak üzere duruşmak için ilk diz çöken kişi olacağım"[18] demiştir. Bu hadisin râvisi Kays b. Ubâde, هَذَانِ خَصْمَانِ اخْتَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ âyeti ilk İslâm harbinin ilk mübârizleri hakkında nâzil olmuştur diyor.

Bunlardan başka Buhârî'nin bu babında birkaç rivayeti daha vardır ki, rivayette çok imsak eden müellifimiz ilk İslâm harbinin ilk mübârezesine ehemmiyet vermiş bulunuyor. Buhârî, Ebû Cehil'in katli hakkında da şu hadisi rivayet ediyor:

---

16 Âl-i İmrân, 3/13.

17 {B3960 Buhârî, Megāzî, 7.}

18 عن علي بن أبي طالب رضي الله عنه أنه قال: أنا أول من يجثو بين يدي الرحمن للخصومة يوم القيامة [رواه البخاري]

1566

عَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم مَنْ يَنْظُرُ مَا صَنَعَ أَبُو جَهْلٍ فَانْطَلَقَ ابْنُ مَسْعُودٍ فَوَجَدَهُ قَدْ ضَرَبَهُ ابْنَا عَفْرَاءَ حَتَّى بَرَدَ قَالَ أَأَنْتَ أَبُو جَهْلٍ قَالَ فَأَخَذَ بِلِحْيَتِهِ قَالَ وَهَلْ فَوْقَ رَجُلٍ قَتَلْتُمُوهُ أَوْ رَجُلٍ قَتَلَهُ قَوْمُهُ.

Tercümesi

Enes b. Mâlik radıyallahu anhtan gelen rivayete göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, "Acabâ Ebû Cehil ne iş gördü, ne oldu? Kim bakıp anlar?" buyurdu. İbn Mes'ûd, "Ben bakar, anlarım diyerek" gitti ve Ebû Cehil'i Afrâ (kadı)nın iki oğlu (Muâz ile Muavviz) tarafından vurularak, son nefesinde ölüm halinde buldu. İbn Mes'ûd, "Â, sen misin Ebû Cehil? (vuruldun mu?)" dedi. Râvi der ki: Sonra da İbn Mes'ûd, Ebû Cehil'in sakalından yakalayıp (çekti). Ebû Cehil, "Sizin öldürdüğünüz kişinin fevkinde bir kimse var mıdır? Yahut kendi kavminin öldürdüğü kişinin fevkinde bir kimse var mıdır?" dedi. {B3962 Buhârî, Megāzî, 8.}

İzahı

İbn İshak'ın ve Hâkim'in Abdullah b. Abbas'tan rivayetlerinde şu ziyadeler vardır: İbn Mes'ûd der ki: Ben vardığımda Ebû Cehil'i son nefesinde buldum ve ayağımı boynuna dayayarak, "Ey Allah düşmanı! Allah seni hor ve zelil kılsın!" dedim. Ebû Cehil, "Neye beni horluyorsun, sizin öldürdüğünüz kişi hakir olur mu?" dedi. Diğer bir rivayete göre de İbn Mes'ûd, "Sonra Ebû Cehil'in başını koparıp Resûlullah'ın huzuruna getirdim" demiştir.

Ebû Cehil, müslümanların en azgın düşmanı ve bu husumetkâr hareketlerin başlıca müsebbibi olduğundan, bunun katli keyfiyeti hakkındaki rivayetler de pek çoktur. Buhârî'nin yalnız bu babında birbirini teyit eder mahiyette beş, altı rivayeti vardır. Yalnız râviler arasında bir noktada ihtilâf vardır: Ebû Cehil, Afrâ adlı kadının çocukları tarafından yediği kılıç darbeleriyle öldü de İbn Mes'ûd öyle mi vardı ve ölü olarak mı kafasını kopardı? Yoksa vardığında diri idi de İbn Mes'ûd'un elinde mi öldü? Buhârî'nin bu babında rivayetleri bu ikinci şıkkı teyit eder mahiyettedir ve çoğu doğrudan İbn Mes'ûd'un kendisine îsâl edilmektedir. Yalnız daha önce 1298 numara ile geçen Abdurrahman b. Avf hadisinde فضرباه حتى قتلاه "Afrâ'nın iki oğlu Ebû Cehil'i kılıç darbesine tuttular, nihayet öldürdüler" deniliyor (bu hadise ve izahına bakınız).

Hadisteki İbn Mes'ûd'un, "Âaa, sen misin Ebû Cehil?" gibi sözleri, sakalından tutup çekmesi, kavlen ve fiilen intikam almak gayesiyledir. Çünkü Ebû Cehil Mekke'de İbn Mes'ûd'a çok ezâ ve cefa etmişti. Ebû Cehil'in, "Sizin öldürdüğünüz yahut kavminin öldür-

düğü kişinin fevkinde kimse var mıdır?" sözleriyle de bu yolda ölüm, ne benim için küçüklüktür, ne de sizin için bir şereftir demek istemiştir.

Artık harp tamamıyla kızışmıştı. Tafsilâtı birçok menkıbe halinde naklolunan Bedir Meydan Muharebesi'nde müellif Buhârî'nin de naklettiği veçhile müşriklerden yetmişi kılıç, hançer gibi harp aleti darbeleriyle yere serilmiş, yetmişi de esir alınmıştır. Buna mukabil İslâm ordusunda harp meydanında yaralanıp da bilâhare şehid olanlar da dahil olmak üzere on dört şehidden ibaretti: Altısı muhacirînden, sekizi ensardan. Düşman ordusunun rüesâsının katli ve efradın nisbetsiz bir surette telefât vermesi üzerine bir panik başlamış "*Onlar muhakkak arkalarına dönüp kaçacaklar*" (وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ) âyetinin[19] sırrı zuhur etmiş, kaçanlar Mekke'yi boylamış, kaçamayanlar esir düşmüştür. Düşman maktullerinin yirmi dördü Kureyş eşrafından olduğunu ve haklarında nasıl muamele edildiğini Ebû Talha şu hadisinde bildiriyor:

1567

عَنْ أَبِي طَلْحَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ نَبِيَّ اللهِ ﷺ أَمَرَ يَوْمَ بَدْرٍ بِأَرْبَعَةٍ وَعِشْرِينَ رَجُلًا مِنْ صَنَادِيدِ قُرَيْشٍ فَقُذِفُوا فِي طَوِيٍّ مِنْ أَطْوَاءِ بَدْرٍ خَبِيثٍ مُخْبِثٍ وَكَانَ إِذَا ظَهَرَ عَلَى قَوْمٍ أَقَامَ بِالْعَرْصَةِ ثَلَاثَ لَيَالٍ فَلَمَّا كَانَ بِبَدْرٍ الْيَوْمَ الثَّالِثَ أَمَرَ بِرَاحِلَتِهِ فَشُدَّ عَلَيْهَا رَحْلُهَا ثُمَّ مَشَى وَتَبِعَهُ أَصْحَابُهُ وَقَالُوا مَا نُرَى يَنْطَلِقُ إِلَّا لِبَعْضِ حَاجَتِهِ حَتَّى قَامَ عَلَى شَفَةِ الرَّكِيِّ فَجَعَلَ يُنَادِيهِمْ بِأَسْمَائِهِمْ وَأَسْمَاءِ آبَائِهِمْ يَا فُلَانُ بْنَ فُلَانٍ وَيَا فُلَانُ بْنَ فُلَانٍ أَيَسُرُّكُمْ أَنَّكُمْ أَطَعْتُمُ اللهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّا قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدَنَا رَبُّنَا حَقًّا فَهَلْ وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا قَالَ فَقَالَ عُمَرُ يَا رَسُولَ اللهِ مَا تُكَلِّمُ مِنْ أَجْسَادٍ لَا أَرْوَاحَ لَهَا فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ مَا أَنْتُمْ بِأَسْمَعَ لِمَا أَقُولُ مِنْهُمْ.

Tercümesi

Ebû Talha radıyallahu anhtan gelen rivayete göre şöyle demiştir: Bedir günü (harp sonunda) Nebî sallallahu aleyhi ve sellem Kureyş eşrafından yirmi dört kişinin cesetlerinin bir araya kaldırılmasını emretti de bunlar Bedir kuyularından pis bir kuyuya atıldılar. Bu suretle pis kuyu yeni pislikleri ihtiva ediyordu. Bir de Resûlullah, düşman bir kavme galip olunca onun açık bir sahasında üç gün kalmak âdeti idi. Bedir Harbi'nin üçüncü günü olunca da Resûlullah

19 {el-Kamer, 54/45.}

devesinin getirilmesini emretti. Yol ağırlığı deveye yüklenip bağlandı. Sonra Resûlullah yürüdü. Ashabı da kendisinin peşi sıra yürüdü ve birbirlerine, "Herhalde Resûlullah bazı hâcet için gidiyor sanırız" dediler. Nihayet Peygamber efendimiz maktullerin atıldığı kuyunun bir tarafında durdu ve maktullerin kendi adlarıyla, babalarının adlarıyla çağırmaya başladı da, "Yâ filân İbn filân, yâ filân İbn filân![20] Siz Allah'a ve Resûlullah'a itaat etmiş olsaydınız itaatiniz sizi sevindirir miydi? (Şüphesiz sevindirirdi). Ey maktuller! Biz, rabbimizin bize vaad ettiği nusret ve zaferi muhakkak surette gerçek bulduk. Siz de (bâtıl) rabbinizin vaad ettiği (mevhum) nusret ve zaferi gerçek buldunuz mu?" buyurdu. Râvi Ebû Talha der ki: Bunun üzerine Ömer, "Yâ Resûlellah! Kendilerinde hayat eseri bulunmayan şu cesetlere ne söylersin?" dedi. Bunun üzerine Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, "Muhammed'in hayatı yed-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki, benim söylediğim sözleri siz, onlardan daha iyi işitir değilsiniz!" buyurdu.[21] {B3976 Buhârî, Megāzî, 8.}

İZAHI

Resûlullah'ın bu veciz hitâbesi eşi görülmemiş ilâhî bir intikam idi. Bundan sonra Peygamberimiz mansur, muzaffer ve göz aydın olarak Medine'ye yollandılar. İçlerinde birçok Kureyş eşrafıyla Resûlullah'ın amcası Abbas'ın da bulunduğu esirleri ve ganimet mallarını da beraber getirdiler. Safrâ mevkiinde ganimet malları taksim edildi. Nadr b. Hâris öldürüldü. Irk mevkiinde de Ukbe b. Ebû Muayt'ın boynu vuruldu. Esirler Medine'de taksim ve iyi bakılmaları sahiplerine tembih olundu. Zafer müjdecisi olarak Zeyd b. Hârise Medine'ye, Abdullah b. Revâha da Avâlî denilen Medine köylerine gönderilmişti. Beklenilmeyen bu zafer haberi üzerine Medine meserret dalgaları içinde çalkalandı. Yahudiler, münafıklar sindi. Şevval ibtidâsında Medine'ye muvâsalât ile Resûlullah Bedir Harbi'nden fâriğ olmuşlardır. İmam Buhârî, Bedir Gazâsı babının sonunda Bedir gazilerinin bir listesini bildirdiğinden Bedir hadislerinin tercümesi hitamında o listeyi aynen nakledeceğiz.

20 İbn İshak ve Ahmed b. Hanbel gibi rivayet âlimlerinin Enes b. Mâlik'ten rivayetlerine göre Peygamber efendimiz, *"Yâ Utbe b. Rebîa! Yâ Şeybe b. Rebîa! Yâ Ümeyye b. Halef! Yâ Ebû Cehil b. Hişâm!"* diye seslenmiştir. {HM12043 İbn Hanbel, III, 105.}

21 Buhârî bu hadisin sonunda tâbiî imamlarından Katâde'nin şu sözlerini rivayet ediyor: "Allah, Bedir Kuyusu'ndaki cesetlere Peygamber'in hitâbesini işittirecek derecede hayat verir. Bu suretle azgın Kureyş müşrikleri ayıplanmış, küçültülmüş, azap edilmiş ve kaçırdıkları fırsatlara hasret ve yaptıkları mezâlime nedâmet ettirilmiş olur." (قال قتادة: أحياهم الله حتى أسمعهم قوله توبيخا وتصغيرا ونقمة وحسرة وندما. [رواه البخاري]) Katâde'nin bu ictihadı Abdullah b. Ömer'in mezhebidir ve işitmek hakikat mânasına mahmûldür. Hazret-i Âişe ise ilim ile te'vil etmiştir. Buhârî'nin rivayetine göre Âişe Resûlullah'ın, "*Sözlerimi sizden iyi işitirler*" sözünü, "Sözlerimin hak olduğunu şimdi pek iyi anlarlar" diye tefsir etmiştir. Fakat bilmek kabiliyetini kabul etmek, işitmek hassasiyetini kabule mani olmadığı mütalaasıyla Beyhakī ve emsali âlimler İbn Ömer'in ictihadını tercih etmişlerdir.

1568

عَنِ الزُّبَيْرِ رضي الله عنه قَالَ لَقِيتُ يَوْمَ بَدْرٍ عُبَيْدَةَ بْنَ سَعِيدِ بْنِ الْعَاصِ وَهُوَ مُدَجَّجٌ لَا يُرَى مِنْهُ إِلَّا عَيْنَاهُ وَهُوَ يُكْنَى أَبُو ذَاتِ الْكَرِشِ فَقَالَ أَنَا أَبُو ذَاتِ الْكَرِشِ فَحَمَلْتُ عَلَيْهِ بِالْعَنَزَةِ فَطَعَنْتُهُ فِي عَيْنِهِ فَمَاتَ قَالَ لَقَدْ وَضَعْتُ رِجْلِي عَلَيْهِ ثُمَّ تَمَطَّأْتُ فَكَانَ الْجَهْدَ أَنْ نَزَعْتُهَا وَقَدِ انْثَنَى طَرَفَاهَا فَسَأَلَهُ إِيَّاهَا رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم فَأَعْطَاهُ إِيَّاهَا فَلَمَّا قُبِضَ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم أَخَذَهَا ثُمَّ طَلَبَهَا أَبُو بَكْرٍ فَأَعْطَاهُ إِيَّاهَا فَلَمَّا قُبِضَ أَبُو بَكْرٍ سَأَلَهَا إِيَّاهُ عُمَرُ فَأَعْطَاهُ إِيَّاهَا فَلَمَّا قُبِضَ عُمَرُ أَخَذَهَا ثُمَّ طَلَبَهَا عُثْمَانُ مِنْهُ فَأَعْطَاهُ إِيَّاهَا فَلَمَّا قُتِلَ عُثْمَانُ وَقَعَتْ عِنْدَ آلِ عَلِيٍّ فَطَلَبَهَا عَبْدُ اللهِ بْنُ الزُّبَيْرِ فَكَانَتْ عِنْدَهُ حَتَّى قُتِلَ.

TERCÜMESİ

Zübeyr radıyallahu anhtan şöyle dediği rivayet olunmuştur: Bedir günü ben, Ubeyde b. Saîd b. Âs'a kavuştum. O baştan ayağa kadar zırhlanmış ve silâhlanmıştı. Onun yalnız iki gözü görünüyordu. Ona Ebû Zâti'l-Keriş denilirdi. Bana, "Ben Zâtü'l-Kerişim!" diye meydan okudu. Ben de hemen ona harbemi saldırdım ve gözüne vurup yerleştirdim. Ubeyd hemen öldü. Zübeyr der ki: Ayağımı onun üstüne koydum. Sonra harbemi olanca kuvvetimle çekip çıkardım. Fakat harbemin iki tarafı eğrilmişti. (Zübeyr'in oğlu Urve'nin rivayetine göre bu harbe kıymetli bir harp hâtırası olduğu için) onu Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Zübeyr'den (âriyet) istemiş, Zübeyr de vermişti. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem vefat ettiğinde Zübeyr geri aldı. Sonra Ebû Bekir istedi, ona da verdi. Ebû Bekir'in vefatı üzerine de isteyip almıştı. Bu defa, Ömer istemiş. Ona da vermiş ve vefatında almıştı. Sonra Osman istemiş, ona da verip şehâdeti üzerine Hazret-i Ali'ye, sonra da Ali evlâdına geçmiştir. Ali evlâdından da Zübeyr'in oğlu Abdullah isteyip almış ve Abdullah b. Zübeyr katloluncaya kadar onun yanında bulunmuştur. {B3998 Buhârî, Megāzî, 12.}

1569

عَنِ الرُّبَيِّعِ بِنْتِ مُعَوِّذٍ رضي الله عنها قَالَتْ دَخَلَ عَلَيَّ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم غَدَاةَ بُنِيَ عَلَيَّ وَجُوَيْرِيَاتٌ يَضْرِبْنَ بِالدُّفِّ يَنْدُبْنَ مَنْ قُتِلَ مِنْ آبَائِهِنَّ يَوْمَ بَدْرٍ حَتَّى قَالَتْ جَارِيَةٌ وَفِينَا نَبِيٌّ يَعْلَمُ مَا فِي غَدٍ فَقَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم لَا تَقُولِي هٰكَذَا وَقُولِي مَا كُنْتِ تَقُولِينَ.

Tercümesi

Muavviz kızı Rübeyyi' radıyallahu anhâdan rivayete göre şöyle demiştir. Ben gelin olduğumun kuşluk vaktinde Nebî sallallahu aleyhi ve sellem evlenme törenime gelmişti. O sırada birtakım kızcağızlar def çalarak babalarımızdan Bedir Gazâsı'nda şehid olanların menkıbelerini yâdediyorlardı.[22] Nihayet bu kızlardan biri, "İçimizde bir peygamber vardır ki, o yarın ne olacağını bilir!" dedi. Bunun üzerine Nebî sallallahu aleyhi ve sellem câriyeye, "Kızım öyle söyleme, evvelce söylemiş olduklarını inşâd eyle!" buyurdu.[23] {B4001 Buhârî, Megāzî, 12.}

1570

عَنْ أَبِي طَلْحَةَ ﷺ وَكَانَ قَدْ شَهِدَ بَدْرًا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ أَنَّهُ قَالَ لَا تَدْخُلُ الْمَلَائِكَةُ بَيْتًا فِيهِ كَلْبٌ وَلَا صُورَةٌ.

Tercümesi

Ebû Talha radıyallahu anhtan –ki o, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ile Bedir'de hazır bulunmuştu– rivayete göre Resûlullah, "İçinde kelp ve (canlı hayvan) sureti bulunan eve (rahmet) melekler(i) girmez!" buyurmuştur.[24] {B4002 Buhârî, Megāzî, 12.}

1571

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ ﷺ قَالَ تَأَيَّمَتْ حَفْصَةُ بِنْتُ عُمَرَ مِنْ خُنَيْسِ بْنِ حُذَافَةَ السَّهْمِيِّ وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ قَدْ شَهِدَ بَدْرًا تُوُفِّيَ بِالْمَدِينَةِ قَالَ عُمَرُ فَلَقِيتُ عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ فَعَرَضْتُ عَلَيْهِ حَفْصَةَ فَقُلْتُ إِنْ شِئْتَ أَنْكَحْتُكَ حَفْصَةَ بِنْتَ عُمَرَ قَالَ سَأَنْظُرُ فِي أَمْرِي فَلَبِثْتُ لَيَالِيَ فَقَالَ قَدْ بَدَا لِي أَنْ لَا أَتَزَوَّجَ يَوْمِي هٰذَا قَالَ عُمَرُ فَلَقِيتُ أَبَا بَكْرٍ فَقُلْتُ إِنْ شِئْتَ

22 Hadisin râvisi Rübeyyi'in babası Muavviz ile kardeşi Muâz da Bedir şehidlerindendi. Afrâ kadının oğulları olan bu iki kardeş Ebû Cehil'i kılınç darbesiyle yere serdikten sonra bunlar da Ebû Cehil'in oğlu İkrime tarafından şehid edilmişlerdi.

23 Gaybe ve istikbale ait vâkıayı bilmek yalnız Allah'a mahsus olduğu için Resûlullah kendisine nisbet edilmesini menetmiştir.

24 Kelp kullanmak hangi meslek sahipleri hakkında câiz olduğuna dair tahkikatımız için 1046, 1047, 1048 numaralı hadislere ve izahlarına bakınız! Resim ve suret hakkında da eserimizdeki 980 numaralı Hazret-i Âişe hadisine ve izahına bakınız! 1019 numaralı İbn Abbas hadisini ve izahını da okuyunuz!

أَنْكَحْتُكَ حَفْصَةَ بِنْتَ عُمَرَ فَصَمَتَ أَبُو بَكْرٍ فَلَمْ يَرْجِعْ إِلَيَّ شَيْئًا فَكُنْتُ عَلَيْهِ أَوْجَدَ مِنِّي عَلَى عُثْمَانَ فَلَبِثْتُ لَيَالِيَ ثُمَّ خَطَبَهَا النَّبِيُّ ﷺ فَأَنْكَحْتُهَا إِيَّاهُ فَلَقِيَنِي أَبُو بَكْرٍ فَقَالَ لَعَلَّكَ وَجَدْتَ عَلَيَّ حِينَ عَرَضْتَ عَلَيَّ حَفْصَةَ فَلَمْ أَرْجِعْ إِلَيْكَ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ فَإِنَّهُ لَمْ يَمْنَعْنِي أَنْ أَرْجِعَ إِلَيْكَ فِيمَا عَرَضْتَ إِلَّا أَنِّي قَدْ عَلِمْتُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَدْ ذَكَرَهَا فَلَمْ أَكُنْ لِأُفْشِيَ سِرَّ رَسُولِ اللهِ ﷺ وَلَوْ تَرَكَهَا لَقَبِلْتُهَا.

Tercümesi

Abdullah b. Ömer radıyallahu anhümâdan rivayete göre şöyle demiştir: Ömer'in kızı (hemşirem) Hafsa, Sehmli Huzâfe'nin oğlu Huneys'ten dul kalmıştı. Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin ashabından olan Huneys, Bedir Muharebesi'nde hazır bulunmuş (ve oradan yaralı gelerek) Medine'de ölmüştü. (Babam) Ömer demişti ki: Osman b. Affân'a kavuştum, ona Hafsa'yı (almasını) teklif ettim ve, "Ey Osman! İstersen Ömer'in kızı Hafsa'yı sana nikâh edeyim?" dedim. O da, "Bu işi bir düşüneyim" dedi. Birkaç gün bekledim. Sonra kavuştuğumda, "Şu günümde evlenmek doğru olmadığını anladım!" dedi. Sonra Ebû Bekir'e kavuştum. Ona da, "İstersen Ömer'in kızı Hafsa'yı sana nikâh edeyim!" dedim. Sonra Ebû Bekir sustu ve bana bir cevap vermedi. Ben de Osman'a kızmaktan ziyade Ebû Bekir'e sinirlendim (Osman bir cevap olsun vermiş ve özür dilemişti). Birkaç gün daha eğlendim. Sonra Hafsa'yı Nebî sallallahu aleyhi ve sellem istedi. Ben de Resûlullah'a nikâh ettim. Bu ara Ebû Bekir bana kavuştu da şöyle özür diledi, "Ey Ömer! Hani sen, Hafsa'yı bana teklif edip de sana bir cevap veremediğim zaman bana darılmıştın sanırım! Öyle mi?" diye sordu. Ben de, "Evet, doğrudur!" dedim. Bunun üzerine Ebû Bekir, "Senin teklifine cevap vermekten beni bir şey menedemezdi. Ancak şu var ki ben, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin Hafsa'yı almak istediğini bana söylediğini iyi biliyordum da Resûlullah'ın sırrını duyurmak istemiyordum. Şayet Resûlullah, Hafsa hakkındaki düşüncesini bıraksaydı onu muhakkak ben kabul ederdim." {B4005 Buhârî, Megâzî, 12.}

1572

عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الْبَدْرِيِّ رضي الله عنه قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ الْآيَتَانِ مِنْ آخِرِ سُورَةِ الْبَقَرَةِ مَنْ قَرَأَهُمَا فِي لَيْلَةٍ كَفَتَاهُ.

Tercümesi

Bedir gazisi Ebû Mes'ûd (Ukbe) radıyallahu anhtan Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin, "Bakara sûresinin sonundan iki âyet (var)dır ki onları her kim bir gecede okursa (o gece düşmandan eminlik ve Allah'a kulluk için) bu âyetler ona yetişir!" buyurduğu rivayet olunmuştur. {B4008 Buhârî, Megāzî, 12.}

İzahı

Bu iki âyetin meâlleri şöyledir: *"O Peygamber* (Muhammed) *rabbinden kendisine indirilen Kur'an'*(ın Allah'tan geldiğin)*e inandı. Müminler de* (inandılar)*. Peygamber ile ümmetinin hepsi Allah'a, O'nun meleklerine, O'nun kitaplarına ve O'nun peygamberlerine, 'Biz, Allah'ın peygamberlerinden hiçbirinin arasını ayırt etmeyiz!' diye inandı*(lar) *ve, "Rabbimiz* (buyrukların)*ı dinledik ve onları tuttuk, şimdi bizi yarlığamanı dileriz. Çünkü en sonu sana varılacaktır!" dediler. Allah hiçbir cana zorlu iş buyurmaz. Ancak gücü yeteni buyurur. Her canın kazandığı hayır kendi faydasına, kazandığı şer de kendi zararınadır. Rabbimiz! Unutur yahut yanılır* (da kusur eder)*sek bizi suçumuzla azaplandırma! Rabbimiz! Bizden önceki şu ümmetlere yüklediğin gibi bizim üstümüze de ağır yük yükleme! Rabbimiz! Bize gücümüz yetmeyen şeyler de yükleme! Bizden günahları sil, kusurlarımızı ört, bastır, bize merhamet buyur! Rabbimiz! Sen bizim sahibimizsin! Kâfirler güruhuna karşı da bize yardım eyle!"*[25]

Bakara sûresinin bu iki âyeti iman ve itikadı zaruri olan en büyük umdeleri ihtiva etmektedir. Bununla beraber لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا kavliyle başlayıp sûrenin sonuna kadar devam eden yedi de dua kelimeleri vardır. Müslim'in bir rivayetine göre Bakara sûresi nâzil olup da Resûlullah tarafından okunduğu zaman, her dua kelimesi okundukça Allah Teâlâ tarafından, "*Duanı kabul ettim!*" buyurulmuştur.[26] Mevzubahis olan hadisi, Buhârî gibi Müslim de, sünen-i erbaa sahipleri de rivayet etmişlerdir. Ebû Zer el-Gıfârî'den rivayeti gelen bir hadiste de bu iki âyetin öğrenilmesi ve kadınlara, çocuklara öğretilmesi emrolunmuş, bunların hem Kur'an, hem dua oldukları bildirilmiştir.[27] Hazret-i Ali de, "Aklı başında, İslâm nimetine ermiş hiçbir kimse, sanmam ki bu iki âyeti okumadan uyumuş olsun!" demiştir.

---

25 آمَنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ . لَا يُكَلِّفُ اللّٰهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَاعْفُ عَنَّا وَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا فَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ .
{el-Bakara, 2/285-286.}

26 {M329 Müslim, Îmân, 199.}

27 {Beyhakī, *Şuabü'l-îmân*, IV, 62, no: 2181.}

1573

عَنِ الْمِقْدَادِ بْنِ عَمْرٍو الْكِنْدِيِّ حَلِيفِ بَنِي زُهْرَةَ وَكَانَ مِمَّنْ شَهِدَ بَدْرًا قَالَ قُلْتُ لِرَسُولِ اللّٰهِ ﷺ أَرَأَيْتَ إِنْ لَقِيتُ رَجُلًا مِنَ الْكُفَّارِ فَاقْتَتَلْنَا فَضَرَبَ إِحْدَى يَدَيَّ بِالسَّيْفِ فَقَطَعَهَا ثُمَّ لَاذَ مِنِّي بِشَجَرَةٍ فَقَالَ أَسْلَمْتُ لِلّٰهِ آقْتُلُهُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ بَعْدَ أَنْ قَالَهَا فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ لَا تَقْتُلْهُ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ إِنَّهُ قَطَعَ إِحْدَى يَدَيَّ ثُمَّ قَالَ ذٰلِكَ بَعْدَ مَا قَطَعَهَا فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ لَا تَقْتُلْهُ فَإِنْ قَتَلْتَهُ فَإِنَّهُ بِمَنْزِلَتِكَ قَبْلَ أَنْ تَقْتُلَهُ وَإِنَّكَ بِمَنْزِلَتِهِ قَبْلَ أَنْ يَقُولَ كَلِمَتَهُ الَّتِي قَالَ.

TERCÜMESİ

Kindeli Mikdâd b. Amr'dan rivayete göre –ki, müşârün ileyh Mikdâd, Zühreoğulları'nın antlaşmış dostu idi ve Bedir'de hazır bulunan ashaptandı– şöyle demiştir: Ben bir kere Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme, "Yâ Resûlellah! Şöyle bir mesele hakkında ne buyurulur? Ben kâfirlerden bir kişi ile karşılaşıp vuruşsam da, o, benim iki elimden birisini kılıcıyla vurup koparsa, sonra benden kaçıp bir ağaca ilticâ etse de, "Ben Allah için müslüman oldum" لا إله إلا الله dese, ben onu tevhid kelimesini söyledikten sonra öldürebilir miyim?" dedim. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, "Hayır, onu öldürme!" buyurdu. Ben, "Yâ Resûlellah! O, benim iki elimden birini kesti, kopardı da tevhid kelimesini elimi kopardıktan sonra söyledi!" dedim. Bunun üzerine Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu, "Sakın onu öldürme! Eğer öldürürsen o, senin onu öldürmezden evvelki vaziyetindedir! (Çünkü müslüman olmuştur, kanı mâsumdur, taarruzdan mahfuzdur). Sen de, onun söylediği tevhid kelimesini söylemezden evvelki vaziyetindesin! (Çünkü kanın kısas ile mubah olmuştur)."[28] {B4019 Buhârî, Megāzî, 12.}

1574

عَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ فِي أُسَارَى بَدْرٍ لَوْ كَانَ الْمُطْعِمُ بْنُ عَدِيٍّ حَيًّا ثُمَّ كَلَّمَنِي فِي هٰؤُلَاءِ النَّتْنَى لَتَرَكْتُهُمْ لَهُ.

TERCÜMESİ

Cübeyr b. Mut'im radıyallahu anhtan rivayete göre Nebî sallallahu aleyhi ve sellem müşriklerin Bedir maktulleri hakkında şöyle buyurmuştur: Ey Cübeyr!

28 Peygamber efendimizin bu bedîî ve hukukî teşbihlerinde vech-i şebeh kanın mübah olmasıdır. Fakat mûcip sebep muhteliftir.

Eğer (baban) Mut'im b. Adî sağ olsaydı, sonra şu kokmuş cîfeler hakkında şefaat etseydi hiç şüphesiz ben bunları Mut'im'e (diri diri ve fidye-i necât almaksızın) bağışlardım. {B4024 Buhârî, Megāzî, 12.}

İZAHI

Resûlullah'ın bu kadar kanlı düşmanları bağışlamak derecesinde Mut'im b. Adî'ye teveccüh göstermesi, Mut'im'in Resûlullah üzerinde pek büyük hakk-ı minneti bulunmasındandır. Şöyle ki: Fâkihî'nin hüsnüne kanaat ettiği mürsel bir tarik ile rivayetine göre Peygamber efendimiz Tâif Seferi'nden meyus bir halde Mekke'ye dönüp geldiğinde Mut'im Peygamberimizi himayesine almış ve dört oğluna emredip silâhlandırarak bunların her birisini Kâbe'nin birer rüknüne dikerek Resûlullah üzerinde himayesi olduğunu Kureyş'e karşı ilân etmiştir. Bu haber Kureyş'e erişince Mut'im'e gelerek, "Sen, hakk-ı himâyesi muteber olup küçük görülmeyen bir kimsesin!" deyip himayeyi kabul etmişlerdi. Bundan evvel de Kureyş, Hâşimîler'i, Hâşimoğulları mahallesinde muhasara ettiklerinde mahsurlar hakkında bir sayfa yazmışlardı. Bu alçak sayfayı da Mut'im b. Adî paçavra gibi yırtıp atmıştı. İşte Mut'im'in bu şerefli eline hürmeten on dört senelik bir zulüm ve husumetin intikamı mahsulünü bile Resûl-i Ekrem efendimiz, bağışlarım! buyuruyor. Mut'im b. Adî, Bedir Harbi'nden önce Mekke'de doksan küsur yaşında ölmüştür.

Benî Nadîr'in Tehciri Vak'ası

[حَدِيثُ بَنِي ٱلنَّضِيرِ]

Bu bab, Benî Nadîr'(in tehciri) kıssasına (ve Benî Kurayza seferine) dair hadisleri muhtevidir.

Medine'de yahudiler üç kısım idi: Benî Nadîr, Benî Kurayza, Benî Kaynukā'. Bunlar kısmen Medine'nin dahilinde, kısmen haricinde ikamet ederlerdi. Medine'nin bütün sanat ve ticaretini, ekim ve dikim işlerini ellerine almışlardı (bk. 1052. hadisin izahı).

1575

عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﵄ قَالَ حَارَبَتِ النَّضِيرُ وَقُرَيْظَةُ فَأَجْلَى بَنِي النَّضِيرِ وَأَقَرَّ قُرَيْظَةَ وَمَنَّ عَلَيْهِمْ حَتَّى حَارَبَتْ قُرَيْظَةُ فَقَتَلَ رِجَالَهُمْ وَقَسَمَ نِسَاءَهُمْ وَأَوْلَادَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ إِلَّا بَعْضَهُمْ لَحِقُوا بِالنَّبِيِّ ﷺ فَآمَنَهُمْ وَأَسْلَمُوا وَأَجْلَى يَهُودَ الْمَدِينَةِ كُلَّهُمْ بَنِي قَيْنُقَاعَ وَهُمْ رَهْطُ عَبْدِ اللهِ بْنِ سَلَامٍ وَيَهُودَ بَنِي حَارِثَةَ وَكُلَّ يَهُودِ الْمَدِينَةِ.

Tercümesi

(Abdullah) b. Ömer radıyallahu anhtan rivayete göre şöyle demiştir: Resûlullah'a karşı (önce) Nadîr, (sonra) Kurayza (oğulları) harp açtılar. Bunun üzerine Resûlullah Benî Nadîr'i (yerlerinden) sürüp çıkardı. (Benî) Kurayza'yı ise yerlerinde bıraktı ve onlara (bir şey almamak suretiyle) lutfetti. Nihayet Kurayza da (ahdini bozarak) harbetti. Resûlullah da onların erkeklerini öldürdü ve kadınlarını, çocuklarını, mallarını da müslümanlar arasında bölüştürdü. Şu kadar ki bunlardan bazıları Nebî sallallahu aleyhi ve selleme dehâlet etmişlerdi, Resûlullah onlara aman verdi. Onlar da müslüman oldu-

lar. Bu suretle Resûlullah Medine yahudilerinin hepsini –ki bunlar, Abdullah b. Selâm'ın kabilesi olan Kaynukā' oğullarıdır– ve Benî Hârise yahudilerini, (hulâsa) Medine yahudilerinin hepsini Medine'den sürgün etti. {B4028 Buhârî, Megāzî, 14.}

İZAHI

Benî Nadîr ve Benî Kurayza yahudilerinin Medine'ye iki saat mesafede müstahkem yurtları vardı. Resûl-i Ekrem Medine'ye hicret ettiğinde bunlarla ayrı ayrı birer muahede akdetmişti. Bunların suretleri "Hicret" bahsinde geçti. Bu muahedenâmelerin bir maddesinde mal ve can emniyeti mukabilinde ve lüzumunda maddî yardımda bulunmak zikrolunmuştu. Buhârî'nin bu babın unvanında bildirdiğine göre Resûl-i Ekrem, Benî Âmir'den iki kişinin diyetini (can bedelini) vermek için[1] Benî Nadîr'den yardım istemek üzere bunların yurduna gitmişti. Rivayete göre Resûlullah'ın maiyetinde Ebû Bekir, Ömer, Ali, Zübeyr, Talha, Sa'd b. Muâz, Sa'd b. Ubâde, Üseyd b. Hudayr radıyallahu anhum vardı.

İbn İshak'ın rivayetine göre Peygamber efendimiz bunlardan yardım isteyince ibtidâ muvafakat gösterip, "Pekâlâ yardım ederiz, yâ Ebâ Kāsım!" diyerek birer birer Peygamber'in yanından savuştular. Sonra aralarında şöyle bir suikast tertip ettiler. O sırada bunlara ait bir evin duvarı dibinde ashabıyla oturup gölgelenmekte olan Resûlullah'ın üstüne damdan bir taş bırakılacaktı. Bunu tatbike Amr b. Hicaş adlı bir şeriri de tayin ettiler. Fakat bu suikast, Resûlullah'a vahiy ile mâlûm olmakla hemen kalktı, Medine'ye doğru yürüdü. Ashâb-ı kirâm da kendisini takip ettiler.[2]

İbn Sa'd'ın beyanına göre Resûl-i Ekrem bunların alçakça teşebbüslerini ashaba bildirmekle beraber Benî Nadîr'e de "*on gün içinde Medine'den çıkıp gidiniz, bu mev'ûd müddetten sonra her kim bu diyarda görülürse muhakkak boynunu vururum*" diye Muhammed b. Mesleme ile haber gönderdi. Benî Nadîr birkaç gün yol hazırlığı ile meşgul oldukları sırada başmünafık Abdullah b. Übey, "Yerinizde oturunuz, biz size yardım ederiz, Benî Kurayza da yardım edecektir!" diye gizlice haber gönderdi. Bunun üzerine Nadîroğulları Resûlullah'a, "Biz yerimizden çıkmayız, elinden geleni yap!" diye cevap verdiler. Resûl-i Ekrem yahudilere harp ilân etti. "*Allah büyüktür!*" buyurup Benî Nadîr üzerine yürüdü.[3] On beş veya yirmi beş gün muhasara etti. Münafıklar onlara yardım etmediği gibi Benî Kurayza da onları bıraktı.

---

1 Benî Âmir'in irtikâp ettiği Bi'rimaûne (bk. 1183. hadisin izahı) faciasından sağ kurtulup Medine'ye gelmekte olan Amr b. Ümeyye, Benî Âmir'den iki kişiye rastgelip bunlar uyurken –şehid olan arkadaşlarının intikamını almak gayretiyle– ikisini de öldürmüştü. Medine'ye geldiğinde Resûl-i Ekrem'e bunu haber verince Resûlullah, "*Hata etmişsin! Onlar benden eman almışlardı!*" buyurdu. {İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 186.} İşte bunların diyetleri verilecekti. Muahede mûcibince Benî Nadîr'den istiâne ediliyordu.

2 باب حديث بني النضير ومخرج رسول الله صلى الله عليه وسلم إليهم في دية الرجلين وما أرادوا من الغدر برسول الله صلى الله عليه وسلم [رواه البخاري]

3 {İbn Sa'd, *et-Tabakāt*, II, 57.}

1576

وَعَنْهُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَرَّقَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَخْلَ بَنِي النَّضِيرِ وَقَطَعَ وَهِيَ الْبُوَيْرَةُ فَنَزَلَتْ مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لِينَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلَى أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللَّهِ.

TERCÜMESİ

Yine Abdullah b. Ömer radıyallahu anhümâdan rivayete göre şöyle demiştir: Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem (muhasara sırasında) Benî Nadîr'in (yaş) hurma ağaçlarını (harp icabı olarak) yaktırdı ve kes(ilmesini emret)ti. Bu harp mıntıkası (Benî Nadîr'in hurmalığı olan) Büveyre (mevkii)dir. Bunun üzerine şu (meâldeki) âyet nâzil oldu: "Herhangi hurma ağacını kestinizse yahut kökleri üzerinde dikili bıraktınızsa (bu hareketiniz) hep Allah izniyledir (ve fâsıkları perişan etmek içindir.)"[4] {B4031 Buhârî, Megāzî, 14.}

İZAHI

Bu âyet-i kerîmede muhasaranın şekli ve düşmanın siper edinebilmesi ihtimali olan hurma ağaçlarından mahrum bırakılması suretiyle sıkıştırıldığı bildirilmiştir. Âyetteki لِينَةٍ kelimesinin tefsirinde ihtilâf edilmişse de İbn Abbas'tan lîne, balçık hurmadan –ki hurmaların en nefisidir– başka bütün hurma nevileri suretinde tefsir edildiği naklolunmuştur. İbn İshak da bu suretle rivayet etmiştir. İkrime'nin, Katâde'nin, Yezîd b. Rûmân'ın tefsirleri de böyledir. Nevevî de bu tefsiri tercih etmiştir. Bu tefsire göre ashâb-ı kirâm hurma ağaçlarını yakmaya ve kesmeye başlayınca yahudiler, "Yâ Muhammed! Sen âlemi fesattan menettiğin halde şimdi kendin yaş ağaçları kesip yakıyorsun!" diye bağırışmışlardı ve müslümanların gönüllerinde bir şüphe ve tereddüt uyandırmışlardı. Kimi değerli değersiz hurma ağaçlarını, kimi yalnız değersizlerini kesiyordu. Bu şüpheyi izâle ve Benî Nadîr'e cevap olarak bunların Cenâb-ı Hakk'ın izniyle ceza olarak kesildiği bildirilmiştir. Bu vak'aya ve bu âyet-i kerîmeye istinaden harp icabı her nevi yaş ağaçların yakılıp kesilmesinin mubah olduğunu Nevevî, *Müslim Şerhi*'nde eimme-i erbaa ile beraber ulemânın cumhurundan rivayet etmiştir. Öteden beri sürüp gelen milletler arası örf ve âdet de böyledir ve zamanımızda insafsız şekilleri tatbik olunmaktadır.

Buhârî'nin bu babın unvanında Zührî tarikiyle Urve b. Zübeyr'den ta'lîkan rivayetine göre bu vâkıa Bedir Harbi'nden beş ay sonra ve altıncı ayın başında vuku bulmuştur ki

4 {Hadisin Arapça metninde âyetin devamındaki وَلِيُخْزِيَ الْفَاسِقِينَ "*fâsıkları perişan etmek içindir*" ibaresi geçmemekle birlikte, hadisin diğer bir rivayetinde (B4884 Buhârî, Tefsîr, (Haşr) 2) geçtiği için kavis içine alınmıştır.}

Uhud Harbi'nden önce idi. İbn İshak da Benî Nadîr kıtalinin Bi'rimaûne Vak'ası ile Uhud Harbi'nden sonra vuku bulduğunu bildirmiştir. İbn Sa'd da bu vâkıa tarihini hicretin otuz yedinci ayına tesadüf eden rebîülevvel ayının başında bir cumartesi günü olarak kaydetmiştir.

Bu mehâbetli muhasaranın devamı üzerine Benî Nadîr bunalıp eman diledi. Taberî'nin beyanına göre develerine yükleyip götürebildikleri kadar mal alıp götürmek üzere gitmelerine müsaade olundu. İbn Sa'd 600 deve yükü eşya ile sürgün edildiklerini bildiriyor. Hüzün ve teessür göstermemek için defler çalarak, teganni ederek Medine'nin içinden geçip gitmişlerdir. Bunlardan bir kısmı Şam'a, bir kısmı Filistin'de Erîha'ya gitmiştir. Elli zırh, elli miğfer, 340 kılıç bırakmışlardır.

Müellif Buhârî bu babın unvanında Haşr sûresinin 2. âyetini zikretmiştir ki meâli şöyledir: *"Allah, o* (izzet ve hikmet sahibi)*dir ki, Ehl-i kitap'tan şu küfretmiş olanları ilk haşr için diyarlarından çıkardı. Siz çıkacaklarını sanmamıştınız. Onlar da müstahkem hisarları kendilerini Allah'tan koruyacaktır sandılar. Fakat Allah'*(ın emri) *onlara hesap etmedikleri cihetten geldi ve yüreklerinin içine korku saldı. Bir halde ki, onlar evlerini kendi elleriyle ve müminlerin elleriyle yıkıyorlardı. Ey görür gözleri olanlar,* (bakıp da) *ibret alınız!"*[5]

1577

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا قَالَتْ أَرْسَلَ أَزْوَاجُ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عُثْمَانَ إِلَى أَبِي بَكْرٍ يَسْأَلْنَهُ ثُمُنَهُنَّ مِمَّا أَفَاءَ اللهُ عَلَى رَسُولِهِ فَكُنْتُ أَنَا أَرُدُّهُنَّ فَقُلْتُ لَهُنَّ أَلَا تَتَّقِينَ اللهَ أَلَمْ تَعْلَمْنَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقُولُ لَا نُورَثُ مَا تَرَكْنَا صَدَقَةٌ يُرِيدُ بِذٰلِكَ نَفْسَهُ إِنَّمَا يَأْكُلُ آلُ مُحَمَّدٍ فِي هٰذَا الْمَالِ فَانْتَهَى أَزْوَاجُ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى مَا أَخْبَرَتْهُنَّ.

TERCÜMESİ

Âişe radıyallahu anhâdan rivayete göre şöyle demiştir: Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin kadınları Osman'ı Ebû Bekir'e gönderip Allah'ın, resulü sallallahu aleyhi ve selleme[6] tahsis buyurduğu hurmalıklardan "sümün (sekizde bir) hisselerini" istediler. Ben de onları karşılayarak kendilerine, "Allah'tan

5 هُوَ الَّذِي أَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ دِيَارِهِمْ لِأَوَّلِ الْحَشْرِ مَا ظَنَنْتُمْ أَنْ يَخْرُجُوا وَظَنُّوا أَنَّهُمْ مَانِعَتُهُمْ حُصُونُهُمْ مِنَ اللهِ فَأَتَاهُمُ اللهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُمْ بِأَيْدِيهِمْ وَأَيْدِي الْمُؤْمِنِينَ فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِي الْأَبْصَارِ. [el-Haşr, 59/2]

6 Ebû Zer el-Herevî'den başka bütün *Sahîh-i Buhârî* râvileri hadis metnindeki "resûlühu" kelimesinden sonra "sallallahu aleyhi ve sellem" cümlesini rivayet etmişlerdir. Yalnız Ebû Zer terketmiştir. Başta Yûnîniyye olmak üzere bütün Buhârî nüshalarında cumhurun rivayeti tercih ve tasrih edilmiştir. Tercümemizde biz de gösterdik. Müellif Zebîdî daima Ebû Zer rivayetini ihtiyar eder olduğundan tasliyeyi terketmiştir.

sakınmaz mısınız? Nebî sallallahu aleyhi ve sellem, "Biz (peygamberler câmiasının terikesine) vâris olunmaz. Bizim bıraktığımız her mal sadakadır (mülkiyeti beytülmâle ait vakıftır)" derdi. Bu sözle Resûlullah kendisini kastederek, "Ancak Muhammed'in ailesi bu mal(ın gelirin)den istifade edebilir! buyurdu" dedim ve Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin kadınlarının müracaatı, benim kendilerine vâki olan bu ihbarım üzerine sona erdi. {B4034 Buhârî, Megāzî, 14.}

İZAHI

Hazret-i Âişe'nin bu hadisi, ***Sahîh-i Buhârî*** metnindeki uzun bir rivayetin kısa bir parçasıdır. Hadisin gerek önündeki, gerek sonundaki veraset vâkıasıyla ilgili kısımları müellif Zebîdî tarafından ihtisar için tayyedilmiştir. İslâm tarihine ait bu kıymetli mâlûmatı Buhârî "Humus" bahsindeki Fedek kıssasında da rivayet etmişti. Zebîdî orada da ***Tecrîd'***e almadığından biz hadisin Fedek kıssasıyla buradaki rivayetlerini birleştirerek Türkçe'ye çeviriyoruz:

İbn Şihâb ez-Zührî'nin rivayetine göre Benî Nadîr'den Mâlik b. Evs şöyle demiştir: Ömer b. Hattâb'ın hilâfeti zamanında bir gün güneş zevale doğru yükseldiği sırada evimde otururken Ömer'in adamı geldi ve, "Emîrü'l-mü'minîn sizi davet ediyor, icâbet ediniz" dedi. Beraber gittik. Ömer'in huzuruna girdiğimde o, hurma dalından örülmüş hasır bir sedir üzerinde oturuyordu. Sedirin üstünde ve Ömer'in altında bir şilte bile yoktu. Sahtiyandan yapılmış bir yastığa dayanmıştı. Selâm verdim, sonra oturdum. Ömer bana, "Ey Mâlik! Kavmin Benî Nadîr'den aile sahibi bazı kimseler bana geldi. Bunlara bir miktar atıyye verilmesini emrettim. Bu dünyalığı al da aralarında paylaştır!" dedi. Ben de, "Bu işe başka birini memur etseniz" diye özür diledim. Ömer, "Be adam şunu al, dağıt!" dedi.[7]

Ben Ömer ile otururken halifenin teşrifatçısı Yerfâ geldi, "Ey müminlerin emîri! Osman, Abdurrahman b. Avf, Zübeyr, Sa'd b. Ebû Vakkās geldi. İzin dilerler, müsaade olunur mu?" dedi. Ömer, "Evet" dedi ve müsaade etti. Girdiler, selâm verip oturdular. Biraz sonra Yerfâ yine geldi. "Abbas ile Ali izin isterler, müsaade buyurulur mu?" dedi. Ömer, "Evet" dedi. Bunlar da girdiler. Selâm verir vermez Abbas, "Ey Emîre'l-mü'minîn! Benimle (Ali'yi işaret ederek) şunun aramızda hükmet!" dedi.

Abbas ile Ali arasında –Allah'ın fey'[8] olarak Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme tahsis buyurduğu Benî Nadîr hurmalığından dolayı– nizâ ve ihtilâf vardı da Ali ile Abbas

7 Hadisin buraya kadar devam eden kısmı Buhârî'nin Fedek kıssası hakkındaki rivayetinden tercüme edildi. Alt tarafını Fedek ile Benî Nadîr kıssalarındaki müşterek ve birbirinden pek az farklı iki rivayetten naklediyoruz.

8 Fey', Allah'ın din düşmanlarından –galebe ile değil, belki sürgün yahut cizye üzerine sulh olmak suretiyle– Resûlullah'a tahsis buyurduğu maldır ve ganimetten daha has ıstılahtır. Çünkü ganimet malında da "humus" (beşte bir)i fey'dir.

birbirlerine uluorta dil uzatmışlardı. Cemiyette bulunan Osman ile arkadaşları, “Ey Emîre'l-mü'minîn! Bunların aralarında hükmedip gönüllerine huzur ve sükûn ver!” dediler.

Bunun üzerine Ömer, “Müsaade ediniz, acele etmeyiniz! Gök, yer emriyle, iradesiyle duran Allah hakkı için size sorarım! Siz bilirsiniz ki Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, ‘*Biz peygamberler câmiasının terikesi vâris olunmaz. Bizim bıraktığımız her mal sadakadır, vakıftır*’ [9] buyurdu ve bu sözüyle Resûlullah kendisini kastetti, değil mi?” dedi.

Osman ile arkadaşları, “Evet, Resûlullah böyle buyurdu!” diye tasdik ettiler. Bunun üzerine Ömer, Ali ile Abbas'a dönüp, “Allah hakkı için size de sorarım: Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem kendisini kastederek böyle buyurduğunu siz de bilirsiniz değil mi?” dedi. Ali ile Abbas, “Evet!” diye tasdik ettiler. Bunun üzerine Ömer, “Şimdi ben size bu malın hukūkî vaziyetini bildireyim! diye şöyle izah etti. Allah sübhânehu ve teâlâ bu fey‘de tasarrufu Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme tahsis buyurdu. Ondan başka kimseye bu hakkı vermedi. İmdi şanı yüce olan Allah Kur'an'da *“Ey müminler siz, Allah'ın resulüne tahsis buyurduğu bu malın iğtinâmında ne at koşturdunuz, ne de deve! Lâkin Allah peygamberlerini dilediği kimselerin üzerine hâkim kılar ve Allah'ın her şeye gücü yeter”*[10] buyurmuştur. Binaenaleyh, bu malda tasarruf, sade Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin hakkı idi. Sonra vallahi bu mala sizden başka kimse iştirak etmedi ve sizin zararınıza kimse tasarruf da iddia eylemedi. Bu fey‘ malının nemâsı size verildi de aranızda taksim edildi. Nihayet fey‘den o malın aslı mahfuz kaldı. Ey cemaat! Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bu maldan ailesinin bir senelik nafakasını ayırır, onları infak ederdi. Sonra bundan artakalanı alırdı. Onu Allah'ın malı (vakıf) kılardı (cihad ve hayır yollarına sarfederdi). Bu malı Resûlullah sağlığında böyle kullandı. Sonra Resûlullah vefat ettiğinde Ebû Bekir, “Ben, Resûlullah'ın vekiliyim!” diye el koydu ve Resûlullah'ın kullandığı gibi kullandı. Sonra Ömer, Ali ile Abbas'a doğru dönerek, “Ebû Bekir'in bu suretle muamele ettiğini siz de hatırlarsınız!” dedi. (ve devam edip) Allah bilir ki Ebû Bekir bu hareketinde doğru idi, lutufkârdı, akıl ve zekâ sahibi idi. Hakk'a uymuştu. Sonra Allah, Ebû Bekir'in, vefatını diledi. Ben de, Resûlullah'ın ve Ebû Bekir'in halefiyim dedim ve emâretimin ilk iki yılında, bu mala el koydum ve Resûlullah ile Ebû Bekir'in kullandığı gibi idare ettim. Allah bilir ki ben bu hareketimde doğruyum, lutufkârım, akıl ve şuurumla hareket ettim, Hakk'a uydum. Sonra ikiniz müştereken bana geldiniz. Sizinle görüştüm. Sonra ayrı ayrı geldiniz: Ey Abbas, sen geldin, benden biraderzâdenden isabet eden hisseni istiyordun. (Ali'yi kastederek) bu da eşinin babasından nasibine düşen hissesini istiyordu. Bunun üzerine ben size Resûlullah'ın, “*Biz enbiyalar vâris olunmayız, bizim bıraktığımız mal sadakadır!*” buyurduğu cevabını verdim. Müteakiben bu malı size vermeyi ve sizin elinizle idare etmeyi hatırladım ve, “İsterseniz bu hurmalıkları size vereyim. Allah'ın ahdi ve andı boynunuzda olmak üzere

9 {HM9973 İbn Hanbel, II, 464.}

10 وَمَا أَفَاءَ اللّٰهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْهُمْ فَمَا أَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يُسَلِّطُ رُسُلَهُ عَلَى مَنْ يَشَاءُ وَاللّٰهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ.
[el-Haşr, 59/6]

siz, bu malı Resûlullah'ın, Ebû Bekir'in ve hilâfetim zamanımda benim idare ettiğimiz gibi idare ediniz. Şayet kabul etmezseniz artık bana bir şey söylemeyiniz!" dedim. Bu teklifim üzerine siz de, "Pekâlâ bu şartla bize ver!" dediniz. Ben de ikinize teslim ettim. (Aranızda çıkan ihtilâf üzerine) şimdi benden bunun haricinde bir hüküm mü istiyorsunuz? Gök, yer izniyle, iradesiyle kāim olan Allah'a yemin ederim ki ben kıyamet kopuncaya kadar bunun haricinde bir hükümde bulunamam. Eğer siz idareden âciz iseniz bana iade ediniz. Ben onu sizin hesabınıza kifayetle idare ederim! dedi.[11]

Tembih. Asıl bahis konusu olan Hazret-i Âişe hadisine takaddüm eden Mâlik b. Evs rivayeti burada sona eriyor. Hazret-i Âişe hadisi bundan sonra başlıyor. Her iki hadisin tâbiî râvisi İbn Şihâb ez-Zührî'dir. Zührî, Hazret-i Ömer vâkıasını Mâlik b. Evs'ten, Hazret-i Âişe'nin hadisini de Urve b. Zübeyr'den rivayet ediyor. Zührî der ki Mâlik b. Evs'in rivayet ettiği bu uzun Hazret-i Ömer hadisini Urve'ye hikâye ettim. Urve, Mâlik b. Evs doğru söylemiştir diye tasdik etti.[12] Zührî, Urve'den Hazret-i Âişe hadisini müteakip veraset kıssasına şöyle devam ediyor: Urve der ki: Bu sadaka olan hurmalık Hazret-i Ali'nin eline geçti. Abbas'ı müdahaleden menedip ona galebe etti. Sonra sırasıyla Hasan b. Ali, Hüseyin b. Ali, Ali b. Hüseyin, Hasan b. Hasan'ın tasarrufuna geçti. Ali b. Hasan ile Hasan b. Hasan nöbetle tasarruf etmişlerdir. Sonra Zeyd b. Hasan'ın idaresine geçti. Hakikaten bu mal Resûlullah'ın sadakası olarak idare olundu.

Kurtubî'nin beyanına göre en sonra bu arazi Abbâsîler'in idaresine geçmiştir (bu eserimizdeki 1173, 1288 numaralı hadislere bakınız).

11 {B3094 Buhârî, Humus, 1; B4033 Buhârî, Megāzî, 14.}

12 قال الزهري فحدثت هذا الحديث (يعني حديث مالك) عروة بن الزبير. فقال صدق مالك ابن أوس أنا سمعت عائشة الحديث [رواه البخاري].

Kâ‘b b. Eşref'in Katli

[قَتْلُ كَعْبِ بْنِ الْأَشْرَفِ]

Bu bab, yahudi Kâ‘b b. Eşref'in katli vak‘asını bildiren hadisi muhtevidir.

Kâ‘b b. Eşref Medine yahudilerinin en azgın bir şairi idi, Resûlullah ile müslümanları hicveder ve müslümanlar aleyhine Mekke müşriklerine yardım eylerdi. Bedir Gazâsı'nda müşriklerin tam mânasıyla hezimete uğramaları Kâ‘b'a pek ağır gelmişti. Bedir maktullerine mütemadiyen ağlar ve onlar hakkında şiirler, mersiyeler inşad ederdi. Hassân b. Sâbit de Kâ‘b'ın bu şiirlerine cevap verirdi.

1578

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ رضي الله عنهما قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ مَنْ لِكَعْبِ بْنِ الْأَشْرَفِ فَإِنَّهُ قَدْ آذَى اللّٰهَ وَرَسُولَهُ فَقَامَ مُحَمَّدُ بْنُ مَسْلَمَةَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللّٰهِ أَتُحِبُّ أَنْ أَقْتُلَهُ قَالَ نَعَمْ قَالَ فَأْذَنْ لِي أَنْ أَقُولَ شَيْئًا قَالَ قُلْ فَأَتَاهُ مُحَمَّدُ بْنُ مَسْلَمَةَ فَقَالَ إِنَّ هٰذَا الرَّجُلَ قَدْ سَأَلَنَا صَدَقَةً وَإِنَّهُ قَدْ عَنَّانَا وَإِنِّي قَدْ أَتَيْتُكَ أَسْتَسْلِفُكَ قَالَ وَأَيْضًا وَاللّٰهِ لَتَمَلُّنَّهُ قَالَ إِنَّا قَدِ اتَّبَعْنَاهُ فَلَا نُحِبُّ أَنْ نَدَعَهُ حَتَّى نَنْظُرَ إِلَى أَيِّ شَيْءٍ يَصِيرُ شَأْنُهُ وَقَدْ أَرَدْنَا أَنْ تُسْلِفَنَا وَسْقًا أَوْ وَسْقَيْنِ فَقَالَ نَعَمِ ارْهَنُونِي قَالُوا أَيَّ شَيْءٍ تُرِيدُ قَالَ ارْهَنُونِي نِسَاءَكُمْ قَالُوا كَيْفَ نَرْهَنُكَ نِسَاءَنَا وَأَنْتَ أَجْمَلُ الْعَرَبِ قَالَ فَارْهَنُونِي أَبْنَاءَكُمْ قَالُوا كَيْفَ نَرْهَنُكَ أَبْنَاءَنَا فَيُسَبُّ أَحَدُهُمْ فَيُقَالُ رُهِنَ بِوَسْقٍ أَوْ وَسْقَيْنِ هٰذَا عَارٌ عَلَيْنَا وَلٰكِنَّا نَرْهَنُكَ اللَّأْمَةَ فَوَاعَدَهُ أَنْ يَأْتِيَهُ فَجَاءَهُ لَيْلًا وَمَعَهُ أَبُو نَائِلَةَ وَهُوَ أَخُو كَعْبٍ مِنَ الرَّضَاعَةِ فَدَعَاهُمْ إِلَى الْحِصْنِ فَنَزَلَ إِلَيْهِمْ فَقَالَتْ لَهُ امْرَأَتُهُ أَيْنَ تَخْرُجُ هٰذِهِ السَّاعَةَ فَقَالَ إِنَّمَا هُوَ مُحَمَّدُ بْنُ مَسْلَمَةَ

وَأَخِي أَبُو نَائِلَةَ قَالَتْ إِنِّي أَسْمَعُ صَوْتًا كَأَنَّهُ يَقْطُرُ مِنْهُ الدَّمُ قَالَ إِنَّمَا هُوَ أَخِي مُحَمَّدُ بْنُ مَسْلَمَةَ وَرَضِيعِي أَبُو نَائِلَةَ إِنَّ الْكَرِيمَ لَوْ دُعِيَ إِلَى طَعْنَةٍ بِلَيْلٍ لَأَجَابَ قَالَ وَيُدْخِلُ مُحَمَّدُ بْنُ مَسْلَمَةَ مَعَهُ رَجُلَيْنِ وَفِي رِوَايَةٍ أَبُو عَبْسِ بْنُ جَبْرٍ وَالْحَارِثُ بْنُ أَوْسٍ وَعَبَّادُ بْنُ بِشْرٍ فَقَالَ إِذَا مَا جَاءَ فَإِنِّي قَائِلٌ بِشَعَرِهِ فَأَشَمُّهُ فَإِذَا رَأَيْتُمُونِي اسْتَمْكَنْتُ مِنْ رَأْسِهِ فَدُونَكُمْ فَاضْرِبُوهُ وَقَالَ مَرَّةً ثُمَّ أُشِمُّكُمْ فَنَزَلَ إِلَيْهِمْ مُتَوَشِّحًا وَهُوَ يَنْفَحُ مِنْهُ رِيحُ الطِّيبِ فَقَالَ مَا رَأَيْتُ كَالْيَوْمِ رِيحًا أَيْ أَطْيَبَ فَقَالَ عِنْدِي أَعْطَرُ نِسَاءِ الْعَرَبِ وَأَكْمَلُ الْعَرَبِ فَقَالَ أَتَأْذَنُ لِي أَنْ أَشَمَّ رَأْسَكَ قَالَ نَعَمْ فَشَمَّهُ ثُمَّ أَشَمَّ أَصْحَابَهُ ثُمَّ قَالَ أَتَأْذَنُ لِي قَالَ نَعَمْ فَلَمَّا اسْتَمْكَنَ مِنْهُ قَالَ دُونَكُمْ فَقَتَلُوهُ ثُمَّ أَتَوُا النَّبِيَّ ﷺ فَأَخْبَرُوهُ.

TERCÜMESİ

Câbir b. Abdullah radıyallahu anhümâdan rivayete göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bir kere ashaba, "Kâ'b b. Eşref'(i öldürmek) için kim hazırdır?" diye sordu. Çünkü o, Allah'a ve resulüne ezâ etmiştir!" buyurdu. Muhammed b. Mesleme, "Yâ Resûlellah! İster misin onu ben öldüreyim?" dedi. Resûlullah, Evet, isterim!" buyurdu. İbn Mesleme, "Öyle ise (Kâ'b'a hakkınızda hoşlanacağı) bir şey söylememe müsaade buyurunuz!" dedi. Resûlullah, "Ne istersen söyle!" buyurdu.[1] Bunun üzerine Muhammed b. Mesleme Kâ'b'a vardı: "Şu kişi (yani Resûlullah) bizden sadaka istedi ve bize güç vergi teklif etti. Ben de ödünç bir şey almak için sana geldim!" dedi. Kâ'b da İbn Mesleme'nin dediği gibi söylendi: "Muhakkak o, sizin usancınızı daha artıracaktır!" sözünü de ekledi. Muhammed b. Mesleme, "(Ne yapalım) bir kere ona uymuş bulunduk. Onu derhal bırakmak istemiyoruz. Bakacağız, onun hali ne olur, sona erinceye kadar bekleyeceğiz. Şimdi biz, senin 1 vesk yahud 2 vesk[2] ödünç (hurma) vermeni istiyoruz!" dedi. Bunun üzerine Kâ'b, "Pek iyi, siz bana rehin veriniz!" dedi. İbn Mesleme ile refikleri, "Rehin olarak ne istersin?" diye sordular. Kâ'b, "Kadınlarınızı!" dedi. Onlar, "Kadınlarımızı sana nasıl rehin edebiliriz. Bugün sen Arap'ın en güzel bir simasısın! (Kadın gönlü akıverir!)" dediler. Kâ'b, "Öyle ise oğullarınızı rehin

---

1 Hadisin bu noktasında İbn Abdülberr'in rivayetinde şu tafsilât da vardır: Muhammed b. Mesleme, Resûlullah'a verdiği bu vaad üzerine birkaç gün bu işle meşgul oldu. Ebû Nâile –ki Kâ'b b. Eşref'in süt-kardeşidir– Abbâd b. Bişr, Hâris b. Evs, Ebû Abs b. Cebr ile görüştü ve Resûlullah'a verdiği vaadi bunlara açtı. Bunlar da muvâfakat edip hepimiz birlik olup öldürürüz dediler. Sonra yine hepsi birlikte Resûlullah'ın huzuruna geldiler. Mülâkat esnasında, "Yâ Resûlellah! Kâ'b'ı sevindirecek hakkınızda bazı sözler söylemek lâzımdır, müsaade buyurunuz!" dediler. Resûl-i Ekrem de, "*Hatıra geleni söyleyebilirsiniz!*" buyurdu. {İbn Abdülber, *ed-Dürer*, s. 143.}

2 Bir vesk, 60 sâ'dır ki yuvarlak hesap bir deve yükü zahiredir. 1 sâ' 4 müddür. Vesk, sâ', müd vezinlerinin bugünkü tartılarla karşılıklı hesapları bu eserimizde "Sadaka-i Fıtır" bahsinde "Fıkhî Hükümler" başlığı altında izah olundu. Oraya bakınız!

veriniz!" dedi. Onlar, "Oğullarımızı nasıl rehin ederiz? Sonra bunların biri hakkında, bir, iki deve yükü hurmaya rehin olundu!" diye sövülür ki, bu bize ebedî bir ardır (silinmez bir lekedir); lâkin biz sana silâhımızı, zırhımızı terhîn edelim dediler. (Kâ'b muvâfakat ederek) kendisine gelmesi için İbn Mesleme'ye zaman tayin etti. Muhammed b. Mesleme bir gece Kâ'b'a geldi (kale dışından seslendi). Yanında Kâ'b'ın sütkardeşi Ebû Nâile vardı. Kâ'b bunları kale içine davet etti ve misafirleri karşılamak için onların yanına indi. Kâ'b'ın karısı kocasına, "Bu saatte nereye çıkıyorsun?" diye itiraz ettiyse de Kâ'b, "Bu seslenen Muhammed b. Mesleme ile kardeşim Ebû Nâile'dir!" diye karşıladı. Kadın, "Emin ol ben bir ses işittim ki ondan kan damlıyor (şer seziliyor)!" dedi. Kâ'b, "O benim kardeşim Muhammed b. Mesleme ile sütkardeşim Ebû Nâile'dir. Hem, kerim olan bir genç, geceleyin kılıç darbesine çağrılsa bile, o çağrıya muhakkak icâbet eder" dedi (ve yanlarına indi). Muhammed b. Mesleme kendisiyle beraber iki kişiyi de kaleye soktu. Bir rivayette de bunlar Ebû Abs b. Cebr, Hâris b. Evs, Abbâd b. Bişr (olmak üzere üç)tür. Muhammed b. Mesleme bu arkadaşlarına (önce) şöyle kumanda etmiş: "Kâ'b gelince ben onun başını tutup saçını koklarım. Siz benim Kâ'b'ın başını sıkıca yakaladığımı görünce hemen kılıçlarınızı çekip Kâ'b'ı vurunuz!" demişti. (Hadisin râvisi Amr b. Dînâr) bir kere de İbn Mesleme'nin arkadaşlarına, "Kâ'b'ın başını size de koklatırım!" dediğini de rivayet etmiştir.

Şimdi Kâ'b b. Eşref mükellef giyimli ve hamâilli olarak, etrafına güzel koku saçarak misafirlerin yanına indi. Bunun üzerine İbn Mesleme, "(Aman bu ne güzel koku) bugünkü gibi güzel koku (ömrümde) duymadım!" diye yaklaştı. Kâ'b, "(Ne sanıyorsun) Arap'ın en asil ve en güzel kokulu kadınları sinemde yaşıyor!" dedi. Muhammed b. Mesleme, "Başını, saçını koklamama müsaade eder misin?" dedi. Kâ'b, "Evet ederim!" dedi. İbn Mesleme kendi kokladı. Sonra arkadaşlarına da koklattı, sonra, "Bana bir daha koklamaya müsaade eder misiniz?" dedi. Kâ'b, "Evet" dedi. Bu defa İbn Mesleme, Kâ'b b. Eşref'in başını sımsıkı yakaladı ve arkadaşlarına, "Haydi kılıç darbesine tutup vurunuz!" dedi. Bu suretle İbn Eşref'i öldürdüler. Sonra Nebî sallallahu aleyhi ve selleme gelip haber verdiler.[3] {B4037 Buhârî, Megâzî, 15.}

---

3 İlk kılıç darbesi üzerine Kâ'b haykırmış ve bu feryadı duyan kale dahilindeki yahudiler toplanmışlar, sonra Resûlullah'a gelerek Kâ'b'ın desîse ile öldürüldüğünden şikâyet etmişlerse de Resûl-i Ekrem efendimiz Kâ'b'ın kendisine ve müslümanlar üzerine düşmanlarını nasıl teşvik ettiğini birer birer sayıp dökünce yahudiler bir kelime söylemeye muktedir olamamışlardır. İbnü'l-Cevzî'nin *Şerefü'l-Mustafâ* nam kitabında bildirildiğine göre, "Kâ'b'ı öldüren mücahidler onun başını bir yem torbasının içinde koyarak Medine'ye getirmişlerdi. Bu suretle İslâm'da ilk naklolunan düşman başı Kâ'b'ın başıdır" denilmiştir. Kâ'b'ın katli hicretin üçüncü yılı ramazanında vâki olmuştur.

Ebû Râfi' Abdullah b. Ebû Hukayk'ın Öldürülmesi

[قَتْلُ أَبِي رَافِعٍ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي الْحُقَيْقِ وَيُقَالُ سَلَّامُ بْنُ أَبِي الْحُقَيْقِ]

Bu bab, Ebû Râfi' Abdullah b. Ebû Hukayk'ın öldürülmesi kıssasına dair bir hadisi muhtevidir. Ona Sellâm b. Ebü'l-Hukayk da denilir.

Buhârî bu unvanında Ebû Râfi' hakkında şu mâlûmatı haber veriyor: Yahudi olan Ebû Râfi' Hayber'de ikamet ederdi. Rivayete göre bu yahudinin Hayber mıntıkasında müstahkem kalesi vardı. Hayber, Medine'ye altı konak kadar şimâl-i şarkī cihetinde vâkidir (Hicaz'ın coğrafî hududu için bk. 1056. hadisin izahı). Buhârî bu unvanında Ebû Râfi'in katli tarihine de işaret ederek bunun Kâ'b b. Eşref'in katlinden sonra vâki olduğunu Zührî'den rivayet ediyor. Kâ'b'ın katli tarihinin hicretin 3. yılı ramazan ayında olduğunu yukarıda bildirmiştik. Vâkıdî'nin altıncı sene olarak kaydetmesini şârih Aynî, vehimdir diyor. Bu zengin ve azgın yahudinin öldürülmesinin sebebine aşağıdaki hadiste işaret olunuyor.

1579

عَنِ الْبَرَاءِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ بَعَثَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى أَبِي رَافِعٍ الْيَهُودِيِّ رِجَالًا مِنَ الْأَنْصَارِ فَأَمَّرَ عَلَيْهِمْ عَبْدَ اللهِ بْنَ عَتِيكٍ وَكَانَ أَبُو رَافِعٍ يُؤْذِي رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَيُعِينُ عَلَيْهِ وَكَانَ فِي حِصْنٍ لَهُ بِأَرْضِ الْحِجَازِ فَلَمَّا دَنَوْا مِنْهُ وَقَدْ غَرَبَتِ الشَّمْسُ وَرَاحَ النَّاسُ بِسَرْحِهِمْ فَقَالَ عَبْدُ اللهِ لِأَصْحَابِهِ اجْلِسُوا مَكَانَكُمْ فَإِنِّي مُنْطَلِقٌ وَمُتَلَطِّفٌ لِلْبَوَّابِ لَعَلِّي أَنْ أَدْخُلَ فَأَقْبَلَ حَتَّى دَنَا مِنَ الْبَابِ ثُمَّ تَقَنَّعَ بِثَوْبِهِ كَأَنَّهُ يَقْضِي حَاجَةً وَقَدْ دَخَلَ النَّاسُ فَهَتَفَ بِهِ الْبَوَّابُ يَا عَبْدَ اللهِ إِنْ كُنْتَ تُرِيدُ أَنْ تَدْخُلَ فَادْخُلْ فَإِنِّي أُرِيدُ أَنْ أُغْلِقَ الْبَابَ فَدَخَلْتُ فَكَمَنْتُ فَلَمَّا دَخَلَ النَّاسُ أَغْلَقَ الْبَابَ

ثُمَّ عَلَّقَ الْأَغَالِيقَ عَلَى وَتَدٍ قَالَ فَقُمْتُ إِلَى الْأَغَالِيقِ فَأَخَذْتُهَا فَفَتَحْتُ الْبَابَ وَكَانَ أَبُو رَافِعٍ يُسْمَرُ عِنْدَهُ وَكَانَ فِي عَلَالِيَّ لَهُ فَلَمَّا ذَهَبَ عَنْهُ أَهْلُ سَمَرِهِ صَعِدْتُ إِلَيْهِ فَجَعَلْتُ كُلَّمَا فَتَحْتُ بَابًا أَغْلَقْتُ عَلَيَّ مِنْ دَاخِلٍ قُلْتُ إِنِ الْقَوْمُ نَذِرُوا بِي لَمْ يَخْلُصُوا إِلَيَّ حَتَّى أَقْتُلَهُ فَانْتَهَيْتُ إِلَيْهِ فَإِذَا هُوَ فِي بَيْتٍ مُظْلِمٍ وَسْطَ عِيَالِهِ لَا أَدْرِي أَيْنَ هُوَ مِنَ الْبَيْتِ فَقُلْتُ أَبَا رَافِعٍ فَقَالَ مَنْ هٰذَا فَأَهْوَيْتُ نَحْوَ الصَّوْتِ فَأَضْرِبُهُ ضَرْبَةً بِالسَّيْفِ وَأَنَا دَهِشٌ فَمَا أَغْنَيْتُ شَيْئًا وَصَاحَ فَخَرَجْتُ مِنَ الْبَيْتِ فَأَمْكُثُ غَيْرَ بَعِيدٍ ثُمَّ دَخَلْتُ إِلَيْهِ فَقُلْتُ مَا هٰذَا الصَّوْتُ يَا أَبَا رَافِعٍ فَقَالَ لِأُمِّكَ الْوَيْلُ إِنَّ رَجُلًا فِي الْبَيْتِ ضَرَبَنِي قَبْلُ بِالسَّيْفِ قَالَ فَأَضْرِبُهُ ضَرْبَةً أَثْخَنَتْهُ وَلَمْ أَقْتُلْهُ ثُمَّ وَضَعْتُ ظُبَةَ السَّيْفِ فِي بَطْنِهِ حَتَّى أَخَذَ فِي ظَهْرِهِ فَعَرَفْتُ أَنِّي قَتَلْتُهُ فَجَعَلْتُ أَفْتَحُ الْأَبْوَابَ بَابًا بَابًا حَتَّى انْتَهَيْتُ إِلَى دَرَجَةٍ لَهُ فَوَضَعْتُ رِجْلِي وَأَنَا أُرَى أَنِّي قَدِ انْتَهَيْتُ إِلَى الْأَرْضِ فَوَقَعْتُ فِي لَيْلَةٍ مُقْمِرَةٍ فَانْكَسَرَتْ سَاقِي فَعَصَبْتُهَا بِعِمَامَةٍ ثُمَّ انْطَلَقْتُ حَتَّى جَلَسْتُ عَلَى الْبَابِ فَقُلْتُ لَا أَخْرُجُ اللَّيْلَةَ حَتَّى أَعْلَمَ أَقَتَلْتُهُ فَلَمَّا صَاحَ الدِّيكُ قَامَ النَّاعِي عَلَى السُّورِ فَقَالَ أَنْعَى أَبَا رَافِعٍ تَاجِرَ أَهْلِ الْحِجَازِ فَانْطَلَقْتُ إِلَى أَصْحَابِي فَقُلْتُ النَّجَاءَ فَقَدْ قَتَلَ اللّٰهُ أَبَا رَافِعٍ فَانْتَهَيْتُ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَحَدَّثْتُهُ فَقَالَ لِي ابْسُطْ رِجْلَكَ فَبَسَطْتُ رِجْلِي فَمَسَحَهَا فَكَأَنَّهَا لَمْ أَشْتَكِهَا قَطُّ.

TERCÜMESİ

Berâ radıyallahu anhtan rivayete göre şöyle demiştir. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ensardan birtakım kimseleri[1] yahudi Ebû Râfi'(i öldürmey)e gönderdi. Bunlar üzerine de Abdullah b. Atîk'i bey yaptı. Ebû Râfi', Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme ezâ eder ve aleyhinde(ki her harekete mâlen) yardım eylerdi.[2] Bu (zengin yahudi) Hicaz toprağında kendisine ait (müstahkem) bir kalede otururdu. Abdullah b. Atîk ile arkadaşları kaleye yaklaştıklarında gün batmıştı. Köy halkı da (deve, sığır, koyun gibi) yaylım hayvanlarıyla meradan dönmüşlerdi. Bu vaziyet üzerine Abdullah b. Atîk arkadaşlarına, "Siz yerinizde oturunuz da ben (Ebû Râfi'in kalesine) gideyim ve (kale) kapıcılarına nezaketli bulunayım. Bu suretle kaleye girebileceğimi sanırım!" dedi, kale

---

1 Bunlar, reisleri Abdullah b. Atîk'ten başka üç kişi idi. Bunlardan birisi Buhârî'nin bu babındaki bir rivayetine göre Abdullah b. Utbe'dir. Diğer ikisi de Mes'ûd b. Sinân ile Abdullah b. Üneys'dir. Adı geçen Abdullah b. Utbe, meşhur Abdullah b. Utbe b. Mes'ûd değildir. Çünkü bu muhacirîndendir, öbürüsü ise ensardandır.

2 Bu zengin yahudi, Hendek Gazâsı'nda Medine mülhakatındaki kabileleri toplamıştı. Urve'den gelen bir rivayete göre, Gatafân gibi Arap kabilelerine birçok iânede bulunarak Resûlullah aleyhine harekete sevketmiştir.

kapısına doğru yürüdü. Nihayet kapıya yaklaştı. Sonra (kendisini saklamak üzere) maşlahına büründü. Sanki bir ihtiyacını gideriyordu. Artık halk tamamıyla kaleye girmişti. Bu sırada kale kapıcısı, "Ey Allah'ın kulu! Kaleye girmek istersen hemen gir! Zira ben kapıyı kapamak istiyorum!" dedi. Ben de hemen girdim ve (merkep ahırına) gizlendim.[3] Halkın kaleye girmesi üzerine kapıcı kapıyı kilitledi ve anahtarları bir direğe astı. İbn Atîk der ki: Hemen kalktım. Anahtarları alarak kapıyı açtım. Ebû Râfi'in yanında akşamdan sonra gece sohbeti yapılırdı ve bu sohbet, kalenin üst katlarında yapılırdı. Bu gece sohbeti sona erip dostları Ebû Râfi'in yanından dağılınca hemen ben yanına çıktım ve her kapıyı açtıkça iç tarafından sürmeliyordum. Düşünmüştüm ki, eğer Ebû Râfi'in adamları beni anlarlarsa herifi öldürünceye kadar bu iyi fırsatı bana bırakmazlar. Bu suretle Ebû Râfi'in yattığı odaya kadar vardım. O, karanlık bir oda içinde, ailesinin arasında (yatmış) idi. Odanın neresinde olduğunu kestiremedim. Anlamak için, "Ebû Râfi'!" diye seslendim. "Kim o?" diye cevap verdi. Hemen ben ses tarafına yaklaştım ve kılıcımla ilk darbeyi yerleştirdim. Fakat dehşet içinde idim, bir iş göremedim (öldüremedim). Ebû Râfi' haykırdı. Hemen ben odadan dışarı çıktım ve kısa bir zaman eğlenip sonra odaya (tekrar) daldım da (sesimi değiştirerek), "Bu feryat nedir, yâ Ebû Râfi'?" dedim. "Anan cehenneme! Sen seslenmeden önce biri beni oda içinde kılıçla vurdu!" dedi. Abdullah b. Atîk der ki: Ona bir darbe daha yerleştirdim, iyice yaraladım. Fakat yine öldüremedim. Sonra kılıcın keskin ucunu karnına bastım. Nihayet Ebû Râfi' arkasına devrildi. Bu defa herifi öldürdüğümü anladım ve hemen kapıları birer birer açmaya başladım. (Bu suretle savuşup) kale merdiveninin ta son basamağına varmıştım. Burada yere erdiğimi sanarak ayağımı atmıştım. (Meğer daha sona gelmemiş olduğumdan) mehtaplı bir gecede merdivenden düştüm. Baldırım kırıldı.[4] Hemen bir sargı ile bu kırığı sardım, sonra yürüdüm. Kapıya kadar varıp orada oturdum ve kendi kendime, "Şunu öldürüp öldürmediğimi iyice anlayıncaya kadar bu gece kaleden çıkmam" dedim. Horoz ötmeye başlayınca ölü ilâncısı kale surunun üstüne durup, "Hicaz ahalisinin tâciri Ebû Râfi'in ölümünü bildiririm!" diye ilân etti. Bunun üzerine ben artık arkadaşlarımın yanına gittim. Onlara, "Artık halâs, Allah Ebû Râfi'i katletti (ve haydi yürüyünüz)" dedim. Nihayet Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin huzuruna vardım. Vâkıayı arzettim. (Ayağımın kırıldığını duyunca) bana, "Ayağını uzat!" buyurdu. Ben de ayağımı uzattım. Resûlullah ayağımı sıvazladı. Sanki hiç ağrı duymamışa döndüm. {B4039 Buhârî, Megāzî, 16.}

3 Kavis içindeki bu ziyade Buhârî'nin bu babındaki diğer bir rivayet tarikinden alındı.

4 Müşârün ileyhin gözlerinde zayıflık bulunduğunu ve bu sebeple farkedemeyip düştüğünü İbn İshak bir rivayet tarikinde bildirmiştir.

Uhud Gazâsı

[غَزْوَةُ أُحُدٍ]

Bu bab, Uhud Gazâsı'na dair hadisleri muhtevidir.

Uhud, Medine'ye 1 fersahtan az bir mesafede bir dağdır. İslâm tarihinde büyük bir mevkii vardır. Birçok vesile ile Resûl-i Ekrem efendimiz tarafından, ***"Uhud bir dağdır, o bizi sever, biz de onu severiz"*** [1] buyurulmuştur (Buhârî). Uhud Vak'ası Kur'ân-ı Mübîn'in Âl-i İmrân sûresinde tasvir buyurulmuştur. İbn İshak'a göre Allah Teâlâ Âl-i İmrân sûresinden altmış âyeti Uhud Muharebesi hakkında inzal buyurmuştur. İbn Ebû Hâtim'in rivayetine göre Misver b. Mahreme demiştir ki: "Abdurrahman b. Avf'a, "Uhud Muharebesi'ne dair haberlerinizden bana bildirseniz!" diye rica ettim. O da, "Âl-i İmrân sûresinden yüz yirmi âyet oku! Uhud vâkıasını orada bulursun!" dedi." Âl-i İmrân sûresi 200 âyet olduğuna göre yarıdan ziyadesi Uhud Harbi'ne dairdir demek oluyor. Buhârî bu âyetlerden bir kısmını Uhud mevzuuna dair açtığı müteaddit bablarının unvanlarında zikretmiştir. Türkçelerini ait oldukları bablarında nakledeceğiz.

İbn Âiz'e göre Uhud Harbi, hicretin 3. yılında şevvalin on birine tesadüf eden cumartesi gününde vâki olmuştur. İbn Sa'd'a göre hicretin otuz ikinci ayında şevvalin yedisinde vâki olmuştur. Şöyle ki: Kureyş müşrikleri Bedir hezimetinin acısını çıkarmak için Ebû Süfyân'ın kumandasında son teçhizatlı 300 kişilik bir ordu ile Medine üzerine yürüdüler. Kureyş kadınlarının da iştirak ettiği bu ordunun 700'ü zırhlı idi. 200 süvari vardı. O gün için çok mühim sayılabilecek bu kuvveti şevval ayının yedinci günü Uhud dağı civarına gelip Ayneyn mevkiine konmuştu. Bunun üzerine Peygamber efendimiz kurduğu bir harp şûrasında ashabıyla görüşmüş ve Medine içinde müdafaa harbi yapılması yahut Medine dışına çıkılması cihetleri incelenmişti. Resûl-i Ekrem efendimiz gördüğü bir rüya üzerine[2] müdafaa harbini iltizam etmiş ve Ebû Bekir, Sa'd b. Muâz

1 {B1482 Buhârî, Zekât, 54.}
2 Resûl-i Ekrem bu rüyasında kılıcında bir gedik açıldığını, yanında bir sığır boğazlandığını, mübarek elini

gibi ashabın birçok büyüğü bu re'ye iştirak etmişlerdi. Bedir Muharebesi'nde bulunamayan birtakım ashap ile Hazret-i Hamza gibi bahadırlar da meydan harbine taraftar olmuşlardı. Bunların bu husustaki ısrarları üzerine Resûlullah harbe hazırlanmış ve birbiri üzerine iki zırh giyerek ve başına miğferini geçirerek hâne-i saâdetten çıkmıştır. Bu defa meydan harbi taraftarları da Resûl-i Ekrem'in ictihadına muhalefeti doğru bulmayarak, "Yâ Resûlellah! Medine içinde müdafaa edilmesini arzu ediyorsanız öyle yapınız!" demişlerse de Resûlullah, ***"Bir peygamber zırhını giydikten sonra harbetmeden çıkarmak yaraşmaz!"***[3] buyurdu ve cuma günü namazdan sonra 1000 kişilik bir kuvvetle Medine'den çıktı. Medine ile Uhud arasında Şevt bostanına varıldığında Abdullah b. Übey, "Ben meydan harbine muhalifim!" diyerek 300 kişilik bir münafık zümresiyle Medine'ye döndü. Resûl-i Ekrem 700 kişilik bir kuvvetle yoluna devam ederek Uhud'a vardı. Vadinin ağzındaki Şi'b mevkiine inerek burasını ordugâh ittihaz etti. Cuma günü sabahleyin piyade askerini harp nizamında ta'biye eyledi ve düşman bozulsa bile takip için yerlerinden ayrılmamalarını tembih buyurdu. Elli kişiden ibaret olan bir okçu kuvvetini de piyadelerin arkasına yerleştirdi. Bunların kumandasını da Abdullah b. Cübeyr'e verdi. Bunlara da yerlerini hiçbir suretle bırakmamalarını, hatta düşman bozulsa yahut biz bozulsak da askerin başını kuşlar kapsa bile, bu serhadden hiçbir tarafa ayrılmamalarını tekrar tekrar tembih buyurdu ve İslâm piyade kuvvetine arkadan baskın yapılmaması için okla müdafaa etmelerini emretti.[4]

Zâdü'l-meâd'dan süzerek bir özünü naklettiğimiz bu harp hareketine Âl-i İmrân sûresinin 121. âyetinde şöyle işaret buyurulmuştur: ***"Habîbim!*** (Uhud günü) ***gündüzün erken bir zamanında ailenin yanından ayrıldığın ve*** (harp sahasına gelerek) ***müminleri kıtal için münasip yerlere yerleştirdiğin zamanı hatırla! Allah,*** (söylenen her sözü) ***çok iyi işitir,*** (gönüllerden geçen hâtıraları) ***tamamıyla bilir."***[5]

Müellif Buhârî'nin bu babına bir unvan olarak koyduğu bu âyet Âl-i İmrân sûresinin Uhud Harbi hakkındaki âyetlerinin birincisidir ve Peygamberimiz tarafından hatırlanması emrolunan Medine'den ve aile arasından çıkış, ulemânın cumhuruna göre Uhud seferine aittir. Ahzâb yahut Bedir'e ait rivayetler vâhidir, ilmî bir esasa dayanmamaktadır (Aynî). Ulemânın çoğuna göre şevvalin onuncu günü cuma namazından sonra çıkılmış, cumartesi günü harp edilmiştir.

---

zırhının içine koyup muhafaza ettiğini görmüştü. Bu rüyasındaki kılıç gediğini Ehl-i beyt'inden birisinin şehid olmasıyla, sığır boğazlanmasını ashabından bir kısmının şehâdetiyle, zırhı da Medine ile tabir etmişti (*Zâdü'l-meâd,* II, 349).

3 {Buhârî, İ'tisâm, 28 (bab başlığı).}

4 Bk. 1269. hadis ve izahı.

5 وَإِذْ غَدَوْتَ مِنْ أَهْلِكَ تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنِينَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ. [Âl-i İmrân, 3/121]

1580

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ رَجُلٌ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ أُحُدٍ أَرَأَيْتَ إِنْ قُتِلْتُ فَأَيْنَ أَنَا قَالَ فِي الْجَنَّةِ فَأَلْقَى تَمَرَاتٍ فِي يَدِهِ ثُمَّ قَاتَلَ حَتَّى قُتِلَ.

Tercümesi

Câbir b. Abdullah radıyallahu anhümâ rivayete göre şöyle demiştir: Bir er kişi Uhud günü Nebî sallallahu aleyhi ve selleme, "Yâ Resûlellah! Bana (lutfen) bildirir misin, ben öldürülürsem nerede bulunacağım?" diye sordu. Resûlullah, "Cennette!" buyurdu. Bunun üzerine o kişi elindeki (yemekte olduğu) hurmaları hemen yere atarak harbe girişti. Sonra şehid oluncaya kadar vuruştu.

{B4046 Buhârî, Megāzî, 17.}

İzahı

Buhârî'nin böyle bir rivayeti de Bedir Gazvesi'ne ait olmak üzere geçti. Burada olduğu gibi orada da bu bahadır şehidin adı bildirilmemişti. Ancak Bedir'e ait olan Müslim'in rivayetinde onun adı Umeyr b. Hümâm olduğu tasrih edilmiş bulunduğundan Uhud'daki kahramanın Umeyr'den başka biri olması ve iki kişiye ait ayrı ayrı iki vâkıa olması icap eder.

Buhârî, "Uhud Gazâsı" babının unvanında Âl-i İmrân sûresinin bir kısım âyetlerini de zikretmiştir ki meâlleri şöyledir: **1.** *"Ey müminler* (düşmana karşı) *zayıf bulunmayınız!* (Mağlûp olduk diye) *mahzun da olmayınız! Hâlâ siz, yüce kişilersiniz. Çünkü* (hakiki) *müminlersiniz* (en sonu galip olacaksınız). *Eğer size* (Uhud'da) *bir yara dokunduysa Kureyş'e de bunun benzeri bir yara* (Bedir'de) *dokunmuştu.*[6] *Hem harp ve galebe öyle günlerdir ki biz onları insanlar arasında gezdirir, dolaştırırız. Vallahi şu* (samimi) *iman edenleri* (münafıklardan) *ayırt etmek ve sizden şehid edinmek için* (yaralandınız). *Yoksa Allah zalim* (müşrik)*leri sevmez. Yine Allah, şu müminleri* (günahtan) *arıtmak ve küfredenleri de* (en sonu) *mahvetmek için* (mağlûp oldunuz). *Yoksa siz sanır mısınız ki Allah, o mücahede edenleri bildirmeden ve sizden sabredenleri tanıtmadan cennete gideceksiniz? Hem siz ölüme karışmazdan önce onu diliyordunuz. Âkıbet onu gördünüz. Şimdi* (kılıç, süngü parıltıları içinde) *ona bakıp duruyorsunuz!"*[7]

Bu âyetlerde müslümanların Uhud'da mağlûp olduklarına işaretle teselli edilmekte ve bu mağlûbiyetin ihtiva ettiği gayeler ve maksatlar bildirilmektedir. Uhud günü harp başlayınca günün ilk yarısında galebe İslâm ordusunda devam etmişti. Düşmana yirmiden fazla telefât verdirilmişti. Alemdarları Talha b. Ebû Talha, Ali tarafından, kardeşi Osman da Hamza eliyle birer birer öldürülmüştü. Hazret-i Zübeyr'in şiddetli hücumları düşmanın

---

6 Bedir'de müşriklerin, Uhud'da İslâm ordusunun kaybı yetmişer neferden ibaret olduğundan her iki tarafın cerîhası arasında tam bir benzerlik vardı.

7 [Âl-i İmrân, 3/139-143] .(وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنْتُمُ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ) إلى قوله جل ذكره (فَقَدْ رَأَيْتُمُوهُ وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ)

Hâlid b. Velîd kumandasında bulunan sağ cenahını ric'ata mecbur etmiş, bunun üzerine Ebû Cehl'in oğlu İkrime kumandasındaki sol cenahı da çekilmeye mecbur olmuştu. Hamza, Ali, Sa'd b. Ebû Vakkās gibi harp erlerinin müteaddit hamleleri düşmanı bozguna uğratmıştı. Bir halde ki, yanlarında askeri teşcî için getirdikleri Kureyş kadınları Buhârî'nin rivayeti veçhile dağa kaçmışlardı. Artık ric'at eden düşmanın metrûkâtı iğtinâm ediliyordu. Fakat İslâm kemankeşleri bunu görünce, "Ey kavim! Ganimet, ganimet!" diye söylenmeye başladılar. Kumandanları Abdullah b. Cübeyr Resûlullah'ın emir ve tembihini hatırlattıysa da dinlemediler ve müşrikler Bedir'de olduğu gibi geri dönmez sanarak Resûlullah'ın tayin ve muhafazasını şiddetle tembih buyurduğu serhaddi bıraktılar. Ganimet paylaşmaya koştular. Abdullah b. Cübeyr'in maiyetinde sekiz kişi kalmıştı. Düşmanın sağ cenahından ric'at eden Hâlid b. Velîd'in süvari fırkası, boşaldığını gördüğü bu mühim noktayı gelip kolayca işgal etti. Kemankeşleri şehid edip İslâm piyade kuvvetinin arkasını çevirdi ve bir hamle ile İslâm ordusunu yarıp dağıttı ve kazanılan bir zafer tehlikeye düştü. Düşman kuvvetleri Resûlullah'ın karargâhına doğru ilerlediler. Aşağıdaki hadislerde görüleceği üzere Resûlullah'ın mübarek dişini kırdılar ve atılan bir taşla yüzünü cerîhadar ettiler. Bu sırada bir de Resûlullah'ın katli haberi işâa edilmekle umumi bir panik başladı. Resûlullah ise, *"Ey Allah'ın kulları bana geliniz, ey Allah'ın kulları bana geliniz!"* diye çağırıyordu. Fakat zaferden sonra umulmadık bu hezimet ruhları, iradeleri tamamıyla sarsmıştı. Peygamber'in bu mükerrer davetini kimse duymuyordu. Bu sırada Resûlullah'ı ilk önce şair Kâ'b b. Mâlik tanıdı ve en yüksek sesle, "Ey müslümanlar! Resûlullah işte burada!" diye haykırdı. Sonra Resûl-i Ekrem, Kâ'b'a, eliyle sükût etmesini işaret etmiştir.[8] Bu hayırlı haber üzerine muhacirlerden ve ensardan otuz kadar sahâbî Resûlullah'ın yanında toplandılar.[9]

Yukarıda tercümelerini naklettiğimiz tesellî-âmiz âyetlerden sonra müellif şu meâldeki âyet-i kerîmeyi de bir babın unvanı halinde zikreder: *"Ey müminler! Şüphesiz ki Allah, size vaad ettiği zaferi yerine getirdi. Çünkü Allah'ın inayetiyle* (ilk hamlede) *düşmanlarınızı öldürüyordunuz! Pek sevdiğiniz bu muvaffakiyeti Allah size gösterdikten sonra –İlk emirde siz, nizâ ve* (Peygamber'in gösterdiği serhaddi bırakmak suretiyle) *isyan edip dezayıf düşünceye kadar devam etti. O sırada kiminiz dünya* (ganimet) *istedi, kiminiz de âhiret diledi* (de Peygamber'in emrini tuttu). *Sonra Allah, sınamak için* (hezimetle) *sizi onlardan çevirdi. Bununla beraber Allah, muhakkak sizden vukua gelen bu kusurunuzu affetti. Çünkü Allah müminlere karşı fazlukerem sahibidir."*[10]

8 {İbn Âdil, *el-Lübâb fî ulûmi'l-Kitâb*, V, 571.}

9 Siyer müelliflerinin bildirdiklerine göre bu toplanan zatlar arasında muhacirlerden Ebû Bekir, Ömer, Ali, Abdurrahman b. Avf, Sa'd b. Ebû Vakkās, Zübeyr, Talha, Ebû Ubeyde b. Cerrâh, Mikdâd ile ensardan Ebû Dücâne, Habbâb b. Münzir, Âsım b. Sâbit, Hâris b. Samme, Sehl b. Huneyf, Sa'd b. Muâz, Üseyd b. Hudayr, Muhammed b. Mesleme radıyallahu anhüm bulunuyorlardı. Ziyâd b. Seken de ensardan on dört fedâi ile geldi. Daha başkaları da toplanarak bir müdafaa harbi açabilecek dereceyi buldu.

10 (وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللّٰهُ وَعْدَهُ إِذْ تَحُسُّونَهُمْ بِإِذْنِهِ حَتَّى إِذَا فَشِلْتُمْ وَتَنَازَعْتُمْ) إلى قوله عز وجل (وَاللّٰهُ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ).
[Âl-i İmrân, 3/152]

Bu âyetlerde bildirilen af ve tesellilerle gönüllerdeki irade çöküntüsü giderek yeni bir azîm ve irade kudreti hâsıl olmuş ve yeniden şanlı bir ikinci müdafaa harbi başlamıştır. Hezimetten sonra açılan bu yeni safhanın alemdarı ve şanlı kahramanı Enes b. Mâlik'in amcası Enes b. Nadr radıyallahu anhtır. Buhârî'nin bu babından rivayetine göre Bedir Harbi'nde her nasılsa bulunamayan İbn Nadr, "Resûlullah'ın ilk harbinde bulunamadım. Eğer Allah beni müşriklerle harp meydanında hazır bulundurursa oynayacağım kahramanlık oyunlarını Allah herkese gösterecektir!" derdi. Uhud Harbi'nde herkes Peygamber ölmüş diye kaçmaya başlayınca İbn Nadr, "Peygamber öldüyse Allah'ı bâkidir. Allah yolunda cenk edip O'na kavuşmak istemez misiniz?" diye cesaret vermeye çalışıyordu. Yine Buhârî'nin rivayetine göre İbn Nadr, "Yâ rab! Şunların (yani müslümanların) irtikâp ettikleri bozgunculuktan sana karşı özür dilerim. Şunların da (yani müşriklerin) Resûlullah'a karşı irtikâp ettikleri cinayetten sana sığınırım!" diyerek kılıcıyla müşriklere doğru ilerlemiş ve bu sırada rastgeldiği Sa'd b. Muâz'a da, "Ey Sa'd! Vallahi cennetin kokusunu Uhud dağının yanında duyuyorum!" deyip geçmiş ve harp meydanında hamâset harikaları göstererek şehid oluncaya kadar harbetmiştir. Kahraman İbn Nadr'ın vücudunda büyük, küçük seksen bu kadar kılıç, süngü, mızrak yarası sayılmıştır. Bu sebeple bu aziz şehid tanınmaz bir şekle girdiğinden onun hüviyetini kimse tayin edememiş yalnız kız kardeşi vücudundaki benden yahut parmak uçlarından anlayabilmiştir (bk. 1186. hadis).

2. İbn Nadr'ın bu kahramanlığı öbür İslâm mücahidlerini de gayrete getirerek vuku bulan şiddetli hamlelerle düşman kuvvetleri hayli sarsılmıştı. Bu dilâverlerin yarattıkları şehâmet menkıbeleri Ahzâb sûresinin 23. âyetinde şu suretle methedilmiştir: *"Müminlerden öyle erler vardır ki, onlar Allah'a verdikleri ahde bağlı kaldılar"*;[11] *"Onlardan bir kısmı nezrini yerine getirdi. Bir kısmı da sırasını gözlüyordu. Onlar hiçbir suretle ahidlerini değiştirmediler."*[12]

İslâm ordusunun Hamza gibi birtakım kuvvetli unsurlarını kaybetmesine rağmen mevcudiyet göstermesi müşrikleri korkutmuştur. Bu da Âl-i İmrân sûresinin 151. âyetinde şu meâlde bildiriliyor: *"Artık şimdi biz şu küfreden* (müşrik)*lerin gönüllerine bir korku salacağız! Sebebi, Allah'ın hiçbir delil indirmediği şeyleri O'na şerik koşmalarıdır. Onların karargâhları cehennemdir ve zalimlerin bu yatağı ne kötüdür."*[13]

İşte bu ilâhî korkunun tesiri altında en kuvvetli düşman, zayıf bir kuvvetin karşısında tutunamayıp çekilmiş ve bu suretle harp sona ermiştir.

3. Sonra müellif yine bu babın unvanında Âl-i İmrân'ın 169 ve 170. âyetlerini zikretmiştir ki meâlleri şöyledir: *"Habîbim! Allah yolunda katlolunan* (şehid)*leri sakın ölmüşler sanma! Belki onlar rableri katında hayattadırlar. Allah'ın fazlukereminden onlara ihsan buyur-*

---

11 Siyer müelliflerinin bildirdiklerine göre Hazret-i Osman, Talha, Saîd, Zeyd, İbn Âmir, İbn Fudayl, Hamza, Mus'ab, Enes b. Nadr (radıyallahu anhüm) Resûlullah'ın yanında ölünceye kadar harpte sebat etmeyi nezretmişlerdi.

12 مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللّٰهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَنْ قَضَى نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا. [el-Ahzâb, 33/23]

13 سَنُلْقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ بِمَا أَشْرَكُوا بِاللّٰهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَمَأْوَاهُمُ النَّارُ وَبِئْسَ مَثْوَى الظَّالِمِينَ. [Âl-i İmrân, 3/151]

duğu nimetle sevinerek rızıklanırlar ve arkalarından (şehid olarak) *kendilerine yetişemeyen şu mücahidler hakkında da: O gazilere hiçbir korku yok, onlar da mahzun olmayacaklar!" diye müjdelenip ferahlanırlar."*[14]

Müslim'in bir rivayetine göre tâbiî âlimlerinden Mesrûk şöyle demiştir: Abdullah b. Mes'ûd'a biz, bu âyetlerin delâlet ettiği hakikati sorduk da bize şöyle cevap verdi: Vaktiyle biz de bunu Resûlullah'a sormuştuk da bize şöyle cevap vermişti: "*Uhud Harbi'nde kardeşleriniz şehid olunca Allah Teâlâ onların ruhlarını birtakım yeşil kuşların içlerine koymuştur. Bunlar cennet ırmaklarına gelirler, içerler ve cennet meyvelerinden yerler.* (Ahmed b. Hanbel'in rivayetine göre), *sonra bu kuşlar arşın gölgesinde asılı bulunan altın kandillere konup tünerler. Şehid ruhları artık böyle mesut bir hayata erişince, "Bizim cennetteki bu halimizi dünyadaki kardeşlerimize kim bildirir ki, onlar da bilseler de cihaddan çekinmeseler?*" demişlerdi. Bunun üzerine Allah Teâlâ bu âyeti inzâl buyurmuştur.[15]

1581

عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ ﷺ قَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَوْمَ أُحُدٍ وَمَعَهُ رَجُلَانِ يُقَاتِلَانِ عَنْهُ عَلَيْهِمَا ثِيَابٌ بِيضٌ كَأَشَدِّ الْقِتَالِ مَا رَأَيْتُهُمَا قَبْلُ وَلَا بَعْدُ.

TERCÜMESİ

Sa'd b. Ebû Vakkās radıyallahu anhtan rivayete göre şöyle demiştir: Uhud Harbi'nde Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemi iki kişi (Cibrîl ve Mîkâil) ile beraber gördüm. Bunlar Resûlullah namına harbediyorlardı. Üzerlerinde beyaz elbise vardı. Âdemoğulları'nın en şiddetli savaşları gibi en şiddetli harbettiler. Bu iki kişiyi ben, ne Uhud'dan önce, ne de sonra gördüm. {B4054 Buhârî, Megāzî, 18.}

İZAHI

Resûlullah namına yanında harbeden iki erin Cibrîl ile Mîkâil oldukları, Müslim'in rivayetinde tasrih edildiğinden, hadisin Türkçe'ye çevriminde onları kavis içinde gösterdik. Bazı âlimler meleklerin Resûlullah'ın yanında yalnız Bedir Vak'ası'nda harbettiklerini iddia ve öbür muharebelerde yalnız imdat için hazır bulunduklarını ve harbe fiilen iştirak etmediklerini kabul etmişlerdir. Bu hadîs-i şerifte Cibrîl ile Mîkâil'in insanlar gibi çok şiddetli harbettiklerinin bildirilmesi, yukarıdaki iddiayı reddeder. Uhud bahsinin birinci hadisi olarak Buhârî'nin İbn Abbas'tan rivayetinde de Resûl-i Ekrem efendimiz, *"İşte*

14 [Âl-i İmrân, 3/169-170] وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ الآيَة.

15 {M4885 Müslim, İmâre, 121; HM2388 İbn Hanbel, I, 266.}

şu atının başını tutarak harekete hazır bulunan Cibrîl'dir. Üstünde de harp cihazı vardır!"[16] buyurmuştur ki, böyle harp cihazıyla baştan aşağı giyimli ve at üstünde harbe müheyyâ bulunması da bir dereceye kadar fiilen iştiraki teyit eder. İslâm tarihi meleklerin harbi ve müminleri teyidi vak'alarıyla doludur. İslâm ordusu Bedir, Uhud gibi en müşkül harplerde her ne zaman maddî imkânsızlıkla karşılaşıp da Allah'a sığınarak hamlelerde bulundu ise muhakkak mânevî bir yardıma mazhar olmuştur.

Müellif Buhârî bu hadisin babında Âl-i İmrân sûresinin 122. âyetini zikretmiştir ki, bu âyette münakafıkların reîsi Abdullah b. Übeyy'in ordudan ayrılıp Medine'ye dönmesi sırasındaki ensarın vaziyetine işaret buyurulmuştur. Meâli şöyledir: *"Ey ensar!* (Münafıklar döndüğü sıra) *sizden iki bölük halk*[17] *korkarak* (geri dönmeyi) *kurmuşlardı. Fakat Allah, onların sahibidir* (onları dönmekten korudu). *Bu cihetle müminler herhalde Allah'a bağlansınlar."*[18]

1582

وَعَنْهُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ نَثَلَ لِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كِنَانَتَهُ يَوْمَ أُحُدٍ فَقَالَ ارْمِ فِدَاكَ أَبِي وَأُمِّي.

TERCÜMESİ

Yine Sa'd b. Ebû Vakkās radıyallahu anhtan rivayete göre şöyle demiştir: Uhud günü Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ok kabındaki oklarını çıkarıp bana verirdi de, "Ey Sa'd! Babam, anam sana kurban olsun, at!" derdi. {B4055 Buhârî, Megāzî, 18.}

İZAHI

Sa'd'ın bu hadisi rivayet tarikleri çok olan meşhur hadislerdendir ve yalnız burada dört yoldan rivayet olunmuştur. Bunlardan Hazret-i Ali'ye erişen bir rivayette, "Ben Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin hiçbir kişiye feda etmek üzere babasını, anasını birleştirdiğini işitmedim, yalnız Sa'd b. Mâlik (Ebû Vakkās) müstesna! Çünkü ben muhakkak surette Resûlullah'ın Uhud günü, *'Ey Sa'd! Babam, anam sana feda olsun, at!'* buyurduğunu işittim!" demiştir.[19]

16 {B4041 Buhârî, Megāzî, 17.}

17 Bu iki bölük halk Hazrec'den Selimeoğulları ile Evs'ten Hâriseoğulları'dır ki, bunlar ordunun iki cenahını teşkil ediyorlardı. Abdullah b. Übey, münafıklar zümresiyle Medine'ye dönerken bunları da ric'ata teşvik ettiğinden gönüllerde bir sarsıntı olmuşsa da yine Allah'ın inayetiyle ordudan ayrılmamışlardır.

18 [Âl-i İmrân, 3/122] إِذْ هَمَّتْ طَائِفَتَانِ مِنْكُمْ أَنْ تَفْشَلَا وَاللّٰهُ وَلِيُّهُمَا وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ

19 {B4059 Buhârî, Megāzî, 18.}

Buhârî'nin bu babında rivayetine göre harp devam ettiği bazı saatlerde Resûlullah'ın yanında Talha ile Sa'd b. Ebû Vakkās'tan başka kimse kalmamıştır. Yine Buhârî, Kays b. Ebû Hâzim'in de Talha'nın Uhud günü Resûlullah'ı korurken çolak olan elini gördüm dediğini rivayet etmiştir. Hâkim de *el-İklîl*'de Talha'nın o günü otuz beş veya otuz dokuz yara aldığını rivayet etmiştir.

Uhud günü Sa'd b. Ebû Vakkās gibi en isabetli kemankeşlerden biri de Ebû Talha idi. Buhârî'nin bu babında Enes b. Mâlik'ten rivayetine göre, Uhud günü Resûlullah'ın yanından halk dağıldığı zaman Ebû Talha, Resûlullah'ın huzurunda kendi kalkanını Peygamber'e siper yaparak ayrılmadı. Aynı zamanda Ebû Talha ok yayını çok sert çeken bir atıcı idi. Uhud günü iki, yahut üç yay kırdı. Yanından ok dolu kubur **ca'be** (جعبة) ile geçenlere Resûlullah tarafından, *"Ca'benizi Ebû Talha'ya boşaltınız!"* denilirdi. Resûlullah yükselip askere bakarsa, hemen Ebû Talha, "Yâ Resûlellah! Babam, anam sana feda olsun, yükselme! Düşman oklarından bir ok isabet etmesinden korkarım. İşte göğsüm senin göğsüne siper!" derdi. Ebû Talha'nın elinden iki üç defa kılıcı düşmüştü.[20] Bu düşüş, إِذْ يُغَشِّيكُمُ النُّعَاسَ أَمَنَةً مِنْهُ *"Korkunuzu gidermek ve sizi dinlendirmek üzere uyku bürüdüğünü hatırlayınız!"*[21] âyetinde bildirilen ilâhî bir sekînet sırasında idi.

Bundan sonra Buhârî arka arkaya üç bab açarak müslümanların Uhud hezimetine işaret etmek üzere Âl-i İmrân sûresinin üç âyetini ve bunlarla ilgili olan üç hadisi rivayet etmiştir. Bunları da naklediyoruz:

1. *"Ey müslümanlar! İki cemiyet* (müslüman ve müşrik orduları) *çarpıştığı gün içinizden arkalarına dönüp* (düşmandan şuraya buraya) *şu kaçanlar yok mu? Hiç şüphesiz onların* –(Peygamberi dinlememek gibi) *işledikleri bir kısım kusurları sebebiyle– ayaklarını şeytan kaydırmak istemiştir. Halbuki Allah onların günahlarını muhakkak bağışladı. Çünkü Allah kusurları bağışlayıcıdır, halîmdir."*[22]

Uhud günü vuku bulan hezimet, Resûl-i Ekrem'in katli haberi üzerine umumi bir panik halini almıştı. Medine'ye kadar kaçanlar da bulunmuş ve kadınların ta'rizine uğramışlardı. Ekserisi Uhud dağına kaçmıştı. Hazret-i Ömer de bunların arasında bulunuyor ve, "Kim Muhammed katlolundu!" derse öldüreceğini söyleyerek bu hezimeti önlemeye çalışıyordu.

Buhârî'nin bu âyetten sonra Hazret-i Osman'ın Uhud'dan ayrıldığına dair Abdullah b. Ömer'den bir rivayeti vardır ki bu eserimizde 1497 rakamıyla tercümesi geçti, oraya bakınız! Yalnız burada bu vâkıa ile ilgili olan bir parçasını naklediyoruz: Hac mevsiminde bir Basralı Mekke'de İbn Ömer'e gelerek, "Ey İbn Ömer! Sana bir şey soracağım, bana cevap verir misin?" demiş ve, "Ey İbn Ömer! Şu Kâbe hakkı için bilir misin

20 {B4064 Buhârî, Megāzî, 18.}

21 el-Enfâl, 8/11.

22 إِنَّ الَّذِينَ تَوَلَّوْا مِنْكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ إِنَّمَا اسْتَزَلَّهُمُ الشَّيْطَانُ بِبَعْضِ مَا كَسَبُوا وَلَقَدْ عَفَا اللّٰهُ عَنْهُمْ إِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ.
[Âl-i İmrân, 3/155]

Uhud günü Osman b. Affân harpten kaçmıştır" diye sormuş. İbn Ömer, "Evet bilirim!" demiş. Basralı, "Bilir misin? Bedir'de gizlenip bulunmamıştır!" demiş. İbn Ömer, "Evet bilirim!" demiş. Bunun üzerine bu Basralı fikrine uygun cevap aldığını sanarak ve tahsin ederek, "Allahüekber!" demiş. İbn Ömer (Basralı'nın yanlış telakkisini düzeltmek üzere), "Yâhu buraya gel bakayım! Sana hakikati bildireyim" diye şöyle izah etmiş: "Uhud günü Osman'ın firarı keyfiyetini ben çok iyi bilirim, sana da bildiririm ki: Allah Uhud firarını bütün müminlerden affetmiştir. Bedir'den gaybûbetine gelince, Osman'ın zevcesi olan Resûlullah'ın kızı Rukıyye'nin ağır hasta bulunması ve Resûlullah'ın Osman'a, *'Ey Osman senin için Bedir'de bulunan bir gazi sevabı ve bir gazi ganimet payı vardır!'* buyurup izin vermiş!" diye İbn Ömer Basralı'yı karşılamıştır.[23] Hazret-i Osman Uhud'dan firarından üç gün sonra Resûlullah'ın huzuruna geldiğinde Resûl-i Ekrem, *"Uzakça gittiniz!"* buyurmuştur.[24]

2. Müellif Buhârî bir babına da şu meâldeki bir âyeti unvan yapmıştır: *"Hezimet sırasında, boyuna siz* (harp sahasından) *uzaklaşıyordunuz!*[25] (Kaçarken de) *dönüp kimseye bakmıyordunuz. Resûlullah ise arkanızdan sizi çağırıyordu. Bunun üzerine Allah sizi gam gam üstüne* (kat kat) *cezalandırdı.* (En sonu sizi affetti) *tâ ki siz, ne elinizden kaçan fırsata, ne de başınıza gelen musibete mahzun olmayasınız ve Allah her işlediğiniz işi tamamıyla bilir."*[26]

Buhârî'nin bu âyetten sonra rivayet ettiği bir hadiste Berâ b. Âzib radıyallahu anh der ki: Resûlullah'ın âyette bildirilen çağrısı Uhud günü piyadelerin arkasına ta'biye buyurduğu ve Abdullah b. Cübeyr kumandasına verdiği okçulara aitti. Onlar hezimete uğrayıp kaçtıkları zaman arkalarından *"Ey Allah'ın kulları, bana geliniz! Ey Allah'ın kulları bana geliniz! Her kim dönüp gelirse cennet onundur!"* diye çağırıyordu.[27]

3. *"Ey müminler! Çektiğiniz gamdan sonra Allah, o gamın arkasından üzerinize, emniyeti hâiz bir uyku indirdi ki, o* (ilâhî sekînet) *sizden* (sadakatli) *bir cemaati bürüyordu. Bir* (münafık) *taife de hayatları endişesine düşmüşlerdi.* (Korkudan uyuyamıyorlardı.) *Onlar Allah'a karşı –hak düşüncesiyle değil, Câhiliye kuruntusuyla– bir zan besliyorlardı.* (Bu hurâfî fikir ile Resûlullah'a)*, "Biz* (müslümanlar)*a o emirden* (nusret ve zaferden) *bir pay var mı?" diyorlardı. Habîbim! Sen onlara, "Emrin* (nusret ve galebenin) *hepsi muhakkak Allah'ındır, de! Onlar sana açmadıkları birtakım* (fâsit) *fikirleri, gönüllerinde* (ve kendi aralarında) *gizlerler.* (Kendi aralarında)*, "*(Muhammed'in dediği gibi) *eğer bize nusret ve zaferden bir pay olsaydı biz bu ma'rekede öldürülmezdik!" derler. Habîbim! Sen onlara şöyle cevap ver:*

---

23 {B4066 Buhârî, Megāzî, 19.}

24 {Temel hadis kaynaklarında tespit edilemeyen rivayet için bkz: Taberî, *Câmiu'l-beyân*, VII, 329, no: 8103.}

25 "Tâ"nın fethiyle تصعدون kıraatine göre, "Boyuna Uhud dağına kaçıyordunuz!" demektir. Bu kıraatin vechi, hezimet sırasında harp meydanından ayrılanlardan çoğunun Uhud dağına kaçmış olmalarıdır.

26 إِذْ تُصْعِدُونَ وَلَا تَلْوُونَ عَلَى أَحَدٍ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فِي أُخْرَاكُمْ فَأَثَابَكُمْ غَمًّا بِغَمٍّ لِكَيْلَا تَحْزَنُوا عَلَى مَا فَاتَكُمْ وَلَا مَا أَصَابَكُمْ وَاللّٰهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ. [Âl-i İmrân, 3/153]

27 {B4067 Buhârî, Megāzî, 20.}

"(Ey münafıklar zümresi!) ***Eğer siz*** (Uhud'a gelmeyip de kendi) ***evlerinizde bulunsaydınız kendilerine*** (ezelde) ***ölüm yazılmış olan şu kişiler yattıkları yerlere çaresiz çıkıp görülecekler*** (yine öldürülecekler)***di. Allah, göğüslerinizin içindeki*** (gizli emelleriniz)***i*** (hal ve hareketlerinizle) ***denemek için,*** (ey müminler!) ***sizi de yüreklerinizdeki şüphelerden halâs için*** (münafıkların mahiyetini açıklamıştır)***. Allah, gönüllerin*** (hayır, şer) ***bütün sırlarını çok iyi bilir!***"[28]

Bu âyet-i kerîmede haber verilen "nuâs" (uyku) hislerin ta'tîlinden ibaret olan bir gaflet değil gönüllere huzur ve emniyet veren ilâhî bir sekînettir ve o sırada pek ziyade ihtiyaç duyulan bir istirahattir. Bu ilâhî nimetin yalnız hâlis müminlere ihsan buyurulduğuna ve münafıklar canı, başı derdine düşerek uyku yüzü görmediklerine âyette hassaten işaret buyurulmuştur. Bu ilâhî sükûnete mazhar olanlardan birisinin Ebû Talha olduğunu Buhârî buradaki rivayetiyle numune olarak bildiriyor.

Ebû Talha der ki: Uhud günü uyku basanlar içinde ben de vardım. Birkaç defa elimden kılıcım düşünceye kadar uykuya dalmıştım. Kılıcım düşerdi, ben alırdım. Tekrar o düşerdi, ben alırdım. Bu düşmek, almak keyfiyetinin iki, üç defa tekerrür ettiğini biraz önce Enes b. Mâlik rivayetiyle bildirmiştik. Şârih Aynî de İbn İshak rivayetiyle ikinci bir örnek olarak şu vak'ayı bildiriyor: Zübeyr b. Avvâm radıyallahu anh der ki: Uhud'da korkunun üzerimize en ziyade çöktüğü sırada ben Resûlullah'ın yanında bulundum. Bu sırada Allah üzerimize bir uyku gönderdi. Müminlerden hiçbir kişi yoktu ki onun çenesi göğsünde olmasın. Allah'a yemin ederim ki, ben uykum arasında bir rüya gibi Muattib b. Kuşeyr'in, لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ ***"Peygamberin vaad ettiği nusret ve zaferden bize bir pay verilseydi biz bu ma'rekede ölmezdik!"*** dediğini tamamıyla işittim. Biz bunu o sırada ezberledik de sonra Allah Teâlâ bir âyet olarak hikâye ve inzâl buyurdu.

1583

عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ شُجَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ أُحُدٍ فَقَالَ كَيْفَ يُفْلِحُ قَوْمٌ شَجُّوا نَبِيَّهُمْ فَنَزَلَتْ لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ.

TERCÜMESİ

Enes b. Mâlik radıyallahu anhtan rivayete göre şöyle demiştir: Uhud günü Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin başı yarıldı da Resûlullah, "Peygamberlerini yaralayan bir kavim nasıl necat bulur?" di(ye Allah Teâlâ'ya şikâyet et)ti. Bunun üzerine, "Habîbim! Onlara ait muameleden seni ilgilendiren bir cihet yoktur (emir ancak Allah'ındır)" meâlindeki âyet nâzil oldu. {Buhârî, Megāzî, 22 (bab başlığı); Âl-i İmrân, 3/128.}

28 [Âl-i İmrân, 3/154] (ثُمَّ أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ بَعْدِ الْغَمِّ أَمَنَةً نُعَاسًا) إلى (وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ)

İZAHI

İbn Hişâm'ın Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayetine göre, Resûlullah'ın mübarek rebâiye dişini[29] Utbe b. Ebû Vakkās attığı bir taşla kırmış ve alt dudağını yaralamıştır. Abdullah b. Şihâb da alnını yarmıştır. Abdullah b. Kamîe'nin[30] bir kılıç darbesiyle de yanağının göz altındaki yumrucuğu olan elmacığı yaralanmış ve bu şiddetli darbe ile parçalanan miğferin iki halkası elmacığına batmıştı.

Übey b. Halef'in de dahil bulunduğu bu şerîrler Resûlullah'ı öldürmek üzere ahd ve ittifak etmişlerdi. İslâm askerinin bozulduğu en buhranlı bir sırada bunlar Resûlullah'ın yanına kadar sokulmaya muvaffak olmuşlar ve bu fezâhati irtikâp etmişlerdir. Bunlardan Utbe b. Ebû Vakkās ki, Sa'd b. Ebû Vakkās'ın kardeşi ve Mekke müşriklerinin azgını idi. Bu şerîrin irtikâp ettiği bu cinayet üzerine Resûl-i Ekrem, *"Yılına erişmesin!"* diye dua buyurmuş ve hakikaten senesi içinde ölmüştür.[31] İbn Kamîe de vahşî bir hayvan tarafından parçalanmıştır. Bunların tecavüzü üzerine Übey b. Halef de, "Vallahi Muhammed'i öldüreceğim!" diye hücum etmesi üzerine Resûl-i Ekrem, İbn Samme'nin elinden okunu alarak, "*Belki ben seni öldürürüm!*" diye oku tevcih buyurunca Übey kaçmaya başlamıştı. Resûl-i Ekrem, "*Yalancı, nereye kaçıyorsun?*" diyerek oku yerleştirmiş ve zırhının yakasından vurmuştu. Übey b. Halef aldığı bu ağır yara üzerine bir boğa gibi bağırarak hemen devrilmiş ve cinayet ortakları tarafından yüklenip götürülmüştür. Birkaç gün sonra ölmüştür.[32]

Müellif Buhârî'nin mevzumuz olan hadisten sonraki İbn Abbas'tan bir rivayetine göre, Resûl-i Ekrem bu vâkıa üzerine, *"Allah'ın intikamı Resûlullah'ın Allah yolunda öldürdüğü Übey b. Halef hakkında şiddetli oldu. Yine Allah'ın intikamı, Allah'ın peygamberinin yüzünü cerihalandıran kavim hakkında şiddetli oldu"* buyurmuştur.[33]

1584

عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ مِنَ الرَّكْعَةِ الْأَخِيرَةِ مِنَ الْفَجْرِ يَقُولُ اللّٰهُمَّ الْعَنْ فُلَانًا وَفُلَانًا وَفُلَانًا بَعْدَ مَا يَقُولُ سَمِعَ اللّٰهُ لِمَنْ حَمِدَهُ رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ

29 Ağzın sağında ve solunda, altlı ve üstlü dört diş vardır ki bunlar ön dişlerle azı dişlerin arasındadır. Bu dört dişe Arap dilinde rebâiye denir. Resûl-i Ekrem'in Uhud günü bu dört rebâiyeden sağ ve alt taraftaki dişleri kırılmıştı.

30 Bu ad siyer kitaplarıyla *Buhârî* şerhlerinde Kamîe, Kam'e, Kamne suretlerinde yazılmıştır. Birinci Bulak basması Kastallânî nüshasında mazbut olduğundan onu tercih ettik.

31 {MA9649 Abdürrezzâk, *el-Musannef*, V, 290.}

32 {Übey b. Halef'in Peygamberimizi öldürmekle tehdit edişinin Mekke'de vaki olduğuna dair de rivayetler vardır. Taberî, *Câmiu'l-beyân*, VII, 255, no: 7943; İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 84.}

33 {B4074 Buhârî, Megāzî, 25.}

فَأَنْزَلَ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ إِلَى قَوْلِهِ فَإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ.

Tercümesi

Abdullah b. Ömer radıyallahu anhümâdan rivayete göre İbn Ömer, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem (yaralanıp dişi kırılınca) sabah namazının son rek'atında rükûdan başını kaldırıp, سمع الله لمن حمده ربنا ولك الحمد "Allah kendisini öven kişinin övgüsünü işitti. Rabbimiz! Övülme yalnız senin hakkındır" dedikten sonra onun, Allahım! Filâna, filâna, filâna ilen!" dediğini işitmiştir. Bunun üzerine Allah Teâlâ, لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ kavl-i şerifini فَإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ 'e kadar inzâl buyurdu. {B4069 Buhârî, Megāzî, 22; Âl-i İmrân, 3/128.}

İzahı

Hadisteki âyetin tamamını Buhârî bu babında unvan halinde zikretmiştir. Meâli şöyledir: *"Habîbim! Müşriklere ait hüküm ve cezadan seni ilgilendiren bir cihet yoktur* (O kâfirleri perişan edip husran içinde Mekke'ye döndürmek)[34] *yahut onlara tövbe ettirmek ya da onları şiddetle azaplandırmak* (yalnız Allah'ın hakkıdır). *Muhakkak ki onlar zalimlerdir* (çeşitli bir azap hak etmişlerdir)."[35]

Hadiste filân filân, filân diye kinaye suretiyle zikrolunup Resûl-i Ekrem'in haklarında lânet ettiği üç kişinin Safvân b. Ümeyye, Süheyl b. Amr, Hâris b. Hişâm (Ebû Cehil'in kardeşi) olduğu Buhârî'nin bu babındaki bir rivayet tarikinde tasrih edilmiştir. Bunların üçü de Mekke'nin fethi günü müslüman olmuşlar ve müslümanlıktaki hayatları pek faziletli devam etmiştir. Bunlardan Süheyl b. Amr ki, Kureyş'in eşraf ve sâdâtından idi. Hudeybiye Muahedesi'ni akde memur olan Kureyş heyetinin reisi idi. Âteşîn bir hatip olan Süheyl b. Amr'ın bir hal tercümesi bu eserimizde 1164 numaralı hadisin haşiyesinde geçti. Oraya bakınız! Gerek bunlar, gerek Kureyş ordusunda bu gün harbetmekte bulunanlardan çoğu ileride İslâm câmiası içindeki şerefli yerlerini alacaklarından bu âyette, "*Habîbim! Müşriklere ait hüküm ve ceza seni ilgilendirmez. O, münhasıran bana aittir*" diye tel'în etmekten tahzîr buyurulmuştur.

Resûl-i Ekrem'in mübarek dişini kıran ve vech-i saâdetini cerîhadâr edenlerin İbn Kamîe ile Utbe b. Ebû Vakkās olduğunu yukarıda bildirmiştik. İlk tedavi suretini de Buhârî bu babında Sehl b. Sa'd (radıyallahu anh)tan şöyle rivayet ediyor: Bir kere Sehl b. Sa'd'dan Resûlullah'ın bu cerîhası sorulduğunda, "Vallahi ben, Resûlullah'ın cerîhasını kimin yıkadığını, kimin su döktüğünü, ne ile tedavi edildiğini çok iyi bilirim!" diyerek şöyle izah etmiştir: Resûlullah'ın kızı Fâtıma (radıyallahu anhâ) yıkadı. Ali b. Ebû Tâlib de kalkanıyla

---

34 Bu fıkra, bundan önceki âyete aittir: أَوْ يَكْبِتَهُمْ فَيَنْقَلِبُوا خَائِبِينَ kavl-i şerifinin mazmunudur.

35 لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبَهُمْ فَإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ. [Âl-i İmrân, 3/128]

su döktü. Fâtıma yıkamakla kanın ziyadeleştiğini görünce hemen bir hasır parçası alıp yaktı ve onun temiz külünü bastı, bu suretle kanı kesti.

İslâm kadınlarının mecruhları tedavisi, şehidlerin harp sahası haricine nakli, kırbalarla su taşınması gibi ordunun geri hizmetlerini ifa etmeleri, Uhud Harbi'nde başlayarak devam etmiştir. Buhârî'nin bu hususa dair de rivayetleri vardır. Bu rivayetlerle izahları eserimizde 1215, 1216 numaralarla tercüme edilen Ömer b. Hattâb ve Rubeyyi' hadislerinde geçti. Onlara da bakınız!

Hamza b. Abdülmuttalib Radıyallahu Anhın Şehâdeti

[قَتْلُ حَمْزَةَ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ]

Bu bab (şehidlerin alemdarı) Hamza b. Abdülmuttalib radıyallahu anhın şehâdetine dairdir.

1585

عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ عَدِيِّ بْنِ الْخِيَارِ أَنَّهُ قَالَ لِوَحْشِيٍّ أَلَا تُخْبِرُنَا بِقَتْلِ حَمْزَةَ قَالَ نَعَمْ إِنَّ حَمْزَةَ قَتَلَ طُعَيْمَةَ بْنَ عَدِيِّ بْنِ الْخِيَارِ بِبَدْرٍ فَقَالَ لِي مَوْلَايَ جُبَيْرُ بْنُ مُطْعِمٍ إِنْ قَتَلْتَ حَمْزَةَ بِعَمِّي فَأَنْتَ حُرٌّ قَالَ فَلَمَّا أَنْ خَرَجَ النَّاسُ عَامَ عَيْنَيْنِ وَعَيْنَيْنِ جَبَلٌ بِحِيَالِ أُحُدٍ بَيْنَهُ وَبَيْنَهُ وَادٍ خَرَجْتُ مَعَ النَّاسِ إِلَى الْقِتَالِ فَلَمَّا اصْطَفُّوا لِلْقِتَالِ خَرَجَ سِبَاعٌ فَقَالَ هَلْ مِنْ مُبَارِزٍ قَالَ فَخَرَجَ إِلَيْهِ حَمْزَةُ بْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ فَقَالَ يَا سِبَاعُ يَا ابْنَ أُمِّ أَنْمَارٍ مُقَطِّعَةِ الْبُظُورِ أَتُحَادُّ اللهَ وَرَسُولَهُ ﷺ قَالَ ثُمَّ شَدَّ عَلَيْهِ فَكَانَ كَأَمْسِ الذَّاهِبِ قَالَ وَكَمَنْتُ لِحَمْزَةَ تَحْتَ صَخْرَةٍ قَالَ فَلَمَّا دَنَا مِنِّي رَمَيْتُهُ بِحَرْبَتِي فَأَضَعُهَا فِي ثُنَّتِهِ حَتَّى خَرَجَتْ مِنْ بَيْنِ وَرِكَيْهِ قَالَ فَكَانَ ذَاكَ الْعَهْدَ بِهِ فَلَمَّا رَجَعَ النَّاسُ رَجَعْتُ مَعَهُمْ فَأَقَمْتُ بِمَكَّةَ حَتَّى فَشَا فِيهَا الْإِسْلَامُ ثُمَّ خَرَجْتُ إِلَى الطَّائِفِ فَأَرْسَلُوا إِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ رَسُولًا فَقِيلَ لِي إِنَّهُ لَا يَهِيجُ الرُّسُلَ قَالَ فَخَرَجْتُ مَعَهُمْ حَتَّى قَدِمْتُ عَلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ فَلَمَّا رَآنِي قَالَ آنْتَ وَحْشِيٌّ قُلْتُ نَعَمْ قَالَ أَنْتَ قَتَلْتَ حَمْزَةَ قُلْتُ قَدْ كَانَ مِنَ الْأَمْرِ مَا قَدْ بَلَغَكَ قَالَ فَهَلْ تَسْتَطِيعُ أَنْ تُغَيِّبَ وَجْهَكَ عَنِّي قَالَ فَخَرَجْتُ فَلَمَّا قُبِضَ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَخَرَجَ مُسَيْلِمَةُ الْكَذَّابُ قُلْتُ لَأَخْرُجَنَّ إِلَى مُسَيْلِمَةَ لَعَلِّي أَقْتُلُهُ

فَأُكَافِئَ بِهِ حَمْزَةَ قَالَ فَخَرَجْتُ مَعَ النَّاسِ فَكَانَ مِنْ أَمْرِهِ مَا كَانَ فَإِذَا رَجُلٌ قَائِمٌ فِي ثَلْمَةِ جِدَارٍ كَأَنَّهُ جَمَلٌ أَوْرَقُ ثَائِرُ الرَّأْسِ فَرَمَيْتُهُ بِحَرْبَتِي فَأَضَعُهَا بَيْنَ ثَدْيَيْهِ حَتَّى خَرَجَتْ مِنْ بَيْنِ كَتِفَيْهِ قَالَ وَوَثَبَ إِلَيْهِ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ فَضَرَبَهُ بِالسَّيْفِ عَلَى هَامَتِهِ.

Tercümesi

Ubeydullah b. Adî b. Hıyâr'dan rivayete göre, Ubeydullah (Hazret-i Hamza'nın katili) Vahşî'ye, "Bize Hamza'nın katlini anlatır mısın?" diye sordu. O da, "Evet" diyerek şöyle anlattı: Hamza, Bedir Harbi'nde Tuayme b. Adî b. Hıyâr'ı öldürmüştü. Efendim olan Cübeyr b. Mut'im bana, "Eğer amcam Tuayme'ye bedel Hamza'yı öldürürsen sen hürsün!" dedi. Vahşî der ki: "Ayneyn yılı halk Medine'ye sefere çıkınca –Ayneyn Uhud dağı cânibinde bir dağdır. Bununla Uhud arasında bir vadi vardır–[1] ben de halk ile beraber harbe çıktım. Harp nizamında sıralandığımızda (Kureyş tarafından) Siba' çıktı. Cenk edecek mübâriz istedi. Buna karşı Abdülmuttalib'in oğlu Hamza çıktı. 'Ey Siba', ey Ümmü Enmâr kadının oğlu! Allah'a ve Resûlullah'a muhalefet etmek mi istersin?' dedi. Vahşî der ki: Sonra Hamza, Siba' üzerine yürüdü. Herif dünkü gün gibi (yok) oldu. Vahşî (sözüne devam ederek) dedi ki: Bu sırada ben Hamza'yı vurmak için bir taş arkasına gizlendim ve bana yaklaşınca harbemi (kısa mızrağımı) ona attım ve mızrağımı Hamza'nın kasığına yerleştirdim. Mızrak Hamza'nın tâ iki oyluk üstünün arasından çıkmıştı. İşte bu mızrak Hamza'yı olduğu yere çökertti (öldü). Mekkeliler harpten dönerken ben de onlarla beraber geri döndüm ve Mekke'de İslâm dini yayılıncaya kadar orada oturdum. (Mekke'nin fethi üzerine) Tâif'e kaçıp gitmiştim. O sırada Tâifliler (toptan müslüman olduklarını arzetmek üzere) Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme bir heyet gönderdiler. Bana da (korkma git) Resûlullah elçiyi korkutmaz dediler.[2] Ben de heyetle beraber yola çıktım. Tâ Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin huzuruna kadar vardım. Resûlullah beni görünce, "Sen Vahşî misin?" buyurdu. Ben, "Evet!" dedim. Resûlullah iki defa, "Hamza'yı sen mi katletmiştin?" buyurdu. "Bu iş, size erişen haber veçhile oldu!" dedim. Resûlullah, "Yüzünü benden saklamaya gücün yeter mi?" buyurdu. Vahşî dedi ki: "Ben de hemen huzurdan çıktım. Resûlullah vefat edip de (Ebû Bekir zamanında) Müseylimetülkezzâb çıkınca (kendi kendime) tam sırasıdır,

---

1 Ayneyn kelimesinin tire içindeki bu tefsiri bu hadisin râvilerinden birisine aittir, hadisten değildir.

2 İbn İshak'ın rivayetinde hadisin burasında şu ziyade vardır: Tâif heyeti Resûlullah'a müslümanlıklarını arzetmek üzere yola çıktıkları sırada bana Tâif toprağı da dar gelmişti. Şam'a, Yemen'e, yahut bunlara benzer bir şehre gitmeyi düşünüyordum. Ben bu düşüncede iken bir kişi bana, "Vay sana yazıklar olsun! Vallahi Resûlullah, dinine giren hiçbir müslümanı öldürmez!" dedi, ben de heyetle beraber yola çıktım.

muhakkak ben Müseylime'ye karşı çıkarım. Umarım ki ben Müseylime'yi tepelerim de bu hizmetimle Hamza'ya karşı irtikâp ettiğim cinayeti karşılarım dedim ve Müseylime üzerine sevkolunan ordu ile hareket ettim. Bu muharebede galip, mağlûp olan oldu. Bir de ne göreyim? Yıkık bir duvarın karaltısında bir kişinin (Müseylime'nin) durduğunu gördüm. Herif, sanki esmer bir deve (benzi kül gibi), başının saçı dağınık bir halde!" Vahşî der ki: Hemen (Hamza'yı vurduğum) harbemi attım... Onun iki memesi arasına yerleştirdim. (Bir halde ki): Harbem herifin tâ iki küreği arasından çıktı. Bunun üzerine ensardan bir kişi[3] maktûle doğru koştu ve başına bir kılıç darbesi indirdi. {B4072 Buhârî, Megāzî, 24.}

İZAHI

Müellif Buhârî bu hadisin sonunda İbn Ömer'den de şöyle dediğini rivayet ediyor: Müseylime'nin katli üzerine bir evin arkasından bir câriye ağlayarak, "Emîrü'l-mü'minîne yazıklar oldu. Onu siyahî bir köle (Vahşî) öldürdü!" diye mâtem etti.

Müseylime peygamberlik davasında iken bu kadının emîrü'l-mü'minîn demesi, İbnü't-Tîn'e göre Müseylime'ye sergerdelerinin kâh nebî, kâh emîrü'l-mü'minîn dediklerini ifade eder. Mü'minîn ile de ona iman eden eclâf kastolunmuştur.

Bu hadisin baş tarafında müellifin hadisi sevkine dair olup ilgi çeken bir metni de vardır ki meâli şöyledir: Amr b. Ümeyye'nin oğlu Ca'fer der ki: Bir ara ben, Ubeydullah b. Adî b. Hıyâr ile seyahat ettim. Humus'a vardığımızda Ubeydullah bana, "Vahşî'yi görmek ister misin? Hamza'nın katlini sorarız!" dedi. Ben de, "Evet!" dedim. O sırada Vahşî Humus'ta oturuyordu. Vahşî'nin nerede bulunduğunu sorduk. Şu köşkün gölgesinde oturan Vahşî'dir diye gösterildi ki o, büyük bir yağ tulumu gibi semiz (kızıl gözlü) bir kişi idi. Yanına gittik, biraz irkilip selâm verdik. Selâmımızı karşıladı. Ubeydullah o sırada sarığını yüzüne, başına dolamıştı. Vahşî onun yalnız gözleriyle ayaklarını görüyordu. Ubeydullah ona, "Ey Vahşî, beni tanıyor musun?" diye sordu. Vahşî Ubeydullah'ı şöyle gözüyle süzdükten sonra cevap verdi. "Hayır, vallahi tanımadım. Yalnız bildiğim bir şey varsa o da şudur: Adî b. Hıyâr (soran Ubeydullah'ın babası) Ebü'l- Îys kızı Ümmü Kıtâl denilen bir kadınla evlenmişti. Bu kadın Mekke'de Adî'ye bir oğlan doğurmuştu. Ben de bir sütanne arayıp bulmuş ve bu çocuğu anasıyla beraber sütanneye götürmüştüm. (Deve üstünde o çocuğun ayaklarını görmüştüm). Ayakların o çocuğun ayakları gibi olduğu için ayaklarına dikkatle baktım.[4]

---

3 Müseylime'ye kılıç vuran sahâbînin ensardan Abdullah b. Zeyd yahut Adî b. Sehl, yahut Ebû Dücâne olduğu hakkında müteaddit rivayetler vardır. Birincisi en kuvvetlisidir: Vâkıdî'nin, İshak b. Râhûye'nin, Hâkim'in rivayetleridir.

4 *Buhârî* şârihleri bu iki görüş arasında yarım asırlık bir zaman fâsılası bulunduğunu kaydediyorlar.

Hadisin birinci râvisi Ca'fer der ki: Bunun üzerine Ubeydullah yüzünden sarığını açtı. Sonra Vahşî'ye, "Artık şimdi bize Hamza'nın katlini anlatır mısın?" dedi. Vahşî, "Evet anlatırım!" di(ye mevzumuz olan hadisteki vâkıayı anlat)tı.

1586

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ اشْتَدَّ غَضَبُ اللهِ عَلَى قَوْمٍ فَعَلُوا بِنَبِيِّهِ يُشِيرُ إِلَى رَبَاعِيَتِهِ اشْتَدَّ غَضَبُ اللهِ عَلَى رَجُلٍ يَقْتُلُهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ فِي سَبِيلِ اللهِ.

TERCÜMESİ

Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan rivayete göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem (Uhud günü mübârek) rebâiye dişine işaret ederek, "Peygamberine şu cinayeti irtikâp eden bir kavim hakkında Allah'ın intikamı şiddetli oldu!" buyurdu. (Yine) Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem (kendi eliyle) Allah yolunda öldürdüğü kişi hakkında Allah'ın intikamı şiddetli oldu!" buyurdu. {B4073 Buhârî, Megāzî, 25.}

1587

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا قَالَتْ لَمَّا أَصَابَ رَسُولَ اللهِ ﷺ مَا أَصَابَ يَوْمَ أُحُدٍ وَانْصَرَفَ عَنْهُ الْمُشْرِكُونَ خَافَ أَنْ يَرْجِعُوا قَالَ مَنْ يَذْهَبُ فِي إِثْرِهِمْ فَانْتَدَبَ مِنْهُمْ سَبْعُونَ رَجُلًا كَانَ فِيهِمْ أَبُو بَكْرٍ وَالزُّبَيْرُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا.

TERCÜMESİ

Âişe radıyallahu anhâdan rivayete göre şöyle demiştir: Uhud günü Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme isabet eden istenilmedik fenalık erişmiş ve müşrikler geri dönmüşse de Resûlullah geri dönmelerinden endişede idi. Bu cihetle, düşmanların ardı sıra kim gidip takip eder?" buyurdu. Bu davet üzerine ashaptan yetmiş kişi icâbet etti ki, Ebû Bekir ile Zübeyr radıyallahu anhümâ bunların içinde idiler. {B4077 Buhârî, Megāzî, 26.}

İZAHI

Bu hadisi Buhârî Âl-i İmrân sûresinin 172. âyetinin nüzûlü sebebini beyan etmek üzere açtığı bir babında rivayet etmiştir. Âyetin meâli şöyledir: *"Hani o kendilerine cerîha*

isabet ettikten sonra Allah'ın ve Peygamber'in davetine icâbet edenler yok mu, en büyük ecir ve sevap böyle ihsan ve ittika eden müminler içindir."[5]

Buhârî'nin bu hadisi sevkederken rivayetine göre Hazret-i Âişe, Zübeyr'in oğlu Urve'ye, "Ey kardeşimin oğlu! Baban Zübeyr ile Ebû Bekir radıyallahu anhümâ bu âyette bildirilen bahtiyar müminlerdendir!" demiştir. Şârih Aynî, hadiste bildirilen yetmiş kişiden şu sahâbî güzîdelerinin adlarını bildiriyor: Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali, Ammâr b. Yasîr, Talha, Sa'd b. Ebû Vakkās, Abdurrahman b. Avf, Abdullah b. Mes'ûd, Zübeyr, Huzeyfe b. Yemân, Ebû Ubeyde b. Cerrâh radıyallahu anhüm. Bunlar Ebû Süfyân ordusunu Safrâ mevkiine kadar takip ettiler. Bunun üzerine yukarıda tercüme ettiğimiz Âl-i İmrân âyeti nâzil oldu.

İbn Cerîr'in rivayetine göre Abdullah b. Abbas şöyle demiştir: Ebû Süfyân, Uhud günü bunca zafere erdikten sonra Allah onun gönlüne bir korku bıraktı ve bu zaferin sonunu almadan Mekke'ye dönüp gitti. Bunun üzerine Resûlullah, ***"Ey ashabım! Muhakkak ki Ebû Süfyân sizin bir kısmınızı öldürdü de Mekke'ye döndü ve Allah gönlüne korku saldı!"*** buyurmuştur.[6]

Şehidlerin Defni

Müellif Buhârî'nin bu babındaki rivayetlerine göre Uhud şehidleri yetmiş erdir. Hamza b. Abdülmuttalib, Huzeyfe'nin babası Yemân, Enes b. Nadr, Mus'ab b. Umeyr bunlardandır. Bu aziz şehidler Resûlullah'ın emri üzerine kanlı libaslarıyla ikişer ikişer defnedilmiş ve cenaze namazı kılınmamıştır. Çift çift defnolunurken Kur'an'ı iyi bilenlerin, eşine takdimen defnedilmeleri de Peygamberimizin emri cümlesindendi. Defin tamam olduktan sonra Peygamber efendimiz, ***"Bunların din uğrunda şehid olduklarına kendim şehâdet edeceğim!"*** buyurdu[7] (660 numaralı Câbir hadisine ve izahına bakınız). Mus'ab b. Umeyr'in sarılacak hırkasından başka bir şeyi yoktu. Başı örtülünce ayakları açık kalıyor, ayakları örtülünce de başı açılıyordu. Kureyş'in zengin eşraf ve âlimlerinden olan Mus'ab bu fakirane hayatı İslâm uğrunda ihtiyar etmişti. Resûlullah'ın emriyle başı hırkasıyla örtülmüş, ayakları kokulu otla kapatılmıştır[8] (631 numara ile geçen Habbâb hadisine bakınız). (Buhârî'nin bu hususa dair Abdurrahman b. Avf'tan da orada bir rivayeti vardır, onu da okuyunuz).

Resûl-i Ekrem efendimiz bu mübarek şehidler üzerine Uhud vâkıasından sekiz sene sonra cenaze namazı kılmıştır. Buhârî'nin bu babında Ukbe b. Âmir'den rivayetine göre, Resûlullah vefatından biraz önce Uhud şehidlerine namaz kılmış, sonra Medine'ye gelip

---

5 الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلّٰهِ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقَوْا أَجْرٌ عَظِيمٌ [Âl-i İmrân, 3/172]

6 {Taberî, *Câmiu'l-beyân*, VII, 402, no: 8238.}

7 {B4079 Buhârî, Megāzî, 27.}

8 {B4082 Buhârî, Megāzî, 27.}

minbere çıkarak ve ölülere, dirilere vedâ eder gibi bir hutbe irat ederek, ***"Ben, sizin kevser havuzuna ilk erişeniniz olacağım! Sizin Hak yolunda can feda ederek yaptığınız hizmetlerinize şehâdet edeceğim!"*** buyurmuştur[9] (661 numara ile tercümesi geçen bu Ukbe hadisinin izahına bakınız).

9 {B4085 Buhârî, Megāzî, 28.}

Ahzâb veya Hendek Harbi

[غَزْوَةُ الْخَنْدَقِ وَهِيَ الْأَحْزَابُ]

Bu bab Hendek Gazâsı'nın –ki Ahzâb Harbi'dir– beyanı hakkındaki hadisleri muhtevidir.

Unvandaki Hendek, şehir surunun etrafında kazılmış çukura denir ki "istihkâm" demektir. Türkçe'si "hendek"tir. Bütün lugat kitaplarında **hendek**, Farsça **kendek** kelimesinin Arapçalaştırılmış şekli olduğu bildiriliyor. Fakat bu kelimenin vezni ve cevheri itibariyle Farsça'dan ziyade Türkçe'ye yakınlığı vardır. Bu cihetle Farsça'dan değil, Türk dilinden ta'rîb edilmiş olması daha doğrudur. İzah edileceği üzere bu harpte Medine'yi müdafaa için etrafına hendek kazıldığından bu nam ile anılmıştır.

Ahzâb da **hizb**in cem'idir. Hizb, insan câmiasına ve kişinin re'y ve emrine itaat eden insan topluluğuna denir. Bu gazâda yahudiler, müşrikler ve bütün Arap kabileleri müslümanlar aleyhinde ittifak ederek harekete geçtikleri için bu harbe Ahzâb adı da verilmiştir.

İbn Sa'd, Hendek Gazası'nın ve hendek kazılmasının sebebini şöyle bildiriyor: Resûl-i Ekrem Benî Nadîr'i yurtlarından sürgün ettiği zaman bunların eşrafı Hayber yahudilerinin yanına sığınmışlardı. Bunlardan yirmi kadar yahudi, başlarında Huyey b. Ahtab olduğu halde Mekke'ye giderek Kureyş'e yanıktılar ve onları birlikte Resûlullah üzerine harekete davet ettiler. Sonra Gatafân, Benî Süleym, Benî Esed, Fezâre, Benî Mürre, Eşca' gibi kabileleri de dolaşarak Hayber'in bir senelik hurma mahsulünün yarısını kendilerine vermek vaadiyle bunları da ayaklandırdılar. Bunlarla Kureyş'ten 10.000 kişilik bir ordu toplandı ve Ebû Süfyân'ın kumandası altında Medine üzerine yürüdü.

Bu sırada Benî Huzâa'dan –ki bunlar Resûl-i Ekrem'e muhabbet beslerlerdi[1]– bir kişi dört günde Medine'ye yetişip vaziyeti Resûl-i Ekrem'e bildirdi. Bunun üzerine Resûlullah ashabıyla istişare etti. Tedâfüî harbedilmesine ve Selmân-ı Fârisî'nin teklifi üzerine hendek kazılmasına karar verildi.

1 Bk. "Huzâa Kıssası" bahsi.

Hendek Gazâsı'nın tarihi hakkında müteaddit rivayetler vardır. Buhârî *Sahîh*'inde *Megāzî* sahibi Mûsâ b. Ukbe'den hicretin dördüncü yılı şevval ayında vuku bulduğunu rivayet ediyor ki bu tarih hepsinden önemlidir.

Uhud Gazâsı ile Hendek Gazâsı arasında birtakım seriyye (çete)[2] vâkıaları vardır ki şunlardır: Hamrâülesed, Ebû Mesleme, Abdullah b. Üneys, Recî', Bi'rimaûne, Zâtürrikā', Bedr-i Ahîre, Dûmetülcendel vak'alarıdır. Bi'rimaûne hakkındaki rivayet bu eserimizde 1183 numaralı Enes b. Mâlik hadisinin izahında geçti. Oraya bakınız! Zatürrikā', Müreysî', Enmâr seriyyeleri hakkındaki rivayetler de Ahzâb'dan sonra gelecektir. Hamrâülesed, Uhud Harbi'nin bir zeylidir.

Hendek kazmaya Resûl-i Ekrem bizzat iştirak etmiştir. Buhârî'nin bu babında Sehl b. Sa'd'dan rivayetine göre Resûl-i Ekrem muhacirler ve ensar ile birlikte çalışmakla beraber neşîdeler okuyarak ashabın açlıktan, soğuktan, yorgunluktan hâsıl olan fütûrunu izâle ederdi.[3] Bu eserimizde 1197, 1198, 1199 numaralar ile geçen Enes b. Mâlik ile Berâ b. Âzib hadisleriyle şerhlerini okuyunuz!

1588

عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ إِنَّا يَوْمَ الْخَنْدَقِ نَحْفِرُ فَعَرَضَتْ كُدْيَةٌ شَدِيدَةٌ فَجَاءُوا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالُوا هٰذِهِ كُدْيَةٌ عَرَضَتْ فِي الْخَنْدَقِ فَقَالَ أَنَا نَازِلٌ ثُمَّ قَامَ وَبَطْنُهُ مَعْصُوبٌ بِحَجَرٍ وَلَبِثْنَا ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ لَا نَذُوقُ ذَوَاقًا فَأَخَذَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمِعْوَلَ فَضَرَبَ فِي الْكُدْيَةِ فَعَادَ كَثِيبًا أَهْيَلَ.

TERCÜMESİ

Câbir radıyallahu anhtan rivayete göre şöyle demiştir: Hendek günü biz (Peygamber'in ashabı) istihkâm kazarken bir ara çok sert bir yere rastgelmiştik. Bunun üzerine ashap Nebî sallallahu aleyhi ve selleme geldiler. "Yâ Resûlellah! Hendekte (taş parçası gibi) şöyle sert bir damar rastgeldi" diye haber verdiler. Resûlullah, "Hele ben hendeğe ineyim (göreyim)" buyurdu. Sonra Resûlullah karnına (açlıktan) bir taş parçası sarılmış olarak kalktı. Çünkü biz, (hendek kazarken) üç gün yiyecek, içecek bir şey tatmamıştık. Resûlullah (hendeğe indi) ve sivri balyozu eline aldı. Bu kayaya vurmakla o sert kaya, en ince kum gibi dağıldı. {B4101 Buhârî, Megāzî, 30.}

---

2 En azı beş, en çoğu 300 erden teşkil olunan askerî gruba Araplar seriyye derler. Lisanımızda çete tabir olunur. Gece baskınları yaptıkları için bu isim verilmiştir. Seriyye aynı zamanda "güzîde" ve "hulâsa" mânasınadır. Nasıl ki çete teşekküllerinin fertleri de seçkin erlerden olur.

3 {B4098 Buhârî, Megāzî, 30.}

İZAHI

Hadisin *Buhârî* metninde alt tarafı da vardır ve şöyledir: Câbir der ki: Sonra ben Resûlullah'ın huzuruna vardım. "Yâ Resûlellah! Evime gitmeme müsaade buyurunuz!" dedim. (Aldığım müsaade üzerine evime geldiğimde) karıma (Mes'ûd kızı Süheyle'ye), "Nebî sallallahu aleyhi ve sellemde (bir açlık hali) gördüm ki artık o, sabrolunur şey değildir. Evinde yiyecek bir şey var mı?" diye sordum. Karım, "Biraz arpa ile bir keçi oğlağı var!" dedi. Hemen keçi yavrusunu kestim, etini çömleğe koydum, (1 sâ' miktarı) arpayı da çektim, hamur mayalanıp fırına, et çömleği de tandıra konulduktan ve güzel pişmeye başladıktan sonra ben Resûlullah'a geldim ve, 'Yâ Resûlellah! Bir parça taamcığım var, bir veya iki kişi ile teşrîf buyursanız!' dedim." Resûlullah, *"Taamın ne kadar?"* diye sordu. Ben de miktarını bildirdim. Resûlullah, *"Ooo! Hem çok, hem güzel"* buyurdu. Aynı zamanda, *"Kadınına söyle! Ben evinize gelinceye kadar çömleği tandırdan, ekmeği de fırından ayırmasın!"* diye tembih etti. Bunun arkası sıra da Resûlullah orada bulunanlara, *"Ey Hendek halkı, kalkınız!* (Câbir'in ziyafetine gideceğiz!)*"* buyurdu. Bu umumi davet üzerine Câbir (telâş ederek) karısına varınca, "Kadıncığım! Allah sana iyilik versin! Resûlullah, muhacirîn, ensar ve yanında bulunanlar toptan kalktılar, geliyorlar" diye endişesini bildirdi. Kadın, "Resûlullah yemeğimizin miktarını sana sordu mu?" dedi. Karıma, "Evet sordu!" dedim. Karım, "Mademki biz, evimizdeki taamı Resûlullah'a bildirdik. Gerisini Allah ve Resûlullah bilir!" dedi). Resûlullah (Hendek halkıyla evimizin önüne gelince yanındaki cemaate), *"Giriniz ve birbirinizi sıkıştırmayarak serbest oturunuz!"* buyurdu. (Ashap bölük bölük oturdular). Sonra Resûlullah (kendi eliyle çömleği ve fırının kapağını açtı) ekmeği fırından alıp parçalamaya ve üzerine et koyup –çömleği ve fırını kapayarak– davetlilere sunmaya başladı. Resûlullah bu suretle ekmek bölüp üstüne et koymaya ve –her defasında çömleği ve fırını kapayarak– Hendek halkına dağıtmaya devam etti. Nihayet davetliler doydular. Hayli yemek de arttı, kaldı. Resûlullah Câbir'in kadınına, *"Bu geri kalanı sen yersin ve bundan* (Medine halkına) *dağıtırsın! Çünkü bütün halkı açlık istilâ etmiştir"*[4] buyurdu.

Buhârî'nin rivayeti burada bitiyor. Hadisin *Tecrîd*'e geçmeyen bu kısmı "Cihad" bahsinde 1280 numara ile geçti. Fakat müellifin oradaki rivayeti çok kısa idi. Oraya da bakınız!

Hiç şüphesiz Câbir hadisinde Peygamber efendimizin nübüvvet alâmetlerinden en açık bir mûcizesi rivayet olunmuştur.

1589

عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ صُرَدٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ الْأَحْزَابِ نَغْزُوهُمْ وَلَا يَغْزُونَنَا.

4 {B4101 Buhârî, Megāzî, 30.}

TERCÜMESİ

Süleyman b. Surad radıyallahu anhtan rivayete göre Ahzâb günü (Arap kabileleri vatandan defedildikten sonra) Nebî sallallahu aleyhi ve sellem, "(Artık bundan böyle) biz, müşriklere karşı (tecavüzî) harbedeceğiz. Onlar bize harbedemeyecekler, (biz onlara doğru yürüyeceğiz!" buyurdu. Râvi Süleyman b. Surad, "Bunu kulağımla işittim" demiştir). {B4109 Buhârî, Megāzî, 30.}

İZAHI

Buhârî bu hadisi buradaki babında iki sened ve iki metin ile rivayet etmiştir. İkisi de Süleyman b. Surad'dandır. *Tecrîd*'e birinci rivayet alınmıştır. İkinci rivayetteki ziyadeleri tercümemizde kavis içinde gösterdik. Peygamber efendimizin haber verdiği veçhile Ahzâb Seferi müşriklerin son tecavüz hamlesi olmuştur. Allah'ın inayetiyle Medine'den defolup gittikten sonra Resûl-i Ekrem'in haber verdiği veçhile müslümanlar Mekke üzerine sefer ettiler. İbtidâ umre niyetiyle gittiler. Fakat müşriklerin muhalefeti üzerine meşhur Hudeybiye Muahedesi akdolunarak geri dönüldü. Ertesi yıl gidilip Kâbe ziyaret olundu. Bir yıl sonra da Mekke fetholunarak Uhud ve Ahzâb seferlerinde müslümanlar üzerine muharip olarak gelenlerin hepsi, başta kumandanları Ebû Süfyân b. Harb olmak üzere müslüman oldular ki Resûlullah'ın bu mesut âkıbete vukuundan önce işaret buyurması, nübüvvet alâmetlerindendir.

Buhârî'nin bu hakikatle ve bu konumuzla ilgili bir rivayeti daha vardır ki İslâm tarihinin bir safhasını aydınlatan bu hadisi de tercüme ediyoruz: Abdullah b. Ömer der ki: Sıffîn Vak'ası sırasında kız kardeşim Hafsa'yı ziyaret ettim. O sırada ablam yıkanmıştı da saç örgülerinden su damlıyordu.[5] Ona, "Ali ile Muâviye'nin hükümet davası gördün mü ne hâle girdi? (Mekke'de, Medine'de sağ kalan ashabı bu işi müzakere etmeye davet ediyorlar). Fakat benim için emâret ve saltanatla bir ilgi yoktur (ben gitmeyeceğim!)" dedim. Hafsa, "Buradan gidecek heyete sen de iltihak et! Çünkü Süfyânîler senin vaziyetine muhakkak bakıyorlardır. Senin gitmekten çekinmeni muhalefet saymalarından korkarım!" dedi ve Hazret-i Hafsa, İbn Ömer'i hakemeynin içtimâ yerine gönderinceye kadar boş bırakmadı. Nihayet İbn Ömer, hakemlerin bulundukları yere vardı. Aralarında cereyan eden dolambaçlı vâkıada hazır bulundu.[6] Neticede Muâviye kendisini halife addederek bir hutbe irat edip hutbesinin bir cümlesinde Hazret-i Ali'ye meyil ve muhabbeti olan Abdullah b. Ömer'le babası Hazret-i Ömer'e ta'riz ederek, "Bu hilâfet işi hakkında her kim benimle

5 Hadis râvilerinin hadis rivayet ederken hadis ile hiç ilgisi olmayan bazı şeyleri zikretmeleri, hadisin sıhhatini sağlamak içindir. Bu da öyledir.

6 Bu mürettep ve entrikalı vâkıa Amr b. Âs'ın Muâviye namına hakem tayin olunmasıyla başlar. Ebû Mûsâ el-Eş'ârî de Hazret-i Ali namına hakem olmuştu. Amr b. Âs'ın Ebû Mûsâ'nın saflığından nasıl istifade ederek Hazret-i Ali'nin hilâfetten ıskatıyla Muâviye'nin halife ilân edildiği, siyer kitaplarında izah olunmuştur.

görüşmek isterse bize yüzünü göstersin! Muhakkak ki biz hilâfete hem ondan, hem de babasından (Ömer'den) daha lâyıkız!" demiştir. (Muâviye'nin Hazret-i Ömer ile Abdullah b. Ömer'e bu derece tecavüzünün sâiki Zehebî'nin beyanına göre o gün bütün fikirlerin Abdullah b. Ömer'in intihabı üzerinde toplanmış olmasıdır. Fakat İbn Ömer kabul etmeyip i'tizâr etmiştir). Küçük yaşta bir sahâbî olan râvi Muhammed b. Mesleme, İbn Ömer'e, "Sen Muâviye'ye cevap vermedin mi?" diye sormuş, o da, "Hemen maşlahımın bağını çözdüm de ona, hilâfete senden çok lâyık ve hak sahibi, ol er (Ali')dir ki o, Uhud günü, Hendek günü İslâm'ı korumak üzere sana ve baban Ebû Süfyân'a karşı harbetmiştir[7] demek istedim. Fakat İslâm birliğinin arasını açıp kan dökecek ve maksadımla tersine hamlolunacak bir kelime söylemekten korktum[8] ve Allah'ın sabreden kuluna mev'ûd olan mükâfatını hatırladım da Muâviye'ye mukabele etmedim!" demiştir. Abdullah b. Ömer'in bu mütalaasını dinleyen İbn Mesleme re'yinde isabeti takdir ederek, –Muâviye'ye taraftar olmakla beraber–, "Ey İbn Ömer! Sen, Allah tarafından bir fitneden esirgenmiş ve büyük bir fenalıktan korunmuşsun!" demiştir.

Müellif Buhârî yine bu babında Ahzâb sûresinin –harp şedâidini ve Medine'nin altından, üstünden gelen düşman savletini tasvir eden– âyetlerinin Hendek vâkıası hakkında nâzil olduğunu Hazret-i Âişe'den rivayet etmiştir ki meâlleri şöyledir: *"Ey Peygamber'in iman eden ashabı! Allah'ın üzerinizdeki nimet ve minnetlerini anınız. Hani bir zaman* (Ahzâb) *orduları* (karşınıza) *gelmişti de biz düşmanlarınız üzerine bir yel,* (keskin bir gün doğrusu) *ve sizin görmediğiniz* (melâike ordular)*ı salıvermiştik. O zaman Allah ne yaptığınızı,* (nasıl güçlükle hendek kazdığınızı) *tamamıyla görüyordu. Evet o zaman düşmanlarınız size hem üstünüzden* (Medine vadisinin doğusundan) *hem altınızdan* (vadinin batısından saldırmaya) *gelmişlerdi. Ey müminler!* (Şaşkınlıkla) *gözler döndüğü, yürekler* (oynayıp) *gırtlaklara dayandığı ve Allah hakkında türlü zanlarda bulunduğunuz zamanı hatırlayınız! İşte o vakit müminler* (sıkı bir) *denemeye çekilmişlerdi ve şiddetli bir sarsıntı ile ırgalanmışlardı."*[9]

Âyette Medine'yi doğu tarafından kuşattığı haber verilen ordu Necid'in Gatafân ordusuyla ve diğer Arap kabileleri kuvvetleri idi. Ebû Süfyân'ın kumandası altındaki Kureyş ordusu da batı tarafından sarmıştı ve kazılan hendek bu tarafta idi. Medine'nin her tarafına hendek kazılmamıştı. Medine'nin bir tarafı sur ile, binalarla çevrilmiş bir vaziyette bulunduğundan hendeğe lüzum görülmemiştir. Şehrin öbür tarafında Sel' dağı bulunuyordu. Bunun önü açık bulunduğundan hendek buraya kazılarak burası ordugâh ittihaz olunmuştur. İslâm ordusu da yüzü hendeğe doğru, arkası Sel' dağına istinat etmek üzere ta'biye edildi. Müslümanların ordu mevcudu 3000 raddesinde idi. Düşman ise doğudan,

7 Hadisin bu babda rivayet olunmasının sebebi ve babın unvanına mutâbakat noktası burasıdır.

8 İbn Ömer'in bu âlî seciyesini anlamak için 1239 numara ile geçen hadise de bakınız!

9 (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَاءَتْكُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا) إلى قوله عز وجل (هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا زِلْزَالًا شَدِيدًا). [el-Ahzâb, 33/9-11]

batıdan 10.000 kişilik tam teçhizatlı bir kuvvetle sarmıştı. Benî Kurayza ahdini bozmuştu. İslâm kadınlarının muhafaza olunduğu kale kısmına da bunlar taarruza başlamışlardı.[10] Kur'an'ın yüksek bir belâgatla, "*Gözler kaymış, gönüller hançerelere dayanmış*" diye tasvir ettiği vecizesi ile müslümanların bu korkunç vaziyetleri bildirilmiştir.

Bütün bu müşkülâta zamîme olarak münafıkların tesvîlâtı da vardı: Ahzâb sûresinin 12 ve 13. âyetlerinde bunların îkā etmek istedikleri mefsedet şöyle bildiriliyor: *"Habîbim! Yine o zamanı da an ki, münafıklarla gönüllerinde hastalık* (iman ve irade zayıflığı) *bulunanlar: 'Allah ve resulü bize bir gurur* (kuru bir aldanıklık)*tan başka bir şey vaad etmedi' diyorlardı."*[11] *Yine habîbim hatırla o zamanı ki, bu münafıklardan bir güruh da, "Ey Yesrib* (Medine)[12] *halkı! Burası sizin duracağınız yer değil, haydi* (evlerinize) *dönüp gidiniz!" diyorlardı. Yine onlardan bir kısmı da Resûlullah'tan izin isteyerek, "Yâ Resûlellah! Evlerimiz açıktır* (muhafazalı değildir!) *diyorlardı. Halbuki evleri hiç açık* (ve tehlikeye mâruz) *değildi. Onlar kaçmak istiyorlardı."*[13]

Bu âyetlerden önce, *"Allah* (ve peygamber) *hakkında türlü zanda bulundular"* kavliyle işaret olunan zan, münafıkların bu hezeyanlarıdır.

Bu müşkül vaziyette Allah'ın müminleri teyit eden yelin, keskin bir gün doğrusu olduğunu Buhârî bu babın ilk hadisleri arasında rivayet ediyor. Abdullah b. Abbas'tan gelen bu rivayete göre Peygamberimiz efendimiz, *"Ben sabâ* (gün doğrusu) *ile nusret olundum. Âd kavmi de debûr* (lodos) *ile helâk olundu!"* buyurmuştur.[14]

Hendek Harbi, daha doğrusu muhasarası yirmi yedi gün sürmüştü.[15] Bu müddet zarfında meydan harbi yapılmadı ve yapılamadı. Yalnız karşılıklı ok atmakla vakit geçirildi. Çünkü müşrikler, Arap kabileleri bir hamlede müslümanları yok etmek hırsıyla geldikleri halde o zamana kadar gazvecilikle yaşayan Araplar arasında görülmemiş bir mânia ile (bir hendekle) karşılaşınca nasıl harp edeceklerini şaşırmışlardı. Hendek, zamanına göre mühimdi: 40 zirâ eninde, on zirâ derinliğinde idi. Geçmeye teşebbüs eden düşman kuvvetleri okla karşılanıyordu. Bu müdafaa harbinde müslümanlar beş şehid vermişlerdi. Ensarın reisi Sa'd b. Muâz da bir ok isabetiyle kolundan yaralanmıştı. Ok damara isabet etmekle

---

10 İbn İshak'ın rivayetine göre kaleye giren bir yahudinin Safiyye bint Abdülmuttalib tarafından bir sopa ile başı yarılarak öldürülmesi, kale dahilinde mühim bir kuvvet olduğu hissini vermekle yahudi taarruzu önlenmişti.

11 Tefsir ve siyer müellifleri bu çirkin sözün Muattib b. Kuşeyr tarafından söylendiğini bildiriyorlar. İbn Kuşeyr, "Muhammed bize kisrâların, kayserlerin hazinelerine vâris olacağımızı bildirerek harbe sevkediyor. Halbuki biz harp adamları değiliz, biz korkudan yalnız abdeste çıkamayız!" demişti.

12 Yesrib, Medine'nin eski adıdır (bk. "Fezâilü'l-Medîne" bahsi).

13 وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ مَا وَعَدَنَا اللّٰهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا. وَإِذْ قَالَتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ يَا أَهْلَ يَثْرِبَ لَا مُقَامَ لَكُمْ فَارْجِعُوا وَيَسْتَأْذِنُ فَرِيقٌ مِنْهُمُ النَّبِيَّ يَقُولُونَ إِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ إِنْ يُرِيدُونَ إِلَّا فِرَارًا. [el-Ahzâb, 33/12-13]

14 {B4105 Buhârî, Megāzî, 30.}

15 Vâkıdî, müşriklerin on dört gün, Mûsâ b. Ukbe de yirmi güne yakın bir zaman hendek karşısında kaldıklarını bildirmiştir.

kan bir türlü dindirilemeyerek Hendek Gazâsı'nın aziz şehidlerine alemdar olmuştur (bk. 1140. hadisin haşiyesi, 1151. hadisin haşiyesi).

Araplar'ın alışmadıkları bir şekilde muhasaranın devamı açlık ve sefalet içinde bunalan müslümanları bir kat daha sıkıyordu. Bu sıkıntı içinde Resûl-i Ekrem, –Buhârî'nin bu babında ve bundan önce cihad bahsinde Hazret-i Ali'den rivayetine göre– bir ikindi namazını geçirmişti de, *"Allah düşmanların* (hayatta) *evlerine,* (ölünce de) *mezarlarına ateş doldursun! Bize ikindi namazını unutturdular, en sonunda güneş de battı"* diye düşmanlarına beddua etmişti.[16]

Buhârî'nin yine bu babında ve aynı suretle "Mevâkītü's-salât" bahsinde Câbîr'den rivayetine göre, Hazret-i Ömer de ikindiyi geçirmişti. Câbir der ki: Güneş battıktan sonra Ömer Resûlullah'a gelerek arzettiğinde Peygamber efendimiz, *"Vallahi ben de kılamadım. Nihayet güneş battı!"* buyurdu. Sonra Resûlullah ile beraber Bathân deresine indik. Resûlullah namaz için abdest aldı, biz de aldık. Güneş battıktan sonra Resûlullah önce ikindi namazını, sonra da akşam namazını kıldı.[17]

Peygamberimizin hiçbir vâkıada namaz geçirdiği kaydolunmadığına göre bu vâkıa Ahzâb meşekkatinin derecesini bildirmeye yetişir. Muhasaranın son günü idi ki düşman da muhasara ile günler geçmesinden usanarak şiddetli bir hücumda bulunmuş, hatta bir kısım süvari hendeğin zayıf bir noktasından geçmeye muvaffak olmuşlarsa da Hazret-i Ali, Ömer, Zübeyr gibi bahadırlar tarafından karşılanmışlardı. O gün Resûlullah'ın öğle ile ikindi arasında teessürü son dereceye varmıştı. Düşman aleyhinde dua buyurdu. Buhârî'nin bu babında Abdullah b. Ebû Evfâ radıyallahu anhtan rivayetine göre, Peygamber efendimiz duasında, *"Ey Allah! Ey Kur'an gönderen rabbim! Ey* (düşmanlarla) *hesabı tez gören rabbim! Şu düşman topluluğunu kır! Onları hezimete uğrat! İradelerini sars Allahım!"* dileğinde bulundu[18] (1233 numara ile geçen İbn Evfâ hadisine de bakınız).

Peygamber efendimiz bu duasını bitirdikten sonra yüzünde meserret âsârı göründü ve ashâb-ı kirâma Cenâb-ı Hak tarafından nusret vaad olunduğunu müjdeledi. İşte o günün akşamında âyet-i kerîme ile hadiste bildirilen sabâ rüzgârı esmeye başladı. Bu sabâ rüzgârı –eski edebiyat dilinde adı geçen ve yine eski bir tabir ile tesâvî-i leyl ü nehâr faslında sabahları esip yüzleri, gönülleri okşayan– nesîm-i sabâ değildi. O, –Medine vadisinin toprağını, kumunu savurup düşmanların yüzlerine, gözlerine dolduran, çadırlarını söküp uçuran, yemek tencerelerini devirip ateşlerini söndüren, yük develerini ve süvari atlarını birbirine karıştıran ve bir tabir ile mahşerî bir hengâme ve bir ana, baba günü yaratan– âsumanî bir âfet, ilâhî bir ukūbet idi. Bu fırtınayı biz, edebiyat yaparak bu suretle tasvir etmiş değiliz. Bütün siyer müelliflerinin birleşen haberlerini naklediyoruz. Hem ne lâzım? Yukarıda naklettiğimiz İbn Abbas hadisinde müslümanlara nusret eden bu sabâ rüzgârının

16 {B4111 Buhârî, Megāzî, 30.}

17 {B4112 Buhârî, Megāzî, 30.}

18 {B4115 Buhârî, Megāzî, 30.}

Âd kavmini boğup öldüren ve Kur'an dilinde "rîh-i sarsar" (azgın rüzgâr) tabir olunan ve estiği günlere ("eyyâm-ı nahisât" (meş'um günler) denilen fırtınaya[19] muadil olarak zikredilmiş olması bu sabâ rüzgârının da kırıp geçiren bir âfet olduğunu tam bir vuzuh ve belâgatla ifade eder. İşte Ahzâb sûresinde müslümanlara yardım için gönderildiği bildirilen ve hatırlanması emrolunan yel, bu tahripkâr fırtınadır.

Yine Ahzâb sûresi âyetinde bildirilen ve gözle görünmeyen ordulara gelince, bunlar da melâike orduları idi. Birleşik rivayetlere göre, bu fırtına sırasında ve gecenin karanlığında düşmanların etrafında tekbir sesleri işitiliyordu. Bunun üzerine düşmanda korku ve heyecan artarak, "Artık Muhammed sihretmeye başladı. Ne duruyoruz, çabuk, çabuk!" diye panik başladı. Fırtına sırasında Resûl-i Ekrem, Huzeyfe'yi düşman ordugâhını tecessüse göndermişti. Huzeyfe, Ebû Süfyân'ın, "Artık burası durulacak yer değil, ben gidiyorum, siz de hemen göç ediniz!" dediğini işitti ve devesine binip savuştuğunu, bunu da umumi ric'atin takip ettiğini gördü. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem efendimiz aşağıdaki Ebû Hüreyre hadisindeki duasıyla Cenâb-ı Hakk'ın lutuf ve inayetine hamd ü şükretti.

1590

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ يَقُولُ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ أَعَزَّ جُنْدَهُ وَنَصَرَ عَبْدَهُ وَغَلَبَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ فَلَا شَيْءَ بَعْدَهُ.

Tercümesi

Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan rivayete göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem zaman zaman şöyle buyururdu: Allah'tan başka ilâh yoktur. Yalnız bir O vardır. Allah ordusunu aziz kıldı. Kulu (Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem)e de yardım etti. Bir başına da Arap kabilelerine galebe etti. Son söz: Allah'tan başka hiçbir şey(in hakiki varlığı) yoktur. {B4114 Buhârî, Megāzî, 30.}

İzahı

Hadisin metni كان sîgasıyla rivayet olunduğuna göre Peygamber efendimiz Allah'ın nimet ve inayetine karşı bu şükür ve mahmedetini şimdi edâ ettikleri gibi Ahzâb âyetlerinde emrolunduğu üzere zaman zaman bu ilâhî nusreti anarak hamdüsenâ ederdi. Müellif Buhârî'nin bu hadisten sonraki bir rivayeti de bu hakikati sağlar mahiyettedir. Bu rivayete göre Abdullah b. Ömer der ki: Resûlullah gazâdan, hacdan, umreden döndüğü

19 Hûd aleyhi's-selâmın menkıbeleri ve Âd kavminin helâk ve hayatları Hûd, Ahkāf, Şuarâ, Hâkka sûrelerindeki âyetlerden nakledilerek, bu eserimizde "Ehâdîs-i Enbiyâ" bahsinde izah edildi. Oraya bakınız! Yine 1323 numara ile tercümesi geçen Âişe hadisine de bakınız.

zaman Allah Teâlâ'yı anmaya başlardı. İbtidâ üç kere tekbir getirirdi. Sonra şöyle derdi: *Allah'tan başka Tanrı yoktur, yalnız O vardır; O'nun ortağı, eşi yoktur; mülk O'nundur; hamd O'nundur; O, her şeye kādirdir, gücü yeter; hepimiz O'nun divanına gideceğiz! Günahlarımızdan O'na tövbe ederiz; yalnız rabbimize ibadet eder, O'na secde eder, O'na hamdederiz; Allah müminlere vaadinde sâdık kaldı; kuluna yardım etti de yalnız olarak Arap topluluğunu hezimete uğrattı.*[20]

Bu panik çok âni ve şuursuzca olmuştu. Bu cihetle bu Arap kabileleri göç ederlerken pek çok harp levâzımı, sair eşya ve zahîre bırakmışlardı. Sabah olunca gerek bu eşya, gerek gece şuraya buraya kaçan develer toplanıp ordugâha getirildi. Bunlardan başka Ebû Süfyân tarafından yahudilere sipariş edilen yirmi deve yükü hurma da develeriyle müslümanların eline geçti. Medine halkı açlık sıkıntısından kurtuldu.

Yukarıda Süleyman b. Surad radıyallahu anhın rivayeti veçhile Peygamber efendimiz: *"Artık bundan böyle biz Kureyş'e gazâ edeceğiz. Onlar bize harbedemeyecekler. Biz onlar üzerine sefer edeceğiz!"* buyurdu.[21] Tarihin gidişi de böylece tahakkuk etti.

20 {B4116 Buhârî, Megāzî, 30.}

21 {B4110 Buhârî, Megāzî, 30.}

Benî Kurayza Seferi

[بَابُ مَرْجِعِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ الْأَحْزَابِ وَمَخْرَجِهِ إِلَى بَنِي قُرَيْظَةَ وَمُحَاصَرَتِهِ إِيَّاهُمْ]

Bu bab Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin Ahzâb Harbi'ndeki ordugâhından (Medine'ye saâdethânesine) dönmesi oradan da Kurayzaoğulları yurduna gidip onları muhasara etmesi hakkındaki haberleri bildirir.

Kurayzaoğulları Medine ve civarında bulunan yahudilerin bir kısmıdır. Bundan önce Medine'den sürgün edildiklerini yazdığımız Nadîroğulları'ndan sonra gelen yahudi birliğidir. Resûl-i Ekrem Medine'ye hicret ettiğinde bu Benî Kurayza ile de bir muahede akdederek bunların mallarını, hayatlarını, hürriyetlerini temin ettiğini yukarıda izah etmiştik. Uhud mağlûbiyeti üzerine yahudiler şımarıklık göstermeye başladıklarında bu masûniyet muahedelerinin yenilenmesine Resûl-i Ekrem tarafından lüzum görüldüğünde Benî Nadîr imtinâ ettikleri ve sürgün edildikleri halde Benî Kurayza yenilemiş olduğundan yerlerinde bırakılmışlardı. Fakat bu defa bütün müşrikler ve Hicaz kabilelerinin ve yahudilerinin müslümanlar aleyhinde harekete geçmelerini fırsat sayarak fiilen harbe iştirak ettiklerinden ve kendilerini koruyan Evs kabilesi müslümanlarının reisi Sa'd b. Muâz (radıyallahu anh) tarafından kendilerine edilen nasihatı dinlemeyip Resûlullah hakkında pek küstahça sözler söylediklerinden bunlara da lâyık oldukları âkıbeti göstermek zamanı hulûl etmişti. Bu cihetle Resûl-i Ekrem efendimiz Ahzâb'dan Medine'ye döndüğü gün Benî Kurayza üzerine hareket emrini ilân etmişti. Müellif Buhârî bu babın ilk hadisinde bu hareketin ilânını, vukuunu Hazret-i Âişe'den şöyle rivayet ediyor: Nebî sallallahu aleyhi ve sellem Hendek Harbi'nden Medine'ye (evimize) dönüp geldiğinde silâhını çıkarmış ve iğtisâl edip yıkanmıştı. Bu sırada Cibrîl aleyhi's-selâm (at üstünde, başında siyah sarıklı toz içinde) başının tozunu silkerek Resûlullah'a geldi de, "A, silâhını çıkardın, bıraktın mı? Vallahi ben bırakmadım.[1] Haydi onlara doğru çık, yürü!" dedi. Resûlullah, *"Nereye?"* diye sordu. Cibrîl Benî Kurayza'ya doğru işaret ederek, "İşte şuraya!"

1 *Buhârî*'nin bu babındaki başka bir rivayet tarikinde cemi' sîgasıyla "Biz melekler bırakmadık!" suretindedir.

dedi. Bunun üzerine Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Benî Kurayza'ya doğru hareket etti.[2]

Buhârî'nin bu babında Abdullah b. Ömer'den rivayetine göre Peygamber efendimiz Cibrîl'in bu ilhamı üzerine hareketinden önce ashaba Benî Kurayza üzerine sefer etmelerini ilân etti ve süratle harekete geçmelerini temin için: *"Sizden hiçbiriniz ikindi namazını sakın başka yerde kılmasın, ancak Benî Kurayza yurdunda kılsın!"* buyurdu. Ashaptan bazıları yolda ikindi vaktine erişmişti. Bunlardan bir kısmı Peygamber'in emrinin zâhirine uyarak, "Benî Kurayza'ya varmadıkça ikindi namazını kılmayız!" dediler. Bir kısmı da, "Bu emrin zâhiri değil, belki lâzımı olan seferde isti'câl matluptur, biz yolda vakti içinde kılacağız!" dediler ve kıldılar. Sonra bu iki zümrenin muhtelif hareketleri Resûlullah'a arzolundu da Peygamber efendimiz bunlardan hiçbir zümreye darılmadı.[3]

Peygamber'in ashabı takım takım süratle Benî Kurayza yurduna gittikleri gibi melekler de ordu halinde ve Cibrîl'in kumandası altında hareket etmişlerdir ki, Buhârî'nin bu babında zikrettiği şu rivayeti bildiriyor: Enes b. Mâlik der ki: Resûlullah Benî Kurayza'ya sefer ettiğinde (melekler de iştirak etti). Ben Cibrîl'in melâike mevkibinin Ganemoğulları[4] sokağından geçtikleri sıra yükselen tozunu bugün bile görür gibiyim.

Peygamber efendimize ilâhî cündîlerle yardım olunması pek mühim zamanlarda vuku bulduğuna göre Benî Kurayza seferi de –büyük bir askerî hareket olmamakla beraber– mahiyeti itibariyle mühimdi. İrtikâp edilen bir cinayetin cezası verilerek İslâm'ın i'tilâsı engellerinden biri daha ortadan kaldırılacaktı. Benî Nadîr sürgün edilirken Resûlullah'ın Benî Kurayza'ya bahşettiği nimet ve minnete karşı İslâm'ın müşkül zamanında nankörlük etmişlerdi. Bunun için ta'cil edilmiş, Taberî'nin rivayetine göre Peygamberimiz hareket etmezden önce Hazret-i Ali'yi sancak ile önden göndermiştir. Hazret-i Ali ordudan önce Benî Kurayza hisarına varınca yahudiler hemen toplanarak Resûlullah'a sövmeye ve kendilerini müdafaaya başladılar.

Yatsıya kadar askerin içtimâı devam etti. Toplanan asker otuz bu kadarı süvari olmak üzere 3000 kişiye bâliğ olmuştu. Yahudiler muhasara edildi. *Megāzî* sahibi Mûsâ

---

2 {B4117 Buhârî, Megāzî, 31.}

3 {B4119 Buhârî, Megāzî, 31.} Ashap arasındaki bu ihtilâf Asr-ı saâdet'te amelî ve fer'î meseleler hakkındaki ihtilâflardan biridir. Amelî ve fer'î meselelerde ihtilâf diyoruz. Çünkü Asr-ı saâdet'te ne itikadî, ne de muhkem nassın zâhirine ve ümmetin icmâına müstenit olan dinî farîzalar ve şer'î asıllarda hiçbir ihtilâf kaydedilmemiştir. Yalnız bu ana meselelerin tafsillerinde ve tatbik şekillerinde ihtilâf edilmiştir ki, birisi budur ve ümmet hakkında kolaylığı mûciptir. Bunun için Resûl-i Ekrem bu iki zümreden hiçbirine darılmamıştır. Sonra usul âlimleri her iki ictihadı tenkit ederek demişlerdir ki: Namazın ilk vaktinde kılınmasına dair olan emir âmdır. Benî Kurayza'da kılınması emri hâstır. Benî Kurayza'ya varmazdan önce namaz kılınmaz! diyenler, emr-i hâs ile amel edip âmm-ı tahsîs etmişlerdir. Öbürleri âmmın tahsisini kabul etmeyip hâssı te'vil etmişler ve bu emrin isti'câlden kinaye olduğunu kabul etmişlerdir. Hatta emrolunan bu isti'câli yerine getirmek için bunlar da binitlerinden inmeyip hayvan üzerinde kılmışlardır.

4 Ganem, Mâlik b. Neccâr'ın oğludur. Bunun ailesi ve kabilesi halkına Benî Ganem denilmiştir ki Hazrec kabilesinin bir şubesidir.

b. Ukbe'nin rivayetine göre muhasara on bu kadar gün sürdü. Ahmed b. Hanbel'in ve Taberânî'nin Alkame b. Vakkās vasıtasıyla Hazret-i Âişe'den rivayetlerine göre muhasara yirmi beş gün devam etmiştir. İbn İshak'ın rivayeti de böyledir. İbn İshak muhasara sırasındaki vaziyeti de bildirerek der ki: İslâm ordusu Benî Kurayza hisarını kuşatınca yahudilerin yüreklerine korku düştü. Reisleri Kâ'b b. Esed'in başkanlığı altında toplanıp ne yapacaklarını görüştüler. Kâ'b bunlara, "Kitaplarımızda bildirilen âhir zaman peygamberi bu olduğu anlaşıldı. Müslüman olalım, kurtulalım!" dedi. Yahudiler, "Biz Tevrat üzerine başka kitap kabul etmeyiz!" diye reddettiler. Sonra Kâ'b, "Öyle ise kadınlarımızı, çocuklarımızı öldürelim; sonra kılıçlarımızı çekip hisardan çıkarak müslümanlarla çarpışalım; belki muvaffak olur, kurtuluruz!" dedi. Yahudiler, "Çoluğumuz, çocuğumuz öldükten sonra yaşamanın ne ehemmiyeti olur!" dediler. Kâ'b, "Bugün cumartesidir, müslümanlar bizden emindir. Çıkıp hücum edelim!" dedi. Yahudiler, "Biz cumartesinin hürmetini bozamayız" diye cevap verdiler.

Muhasara da gün geçtikçe uzadığından Resûlullah'ın hükmüne razı oldular. Buhârî'nin bu babında rivayetine göre, Resûl-i Ekrem de bunlar hakkında bir hüküm vermesini Sa'd b. Muâz'a havale etti. Benî Kurayza Sa'd b. Muâz'ın kabilesi olan Evs ile muahede halinde bulunduklarından onlar da Sa'd'ın hakemliğini kabul ettiler. Sa'd b. Muâz ise Hendek Harbi'nde aldığı cerîhadan Medine mescidinde bir çadırda Benî Gıfâr'dan birisinin karısı Refîde kadın tarafından tedavi edilmekte idi. Sa'd b. Muâz'ın nasıl getirildiğini, ne yolda hükmettiğini Buhârî'nin tercüme edeceğimiz şu rivayetinden öğreneceğiz.

1591

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ نَزَلَ أَهْلُ قُرَيْظَةَ عَلَى حُكْمِ سَعْدِ بْنِ مُعَاذٍ فَأَرْسَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى سَعْدٍ فَأَتَى عَلَى حِمَارٍ فَلَمَّا دَنَا مِنَ الْمَسْجِدِ قَالَ لِلْأَنْصَارِ قُومُوا إِلَى سَيِّدِكُمْ ثُمَّ قَالَ هٰؤُلَاءِ نَزَلُوا عَلَى حُكْمِكَ فَقَالَ تَقْتُلُ مُقَاتِلَتَهُمْ وَتَسْبِي ذَرَارِيَّهُمْ قَالَ قَضَيْتَ بِحُكْمِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ وَرُبَّمَا قَالَ بِحُكْمِ الْمَلِكِ.

TERCÜMESİ

Ebû Saîd el-Hudrî radıyallahu anhtan rivayete göre şöyle demiştir: Kurayza halkı Sa'd b. Muâz'ın hükmüne boyun eğdi de Nebî sallallahu aleyhi ve sellem Sa'd'a haber gönderdi. Sa'd, bir merkep üzerinde geldi. Mescide yaklaşınca[5] Resûlullah ensara, "Haydi ulunuza ayağa kalkınız (istikbal edip indiriniz)."

5 Resûl-i Ekrem Benî Kurayza'yı muhâsara ettiği günlerde namaz kılmak için bir yeri mescid edinmişti. Sa'd geldiğinde Resûlullah ashap ile burada bulunuyorlardı.

Sonra Resûlullah Sa'd'a, "Şunlar (Benî Kurayza) senin hükmüne razı oldular!" buyurdu. Sa'd da, "Bunların harbedenleri öldürülür, kadınları ve çocukları da esir edilmelidir!" dedi. Bunun üzerine Resûlullah, "Ey Sa'd! Azîz ve celîl olan Allah'ın hükmüne uygun hükmettin!" buyurdu. Râvi (hükmullah yerinde) çok defa hükmü'l-melik diye rivayet etmiştir. {B4121 Buhârî, Megāzî, 31.}

İZAHI

İbn İshak'ın rivayetine göre, Sa'd b. Muâz'ın hükmü infaz edilmek üzere hendekler kazılmış, buralara birer birer getirilip siyaset hükmü yerine getirilmiştir. İbn İshak bu mücrimlerin 600 kişi olduğunu rivayet etmişse de Tirmizî'nin, Nesâî'nin, İbn Hibbân'ın sahih isnad ile rivayetlerine göre 400'dür. Bunların kadınları ve çocukları da esir edilmiştir.

Benî Kurayza da Sa'd b. Muâz'ın hükmünün Tevrat hükmüne uygun olduğunu itiraf etmişlerdir. Zamanımız mevzuatına göre de hüküm böyle değil midir? Vatana hıyanet eden, düşmanla birleşerek vatandaşlarına karşı silâh kullanan, devlet reisine ve onun harîm-i ismetine küfreden kişinin cezası idamdır. Benî Kurayza'nın bu âkıbeti Ahzâb sûresinde şöyle bildiriliyor: *"Allah, Ehl-i kitap'tan* (harbe iştirak ederek) *Ahzâb'a yardım eden* (yahudi)*leri, gönüllerine korku salarak müstahkem kulelerinden indirdi. Ey müminler! Bunların bir kısmını* (harbedenleri) *öldürüyor, bir kısmını* (kadınlarını, çocuklarını) *esir ediyordunuz! Hem Allah, onların yerlerini ve yurtlarını, mallarını, ayağınız değmedik topraklarını ve hurmalıklarını size miras kıldı,* (görüyorsunuz ya) *Allah her şeye güçlü bulunuyor."*[6]

Buhârî *Sahîh*'inde bu babın son bir hadisi olarak Berâ b. Âzib radıyallahu anhtan Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin Kurayza günlerinde Hassân b. Sâbit'e, "*Şu Kurayzaoğulları'nı hicvet, irtikâp ettikleri hıyanetlikleri birer birer say, dök. Yahut Peygamberiniz ve ailesi hakkındaki küfürlerine cevap ver!*" buyurmuştur.[7]

6 وَأَنْزَلَ الَّذِينَ ظَاهَرُوهُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ صَيَاصِيهِمْ وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ فَرِيقًا تَقْتُلُونَ وَتَأْسِرُونَ فَرِيقًا. وَأَوْرَثَكُمْ أَرْضَهُمْ وَدِيَارَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ وَأَرْضًا لَمْ تَطَئُوهَا وَكَانَ اللّٰهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا. [el-Ahzâb, 33/26-27]

7 {B4124 Buhârî, Megāzî, 31.}

Zâtürrikā‘ Gazâsı

[غَزْوَةُ ذَاتِ الرِّقَاعِ]

Bu bab Zâtürrikā‘ Gazâsı'na dair hadisleri bildirir.

Rikā‘, **ruk‘a**nın cemi‘ sîgasıdır. Ruk‘a, "elbise yırtığına vurulan bez parçası"dır ki "yama" denir. Necid tarafına doğru ihtiyar olunan bu sefere iştirak edenlerin hepsi piyade olup mücahidlerin çıplak ayakları taştan, dikenden parçalanmış ve tırnakları dökülmüş olduğundan, ayaklarını bez parçalarıyla bağlamış olmaları bu harbe Zâtürrikā‘ (bağlılar harbi veya sargılılar harbi) denilmesine sebep olmuştur. Bundan başka bu gazânın Muhârib, Benî Sa‘lebe, Necid, Zûkared, Benî Enmâr adlarıyla da anıldığını aşağıdaki hadislerde göreceğiz.

Bu seferin unvanındaki taaddüt cihetiyle müellif Buhârî Zâtürrikā‘ adını şöyle tefsir ediyor: Zâtürrikā‘, –Gatafân'dan bir şube olan Sa‘lebeoğulları'ndan– Hasafe b. Kays'ın reisi bulunduğu Muhârib kabilesine karşı seferdir ki, Resûlullah bu seferde Medine'ye iki günlük mesafedeki Şedah vadisinde Nahl mevkiine kadar gidip oraya indiğini bildiriyor. Bu vadide Fezâre, Eşca‘, Enmâr kabilelerinden birtakım Arap soyları bulunuyordu. Vâkıdî bu seferin sebebini şöyle bildirmiştir: Bir bedevî gelip Resûl-i Ekrem'e Benî Sa‘lebe ve Benî Enmâr'dan birtakım kimselerin aleyhinizde toplandıklarını gördüm. Siz ise bunların hareketinden gafil bulunuyorsunuz demişti. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem 400 veya 700 kişilik bir müfreze ile hareket etmiştir. Bu rivayete göre de Benî Enmâr Gazâsı, Benî Muhârib ve Benî Sa‘lebe gazâlarıyla müttehiddir ve Zâtürrikā‘ Gazâsı'ndan ibarettir. Buhârî'nin beyanına göre bu sefer, Hayber Gazâsı'ndan sonra olmuştu. Çünkü Ebû Mûsâ el-Eş‘arî bu gazâya iştirak ettiğini bildiriyor. Ebû Mûsâ el-Eş‘arî'nin Habeşe'den dönüşü Hayber'den sonradır.[1]

1 وغزوة ذات الرقاع غزوة محارب بن خصفة من بني ثعلبة من غطفان فنزل نخلا وهي بعد خيبر لأن أبا موسى جاء بعد خيبر [قاله البخاري].

1592

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى بِأَصْحَابِهِ فِي الْخَوْفِ فِي الْغَزْوَةِ السَّابِعَةِ غَزْوَةِ ذَاتِ الرِّقَاعِ.

Tercümesi

Câbir b. Abdullah radıyallahu anhümâdan rivayete göre, Nebî sallallahu aleyhi ve sellem, yedinci gazâsı olan Zâtürrikā' Gazvesi'nde ashabına korku içinde namaz kıldırmıştı.[2] {B4125 Buhârî, Megāzî, 32.}

1593

عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي غَزَاةٍ وَنَحْنُ سِتَّةُ نَفَرٍ بَيْنَنَا بَعِيرٌ نَعْتَقِبُهُ فَنَقِبَتْ أَقْدَامُنَا وَنَقِبَتْ قَدَمَايَ وَسَقَطَتْ أَظْفَارِي فَكُنَّا نَلُفُّ عَلَى أَرْجُلِنَا الْخِرَقَ فَسُمِّيَتْ غَزْوَةَ ذَاتِ الرِّقَاعِ لِمَا كُنَّا نَعْصِبُ مِنَ الْخِرَقِ عَلَى أَرْجُلِنَا.

Tercümesi

Ebû Mûsâ el-Eş'arî radıyallahu anhtan rivayete göre şöyle demiştir: Nebî sallallahu aleyhi ve sellem ile biz bir gazâya çıktık. Altı kişilik bir çete idik. Bir devemiz vardı. Nöbetleşe biniyorduk. Artık ayaklarımız delinmişti. Benim de iki ayağım delinmiş, tırnaklarım dökülmüştü. Bunun için ayaklarımıza bez parçası sarıyorduk. Ayaklarımıza bu suretle bez parçası sardığımız için bu sefere Zâtürrikā' Gazâsı denildi. {B4128 Buhârî, Megāzî, 32.}

1594

عَنْ سَهْلِ بْنِ أَبِي حَثْمَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وَكَانَ مِمَّنْ شَهِدَ مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ ذَاتِ الرِّقَاعِ صَلَّى صَلَاةَ الْخَوْفِ أَنَّ طَائِفَةً صَفَّتْ مَعَهُ وَطَائِفَةٌ وِجَاهَ الْعَدُوِّ فَصَلَّى بِالَّتِي مَعَهُ رَكْعَةً ثُمَّ ثَبَتَ قَائِمًا وَأَتَمُّوا لِأَنْفُسِهِمْ ثُمَّ انْصَرَفُوا فَصَفُّوا وِجَاهَ الْعَدُوِّ وَجَاءَتِ الطَّائِفَةُ الْأُخْرَى فَصَلَّى بِهِمِ الرَّكْعَةَ الَّتِي بَقِيَتْ مِنْ صَلَاتِهِ ثُمَّ ثَبَتَ جَالِسًا وَأَتَمُّوا لِأَنْفُسِهِمْ ثُمَّ سَلَّمَ بِهِمْ.

2 *Buhârî* şârihleri bundan başka altı gazânın şunlar olduğunu bildiriyorlar: Bedir, Uhud, Hendek, Kurayza, Müreysî', Hayber. Câbir'in bu hadisinde yedinciliği kesin olarak bildirdiğine göre Zâtürrikā' Hayber'den sonra olur.

Tercümesi

Sehl b. Ebû Hasme radıyallahu anhtan -ki, müşârün ileyh Zâtürrikā' günü Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ile beraber hazır bulunup korku namazı kılanlardandır- şöyle rivayet olunmuştur: Askerin bir kısmı Resûlullah ile beraber (namaz için) saf bağladı. Öbür kısmı da düşman karşısında saf bağladı. Resûlullah kendisiyle beraber bulunanlarla bir rek'at kıldı. Sonra Resûlullah ayakta durdu. Kendisiyle bir rek'at kılanlar kendi başlarına (bir rek'at daha) kılarak (iki rek'atı) tamamladılar. Sonra çekildiler ve düşmanın yüzüne karşı saf bağladılar ve (düşman karşısında bulunan) öbür tâife gelip Resûlullah'ın geri kalan bir rek'at namazını onunla birlikte kıldılar. Sonra Resûlullah (Tahiyyat'ta oturdu. Namazdan çıkmayıp) oturmakta devam etti. Cemaat de bir rek'at kendi başlarına kılıp tamamladılar. Sonra Resûlullah bunlarla beraber selâm verdi. {B4129 Buhârî, Megāzî, 32.}

İzahı

Cemaatle kılınan bu namazdan fıkıh, hadis, siyer kitaplarında "salât-ı havf" (korku namazı) diye bahsolunur. Korku halinde kılınan bu namazı Resûl-i Ekrem efendimiz birçok gazâlarda harp vaziyetinin icaplarına göre müteaddit şekillerde kılmışlardır ki dokuza bâliğ olur. Eserimizde 510 numara ile tercümesi geçen İbn Ömer hadisinde bu şekillerin hepsi izah edilmiştir. Oraya bakınız. Salât-ı havfın en sade şekli İbn Ebû Hasme'nin bu rivayetidir. İslâm dini ibadetler içinde namaza ve namazın cemiyet halinde kılınmasına -ubûdiyyetin bütün eserleri namazda izhar edildiği için- pek büyük ehemmiyet vermiştir. Cemaatle namazın bu şekli korku eseri olduğu için fıkıh kitaplarında harp haline münhasır olmayıp yangın gibi her korku halinde kılınabileceği bildirilmiştir.

1595

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ غَزَا مَعَ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ قِبَلَ نَجْدٍ فَلَمَّا قَفَلَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ قَفَلَ مَعَهُ فَأَدْرَكَتْهُمُ الْقَائِلَةُ فِي وَادٍ كَثِيرِ الْعِضَاهِ فَنَزَلَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ وَتَفَرَّقَ النَّاسُ فِي الْعِضَاهِ يَسْتَظِلُّونَ بِالشَّجَرِ وَنَزَلَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ تَحْتَ سَمُرَةٍ فَعَلَّقَ بِهَا سَيْفَهُ قَالَ جَابِرٌ فَنِمْنَا نَوْمَةً ثُمَّ إِذَا رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ يَدْعُونَا فَجِئْنَاهُ فَإِذَا عِنْدَهُ أَعْرَابِيٌّ جَالِسٌ فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ إِنَّ هٰذَا اخْتَرَطَ سَيْفِي وَأَنَا نَائِمٌ فَاسْتَيْقَظْتُ وَهُوَ فِي يَدِهِ صَلْتًا فَقَالَ لِي مَنْ يَمْنَعُكَ مِنِّي قُلْتُ اللّٰهُ فَهَا هُوَ ذَا جَالِسٌ ثُمَّ لَمْ يُعَاقِبْهُ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ .

TERCÜMESİ

Câbir b. Abdullah radıyallahu anhümâdan rivayete göre Câbir (Zâtürrikā‘ seferinde) Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ile beraber Necid tarafına gazâya gitmişti. Resûlullah bu gazâdan döndüğü zaman Câbir de onunla beraber dönmüştü. Dönüşte (muz ve sakız ağacı gibi) ulu ağacı çok bir vadide Resûlullah –kafileye gün ortası sıcağı erişmekle– istirahat için râhilesinden inmişti. Sefer halkı da ağaç altında gölgelenmek üzere meşcere içinde dağılmışlardı. Resûlullah da bir sakız ağacı altına inerek kılıcını o ağaca asmıştı. Câbir der ki: Biraz uyumuştuk ki Resûlullah'ın bizi çağırdığını işittik ve hemen yanına geldik. Bir de ne görelim Resûlullah'ın yanında (müşriklerden) bedevî bir Arap oturuyor. Bunun üzerine Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem (bedevînin halini anlatarak) buyurdu ki: Şu bedevî Arap ben uyurken (gelmiş), kılıcımı alarak kınından çekmiş. Bu sırada hemen uyandım. Kılıç, kınından sıyrılmış olarak bunun elinde idi. Bu halde bana bedevî, "(Şimdi benden korkar mısın?" diye sordu. Ben, "Hayır, korkmam!" dedim. Bedevî), "Benim tecavüzümden şu anda seni kim koruyabilir?" dedi. Ben de, "Allah korur!" dedim. (Bu sırada Cibrîl bunun göğsüne bir yumruk vurmuştu da kılıç elinden düşmüştü. Bunun üzerine Resûlullah kılıcı eline alarak a‘râbîye, "Şimdi seni benden kim kurtarabilir?" buyurdu. Bedevî, "Hiçbir kimse kurtaramaz!" diye cevap verdi.[3] Resûlullah sonra bize), "Ashabım! Bakıp ibret alınız! Bu vak‘anın kahramanı şu oturan bedevîdir!" buyurdu. Sonra Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem onu cezalandırmadı. {B4135 Buhârî, Megāzî, 32.}

İZAHI

Müellif Buhârî bu hadisi bu babında iki tarik ile rivayet ediyor. Kavis içinde tercümemizde gösterilen ziyadeler Buhârî'nin *Tecrîd*'e alınmayan ikinci rivayet tarikinden alınarak gösterilmiştir. Buhârî'nin yine bu babında ta‘lîkan bir rivayetinde de bu bedevînin adı Gavres b. Hâris olduğu bildirilmiştir. Resûlullah'ın bu bedevîyi cezalandırmayıp affetmesi gerek bunun, gerek kabilesi halkının vicdanlarında müessir olarak Müslümanlığa ısındırmak maksadına mebnîdir. Vâkıdî'nin rivayetine göre, Resûlullah'ın bu arzusu gecikmeyip tahakkuk etmiş ve Gavres müslüman olduğu gibi Resûlullah'ın bu mûcizesini ve bu af ve semâhatini duyan kabilesi halkından pek çok kimse de müslüman olmuşlardır.

3 Kavis içindeki bu uzunca ziyade İbn İshak'ın rivayetinden alınarak gösterilmiştir.

Benî Mustalik Gazâsı

[غَزْوَةُ بَنِي الْمُصْطَلِقِ وَهِيَ غَزْوَةُ الْمُرَيْسِيعِ]

Bu bab (Huzâa kabilesinden bir soy olan) Mustalikoğulları'na karşı gazâ –ki Müreysî' Gazâsı'dır – hakkındaki hadisleri bildirir.

Bütün ***Buhârî*** nüshalarında Mustalik kelimesinden sonra من خزاعة kaydı bulunduğu için unvanın tercümesinde bunu kavis içinde gösterdik. Mustalik, "sesini yükselten kişi" demek olup Cüzeyme b. Sa'd'ın lakabıdır. Müreysî' de *Kāmus* sahibinin bildirdiğine göre Huzâa yurdunda bir kuyunun yahut bir suyun adıdır ki bu su ile Fer' mevkii arasında bir merhale mesafe vardır. Hazret-i Âişe'nin kılâdesi bu seferde zâyi olmuş ve teyemmüm bu gazâda teşrî' buyurulmuştur.

Buhârî'nin *Megāzî* sahibi İbn İshak'tan rivayetine göre, Benî Mustalik seferi hicretin 6. yılı şâban ayında vâki oldu. Mûsâ b. Ukbe'den de 4. yılında olduğuna dair rivayeti vardır.[1] Bu seferin sebebi, Benî Mustalik reisi Hâris b. Ebû Dırâr'ın İslâm üzerine harekete hazırlanmakta olduğu işitilmiş ve yapılan tahkikat da bu haberi teyit etmiş olmasıdır. İbn Sa'd'ın rivayetine göre, Resûl-i Ekrem Medine'de Zeyd b. Hârise'yi kaymakam bırakarak 1000 kişilik bir kuvvetle ve süratle hareket etti. Onu muhacirînden, yirmisi ensardan olmak üzere otuz süvari vardı. Resûlullah için iki at tahsis olunmuştu. İslâm ordusu bunları Müreysî' suyunun başında bastırarak bunlardan on kişi katlolunup gerisi esir edildi ki, Vâkıdî'nin rivayetine göre 700 neferden ziyade idi ve Hâris b. Ebû Dırâr'ın kızı Cüveyriye de esirler arasında idi. Resûl-i Ekrem onu tatyîb için hemen âzat edip kendisine nikâh ile taltif buyurdu. Birçok koyun ve deve iğtinâm edilerek ramazan ibtidâsında Medine'ye avdet olundu. Eserimizde 1117 numara ile geçen İbn Ömer hadisine ve izahına bakınız!

---

1 Şârih Aynî, Mûsâ b. Ukbe'ye ait dördüncü sene rivayetinin *Buhârî* yazıcılarının bir hatası olduğunu bildiriyor ve İbn Ukbe'nin *Megāzî*'sinde müteaddit tariklerle beşinci seneye dair rivayeti bulunduğunu haber veriyor.

1596

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رضي الله عنه قَالَ خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ فِي غَزْوَةِ بَنِي الْمُصْطَلِقِ فَأَصَبْنَا سَبْيًا مِنْ سَبْيِ الْعَرَبِ فَاشْتَهَيْنَا النِّسَاءَ وَاشْتَدَّتْ عَلَيْنَا الْعُزْبَةُ وَأَحْبَبْنَا الْعَزْلَ فَأَرَدْنَا أَنْ نَعْزِلَ وَقُلْنَا نَعْزِلُ وَرَسُولُ اللهِ ﷺ بَيْنَ أَظْهُرِنَا قَبْلَ أَنْ نَسْأَلَهُ فَسَأَلْنَاهُ عَنْ ذٰلِكَ فَقَالَ مَا عَلَيْكُمْ أَنْ لَا تَفْعَلُوا مَا مِنْ نَسَمَةٍ كَائِنَةٍ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ إِلَّا وَهِيَ كَائِنَةٌ.

TERCÜMESİ

Ebû Saîd el-Hudrî radıyallahu anhtan rivayete göre şöyle demiştir: Benî Mustalik Gazâsı'nda Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ile beraber sefere çıkmıştık ve Arap esirlerinden birçok kadın esire kavuşmuştuk. O günlerde kadınlara karşı arzumuz artmış ve bekârlık bize çok güç gelmişti. (Esir kadınlara yaklaşmak, fakat çocuk yapmamak için) azletmeyi[2] de düşünüp azletmek istiyorduk. Ancak Resûlullah aramızda iken, "(Bunun hükmünü) ona sormadan nasıl azlederiz?" dedik de bu meseleyi peygamberden sorduk. Resûlullah, "Bunu yapmamanızda bir beis yoktur (Azil yapmamanız vâcip kılınmamıştır). Fakat Allah'ın ezelî ilminde kıyamet gününe kadar vücut bulacak olan her zîhayat, bu dünyada herhalde vücut bulacaktır!" diye cevap verdi. {B4138 Buhârî, Megāzî, 33.}

2 Azil, cinsî münasebet ve inzâl esnasında erkeğin çekilerek suyunu kadının tenâsül yerinden dışarıya atmasıdır. Bu suretle esir kadınlara yaklaşmak istemeleri, yüklü veya evlât anası kadınların satılamadığı içindi. Halbuki gazilerin para ihtiyaçları bulunduğundan satmak istiyorlardı.

Enmâr Gazâsı

[غَزْوَةُ أَنْمَارٍ]

Bu bab Enmâr Gazâsı'nın zikrine dairdir.

Enmâr, Büceyre kabilesinden bir soydur. Yukarıda Zâtürrikā' unvanında bildirmiştik ki Enmâr Gazâsı müstakil bir askerî hareket olmayıp Zâtürrikā' denilen Benî Muhârib ve Benî Sa'lebe üzerine icra kılınan seferden ibarettir. Bu cihetle *Buhârî* şârihleri, müellifin burada Enmâr seferi adıyla müstakil bir bab açmasını zâit addediyorlar.

1597

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ الْأَنْصَارِيِّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ فِي غَزْوَةِ أَنْمَارٍ يُصَلِّي عَلَى رَاحِلَتِهِ مُتَوَجِّهًا قِبَلَ الْمَشْرِقِ مُتَطَوِّعًا.

Tercümesi

Ensardan Câbir b. Abdullah radıyallahu anhümâdan rivayete göre Câbir: "Ben Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin Enmâr Gazâsı'nda devesi üzerinde yüzü şark cihetine doğru nâfile namaz kıldığını gördüm!" demiştir. {B4140 Buhârî, Megāzî, 34.}

İzahı

Bakara sûresinin 239. âyetinde de, *"Eğer siz* (namazınızı mâlûm olan erkânıyla kılmakta bir zarar gelmesinden) *korkarsanız yürüyerek, yahut hayvanlarınız üzerine binmiş olarak* (farz) *namazınızı kılınız!"* buyurulmuştur. Abdullah b. Ömer'den Buhârî'nin bir rivayetinde de "Düşmanın tecavüzüne uğramak korkusu ziyade olursa, ayak üstü durarak veya binitli olarak, kıbleyi karşılayarak yahut karşılamayarak kılınır!" denilmiştir.

Hudeybiye Gazâsı ve لَقَدْ رَضِيَ اللهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ Kavl-i Şerifi

[غَزْوَةُ ٱلْحُدَيْبِيَةِ وَقَوْلُ ٱللهِ تَعَالَى لَقَدْ رَضِيَ ٱللهُ عَنِ ٱلْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ ٱلشَّجَرَةِ]

Bu bab Hudeybiye Gazâsı'na dair hadisleri muhtevidir ve Allah Teâlâ'nın (şu meâldeki) kavl-i şerifi(nin Hudeybiye hakkında nâzil olduğuna dair)dir.

"Hakikaten Allah, o müminlerden razı oldu ki habîbim, onlar, sana biat ettikleri (ve cihad için söz verdikleri) *zaman, onların gönüllerindekini bildi de üzerlerine o sükûnet ve vakarı indirdi.* (Gönüllerini sulha yatıştırdı)*. Bedel olarak da onlara yakın ve şanlı bir fetih verdi"* (el-Feth, 48/18).

İslâm ve Asr-ı saâdet tarihinin bir dönüm noktası olan bu gazânın şerefli adını lugat, hadis, fıkıh âlimleri iki türlü okumuşlardır: Hudeybiyye, Hudeybiye. Ulemânın çoğu birinci şekilde teşdîd ile, muhakkikleri de ikinci şekilde tahfif ile okumuşlardır. Asmaî ikinci zümredendir. Teşdîdin lahn ü hata olduğunu iddia edenler de vardır. *Sâhîh-i Buhârî*'nin zaptına en çok ihtimam eden Yûnînî merhum da tahfif ile zaptetmiştir. Biz de bunu ihtiyar ettik.

Hudeybiye küçük bir köyün adıdır. Bu köyün bu adı alması da orada Şecere Mescidi yanında bulunan bir kuyu sebebiyledir. Burasıyla Medine arasında dokuz konak, Mekke arasında da bir günlük mesafe vardır. Yukarıdaki âyette Resûlullah'a ashabının, altında biat ettikleri bildirilen tarihî ağaç da semüre denilen sakız ağacı veya mugaylân ağacıdır. Abdullah b. Mugaffel (radıyallahu anh) der ki: Bu ağaç bodur ve eğri büğrü kamburdu. Biat esnasında ben Resûlullah'ın başı ucunda duruyor ve koruyordum. Bu eğri ağacın dalı Resûl-i Ekrem'in sırtına dokunduğundan onu kaldırıyordum.

Bir kavle göre Hudeybiye bodur ve kambur ağacın adıdır ve hadb aslının musaggar sîgasıdır. Hadb, "arka çıkıp, göğüs ve karın içeri girmek suretiyle kambur olmak" mânasınadır. Bey'atürrıdvân bu çelimsiz ağacın altında akdolunduğu için bu kelime tasgîr edilerek bu mevki kendisine nisbet olunup İslâm tarihinde namı i'lâ edilmiştir. Ağacın kendisi ise ilâhî bir hikmet eseri unutturulmuştur. Aşağıda Müseyyeb b. Hazn'dan gelen

bir rivayette görüleceği üzere ferdâsı sene umretü'l-kazâ için Hudeybiye'ye gelindiğinde bu çelimsiz, fakat çok şerefli ağaç hangisi olduğu bir türlü tayin edilememiştir. Gizlenmesinin sebebi de bir fitneden ümmeti esirgemektir.

Geçmiş ümmetlerin tarihinde emsali çok görülmüştür ki, tarihî ve şerefli vâkıaların cereyanına sahne olan şeylere tâzim ve ibadet edilegelmiştir. İleride bu ağaca da halkın câhil tabakasının ibadet etmelerinden korkulurdu. Bu cihetle gizlenmesi ve unutturulması hiç şüphesiz ilâhî bir rahmettir.[1]

Hudeybiye Seferi hicretin 6. yılı zilkadesi ibtidâsında bir pazartesi günü vuku bulmuştur. En sahih olan rivayet budur. Buhârî'nin bu babındaki bir rivayetine göre Enes b. Mâlik, "Resûlullah dört umre yaptı. Bunlardan Vedâ haccındaki umresi müstesna olmak üzere hepsini de zilkade ayında yaptı" diyerek şöyle saymıştır: Hudeybiye umresi, ertesi yıl kazâ umresi, Ci'râne'den Mekke'nin fethi günü yaptığı umre, Vedâ haccındaki umresi.[2]

İbn Sa'd'ın beyanına göre, Resûlullah bunun bir harp seferi olmayıp umre, yani Kâbe'yi ziyaret ve tavaf yolculuğu olduğunu Kureyş'e ihsas etmek için harp silâhı almamış, Arap âdeti üzerine yalnız kılıç almıştı ve ashâb-ı kirâm da bu suretle yola çıkmışlardı. Resûlullah kurbanlık yetmiş deve sevketmiştir ki bunların arasında Bedir'de iğtinâm edilen Ebû Cehil'in devesi de vardı. Bu sefere ashaptan 1400 ve bir rivayete göre 1500 kişi iştirak etmiştir. Müellifin bu sefere ve Hudeybiye Musâlahası'na dair uzun bir metin ile rivayeti, bu eserimizde 1164 numara ile tercüme edildi. Bu tercümemize ve Feth sûresini ihtiva eden izahımıza bakınız!

1598

عَنِ الْبَرَاءِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ تَعُدُّونَ أَنْتُمُ الْفَتْحَ فَتْحَ مَكَّةَ وَقَدْ كَانَ فَتْحُ مَكَّةَ فَتْحًا وَنَحْنُ نَعُدُّ الْفَتْحَ بَيْعَةَ الرِّضْوَانِ يَوْمَ الْحُدَيْبِيَةِ كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرْبَعَ عَشْرَةَ مِائَةً وَالْحُدَيْبِيَةُ بِئْرٌ فَنَزَحْنَاهَا فَلَمْ نَتْرُكْ فِيهَا قَطْرَةً فَبَلَغَ ذٰلِكَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَتَاهَا فَجَلَسَ عَلَى شَفِيرِهَا ثُمَّ دَعَا بِإِنَاءٍ مِنْ مَاءٍ فَتَوَضَّأَ ثُمَّ مَضْمَضَ وَدَعَا ثُمَّ صَبَّهُ فِيهَا فَتَرَكْنَاهَا غَيْرَ بَعِيدٍ ثُمَّ إِنَّهَا أَصْدَرَتْنَا مَا شِئْنَا نَحْنُ وَرِكَابُنَا.

Tercümesi

Berâ b. Âzib radıyallahu anhtan rivayete göre şöyle demiştir: (Ey gençler!) siz, büyük fethi, Mekke'nin fethi sayarsınız. –Vâkıa Mekke'nin fethi (Kur'an'ın şehâdet ettiği) parlak bir fetih ve zafer idi– Halbuki biz büyük fethi, Hudeybiye

1 İbn Sa'd'ın *Tabakāt*'ındaki bir rivayetine göre, Hazret-i Ömer halkın bu ağaca hürmet ettiğini görerek kestirmiştir.

2 {B4148 Buhârî, Megāzî, 36.}

günündeki rıdvan biatı addederiz (ki o gün cihad için Resûlullah'a verdiğimiz sözden Allah razı olmuştur). Biz o gün Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin maiyetinde 100'er mevcutlu on dört bölük (1400) er idik. Hudeybiye bir kuyudur. Biz oraya varınca kuyunun suyunu tamamen çekmiştik de içinde bir katre su bırakmamıştık. Bu hal Nebî sallallahu aleyhi ve selleme arzedildi. Resûlullah kuyunun yanına geldi, kenarına oturdu. Sonra içinde biraz su bulunan bir kap istedi. Getirilen su ile abdest aldı sonra ağzını çalkaladı ve (gizlice) dua etti. Sonra bu abdest ve çalkantı suyunu kuyuya döktü. Bunun üzerine biz az bir zaman kuyuyu (peygamberin emriyle) bu halde bıraktık. Sonra kuyu bize istediğimiz kadar su verdi. Hem biz, hem hayvanlarımız (göç edinceye kadar) suya kandık. {B4150 Buhârî, Megāzî, 36.}

İZAHI

Buhârî metninde Berâ hadisi iki tarik ile rivayet edilmiştir. Tercüme ettiğimiz metin birinci rivayet tarikidir. Kavis içinde gösterdiğimiz ziyadeler ikinci rivayet tarikinden alınmıştır.

Berâ radıyallahu anh, ensardan ve Uhud Harbi'nden itibaren bütün seferlere iştirak eden ashaptandır. Bu cihetle Hudeybiye Seferi hakkındaki rivayeti çok önemlidir. Berâ hazretleri Hudeybiye Seferi'ndeki Bey'atürrıdvân'ı en büyük fetih ve zafer addederek bunun Mekke'nin fethinden daha ziyade ehemmiyeti haiz bulunduğunu bildiriyor. Şöyle ki, Resûl-i Ekrem ashabıyla beraber Hudeybiye mevkiine vardığında Mekke müşrikleri onu müsellâh kuvvetle karşılamışlardı. Resûl-i Ekrem harp için değil, Kâbe'yi ziyarete geldiklerini Kureyş'e anlatmak ve isterlerse bir müddet için bir mütareke akdederek Kâbe'yi ziyaret için onların muvâfakatini temin etmek üzere Hazret-i Osman'ı Kureyş ordugâhına gönderdi. Fakat Osman intizar olunan zaman içinde gelmediği gibi katli hakkında da bir haber şâyi olmuştu. İbn İshak'ın Abdullah b. Ebû Bekir'den rivayetine göre Resûl-i Ekrem bu şâyia üzerine, لا نبرح حتى نناجز القوم *"Artık bu müşriklerle vuruşmadıkça buradan ayrılamayız!"*[3] buyurdu ve sefer halkını biata davet etti. Bütün ashap cihad etmek, firar etmemek üzere söz verdiler. Biat haberi müşrikler tarafından duyulunca göz hapsinde tuttukları Hazret-i Osman'ı bıraktıkları gibi bir musâlaha akdi için Süheyl b. Amr'ın riyâseti altında bir heyet de gönderdiler. Bu suretle müslümanların ilk musâlahanâmesi akdolundu.[4] Berâ b. Âzib (radıyallahu anh)ın bildirdiği veçhile bu musâlahanâmenin ve onun akdini temin eden Bey'atürrıdvân'ın siyasî kıymeti pek büyüktü. İslâm içtimaî heyetinin ahde ve akde muktedir bir devlet halindeki varlığı düşmanları tarafından ilk defa kabul edilmiş bulunuyordu. Mekke'nin fethi, askerî ve şanlı bir zaferdi. Hudeybiye Musâlahası ise siyasî ve daha parlak bir zaferdi. İslâm'ın i'tilâ

3 {İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 315.}

4 Bey'atürrıdvân'ın ne suretle icra edildiği ve musâlahanâme maddeleriyle tanzimi keyfiyeti için bu eserimizin 1164 numaralı Misver hadisinin tercümesine ve izahına bakınız.

devrinin dönüm noktası idi. Bu cihetle Fetih sûresinin ilk âyetinde Hudeybiye Musâlahası, "*Habîbim artık biz sana parlak bir fetih ve zafer kapısı açtık!*" diye tavsif buyurulmuştur.

Hadisin ikinci fıkrasında da Peygamber efendimizin nübüvvet alâmetlerinden gayet açık bir mûcizesi bildirilmiştir.

1599

عَنْ جَابِرٍ رضي الله عنه قَالَ قَالَ لَنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ يَوْمَ الْحُدَيْبِيَةِ أَنْتُمْ خَيْرُ أَهْلِ الْأَرْضِ وَكُنَّا أَلْفًا وَأَرْبَعَمِائَةٍ وَلَوْ كُنْتُ أُبْصِرُ الْيَوْمَ لَأَرَيْتُكُمْ مَكَانَ الشَّجَرَةِ.

Tercümesi

Câbir radıyallahu anhtan rivayete göre şöyle demiştir: Hudeybiye günü Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bize, "Ey Hudeybiye Seferi'nde bulunan ashabım! Siz yeryüzündeki insanların en hayırlısısınız!" buyurdu. Biz ise bu seferde 1400 kişi idik. Bugün (gözlerimde âmâ olmayıp) görebilseydim altında biat ettiğimiz ağacın (kendisini değil) yerini size muhakkak gösterirdim! {B4154 Buhârî, Megāzî, 36.}

İzahı

Câbir (radıyallahu anh) çok yaşayan ashaptandır. Akabe biatında bulunmuştur ve doksan altı yaşında vefat etmiştir. İhtiyarlığından, ömrünün sonlarına doğru gözleri görmez olmuştu. Bu cihetle, "Gözlerim görseydi size ağacın yerini gösterirdim!" demiştir. Şeceretürrıdvânın kendisi ise yukarıda işaret ettiğimiz veçhile Allah'ın rahmeti eseri, bilinmez ve tanınmaz olmuştu. Buhârî'nin bu babındaki rivayetine göre, Saîd b. Müseyyeb'in babası –ki biatta hazır bulunmuştur– Müseyyeb b. Hazn (radıyallahu anh), "Hudeybiye'nin ertesi sene kazâ umresine gittiğimizde altında biat ettiğimiz ağacı bilemedim, unutturuldum!" demiştir. Yine Buhârî'nin rivayetine göre tâbiînden Târık b. Abdurrahman demiştir ki: "Hacca gittiğimde yol uğrağı bir yerde namaz kıldıklarını gördüm. Burası ne mescididir? diye sordum. Orada bulunanlar, 'Şecere Mescidi'dir ki bunun yerinde Resûlullah'a Bey'atürrıdvân akdedilmiştir!' diye cevap verdiler."

1600

عَنْ سُوَيْدِ بْنِ النُّعْمَانِ وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ الشَّجَرَةِ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَأَصْحَابُهُ أُتُوا بِسَوِيقٍ فَلَاكُوهُ.

TERCÜMESİ

Şeceretürrıdvân ashabından olan Süveyd b. Nu'mân radıyallahu anhtan rivayete göre müşârün ileyh, "(Biz, Resûlullah ile beraber Hayber'e sefere gittiğimizde) Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ile ashabına kavut getirildi de ağızlarında evirip çevirip çiğne(yerek ye)diler. (Sonra ağızlarını çalkalayıp namaz kıldılar)." {B4175 Buhârî, Megāzî, 36.}

İZAHI

Bu hadisin ifade ettiği fıkhî hüküm ile Hudeybiye vâkıası arasında hiçbir münasebet yoktur. Bu hadis, fıkıh ve hadis kitaplarında pişmiş yemek ve hususiyle et lokması yenildikten sonra namaz kılmak isteyen abdestli kimse için yeniden abdest almak icap etmediğini ispat ve beyan maksadıyla sevkolunmuştur. Nasıl ki Buhârî de İbn Nu'mân'ın bu hadisini abdest bahsinde daha uzun bir metin ile rivayet etmiştir. Bunun tercüme ve izahı 157 rakamıyla geçti. Oraya bakınız! Müellifin, hadisi burada Hudeybiye Seferi'nde tekrar rivayet etmesi, râvi Süveyd b. Nu'mân'ın Bey'atürrıdvân ashabından olması münasebetiyledir. Böyle bir ilgi ile müellifin, bu babında Abdullah b. Ebû Evfâ, Abdullah b. Zeyd, Seleme b. Ekva', Zâhir b. Esved, Âiz b. Amr gibi şeceretürrıdvân ashabından da rivayetleri vardır ki bunlar da râvilerinin biat ashabından bulunmalarından başka Hudeybiye konusuyla ilgileri yoktur. Bu cihetle yukarıdaki adlarını almakla iktifa ediyoruz.

1601

عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رضي الله عنه أَنَّهُ كَانَ يَسِيرُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ لَيْلًا فَسَأَلَهُ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ عَنْ شَيْءٍ فَلَمْ يُجِبْهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ ثُمَّ سَأَلَهُ فَلَمْ يُجِبْهُ ثُمَّ سَأَلَهُ فَلَمْ يُجِبْهُ فَقَالَ عُمَرُ ثَكِلَتْكَ أُمُّكَ يَا عُمَرُ نَزَرْتَ رَسُولَ اللهِ ﷺ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ كُلُّ ذٰلِكَ لَا يُجِيبُكَ قَالَ عُمَرُ فَحَرَّكْتُ بَعِيرِي ثُمَّ تَقَدَّمْتُ أَمَامَ الْمُسْلِمِينَ وَخَشِيتُ أَنْ يَنْزِلَ فِيَّ قُرْآنٌ فَمَا نَشِبْتُ أَنْ سَمِعْتُ صَارِخًا يَصْرُخُ بِي فَقُلْتُ لَقَدْ خَشِيتُ أَنْ يَكُونَ نَزَلَ فِيَّ قُرْآنٌ وَجِئْتُ رَسُولَ اللهِ ﷺ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَقَالَ لَقَدْ أُنْزِلَتْ عَلَيَّ اللَّيْلَةَ سُورَةٌ لَهِيَ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ ثُمَّ قَرَأَ إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا.

TERCÜMESİ

Ömer b. Hattâb radıyallahu anhtan rivayete göre (Hudeybiye Seferi'nden dönüşte) bir gece Ömer, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ile beraber gidiyordu. Bu sırada Ömer b. Hattâb Resûlullah'a bir şey sordu. Fakat Resûlullah (vahiy ile meşgul bulunduğundan) Ömer'e cevap vermedi. Ömer sonra yine sordu.

Resûlullah bu defa da cevap vermedi. Ömer, (Resûlullah işitmedi sanarak) sonra bir daha sordu. Resûlullah yine cevap vermedi. Bunun üzerine Ömer içinden kendi kendisine, "Ey Ömer! Anan seni kaybetsin (de yok olasın!) Bak üç kere Resûlullah'a (sorguda) ısrar ettin de bu sorguların hepsinde Resûlullah sana cevap vermedi!" dedi. Ömer (rivayetine devam ederek) der ki: Bunun üzerine devemi sürdüm. Sonra hakkımda (tevbihâmiz) Kur'an inmesinden korkarak müslümanların önüne geçtim. Fakat çok beklemedim. Bir çağırkanın bana seslendiğini işittim ve (kendi kendime), şimdi hakkımda Kur'an inmiş olmasından hakikaten korktuğumu itiraf ettim (ve bu korku içinde) Resûlullah'ın huzuruna geldim de selâm verdim. Resûlullah bana (son derece beşâşet içinde), "Yâ Ömer! Bu gece bana bir sûre indirildi ki emin ol o sûre bana, üstüne güneş doğan her şeyden çok sevimlidir!" buyurdu. Sonra Resûlullah, إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا "Habîbim! Biz senin istikbalin namına hakikaten parlak bir fetih ve zafer (kapısı) açtık" âyetini okudu. {B4177 Buhârî, Megâzî, 36; el-Feth, 48/1.}

İZAHI

Hazret-i Ömer'in Resûlullah'a yoldaşlık ettiği bu seferin Hudeybiye Seferi olduğu Buhârî'nin bu rivayetinde tasrih edilmemiştir. Fakat Taberânî'ye göre bunun Hudeybiye Seferi olduğu İbn Mes'ûd hadisinde zikredilmiştir. Bu cihetle *Buhârî* şârihleri bunun Hudeybiye Seferi olduğu çok açıktır diyorlar. Bu cihet bu suretle sabit olunca âyetteki "feth-i mübîn" ile Hudeybiye Musâlahası kastolunduğu pek açık olarak anlaşılır. Çünkü Fetih sûresi Hudeybiye dönüşünde ve bir rivayete göre Cuhfe'de nâzil olmuş ve bu fetih ve zafer mâzi sîgasıyla tebliğ buyurulmuştur. 1598 numara ile tercümesi geçen Berâ b. Âzib hadisinde de müşârün ileyh hazretleri, "Bize göre feth-i mübîn, Bey'atürrıdvân'dır!" demişti. Ulemânın çoğunluğunun mezhebi budur.

Şârih Aynî ve Kastallânî'nin tahkiklerine göre **feth** lugaten "kapalı bir şeyi açmak" demektir. Bir şehri fetih demek, o memlekete karşı ya harbederek kahren veya sulhan muzaffer olmak demektir ki, zafer olmadıkça o şehrin mukadderatı kapalı bulunuyordu. Ona karşı muzaffer olmakla tâlii açılmış ve vaziyeti anlaşılmış oluyor. Müslümanların mukadderatı ve müstakbel hayatı Hudeybiye Sulhu ile açılmış ve inkişafa başlamıştır. Hudeybiye Sulhu ile İslâm câmiasının siyasî varlığı ve hall ü akde muktedir bir devlet olduğu düşmanları tarafından kabul ve tasdik edilmiş bulunuyor. Bu tarihe kadar Hicaz kıtasında Kureyş, Araplar'ın en yüksek siyasî nüfuzu haiz bir kabilesi idi. Öbür Arap kabileleri müslümanlarla Kureyş'in ve bu iki hasmın müstakbel mukadderatına bakıyorlardı. Tâlilerini galip tarafa bağlayacaklardı. Resûlullah'ın Kureyş'i hiçe sayarak silâhsız 1400 kişi ile Mekke'nin kapısına kadar gelmesi ve neticede Kureyş'i bir sulh akdine ve bunu bir muahedenâme ile tevsike mecbur etmesi Kur'an'ın tabiri veçhile bir "feth-i mübîn"di, en parlak bir zaferdi. Yazılan muahedenâme, –maddeleri ne kadar müslümanlar için

ağır olursa olsun– (bk.1164. hadis) umumi mahiyeti itibariyle Arap kabileleri arasında Resûlullah'ın Kureyş üzerinde müessir olduğunun siyasî bir vesikası telakki olunmuştu. Bu tarihten itibaren Arap kabileleri heyetler göndererek küme küme İslâm dininin adalet ve medeniyet câmiasına girmeye başlamışlardır. Bu musâlahanâme tarihinden Mekke'nin fethine kadar geçen iki sene zarfında müslümanların sayısı, İslâm dininin zuhur zamanından Hudeybiye'ye kadar geçen on dokuz yıl içinde müslüman olanların sayısından birkaç misli çoktur. İşte Fetih sûresinin bildirdiği fetih ve zafer kapısı bu suretle Hudeybiye Sulhu ile açılmıştır. Hayber'in, Mekke'nin fethi gibi askerî zaferler, bu siyasî zaferi süratle takip etmiş ve Hazret-i Peygamber'in irtihalinde Hicaz kıtası halkı tamamıyla müslüman olmuşlardı. İrtihalinden sonra ise bir asır içinde İslâm hududu aksâ-yı mağribden Hint ve Çin serhadlerine kadar genişlemiştir.

Hudeybiye Sulhu ile İslâm câmiası siyasî varlığına sahip bir devlet halini kazandığı için Peygamber efendimiz Hudeybiye'den döndükten sonra etraftaki devletlere birer sefir vedâatiyle birer nâme göndererek onları İslâm dinine davet etmiştir. قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللّٰهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا ***"Aziz peygamberim! Artık şimdi: 'Ey insanlar! Ben, sizin hepinize Allah'ın gönderdiği peygamberim!' diye ilân et!"***[5] âyetiyle, memur olduğu bütün beşeriyete şâmil davetini ifaya başlamıştır.[6] Bu eserimizde 1164 numaralı hadisten sonra gelen "Hudeybiye Dönüşü ve Sûre-i Feth'in Nüzûlü" başlıklı yazımızda bu sûre-i şerifenin Hudeybiye vak'asıyla ilgili olan bütün âyetleri izah edilmiştir. Bu bölümü okuyunuz.

1602

عَنِ الْمِسْوَرِ بْنِ مَخْرَمَةَ رضي الله عنهما قَال لَمَّا خَرَجَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم عَامَ الْحُدَيْبِيَةِ فِي بِضْعَ عَشْرَةَ مِائَةً مِنْ أَصْحَابِهِ فَلَمَّا أَتَى ذَا الْحُلَيْفَةِ قَلَّدَ الْهَدْيَ وَأَشْعَرَهُ وَأَحْرَمَ مِنْهَا بِعُمْرَةٍ وَبَعَثَ عَيْنًا لَهُ مِنْ خُزَاعَةَ وَسَارَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم حَتَّى كَانَ بِغَدِيرِ الْأَشْطَاطِ أَتَاهُ عَيْنُهُ قَالَ إِنَّ قُرَيْشًا جَمَعُوا لَكَ جُمُوعًا وَقَدْ

5 {el-A'râf, 7/158.}

6 Resûlullah'ın sefir gönderdiği devletler; Şarkî Roma İmparatorluğu, İran Kisrâlığı, Habeşe Necâşîliği, Mısır Mukavkıslığı, Yemâme, Şam hükümdarlıkları idi. Bunlardan İran hariç olmak üzere öbürleri hüsnükabul gösterdiler, sefirlere hürmet ettiler. Fakat İran Kisrâsı Hüsrev Pervîz nâme-i nebevîyi yırtıp yere atarak peygamberin sefiri Abdullah b. Huzâfe'yi ölümle tehdit etti. Abdullah Medine'ye gelip bu küstahça muameleyi Resûl-i Ekrem'e arzedince Peygamber efendimiz, ***"Yâ rab! O benim mektubumu yırttı. Sen de onun mülkünü parçala!"*** diye dua buyurdu {B4424 Buhârî, Megāzî, 83.} ve peygamberin bu duası kabul buyurulup Hazret-i Ömer'in hilâfeti zamanında İran baştan başa İslâm mücahidlerinin ayakları altında çiğnendi. Bu eserimizin 1307 numara ile tercümesi geçen Hazret-i Ömer hadisini okuyunuz! 1267 numaralı Ebû Hüreyre hadisine ve izahına da bakınız! Resûl-i Ekrem efendimizin Kayser Hirakl'e ve Kisrâ Pervîz'e gönderdiği nâme-i hümâyunların suretleri *Sahîh-i Buhârî*'de mazbuttur. Öbürleri de siyer kitaplarında muharrerdir.

جَمَعُوا لَكَ الْأَحَابِيشَ وَهُمْ مُقَاتِلُوكَ وَصَادُّوكَ عَنِ الْبَيْتِ وَمَانِعُوكَ فَقَالَ أَشِيرُوا أَيُّهَا النَّاسُ عَلَيَّ أَتَرَوْنَ أَنْ أَمِيلَ إِلَى عِيَالِهِمْ وَذَرَارِيِّ هٰؤُلَاءِ الَّذِينَ يُرِيدُونَ أَنْ يَصُدُّونَا عَنِ الْبَيْتِ فَإِنْ يَأْتُونَا كَانَ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ قَطَعَ عَيْنًا مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَإِلَّا تَرَكْنَاهُمْ مَحْرُوبِينَ قَالَ أَبُو بَكْرٍ يَا رَسُولَ اللّٰهِ خَرَجْتَ عَامِدًا لِهٰذَا الْبَيْتِ لَا تُرِيدُ قَتْلَ أَحَدٍ وَلَا حَرْبَ أَحَدٍ فَتَوَجَّهْ لَهُ فَمَنْ صَدَّنَا عَنْهُ قَاتَلْنَاهُ قَالَ امْضُوا عَلَى اسْمِ اللّٰهِ.

TERCÜMESİ

Misver b. Mahreme radıyallahu anhümâdan şöyle dediği rivayet olunmuştur: Nebî sallallahu aleyhi ve sellem Hudeybiye yılında ashaptan yüzer bölüklü on bu kadar kıta(nın başın)da sefere çıkmıştı. (Medine'nin mîkātı yani ihramlanma yeri olan) Zülhuleyfe'ye geldiğinde kurbanlık develerinin boyunlarına kurban nişanesi olan boğmuklarını taktı, hörgüçlerini bıçakla çizip kanatarak nişanladı ve buradan itibaren umre (niyeti)yle ihramlandı.[7] Resûlullah Huzâa (kabilesin)den (Yüsr b. Süfyân adlı) bir gözcüsünü de (istikşaf için) ileri gönderdi. Kendisi de (maiyetiyle beraber) yollandı. Tâ Gadîrüleştât[8] mevkiine kadar ilerledi. Burada Resûlullah'ın gözcüsü Yüsr geldi. "Yâ Resûlellah! Kureyş, senin aleyhinde birçok halk toplamış ve Ehâbîş (denilen kabileler)i de aleyhinde ittifakına almıştır. Müşrikler seninle muhakkak harbedecekler ve Kâbe'yi ziyaretten seni menedip Mekke'ye girmeye mani olacaklar" dedi. Bu haber üzerine Resûlullah (ashabını toplayıp istişare suretiyle onlara), "Ey nâs! Bana fikrinizi söyleyiniz! Bizi Kâbe'yi ziyaretten menetmek isteyen şu müşriklerin ailelerine ve evlâtları üzerine akın etmeyi muvafık buluyor musunuz? Bakınız, bu sırada müşrikler bize karşı gelirlerse (onlara harbederiz ve galip geliriz). Çünkü Allah azze ve celle casusumuzu müşrikler(in gözün)den esirgedi. Eğer müşrikler üzerimize gelmezse, bu düşmanlarımızı (evlât ve iyalleri, malları) nehb ü gārât edilmiş bir halde bırakırız!" buyurdu. Resûlullah'ın bu mütalaası üzerine Ebû Bekir, "Yâ Resûlellah! Sen şu Beytülharam'ı ziyaret kastederek yola çıktın, ne bir şeyi öldürmek, ne de bir kişi ile harbetmek istersin! Şu halde Kâbe'ye doğru yürü! Her kim bizi Kâbe'yi ziyaretten menederse onunla vuruşuruz!" dedi. (Bunun üzerine) Resûlullah, "Allah adına güvenerek haydi yürüyünüz!" buyurdu.[9] {B4178 Buhârî, Megāzî, 36.}

7 Bu şer'î ıstılahları ve âdetleri daha iyi anlamak için bu eserimizin "Hac" bahsine bakınız!

8 Gadîr "yağmur veya kaynak sularının biriktiği çukur"dur. Eştât da Hudeybiye hizasında bir yerin adıdır. Buradan başka yerde su çukuru bulunmadığından Gadîr adı bu yere izâfe edilerek Gadîrüleştât denilmiştir.

9 Bu hadiste Hudeybiye Seferi'nin ilk yolculuk safhası bildirilmiştir. Daha ziyade mâlûmat için 1164. hadis ve ardı sıra gelen sayfalarını okuyunuz!

1603

عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ أَبَاهُ أَرْسَلَهُ يَوْمَ الْحُدَيْبِيَةِ لِيَأْتِيَهُ بِفَرَسٍ كَانَ عِنْدَ رَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ فَوَجَدَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُبَايِعُ عِنْدَ الشَّجَرَةِ وَعُمَرُ لَا يَدْرِي بِذَلِكَ فَبَايَعَهُ عَبْدُاللَّهِ ثُمَّ ذَهَبَ إِلَى الْفَرَسِ فَجَاءَ بِهِ إِلَى عُمَرَ وَعُمَرُ يَسْتَلْئِمُ لِلْقِتَالِ فَأَخْبَرَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُبَايِعُ تَحْتَ الشَّجَرَةِ قَالَ فَانْطَلَقَ وَذَهَبَ مَعَهُ حَتَّى بَايَعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَهِيَ الَّتِي يَتَحَدَّثُ النَّاسُ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ أَسْلَمَ قَبْلَ أَبِيهِ.

Tercümesi

Abdullah b. Ömer radıyallahu anhümâdan rivayete göre Abdullah'ın babası Ömer b. Hattâb Hudeybiye günü oğlunu ensardan bir kişinin yanında bulunan atını getirmek için göndermişti. (Harp için üstüne binmek istiyordu). Abdullah Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemi şeceretürrıdvân altında ashap ile (harp ve cihad üzere) antlaşır bir halde buldu. Halbuki Ömer bu mubâyaayı bilmiyordu. Abdullah Resûlullah'a biat edip sonra atı almaya gitti ve atla Ömer'e geldi. O sırada Ömer, harp için zırhını giymekle meşguldü. Abdullah babasına ağaç altında Resûlullah'ın ashaptan ahit ve ant aldığını bildirdi.

Râvi der ki: Hemen Ömer biat yerine gitti. Kendisiyle beraber oğlu da gitti. Nihayet Ömer Resûlullah'a biat etti. İşte halk arasında şu, "Abdullah b. Ömer, babası Ömer'den önce müslüman oldu!" diye görüşülen söz budur. {B4186 Buhârî, Megāzî, 36.}

1604

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ اعْتَمَرَ فَطَافَ فَطُفْنَا مَعَهُ وَصَلَّى وَصَلَّيْنَا مَعَهُ وَسَعَى بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ فَكُنَّا نَسْتُرُهُ مِنْ أَهْلِ مَكَّةَ لَا يُصِيبُهُ أَحَدٌ بِشَيْءٍ.

Tercümesi

Abdullah b. Ebû Evfâ radıyallahu anhümâdan rivayete göre şöyle demiştir: Nebî sallallahu aleyhi ve sellem (kazâ) umresi yaptığı zaman biz de beraber idik. Resûlullah Kâbe'yi tavaf etti, biz de kendisiyle beraber tavaf ettik. O namaz kıldı, biz de onunla kıldık. Resûlullah Safâ ile Merve arasında sa'yetti. Bu

sırada biz Resûlullah'ı, Mekke halkından herhangi birinin bir suretle zararı dokunmasından koruyorduk. {B4188 Buhârî, Megāzî, 36.}

İZAHI

Hudeybiye Musâlahanâmesi'nin 1. maddesi gereğince musâlahanâme tarihinden bir yıl sonra Mekke'ye gelinecek ve Kâbe'yi tavaf etmeye Kureyş tarafından müdahale edilmeyecekti. Bu maddeye tevfîkan Resûlullah hicretin 7. yılında ashabıyla beraber gelip umre etmişti ki, bu umre bir sene önce yapılamayan umrenin bedeli idi. Bu cihetle adına kazâ umresi denilmiştir (bu musâlahanâmenin bu maddesi için 1164. hadise bakınız! Bu hadisteki umre, tavaf, Safâ, Merve, sa'y gibi şer'î ıstılahlar için "Hac" bahsine bakınız!

Zûkared Gazâsı

[غَزْوَةُ ذِي قَرَدٍ]

Bu bab Zûkared Gazâsı hadisini bildirir.

Zûkared, Gatafân diyarı civarında 12 mil mesafede vâki bir kuyudur. Rivayete göre, Medine ile Hayber arasında ve Şam yolu üzerindedir ve Medine'ye iki konak mesafede vâkidir. Buna Gābe Gazâsı da denilir. İbn Sa'd ile Vâkıdî bu gazânın hicretin 6. yılında rebîülevvel ayında vuku bulduğunu hikâye etmişlerdir:

Müellif Buhârî *Sahîh*'inde bu gazâyı kısaca şöyle tarif ediyor: Zûkared o gazâdır ki, Hayber'den üç gün önce birtakım Gatafân ve Fezâre çapulcuları Resûlullah'ın sağmal develerine yağmacılık etmeleri üzerine vuku bulmuştur. İbn Sa'd bu develerin yirmi tane olduğunu ve Gābe korusunda yayılırken baskına uğradığını bildiriyor. Bu rivayete göre, bu develerin başında bulunan Ebû Zerr'in oğlu ve karısı da çapulcu çetesinin taarruzuna uğrayarak Ebû Zerr'in oğlu katlolunup kadın esir edilmiştir.

1605

عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رضي الله عنه قَالَ خَرَجْتُ قَبْلَ أَنْ يُؤَذَّنَ بِالْأُولَى وَكَانَتْ لِقَاحُ رَسُولِ اللّٰهِ صلى الله عليه وسلم تَرْعَى بِذِي قَرَدٍ قَالَ فَلَقِيَنِي غُلَامٌ لِعَبْدِ الرَّحْمٰنِ بْنِ عَوْفٍ فَقَالَ أُخِذَتْ لِقَاحُ رَسُولِ اللّٰهِ صلى الله عليه وسلم فَذَكَرَ الْحَدِيثَ بِطُولِهِ وَقَدْ تَقَدَّمَ وَقَالَ هُنَا فِي آخِرِهِ قَالَ ثُمَّ رَجَعْنَا وَيُرْدِفُنِي رَسُولُ اللّٰهِ صلى الله عليه وسلم عَلَى نَاقَتِهِ حَتَّى دَخَلْنَا الْمَدِينَةَ.

TERCÜMESİ

Seleme b. Ekva' radıyallahu anhtan rivayete göre şöyle demiştir: Ben bir sabah namazı ezanı okunmazdan önce (Gābe ormanlığı tarafına gitmek üzere) yola

çıkmıştım. O günlerde Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin sağmal develeri Zûkared merasında yayılımda idi. İbnül Ekva' der ki: Giderken yolda Abdurrahman b. Avf'ın oğlu bana kavuştu ve, "Resûlullah'ın sağmal develeri (çapulcular tarafından) sürülüp götürüldü!" dedi. Buhârî bu vak'ayı uzun bir metin ile rivayet etmişti ki bu rivayet yukarıda ("Cihâd" bahsinde 1270 numarayla) geçti. Buhârî burada hadisin sonunda (ziyade olarak) şunu rivayet etmiştir: İbnü'l-Ekva' der ki: Sonra Medine'ye döndük. Resûlullah beni Medine'ye girinceye kadar devesi üzerinde terkisine aldı. {B4194 Buhârî, Megâzî, 38.}

İZAHI

Müellif Zebîdî'nin yukarıda geçtiğini bildirdiği bu hadis Seleme b. Ekva' rivayetiyle "Cihâd" bahsinde geçti ve 1270 rakamıyla tercüme edildi. Oraya bakınız! Her iki rivayete göre İbn Ekva' delikanlıya, "Develeri kim götürdü?" diye sordu. "Gatafân ve Fezâre kabilelerinin adamları!" diye cevap vermesi üzerine İbnü'l-Ekva' gür sesiyle üç defa, "Ey sabahçılar, erken kalkanlar, yetişin baskın var!" diye haykırmış ve İbnü'l-Ekva'ın kendi rivayeti veçhiyle– Medine'nin iki kara taşlığı arasındaki halka duyurmuştur. Sonra İbnü'l-Ekva' herifleri yaya olarak süratle takip edip Zûkared su başında yetişmiş ve bunlara ok atmaya ve her ok attıkça, "Alınız alçaklar, iyi biliniz ki ben İbnü'l-Ekva'ım, bugün alçakların öleceği gündür!" diye haykırmaya başlamış ve fıtraten mehâbetli sesiyle ve herkesçe mâlûm olan şecaatiyle herifleri korkutmuş ve kırk kişilik bu süvari müfreze efradının su içmelerine bile meydan vermeden kaçırıp ve develeri bıraktırmıştır. Bu cengâver kahraman, develeri önüne katıp sürerek Medine'ye yöneldiği sırada yolda Resûlullah 500, yahut 700 süvari ile karşı gelmiştir. İbnü'l-Ekva', "Yâ Resûlellah! Şimdi bu eşkiya Zûkared su başında su almakla meşguldür, sanırım. Bunların üzerine bir müfreze gönderseniz tepelerler" demişse de Resûl-i Ekrem, "*Ey İbnü'l-Ekva'! Sen alacağını aldın ve yalnız başına heriflere galebe ettin. Artık onlardan vazgeç! Hem onlar şimdiye kadar yurtlarına varmışlardır!*"[1] buyurup takip ettirmemiş ve İbnü'l-Ekva'a yüce bir iltifat olmak üzere bu kahramanı kendi devesine redif olarak almış ve Medine'ye kadar refakatiyle şereflendirmiştir. Siyer müelliflerinin izahlarına göre Resûl-i Ekrem Zûkared'de bir gün kalmış ve orada salât-ı havf (korku namazı) kılmıştır. Resûlullah'ın bu gazâ seferi beş gün devam etmiştir. Bu müddet zarfında Medine'de İbn Ümmü Mektûm'u kaymakam bırakmıştır. Sa'd b. Ubâde'yi de ensardan 300 kişilik bir kuvvetle Medine'yi muhafazaya memur etmiştir. Çünkü yahudilerin tahriki ile harekete geçen Gatafân ve Fezâre'nin Medine'yi basmasından korkuyordu.

1 {B3041 Buhârî, Cihâd, 166.}

Hayber Gazâsı

[غَزْوَةُ خَيْبَرَ]

Bu bab Hayber Gazâsı'na dair hadisleri muhtevidir.

Hayber, Medine'nin Şam cihetinde ve Medine'ye 8 berîd[1] mesafede vâki büyük bir vilâyettir.

Güzel bir vahanın ortasında kurulmuş olan Hayber kasabası siyer kitaplarında adları yazılı olan yedi kaleden teşekkül etmekteydi. Çöl ile muhât olan Hayber vahası en nefis hurmalıklarıyla ve ziraatıyla meşhur olup Arap cezîresinin en feyizli bir mıntıkası idi. Hayber, Amâlika'dan vaktiyle buraya gelerek mekân tutan kişinin adı olduğu rivayet olunuyor. Şimdiki halde Hayber Şemmer bilâdından ma'dûddur. Emîr İbnü'r-Reşîd'in hükmü nüfuzu altındadır.

Asr-ı saâdet'te Hayber, yahudiliğin merkezi idi. Benî Nadîr Medine civarından tehcir edildiğinde Huyey b. Ahtab gibi yahudi eşrafı Hayber'e yerleşmişlerdi. Bu cihetle Hayber müslümanlar aleyhinde çalışanların pusu yeri olmuştu. Cezîredeki bütün Araplar'ı bu zengin yahudiler harekete geçiriyorlardı. Ahzâb Harbi bunların eser-i tahriki idi. Zûkared vâkıası da bunların Gatafân ve Fezâre kabileleri sergerdelerini Abdurrahman b. Uyeyne kumandasında sevketmeleriyle vukua gelmişti. Günün birinde ansızın Medine'ye hücum etmek mukarrerdi. Düşmanların bu taarruzlarını önlemek üzere Resûl-i Ekrem Zûkared vak'asından üç gün sonra 1600 piyade ve 200 süvari mücahidle Hayber üzerine hareket etti.

Hayber Seferi'ne çıkış, hicretin 7. senesi cemâziyelûlâsında idi. Mûsâ b. Ukbe'nin beyanına göre Resûl-i Ekrem Hudeybiye'den geldikten sonra Medine'de yirmi gün oturmuş, sonra Hayber Seferi'ne çıkmıştır. Hayber'in fethi Allah Teâlâ tarafından Hudeybiye Seferi'nde vaad olunmuştu.

---

1 1 berîd 12 mil mesafeye denildiğine göre Hayber, Medine'den 96 mil uzaklıkta demek olur.

1606

عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رضي الله عنه قَالَ خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ إِلَى خَيْبَرَ فَسِرْنَا لَيْلًا فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ لِعَامِرٍ يَا عَامِرُ أَلَا تُسْمِعُنَا مِنْ هُنَيْهَاتِكَ وَكَانَ عَامِرٌ رَجُلًا شَاعِرًا فَنَزَلَ يَحْدُو بِالْقَوْمِ يَقُولُ اللّٰهُمَّ لَوْلَا أَنْتَ مَا اهْتَدَيْنَا وَلَا تَصَدَّقْنَا وَلَا صَلَّيْنَا فَاغْفِرْ فِدَاءً لَكَ مَا أَبْقَيْنَا وَأَلْقِيَنْ سَكِينَةً عَلَيْنَا وَثَبِّتِ الْأَقْدَامَ إِنْ لَاقَيْنَا إِنَّا إِذَا صِيحَ بِنَا أَبَيْنَا وَبِالصِّيَاحِ عَوَّلُوا عَلَيْنَا فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ مَنْ هٰذَا السَّائِقُ قَالُوا عَامِرُ بْنُ الْأَكْوَعِ قَالَ يَرْحَمُهُ اللّٰهُ قَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ وَجَبَتْ يَا نَبِيَّ اللّٰهِ لَوْلَا أَمْتَعْتَنَا بِهِ فَأَتَيْنَا خَيْبَرَ فَحَاصَرْنَاهُمْ حَتَّى أَصَابَتْنَا مَخْمَصَةٌ شَدِيدَةٌ ثُمَّ إِنَّ اللّٰهَ تَعَالَى فَتَحَهَا عَلَيْهِمْ فَلَمَّا أَمْسَى النَّاسُ مَسَاءَ الْيَوْمِ الَّذِي فُتِحَتْ عَلَيْهِمْ أَوْقَدُوا نِيرَانًا كَثِيرَةً فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ مَا هٰذِهِ النِّيرَانُ عَلَى أَيِّ شَيْءٍ تُوقِدُونَ قَالُوا عَلَى لَحْمٍ قَالَ عَلَى أَيِّ لَحْمٍ قَالُوا لَحْمِ حُمُرِ الْإِنْسِيَّةِ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ أَهْرِيقُوهَا وَاكْسِرُوهَا فَقَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللّٰهِ أَوْ نُهْرِيقُهَا وَنَغْسِلُهَا قَالَ أَوْ ذَاكَ فَلَمَّا تَصَافَّ الْقَوْمُ كَانَ سَيْفُ عَامِرٍ قَصِيرًا فَتَنَاوَلَ بِهِ سَاقَ يَهُودِيٍّ لِيَضْرِبَهُ وَيَرْجِعُ ذُبَابُ سَيْفِهِ فَأَصَابَ عَيْنَ رُكْبَةِ عَامِرٍ فَمَاتَ مِنْهُ قَالَ فَلَمَّا قَفَلُوا قَالَ سَلَمَةُ رَآنِي رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ وَهُوَ آخِذٌ بِيَدِي قَالَ مَا لَكَ قُلْتُ لَهُ فِدَاكَ أَبِي وَأُمِّي زَعَمُوا أَنَّ عَامِرًا حَبِطَ عَمَلُهُ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ كَذَبَ مَنْ قَالَهُ إِنَّ لَهُ لَأَجْرَيْنِ وَجَمَعَ بَيْنَ إِصْبَعَيْهِ إِنَّهُ لَجَاهِدٌ مُجَاهِدٌ قَلَّ عَرَبِيٌّ مَشَى بِهَا مِثْلَهُ وَفِي رِوَايَةٍ نَشَأَ بِهَا.

Tercümesi

Seleme b. Ekva‘ radıyallahu anhtan rivayete göre şöyle demiştir: Nebî sallallahu aleyhi ve sellem ile beraber, Hayber Gazâsı’na çıkmıştık. Bir gece giderken kafileden bir kişi Âmir (İbn Ekva‘)a,[2] “Ey Âmir! Kısa vezinli şiirlerinden bize bir parça dinletsene?” dedi. Âmir, şair bir kişi idi. Bunun üzerine Âmir hayvanından aşağı indi ve şu (meâldeki) şiirini (güzel sadâ ve edâ ile) okuyarak kafile develerini yollandırdı.[3] “Allahım! Sen bize hidayet etmemiş olsaydın, bize doğru yolu göstermemiş ve bize rahmet etmemiş olsaydın (biz, muhakkak şaşırırdık). Rabbim! Hayatım senin rızân uğrunda feda ol-

2 Âmir b. Ekva‘, bu hadisin râvisi Seleme b. Ekva‘ın amcasıdır.

3 Arabistan’da develer yürüyüş sırasında şiir dinlemekten hoşlanırlardı. Bu cihetle Araplar seyrüsefer sırasında şiir inşâd ederek develerin yollanmasını temin ederlerdi.

sun! Bizi işleyegeldiğimiz geçmiş günahlarımızdan yarlığa ve gönüllerimize sükûnet ve metanet koy! Düşmana kavuştuğumuzda da ayaklarımızı sabit kıl (sürçtürme!) Rabbimiz! Din düşmanları bizi fenalığa davet ettiklerinde imtina ederiz. O düşmanlar ki onlar müşrikleri haykırarak üzerimize davet etmişlerdir."

Bunun üzerine Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, "Şiir inşâd edip develeri yollandıran kimdir?" diye sordu. Ashap, "Âmir b. Ekva'dır!" dediler. Resûlullah, "Allah Âmir'e rahmet etsin!" diye dua etti. Kafileden bir kişi (Ömer b. Hattâb), "Yâ nebiyyallah! Duanız berekâtıyla Âmir cenneti hak etti. Âmir'in şehâdeti vâcip oldu. Âmir ile (ve onun şiir ve hamâsetiyle) müstefit olmamız için keşke onu bize bağışlasaydınız!" dedi.[4] Nihayet Hayber'e geldik ve Hayber halkını muhasara ettik. (Fakat muhasara yirmi gün sürmüştü), hatta bize şiddetli bir açlık isabet etmişti. Sonra Allah Teâlâ müslümanlara Hayber kalelerinin birer birer fethini müyesser kıldı. Hayber'in müslümanlara fethi müyesser olduğu günün akşamında mücahidler akşam olunca yer yer ateş yakmışlardı. Nebî sallallahu aleyhi ve sellem, "Bu ateşler nedir, niçin yakıyorlar?" diye sordu. Ashap, "Et pişirmek için!" diye cevap verdiler. Resûlullah, "Hangi et, ne eti?" diye sordu. Ashap, "Yerli merkeplerin eti!" diye cevap verdiler. Resûlullah, "Onu dökünüz kaplarını da kırınız!" buyurdu. Ashaptan biri (Ömer b. Hattâb), "Yâ Resûlellah! Eti döküp kaplarını yıkasak olmaz mı?" diye sordu. Resûlullah, "Yahut öyle yapınız!" buyurdu.[5] Hayber'de muharip kavim harp safı bağlayınca (Âmir, Araplar'ın en cenkçi pehlivanı Merhab'a karşı mübâriz çıkmıştı. Fakat) Âmir'in kılıcı kısa idi. Âmir bu kısa kılıcını vurmak için bir yahudinin (Merhab'ın) baldırına saldırmıştı. Fakat kılıcının keskin yüzü dönüp Âmir'in diz kapağına isabet etmekle kahraman şair bu cerîhadan vefat etmiştir. Râvi der ki: (Bunun üzerine bazı kimseler Âmir'in bu şekilde vefatını intihar sayarak cihadının mükâfatsız kalacağını iddia etmekle Seleme b. Ekva', amcası hakkında bu iddiadan müteessir olmuştu). Resûlullah ile ashabı Hayber'den döndükleri sıra Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem beni gördü ve iki elimi tutarak bana, "Ey Seleme! Sana ne oldu? (Benzin kaçmış, yeis içindesin!)" dedi. Ben de Resûlullah'a, "Yâ Resûlellah! Babam, anam sana kurban olsun! Bazı kimseler (amcam) Âmir'in gazâsının bâtıl ve şehâdetinin

4 Ashap arasında tecrübe edilmiş bir hakikat idi ki Resûlullah'ın rahmet ve mağfiretle dua ettiği kimse şehid olurdu. Bunun için Hazret-i Ömer, "Âmir'i bize bıraksaydınız!" temennisinde bulunmuştur.

5 Buhârî'nin bu babda birkaç tarik ile rivayetinde Resûlullah'ın münâdîsi tarafından: "Ey peygamberin ashabı! Allah ve Allah'ın peygamberi sizi o eşek etini yemekten meneder" diye ilân edilmiştir {B610 Buhârî, Megāzî, 39. Rivayetin devamında "فإنها رجس" açıklaması vardır.}

mükâfatsızlığını iddia etmişlerdir!" dedim. Nebî sallallahu aleyhi ve sellem, "Bu iddiada bulunan kişi yalan söylemiştir. Âmir için iki ecir ve sevap vardır ve bu muhakkaktır: Biri Allah yolunda cihad sevabı, öbürü cehdi ve bu uğurda son kudretini sarfetmesinin mükâfatı olarak. –Sonra Resûlullah iki parmağını birleştirerek– muhakkak ki Âmir şehiddir. Yeryüzünde gezen Arap ırkından Âmir'in benzeri pek az bulunur ve bir rivayette, pek az yetişir!" buyurdu. {B4196 Buhârî, Megāzî, 39.}

1607

عَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ أَتَى خَيْبَرَ لَيْلًا تَقَدَّمَ فِي الصَّلَاةِ وَزَادَ هُنَا فَقَتَلَ النَّبِيُّ ﷺ الْمُقَاتِلَةَ وَسَبَى الذُّرِّيَّةَ.

TERCÜMESİ

Enes b. Mâlik radıyallahu anhtan rivayete göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Hayber'(e yakın bir yer)e gece vakti gelmişti. Bu hadis "Namaz" bahsinde geçti. Buradaki rivayetinde Buhârî şunu ziyade etmiştir: Resûlullah Hayber halkının muharip olanlarını öldürdü. Nesillerini ve oğullarını, kızlarını da esir etti. {B4197, B4200 Buhârî, Megāzî, 39.}

İZAHI

Müellif Zebîdî'nin geçtiğini bildirdiği bu hadisi Buhârî "Namaz" bahsinin salât-ı havf (korku namazı) gibi müteaddit yerlerinde ve "Megāzî" bahsinde birçok tarikle rivayet etmiştir. Bunları şöyle birleştirip hulâsa edebiliriz: Resûlullah Hayber Seferi'nde geceleyin Hayber'e (Recî' vadisine) varmıştı. Orada tevakkuf etti. Çünkü Resûlullah gece vakti bir düşman üzerine vardığında onlara gece baskını yapmazdı. Sabahı beklerdi. Enes b. Mâlik der ki: Resûlullah burada gecenin sonunda ve alaca karanlıkta sabah namazını kıldı. Sonra الله أكبر خربت خيبر "*Allah büyüktür, Hayber harap olmuştur. Biz bir kavmin alanına indik mi, bu müthiş haberin korku saldığı düşmanların* (vay hallerine, onların) *sabahı ne fena olur?*" buyurdu.[6] Yine Enes b. Mâlik'ten bir rivayete göre sabah olunca Hayber yahudileri kazmalarıyla, kürekleriyle çıkıp da Resûlullah'ın ordusunu görünce, "Muhammed, vallahi Muhammed ve askeri" diye bağrıştılar. Resûlullah, "*Allahuekber, haribet Hayber!*" buyurdu.[7] Sonra harbin aşağıda göreceğimiz safahâtı cereyân etti.

6 {B947 Buhârî, Salâtü'l-havf, 6.}

7 {B610 Buhârî, Ezân, 6.}

1608

عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ ﵁ قَالَ لَمَّا غَزَا رَسُولُ اللهِ ﷺ خَيْبَرَ أَشْرَفَ النَّاسُ عَلَى وَادٍ فَرَفَعُوا أَصْوَاتَهُمْ بِالتَّكْبِيرِ اللهُ أَكْبَرُ اللهُ أَكْبَرُ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِرْبَعُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ إِنَّكُمْ لَا تَدْعُونَ أَصَمَّ وَلَا غَائِبًا إِنَّكُمْ تَدْعُونَ سَمِيعًا قَرِيبًا وَهُوَ مَعَكُمْ وَأَنَا خَلْفَ دَابَّةِ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَسَمِعَنِي وَأَنَا أَقُولُ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللهِ فَقَالَ لِي يَا عَبْدَ اللهِ بْنَ قَيْسٍ قُلْتُ لَبَّيْكَ رَسُولَ اللهِ قَالَ أَلَا أَدُلُّكَ عَلَى كَلِمَةٍ مِنْ كَنْزٍ مِنْ كُنُوزِ الْجَنَّةِ قُلْتُ بَلَى يَا رَسُولَ اللهِ فِدَاكَ أَبِي وَأُمِّي قَالَ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللهِ.

TERCÜMESİ

Ebû Mûsâ el-Eş'arî radıyallahu anhtan rivayete göre şöyle demiştir: Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Hayber'e gazâya giderken mücahidler bir vadiye eriştiklerinde yüksek sesle, "Allah uludur, Allah uludur, Allah'tan başka ilâh yoktur!" diye tekbir almışlardı. Bunun üzerine Resûlullah onlara, "Nefesinize acıyınız! (Yavaş tekbir getiriniz! Çünkü) siz ne sağırı çağırıyorsunuz, ne de gaibe sesleniyorsunuz. Muhakkak ki siz, iyi işiten ve size çok yakın olan Allah'a dua ediyorsunuz, O her zaman sizinle beraberdir!" buyurdu. (Râvi Ebû Mûsâ el-Eş'arî der ki:) Bu sırada ben Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin binitinin arkasında idim. Ben de, "Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh (kulun ihâtası ve kuvveti yoktur. Ancak bu, Allah'ın inayetiyle hâsıldır) demeye başladım. Resûlullah benim sesimi işitti ve, "Ey Abdullah b. Kays! (Ebû Mûsâ el-Eş'arî) diye seslendi. Ben de, "Buyurunuz yâ Resûlellah! Emrinizi almaya hazırım!" dedim. Resûlullah, "Ey Abdullah! Sana cennet hazinelerinden büyük bir hazine değerinde bir kelimeye (bir cümleye) delâlet edip bildireyim mi?" buyurdu. Ben de, "Bildir, yâ Resûlellah; babam, anam sana feda olsun!" dedim. Resûlullah, "O kelime, 'lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh'tır!" buyurdu. {B4202 Buhârî, Megāzî, 39.}

1609

عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ السَّاعِدِيِّ ﵁ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ الْتَقَى هُوَ وَالْمُشْرِكُونَ فَاقْتَتَلُوا فَلَمَّا مَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِلَى عَسْكَرِهِ وَمَالَ الْآخَرُونَ إِلَى عَسْكَرِهِمْ وَفِي أَصْحَابِ رَسُولِ اللهِ

ﷺ رَجُلٌ لَا يَدَعُ لَهُمْ شَاذَّةً وَلَا فَاذَّةً إِلَّا اتَّبَعَهَا يَضْرِبُهَا بِسَيْفِهِ فَقِيلَ مَا أَجْزَأَ مِنَّا الْيَوْمَ أَحَدٌ كَمَا أَجْزَأَ فُلَانٌ فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ أَمَا إِنَّهُ مِنْ أَهْلِ النَّارِ فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ أَنَا صَاحِبُهُ قَالَ فَخَرَجَ مَعَهُ كُلَّمَا وَقَفَ وَقَفَ مَعَهُ وَإِذَا أَسْرَعَ أَسْرَعَ مَعَهُ قَالَ فَجُرِحَ الرَّجُلُ جُرْحًا شَدِيدًا فَاسْتَعْجَلَ الْمَوْتَ فَوَضَعَ سَيْفَهُ بِالْأَرْضِ وَذُبَابَهُ بَيْنَ ثَدْيَيْهِ ثُمَّ تَحَامَلَ عَلَى سَيْفِهِ فَقَتَلَ نَفْسَهُ فَخَرَجَ الرَّجُلُ إِلَى رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ فَقَالَ أَشْهَدُ أَنَّكَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ قَالَ وَمَا ذَاكَ قَالَ الرَّجُلُ الَّذِي ذَكَرْتَ آنِفًا أَنَّهُ مِنْ أَهْلِ النَّارِ فَأَعْظَمَ النَّاسُ ذٰلِكَ فَقُلْتُ أَنَا لَكُمْ بِهِ فَخَرَجْتُ فِي طَلَبِهِ ثُمَّ جُرِحَ جُرْحًا شَدِيدًا فَاسْتَعْجَلَ الْمَوْتَ فَوَضَعَ نَصْلَ سَيْفِهِ فِي الْأَرْضِ وَذُبَابَهُ بَيْنَ ثَدْيَيْهِ ثُمَّ تَحَامَلَ عَلَيْهِ فَقَتَلَ نَفْسَهُ فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ عِنْدَ ذٰلِكَ إِنَّ الرَّجُلَ لَيَعْمَلُ عَمَلَ أَهْلِ الْجَنَّةِ فِيمَا يَبْدُو لِلنَّاسِ وَهُوَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَعْمَلُ عَمَلَ أَهْلِ النَّارِ فِيمَا يَبْدُو لِلنَّاسِ وَهُوَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ.

Tercümesi

Sehl b. Sa'd es-Sâidî radıyallahu anhtan rivayete göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Hayber Harbi'nde müşrik yahudilerle karşılaşıp cenk etmişlerdi. (O günün harbi sona erip) Resûlullah askerî karargâhına, öbürleri (düşman) de askerî merkezlerine dönmüşlerdi. Fakat Resûlullah'ın ashabı içinde (Kuzmân adında) bir kişi vardı ki o, düşman ordusundan ayrı düşen, yahut orduya iltihak etmemiş bulunan (kıyıda bucakta bulduğu) yahudinin peşini bırakmayıp amansız takip ediyor ve onu vuruyordu. (Bu adamın cengâverliği Resûlullah'a arzolunup), "Yâ Resûlellah! Bizden hiçbir kişi filânın gösterdiği kahramanlık derecesinde kifayet gösteremedi!" denildi. Bunun üzerine Resûlullah, "Fakat o cehennemliklerden!" buyurdu. (Ashap peygamberin bu haberini zihinlerinde büyüttüler. Hatta) ashaptan bir kişi (Huzâî Eksüm), "Öyle ise ben bunu tarassud eder, gözlerim (ve onu takip ederim!)" dedi. Râvi İbn Sa'd der ki: "Huzâî, bu Kuzmân ile beraber harp sahasına çıktı; o, harp safının neresinde durduysa o da onunla beraber durdu ve o, harpte ne derece çeviklik gösterdiyse Huzâî de onunla beraber gösterdi." Râvi İbn Sa'd der ki: Nihayet Kuzmân ağır bir surette yaralandı. (Bu ağır darbe acısıyla) ölümünü everek (intihar kastıyla) kılıcı(nın demiri)ni yere koydu ve kılıcın ağzını (keskin çalım yerini) iki memesi arasına koyarak kılıcın üstüne yüklendi ve bu suretle kendisini öldürdü. Bunun üzerine Huzâî Eksüm, Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme vardı ve, "Yâ Resûlellah! Şehâdet ederim ki sen muhakkak Allah'ın peygamberisin!" dedi. Resûlullah, "Sana ne oldu? (Bu şehâdetin

sebebi nedir?)" diye sordu. Huzâî, "Yâ Resûlellah! Önün sıra hani şu cehennemliklerden olduğunu haber verdiğin kişi (Kuzmân) yok mu? Hakikaten o cehennemliklerdendir!" dedi ve (hadiseyi şöyle hikâye etti): "Yâ Resûlellah! Kuzmân'ın cehennemliklerden olduğuna dair haberinizi halkın i'zâm etmesi üzerine ben, 'Bu adamı takip ve tarassut ederim' demiştim ve hakikaten ardı sıra çıkıp onun her hareketini araştırdım. Nihayet bu adam ağır surette yaralandı ve ölümünü everek kılıcının demirini yere, keskin ağzını iki memesi arasına koydu. Sonra kılıcının üstüne yüklendi ve bu suretle nefsini öldürdü." Bunun üzerine Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, "İnsanlar arasında bir sınıf vardır ki, halka görünüşe göre ehl-i cennete yaraşan hayırlı işler yapar. Halbuki o cehennemliklerdendir. Yine insanlardan bir kısım da vardır ki halka görünüşüne göre cehennemliklere ait kötü işler yapar. Halbuki o, cennetliklerdendir!" buyurdu. {B4203 Buhârî, Megāzî, 39.}

1610

وَفِي رِوَايَةٍ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ قُمْ يَا بِلَالُ فَأَذِّنْ أَنْ لَا يَدْخُلَ الْجَنَّةَ إِلَّا مُؤْمِنٌ إِنَّ اللهَ يُؤَيِّدُ الدِّينَ بِالرَّجُلِ الْفَاجِرِ.

TERCÜMESİ

(Sehl b. Sa'd hadisinin Ebû Hüreyre'den gelen) bir rivayet tarikinde de Nebî sallallahu aleyhi ve sellem, "Kalk yâ Bilâl! Halka ilân et ki: Cennete girmez, ancak mümin olan girer. (Bu müntehirin mücahedesine gelince) muhakkak ki Allah, İslâm dinini (dilerse) fâcir bir kişi ile teyit edip kuvvetlendirir" buyurmuştur. {B4204 Buhârî, Megāzî, 39.}

İZAHI

Bu hadis, asıl bahis mevzumuz olan Sehl b. Sa'd hadisinin bir benzeridir ve Buhârî, Ebû Hüreyre'den rivayet etmiştir. Ebû Hüreyre hadisinde bildirilen müntehirin adını da Buhârî şârihlerinin Kuzmân olmak üzere bildirdiklerine göre Ebû Hüreyre hadisinin de aynı intihar vâkıasına ait olduğu anlaşılır. Ebû Hüreyre hadisinin sonunda şu ziyade vardır: Resûlullah'a Kuzmân'ın intihar ettiği haber verilince Peygamber efendimiz, "*Allah büyüktür. Şunu bilir ve bildiririm ki muhakkak ben Allah'ın kulu ve peygamberiyim!*" buyurmuş, sonra Bilâl'e emredip Bilâl: "Cennete yalnız müslüman olan dahil olur. Dilerse Allah bu İslâm dinini fâcir bir kişiyle destekler ve kuvvetlendirir!" diye halka ilân etmiştir. Her iki hadis bazı cihetlerden incelenmeye muhtaçtır. Şöyle ki: Hadiste intiharı bildirilen Kuzmân, intihar etmekle dinden çıkmış değildir: Ulemânın cumhuruna göre

müntehir, kâfir değildir, üzerine cenaze namazı kılınır. Birinci İbn Sa'd hadisinde cehennemlik olduğu bildiriliyorsa da cehennemde ebedî kalacağına delâlet eden bir cihet yoktur. Binaenaleyh irtikâp ettiği intihar cürmünün cezasını çektikten sonra cehennemden imanının eseri âzatlanacağını kabul ederiz. Fakat ikinci gelen Ebû Hüreyre hadisi böyle değildir. Onda Resûlullah'ın Bilâl ile, "Cennete yalnız müslüman girer!" diye ilân ettirmiş olması, müntehirin müslim olmadığına delâlet eder ki doğru değildir. Cevap olarak deniliyor ki: Bu müntehirin ilân olunduğu üzere müslüman olmaması intiharın eseri ve cezası değildir. Belki her hükmü vahiy ile müeyyed olan Resûlullah'a vahyolunan başka bir sebebin eseridir. O cümleden en yakın olarak hatıra gelen bir sebep, Müslümanlık'ta haram olduğu kati olan intiharı, helâl itikad ederek kendi teşebbüsüyle hayatına nihayet vermiş olmasıdır.

1611

عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ ضُرِبْتُ ضَرْبَةً فِي سَاقِي يَوْمَ خَيْبَرَ فَأَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَنَفَثَ فِيهَا ثَلَاثَ نَفَثَاتٍ فَمَا اشْتَكَيْتُهَا حَتَّى السَّاعَةِ.

TERCÜMESİ

Seleme b. Ekva' radıyallahu anhtan şöyle dediği rivayet olunmuştur: Hayber günü ben baldırımdan ağırca vurulmuştum. Hemen Nebî sallallahu aleyhi ve selleme geldim. Resûlullah üç defa nefes etti. O saatte ağrı ve ıstırap hissetmedim.[8] {B4206 Buhârî, Megāzî, 39.}

1612

عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ أَقَامَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ خَيْبَرَ وَالْمَدِينَةِ ثَلَاثَ لَيَالٍ يُبْنَى عَلَيْهِ بِصَفِيَّةَ فَدَعَوْتُ الْمُسْلِمِينَ إِلَى وَلِيمَتِهِ وَمَا كَانَ فِيهَا مِنْ خُبْزٍ وَلَا لَحْمٍ وَمَا كَانَ فِيهَا إِلَّا أَنْ أَمَرَ بِلَالًا بِالْأَنْطَاعِ فَبُسِطَتْ فَأَلْقَى عَلَيْهَا التَّمْرَ وَالْأَقِطَ وَالسَّمْنَ فَقَالَ الْمُسْلِمُونَ إِحْدَى أُمَّهَاتِ الْمُؤْمِنِينَ أَوْ مَا مَلَكَتْ يَمِينُهُ قَالُوا إِنْ حَجَبَهَا فَهِيَ إِحْدَى أُمَّهَاتِ الْمُؤْمِنِينَ وَإِنْ لَمْ يَحْجُبْهَا فَهِيَ مِمَّا مَلَكَتْ يَمِينُهُ فَلَمَّا ارْتَحَلَ وَطَّأَ لَهَا خَلْفَهُ وَمَدَّ الْحِجَابَ.

---

8 Bu hadis Buhârî'nin sülâsiyyâtındandır. Yani üç vasıta ile rivayet ettiği hadislerdendir. Buhârî'nin *Sahîh*'indeki sülâsiyyâtı yirmi iki hadise münhasırdır. Müslim'in ise *Sahîh*'inde hiç sülâsiyyâtı yoktur.

TERCÜMESİ

Enes b. Mâlik radıyallahu anhtan şöyle rivayet olunmuştur: Nebî sallallahu aleyhi ve sellem Hayber'(den dönüşte onun)la Medine arasında üç gün ikamet buyurdu. Bu müddet zarfında Safiyye ile izdivacı vâki oldu. Ben de müslümanları velîme taamına davet ettim. Bu ziyafette ekmek, et yoktu. Ziyafete müteallik hiçbir şey yoktu. Yalnız Resûlullah Bilâl'e sofra yaymasını emretmişti. Sofra yayıldığında üstüne hurma, akt denilen ekşi yoğurtlu taam, bir de tereyağı konulmuştu. (Yemek esnasında) müslümanlar aralarında, "Safiyye müminlerin analarından birisi (hür bir kadın) mıdır, yoksa Resûlullah'ın mülk-i yemîni (bir câriye) midir?" dediler. Bir kısım müslümanlar da, "Eğer Resûlullah Safiyye'yi örterse, o, ümmehâtü'l-mü'minînin biridir. Eğer örtmezse, Safiyye Resûlullah'ın mülk-i yemîn câriyesidir" mütâlaasında bulundular. Resûlullah göç etmeye karar verince binitinin arkasına Safiyye için bir taht kurdu, ön tarafına da perde çekti. {B4213 Buhârî, Megāzî, 39.}

İZAHI

Safiyye radıyallahu anhâ hakkında Buhârî'nin bu babında müteaddit rivayetleri vardır ve hepsi Enes b. Mâlik'ten rivayet olunagelmiştir. Bu rivayetlere göre Hazret-i Safiyye, Huyey b. Ahtab'ın kızıdır. Benî Nadîr ve Benî Kurayza'nın en şerefli bir ailesine mensuptu. Hayber yahudilerinin reisi Kinâne b. Rebî' ile yeni evlenmişti. Her iki cihetle asaleti vardı. Zevci, babası bu muharebede ölmüştü.

Buhârî'nin diğer bir rivayetinde harp sonu esirler toplandığı zaman Dihye el-Kelbî Resûl-i Ekrem'e gelip bir câriye istemişti. Resûlullah da esirler arasından bir câriye almasına müsaade buyurmakla Dihye, Safiyye'yi intihap edip almıştı. Fakat ashap bunu muvâfık bulmadı. Hayber reisinin gelini ve Benî Nadîr'in en şerefli bir aile kızı olan Safiyye'nin Dihye'ye verilmesi yahudiler için pek ziyade ârı ve hacâleti mûcip olacağı beyanıyla itiraz edildi. Resûl-i Ekrem de Dihye'den istirdâd ve âzat ederek nikâhla kadınları arasına idhal etti.

1613

عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ ﵁ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ نَهَى عَنْ مُتْعَةِ النِّسَاءِ يَوْمَ خَيْبَرَ وَعَنْ أَكْلِ الْحُمُرِ الْإِنْسِيَّةِ.

TERCÜMESİ

Ali b. Ebû Tâlib radıyallahu anhtan rivayete göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Hayber günü kadınların müt'a suretiyle nikâh edilmesini ve ehlî merkeplerin etinin yenilmesini yasak etmiştir. {B4216 Buhârî, Megāzî, 39.}

İZAHI

Müt'a, muayyen bir zamana bağlı olan nikâhtır ve Câhiliye devrinde mer'î olan nikâh şekillerinden biridir. Bu nikâhtan gaye beş, on gün gibi bir zaman için kadından intifâdır. Bir aile yuvası kurarak ebedî yaşamak ve tevâlüd ve tenâsül ile cemiyetin ve soyun bekasına hizmet etmek gibi şer'î nikâha terettüp eden âlî gayeler bu Câhiliye nikâhında matlûp değildi. Bunun için veraset gibi ahkâm terettüp etmezdi. İslâm'ın ilk devirlerinde bir zaruret üzerine bazı gazâlarda müt'aya ruhsat verilmişti. Fakat Hayber'de müsaade edilmeyip yasak edildi. Mekke'nin fethi seferinde bir daha ruhsat edilip Vedâ haccında kati surette nehyolundu.

Bu hadisin bu babdaki diğer bir rivayet tarikinde ehlî merkep etinden nehyedildiği halde at etinin yenilmesine ruhsat ve müsaade edildiği bildiriliyor. Bu rivayetle istidlâl ederek Ebû Yûsuf, Muhammed, Şâfiî, Ahmed b. Hanbel ve daha birçok selef âlimi at etinin yenilmesini tecviz etmişlerdir. İmam Ebû Hanîfe ise at, katır, merkep makûlesi hayvanların binilmek ve ziynet ittihaz edilmek için yaratıldıkları Kur'an'ın beyan ve tâlimine mebnî yenilmesini tecviz etmemiştir. İmam Mâlik, Evzâî, Ebû Ubeyd de İmam Ebû Hanîfe'ye muvâfakat etmişlerdir.

1614

عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ قَسَمَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَوْمَ خَيْبَرَ لِلْفَرَسِ سَهْمَيْنِ وَلِلرَّاجِلِ سَهْمًا.

TERCÜMESİ

Abdullah b. Ömer radıyallahu anhümâdan Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem "Hayber günü süvari gazilerin atları için iki pay, yayalara bir pay verdi" dediği rivayet olunmuştur. {B4228 Buhârî, Megāzî, 39.}

İZAHI

Abdullah b. Ömer'in bu rivayeti Buhârî metninde kölesi Nâfi' tarafından şöyle tefsir ve izah edilmiştir: Bir mücahid, atı olursa ganimet malından ona üç pay verilir: (Birisi gazinin kendisinin, ikisi atının payıdır). Eğer gazinin atı bulunmazsa yalnız bir sehim verilir.

1615

عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ بَلَغَنَا مَخْرَجُ النَّبِيِّ ﷺ وَنَحْنُ بِالْيَمَنِ فَخَرَجْنَا مُهَاجِرِينَ إِلَيْهِ أَنَا وَأَخَوَانِ لِي أَنَا أَصْغَرُهُمْ أَحَدُهُمَا أَبُو بُرْدَةَ وَالْآخَرُ أَبُو رُهْمٍ فِي ثَلَاثَةٍ وَخَمْسِينَ مِنْ قَوْمِي فَرَكِبْنَا

سَفِينَةً فَأَلْقَتْنَا سَفِينَتُنَا إِلَى النَّجَاشِيِّ بِالْحَبَشَةِ فَوَافَقْنَا جَعْفَرَ بْنَ أَبِي طَالِبٍ ﵁ فَأَقَمْنَا مَعَهُ حَتَّى قَدِمْنَا جَمِيعًا فَوَافَقْنَا النَّبِيَّ ﷺ حِينَ افْتَتَحَ خَيْبَرَ وَكَانَ أُنَاسٌ مِنَ النَّاسِ يَقُولُونَ لَنَا يَعْنِي لِأَهْلِ السَّفِينَةِ سَبَقْنَاكُمْ بِالْهِجْرَةِ وَدَخَلَتْ أَسْمَاءُ بِنْتُ عُمَيْسٍ وَهِيَ مِمَّنْ قَدِمَ مَعَنَا عَلَى حَفْصَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ زَائِرَةً وَقَدْ كَانَتْ هَاجَرَتْ إِلَى النَّجَاشِيِّ فِيمَنْ هَاجَرَ فَدَخَلَ عُمَرُ ﵁ عَلَى حَفْصَةَ وَأَسْمَاءُ عِنْدَهَا فَقَالَ عُمَرُ حِينَ رَأَى أَسْمَاءَ مَنْ هٰذِهِ قَالَتْ أَسْمَاءُ بِنْتُ عُمَيْسٍ قَالَ عُمَرُ الْحَبَشِيَّةُ هٰذِهِ الْبَحْرِيَّةُ هٰذِهِ قَالَتْ أَسْمَاءُ نَعَمْ قَالَ سَبَقْنَاكُمْ بِالْهِجْرَةِ فَنَحْنُ أَحَقُّ بِرَسُولِ اللهِ ﷺ مِنْكُمْ فَغَضِبَتْ وَقَالَتْ كَلَّا وَاللهِ كُنْتُمْ مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ يُطْعِمُ جَائِعَكُمْ وَيَعِظُ جَاهِلَكُمْ وَكُنَّا فِي دَارِ أَوْ فِي أَرْضِ الْبُعَدَاءِ الْبُغَضَاءِ بِالْحَبَشَةِ وَذٰلِكَ فِي اللهِ وَفِي رَسُولِهِ ﷺ وَايْمُ اللهِ لَا أَطْعَمُ طَعَامًا وَلَا أَشْرَبُ شَرَابًا حَتَّى أَذْكُرَ مَا قُلْتَ لِرَسُولِ اللهِ ﷺ وَنَحْنُ كُنَّا نُؤْذَى وَنُخَافُ وَسَأَذْكُرُ ذٰلِكَ لِلنَّبِيِّ ﷺ وَأَسْأَلُهُ وَاللهِ لَا أَكْذِبُ وَلَا أَزِيغُ وَلَا أَزِيدُ عَلَيْهِ فَلَمَّا جَاءَ النَّبِيُّ ﷺ قَالَتْ يَا نَبِيَّ اللهِ إِنَّ عُمَرَ قَالَ كَذَا وَكَذَا قَالَ فَمَا قُلْتِ لَهُ قَالَتْ قُلْتُ لَهُ كَذَا وَكَذَا قَالَ لَيْسَ بِأَحَقَّ بِي مِنْكُمْ وَلَهُ وَلِأَصْحَابِهِ هِجْرَةٌ وَاحِدَةٌ وَلَكُمْ أَنْتُمْ أَهْلَ السَّفِينَةِ هِجْرَتَانِ.

TERCÜMESİ

Ebû Mûsâ el-Eş'ârî radıyallahu anhtan rivayete göre şöyle demiştir: Biz (Eş'arîler) Yemen'de iken Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin peygamber ba'solunduğu ve Medine'ye hicret ettiği haberi bize erişmişti. Biz de ben ve kardeşlerim –ki biri Ebû Bürde, öbürü de Ebû Rühm'dür; ben kardeşlerimin en küçükleri idim–. Kavmimiz (Eş'arîler')den elli üç kişi refakatinde Resûlullah cânibine muhacir olarak (Yemen'den) çıkmıştık. Biz bir gemiye bindik. Fakat (havanın muhalefetiyle) gemimiz bizi Habeşe hükümdarı necâşînin memleketi sâhiline bıraktı. Orada Ca'fer b. Ebû Tâlib radıyallahu anha kavuştuk. Bir müddet onunla beraber Habeşistan'da kaldık. Nihayet hepimiz yola çıktık ve Nebî sallallahu aleyhi ve sellem Hayber'i fethettiği sıra kendilerine kavuştuk.[9] Ordudaki mücahidlerden bazı kimseler bize yani gemi yârânına, "Hicret şerefini kazanmakta biz sizi geçtik!" diyorlardı. Bir kere de Esmâ bint Umeys

9 İbn İshak'ın beyanına göre, Peygamber efendimiz Amr b. Ümeyye'yi necâşîye göndermiş ve Ca'fer b. Ebû Tâlib ile maiyetindekilerin yol hazırlıklarını tedarik ederek gönderilmesini rica etmişti. Necâşî de her türlü seferî ihtiyaçlarını temin ve ayrı ayrı ikram ederek göndermiştir. Bu kafile Resûl-i Ekrem Hayber'de iken Amr b. Ümeyye ile beraber geldiler. İbn İshak Ca'fer ile beraber gelenlerin on altı yolcudan ibaret olduğunu ve içlerinde şu zevatın bulunduğunu haber veriyor: Ca'fer'in karısı Esmâ, Hâlid b. Saîd b. Âs ile karısı, kardeşi Amr b. Sa'd, Muaykıb.

–ki bizimle Habeşe'den gelenlerden idi– (zevci Ca'fer'le birlikte) peygamberin kadını (ve Ömer'in kızı) Hafsa'yı –ki, o da vaktiyle bir muhacir kafilesi içinde Habeşistan'a hicret etmişti– ziyaret etti. Esmâ Hafsa'nın yanında iken Ömer radıyallahu anh da kızının odasına girdi. Ömer, Esmâ'yı görünce Hafsa'ya, "Bu kadın kimdir!" diye sordu. Hafsa, "Umeys kızı Esmâ"dır! dedi. (Ömer Esma'nın Habeşistan hicretine ve deniz boşluğuna işaret ederek), "A, bu kadın Habeşli Esmâ mıdır? Vay bu kadın deniz yolcusu Esmâ mıdır?" diye tekrar tekrar latife etti. Esmâ da, "evet!" diye tasdik etti. Ömer Esmâ'ya, "Medine'ye hicret faziletinde biz sizi geçtik! Biz Resûlullah'a sizden daha lâyık, daha yakın bulunuyoruz!" demesi üzerine Esmâ titizlenerek şöyle müdafaada bulundu, "Hayır? Siz, hiç öyle değilsiniz! Vallahi Resûlullah ile hicret eden sizlerin Resûlullah açlarını doyurdu, cahillerini okuttu (adam etti). Biz de Habeşistan'da, Resûlullah'a uzaklarda, müslümanlara kinle, adâvetle dolu bir muhitte, bir toprakta azap ve ıstırap içinde bulunuyorduk. Bütün bu mezâhimi biz, Allah'ın ve Resûlullah'ın rızası uğrunda iktihâm ettik. Ey Ömer! Allah adına yeminler olsun ki bütün bu dediklerini gidip Resûlullah'a arzedinceye kadar ne bir lokma yemek yiyeceğim, ne bir yudum su içeceğim. Ey Ömer, biz uzak illerde azap olunuyorduk ve korku içinde yaşıyorduk. (Sizin peygamberin sayesinde saadet içinde yaşadığınız gibi değil). Bu hakikatleri şimdi gidip Resûlullah'a arzedeceğim. Resûlullah'a da soracağım (ve cevap isteyeceğim). Ey Ömer! (Şuna emin ol ki, Resûlullah'a arzederken) ben ne yalan söylerim, ne de dilim yalan söylemeye tenezzül eder. Bu muhâveremize bir kelime bile ziyade etmem. Bu sırada Hafsa'nın odasına Nebî sallallahu aleyhi ve sellem gelmekle Esmâ, "Yâ Resûlellah! Ömer şöyle şöyle söyledi" diye hikâye etti. Resûlullah, "Sen ona ne cevap verdin?" diye sordu. Esmâ, "Ben de şöyle şöyle cevap verdim!" diye müdafaasını da anlattı. Bunun üzerine Resûlullah, "Bu hususta Ömer bana sizden daha lâyık ve yakın değildir. Hakikat şudur ki, Ömer ve Ömer ile hicret eden arkadaşları için (Medine'ye), bir hicret sevâbı vardır. Ey gemi yoldaşları! Emin olunuz ki sizin için iki hicret fazileti vardır (biri necâşîye, öbürü Resûlullah'a!)"[10] {B4230, B4231 Buhârî, Megāzî, 39.}

İZAHI

Sahîh-i Buhârî metninde hadisin alt tarafında şöyle rivayet olunuyor: Esmâ radıyallahu anhâ der ki: Bu vâkıa ve Resûlullah'ın sefine yârânı hakkındaki bu âlî şehâdeti üzerine bir de gördüm ki bunu işiten Ebû Mûsâ el-Eş'arî ve bütün yoldaşlarımız birbiri ardınca

---

10 Kuvvetli bir mantıkla Hazret-i Ömer'e karşı müdafaasını okuduğumuz Umeys kızı Esmâ radıyallahu anhânın vâlidesi Hind bint Avf'tır. Peygamberimizin kadınlarından Meymûne ile Hazret-i Abbas'ın karısı ve Fazl'ın anası Lübâbe'nin kardeşidir.

takım takım ziyaretime gelerek bu hadiseyi sevinçle benden soruyorlardı. Bir derecede ki, dünya malından arzu edilen hiçbir şey, Resûlullah'ın Habeşe yârânı hakkındaki bu âlî şehâdeti derecesinde onların gönüllerinde çok ferahlı ve yüksek tesirli olamazdı. Ebû Bürde'nin[11] rivayetine göre, Ebû Mûsâ el-Eş'arî bu vâkıayı tekrar hikâye etmesini Esmâ'dan rica ederek tekrar tekrar dinlemiştir.

1616

وَعَنْهُ رضي الله عنه قَالَ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ إِنِّي لَأَعْرِفُ أَصْوَاتَ رُفْقَةِ الْأَشْعَرِيِّينَ بِالْقُرْآنِ حِينَ يَدْخُلُونَ بِاللَّيْلِ وَأَعْرِفُ مَنَازِلَهُمْ مِنْ أَصْوَاتِهِمْ بِالْقُرْآنِ بِاللَّيْلِ وَإِنْ كُنْتُ لَمْ أَرَ مَنَازِلَهُمْ حِينَ نَزَلُوا بِالنَّهَارِ وَمِنْهُمْ حَكِيمٌ إِذَا لَقِيَ الْخَيْلَ أَوْ قَالَ الْعَدُوَّ قَالَ لَهُمْ إِنَّ أَصْحَابِي يَأْمُرُونَكُمْ أَنْ تَنْظُرُوهُمْ.

TERCÜMESİ

Yine Ebû Mûsâ el-Eş'arî radıyallahu anhtan rivayete göre Nebî sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: Eş'arî yârânı (Kur'an ehlidirler. Onlar)ın ben gece vakti (işlerinden yahut mescidden dönüp) evlerine girdikleri zaman okudukları Kur'an seslerini pek iyi tanırım. (Sefer halinde) onların (ordu içindeki) konak yerlerini de gece vakti (geçerken) Kur'an seslerinden anlarım. Velev ki ben, Eş'arî (kardeş)lerin indikleri bu konak yerlerini gündüz görmemiş olayım! Eş'arîler'den (düşmanı sözleriyle ikna eden) hakîm kimse de vardır ki o, bir süvari veya bir düşman müfrezesine kavuştuğu zaman onlara: Arkadaşlarım size burada kendilerine intizar etmenizi emreder di(yerek korku)tur.

{B4232 Buhârî, Megāzî, 39.}

1617

وَعَنْهُ رضي الله عنه قَالَ قَدِمْنَا عَلَى النَّبِيِّ ﷺ بَعْدَ أَنِ افْتَتَحَ خَيْبَرَ فَقَسَمَ لَنَا وَلَمْ يَقْسِمْ لِأَحَدٍ لَمْ يَشْهَدِ الْفَتْحَ غَيْرَنَا.

TERCÜMESİ

Yine Ebû Mûsâ el-Eş'arî radıyallahu anhtan rivayete göre şöyle demiştir: Biz (Eş'arîler Ca'fer ve ashabıyla beraber Habeşe'den) Nebî sallallahu aleyhi ve sellem Hayber'i fethettikten sonra Resûlullah'a gelmiştik. Fakat Resûlullah ga-

11 Bu Ebû Bürde, Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin oğlu Ebû Bürde'dir. Bahismevzuu olan hadisin ikinci râvisidir. Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin kardeşi Ebû Bürde değildir. Onun adı Âmir b. Kays'tır.

nimetten bize de bir pay ayırdı. Halbuki Hayber fethinde hazır bulunmayan bizden başka hiçbir kimseye pay ayırmamıştır. {B4233 Buhârî, Megāzî, 39.}

İZAHI

Müellif Zebîdî'nin Hayber Gazâsı'na dair *Sahîh-i Buhârî*'den *Tecrîd*'e aldığı hadisler burada sona ermiştir. Fakat Hayber Harbi'nin en büyük kahramanı ve müellif Buhârî'nin en benâm siyer müelliflerine rağmen *Sahîh*'inin birçok yerinde Hayber fâtihi unvanını verdiği Hazret-i Ali hakkındaki meşhur rivayetini ihtisar için burada *Tecrîd*'e almamıştır. Biz burada onu da bazı izahımızla birlikte bildirerek Hayber Harbi'ni tamamlamak isteriz.

Allâme şârihimiz Aynî'nin bildirdiği veçhile Hayber'in altı[12] müstahkem kalesi vardı. Yirmi gün kadar devam eden muhasara ve muharebe neticesinde bunlar birer birer sukût etmişti. Yalnız bunların en müstahkemi olan Kamos Kalesi kalmıştı. Burada yahudilerin en benâm muharibi Merhab müdafaa ve kumanda ediyordu. Ashaptan birçok zevatın kumandasındaki kuvvetlerin mükerrer hücumları yahudilerin huruç hareketleriyle ve ric'atla sona ermişti. Buhârî'nin Sa'd b. Ubâde'den rivayetine göre nihayet Resûl-i Ekrem bir gün, ***"Müslümanların şu bayrağını yarın bir kişiye vereceğim ki Allah Hayber'in fethini onun iki elinde müyesser kılacaktır. O, Allah'ı ve Allah'ın resulünü sever, Allah ve resulü de o kahramanı sever!"*** buyurmuştur. Bu yüce şerefin kime nasip olacağı bilinmemekle beraber herkes o gece bir ümitle sabahlamış ve ashap arasında mübâhase zemini olmuştu. Hazret-i Ali'nin gözlerinde şiddetli ağrı bulunduğundan onu kimse hatırlamıyordu. Buhârî'nin diğer bir rivayetinden öğrendiğimize göre Hazret-i Ali göz ağrısına Medine'de iken tutulmuştu ve Resûl-i Ekrem'in maiyetinde gazâdan ayrılmamak gayretiyle ve güçlükle sefere iştirak etmişti. Sabahleyin Resûlullah, ***"Ali b. Ebû Tâlib nerededir?"*** diye sordu. Ashap tarafından, "Yâ Resûlellah! Onun iki gözü ağırıyor!" denildi. Resûl-i Ekrem, ***"Haydi onu bana gönderiniz!"*** buyurdu. Bunun üzerine Ali b. Ebû Tâlib (Seleme tarafından yedilerek) huzura getirildi. Resûlullah, Ali'nin gözlerine püskürdü ve dua buyurdu. Hemen iyileşti. Hatta hiç ağrımamış gibi oldu ve sancak-ı saadeti Ali'ye verdi. Ali, "Yâ Resûlellah! Hayber yahudileriyle onlar da bizim gibi müslüman oluncaya kadar cenkleşecek miyim?" diye sordu. Resûl-i Ekrem, ***"Yâ Ali! Ağır ol! Hayber sahasında alarga bir tarafa in! Sonra onları İslâm'a davet et! Ve üzerlerine vâcip olan İslâm umdelerini bildir! Yâ Ali, senin bu irşadınla tek bir kişinin müslüman olması sana kızıl develer bahşedilmesinden daha hayırlıdır!"*** buyurdu.[13]

Buhârî'nin bu rivayetine siyer müellifleri ek olarak şunu bildiriyorlar: Hazret-i Ali, Resûl-i Ekrem'in bu tâlimatı veçhile hareket etti ve yahudilere İslâmî umdeleri teklif etti. Fakat yahudiler müslüman olmayı kabul etmediler, sulh olmak da istemediler. Bilakis harp

12 {Atıf yapılan bilgi Aynî'nin eserinde tespit edilememiştir. Elimizdeki kaynaklara göre Hayber'deki kale sayısı 'yedi'dir. Muhammed Hamidullah, "Hayber", *DİA*, XVII, 20.}

13 {B4210 Buhârî, Megāzî, 39. Kaynakta ravi adı "Sehl b. Sa'd" olarak geçmektedir.}

açtılar ve ilk önce yahudi cengâveri Merhab çıktı. Mübâriz istedi. Ona karşı bizzat Hazret-i Ali kendisi çıktı ve onu tepeledi. Yahudilerin bu azgın kumandanı yere serilmekle yahudiler mesnetsiz kalarak harp nihayete ermiş ve Resûl-i Ekrem'in, fethin Ali b. Ebû Tâlib'in şerefli iki eliyle müyesser olacağı hakkındaki işareti tahakkuk etmiş bulunuyordu. İbn İshak, Mûsâ b. Ukbe, Vâkıdî gibi siyer müellifleri Merhab'ın Muhammed b. Mesleme (radıyallahu anh) darbesiyle katlolunduğunu rivayet etmişlerdir. Hatta Ahmed b. Hanbel ***Müsned***'inde, Müslim de ***Sahîh***'inde bu haberi bir rivayet olarak nakletmişlerse de Buhârî'nin ***Sahîh***'inde "Cihâd", "Menâkıb-ı Ali", "Megāzî" gibi birçok bahsinde yukarıda nakil ve izah ettiğimiz Sa'd b. Ubâde hadisini tercihen rivayet ederek Hayber fâtihliği gibi çok şerefli mefharet unvanını Ali b. Ebû Tâlib'e vermiştir.

Bazı müellifler Hazret-i Ali için fâtihlik unvanının zâtî şerefi yetişmiyormuş gibi birtakım vâhî rivayetler nakletmişlerdir: Hayber Kalesi'nin demir kapısını söküp kopartmak, yedi kişinin yerinden bilâhare oynatamadıklarını hikâye ettikleri bu koca demir hamûlesini Cenâb-ı Haydar'ın elinde kalkan yaptırmak gibi İbn İshak'a ve Hâkim'e izâfe edilen efsaneler bu cümledendir. En büyük intikād âlimlerimizden Sehâvî, ***Makāsıdü'l-hasene***'sinde, Zehebî de ***Mîzânü'l-i'tidâl***'inde bütün bunların vâhî ve münker olduklarını bildirmişlerdir.

Hayber vâkıasıyla ilgili bazı hadislerin Türkçe'ye çevirileri 1193, 1236, 1311 rakamlarıyla geçti. Bunlara da bakınız!

Hayber vâkıasına ait rivayetlerin pek çoğu Enes b. Mâlik'e yükselir. Hazret-i Enes, Resûlullah'ın en yakın hâdimi bulunduğundan vâkıaları yakından ve daha içli olarak görmüştür. Müellif Buhârî'nin bu babında Enes'e ait latif bir rivayetini de bildirerek bu bahse nihayet vereceğiz. Rivayete göre Enes b. Mâlik, Basra'da bulunduğu sırada cuma namazına çıkmıştı. Mesciddeki cemaate şöyle baktığında bunların başlarında birçok taylasan görmüştü. Enes, Basralılar'ın bu serpuş şeklini hoşlanmayarak, "Şu saatte Basralılar sanki Hayber yahudileri!" demiştir. Taylasan, başa sarık sarıldığı devirlerde sarılan sarığın bir arşın uzunluğunda bir ucunu baştan aşağı sarkıtmaktır. Enes b. Mâlik bunun Hayberliler arasında umumiyetle kabul edilmiş olduğunu bildiğinden taylasanlı Basralılar'ı Hayber yahudilerine benzetmiştir. Şârih Aynî der ki: Enes b. Mâlik'in bu teşbihi men'i, tahzîri ifade eder ve en azı kerahet olmasıdır.

Hayber Arazisi

Zaferi müteakip yahudiler Resûl-i Ekrem'e müracaat ederek yarıcılıkla bu arazide çalışmalarını rica ettiler. Resûl-i Ekrem de bu teklifi kabul etti. Bu cihetle Peygamber efendimiz her sene mahsul zamanı Abdullah b. Revâha'yı Hayber'e gönderirdi, İbn Revâha da mahsulü iki müsavi kısma ayırırdı. Bir kısmını yahudilere bırakır, öbür kısmını Medine'ye gönderirdi. Bu hususta mufassal bir izahımız 1052 numara ile tercüme ettiğimiz Abdullah b. Ömer hadisinde vardır, oraya bakınız!

Fedek Ahalisinin İnkıyâdı

Fedek Medine'ye iki günlük mesafede vâki bir köydür. Ahalisi yahudi idi. Akar suları ve güzel hurmalıkları olup çok mâmur idi. Hayber'in muhasarası sırasında Fedek yahudilerini İslâm'a davet için Muhaysa b. Mes'ûd'u gönderdi. Bu sırada Hayber'in âhenîn kaleleri birer birer sukût etmekte idi. Fedekliler reislerini Resûl-i Ekrem'e göndererek bütün Fedek toprakları Resûlullah'ın olmak üzere kendilerinin yarıcılıkla yerlerinde bırakılmalarını arzettiler. Onların bu dilekleri kabul buyurulup bir musâlahanâme teâti olundu.

Hayber harp ile fetholunduğu için Hayber arazisinin beşte biri Resûlullah'a ait olduğu halde Fedek sulhan fetholunduğundan bunun tamamı (fey') olarak taraf-ı ilâhîden Resûl-i Ekrem'e ihsan buyuruldu. Benî Nadîr arazisi de böyle idi. Haşr sûresinin 7. âyetindeki, "*Ehl-i kurâdan Allah'ın peygamberine tahsis buyurduğu topraklar*" ile murat, Abdullah b. Abbas'a göre Fedek, Benî Nadîr arazisinin tamamı ile Hayber'in beşte biridir. Bu arazinin nasıl tasarruf olunduğunu öğrenmek üzere 1173 ve 1225 numaralı hadislerin izahına bakınız!

Vâdilkurâ'nın Zaptı

Vâdilkurâ da bir yahudi nahiyesidir. Resûl-i Ekrem Hayber'den avdet ederken burada da yahudilerin harp hazırlığı yaptıklarını ve etraflarındaki Araplar'dan istiâne ettiklerini gördü ve en önce bunları da İslâm'a davet buyurdu. Fakat bunlar davete icâbet etmeyip harbe başladılar. Dört günlük bir harp ve muhasaradan sonra bunlar da mağlûp edilip malları iğtinâm edildi. Arazisi de Hayber gibi mahsulâtının nısfı kendilerine ait olmak üzere yerlerinde yarıcı olarak bırakıldı. Bu suretle müslümanlara karşı husumet gösteren ve İslâm dininin inkişafına mani olan yahudi meselesi sona erdi.

Yahudilerin Hazret-i Ömer zamanında Hicaz kıtasından tamamıyla tehciri ve bu arazi üzerinde beytülmâlin hukukî tasarrufu 1056. hadisin izahında geçti, oraya bakınız!

Umretü'l-Kazâ

[بَابُ عُمْرَةِ الْقَضَاءِ]

Bu bab kazâ umresine yani Hudeybiye Musâlahanâmesi'nde ifası kararlaştırılan umreye dairdir.

Fukaha örfünde **umre,** "hususi şerâit dairesinde Kâbe'yi ziyaret"tir ("Umre" bahsine bakınız). Yukarıda Hudeybiye Seferi'nde görüldüğü üzere orada Kureyş ile imzalanan muahedenâmenin bir maddesinde gelecek sene Resûlullah'ın maiyetiyle gelip Kâbe'yi ziyaret edeceği, silâhsız girileceği, yalnız kınında olmak üzere kılıç alınabileceği, üç günden fazla kalınamayacağı kararlaştırılmıştı. Bu muahede hükmüne tevfîkan hicretin 7. yılında Resûl-i Ekrem umre için Mekke'ye gitmeye karar verdi. Bir sene evvel kendisiyle beraber Hudeybiye'de bulunan müslümanların Mekke'ye gitmeye hazırlanmalarını emretti. Bunlardan başkaları da iştirak ettiğinden kadınlar ve çocuklar hariç olmak üzere umre kazâsında 2000 kişi bulunmuştur. Bir sulha, bir muahede hükmü kazâsına müstenit olduğu için buna "umretü's-sulh, umretü'l-kazıyye, umretü'l-kısâs" da denilmiştir. Bu izahımıza göre unvandaki kazâ fukaha örfündeki eda mukabili olan kazâ değildir.

Yedi senelik bir fâsıladan sonra vatana kavuşmak iştiyakı herkeste çok derindi ve Mekke'ye umumi bir sürur ile girildi. Enes b. Mâlik'ten rivayete göre, Mekke'ye girilirken şair Abdullah b. Revâha, Resûlullah'ın önünde gidiyor ve şu şiirini inşâd ediyordu:

خلوا بني الكفار عن سبيله   قد أنزل الرحمن في تنزيله

بأن خير القتل في سبيله   نحن قتلناكم على تأويله

Türkçe'si: Ey kâfir oğulları! Resûlullah'ın yolundan çekiliniz! Allah Kur'an'ında onun hak Peygamber olduğuna dair âyetler indirdi. En hayırlı ölüm, onun yolunda ölümdür. Biz onun emir ve işaretiyle sizi yok ederiz!

Buhârî'nin "Umretü'l-kazâ" babında Abdullah b. Ebû Evfâ'dan rivayetine göre şöyle demiştir: Resûlullah umre yaptığı sıra Kâbe'yi tavaf ve Safâ ile Merve arasında sa'yederken

(bu tabirler için "Kitâbü'l-Hac" bahsine bakınız) biz onu, müşrik çocuklarının ve müşriklerin tecavüz edip ezâ vermesinden korurduk (bk. 792. hadis).

Buhârî'nin yine bu babında Abdullah b. Abbas'tan rivayetine göre şöyle demiştir: Resûlullah ile ashabı Mekke'ye geldiklerinde, müşrikler birbirlerine, "Mekke'ye gelen şu cemaati Medine'nin hummâsı zayıf düşürmüş!" diye târiz etmeleri üzerine Resûlullah, ashabına Kâbe'yi üç kere koşa koşa ve omuzlarını silke silke tavaf etmelerini emretmişlerdir[1] ki, şeriat örfünde buna "remel" denilir. Yine Resûlullah Safâ ile Merve arasında süratle sa'yetmelerini emretmişti ki bunlar birer hac ve umre âdeti olarak devam etmektedir. Yine İbn Abbas'tan Buhârî'nin rivayet ettiği bir hadise göre, Resûlullah kendisi de –müşriklere kuvvetli görünmek için– bu suretle tavaf ve sa'yetmişlerdir[2] (794, 795, 796 rakamlı hadislere bakınız).

Buhârî'nin *Sahîh*'inde "Umretü'l-kazâ" babında rivayet ettiği hadisleri buraya kadar birer birer nakletmiş bulunuyoruz. Müellif Zebîdî merhum bunları ihtisar için *Tecrîd*'e almamış, yalnız şimdi Türkçe'ye çevireceğimiz İbn Abbas hadisini rivayet etmiştir.

1618

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَزَوَّجَ مَيْمُونَةَ وَهُوَ مُحْرِمٌ وَبَنَى بِهَا وَهُوَ حَلَالٌ وَمَاتَتْ بِسَرِفَ.

TERCÜMESİ

İbn Abbas radıyallahu anhümâdan gelen rivayete göre Nebî sallallahu aleyhi ve sellem Meymûne'yi ihramlı iken (Mekke'de) nikâh edip ihramdan çıktıktan sonra da zifaf olmuştur. Meymûne (Serif mevkiin)de vefat etmiştir. {B4258 Buhârî, Megāzî, 44.}

İZAHI

Hadiste nikâhı rivayet olunan Meymûne, Hâris kızı Hilâliye'dir. Bu asil kadın mehirsiz, külfetsiz nikâh edilmek şartıyla ve yalnız Resûlullah'ın hânedanı câmiasına girebilmek iştiyakıyla Peygamber efendimize kendisini arzetmişti. Zührî'den gelen bir rivayete göre Ahzâb sûresinin 50. âyetindeki, ...وَامْرَأَةً مُؤْمِنَةً إِنْ وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ kavl-i şerifinde Resûlullah'a arz-ı nikâh ettiği bildirilen mümine kadın, Meymûne hazretleridir. Resûl-i Ekrem efendimiz de şeref ve asaletine hürmet ederek Meymûne'nin teklifini kabul ve ezvâc-ı tâhirât idâdına idhal ederek taltif buyurmuştur. Rivayete göre mehir de tayin olunmuştur. Meymûne çok hayırperver bir kadındı. Hicretin 51. yılında bir hac dönüşünde Serif mevkiinde vefat etmiştir. Serif, Mekke'ye 6 mil mesafede vâkidir (bk. 1061 numaralı Sehl b. Sa'd hadisinin şerhi).

1 {B4256 Buhârî, Megāzî, 44.}

2 {B4257 Buhârî, Megāzî, 44.}

Mûte Gazâsı

[غَزْوَةُ مُوتَةَ مِنْ أَرْضِ الشَّأْمِ]

Bu bab Şam topraklarından sayılan Mûte Harbi'ne dair hadisleri muhtevidir.

Bu unvanda Mûte'nin Şam mülhakatından olduğu sarâhatle bildiriliyor. Şârih Kirmânî de Kudüs'e iki konak mesafede olduğunu bildirmiştir. Mûte Harbi müslümanlarla Rumlar arasında vuku bulan muharebelerin başlangıcıdır. Sebebi de peygamberin sefirinin öldürülmesidir. Şöyle ki, Resûl-i Ekrem Busrâ (şimdiki Havram) Emîri Şürahbîl b. Amr'a ashaptan Hâris b. Umeyr vedâatiyle bir mektup göndererek İslâm'a davet etmişti. Hâris b. Umeyr Mûte'den geçerken Şürahbîl'e tesadüf edip sıfat-ı sefâretini bildirdi. Bunun üzerine Şürahbîl, Hâris'i küstahça öldürdü. Şimdiye kadar Resûlullah'ın sefirlerinden hiçbirinin hayatına taarruz olunmamıştı. Her asırda ve her millette elçinin katli insanlığa mugayir ve milletler arası münasebete muhalif addolunagelmiş ehemmiyetli bir hadise olduğundan, bu cinayete karşı bir harekette bulunmak zaruri idi. Bunun için Resûl-i Ekrem 3000 kişilik bir kuvvet hazırlayıp âzatlı kölesi Zeyd b. Hârise'nin kumandasında gönderdi. Aşağıda göreceğimiz Abdullah b. Ömer hadisinde bildirildiği üzere Resûl-i Ekrem, *"Şayet Zeyd şehid olursa kumandanlığı Ca'fer alsın, Ca'fer de şehid düşerse Abdullah b. Revâha kumandan olsun!"*[1] buyurdu ve ordunun Hâris b. Umeyr'in şehid edildiği Mûte kasabasına kadar gitmesi ve oradan Şürahbîl ile üzerlerinde hükümran olduğu cânilerin İslâm'a davet olunması, icabet ederlerse ne âlâ, etmezlerse harbedilmesi Resûl-i Ekrem'in emirleri cümlesindendi. Peygamber efendimiz bu küçük ordusunu Seniyyetülvedâ (Ayrılık tepesi) mevkiine kadar teşyî' edip uğurladı.

Öbür tarafta Şürahbîl de bu hareketten haberdar olarak vaziyeti metbûu olan Kayser Hirakl'e bildirdi. Çünkü Şürahbîl kayserin ümerâsındandı. Aynı zamanda Şürahbîl, Vâil, Behr, Bekir, Lahm, Cüzâm gibi Arap kabilelerinden 100.000 kişilik büyük bir kuvvet hazırladı. İmparator Hirakl bu işe ehemmiyet vererek Belkā'daki Meâb şehrine kadar geldi. En

1 {B4261 Buhârî, Megāzî, 45.}

sonu iki ordu karşılaştı. Bu muazzam ordu karşısında 3000 kişinin ne ehemmiyeti olabilirdi? Fakat dönmek de müşküldü, felâketi mûcipti. Bu sebeple Zeyd b. Hârise hemen harbe atıldı. Resûlullah'ın beyanı veçhile Zeyd şehid oldu. Sancağı Ca'fer aldı. Muharebe meydanında harikalar gösterdi. Sağ eli kesildi. Sancağı sol eliyle tuttu. O da kesilince kesilmiş kollarıyla sancağa sarıldı. En sonu Ca'fer şehid oldu. Sonra sancağı şâir-i nebevî Abdullah b. Revâha aldı. Şiirler okuyarak harbetti. O da şehid oldu. Bunun üzerine askerde umumi bir inhizam, bir panik baş gösterdi. Fakat Hâlid b. Velîd askeri önledi, bu inhizamın vahametini anlattı. Bütün mücahidlerin reyleriyle kumandan intihap olunup sancağı eline aldı. Akşama kadar harbolundu. Mâhir bir kumandan olan Hâlid, askeri yeni nizamda ta'biye eyledi: Sağ cenah mücahidlerini sola, soldakileri sağa ve öndekileri de arkaya, arkadakileri öne aldı. Bu suretle düşmanın her fırkası, karşısında yeni kuvvet görüyor ve İslâm ordusuna imdat geldiği zannında bulunuyordu. Bunun üzerine Hâlid şiddetli bir hücum göstererek düşmanı bozdu. Düşmana bir hayli telefat verdirdi. Bir hayli mühimmat iğtinâm edildi. Düşmanın bu inhizamından istifade ederek mâhir kumandan Hâlid askerini geri çekti ve bir bozguna uğratmadan muntazam ric'at ederek sâlimen Medine'ye getirdi. Mûte Harbi'ni siyer kitaplarından bu suretle hulâsa ettikten sonra şimdi *Buhârî* hadislerini mütalaa edeceğiz. Şu kadar ki müellif Zebîdî, Buhârî'nin Mûte Gazâsı hakkında rivayet ettiği altı, yedi hadisten ancak birini burada zikretmiş, öbürlerini başka bahislere alarak burada tayyetmiştir. Biz *Tecrîd*'deki hadisi önce tercüme edip sonra öbürlerini bildireceğiz.

1619

عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ أَمَّرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي غَزْوَةِ مُوتَةَ زَيْدَ بْنَ حَارِثَةَ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنْ قُتِلَ زَيْدٌ فَجَعْفَرٌ وَإِنْ قُتِلَ جَعْفَرٌ فَعَبْدُ اللهِ بْنُ رَوَاحَةَ قَالَ ابْنُ عُمَرَ كُنْتُ فِيهِمْ فِي تِلْكَ الْغَزْوَةِ فَالْتَمَسْنَا جَعْفَرَ بْنَ أَبِي طَالِبٍ فَوَجَدْنَاهُ فِي الْقَتْلَى وَوَجَدْنَا مَا فِي جَسَدِهِ بِضْعًا وَتِسْعِينَ مِنْ طَعْنَةٍ وَرَمْيَةٍ.

TERCÜMESİ

İbn Ömer radıyallahu anhümâdan rivayete göre şöyle demiştir: Nebî sallallahu aleyhi ve sellem Mûte Harbi'nde Zeyd b. Hârise'yi kumandan tayin edip, "Eğer Zeyd katlolunursa Ca'fer kumandandır. Ca'fer de katlolunursa Abdullah b. Revâha kumandandır" buyurdu. Râvi Abdullah b. Ömer der ki: Bu gazâda ben de mücahidler içinde bulundum. Biz Ca'fer b. Ebû Tâlib'i (şehid edildikten sonra) maktuller arasında aradık. Onun vücudunda doksan bu kadar süngü ve ok yarası bulduk! {B4261 Buhârî, Megāzî, 45.}

İZAHI

Bu hadisten önce Buhârî'nin Ca'fer hakkında bir rivayeti daha vardır ve meâli şöyledir: Abdullah b. Ömer der ki: Mûte günü ben, Ca'fer'i katlolunmuş bir halde gördüm. Onun vücudunda süngü ve kılıç yarası olarak elli yara saydım. Bu elli yaradan hiçbiri arkasında değildi! İbn Ömer bu şehâdetiyle Ca'fer'in şecaat ve şehâmetini bildiriyor. Düşmandan yüz çevirmediğini ifade ediyor. Yalnız iki hadisteki yara sayısında ihtilâf vardır. Birincide doksan küsur, ikinci rivayette elli yara bildiriliyor. Fakat bu elli yara göğüste, doksan ise vücudunun her tarafında demek olup iki rivayet arasında münâfât olmayabilir.

Buhârî'nin bu babındaki bir rivayetine göre de Abdullah b. Ömer, Ca'fer'in oğlu Abdullah'ı görünce, "Selâm sana ey iki kanatlının oğlu!" diye selâm verirmiş. İbn Ömer bununla Ca'fer'in Mûte Harbi'nde kesilen iki koluna bedel Cenâb-ı Hakk'ın iki kanat ihsan ettiğine ve bunlarla uçtuğuna işaret etmiş oluyor. Nasıl ki Resûlullah'tan da Ca'fer'in cennette meleklerle uçtuğuna dair bir rivayet vardır ve bu cihetle Ca'fer-i Tayyâr unvân-ı mefharetini almıştır. Şu kadar ki bu kanat ve bu uçuş tabirleri zâhirî mânalarına hamlolunmamalıdırlar. Çünkü beşer vücudu ve hilkati mahlûkların en şereflisidir. Bu kanatlarla Allah Teâlâ'nın Ca'fer'e ihsan buyurduğu melekî ve ruhanî sıfat ve kuvvet ve bu kuvvetle Ca'fer'in cennette i'tilâsı murat olunur. Kola, kanat ıtlakı Kur'an'ın bir tabiridir: وَاضْمُمْ يَدَكَ إِلَى جَنَاحِكَ[2] buyurulmuştur (Süheylî).

Buhârî'nin bu babındaki rivayetlerinden biri de şu meâldedir: Enes b. Mâlik'ten rivayete göre Resûl-i Ekrem efendimiz Zeyd'in, Ca'fer'in, İbn Revâha'nın şehâdetlerini bu haber gelmezden önce bildirmiştir. Şöyle ki Peygamberimiz Mûte'de muharebenin en kanlı safhasında minber-i saâdete oturmuştu. Cenâb-ı Hak zaman, mekân, mesafe mefhumlarını kaldırarak Resûlullah'a harp sahnesini göstermişti. Bu suretle Resûlullah harp meydanına bakarak, *"Zeyd sancağı eline aldı!"* buyurdu. *"Şimdi Zeyd vuruldu, şehid düştü. Sonra Ca'fer aldı. O da şehid oldu. Sonra bayrağı İbn Revâha aldı. O da şehid oldu!"* buyurdu. Resûlullah –harbin cereyanına göre– bunları haber verirken iki gözü yaş döküyordu. Sonra Resûlullah, *"En sonu sancağı, Allah'ın kılıçlarından bir kılıç eline aldı. Nihayet Allah mücahidlere fethi müyesser kıldı!"* buyurdu.[3] Bu seyf-i ilâhîden murat, Hâlid b. Velîd idi. Bundan sonra Hâlid, Seyfullah diye anılmıştır. Beyhakī'nin *Delâil*'inde rivayetine göre, Hâlid sancağı eline alınca Resûlullah minber üzerinde, *"Allahım! Hâlid senin kılıçlarından bir kılıçtır, sen ona nusret ihsan buyur!"* diye dua etmiştir.[4]

Buhârî'nin yine bu babındaki iki tarik ile vâki olan bir rivayetinde de Hâlid b. Velîd radıyallahu anh, "Mûte günü elimde dokuz kılıç parçalandı. Yalnız ağzı enli yemânî bir kılıcım vardı, elimde o mukavemet etti!" demiştir.

---

2 {Tâhâ, 20/22.}

3 {B4262 Buhârî, Megāzî, 45.}

4 {Beyhakī, *Delâilü'n-nübüvve*, IV, 367; HM22934 İbn Hanbel, V, 301.}

Buhârî'nin yine bu babında Ca'fer b. Ebû Tâlib'in ailesinin matemine dair Hazret-i Âişe'den rivayet ettiği bir hadisi daha varsa da bu hadis 644 rakamıyla tercüme edildi. Oraya bakınız!

Yine Buhârî, bu babında Abdullah b. Revâha hakkında da Nu'mân b. Beşîr'den şu hadisi rivayet etmiştir: İbn Revâha'ya bir hastalığı sırasında baygınlık gelmişti. Kız kardeşi ve Nu'mân b. Beşîr'in anası Umre kadın onu öldü sanarak ve, "Ey benim arkam ve istinatgâhım!" diye İbn Revâha'nın mehâsinini sayarak ağlamaya başlamıştır. O baygınlık hali geçtikten sonra Peygamber'in bu büyük şairi, hemşiresine, "Kardeşim! Sen benim mehâsinim hakkında ne söyledinse bir melek bana, 'Sen böyle değil misin?' dedi ve ağlanmasını nehyetti" demiştir.

1620

عَنْ أُسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ بَعَثَنَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْحُرَقَةِ فَصَبَّحْنَا الْقَوْمَ فَهَزَمْنَاهُمْ وَلَحِقْتُ أَنَا وَرَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ رَجُلًا مِنْهُمْ فَلَمَّا غَشِينَاهُ قَالَ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ فَكَفَّ الْأَنْصَارِيُّ فَطَعَنْتُهُ بِرُمْحِي حَتَّى قَتَلْتُهُ فَلَمَّا قَدِمْنَا بَلَغَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا أُسَامَةُ أَقَتَلْتَهُ بَعْدَ مَا قَالَ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ قُلْتُ كَانَ مُتَعَوِّذًا فَمَا زَالَ يُكَرِّرُهَا حَتَّى تَمَنَّيْتُ أَنِّي لَمْ أَكُنْ أَسْلَمْتُ قَبْلَ ذٰلِكَ الْيَوْمِ.

Tercümesi

Üsâme b. Zeyd radıyallahu anhümâdan şöyle dediği rivayet olunmuştur: Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bizi (Cüheyne kabilesinden) Hurka üzerine (cihada) göndermişti. Sabah vakti düşmana mülâki olup onları inhizama uğratmıştık. Ensardan bir mücahidle ben Fezârîler'den (Mirdas b. Nehîk adlı çoban) bir kişiye kavuştuk. Fezârî bizi görünce aklı başından giderek şuursuz bir halde, "lâ ilâhe illallah" dedi. Bunun üzerine ensârî arkadaşım çekildi. Fakat ben kargımı Fezârî'ye yerleştirdim, nihayet öldürdüm. Medine'ye geldiğimizde bu vâkıa Resûlullah'a erişmiş. Resûlullah bunu duyunca bana, "Ey Üsâme! Bu adamı لا إله إلا الله dedikten sonra niçin öldürdün?" diye sordu. Ben de, "O, ölümden kaçmak için söyledi!" dedim. Resûlullah ise, bu, "Niçin öldürdün?" sualini hiç durmadan tekrar ediyordu. Üsâme (mübalağa edip) nihayet ben, "Keşke bugünden önce müslüman olmayaydım temennisinde bulundum" demiştir. {B4269 Buhârî, Megāzî, 46.}

İZAHI

Görülüyor ki bu hadisin Şam'da cereyan eden Mûte Muharebesi'yle hiç münasebeti yoktur. *Sahîh-i Buhârî*'de de bu hadisin babı, "Üsâme b. Zeyd'in Cüheyne Kabilesinden Hurkalara Gönderilmesi" başlığıyla müstakil bir babdır. Müellif Zebîdî'nin Mûte babında zikretmesi bir zühul veya müsâhele eseridir. Siyer kitaplarında bu sefer, Gālib b. Abdullah Leysî Gazvesi adıyla zikrolunur. İbn Sa'd'ın beyanına göre, bu seriyye hicretin 7. yılı ramazanında tertip olunup Necid diyarında Batn-ı Nahle'nin arka tarafında Mîfaa nam mahalde toplanan Benî Aval, Benî Abd b. Sa'lebe eşkıyası üzerine gönderilmişti. Burasıyla Medine arasında sekiz günlük mesafe vardır. 130 mevcutlu bu seriyye Gālib b. Abdullah'ın kumandası altında gönderildiği için bu unvan ile anılmıştır. Üsâme b. Zeyd de bu seriyyede bulunduğu için Buhârî bu babın unvanında Üsâme'yi zikretmiştir. Hadisten de anlaşıldığı üzere, bu kuvvet düşmanı dağıtmış ve harbedenleri öldürmüştür. Koyunları vesair hayvanları iğtinâm edilip Medine'ye getirilmiştir.

Üsâme b. Zeyd, Resûl-i Ekrem'in, "*Lâ ilâhe illallah diyen bir kişiyi niçin öldürdün?*" suretinde mükerrer istifham ve itâbından çok sıkılmıştı. "Bugünden önce keşke müslüman olmayaydım!" sözü de ıstırabının derecesini belâgatla ifade etmektedir. Şüphesiz ki Üsâme'nin bu sözü hakikat olmayıp mübalağaya mahmuldür. Üsâme bu adamın şehâdet kelimesi getirmesine kıymet vermeyip öldürürken, فَلَمْ يَكُ يَنْفَعُهُمْ إِيمَانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا *"Kâfirlerin bizim azabımızı gördükleri zamandaki imanları kendilerine fayda vermeyecektir"* (el-Gāfir, 40/85) âyetinin zâhiriyle istidlâl etmiş olacaktır. Bu cihetle Resûlullah ta'zîr ile iktifa edip diyetle emretmemiştir. Bunun üzerine وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْقَى إِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا *"Size selâm veren ve Müslümanlık şiârını gösteren kişiye sen mümin değilsin demeyiniz!"* (en-Nisâ, 4/94) kavl-i şerifi bu harpte ve bu hadisede nâzil olmuştur.

1621

عَنْ سَلَمَةَ بْنَ الْأَكْوَعِ رضي الله عنه قَالَ غَزَوْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ سَبْعَ غَزَوَاتٍ وَخَرَجْتُ فِيمَا يَبْعَثُ مِنَ الْبُعُوثِ تِسْعَ غَزَوَاتٍ مَرَّةً عَلَيْنَا أَبُو بَكْرٍ وَمَرَّةً عَلَيْنَا أُسَامَةُ رضي الله عنهما .

TERCÜMESİ

Seleme b. Ekva' radıyallahu anhtan rivayete göre şöyle demiştir: Nebî sallallahu aleyhi ve sellem ile beraber yedi gazâda bulunup düşmanla cenk ettim. Resûlullah'ın teçhiz edip gönderdiği seriyyelerden dokuz seriye içinde de gazâya gittim. Bu seriyyelerden birinde bize Ebû Bekir kumandan olmuştu. Bir kere de Üsâme b. Zeyd radıyallahu anhümâ. {B4270 Buhârî, Megāzî, 46.}

İZAHI

Buhârî bu hadisten sonraki bir rivayet tarikinde Seleme'nin Resûlullah ile beraber bulunduğunu bildirdiği yedi gazâdan dördünü Yezîd b. Ebû Ubeyd'den şöyle rivayet ediyor: Hayber, Hudeybiye, Huneyn, Yevmü'l-Kared.[5] Râvi İbn Ebû Ubeyd, "Geri kalan üçünü unuttum!" diyor. Bu üçünün de, Mekke'nin fethi, Tâif, Tebük Gazâları olduğunu şârih Aynî bildiriyor.

5 Kared, Medine'ye bir günlük kadar mesafede bir suyun adıdır. Burada Gatafân ve Fezâre eşkıyası tarafından Resûl-i Ekrem'in sağmal develerine taarruz edilmesi üzerine gazâ olunmuştu. Bu eserimizdeki 1605 numaralı İbnü'l-Ekva' hadisine bakınız!

Mekke'nin Fethi Gazâsı

[غَزْوَةُ الْفَتْحِ فِي رَمَضَانَ]

Bu bab ramazan ayında Mekke'nin Fethi Gazâsı'na dair hadisleri bildirir.

Mekke'nin fethi vâkıası yalnız İslâm tarihinde değil, insanlık tarihinde de bir eşi ve örneği gösterilemeyecek derecede ibrete değer tablolarla doludur. Büyük müellifimiz İmam Buhârî bunları bize bu babında birer birer gösterecektir.[1] Şu kadar ki, Buhârî

1 Her harbin bir veya birkaç sebebi olduğu gibi bu seferin de yegâne sâiki Hudeybiye Musâlahanâmesi'nin Kureyş tarafından ihlâl edilmiş olmasıdır. Şöyle ki muâhedenâme maddelerinin birisinde, "Bu muahedenin Kureyş'e mahsus olduğu, Kureyş'ten başka Arap kabilelerinin iki muâhidden dilediği tarafın ahd ü emanına girebileceği tespit edilmişti. Muahede teâti edildikten sonra bu maddeye göre Huzâa kabilesi (Huzâîler'le Resûlullah arasındaki dostluğun temeli İsmâil aleyhi's-selâm zamanında atılmış ve devam edip gelmiştir ["Huzâa Kıssası" bahsine bakınız]). Resûlullah'ın, Benî Bekir de Kureyş'in ahd ü emanına girdiklerini ilân etmişlerdi. Bu iki kabile arasında öteden beri sürüp gelen bir husumet vardı ve aralarında kanlı muharebeler vuku bulmuştu. Bu yılın şâban ayında bu husumet yeniden baş gösterdi. Benî Bekir Huzâa'ya baskın yaptı, kan döktü. Kureyş eşrafından fiilen yardım gördü. Huzâa kabilesi halkı Harem-i şerif'e iltică ettikleri halde Benî Bekir, Harem'in hürmetini de ihlâl ederek orada da taarruz ettiler. Bunun üzerine Benî Huzâa Medine'ye kırk kişilik bir heyet göndererek Resûl-i Ekrem'den istimdat ettiler. Yardım edileceği vaad olunmakla beraber Kureyş'e de bir murahhas gönderilerek: **a)** Huzâa maktullerinin diyetlerinin verilmesi, **b)** Yahut Benî Bekir ile muahedenin feshi, **c)** Ya da Hudeybiye Musâlahanâmesi'nin feshedilmiş sayılması şıklarından birinin kabul edilmesi Kureyş'e teklif olundu. Kureyş, üçüncü şıkkı kabul ettiğini bildirdi. Bilâhare bunun kabulü çok hatalı olduğunu anlayarak Ebû Süfyân'ı Medine'ye göndermiş ve mûmâileyh ashabın büyüklerine ve Fâtımatüzzehrâ'ya müracaat ederek muahedenin tecdîdine delâletlerini rica ettiyse de is'âf olunmadı ve bir taraftan Resûl-i Ekrem gizlice sefer hazırlığına başladı ve Gıfâr, Eslem, Eşca', Müzeyne, Cüheyne, Süleym kabilelerine, *"Allah'a iman edenler silâhlanarak ramazanın ilk günlerinde Medine'ye gelsin!"* {Vâkıdî, *el-Megāzî*, II, 799.} diye haber gönderdi. Bu kabileler halkı, Resûlullah'ın sadakatlerine son derece itimat ettiği kimselerdi. Bu eserimizde 1429, 1430, 1431 numaralarla tercüme edilen hadislerin izahlarını okuyunuz! Huzâa kabilesine de Mekke yollarını tutup emniyet altına almalarını emretti. Aynı zamanda Resûlullah kendisini aksi istikamette meşgul göstererek Necid cihetlerine bir seriyye hazırlayıp gönderdi. Bütün bu hazırlıklar gizli tutuluyordu. Bununla beraber Hâtıb b. Ebû Beltea bu vaziyeti hissederek bir mektupla Kureyş'e bildirmek istedi. Fakat yukarıda Buhârî'den nakledeceğimiz Hazret-i Ali hadisinde görüleceği üzere bu teşebbüs akim kaldı. Nihayet tevhid dininin büyük babası İbrâhim Halîlullah'ın hafîdi ve peygamberler ulusu Hazret-i Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem, tevhidi i'lâ ve şirki imha etmek ve onun timsalleri olan asırdîde putları bir

S*ahîh*'inde yukarıdaki unvandan önce "Gazvetü'l-Feth" başlığı ile müstakil bir bab açarak bu babın unvanında Hâtıb b. Ebû Beltea'nın Mekkeliler'e bir mektup gönderdiğini ve bunda Resûlullah'ın Mekke üzerine gazâ hazırlığı yaptığını bildirdiğini hikâye ediyor. Sonra da feth-i Mekke vâkıasının başlangıcı olan bu mektup meselesini şu suretle rivayet ediyor:

Ali b. Ebû Tâlib der ki: (Hâtıb'ın bu mektubu Resûlullah'a vahiy ile bildirilmişti). Resûl-i Ekrem beni, Zübeyr'i, Mikdâd'ı bu mektubu bulup getirmeye memur etti: *"Şimdi gidiniz, Hah bostanına kadar ilerleyiniz. Oraya vardığınızda mahfe içinde yolcu bir kadın bulacaksınız, yanında bir mektup vardır. Onu alıp bana getiriniz!"* buyurdu.[2] Ali der ki: "Biz, atlarımızla koşarak gittik. En sonu bostana vardık. Hakikaten orada mahfe içinde bir kadın bulduk." Kadına, "Şu mektubu çıkarsana!" dedik. Kadın, "Benim yanımda hiçbir mektup yoktur!" diye inkâr etti. Biz kadına, "Çaresiz, ya sen mektubu çıkaracaksın, yahut biz elbiseni soyup bulacağız!" dedik. Kadın çaresiz saçının hotozu arasından çıkardı. (Bir rivayete göre de uçkurluğundan çıkardı) biz de mektubu alıp Resûlullah'a getirdik.[3] Mektupta, "Hâtıb b. Ebû Beltea'dan Mekke müşriklerine unvanı yazılı olduğu, münderecatında Resûlullah'ın harp hazırlığı yaptığının bildirildiği görüldü. (Hâtıb, Bedir mücahidlerinden bulunduğundan) Resûl-i Ekrem (hayret ederek ve bir heyet müvacehesinde meseleyi inceleyerek), *"Ey Hâtıb! Bu ne iştir?"* diye sordu. Hâtıb şöyle cevap verdi: "Yâ Resûlellah! Acele etme, kerem buyur! Ben Kureyş'e antlaşarak bağlı bir kişiyim. Fakat hiçbir zaman ben, Kureyş'in mahremi ve samimi bir ferdi olmadım. Yâ Resûlellah! Maiyetinizde muhacirlerden bu kadar kimseler vardır ki, bunların Mekke'de ailelerini, mallarını koruyacak akrabası vardır (benim ise himaye edecek kimsem yoktur). Nesep cihetiyle olan bu boşluğu, Mekkeliler arasında minnettarlar kazanarak doldurmak ve bu suretle akrabamı himaye etmek istedim. Yoksa bu işi dinimden dönmek fenalığı ile işlemedim ve ben, müslüman olduktan sonra katiyen küfre razı olmam."

Hâtıb b. Ebû Beltea'nın bu müdafaası üzerine Resûlullah orada bulunanlara, *"Hâtıb size karşı kendisini amma doğru müdafaa etti"* buyurdu. (Fakat bir türlü asabiyeti geçmeyen) Ömer, "Yâ Resûlellah! Beni bırak da şu münafığın boynunu vurayım!" dedi. Resûlullah, *"Yâ Ömer! Hâtıb, Bedir Gazâsı'nda hazır bulundu. Ne bilirsin? Ola ki, Allah Teâlâ Bedir'de hazır*

---

işaretle yere sermek üzere hicretinin 8. yılında ramazanın onuncu günü Allah'ın tevfik ve inayetine sığınarak şanlı ordusuna Mekke'ye doğru hareket emrini verdi.

2 Şarih Aynî'nin bildirdiğine göre bu mektup şu meâldedir: Emmâ ba'dü, ey Kureyş cemaati! Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem size karşı mühim bir kuvvetle varıyor ki, gece karanlığı gibi korkunç olan bu ordu sel gibi akacaktır. Allah'a yemin ederim ki Resûlullah üzerinize yalnız başına gelse de Allah onu size galip kılacaktır ve verdiği vaadi yerine getirecektir. Vaktiyle başınızın çâresine bakınız! Ve's-selâm.

3 Bu kadının ismi Sâre'dir. Hâtıb bu kadını 10 dinara tutmuştu. Resûl-i Ekrem Mekke'nin fethi günü bu kadının Ebû Süfyân'ın karısı Hind ile beraber öldürülmesini emretmişti. Fakat bu kadın Abdülmuttaliboğulları'nın âzatlı câriyelerinden bulunduğundan affolunması rica olunmakla affolunmuştur. Hazret-i Ömer'in hilâfeti zamanına kadar yaşamış, nihayet bir süvarinin atı çiğneyerek ölmüştür.

bulunanların âlî mücahedelerine muttali olmuştu da: 'Ey Bedir yârânı! Bundan böyle ne dilerseniz işleyiniz, ben müminleri (âhirette) *sizin için affedeceğim!' diye taltif buyurmuştur"* dedi. Bunun üzerine Allah Teâlâ Mümtehine sûresinin يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ تُلْقُونَ إِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَاءَكُمْ مِنَ الْحَقِّ[4] kavl-i şerifinden فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ 'e kadar inzâl buyurdu.[5] Meâli şöyledir: *"Ey o iman edenler! Düşmanlarımı ve düşmanlarınızı dost edinmeyiniz! Siz onların gönlüne sevgi bırakıyorsunuz. Halbuki onlar Hak'tan size gelen* (kitab) *a küfretmişlerdi. Onlar peygamberi ve sizi rabbiniz Allah'a iman etmenizden dolayı* (yurdunuzdan) *çıkarıyorlardı. Eğer siz benim yolumda, rızamı dileyerek cihada çıktınızsa* (onlara meyledip sır vermeyiniz)*. Siz onlara severek sır veriyorsunuz. Halbuki ben, sizin gizlediklerinizi de, açıkladıklarınızı da pek iyi bilirim. Sizden her kim düşmanı dost edinirse, şüphesiz ki o düz yolda şaşırmıştır."*

Müfessir Mücâhid'e göre bu âyet-i kerîme, Hâtıb ile onun gibi Mekke müşriklerine sır vermek gafletinde bulunanlar hakkında nâzil olmuştur. Böyle olduğu âyetten sarahatle anlaşılmaktadır. Ebû Ömer de, "Âyette ve ey müminler hitabında Hâtıb da dahil bulunduğundan Cenâb-ı Hak Hâtıb'ın imanına şehâdet etmiştir" demiştir. Hâtıb mühim hizmetlerde bulunmuştur. Bunlardan biri ve en mühimi Hudeybiye dönüşünde ve hicretin 6. yılında Peygamber efendimiz tarafından bir mektupla Mısır ve İskenderiye meliki mukavkısa gönderilmesidir. Bu sefâretinde İbn Ebû Beltea mukavkısın yanında beş gün kalmış ve birtakım hediyelerle dönüp gelmiştir.[6] İbn Ebû Beltea, Ebû Bekir es-Sıddîk'ın hilâfeti zamanında da Mısır'a gönderilmiş ve Mısırlılar'la sulh akdetmiştir. Bu sulh, Amr b. Âs'ın Mısır'ı hicretin 20. yılında fethi zamanına kadar mer'î olmuştur. Hâtıb tâcirdi. Vefatında 4000 dinar nakit ile birçok servet bıraktı. Hicretin 30. yılında vefat etmiş ve namazı Hazret-i Osman tarafından kıldırılmıştır.

1622

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ فِي رَمَضَانَ مِنَ الْمَدِينَةِ وَمَعَهُ عَشَرَةُ آلَافٍ وَذٰلِكَ عَلَى رَأْسِ ثَمَانِ سِنِينَ وَنِصْفٍ مِنْ مَقْدَمِهِ الْمَدِينَةَ فَسَارَ هُوَ وَمَنْ مَعَهُ مِنَ الْمُسْلِمِينَ إِلَى مَكَّةَ يَصُومُ وَيَصُومُونَ حَتَّى بَلَغَ الْكَدِيدَ وَهُوَ مَاءٌ بَيْنَ عُسْفَانَ وَقُدَيْدٍ أَفْطَرَ وَأَفْطَرُوا.

4 el-Mümtehine, 60/1.

5 {B4274 Buhârî, Megâzî, 47.}

6 Bu hediyeler: Düldül adındaki meşhur beyaz bir katır, Gufeyr adında bir merkep, elbise vesaire ile Peygamberimizin oğlu İbrâhim'in anası Mâriye ve hemşiresi Sîrîn idi. Resûlullah Sîrîn'i Hassân b. Sâbit'e hediye etti.

Tercümesi

İbn Abbas radıyallahu anhümâdan rivayete göre Nebî sallallahu aleyhi ve sellem (Mekke'nin fethi seferine) Medine'den ramazan(ın onun)da çıktı. Kendisiyle beraber 10.000 mücahid vardı.[7] Bu hareket (tarihi) Medine'ye kudûmünden itibaren sekizinci yılın başında ve altı ay geçedir. Bu tarihte Resûlullah maiyetindeki müslümanlardan teçhiz edilen ordusuyla beraber Mekke'ye doğru yollandı. Kendisi oruç tutuyordu. Ashabı da oruçlu idiler. Kedîd mevkiine varınca -ki bu Usfân ile Kudeyd arasında bir sudur.- Resûlullah iftar etti. Mücahidler de iftar ettiler.[8] {B4276 Buhârî, Megāzî, 48.}

1623

وَعَنْهُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ خَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ فِي رَمَضَانَ إِلَى حُنَيْنٍ وَالنَّاسُ مُخْتَلِفُونَ فَصَائِمٌ وَمُفْطِرٌ فَلَمَّا اسْتَوَى عَلَى رَاحِلَتِهِ دَعَا بِإِنَاءٍ مِنْ لَبَنٍ أَوْ مَاءٍ فَوَضَعَهُ عَلَى رَاحَتِهِ أَوْ عَلَى رَاحِلَتِهِ ثُمَّ نَظَرَ إِلَى النَّاسِ فَقَالَ الْمُفْطِرُونَ لِلصُّوَّامِ أَفْطِرُوا.

Tercümesi

Yine İbn Abbas radıyallahu anhümâdan rivayete göre şöyle demiştir: Nebî sallallahu aleyhi ve sellem Huneyn Seferi'ne ramazanda çıktı. Halk muhtelifti, kimi oruçlu, kimi oruçsuzdu. Resûlullah (sefere çıkarken) devesine binince içi süt veya su dolu bir kap istedi. Onu eline aldı, yahut râhilesine koydu. Sonra halkın yüzüne baktı. Bunun üzerine oruçsuz olanlar oruçlulara, "Artık orucunuzu bozunuz!" dediler. {B4277 Buhârî, Megāzî, 48.}

İzahı

Hadisteki, "Resûlullah Huneyn Seferi'ne ramazanda çıktı" rivayeti incelenmeye değer mahiyettedir. Çünkü sahih rivayete göre ramazanda değil, şevval ayı içinde çıkmıştır. Ramazanın onuncu günü Medine'den hareket olundu. Ramazanın ortasında Mekke'ye gelindi. İbn Abbas'tan bir rivayete göre Mekke'de de on dokuz gün oturduktan sonra

7 İbn İshak'ın rivayetinde ordu mevcudu 12.000'dir. İhtimal ki mevzumuz olan hadisteki 10.000, Medine'de teçhiz edilen askerdir. 2000 de yolda kabilelerden gelip iltihak etmişlerdir.

8 Bu hadisin incelenmesi lâzım bir ciheti vardır ki şudur: Hanefîler'e göre sefere niyet eden misafir o gün oruç tutup tutmamakta muhayyerdir. Eğer oruç tutmak ister de o günün evvelinde oruca niyet ederse, kendi iradesiyle orucu iltizam ve ihtiyar ettiği için orucu tamamlamak vâcip olur. Hanefîler'in bu ictihadı ile hadis arasında muhalefet vardır sanılır. Halbuki yoktur. Çünkü hadiste bildirilen Resûl-i Ekrem'in iftarının sebebi sefer değil, kazâdır. Hanefîler'e göre oruç zaafa sebep olursa mücahid için iftar etmek câizdir (*Tatarhâniye*).

Huneyn'e sefer edildi ki bu hesapça şevvalin ilk haftası sonunda demek olur. İbn Abbas hadisinin bu nokta hakkındaki güçlüğünü gidermek için hadis şârihleri birçok tevcihlerde bulunmuşlardır. Bunlar arasında bir derece uygun olanı Muhibbüddin et-Taberî'nin tevcihidir ki (ramazanda Huneyn Seferi'ne niyet etmiş) olmasıdır.

Yukarıda tercüme ettiğimiz iki hadiste bildirilen Resûlullah'ın orucu ve iftarı meselesinde bu iki hadisin ifade ettiği iki hüküm arasında şu fark vardır: Birinci hadise göre Resûlullah Medine'den oruçlu olarak yola çıkmıştır. Yolda Kedîd mevkiine geldiğinde orucunu bozmuştur. Kendisiyle beraber mücahidler de oruçlarını bozmuşlardır. İkinci hadiste ise Resûl-i Ekrem'in oruçlu olmadığı ve oruçlu olmadığını halka anlatmak için bir bardak süt veya su istediği ve halkın yüzüne bakarak oruçlu olmadığını halkın anlayıp anlamadığını tetkik buyurduğu ifade edilmiştir.

1624

عَنْ عُرْوَةَ بنِ الزُّبَيْرِ ﵁ قَالَ لَمَّا سَارَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ عَامَ الْفَتْحِ فَبَلَغَ ذٰلِكَ قُرَيْشًا خَرَجَ أَبُو سُفْيَانَ وَحَكِيمُ بْنُ حِزَامٍ وَبُدَيْلُ بْنُ وَرْقَاءَ يَلْتَمِسُونَ الْخَبَرَ عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ فَأَقْبَلُوا يَسِيرُونَ حَتَّى أَتَوْا مَرَّ الظَّهْرَانِ فَإِذَا هُمْ بِنِيرَانٍ كَأَنَّهَا نِيرَانُ عَرَفَةَ فَقَالَ أَبُو سُفْيَانَ مَا هٰذِهِ لَكَأَنَّهَا نِيرَانُ عَرَفَةَ فَقَالَ بُدَيْلُ بْنُ وَرْقَاءَ نِيرَانُ بَنِي عَمْرٍو فَقَالَ أَبُو سُفْيَانَ عَمْرٌو أَقَلُّ مِنْ ذٰلِكَ فَرَآهُمْ نَاسٌ مِنْ حَرَسِ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ فَأَدْرَكُوهُمْ فَأَخَذُوهُمْ فَأَتَوْا بِهِمْ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ فَأَسْلَمَ أَبُو سُفْيَانَ فَلَمَّا سَارَ قَالَ لِلْعَبَّاسِ احْبِسْ أَبَا سُفْيَانَ عِنْدَ حَطْمِ الْخَيْلِ حَتَّى يَنْظُرَ إِلَى الْمُسْلِمِينَ فَحَبَسَهُ الْعَبَّاسُ فَجَعَلَتِ الْقَبَائِلُ تَمُرُّ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ تَمُرُّ كَتِيبَةً كَتِيبَةً عَلَى أَبِي سُفْيَانَ فَمَرَّتْ كَتِيبَةٌ قَالَ يَا عَبَّاسُ مَنْ هٰذِهِ قَالَ هٰذِهِ غِفَارُ قَالَ مَا لِي وَلِغِفَارَ ثُمَّ مَرَّتْ جُهَيْنَةُ فَقَالَ مِثْلَ ذٰلِكَ ثُمَّ مَرَّتْ سَعْدُ بْنُ هُذَيْمٍ فَقَالَ مِثْلَ ذٰلِكَ ثُمَّ مَرَّتْ سُلَيْمُ فَقَالَ مِثْلَ ذٰلِكَ حَتَّى أَقْبَلَتْ كَتِيبَةٌ لَمْ يَرَ مِثْلَهَا قَالَ مَنْ هٰذِهِ قَالَ هٰؤُلَاءِ الْأَنْصَارُ عَلَيْهِمْ سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ مَعَهُ الرَّايَةُ فَقَالَ سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ يَا أَبَا سُفْيَانَ الْيَوْمُ يَوْمُ الْمَلْحَمَةِ الْيَوْمَ تُسْتَحَلُّ الْكَعْبَةُ فَقَالَ أَبُو سُفْيَانَ يَا عَبَّاسُ حَبَّذَا يَوْمُ الذِّمَارِ ثُمَّ جَاءَتْ كَتِيبَةٌ وَهِيَ أَقَلُّ الْكَتَائِبِ فِيهِمْ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ وَأَصْحَابُهُ وَرَايَةُ النَّبِيِّ ﷺ مَعَ الزُّبَيْرِ بْنِ الْعَوَّامِ فَلَمَّا مَرَّ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ بِأَبِي سُفْيَانَ قَالَ أَلَمْ تَعْلَمْ مَا قَالَ سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ قَالَ مَا قَالَ قَالَ كَذَا وَكَذَا فَقَالَ كَذَبَ سَعْدٌ وَلٰكِنْ هٰذَا يَوْمٌ يُعَظِّمُ اللّٰهُ فِيهِ الْكَعْبَةَ وَيَوْمٌ

تُكْسَى فِيهِ الْكَعْبَةُ قَالَ وَأَمَرَ رَسُولُ اللهِ ﷺ أَنْ تُرْكَزَ رَايَتُهُ بِالْحَجُونِ فَقَالَ الْعَبَّاسُ لِلزُّبَيْرِ يَا أَبَا عَبْدِ اللهِ هَاهُنَا أَمَرَكَ رَسُولُ اللهِ ﷺ أَنْ تَرْكُزَ الرَّايَةَ قَالَ وَأَمَرَ رَسُولُ اللهِ ﷺ يَوْمَئِذٍ خَالِدَ بْنَ الْوَلِيدِ أَنْ يَدْخُلَ مِنْ أَعْلَى مَكَّةَ مِنْ كَدَاءٍ وَدَخَلَ النَّبِيُّ ﷺ مِنْ كُدًى فَقُتِلَ مِنْ خَيْلِ خَالِدِ بْنِ الْوَلِيدِ يَوْمَئِذٍ رَجُلَانِ حُبَيْشُ بْنُ الْأَشْعَرِ وَكُرْزُ بْنُ جَابِرٍ الْفِهْرِيُّ.

Tercümesi

Zübeyr'in oğlu Urve radıyallahu anhümâdan şöyle rivayet olunmuştur: Mekke'nin fethi yılında Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Medine'den hareket edince bu haber Mekke'de Kureyş arasında hemen duyuldu. (Kureyş eşrafından) Ebû Süfyân, Hakîm b. Hizâm, Büdeyl b. Verkā Resûlullah'ın hareketine dair haber almak üzere Mekke dışına çıktılar. Medine'ye doğru yönelip tâ Merrüzzahrân'a[9] kadar yürüdüler. Bir de burada (gece vakti) birçok ateş yakıldığını gördüler. Bu ateşler hacıların Arafat'ta arefe gecesi yaktıkları ateşlere benziyordu.[10] Bu müthiş ateşle karşılaşan Ebû Süfyân (hayret) ederek, "Bu ne ateştir! Vallahi, hakikaten arefe gecesi ateşlerine benziyor!" dedi. Büdeyl b. Verkā da, (Huzâî) Amr oğullarının ateşleri olduğuna hükmetti. Ebû Süfyân, "Hayır, Huzâîler'in ateşi bundan çok azdır!" diye karşıladı. Bu sırada Resûlullah'ın muhafızlarından bir kısmı Ebû Süfyân ile arkadaşlarını gördüler ve yetişip bunları yakalayarak Resûlullah'ın huzuruna getirdiler.[11] Ebû Süfyân hemen müslüman oldu. Resûlullah Merrüzzahrân'dan hareket ederken Abbas'a, "Sen Ebû Süfyân'ı al, ordunun geçeceği yolun dar bir yerine götür de süvarilerin izdihamını, İslâm ordusunun ihtişamını görsün!" buyurdu. Abbas da öyle dar bir geçit yerine oturttu. (Ordu harekete başlayınca) Arap kabileleri Resûlullah ile beraber alay alay Ebû Süfyân'ın önünden geçmeye başladılar: Önce bir alay (alay sancağı ile) geçti. Ebû Süfyân Abbas'a,

9 Merrüzzehrân Mekke'ye 16 mil mesafede bir yerin adıdır.

10 İbn Sa'd'ın rivayetine göre Peygamber efendimiz ordu mevcudu sayısınca 10.000 yerde ateş yakılmasını emretmiş ve bu suretle Mekke'ye gelişini büyük bir şehr-i âyîn ile ilân eylemiştir.

11 İbn Hişâm ve İbn Sa'd gibi siyer müellifleri bu vak'ayı şöyle izah ediyorlar: Bunları yakalayan muhafızlar arasında Hazret-i Ömer de bulunuyordu. Resûlullah'ın amcası Abbas da bunlara orada tesadüf etmişti. Ömer ile Abbas, Ebû Süfyân ile arkadaşlarını alarak Resûlullah'ın huzuruna getirdiler. Abbas, Ebû Süfyân'ın affını diliyordu. Hazret-i Ömer de öldürülmesini istiyordu. Bunun üzerine Resûlullah Abbas'a, ***"Haydi bunları çadırına götür de sabahleyin getir!"*** {İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 403.} buyurdu. Sabahleyin getirildiğinde Ebû Süfyân –siyer müelliflerinin tasviri veçhile– müslüman oldu.
Hazreti Abbas, "Yâ Resûlellah! Ebû Süfyân iftiharı seven bir kişidir. Medâr-ı iftihar bir imtiyaz ihsan buyursanız!" dedi. Resûl-i Ekrem, *"Pekâlâ! Her kim Ebû Süfyân'ın evine girerse hayatından emindir. Her kim Mescid-i Harâm'a iltica ederse emindir. Her kim evine girip kapısını kaparsa emindir!"* {İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 403.} buyurdu (*İbn Hişâm*; *Zâdü'l-meâd*).

"Bu alay hangi kabiledir?" diye sordu. Abbas, "Gıfâr kabilesidir!" dedi. Ebû Süfyân, "Benimle Gıfâr arasında ne münasebet ve adâvet var ki buraya kadar geliyor?" diye hayretini bildirdi. Sonra Cüheyne kabilesi (sancağı ile) geçti. Ebû Süfyân evvelki gibi sordu. Sonra Sa'd b. Huzeym geçti. Bunu da öyle sordu. Sonra Süleym kabilesi sancağı ile geçti. Yine o suretle sordu. Nihayet Ebû Süfyân'ın ömründe eşini görmediği hamâset örneği bir ketîbe karşı geldi. Abbas'a, "Bu alay hangi kabiledir?" diye sordu: Abbas, "Ensardır!" dedi. Ensarın başında Sa'd b. Ubâde bulunuyordu. Ensarın bayrağını taşıyordu. Sa'd b. Ubâde, (Uhud ve Ahzâb başkumandanı) Ebû Süfyân'ın önünden geçerken, "Ey Ebû Süfyân! Bugün melhame (en büyük harp ve kıtal) günüdür, bugün Kâbe'de kan dökmek helâl kılındığı bir gündür!" dedi. (Bu mehâbetli hitaptan sarsılarak) Ebû Süfyân, Abbas'a, "Ey Abbas! Bugün senin Kâbe'yi, Mekke halkını ve beni himaye edeceğin güzel bir gündür!" dedi. Sonra bir alay daha geldi. Bu alay (sayıca) alayların en azı idi. (Bu da Resûlullah'ın mevkibi idi). Bu mevkibde Resûlullah ile (muhacir ve ensardan bir kısım) ashabı bulunuyordu. Resûlullah'ın sancağını da Zübeyr b. Avvâm çekiyordu. Resûlullah, Ebû Süfyân'ın önünden geçerken, Ebû Süfyân, "Yâ Resûlellah! Sa'd b. Ubâde'nin ne söylediğini duydunuz mu?" dedi. Resûlullah, "Sa'd ne söyledi?" diye sordu. Ebû Süfyân, "Şöyle şöyle söyledi!" diye Sa'd b. Ubâde'nin sözlerini haber verdi. Resûlullah, "Sa'd yanlış söylemiştir. Bugün Allah'ın (ezan sesleriyle) Kâbe'nin şanını i'lâ edeceği bir gündür. Bugün Kâbe'nin (tevhid libasıyla) kisveleneceği bir gündür!" buyurdu.[12] (Resûl-i Ekrem Kasvâ adlı devesine binmişti. Etrafında tekbir sesleri göklere yükseliyordu.[13] Resûlullah'ın mevkibi ve ordusu bu suretle yürüdü). Hadisin râvisi Urve der ki: Resûl-i Ekrem, bayrağının Hacûn mevkiine dikilmesini (Zübeyr'e) emretti. Urve yine bir rivayetinde der ki: (Mekke'nin fethinden bir hayli zaman sonra) Abbas Zübeyr'e: "Ey Ebû Abdullah (Mekke'nin fethi günü) Resûlullah sana bayrağı şuraya dikmeni emretmişti!" dedi. Yine Urve der ki: Resûlullah Hâlid b. Velîd'e de şehrin üst tarafındaki Kedâ mevkiinden Mekke'ye girmesini emretti. Nebî sallallahu

---

12 İbn İshak'ın rivayetine göre Resûl-i Ekrem Sa'd b. Ubâde'nin asabileşerek kan dökmesinden endişelenip hemen Hazret-i Ali'yi gönderdi ve ensarın sancağını İbn Ubâde'den aldırdı ve oğlu Kays'a verdi (*İbn Hişâm*; *Zâdü'l-meâd).*

13 İslâm'ın bu yüce ihtişamını gören Ebû Süfyân: "Ey Abbas! Kardeşin oğlunun saltanatı ne kadar büyümüş!" Abbas: "Hayır, o saltanat değil nübüvvettir!" dedi. Ebû Süfyân: "Evet evet!" diye tasdik etti. Ordunun geçiş temaşası sona erince Abbas, Ebû Süfyân'a: "Artık şimdi Mekke'ye kavmine gidebilirsin!" dedi. Ebû Süfyân Mekke'ye gelince en yüksek sesiyle, "Ey Kureyş cemaati! Şu gelen Muhammed'dir. Kendisine mukabele edemeyeceğiniz bir kuvvetle size geliyor. Her kim Ebû Süfyân'ın evine girerse emindir, her kim mescide girerse emindir. Her kim evine girip kapısını kaparsa emindir" dedi. Bunun üzerine halk evlerine ve Kâbe Mescidi'ne dağıldılar.

aleyhi ve sellem ise (Mekke'nin alt tarafındaki) Küdâ mevkiinden girmişti. (Sağ taraftan Eslem, Süleym, Gıfâr, Müzeyne, Cüheyne ve daha birtakım kabileler girdi. Sol taraftan da Ebû Ubeyde b. Cerrâh piyade erleri ve silâhsız olan kuvvetler ile girdi).[14] Mekke'ye girerken Hâlid b. Velîd'in süvari fırkası (düşman taarruzuna uğradığı)ndan iki mücahid şehid oldu: Hubeyş b. Eş'ar ile Kürz b. Câbir el-Fihrî. {B4280 Buhârî, Megāzî, 49.}

İZAHI

Resûl-i Ekrem Mekke'ye giderken Zîtuvâ mevkiinde alay kumandanlarına Mekke'ye girecekleri cihetleri tayin ettikten sonra, *"Bir taarruza uğramadıkça sakın harp açmayınız"*[15] diye tembih etmiş ve yalnız dokuz kişiyi istisna eylemişti. Bunlar Kâbe'nin örtüsü altına iltica etmiş olsalar bile katlolunmalarını emretmişti. Bütün fırkalar ârızasız Mekke'ye girdikleri halde yalnız Hâlid b. Velîd fırkası taarruza uğradı. İbn İshak'ın rivayetine göre, Kureyş'ten Süheyl b. Amr, Safvân b. Ümeyye, İkrime b. Ebû Cehil taraflarından hazırlanan bir şerir çetesi bunların kumandası altında Hâlid b. Velîd'in süvari kuvveti üzerine ok atmaya başlamış ve mevzumuz olan hadiste adları bildirilen iki mücahidi şehid etmişlerdir. Bunun üzerine Hâlid b. Velîd müdafaa harbine başlayıp bir hamlede bunlardan on üçünü katletmekle bunlar da kaçıp dağılmışlardır.

Bahis mevzumuz olan Urve hadisinin bir noktası muhtâc-ı tashihtir. Urve bu rivayetinde Hâlid b. Velîd'in Mekke'nin üst tarafındaki Kedâ semtinden Mekke'ye girdiğini, Resûl-i Ekrem'in alt tarafta Küdâ yoluyla girdiğini bildirmişti. Bu ise sahih rivayetlere muhaliftir. Buhârî'nin bundan sonra açtığı müstakil bir babında Resûlullah'ın Mekke'nin üst tarafından Kedâ mevkiinden, Hâlid'in de alt taraftaki Küdâ semtinden girdiğine dair rivayetleri toplamıştır ki İbn Ömer ve Hazret-i Âişe hadisleridir. Bir üçüncüsü de buradaki rivayete muhalif olarak Urve'ye müntehî olmaktadır.[16]

Bütün siyer müelliflerinin İbn İshak'tan müttefikan rivayetlerine göre Peygamber efendimiz Zîtuvâ mevkiinde ordunun Mekke'ye giriş programını komutanlara tebliğ edip hareket emrini verdikten sonra sekiz sene evvel Mekke'den nasıl çıkıldığını ve bu gün fâtihâne bir ihtişamla nasıl girildiğini yâdederek Cenâb-ı Hakk'ın bu kerem ve inayetine karşı son derece ubûdiyyetkârane bir vaziyet almış ve başını devesi üzerinde eğmiştir. O derecede ki, mübarek başını devenin boynuna secde eder gibi bir vaziyette yapıştırmıştır.

---

14 *Zâdü'l-meâd.*

15 {Taberî, *Târîh*, III, 56.}

16 Resûl-i Ekrem'in Mekke'ye yukarıdan Kedâ'dan, Hâlid'in aşağıdan Küdâ'dan girdikleri, en sahih rivayetlere müstenit oldukları halde Mekke'nin sağ ve sol tarafından giren kuvvetler ve kumandanlar hakkındaki rivayetler muhtelif ve muztaribdir. Yukarıda *Zâdü'l-meâd*'daki bir rivayeti tercihen zikrettik (Seniyye-i Ulyâ ve Seniyye-i Süflâ tabirleri için 782 numaralı İbn Ömer hadisine bakınız!)

Halen Zâhir denilen Zîtuvâ mevkiinden itibaren böyle mütezellil ve son derece mütevazi bir vaziyette tesbih, tehlil ve dua ederek Mekke'ye girmiştir *(Feyzü'l-bârî).*

Resûl-i Ekrem'in Mekke'de nereye inip misafir olacağı Mekke'ye girmezden bir gün önce düşünülmüş ve Buhârî'nin bir rivayetine göre Üsâme b. Zeyd tarafından Resûl-i Ekrem'e sorulmuştur. Peygamber efendimiz de, *"Akīl b. Ebû Tâlib bize inecek ev bırakmadı ki!"* buyurmuş. Sonra bunun sebebini bildirerek, *"Mümin, dârülharpteki kâfire vâris olamazdı. Dârülharpteki kâfir de dârülislâmdaki mümine vâris olamaz!"* buyurmuştur.[17] Yine Buhârî'nin Ebû Hüreyre'den gelen bir rivayetine göre, Resûl-i Ekrem fetihten bir gün önce, *"Allah Mekke'nin fethini müyesser kılarsa, yarın menzilimiz inşallah Kinâneoğulları'nın hayfı* (yurdu)*dur ki: Vaktiyle Kinâneoğulları'yla Kureyş müşrikleri burada küfür üzerine antlaşmışlardı!"* buyurmuştur.[18] Siyer kitaplarında Resûlullah'ın sancağının Hacûn mevkiine dikildiği rivayeti vardır ki, burası Kinâneoğulları'nın yurdudur. Resûl-i Ekrem'in çadırı da buraya kurulmuştur.

Resûl-i Ekrem'in menzil olarak burasını intihap buyurmaları –her safhası intikam hâtıralarıyla dolu olan feth-i Mekke vâkıasından dolayı– burada ikamet buyurmalarının büyük bir intikām-ı ilâhîyi yâda vesile olacağı içindir. Vedâ haccında da Resûl-i Ekrem Minâ'dan dönüşte yine burasını menzil ittihaz etmişti. Bu tarihî hâtıraya Abdullah b. Mugaffel hadisinde burası, "Kinâneoğulları ile Kureyş müşriklerinin küfür üzerine antlaştıkları yer" diye tavsif edilerek işaret buyurulmuştur.

Kureyş ile Kinâneoğulları'nın kâfirane ahd ü peymanlarının mahiyetine 786 rakamıyla tercüme ve izah ettiğimiz Ebû Hüreyre hadisinde işaret olunmuştur ki: Kureyş ile Kinâneoğulları'nın –Hâşim ve Abdülmuttaliboğulları ile kız alıp vermemek ve bir gûnâ içtimaî ve medenî münasebette bulunmamak üzere– Hâşimîler ve Muttalibîler aleyhine antlaşmalarıdır. Kinâne ile Kureyş arasında akdolunan bu ittifak, Hâşim ve Muttaliboğulları Resûlullah'ı Kinâne ile Kureyş'e inkıyâda ikna edinceye kadar devam edecekti. Bu ittifak bir vesika ile de tesbit edilerek Kâbe derûnuna asılmıştı. Nübüvvetin yedinci senesi muharremi ibtidâsında başlayan ve üç sene devam eden bu kat'-ı münasebet dolayısıyla Kureyş ile Benî Kinâne, Hâşim ve Muttalib oğullarını Hâşimîler mahallesinde üç sene muhasara altında tutmuşlar ve aç bırakmışlardır. Bu dilsûz vâkıanın cereyan şekli ve âkıbeti hakkında yukarıda bildirdiğimiz 786 numaralı Ebû Hüreyre hadisinin izahına bakınız!

---

17 {B4282, B4283 Buhârî, Megāzî, 49.} Bu meseleyi Zührî şöyle izah etmiştir: Ebû Tâlib'in dört oğlu vardı. Bunlardan Akīl ile Tâlib müslüman olmayıp Mekke'de dârülharpte kaldıklarından, Ebû Tâlib'e vâris olmuşlardır. Ali ile Ca'fer Medine'de bulunduklarından mahrum olmuşlardı (785 numaralı Üsâme hadisine de bakınız).

18 {B4284, B4285 Buhârî, Megāzî, 49.} Benî Kinâne hayfı, İslâm tarihinde ve fıkhında Hacûn, Muhassab, Ebtah namlarıyla da anılır. Ebûkubeys dağının yamacındadır. Mescid-i Hayf ona teşbih edilerek ıtlak olunmuştur. İbnü'l-Kayyim *Zâdü'l-meâd*'da bu mescidi Mescid-i Feth diye anar.

Peygamber efendimiz Mekke'ye girerken karşılaştığı çok sevimli bir manzara da Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Ca'fer-i Tayyâr, Abdullah b. Zübeyr'in içlerinde bulunduğu Hâşimî çocuklarının Resûlullah'ı istikbal etmeleridir. Peygamberimiz bunları severek İbn Abbas ile İbn Ca'fer'i terkisine almışlardır (bk: 1284. hadis).

Resûl-i Ekrem Hacûn'da bir müddet çadırı içinde tevakkuf buyurdu. İbn İshak'ın Ebû Tâlib kızı Ümmü Hânî'ye muttasıl bir senedle rivayetine göre Resûl-i Ekrem Hacûn'daki çadırında geniş bir kap içindeki su ile yıkanıp yeni elbise giymiş ve en hafif bir surette sekiz rek'at duhâ namazı kılmıştır *(Sîret-i İbn Hişâm).*[19]

Sonra Resûlullah Hacûn'dan devesine binerek hareket edip sağında ve solunda, önünde ve arkasında ashabı saf bağlayarak Kâbe mescidine geldi *(Zâdü'l-meâd).* Yol esnasında Fetih sûresini okuduğunu şu hadîs-i şerifte göreceğiz:

1625

عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ مُغَفَّلٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ فَتْحِ مَكَّةَ عَلَى نَاقَتِهِ وَهُوَ يَقْرَأُ سُورَةَ الْفَتْحِ يُرَجِّعُ وَقَالَ لَوْلَا أَنْ يَجْتَمِعَ النَّاسُ حَوْلِي لَرَجَّعْتُ كَمَا رَجَّعَ.

TERCÜMESİ

(Muâviye b. Kurre'nin) Abdullah b. Mugaffel radıyallahu anhtan şöyle rivayet edildiğini işittim dediği rivayet olunmuştur: Mekke'nin fethi günü Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemi devesi üzerinde gördüm. O, sesini işittirecek derecede yükselterek Fetih sûresi okuyordu. Râvi Muâviye der ki: Halkın etrafıma toplanması düşüncesi olmasaydı Abdullah b. Mugaffel'in (Resûlullah'ın okuyuşunu hikâye ederken) sesini yükselttiği gibi ben de yükseltirdim. {B4281 Buhârî, Megāzî, 49.}

İZAHI

Resûl-i Ekrem bu suretle gelip İmam Mâlik'in Enes b. Mâlik radıyallahu anhtan rivayetine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem fetih günü Mekke'ye girerken başında miğfer vardı. –Allah bilir ama– ihramlı da değildi. İhramsız olarak Harem-i şerif'e girdi. Kâbe-i Muazzama'yı deve üzerinde yedi defa tavaf etti. Elindeki çukân[20] ile Hacerülesved'i istilâm eyledi.

---

19 {İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 411.} Buhârî'nin rivayetine göre Resûl-i Ekrem'in iğtisâli ve duhâ namazı kılması Ümmü Hânî'nin evindedir.

20 Ucu yay gibi kıvrık bir değnektir. Deveye binenler kullanırlar ve yere düşen bir şeyi ucuna takıp alırlar.

1626

عَنْ عَبْدِ اللهِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ دَخَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَكَّةَ يَوْمَ الْفَتْحِ وَحَوْلَ الْبَيْتِ سِتُّونَ وَثَلَاثُمِائَةِ نُصُبٍ فَجَعَلَ يَطْعُنُهَا بِعُودٍ فِي يَدِهِ وَيَقُولُ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ جَاءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِئُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ.

Tercümesi

Abdullah b. Mes'ûd radıyallahu anhtan rivayete göre şöyle demiştir: Mekke'nin fethi günü Nebî sallallahu aleyhi ve sellem (Harem-i şerif'e) girdi. Halbuki Kâbe'nin etrafında ibadet için dikilmiş (kurşunla tahkim edilmiş) 360 put vardı. Resûlullah elindeki değnekle bunlara dürtüyor ve şöyle diyordu: "Hak geldi, bâtıl gitti, helâk oldu. Hak geldi, halbuki (ölen bâtıl) ne icada, ne de öleni diriltmeye muktedir." {B4287 Buhârî, Megāzî, 49; el-İsrâ, 17/81.}

İzahı

İbn Hibbân'ın *Sahîh*'inde rivayetine göre Resûl-i Ekrem değnekle bunlara dokundukça bunlar birer birer yere düşüp seriliyorlardı. Sonra Resûlullah Kâbe'nin kapıcısı Osman b. Talha'yı çağırdı. Kâbe'nin anahtarını istedi. O da gidip vâlidesinden alarak[21] getirip Resûlullah'a, "Emanettir yâ Resûlellah!" diye teslim etti. Resûl-i Ekrem anahtarı alıp Kâbe'nin açılmasını emretti. Açılınca Resûl-i Ekrem Kâbe'ye girdi. Kâbe'nin duvarları suretlerle dolu idi. Bunları gördü. İbrâhim ve İsmâil peygamberlerin resimlerini de gördü. Bu iki peygamber ellerinde birer fal oku ile kısmet diliyorlardı *(Sîret-i İbn Hişâm* ve *Zâdü'l-meâd).* Buhârî'nin İbn Abbas'tan rivayetine göre, bunlar birer put idi. Resûl-i Ekrem bunların dışarı çıkarılmalarını emretti. Hazret-i Ömer hemen bunları çıkardı. Resûl-i Ekrem İbrâhim ve İsmâil peygamberlerin tasvirlerine bakarak, *"Allah bunları yapanları helâk etsin! Allah'a yemin ederim ki, bu putperestler bu iki peygamberin hiçbir zaman rızıklarını ve maişetlerini böyle münker ve fena şeylerle aramadıklarını ve dilemediklerini pek iyi bilirler!"*[22] buyurmuştur. Beytullah suretlerden ve putlardan temizlendikten sonra Resûlullah içeri girdi. Kâbe'ye, Resûlullah ile beraber Üsâme b. Zeyd, Bilâl, Osman b. Talha da dahil oldu ve üzerlerine Kâbe'nin kapısını kapadılar. Resûlullah kapıya karşı olan duvara doğru iki direk arasına durup namaz kıldı.[23] Burasıyla kapı arasında 3 zirâ miktarı bir boşluk vardı

21 Kâbe'nin hâciblik yani miftahdarlık vazifesi Ebû Talha b. Abdüddâroğullarına meşrût idi. Osman b. Talha'nın babası ile amcası vesair akrabası Uhud Harbi'nde kâfir olarak katledildiklerinden Kâbe'nin anahtarı Osman'ın anası Selâme kadında idi (294. hadis ile haşiyesine bakınız).

22 {B4288 Buhârî, Megāzî, 49.}

23 Resûl-i Ekrem'in Mekke'nin fethi günü Kâbe'nin içinde namaz kıldığını Buhârî Abdullah b. Ömer'den

(793. hadisin izahına bakınız). Namazdan sonra Resûlullah beyt-i şerifi dolaştı. Her tarafında tekbir getirdi ve Allah Teâlâ'ya hamdetti. Bu suretle uzunca bir zaman içeride kaldıktan sonra kapı açıldı. Bu sırada bütün Kureyş, Mescid-i Harâm'a dolmuş, saf bağlamıştı. Haklarında ne muamele olunacağına intizar ediyorlardı. Resûlullah kapının eşiğinde durup iki sövesini iki eliyle tuttu.

Yalnız Kureyş'e ve Mekkeliler'e değil, bütün beşeriyete hitap eden meşhur nutuklarını şu suretle irat ederek:

"Allah'tan başka ilâh yoktur, yalnız O vardır. O'nun eşi ve ortağı yoktur. O vaadine bağlı kalıp vaadini yerine getirdi ve kuluna yardım etti. Aleyhimizde toplanan düşmanları yalnız başına hezimete uğrattı. İyi biliniz ki bütün Câhiliye görenekleri, bütün mal ve kan davaları bugün şu iki ayağımın altındadır. Yalnız Kâbe hizmeti ve hacılara su dağıtmak işi bunlardan başkadır. Ey Kureyş cemaati! Allah sizden Câhiliye gururunu, babalarla, soylarla büyüksenmeyi gidermiştir. Bütün insanlar Âdem'den, Âdem de topraktan yaratılmıştır" buyurdu.[24] Sonra Resûlullah Hucurât sûresinin şu meâldeki 13. âyetini okudu: *"Ey insanlar! Biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık ve sizi milletlere, kabilelere ayırdık. Tanışasınız diye,* (övünesiniz diye değil. Çünkü) *Allah'ın katında en keriminiz, en müttakinizdir. Allah sizin her halinizi çok iyi bilir ve gizli temayüllerinize tamamıyla vâkıftır."*

Bu nutkuyla Resûl-i Ekrem medeniyet cihanının kapısını açarak helâl ve harama dair bazı hükümler bildirdikten sonra Mescid-i Harâm'ın geniş sahasını dolduran mahşerî halkı ve bilhassa ön safta yer alan Ebû Süfyân gibi Kureyş sergerdelerini çok mânalı bir bakışla bir müddet gözden geçirdi ve mâzinin bu zalim düşman kitlesine karşı, "*Ey Kureyş cemaati! Şimdi size ne muamele edeceğim sanırsınız?*" diye sordu. Resûl-i Ekrem'in ne derece merhametli ve âlicenap olduğunu bilen Kureyş müşrikleri ve Mekkeliler bir ağızdan, "Hayır umarız, sen kerim bir kardeş ve âlicenap bir kardeş oğlusun!" dediler.[25] Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem efendimiz, "*Yûsuf'un kardeşlerine dediği gibi ben de size, 'Artık bugün size geçmişten dolayı tevbîh ve muâhaze yoktur' derim. Haydi gidiniz, âzatsınız*" buyurdu.

Bu bir aff-ı umumi idi. Fakat kimin kimleri affı? Kendilerini hakka, adalete, hürriyet ve müsavata davet eden bir Peygamber-i Zîşân'ın, bu hayırhahane irşadına karşı her fenalığı irtikâp eden zalim bir kavmi affı! Bu cihetle İslâm mütefekkirleri bu umumi affı ilân eden yukarıdaki fetih hutbesini tahlil ederek ehemmiyetini tebârüz ettirmişlerdir.

---

rivayet etmiştir. Yine Buhârî'nin İbn Abbas'tan bir rivayetine göre de Resûlullah yalnız tekbir getirmiş, fakat namaz kılmamıştır.

24 لا إله إلا الله وحده لاشريك له, صدق وعده ونصر عبده وهزم الأحزاب وحده. ألا كل مأثرة أو مال أو دم فهو تحت قدمي هاتين. إلا سدانة البيت وسقاية الحاج. يا معشر قريش! إن الله قد أذهب عنكم نخوة الجاهلية وتعظمها بالآباء. الناس من آدم وآدم من تراب. ثم تلى هذه الآية: يا أيها الناس! إنا خلقناكم من ذكر وأنثى وجعلناكم شعوبا وقبائل لتعارفوا إن أكرمكم عندالله أتقيكم إن الله عليم خبير. يا معشر قريش ما ترون أني فاعل بكم؟. قالوا خيرا. أخ كريم وابن أخ كريم. قال فإني أقول لكم كما قال يوسف لإخوته: لا تثريب عليكم اليوم اذهبوا فأنتم الطلقاء [سيرة ابن هشام وزاد المعاد]. {İbn Kayyim, *Zâdü'l-meâd*, II, 354.}

25 Çok zeki Kureyş sergerdeleri bu sözleriyle Yûsuf peygamberle kardeşlerinin sergüzeştlerine işaret etmişler ve Resûl-i Ekrem'in kerem ve semâhatinden af dilemişlerdi.

Son zamanlarda yetişen İslâm muharrirleri de bu fetih hitabesi ve aff-ı umumi ilânı ile Fransa İnkılâbı ve Hukūk-ı Beşer Beyannâmesi arasında mukayeseler yaparak İslâm ana haklarının (hukūk-ı esâsiyyesinin) özünü ifade eden bu hitabede tarihin her devrinde görenek halinde devam edegelen vahşiyane âdetlerin o saatte müthiş bir tarraka ile yıkılıp ayakları altında çiğnendiğini, onların yerlerini beşer müsavatı ve amme haklarının tanınması gibi demokratik adalet umdeleri aldığının bir vecize halinde ilân edildiğini tebârüz ettirmişlerdir. Biz bunları okuyucularımızın idrak ve irfanlarına bırakıyoruz. Evvelce de işaret ettiğimiz gibi Hukūk-ı Beşer Beyannâmesi'nin esasları o gün kurulmuştu. Peygamber bu hitabesinde, *"Ey insanlar!"* diyerek bütün beşeriyete haykırmıştır. Hukūk-ı Beşer Beyannâmesi'nin kurucularından General Lafayette o günlerde vazifeten Kur'an'ı mütalaa ettikten sonra, "Aşkolsun ey şanlı Arap! Adaleti sen kurmuşsun!" demiştir.

Siyer sahipleri ve umumi aftan istisna edilenlerin isimlerini ve cürümlerini, sonra bunların da birer suret ve şefaatle ve birkaç istisna ile affolunduklarını izah ederler. ***Sahîh-i Buhârî***'de yalnız İbn Hatal'ın katledildiği rivayeti vardır (873. hadise ve izahına bakınız).

Bu hitabesinden sonra Resûlullah Mescid-i Harâm'da oturdu. Bu sırada Ali b. Ebû Tâlib elinde Kâbe'nin anahtarlarıyla geldi: "Yâ Resûlellah Kâbe'nin anahtarcılığı ile zemzem sakalığını bizde (Abdülmuttaliboğulları'nda) birleştir! Allah rahmet etsin!" diye rica etti. Zemzem sakalığı Abbas uhdesinde bulunduğundan, Saîd b. Müseyyeb'den gelen bir rivayete göre, Abbas bununla da kendisine intikali için Hâşimîler arasında faaliyete başlamıştı. Hazret-i Ali'nin müracaatı da Abbas'ın tertip ve tâlimi eseri olabilir. Fakat Resûl-i Ekrem, *"Osman b. Talha neredēdir?"* diye onu çağırdı ve, *"Yâ Osman! Bugün birr ü ihsan ve ahde vefa günüdür. Al işte anahtarın!"* buyurdu.[26]

Bilâl'in Ezan Okuması

Öğle vakti hulûl etmişti. Resûl-i Ekrem, Bilâl'e Kâbe üzerine çıkıp ezan okumasını emretti. O günün sabahında içinde putlara tapılan bu mukaddes Allah evinin üstünde öğle vakti Bilâl'in ezan sesi Kâbe âfâkını kaplıyordu. Bu âni tahavvülü ilân eden bu ilâhî ses Kureyş sanâdîdinin muhteris gönüllerini sarsıyordu. Bu sırada idi ki Ebû Süfyân b. Harb, Attâb b. Esîd, Hâris b. Hişâm vesair Kureyş eşrafı Kâbe'nin bir tarafında oturup şöyle görüş-

26 {İbn Kayyim, *Zâdü'l-meâd*, III, 360.} Bu münasebetle İbnü'l-Kayyim *Zâdü'l-meâd*'da, İbn Sa'd'ın *Tabakāt*'ından şu vak'ayı nakleder: Osman b. Talha der ki: Câhiliye devrinde biz Kâbe'yi pazartesi, perşembe günleri açardık. Bir ziyaret günü Resûlullah da geldi. Halk ile beraber Kâbe'ye girmek istedi. Her nasılsa ben yoğunluk ettim, Resûlullah hilm ü sükûn ile bana, *"Yâ Osman! Yakın günün birinde bu anahtarı sen benim elimde nereye istersem koyabilecek bir vaziyette göreceğini umarım"* buyurdu. Mekke'nin fethi günü Resûlullah anahtarı aldı. Kime isterse verebilirdi. Sonra bana iade etti. Verirken de, *"Ey Ebû Talha oğulları! Emaneti –sizde daim ve bâki olmak üzere– işte alınız! Bu emaneti, bu hakkı sizden kimse alamaz; meğer ki zalim ola!"* buyurdu. Anahtarı alıp giderken Resûlullah beni çağırdı. Dönüp geldiğimde Resûlullah, *"Ey Osman, vaktiyle sana söylediğim söz tahakkuk etmedi mi?"* buyurdu. Hicretten evvel söylediği sözünü tahattür ederek, "Evet tahakkuk etti. Şehâdet ederim ki sen Allah'ın resulüsün derim" dedim. {İbn Kayyim, *Zâdü'l-meâd*, III, 360-361.}

mekte idiler. Attâb, “Allah, babam Esîd’i vaktiyle öldürdü de şu sesi işitmemek nimetini ikram etti!” dedi. Hâris b. Hişâm da, “Şunun hak olduğunu bilsem vallahi ben de icabet ederdim!” dedi. Ebû Süfyân da, “Fakat ben, vallahi bir şey söylemem. Şayet bir şey söylersem şu çakıllar bile dile gelerek hemen gidip ona haber veriyorlar!” dedi. Bu muhâvere üzerine Resûlullah çıkageldi ve onlara, “*Ne görüştüğünüzü biliyorum!*” diye onların sözlerini birer birer anlattı. Bunun üzerine Hâris ile Attâb, “Biz şehâdet ederiz ki sen muhakkak Allah’ın resulüsün!” diye şehâdet getirdiler ve “Vallahi bizim görüştüğümüz sözlere bizden başka yanımızdakilerden kimse vâkıf değildi. Sana her halde bir taraftan haber veriliyor!” dediler[27] (*İbn Hişâm*, *el-İsâbe, Zâdü’l-meâd).*

Biat: Resûl-i Ekrem öğle namazından sonra Safâ tepesinin en yüksek yerine oturdu. Ömer b. Hattab da alt tarafına oturdu. Kureyş’ten ayrı ayrı biat aldı. İbtidâ erkekler İslâm ve cihad üzerine biat ettiler. Sonra kadınlar biat ettiler. Kadınların biat maddeleri Mümtehine sûresinin 12. âyetinde şu suretle bildirilmiştir: *“Ey peygamberim! Mümine kadınlar: ‘Allah’a hiçbir şeyi şerik koşmayacaklar, hırsızlık yapmayacaklar, zina etmeyecekler, çocuklarını öldürmeyecekler, elleri ve ayakları arasındakini* (yani başkasından aldıkları çocuğu) *zevcine iftira ve isnat ederek bir bühtan ile getirmeyecekler ve güzel emirlerinde sana muhalefet etmeyecekler!’ diye sana biat etmeye geldikleri zaman sen onlara biat ver ve onlar için Allah’tan mağfiret dile! Şüphesiz ki Allah, tevbekâr âsileri mağfiret eder, ashâb-ı tâate merhamet eyler.”*[28]

Bu bîat-ı nisâ müteaddit defalar vâki olmuştur. Medine’ye hicret buyurduğunda da kadınlardan aynı şartlarla biat alınmıştı. Kâh sözle, kâh Resûl-i Ekrem’in elini batırdığı bir su kabına kadınların da elini batırmaları suretiyle olmuştu. Hazret-i Âişe’den gelen rivayete göre kadınların hiçbir biatı musafaha suretiyle olmamıştır.

Safâ tepesinde Resûl-i Ekrem ibtidâ erkeklerden İslâm ve cihad üzerine biat aldı. Âyet-i kerîmenin tebliğine göre sonra kadınlar geldiler. Onlar da biat etmek istediler: Onların biatı da alındı. Hazret-i Ali’nin hemşiresi Ümmü Hânî, Âs b. Ümmeyye’nin kızı Ümmü Habîbe, Attâb b. Esîd’in halaları, Hâris b. Hişâm’ın kızı ve İkrime’nin karısı Ümmü Hakîm, Hâlid b. Velîd’in hemşiresi Fâhite, Ebû Süfyân’ın karısı Hind gibi Kureyş’in mümtaz aile kadınları, gelen kadınların birinci tabakasını teşkil ediyorlardı.

Kurtubî *Tefsîr*’inde erkeklerin biat şartlarının da kadınların şartlarının aynı olduğunu bildirmiştir.

Fethin İkinci Günü

Buhârî’nin *Sahîh*’inde fetih tarihinde Huzâî Ebû Şüreyh radıyallahu anhtan[29] rivayetine göre, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Harem-i Mekke’yi överek bir hutbe irat etmiştir. Bu hutbesinde Resûl-i Ekrem, Allah’a hamdüsenâ ettikten sonra şöyle buyur-

27 {İbn Kayyim, *Zâdü’l-meâd*, III, 361.}

28 {el-Mümtehine, 60/12.} (يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ) إلى قوله تعالى (إِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ)

29 Buhârî bu hadisi burada iki tarik ve iki metin ile rivayet etmiştir: Birisi Ebû Şüreyh radıyallahu anhtan

muştur: (Mekke muhitini Allah Teâlâ gökleri ve yeri yarattığı zaman vâcibü'l-ihtirâm kıldı. Binaenaleyh) Mekke'yi haram kılan Allah Teâlâ'dır. Yoksa onu insanlar haram kılmamıştır. (Allah Mekke'yi kıyamete kadar muhterem kıldı). *Bu cihetle Allah'a ve âhiret gününe iman eden kimse için Mekke'de kan dökmek helâl değildir. Bu mukaddes şehrin bir ağacı da baltalanmaz. Şayet birisi, "Resûlullah burada harbetti" diye ruhsat iltizam ederse, siz ona, "Allah Teâlâ yalnız Peygamber'ine izin vermiştir. Size izin vermemiştir" deyiniz! Bana da rabbim yalnız bir günün bir saati için izin verdi. Ondan sonra bugünkü hürmeti dünkü hürmeti derecesine döndü. Bu sözlerimi burada hazır olanlar, burada bulunmayanlara ulaştırsın!*[30]

İmam Buhârî bu hadisin sevk ve rivayetinde bir hadiseye işaret ederek şöyle hikâye ediyor: Râvi sahâbî Ebû Şüreyh Huzâî radıyallahu anh,[31] Amr b. Saîd b. Âs'a[32] Mekke'ye Abdullah b. Zübeyr'e karşı ordular sevkettiği sırada şöyle demiştir: Ey emîr! Mekke fetholunduğunun ertesi günü Resûlullah'ın ayağa kalkarak irat ettiği bir hutbesini sana haber vermekliğime izin ver! O hutbeyi benim şu iki kulağım duydu; kalbim, hissim belleyip sakladı; bu hutbeyi irat ederken söyleyen zatı (Peygamber'i) de iki gözüm gördü. Resûlullah hutbesinde Allah'a hamdüsenâ ettikten sonra buyurdu ki... suretinde en kesin bir mukaddime ile yukarıda tercüme ettiğimiz Peygamber'in hutbesini bildirdi. Müellif Buhârî, Resûl-i Ekrem'in hutbesinden sonra da şunu rivayet ediyor: Ebû Şüreyh (radıyallahu anh) a, "Bu hadis üzerine Amr b. Saîd sana ne dedi?" diye soruldu. O da şöyle cevap verdi, "Amr bana, 'Ey Ebû Şüreyh! Bu işi ben senden daha iyi bilirim! Mekke hiçbir âsiyi, katili, katil hiçbir firariyi, sirkatle töhmetli hiçbir mülteciyi cezalanmaktan kurtaramaz!' demiştir."[33]

Ensarın Endişesi

Fethin ferdâsı günü Resûlullah Safâ tepesine çıkmıştı. Ellerini kaldırıp Allah'a dua ve hamdüsenâ ediyordu. Bu sırada ensar kendi aralarında birbirlerine, "Allah, resulüne içinde doğup büyüdüğü vatanının fethini müyesser kıldı. Artık bundan sonra kendi memleketinde yerleşir mi dersiniz?" diye endişelerini açıklamışlardı. Resûlullah duasını bitirince

---

mevsûlen, öbürü Mücâhid'den mürselen rivayetidir. Biz mevsul rivayeti tercüme ediyoruz. Öbür rivayette bulunan ziyadeyi de kavis içinde göstereceğiz!

30 {B4295 Buhârî, Megâzî, 52.}

31 Ebû Şüreyh'in adı en sarih rivayete göre Huveylid b. Amr'dır. Mekke'nin fethinde Kâ'boğulları'nın alemdarı idi. Fetih vak'asının her safhasına vâkıftı. Onun için bu hadisi de en yüksek bir katiyetle rivayet etmiştir. 68 senesi Medine'de vefat etmiştir (*el-İstîâb*).

32 Amr b. Saîd, Emevî ailesine mensuptur. Ne sahâbî ne de iyi tanınmış bir tâbiîdir. Müşârün ileyh Medine valisi idi. Emevî hükümdarlarından Yezîd, Mervân, Abdülmelik zamanlarında Abdullah b. Zübeyr radıyallahu anhümâya karşı ordular teçhiz edip sevketmiştir. Medine'deki nüfuzuna güvenerek Abdülmelik'e karşı da hilâfet iddiasına kalkışmış ve harp açmıştır. Nihayet Abdülmelik tarafından sulh ve eman ile iğfal edilerek öldürülmüştür (Aynî).

33 Amr b. Saîd'in bu cevabında âsilikle, cânilikle, hırsızlıkla ittiham etmek istediği Abdullah b. Zübeyr, sahâbî oğlu sahâbîdir. Anası Zâtünnitâkayn Esmâ'dır. Kendisinin küstahça müdafaa ettiği Emevî ailesinden hilâfet makamına daha lâyıktır.

ensara, “*Ne konuşuyorsunuz?*” diye sordu. Ensar, “Bir şey yok!” diye kapatmak istedilerse de Resûl-i Ekrem onları söyletinceye kadar ısrar etti ve onlara bu endişelerini söyletince, Resûl-i Ekrem, “*Öyle şeyden Allah’a sığınırım! Hayatım hayatınızdır, ölümüm de ölümünüzdür!*” diye endişelerini giderdi[34] *(Zâdü’l-meâd).*

1627

عَنْ عَمْرِو بْنِ سَلِمَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ كُنَّا بِمَاءٍ مَمَرِّ النَّاسِ وَكَانَ يَمُرُّ بِنَا الرُّكْبَانُ فَنَسْأَلُهُمْ مَا لِلنَّاسِ مَا لِلنَّاسِ مَا هٰذَا الرَّجُلُ فَيَقُولُونَ يَزْعُمُ أَنَّ اللهَ أَرْسَلَهُ أَوْحَى إِلَيْهِ أَوْ أَوْحَى اللهُ بِكَذَا فَكُنْتُ أَحْفَظُ ذٰلِكَ الْكَلَامَ فَكَأَنَّمَا يُغْرَى فِي صَدْرِي وَكَانَتِ الْعَرَبُ تَلَوَّمُ بِإِسْلَامِهِمِ الْفَتْحَ فَيَقُولُونَ اتْرُكُوهُ وَقَوْمَهُ فَإِنَّهُ إِنْ ظَهَرَ عَلَيْهِمْ فَهُوَ نَبِيٌّ صَادِقٌ فَلَمَّا كَانَتْ وَقْعَةُ أَهْلِ الْفَتْحِ بَادَرَ كُلُّ قَوْمٍ بِإِسْلَامِهِمْ وَبَدَرَ أَبِي قَوْمِي بِإِسْلَامِهِمْ فَلَمَّا قَدِمَ قَالَ جِئْتُكُمْ وَاللهِ مِنْ عِنْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَقًّا فَقَالَ صَلُّوا صَلَاةَ كَذَا فِي حِينِ كَذَا وَصَلُّوا كَذَا فِي حِينِ كَذَا فَإِذَا حَضَرَتِ الصَّلَاةُ فَلْيُؤَذِّنْ أَحَدُكُمْ وَلْيَؤُمَّكُمْ أَكْثَرُكُمْ قُرْآنًا فَنَظَرُوا فَلَمْ يَكُنْ أَحَدٌ أَكْثَرَ قُرْآنًا مِنِّي لِمَا كُنْتُ أَتَلَقَّى مِنَ الرُّكْبَانِ فَقَدَّمُونِي بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَأَنَا ابْنُ سِتٍّ أَوْ سَبْعِ سِنِينَ وَكَانَتْ عَلَيَّ بُرْدَةٌ كُنْتُ إِذَا سَجَدْتُ تَقَلَّصَتْ عَنِّي فَقَالَتِ امْرَأَةٌ مِنَ الْحَيِّ أَلَا تُغَطُّوا عَنَّا اسْتَ قَارِئِكُمْ فَاشْتَرَوْا فَقَطَعُوا لِي قَمِيصًا فَمَا فَرِحْتُ بِشَيْءٍ فَرَحِي بِذٰلِكَ الْقَمِيصِ.

Tercümesi

Amr b. Selime[35] radıyallahu anhtan rivayete göre şöyle demiştir: Biz aile ve kabilece halkın yol uğrağı bir yerde otururduk. Bize kervanlar uğrarlardı. Biz de yolculara, “Bu insanlara ne oluyor? Şu kişiye (Resûlullah’a) ne oluyor?” diye sorardık. Onlar da bize, “O zat, Allah kendisini peygamber gönderdi ve ona vahyetti sanır. Yahut Allah şu kitabı ona vahyetti sanır!” di(ye Resûlullah’tan öğrendikleri bazı âyetleri bize haber veri)rlerdi. Ben de o sözü (Kur’an’ı) ezberlerdim. Sanki o âyetler gönlüme yapışmış (nakşolunmuş)tu. Esasen (Kureyş’ten başka) Arap kabileleri de müslüman olmak için Mekke’nin fethini gözlüyorlardı ve, “Peygamberlik iddia eden bu adamı kendi kavmi (Kureyş) ile

34 {İbn Kayyim, *Zâdü’l-meâd*, III, 363.}

35 Bütün Buhârî şerhlerinde bu isim “lâm”ın kesriyle mazbut olduğu ve Yûnîniyye nüshasında da bu suretle zabtolunduğu halde *Tecrîd* nüshalarında “lâm”ın fethiyle harekelenmiş bulunması matbaa hatası olacaktır.

başa başa kendi hallerine bırakınız! Eğer o, Kureyş'e galip gelirse hiç şüphesiz o, sözünde doğru hak bir peygamberdir!" derlerdi. Vaktâ ki, Mekke fâtihleri muzaffer oldular, bütün Arap kavmi İslâm câmiasına koştu. Babam (Selime) de kavmimle beraber müslüman olmaya can attı. Mekke'den dönüp gelince bize, "Vallahi ben size bir hak Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin yanından geliyorum; o, bize, 'Filânca namazı şu vakitte kılınız, filânca namazı da şu vakitte kılınız!' di(ye bütün namaz vakitlerini bildir)di. Namaz vakti gelince de biriniz ezan okusun ve Kur'an'ı en çok bileniniz size imâmet etsin!" buyurdu dedi. Bunun üzerine kabile halkı baktılar. İçlerinde benden çok Kur'an bilen bir kimse bulunmadı. Çünkü ben köyümüze uğrayan kervanlardan Kur'an öğrenmiş bulunuyordum. Bu cihetle kabile halkı beni önlerine imâmete geçirdiler. Halbuki ben o sırada altı, yahut yedi yaşında çocuktum.[36] Üzerimde de (elbise olarak yalnız) bir bürde[37] vardı. Secde ettiğimde avret yerinden yukarı toplanır (açılır)dı. Bu hali gören kabilemizden bir kadın (cemaate hitap ederek), "İmamınızın kılığını gözümüzden örtseniz a!" dedi. Bunun üzerine cemaat (Uman kumaşı) satın alıp bana bir gömlek biç(ip dik)tiler. Bu gömleğe sevindiğim kadar hiçbir şey ile ferahlanmadım. {B4302 Buhârî, Megāzî, 54.}

İzahı

Amr b. Selime hadisinin feth-i Mekke gazâsında zikredilmesinin vechi ve bu unvanına mutabakat noktası bu hadiste Resûlullah ile Kureyş arasındaki siyasî husumetin ve harp vaziyetinin neticesine intizar eden Arap kabilelerinin Mekke'nin fethi üzerine takım takım İslâm câmiasına koştuklarının bildirilmiş olmasıdır. Bu tarihe kadar Araplar birer birer müslüman olurken, Mekke'nin fethi üzerine fevc fevc, küme küme, kabile kabile müslüman olmaya başlamışlardır. Bunun böyle olacağı vukuundan evvel Nasr sûresinde haber verilmişti ki meâli şöyledir: *"Habîbim! Allah'ın nusreti ve Mekke'nin fethi geldiği zaman ve nâs Allah'ın dinine takım takım girdiklerini gördüğün an, hemen rabbine hamdederek,* (ve bu tez ve örneksiz muvaffakiyete karşı hayretini açığa koyarak) *sübhânellah de*[38] *ve rabbinden mağfiret dile! Muhakkak ki Allah, tövbekârların tövbesini kabul edecektir."*

Bu sûrenin nüzûlü zamanını tayinde müfessirlerin ihtilâfı vardır. Bazı müfessirler Resûlullah'ın Vedâ haccında teşrik günlerinde nâzil olduğunu iddia etmişlerse de Beyzâvî ve emsali tefsir sahiplerine göre, bu sûre Mekke'nin fethinden evvel nâzil olmuştur. Sûre

36 Şâfiîler bu hadis ile istidlâl ederek iyiyi, kötüyü ayırt edebilen bir çağdaki çocuğun imam olması sahihtir demişlerdir. Halbuki bu bir münferit vâkıadır. Namazın sıhhat ve fesadını henüz bilemeyen yeni müslüman olmuş bir kabilenin namazıdır. Nasıl ki namazda setr-i avretin de bir şart olduğunu da bilmiyorlardı.

37 Bürde, çubuklu ve dört köşeli kumaş veya abadır ki Araplar ihram gibi bürünürler.

38 Beyzâvî, *Tefsîr*'inde âyetteki tesbih mecazen taaccüp mânasınadır. Çünkü bu nusret ve zafer hatır ve hayale gelmeyen mûcib-i istiğrâb bir nimettir!" diyor. Şihâb da, "Umûr-ı garîbeyi idrak eden kişinin 'sübhânellah' dediği"ni bildiriyor.

zâhir ve إذا ile vârit olması da bunu iş'âr eder ve Resûlullah'ın mûcizeleri cümlesinden bulunur. Mekke'nin fethiyle ve Arap kabilelerinin takım takım müslüman olmalarıyla artık Hicaz'da ve Arap cezîresinde İslâm dininin rakipsiz bir halde hâkimiyeti tahakkuk etmiş bulunuyor. Bundan sonra cezîre haricine ve âfâk-ı âleme intişarı bir zaman meselesinden ibaret kalıyor. Bu itibarla hatta Peygamber efendimizin vazîfe-i nübüvveti de nihayete ermiş bulunuyor. Bu cihetle Resûl-i Ekrem efendimiz bu sûrenin nüzûlünü ecelinin alâmeti addetmiştir. İbn Abbas'tan bir rivayete göre, bu sûre nâzil olunca Peygamber efendimiz, *"Bana vefatım haber verildi!"* buyurmuştur.[39] Buhârî'nin bu babında Hazret-i Âişe'den bir rivayetine göre, Resûlullah efendimiz bu sûre nâzil olduktan sonra rükûunda ve sücûdunda, سبحانك اللهم وبحمدك اللهم اغفرلي diye dua buyururlardı.[40] Yine Buhârî'nin Hazret-i Âişe'nin bu hadisinden sonraki bir rivayetinde de Abdullah b. Abbas radıyallahu anh şöyle demiştir: Ömer beni meclisine Bedir ihtiyarlarıyla beraber kabul ederdi. Bunu bazıları çok görerek, "Bu genci niçin bizimle beraber meclisinize davet ediyorsunuz. Bunun çağında bizim oğullarımız var!" demişler. Ömer de, "O, sizin bildiğiniz ilim sahibi kimselerdendir!" demiştir. Günün birinde Ömer, beni yine Bedir ihtiyarlarıyla davet etmişti. Ömer, " إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللّٰهِ وَالْفَتْحُ... sûresi hakkında ne dersiniz?" diye sordu. Bazıları sükût etti. Bazıları da dedi ki: "Bize nusret ve fetih verildiğinde Allah'a hamd ve istiğfar etmemiz emrolunmuştur!" dediler. Ömer bana, "Ey İbn Abbas! Sen de mi böyle söylersin?" diye sordu. Ben de, "Hayır!" dedim. "O, Resûlullah'ın ecelidir. Allah peygamberine ecelini bildirdi." Allah tarafından Resûlullah'a nusret ve fetih gelince Cenâb-ı Hak, "O, senin ecelinin alâmetidir. Artık rabbin nimetlerine karşı hamdederek, sübhânellah de ve rabbinden mağfiret dile!" buyurmuştur! dedim. Ömer, "Benim bildiğim de senin bu söylediğinden ibarettir!" dedi.[41]

HUNEYN SEFERİ

Huneyn, Mekke ile Tâif arasında ve Mekke'ye 10 küsûr mil mesafede bir vadidir. Araplar'ın meşhur panayırlarından Zülmecâz panayırı bu vadinin kenarında kurulurdu. Bu panayırda da emsali gibi Arap şairlerinin edebî sânihaları müşâare edildiğinden, Huneyn adı Arap edebiyatı tarihinde de anılır. Kur'ân-ı Kerîm'de zikrolunan yevm-i Huneyn bu harbin müsâdif olduğu hicretin 8. yılı şevvalinin altıncı günüdür. Mekke'nin fethinden on altı gün sonradır.

Resûl-i Ekrem Mekke'nin fethinden fâriğ olup şehrin idarî işlerini tanzim ettiği sırada Hevâzin kabilesinin müslümanlara karşı harbe hazırlandıkları, genç ve âteşîn şairleri Mâlik b. Avf'ın emâreti altında toplandıkları duyuldu. Hevâzin kadar kuvvetli olan bir kabile Benî Sakīf de tamamıyla bu harekete iştirak etmişti. Bu iki büyük kabile Benî Sa'd gibi birtakım küçük kabileleri de ittifaklarına alarak mühim bir kuvvet toplanmıştı. Bu

39 {HM1873 İbn Hanbel, I, 217.}

40 {B4967 Buhârî, Tefsîr, (Nasr) 1.}

41 {B4970 Buhârî, Tefsîr, (Kevser) 4.}

harekete ölüm, dirim harbi şeklini vermek için ve lüzumunda askerin ric'atını önlemek maksadıyla kadınlarını, çocuklarını, koyun ve sığırlarını da beraber getirmişlerdi.

Resûl-i Ekrem efendimizin Mekke'nin fethi için teçhiz edip getirdiği 10.000 kişilik ordusuna Mekke'nin yeni müslümanlarından 2000 kişilik bir kuvvet de iltihak ederek 12.000 kişilik bir kuvvetle düşmana karşı gidildi. İslâm ordusu her veçhile düşman kuvvetinden üstündü. Hatta bu üstünlüğün verdiği gurur ve azametle, "Bu ordu hiçbir zaman mağlûp olmaz!" deniliyordu.

İki ordu Huneyn vadisinde karşılaştı ve harp gündüzün ilk saatlerinde cereyan etti. İslâm ordusu sabahın karanlığında Huneyn vadisine inmişti. Halbuki Hevâzin kuvvetleri vaktiyle buraya gelip yerleşmiş, pusu kurmuştu. İslâm ordusunun pîşdâr kuvveti –ki yeni müslüman olan Mekke askeriyle Benî Süleym idi– Hâlid b. Velîd'in kumandasında ordunun önünde pervasız bir halde gidiyordu. Düşman ansızın bunları ok sağnağı ile karşıladı ve kuvâ-yı umumiyyesi kılıçlarını çekip bir vücut gibi hücum etti. Bunun üzerine İslâm ordusunun bu ön hattı ric'ate mecbur oldu. Bu ric'at gerideki hatlara da sirayet ederek umumi bir panik halini aldı. Herkes kaçmıştı. Yalnız Resûl-i Ekrem bindiği Şehbâ adlı esterini daima düşman tarafına sevkediyordu. Amcası Abbas sağ tarafında, amcazâdesi Ebû Süfyân b. Hâris b. Abdulmuttalib de sol tarafında esterin dizginini tutarak ileri bırakmak istemiyorlardı. Bu sırada Peygamberimiz, *"Ey Allah'ın kulları, buraya geliniz, ben Allah'ın resulüyüm!"*[42] diye askeri davet ediyordu ve, *"Ben Peygamberim, yalan yok, ben Abdülmuttalib oğluyum!"*[43] diyordu.

Resûlullah'ın yanında ashabından 100 ve bir rivayete göre seksen kişi sebat etmişti ki Ebû Bekir, Ömer, Abbas, Ali, Fazl b. Abbas, Ebû Süfyân b. Hâris, Eymen b. Ümmü Eymen, Üsâme b. Zeyd ve başkaları... Sonra Resûl-i Ekrem gür sesli olan amcası Abbas'a, yüksek sesle ashabı, "Ey şeceretürrıdvân altında geri dönmemek üzere biat edip söz veren ashap!" diye davet etmesini emretti. Ashaptan bir kısmı, "lebbeyk, lebbeyk" sesleriyle geri dönüp geldiler. Resûl-i Ekrem'in yanında toplandılar. Bunun üzerine Resûlullah rabbine dua ve *"Allahım! Bana ettiğin zafer vaadini yerine getir!"*[44] diye nusret temenni ettikten sonra, yerden bir avuç toprak alıp düşman üzerine attı. Onları harp ve kıtalden alıkoyacak surette gözüne ağzına toprak isabet etmedik bir kimse kalmadı. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem ashaba tam bir sadakatle hücum etmelerini emretti ve yapılan kati bir hamle üzerine düşman hezimete uğradı. Sonra mücahidler düşmanı takip ederek bir hayli telefat verdirdiler. Birtakım esir aldılar. Kahraman Ebû Talha yalnız başına yirmi kişi tepelemişti. Düşmanın malları, evlât ve iyalleri müslümanların eline geçti. İslâm ordusunun melekler ve ilâhî kuvvetlerle teyit olunduğunu Tevbe sûresi âyetinde göreceğiz.

---

42 {HM13008 İbn Hanbel, III, 191.}

43 {B3042 Buhârî, Cihâd, 167.}

44 {Vâkıdî, *el-Megāzî*, III, 899.}

Müellif Buhârî, Huneyn Harbi'ne dair açtığı babın unvanında Tevbe sûresinin 25-27. âyetlerini unvan olarak zikretmiştir ki meâlleri şöyledir: *"Ey müminler! Şüphesiz bir hakikattir ki Allah size* (Bedir, Hudeybiye, Hayber, Mekke gibi) *birçok vâkıalarda ve Huneyn gününde yardım etti. O Huneyn günü ki, o gün çokluğunuz, size gurur ve güven vermişti. Fakat o çokluğun hiç faydası olmamıştı ve yeryüzü –o genişliğiyle beraber– başınıza dar gelmişti. Sonra bozularak arkanıza dönüp kaçmıştınız. Bu hezimetten sonradır ki Allah, resulünün ve müminlerin* (gönülleri) *üzerine sükûnet veren rahmetini indirdi ve görmediğiniz askerler* (melekler) *gönderdi. Kendisine şu küfreden* (müşrik)*leri* (hezimet ve esaret) *azabına uğrattı. İşte bu mağlûbiyet kâfirlerin cezasıdır. Sonra Allah bunun ardından dilediğine tövbe nasip eder* (de müslüman olur). *Çünkü Allah günahları mağfiret eder, rahmetini bol bol ihsan buyurur."*[45]

Âyette bildirildiği veçhile Allah Teâlâ'nın mağfireti ve rahmeti eseridir ki hezimete uğrayan Hevâzin ordusunun bakiyesi en sonu müslüman olmuşlar, Evtâs ve Tâif vak'alarından ve Huneyn vak'asından yirmi gün sonra Ci'râne mevkiinde Resûlullah'a gelip arz-ı inkıyad etmişler ve bu suretle aileleri esaretten âzat edilerek kendilerine verilmiştir (bu eserimizin 1040 numaralı Misver hadisine ve izahına bakınız).

1628

عَنْ عَبْدِ اللهِ ابْنِ أَبِي أَوْفَى رضي الله عنهما أَنَّهُ كَانَ بِيَدِهِ ضَرْبَةٌ قَالَ ضُرِبْتُهَا مَعَ رَسُولِ اللهِ صلى الله عليه وسلم يَوْمَ حُنَيْنٍ.

TERCÜMESİ

Abdullah b. Ebû Evfâ radıyallahu anhümâdan rivayete göre müşârün ileyhin kolunda bir kılıç darbesi(nin eseri) vardı. Abdullah, "Ben bu yarayı Huneyn günü Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ile beraber muharebede bulunduğum sırada vurularak aldım" demiştir. {B4314 Buhârî, Megāzî, 55.}

İZAHI

Sahîh-i Buhârî metninde hadisin altında şu ziyade de vardır: Abdullah b. Ebû Evfâ'nın râvisi İsmâil b. Ebû Hâlid der ki: Ben İbn Ebû Evfâ'ya, "Sen Huneyn Gazâsı'nda bulundun mu?" diye sordum. O da, "Ondan önce (Hudeybiye'de bile) bulundum!" dedi.

Abdullah da, babası Ebû Evfâ da sahâbîdir. Kûfe'de ashaptan en son vefat eden Abdullah'tır ve hicretin 86. yılında vefat etmiştir. İmam Ebû Hanîfe, Abdullah b. Ebû Evfâ'nın zamanına yetişmiş ve onu görmüştür. Ebû Hanîfe'nin doğum tarihi en sahih riva-

45 (لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّٰهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُمْ مُدْبِرِينَ. ثُمَّ أَنْزَلَ اللّٰهُ سَكِينَتَهُ) إلى قوله (غَفُورٌ رَحِيمٌ).

yete göre hicretin 80. tarihidir. Bu hesapça Ebû Hanîfe o sırada altı yaşında bulunuyordu. Ebû Hanîfe'nin velâdet tarihi 70 senesi olduğu rivayetine göre de on altı yaşında görmüş bulunuyor. Ebû Hanîfe gibi on altı yaşında zeki ve meraklı bir gencin Kûfe'de bulunan son sahâbîyi görmemiş olması âdeten muhaldir. Bir cihetle Ebû Hanîfe hazretleri tâbiî şerefini haizdir, metbû imamların akdemi ve efdalidir.

Tercüme ve izah ettiğimiz bu hadisten sonra müellif Buhârî'nin Huneyn Harbi'ne dair birkaç rivayeti daha vardır. Bunlardan biri Berâ b. Âzib hadisidir ki bu eserimizde 1213 numara ile tercüme ve izah edildi. Öbürüsü de Misver b. Mahreme hadisidir ki bunun tercüme ve izahı da 1040 numara ile geçti. Bunların tercümelerini ve izahlarını okuyunuz! Huneyn Harbi'nin bütün safhaları, mühim bir yekün tutan esirlerin ve ganimet malların miktarı ve bunların suret-i taksimi, bu taksim hakkında vuku bulan itirazlar, bu hadislerin izahlarında teşrih edilmiştir.

Evtas Gazâsı

[غَزْوَةُ أَوْطَاسٍ]

Bu bab Evtâs Gazâsı'na dair bir hadisi muhtevidir.

Evtâs, Huneyn vadisinin Zülmecâz kısmına verilen isimdir. Huneyn vadisinin eteğindedir. Kādî İyâz, Evtâs, Hevâzin diyarında bir vadinin adı olduğunu ve Huneyn Harbi'nin cereyan ettiği yer bulunduğunu bildirdiğine göre, Huneyn ile Evtâs iki müterâdif lafızdan ibaret demek oluyor. Bir kısım siyer müelliflerine göre Evtâs, Huneyn vadisinin bir ciheti, bir mıntıkası ve Hevâzin'in ikametgâhıdır.

Huneyn Harbi'nde hezimete uğrayan Hevâzin kuvvetlerinin bakiyesi Evtâs ile Tâif'te toplanmışlardı. Evtâs'takilerin başında Düreyd b. Sımme, Tâif'tekilerin başında da Mâlik b. Avf bulunuyordu. Her ikisi de harbetmek üzere vaziyet almaya başlamışlardı. Bu cihetle Resûl-i Ekrem buralarda da harbi kabul etmeye mecbur oldu ve Evtâs'a Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin amcası Ebû Âmir kumandasında bir kuvvet gönderdi. Tâif'e de bizzat Peygamber efendimiz gitti. Evtâs Harbi'ne dair Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin şu rivayetini göreceğiz:

1629

عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ لَمَّا فَرَغَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ حُنَيْنٍ بَعَثَ أَبَا عَامِرٍ عَلَى جَيْشٍ إِلَى أَوْطَاسٍ فَانْتَهَى إِلَيْهِمْ فَلَقِيَ دُرَيْدَ بْنَ الصِّمَّةِ فَقُتِلَ دُرَيْدٌ وَهَزَمَ اللهُ أَصْحَابَهُ قَالَ أَبُو مُوسَى وَبَعَثَنِي مَعَ أَبِي عَامِرٍ فَرُمِيَ أَبُو عَامِرٍ فِي رُكْبَتِهِ رَمَاهُ جُشَمِيٌّ بِسَهْمٍ فَأَثْبَتَهُ فِي رُكْبَتِهِ فَانْتَهَيْتُ إِلَيْهِ فَقُلْتُ يَا عَمِّ مَنْ رَمَاكَ فَأَشَارَ إِلَى أَبِي مُوسَى فَقَالَ ذَاكَ قَاتِلِي الَّذِي رَمَانِي فَقَصَدْتُ لَهُ فَلَحِقْتُهُ فَلَمَّا رَآنِي وَلَّى فَاتَّبَعْتُهُ وَجَعَلْتُ أَقُولُ لَهُ أَلَا تَسْتَحِي أَلَا تَثْبُتُ فَكَفَّ فَاخْتَلَفْنَا ضَرْبَتَيْنِ بِالسَّيْفِ فَقَتَلْتُهُ ثُمَّ قُلْتُ لِأَبِي عَامِرٍ قَتَلَ اللهُ صَاحِبَكَ قَالَ فَانْزِعْ هٰذَا السَّهْمَ فَنَزَعْتُهُ فَنَزَا مِنْهُ

الْمَاءُ قَالَ يَا ابْنَ أَخِي أَقْرِئِ النَّبِيَّ ﷺ السَّلَامَ وَقُلْ لَهُ اسْتَغْفِرْ لِي وَاسْتَخْلَفَنِي أَبُو عَامِرٍ عَلَى النَّاسِ فَمَكَثَ يَسِيرًا ثُمَّ مَاتَ فَرَجَعْتُ فَدَخَلْتُ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ فِي بَيْتِهِ عَلَى سَرِيرٍ مُرْمَلٍ وَعَلَيْهِ فِرَاشٌ قَدْ أَثَّرَ رِمَالُ السَّرِيرِ فِي ظَهْرِهِ وَجَنْبَيْهِ فَأَخْبَرْتُهُ بِخَبَرِنَا وَخَبَرِ أَبِي عَامِرٍ وَقَالَ قُلْ لَهُ اسْتَغْفِرْ لِي فَدَعَا بِمَاءٍ فَتَوَضَّأَ ثُمَّ رَفَعَ يَدَيْهِ فَقَالَ اللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِعُبَيْدٍ أَبِي عَامِرٍ وَرَأَيْتُ بَيَاضَ إِبْطَيْهِ ثُمَّ قَالَ اللّٰهُمَّ اجْعَلْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَوْقَ كَثِيرٍ مِنْ خَلْقِكَ مِنَ النَّاسِ فَقُلْتُ وَلِي فَاسْتَغْفِرْ فَقَالَ اللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِعَبْدِ اللهِ بْنِ قَيْسٍ ذَنْبَهُ وَأَدْخِلْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مُدْخَلًا كَرِيمًا.

TERCÜMESİ

Ebû Mûsâ el-Eş'arî radıyallahu anhtan rivayete göre şöyle demiştir: Nebî sallallahu aleyhi ve sellem Huneyn Gazâsı'ndan fâriğ olduktan sonra (amcam) Ebû Âmir'i bir fırka asker üzerine kumandan yaparak Evtâs'a gönderdi. Ebû Âmir, (birkaç bin düşmanla buraya kaçıp gelen düşman kumandanlarından) Düreyd b. Sımme ile burada karşılaştı. Vuku bulan muharebede Düreyd katlolundu.[1] Askerlerini de Allah hezimete uğrattı. Ebû Mûsâ el-Eş'arî (rivayetine devam ederek) der ki: Resûlullah beni de (amcam) Ebû Âmir ile beraber göndermişti. Bu sırada Ebû Âmir'in dizine Cüşem kabilesinden biri tarafından bir ok atılmıştı. Okçu okunu Ebû Âmir'in diz kapağına yerleştirmişti. Hemen ben Ebû Âmir'e koştum: "Ey amca! Sana kim ok attı?" diye sordum. Ebû Mûsâ'ya (bana), "İşte ok atan katilim şudur!" diye gösterdi. Ben hemen katile doğru koştum, yetiştim. Katil beni görünce dönüp kaçmaya başladı. Ben herifi takip ettim. Hem koşuyor, hem "(Kaçmaktan) utanmaz mısın, niçin durmuyorsun?" diye haykırıyordum. Herif kaçmaktan vazgeçti, (bana döndü.) Her ikimiz kılıcımızla vuruşmaya başladık. En sonu hasmımı öldürdüm. Sonra (Ebû Âmir'in yanına geldim), "Ey Ebû Âmir! Allah düşmanını öldürdü!" dedim. Amcam bana, "Şu oku dizimden çek, çıkar!" dedi. Ben de hemen çıkardım. Fakat okun yerinden pek çok su boşandı, (Amcam hayatından ümidini kesti). Bana, "Ey kardeşimin oğlu! Nebî sallallahu aleyhi ve selleme selâm söyle ve bana istiğfar etmesini rica et!" dedi ve beni kendi yerine mücahidler üzerine kumandan yaptı. Az bir zaman yaşayıp sonra vefat etti. (Evtâs seferinden) dönüp geldiğimde hâne-i saâdette Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin huzuruna girdim. Resûlullah hasırdan örülmüş ve üzerine (ince) şilte serilmiş bir taht üstünde yatıyordu. Hasırın örgüleri vücudunun arkasına ve iki tarafına iz etmiş bulunuyordu. Ben, Resûlullah'a zaferimizi ve Ebû Âmir'in

1 Bazı müellifler Düreyd'i Zübeyr b. Avvâm'ın, bazıları da Rebîa b. Refî'in öldürdüğünü bildiriyorlar.

şehâdetini ve, "Resûlullah benim için istiğfar etsin!" diye vasiyet ettiğini arzettim. Bunun üzerine Resûlullah abdest suyu istedi ve abdest aldı. Sonra ellerini kaldırıp, "Allahım! Kulcağızın Ebû Âmir'i yarlığa!"[2] diye dua etti. Dua ederken (ellerini o kadar kaldırmıştı ki) ben, iki koltuğunun beyazlığını gördüm. Sonra Resûlullah, "Allahım! Kıyamet gününde Ebû Âmir kulunu şu yarattığın insanlardan çoğunun üstünde âlî bir makamda kıl!" niyazında bulundu. Bunun üzerine, "Yâ Resûlellah! Benim için de mağfiret dile!" diye rica ettim. Resûlullah benim için de, "Rabbim! Abdullah b. Kays'ın[3] günahını affeyle ve kıyamet gününde onu en âlî ve güzel makama koy!" diye dua buyurdu.[4] {B4323 Buhârî, Megāzî, 56.}

2 {Ebû Âmir'in ismi Ubeyd olduğundan bu ifadenin çevirisini şu şekilde yapmak da mümkündür: "*Allah'ım, Ubeyd'i* (yani) *Ebû Âmir'i yarlığa!...*"}

3 Abdullah b. Kays, Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin ismi ve künyesidir.

4 Bu muharebede de müslümanların eline pek çok esir düşmüştü. Peygamber efendimizin sütablası Şeymâ kadın da bulunuyordu. Şeymâ kendisini muhafızlara tanıtınca, hemen peygamberin huzuruna getirdiler. Resûl-i Ekrem şefkatli kucağında ninni teraneleriyle büyüdüğü Şeymâ'yı tanıyınca gözleri yaşardı ve kaftanını yayıp üzerine oturttu ve birçok hediye vererek kabilesine gönderdi (1040 numaralı hadisin izahına bakınız).

Tâif Gazâsı

[غَزْوَةُ ٱلطَّائِفِ فِي شَوَّالٍ سَنَةَ ثَمَانٍ]

Bu bab hicretin 8. yılı şevvalinde vuku bulan Tâif Gazâsı'na dair hadisleri muhtevidir.

Müttefik kabilelerinin ordusu hezimete uğradıktan sonra Benî Sakīf de kendi memleketleri olan Tâif'e iltica etmişlerdi. Hevâzin kabilesinin reisi ve müttefik kuvvetlerin kumandanı Mâlik b. Avf da bunların başında bulunuyordu.

Tavftan müştak olan Tâif isminden de anlaşıldığı üzere bu kadim şehir, eski bir kale ile çevrili idi. Tâifliler bu kaleyi hemen tamir edip çekilmişlerdi. Resûl-i Ekrem esirlerle ganimet mallarını Ci'râne mevkiinde Abbâd b. Bişr'in kumandasında muhafız bir kuvvete bırakarak Tâif'e doğru hareket etti. Kendisinden önce de Hâlid b. Velîd'i 1000 kişi ile göndermişti. Resûl-i Ekrem Tâif'i muhasara etti ve muhasara yirmi gün devam etti. Muhasara esnasında Selmân-ı Fârisî'nin tâlimi ile ilk defa mancınık ile kale yıkmaya mahsus debbâbeler[1] kullanıldı. Fakat kale çok mükemmel tahkim edilmiş bulunduğundan hiç tesiri görülmedi. Bu sebeple muhasaranın devamından vazgeçildi. Askerlerle Ci'râne'ye avdet olundu. Tâif halkı bir sene sonra Resûl-i Ekrem'e bir heyet göndererek müslüman oldular. Muhasara zamanına ait bazı vâkıalar aşağıda tercüme edeceğimiz hadislerde görülecektir.

1630

عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا قَالَتْ دَخَلَ عَلَيَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعِنْدِي مُخَنَّثٌ فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ لِعَبْدِ اللهِ بْنِ أُمَيَّةَ يَا عَبْدَ اللهِ أَرَأَيْتَ إِنْ فَتَحَ اللهُ عَلَيْكُمُ الطَّائِفَ غَدًا فَعَلَيْكَ بِابْنَةِ غَيْلَانَ فَإِنَّهَا تُقْبِلُ بِأَرْبَعٍ

1 Debbâbe, selefte cenk âlâtından bir alettir. Sığır gönünden çuval tarzında düzülüp içine bir nice nekkābeler (duvar deliciler) girerler ve yapça yapça sürerek kalenin dibine gelip hisarı delerler. Debbâbe kalın olduğu için kaleden atılan ok ve taş tesir etmez. Halen metrûktur (*Kāmus Tercümesi*).

وَتُدْبِرُ بِثَمَانٍ وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ لَا يَدْخُلَنَّ هٰؤُلَاءِ عَلَيْكُنَّ.

Tercümesi

Ümmü Seleme radıyallahu anhâdan şöyle dediği rivayet olunmuştur: (Tâif'in muhasarası sırasında) Nebî sallallahu aleyhi ve sellem yanıma gelmişti. O sırada yanımda (kardeşim Abdullah b. Ümeyye ile kölesi) Muhannes bulunuyordu. Bir de işittim ki Muhannes, kardeşim Abdullah'a (hayâsızca) şöyle söylüyordu: "Ey Abdullah! Doğru söyle! Allah yarın size Tâif'in fethini müyesser kılarsa sana gereken Gaylân'ın (şişman) kızını yakalamaktır. O kız ki (semizlikten karnı) dört büklüm karşılar, sekiz büklümle de arkaya döner!"[2] Bunun üzerine Nebî sallallahu aleyhi ve sellem, "Bu makūle adamlar bir daha yanınıza sakın girmesin!" buyurdu. {B4324 Buhârî, Megāzî, 57.}

İzahı

Hadisin râvisi Ümmü Seleme Peygamber efendimizin kadınlarındandır. Ümmü Seleme'den de kızı Hind rivayet etmiştir ki, Peygamberimiz'in rebîbesi, üvey kızıdır. İkisi de ashaptan ve İslâm kadınlarının fâzılâtındandır. Resûl-i Ekrem feth-i Mekke seferinde Ümmü Seleme'yi, yine kadınlarından Zeyneb hazretlerinin refakatinde getirmişlerdi. Tâif'e de birlikte gelmişlerdi.

Muhannes, hal ve tavrı kadına benzeyen ve benzeten kimsedir. Ebû Dâvûd'un Ebû Hüreyre'den rivayetine göre Muhannes bir kere de iki elini, iki ayağını kına ile boyamıştı. Bu halde Resûl-i Ekrem'e getirilip, "Yâ Resûlellah! Bu adam kendisini kadınlara benzetiyor!" diye şikâyet edilmişti. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem Nakī'a nefyetmişti. "Yâ Resûlellah! Bu adamı niçin öldürmezsiniz?" denildiğinde, *"Namaz kılan kişiyi öldürmek yasak!"* buyuruldu.[3]

Böyle fâhiş kötü sözlü ve huylu bir adamın Peygamber'in kadınlarından Ümmü Seleme'nin yanına girebilmesini şârih Hattâbî inceleyerek diyor ki: "Muhannes, innîn idi. Kadınlara temayül edecek erlik hissi yoktu. O, Kur'an'ın tabiri veçhile irbe sahibi değildi. Yani kadınların ihticâp ve tesettürleri istisna edilen ve his ve şuuru yerinde olmayan erkeklerden ma'dûd idi (en-Nûr, 24/31). Bu cihetle kadın mahfelerine girmesinde bir mahzur görülmüyordu. Bizce bir mühim sebep de Ümmü Seleme'nin kardeşi Abdullah'ın kölesi olması ve onun yanından gelmiş bulunmasıdır. Fakat Resûl-i Ekrem onun bu fâhiş kötü sözü söylediğini işitince, *"Ey Allah'ın düşmanı! O kızcağıza bu derece baktın ha!"*[4] diyerek Medine'ye varıldığında onu tenha bir yere nefyetti. Resûlullah vefat edince Hazret-i Ebû Bekir de Medine'ye gelmesine müsaade etmedi. Bir rivayete göre Ebû Bekir o sırada hâlî

2 Yani semizlikten karnı dört büklümdür. Arkadan bakılınca iki taraftan taşarak sekiz büklüm gözükür.

3 {D4928 Ebû Dâvûd, Edeb, 53. Kaynakta ifade "ألا نقتله" şeklindedir.}

4 {Aynî, *Umde*, XVII, 303.}

bir mıntıkadan ibaret olan Fedek'e nefyetti. Hazret-i Ömer'in hilâfeti zamanında fakr u halinden, ihtiyarlığından bahsedilerek vuku bulan müracaat üzerine cuma günleri Medine'ye gelmesine ve tese'ül ettikten sonra geri yerine gitmesine müsaade etmiştir. Buhârî *Sahîh*'inde Muhannes'in adı Hiyt olduğunu rivayet ediyor. Heyt, Hinb olduğuna dair rivayetler de vardır ki ahmak demektir.

1631

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ لَمَّا حَاصَرَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الطَّائِفَ فَلَمْ يَنَلْ مِنْهُمْ شَيْئًا قَالَ إِنَّا قَافِلُونَ إِنْ شَاءَ اللهُ فَثَقُلَ عَلَيْهِمْ وَقَالُوا نَذْهَبُ وَلَا نَفْتَحُهُ وَقَالَ مَرَّةً نَقْفُلُ فَقَالَ اغْدُوا عَلَى الْقِتَالِ فَغَدَوْا فَأَصَابَهُمْ جِرَاحٌ فَقَالَ إِنَّا قَافِلُونَ غَدًا إِنْ شَاءَ اللهُ فَأَعْجَبَهُمْ فَضَحِكَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ .

TERCÜMESİ

Abdullah b. Ömer radıyallahu anhümâdan rivayete göre şöyle demiştir: Tâif Seferi'nde Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şehri günlerce muhasara ettiği halde Benî Sakīf'ten hiçbir mağlûbiyet haberi gelmemişti. Bu cihetle Resûlullah (bazı ashabıyla istişare ederek), "İnşallah yarın döneceğiz!" diye (muhasaraya son vereceğini) orduya ilân etmişti. Fakat bu haber mücahidlere ağır gelerek, "Tâif'i fethetmeden nasıl gideriz?" diye itiraz ettiler. –Râvi Süfyân bir kere de, "Nasıl döneriz?" diye rivayet etmiştir–[5] Bu itiraz üzerine Resûl-i Ekrem, "Öyle ise yarın sabah harbe hazır olun!" buyurdu. Ferdâsı sabah harp başladı. (Düşman müthiş müdafaada bulundu. Attığı ok, taş, kızgın demir çivilerle) ashaptan pek çoğu yaralandı. Bunun üzerine Resûlullah, "İnşallah yarın döneceğiz!" buyurdu. Bu defa bu karar onları sevindirdi. Nebî sallallahu aleyhi ve sellem de ashabın bu meserretine güldü. {B4325 Buhârî, Megāzî, 57.}

İZAHI

Tâif'in muhasara müddeti hakkında 15, 17, 18, 20, 30, 40 gün olmak üzere müteaddit rivayetler vardır. Fakat eski bir şehir olan ve her tarafı –isminin de delâleti veçhile– metin bir hisar ile çevrilmiş ve içinde aylarca geçindirecek erzakı iddihâr edilmiş bulunan Tâif'in uzun zaman mukavemet edeceği anlaşıldı. Bunun için Resûl-i Ekrem vaziyeti askerî bir şûrada da tetkik ettirip Nevfel b. Muâviye tarafından, "Artık tilki ine kapandı. Uzun zaman muhasara ile çıkarılabilir. Şimdiki halde bir zarar gelmeyeceği de muhakkaktır" mütalaası ileri sürülüp kabul edildiğinden ordunun hareket zamanı ilân

5 Bu hadisin râvilerinden Süfyân b. Uyeyne rivayet ederken bir kere نذهب "gideriz" bir kere de نكفل "döneriz" diye rivayet etmiş bulunduğundan *Buhârî* metninde Süfyân'ın bu terdîdine işaret olunmuştur.

olundu. İbn Hişâm'ın *Sîret*'inde İbn İshak'ın rivayetine göre bazı kimseler, "Yâ Resûlellah! Sakīfoğulları'na beddua etseniz" demişlerdi. Resûl-i Ekrem: "*Yâ rabbi! Sakīf'e doğruyu göster de onları bizim câmiamıza getir!*" diye dua buyurmuştu. Hakikaten çok geçmedi, bir sene sonra Tâifliler gönderdikleri bir heyetle İslâm dinini kabul ettiklerini Resûl-i Ekrem'e arzettiler.

1632

عَنْ سَعْدٍ وَأَبِي بَكْرَةَ رضي الله عنهما قَالَا سَمِعْنَا النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ مَنِ ادَّعَى إِلَى غَيْرِ أَبِيهِ وَهُوَ يَعْلَمُ فَالْجَنَّةُ عَلَيْهِ حَرَامٌ.

Tercümesi

Sa'd b. Ebû Vakkās ile Ebû Bekre radıyallahu anhümâdan Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin şöyle buyurduğunu işittik dedikleri rivayet olunmuştur: Her kim babasından başka bir kimseye –babası olmadığını bile bile– intisap eder (de, "babamdır!" der)se o kimseye cennet haram olur. {B4326, B4327 Buhârî, Megāzî, 57.}

1633

وَفِي رِوَايَةٍ أَمَّا أَحَدُهُمَا فَأَوَّلُ مَنْ رَمَى بِسَهْمٍ فِي سَبِيلِ اللهِ وَأَمَّا الْآخَرُ فَكَانَ تَسَوَّرَ حِصْنَ الطَّائِفِ فِي أُنَاسٍ فَجَاءَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ وَفِي رِوَايَةٍ فَنَزَلَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ ثَالِثَ ثَلَاثَةٍ وَعِشْرِينَ مِنَ الطَّائِفِ.

Tercümesi

(Sa'd b. Ebû Vakkās ile Ebû Bekre hadisinin) diğer bir rivayet tarikinde şöyle vârit olmuştur: Bu iki râviden biri (Sa'd b. Ebû Vakkās), Allah yolunda ilk ok atan kimsedir. Öbürüsü (Ebû Bekre) de Tâif halkı (kölelerinden müslüman olanlar) içinde Tâif Kalesi'nin üstüne çıkmış (ve oradan makara ile aşağı inmişti). Sonra Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin huzuruna gelmişti.

Yine bu hadisin diğer bir rivayet tarikinde, "Ebû Bekre Tâif'ten kaçan yirmi üç müslümanın üçüncüsü olarak Nebî sallallahu aleyhi ve selleme gelmişti" deniliyor. {B4326, B4327 Buhârî, Megāzî, 57.}

İZAHI

Müellif Zebîdî merhum *Sahîh-i Buhârî* metnini ihtisar ederken yukarıdaki iki hadisi birbirine karıştırmış, ikisini de anlaşılmaz bir şekle sokmuştur. Her okuyucunun ilk önce hatırına gelen şey, "Bu iki hadisten birincisinde nesebini inkâr eden ve bir ecnebiyi baba ittihaz eden kimsenin cezası bildirildiğine göre bununla Tâif Gazâsı arasında ne münasebet var?" sorusudur. Bu soru, Zebîdî rahmetlinin, hadisin bir kısmını ihtisar için çıkarmasından, bir kısmını da ikinci hadise alıp götürmesinden doğmuştur ki, bu çıkan ve bir kısmı ikinci hadise naklolunan fıkra *Buhârî* metninde şöyledir: Bu nesep inkârı hakkındaki hadisi Sa'd ile Ebû Bekre'den rivayet eden Ebü'l-Âliye'ye, râvisi olan Âsım, "Bu hadisi sana iki büyük sahâbî rivayet etmiştir ki artık bunların şehâdetleri kâfidir, üçüncü bir şahidin rivayetine lüzum yoktur!" demiş. Ebü'l-Âliye de, "Evet kâfidir: Bunlardan Sa'd b. Ebû Vakkās, Allah yolunda ilk ok atan kahramandır (aşere-i mübeşşeredendir). Öbürüsü Ebû Bekre de Tâif Kalesi üstüne çıkan ve oradan makara ile aşağı inip huzûr-ı saâdete can atan bir peygamber âşığıdır!" diyor ki bu hadisin Tâif Harbi babında sebeb-i sevki burasıdır.

Resûl-i Ekrem'in Medine'ye hicreti senesinde tertip ettiği ufak müfrezelerden birinde Sa'd b. Ebû Vakkās da bulunuyordu. Esnâ-i vazîfede ilk cihad oku Sa'd tarafından atılmıştı. Müşârün ileyh son derecede cesur bir gençti. Müslüman olduğu zaman on yedi yaşında idi. Müslüman olanların yedincisidir. İri yarı mehabetli bir vücuda mâlikti. İsabetli ok atardı. Uhud Harbi'nde Resûlullah'ın yanında bulunuyordu. Resûlullah, *"At yâ Sa'd! Babam, anam sana feda olsun!"*[6] diye Sa'd'a mütemadiyen ok vermişti (642. hadisin izahına bakınız).

Hadisin öbür râvisi olan Ebû Bekre'nin adı Nüfey' b. Mesrûh'tur. Hâris b. Kelede'nin kölelerinden olduğu için Nüfey' b. Kelede diye de anılırdı. Anasının adı Sümeyye'dir. Sümeyye de Hâris b. Kelede'nin câriyesi idi. Sümeyye meşhur Ziyâd b. Ebû Süfyân'ın da anası bulunduğundan Ziyâd ile Nüfey' ana bir kardeştiler. Nüfey'e Ebû Bekre lakabı, Tâif seddinin üstünden makara ile inmesi vesilesiyle Peygamberimiz tarafından verilmiştir. Bekre lugaten makara demektir. Ebû Bekre de fuzalâ-yı ashaptan idi. Kendisinden 132 hadis rivayet olunmuştur.

Tâif'ten Ebû Bekre ile beraber kaçanların hepsi, vaktiyle müslüman olmuşlardı. Hepsi de köle idi. Müslümanlıklarını gizli tutuyorlardı. Bir sene sonra Tâif halkı müslüman olduklarında kölelerini istemişlerse de Resûl-i Ekrem, *"Onlar Allah'ın âzatlılarıdır!"*[7] buyurmuş ve ancak velâlarının yani âzatlılıktan hâsıl olan karâbet-i hükmiyyenin kendilerine ait olacağı ve bu suretle miraslarına nâil olabilecekleri bildirilmiştir. İbn Sa'd bu yirmi üç köleden on yedisinin isimlerini ve efendilerinin isimlerini bildirmiştir. İbn Hacer de bunlardan bazılarının isimlerini naklettikten sonra, başkaları mâlûmumuz değildir diyor.

---

6 {B4059 Buhârî, Megāzî, 18.}

7 {BS19353 Beyhakī, *el-Kübrâ*, IX, 381.}

1634

عَنْ أَبِي مُوسَى ﵁ قَالَ كُنْتُ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ وَهُوَ نَازِلٌ بِالْجِعْرَانَةِ بَيْنَ مَكَّةَ وَالْمَدِينَةِ وَمَعَهُ بِلَالٌ فَأَتَى النَّبِيَّ ﷺ أَعْرَابِيٌّ فَقَالَ أَلَا تُنْجِزُلِي مَا وَعَدْتَنِي فَقَالَ لَهُ أَبْشِرْ فَقَالَ قَدْ أَكْثَرْتَ عَلَيَّ مِنْ أَبْشِرْ فَأَقْبَلَ عَلَى أَبِي مُوسَى وَبِلَالٍ كَهَيْئَةِ الْغَضْبَانِ فَقَالَ رَدَّ الْبُشْرَى فَأَقْبَلَا أَنْتُمَا قَالَا قَبِلْنَا ثُمَّ دَعَا بِقَدَحٍ فِيهِ مَاءٌ فَغَسَلَ يَدَيْهِ وَوَجْهَهُ فِيهِ وَمَجَّ فِيهِ ثُمَّ قَالَ اشْرَبَا مِنْهُ وَأَفْرِغَا عَلَى وُجُوهِكُمَا وَنُحُورِكُمَا وَأَبْشِرَا فَأَخَذَا الْقَدَحَ فَفَعَلَا فَنَادَتْ أُمُّ سَلَمَةَ مِنْ وَرَاءِ السِّتْرِ أَنْ أَفْضِلَا لِأُمِّكُمَا فَأَفْضَلَا لَهَا مِنْهُ طَائِفَةً.

Tercümesi

Ebû Mûsâ el-Eş'arî radıyallahu anhtan gelen rivayete göre şöyle demiştir: Nebî sallallahu aleyhi ve sellem (Tâif Seferi'nden dönüşünde) Mekke ile Medine arasında Ci'râne mevkiine nâzil olduğunda ben Resûlullah'ın huzurunda bulunuyordum.[8] Bu sırada Nebî sallallahu aleyhi ve selleme bir a'râbî geldi ve, "Bana verdiğin sözü hâlâ yerine getirmeyecek misin?" dedi. Resûlullah, "(Ganimet malını yakında taksim edeceğimi, biraz sabredersen sevap kazanacağını) sana müjdelerim!" buyurdu. Bedevî Arap, "Bu müjdeleri bana vere vere çoğalttın" dedi.[9] Bunun üzerine Resûlullah asabîleşen bir kimse heyetinde Ebû Mûsâ ile Bilâl'e dönerek, "Bu bedevî verdiğim müjdemi reddetti, siz kabul ediniz!" buyurdu. Ebû Mûsâ ile Bilâl de, "Kabul ettik!" dediler. Sonra Resûlullah içi su dolu bir bardak, bir kap istedi. Bu kap içinde ellerini ve yüzünü yıkadı. (Ağzındaki bir miktar suyu da) buna ilâve etti. Sonra Ebû Mûsâ ile Bilâl'e, "Bu sudan içiniz ve yüzünüze, göğsünüze sürünüz! Size müjde veririm" buyurdu. Ebû Mûsâ ile Bilâl de su kabını aldılar ve Resûlullah'ın emri veçhile yaptılar. Resûlullah'ın kadını Ümmü Seleme perde arkasından, "Oğullarım! O sudan ananıza da ikram ediniz!" diye seslendi. Onlar da ondan bir miktar Ümmü Seleme'ye ikram ettiler. {B4328 Buhârî, Megāzî, 57.}

---

8 {Metindeki وَمَعَهُ بِلَالٌ ifadesinin karşılığı olarak tercümeye "Beraberinde Bilâl de vardı." cümlesi eklenebilir.}

9 Resûl-i Ekrem Tâif'e gitmezden önce Huneyn Gazâsı ganimet malını Ci'râne'ye toplattırmış ve Tâif'ten dönüşte taksim edeceğini umuma ilân etmişti. Bedevînin kendisine verildiğini söylediği vaad, bu umumi vaad olacaktır. Bununla beraber Peygamber efendimiz bu bedevîye hususi surette vaad etmiş de olabilir.

1635

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ جَمَعَ النَّبِيُّ ﷺ نَاسًا مِنَ الْأَنْصَارِ فَقَالَ إِنَّ قُرَيْشًا حَدِيثُ عَهْدٍ بِجَاهِلِيَّةٍ وَمُصِيبَةٍ وَإِنِّي أَرَدْتُ أَنْ أَجْبُرَهُمْ وَأَتَأَلَّفَهُمْ أَمَا تَرْضَوْنَ أَنْ يَرْجِعَ النَّاسُ بِالدُّنْيَا وَتَرْجِعُونَ بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ إِلَى بُيُوتِكُمْ قَالُوا بَلَى قَالَ لَوْ سَلَكَ النَّاسُ وَادِيًا وَسَلَكَتِ الْأَنْصَارُ شِعْبًا لَسَلَكْتُ وَادِيَ الْأَنْصَارِ أَوْ شِعْبَ الْأَنْصَارِ.

TERCÜMESİ

Enes b. Mâlik radıyallahu anhtan rivayete göre şöyle demiştir: (Huneyn ganimetinin sûret-i taksimi hakkında ensarın itirazı üzere) Nebî sallallahu aleyhi ve sellem ensardan çoklarını (bir çadır altında) topladı. (İrat ettiği hutbesinde ezcümle) şunları söyledi: Şüphesiz ki Kureyş Câhiliye devrine yakındır ve (harp görmüş) musibetzededir. İstedim ki onların bu bozuk vaziyetlerini düzelteyim ve bu suretle onları (İslâm harimine) ısındırayım. (Bunun için onlara çok pay verdim). Siz memnun olmaz mısınız ki herkes aldığı dünyalıkla (ailesine) dönüp giderken siz, Resûlullah ile birlikte evlerinize dönüp gidesiniz? Ensar (bir ağızdan), "Râzıyız, memnunuz yâ Resûlellah!" diye bağrıştılar. Bunun üzerine Resûlullah, "Ey ensar! İnsanlar açık bir vadiye sülûk etseler de ensar dar bir dağ yolunu ihtiyar etse muhakkak ben dar veya bol ensarın yolunda giderim!" buyurdu. {B4334 Buhârî, Megāzî, 57.}

İZAHI

Huneyn Gazâsı'nda çok esir alınmış ve Arap tarihinde bir benzeri geçmemiş bir surette çok mal iğtinâm edilmişti. İbn Hişâm gibi siyer müelliflerinin bildirdiklerine göre esirlerin sayısı 6000'e bâliğ oluyordu. 24.000 deve, 40.000 davar, 4000 ukıyye gümüş iğtinâm edilmişti. Fakat bunların taksiminde de o nisbette müşkilâtla karşılaşılmıştı. Hicaz'ın fakir bir muhit olması, halkın ve hususiyle bedevî Araplar'ın pek iptidai bir durumda olmaları ve Peygamber'in takip ettiği âlî gayeyi anlamamaları bu güçlüğü tevlîd eden âmillerdi. Bol bir ganimetle karşılaşınca Huneyn zaferinin ilk günlerinde ganimet mallarının pay edilmesi için müracaat edilmeye başlanmıştı. Resûl-i Ekrem "*Tâif'ten döndüğümüzde*" diye cevap vermişti. Tâif'ten gelir gelmez bu müracaatlar haşin bir lisan ile tekrarlanmaya başladı. İbn İshak'ın rivayetine göre, Hevâzin halkı tamamıyla İslâm dinini kabul ederek müracaat ettiklerinden esir olan aileleri ve çocukları umumi bir af ilânıyla kendilerine iade olunduktan sonra Resûl-i Ekrem devesine binip giderken etrafını bedevîler sararak, "Artık bizim de deveden, davardan hakkımızı veriniz!" diye taşkınlık gös-

termişlerdi. Bunlara karşı irat ettikleri bir hitabesinde, *"Ey nâs! Niçin sabırsızlanıyorsunuz? Ganimet davarları şu vadinin ağaçları kadar bile olsa dağıtacağım.* –Deveden bir tutam tüy alarak ve iki parmağı arasında göstererek– *sizin ganimetinizden değil bir deve, bir deve tüyü ile bile alâkam yoktur. Aldığım fey' (beşte bir hisse) de yine sizin fakirlerinize sarfolunacaktır!"*[10] buyurarak mâl-i ganimeti de taksim etmiştir.

Fakat bu muharebedeki ganimet taksiminin bir hususiyeti vardı. Resûl-i Ekrem Mekke'nin yeni müslüman olan eşrafına 100'er deve ihsan buyurmuştu. Peygamber efendimiz bu semâhati ganimet malının umumundan değil, fey' denen yani tasarrufu Resûlullah'a ait olan ganimetin beşte birinden vermekle beraber bu da ensar gençlerinin gayretini tahrik etmişti. Aralarında, "Resûlullah artık kendi kavmine kavuştu! Kılıçlarımızdan Kureyş'in kanı damlarken, Resûlullah'ın onlara bol ihsanda bulunmaları doğru mudur? Bu taksim Allah rızası gözetilmeyerek yapılan bir taksimdir!" diye ta'rize başlamışlardı. Resûl-i Ekrem bir kısım ensar arasında böyle bir şüphenin uyanmasına son derece müteessir olmuştu.

Müellif Buhârî'nin bu mühimmeye dair bu babında mufassal ve muhtasar yedi tarik ile rivayeti vardır ki, bunlardan biri mevzumuz olan Enes b. Mâlik hadisidir. Öbürlerinin de ayrı ayrı Türkçe'lerini nakledecek değiliz. Umumunun mazmununu bildireceğiz:

Abdullah b. Zeyd[11] der ki: Resûlullah ganimet malından tasarrufu kendisine ait olan beşte birin bir kısmını Mekke eşrafına 100'er deve olarak dağıtıp da bundan ensara bir şey vermeyince müteessir olarak ensardan bazıları, "Allah, Resûlullah'a hayır ihsan etsin! O, bizi bıraktı da Kureyş'e bol bol semâhat etti. Halbuki hâlâ kılıçlarımızdan Kureyş kanı damlıyor!" demişlerdi.[12]

Enes b. Mâlik der ki: Bu dedikodular Sa'd b. Ubâde tarafından Resûl-i Ekrem'e haber verildi. Resûl-i Ekrem de ensarın toplanmasını emretti. Sahtiyandan bir çadır içinde toplandılar. Ensardan başka kimse bırakılmadı. Sonra Resûlullah gelip hitabına başlayarak Allah'a hamdüsenâdan sonra şöyle buyurdu: *"Ey ensar cemaati! Siz, yolunu şaşırmış müşriklerdiniz. Allah sizi benim delâletimle hidayette kılmadı mı? Siz millî birliğinizi kaybetmiştiniz, birbirinizden ayrılmıştınız. Benim Medine'ye hicretimle Allah sizi birleştirmedi mi? Siz fakir idiniz, benim aranıza gelmemle Allah sizi ganî kılmadı mı?"* buyurdu. Bütün bu soruların her birini sordukça ensar, Resûl-i Ekrem'e karşı, "Yâ Resûlellah! Bütün minnet, nimet Allah ve

---

10 {HM6729 İbn Hanbel, II, 184.}

11 {Konuyla ilgili Abdullah b. Zeyd'den de bir rivayet gelmekle birlikte paragrafta yer alan bilgiler daha ziyade Enes b. Mâlik rivayetinde geçmektedir. Bkz. B4331 Buhârî, Megâzî, 57.}

12 Buhârî'nin Enes b. Mâlik'ten bir rivayetine göre ensardan bazıları da, "Harp gibi zorlu bir iş olursa Resûlullah bizi çağırır. Ganimet taksim olunurken onu bizden başkalarına verir!" demişlerdir. Buhârî'nin Abdullah b. Mes'ûd'dan rivayetine göre münafıklardan biri de, "Resûlullah bu taksim ile Allah rızası kastetmemiştir!" demiş. Abdullah b. Mes'ûd bu sözü işitince gidip Resûlullah'a haber vermiş ve bunun üzerine Peygamberimiz, *"Allah Mûsâ'ya rahmet etsin! Ona Benî İsrâil bundan daha çok eza ettiler de o yine sabretti!"* buyurmuştur. {B4336 Buhârî, Megâzî, 57.}

Resûlullah içindir" dediler. Bunun üzerine Resûlullah, "*Ey ensar! Eğer siz isteseydiniz benim bu suallerime şöyle cevap verebilirdiniz: Seni kavmin yalanlayarak bize hicret ettin, biz seni tasdik ettik. Kavmin seni terketti, biz sana yardım ettik. Kavmin seni kovdu, biz seni sînemize bastık! Sen yoksuldun, biz seni malımıza ortak kıldık.*"

Bundan sonra Resûl-i Ekrem, "*Ey ensar! O ne sözdür ki tarafınızdan söylenmiş, bana kadar erişmiştir?*" buyurdu. Bunun üzerine ensarın dirayet ve söz sahibi olanları şöyle cevap verdiler: "Yâ Resûlellah! Bizim başbuğlarımızdan hiçbiri sizi rencide edecek hiçbir söz söylememişlerdir. Yalnız bazı gençlerimiz, 'Allah Resûlullah'a iyilik versin! O, Kureyş'e ihsanda bulunuyor da bizi bırakıyor. Halbuki bizim kılıçlarımızdan hâlâ Kureyş kanı damlıyor!' demişler." Bunun üzerine Resûlullah, "*Kureyş'ten bazı kimselere dünyalık verdiğim doğrudur. Fakat bunlar küfür ve şirk zamanına yakın olduklarından bunların gönüllerini İslâm diniyle telif etmek istedim ve bu maksatla onlara verdim. Ey ensar! Herkes aldıkları mallarla, koyunlarla, develerle evlerine giderlerken, siz de peygamberle evlerinize gitmek istemez misiniz? Allah'a yemin ederim ki sizin peygamberle Medine'ye dönüp gitmeniz, onların ganimet mallarıyla evlerine gitmesinden şüphesiz ki çok hayırlıdır!*" diyordu. Bunun üzerine ensar umumi bir ağıtla ve bir ağızla, "Yâ Resûlellah! Biz seninle Medine'ye gitmek isteriz!" diye bağrıştılar. Pek canlı ve çok heyecanlı sevgi ve saygı manzarası ilham eden bu tarihî tablo bize bu dedikodularda bir kıskançlık hissinin de müessir olduğunu gösterir. Nasıl ki bazı siyer müelliflerinin ensar arasında, "Peygamber kavmine karıştı, onları ihsanlara boğuyor, artık bizimle dönüp Medine'ye gitmez!" sözlerinin dönüp dolaşmaya başladığını bildirdiklerine göre, ensarın vicdanlarında Mekkeliler'e karşı böyle bir gayret duygusunun uyandığı muhakkaktır. Bu endişeyi Resûl-i Ekrem'in âlî hitabesi söküp atması üzerine ensarın bu heyecanlı ve umumi vicdanı bir levha halinde kendini gösterdi. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem hitabesine şöyle devam etti: "*Eğer hicret şerefi, hicret fazileti olmasaydı, muhakkak ben ensardan bir fert olmak isterdim. Ey ensar! Nâs açık bir vadiye yönelip gitseler de ensar dar bir dağ yolunu ihtiyar etse, muhakkak ben –dar veya bol– ensarın* (Medine) *yolunda giderim! Ey ensar! Emin olunuz ki siz benden sonra yakın bir zamanda hukukunuzun gasbolunduğu günlere kavuşacaksınız. O zaman da sabrediniz. Tâ ki havz-ı kevser başında bana kavuşasınız!*"[13]

13 {B4330, B4331 Buhârî, Megāzî, 57.}

Seriyyeler

Resûl-i Ekrem, Mekke'nin fethinden, Huneyn ve Tâif hareketlerinden sonra bazı seriyyeler, hafif tertip seferî kuvvetler teçhiz ederek etrafa göndermiştir. Siyer ve hadis ıstılahlarına göre seriyyeler düşmanın ahval ve harekâtını istikşaf için, emniyet ve asayişi muhafaza için, etrafa gönderilen İslâm dâîlerini ve irşad heyetlerini korumak için tertip edilen seferî küçük kuvvetlerdir. Müellif Buhârî Huneyn ganimetinin taksimine dair hadislerden sonra bu seriyyelerden birkaçına dair hadisleri de ayrı ayrı birer babda rivayet etmiştir.

1636

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ بَعَثَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَالِدَ بْنَ الْوَلِيدِ إِلَى بَنِي جَذِيمَةَ فَدَعَاهُمْ إِلَى الْإِسْلَامِ فَلَمْ يُحْسِنُوا أَنْ يَقُولُوا أَسْلَمْنَا فَجَعَلُوا يَقُولُونَ صَبَأْنَا صَبَأْنَا فَجَعَلَ خَالِدٌ يَقْتُلُ مِنْهُمْ وَيَأْسِرُ وَدَفَعَ إِلَى كُلِّ رَجُلٍ مِنَّا أَسِيرَهُ حَتَّى إِذَا كَانَ يَوْمٌ أَمَرَ خَالِدٌ أَنْ يَقْتُلَ كُلُّ رَجُلٍ مِنَّا أَسِيرَهُ فَقُلْتُ وَاللهِ لَا أَقْتُلُ أَسِيرِي وَلَا يَقْتُلُ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِي أَسِيرَهُ حَتَّى قَدِمْنَا عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرْنَاهُ فَرَفَعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدَهُ فَقَالَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَبْرَأُ إِلَيْكَ مِمَّا صَنَعَ خَالِدٌ مَرَّتَيْنِ.

Tercümesi

Abdullah b. Ömer radıyallahu anhümâdan rivayete göre şöyle demiştir: Nebî sallallahu aleyhi ve sellem Hâlid b. Velîd'i (350 kişilik bir kuvvetle) Benî Cezîme üzerine gönderdi. Hâlid b. Velîd bunları İslâm'a davet etti. Fakat bunlar أسلمنا "Biz müslüman olduk!" demesini beceremediler. Bunun yerine, صبأنا صبأنا "Şirkten çıktık, müslüman olduk, şirkten çıktık, müslüman olduk!" demeye başlamışlardı. Bunun üzerine Hâlid bunlardan bir kısmını öldürmeye, bir kısmını da esir etmeye başladı ve seriyyede bulunan herkese kendi esi-

rini verdi. Nihayet günün birinde de Hâlid herkesin kendi esirini öldürmesini emretti. Şimdi ben, "Vallahi esirimi öldürmem. (Muhacir ve ensar) arkadaşlarımdan hiçbiri de öldürmeyecektir!" dedim. (Benî Süleym ise öldürmüşlerdi). Sefer sonunda Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin huzuruna vardığımızda bu hali arzettik. Bunu duyunca Resûlullah elini kaldırarak iki kere, "Allahım! Hâlid'in işlediği şu işten sana sığınırım!" diye dua etti. {B4339 Buhârî, Megāzî, 59.}

İZAHI

Resûl-i Ekrem, Hâlid b. Velîd Seriyyesi'ni Mekke'nin fethini müteakip tertip etmiş ve Huneyn'e çıkılmazdan önce göndermiştir. Benî Cezîme yurdu Yemenliler'in mîkātı ve ihrama giriş yeri olan Yelemlem'den ma'dûddur ve Mekke'nin alt tarafındadır. İbn Sa'd bu kuvvetin 350 kişiden ibaret olduğunu ve harbetmek üzere değil, İslâm'a davet için gönderildiğini bildirmiştir.

Sabe' (صبأ) "bir dinden çıkıp başka bir dine girmek" mânasınadır. Kureyş müşrikleri de her müslüman olan mümin hakkında bu tabiri kullanırlardı. Bu şâyi olan istimale mebnî İbn Ömer Benî Cezîme'nin صبأنا صبأنا sözleriyle hakikaten müslüman olduk demek istediklerini anlamıştı. Hâlid b. Velîd ise bununla iktifa etmeyerek İslâm kelimesinin tasrih edilmesi lâzım olduğu ictihadında idi. Bunların bir gayretle ve müşrikâne bir inat ile İslâm kelimesini söylemek istemediklerine kani idi ve bu kanaatle katletmişti. Resûl-i Ekrem de Hâlid'i acele ettiği ve bu işin şer'î vaziyetini tesbit etmediği için dua ederek şifahî ukūbatla iktifa etmiştir.

Aynı zamanda Resûl-i Ekrem'in âlî merhameti Benî Cezîme'nin uğradığı feci vaziyete razı olmayarak İbn İshak'ın da rivayetine göre, Hazret-i Ali'yi mikdâr-ı kâfî mal ile Benî Cezîme yurduna göndererek bunların mal, can kayıplarının bedellerini, diyetlerini verdirerek uğradıkları mağduriyeti karşılamıştır.[1]

1637

عَنْ عَلِيٍّ رضي الله عنه قَالَ بَعَثَ النَّبِيُّ ﷺ سَرِيَّةً وَاسْتَعْمَلَ عَلَيْهَا رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ وَأَمَرَهُمْ أَنْ يُطِيعُوهُ فَغَضِبَ فَقَالَ أَلَيْسَ أَمَرَكُمُ النَّبِيُّ ﷺ أَنْ تُطِيعُونِي قَالُوا بَلَى قَالَ فَاجْمَعُوا لِي حَطَبًا فَجَمَعُوا فَقَالَ أَوْقِدُوا نَارًا فَأَوْقَدُوهَا فَقَالَ ادْخُلُوهَا فَهَمُّوا وَجَعَلَ بَعْضُهُمْ يُمْسِكُ بَعْضًا وَيَقُولُونَ فَرَرْنَا إِلَى النَّبِيِّ ﷺ مِنَ النَّارِ فَمَا زَالُوا حَتَّى خَمَدَتِ النَّارُ فَسَكَنَ غَضَبُهُ فَبَلَغَ النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ لَوْ دَخَلُوهَا مَا خَرَجُوا مِنْهَا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ الطَّاعَةُ فِي الْمَعْرُوفِ.

---

1 {İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 430.}

Tercümesi

Ali radıyallahu anhtan rivayete göre şöyle demiştir: Nebî sallallahu aleyhi ve sellem bir müfreze hazırlayıp ensardan birini (Abdullah b. Huzâfe'yi) komutan tayin ederek göndermişti[2] ve mücahidlere, komutanlarına itaat etmelerini emretmişti. (Her nasılsa yolda) emîr, maiyeti(nin bazı hareketleri)ne sinirlenerek, "Resûlullah size, bana itaat etmenizi emretmedi mi?" diye sordu. Onların da, "Evet emretti!" demeleri üzerine, "Haydi bana odun toplayınız!" dedi. Mücahidler odun topladılar. Bu defa da, "Odunu ateşleyiniz!" emrini verdi. Mücahidler odunu yakınca da, "Bu ateşe giriniz!" diye emretti. Şimdi (askerin bir kısmı) girmeye hazırlanmışlardı. Fakat öbür kısmı onları tutarak, "Ne yapıyorsunuz? Biz, ateşten Resûlullah'(ın himayesin)e sığınmış kimseleriz!" di(yerek onları önlü)yorlardı. Onlar bu muhâvereye devam ederken nihayet ateş söndü. Kumandanın da sinirleri yatıştı. Bu vâkıa Nebî sallallahu aleyhi ve selleme erişince, "Eğer mücahidler bu ateşe girselerdi kıyamet gününe kadar ateşten çıkamazlardı. (Çünkü âmire) itaat, mâkul ve meşrû olan emirler hakkındadır!" buyurdu. {B4340 Buhârî, Megāzî, 60.}

1638

عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ بَعَثَهُ وَمُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ إِلَى الْيَمَنِ قَالَ وَبَعَثَ كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا عَلَى مِخْلَافٍ قَالَ وَالْيَمَنُ مِخْلَافَانِ ثُمَّ قَالَ يَسِّرَا وَلَا تُعَسِّرَا وَبَشِّرَا وَلَا تُنَفِّرَا فَانْطَلَقَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا إِلَى عَمَلِهِ وَكَانَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا إِذَا سَارَ فِي أَرْضِهِ وَكَانَ قَرِيبًا مِنْ صَاحِبِهِ أَحْدَثَ بِهِ عَهْدًا فَسَلَّمَ عَلَيْهِ فَسَارَ مُعَاذٌ فِي أَرْضِهِ قَرِيبًا مِنْ صَاحِبِهِ أَبِي مُوسَى فَجَاءَ يَسِيرُ عَلَى بَغْلَتِهِ حَتَّى انْتَهَى إِلَيْهِ وَإِذَا هُوَ جَالِسٌ وَقَدِ اجْتَمَعَ إِلَيْهِ النَّاسُ وَإِذَا رَجُلٌ عِنْدَهُ قَدْ جُمِعَتْ يَدَاهُ إِلَى عُنُقِهِ فَقَالَ لَهُ مُعَاذٌ يَا عَبْدَ اللَّهِ بْنَ قَيْسٍ أَيُّمَ هَذَا قَالَ هَذَا رَجُلٌ كَفَرَ بَعْدَ إِسْلَامِهِ قَالَ لَا أَنْزِلُ حَتَّى يُقْتَلَ قَالَ إِنَّمَا جِيءَ بِهِ لِذَلِكَ فَانْزِلْ قَالَ مَا أَنْزِلُ حَتَّى يُقْتَلَ فَأَمَرَ بِهِ فَقُتِلَ ثُمَّ نَزَلَ فَقَالَ يَا عَبْدَ اللَّهِ كَيْفَ تَقْرَأُ الْقُرْآنَ قَالَ أَتَفَوَّقُهُ تَفَوُّقًا قَالَ فَكَيْفَ تَقْرَأُ أَنْتَ يَا مُعَاذُ قَالَ أَنَامُ أَوَّلَ اللَّيْلِ فَأَقُومُ وَقَدْ قَضَيْتُ جُزْئِي مِنَ النَّوْمِ فَأَقْرَأُ مَا كَتَبَ اللَّهُ لِي فَأَحْتَسِبُ نَوْمَتِي كَمَا أَحْتَسِبُ قَوْمَتِي.

2 Buhârî, bu hadisin unvanında bu müfrezeye "seriyye-i ensârî" denildiğini, komutanın da Abdullah b. Huzâfe ile Alkame b. Mücezziz olduğunu zikrediyor. Hadisin mazmununa göre, asıl komuta mevkiinde İbn Huzâfe'nin bulunduğu anlaşılıyor. Müşârün ileyh İkinci Habeşe hicretine iştirak eden ilk müslümanlardandır. Kisrâ nezdine sefâretle de gönderilmiştir. Bu cihetle tercümemizde yalnız İbn Huzâfe'yi kavis içinde göstermekle iktifa ettik.

TERCÜMESİ

Ebû Mûsâ el-Eş'arî radıyallahu anhtan rivayete göre şöyle demiştir: Nebî sallallahu aleyhi ve sellem Ebû Mûsâ ile Muâz b. Cebel'i Yemen'e (vali, hâkim, zekât âmili) göndermişti. Yemen iki mıntıka olup Resûlullah bunlardan her birisini bir mıntıkaya memur etmişti. Sonra (bunlara verilen tâlimat cümlesinden olarak), "Halka kolaylık gösteriniz de zora koşmayınız ve müjde veriniz, (mûnis olunuz) da ürkütmeyiniz!" buyurdu. Sonra bunlardan her biri memuriyet mahalline gitti. Ali (rivayetine devamla) der ki, "Bu ikisinden her birisi kendi mıntıkasını dolaşıp arkadaşının mıntıkasına yaklaştığında arkadaşını (ziyaretle) dostluğunu yenilemek ve ona âsanlık temenni etmek itiyadında idiler. Bir kere Muâz kendi mıntıkasını dolaşıp arkadaşı Ebû Mûsâ'nın vilâyetine yaklaştığında devesine binerek dostunu ziyarete gitmişti. Ebû Mûsâ'nın bulunduğu yere vardığında onu bir yere oturmuş, etrafına da bir sürü halk toplanmış bir vaziyette buldu. Aynı zamanda yanında iki eli boğazına bağlı birinin durduğunu gördü. Muâz (bu garip vaziyeti istiknâh ederek) Ebû Mûsâ'ya, "Ey Abdullah b. Kays (Ebû Mûsâ'nın adıdır) bu ne iştir?" diye sordu. Ebû Mûsâ, "Bu elleri bağlı duran (yahudi) bir kişidir. Müslüman olduktan sonra irtidad etmiştir!" dedi. Muâz b. Cebel de, "Bu mürted öldürülmedikçe devemden inmem!" dedi. Ebû Mûsâ, "Bunun katli için mi geldin, haydi in!" dediyse de Muâz, "Bu mürted öldürülünceye kadar inmem!" di(ye ısrar et)di. Bunun üzerine Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin emri ile mürted yahudi öldürüldü. Sonra da Muâz devesinden indi. (Esnâ-yı sohbette) Muâz, Ebû Mûsâ'ya, "Kur'an (hatmin)i nasıl ve ne zaman okursun?" diye sordu. Ebû Mûsâ da, "Günün müteaddit zamanlarına ayırarak okurum. (Bir saatte ve bir defada okumam)" dedi. Bu defa da Ebû Mûsâ, "Ey Muâz! Ya sen nasıl okursun?" diye sordu. O da, "Ben gecenin ilk zamanında uyurum. Sonra uykumdan bir kısmını uyumuş olarak kalkarım ve Allah'ın takdir buyurduğu kadar Kur'an okurum (ve namaz kılarım). Namazımda Allah'tan sevap umduğum gibi uykum hususunda da Allah'tan sevap umarım!" dedi. {B4341, B4342 Buhârî, Megāzî, 61.}

İZAHI

Bu hadisin mensup olduğu babın unvanında müellif Buhârî Resûl-i Ekrem'in bu iki sahâbî ulusunu Yemen'e Vedâ haccından önce gönderdiğini bildiriyor ve bu unvanıyla Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin Vedâ haccı sırasında Yemen'den avdet ettiği ve Mekke'de Resûlullah'a kavuştuğu hakkında rivayet olunan bazı hadislere işaret etmiş bulunuyor.

Ebû Mûsâ el-Eş'arî ile Muâz b. Cebel, ashap arasında ilimleriyle ve Hazreti Kur'an'a hizmetleriyle temayüz etmiş iki mühim ve mübarek simadır. Muâz b. Cebel, on sekiz

yaşında müslüman olarak Akabe Biatı'nda bulunmuş bir ensar genci idi. Müstesna bir zekâya, müstesna bir hüsnüendama mâlikti. Bedir Gazâsı'ndan itibaren bütün gazâlarda Peygamber'in maiyetinden ayrılmamıştır. Peygamberimiz, *"Ümmetimin helâl ve haramı en iyi bileni Muâz'dır!"*[3] buyurmuştur. Ne yazık ki Tihâme'de, Gur'da henüz otuz beş yaşında bir genç iken bir tâun kurbanı olmuştur. Âlî menkıbeleri tabakat kitaplarında sayfalar doldurmuştur.

Ebû Mûsâ el-Eş'arî de bu pâyede fazileti haizdi. Kur'an okumakta hususi bir tevfîka mazhar olmuştu. Peygamber efendimiz, *"Ebû Mûsâ'ya Dâvûd peygamberin elhanından bir lâhin verilmiştir!"*[4] derdi. Âlî menkıbelerine işaret ettiğimiz bu iki büyük sahâbînin –Yemen gibi koca bir mıntıkanın dünya işleri arasında– yukarıda gördüğümüz ibadet ve Hakk'a ubûdiyyet husussundaki muntazam programları bizim için medâr-ı itibardır. Muâz hazretleri bir geceyi üçe ayırıyordu: Uyku, namaz, Kur'an kıraati. Uyku vücudun kıvamı olup bütün vezâif-i beşeriyyenin ifası vücudun sıhhatine ve kıvamına mütevakkıf bulunduğundan, uykunun da namaz kadar sevabı mûcip olduğunu Muâz b. Cebel'den öğreniyoruz.

1639

عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ رضي الله عنه أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ فَسَأَلَهُ عَنْ أَشْرِبَةٍ تُصْنَعُ بِهَا فَقَالَ وَمَا هِيَ قَالَ الْبِتْعُ وَالْمِزْرُ فَقَالَ كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ.

TERCÜMESİ

Ebû Mûsâ el-Eş'arî radıyallahu anhtan rivayete göre Nebî sallallahu aleyhi ve sellem Ebû Mûsâ el-Eş'arî'yi Yemen'e gönderirken Resûlullah'a Yemen'de yapılan içkiler(in şer'î mahiyetlerin)den sormuştu. Resûlullah da, "Bu içkiler nedir?" dedi. Ebû Mûsâ da, "Biti' (denilen baldan mâmul içki) ile mizr (denilen darı, arpa ve mısırdan yapılan içki)dir!" diye cevap verdi. Resûl-i Ekrem (umumi bir düstur olarak), "Her sekir veren şey haramdır!" buyurdu. {B4343 Buhârî, Megāzî, 61.}

1640

عَنِ الْبَرَاءِ رضي الله عنه قَالَ بَعَثَنَا رَسُولُ اللهِ ﷺ مَعَ خَالِدِ بْنِ الْوَلِيدِ إِلَى الْيَمَنِ قَالَ ثُمَّ بَعَثَ عَلِيًّا

3 {T3790 Tirmizî, Menâkıb, 32.}
4 {B5048 Buhârî, Fezâilü'l-Kur'ân, 31.}

بَعْدَ ذٰلِكَ مَكَانَهُ فَقَالَ مُرْ أَصْحَابَ خَالِدٍ مَنْ شَاءَ مِنْهُمْ أَنْ يُعَقِّبَ مَعَكَ فَلْيُعَقِّبْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيُقْبِلْ فَكُنْتُ فِيمَنْ عَقَّبَ مَعَهُ قَالَ فَغَنِمْتُ أَوَاقِيَّ ذَوَاتِ عَدَدٍ.

TERCÜMESİ

Berâ b. Âzib radıyallahu anhtan rivayete göre şöyle demiştir: Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem bizi Hâlid b. Velîd ile beraber Yemen'e göndermişti. Bundan sonra da Ali b. Ebû Tâlib'i, Hâlid b. Velîd'in yerine gönderdi ve Ali'ye, "Evvelce Hâlid b. Velîd'in yanında Yemen'e giden mücahidlere ilân et; bunlardan seninle beraber düşman takibine gitmek isteyenler, gidip takip etsinler (yeni ganimetten müstefit olsunlar), dileyenler de gitmeyip dönsünler!" buyurdu. Bu emir üzerine ben de Ali ile beraber düşman takip edenler arasında bulundum. Berâ b. Âzib (rivayetine devamla) der ki, "Bu seferde ben pek çok ukıyye para iğtinâm ettim."[5] {B4349 Buhârî, Megāzî, 62.}

İZAHI

Buhârî'yi şerhedenler, bütün bu Yemen hareketlerinin ve seriyyelerinin Tâif Harbi'nden dönüşten ve Huneyn ganimetinin Ci'râne'de taksiminden sonra vuku bulduğunu bildirirler. Müellif Buhârî de birkaç unvanında bu seferlerin Vedâ haccından önce olduğuna işaret etmiştir.

Bundan önce Buhârî'nin birkaç rivayeti daha vardır ki biri şudur: Muâz b. Cebel Yemen'e vardığında bir sabah Yemenliler'e imam olup sabah namazı kıldırırken Nisâ sûresini okumuştu. Muâz, وَاتَّخَذَ اللّٰهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا *"Allah İbrâhim'i dost edindi"*[6] deyince arkasında (namazın sıhhatini, fesadını bilmeyen) bir Yemenli, "İbrâhim'in anasının gözü aydın!" diye haykırmıştır.

Müellif Buhârî'nin buradaki rivayetlerinden birinin tercüme ve izahı 686 numara ile geçti. Oraya bakınız! Biri de 743 numara ile geçti.

1641

عَنْ بُرَيْدَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ بَعَثَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلِيًّا إِلَى خَالِدٍ لِيَقْبِضَ الْخُمُسَ وَكُنْتُ أَبْغُضُ عَلِيًّا وَقَدِ اغْتَسَلَ فَقُلْتُ لِخَالِدٍ أَلَا تَرَى إِلَى هٰذَا فَلَمَّا قَدِمْنَا عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَكَرْتُ ذٰلِكَ لَهُ فَقَالَ يَا بُرَيْدَةُ أَتُبْغِضُ عَلِيًّا فَقُلْتُ نَعَمْ قَالَ لَا تُبْغِضْهُ فَإِنَّ لَهُ فِي الْخُمُسِ أَكْثَرَ مِنْ ذٰلِكَ.

---

5 Ukıyye 40 dirhemdir. Bu hususta ehl-i hadîsin, fukahanın, lugat âlimlerinin icmâı vardır.

6 {en-Nisâ, 4/125.}

Tercümesi

Büreyde radıyallahu anhtan şöyle dediği rivayet olunmuştur: Nebî sallallahu aleyhi ve sellem (haccetü'l-Vedâ'dan önce) Ali'yi (ganimet malının) beşte birini almak için (Yemen'e) Hâlid b. Velîd'e göndermişti. Bu seferde ben de Ali'den hoşlanmaz oldum. Çünkü Ali (ganimetten hissesine bir câriye almış, sabahleyin de) gusletmişti. Ben de sinirlenerek Hâlid b. Velîd'e, "Şu Ali'yi görmüyor musun (bak ne yaptı?)" dedim. En sonu Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin huzuruna geldiğimizde Ali'nin bu hareketini Resûlullah'a da arzettim. Bunun üzerine Resûlullah, "Ey Büreyde, Ali'ye sinirleniyor musun?" buyurdu. Ben de, "Evet!" diye tasdik ettim. Resûlullah, "Hayır Ali'ye darılma! Çünkü onun ganimet malının beşte birindeki hissesi, aldığı câriyeden daha çoktur" buyurdu. {B4350 Buhârî, Megāzî, 62.}

1642

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ﵁ قَالَ بَعَثَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ ﵁ إِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ مِنَ
الْيَمَنِ بِذُهَيْبَةٍ فِي أَدِيمٍ مَقْرُوظٍ لَمْ تُحَصَّلْ مِنْ تُرَابِهَا قَالَ فَقَسَمَهَا بَيْنَ أَرْبَعَةِ نَفَرٍ بَيْنَ عُيَيْنَةَ
بْنِ بَدْرٍ وَأَقْرَعَ بْنِ حَابِسٍ وَزَيْدِ الْخَيْلِ وَالرَّابِعُ إِمَّا عَلْقَمَةُ وَإِمَّا عَامِرُ بْنُ الطُّفَيْلِ فَقَالَ رَجُلٌ
مِنْ أَصْحَابِهِ كُنَّا نَحْنُ أَحَقَّ بِهٰذَا مِنْ هٰؤُلَاءِ قَالَ فَبَلَغَ ذٰلِكَ النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ أَلَا تَأْمَنُونِي وَأَنَا
أَمِينُ مَنْ فِي السَّمَاءِ يَأْتِينِي خَبَرُ السَّمَاءِ صَبَاحًا وَمَسَاءً قَالَ فَقَامَ رَجُلٌ غَائِرُ الْعَيْنَيْنِ مُشْرِفُ
الْوَجْنَتَيْنِ نَاشِزُ الْجَبْهَةِ كَثُّ اللِّحْيَةِ مَحْلُوقُ الرَّأْسِ مُشَمَّرُ الْإِزَارِ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللهِ اتَّقِ اللهَ
قَالَ وَيْلَكَ أَوَلَسْتُ أَحَقَّ أَهْلِ الْأَرْضِ أَنْ يَتَّقِيَ اللهَ قَالَ ثُمَّ وَلَّى الرَّجُلُ قَالَ خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ
يَا رَسُولَ اللهِ أَلَا أَضْرِبُ عُنُقَهُ قَالَ لَا لَعَلَّهُ أَنْ يَكُونَ يُصَلِّي فَقَالَ خَالِدٌ وَكَمْ مِنْ مُصَلٍّ
يَقُولُ بِلِسَانِهِ مَا لَيْسَ فِي قَلْبِهِ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِنِّي لَمْ أُومَرْ أَنْ أَنْقُبَ قُلُوبَ النَّاسِ وَلَا
أَشُقَّ بُطُونَهُمْ قَالَ ثُمَّ نَظَرَ إِلَيْهِ وَهُوَ مُقَفٍّ فَقَالَ إِنَّهُ يَخْرُجُ مِنْ ضِئْضِئِ هٰذَا قَوْمٌ يَتْلُونَ كِتَابَ
اللهِ رَطْبًا لَا يُجَاوِزُ حَنَاجِرَهُمْ يَمْرُقُونَ مِنَ الدِّينِ كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَّةِ وَأَظُنُّهُ قَالَ لَئِنْ
أَدْرَكْتُهُمْ لَأَقْتُلَنَّهُمْ قَتْلَ ثَمُودَ.

Tercümesi

Ebû Saîd el-Hudrî radıyallahu anhtan şöyle dediği rivayet olunmuştur: Ali b. Ebû Tâlib radıyallahu anh Yemen'den Resûlullah sallallahu aleyhi ve selle-

me tabaklanmış bir meşin içinde henüz toprağından tasfiye edilmemiş altın cevheri göndermişti. Ebû Saîd (rivayetine devam ederek) der ki: Resûlullah bu altın cevherini şu dört kişi arasında paylaştırdı: Uyeyne b. Bedir, Akra' b. Hâbis, Zeydü'l-Hayl. (Râvi der ki:) dördüncüsü ya Alkame idi, yahut Âmir b. Tufeyl idi. Peygamber'in ashabından bir kişi (bu taksime itiraz ederek), "Bu ihsana biz bunlardan müstahak idik" demişti. Bu söz, Resûlullah'a erişince, "(Acayip?) Siz bana itimat etmiyor musunuz? Ben göktekilerin bile eminiyim! Sabah akşam bana gökyüzünün haberi (vahiy) geliyor!" buyurdu. Bunun üzerine –iki gözü çökük, yanağının iki elmacığı çıkık, alnı yüksek, gür sakallı, başı traşlı, izârını yukarı çemremiş (tam vahşi ve mürteci)– bir kişi ayağa kalkıp, "Yâ Resûlellah! Allah'tan kork!" demişti. Resûlullah onu, "A hortlayası kişi! Ben, yeryüzündeki insanların Allah'tan korkmaya lâyık (ve en çok korkan)ı değil miyim?" cevabıyla karşıladı. Sonra bu kişi arkasına dönüp gitti. Hâlid b. Velîd, "Yâ Resûlellah! (İzin ver de) şunun kafasını vurayım!" dedi. Resûlullah, "Yok vurma! Bunun da ileride namaz kılan bir kişi olması umulur!" buyurdu. Bunun üzerine Hâlid, "Yâ Resûlellah! Namaz kılanlardan öyle kimseler vardır ki onlar gönüllerinde olmayan şeyi dilleriyle söylerler" dedi. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, "(Ey Hâlid) ben nâsın kalplerini açmaya, karınlarını yarmaya memur değilim!" buyurdu.[7] Râvi der ki: Sonra Resûlullah o (mürteci) kişi dönüp giderken arkasından bakıp şöyle buyurdu: "Şunun soyundan öyle bir nesil türeyecektir ki onlar her zaman güzel sesle Allah kitabını okuyacaklar. Fakat Kur'an'ın halâveti onların hançerelerini ileri geçmeyecektir. Onlar –ok avı (süratle delip) çıktığı gibi– dinden çıkacaklar!"

Râvi Ebû Saîd der ki: Öyle sanıyorum ki sonra Resûlullah, "Eğer ben bunların zamanına yetişmiş olsaydım Semûd (ve Âd kavimlerin)in (toptan) helâk olduğu gibi muhakkak bunları (toptan) öldür(mesini Allah'tan dile)rdim!" buyurdu. {B4351 Buhârî, Megāzî, 62.}

İZAHI

Hadîs-i şerifte, adları geçen ve Resûlullah tarafından ihsana nâil olan dört kişi Necid havalisi sergerdelerinden ve hepsi de müellefe-i kulûbdan idi. Müslümanlığa zarar vermeleri düşüncesiyle Resûl-i Ekrem tarafından müstesna ihsana nâil olmuşlardı. Hazret-i Ali tarafından gönderilen bu altın cevheri ganimet malının beşte birinden ibaret olup tasarrufu doğrudan Resûlullah'a ait bulunduğundan bunların gönüllerini Müslümanlığa ısındırmak için Resûl-i Ekrem bunların arasında paylaştırmıştı ve buna kimsenin itiraz

7 "Biz görünüşe göre hükmederiz, iç yüzünü ise Allah'tan başka kimse bilmez!" demektir.

hakkı olamazdı. Bu cihetle hadiste râvi Ebû Saîd tarafından karakteristik bir vahşi simasının bütün hatları tersîm edilen bu şahsın Resûl-i Ekrem'e, "Allah'tan kork!" hitabı pek küstahça idi. Bunun için Hâlid b. Velîd bu çirkin hitabı katli mûcip bir cürüm addederek onu öldürmek için müsaade istemişti. Hadisin sonunda Resûl-i Ekrem'in, "***Bunun ensâl-i âtiyesine erişmek bana müyesser olsaydı, onların top yekün helâkini dilerdim!***" buyurmaları da bunun müstehıkkı, katlolduğuna delâlet eder. Bununla beraber Resûl-i Ekrem'in Hâlid b. Velîd'e müsaade etmemesi, Kurtubî'nin beyanı veçhile halkın, "Muhammed ashabını öldürüyor!" demelerinden ihtiraz içindir. Bazı hadis şârihleri bunun Zülhuveysıra olduğunu bildirmişlerdir ki bir münafık olduğu da bildirilen bu kişi, Huneyn ganimetinin taksimi sırasında da, "Yâ Muhammed! Adalet eyle!" diye bağırmıştı da Resûl-i Ekrem, "***Ben adalet etmezsem ya kim eder!***" diye karşılamıştı.[8]

8 {B3610 Buhârî, Menâkıb, 25.}

Zülhalesa Gazâsı

[غَزْوَةُ ذِي الْخَلَصَةِ]

Bu bab Zülhalesa Seferi'ne dair haberi muhtevidir.

Buhârî'nin bu babındaki bir rivayetine göre Zülhalesa Yemen'de bir puthânenin adıdır. Buna Kâbetü'l-Yemâniyye de denilirdi. Nasıl ki Mekke'deki Kâbe-i Muazzama'ya da Kâbetü'ş-Şâmiyye denilirdi. Resûl-i Ekrem şirki izâleye ve yerine tevhid nurunu ikameye memur olduğundan Kâbe-i Şâmiyye'yi putperestlik levsinden temizledikten sonra Has'am kabilesi dahilinde Kâbetü'l-Yemâniyye denilen puthâneyi esasından yakmak ve kaldırmak istiyordu ve daima fikren bununla meşgul bulunuyordu. Bir kere Has'am diyarı eşrafından olan Cerîr b. Abdullah el-Becelî'ye bu endişesini açtı ve, *"Bu endişemden beni kurtarıp gönlümü rahatlandırmaz mısın?"* buyurdu. O da, "Rahatlandırırım yâ Resûlellah!" dedi.[1]

Buhârî'nin yine bu babındaki bir rivayetine göre Cerîr der ki: "Ben Zülhalesa üzerine binicilikle meşhur olan Ahmes kabilesinden 150 süvari ile gittim. Fakat o sırada kalbim sıkılıyor, bir türlü at üzerinde duramıyordum. Resûlullah mübarek eliyle göğsüme bir vurdu ki, mübarek parmaklarının izini göğsümde gördüm. Sonra Resûlullah, *'Yâ rab! Cerîr'i at üstünde sabit kıl ve hâdî, mehdî kıl!'* diye dua buyurdu. Artık ondan sonra ben attan düşmedim." Sonra Cerîr, Zülhalesa'ya gitti ve o şirk mâbedini yaktı, yıktı (vâkıanın alt tarafı aşağıdaki hadiste).

تَقَدَّمَ حَدِيثُ جَرِيرٍ ﵁ فِي ذٰلِكَ وَقَوْلُ النَّبِيِّ ﷺ لَهُ أَلَا تُرِيحُنِي مِنْ ذِي الْخَلَصَةِ وَذَكَرَ فِي هٰذِهِ الرِّوَايَةِ قَالَ جَرِيرٌ وَكَانَ ذُوالْخَلَصَةِ بَيْتًا فِي الْيَمَنِ لِخَثْعَمَ وَبَجِيلَةَ فِيهِ نُصُبٌ يُعْبَدُ وَلَمَّا قَدِمَ جَرِيرٌ الْيَمَنَ كَانَ بِهَا رَجُلٌ يَسْتَقْسِمُ بِالْأَزْلَامِ فَقِيلَ لَهُ إِنَّ رَسُولَ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ هَهُنَا فَإِنْ قَدَرَ عَلَيْكَ ضَرَبَ عُنُقَكَ قَالَ فَبَيْنَمَا هُوَ يَضْرِبُ بِهَا إِذْ وَقَفَ عَلَيْهِ جَرِيرٌ فَقَالَ

1 {B4355 Buhârî, Megâzî, 63.}

لَتَكْسِرَنَّهَا وَلَتَشْهَدَنَّ أَنْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ أَوْ لَأَضْرِبَنَّ عُنُقَكَ فَكَسَرَهَا وَشَهِدَ.

Tercümesi

Cerîr (b. Abdullah el-Becelî) radıyallahu anh hadisi ve Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin Cerîr'e, "Şu Zülhalesa'dan gönlümü rahatlandırmaz mısın?" dediği yukarıda geçti.[2] Buhârî buradaki rivayetinde de şu mâlûmatı verdi: Cerîr der ki: Zülhalesa Yemen'de Has'am ile Becîle kabileleri arasında bir beyt idi.[3] İçinde dikilmiş bir taş vardı. Ona ibadet olunur, (kurban kesilir)di. Cerîr, Yemen'e vardığında bu put mâbedinde (muhafız) birisi oklarla (hayır ve şerden) kısmet arıyordu, (falcılık ediyordu). Bu falcıya, "Haberin olsun Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem(in memuru) şuradadır. Eğer senin fal attığını görürse boynunu vurur!" denildi. –Râvi der ki:– Falcı fal oklarını atmakla meşgul olduğu sırada Cerîr cürüm üstüne çıkageldi ve falcıya, "Şimdi sen ya bu okları kırar ve 'lâ ilâhe illallah' diye şehâdet getirirsin yahut senin boynunu vururum!" dedi. Muhafız falcı hemen fal oklarını kırdı ve şehâdet getirdi. (Cerîr şirk mâbedini yaktı, yıktı).[4] {B4357 Buhârî, Megāzî, 63.}

1643

وَعَنْهُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ كُنْتُ بِالْيَمَنِ فَلَقِيتُ رَجُلَيْنِ مِنْ أَهْلِ الْيَمَنِ ذَا كَلَاعٍ وَذَا عَمْرٍو فَجَعَلْتُ أُحَدِّثُهُمْ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ لِي ذُو عَمْرٍو لَئِنْ كَانَ الَّذِي تَذْكُرُ مِنْ أَمْرِ صَاحِبِكَ لَقَدْ مَرَّ عَلَى أَجَلِهِ مُنْذُ ثَلَاثٍ وَأَقْبَلَا مَعِي حَتَّى إِذَا كُنَّا فِي بَعْضِ الطَّرِيقِ رُفِعَ لَنَا رَكْبٌ مِنْ قِبَلِ الْمَدِينَةِ فَسَأَلْنَاهُمْ فَقَالُوا قُبِضَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاسْتُخْلِفَ أَبُو بَكْرٍ وَالنَّاسُ صَالِحُونَ فَقَالَا أَخْبِرْ صَاحِبَكَ أَنَّا قَدْ جِئْنَا وَلَعَلَّنَا سَنَعُودُ إِنْ شَاءَ اللهُ تَعَالَى وَرَجَعَا إِلَى الْيَمَنِ.

Tercümesi

Yine Cerîr b. Abdullah radıyallahu anhtan şöyle dediği rivayet olunmuştur: Ben Yemen'de bulundum. (Avdet ederken) Yemen ahalisinden iki kişiye ka-

2 Müellif Zebîdî'nin geçtiğini bildirdiği hadis, bu eserimizde 1266 numara ile tercüme edildi. Oraya da bakınız!

3 Becîle, râvi Cerîr b. Abdullah'ın kabilesidir. Nisbetinde Becelî denir.

4 *Buhârî* metninde hadisin alt tarafı şöyledir: Sonra Cerîr Ahmes kabilesinden Ebû Ertat denilen bir kişiyi bu hali müjdelemek üzere Resûlullah'a gönderdi. Ebû Ertat Resûlullah'a geldiğinde, "Yâ Resûlellah! Seni hak peygamber gönderen Allah'a yemin ederim ki huzurunuza ben (boş) gelmedim. Ben Zülhalesa'yı uyuz deve gibi bakımsız bir halde bıraktım, geldim!" dedi. Râvi der ki: Bunun üzerine Resûlullah, "*Ahmesliler'in atları ve süvarileri mübarek ola!*" diye beş defa dua buyurdu (bu eserimizin "Kitâbü'ş-Şurût" bahsinin girişindeki açıklamalarda Cerîr hazretlerinin hal tercümesi vardır, mütalaa olunsun).

vuştum ki: Zûkelâ‘ ve Zûamr idi. (Yol üstünde) bunlara Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem(in menkıbelerin)den haber veriyordum. Bunlardan Zûamr bana, “Sen sahibin Resûlullah'ın hal ve şanından haber verirsen (ben de sana haber vereyim ki) o üç günden beri ölmüş bulunuyor” dedi. Bunlar benimle beraber (Medine'ye) yollandılar. Yolun bir merhalesinde bulunduğumuz sırada Medine tarafından birkaç süvari bize yaklaştı. Bunlara (bu acı haberi) sorduk. Onlar da, “Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem (ebediyet âlemine) alındı ve Ebû Bekir halife intihap olundu. (Bu intihaptan) halk memnundur!” dediler. Bunun üzerine Zûkelâ‘ ile Zûamr bana, “Sahibin Ebû Bekir'e bizim buraya kadar geldiğimizi ve Allah Teâlâ dilerse ileride avdet etmek de istediğimizi bildir!” dediler ve Yemen'e dönüp gittiler. {B4359 Buhârî, Megāzî, 65.}

İZAHI

Sahîh-i Buhârî metninde bu hadisin alt tarafı da vardır ve şöyledir: Bir zaman sonra (Hazret-i Ömer'in hilâfeti zamanında) Zûamr (Medine'ye hicret etmişti. Bir gün) bana dedi ki: Ey Cerîr: Benim nazarımda sen yüksek bir şeref ve asaleti haizsin! Samimiyetle bir hakikati sana bildirmek isterim ki siz Arap cemaati, bir emîr öldüğünde başka bir emîri intihap hususunda müşavere eder oldukça ebedî hayır ve saadet içinde bulunursunuz! Ne zaman ki emâret kılıç kuvvetiyle, muhakkak bir kahr ü galebe ile elde edilir, artık o galipler (emîrü'l-mü'minîn değil) mülûk ü selâtîn olurlar: (Bazıları) mülûk ü selâtînin istibdadı gibi istibdat icra ederler. (Bazıları da) bir kısım mülûk ü selâtînin razı olduğu gibi haklarına razı olurlar (Buhârî metnindeki ziyade rivayet burada bitiyor. Bu ziyade Resûlullah'ın hadisi cümlesinden bulunmadığından müellif Zebîdî –ihtisar için iltizam ettiği şarta göre– *Tecrîd*'e almamıştır).

Râvi Cerîr b. Abdullah, hicrî 10 yılında müslüman olmuştur. Vedâ haccında bulunmuştur. Sonra Zülhalesa'yı yıkmaya memur edilmiştir. Daha sonra da bu rivayetteki Yemen seferine ve Yemenliler'i İslâm'a davete memuren gönderilmiştir ve bu mühim vazifeleri en kısa bir zamanda ifa ederek dönmüştür (“Kitâbü'ş-Şurût” bahsinnin girişindeki açıklamalara bakınız). Yemen'in en asaletli bir siması olan Cerîr hazretleri Yemen'den dönüşünde yine Yemen eşraf ve mülûkünden Zûkelâ‘ ile Zûamr kendisine refakat etmişlerdi. Resûl-i Ekrem Cerîr'i, bunları İslâm'a davete de memur etmişti. Bunlar da İslâm'ı kabul ederek Cerîr ile birlikte Medine'ye yola çıkmışlar, Resûl-i Ekrem'in vefatı haberi üzerine geri dönüp gitmişlerdir. Sonra Hazret-i Ömer'in hilâfeti zamanında Medine'ye hicret etmişlerdir. Bu cihetle İbn Abdülber bu iki zatın sahâbî olmadıklarını ve yalnız Resûl-i Ekrem'in hayatı zamanında müslüman olduklarını bildirmiştir.

Zûkelâ‘ın adı hakkındaki rivayetler muhteliftir. İsmeyfa‘, Eyfa‘ rivayetleri vardır. Künyesinin Ebû Şürahbîl olduğu ve Kâ‘b el-Ahbâr'ın amcası oğlu bulunduğu mervîdir. Zûkelâ‘ kavminin reisi ve metbuu idi. Asr-ı saâdet'te başlayan Esved el-Ansî ve Müseylimetülkezzâb

vak'alarında Resûl-i Ekrem Zûkelâ'a mektup göndererek yardımını dilemişti. Zûkelâ', Medine'ye hicret ettiğinde 12.000 köle ile beraber gelmişti. Hazret-i Ömer bunları satın almak ve müşriklerle harpte kullanmak istediğinde bu kölelerin hepsini bir anda âzat etmiştir. Sıffîn Vak'ası'nda Hazret-i Ali tarafını iltizam eden sâhib-i tercüme bu vak'a nihayete ermeden 37 tarihinde katlolunmuştur ve katlinden dolayı Muâviye çok sevinmiştir. İbn Düreyd Zûkelâ'ın vaktiyle Yemen'de ulûhiyyet iddia ettiğini ve Hazret-i Ömer zamanında müslüman olduğunu iddia etmiştir.

Zûamr da Yemen mülûkünden idi. İlme ve kütüb-i kadîme haberlerine vukufu vardı. Bazıları Zûamr'ın üç gün sonra peygamberin vefatını haber vermesi kütüb-i kadîmeye ıttılaının eseri olduğunu iddia etmişlerdir. Fakat bunu bir eser-i kehânet addetmeye lüzum yoktur. En mâkulü Medine yolcularından duymuş olmasıdır. Zûamr'ın ilmî, içtimaî olgunluğuna delâlet eden sözü bu değil, İslâm emâretine ve emâret-i mü'minîn makamının inhilâli halinde hükümet merkezinde bulunan hall ü akd sahiplerinin meşvereti üzerine umumi biat icrasıyla da yeni emîrin tayin edilmesi hakkındaki takdirkârane mütalaası ve zorbalıkla elde edilen emâretin saltanattan ibaret olduğuna dair fikridir ki, İslâm idare hukukundaki amme velâyetinin ve cumhuriyet sisteminin hulâsa edilmiş tam bir ifadesidir.

Deniz Sahili Gazâsı (Sîfülbahr Gazâsı)

[غَزْوَةُ سِيفِ ٱلْبَحْرِ وَهُمْ يَتَلَقَّوْنَ عِيرًا لِقُرَيْشٍ وَأَمِيرُهُمْ أَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ ٱلْجَرَّاحِ]

Bu bab Deniz Sahili Gazâsı (Sîfülbahr Gazâsı) hakkındadır. Bu sefere iştirak eden mücahidler Kureyş kervanını tarassut edeceklerdi, emirleri de Ebû Ubeyde b. Cerrâh idi.

Ebû Ubeyde, Âmir b. Abdullah b. Cerrâh'tır. Aşere-i mübeşşeredendir. Bedir Gazâsı'ndan itibaren bütün muharebelere iştirak etmiştir. Peygamber efendimiz, *"Ebû Ubeyde bu ümmetin eminidir!"*[1] buyurmuştur. Müşârün ileyh Peygamber'in maiyetinde çok yüksek şecaat ibraz etmiş ve Ebû Bekir ve Ömer'in hilâfetleri zamanında Suriye fütuhatında ilk büyük gayretleri görülmüştür. Bu muharebelerde kâh başkumandan bulunmuş, kâh Hâlid b. Velîd'in maiyetinde hizmet etmiştir. Adaleti, Rumlar arasında bile yâdolunmuştur. Şâyi olan bu adaleti eseri olsa gerektir ki Yermük, Câbiye fütuhatından sonra Ebû Ubeyde hazretleri Dımaşk'ı sulhan fethetmiştir. Rumlar hakkında yazdığı musâlahanâme, beşer tarihinde bir adalet ve hürriyet numunesidir. Müşârün ileyh hazretleri hicretin 18. yılında Amvâs tâununda (1313. hadisin izahına bakınız) elli sekiz yaşında vefat etmiştir. Kendisinden yalnız on dört hadis rivayet olunmuştur. Râvileri de Câbir, Ebû Ümâme, Abdurrahman b. Ganm'dir.

Bu sahil seferi hicretin 8. yılında vuku bulmuştur. Şam'dan gelmekte olan Kureyş kervanını tarassut için teçhiz ve sevkolunmuştur.

1644

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا أَنَّهُ قَالَ بَعَثَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْثًا قِبَلَ السَّاحِلِ وَأَمَّرَ عَلَيْهِمْ أَبَا عُبَيْدَةَ بْنَ الْجَرَّاحِ وَهُمْ ثَلَاثُمِائَةٍ فَخَرَجْنَا وَكُنَّا بِبَعْضِ الطَّرِيقِ فَنِيَ الزَّادُ فَأَمَرَ أَبُو عُبَيْدَةَ بِأَزْوَادِ

1 {B4382 Buhârî, Megâzî, 73.}

الْجَيْشِ فَجَمَعَ فَكَانَ مِزْوَدَيْ تَمْرٍ فَكَانَ يَقُوتُنَا كُلَّ يَوْمٍ قَلِيلًا قَلِيلًا حَتَّى فَنِيَ فَلَمْ يَكُنْ يُصِيبُنَا إِلَّا تَمْرَةٌ تَمْرَةٌ فَقِيلَ لَهُ مَا تُغْنِي عَنْكُمْ تَمْرَةٌ فَقَالَ لَقَدْ وَجَدْنَا فَقْدَهَا حِينَ فَنِيَتْ ثُمَّ انْتَهَيْنَا إِلَى الْبَحْرَيْنِ فَإِذَا حُوتٌ مِثْلُ الظَّرِبِ فَأَكَلَ مِنْهُ الْقَوْمُ ثَمَانَ عَشْرَةَ لَيْلَةً ثُمَّ أَمَرَ أَبُو عُبَيْدَةَ بِضِلَعَيْنِ مِنْ أَضْلَاعِهِ فَنُصِبَا ثُمَّ أَمَرَ بِرَاحِلَةٍ فَرُحِلَتْ ثُمَّ مَرَّتْ تَحْتَهُمَا فَلَمْ تُصِبْهُمَا.

Tercümesi

Câbir b. Abdullah radıyallahu anhümâdan şöyle rivayet olunmuştur: Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem sahil tarafına bir kuvve-i seferiyye göndermiş ve bunlar üzerine Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ı emîr tayin etmişti. Bu seferî kuvvet 300 neferden ibaret idi. (Câbir der ki:) Biz yola çıktık. Yolun bir kısmında bulunduğumuz sıra azığımız tükendi. Bunun üzerine Ebû Ubeyde mücahidlere yanlarında ne kadar erzak varsa getirmelerini emretti. Getirilen erzağı bir araya topladı ki, bu toplanan erzak iki dağarcık hurmadan ibaretti. Bu hurma ile Ebû Ubeyde her gün azar azar vererek bizi geçindiriyordu. Nihayet bu da sona ermişti. Bir derecede ki herkesin payına günde birer hurma düşüyordu. (Câbir bu vak'ayı anlatırken) Câbir'in râvisi Vehb b. Keysân tarafından ona), "Günde bir hurma sizin gıdanıza nasıl yetişirdi?" diye sordu. Câbir de, "(Sen ne diyorsun?) Bu bir hurma da tükenince onun yokluğunun acısını da tattık. Sonra deniz sahiline varmıştık,[2] bir de ne görelim? Deniz sahilinde küçük dağ gibi bir balık bulunuyordu. (Bunu deniz sahiline atmıştı). Hey'et-i seferiyyemiz on sekiz gün bu balığın etini yedi, sonra Ebû Ubeyde'nin emriyle balığın iki (kaburga) kemiği dikildi. Sonra yine Ebû Ubeyde'nin emriyle hazırlanan bir süvari bu iki kemiğin altından geçti. Fakat onlardan birine dokunmadı." {B4360 Buhârî, Megāzî, 66.}

1645

وَعَنْهُ رضي الله عنه فِي رِوَايَةٍ أَنَّهُ قَالَ فَأَلْقَى لَنَا الْبَحْرُ دَابَّةً يُقَالُ لَهَا الْعَنْبَرُ فَأَكَلْنَا مِنْهُ نِصْفَ شَهْرٍ وَادَّهَنَّا مِنْ وَدَكِهِ حَتَّى ثَابَتْ إِلَيْنَا أَجْسَامُنَا وَفِي رِوَايَةٍ أُخْرَى فَقَالَ أَبُو عُبَيْدَةَ كُلُوا فَلَمَّا قَدِمْنَا

2 Bu hâşiyemizde *Tecrîd* nüshalarıyla *Buhârî* metinleri arasındaki bir farka işaret etmek isteriz: Elimizde bulunan üç *Tecrîd* nüshasının üçünde de hadisin 4. satırındaki ثم انتهينا إلى البحرين ibaresi, bütün *Buhârî* nüshalarında müfred sîgasıyla إلى البحر... suretindedir. Bu babın yukarıdaki unvanı da müfred sîgasıyla bulunduğuna ve *Buhârî* şerhlerinde de tesniye sîgasıyla bir nüsha bulunduğu bildirilmediğine göre *Tecrîd* nüshalarında matbaa hatası bulunduğunu kabul ederek müfred sîgasıyla tercüme ettik.

الْمَدِينَةَ ذَكَرْنَا ذٰلِكَ لِلنَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ كُلُوا رِزْقًا أَخْرَجَهُ اللّٰهُ أَطْعِمُونَا إِنْ كَانَ مَعَكُمْ فَأَتَاهُ بَعْضُهُمْ بِعُضْوٍ فَأَكَلَهُ.

Tercümesi

Yine Câbir b. Abdullah radıyallahu anhümâdan gelen bir rivayette de şöyle demiştir: (Denize vardığımızda) deniz bizim için sahile "anber" denilen bir balık atmıştı. Bu balığın etinden biz yarım ay yedik ve onun yağı ile yağlandık. Nihayet vücutlarımız ve gücümüz, kuvvetimiz yerlerine geldi.[3]

Diğer bir rivayette de Câbir der ki: "Ebû Ubeyde bize bu deniz mahlûkunun etinden yiyiniz!" dedi. (Biz de yedik), Medine'ye dönüp geldiğimizde bu vak'ayı Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve selleme arzettik. Resûlullah da, "Aziz mücahidler, yiyiniz! Allah onu denizden merzuk olasınız için çıkarmıştır. Yanınızda varsa bize de yediriniz!" diyerek tasvip buyurdu. Askerden bazıları o balık etinin pastırmasından bir parça Resûlullah'a getirdi. Hazret-i Peygamber de yedi. {B4361, B4362 Buhârî, Megāzî, 66.}

3 Bu rivayette *Buhârî* metninde şöyle mühim bir haber de vardır ki müellif Zebîdî merhum her nasılsa bunu nakletmemiştir: Deniz sahilinde biz, yarım ay (on beş gün) oturarak (azığımız tükendi), askeri şiddetli bir açlık istilâ etti. Nihayet habat denilen mugaylân {mukılan} ağacı fasilesinden dikenli ağacın yapraklarını, yemişlerini yedik. Bu cihetle bu sefere Ceyşü'l-Habat denildi.

Resûl-i Ekrem'e Gönderilen Kabilelerin Heyetleri

[وَفْدُ بَنِي تَمِيمٍ]

Bu bab Temîmoğulları namına Resûlullah'a gelen sefâret heyetine dairdir.

Hudeybiye Musâlahası ile İslâm'ın siyasî varlığının Kureyş tarafından tanınması üzerine Arap kabileleri tarafından Resûl-i Ekrem'e sefâret heyetleri gelmeye başlamıştı. Hudeybiye'den beri nazarî olarak devam eden bu siyasî varlık, Mekke'nin fethi üzerine mükemmel ordusuyla ve idarî, adlî teşkilâtıyla fiilî ve hakikî bir devlet halinde kendisini gösterince Arabistan'ın bütün kabileleri heyetler göndererek arz-ı inkıyad etmişlerdir. Bu cihetle, bu yılın adına siyerciler "senetü'l- vüfûd" demişlerdir ki hicretin 9. yılıdır (*İbn Hişâm*). Şimdi Buhârî bu sefâret heyetlerine dair haberleri birer babda rivayete başlamıştır. Benî Temîm vefdi de bu heyetlerden biridir. Siyer müelliflerinin rivayetlerine göre Benî Temîm heyeti yetmiş yahut seksen kişiden ibaret olup İbn İshak'a göre, içlerinde eşraftan şunlar vardı: Ka'kā b. Ma'bed, Utârid b. Hâcib, Akra' b. Hâbis, Zibrikān b. Bedr, Amr b. Ehsem, Hannât b. Yezîd, Nuaym b. Yezîd, Kays b. Âsım, Uyeyne b. Hısn.

Bunlar bir öğle sıcağında gelmişlerdi ve Mescid-i Saâdet'e girerek Peygamber'in odalarının ilerisinde, gerisinde urbân vahşetiyle, "Yâ Muhammed! Bize çıksana! diye bağrışmaya başladılar. O sırada Resûlullah kuşluk uykusu uyuyordu. Bunun üzerine Hucurât sûresinin şu âyetleri nâzil olarak İslâmî ve medenî bir âdet tâlim buyuruldu: *Sana hücrelerin gerisinden bağıranlar, şüphesiz bunların çoğu, akılları ermeyen* (bâdiyenişîn) *kimselerdir,* (bunların huşûnetle seslenmelerinden müteessir olma!) *Keşke sen onlara çıkıncaya kadar sabretselerdi, kendileri için daha hayırlı olurdu. Maamafih Allah mağfiret eder, affeder"* (el-Hucurât 49/4-5).[1] Bu âyet-i kerîmenin delâleti veçhile, nihayet Benî Temîm heyetinin hepsi müslüman olmuşlar ve affa mazhar olarak birtakım câizelerle taltif buyurulmuşlardır.

1 (إِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِنْ وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ) إلى قوله تعالى (غَفُورٌ رَحِيمٌ).

Bu haşîn Benî Temîm'in cehalet ve huşûnetlerini İmrân b. Husayn'ın bir hadisi bütün bütün açıklamıştır ki bu eserimizde 1316 numara ile tercümesi geçen bu hadisi, Buhârî bu babında da şu meâlde rivayet etmiştir: İmrân b. Husayn der ki: Benî Temîm'den bir heyet, Resûl-i Ekrem'e arz-ı itaat için gelmişti. Resûl-i Ekrem bunlara hüsnükabul göstermiş ve mebde ve meâde dair tebşîratta bulunmuştu. Onlar ise bu tebşîratı kabul etmeyerek, "Yâ Resûlellah! Bize âhiretlik müjdeler verdin. Sen şimdi bize dünyalık ver!" dediler. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem'in mübarek yüzünde infial âsârı göründü. Benî Temîm'in arkası sıra da Yemen'in Eş'ar kabilesi heyeti gelmişti. Resûlullah bunlara da, *"Size uhrevî saadet müjdesi veririm. Biz bu müjdeyi Benî Temîm'e vermiştik de kabul etmemişlerdi!"* buyurdu. Eş'arîler, "Kabul ettik yâ Resûlellah! Huzurunuza bunun için geldik" dediler. Resûlullah da mahlûkatın ve arşın mebde-i hilkati hakkında mâlûmat verdi.[2]

Temîmoğulları'nın nesebi, Mudar'da Peygamber'in nesep silsilesiyle birleşir. Bu cihetle Peygamber efendimiz bu huşûnetlerine rağmen Temîmoğulları'nı kendi kavim ve kabilesi addederdi. Buhârî'nin yine bu babında bir rivayetine göre Ebû Hüreyre demiştir ki: Resûlullah'tan işittiğim üç şeyden sonra Temîmoğulları hakkında sevgim devam etti: Temîmoğulları **1.** "*Deccâle ve şarktan gelecek fitne ve fesada karşı ümmetimin en çok mukavemetlisidir"* buyurması, **2.** Hazret-i Âişe'ye yanında bulunan Benî Temîm'den bir câriye hakkında, "*Bunu âzatla! Çünkü bu zavallı câriye İsmâil peygamber evlâdındandır!*" buyurması, **3.** Benî Temîm'in zekât malları geldiği zaman, "*Bu, kavmimin zekâtıdır!*" diyerek Temîmoğulları'nı kendi kavim ve kabilesi addetmesi.[3]

Resûlullah, Benî Temîm vefdinden her birine 12'şer ukıyye gümüş ve birtakım kıymetli hediyeler vermiştir.

1646

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الزُّبَيْرِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ قَدِمَ رَكْبٌ مِنْ بَنِي تَمِيمٍ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ أَمِّرِ الْقَعْقَاعَ بْنَ مَعْبَدِ بْنِ زُرَارَةَ فَقَالَ عُمَرُ بَلْ أَمِّرِ الْأَقْرَعَ بْنَ حَابِسٍ قَالَ أَبُو بَكْرٍ مَا أَرَدْتَ إِلَّا خِلَافِي قَالَ عُمَرُ مَا أَرَدْتُ خِلَافَكَ فَتَمَارَيَا حَتَّى ارْتَفَعَتْ أَصْوَاتُهُمَا فَنَزَلَ فِي ذٰلِكَ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُقَدِّمُوا حَتَّى انْقَضَتْ.

Tercümesi

Abdullah b. Zübeyr radıyallahu anhümâdan şöyle dediği rivayet olunmuştur: (Hicretin 9. yılında) Nebî sallallahu aleyhi ve selleme Temîmoğulları'ndan

2 {B4365 Buhârî, Megāzî, 68.}

3 {B4366 Buhârî, Megāzî, 69.}

süvari bir heyet gelmişti. (Bunlar İslâm olduktan sonra) Ebû Bekir, “Yâ Resûlellah! Bunlara Ka‘kā‘ b. Ma‘bed b. Zürâre’yi emîr tayin buyursanız!” demişti. Bunun üzerine Ömer, “Hayır, o olamaz, Akra‘ b. Hâbis’i tayin buyurunuz yâ Resûlellah” dedi. Ebû Bekir, “Sen muhakkak bana muhalefet etmek istiyorsun!” dedi. Ömer, “Hayır, sana muhalefet etmek istemem!” dedi. Bu suretle Ebû Bekir ile Ömer birbirleriyle mücadele etmişlerdi. Hatta sesleri yükselmişti. Bunun hakkında şu meâldeki iki âyet-i kerîme nâzil olmuştur: “Ey iman eden kullar! Allah’ın ve resulünün (emirleri) önüne geç(erek nizâ et)meyiniz ve Allah’tan korkunuz! Çünkü Allah (sizin sözlerinizi) işitir, (işlerinizi de) bilir. Ey müminler! Seslerinizi peygamberin sesinden üstün yükseltmeyiniz ve ona, birbirinize bağırır gibi yüksek söylenmeyiniz! Çünkü ibadetleriniz hiçe iner de haberiniz olmaz.”[4] {B4367 Buhârî, Megāzî, 69; el-Hucurât, 49/1-2.}

4 (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ) إلى قوله تعالى (وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ).

Benî Hanîfe Heyetinin Medine'ye Gelmesi ve Sümâme b. Üsâl Hadisi

[وَفْدُ بَنِي حَنِيفَةَ وَحَدِيثُ ثُمَامَةَ بْنِ أُثَالٍ]

Bu bab Benî Hanîfe heyetinin Medine'ye gelmesi ve Sümâme b. Üsâl hadisi hakkındadır.

1647

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ بَعَثَ النَّبِيُّ ﷺ خَيْلًا قِبَلَ نَجْدٍ فَجَاءَتْ بِرَجُلٍ مِنْ بَنِي حَنِيفَةَ يُقَالُ لَهُ ثُمَامَةُ بْنُ أُثَالٍ فَرَبَطُوهُ بِسَارِيَةٍ مِنْ سَوَارِي الْمَسْجِدِ فَخَرَجَ إِلَيْهِ النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ مَا عِنْدَكَ يَا ثُمَامَةُ فَقَالَ عِنْدِي خَيْرٌ يَا مُحَمَّدُ إِنْ تَقْتُلْنِي تَقْتُلْ ذَا دَمٍ وَإِنْ تُنْعِمْ تُنْعِمْ عَلَى شَاكِرٍ وَإِنْ كُنْتَ تُرِيدُ الْمَالَ فَسَلْ مِنْهُ مَا شِئْتَ فَتُرِكَ حَتَّى كَانَ الْغَدُ ثُمَّ قَالَ لَهُ مَا عِنْدَكَ يَا ثُمَامَةُ قَالَ مَا قُلْتُ لَكَ إِنْ تُنْعِمْ تُنْعِمْ عَلَى شَاكِرٍ فَتَرَكَهُ حَتَّى كَانَ بَعْدَ الْغَدِ فَقَالَ مَا عِنْدَكَ يَا ثُمَامَةُ قَالَ عِنْدِي مَا قُلْتُ لَكَ فَقَالَ أَطْلِقُوا ثُمَامَةَ فَانْطَلَقَ إِلَى نَخْلٍ قَرِيبٍ مِنَ الْمَسْجِدِ فَاغْتَسَلَ ثُمَّ دَخَلَ الْمَسْجِدَ فَقَالَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ يَا مُحَمَّدُ وَاللهِ مَا كَانَ عَلَى الْأَرْضِ وَجْهٌ أَبْغَضَ إِلَيَّ مِنْ وَجْهِكَ فَقَدْ أَصْبَحَ وَجْهُكَ أَحَبَّ الْوُجُوهِ إِلَيَّ وَاللهِ مَا كَانَ مِنْ دِينٍ أَبْغَضَ إِلَيَّ مِنْ دِينِكَ فَأَصْبَحَ دِينُكَ أَحَبَّ الدِّينِ إِلَيَّ وَاللهِ مَا كَانَ مِنْ بَلَدٍ أَبْغَضَ إِلَيَّ مِنْ بَلَدِكَ فَأَصْبَحَ بَلَدُكَ أَحَبَّ الْبِلَادِ إِلَيَّ وَإِنَّ خَيْلَكَ أَخَذَتْنِي وَأَنَا أُرِيدُ الْعُمْرَةَ فَمَاذَا تَرَى فَبَشَّرَهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَأَمَرَهُ أَنْ يَعْتَمِرَ فَلَمَّا قَدِمَ مَكَّةَ قَالَ لَهُ قَائِلٌ صَبَوْتَ قَالَ

لَا وَلٰكِنْ أَسْلَمْتُ مَعَ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ وَلَا وَاللّٰهِ لَا يَأْتِيكُمْ مِنَ الْيَمَامَةِ حَبَّةُ حِنْطَةٍ حَتَّى يَأْذَنَ فِيهَا النَّبِيُّ ﷺ .

Tercümesi

Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan şöyle dediği rivayet olunmuştur: Nebî sallallahu aleyhi ve sellem Necid tarafına bir süvari müfrezesi göndermişti. Bu müfreze Benî Hanîfe'den Sümâme b. Üsâl denilen bir kişiyi esir edip getirdiler ve mescidin direklerinden birine bağladılar. Resûlullah mescide çıktığında Sümâme'ye, "Yâ Sümâme! Yanında ne var? (Gönlünden ne geçiriyorsun ve benden ne umuyorsun?)" buyurdu. Sümâme, "Gönlümde hayır (ümidi) var yâ Muhammed! (Çünkü sen zulmetmezsin, affedersin). Eğer sen beni öldürsen kanlı bir caniyi öldürmüş olursun ve eğer bana (af nimeti) in'âm edersen nimete karşı şükreden bir kişiye in'âm etmiş olursun. Eğer (fidye-i necâtım için) mal istersen, ne kadar dilersen, işte malım, (veririm)" dedi. Bu muhâvereden sonra Sümâme bağlı olarak bırakıldı. Ferdâsı gün olunca yine Resûlullah, Sümâme'ye, "Ey Sümâme! Gönlünde ne var, ne umuyorsun?" dedi. O da, "Yâ Resûlellah! Dün arzettiğim veçhile bana af nimeti ihsan edersen nimete karşı şükreden kimseye ihsan etmiş olursun!" dedi. Resûlullah o gün de bağlı olarak bıraktı. Nihayet üçüncü gün Resûlullah, "Ey Sümâme! Yanında ne var bakalım?" buyurdu. Sümâme de, "Dün arzettiğim dileğim var!" dedi. Resûlullah, "Artık Sümâme'yi salıveriniz!" dedi. Sümâme bırakılınca hemen mescidin yakınında bir suya koştu. Gusledip sonra mescide girdi. (Resûlullah'ın huzuruna vardı) ve, "Eşhedü en lâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden Resûlullah" dedi. Sonra şu sözleri söyledi:

"Yâ Muhammed! Vallahi şu yer üzerinde bana senin yüzünden daha düşman hiçbir yüz yoktu. Fakat bu sabah, senin mübarek siman bana yüzlerin en sevimlisi göründü. Vallahi dinlerden hiçbir din bana senin dininden ziyade düşman gelmezdi. Fakat bu sabah senin dinin bana göre dinlerin en sevimlisidir. Vallahi memleketlerden hiçbir şehir bana senin belden kadar menfur değildi. Fakat bu sabah belden nazarımda şehirlerin en sevimlisidir. Yâ resul! Ben umre etmeye niyet ettiğim sırada senin süvarilerin beni yakalamıştı. Şimdi siz ne re'y edersiniz?" dedi. Resûl-i Ekrem, Sümâme'yi (dünya ve âhiret saadetiyle) müjdeledi ve umre etmesini emir buyurdu. Sümâme ömre için Mekke'ye varınca boşboğazın birisi ona, "Dininden başka bir dine mi döndün?" dedi. O da şöyle karşıladı, "Hayır, vallahi ben dinden çıkmadım.[1] Fakat

1 Sümâme hazretleri şirki ve putlara ibadeti bir din saymadığı için dinden çıkmadığını yemin ile tekit

ben, Muhammed Resûlullah ile beraber müslüman oldum (hak dine girdim). Vallahi ben (din dediğiniz şirke) dönmem ve peygamber izin vermedikçe size Yemâme'den bir buğday tanesi gelmeyecektir!.[2] {B4372 Buhârî, Megāzî, 71.}

1648

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ قَدِمَ مُسَيْلِمَةُ الْكَذَّابُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَجَعَلَ يَقُولُ إِنْ جَعَلَ لِي مُحَمَّدٌ الْأَمْرَ مِنْ بَعْدِهِ تَبِعْتُهُ وَقَدِمَهَا فِي بَشَرٍ كَثِيرٍ مِنْ قَوْمِهِ فَأَقْبَلَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَمَعَهُ ثَابِتُ بْنُ قَيْسِ بْنِ شَمَّاسٍ وَفِي يَدِ رَسُولِ اللهِ ﷺ قِطْعَةُ جَرِيدٍ حَتَّى وَقَفَ عَلَى مُسَيْلِمَةَ فِي أَصْحَابِهِ فَقَالَ لَوْ سَأَلْتَنِي هَٰذِهِ الْقِطْعَةَ مَا أَعْطَيْتُكَهَا وَلَنْ تَعْدُوَ أَمْرَ اللهِ فِيكَ وَلَئِنْ أَدْبَرْتَ لَيَعْقِرَنَّكَ اللهُ وَإِنِّي لَأَرَاكَ الَّذِي أُرِيتُ فِيهِ مَا رَأَيْتُ وَهَٰذَا ثَابِتٌ يُجِيبُكَ عَنِّي ثُمَّ انْصَرَفَ عَنْهُ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ فَسَأَلْتُ عَنْ قَوْلِ رَسُولِ اللهِ ﷺ إِنَّكَ أُرَى الَّذِي أُرِيتُ فِيهِ مَا رَأَيْتُ فَأَخْبَرَنِي أَبُو هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَالَ بَيْنَا أَنَا نَائِمٌ رَأَيْتُ فِي يَدَيَّ سِوَارَيْنِ مِنْ ذَهَبٍ فَأَهَمَّنِي شَأْنُهُمَا فَأُوحِيَ إِلَيَّ فِي الْمَنَامِ أَنِ انْفُخْهُمَا فَنَفَخْتُهُمَا فَطَارَا فَأَوَّلْتُهُمَا كَذَّابَيْنِ يَخْرُجَانِ بَعْدِي أَحَدُهُمَا الْعَنْسِيُّ وَالْآخَرُ مُسَيْلِمَةُ.

Tercümesi

İbn Abbas radıyallahu anhümâdan şöyle dediği rivayet olunmuştur: Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem zamanında Müseylimetülkezzâb (Medine'ye) gelmişti. O, "Eğer Muhammed kendisinden sonra beni halef kılarsa kendisine uyarım!" dedi. Müseylime, kavminden kalabalık bir heyetle gelmişti.[3] Resûlullah, Müseylime'nin yanına gitti. (Hatîb-i Resûlullah denilen) Sâbit b. Kays b. Şemmâs da Resûlullah ile beraber gitmişti. Resûlullah'ın elinde hurma dalından bir değnek bulunuyordu. Resûlullah –kavmi içinde oturan– Müseylime'nin tâ karşısında durdu. (Onunla İslâm hakkında görüş-

ederek iddia ediyor ki tamamıyla doğrudur. Çünkü ilmen din, akıl ve irade sahibi insanları arzularıyla hayra sevkeden ilâhî bir müessesedir.

2 İbn Hişâm'ın rivayetine göre Sümâme radıyallahu anh umreden sonra Yemâme'ye gitmiş ve Mekke'ye zahîre yüklemelerini Yemâme halkına yasak etmiştir. Bunun üzerine Mekkeliler Resûl-i Ekrem'e mektup yazarak, "Sen sıla-i rahim ile, akrabalık hakkına hürmet ile emredersin!" diye zahîre gönderilmesini rica etmişlerdir. Resûl-i Ekrem Sümâme'ye yazdığı bir mektupla zahîre sevkine müsaade edilmesini bildirmiştir.

3 Müseylime'nin kavmi Benî Hanîfe idi. Heyet de Vâkıdî'nin beyanına göre on yedi kişiden ibaret idi.

tü. Müseylime nübüvvet pâyesinden kendisine bir hisse verilmesini istedi.) Resûl-i Ekrem, "(Değil nübüvvetten bir pay,) şu dal parçasını benden istesen onu bile sana vermem. Sen de Allah'ın hakkındaki hüküm ve takdirini tecavüz edemezsin! (O hüküm kezzâb, maktûl, cehennemî olmandır). Eğer sen bana ve Hakk'a muhalefet edersen, Allah seni muhakkak helâk eder ve ben muhakkak sanırım ki, sen, –onda gördüğüm eşkâle göre– (rüyamda) bana gösterilen (meş'um) kişisin! İşte şu zat (hatibim) Sâbit'tir. Benim tarafımdan sana (icap eden) cevabı verecektir!" buyurdu. Sonra Müseylime'nin yanından dönüp gitti.

(Râvi) İbn Abbas der ki: Ben Ebû Hüreyre'ye Resûl-i Ekrem'in Müseylimetül-kezzâb'a, "Eşkâl benzeyişine göre sen, muhakkak bana rüyamda gösterilen meş'um şahıs olacaksın!" sözünün mahiyetini sordum. Ebû Hüreyre bana şöyle cevap verdi: "Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem buyurdu ki: 'Bir kere ben uyurken rüyamda iki kolumda iki altın bilezik gördüm, bunlar kadın ziyneti olduğu için bu rüyam beni kederlendirdi. Sonra rüyamda bana bu bileziklere üflemekliğim vahyolundu. Ben de bunlara üfledim. Bunların ikisi de uçtu. Ben bu iki bileziği benden sonra türeyecek iki yalancı (peygamber) ile te'vil ettim ki bunun biri Ansî (Esved)'dir, öbürü de Müseylime'dir. {B4373, B4374 Buhârî, Megāzî, 71.}

1649

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَا أَنَا نَائِمٌ أُتِيتُ بِخَزَائِنِ الْأَرْضِ فَوُضِعَ فِي كَفِّي سِوَارَانِ مِنْ ذَهَبٍ فَكَبُرَا عَلَيَّ فَأَوْحَى اللهُ إِلَيَّ أَنِ انْفُخْهُمَا فَنَفَخْتُهُمَا فَذَهَبَا فَأَوَّلْتُهُمَا الْكَذَّابَيْنِ اللَّذَيْنِ أَنَا بَيْنَهُمَا صَاحِبَ صَنْعَاءَ وَصَاحِبَ الْيَمَامَةِ.

Tercümesi

Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin şöyle buyurduğu rivayet olunmuştur: Bir kere uyurken rüyamda bana yerde medfun hazineler getirildi ve avucumun içine iki altın bilezik konuldu. Bu rüyam bana ağır geldi. Sonra Allah bana bunlara üflemekliğimi vahyetti. Ben de üfledim. Hemen ikisi de gitti. Ben bu bilezikleri iki yalancı (türedi peygamber) ile te'vil ettim ki, ikisi arasında bulunduğum San'alı (Esved el-Ansî) ile Yemâmeli (Müseylime)'dir. {B4375 Buhârî, Megāzî, 71.}

Necran Hıristiyanları Kıssası

[قِصَّةُ أَهْلِ نَجْرَانَ]

Bu bab Necran hıristiyanları kıssasına dair rivayetleri muhtevidir.

Necran, Mekke'ye Yemen tarafından yedi konak mesafede vâki büyük bir şehirdir. Yemen'in şimâl-i şarkî tarafında ve Dehnâ sahrâ-yı kebîrinin kenarında vâkidir. Ahalisi Ehl-i kitap ve hıristiyan idi. Aralarında yahudiler de vardı. Yemen mülûkünden Mûsevî olan Ebû Nüvâs, hıristiyanları kendi dinine davet edip kabul etmediklerinden birtakım uzun hendekler kazdırmak ve içlerinde iman etmeyenleri yakmak suretiyle ta'zîb etmişti. Bu cihetle bu zalimler Kur'ân-ı Mübîn'de ashâbü'l-uhdûd (uzun hendek sahipleri) adıyla anılmışlar ve bu yahudi zalimleri dûçâr-ı helâk olmuşlardır.[1]

İbn Sa'd'ın beyanına göre Resûl-i Ekrem Necran hıristiyanlarına bir mektup gönderip Medine'ye davet etti. Emirleri Abdülmesîh Âkıb maiyetinde on dört kişi ile Medine'ye geldi. İçlerinde en büyük âlimleri Ebü'l-Hâris Alkame ile Seyyid Eyhem de bulunuyordu. Bunlar Medine'ye gelince Mescid-i Saâdet'e girdiler. Üzerlerinde bürd-i Yemânî denilen ipekli elbiseler, ridâlar vardı. İpekli kefyeler örtünmüşlerdi. Mescide girince meşrik tarafına doğru durup namaz kıldılar. Bunu hoş görmeyen ashaba, Resûl-i Ekrem, *"Kendi hallerine bırakınız!"* buyurdu. Namazdan sonra Resûlullah'ın huzuruna geldiler. Fakat Resûl-i Ekrem bunlardan yüz çevirip iltifat buyurmadı ve bunlarla görüşmedi. Bunun üzerine Hazret-i Osman bunlara, "Huzura ipekli elbiselerle ve mükellef giyimli bir heyette geldiğiniz için Resûlullah size iltifat buyurmadı!" dedi. Bunun üzerine Necran heyeti o gün kalkıp gittiler. Ferdâsı gün, ruhban heyetinde olarak Resûlullah'ın huzuruna geldiler ve selâm verdiler. Resûlullah da selâmlarını selâmla karşıladı ve bunları İslâm'a davet etti. Fakat bunlar kabul etmeyip çekindiler. Bunun üzerine Hazret-i Îsâ hakkında bunlarla uzun boylu bahis ve cidâl olundu ve deliller, hüccetler serdedildi, Resûl-i Ekrem tarafından bunlara Kur'an

---

1 Burûc sûresinin 4-7. âyetlerinde bu facia ve cezası şu suretle bildiriliyor: *"Ashâbü'l-uhdûd olan yahudiler katlolundular. –Uhdûd, uzun çukurlar içinde çıralı ve alevli ateşti.– Çünkü yahudiler, bu ateşin etrafına otururlar ve mümin hıristiyanlara işledikleri mezalimi seyrederlerdi."*

okundu. Fakat bunları bir türlü ikna kabil olmadı. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem bunlara, *"Eğer benim tebliğimi inkâr edip kabul etmiyorsanız haydi gidiniz, ailenizle geliniz, sizinle mülâane*[2] *edelim!"* buyurdu. Bu teklif üzerine onlar da kalkıp gittiler.[3]

Âl-i İmrân sûresinin 61. âyetinde bu lâ'n teklifi ve tatbik sureti şöyle bildiriliyor: *"Habîbim! Sana gelen ilimden sonra her kim seninle münakaşa ederse, sen* (mülâaneye davet edip) *ona, 'Haydi geliniz, oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı, kendilerimizi ve kendilerinizi çağıralım. Sonra Cenâb-ı Hakk'a tazarrû ve niyaz edelim de Allah'ın lânetini yalancıların üzerine yükleyelim' de!"*[4]

Bu yolda mülâaneden de korkup çekindiler ve cizye vermeye razı oldular ki bunun aşağıdaki hadiste tercümesini göreceğiz.

1650

عَنْ حُذَيْفَةَ ﷺ قَالَ جَاءَ الْعَاقِبُ وَالسَّيِّدُ صَاحِبَا نَجْرَانَ إِلَى رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ يُرِيدَانِ أَنْ يُلَاعِنَاهُ قَالَ فَقَالَ أَحَدُهُمَا لِصَاحِبِهِ لَا تَفْعَلْ فَوَاللّٰهِ لَئِنْ كَانَ نَبِيًّا فَلَاعَنَنَا لَا نُفْلِحُ نَحْنُ وَلَا عَقِبُنَا مِنْ بَعْدِنَا قَالَا إِنَّا نُعْطِيكَ مَا سَأَلْتَنَا وَابْعَثْ مَعَنَا رَجُلًا أَمِينًا وَلَا تَبْعَثْ مَعَنَا إِلَّا أَمِينًا فَقَالَ لَأَبْعَثَنَّ مَعَكُمْ رَجُلًا أَمِينًا حَقَّ أَمِينٍ فَاسْتَشْرَفَ لَهُ أَصْحَابُ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ فَقَالَ قُمْ يَا أَبَا عُبَيْدَةَ بْنَ الْجَرَّاحِ فَلَمَّا قَامَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ هٰذَا أَمِينُ هٰذِهِ الْأُمَّةِ وَفِي رِوَايَةٍ عَنْ أَنَسٍ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ لِكُلِّ أُمَّةٍ أَمِينٌ وَأَمِينُ هٰذِهِ الْأُمَّةِ أَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ.

TERCÜMESİ

Huzeyfe (b. Yemân) radıyallahu anhtan şöyle dediği rivayet olunmuştur: Necran (hıristiyanların)ın iki ulusu (Abdülmesîh) Âkıb ile Seyyid (Eyhem) Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme gelmişlerdi. Resûlullah ile mülâane etmek istiyorlardı. Huzeyfe der ki: Âkıb ile Seyyid'den biri, arkadaşına, "Sakın Muhammed ile mülâaneye girişme! Vallahi Muhammed eğer peygamberse, bir lâ'n eder (ve dünya, âhiret Allah'ın rahmetinden uzak bulunmamıza bir dua eder) ki, ne biz, ne de bizden sonra gelecek evlât ve ahfadımız felâh

---

2 Mülâane iki kişinin birbirine lânet etmesidir. Lânet, dünyada ve âhirette Allah'ın rahmetinden uzaklık demek olup mülâane de iki taraftan her birinin öbürü hakkında Allah'ın rahmetinden uzak olmasına duadan ibaret olur.

3 {İbn Sa'd, *et-Tabakāt*, I, 267-268.}

4 فَمَنْ حَاجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ أَبْنَاءَنَا وَأَبْنَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ وَأَنْفُسَنَا وَأَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَعْنَةَ اللّٰهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ.

bulur" dedi. Bu mütalaa üzerine Necranlılar'ın bu iki reisi, Resûlullah'a gelerek, "(Hıristiyan kalacağız. Fakat) bizden istediğin vergiyi vereceğiz! Şu kadar ki bizimle Necran'a emniyetli bir zatı (memur) gönderiniz! Göndereceğiniz bu kimse her halde emin olsun!" dediler. Resûlullah da, "Ben de muhakkak surette sizinle bihakkın emniyetli ve mutemet bir kişiyi gönderirim!" buyurdu. Resûlullah'ın bu sözü üzerine ashabı (bu yüce emniyet ve itimat kime tevcih buyurulacak diye) intizar ettiler. Bu halde Resûl-i Ekrem, "Kalk, ey Ebû Ubeyde b. Cerrâh!" buyurdu. Ebû Ubeyde ayağa kalkınca da onu göstererek, "İşte bu gördüğünüz sima İslâm ümmetinin eminidir!" buyurdu.

Enes radıyallahu anhın Nebî sallallahu aleyhi ve sellemden bir rivayetinde de Peygamberimiz, "Her ümmetin bir emini vardır. İslâm ümmetinin emini de Ebû Ubeyde b. Cerrâh'tır!" buyurmuştur (ve cizye cibâyeti için Ebû Ubeyde'yi göndermiştir). {B4380, B4382 Buhârî, Megāzî, 73.}

İZAHI

İbn Sa'd'ın rivayetine göre, Necranlılar yazılan musâlahanâme mûcibince şunları vermeyi deruhte etmişlerdi: Bin katı receb ayında, bin katı safer ayında teslim edilmek üzere senede iki bin kat hil'at ve her hil'at ile beraber 1 ukıyye (40 dirhem) nakit vereceklerdi ve eğer Yemen'de bir kargaşalık çıkarsa âriyet olarak da otuz zırh, otuz kargı, otuz deve, otuz at vereceklerdi.

Bu musâlahanâme ahkâmına göre Necranlılar Hazret-i Ömer'in hilâfeti zamanına kadar yerlerinde kaldılar. Ömer zamanında gayri müslim anâsırın Cezîretülarap'tan çıkarıldığı zaman bunların da emlâk ve arazilerinin bedelleri verilerek Kûfe civarında yine Necran adı verilen bir mahalle naklolundular.

Eş‘arîler ile Yemen Ahalisi Meb‘uslarının Kudûmü

[قُدُومُ ٱلْأَشْعَرِيِّينَ وَأَهْلِ ٱلْيَمَنِ]

Bu bab Eş‘arîler ile Yemen ahalisi meb‘uslarının kudûmü hakkındadır.

Eş‘ariyyûn, Eş‘arî'nin cem‘idir. Eş‘arî de eş‘arın nisbetidir. Eş‘ar, Sebe' neslinden Nabat b. Üded namındaki kimsenin lakabıdır. Nabat'ın gövdesi anadan kıllı doğduğu için Eş‘ar lakabıyla anılmıştır. Sonra bu adamın neslinden Yemen'de yetişen büyük bir kabile kendisine nisbet olunarak Eş‘arî denilmiştir. Ashâb-ı kirâmdan Ebû Mûsâ el-Eş‘arî bu kabiledendir. İlm-i kelâmdaki Eş‘arî mezhebinin kurucusu Ebü'l-Hasan Ali b. İsmâil de Ebû Mûsâ el-Eş‘arî'nin ahfadından bulunduğundan, bu kabileye nisbetle ve mezhebi de Eş‘ariyye denilmekle şöhret bulmuştur.

Buhârî şârihlerinden Kirmânî, Eş‘arî'nin cem‘i tahfîf ile Eş‘ariyyûn olduğunu tembih eder ki lugat âlimlerinin muhtarıdır. Fakat bütün Buhârî nüshalarında Eş‘ariyyûn suretinde mazbuttur. Buhârî şârihleri de bundan başka bir kıraat bulunduğunu bildirmiyorlar.

Buhârî'nin bu unvanında muallak olarak rivayetine göre Resûl-i Ekrem Eş‘arîler'i, *"Onlar bana bağlıdırlar, ben de onlara"*[1] sözleriyle taltif buyurmuştur (1104 numara ile tercümesi geçen Ebû Mûsâ el-Eş‘arî hadisine ve izahına bakınız).

Yine Buhârî'nin bu babındaki rivayetine göre, Ebû Mûsâ el-Eş‘arî'nin Yemen'den ilk geldiği günlerin hâtıralarından birini bildirerek der ki: "Ben kardeşim Ebû Rühm ile Yemen'den Hayber'in fethi sırasında gelmiş ve huzura kabul buyurulmamız için bir müddet intizar etmiştik. Bu müddet zarfında, Resûlullah'ın hânedanından Abdullah b. Mes‘ûd ile anası Ümmü Abd'den çok huzura giren ve huzurdan ayrılmayan kimse bilmiyorum!" demiştir.

1 {B2486 Buhârî, Şirket, 1.}

1651

عَنْ أَبِي مُوسَى ﷺ قَالَ أَتَيْنَا النَّبِيَّ ﷺ نَفَرٌ مِنَ الْأَشْعَرِيِّينَ فَاسْتَحْمَلْنَاهُ فَأَبَى أَنْ يَحْمِلَنَا فَاسْتَحْمَلْنَاهُ فَحَلَفَ أَنْ لَا يَحْمِلَنَا ثُمَّ لَمْ يَلْبَثِ النَّبِيُّ ﷺ أَنْ أُتِيَ بِنَهْبِ إِبِلٍ فَأَمَرَ لَنَا بِخَمْسِ ذَوْدٍ فَلَمَّا قَبَضْنَاهَا قُلْنَا تَغَفَّلْنَا النَّبِيَّ ﷺ يَمِينَهُ لَا نُفْلِحُ بَعْدَهَا أَبَدًا فَأَتَيْتُهُ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ إِنَّكَ حَلَفْتَ أَنْ لَا تَحْمِلَنَا وَقَدْ حَمَلْتَنَا قَالَ أَجَلْ وَلٰكِنْ لَا أَحْلِفُ عَلَى يَمِينٍ فَأَرَى غَيْرَهَا خَيْرًا مِنْهَا إِلَّا أَتَيْتُ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ مِنْهَا. وَفِي رِوَايَةٍ وَتَحَلَّلْتُهَا.

TERCÜMESİ

Ebû Mûsâ el-Eş'arî radıyallahu anhtan şöyle dediği rivayet olunmuştur: (Resûlullah Tebük Seferi hazırlığında bulunurken) biz Eş'arîler'den bir cemaat Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin huzuruna vardık. Binmek ve zâd ü zahîremizi yüklemek için deve istedik. Fakat Resûl-i Ekrem imtina etti. Biz tekrar binit ve yük devesi istedik. Bu defa Resûlullah veremeyeceğine yemin etti. Sonra Resûlullah çok beklemedi, kendisine bir deve ganimeti getirildi. Bunun üzerine bize –iki ile dokuz yaş arasında– beş deve verilmesini emir buyurdu, biz develeri tesellüm edince (kendi aramızda), "Biz Resûlullah'a (bize deve veremeyeceğine dair) yeminini unutturduk. Biz bundan sonra hiçbir zaman necat bulmayız!" dedik. Bu mütalaa üzerine ben hemen Resûlullah'ın huzuruna vardım ve, "Yâ Resûlellah! Sen bize deve yükleyemem! (Deve veremem) diye yemin etmiştin, halbuki bize (yükleyecek deve verdin)." Resûlullah, "Evet (hakikaten ben yemin ettim. Sonra da deve verdim) fakat ben, yemin edilen şeyin başkasını yemin edilenden hayırlı sanınca yeminim üzerinde bağlı kalmam. Muhakkak o hayırlı olduğuna kanaat ettiğim şeyi ihtiyar ederim!" buyurdu. Bu hadisin bir rivayet tarikinde de تحللتها vârit olmuştur ki: "Ben yeminimi istisna etmiştim!" demektir. {B4385 Buhârî, Megâzî, 75; B3133 Buhârî, Farzu'l-humus, 15.}

İZAHI

Yemîn-i istisnâ, yemini Allah'ın meşiyyet ve iradesine ta'lik etmektir. Meselâ "Allah dilerse vallahi şu işi işlerim!" demek bi'l-istisnâ yemindir.

Hadisin *Sahîh-i Buhârî* metnindeki suret-i sevki şu mâlûmatı ihtiva etmektedir: Ebû Mûsâ el-Eş'ârî'nin râvisi olan Zehdem b. Mudrib der ki: Ebû Mûsâ el-Eş'arî, (Hazret-i Osman zamanında vali tayin olunup Kûfe'ye) geldiğinde Cerm kabilesinden bir cemaati kabul ve ikram etmişti. Biz Ebû Mûsâ'nın yanında iken o, tavuk yiyordu. Heyet içinde

oturan bir kişiyi yemeğe davet etti. O da, "Ben tavuğun fena şey yediğini gördüm de ondan tiksindim!" dedi. Ebû Mûsâ el-Eş'arî, "Gel yâhu! Ben Resûlullah'ın tavuk yediğini gördüm!" demesi üzerine, o adam bu defa da, "Ben tavuk eti yememeye yemin ettim!" dedi. Bunun üzerine Ebû Mûsâ el-Eş'arî, "Şöyle gel de ettiğin yemine dair sana bir haber bildireyim!" dedi ve mevzumuz olan hadisi rivayet etti.

Ebû Mûsâ'nın bu hadisi Resûlullah'ın yeminine bağlı kalmayıp hânis olduğunu açık olarak bildiriyor. Şu kadar ki, Resûlullah'ın yemin ettiği şeyden onun muhalifinin daha hayırlı olduğu muhakkak olmakla beraber, hânis olduğu da muhakkaktır. Resûl-i Ekrem'in kefaret verdiklerine dair hadiste bir kayıt da yoktur. Bu şüpheyi izâle eden bir cihet varsa, o da bu hadisin diğer bir rivayet tarikinde « تحللتها » kaydının vârit olmasıdır ve Resûl-i Ekrem'in bu yemininin meşiyyet-i ilâhiye ile mukayyet ve muallak bulunmasıdır. Gerek bu rivayet, gerek bunun daha ziyade incelenmesi, aşağıda "Kitâbü'l-Eymân ve'n-Nüzûr"da gelecektir. Oraya bakınız!

1652

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ أَتَاكُمْ أَهْلُ الْيَمَنِ هُمْ أَرَقُّ أَفْئِدَةً وَأَلْيَنُ قُلُوبًا الْإِيمَانُ يَمَانٍ وَالْحِكْمَةُ يَمَانِيَةٌ وَالْفَخْرُ وَالْخُيَلَاءُ فِي أَهْلِ الْإِبِلِ وَالسَّكِينَةُ وَالْوَقَارُ فِي أَهْلِ الْغَنَمِ.

TERCÜMESİ

Ebû Hüreyre radıyallahu anhtan Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin şöyle buyurduğu rivayet olunmuştur: Ashabım: Size Yemen heyeti geldi. Yemenliler gönül zarları çok ince, gönülleri çok yumuşak insanlardır. İman Yemenlidir. (Allah bilgisi ve korkusu olan) hikmet de Yemenlidir. İftihar ve kibir, azamet deve sahiplerindedir. Sükûnet ve tevazu da koyun sahiplerindedir.[2] {B4388 Buhârî, Megāzî, 75.}

* * *

Bir İfade: Buraya kadar müellif Buhârî'nin rivayet ettiği sefâret heyetlerinden Uman ve Bahreyn, Devs ve Tufeyl b. Amr, Tay ve Adî b. Hâtem gibi daha birçok heyetler de Peygamberimize gelerek arz-ı iman ve inkıyad ettiklerini müellif merhum rivayet etmişse de bunların çoğunu Zebîdî yukarıda birer vesile ile *Tecrîd*'de nakletmiş bulunduğundan, ihtisar için burada zikretmemiştir. Biz de bu ihtisar yolunda giderek "Haccetü'l-Vedâ" bahsine geçiyoruz.

2 Buhârî'nin bu babında ve bu hadisten önce bir rivayetinde Abullah b. Mes'ûd radıyallahu anh da, Peygamber efendimizin Yemen tarafına işaret ederek, *"İman işte şuradadır!"* buyurduğunu rivayet etmiştir. {Kaynakta râvi ismi Ebû Mes'ûd radıyallahu anh olarak kayıtlıdır. bkz: B4387 Buhârî, Megāzî, 75.}

Haccetü'l-Vedâ

[حَجَّةُ الْوَدَاعِ]

Bu bab hâtemü'l-enbiyâ efendimizin ümmetine vedâ ettikleri haccına dair hadisleri muhtevidir.

Hac, senenin muayyen zamanında Kâbe'yi ziyaret etmek ve bu ziyaret esnasında birtakım menâsik ve mübarek mahallerde hususi mahiyette ibadet etmekten ibarettir (bk: "Kitâbü'l-Hac" bahsi).

Vedâ misafirin geri kalanlarla, onların da misafirle esenleşmesine denir (*Kāmus Tercümesi*). Bu esenleşme, Türk töresinde yolcunun geri kalanlara, "Allah'a ısmarladık, hoşça kalın!" temennileriyle öbürlerinin de yolcuya, "Yolun açık olsun, uğurlar olsun, güle güle git!" dilekleriyle ifade olunur. Aziz Peygamberimiz aşağıda göreceğimiz hutbelerinde bundan sonra hiç haccetmeyeceğine ve ebediyet âlemine yolculuğunun yaklaştığına işaret ederek ashabına vedâ ettiği için bu haccına haccetü'l-Vedâ denilmiştir.

Bunun bir adı da haccetü'l-İslâm'dır. Resûl-i Ekrem Medine'ye hicret ettikten sonra bu haccından başka hiç haccetmemiştir. Hicretten önce ise, Mekke'de gerek nübüvvetinden önce, gerek sonra müteaddit defa haccetmişti. Rivayete göre, haccın farz kılındığını tebliğ eden âyet-i kerîme bu sene nâzil olmuştu. Bir sene önce yani hicretin 9. yılında nâzil olduğuna dair de rivayet vardır. Hicretten önce nâzil olduğu iddiasını ehl-i intikad garip ve hakikatten uzak bulmuşlardır.

Haccetü'l-belâğ adıyla da anılmıştır. Çünkü Resûl-i Ekrem bu haccında hac ibadetinin bütün hükümlerini ve rükünlerini nazarî olarak tebliğ ettiği gibi, amelî olarak da tatbikatını göstermiştir. Haccetü'l-kemâl ve't-tamâm da denilmiştir. Çünkü hac ibadetiyle İslâm dininin tesis ettiği bütün ibadet ve medeniyet kaideleri ve tekmil Allah'a kulluk ve insanlık umdeleri Resûl-i Ekrem tarafından tamamıyla tebliğ edilmiş bulunuyordu. Bu dinî tekâmül, Resûl-i Ekrem Arafat'ta vakfede iken nâzil olan Mâide sûresinin 3. âyetinde şu suretle bildirilmiştir: *"Ey müminler! Şu küfreden müşrikler bugün dininizi söndürmekten ümitlerini kesmişlerdir. Artık bundan böyle onlardan korkmayınız, ancak benden korkunuz!*

Bugün dininizi, hayır ve saadetiniz için kemale erdirdim. Ve size ihsan ettiğim nimetimi tamamladım. Din olarak da size İslâm dinini seçtim."[1]

Siyer müelliflerinin rivayetlerine göre, Resûl-i Ekrem'in bu günden itibaren seksen bir veya seksen iki gün devam eden hayatı zamanında, şeriat ahkâmına hiçbir hüküm ziyade kılınmadığı gibi hiçbir hüküm de neshe, tebdile uğramamıştır. İslâm dininin tekâmülünü tebliğ eden bu âyetle Resûl-i Ekrem'e risâlet vazifesinin nihayete erdiği ve bu suretle vefatının yaklaştığı bildirilmiş bulunuyordu. Bu dakikayı yalnız Ebû Bekir radıyallahu anh sezmişti. Herkes dinin kemaline sevinirken yalnız Ebû Bekir ağlıyordu. Sebebi sorulunca da, "Bu âyet, Resûlullah'ın vefatının yaklaştığına delâlet eder!" demiştir. Buhârî'nin bir rivayetine göre Hazret-i Ömer de anlamıştı (bk. 42 numaralı hadis). Peygamber'in vefatının yaklaştığını bildiren bu mehâbetli vahyin sikletine dayanamayarak Kasvâ gibi deve müsabakaları kazanmış en benâm deve bile çökmüştü.

Ferdâsı kurban bayramının birinci günü nâzil olan [2] وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللّٰهِ *"Bu fâni hayattan dönüp Allah divanına varacağınız bir gü*(nün mehâbeti)*nden Allah'a sığınınız!"* âyet-i kerîmesinde de Peygamber'in vefatının yaklaştığına işaret vardı. Bütün bu sebeplerden dolayı, Peygamber efendimizin bu haccına verilen unvanlar arasında "haccetü'l-Vedâ" unvanı iştihar etmiştir.

Nasr sûresinin nüzûlünde de Peygamber'in vefatının yaklaştığına işaret vardı. Bu sûrede Cenâb-ı Hak, peygamberine şöyle hitap etmişti: *"Habîbim! Allah'ın yardımı erişip* (Mekke'nin) *fethi müyesser olduğunu ve halkın küme küme ve kabile kabile Allah'ın dinine girdiklerini gördüğün zaman rabbine hamdederek O'nu paklıkla an ve O'ndan mağfiret dile! Allah tövbe edenlerin tövbelerini kabul edegelmiştir"*[3] buyurmuştu. Allah'ın nusreti ve fethi karşısında peygamberinden hamd ve şükür istemesi pek tabii ise de, mağfiret niyazı emir ve tâlim buyurulması, herhalde başka bir mânayı hatırlatıyordu. Bunu doğrudan Resûl-i Ekrem kendisi, *"Artık bana vefatım bildiriliyor!"*[4] suretinde tefsir buyurmuştur. Bu cihetle İbn Mes'ûd bu sûreye Tevdî' sûresi demiştir ki vedalaşmak ve esenleşmek demektir.

Bu sûrenin tefsirinde Buhârî'nin iki tarik ile rivayetine göre, İbn Abbas Hazret-i Ömer'in hilâfeti zamanında ve onun huzurunda ashâb-ı Bedir ihtiyarlarından teşekkül eden bir mecliste bu sûreyi tefsir ederek: Resûl-i Ekrem'in mağfiret niyaz etmesi irtihal etmek üzere bulunduğunun bir ifadesidir demişti. Bunun üzerine Hazret-i Ömer, "Ben de bunu böyle anlıyorum!" demiştir. Buhârî'nin bu sûrenin tefsirine dair babındaki bir rivayetine göre, Hazret-i Âişe de şöyle demiştir: إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللّٰهِ sûresi nâzil olduktan sonra Resûlullah her kıldığı namazda muhakkak, سبحانك ربنا وبحمدك اللهم اغفرلي *"Rabbimiz! Seni*

1 ...اَلْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ اَلْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا...

2 el-Bakara, 2/281.

3 {en-Nasr, 10/1-3.}

4 {HM1873 İbn Hanbel, I, 217.}

tenzih eder ve sana hamdederim, rabbim beni mağfiret et!" derdi.[5] Buhârî'nin ikinci bir rivayetine göre, Peygamberimiz bu dua ve istiğfarı rükûunda, sücûdunda çok söyler olmuştu.[6]

İbn Kayyim, *Zâdü'l-meâd*'da Nasr sûresinin haccetü'l-Vedâ'da eyyâm-ı teşrikte nâzil olduğunu bildirir. Bütün Kur'an sûrelerinden en son nâzil olan sûrenin Nasr sûresi olduğuna dair Beyhakī'nin rivayeti de bunu teyit eder. Fakat İbn Hacer, Zürkānî gibi intikad âlimleri, Mekke'nin fethini müteakip nâzil olduğuna dair meşhur olan rivayeti iltizam etmişlerdir. Resûl-i Ekrem bu sûrenin nüzûlü zamanından itibaren vefatının yaklaştığını anlayarak ümmetiyle hem vedalaşmak, hem de İslâm dininin ibadete ve içtimaî hayata taalluk eden bütün inkılâp umdelerini amme müvâcehesinde anlatmak lüzumunu hissetmişti. İslâm dininin yarattığı cihanşümul inkılâbın beliğ bir ifadesi olan Arafat hutbesi bu lüzum üzerine irat olunmuştu. Farîza-i haccı ifa etmek ve bu lâzimeyi tahakkuk ettirmek için Resûl-i Ekrem hicretin 10. yılında zilkade ayında haccedeceğini ilân etti.

Resûl-i Ekrem'le birlikte haccetmek ve hac erkân ve âdâbını onun gibi ifa eylemek üzere Medine'de derhal bir halk kütlesi toplandı *(Müslim)*. Siyer müellifleri bunun 100.000 kişiye bâliğ olduğunu bildirirler.

Buhârî'nin Enes b. Mâlik'ten rivayetine göre Resûl-i Ekrem zilkadenin yirmi beşinci günü öğle namazını Medine'de dört rek'at kıldıktan sonra Ehl-i beyt'i ve ashabı ile beraber Medine'den çıktı.[7] İkindi vakti Zülhuleyfe'ye vardığında ikindi namazını seferî olarak iki rek'at kıldı. O akşam Zülhuleyfe'de geceledi. Sabahleyin iğtisal edip ihrama girdi. Ashâb-ı kirâm da ihrama girdiler. Sonra Resûlullah Kasvâ adlı devesine binerek Beydâ mevkiine doğru yollandı. Allah'a hamdedip tesbih ve tekbir getirdi ve لبيك اللهم لبيك لبيك لاشريك لك لبيك، إن الحمد والنعمة لك والملك لا شريك لك *"Yâ rab! Davetine sözümle, özümle tekrar tekrar icabet ettim, böylece emrine boyun eğdim. Rabbim! Davetine icabet borcumdur. Senin saltanatında eşin ve ortağın yoktur. Rabbim! Bütün varlığımla sana yöneldim. Şüphesiz hamd sana mahsustur, nimet senindir, mülk senindir, bütün bunlarda senin şerikin yoktur"* diye telbiye etti. Hac ile umreye niyet etti. Ashabı da bu suretle telbiyeye başlayıp tekbir ve telbiye sayhalarıyla vadiler inliyordu[8] (768. hadisin izahına bakınız).

Müslim'in rivayetine göre, Câbir radıyallahu anh Resûlullah'ın bu hac mevkibindeki ihtişamını şöyle tasvir ediyor:[9] Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Kasvâ üzerinde Beydâ mevkiine vardığında ben Resûlullah'ın önünde gidiyordum. Başımı kaldırıp gözümün

---

5 {B4967 Buhârî, Tefsîr, (Nasr) 1.}

6 {B4968 Buhârî, Tefsîr, (Nasr) 2.}

7 Resûl-i Ekrem Medine'den çıkmazdan önce irat ettiği bir hutbesinde ihram ve haccın vâciplerini, sünnetlerini bildirmiştir. İbn Hazm Medine'den çıkışın bir perşembe gününe müsâdif olduğunu bildirirse de İbn Kayyim bunun cumartesi olduğunu müdafaa ediyor (*Zâdü'l-meâd*).

8 {B1551 Buhârî, Hac, 27.}

9 Haccetü'l-Vedâ'a dair rivayetler içinde en cemiyetlisi Müslim'in Câbir radıyallahu anhtan rivayeti bulunduğundan, bu mübarek vak'ayı Müslim'in bu rivayetinden takip edeceğiz. İcap eden mâlûmatı diğer rivayetlerden alarak izah edeceğiz.

yetiştiği kadar uzaklara baktığımda sanki o geniş vaha atlı, yaya bir insan meşceri olmuştu. Mevkibin sağına, soluna, arkasına da geçip ayrı ayrı baktım. Her tarafta bir insan deryasının dalgalana dalgalana akıp gittiğini gördüm. Resûlullah da mevkibin ortasında gidiyor ve zaman zaman Kur'an nâzil oluyordu. Bu ihtişam ile (zilhiccenin dördüncü pazar günü) Mekke'ye vardık, Harem-i şerif'e dahil olduk.[10]

Resûl-i Ekrem'in suret-i tavafı ve Hacerülesved'i istilâmı, Safâ ile Merve arasında sa'yi gibi haccın bilumum erkân ve âdâbına dair rivayetler "Kitâbü'l-Hac"da geçtiğinden Buhârî'nin buradaki rivayetleri pek azdır. Arafat'taki ve Mina'daki haccetü'l-Vedâ hutbelerine münhasır gibidir. Biz de okuyucularımıza "Kitabü'l-Hacc"ı okumalarını tavsiye ederek bu hutbeleri ve diğer bazı rivayetleri bildireceğiz.

1653

حَدِيثُ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنْ صَلَاةِ النَّبِيِّ ﷺ فِي الْكَعْبَةِ قَدْ تَقَدَّمَ وَذَكَرَ فِي هٰذِهِ الرِّوَايَةِ قَالَ وَعِنْدَ الْمَكَانِ الَّذِي صَلَّى فِيهِ مَرْمَرَةٌ حَمْرَاءُ.

Tercümesi

Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin Kâbe dahilinde kıldığı namaza dair Abdullah b. Ömer radıyallahu anhümâ hadisi yukarıda geçti. Buradaki rivayette İbn Ömer (ziyade olarak), "Resûl-i Ekrem'in o namaz kıldığı yerde (kıymetli) kırmızı bir mermer vardı!" demiştir. {B4400 Buhârî, Megāzî, 78.}

İzahı

Müellif Zebîdî'nin yukarıda geçtiğini bildirdiği İbn Ömer hadisinin tercümesi 294 numara ile tercüme edildi. Fakat oradaki metin ile buradaki rivayetin metni arasında fark vardır. Buradaki daha mufassal olduğundan aynen tercüme ediyoruz: Resûlullah Mekke'nin fethi günü Kasvâ (adlı devesi) üzerinde terkisinde Üsâme olduğu halde Mescid-i Harâm'a doğru geldi. Bilâl ile Osman b. Talha da beraber idi. Tâ Beyt(-i Harâm')ın yanında devesini çöktürdü. Sonra Osman b. Talha'ya Kâbe'nin anahtarını getirmesini emretti.[11] O da (anasından alıp) anahtar ile geldi ve Resûl-i Ekrem için Kâbe'yi açtı. Üsâme, Bilâl, Osman Resûl-i Ekrem ile Kâbe'ye girdiler. Kapıyı kapadılar ve Kâbe dahi-

10 {M2950 Müslim, Hac, 147.}

11 Osman b. Talha b. Ebû Talha, Abdüddâr evlâdından idi. Öteden beri Kâbe'nin hicâbet vazifesi denilen anahtarcılığı bu aileye aitti. Osman b. Talha'nın babası Uhud Gazâsı'nda kâfir olarak ölmüştü. Kendisi de Hâlid b. Velîd ve Amr b. Âs ile birlikte Medine'ye gidip müslüman olmuşlardı. Mekke'nin fethinde Resûl-i Ekrem'in maiyetinde bulunup Kâbe'nin de anahtarcısı olduğundan anahtarı bulup getirmesi Osman'a emrolundu. O da gidip anasından aldı geldi. Kâbe'yi ziyaretten sonra Resûlullah anahtarı Osman b. Talha ile Şeybe b. Osman'a iade buyurdu. Mekke'nin fethinden sonra Osman Medine'ye gitti

linde uzun zaman kaldılar. Sonra Resûlullah çıktı. Halk Kâbe'ye girmeye başladı. Fakat ben onların önüne geçtim ve Bilâl'i Kâbe kapısının arkasında buldum. Hemen ona, "Resûlullah (namaz kıldı mı?" diye sordum. "Kıldı!" dedi.) "Nerede kıldı?" dedim. "Şu öndeki iki direğin arasında kıldı!" diye gösterdi. Kâbe (o zaman) iki sıra altı direk üzerinde kurulmuştu. (Bilâl rivayetine devam edip), Resûlullah namaz kılarken Kâbe kapısını arkasına aldı. Yüzüyle de (sen Kâbe'ye girdiğinde karşına gelen) duvara karşı durdu. Resûlullah ile karşısındaki duvar arasında 3 zirâ miktarına yakın bir fâsıla vardı. İbn Ömer der ki: "Bilâl'e Resûlullah kaç rek'at kıldı?" diye sormayı unuttum. Resûlullah'ın namaz kıldığı yerde kırmızı bir mermer vardı.

Görülüyor ki bu hadiste Resûlullah'ın Kâbe'ye girmesi ve orada namaz kılması Mekke'nin fethi gününe aittir. Vedâ haccına ait değildir. Bu sebeple Buhârî şârihleri haccetü'l-Vedâ ile bu hadis arasında münasebet bulunmasında güçlük bulunduğunu iddia etmişlerdir.

Arafat Hutbesi

Pazar günü Mekke'ye vâsıl olan Resûl-i Ekrem pazartesi, salı, çarşamba günleri Mekke'de ikamet buyurdu. Zilhiccenin sekizinci perşembe günü –ki şeriat ıstılahında yevm-i terviye denilir– Kasvâ'ya binerek Mina'ya doğru hareket etti. O gün Mina'da kaldı. Öğle, ikindi, akşam, yatsı, sabah namazlarını burada kıldı. Güneş doğuncaya kadar Mina'da istirahat etti. Sonra Arafat'taki Nemire mevkiinde bir çadır kurulmasını emretti. Müteakiben hareket ederek ve Kur'an'da Meş'ar-i Harâm yâdolunan Müzdelife'yi geçerek Arafat'ta hazırlanan Nemire'deki çadıra varıp indi. Câhiliye devrinde Kureyş eşrafı Müzdelife'de vakfe ederlerdi. Hariçten gelen halk da Arafat'ta vakfe ederek Kureyş'e karşı müstesna hürmet gösterilirdi. Müzdelife Harem'den ma'dûd idi. Kureyş'in burada vakfe etmeleri Harem'in sahibi olduklarının bir ifadesi idi. Arafat ise Harem haricinde addolunup Kureyş'ten başkaları burada vakfe ederlerdi. Resûl-i Ekrem Müzdelife'de tavakkuf etmeyip Arafat'a ve Harem dışında bulunan Nemire mevkiindeki çadırına kadar gitmesi, Kureyş'in halktan ayrı aristokratik ibadet hayatına –ki, hums adıyla anılırdı[12]– karşı büyük bir darbe idi[13] (*Sahîh-i Müslim, "*Haccetü'l-Vedâ"). Böyle kabile ve aile imtiyazlarını kaldırarak müslümanlar arasında tam bir müsavat tesis etmek için Resûl-i Ekrem bütün hacılarla bir-

---

ve Resûlullah'ın vefatına kadar orada kaldı. Sonra Mekke'ye gelerek Muâviye'nin hilâfeti zamanında ve hicretin 42. senesinde vefat etti.

12 Hums, asâlet-i dîniyye bid'atı idi. Bi'set-i Muhammediyye'den az bir zaman önce ortaya konulmuştu. Hazret-i İbrâhim'den beri devam edip gelen hac âdâb ve erkânını bozmuş, birtakım bid'atlar ortaya koymuştu. Resûl-i Ekrem bu haccında bütün bunları kaldırmıştır. "Kitâbü'l-Hac" bahsinde verilen bilgileri okuyunuz. 872 numaralı hadisi de okuyunuz!

13 {M2950 Müslim, Hac, 147.}

likte Arafat'a gelerek, *"İşte burada babanız İbrâhim'in miras bıraktığı yerlerde vakfe ediniz!"*[14] buyurmuştur (*Ebû Dâvûd*, "Mevziu'l-vukūf").

Güneş zevalden guruba dönünce, Resûl-i Ekrem çadırdan çıkıp Kasvâ'ya binerek Arafat vadisinin ortasına geldi. Burada İslâm inkılâp tarihinin bütün beşeriyete hitap eden en müessir nutkunu irat buyurdu. Resûl-i Ekrem'in bu hutbesi *Kütüb-i Sitte*'de vesair hadis kitaplarında İbn Ömer, İbn Abbas, Câbir, Ebû Bekre, Ebû Ümâme radıyallahu anhüm gibi birçok ashâb-ı kirâm taraflarından rivayet olunmuştur. Fakat bu rivayetler toplu bir halde değildir. Ashaptan her biri hıfzedebildiği bir kısmını rivayet etmiştir. Bunların müşterek noktaları olduğu gibi münferiden rivayet olunan cihetleri de vardır. Tabii Sahîh ve Sünen sahipleri de ayrı ayrı rivayet etmişlerdir. Sonra haccetü'l-Vedâ hutbesi bir değildir. Üç günde ve üç yerde irat olunmuştur: **1.** Arafat'ta arefe günü, **2.** Mina'da bayramın ilk günü, **3.** Yine Mina'da bayramın ikinci günü. Ancak yukarıda not olarak bildirdiğimiz veçhile Müslim'in Câbir'den rivayeti ile İmâmü'l-megāzî İbn İshak'ın, İbn Hişâm'ın *es-Sîre*'sindeki rivayeti cemiyetli ve toplu bulunduğundan, hutbe hakkındaki tercümemize bu iki rivayeti esas ittihaz ederek diğer hadis kitaplarındaki rivayetlere not olarak işaret edeceğiz:

Yüz binlere bâliğ olan hüccâc Arafat vadisini doldurmuştu. Buhârî'nin bu babındaki bir rivayete göre, Resûl-i Ekrem bu mahşerî izdihamda hitabete başlamazdan önce Cerîr b. Abdullah vasıtasıyla halkın sükûnetini temin etti.[15] Sonra hitabete başladı ve İbn İshak'ın beyanı veçhile Cenâb-ı Hakk'a hamdüsenâ ederek şöyle buyurmuştur:[16]

"*Ey nâs! Sözümü iyi dinleyiniz! Bilmiyorum, belki bu seneden sonra sizinle burada ebedî olarak bir daha birleşemeyeceğim. Ey nâs! Bu günleriniz nasıl mukaddes bir gün ise, bu aylarınız nasıl mukaddes bir ay ise, bu şehriniz* (Mekke) *nasıl mübarek bir şehir ise; canlarınız, mallarınız, ırzlarınız da öyle mukaddestir; her türlü taarruzdan masûndur. Ashabım! Yarın rabbinize kavuşacaksınız ve bugünkü her hal ve hareketinizden muhakkak sorulacaksınız! Sakın benden sonra eski dalâletlere dönüp de birbirinizin boynunuzu vurmayınız! Bu vasiyetimi burada bulunanlar, bulunmayanlara bildirsin! Olabilir ki bildirilen kimse, burada bulunup da işitenden daha iyi anlayarak muhafaza etmiş bulunur.*"[17]

"*Ashabım! Kimin yanında bir emanet varsa onu sahibine versin! Faizin her nevi mülgādır, ayağımın altındadır. Lâkin borcunuzun aslını vermek gerektir. Ne zulmediniz, ne de zulmolununuz. Allah'ın emriyle faizcilik artık yasaktır. Câhiliye'den kalma bu çirkin âdetin her türlüsü ayağımın altındadır. İlk kaldırdığım faiz de Abdülmuttalib'in oğlu Abbas'ın faizidir!*"[18]

14 {D1919 Ebû Dâvûd, Menâsik, 62.}

15 {B4405 Buhârî, Megāzî, 78.}

16 {İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 603-605.}

17 *Sahîh-i Buhârî*, İbn Abbas ve Ebû Bekre hadisleri. {B1739, B1741 Buhârî, Hac, 132.}

18 Câhiliye zamanında Kureyş zenginleri birer banker idi. Her birinin kendine mahsus murâbaha sistemi vardı: Bir iki sene içinde re'sü'l-mâl derecesine yükselen ağır şartları ihtiva ediyordu. Bu murâbaha

"Ashabım! Câhiliye devrinde güdülen kan davaları da kâmilen mülgādır. İlga ettiğim ilk kan davası da Abdülmuttalib'in torunu Rebîa'nın kan davasıdır."[19]

"Ey nâs! Bugün şeytan sizin şu topraklarınızda yeniden nüfuz ve saltanatını kurmak kudretini ebedî surette kaybetmiştir. Fakat size bu kaldırdığım şeyler haricinde küçük gördüğünüz işlerde ona uyarsanız bu da onu memnun edecektir. Dininizi korumak için bunlardan da hazer ediniz!"[20]

"Ey nâs! Kadınların haklarına riayet etmenizi ve bu hususta Allah'tan korkmanızı tavsiye ederim. Siz kadınları Allah emaneti olarak aldınız ve onların namuslarını ve ismetlerini Allah adına söz vererek helâl edindiniz! Sizin kadınlar üzerinde hakkınız, onların da sizin üzerinizde hakları vardır. Sizin kadınlar üzerindeki hakkınız, onların aile harimini sizin hoşlanmadığınız hiçbir kimseye çiğnetmemeleridir. Eğer onlar razı olmadığınız herhangi bir kimseyi aile yuvanıza alırlarsa, onları hafif surette darp ve tahzir edebilirsiniz! Kadınların da sizin üzerinizdeki hakları, memleket göreneğine göre her türlü yiyim ve giyimlerini temin etmenizdir. Ey müminler! Size bir emanet bırakıyorum ki siz ona sıkı sarıldıkça yolunuzu hiç şaşırmazsınız. O emanet Allah kitabı Kur'an'dır (*Müslim*, *Nevevî*)*."*[21]

"Ey müminler! Sözümü iyi dinleyiniz ve iyi muhafaza ediniz! Müslüman müslümanın kardeşidir ve böylece bütün müslümanlar kardeştirler. Din kardeşinize ait olan herhangi bir hakka tecavüz, başkasına helâl değildir. Meğer ki gönül hoşluğu ile kendisi vermiş olsun. Ashabım! Nefsinize de zulmetmeyiniz! Nefsinizin de üzerinizde hakkı vardır" (*Sîret-i İbn Hişâm*).

"Ey nâs![22] *Cenâb-ı Hak her hak sahibine hakkını* (Kur'an'da) *vermiştir. Vâris için vasiyete lüzum yoktur. Çocuk kimin döşeğinde doğmuşsa ona aittir. Zinakâr için mahrumiyettir. Babasından başkasına nesep iddia eden soysuz, yahut efendisinden başkasına inti-*

---

evlerinden biri de Peygamber'in amcası Abbas'ın evi idi. Ne büyük insaf ve adalettir ki Peygamberimiz koyduğu yasağı en önce kendi hânedanı üzerinde tatbik ediyordu.

19 Peygamberin amcasının oğlu olan Rebîa b. Hâris, oğlu için süt aramaya Benî Sa'd'a gittiğinde onu Hüzeyl öldürmüştü. Bu cihetle Abdülmuttaliboğulları Hüzeyl halkına kan güdüyorlar. Arap töresince intikam almak istiyorlardı. Resûl-i Ekrem bu hutbesinde Rebîa'nın kanının heder olduğunu, artık İslâm'da kan davası güdülmeyeceğini ilân etmiştir. {M2950 Müslim, Hac, 147.}

20 İbn İshak'ın rivayetinde bundan sonra ayların ve günlerin hesabına dair bir fıkra vardır. Fakat bu fıkra Buhârî'nin ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde bunu İbn Abbas, İbn Ömer ve Ebû Bekir'den Mina'da irat olunmuş olarak rivayet ettiklerinden biz de orada tercüme edeceğiz.

21 {M2950 Müslim, Hac, 147.}

22 İbn İshak hutbenin buradan alt tarafını Amr b. Hârice radıyallahu anhtan rivayet ediyor. Amr der ki: Mekke Valisi Attâb b. Esîd, hutbe başlamazdan önce beni bir iş için Resûl-i Ekrem'e göndermişti. O vazifemi gördükten sonra Resûl-i Ekrem'in yanından ayrılmadım. Kasvâ'nın çenesinin altında idim. Devenin ağzının köpükleri başıma dökülüyordu. Resûlullah şöyle buyurdu: *Ey Nâs!...* {İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 605.} Attâb b. Esîd, Kureyş'ten olup Mekke'nin fethi günü müslüman olmuştu ve Mekke'nin fethi üzerine Resûl-i Ekrem tarafından Mekke valisi tayin olunmuştur. Bu sırada Attâb henüz yirmi yaşında bir gençti. Resûl-i Ekrem'in vefatına kadar Mekke valiliğinde bulundu ve hüsnü idaresinden dolayı Ebû Bekir tarafından da valilikte ibka olundu. Ebû Bekir'in vefatı günü Attâb da Mekke'de vefat etti (*Hulâsa).*

saba kalkan nankör, Allah'ın gazabına, meleklerin lânetine ve bütün müslümanların ilencine uğrasın! Cenâb-ı Hak bu makūle insanların ne tövbelerini, ne de adalet ve şehâdetlerini kabul eder."[23] Bundan sonra Resûl-i Ekrem o muazzam halk kütlesine; "*Ey nâs! Yarın beni sizden soracaklar, ne dersiniz!*" diye sordu. Ashâb-ı kirâm, "Allah'ın risâletini tebliğ ettin, risâlet vazifeni ifa ettin, bize vasiyet ve nasihatta bulundun! diye şehâdet ederiz" dediler. Resûl-i Ekrem mübarek şehâdet parmağını göğe doğru kaldırarak sonra da cemaat üzerine çevirip indirerek üç kere, "*Şâhid ol yâ rab! Şâhid ol yâ rab! Şâhid ol yâ rab!*" buyurdu (*Müslim*).[24]

Hutbe burada bitiyor. Dinleyiciler çok kalabalıktı. Câbir'in Medine'den ve Zülhuleyfe'den hareket sırasında halkın çokluğunu tasviri veçhile Arafat sahası bir insan meşceri halini almıştı. Hüccâcın hepsi tarafından Resûl-i Ekrem'in sesinin duyulması imkân haricinde idi. Halbuki halkın işitmesi matlûp idi. Bu cihetle gür sesli münâdîler vasıtasıyla ilân edildi. Bunlardan biri İbn İshak'ın rivayetine göre Rebîa b. Ümeyye idi. Rebîa Resûlullah'ın tâlimi veçhile, "Ey nâs! Resûlullah der ki..." diye halka tebliğ ediyordu.[25]

Müslim'in Câbir'den rivayetine göre, hutbe bittikten sonra ezan okundu, sonra kamet olunarak Resûl-i Ekrem ibtidâ öğle namazını kıldı. Sonra tekrar kamet olunup ikindi namazını kıldı ve bu iki namaz arasında nâfile namaz kılmadı. Sonra devesine binerek Cebelirahme'nin alt tarafındaki mevkıfe kadar geldi. Deve üstünde mübarek yüzünü kıbleye çevirerek güneş batıp sarılığı biraz zâil oluncaya kadar vakfe etti ve uzunca dua buyurdu. Fazl'ın vâlidesi tarafından gönderilen bir bardak sütü de halkın müvâcehesinde içti. Resûl-i Ekrem'in arefe günü oruçlu olup olmadığı ashap arasında bahis mevzuu oluyordu. Bu suretle oruçlu olmadığı anlaşıldı (811 numara ile tercümesi geçen Ümmü'l-Fazl hadisine bakınız). Tam bu sırada Mâide sûresinin 3. âyetindeki, اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ kavl-i şerifi nâzil oldu ki bu âyet-i kerîmeyi yukarıda izah etmiştik.

Güneşin kursu tamamıyla kaybolduktan sonra Kasvâ'ya binip Üsâme b. Zeyd'i terkisine alarak Arafat'tan yavaş yavaş inmeye başladı. Yavaş yürümesi için Resûl-i Ekrem devenin gemini çekiyordu, bir derecede ki devenin başını kendisine kadar kaldırıyordu. Halka da sağ eliyle işaret ederek, "es-Sekîne, es-sekîne" "*Ağır ağır gidiniz. Acele yürümekle hayır bulunmaz*" diyordu (815 numaralı İbn Abbas hadisine bakınız).

Câbir, rivayetine devamla der ki: Bu suretle hac mevkibi Müzdelife'ye gelmişti. Burada da Resûl-i Ekrem akşamla yatsı namazını bir ezan ve iki kametle arka arkaya kıldı. Bu iki namazın arasında nâfile namaz kılmadı. Sonra Resûl-i Ekrem sabaha, şafak vak-

---

23 Buhârî'nin de buna benzer bir rivayeti vardır. 1427 numara ile tercümesi geçti. Buhârî'nin "Neseb" bahsindeki bu rivayetinde Vedâ haccı hutbesi cümlesinden olduğuna dair bir kayıt yoktur. Bununla beraber İbn İshak'ın en kuvvetli rivayetlerinden olduğu bundan evvelki hâşiyemizde işaret olunmuştur.

24 {M2950 Müslim, Hac, 147.}

25 {İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 605.}

tine kadar yan yatıp istirahat buyurdular. Şafak sökünce ve sabah belli olunca da ezan ve kametle sabah namazını kıldı (816, 817, 818 numaralı hadislere bakınız). Sonra Kasvâ'ya binerek Meş'ar-i Harâm'a geldi. Kıbleye karşı durup dua, tekbir, tehlîl ve tevhid eyledi ve ortalık iyice ağarıncaya kadar vakfede durdu. Güneş doğmazdan önce Müzdelife'den hareket etti[26] ve Fazl b. Abbas'ı terkisine aldı.

Câbir der ki: Fazl güzel saçlı, beyaz simalı bir gençti. Deve üzerinde giderken, kadın hacıların develerinin yanına uğramıştı ve Fazl kadınlara bakmaya başlamıştı. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem elini Fazl'ın yüzüne koydu. Fazl da hemen yüzünü öbür tarafa çevirdi. Bu tarafta da bakmaya başlayınca bu defa Resûlullah da elini bu tarafa çevirip Fazl'ın yüzüne koydu. Fazl da hemen yüzünü bu defa da çevirdi.[27] Bu suretle Muhassir vadisinin ortasına geldi. Burada Kasvâ'yı biraz harekete getirip süratlendirdi. Sonra Cemretülkübrâ'ya çıkan orta yola düşerek Cemretülakabe'ye geldi. Buhârî'nin rivayetine göre burada Resûl-i Ekrem ufak çakıllardan ibaret olan yedi cemreyi attı. Bunlardan her birini iki parmağı ile tutarak atıyordu ve her defasında tekbir getiriyordu.[28] Ashabına da, *"Bu kırattaki çakılları bu suretle atınız! Ey nâs! Din hususunda ifrat etmekten hazer ediniz! Sizden evvelki ümmetlerin ölümüne sebep, din hususunda taşkınlık etmeleri olmuştur!"*[29] buyurdu. Sonra Resûlullah Mina'ya geldi.

Mina Hutbesi

Resûl-i Ekrem Mina'ya gelince, muhacirlerin kıblenin sağ tarafında, ensarın solda, sair cemaatin de karşıda saf saf yer almalarını emretti. Yine deve üstünde yüz binlerce cemaat karşısında İslâm inkılâp tarihinin en müessir bir hutbesini daha şu suretle irat etti.

"*Ey nâs! Cenâb-ı Hakk'a hamdüsenâ, tekbir ve tehlîl ettikten sonra derim ki: Sizi, Allah'ın kitabına bağlayan peygamberinizin sözlerini iyi dinleyiniz ve ona itaat ediniz! Hac ibadetinizin bütün eşkâlini benden gördüğünüz gibi ifa ediniz! Öyle sanıyorum ki ben bu seneden sonra bir daha haccedemem*"[30] (*Zâdü'l-meâd* ve *Mevâhibü'l-ledünniyye*).

Hutbenin bundan alt tarafını Buhârî'nin aşağıdaki rivayetinden dinleyeceğiz.

---

26 Câhiliye zamanında Kureyş gün doğduktan sonra Müzdelife'den hareket ettiğinden Resûl-i Ekrem bu muhalefetiyle Kureyş'e bir darbe daha indirmiş ve ceddi Hazret-i İbrâhim'in sünnet ve âdet-i kadîmesini ihya buyurmuştur (818. hadise ve izahına bakınız).

27 Bu eserimizdeki 752 numaralı İbn Abbas hadisine de bakınız!

28 {B1751 Buhârî, Hac, 140.}

29 {N3059 Nesâî, Menâsikü'l-hac, 217.}

30 {Mütercimin belirttiği kaynaklarda ve hadis kaynaklarımızda yalnızca "*Hac ibadetinizin bütün eşkâlini benden gördüğünüz gibi ifa ediniz! Öyle sanıyorum ki ben bu seneden sonra bir daha haccedemem.*" kısmı yer almakta önceki ifadeler geçmemektedir. N3064 Nesâî, Menâsikü'l-hac, 220.}

1654

عَنْ أَبِي بَكْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ الزَّمَانُ قَدِ اسْتَدَارَ كَهَيْئَتِهِ يَوْمَ خَلَقَ اللهُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ السَّنَةُ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ ثَلَاثَةٌ مُتَوَالِيَاتٌ ذُو الْقَعْدَةِ وَذُو الْحِجَّةِ وَالْمُحَرَّمُ وَرَجَبُ مُضَرَ الَّذِي بَيْنَ جُمَادَى وَشَعْبَانَ أَيُّ شَهْرٍ هٰذَا قُلْنَا اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ فَسَكَتَ حَتَّى ظَنَنَّا أَنَّهُ سَيُسَمِّيهِ بِغَيْرِ اسْمِهِ قَالَ أَلَيْسَ ذَا الْحِجَّةِ قُلْنَا بَلَى قَالَ فَأَيُّ بَلَدٍ هٰذَا قُلْنَا اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ فَسَكَتَ حَتَّى ظَنَنَّا أَنَّهُ سَيُسَمِّيهِ بِغَيْرِ اسْمِهِ قَالَ أَلَيْسَ الْبَلْدَةَ قُلْنَا بَلَى قَالَ فَأَيُّ يَوْمٍ هٰذَا قُلْنَا اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ فَسَكَتَ حَتَّى ظَنَنَّا أَنَّهُ سَيُسَمِّيهِ بِغَيْرِ اسْمِهِ قَالَ أَلَيْسَ يَوْمَ النَّحْرِ قُلْنَا بَلَى قَالَ فَإِنَّ دِمَاءَكُمْ وَأَمْوَالَكُمْ وَأَعْرَاضَكُمْ عَلَيْكُمْ حَرَامٌ كَحُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هٰذَا فِي شَهْرِكُمْ هٰذَا فِي بَلَدِكُمْ هٰذَا وَسَتَلْقَوْنَ رَبَّكُمْ فَيَسْأَلُكُمْ عَنْ أَعْمَالِكُمْ أَلَا فَلَا تَرْجِعُوا بَعْدِي ضُلَّالًا يَضْرِبُ بَعْضُكُمْ رِقَابَ بَعْضٍ أَلَا لِيُبَلِّغِ الشَّاهِدُ الْغَائِبَ فَلَعَلَّ بَعْضَ مَنْ يُبَلَّغُهُ أَنْ يَكُونَ أَوْعَى لَهُ مِنْ بَعْضِ مَنْ سَمِعَهُ أَلَا هَلْ بَلَّغْتُ مَرَّتَيْنِ.

TERCÜMESİ

Ebû Bekre radıyallahu anhtan rivayete göre, Nebî sallallahu aleyhi ve sellem devesi üstüne oturduğu ve devenin dizgini birisi (Bilâl) tarafından tutulduğu halde irat ettiği hutbesinde[31] şöyle buyurmuştur:

"(Ey nâs! Mütemadiyen dönmekte olan) zaman (ve yıl, ay dediğimiz vakit ölçüsü bugün,) Allah'ın gökleri, yerleri yarattığı günkü (ilk) vaziyetine dönmüştür (ve yıl, ay o ilk hesaba tâbi bulunuyor ki;) bir yıl, ay ölçüsüyle on iki aydır. Bunlardan dördü haram (yasak) aylardır ki üçü arka arkaya zilkade, zilhicce, muharremdir. (Dördüncüsü) Mudar'ın ayı olan recebdir.[32] O, cemâziyelâhir ile şâban arasındadır." Sonra Resûlullah, "(Ey müminler!) Bu ay hangi aydır?" diye sordu. Biz, "Allah ve resulü daha iyi bilir" dedik. Resûlullah sükût etti. Biz Resûlullah bu aya eski adından başka bir ad verecek sandık. Sonra, "Zilhicce (ayı) değil midir?" buyurdu. Biz, "Evet, zilhiccedir!" dedik. Resûlullah, "Bu içinde bulunduğumuz hangi beldedir?" buyurdu. Biz, "Allah ve resulü daha iyi bilir!" dedik. Resûlullah sustu. Bir derecede ki, biz Resûlullah Mekke'ye yeni

31 Kavis içindeki bu ziyade, Buhârî'nin "Kitâbü'l-İlim"deki rivayetinden alınmıştır.

32 Mudar, İbn Nizâr'dır. Kendisine nisbet olunan kabilenin adıdır. Bunlar receb ayının hürmetine her kabileden ziyade riayet ettiklerinden hadiste receb ayı bunlara nisbet olunmuştur.

ad verecek sandık. Sonra Resûlullah, "Mekke şehri değil midir?" buyurdu. Biz, "Evet Mekke'dir!" dedik. Resûlullah, "Bugün hangi gündür?" diye sordu. Biz, "Allah ve resulü bilir!" dedik. Yine Resûlullah sükût etti. Hatta biz, bugüne eski adından başka bir ad verecek sandık. Resûlullah, "Yevmü'n-nahr (kurban kesim günü) değil midir?" buyurdu. Biz, "Evet, yevmü'n-nahrdır!" dedik. (Bu mukaddemelerden sonra) Resûlullah, (mal, can, ırz masuniyetine işaret ederek) buyurdu ki, "Şu halde iyi biliniz ki bu şehrinizde, bu beldenizde bu gününüzün haram olduğu gibi (birbirinize) kanlarınız(ı dökmek), mallarınız(ı almak), namuslarınız(ı selbetmek) de haramdır. (Her türlü taarruzdan masûndur.) Muhakkak ki siz, rabbinize kavuşacaksınız. O zaman bütün bu işlerden sorulacaksınız!

Ey nâs! Aklınızı başınıza toplayınız da benden sonra birbirinizin boynunu vuracak surette dalâlete, vahşete düşerek (Câhiliye devrine) dönmeyiniz! Ey nâs! Bu nasihatlerimden mütenebbih olup bunları burada hazır bulunanlarınız, burada bulunmayanlarınıza tebliğ etsin! Olabilir ki kendisine tebliğ olunan bazı kimse, burada bulunup işiten bir kısım kimseden daha iyi anlayıp bellemiş olur!" Bundan sonra Resûlullah iki kere, "Tebliğ ettim mi?" buyurdu. Biz, "Evet ettin!" dedik. Resûlullah, Şâhid ol yâ rab!" dedi. Sonra, Burada hazır bulunanlar bulunmayanlara tebliğ etsin!" buyurdu. {B4406 Buhârî, Megāzî, 78.}

İZAHI

İbnü'l-Kayyim, *Zâdü'l-meâd*'da der ki: Resûl-i Ekrem bu hutbesini irat ederken Cenâb-ı Hak sesine müstesna bir vüsat vermişti. Mina'daki cemaatin hepsi peygamberin hutbesini tamamıyla işitmişlerdi.

İbn Abbas da bu hutbe hakkındaki rivayetine kuvvet vermek için, "Hayatım yed-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki, size haber verdiğim şu kelimeler Resûl-i Ekrem'in ümmetine tebliğ ettiği vasiyetlerdir!" demiştir.

Peygamber efendimizin bu nutku hadis ve siyer kitaplarında şöhretle naklolunmuştur. Ezcümle imâmü'l-muhaddisîn Buhârî *Sahîh*'inde buradan başka "İlim", "Hac", "Bed'ü'l-halk", "Tefsîr", "Fiten", "Udhiyye" bahislerinde bazı farklarla ve her bahiste müteaddit tariklerle rivayet etmiştir. Bu cihetle metodoloji bakımından bu nutkun da Arafat nutku gibi Peygamber efendimizin lisân-ı belâgatından sâdır olduğunda kimsenin az veya çok şüphe etmeye ilmen hakkı yoktur.

Resûl-i Ekrem'in bu nutkunda ibtidâ ay, yıl hesabından bahsetmesi bunun o devirde can, mal, namus masuniyeti namına pek ziyade ehemmiyeti haiz bulunmasına mebnîdir. Şöyle ki Araplar eski zamandan beri hadiste bildirilen dört aya hürmet edegelmişler ve bu aylarda harbetmeyi, kan dökmeyi haram kılmışlardı. Hac bu aylar içinde ifa olunurdu.

Ukâz, Zülmecâz, Mecenne gibi panayırlar hep bu sükûnetli ve emniyetli aylarda kurulurdu. Bilâhare gazvecilik ve çapulculuk maksadıyla kâh bu haram ayların yerleri değiştirildi, kâh on iki ay, on üçe çıkarıldı. Bu anarşiye de nihayet vermek için Resûl-i Ekrem bu hutbesinde bir yılın on iki ay olduğunu tesbit ve haram ayları da adlarıyla tayin buyurmuştur. Sonra mal, can, şeref ve itibar masuniyetlerinin ehemmiyetini göz önünde tutarak bu mühimmeyi en sade fikirlere de yerleştirmek için sual, cevap tarzında gayet beliğ bir üslûp ile ifade buyurmuşlardır.

Bir gün evvel Resûl-i Ekrem Arafat hutbesinde Araplar'ın diyanî, medenî, iktisadî bütün âdetlerini Arafat meydanında müthiş bir tarraka ile yıkmış ve çiğnemiş bulunduğundan ashâb-ı kirâm, Resûl-i Ekrem'in bu nutkundaki sualleri üzerine de ayın, günün ve Mekke'nin adlarını değiştirecek sanmalarında mâzur idiler.

* * *

Resûl-i Ekrem Mina'daki bu hutbesinden sonra kurban kesim yerine geldi ve kurban edilmek üzere hazırlanan 100 deveden altmış üçünü kendisi kesti. Bunları Resûl-i Ekrem Medine'den göndermişti. Üst tarafını Hazret-i Ali Yemen'den getirmişti. Bunları da Hazret-i Ali'ye verdi. Otuz yedi deveyi de o kesti. Sonra Resûlullah'ın emriyle bu kurban edilen develerin etlerinden birer parça alındı. Bir çömleğe konulup pişirildi. Bu etten yediler, et suyundan da içtiler[33] (*Sahîh-i Müslim,* Câbir hadisi). (825-830 numaralı hadisleri okuyunuz).

1655

عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَلَقَ رَأْسَهُ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ وَأُنَاسٌ مِنْ أَصْحَابِهِ وَقَصَّرَ بَعْضُهُمْ.

Tercümesi

Abdullah b. Ömer radıyallahu anhümâdan rivayete göre Nebî sallallahu aleyhi ve sellem Vedâ haccında başını traş etti. Ashabından bir kısmı da traş oldu. Bazısı da saçlarını kestirdi. {B4411 Buhârî, Megāzî, 78.}

İzahı

Resûl-i Ekrem traş olanlarla saçını kestirenlerin her ikisi hakkında da dua buyurmuştur[34] (832, 833, 834, 835 numaralı hadislere bakınız). Resûl-i Ekrem'i kimin traş ettiği

33 {M2950 Müslim, Hac, 147.}

34 {B1727 Buhârî, Hac, 127.}

ve nasıl traş olunduğu, mübarek saçlarıyla teberrük olunup Ebû Talha eliyle dağıtıldığı hakkında (832 ve 833. hadislere ve izahına bakınız).

Bundan sonra Resûl-i Ekrem ihramdan çıkıp devesine binerek Beyt-i şerif'e geldi. "Tavâf-ı sadr" veya "Tavâf-ı ifâda" denilen tavafı ifa etti ve Câbir'in rivayetine göre, öğle namazını orada kıldı. Sonra Abdülmuttaliboğulları'nın hüccâca su dağıttıkları Zemzem Kuyusu'nun başına geldi; onlara, *"Çekin ey Abdülmuttaliboğulları! Eğer halkın beni görerek kendileri su çekmeleri ve sizi bu şerefli vazifenizden mahrum etmeleri endişesi olmasaydı suyu kuyudan kendim çekerek içmek isterdim!"* buyurdu. Onlar Resûl-i Ekrem'e bir bardak su sundular. O da içti[35] (*Müslim,* Câbir hadisi). Câbir'in uzun rivayeti burada bitiyor.

Resûl-i Ekrem'in zemzem suyu içmesi keyfiyetini Buhârî, Abdullah b. Abbas'tan daha uzun metin ile mufassal rivayet etmiştir (806 numaralı hadise bakınız).

Zemzem suyu içtikten sonra Resûl-i Ekrem efendimiz Mina'ya avdet buyurdu. Abdullah b. Ömer ile Abdullah b. Abbas'ın rivayetlerine göre öğle namazını Mescid-i Haram'da değil Mina'da kılmıştır.[36]

* * *

Resûl-i Ekrem eyyâm-ı teşrikin mütebâki günlerini de Mina'da geçirip her gün cemreleri atmış ve kısa hitabelerde bulunmuştur. Bunlardan biri bayramın ikinci günü, bir rivayete göre Nasr sûresinin nüzûlünü duyan halkın toplanması üzerine, yine Kasvâ üzerinde irat olunmuştur. İbn Kayyim'in *Zâdü'l-meâd*'da Ebû Dâvûd ve Beyhakî'nin *Sünen*'lerinden naklettiği hutbedir ki Resûl-i Ekrem bu hutbesinde de mal, can, namus masuniyetinden bahis ile iktifa etmiştir. Bütün hutbelerinde amme haklarına mütekabil hürmette bulunmayı tekrar tekrar vasiyet etmeleri, o devirde ekseriyeti çapulculukla geçinen bir milleti medenî hayata sokmak gayesine mebnîdir.

(يوم النفر) "Dağılmak günü" denilen bayramın dördüncü salı günü Resûl-i Ekrem, Ebtah denilen Muhassab vadisine gidip geceyi orada geçirmiştir. Çarşamba günü sabahleyin Mekke'ye gelerek güneş doğmazdan önce vedâ tavafını icra buyurmuştur[37] (Tavâf-ı Vedâ'ı 840-843 numaralı hadislerden mütalaa ediniz).

Artık bütün menâsik-i hac tamam olmakla bütün hüccâc memleketlerine, Resûl-i Ekrem de mu'tâd-ı seniyyeleri veçhile Kedâ yolundan Medine-i Münevvere'ye avdet buyurdu.[38] Zülhuleyfe'ye gelince o gece orada kalıp ertesi gün sabahleyin Medine'ye dahil oldu[39] (782 numaralı Abdullah b. Ömer hadisini okuyunuz).

35 {M2950 Müslim, Hac, 147.}

36 {M3165 Müslim, Hac, 335.}

37 {B1756 Buhârî, Hac, 144.}

38 {B1576 Buhârî, Hac, 41.}

39 {B1533 Buhârî, Hac, 15.}

1656

عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَزَا تِسْعَ عَشْرَةَ غَزْوَةً وَأَنَّهُ حَجَّ بَعْدَ مَا هَاجَرَ حَجَّةً وَاحِدَةً لَمْ يَحُجَّ بَعْدَهَا حَجَّةَ الْوَدَاعِ.

TERCÜMESİ

Zeyd b. Erkam radıyallahu anhtan rivayete göre Nebî sallallahu aleyhi ve sellem on dokuz defa gazâ etmiştir. Medine'ye hicret ettikten sonra da bir defa haccetmiştir. Öbür haccı ki, haccetü'l-Vedâ'dır, bundan sonra haccetmemiştir. {B4404 Buhârî, Megāzî, 78.}

İZAHI

Sahîh-i Buhârî metninde müellif aynı senetle sâhib-i *Megāzî* İbn İshak'ın, "Resûlullah hicretten evvel de Mekke'de bir haccetmiştir" dediğini rivayet ediyor. Fakat şârih Aynî bu rivayetin doğru olmadığını, belki Resûlullah'ın nübüvvetten evvel olsun, nübüvvetten sonra olsun müteaddit defa haccettiğini bildiriyor.

Tebük Gazâsı

[غَزْوَةُ تَبُوكَ وَهِيَ غَزْوَةُ ٱلْعُسْرَةِ]

Bu bab Tebük Gazâsı'na dair hadisleri muhtevidir. Bu gazâ(nın bir adı da) Gazvetü'l-Usre (Güçlük Gazâsı)dır.

Tebük, Hicaz kıtasının şimal cihetinde ve Medine ile Şam'ın ortasında bir yerin adıdır. Yâkūt el-Hamevî, bir suyu ve hurmalığı olduğunu bildiriyor ki bu su hakkında aşağıda izahımız gelecektir. Bu harp seferinin son ucu burası olduğu için Tebük Gazâsı adıyla anılmıştır.

Tebük Seferi, Resûlullah'ın bizzat iştirak ettiği en son gazâsıdır. İbn Sa'd'ın beyanına göre bu sefere hicretin 9. yılı receb ayında bir perşembe günü çıkmıştır. Tebük Seferi'nin Vedâ haccından önce vuku bulduğunda rivayet âlimlerinin ittifakı vardır. Bu cihetle şârih Kastallânî bu bahsin *Sahîh-i Buhârî*'de "Haccetü'l-Vedâ"dan sonraya bırakılması müstensihlerin hatası olduğunu bildiriyor.

Bu seferde gerçi bir harp olmamıştır. Fakat aşağıda görüleceği üzere bütün güçlükler iktiham edilerek en kuvvetli bir İslâm ordusu teçhiz edilmiş ve bu suretle askerî ve siyasî mühim bir zafer kazanılmıştır. Tevbe sûresinin birçok âyetinde bu ehemmiyet tebarüz ettirilmiş olup İbn Hişâm'ın *es-Sîre*'sinde takip olunan harp gidişine göre bu âyetlerin esbâb-ı nüzûlleri olan vâkıaları *Zâdü'l-meâd*'daki mâlûmat ile birlikte takip edeceğiz. Buhârî şerhlerinden de istifade edeceğiz.

Seferin Sebebi

Şarkî Roma İmparatorluğu'nun Şam'da İslâm aleyhine büyük bir ordu teçhiz etmekte olduğu ve Cüzâm, Lahm, Gassân, Âmile namındaki Arap kabilelerinin de Rumlar'la birlikte hareketlerinin temin edildiği ve askerin mukaddemesinin Belkâ'ya kadar geldiği haberinin Resûl-i Ekrem'e bildirilmiş olmasıdır. Esasen Resûl-i Ekrem şimal sınırından, Şam ve Suriye tarafından endişe etmekte olduğundan, bu haber üzerine umumi seferberlik ilân etti. Şarkî Roma İmparatorluğu gibi kaviyyü'ş-şekîme bir devlete karşı gidileceği için büyük

bir ordu hazırlamaya başladı. Her sefer hazırlığı yaparken düşmanın haber almaması için maksadını gizli tutmak itiyadında olan Resûl-i Ekrem bu defa böyle bir ihtiyata da lüzum görmeyerek Şam tarafına gidileceğini söyledi ve bütün kabilelere ve Mekke'ye haber göndererek mücahid göndermelerini bildirdi.

Yol uzundu, düşman kuvvetli idi, yaz mevsiminin en sıcak günleri idi, kuraklık ve kıtlık vardı. Bunlara mukabil hurmaların tam kemale erdiği ve hurma ağaçlarının gölgesinde yaşanılacağı günlerdi. Böyle sâkin bir hayatı bırakıp da aç, susuz uzun bir seferi iktiham etmek güçtü. Bunun için bu seferin tesadüf ettiği zamana Kur'an dilinde ساعة العسرة "güçlük zamanı" denilmiştir. Bu harbe de Kur'an dilinden alınarak غزوة العسرة "zorluk gazâsı" denilmişti. Bunlara izâfetle bu orduya da Ceyşü'l-usre adı verilmiştir. Bu cihetle ilk hamlede münafıklar yan çizmeye başladılar. Vâhî birtakım özürler ileri sürerek izin istediler. Münafık reislerinden Cid b. Kays'a Resûl-i Ekrem, "*Ey Cid! Bizimle Benî Asfar üzerine gitmek ister misin?*" diye sorduğunda münafık Cid, "Yâ Resûlellah! Bu seferde bana izin verseniz de başımı belâya sokmasanız olmaz mı? Vallahi kavmim ensar bilirler ki ben tab'an kadına düşkün bir adamım. Benî Asfar'ın sarışın kadınlarını görünce sabredemeyip bir fitne ve felâkete düşerim!" dedi. Resûl-i Ekrem ondan yüzünü çevirerek, "*Sana izin verdim!*" buyurdu.[1] Bunun üzerine Tevbe sûresinin şu meâldeki 49. âyeti nâzil oldu: *"Münafıklardan bir kısmı: 'Yâ Resûlellah! Bana izin ver de beni fitneye, felâkete düşürme!' derler. Fakat iyi bilmelidir ki asıl felâkete onlar kendileri düştüler. Muhakkak ki cehennem bütün kâfirleri herhalde kaplayacaktır."*[2]

Münafıklardan bir zümre izin istemekle kalmayıp havanın çok sıcaklığından bahsederek gazâya iştirak edenleri caydırmaya çalışıyorlardı. Bunların bu bozguncu hareketleri de Tevbe sûresinin 81. âyetinde şöyle bildirildi: *"Resûlullah'ın* (rızâsı) *hilâfına olarak gazâdan geri evlerinde oturup kalmalarıyla sevindiler de Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihada gitmeyi hoşlanmadılar.* (Mücahidlere)*, 'Sakın bu sıcakta seferber olmayınız!' dediler. Habîbim, sen de onlara, 'Cehennem ateşi daha sıcaktır,' de. Keşke bu duygusuzlar bu cevabını anlayabilseler!"*[3] Bir de Resûl-i Ekrem'e yahudi Süveylim'in evinde bir kısım münafıkların toplandıkları ve halkı gazâdan döndürecek sözler söyledikleri bildirilmişti. Resûl-i Ekrem bunlara ashaptan birkaç kişi ile Talha b. Abdullah'ı gönderdi. Talha, Süveylim'in evini ateşe vererek bu fesat ocağını yok etti ve içindeki müfsidleri dağıttı.

Bedevî Araplar'dan da birtakımları sudan bahanelerle itizar ederek izin istemişlerdi. İbn Sa'd bunların seksen iki kişi olduğunu bildirmiştir. Bunların vaziyetleri de Tevbe sûresinin 90. âyetinde şöyle bildirilmiştir: *"Habîbim! Bedevî Araplar'dan özür bahane edenler, kendilerine izin verilsin, diye gelmişler ve Allah'a, resulüne yalan söyleyen şunlar* (evle-

---

1 {Taberî, *Câmiu'l-beyân*, XIV, 2687, no: 16788.}

2 وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ ائْذَنْ لِي وَلَا تَفْتِنِّي أَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوا وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ.

3 فَرِحَ الْمُخَلَّفُونَ بِمَقْعَدِهِمْ خِلَافَ رَسُولِ اللّٰهِ وَكَرِهُوا أَنْ يُجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَقَالُوا لَا تَنْفِرُوا فِي الْحَرِّ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا لَوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ.

rinde) *oturmuşlardır. Bunlardan kâfir olan şu adamlara muhakkak sancılı bir azap isabet edecektir."*[4]

Münafıklar, bedevîler şöyle dursun hiçbir özrü olmayan halis ve münevver müslümanlardan da bu uzun ve meşakkatli yolculuğu göze aldıramayıp geri kalanlar bulunmuştu ki, bunlar da Kâ'b b. Mâlik, Mürâre b. Rebî', Hilâl b. Ümeyye, Ebû Hayseme idi. Fakat Ebû Hayseme'ye, Resûlullah yol meşakkati çektiği halde Medine'de rahat oturmak çok ağır geldiğinden ordunun arkasından gidip Tebük'te Resûl-i Ekrem'e iltihak etmiş ve duaya mazhar olmuştur. Ebû Zer el-Gıfârî'nin de devesi yolda yürümediğinden ağırlığını arkasına alıp yürümüş ve Resûl-i Ekrem'e yolda mülâki olmuştur. Resûl-i Ekrem de, *"Ebû Zer yalnız gezer, yalnız yaşar, yalnız ölür!"*[5] buyurmuştur![6] Öbür üç sahâbî ki, Kâ'b ile iki arkadaşı Medine'de kalmışlardı. Bu üç zata her nasılsa ihtiyar ettikleri bu gaflet sebebiyle şu geniş yeryüzünün nasıl dar geldiğini aşağıda Tevbe sûresinin 118. âyetiyle Kâ'b b. Mâlik'in uzun bir hadisinin tercümesinde göreceğiz.

Bunlardan başka, halkta umumi bir durgunluk da hissolunuyordu. Öbür gazâlarda görülen hamâsetkârane coşkunluk bu seferde görülmemişti. Fakat bu güçlüğe ve zorluğa rağmen Şarkî Roma İmparatorluğu'na karşı İslâm dininin ve yeni doğan İslâm devletinin kudret ve satvetini göstermek lâzımdı ve din ile devletin hayatı namına böyle bir hareket zaruri idi. Bu cihetle halktaki bu ağırlık ilâhî itâbı mûcip olup Tevbe sûresinin 38, 39, 40. âyetleri nâzil olarak umumi bir hitap ile şöyle buyurulmuştur: *"Ey iman edenler! Size ne oldu ki 'Allah yolunda seferber olunuz!' denilince yerinize yığıldınız kaldınız? Yoksa âhiretten geçip dünya hayatına razı mı oldunuz? Fakat o dünya hayatının saadeti, âhiretin yanında pek az bir şeydir. Eğer seferber olmazsanız, Allah sizi sızlatıcı bir azap ile azap eder ve yerinize başka bir kavim getirir* (ve emirlerini o kavme infaz ettirir) *de siz peygambere hiçbir suretle*

---

4 وَجَاءَ الْمُعَذِّرُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ لِيُؤْذَنَ لَهُمْ وَقَعَدَ الَّذِينَ كَذَبُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ سَيُصِيبُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ.

5 {NM4373 Hâkim, *el-Müstedrek*, V, 1651.}

6 Ebû Zerr'in bu vak'asını *Zâdü'l-meâd*'dan naklettik. İbn Kayyim, Ebû Zerr'in yalnız başına vefatını bildiren bu vak'asını Abdullah b. Mes'ûd'a varan bir senedle İbn İshak'tan şöyle rivayet ediyor: Ebû Zer, Hazret-i Osman'ın hilâfeti zamanında Rebeze'ye nefyedilip orada vefat etmiştir. Vefat ederken yanında haremi ile kölesinden başka kimse yoktu. Ebû Zer bunlara şöyle vasiyet etmiştir: "Ben ölünce beni gasledip kefenleyiniz. Sonra yolun ortasına bırakınız. Oraya gelen ilk kervana, 'Bu ölü, Peygamber'in dostu Ebû Zerr'in cenazesidir. Defnetmek üzere bize yardım ediniz' deyiniz!" Kadın ile köle Ebû Zerr'in vasiyetini yerine getirdiler. Bu sırada Irak'tan bir kafile geldi. İçlerinde Abdullah b. Mes'ûd bulunuyordu. Az kalsın kafilenin develeri yol üstündeki cenazeyi çiğneyecekti. Köle hemen ayağa kalktı, "Bu ölü Resûlullah'ın dostu Ebû Zerr'in cenazesiydi!" dedi. Bu sözü işitince İbn Mes'ûd hüngür hüngür ağlamaya başladı. Abdullah b. Mes'ûd hem ağlıyor hem de Resûlullah'ın, "*Ebû Zer yalnız gezer, yalnız ölür, yalnız haşrolur*" buyurduğunu naklediyordu. İbn Kayyim bunu rivayet ettikten sonra, "Bu vak'adan ibret alınacak menkıbeler vardır!" diye okuyucuları düşünmeye davet ediyor {İbn Kayyim, *Zâdü'l-meâd*, III, 467-468.} (Bu eserimizde 1015. hadisin son haşiyesindeki hal tercümesiyle Ebû Zerr'in İslâm'ı hakkındaki 1436 numaralı hadise de bakınız).

zarar veremezsiniz ve Allah her şeye kadirdir. Eğer siz peygambere yardım etmezseniz (Allah eder ve şimdiye kadar) *Allah nusret etti de!"*[7]

Bu umumi tembih hitabı üzerine umumi bir seferberlik faâliyeti başladı. Ortalıkta kaht u galâ hüküm sürmekte olduğundan, Resûl-i Ekrem, hali ve vakti yerinde olanların yardım etmelerini istedi. Halk hemen yardıma koştu. En büyük yardımı Hazret-i Osman yapmıştı ki İbn Kayyim *Zâdü'l-meâd*'da bunun bütün levâzımıyla beraber 300 deve ile 1000 dinardan ibaret olduğunu bildirir. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem, *"Rabbim! Osman'dan razı ol. Çünkü ben ondan hoşnutum!"*[8] diye dua buyurdu[9] (Hazret-i Osman'ın bu büyük yardımı için "Menâkıb-ı Osmân b. Affân" bahsine bakınız).

Bu umumi iâne ile ashabın fakir olan gazileri teçhiz ediliyordu. Fakat halkın harp gayreti karşısında bu yardım yetişmiyordu. İslâm tarihinde "ağlayanlar" (بكائون) adıyla anılan yedi zat vardır ki, bunlar Resûl-i Ekrem'e gelerek, "Yâ Resûlellah! Gazâya gitmek isteriz. Fakat binecek devemiz, yiyecek azığımız yok!" demişlerdi. Resûl-i Ekrem de bunlara, *"Size verecek hayvan kalmadı!"* diye cevap vermekle bu kahramanlar ağlayarak geri dönmüşlerdi.[10] Bunlar, Sâlim b. Umeyr, Uleyye b. Zeyd, Ebû Leylâ el-Mâzinî, Seleme b. Sahr, İrbâd b. Sâriye, bazı rivayette Abdullah b. Mufaddal, Ma'kıl b. Yesâr'dır. Bazı rivayette de Amr b. Gunme'dir. Bu fedakâr mücahidler hakkında da Tevbe sûresinin 92. âyeti nâzil olmuştur ki meâli şöyledir: *"Şu kimselere de günah yoktur ki, onlar her ne zaman kendilerini bindirip cihada sevkedesiniz diye sana geldilerse sen onlara, 'Sizi bindirecek mekkâre bulamıyorum!' dediğin cihetle bu uğurda sarfedecekleri vesâiti bulamadıklarından dolayı mahzun olup gözleri yaş dökerek dönmüşlerdi."*[11] Bunun üzerine bu yedi mücahidden ikisini Yâmin b. Umeyr, ikisini Abbas b. Abdülmuttalib, üçünü de Hazret-i Osman teçhiz etmişlerdir. Buna benzer bir vâkıayı da müellif Buhârî'nin Ebû Mûsâ el-Eş'arî'den rivayet ettiği şu hadiste göreceğiz:

1657

عَنْ أَبِي مُوسَى رضي الله عنه قَالَ أَرْسَلَنِي أَصْحَابِي إِلَى رَسُولِ اللّٰهِ صلى الله عليه وسلم أَسْأَلُهُ الْحُمْلَانَ لَهُمْ إِذْ هُمْ مَعَهُ فِي جَيْشِ الْعُسْرَةِ وَهِيَ غَزْوَةُ تبُوك فَقُلْتُ يَا نَبِيَّ اللّٰهِ إِنَّ أَصْحَابِي أَرْسَلُونِي إِلَيْكَ لِتَحْمِلَهُمْ فَقَالَ

7 (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمُ انْفِرُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ اثَّاقَلْتُمْ) إلى قوله تعالى (إِلَّا تَنْصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللّٰهُ).

8 {İbn Hanbel, *Fezâil*, I, 483, no: 784.}

9 Kadınlar küpelerini, halhal ve bileziklerini vesair müzeyyenat ve mücevheratını askere hediye ettiler. Ebû Bekir malının hepsini Resûl-i Ekrem'e teslim etti ki, 4000 dirhem akçe idi. Hazret-i Ömer malının yarısını verdi. Abbas, Talha, Sa'd b. Ubâde, Muhammed b. Mesleme iânede bulundular. Abdurrahman b. Avf 200 ukıyye gümüş, Âsım b. Adî 90 vesk hurma iâne etti (*Târîh-i Dîn-i İslâm* – cild-i Medenî).

10 {İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 518.}

11 وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَا أَجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوْا وَأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا أَلَّا يَجِدُوا مَا يُنْفِقُونَ.

وَاللهِ لَا أَحْمِلُكُمْ عَلَى شَيْءٍ وَوَافَقْتُهُ وَهُوَ غَضْبَانُ وَلَا أَشْعُرُ وَرَجَعْتُ حَزِينًا مِنْ مَنْعِ النَّبِيِّ ﷺ وَمِنْ مَخَافَةِ أَنْ يَكُونَ النَّبِيُّ ﷺ وَجَدَ فِي نَفْسِهِ عَلَيَّ فَرَجَعْتُ إِلَى أَصْحَابِي فَأَخْبَرْتُهُمْ الَّذِي قَالَ النَّبِيُّ ﷺ فَلَمْ أَلْبَثْ إِلَّا سُوَيْعَةً إِذْ سَمِعْتُ بِلَالًا يُنَادِي أَيْ عَبْدَ اللهِ بْنَ قَيْسٍ فَأَجَبْتُهُ فَقَالَ أَجِبْ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَدْعُوكَ فَلَمَّا أَتَيْتُهُ قَالَ خُذْ هَذَيْنِ الْقَرِينَيْنِ وَهَذَيْنِ الْقَرِينَيْنِ لِسِتَّةِ أَبْعِرَةٍ ابْتَاعَهُنَّ حِينَئِذٍ مِنْ سَعْدٍ فَانْطَلِقْ بِهِنَّ إِلَى أَصْحَابِكَ فَقُلْ إِنَّ اللهَ أَوْ قَالَ إِنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَحْمِلُكُمْ عَلَى هَؤُلَاءِ فَارْكَبُوهُنَّ فَانْطَلَقْتُ إِلَيْهِمْ بِهِنَّ فَقُلْتُ إِنَّ النَّبِيَّ ﷺ يَحْمِلُكُمْ عَلَى هَؤُلَاءِ وَلَكِنِّي وَاللهِ لَا أَدَعُكُمْ حَتَّى يَنْطَلِقَ مَعِي بَعْضُكُمْ إِلَى مَنْ سَمِعَ مَقَالَةَ رَسُولِ اللهِ ﷺ لَا تَظُنُّوا أَنِّي حَدَّثْتُكُمْ شَيْئًا لَمْ يَقُلْهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ فَقَالُوا لِي وَاللهِ إِنَّكَ عِنْدَنَا لَمُصَدَّقٌ وَلَنَفْعَلَنَّ مَا أَحْبَبْتَ فَانْطَلَقَ أَبُو مُوسَى بِنَفَرٍ مِنْهُمْ حَتَّى أَتَوُا الَّذِينَ سَمِعُوا قَوْلَ رَسُولِ اللهِ ﷺ مَنْعَهُ إِيَّاهُمْ ثُمَّ إِعْطَاءَهُمْ بَعْدُ فَحَدَّثُوهُمْ بِمِثْلِ مَا حَدَّثَهُمْ بِهِ أَبُو مُوسَى.

TERCÜMESİ

Ebû Mûsâ el-Eş'arî (Abdullah b. Kays) radıyallahu anhtan rivayet olunmuştur: Hemşehrilerim Eş'arîler (Tebük Seferi'nde) kendilerine binit hayvanı istemek üzere beni Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme göndermişlerdi. Çünkü hemşehrilerim Tebük Gazâsı'nda Resûlullah ile beraber güçlük askeri içinde bulunmak istiyorlardı. Bu teklif üzerine (Resûl-i Ekrem'e gittim), "Arkadaşlarım Eş'arîler kendilerine mekkâre hayvanı vermenizi arzetmek üzere beni huzurunuza gönderdiler!" dedim. Resûlullah, "Vallahi ben sizi hiçbir hayvana bindirmem!" buyurdu. O sırada Resûlullah bilmediğim bir sebeple asabî bir halde bulunduğu için ben de kendisini tasdik ettim ve Resûlullah'ın reddetmesinden mahzun ve bana karşı gönlünde bir dargınlık bulunmasından endişe ederek kederli bir halde geri döndüm. Arkadaşlarımın yanına dönüp geldiğimde de Resûlullah ne dediyse onlara haber verdim. Bunun üzerine çok beklemedim, ancak bir saat kadar bir zaman geçmişti. Bilâl'in bana, "Ey Abdullah b. Kays!" diye seslendiğini işittim. Ben hemen cevap verdim. Bilâl, "Resûlullah seni davet ediyor, hemen icabet et (gel)" dedi. Resûlullah'ın huzuruna varınca o sırada Sa'd (b. Ubâde')den aldığı (ikişer ikişer iple bağlı) altı deveyi göstererek bana, "Şu çifti al, şu çifti de al.[12] Bunlarla arkadaşlarının ya-

12 Deve altı olduğuna ve bunlar da ikişer ikişer birbirlerine bağlı bulunduklarına göre "şu çifti al" diye iki kere değil, üç defa söylenmek icap ederdi. Fakat bunlardan birisi, ikisi bir arada bağlanmış; ikincisi de dördü bir arada bağlanmış olabilir.

nına git ve onlara, 'Allah, yahut Resûlullah[13] sizi bu develere yükle(mek dile)r, artık bunlara bininiz, de!' buyurdu." Ben de bu develerle arkadaşlarımın yanına gittim ve, "Nebî sallallahu aleyhi ve sellem sizi bu develere yüklemek ister. Lâkin ben vallahi sizin birkaçınız benimle beraber Resûlullah'ın (bundan önce) söylediği sözü işiten bir kimsenin yanına gidinceye (ve bunun mahiyetini açıklayıncaya) kadar sizin yakanızı bırakmam. İsterim ki siz, Resûlullah'ın söylemediği bir sözü ben size hikâye etmiş olduğumu sanmayasınız!" dedim. Onlar da bana, "Vallahi sen bizim nazarımızda doğru sözlüsündür. Bununla beraber ne yapmak arzu edersen onu da yap!" dediler. Bunun üzerine Ebû Mûsâ (el-Eş'arî) hemşehrilerinden birkaç kişi ile gitti. Bunlar Resûlullah'ın Eş'arîler'i önce reddi, sonra onlara develeri vermesine dair sözlerini işiten kimselerin yanlarına vardılar. Bunlar da Ebû Mûsâ'nın hemşehrilerine hikâye ettiği gibi peygamberin sözlerini anlattılar. {B4415 Buhârî, Megāzî, 79.}

İZAHI

Ebû Mûsâ el-Eş'arî (radıyallahu anh)ın bu hususa dair bir hadisini de Buhârî "Kudûmü'l-Eş'ariyyîn ve Ehlü'l-Yemen" unvanlı babında rivayet etmişti ki, 1651 numara ile tercümesi geçti. Oraya da bakınız. Oradaki rivayette Resûl-i Ekrem'in Eş'arîler'e beş deve verilmesini emrettiği bildirilmişti. Burada ise altı deve verildiği bildiriliyor. Bu sayı farkını ortaya koyan muhakkık şârihimiz Bedreddin el-Aynî iki haberi telif için diyor ki: "Ya hâdise ikidir. Birinde beş, öbüründe altı deve verilmiştir. Ya da Resûl-i Ekrem ibtidâ beş deve verilmesini emretmiştir de sonra develer verilirken bir deve daha ilâve edilerek altı deve teslim olunmuştur."

Artık seferberlik şevk ve heyecanı son haddini bulmuştu. Fakir olup da Resûlullah tarafından levâzım-ı seferiyyeleri temin edilemeyerek geri kalmaya mecbur olanlar ağlaşıyorlardı. İbn Kayyim'in rivayetine göre, bunlardan biri de Uleyye b. Yezîd idi. Müşârün ileyh bu heyecanlı günlerin bir gecesinde teheccüd namazından sonra Cenâb-ı Hakk'a şöyle niyaz etmiştir: "Rabbim! Sen cihad emrettin ve cihada teşvik ve tergīb buyurdun. Sonra da peygamberinle beraber gazâya gitmek kudretini bana vermediğin gibi peygamberinin elinde de beni üstüne bindirecek bir deve bırakmadın. Rabbim! Bilirsin ki, ben her bâdirede üzerime düşen mal, can, namus borcunu veren bir kulunum!" dedi. Sabah namazından sonra Resûl-i Ekrem cemaate, *"Bu geceki sadakacı kişi nerededir!"* buyurdu. Kimse kalkmadı. Tekrar, *"Nerede ise kalksın!"* buyurdu. Bunun üzerine Uleyye kalktı. Resûl-i Ekrem, *"Ey Uleyye! Müjde sana! Hayatım yed-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki sen zekât ve sadakası kabul olunanların divanına yazıldın!"* buyurdu.[14]

---

13 Böyle tereddütlü ve şüpheli ifade râvinindir. Râvi peygamberin Allah mı, yahut Resûlullah mı dediğini kestirememesinden böyle şek ile rivayet etmiştir.

14 {İbn Kayyim, *Zâdü'l-meâd*, III, 462-463.}

Artık sefere çıkma zamanı hulûl etmişti. Etraftaki kabilelerden takım takım mücahidler Medine'ye gelmişlerdi. İbn Sa'd'ın beyanına göre ordunun umumi kuvvetleri 30.000 ere bâliğ oldu. 10.000 süvari vardı. İbnü'l-Esîr *Kitâbü's-sahâbe*'sinde Ebû Zür'a'dan 40.000 nefer olduğunu rivayet etmiştir. Hâkim de yine Ebû Zür'a'dan 70.000 olduğunu nakletmiştir ki bu sırada Cezîretülarap tamamen İslâm idaresinde bulunup nefîr-i âm suretiyle umumi seferberlik ilân olunmuş bulunduğuna göre, Hâkim'in rivayetini kabul etmek icap eder. Ferdâsı sene Vedâ haccının da 100.000 kişi ile ifa olunmasına dair rivayet de bunu teyit eder. Süvari kuvvetinin 10.000 olduğu da bu nisbete uygun düşer. Binaenaleyh bu sayı farkı, tâbi ve metbû itibariyle olduğu kabul olunabilir.

İbn Hişâm *es-Sîre*'sinde Resûl-i Ekrem'in Tebük Seferi'ne çıkarken Muhammed b. Mesleme'yi Medine'de kaymakam bıraktığını bildiriyor ve bir rivayete göre de Yebâ' b. Arfata'nın tayin olunduğunu kaydediyor. Fakat müellif Buhârî'nin aşağıdaki sarih rivayetine göre bu vazife Hazret-i Ali'ye tevdi olunmuştur.

1658

عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ إِلَى تَبُوكَ وَاسْتَخْلَفَ عَلِيًّا رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فَقَالَ أَتُخَلِّفُنِي فِي الصِّبْيَانِ وَالنِّسَاءِ فَقَالَ أَلَا تَرْضَى أَنْ تَكُونَ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى إِلَّا أَنَّهُ لَيْسَ نَبِيٌّ بَعْدِي.

TERCÜMESİ

Sa'd b. Ebû Vakkās radıyallahu anhtan rivayete göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Tebük Gazâsı'na çıkmış ve (çıkarken) Ali radıyallahu anhı (Medine'de) vekil bırakmıştı. Fakat Hazret-i Ali, "Yâ Resûlellah! Beni çocuklar ve kadınlar içinde vekil mi bırakıyorsunuz?" demesi üzerine, "Yâ Ali! Bana nisbetle sen, Mûsâ'ya nisbetle Hârûn menzilesinde olmaya razı olmaz mısın? Şu kadar ki benden sonra Peygamber yoktur!" buyurdu. {B4416 Buhârî, Megāzî, 79.}

İZAHI

Hadisteki teşbihin mânası, "Yâ Ali! Bu sefer de senin benden halife olmaklığın, Mûsâ peygamberin Tûr'a giderken Hârûn peygamberi istihlâfı gibidir" demektir. Resûl-i Ekrem, "*Şu kadar ki benden sonra peygamber yoktur!*" sözüyle de bu hilâfetin nübüvvette vekâlet olmayıp sair gazâlarda bıraktığı kaymakamlar gibi emâretten ibaret olduğunu ifade buyurmuştur.

Resûl-i Ekrem, Medine'de Hazret-i Ali'yi kaymakam bırakıp çıktıktan sonra münafıklar, Hazret-i Ali gibi cenk eri bir kahramanın Medine'de bırakılmasını vesîle-i tezvîr

edinerek, "Artık bu, Ali'ye karşı istiskaldir!" demişlerdi. Bunun üzerine Hazret-i Ali de silâhlanıp Resûlullah'ın arkasından yetişerek hadisteki musâhabe cereyan etmiştir.

Resûl-i Ekrem ordugâhını Medine civarında (ثنية الوداع) "Ayrılış tepesi" mevkiinde kurmuştu (1285 numaralı hadise bakınız). Münafıkların reisi Abdullah b. Übey de kendi etbâıyla çıkıp ayrıca Zübâb tepesinde toplandılar. Fakat İslâm ordusu hareket edince Abdullah b. Übey bir kısım etbâı münafıklarla geri döndü. Bir kısmı ise ganimet maksadıyla sefere devam ettiler. Fakat bunlar esnâ-yı seferde de münafıkane söz söylemekten geri durmuyorlardı. *Zadü'l-meâd*'da bildirildiğine göre, bir ara Resûl-i Ekrem'in devesi Kasvâ kaybolmuştu. Münafıklardan Zeyd b. Ebû Salt bunu fırsat bilerek, "Tuhaf şey! Muhammed, peygamber olduğunu iddia eder, gökten haber verir. Halbuki devesinin nerede olduğunu bilmez" demiştir. Münafıkın bu küstahça sözü Resûl-i Ekrem'e bildirildiğinde, *"Vallahi ben, Allah Teâlâ bana ne bildirirse yalnız onu bilirim! Şimdi Allah bana bildirdi ki Kasvâ filân ve filân dağların arasındaki vadidedir. Hayvanın yuları bir ağaca dolanarak orada kalmıştır. Haydi gidiniz, onu bana getiriniz!"* buyurdu. Gidip deveyi oradan getirdiler.[15]

Yine Tebük'e giderken münafıklardan bir süvari müfrezesi önde gidiyor ve aralarında Resûlullah ile ashabını istihza ediyorlardı. Münafıklardan Vedîa b. Sâbit mücahidleri harp ve cihaddan tenfir için, "Şu adama bakınız! Şam kalelerini fethetmek istiyor. Ne münasebet! Benî Asfar ile harbi, Arap'ın birbiriyle harbi mi sanıyor?" demişti. Münafıklardan Muhsin b. Humeyr de, "Sonra hakkınızda Kur'an iner de bu söyledikleriniz Muhammed'e bildirilir!" demişti. Bunların bu sözleri vahiy ile Resûl-i Ekrem'e mâlûm olunca Ammâr b. Yâsir'i gönderdi. Bu müfrezeyi huzuruna getirtti. İbtidâ inkâr ettiler. Sonra Resûl-i Ekrem bu muhâvereyi aynen hikâye edince, "Biz, yolu kısaltmak için birbirimize latife ettik" diye i'tizâr ettiler. Bunun üzerine Tevbe sûresinin 64-66. âyetleri nâzil oldu ki meâlleri şöyledir: *"Münafıklar kalplerindeki* (şer ve fesad)*larla kendi* (mahiyetleri)*ni haber verecek bir sûrenin kendi tepeleri üzerine inmesinden her an endişe ederler. Habîbim! Sen onlara de ki: Haydi eğleniniz bakalım, Allah sizin çekindiklerinizi meydana çıkaracaktır. Onlara* (fezâhatlerini) *sorsan onlar, 'Biz sade lafa dalıp şakalaşıyorduk!' derler. Sen de onlara de ki: Siz Allah ile, Allah'ın âyetleriyle, peygamberiyle mi eğleniyorsunuz? Boşuna i'tizâr etmeyiniz. İman ettik dedikten sonra küfrettiniz. İçinizden bir kısmını affedersek bir kısmını cürümlerinde ısrar ettikleri için azap edeceğiz!"*[16]

Tebük Seferi'ne ait vâkıalardan buraya kadar gördüklerimizle pek iyi anlaşılmıştır ki Tebük Seferi kadar hiçbir gazâda münafıkların mel'anetleri Kur'an âyetleriyle günü gününe ve bu kadar geniş teşhir edilmemiştir. Bu cihetle Tebük Seferi'ne (غزوة فاضحة) "Rüsvâlık gazâsı" denilmiştir ki münafıkların iç yüzleri ve bütün kirli çamaşırları teşhir edilen gazâ demektir.

15 {İbn Kayyim, *Zâdü'l-meâd*, III, 467.}

16 (يَحْذَرُ الْمُنَافِقُونَ أَنْ تُنَزَّلَ عَلَيْهِمْ سُورَةٌ) إلى قوله تعالى (بِأَنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ).

Bu seferde, mevsimin sıcaklığı ile beraber susuzluktan da çok müşkilât çekilmişti. Bu cihetle Safvân b. Ümeyye radıyallahu anh, "Resûlullah ile bu gazâda bulundum. Bence bulunduğum gazâların en zorlusu bu gazâdır!" derdi. Öğle ile ikindi namazı bu gazâda kâh cem'-i takdim ile birleştirilerek ikindi namazı öğle ile birlikte kılındı. Kâh cem'-i tehir ile birleştirilip öğle namazı ikindi ile birlik kılındı.[17]

Semûd kavminin meskeni olan Hicr vadisine[18] varıldığında Resûl-i Ekrem orduya Allah'ın gazabına uğrayan bu kavmin suyundan içilmemesini, abdest alınmamasını ilân etti. Hatta bu su ile hamur yoğrulmuşsa onun da develere yedirilmesini ve bundan bir şey yenilmemesini emretti. *Sahîhayn*'da rivayet olunduğuna göre, Hicr diyarına varıldığında Resûl-i Ekrem, *"Bu gece şiddetli bir fırtına olacaktır. Her kişi develerini sıkı bağlasın ve bulunduğu yerde otursun, ayağa kalkmasın!"* diye emir ve ilân etmişti. Hakikaten şiddetli bir kasırga olmuştu. Abdeste kalkan birini kasırga yere çarpmış, devesini aramaya giden bir başkasını Tay dağına atmıştır[19] (737. hadise ve izahına bakınız). Hicr vadisinden ve Vâdilkurâ'dan geçerek Tebük'e varıldı. Fakat buralarda gerek kayser, gerek Arap kabileleri nam ve hesabına bir harekete tesadüf olunmadı. Medine'ye gelen haberin aslı olmadığı anlaşıldı. Buradan ileri gitmeye lüzum görülmedi. Burada yirmi gün kalındı. Bu sırada Rum Kayseri Herakleios, Humus vilâyetinde idi. Kayserin burada bulunduğu bir sırada Resûl-i Ekrem'in mükemmel bir ordu ile Şam civarına kadar gelmesi, Roma Devleti'ne karşı meydan okumak demek olduğundan siyasî ehemmiyeti pek büyüktü.

Eyle, Ezruh ve Cerbâ Mülûkü ile Musâlaha

Resûl-i Ekrem Tebük'te bulunduğu sırada Bahr-i Ahmer'in şimalinde ve Akabe körfezinin müntehasında deniz sahilindeki Eyle Hükümdarı Yuhannâ b. Ru'be gelerek senevî muayyen miktar cizye vermek üzere sulh olmak istedi. Resûl-i Ekrem kabul edip kendisine şu meâlde bir ahidnâme verdi:

Bismillâhirrahmânirrahîm: Şu ahidnâme –Allah ve Nebî Muhammed Resûlullah tarafından Yuhannâ b. Ru'be'ye ve Eyle rüesâ-i rûhâniyyesiyle sair Eyle ahalisinden karada ve denizde olanlarına– verilmiştir. Eyle halkı ile Şam, Yemen, sahil ahalisinden Eyleliler'le beraber bulunanlar Allah'ın ve resulünün zimmetinde ve ahd ü emanındadırlar. Onlara her kim bir fenalık işlerse, onun malı kendisini sıyânet edemez. Malı alana helâl olur. Herkes

17 Cem'-i salâteyn hakkında rivayet olunan hadislerle fukahanın bunlar üzerindeki ictihadları 1257. hadisin ardından izah olundu. Oraya bakınız!

18 Hicr vadisi ve burada Sâlih aleyhi's-selâm ile Semûd kavmi arasındaki vak'alar 1387 numaralı Abdullah b. Ömer hadisinin izahında A'râf, Şuarâ ve Neml sûrelerinin âyetlerinden nakledilerek izah olundu. Oraya bakınız!

19 {B1481 Buhârî, Zekât, 54; M5948 Müslim, Fezâil, 11.}

tam hürriyete mâliktir. Denizde olsun, karada olsun herkes dilediği tarafa gitmek hakkını haizdir, menetmek helâl değildir.[20]

Buhârî'nin "Hibe" bahsinde ta'lîkan rivayetine göre Eyle meliki Resûl-i Ekrem'e beyaz bir katır, bir ridâ hediye etti.

Dûmetülcendel Hükümdarı Ükeydir b. Abdülmelik, "İbn Sa'd'ın beyanına göre, Resûl-i Ekrem Tebük'te bulunduğu sırada Hâlid b. Velîd'i 420 süvari ile Dûme Hükümdarı Ükeydir'e gönderdi. Ükeydir hıristiyandı. Hazret-i Hâlid, Ükeydir'i kalesi haricine çıktığında yakaladı. Kardeşi Hassân'ı öldürdü. Ükeydir'i Resûl-i Ekrem'in huzuruna getirdi. 2000 deve, 800 at, 400 zırh, 400 mızrak vermek üzere sulh yapılarak serbest bırakıldı.

Resûl-i Ekrem Tebük'te yirmi gün kadar ikamet ve ashap ile istişare ettikten sonra hareket etti ve ramazanın ilk günlerinde Medine'ye vâsıl oldu. Medine'ye bir saat mesafedeki Zievan köyüne geldiğinde münafıklardan bir heyet Resûl-i Ekrem'i karşılayarak yaptıkları bir mescidde tebberrüken namaz kıldırmasını rica ettiler. Resûl-i Ekrem gitmeye hazırlanırken Tevbe sûresinin 107. âyeti nâzil olarak münafıkların sırf müminlere zarar vermek için yaptıkları bu mescidde Resûlullah'ın namaz kılması menolundu. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem, Mâlik b. Dehsan ile Ma'n b. Adî'yi göndererek bu nifak ocağını yıktırdı[21] (737. hadisin izahına bakınız).

Medine'ye Giriş

Buhârî'nin bu babındaki rivayetine göre Sa'd b. Sâidî (radıyallahu anh) der ki: Resûlullah ile beraber biz Tebük Gazâsı'ndan dönüp Medine'yi görünce Resûl-i Ekrem, ***"İşte Tâbe[22] şu da Uhud'dur. Uhud, onun bizi, bizim de onu sevdiğimiz bir dağdır!"*** buyurdu.[23]

Yine Buhârî'nin bu babındaki rivayetine göre, Enes b. Mâlik der ki: Resûl-i Ekrem Tebük Seferi'nden dönüp Medine'ye yaklaştığında, ***"Medine'de öyle ashabımız vardır ki sizin gezdiğiniz hiçbir diyar, geçtiğiniz hiçbir vadi yoktur, ancak o dostlarımız da sizinle beraber o diyarı gezmiş ve o vadiyi geçmiş***(cesine ecir ve sevaba nâil olmuşlar)***dır."*** Ashap, "Yâ Resûlellah! Onlar Medine'de (oturmuşlar)dır!" dediler. Resûl-i Ekrem, ***"Evet onlar Medine'de kaldılar. Fakat onları Medine'de özür hapsetti!"*** buyurdu.[24]

Medine'ye giriş çok meserretli oldu. Ordunun Resûl-i Ekrem'le kudûmü haberi Medine'de şâyi olunca karşılamak üzere bütün halk, kadınlar, çocuklar Medine dışına çıktılar. Resûl-i Ekrem'in sefere çıkarken ordugâh ittihaz ettiği Seniyyetülvedâ'a (Ayrılık tepesi) kadar neşîdeler okuyarak gidip orada karşıladılar[25] (1285 numaralı hadis).

---

20 {İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 525-526.}

21 {İbn Hişâm, *es-Sîre*, II, 529-530.}

22 Tâbe, Medine'nin İslâm'ın zuhurundan önceki adıdır.

23 {B4422 Buhârî, Megāzî, 82.}

24 {B4423 Buhârî, Megāzî, 82.}

25 {B3083 Buhârî, Cihâd, 196.}

Resûl-i Ekrem Medine'ye girince, doğru Mescid-i Saâdet'e girip iki rek'at namaz kıldı. Esasen Resûl-i Ekrem her seferden dönüşünde ibtidâ mescide girmek ve iki rek'at namaz kılmak âdet-i seniyyeleri icabı idi[26] (1287 numaralı hadise bakınız). Sonra mescidde oturdular. Sefere iştirak edemeyip Medine'de kalanlar birer birer gelerek i'tizâr ettiler ve özürlerini yemin ile teyit ettiler. Resûl-i Ekrem zâhir hale göre özürlerini kabul edip haklarında istiğfar etti ki bunlar seksen bu kadar idiler.

Tevbe sûresinin 118. âyetinde kendilerinden bahsolunan üç zat –ki, Kâ'b b. Mâlik, Mürâre b. Rebî', Hilâl b. Ümeyye'dir– bunlar da sefere iştirak etmeyip Medine'de kalmışlardı. Şurası şüphesizdir ki bunların geri kalmaları nifak-cûyane bir maksada müstenit değildi. Fakat meşrû bir özürleri de yoktu. Huzûr-ı Saâdet'e bunlar da gelip selâm verip af diledilerse de ne selâmları kabul, ne de affolundular. Halk da bunlarla ihtilât etmiyordu. Bu hal elli gün bu suretle devam etti. Bu müddet zarfındaki bunların elim vaziyetlerini, sonra nasıl affolunduklarını büyük şair Kâ'b b. Mâlik'in aşağıdaki uzun hadisinden öğreneceğiz.

26 {B3088 Buhârî, Cihâd, 198.}

Kâ'b b. Mâlik Radıyallahu Anh Hadisi ve Azîz, Celîl Olan Allah'ın وَعَلَى ٱلثَّلَاثَةِ ٱلَّذِينَ خُلِّفُوا Kavl-i Şerifi

[حَدِيثُ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُ وَقَوْلُ ٱللّٰهِ عَزَّ وَجَلَّ وَعَلَى ٱلثَّلَاثَةِ ٱلَّذِينَ خُلِّفُوا]

Bu bab Kâ'b b. Mâlik radıyallahu anh hadisi ve azîz, celîl olan Allah'ın وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُوا kavl-i şerifi(nin tefsiri) hakkındadır.

1659

عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ ﵁ قَالَ لَمْ أَتَخَلَّفْ عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ فِي غَزْوَةٍ غَزَاهَا إِلَّا فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ غَيْرَ أَنِّي كُنْتُ تَخَلَّفْتُ فِي غَزْوَةِ بَدْرٍ وَلَمْ يُعَاتِبْ أَحَدًا تَخَلَّفَ عَنْهَا إِنَّمَا خَرَجَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ يُرِيدُ عِيرَ قُرَيْشٍ حَتَّى جَمَعَ اللّٰهُ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ عَدُوِّهِمْ عَلَى غَيْرِ مِيعَادٍ وَلَقَدْ شَهِدْتُ مَعَ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ لَيْلَةَ الْعَقَبَةِ حِينَ تَوَاثَقْنَا عَلَى الْإِسْلَامِ وَمَا أُحِبُّ أَنَّ لِي بِهَا مَشْهَدَ بَدْرٍ وَإِنْ كَانَتْ بَدْرٌ أَذْكَرَ فِي النَّاسِ مِنْهَا كَانَ مِنْ خَبَرِي أَنِّي لَمْ أَكُنْ قَطُّ أَقْوَى وَلَا أَيْسَرَ مِنِّي حِينَ تَخَلَّفْتُ عَنْهُ فِي تِلْكَ الْغَزَاةِ وَاللّٰهِ مَا اجْتَمَعَتْ عِنْدِي قَبْلَهُ رَاحِلَتَانِ قَطُّ حَتَّى جَمَعْتُهُمَا فِي تِلْكَ الْغَزْوَةِ وَلَمْ يَكُنْ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ يُرِيدُ غَزْوَةً إِلَّا وَرَّى بِغَيْرِهَا حَتَّى كَانَتْ تِلْكَ الْغَزْوَةُ غَزَاهَا رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ فِي حَرٍّ شَدِيدٍ وَاسْتَقْبَلَ سَفَرًا بَعِيدًا وَمَفَازًا وَعَدُوًّا كَثِيرًا فَجَلَّى لِلْمُسْلِمِينَ أَمْرَهُمْ لِيَتَأَهَّبُوا أُهْبَةَ غَزْوِهِمْ فَأَخْبَرَهُمْ بِوَجْهِهِ الَّذِي يُرِيدُ وَالْمُسْلِمُونَ مَعَ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ كَثِيرٌ وَلَا يَجْمَعُهُمْ كِتَابٌ حَافِظٌ قَالَ كَعْبٌ فَمَا رَجُلٌ يُرِيدُ أَنْ يَتَغَيَّبَ إِلَّا ظَنَّ أَنْ سَيَخْفَى لَهُ مَا لَمْ يَنْزِلْ فِيهِ وَحْيُ اللّٰهِ وَغَزَا رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ تِلْكَ الْغَزْوَةَ حِينَ طَابَتِ الثِّمَارُ وَالظِّلَالُ وَتَجَهَّزَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ وَالْمُسْلِمُونَ مَعَهُ فَطَفِقْتُ أَغْدُو لِكَيْ أَتَجَهَّزَ مَعَهُمْ فَأَرْجِعُ وَلَمْ أَقْضِ شَيْئًا فَأَقُولُ

فِي نَفْسِي أَنَا قَادِرٌ عَلَيْهِ فَلَمْ يَزَلْ يَتَمَادَى بِي حَتَّى اشْتَدَّ بِالنَّاسِ الْجِدُّ فَأَصْبَحَ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَالْمُسْلِمُونَ مَعَهُ وَلَمْ أَقْضِ مِنْ جَهَازِي شَيْئًا فَقُلْتُ أَتَجَهَّزُ بَعْدَهُ بِيَوْمٍ أَوْ يَوْمَيْنِ ثُمَّ أَلْحَقُهُمْ فَغَدَوْتُ بَعْدَ أَنْ فَصَلُوا لِأَتَجَهَّزَ فَرَجَعْتُ وَلَمْ أَقْضِ شَيْئًا ثُمَّ غَدَوْتُ ثُمَّ رَجَعْتُ وَلَمْ أَقْضِ شَيْئًا فَلَمْ يَزَلْ بِي حَتَّى أَسْرَعُوا وَتَفَارَطَ الْغَزْوُ وَهَمَمْتُ أَنْ أَرْتَحِلَ فَأُدْرِكَهُمْ وَلَيْتَنِي فَعَلْتُ فَلَمْ يُقَدَّرْ لِي ذٰلِكَ فَكُنْتُ إِذَا خَرَجْتُ فِي النَّاسِ بَعْدَ خُرُوجِ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَطُفْتُ فِيهِمْ أَحْزَنَنِي أَنِّي لَا أَرَى إِلَّا رَجُلًا مَغْمُوصًا عَلَيْهِ النِّفَاقُ أَوْ رَجُلًا مِمَّنْ عَذَرَ اللهُ تَعَالَى مِنَ الضُّعَفَاءِ وَلَمْ يَذْكُرْنِي رَسُولُ اللهِ ﷺ حَتَّى بَلَغَ تَبُوكَ فَقَالَ وَهُوَ جَالِسٌ فِي الْقَوْمِ بِتَبُوكَ مَا فَعَلَ كَعْبٌ فَقَالَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي سَلِمَةَ يَا رَسُولَ اللهِ حَبَسَهُ بُرْدَاهُ وَنَظَرُهُ فِي عِطْفَيْهِ فَقَالَ مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ بِئْسَ مَا قُلْتَ وَاللهِ يَا رَسُولَ اللهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ إِلَّا خَيْرًا فَسَكَتَ رَسُولُ اللهِ ﷺ قَالَ كَعْبُ بْنُ مَالِكٍ فَلَمَّا بَلَغَنِي أَنَّهُ تَوَجَّهَ قَافِلًا حَضَرَنِي هَمِّي وَطَفِقْتُ أَتَذَكَّرُ الْكَذِبَ وَأَقُولُ بِمَاذَا أَخْرُجُ مِنْ سَخَطِهِ غَدًا وَاسْتَعَنْتُ عَلَى ذٰلِكَ بِكُلِّ ذِي رَأْيٍ مِنْ أَهْلِي فَلَمَّا قِيلَ إِنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ قَدْ أَظَلَّ قَادِمًا زَاحَ عَنِّي الْبَاطِلُ وَعَرَفْتُ أَنِّي لَنْ أَخْرُجَ مِنْهُ أَبَدًا بِشَيْءٍ فِيهِ كَذِبٌ فَأَجْمَعْتُ صِدْقَهُ وَأَصْبَحَ رَسُولُ اللهِ ﷺ قَادِمًا وَكَانَ إِذَا قَدِمَ مِنْ سَفَرٍ بَدَأَ بِالْمَسْجِدِ فَيَرْكَعُ فِيهِ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ جَلَسَ لِلنَّاسِ فَلَمَّا فَعَلَ ذٰلِكَ جَاءَهُ الْمُخَلَّفُونَ فَطَفِقُوا يَعْتَذِرُونَ إِلَيْهِ وَيَحْلِفُونَ لَهُ وَكَانُوا بِضْعَةً وَثَمَانِينَ رَجُلًا فَقَبِلَ مِنْهُمْ رَسُولُ اللهِ ﷺ عَلَانِيَتَهُمْ وَبَايَعَهُمْ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمْ وَوَكَلَ سَرَائِرَهُمْ إِلَى اللهِ تَعَالَى فَجِئْتُهُ فَلَمَّا سَلَّمْتُ عَلَيْهِ تَبَسَّمَ تَبَسُّمَ الْمُغْضَبِ ثُمَّ قَالَ تَعَالَ فَجِئْتُ أَمْشِي حَتَّى جَلَسْتُ بَيْنَ يَدَيْهِ فَقَالَ لِي مَا خَلَّفَكَ أَلَمْ تَكُنْ قَدِ ابْتَعْتَ ظَهْرَكَ فَقُلْتُ بَلَى وَاللهِ يَا رَسُولَ اللهِ وَاللهِ لَوْ جَلَسْتُ عِنْدَ غَيْرِكَ مِنْ أَهْلِ الدُّنْيَا لَرَأَيْتُ أَنْ سَأَخْرُجُ مِنْ سَخَطِهِ بِعُذْرٍ وَلَقَدْ أُعْطِيتُ جَدَلًا وَلٰكِنِّي وَاللهِ لَقَدْ عَلِمْتُ لَئِنْ حَدَّثْتُكَ الْيَوْمَ حَدِيثَ كَذِبٍ تَرْضَى بِهِ عَنِّي لَيُوشِكَنَّ اللهُ أَنْ يُسْخِطَكَ عَلَيَّ وَلَئِنْ حَدَّثْتُكَ حَدِيثَ صِدْقٍ تَجِدُ عَلَيَّ فِيهِ إِنِّي لَأَرْجُو فِيهِ عَفْوَ اللهِ لَا وَاللهِ مَا كَانَ لِي مِنْ عُذْرٍ وَاللهِ مَا كُنْتُ قَطُّ أَقْوَى وَلَا أَيْسَرَ مِنِّي حِينَ تَخَلَّفْتُ عَنْكَ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ أَمَّا هٰذَا فَقَدْ صَدَقَ فَقُمْ حَتَّى يَقْضِيَ اللهُ فِيكَ فَقُمْتُ وَثَارَ رِجَالٌ مِنْ بَنِي سَلِمَةَ فَاتَّبَعُونِي فَقَالُوا لِي وَاللهِ مَا عَلِمْنَاكَ كُنْتَ أَذْنَبْتَ ذَنْبًا قَبْلَ هٰذَا وَلَقَدْ عَجَزْتَ أَنْ لَا تَكُونَ اعْتَذَرْتَ إِلَى

رَسُولِ اللهِ ﷺ بِمَا اعْتَذَرَ بِهِ الْمُتَخَلِّفُونَ قَدْ كَانَ كَافِيَكَ ذَنْبَكَ اسْتِغْفَارُ رَسُولِ اللهِ ﷺ لَكَ فَوَاللهِ مَا زَالُوا يُؤَنِّبُونِي حَتَّى أَرَدْتُ أَنْ أَرْجِعَ فَأُكَذِّبَ نَفْسِي ثُمَّ قُلْتُ لَهُمْ هَلْ لَقِيَ هٰذَا مَعِي أَحَدٌ قَالُوا نَعَمْ رَجُلَانِ قَالَا مِثْلَ مَا قُلْتَ فَقِيلَ لَهُمَا مِثْلُ مَا قِيلَ لَكَ فَقُلْتُ مَنْ هُمَا قَالُوا مُرَارَةُ بْنُ الرَّبِيعِ الْعَمْرِيُّ وَهِلَالُ بْنُ أُمَيَّةَ الْوَاقِفِيُّ فَذَكَرُوا لِي رَجُلَيْنِ صَالِحَيْنِ قَدْ شَهِدَا بَدْرًا فِيهِمَا أُسْوَةٌ فَمَضَيْتُ حِينَ ذَكَرُوهُمَا لِي وَنَهَى رَسُولُ اللهِ ﷺ الْمُسْلِمِينَ عَنْ كَلَامِنَا أَيُّهَا الثَّلَاثَةُ مِنْ بَيْنِ مَنْ تَخَلَّفَ عَنْهُ فَاجْتَنَبَنَا النَّاسُ وَتَغَيَّرُوا لَنَا حَتَّى تَنَكَّرَتْ فِي نَفْسِي الْأَرْضُ فَمَا هِيَ الَّتِي أَعْرِفُ فَلَبِثْنَا عَلَى ذٰلِكَ خَمْسِينَ لَيْلَةً فَأَمَّا صَاحِبَايَ فَاسْتَكَانَا وَقَعَدَا فِي بُيُوتِهِمَا يَبْكِيَانِ وَأَمَّا أَنَا فَكُنْتُ أَشَبَّ الْقَوْمِ وَأَجْلَدَهُمْ فَكُنْتُ أَخْرُجُ فَأَشْهَدُ الصَّلَاةَ مَعَ الْمُسْلِمِينَ وَأَطُوفُ فِي الْأَسْوَاقِ وَلَا يُكَلِّمُنِي أَحَدٌ وَآتِي رَسُولَ اللهِ ﷺ فَأُسَلِّمُ عَلَيْهِ وَهُوَ فِي مَجْلِسِهِ بَعْدَ الصَّلَاةِ فَأَقُولُ فِي نَفْسِي هَلْ حَرَّكَ شَفَتَيْهِ بِرَدِّ السَّلَامِ عَلَيَّ أَمْ لَا ثُمَّ أُصَلِّي قَرِيبًا مِنْهُ فَأُسَارِقُهُ النَّظَرَ فَإِذَا أَقْبَلْتُ عَلَى صَلَاتِي أَقْبَلَ إِلَيَّ وَإِذَا الْتَفَتُّ نَحْوَهُ أَعْرَضَ عَنِّي حَتَّى إِذَا طَالَ عَلَيَّ ذٰلِكَ مِنْ جَفْوَةِ النَّاسِ مَشَيْتُ حَتَّى تَسَوَّرْتُ جِدَارَ حَائِطِ أَبِي قَتَادَةَ وَهُوَ ابْنُ عَمِّي وَأَحَبُّ النَّاسِ إِلَيَّ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَوَاللهِ مَا رَدَّ عَلَيَّ السَّلَامَ فَقُلْتُ يَا أَبَا قَتَادَةَ أَنْشُدُكَ بِاللهِ هَلْ تَعْلَمُنِي أُحِبُّ اللهَ وَرَسُولَهُ فَسَكَتَ فَعُدْتُ لَهُ فَنَشَدْتُهُ فَسَكَتَ فَعُدْتُ لَهُ فَنَشَدْتُهُ فَقَالَ اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ فَفَاضَتْ عَيْنَايَ وَتَوَلَّيْتُ حَتَّى تَسَوَّرْتُ الْجِدَارَ قَالَ فَبَيْنَا أَنَا أَمْشِي بِسُوقِ الْمَدِينَةِ إِذَا نَبَطِيٌّ مِنْ أَنْبَاطِ أَهْلِ الشَّأْمِ مِمَّنْ قَدِمَ بِالطَّعَامِ يَبِيعُهُ بِالْمَدِينَةِ يَقُولُ مَنْ يَدُلُّنِي عَلَى كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ فَطَفِقَ النَّاسُ يُشِيرُونَ لَهُ حَتَّى إِذَا جَاءَنِي دَفَعَ إِلَيَّ كِتَابًا مِنْ مَلِكِ غَسَّانَ فَإِذَا فِيهِ أَمَّا بَعْدُ فَإِنَّهُ قَدْ بَلَغَنِي أَنَّ صَاحِبَكَ قَدْ جَفَاكَ وَلَمْ يَجْعَلْكَ اللهُ بِدَارِ هَوَانٍ وَلَا مَضْيَعَةٍ فَالْحَقْ بِنَا نُوَاسِكَ فَقُلْتُ لَمَّا قَرَأْتُهَا وَهٰذَا أَيْضًا مِنَ الْبَلَاءِ فَتَيَمَّمْتُ بِهَا التَّنُّورَ فَسَجَرْتُهُ بِهَا حَتَّى إِذَا مَضَتْ أَرْبَعُونَ لَيْلَةً مِنَ الْخَمْسِينَ إِذَا رَسُولُ رَسُولِ اللهِ ﷺ يَأْتِينِي فَقَالَ إِنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ يَأْمُرُكَ أَنْ تَعْتَزِلَ امْرَأَتَكَ فَقُلْتُ أُطَلِّقُهَا أَمْ مَاذَا أَفْعَلُ قَالَ لَا بَلِ اعْتَزِلْهَا وَلَا تَقْرَبْهَا وَأَرْسَلَ إِلَى صَاحِبَيَّ مِثْلَ ذٰلِكَ فَقُلْتُ لِامْرَأَتِي الْحَقِي بِأَهْلِكِ فَتَكُونِي عِنْدَهُمْ حَتَّى يَقْضِيَ اللهُ فِي هٰذَا الْأَمْرِ قَالَ كَعْبٌ فَجَاءَتِ امْرَأَةُ هِلَالِ بْنِ أُمَيَّةَ رَسُولَ اللهِ ﷺ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللهِ إِنَّ هِلَالَ بْنَ أُمَيَّةَ شَيْخٌ ضَائِعٌ لَيْسَ لَهُ

خَادِمٌ فَهَلْ تَكْرَهُ أَنْ أَخْدُمَهُ قَالَ لَا وَلَكِنْ لَا يَقْرَبْكِ قَالَتْ إِنَّهُ وَاللهِ مَا بِهِ حَرَكَةٌ إِلَى شَيْءٍ وَاللهِ مَا زَالَ يَبْكِي مُنْذُ كَانَ مِنْ أَمْرِهِ مَا كَانَ إِلَى يَوْمِهِ هٰذَا فَقَالَ لِي بَعْضُ أَهْلِي لَوِ اسْتَأْذَنْتَ رَسُولَ اللهِ ﷺ فِي امْرَأَتِكَ كَمَا أَذِنَ لِامْرَأَةِ هِلَالِ بْنِ أُمَيَّةَ أَنْ تَخْدُمَهُ فَقُلْتُ وَاللهِ لَا أَسْتَأْذِنُ فِيهَا رَسُولَ اللهِ ﷺ وَمَا يُدْرِينِي مَا يَقُولُ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِذَا اسْتَأْذَنْتُهُ فِيهَا وَأَنَا رَجُلٌ شَابٌّ فَلَبِثْتُ بَعْدَ ذٰلِكَ عَشْرَ لَيَالٍ حَتَّى كَمَلَتْ لَنَا خَمْسُونَ لَيْلَةً مِنْ حِينَ نَهَى رَسُولُ اللهِ ﷺ عَنْ كَلَامِنَا فَلَمَّا صَلَّيْتُ صَلَاةَ الْفَجْرِ صُبْحَ خَمْسِينَ لَيْلَةً وَأَنَا عَلَى ظَهْرِ بَيْتٍ مِنْ بُيُوتِنَا فَبَيْنَا أَنَا جَالِسٌ عَلَى الْحَالِ الَّذِي ذَكَرَ اللهُ تَعَالَى قَدْ ضَاقَتْ عَلَيَّ نَفْسِي وَضَاقَتْ عَلَيَّ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ سَمِعْتُ صَوْتَ صَارِخٍ أَوْفَى عَلَى جَبَلِ سَلْعٍ بِأَعْلَى صَوْتِهِ يَا كَعْبُ بْنَ مَالِكٍ أَبْشِرْ قَالَ فَخَرَرْتُ سَاجِدًا وَعَرَفْتُ أَنْ قَدْ جَاءَ فَرَجٌ وَآذَنَ رَسُولُ اللهِ ﷺ بِتَوْبَةِ اللهِ عَلَيْنَا حِينَ صَلَّى صَلَاةَ الْفَجْرِ فَذَهَبَ النَّاسُ يُبَشِّرُونَنَا وَذَهَبَ قِبَلَ صَاحِبَيَّ مُبَشِّرُونَ وَرَكَضَ إِلَيَّ رَجُلٌ فَرَسًا وَسَعَى سَاعٍ مِنْ أَسْلَمَ فَأَوْفَى عَلَى الْجَبَلِ فَكَانَ الصَّوْتُ أَسْرَعَ مِنَ الْفَرَسِ فَلَمَّا جَاءَنِي الَّذِي سَمِعْتُ صَوْتَهُ يُبَشِّرُنِي نَزَعْتُ لَهُ ثَوْبَيَّ فَكَسَوْتُهُ إِيَّاهُمَا بِبُشْرَاهُ وَاللهِ مَا أَمْلِكُ غَيْرَهُمَا يَوْمَئِذٍ وَاسْتَعَرْتُ ثَوْبَيْنِ فَلَبِسْتُهُمَا وَانْطَلَقْتُ إِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ فَتَلَقَّانِي النَّاسُ فَوْجًا فَوْجًا يُهَنُّونِي بِالتَّوْبَةِ يَقُولُونَ لِتَهْنِكَ تَوْبَةُ اللهِ عَلَيْكَ قَالَ كَعْبٌ حَتَّى دَخَلْتُ الْمَسْجِدَ فَإِذَا رَسُولُ اللهِ ﷺ جَالِسٌ حَوْلَهُ النَّاسُ فَقَامَ إِلَيَّ طَلْحَةُ بْنُ عُبَيْدِ اللهِ يُهَرْوِلُ حَتَّى صَافَحَنِي وَهَنَّانِي وَاللهِ مَا قَامَ إِلَيَّ رَجُلٌ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ غَيْرُهُ وَلَا أَنْسَاهَا لِطَلْحَةَ قَالَ كَعْبٌ فَلَمَّا سَلَّمْتُ عَلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ وَهُوَ يَبْرُقُ وَجْهُهُ مِنَ السُّرُورِ أَبْشِرْ بِخَيْرِ يَوْمٍ مَرَّ عَلَيْكَ مُنْذُ وَلَدَتْكَ أُمُّكَ قَالَ قُلْتُ أَمِنْ عِنْدِكَ يَا رَسُولَ اللهِ أَمْ مِنْ عِنْدِ اللهِ قَالَ لَا بَلْ مِنْ عِنْدِ اللهِ وَكَانَ رَسُولُ اللهِ ﷺ إِذَا سُرَّ اسْتَنَارَ وَجْهُهُ حَتَّى كَأَنَّهُ قِطْعَةُ قَمَرٍ وَكُنَّا نَعْرِفُ ذٰلِكَ مِنْهُ فَلَمَّا جَلَسْتُ بَيْنَ يَدَيْهِ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ إِنَّ مِنْ تَوْبَتِي أَنْ أَنْخَلِعَ مِنْ مَالِي صَدَقَةً إِلَى اللهِ وَإِلَى رَسُولِ اللهِ ﷺ قَالَ رَسُولُ اللهِ ﷺ أَمْسِكْ عَلَيْكَ بَعْضَ مَالِكَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكَ قُلْتُ فَإِنِّي أُمْسِكُ سَهْمِي الَّذِي بِخَيْبَرَ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ إِنَّ اللهَ إِنَّمَا نَجَّانِي بِالصِّدْقِ وَإِنَّ مِنْ تَوْبَتِي أَنْ لَا أُحَدِّثَ إِلَّا صِدْقًا مَا بَقِيتُ فَوَاللهِ مَا أَعْلَمُ أَحَدًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ أَبْلَاهُ اللهُ فِي صِدْقِ الْحَدِيثِ مُنْذُ ذَكَرْتُ ذٰلِكَ

لِرَسُولِ اللّٰهِ ﷺ أَحْسَنَ مِمَّا أَبْلَانِي مَا تَعَمَّدْتُ مُنْذُ ذَكَرْتُ ذٰلِكَ لِرَسُولِ اللّٰهِ ﷺ إِلَى يَوْمِي هٰذَا كَذِبًا وَإِنِّي لَأَرْجُو أَنْ يَحْفَظَنِي اللّٰهُ فِيمَا بَقِيتُ وَأَنْزَلَ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَى رَسُولِهِ ﷺ (لَقَدْ تَابَ اللّٰهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ) إِلَى قَوْلِهِ (وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ) فَوَاللّٰهِ مَا أَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيَّ مِنْ نِعْمَةٍ قَطُّ بَعْدَ أَنْ هَدَانِي اللّٰهُ لِلإِسْلَامِ أَعْظَمَ فِي نَفْسِي مِنْ صِدْقِي لِرَسُولِ اللّٰهِ ﷺ أَنْ لَا أَكُونَ كَذَبْتُهُ فَأَهْلِكَ كَمَا هَلَكَ الَّذِينَ كَذَبُوا فَإِنَّ اللّٰهَ تَعَالَى قَالَ لِلَّذِينَ كَذَبُوا حِينَ أَنْزَلَ الْوَحْيَ شَرَّ مَا قَالَ لِأَحَدٍ فَقَالَ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ (سَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَكُمْ إِذَا انْقَلَبْتُمْ) إِلَى قَوْلِهِ (فَإِنَّ اللّٰهَ لَا يَرْضَى عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ) قَالَ كَعْبٌ وَكُنَّا تَخَلَّفْنَا أَيُّهَا الثَّلَاثَةُ عَنْ أَمْرِ أُولٰئِكَ الَّذِينَ قَبِلَ مِنْهُمْ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ حِينَ حَلَفُوا لَهُ فَبَايَعَهُمْ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمْ وَأَرْجَأَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ أَمْرَنَا حَتَّى قَضَى اللّٰهُ فِيهِ فَبِذٰلِكَ قَالَ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ (وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُوا) وَلَيْسَ الَّذِي ذَكَرَ اللّٰهُ مِمَّا خُلِّفْنَا عَنِ الْغَزْوِ وَإِنَّمَا هُوَ تَخْلِيفُهُ إِيَّانَا وَإِرْجَاؤُهُ أَمْرَنَا عَمَّنْ حَلَفَ لَهُ وَاعْتَذَرَ إِلَيْهِ فَقَبِلَ مِنْهُ.

Tercümesi

Kâ'b b. Mâlik radıyallahu anhtan şöyle dediği rivayet olunmuştur: Ben Tebük Gazâsı'ndan başka Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin ettiği gazâların hiçbirinden geri kalmadım. Gerçi Bedir Gazâsı'nda bulunamadım. Fakat Resûlullah Bedir Gazâsı'na (gitmeyip) geri kalanlardan hiçbir kimseyi azarlamadı. Şüphesiz ki Resûlullah Bedir Seferi'ne (cihad maksadıyla değil Şam'dan gelen) Kureyş kervanını kastederek çıkmıştı. Nihayet Cenâb-ı Hak müslümanlarla düşmanlarını vakitsiz olarak (yolda) birleştirdi. Halbuki ben, Akabe gecesi[1] –biz (ensar) İslâm'(a yardım etmek) üzere biat ettiğimiz zaman– Resûlullah ile beraber hazır bulundum. Hâlâ benim için Bedir'de hazır bulunmak, Akabe'de bulunmak derecesinde sevimli değildir. Her ne kadar Bedir Gazâsı halk arasında Akabe biatından çok anılırsa da.

Benim Tebük Seferi'nden geri kalışım vâkıasına gelince, hakikaten ben o gazâdan tahallüf ettiğim sıradaki kadar hiçbir zaman kuvvet ve suhûleti haiz olmamıştım. Vallahi Tebük Seferi'nden önce hiçbir vakit yanımda iki devem bir arada cemolmamıştı. O gazâ sırasında ise iki devem vardı. Bir de Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin âdeti, bir gazâya gitmek isteyince

1 Akabe mevkii, Akabe gecesi ve Akabe biatı için ("Cihad ve Siyer" bahsinin başlangıcına bakınız).

tevriyeli[2] bir ifade ile maksadının hilâfını ifham etmekti. (Bu suretle hareket edeceği ciheti gizlerdi). Fakat Resûlullah bu Tebük Gazâsı'nda (maksadını gizlemedi. Çünkü) şiddetli sıcak bir mevsimde sefer etmişti. Uzak ve tehlikeli bir yolculukla ve çok kuvvetli bir düşmanla karşılaşmıştı. Bu cihetle Resûlullah gazâ ihtiyaçlarını ona göre hazırlasınlar diye müslümanlara maksadını izah etti ve gitmek istediği cihet(in Şam taraf)ı olduğunu haber verdi.

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ile beraber sefer eden müslümanlar da çoktu. Mücahidlerin künyelerini divan defteri almıyordu. Kâ'b (rivayetine devamla) der ki: Hiçbir kimse de gizlenmek istemiyordu. Ancak Allah tarafından vahiy nâzil olmadıkça Resûlullah'a kapalı kalır (bilemez) sanan kimseler saklanmışlardı. Resûlullah bu gazâya meyve ve hurmalar idrak edip ağaç sayelerinde gölgelenecek bir zamanda gitmişti. Resûlullah ile müslümanlar gazâ hazırlığı ile meşgul oldular. Ben de onlarla beraber yola hazırlanmak için sabahleyin (evden çıkıp) dolaşırdım. Hiçbir iş görmeden (akşam üzeri) döner gelirdim ve kendi kendime, "Hazırlanmaya kudretim, vaktim müsaittir!" derdim. Bu (ihmalcilik) bende durmayıp devam etmişti. Nihayet herkes gerçekten hazırlandı ve bir sabah Resûlullah ile müslümanlar sefere çıktılar. Halbuki ben sefer cihazından hiçbir şey hazırlamamıştım ve kendi kendime, "(Adam sende) bir, iki gün sonra ben de hazırlanır, sonra gazilere iltihak ederim!" derdim. Ordu (Medine'den) ayrıldıktan sonra yine ben sabah vakti hazırlık için çıktım. Fakat bir iş görmeden geri döndüm. Sonra ertesi sabah çıktım, yine boş döndüm. Bu hal bende böyle devam etti. Nihayet mücahidler süratle yol aldılar. Gazâ da (elimden) kaçtı. Bununla beraber ben yine gideyim de orduya da yetişeyim diye azmetmiştim. Keşke bunu olsun yapaydım. Fakat bu da bana müyesser olmadı.

Resûlullāh gazâya gittikten sonra çarşıya, pazara çıktığım ve halk arasında dolaştığım sıra beni en ziyade mahzun ve mükedder eden bir şey vardı. O da halk arasında (imanı yerinde, vücudu zinde kimse) görmemekliğim; ancak ya nâsiyesine nifak damgası vurulmuş kimselerden bir kişi ya da mâlûl olup da Allah Teâlâ'nın mâzur gördüğü bir mümin görürdüm.

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Tebük'e varana kadar beni hiç anmamış, Tebük'te ashap içinde otururken beni hatırlayarak, "Kâ'b ne yaptı?" diye sormuş. Benî Selime'den biri (Abdullah b. Üneys), "Yâ Resûlellah! Kâ'b'ı fâhir iki

2 Tevriye, edebî ıstılahta mütekellimin –uzak, yakın– iki mânaya ihtimali olan bir lafzı zikredip muhatabın zihnine yakın mânayı ilham ederek mütekellimin uzak mânayı kastetmesidir.

hil'ati ve (kibir ve gurur ile) iki tarafına bakması (Medine'de) hapsetmiştir!" diye cevap vermiş. Bunun üzerine Muâz b. Cebel, "Ne fena söyledin!" diye İbn Üneys'i karşılamış ve (Resûl-i Ekrem'e karşı da), "Vallahi, yâ Resûlellah! Biz, Kâ'b b. Mâlik hakkında hayırdan başka bir şey bilmeyiz!" demiş. Bunun üzerine Resûlullah sükût buyurmuştu.

Kâ'b b. Mâlik (rivayetine devamla) der ki: Vaktâ ki Resûlullah'ın Tebük'ten Medine'ye müteveccihen gelmekte olduğu haberini duydum. Bütün hüzün ve kederim beni sardı. Artık yalan düşünmeye başladım ve (kendi kendime), "Yarın Resûlullah'ın gazabından ne söyleyerek kurtulurum!" diyordum. Ailem halkından re'y ve fikrinden istifade edilen herkesin bu hususta mütalaasını alıyordum. Bu sırada bir de, "Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin Medine'ye kudûmü yaklaştı!" denilince artık benden, böyle bâtıl ve yalan düşünceler zâil oldu ve anladım ki ben bu bâdireden yalanla, şâibeli bir i'tizâr ile katiyen kurtulamam. Bunun için Resûl-i Ekrem'e doğruyu söylemeye karar verdim. Sonra Resûlullah bir sabah Medine'yi teşrif buyurdu. Resûlullah bir seferden geldiğinde ilk iş olarak mescide girmek ve orada iki rek'at namaz kılmak, sonra halk(ın, "hoş geldiniz!" temennilerini kabul) için oturmak itiyadında idi. Bu defa da bu âdetini yerine getirip mescidde oturunca Tebük Seferi'ne gitmeyip arkada kalanlar Resûlullah'a gelerek özür dilemeye ve yemin (ile özürlerini teyit) etmeye başladılar. Bunlar seksen bu kadar er kişi idiler. Resûlullah bunların zâhir hallerine göre özürlerini ve biatlarını kabul ve onlar için istiğfar buyurdu ve bunların iç yüzünü ve hakikatini Allah Teâlâ'ya havale eyledi. Bu sırada ben de huzura geldim ve Resûlullah'a selâm verince gazaplı bir tebessümle gülümsedi. Sonra bana, "Gel!" dedi. Ben de yürüyüp vardım. Tâ önüne oturdum. Bana, "Seni nasıl bir mani geri bıraktı? Sen (Akabe'de) arkana biat almış değil miydin?" buyurdu. Ben de şöyle cevap verdim, "Evet, vallahi, yâ Resûlellah! Size nusret etmeye söz verdim. Vallahi yâ Resûlellah! Sizden başka şu dünya halkından kimin yanında otursam (ona karşı irat edeceğim) bir özür ile muhakkak ben onun gazabından kurtulacağımı sanırım. Çünkü ben (Allah'ın inâyetiyle) lisanına talâkat ve fesâhat verilmiş (bir âdem)im. Lâkin ben (Yâ Resûlellah!) Vallahi şuna kanaat etmişimdir ki, şayet bugün ben, sizi benden hoşnut edecek yalan bir söz söyleyecek olursam çok sürmez muhakkak Allah Teâlâ (yalanımı bildirerek) seni hakkımda gazaplandırır. Eğer huzurunuzda sizi hakkımda gazaplandıracak doğru söz söylersem herhalde ben, bu hususta vuku bulan kusurumu Allah'ın affını umarım. Hayır, yâ Resûlellah! Vallahi benim seferden tahallüfüm hakkında arzedecek hiç özrüm yoktur. Vallahi ben sizden geri kaldığım zamanki kadar

hiçbir vakit daha kuvvetli ve daha sühûletli değildim." Bu mâruzatım üzerine Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, "Hakikaten bu, doğru söyledi. Ey Kâ'b! Haydi kalk, Allah hakkında hükmedinceye kadar (bekle!)" buyurdu. Ben de kalktım. (Evime gelirken) Benî Selime'den birtakım kimseler koşup geldiler ve benimle yürüyerek dediler ki: "Vallahi biz seni bundan önce bir günah işlemiş kimse bilmiyoruz. Şu kadar ki (bu meselede) sen, seferden kalan öbür kimselerin i'tizâr ettikleri veçhile Resûlullah'a i'tizâr edememek cihetinden çok âciz bir vaziyete düştün. Halbuki (i'tizâr etseydin) Resûlullah'ın hakkında istiğfarı günahına kâfi gelirdi.

Vallahi Benî Selime bana serzeniş etmeye o kadar devam etti ki, hatta ben eski fikrimden dönüp kendimi yalanlamak istedim. Sonra onlara, "Benimle beraber bu vaziyete düşen bir kimse var mıdır?" diye sordum. Onlar, "Evet iki kişi (Resûlullah'a) senin söylediğin gibi söylediler ve Resûlullah tarafından onlara da sana söylendiği gibi cevap verildi!" dediler. "Onlar kimdir?" dedim. "Amrî Mürâre b. Rebî' ile Vâkıfî Hilâl b. Ümeyye'dir!" diyerek Bedir gazâsında hazır bulunan ve kendileri nümûne-i imtisâl olan iki sâlih zâtı bana bildirdiler. Bu iki zâtı bana söyledikleri zaman ben de tereddütten vazgeçtim (ve eski fikrimde sebât ettim).

Resûlullah, kendisinden seferde geri kalanlardan bizim işte şu üçümüzle konuşmaktan müslümanları nehyetti. Halk da bizden çekindiler ve bize yüzlerini ekşittiler. Hatta bana yeryüzü yabancılaştı, bu hâk-dân benim bildiğim toprak değildi. Bu hal üzere elli gün kaldık. İki arkadaşım halktan çekildiler ve evlerinde oturup ağlamakla vakit geçirdiler. Fakat ben onların daha genci ve daha salâbetlisi idim. Bu cihetle ben evimden çıkardım ve (mescide gidip) müslümanlarla beraber namazda hazır bulunurdum ve sokaklarda, çarşıda dolaşırdım. Halbuki hiçbir kimse bana söz söylemezdi. Namazdan sonra Resûlullah'ın meclisine varır ve kendisine selâm verirdim ve içimden, "Acaba Resûlullah selâmıma mukabele ederek dudaklarını oynattı mı, yoksa oynatmadı mı?" derdim. Sonra namazı Resûlullah'ın yakınında kılardım da gizlice onu gözetlerdim. Namazıma yöneldiğim sıra o bana doğru dönerdi. Fakat ben onun tarafına bakınca da yüzünü çevirirdi. Nihayet halkın cefasından ıstırap çektiğim bu hal uzayınca bir gün gittim. Tâ Ebû Katâde'nin bahçe duvarından aştım. Ebû Katâde, amcamın oğlu ve halk arasında beni en çok seven bir zat idi. Vardım, ona selâm verdim. Vallahi selâmımı almadı. Ben, "Ey Ebû Katâde! Allah adına ant vererek sana sorarım: Benim Allah'ı ve Resûlullah'ı sevdiğimi bilir misin?" dedim. Sustu, cevap vermedi. (Tekrar ant verdim) Allah aşkına

sordum. Yine sükût etti. (Üçüncü) bir daha Allah adına ant verdim. Bu defa, "Allah ve resulü daha iyi bilir!" dedi. Bunun üzerine gözlerimden yaş boşandı, artık döndüm, duvardan aştım.

Kâ'b b. Mâlik (rivayetine devam ederek) der ki: Bir gün Medine çarşısında gidiyordum. Medine'ye zahîre satmaya gelen Şam ahalisinden Nabatî bir fellâh (bir ekinci), "Kâ'b b. Mâlik'i bulmaya bana kim delâlet eder?" diye soruyordu. Bunun üzerine halk ona beni göstermeye başladılar. Nihayet Nabatî kişi bana geldi ve Gassân melikinden[3] bir mektup verdi. Bakınca, (emmâ ba'dü) den sonra bu mektupta şöyle yazıldığını gördüm: Haber aldığıma göre sahibin (peygamber) sana cefa ve ezâ ediyormuş. Allah seni hakaret görecek ve hakkın zâyi olacak bir mevkide (tahkir ve tezlîl için) yaratmamıştır. Orada durma, bize gel! Sana şanına lâyık bir surette hürmet ve ihsanda bulunuruz. Kâ'b b. Mâlik der ki: Bu mektubu okuyunca, bu da öbürü gibi bir belâdır! dedim. Hemen bu sayfayı ocağa attım, ocakta yaktım.

Nihayet (bu elemli) elli günden kırk günü geçtiğinde bir gün baktım ki Resûlullah'ın gönderdiği bir zat (Huzeyme b. Sâbit) bana geliyor. Huzeyme gelip bana, "Resûlullah sana kadınından ayrılmanı emrediyor!" dedi. Ben de, "Kadınımı boşayacak mıyım, yoksa ne yapacağım?" dedim. O da, "Hayır boşama, yalnız ondan ayrı bulun, kadınına yaklaşma!" dedi.[4]

Resûlullah (Huzeyme ile) iki arkadaşım (Mürâre ile Hilâl)e de bunun gibi emir göndermişti. Bu emir üzerine kadınıma, "Haydi ehline (baban ailesi yanına) git, Allah bu iş hakkında hükmedinceye kadar onların yanında bulun!" dedim.

Kâ'b (rivayetine devam ederek) der ki: Hilâl b. Ümeyye'nin karısı Resûlullah'a gelerek, "Yâ Resûlellah! Hilâl b. Ümeyye ihtiyardır, gücü ve kuvveti gitmiştir.

3 Gassânîler, Yemen mülûkünden ve Ezd kabilesinden olup Câhiliye devrinde Şam cihetinde tavattun etmişlerdir. Felâhat ve ziraatıyla meşhur olan Gassân adındaki bu mevkie nisbetle bu adla anılmışlardır. İslâm'dan 400 sene evvel zuhur edip Rum kayserine tâbi olarak hüküm sürmüşlerdir. Birincileri Cefne b. Amr olup ona nisbetle Âl-i Cefne diye de anılmışlardır. Hazret-i Ömer'in hilâfeti zamanına kadar devam edip son hükümdarları olan Cebele tevâbii ile beraber müslüman olmuş ve birçok tevâbii ile haccetmiştir. Fakat esnâ-yı tavafta ihramını çiğneyen bir hacıyı tokatlamış ve en büyük şiârı hukukta müsâvat olan adâlet-i İslâmiyye icabı tokat yiyeceğini anlayınca arlanarak kayserin yanına kaçarak tanassur etmiş ve bu suretle Gassânî hânedanı münkariz olmuştur.

4 Kâ'b'ın kadınının adı Cübeyr kızı Ümeyre'dir. Zehebî'nin beyanına göre bu muhterem kadın iki kıbleye (Mescid-i Aksâ ve Mescid-i Harâm kıblelerine) doğru namaz kılan ilk müslüman olan ensar kadınlarındandır. Vaktiyle o şerefe nâil olan Ümeyre şimdi de İslâm tarihinin böyle bir tecellisine şahit oluyor.

Hizmetçisi de yoktur. Ona hizmet etmemi çirkin görür müsünüz?" diye sormuş. Resûlullah, "Hayır görmem, fakat sana yaklaşmasın!" buyurmuş. Kadın, "Yâ Resûlellah! Onda hiçbir hareket yok. Vallahi bu olan iş olalı beri bugüne kadar hiç durmadan ağlıyor!" demiştir.

Kâ'b der ki: Bunun üzerine akrabamdan bazı kimseler bana, "Kadının hakkında sen de Resûlullah'tan izin istesen. Nasıl ki Hilâl b. Ümeyye'nin karısına, kocasına hizmet etmek için izin verdi!" dediler. Ben de onlara, "Vallahi bu hususta ben Resûlullah'tan izin istemem! İzin istesem bile Resûlullah ne diyecektir? Bilmem ki, hem ben genç bir adamım" dedim.

Bundan sonra on gün daha durdum. Tâ ki Resûlullah'ın bizimle halkı görüşmekten menettiği tarihten itibaren elli günümüz dolmuştu.

Vaktâ ki ellinci günün sabahında sabah namazını kıldım ve evlerimizden birinin damı üzerinde bulunuyordum. Öyle bir halde oturuyordum ki Allah Teâlâ'nın (Tevbe sûresinde) zikrettiği veçhile hayatım bana güçleşmişti ve yeryüzü bütün genişliği ile başıma dar gelmişti. İşte bu sırada Sili dağı üzerinde en yüksek sesiyle, "Ey Ka'b b. Mâlik! Müjde!" diye olanca kuvvetiyle bağıran birinin sesini işittim. Hemen secdeye kapandım ve anladım ki (darlık gitmiş) genişlik gelmiştir ve Resûlullah sabah namazını kıldığı zaman Allah'ın bizim üzerimize tövbesini (nedametlerimizin kabulünü) ilân etmiştir de halk bize müjdelemeye koşmuştur. Arkadaşlarım tarafına da birtakım müjdeciler gitmişlerdi. Bana da bir kişi (Zübeyr b. Avvâm müjdelemek üzere) atını sürmüştü ve Eslem kabilesinden bir müjdeci (Hamza b. Amr) da koşup Sili dağının üstüne çıkmıştı. Bunun sesi attan süratli idi.

Sevimli sesini işittiğim bu müjdecim bana gelince üzerimdeki iki kat elbisemi hemen çıkarıp müjdelik olarak ona giydirdim. Vallahi o gün bundan başka elbisem yoktu. (Ebû Katâde'den) iğreti iki kat elbise alıp giydim. Hemen Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme koştum. Ashap beni takım takım karşıladılar. Tövbemin kabulünü (günahtan beraatimi) tebrik ediyorlar ve "Allah'ın tövbe(ni kabul buyurma)sı sana kutlu olsun!" diyorlardı.

Kâ'b (rivayetine devam ederek) der ki: Nihayet mescide girdim. Resûlullah oturmuştu. Etrafında ashap çevrelenmişti. Hemen Talha b. Ubeydullah kalktı. Koşarak geldi. Musâfaha etti. (Elimi sıktı) ve beni tebrik etti. Vallahi muhacir

(kardeş)lerden Talha'dan başka kimse bana ayağa kalkmadı. Talha'nın bu lutfunu unutmam.[5]

Kâ'b der ki: Vaktâ ki Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme selâm verdim. Mübarek yüzü meserretten şimşek çaka(r gibi şakı)r bir halde bana, "Bir günün hayır ve saadeti ile müjde sana ey Kâ'b, ki annen doğurduğu günden beri yaşadığın günlerin en hayırlısı!" buyurdu. Ben, "Yâ Resûlellah! Bu tebşir tarafınızdan mı, yoksa Allah tarafından mı?" dedim. Resûlullah, "Hayır (benim tarafımdan değil) doğrudan Allah tarafından!" buyurdu. Esasen Resûl-i Ekrem taraf-ı ilâhîden tesrîr buyurulduğu zaman (mübarek) yüzü parlardı, hatta o, bir ay parçasına benzerdi. Biz de meserretli bir vahiy geldiğini onun bu sevimli simasından anlardık"

Vaktâ ki Resûlullah'ın huzurunda oturdum. (Bu gül yüzün meserreti ve ondan gönlüme akseden haz ve sürûr ile), "Yâ Resûlellah! Allah ve Resûlullah'(ın rızası) için hâlis sadaka olmak üzere malımdan sıyrılıp çıkmak (ve malımın hepsini fukaraya dağıtmak istiyorum. Bu istek) tövbem(in kabulü icabın)dandır!" dedim. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, "(Hayır) malının bir kısmını kendine alıkoy. Bu senin için daha hayırlıdır!" buyurdu. Ben de, "Şu Hayber'deki hissemi alıkorum!" dedim.

Bundan sonra ben Resûlullah'a şu yolda mâruzatta bulundum: "Yâ Resûlellah! Allah beni bu bâdireden ancak doğruluğumla kurtardı. Artık tövbem(in kabulü ilhamın)dandır ki, artık ben, bundan böyle yaşadığım müddetçe doğrudan başka bir söz söylemeyeceğim!"

(Kâ'b der ki:) "Vallahi Resûlullah'a vâki olan bu mâruzatımdan beri müslümanlardan hiçbirini bilmem ki, doğru söylemekte Allah'ın bana yaptığı imtihan (ve mukabilinde in'âm ve ihsan)dan daha güzel imtihanını ona yapmış olsun! Resûlullah'a o sözlerimi arzettikten bugüne kadar yalan söylemek hatırımdan geçmedi. Bundan öte yaşadığım zaman içinde de Allah'ın beni yalandan esirgeyeceğini umarım."

---

5 Talha b. Ubeydullah aşere-i mübeşşeredendir ve ilk müslüman olan on kişiden biridir. Resûl-i Ekrem muhacirlerle ensar arasında uhuvvet, kardeşlik kurduğu zaman Talha ile de Kâ'b'ı kardeş yapmıştı. İşte Kâ'b'ı, muhacirlerden yalnız Talha'nın istikbal edip tebrik etmesi o kardeşliğin yüksek tecellilerinden biridir. Talha hazretleri gibi menkıbeleri İslâm tarihini dolduran ve birçok şehâmetli ve şanlı vak'alara göre Peygamberimiz tarafından, "Talhatü'l-hayr, Talhatü'l-cûd, Talhatü'l-feyyâz" gibi yüce unvanlar bahşolunan bir zatın musâfaha ve tebriği, Kâ'b'ın dediği gibi unutulmayacak bir şeref menkıbesidir.

Azîz ve celîl olan Allah, resulü sallallahu aleyhi ve selleme, لَقَدْ تَابَ اللّٰهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ âyetini وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ kavline kadar indirdi.[6] Vallahi Allah'ın bana ihsan buyurduğu nimetler içinde beni İslâm dinine hidayetinden sonra nefsimde Resûlullah'a doğru söylemekten daha büyük hiçbir nimet asla ihsan etmemiştir. Evet, büyük nimet, Resûlullah'a yalan söyleyip de helâk olmuş bulunmamak nimetidir. Nasıl ki Resûlullah'a yalan söyleyenler helâk oldular. Çünkü Allah şu yalan söyleyenler hakkında vahyini inzâl buyurduğu zaman herhangi bir kimse için söylediğinin en ağırını söyledi. Bak! Azîz ve celîl olan Allah Teâlâ, سَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَكُمْ إِذَا انْقَلَبْتُمْ âyetini فَإِنَّ اللّٰهَ لَا يَرْضَى عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ kavline kadar gönderdi.[7]

Kâ'b der ki: Biz şu üçümüz hani –(bizden önce) Resûlullah'ı ikna için yemin ettikleri vakit Resûlullah'ın yeminlerini kabul edip onlara biat ve istiğfar ettiği şu birtakım kimselerin affından (elli gün)– arkaya kalmıştık. Resûlullah bizim vaziyetimizi tâ Allah'ın hakkımızda vereceği hüküm ve kazâya kadar tehir etmişti. İşte bu tehir sebebiyle azîz ve celîl olan Allah, وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُوا "Hani şu tövbeleri Allah'ın hükmüne kadar tehir olunan üç kişiye" buyurmuştur.[8] Yoksa Allah'ın (bu âyette) zikrettiği tahlîf (ve tehir) bizim gazâdan geri kaldığımızdan değildir. Bu ancak Resûlullah'ın biz(im üçümüz)ü ve bizim tövbemizi, Resûlullah'a yemin ve i'tizâr edip de özürleri kabul olunanlar(ın tövbelerin)den tehir buyurmasıdır. {B4418 Buhârî, Megāzî, 80.}

İZAHI

Kâ'b b. Mâlik radıyallahu anh bu uzun rivayetinde Tebük Seferi'ne nasıl iştirak etmediğini izah ederken bu şanlı seferin birçok noktasına da işaret etmiştir. Ensardan ve Hazrec kabilesinden Kâ'b hazretleri Akabe biatında bulunan üç şairden biridir. Öbürleri

---

6 Bu âyet-i kerîmenin tamamının meâli şöyledir: *"Bir hakikattir ki Allah, Peygamber ile muhacirler ve ensar üzerine tövbe nasip etti. O muhacirîn ve ensar ki, bunlar güçlük zamanında –bir kısmının kalpleri eğileyazdıktan sonra– Peygamber'e ittibâ etmişlerdi. Sonra Allah onlara* (kalp sürçmesinden) *tövbe nasip etmişti. Çünkü Allah onlara çok raûftur, rahîmdir"* (et-Tevbe, 9/117).

7 Bu âyetlerin meâlleri de şöyledir: *"Gazâdan dönüp o* (harpten kaça)*nların yanlarına geldiğinizde onlar*(ın kusurların)*dan yüz çeviresiniz diye Allah adına ant içerler. Siz de onlardan çekininiz! Çünkü onlar pistirler.* {Kazandıklarının karşılığı olarak} *sığınacakları yer de cehennemdir. Onlar kendilerinden razı olasınız diye sizi ikna için yemin de edeceklerdir. Artık siz onlardan razı olsanız bile herhalde Allah fâsıklar güruhundan razı olmaz"* (et-Tevbe, 9/95-96).

8 *"Hani şu tövbeleri* (Allah'ın hükmüne kadar) *geri bırakılan üç kişi de o derece bunalmışlardı ki yeryüzü bütün genişliğiyle bunların başlarına dar gelmişti. Canları da kendilerini sıkmıştı ve Allah'tan yine Allah'a sığınmaktan başka çare olmadığını anlamışlardı ve bu* (hakikati anladıkları)*ndan sonra tövbe etsinler diye Allah onlara tövbe* (nasip) *etti. Muhakkak ki Allah, evet yalnız Allah çok tövbe kabul eder, çok merhamet buyurur. Ey iman eden kullar Allah'*(ın azabından) *sakınınız ve doğru söyleyenlerle beraber olunuz!"* (et-Tevbe, 9/118-119).

de Abdullah b. Revâha ile Hassân b. Sâbit'tir. Peygamber'in bu güzide şairlerinden Hassân, şiirlerinde Kureyş'in nesillerini tezyîf eder, Abdullah b. Revâha da küfürlerini ayıplardı. Kâ'b b. Mâlik ise daima harp ile tehdit eden hamâsetkârane şiirler inşâd ederdi. Bu sebeple Peygamber'in bu âteşîn şairi Tebük Seferi'nden korkaklık sâikasıyla geri kalmış değildi. Bedir'den başka bütün seferlere iştirak etmiş ve Uhud Harbi'nde on bir yara almıştı.

Şârih Aynî: "Şair Kâ'b'ın bu hadisi elliden ziyade hüküm ve faydayı muhtevidir" diyor ve birer birer bildiriyor. Bunlardan en mühimi nefîr-i âm ki, umumi seferberlik ilânı üzerine devletçe vuku bulan davete icabet edilmeyip döneklik ve kaçaklık gösterilmesinin Allah Teâlâ ve Resûlullah tarafından en ağır nefret ve şiddetle karşılanmış olmasıdır. Dinî ve millî bu mühimmeyi hiçbir izaha muhtaç olmaksızın hadîs-i şerifin satırlarında kemâl-i vuzûh ile okuyoruz.

Peygamber'in Kisrâ ve Kayser'e Gönderdiği Mektuplar

[بَابُ كِتَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى كِسْرَى وَقَيْصَرَ]

Bu bab Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin kisrâ ile kaysere mektup gönderdiğine dair haberleri muhtevidir.

Kisrâ, kadim İran şehinşahlarının lakabıdır. Arapça muzaffer demektir. Kayser de Rum imparatorlarının lakabıdır. Resûl-i Ekrem'in mektup gönderdiği kisrâ, Fars hükümdarlarının en büyük ve en meşhurlarından olan Enûşirvân'ın torunu Perviz b. Hürmüz'dür. Bazı hadis şârihleri mektup gönderilen kisrânın Enûşirvân olduğunu bildirmişlerse de şârih Aynî bunun doğru olmadığını kaydederek diyor ki: Namına mektup gönderilen ve mektubu yırtan kisrânın oğlu tarafından öldürüleceğini Resûlullah haber vermiştir. Bu ise Hüsrev Pervîz'dir (1267. hadisin izahına bakınız).

Kisrâya gönderilen mektuba dair müellif Buhârî ilk önce şu haberi rivayet ediyor: Abdullah b. Abbas der ki: Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, kisrâya mektubunu Abdullah b. Huzâfe es-Sehmî ile gönderdi. Resûlullah, İbn Huzâfe'ye, mektubu götürüp Bahreyn ulusuna –ki kisrânın Bahreyn emîridir– vermesini emretti. İbn Huzâfe de Bahreyn Emîri Münzir'e mektubu verdi. O da götürüp kisrâya verdi. Kisrâ ise mektubu okuyunca yırtıp parçaladı. Resûl-i Ekrem'e kisrânın bu küstahça hareketi haber verilince, kisrâ ile kavmine, *"Parça parça olsunlar!"* diye dua buyurdu[1] (58. hadise ve haşiyelerine bakınız)

Resûl-i Ekrem'in bu duası kabul buyurulup Hüsrev Pervîz, oğlu Şîreveyh tarafından karnı deşilerek öldürüldü. O tarihten itibaren devr-i ikbali dönen İran saltanatı Hazret-i Ömer'in hilâfeti zamanında tamamıyla inkıraza uğramıştır (1307. hadise ve haşiyelerine bakınız).

Bu mektupların yazılış tarihlerinde rivayet âlimleri ihtilâf etmişlerdir. İbn İshak hicretin 6. yılında mücâvir bulunan altı devlet reisine altı sefir vedâatiyle altı mektup gönde-

1 {B4424 Buhârî, Megâzî, 83.}

rilerek umumi bir davet vukuunu bildiriyor: **1.** Hâtıb b. Ebû Beltea ile İskenderiye meliki mukavkısa, **2.** Şücâ' b. Vehb ile Gassân Meliki Hâris b. Ebû Şemmer'e, **3.** Dihye ile Kayser Herakleios'a, **4.** Süleyt b. Amr ile Hûze b. Amr'a, **5.** Amr b. Ümeyye ile necâşîye, **6.** Abdullah b. Huzâfe ile de kisrâya.

Vâkıdî de altıncı sene-i hicriyyede Hudeybiye Musâlahası'ndan sonra gönderildiğini bildiriyor. Beyhakī ise hicretin 8. yılında Mûte Muharebesi'nden sonradır diyor. Müellif Buhârî'nin *Sahîh*'indeki tertibine ve Tebük Gazâsı'ndan sonra zikrettiğine göre, dokuzuncu senede gönderildiği anlaşılıyor. Şârih Aynî de mücâvir mülûke mektup, Tebük Gazâsı'nda yazıldı diyor.

İbn İshak, kisrâya yazılan mektubun şu meâlde olduğunu bildiriyor: "*Bismillâhirrahmânirrahîm. Muhammed Resûlullah'tan Fars ulusu kisrâya: Doğru yolda gidenlere, Allah'a ve resulüne iman edenlere, Allah'tan başka tanrı olmayıp Muhammed Allah'ın kulu ve peygamberi olduğuna şehâdet edenlere selâm olsun!* (Bundan sonra) *seni Allah'ın dinine davet ederim. Ben, hayatta olan insanları inzar için bütün insanlara gönderilmiş Allah'ın peygamberiyim. Ey kisrâ! Müslüman ol ki selâmet ve saadette olasın! Eğer kabul etmezsen Mecûs'un günahı boynuna olsun!*"[2]

Rûm Kayseri Herakleios gönderilen mektubun sureti ve Herakleios'un nâme-i peygamberî ile İslâm sefiri Dihye'yi sûret-i kabulü için 7 numara ile tercümesi geçen Abdullah b. Abbas hadisine bakınız.

1660

عَنْ أَبِي بَكْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ لَقَدْ نَفَعَنِي اللهُ بِكَلِمَةٍ سَمِعْتُهَا مِنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيَّامَ الْجَمَلِ بَعْدَ مَا كِدْتُ أَنْ أَلْحَقَ بِأَصْحَابِ الْجَمَلِ فَأُقَاتِلَ مَعَهُمْ قَالَ لَمَّا بَلَغَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ أَهْلَ فَارِسَ قَدْ مَلَّكُوا عَلَيْهِمْ بِنْتَ كِسْرَى قَالَ لَنْ يُفْلِحَ قَوْمٌ وَلَّوْا أَمْرَهُمُ امْرَأَةً.

TERCÜMESİ

Ebû Bekre radıyallahu anhtan şöyle dediği rivayet olunmuştur: Cemel (Vak'ası) günlerinde cemel yâranına katılarak (Ali'ye karşı) onlarla birlikte harbetmeye başladıktan sonra –(vaktiyle) Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemden işittiğim bir kelime (bir fıkra) ile Allah bana hayır ve menfaat ihsan buyurdu (da cemel yâranına iltihak etmedim). Ebû Bekre (o bir kelime ve cümleyi bildirerek) der ki: Fars halkının Kisrâ Pervîz'in kızını kendilerine şehinşah intihap ettikleri haberi Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme eri-

2 {Taberî, *Târîh*, II, 654.}

şince, "Mukadderatını bir kadının eline veren millet felâh bulmaz!" buyurdu. {B4425 Buhârî, Megāzî, 83.}

İZAHI

Hadisin bu babın unvanına mutabakat ciheti, hadiste kisrânın kızının hükümdar olduğunun zikrolunmuş bulunmasıdır. Şöyle ki, Resûl-i Ekrem'in mektup gönderdiği Pervîz, oğlu Şîreveyh tarafından öldürüldükten sonra yerine geçen Şîreveyh ancak altı ay yaşayıp bu da ölmüştür. Bu muhteris genç hırs-ı câh ile kardeşlerini de öldürmüştü. Kendisine halef olacak erkek evlâdı da bulunmadığından İran saltanatının kızın elinden çıkmasını hoş görmeyen halk, Şîreveyh'in kızını saltanat tahtına geçirmişlerdir. Bu melikenin adı Buran'dır.

Cemel (=Deve) Vak'ası Hazret-i Âişe'nin emrinde olarak bir kısım halkın Hazret-i Osman'ın katillerinin kısas ve idamlarını istemek üzere Hazret-i Ali'ye karşı kıyamı hadisesidir. Hazret-i Âişe bu hadise sırasında deve üstünde bir mahfe içinde Mekke'den Basra tarafına gitmiş bulunduğundan bu kıyam ve hareket Cemel Vak'ası adıyla anılmıştır. Bu hareket sırasında Hazret-i Âişe'nin yanında Talha ile Zübeyr radıyallahu anhümâ beraber bulunuyorlardı.

"Mukadderatını bir kadının eline bırakan millet felâh bulmaz" vecizesiyle Resûl-i Ekrem İslâm'ın amme hukukunun en mühim bir kaidesini koymuştur. Bu kaideye göre, İslâm hukukunda amme velâyeti denilen devlet teşkilâtı riyâseti ancak erkek bir vatandaş tarafından temsil olunur. Bu, millet otoritesini temsil edecek mevkie kadın intihap edilemez. Çünkü kadının fıtratı birçok cihetten bu çok ağır vazifeyi deruhte etmeye müsait değildir. Bunun için İslâm hukukunda kadının bey' ve şirâ, şehâdet, şirket, vesâyet, verâset, vekâlet, hibe gibi her türlü medenî akid ve tasarrufatı sair milletlerin hukukuna nisbetle en geniş mikyasta muteber ve ticarî sahadaki sa'y-i ameli meşrû olduğu halde devlet riyâsetine intihap olunabilmesi hususunda kadın için bir hak kabul edilmemiştir.

Müellif Buhârî Tebük Seferi'ne bir ek olarak açtığı bir mektup tahrir ve irsâli babında iki tarik ile şunu da rivayet ediyor: Sâib b. Yezîd radıyallahu anh der ki: Hatırlarım ki, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Tebük Gazâsı'ndan döndüğü zaman ben, çocuklarla beraber Seniyyetü'l-vedâ'a karşı gitmiştim.[3]

Sahih rivayetlere göre Sâib, babası Yezîd ile beraber yedi yaşında Vedâ haccında bulunduğunu bildirmiştir. Şu halde Tebük istikbali sırasında altı yaşında bulunuyormuş demek olur ve bu yaşta çocuğun Medine civarındaki bir mahalle, çocuklar arasında gitmiş olması kolayca kabul olunabilir ve bu da şârih Aynî'nin dediği gibi, Buhârî'nin kaysere, kisrâya mektup meselesini dokuzuncu sene-i hicriye tehirine bir delil olabilir. Fakat bu mektup vak'asının altıncı sene-i hicriyede vukuunu iddia eden İbn İshak ve emsaline göre bu istikbal sırasında Sâib b. Yezîd üç yaşında olmak icap eder ki bu güç kabul olunur.

3 {B4426, B4427 Buhârî, Megāzî, 83.}

Nebî Sallallahu Aleyhi ve Sellemin Hastalığı ve Vefatı Bahsi

[مَرَضُ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَوَفَاتُهُ]

Bu bab Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin hastalığı ve vefatı vak‘asına dair haberleri muhtevidir.

Bundan önce "Haccetü'l-Vedâ" bahsinde görüldüğü üzere Vedâ haccında İslâm dininin kemale erdiği ve tebliğ olunan medeniyyet-i fâzıla ve mekârim-i ahlâk ile ni‘met-i ilâhiyyenin nihayet bulduğu Mâide sûresinin 3. âyetiyle bildirilmişti. Bu dinî tekâmülün tebliği ile Nasr sûresinin nüzûlü Peygamber efendimizin vefatı zamanı yaklaştığının birer ifadesi idi ("Haccetü'l-Vedâ" bahsine bakınız). Her sene ramazan ayında Resûlullah'a Cibrîl gelerek bir kere Kur'an mukabele edilirken bu sene iki defa mukabele edilmesi de Resûl-i Ekrem'e vefatının yaklaştığı hissini vermişti. Bunun için ramazan ayında on gün devam edegelen itikâf hayatı bu sene yirmi gün sürmüştü (bk. 957. hadis). Bütün bu vâkıalardan mülhem olarak Resûl-i Ekrem Vedâ haccındaki hutbelerinde vefatı zamanının yaklaştığını cemaate de ihsas etmişti. Medine'ye geldikten sonra da Uhud şehidlerini ziyaret edip cenaze namazı kılmıştı (bk. 661. hadis). Hastalandığı günün gecesinde de Bakī‘ Kabristanı'na giderek ehl-i Bakī‘ için istiğfar etmişti. Azîz Peygamberimiz sanki dirilerle vedalaştığı gibi ölülerle de vedalaşıyordu.

Bakī‘dan döndüğü gece Meymûne radıyallahu anhânın odasında idi ve hastalık burada başladı (*Müslim*, "İstihlâf-ı İmâm" babı). Vâkıdî, hastalığın Zeyneb bint Cahş'ın odasında şiddetlendiğini bildirir.

Hadis ve siyer âlimleri, Resûl-i Ekrem'in hastalığının mebdeini, devamı müddetini ve vefat tarihini tayin hususunda ashap ve tâbiî kaynaklarından müteaddit rivayetler nakletmişlerdir. Şimdi bunları mütalaa edeceğiz: Ahmed b. Hanbel'in Hazret-i Âişe'den rivayetine göre Resûl-i Ekrem bir pazartesi günü vefat edip çarşamba günü defnolunmuştur. Urve'den gelen rivayette bunun rebîülevvelin ilk gününe tesadüf eden pazartesi günü güneş zevalden guruba meylettiği sırada vukuunu bildiriyor. Evzâî de o gün, gün

batmadan diyor. Ebû Ya'lâ'nın Enes b. Mâlik'ten rivayetinde gündüzün sonunda deniliyor. Bu rivayetlerden Resûl-i Ekrem'in rebîülevvel ayının birinci pazartesi günü zevalden sonra ve gurubdan önce vefatı vuku bulduğunu öğreniyoruz ki en mevsuk rivayetler bunlardır.

Vâkıdî'nin Ebû Ma'şer'den rivayetine göre, hicretin 11. yılı saferinin 19. çarşamba günü Zeyneb bint Cahş radıyallahu anhânın odasında hastalığı şiddetlenmiş, on üç gün hastalığı devam edip rebîülevvelin ikinci pazartesi günü vefat etmiştir. Bu rivayette hastalığın yılı, mebdei ve devamı müddeti de bildirilmiştir. Yalnız şâyân-ı intikad bir ciheti varsa, o da vefat tarihini rebîülevvelin ikinci günü olarak bildirmesidir. Saferin 19'u hastalığın mebdei olunca ve on üç gün devamı hesap edilince rebîülevvelin birinci günü olmak icap eder. Meğer ki safer ayı yirmi dokuz olsun. Fakat rebîülevvelin birinci günü hakkındaki rivayetin kuvvetine göre saferi yirmi dokuz hesap etmeye de lüzum yoktur. Bu cihetle ehl-i intikad rebîülevvelin ikisine ait olan rivayeti zayıf bulmuşlardır ve kayda değer bir cihet de Resûl-i Ekrem'in hastalığının Zeyneb bint Cahş'ın odasında şiddetlendiği rivayetidir. Müslim'in Hazret-i Âişe'den "İstihlâf-ı İmâm" babındaki rivayetine göre, hastalık Hazret-i Meymûne'nin odasında başlamıştır. Sonra ezvâc-ı tâhirâtın muvafakatiyle Hazret-i Âişe'nin odasına naklolunmuştur. Vâkıdî'nin Ümmü Seleme'den gelen bir rivayeti de böyledir.

Vâkıdî'nin müteaddit rivayetlerinden, kâtibi İbn Sa'd'ın da iştirak ettiği bir rivayete göre hastalık saferin 28'inde başlamıştır ve rebîülevvelin 12'sinde pazartesi günü vefat vuku bulup çarşamba günü defnolunmuştur. İbn İshak da "Medine'ye hicret ettiği rebîülevvelin on ikinci günüdür" diyor. Fakat Vâkidî'nin, İbn Sa'd'ın ve İbn İshak'ın bu müşterek rivayetleri ehl-i intikad nazarında itimat cihetiyle ikinci derecede kalır. Bir de haccetü'l-vedâ' vakfesinin cuma gününe müsâdif olduğunda bütün müslümanların ittifakı bulunduğuna göre zilhiccenin 9. günü mebde-i hareket ittihaz edilerek ve kamerî ayların 29, 30 olmak üzere ihtilâflarını da hesap ederek rebîülevvel ayına doğru çıkıldığında bu hesaplardan hiçbiri bu ayın 12'sini tutmamaktadır. Ancak Harizmî'nin ayın birinci pazartesi günü hakkındaki rivayeti vardır ki hem ehl-i hadîsin rivayetlerine, hem de kamerî hesaba uygundur. Eserimizde 1442 numara ile tercümesi geçen Hazret-i Âişe hadisine ve izahına da bakınız! Orada ayın sekizinci gününü kuvvetli rivayet olarak bildirmiştik. Onun da bir eser-i zuhûl olduğunu kaydederiz.

HULÂSA: En meşhur ve mevsuk rivayetlerin muhassalası şudur: Resûl-i Ekrem hicretin 11. yılında, saferin 19. günü Meymûne radıyallahu anhânın odasında hastalandı. Beş gün sonra pazartesi günü Hazret-i Âişe'nin odasına naklolunup sekiz gün de burada hastalığı devam etti. Bu hesaba ve ekseriyetle rivayet olunduğuna göre, hastalık on üç gün devam edip rebîülevvelin birinci pazartesi günü güneşin zevalinden sonra, gurubdan önce vefat etti. Çarşamba günü de defnolundu.

Müellif Buhârî bu babının unvanında Zümer sûresinin 30. âyetini zikretmiştir ki, 31. âyetle beraber meâlleri şöyledir: "*Habîbim! Elbet sen öleceksin,* (ölümünü bekleyen)

müşrikler de öleceklerdir. Sonra kıyamet gününde rabbinizin divanında muhakemeye durulacaksınız."[1] Müellifin bu âyet-i kerîmeyi burada zikretmesi yukarıdaki unvanın ikinci fıkrasını teyit içindir. Binaenaleyh âyet-i kerîmenin mazmununa göre Resûl-i Ekrem'e mevt ıtlakı ve peygamber vefat etti, demek câiz olduğuna işarettir.

1661

عَنْ عَائِشَةَ رضي الله عنها قَالَتْ دَعَا النَّبِيُّ ﷺ فَاطِمَةَ رضي الله عنها فِي شَكْوَاهُ الَّذِي قُبِضَ فِيهِ فَسَارَّهَا بِشَيْءٍ فَبَكَتْ ثُمَّ دَعَاهَا فَسَارَّهَا بِشَيْءٍ فَضَحِكَتْ فَسَأَلْنَاهَا عَنْ ذٰلِكَ فَقَالَتْ سَارَّنِي النَّبِيُّ ﷺ أَنَّهُ يُقْبَضُ فِي وَجَعِهِ الَّذِي تُوُفِّيَ فِيهِ فَبَكَيْتُ ثُمَّ سَارَّنِي فَأَخْبَرَنِي أَنِّي أَوَّلُ أَهْلِهِ يَلْحَقُهُ فَضَحِكْتُ.

TERCÜMESİ

Âişe radıyallahu anhâdan şöyle dediği rivayet olunmuştur: Nebî sallallahu aleyhi ve sellem sebeb-i vefatı olan hastalığı sırasında Fâtıma radıyallahu anhâyı yanına çağırdı ve ona gizli bir şey söyledi Fâtıma ağladı. Sonra bir daha çağırıp gizli bir şey söyledi. Bu defa da Fâtıma güldü. Biz bu ağlamanın ve gülmenin sebebini sorduk. Fâtıma, "Nebî sallallahu aleyhi ve sellem bana sebeb-i vefatı olan bu hastalık neticesinde Hak cânibine alınacağını söyledi. Bunun üzerine ağladım. Sonra benim, hânedanının kendisine ilk ulaşanı (ve cennetlik kadınların ulusu) olacağımı söyledi. Buna da güldüm" dedi. {B4433, B4434 Buhârî, Megāzî, 84.}

İZAHI

Tercümede kavis içindeki ziyade bu hadisin diğer rivayet tarikinden alındı. Bu rivayet tarikine göre Fâtıma radıyallahu anhâ, Hazret-i Âişe'nin sualine, Resûlullah hayatta iken bu sırrı ifşa edemeyeceğini söylemiş, Resûlullah'ın vefatından sonra sorduğunda hadisteki cevabı vermiştir.

Bu hadisten önce müellif Buhârî'nin vasiyetnâme yazılmasına dair ayrı ayrı iki sened ve iki metin ile rivayeti vardır. Bunlardan birisi eserimizde 1275 numara ile geçti. Ona ve izahına bakınız! Öbürünün meâli şöyledir: İbn Abbas radıyallahu anh der ki: Resûlullah'ın vefatı yaklaştığı ve hâne-i saâdette ashaptan mühim bazı kimseler bulunduğu sırada Resûlullah, "*Bana* (yazı yazacak bir şey) *getiriniz! Size bir kitab* (vasiyetnâme) *yaz*(dır)*ayım ki bundan sonra yolunuzu şaşırmayasınız*" buyurdu. Fakat bazıları (Ömer, orada bulunanlara), "Resûlullah'ın hastalığı muhakkak ağırlaşmıştır. Yanımızda ise Kur'an vardır. Bize Allah

1 إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُمْ مَيِّتُونَ. ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عِنْدَ رَبِّكُمْ تَخْتَصِمُونَ. {ez-Zümer, 39/30-31.}

kitabı yetişir" dedi. Bunun üzerine ev halkı ihtilâfa, husûmete başladılar. Onların kimi, "Yazı takımı getiriniz, size vasiyetnâme yazsın, yolunuzu şaşırmazsınız" diyorlardı. Kimi de bundan başka sözler söylüyorlardı. Artık karışık söz ve ihtilâf çoğaldı. Bunun üzerine Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, "*Haydi kalkınız! Benim yanımda nizâ doğru değildir. Beni kendi halime bırakınız! Benim şu içinde bulunduğum murakabe ve Allah'a dönüş hazırlığı hali, sizin beni meşgul etmek istediğiniz şeylerden hayırlıdır*" buyurdu.[2]

Bu vasiyetnâme tahriri ve sonra geri bırakılması meselesi Şiîler için Hazret-i Ömer hakkında vesîle-i tecâvüz olmuştur. Bu eserimizde 94 numara ile tercümesi geçen İbn Abbas hadisinin izahında Şiîler'e icap eden cevaplar verilmiştir. Oraya bakınız!

1662

وَعَنْهَا رضي الله عنها قَالَتْ كُنْتُ أَسْمَعُ أَنَّهُ لَا يَمُوتُ نَبِيٌّ حَتَّى يُخَيَّرَ بَيْنَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ فَسَمِعْتُ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم يَقُولُ فِي مَرَضِهِ الَّذِي مَاتَ فِيهِ وَأَخَذَتْهُ بُحَّةٌ يَقُولُ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ فَظَنَنْتُ أَنَّهُ خُيِّرَ.

TERCÜMESİ

Yine Âişe radıyallahu anhâdan şöyle dediği rivayet olunmuştur: Ben Resûlullah'ın, "Hiçbir peygamber dünya (nimeti) ile âhiret (saadeti) arasında muhayyer kılınmadıkça vefat etmez" dediğini çok işitirdim. Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin de sebeb-i mevti olan hastalığında boğazı kısılıp sesi değişerek ihtizar hali geldiğinde, مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ âyetini sonuna kadar okuduğunu işitmiştim. Artık anladım ki Resûlullah da bu iki dilek arasında muhayyer bırakılıyor (da o, âhireti ihtiyar ediyor). {B4435 Buhârî, Megāzî, 84.}

İZAHI

Peygamber efendimizin ihtizar halinde okuduğu bu âyet-i kerîme Nisâ sûresinin 69. âyetinin bir parçasıdır. Tamamının meâli şöyledir: "*Her kim Allah'a ve resulüne itaat ederse onlar, Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberler, sâdık kullar, şehidler, sâlih kimselerle beraberdirler. Bunlarsa ne güzel arkadaştırlar.*"[3]

Ahmed b. Hanbel'in bir rivayeti, mevzumuz olan hadisteki dünya nimeti ile âhiret saadetini şöyle izah ediyor: Ebû Müveyhibe der ki: Resûlullah, "*Yerdeki hazinelerin anahtarları bana sunuldu. Sonra da cennet teklif olunup bu hazinelerin anahtarlarını almakla*

2 {B4431, B4432 Buhârî, Megāzî, 84.}

3 وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ وَالرَّسُولَ فَأُولٰئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولٰئِكَ رَفِيقًا. {en-Nisâ, 4/69.}

rabbime ve cennete kavuşmak arasında muhayyer bırakıldım. Ben rabbime ve cennete kavuşmayı ihtiyar ettim" buyurdu.[4] Abdürrezzâk da Tâvûs'un bir rivayetini şöyle naklediyor: Resûl-i Ekrem, "*Ümmetimin fütuhatını görünceye kadar yaşamakla rabbime mülâki olmayı tâcil hususunda muhayyer bırakıldım. Fakat rabbime hemen kavuşmak cihetini ihtiyar ettim*" buyurmuştur.[5] Aziz Peygamberimiz, ebediyet âlemine intikalini ashaptan bazı kimselere bu hadislerde rivayet olunan şekillerde bildirmiş bulunuyor. Aşağıda tercüme ettiğimiz hadis de bu cümledendir.

1663

وَعَنْهَا رَضِيَ اللهُ عَنْهَا قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ صَحِيحٌ يَقُولُ إِنَّهُ لَمْ يُقْبَضْ نَبِيٌّ قَطُّ حَتَّى يَرَى مَقْعَدَهُ مِنَ الْجَنَّةِ ثُمَّ يُحَيَّا أَوْ يُخَيَّرَ فَلَمَّا اشْتَكَى وَحَضَرَهُ الْقَبْضُ وَرَأْسُهُ عَلَى فَخِذِي غُشِيَ عَلَيْهِ فَلَمَّا أَفَاقَ شَخَصَ بَصَرُهُ نَحْوَ سَقْفِ الْبَيْتِ ثُمَّ قَالَ اللّٰهُمَّ فِي الرَّفِيقِ الْأَعْلَى فَقُلْتُ إِذًا لَا يَخْتَارُنَا فَعَرَفْتُ أَنَّهُ حَدِيثُهُ الَّذِي كَانَ يُحَدِّثُنَا وَهُوَ صَحِيحٌ.

TERCÜMESİ

Yine Âişe radıyallahu anhâdan şöyle dediği rivayet olunmuştur: Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem sıhhatte iken birçok defa, "Hiçbir peygamberin ruhu cennetteki durağını görmedikçe kabzolunmaz. Sonra (durağına gitmek) arzusuna bırakılır yahut muhayyer kılınır"[6] buyurmuştu. Vaktâ ki hastalanıp ruhu kabzolunmak zamanı gelince (mübarek) başı benim dizimde bulunduğu bir sırada üzerine bir baygınlık geldi. Sonra ayılınca gözü açılıp evin tavanına doğru dikildi. Sonra, "Allahım! Beni Refîk-ı a'lâ zümresine kat!" diye dua buyurdu. Bunun üzerine ben, "Artık Resûlullah şimdi bizi ihtiyar etmiyor" dedim ve bildim ki Resûlullah'ın bu temennisi, sıhhatli zamanında vaktiyle bize söylediği bir haber(in kendisinde tecellisi)dir. {B4437 Buhârî, Megāzî, 84.}

İZAHI

Hadisteki, *"Allahım! Beni refîk-ı a'lâya eriştir!"* duasındaki *refîk-i a'lâ*dan murat, İbn İshak'a ve Cevherî'ye göre cennettir. Şârih Hattâbî, *"Refîk-i a'lâ*, Resûlullah'ın ruhu,

4 {HM16093 İbn Hanbel, III, 489. Rivayette "*Yerdeki hazinelerin anahtarları ve orada sonsuza kadar kalma imkanı bana sunuldu*" şeklinde yer alıyor: إني قد أوتيت مفاتيح خزائن الدنيا والخلد فيها}

5 {MA20034 Abdurrezzâk, *el-Musannef,* XI, 99.}

6 Hadisin râvilerinden biri bu iki tabirden, "Arzusuna bırakılır", "Muhayyer kılınır" tabirlerinden hangisini duyduğunu iyice kestiremediğinden iki ihtimal ile rivayet etmiştir.

âlî makamlara yükselirken kendisine yoldaşlık eden meleklerdir" demiştir ki kelimenin lugavî medlûlüne daha uygundur. ***Refîk-i a'lâ***nın bu babdaki rivayetlere en uygun ve isabetli tefsirini şârih Kirmânî yapmıştır. ***Buhârî***'nin bu zeki Türk şârihi, "***Refîk-i a'lâ***, Nisâ sûresi âyetinde '***güzel refik***' diye tavsif buyurulan ve ehl-i cennet olan, peygamberler, sâdık kullar, şehidler, sâlih insanlardır" demiştir ki bu tefsir, bundan önce tercümesi geçen Âişe hadisinin tam bir ifadesidir. Ahmed b. Hanbel'in rivayetine göre bu tefsir Hazret-i Âişe'den de naklolunmuştur. Âişe hazretleri, "Refîk-i a'lâ, Nisâ sûresi âyetiyle tefsir olunur" demiştir. Bir de müellif Buhârî'nin bu babındaki bir rivayetine göre Peygamber efendimizin refîk-i a'lâya iltihak temennisi yalnız ihtizar haline münhasır değildi. Hastalığın seyri ve devamı müddetince de zaman zaman, "***Allahım! Beni refîk-i a'lâya kavuştur***" diye dua buyurmuştur.[7]

1664

وَعَنْهَا رَضِيَ اللهُ عَنْهَا أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ كَانَ إِذَا اشْتَكَى نَفَثَ عَلَى نَفْسِهِ بِالْمُعَوِّذَاتِ وَمَسَحَ عَنْهُ بِيَدِهِ فَلَمَّا اشْتَكَى وَجَعَهُ الَّذِي تُوُفِّيَ فِيهِ طَفِقْتُ أَنْفِثُ عَلَيْهِ بِالْمُعَوِّذَاتِ الَّتِي كَانَ يَنْفِثُ وَأَمْسَحُ بِيَدِ النَّبِيِّ ﷺ عَنْهُ.

TERCÜMESİ

Yine Âişe radıyallahu anhâdan gelen rivayete göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem her zaman hastalandığında Muavvize sûrelerini okuyup kendi (elleri)ne üflemek (ve ondan ifâkat için) eliyle vücudunu sıvamak itiyatında idi. Sebeb-i vefatı olan hastalığa tutulunca Resûlullah'ın nefes ettiği Muavvize sûreleriyle ben de kendisine nefes etmeye(ve hastalıktan ifâkat niyetiyle mübarek) eline üfleyip kendi eliyle vücudunu meshetmeye başladım. {B4439 Buhârî, Megāzî, 84.}

İZAHI

Kur'ân-ı Kerîm'de Muavvize sûresi ikidir, قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ ve قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ sûreleridir. Bunun ikisine tesniye sîgasıyla Muavvizeteyn denilir. Bu hadis-i şerifte cem' sîgasıyla vârit olduğuna ve Arapça'da cem', en az üç sayısına ıtlak olduğuna göre İhlâs-ı şerif sûresinin de bu sayıda dahil olduğunu hadis şârihleri bildiriyorlar. Resûl-i Ekrem'in bu üç sûre ile nefes ettiklerine dair olan haberler de bunu teyit eder.

7 {B4437, B4438 Buhârî, Megāzî, 84.}

1665

وَعَنْهَا ﵂ قَالَتْ أَصْغَيْتُ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ قَبْلَ أَنْ يَمُوتَ وَهُوَ مُسْنِدٌ إِلَيَّ ظَهْرَهُ فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ اللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِي وَارْحَمْنِي وَأَلْحِقْنِي بِالرَّفِيقِ.

Tercümesi

Yine Âişe radıyallahu anhâdan şöyle dediği rivayet olunmuştur: Nebî sallallahu aleyhi ve sellem vefat etmezden önce bana arkasını dayamış bir vaziyette iken kendisine kulak verdim: "Allahım! Günahlarımı bağışla bana merhamet et ve beni refîk-i a'lâya eriştir" diye dua ettiğini işittim. {B4440 Buhârî, Megāzî, 84.}

İzahı

Bu hadîs-i şerif vâzıhtır; tefsire, izaha muhtaç olan bir ciheti yoktur. Bu cihetle biz burada müellif Zebîdî'nin ihtisar için *Tecrîd*'e almadığı ve Resûl-i Ekrem'in cemaatle son kıldırdığı namaza ait bulunan Buhârî'nin iki rivayetini mütalaa edeceğiz. Resûl-i Ekrem hastalığının ilk günlerinde ve kudreti müsaade ettiği müddetçe namaz kıldırmış ve imâmet vazifesini bizzat ve muntazaman ifa etmişti. Sonraları sıhhati müsait olmadığından Ebû Bekir'i istihlâf buyurmuştur ve Buhârî'nin Enes b. Mâlik'ten rivayetine göre, Hazret-i Ebû Bekir, Resûlullah'ın yerine üç günde on yedi vakit namaz kıldırmıştır. Bu on yedi vakit, cuma gecesi yatsı namazından vefatı günü sabah namazına kadar hesap edilmiştir. Bu hesapça Resûl-i Ekrem'in son kıldırdığı namaz, akşam olmak icap eder. ***Buhârî***'nin gerek bu babında, gerek "Ezân" bahsinde İbn Abbas vasıtasıyla İbn Abbas'ın vâlidesi Ümmü Fazl bint Hâris'ten bir rivayeti de bunu teyit etmektedir. Bu rivayete göre Ümmü Fazl, "Resûlullah bize bir akşam namazında وَالْمُرْسَلَاتِ عُرْفًا sûresini okuduğunu işittim. Bundan sonra Resûlullah –Allah emanetini alıncaya kadar– bir daha bize cemaatle namaz kıldırmadı" demiştir (bk. 425. hadis)[8] Ümmü Fazl, Hazret-i Hatice'den sonra ilk müslüman olan kadın olup (bk. 425. hadisin haşiyesi) Resûl-i Ekrem'in her zaman ziyaret ve iltifatına nâil olduğundan bu rivayeti hususi bir kıymeti haiz olduğu gibi aşağıda görüleceği veçhile Hazret-i Âişe'nin Ebû Bekir'in imâmete ilk istihlâfının bir yatsı namazında vâki olduğuna dair rivayetine de uygundur.[9]

8 {B763 Buhârî, Ezân, 98.}

9 Bu hususa dair Buhârî'nin "Kitâbü's-Salât"taki rivayetinin hulâsası şöyledir: Hazret-i Âişe der ki: Resûlullah'ın hastalığı ağırlaştığı zaman, "*Nâs namaz kıldılar mı?*" diye sordu. Biz de, "Hayır, yâ Resûlellah! Seni bekliyorlar" dedik. "*Öyle ise leğene su koyunuz. İğtisâl edeyim, belki hafiflerim*" dedi. Su koyduk, Resûlullah oturup soğuk su ile iğtisâl etti. Fakat kalkmaya davranırken yatağın üstünde bayıldı, sonra ayıldı. Tekrar, "*Cemaat mescidde namaz kıldılar mı?*" diye sordu. Biz de yine, "Hayır, yâ Resûlellah! Seni bekliyorlar" dedik. Yine su hazırlanmasını emretti ve su hazırlanıp iğtisâl etti. Fakat yine davranırken bayıldı. Sonra ayıldı. Bu suretle sual ve cevap, iğtisâl ve bayılıp ayılmak dört defa vâki oldu. Cemaat ise

Resûl-i Ekrem'in son imâmeti akşam namazı olduğuna dair Ümmü'l-Fazl Lübâbe'nin rivayetiyle yatsı namazına çıkamayıp Ebû Bekir'i istihlâfına dair Hazret-i Âişe'nin rivayeti arasında tam bir ittisal ve münasebet bulunduğu pek açıktır. Ancak Hazret-i Âişe'nin diğer rivayetinde Resûlullah'ın son kıldırdığı namazın öğle namazı olduğu tasrih edilmiş bulunduğundan bununla Ümmü'l-Fazl hadisi arasında ihtilâf vehmolunarak uzak yakın ihtimaller bildirilmiştir. *Buhârî*'nin gerek bu babında, gerekse namaz bahsinde rivayet ettiği Hazret-i Âişe hadisi hulâsaten şöyledir:

Hazret-i Âişe der ki: Resûlullah'ın hastalığı ağırlaşıp ağrısı şiddetlenince benim odamda bakılmak üzere kadınlarından izin istedi.[10] Onlar da muvâfakat ettiler. Bunun üzerine amcası Abbas ile başka bir kimse[11] arasında olarak ve takatsizlikten ayakları yerde sürünerek çıktı, benim odama geçti. Odamda hastalığı arttığı günlerin birinde ağızları bağlanıp bağları çözülmeden yedi kırba su getirilmesini ve kendisine dökülmesini emretti. "*Umarım ki bu suretle biraz hafifleyip halka vasiyet edebilirim*" buyurdu. Su kırbaları hazırlanınca Resûlullah'ı, Hafsa'ya ait bir leğenin içine oturttuk. O kırbaların suyundan dökmeye başladık. Döktük, döktük. Nihayet Resûlullah eliyle bize, "Artık yetişir" diye işaret etti. Hazret-i Âişe der ki: Bundan sonra Resûlullah mescide çıktı, cemaate namaz kıldırdı ve bir hutbe irat etti.[12] (Resûl-i Ekrem'in bu hutbesini aşağıda göreceğiz. Resûl-i Ekrem'in bu kıldırdığı namaz öğle namazı ve Müslim'in rivayetine göre ikindi namazı idi. *Buhârî*'nin bu hususa dair rivayeti de şöyledir:)

Hazret-i Âişe der ki: Resûlullah maraz-ı mevti olan hastalığa tutulduğu günlerin birinde namaz vakti gelmiş ve ezan okunmuştu: "*Ebû Bekir'e söyleyin de nâsa namaz kıldırsın*" buyurdu. Hazret-i Âişe babasının imâmet etmesini istemiyordu. Bunun için

---

mescidde kapanarak yatsı namazı için Resûlullah'ı bekliyorlardı. Bunun üzerine Ebû Bekir'e namaz kıldırması için haber gönderdi. Bu haber Ebû Bekir'e tebliğ edilince, Ebû Bekir Resûlullah'ın hasta bulunduğu günler namaz kıldırdı (bu hadisin 397 numara ile tamamının tercümesi geçti. Oraya da bakınız). {B687 Buhârî, Ezân, 51.}

10 Resûl-i Ekrem hastalığının ilk beş gününü mûtat veçhile kadınlarının nöbetlerinde geçirmişti. Hastalık şiddetlenip böyle bir izin almaya lüzum görünce de hiçbirinin zerre kadar gönlü kırılmasın diye bu izni sarih bir şekilde istemeyerek, "*Yarın nerede kalacağım?*" diye ihsas etmişti (bk. 683. hadis). {B1389 Buhârî, Cenâiz, 96.}

11 Buhârî'nin rivayetine göre Hazret-i Âişe'nin, ismini tasrih etmediği kimse Hazret-i Ali'dir. Bu rivayete göre Hazret-i Âişe'nin râvisi Ubeydullah, Âişe'den işittiği yukarıdaki hadisi İbn Abbas'a hikâye ettiğinde İbn Abbas, "Hazret-i Âişe'nin ismini tasrih etmediği zat Hazret-i Ali idi" demiştir. *Buhârî* şârihi Kirmânî, Hazret-i Âişe'nin açıkça Hazret-i Ali'yi zikretmemesinin sebebini şöyle izah ediyor: "Hazret-i Abbas, Peygamber'in hastalığı sırasında daima yanında bulunuyordu. Kaldırmak icap ettiğinde Resûlullah'ın bir tarafını tutuyordu, öbür tarafını da kâh Ali kâh Üsâme tutuyordu. Bu suretle Ali daima huzurda bulunmuyordu. Bu cihetle tasrih edilmemiştir. Yoksa Hazret-i Âişe ile Ali aralarında mevcut adâvet ve husûmet gibi bir sebepten dolayı değildir" diyor. Fakat şârih Aynî, Kirmânî'nin, "Hazret-i Ali daima huzurda bulunmuyordu" sözünü doğru bulmuyor ve herkesten ziyade Hazret-i Ali huzurda idi diyor ki, çok doğrudur ve gasl ve tekfin gibi Peygamberimizin son hizmetleri de Cenâb-ı Murtazâ tarafından ifa olunmuştur. {Aynî, *Umde*, XVIII, 67.}

12 {B4442 Buhârî, Megāzî, 84.}

Hazret-i Hafsa vasıtasıyla Resûl-i Ekrem'e, "Ebû Bekir pek yufka yüreklidir. Makamınızda halka namaz kıldıramaz" denildi. Resûlullah tekrar emretti. Tekrar böyle cevap verildi. Üçüncü bir daha tekrarlayarak, "*Şüphesiz ki siz kadınlar, Yûsuf peygamberin günündeki kadınlar gibisiniz* (gönlünüzdeki arzunuzun hilâfını izhar eder ve bunda ısrar edersiniz). *Haydi Ebû Bekir'e söyleyin, namazı o kıldırsın*" buyurdu. Bunun üzerine Ebû Bekir kıldırdı.[13]

Hazret-i Âişe der ki: Ebû Bekir'in kıldırdığı bu namazlardan birisi sırasında Resûlullah vücudunda hafiflik duyup iki kişiye (Ali ile Fazl b. Abbas'a) dayanarak namaza çıktı. Takatsizlikten ayaklarını sürüyordu. Ebû Bekir mihraptan geri çekilmek istedi. Fakat Resûlullah, "Yerinde dur!" diye işaret etti. Sonra götürülüp Ebû Bekir'in yanına oturtuldu. Bir rivayete göre Resûlullah'ın emri üzerine Ebû Bekir'in sol tarafına oturtulmuştu. İbn Abbas'tan gelen bir rivayete göre bu namazda Resûl-i Ekrem imâmet buyurmuş ve Ebû Bekir'in okumakta olduğu sûreyi bıraktığı yerden okumaya devam etmiştir. Hazret-i Âişe'den gelen bir rivayete göre bu namazda Ebû Bekir Resûl-i Ekrem'in namazına, cemaat de Ebû Bekir'in namazına uyarak ayakta kılmışlardır. Yalnız Resûl-i Ekrem oturduğu halde kılmıştır. Şu halde Ebû Bekir'in bu namazdaki vaziyeti tekbirleri tebliğden ibaret bulunuyor.

Namazdan sonra Resûl-i Ekrem minberin alt basamağına oturdu. Cemaat, Resûl-i Ekrem'e yaklaşıp toplandılar. *Buhârî*'nin "Menâkıbü'l-ensâr" ve "Cum'a" bahislerindeki rivayetlerine göre Enes b. Mâlik der ki: Resûl-i Ekrem (mübarek) iki omuzuna geniş bir ridâ alıp bürünmüştü ve (İslâm dininin şeref ve ihtişamını taşıyan mübarek) başı boz bir sarıkla sımsıkı bağlanmış olarak minberde görünmüştü ve bu, minberde son görünüşü olmuştu. Allah'a hamdüsenâdan sonra buyurdu ki: "*Ey nâs! Size ensar hakkında hayırlı olmanızı vasiyet ederim. Onlar benim has cemaatim ve mahrem-i esrârımdır.* (Onlar sizi vaktiyle evlerinde konuklamadılar mı? Her hususta sizi nefislerine tercih etmediler mi?) *Ey nâs! Bugün halk Medine'de günden güne çoğalmakta, halbuki ensar yemek içindeki tuz kadar azalmaktadır. Sizden biriniz iş başına geçer de iyilik veya kötülük edebilecek kadar nüfuz sahibi olursa, ensarın iyilerinin iyiliklerini alsın, kusurlularının da günahlarını bağışlasın.*[14]

---

13 {B7303 Buhârî, İ'tisâm, 5.} Buhârî'nin bu babındaki rivayetine göre Hazret-i Âişe, bu yüksek vazifeyi babası Ebû Bekir'in ifa etmesini istemediğinin sebebini şöyle bildiriyor: Beni bu mükerrer müracaata cevaba sevkeden düşünce şu idi: Resûlullah'ın makamına geçecek kimseyi halkın ebedî sevebileceğini havsalam bir türlü almıyordu. Öyle sanıyordum ki Resûlullah'ın yerine geçen kimse ile muhakkak halk teşe'üm edecektir, onu uğursuz sayacaktır. Bunun için ben Resûlullah'ın Ebû Bekir'in imâmetine dair emrini tâdil etmesini istemiştim (*Buhârî,* "Vefâtü'n-Nebî" babı). {B4445 Buhârî, Megāzî, 84.}

14 Resûl-i Ekrem'in bu hutbesine ensarı vasiyet buyurmakla başlamasının sebebini Enes b. Mâlik şöyle bildiriyor: Resûl-i Ekrem'in hastalığı sırasında bir gün Ebû Bekir ile Abbas b. Abdülmuttalib Mescid-i Saâdet'te toplanıp ağlaşmakta olan bir kısım ensarın yanlarına uğradılar ve niçin ağladıklarını sordular. Onlar da, "Resûlullah'ın huzurunda oturup iltifat ve himayelerine nâil olduğumuz günleri hatırlayarak ağlaşıyoruz" demişlerdi. Ebû Bekir ile Abbas ensarın bu halini Resûl-i Ekrem'e arzedince müşfik Peygamberimiz hummâ hastalığının hararetine ve takatsizliğine rağmen mescide çıkmış ve namazdan sonra

Ashabım! İlk muhacirlere de hürmet etmenizi vasiyet ederim. Bütün muhacirler de birbirlerine haklı ve hayırlı olsunlar. Her iş Allah'ın izniyle, iradesiyle cereyan eder. Allah'ın iznine, iradesine galebe etmeye çalışanlar en sonu mağlûp olurlar. Allah'ı aldatmak isteyenler de muhakkak aldanırlar. Ey nâs! Peygamberinizin irtihalini düşünüp de telâş ettiğinizi işittim. Hangi Peygamber ba'solunduğu ümmeti arasında ebedî kalmıştır ki ben de sizin aranızda ebedî kalayım? Biliniz ki ben rabbime kavuşacağım ve buna hepinizden müstehakım. Yine biliniz ki siz de bana kavuşacaksınız. Buluşacağımız yer de Kevser havuzunun kenarıdır. Orada benimle buluşmak isteyenler ellerini, dillerini günahlardan çeksinler."[15]

Buhârî'nin mevzumuz bulunan "Vefâtü'n-Nebî" babındaki bir rivayetine göre Resûl-i Ekrem Üsâme b. Zeyd'in ordu komutanlığına tayinine itiraz edenlere de ta'riz ederek bu nutkunda şöyle buyurmuştur: "*Ey nâs! Üsâme b. Zeyd'in emâretine itiraz ettiğinizi işittim* (bu bir şey değildir). *Bundan önce babası Zeyd'in emâretine de itiraz etmiştiniz. Allah'a yemin ederim ki Zeyd emârete nasıl lâyıksa ve Zeyd bana nasıl en sevimli kimselerden ise, işte oğlu Üsâme de babasından sonra bana en sevimli kimselerdendir."*[16]

Müellif *Buhârî*'nin bu bâbında Hazret-i Âişe ile İbn Abbas'tan rivayetine göre Resûl-i Ekrem humma ateşinin şiddetinden yüzündeki örtüyü açar, atardı ve bu ıstırap içinde, "*Allah yehûd ve nasârâya lânet etsin! Onlar peygamberlerinin kabirlerini birer mescid edindilerdi.*" Bu hutbesinde Resûl-i Ekrem bunu da irat ederek yehûd ve nasârânın müşrikâne hareketlerinden ümmetini tahzîr buyurmuştur (bk. 655. hadis).[17]

Müellif *Buhârî*'nin "Mevâkītü's-salât" bahsinde Ebû Saîd el-Hudrî radıyallahu anhtan rivayetine göre, Resûl-i Ekrem bu hutbesinde şunu da söyledi: "*Allah Teâlâ bir kulunu dünya hayatı ve nimeti ile kendi nezdindeki âhiret hayatı ve saadeti arasında muhayyer kıldı. O da Allah nezdindekini ihtiyar eyledi.*" Bu söz üzerine Ebû Bekir ağlamaya başladı. Ebû Saîd el-Hudrî der ki: "Ben kendi kendime, Allah'ın bir kulunu dünya nimeti ile âhiret saadeti arasında muhayyer bırakmasında, onun da âhiret saadetini ihtiyar etmesinde ne var ki, o rikkat-engîz hal bu aziz ihtiyarı ağlatıyor? diye düşündüm. Meğer Allah'ın muhayyer kıldığı kulu Resûlullah'ın kendisi imiş, meğer Ebû Bekir hepimizden iyi anlar ve iyi bilirmiş."

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem Ebû Bekir'i ağlar bir halde görünce, "*Ey Ebû Bekir! Ağlama! Gerek arkadaşlığı, gerek mal fedakârlığı itibariyle bana en çok verimli olan Ebû*

---

irat ettiği hutbesine ensar hakkında hayırlı olmalarını ashabına vasiyet etmekle söze başlamıştır (*Buhârî,* "Kitâbü'l-Cum'a" ve" "Menâkıbü'l-ensâr"). {B3799 Buhârî, Menâkıbü'l-ensâr, 11.}

15 {Kastallânî, *el-Mevâhibü'l-ledünniyye*, III, 557.}

16 {B4469 Buhârî, Megāzî, 88.} Mûte Muharebesi'nde başkomutan iken şehid düşen Zeyd b. Hârise ile Mûte şehidlerinin intikamını almak üzere Resûl-i Ekrem bir ordu teçhiz ve buna Zeyd'in oğlu Üsâme'yi komutan tayin edip babasının intikamını almasını emretmişti. Fakat bu ordu Medine'den hareket etmezden önce hastalanmıştı. Üsâme'nin pek genç olduğundan ve bu ordu içinde ilk müslümanlardan birçok kimse bulunduğundan bahsederek itiraz edenler bulunmuştu. İbn Sa'd'ın beyanına göre bu itiraz edenler birtakım münafıklar ise de Resûl-i Ekrem meselenin askerî ehemmiyetine mebnî son nutkunda bundan da bahsetmiştir.

17 {B4443 Buhârî, Megāzî, 84.}

Bekir'dir.[18] *Ümmetimden birini kendime dost edinseydim hiç şüphesiz Ebû Bekir'i edinirdim, lâkin din kardeşliği şahsî kardeşlikten efdaldir. Mescidde Ebû Bekir'in kapısından başka kapatılmadık hiçbir kapı kalmasın. Bu kapıların hepsini tarafımdan kapatınız*" buyurdu.[19]

Dârimî'nin Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayetine göre Ebû Bekir radıyallahu anh ağlayarak, "Yâ Resûlellah! Babalarımız, analarımız, canlarımız ve mallarımız sana feda olsun" dedi. Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem de minberden indi ve bir daha minberde görünmedi.[20]

Müslim'in *Sahîh*'inde Cündeb radıyallahu anhtan rivayetine göre Resûl-i Ekrem'in bu nutku vefatından beş gün önce irat edilmiştir. Şârih Kastallânî de, "Öyle sanıyorum ki Resûlullah'ın huzurunda vasiyetnâme tahriri hususunda vuku bulan ihtilâftan ve Resûl-i Ekrem'in bu ihtilâf eden zevata, '*Artık dağılınız!*' dedikten sonra irat olunmuştur" (bu eserimizde 1275 numara ile geçen Abdullah b. Abbas hadisine bakınız).[21]

Resûl-i Ekrem'in vefatından iki gün evvel cumartesi günü Üsâme gelmiş ve başını eğip Resûl-i Ekrem'i öperek vedâ etmişti. Ordu erkânından birçoğu da vedâ etmişlerdi. Fakat pazar günü Resûl-i Ekrem'in hastalığı ağırlaştığından o gün de hareket olunmamıştır. Üsâme'den rivayet olunduğuna göre, bugünkü ziyaretinde Resûl-i Ekrem elini yukarı kaldırmış, sonra Üsâme'nin üzerine koymuştu ki bununla Üsâme'ye dua buyurduğu anlaşılıyordu. Pazartesi günü ordu hareket etmek üzere iken Peygamber'in irtihali vuku bulmuştu.

1666

وَعَنْهَا رَضِيَ اللهُ عَنْهَا فِي رِوَايَةٍ قَالَتْ مَاتَ النَّبِيُّ ﷺ وَإِنَّهُ لَبَيْنَ حَاقِنَتِي وَذَاقِنَتِي فَلَا أَكْرَهُ شِدَّةَ الْمَوْتِ لِأَحَدٍ أَبَدًا بَعْدَ النَّبِيِّ ﷺ .

TERCÜMESİ

Yine Âişe radıyallahu anhâdan rivayete göre şöyle demiştir: Nebî sallallahu aleyhi ve sellemin (mübarek) başı benim çenemle göğsüm arasında oldu-

---

18 Abdullah b. Abbas rivayetinde, "*İnsanlar arasında nefsi ve malı cihetiyle üzerimde Ebû Bekir b. Ebû Kuhâfe'den ziyade ihsanı bol olan kimse yoktur*" suretindedir. {B467 Buhârî, Salât, 80.}

19 {Rivayet, Buhârî'nin "Mevâkîtü's-salât" kitabında değil, "Salât" kitabında yer almaktadır. B466 Buhârî, Salât, 80.} Resûlullah'ın kadınlarına mahsus odalarla muhacirlerin büyüklerine ait meskenlerin Mescid-i Saâdet'e açılır küçük birer kapıları vardı. Buralardan kolayca mescide girilirdi. Ebû Bekir'in kapısından başka kapanması emrolunan kapılar bunlardı.

20 {DM78 Dârimî, Mukaddime, 14.}

21 Resûl-i Ekrem efendimizin bu mübarek hutbesini, her fıkrasında işaret ettiğimiz veçhile *Buhârî*'nin "Namaz", "Cum'a", "Cenâze", "Menâkıbü'l-ensâr", "Vefâtü'n-Nebî" gibi müteaddit bahislerinden aldık. *Buhârî*'nin haricinde *el-Mevâhibü'l-ledünniyye*'den bir fıkra aldık ki onun mazmunu da sahihtir.

ğu halde vefat etti. Bu cihetle ben, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemden sonra hiçbir kimsenin ölümünün şiddetinden asla korkmam. {B4446 Buhârî, Megāzî, 84.}

İZAHI

Bu hadis-i şerifin metnindeki "hâkıne" ve "zâkıne" tabirlerinin lugavî medlûlleri şöyledir: Hâkıne, "boğazın altına ve iki köprücük kemiğinin arasındaki çukur"a denir ki, göğüsten üst tarafıdır. Zâkıne de "iki çene kemiğinin birleştiği yerin alt tarafı"dır. Biz bu iki tâbiri Türkçemize, "Çenemle göğsüm arasında..." suretinde çevirdik. Bu yolda tercüme ederken de *Buhârî*'nin bu hadisten önce bir rivayet tarikinde geçen bu iki tabiri şârih Aynî'nin, ورأسه بين حنكها وصدرها "Resûlullah'ın başı çenemle göğsüm arasında idi" suretindeki tefsirinden istifade ettik.

1667

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا أَنَّ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خَرَجَ مِنْ عِنْدِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي وَجَعِهِ الَّذِي تُوُفِّيَ فِيهِ فَقَالَ النَّاسُ يَا أَبَا حَسَنٍ كَيْفَ أَصْبَحَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ أَصْبَحَ بِحَمْدِ اللهِ بَارِئًا فَأَخَذَ بِيَدِهِ عَبَّاسُ بْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ فَقَالَ لَهُ أَنْتَ وَاللهِ بَعْدَ ثَلَاثٍ عَبْدُ الْعَصَا وَإِنِّي وَاللهِ لَأُرَى رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَوْفَ يُتَوَفَّى مِنْ وَجَعِهِ هٰذَا إِنِّي لَأَعْرِفُ وُجُوهَ بَنِي عَبْدِ الْمُطَّلِبِ عِنْدَ الْمَوْتِ اذْهَبْ بِنَا إِلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلْنَسْأَلْهُ فِيمَنْ هٰذَا الْأَمْرُ إِنْ كَانَ فِينَا عَلِمْنَا ذٰلِكَ وَإِنْ كَانَ فِي غَيْرِنَا عَلِمْنَاهُ فَأَوْصَى بِنَا فَقَالَ عَلِيٌّ إِنَّا وَاللهِ لَئِنْ سَأَلْنَاهَا رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَنَعَنَاهَا لَا يُعْطِينَاهَا النَّاسُ بَعْدَهُ وَإِنِّي وَاللهِ لَا أَسْأَلُهَا رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ .

TERCÜMESİ

Abdullah b. Abbas radıyallahu anhümâdan şöyle rivayet olunmuştur: Ali b. Ebû Tâlib radıyallahu anh Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin vefatı hastalığında yanından çıkmıştı. Nâs, "Yâ Ebü'l-Hasan! Resûlullah (bu gece) nasıl sabahladı?" diye sordular. Ali, "Allah'a hamdolsun hastalıktan ifâkat bularak sabahladı" diye cevap verdi. Ali'nin bu cevabı üzerine onun elini (babam) Abbas radıyallahu anh tutarak Ali'ye, "Vallahi üç gün sonra başkasına kul, köle olacaksın![22] Çünkü ben kesin olarak sanırım ki Resûlullah bu hastalığından

22 Hazret-i Abbas bu sözüyle şöyle demek istiyor: "Yarın Peygamber'in vefatı üzerine biri halife olacak, sonra sen onun bir memuru olacaksın!"

yakında ölecektir. Ben Abdülmuttaliboğulları'nın ölüm sırasında yüzlerini(n ne şekil aldıklarını tecrübemle) bilirim. Şimdi sen biz (Hâşimîler) namına Resûlullah'a git, bu (hilâfet), iş(i) kimde bulunacağını Resûlullah'a sor! Hilâfet bize ait ise bunu (Resûlullah'ın sağlığında) bilelim. Bizden başkasına ait ise bunu da öğrenelim ve bizi ona vasiyet etsin" dedi. (Ali, "Bu işi bizden başka uman bulunur mu?" dersin diye sordu, "Vallahi bulunur sanırım" dedi.) Bunu üzerine Ali, "Vallahi bu işi biz Resûlullah'a sorar, o da bizi bundan menederse (iyi bil ki) Resûlullah'(ın vefatın)dan sonra halk (bununla istidlâl ederek) hilâfeti bize vermezler. Bu cihetle ben Resûlullah'a sormam (ve hilâfet istemem)" diye yemin etti.

(Resûlullah'ın vefatı üzerine Abbas) Ali'ye, "Elini uzat, biat edeyim. (Beni görerek) halk da biat edecektir" dediyse de Ali bu teklifi de kabul etmedi. {B4447 Buhârî, Megāzî, 84.}

İZAHI

Tercümemizin iki yerinde kavis içinde görülen uzunca ziyadeleri İbn Sa'd'ın Şa'bî'den mürselen rivayetinden alarak yazdık. Biraz önce 1661 rakamıyla tercümesi geçen Hazret-i Âişe hadisi ile 1275 numara ile geçen İbn Abbas hadisine ve bunların izahlarına bakınız!

Resûl-i Ekrem'in hastalığı arada sırada Hazret-i Ali'nin bu hadiste bildirdiği veçhile hafifliyordu. Yukarıda gördüğümüz imâmet ve hitâbet-i seniyyeleri de bu hafiflediği sırada vâki olmuştu. Hatta vefatının tesadüf ettiği pazartesi günü sabahı da hafiflemişti. *Buhârî*'nin bu babında Enes b. Mâlik'ten rivayetine göre bu pazartesi günü sabah namazında Ebû Bekir radıyallahu anh ashaba namaz kıldırdı. Aradan çok geçmeden Resûlullah Âişe odasının kapı perdesini açtı, çıkıp ashabına baktı. Onların namazda saf bağlayarak durduklarını gördü. (Çok sevindi) ve sesi duyulacak derecede güldü. Ebû Bekir Resûlullah'ın namaz kılmak arzusuyla çıktığını sanarak arkasına ilk safa çekildi. Enes b. Mâlik (rivayetine devam ederek) der ki: Peygamber'in ashabı o kadar ferahlandılar ki az kaldı namazdan çıkacaklardı. Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem bunlara mübarek eliyle, "Namazınızı tamamlayınız!" diye işaret etti. Sonra Hazret-i Âişe odasına girdi ve kapı perdesini indirdi. Müslim'in "Kitâbü's-Salât"taki rivayetine göre Resûlullah takatsizdi, perdeyi kendi indirememişti, indirtmişti. Benzi kansızdı, (gün) yüzü bembeyazdı. Ashabın Resûlullah'ı bugünkü görüşü, son görüşü idi.[23]

23 {B4448 Buhârî, Megāzî, 84.}

1668

عَنْ عَائِشَةَ رضي الله عنها أَنَّهَا كَانَتْ تَقُولُ إِنَّ مِنْ نِعَمِ اللهِ عَلَيَّ أَنَّ رَسُولَ اللهِ ﷺ تُوُفِّيَ فِي بَيْتِي وَفِي يَوْمِي وَبَيْنَ سَحْرِي وَنَحْرِي وَإِنَّ اللهَ جَمَعَ بَيْنَ رِيقِي وَرِيقِهِ عِنْدَ مَوْتِهِ دَخَلَ عَلَيَّ عَبْدُ الرَّحْمٰنِ وَبِيَدِهِ السِّوَاكُ وَأَنَا مُسْنِدَةٌ رَسُولَ اللهِ ﷺ فَرَأَيْتُهُ يَنْظُرُ إِلَيْهِ وَعَرَفْتُ أَنَّهُ يُحِبُّ السِّوَاكَ فَقُلْتُ آخُذُهُ لَكَ فَأَشَارَ بِرَأْسِهِ أَنْ نَعَمْ فَتَنَاوَلْتُهُ فَاشْتَدَّ عَلَيْهِ فَقُلْتُ أُلَيِّنُهُ لَكَ فَأَشَارَ بِرَأْسِهِ أَنْ نَعَمْ فَلَيَّنْتُهُ فَأَمَرَّهُ وَكَانَتْ بَيْنَ يَدَيْهِ رَكْوَةٌ فِيهَا مَاءٌ فَجَعَلَ يُدْخِلُ يَدَيْهِ فِي الْمَاءِ فَيَمْسَحُ بِهِمَا وَجْهَهُ وَيَقُولُ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ إِنَّ لِلْمَوْتِ سَكَرَاتٍ ثُمَّ نَصَبَ يَدَهُ فَجَعَلَ يَقُولُ اللّٰهُمَّ فِي الرَّفِيقِ الْأَعْلَى حَتَّى قُبِضَ وَمَالَتْ يَدُهُ ﷺ .

Tercümesi

Âişe radıyallahu anhânın her zaman şöyle söylediği rivayet olunmuştur: Allah'ın bana ihsan ettiği nimetlerinden biri Resûlullah'ın benim odamda, benim nöbetimde (mübarek başı) benim göğsümün üstü ile gerdanımın arasında olarak vefat etmesidir. Bir de Allah'ın, onun vefatı sırasında benim tükürüğümle onun tükürüğünü bir arada birleştirmesidir (Şöyle ki: Kardeşim) Abdurrahman elinde bir misvakla odaya girmişti. Ben de Resûlullah'ı (göğsüme yan) dayamıştım. Onun misvaka dikkatle baktığını gördüm. Misvakı çok sevdiğini bildiğim için, "Size misvakı alayım mı?" diye sordum. Başıyla, "Evet al" diye işaret etti. Hemen alıp sundum. Fakat katı gelmişti. "Yâ Resûlellah! Biraz yumuşatayım mı?" diye sordum. Başı ile, "Evet" diye işaret etti. Ben de misvakı yumuşatıp verince ağzında yürütüp fırçaladı. Bir de Resûlullah'ın yanında sahtiyandan ufak bir su kabı, içinde su ile beraber dururdu. Ara sıra iki elini bu kaba batırıyor ve ıslanan elleriyle yüzünü sıvıyor ve "Lâ ilâhe illallah! Ölümün de şiddetleri, sadmeleri var" diyordu. Sonra elini kaldırdı. Tâ ruhu alınıncaya kadar, "Allahım! Beni refîk-i a'lâ câmiasında kıl!" duasına devam etti ve bu dua ile hâtemü'l-enbiyânın (mûcizeler izhar eden mübarek) eli düştü. {B4449 Buhârî, Megāzî, 84.}

اللهم صل على سيدنا محمد عدد ما علم

1669

وَعَنْهَا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ لَدَدْنَا النَّبِيَّ ﷺ فِي مَرَضِهِ فَجَعَلَ يُشِيرُ إِلَيْنَا أَنْ لَا تَلُدُّونِي فَقُلْنَا كَرَاهِيَةُ الْمَرِيضِ لِلدَّوَاءِ فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ أَلَمْ أَنْهَكُمْ أَنْ تَلُدُّونِي قُلْنَا كَرَاهِيَةَ الْمَرِيضِ لِلدَّوَاءِ فَقَالَ لَا يَبْقَى أَحَدٌ فِي الْبَيْتِ إِلَّا لُدَّ وَأَنَا أَنْظُرُ إِلَيْهِ إِلَّا الْعَبَّاسَ فَإِنَّهُ لَمْ يَشْهَدْكُمْ.

Tercümesi

Âişe radıyallahu anhâdan şöyle rivayet olunmuştur: Nebî sallallahu aleyhi ve sellem (baygın bir halde) hasta iken (ağzına) ilâç koymuştuk. O da bize, "İlâç vermeyiniz" diye işaret etmeye başlamıştı. Biz (Resûlullah'ın imtinâı) hastalar ilâçtan hoşlanmadığı içindir dedik (ve ilâç vermeye devam ettik). Fakat ayılınca, "Ben sizi ilâç vermekten menetmedim mi?" diye itâb etti. Biz yine, "Hasta ilâçtan hoşlanmaz (onun için tekdir ediyor)" dedik. (Yine ilâç vermeye devam etmek istedik). Bunun üzerine Resûlullah, "Ev içinde bulunan herkes istisnasız bu ilâçtan alacaktır. İşte ben ona bakıyorum. Yalnız Abbas başka. Çünkü o, beni ilâçlamakta sizinle bulunmadı!" buyurdu. {B4458 Buhârî, Megāzî, 84.}

İzahı

Hadis metninde tekerrür eden "ledîd" kelimesi kaşık gibi bir şey ile ağzın bir tarafına –hastanın iradesi olmaksızın– konulan ilâca denir. Bu ledîd kıssasında Resûl-i Ekrem, "*Bana ilâç vermeyiniz!*" demekle tedaviyi reddetmiş değildir. Devayı ve ilâç diye verilen şeyi reddetmiştir. Yoksa birçok haberde vârit olduğu üzere tedaviyi emretmiş ve bi'n-nefs iltizam eylemiştir. Bu vâkıada Resûl-i Ekrem ilâç diye verilen şeyin ne olduğunu ve kimin sağlık verdiğini sormuştu. Aile halkının da ûd-i hindî ile birkaç damla zeytinyağı olduğunu ve Esmâ bint Umeys'in tarif ettiğini ve zâtülcenp için iyi olduğunu söylemeleri üzerine Resûl-i Ekrem, hastalığın zâtülcenp olmadığını ve bunun bir daha ağzına konulmamasını tembih etmişti. Fakat aile halkı bu tembihe rağmen Resûlullah'ın dalgınlığından istifade ederek tekrarlamaları üzerine ayıldığında bu defa artık işlenilen cürmün misliyle cezası olmak üzere bütün ev halkının Peygamber'in gözü önünde bu ilâçtan almalarını emretti ve bu emir istisnasız infaz edildi. Hem o derecede ki Resûlullah'ın kadınlarından Meymûne radıyallahu anhâ oruçlu iken bu mutlak emri o da yerine getirerek orucunu bozmuştu.

Resûl-i Ekrem'in hastalığı humma idi ve kendisini yukarıda gördüğümüz veçhile soğuk su ile tedavi ederek hafifliyordu. Zamanımız tabâbetinin de tatbik ettiği yegâne tedavi şekli de bundan ibarettir.

1670

عَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه قَالَ لَمَّا ثَقُلَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم جَعَلَ يَتَغَشَّاهُ فَقَالَتْ فَاطِمَةُ رضي الله عنها وَاكَرْبَ أَبَاه فَقَالَ لَهَا لَيْسَ عَلَى أَبِيكِ كَرْبٌ بَعْدَ الْيَوْمِ.

TERCÜMESİ

Enes b. Mâlik radıyallahu anhtan şöyle dediği rivayet olunmuştur: Nebî sallallahu aleyhi ve sellem(in hastalığı vefatı günü zevale doğru çok ağırlaştı). Ağırlaşınca (sık sık) bayılmaya başladı. Bundan müteessir olan Hazret-i Fâtıma, "Vay babamın ıstırabına!" di(ye ağlamaya başladı). Resûl-i Ekrem, "Kızım! Bugünden sonra babanın üzerinde hiç ıstırap kalmayacaktır" di(ye teselli et)ti. {B4462 Buhârî, Megāzî, 84.}

İZAHI

Enes b. Mâlik'in bu hadisinin ***Buhârî*** metninde alt tarafı da vardır ve meâli şöyledir: Enes b. Mâlik der ki: Resûl-i Ekrem vefat edince Hazret-i Fâtıma, "Ey rabbin davetine icabet eden babam! Ey cennetü'l-firdevste makamı olan babam! Ey Cibrîl'e ölümünü haber verdiğimiz babam!" diye hüzün ve teessürünü izhar etmiştir[24] ve hâtemü'l-enbiyâ defnolunduktan sonra da Enes b. Mâlik'e hitap ederek, "Ey Enes! Derin bir muhabbetle sevdiniz (o gülgûn vücudunu tozdan esirgediniz) Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin üstüne toprak saçmaya gönlünüz nasıl razı oldu?" diye bir hüzün ve keder sorgusunda bulunmuş ve fakat Enes teeddüben bir cevap vermemiş. Bununla beraber lisân-ı hâl ile "Hayır, yâ Fâtıma! Gönlümüz hiç razı olmadı. Fakat biz, Resûlullah'ın emrine imtisal ile cebr-i nefsederek bu işi gördük" demiştir.

Buhârî şârihlerinin ihtarlarına göre Hazret-i Fâtıma'nın واكرب أباه "Vay babamın ıstırabına!" diye ağlaması ve emsali teellümü şer'a münâfî olan mâtem çığlığı değildir. Tabii olan bir hüzün ve teessür nevhasıdır. Resûl-i Ekrem'in Fâtıma'yı menetmeyip, "*Kızım bugünden sonra babanın hiç ıstırabı kalmayacaktır!*" diye cevap vermesi bunun delilidir (bu eserimizin 622. hadisinin izahına bakınız).

Sahih rivayete göre Hazret-i Fâtıma Resûlullah'ın vefatından sonra altı ay yaşamıştır ve bu müddet içinde bir kere güldüğü görülmemiştir. Daima kendisini matemengiz sânihât-ı edebiyye ile avutmuştur. Şârih Kastallânî'nin nakline göre şu beyitler de Cenâb-ı Fâtıma mersiyesi cümlesindendir.

---

24 Bu tercümemizin Arapça aslı vefat-ı peygamberî üzerine Fâtımatüzzehrâ'nın sânihât-ı edebiyyesinden –imanlı gönülleri sızlatan ve gözlerinden seylâbe-i hüzün ve mâtem akıtan– en yüksek bir şiir örneğidir ve şöyledir: يا أبتاه! أجاب ربا دعاء ، يا أبتاه! من جنة الفردوس ماواه، يا أبتاه! إلى جبريل تنعاه "*Sahîh-i Buhârî*'nin Yûnîniyye nüshasından naklolundu." {B4462 Buhârî, Megāzî, 84.}

أغبر آفاق السماء وكورت　　شمس النهار وأظلم العصران
والأرض من بعد النبي كئيبة　　أسفا عليه كثيرة الرجفان
فليبكه شرق البلاد وغربها　　ولتبكه مضر وكل يمان

Türkçe'si: O gün, gökyüzünün ufukları bozardı, gün ortasında güneşin ziyası köreldi, asr-ı evvel ve sânî zamanında kâinatı zulmet içinde bıraktı. Peygamber'in vefatından sonra küre-i arz ona teessüründen ve şiddetli ıstırabından bir kum yığını oldu. Artık şimdi şarkın, garbın şehirleri ona ağlasın! Mudar ve Yemen'in bütün kabileleri mâtem tutsun!

Şu da Hazret-i Fâtıma'nın bir mersiyesinin şaheser bir beyti olarak meşhurdur:

صبت علي مصائب لوانها　　صبت على الأيام صرن لياليا

Türkçe'si: Üzerime öyle musibetler döküldü ki bu musibetler gündüzler üzerine dökülseydi nurlu gündüzler simsiyah gece olurdu.

Resûl-i Ekrem'in Vefatının Ashap Üzerinde Tesiri ve Ebû Bekir'in Metanet ve Basireti

Resûl-i Ekrem'in vefatı haberi ashab üzerinde derin bir teessür uyandırmıştı. Zevcât-ı tâhirâtın ve bütün hânedân-ı nübüvvetin enîn-i teessüratı herkesi bütün bütün şaşırtmıştı. Bu arada bir de münafıkların, "Muhammed hak peygamber olsaydı ölmezdi" gibi küstahça sözleri Hazret-i Ömer gibi metin bir zatı bile son derece asabîleştirmişti ve kılıcını çekerek, "Her kim Muhammed öldü derse boynunu vururum" diyordu. Bu arada itidal ve metanetini muhafaza eden yalnız Ebû Bekir radıyallahu anh bulunuyordu. Müellif Buhârî bu babında Ebû Bekir'in bu sıradaki metanetini şöyle rivayet ediyor:

Hazret-i Âişe der ki: Resûlullah'ın irtihali üzerine Ebû Bekir Sunh köyündeki[25] meskeninden atına binerek Medine'ye ve mescide geldi. (Mesciddeki halkın kalabalığına bakmayarak ve) kimseye bir şey söylemeden doğru Âişe odasına girdi. Hemen Resûlullah'a yaklaştı Resûlullah'ın yüzü bir bürde-i yemânî ile örtülü idi. Yüzünden örtüyü kaldırdı. Nübüvvet güneşinin üstüne kapandı ve (iki gözünün arasını hürmetle) öpüp ağladı. Sonra, "Yâ Resûlellah! Babam, anam sana kurban olsun! Vallahi Cenâb-ı Hak senin üzerinde iki ölüm birleştirmeyecektir. Mukadder olan bu ölüm geçidini ise geçirmiş bulunuyorsun!" dedi.

İbn Abbas (radıyallahu anh) der ki: Ebû Bekir Resûlullah'ı ziyaretten çıktı. Ömer b. Hattâb ise halka, "Resûlullah ölmedi" diyordu. Ebû Bekir, "Yâ Ömer oturunuz" dedi. Fakat Ömer oturmuyordu. Ebû Bekir hemen minbere çıktı. Halk Ömer'i bırakarak Ebû Bekir'i dinlemeye toplandılar. Ebû Bekir Allah'a hamdüsenâdan sonra şöyle dedi: "Sizden her

25 Medine civarında avâlî denilen birtakım köyler vardı. Mescid-i Nebevî'ye 1 mil mesafede bulunan Sunh köyü de bu avâlîden biri idi.

kim Muhammed sallallahu aleyhi ve selleme perestiş ediyorsa, iyi bilsin ki Muhammed öldü. Her kim de Allah'a ibadet ediyorsa, iyi bilsin ki Allah haydır, ölmekten münezzehtir. Cenâb-ı Hak Kur'ân-ı Mübîn'de, "*Muhammed ancak bir peygamberdir. Ondan önce nice peygamberler geldi. Eğer o ölürse yahut öldürülürse geri mi döneceksiniz? Her kim geri dönerse Allah'a hiçbir suretle zarar vermez. Allah ise* (İslâm nimetine) *şükredenlere mükâfat verecektir*" buyurmuştur.[26]

İbn Abbas der ki: Ashabı, o derece şaşkınlık istilâ etmişti ki, bu âyeti Ebû Bekir okuyana kadar Allah'ın bu âyeti inzâl ettiğini sanki bilmiyorlardı da bütün cemaat Ebû Bekir'den öğrenmişlerdi. Ve işiten her sahâbî bu âyeti okumaya başlamıştı. *Buhârî*'nin Saîd b. Müseyyeb'den rivayetine göre Hazret-i Ömer o günkü halini şöyle anlatmıştır: Vallahi Ebû Bekir Âl-i İmrân âyetini okuyuncaya kadar Peygamber'in vefatı hakkında kanaatim yoktu. Onun okuduğunu işitince dehşet içinde kaldım. Ayaklarım beni tutmaz olmuştu. Nihayet Ebû Bekir'in, إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُمْ مَيِّتُونَ "*Habîbim! Tabii sen öleceksin, onlar da ölecek*"[27] âyetini okuduğunu işitince, artık Resûlullah'ın öldüğüne kanaat getirerek bulunduğum yere düştüm.

Şârih Kastallânî'nin *Uyûnü'l-eser* gibi sîret müellefatından nakline göre Resûl-i Ekrem'in vefatı üzerine Üsâme'nin anası Ümmü Eymen ordu karargâhına birini göndererek bu kara haberi bildirmişti. Üsâme, Hazret-i Ömer ve Ebû Ubeyde ile beraber geldikleri gibi onları takiben ordunun kuvâ-yı külliyesi de Cürüf'ten Medine'ye geldi ve başkomutanlık sancağı alemdar Büreyde eliyle getirilip hâne-i saâdetin önüne dikildi. Bu da Medine içinde büyük bir teessür uyandırdı. Çünkü bu sancağı Resûl-i Ekrem kendi eliyle hazırlamıştı ve kendi eliyle Üsâme'ye vermişti. Verirken de, "*Üsâme bu bayrağı al, Allah adıyla gazâ et, Allah'a küfredenlerle vuruş, baban Zeyd'in şehid olduğu illere git, seni bu orduya komutan yaptım*"[28] buyurmuştu. Bu cihetle Resûl-i Ekrem'in hicretinde meserret içinde çalkalanan Medine bugün hüzün ve mâtem içinde kalmıştı. Ordu sancağı, Ebû Bekir'e biat olununcaya kadar hâne-i saâdet önünde dikili kaldı. Sonra Halife Ebû Bekir tarafından Üsâme'nin evinin önüne gönderilip ordu hareket edene kadar orada bulundu. Bu cihetle Üsâme ordusunu tarihçiler Resûlullah'ın son, Ebû Bekir'in ilk teçhiz ettiği ordu olmak üzere kaydederler. Bu ordu büyük bir zaferle dönüp geldiğinde bizzat halife tarafından muhacirîn ve ensardan mürekkep bir cemm-i gafîr ile beraber karşılandı.

1671

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تُوُفِّيَ وَهُوَ ابْنُ ثَلَاثٍ وَسِتِّينَ.

26 وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِنْ مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَى عَقِبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ اللّٰهَ شَيْئًا وَسَيَجْزِي اللّٰهُ الشَّاكِرِينَ. {Âl-i İmrân, 3/144.}

27 {ez-Zümer, 39/30.}.

28 {Temel hadis kaynaklarında tespit edilemeyen rivayet için bakınız: Aynî, *Umde*, XVIII, 76.}.

TERCÜMESİ

Âişe radıyallahu anhâdan Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin atmış üç yaşını tamamlayarak vefat ettiği rivayet olunmuştur. {B4466 Buhârî, Megāzî, 86.}

İZAHI

Müellif Buhârî'nin bu hadisten önce bu baba ve bu mevzua dair Hazret-i Âişe ile İbn Abbas'tan da müşterek bir rivayeti vardır. Bu rivayette de Resûl-i Ekrem Mekke'de –kendisine Kur'an nâzil olarak– on yıl, Medine'de de on yıl meksetti (eğlendi) denilmiştir ki bu da mevzumuz olan hadisi teyit etmektedir. Çünkü Resûlullah kırk yaşında baʻsolunduğuna (bk. 1448. hadis) ve üç senelik fâsıla-i vahy müddeti de Mekke'deki on sene ikametine ilâve olunduğuna göre Medine'deki on senelik hayatıyla beraber 63 sayı doldurulmuş bulunur. Bu cihetle ulemânın cumhuru, 63 sayısında ittifak etmişlerdir. Saîd b. Müseyyeb, Mücâhid, Şaʻbî gibi en büyük tâbiî âlimleri kesin olarak bu sayıyı iltizam etmişler ve altmış beş yaş olmak üzere İbn Abbas'tan gelen rivayete iltifat etmemişlerdir. Ahmed b. Hanbel de bu sayının en sağlam rivayete müstenit olduğunu söylemiştir (bk. 1447. hadis).

Resûl-i Ekrem'in Gazâları

Bundan sonra *Buhârî* Peygamber efendimizin gazâlarına dair bir bab açarak şu meâldeki üç hadisi rivayet etmiştir: **1.** Ebû İshak es-Sebîî der ki: Zeyd b. Erkam radıyallahu anha, "Resûlullah ile kaç gazâda bulundun?" diye sordum. "On yedi!" diye cevap verdi. "Resûlullah bizzat kaç gazâda bulundu?" dedim. "On dokuz!" dedi. **2.** Yine Ebû İshak es-Sebîî, Berâ b. Âzîb radıyallahu anhtan da on beş gazâda bulunduğunu rivayet etmiştir. **3.** Büreyde b. Husayb'dan da on altı gazâda Resûlullah'ın maiyetinde bulunduğu rivayet olunmuştur.

Resûl-i Ekrem'in gazâları hakkındaki rivayetler muhteliftir. Bu on dokuz sayısından başka yirmi yediye, kırk küsur sayısına kadar çıkan rivayetler vardır. İbn Saʻd *et-Tabakāt*'ında bu ihtilâfın sebebi bazı rivayetlerdeki isimlerin öbür rivayetlerde dahil bulunmasının neticesi olduğunu bildirdikten sonra diyor ki: Ehl-i rivayetin bize bildirdiği ve bizzat Resûl-i Ekrem'in iştirak ettiği gazâlar yirmi yedidir, teçhiz edip gönderdiği seriyyeler de kırk yedidir. Resûl-i Ekrem'in bizzat iştirak ettiği gazâlarda harp ve kıtale iştirak etmiştir ki şunlardır: Bedir, Uhud, Müreysîʻ, Hendek, Kurayza, Hayber, feth-i Mekke, Huneyn, Tâif gazâlarıdır.

Ebû Bekir'in Halife İntihap Olunması

Buhârî'nin "Ebû Bekir'in Menâkıbı" hakkındaki babında Hazret-i Âişe'den rivayetine göre Hazret-i Ebû Bekir, Mescid-i Saâdet'teki hutbesini bitirip ashabın heyecanını teskin ettikten sonra bir de duymuştu ki ensar Benî Sâide Sakīfesi'nde (sofasında)

(bk. 1097. hadisin izahı) Sa'd b. Ubâde'nin başına toplanarak, "Biz (ensar)dan bir emîr, siz (muhacirler)den de bir emîr nasbolunmalıdır!" diyorlardı.

Bunun üzerine Ebû Bekir, Ömer ile Ebû Ubeyde'yi yanına alarak Benî Sâide Sofası'na gitti. İrat ettiği beliğ bir hutbesinde, "Artık Arap'ın kadim bedeviyet hayatı ve her kabilenin bir emîr ile idaresi zamanı geçtiğini ve müslümanların İslâm medeniyetine göre yalnız bir devlet reisinin idaresi altında toplanmaları zaruri" olduğunu izah ettikten sonra, "Bizden emîr, sizden vezir olur" dedi ve Ömer ile Ebû Ubeyde'yi göstererek, "İşte bunlardan birine biat ediniz" dedi. Bunun üzerine Hazret-i Ömer, "Yâ Ebû Bekir! Bu işe sen hepimizden lâyıksın" diye Ebû Bekir'e biat etti. Bunu da umumi biat takip etti (bk. 1097. hadisin izahı).

Resûl-i Ekrem'in Teçhiz ve Tekfini

Resûl-i Ekrem'in teçhiz ve tekfini salı günü icra edildi. Bu mühim vazife Resûl-i Ekrem'in en yakın akrabası tarafından ifa olundu: Ali b. Ebû Tâlib, Abbas b. Abdülmuttalib, Fazl b. Abbas, Kusem b. Abbas, Üsâme b. Zeyd, Resûl-i Ekrem'in kölesi Şukrân. Resûl-i Ekrem'in bu son hizmetini görmeye herkes can atıyordu. Bunun için Hazret-i Ali odanın kapısını kapamaya mecbur olmuştu. Yalnız ensardan ve Bedir mücahidlerinden Evs b. Havlî Hazret-i Ali'ye, "Allah aşkına beni içeri alınız" demesi üzerine ensar namına bu ihtiyar mücahid de gasil esnasında hazır bulundu. Gasle iştirak etmedi (*Sîret-i İbn Hişâm*).

Resûl-i Ekrem'in ruhu mübareki içinde pervaz eden kaftanı ve izârı soyuldu (bk. 1290. hadis). Gasle başlarken hâtemü'l-enbiyânın mübarek vücudu bir sedir üstüne konuldu. Gasli bizzat Hazret-i Ali, Peygamber'in mübarek cesedini bağrına basarak ifa etti. Abbas ile oğulları Fazl ile Kusem Peygamber'in cesedini bir taraftan öbür tarafa çevirmek vazifesini görmüşler, Üsâme ile Şukrân da su dökmüşlerdi. Hazret-i Âişe'den rivayete göre esnâ-i gasilde Resûlullah'ın gömleği çıkarılmayıp onun üstünden oğulmuş ve bu suretle Hazret-i Ali'nin eli vücudu saadete dokunmamıştır. Sair cenazelerde görülen şeylerden onda hiçbir eser görülmemiş ve Hazret-i Ali, "Hayatında da paksın, mematında da paksın" diyerek gasletti (*Sîret-i İbn Hişâm*).

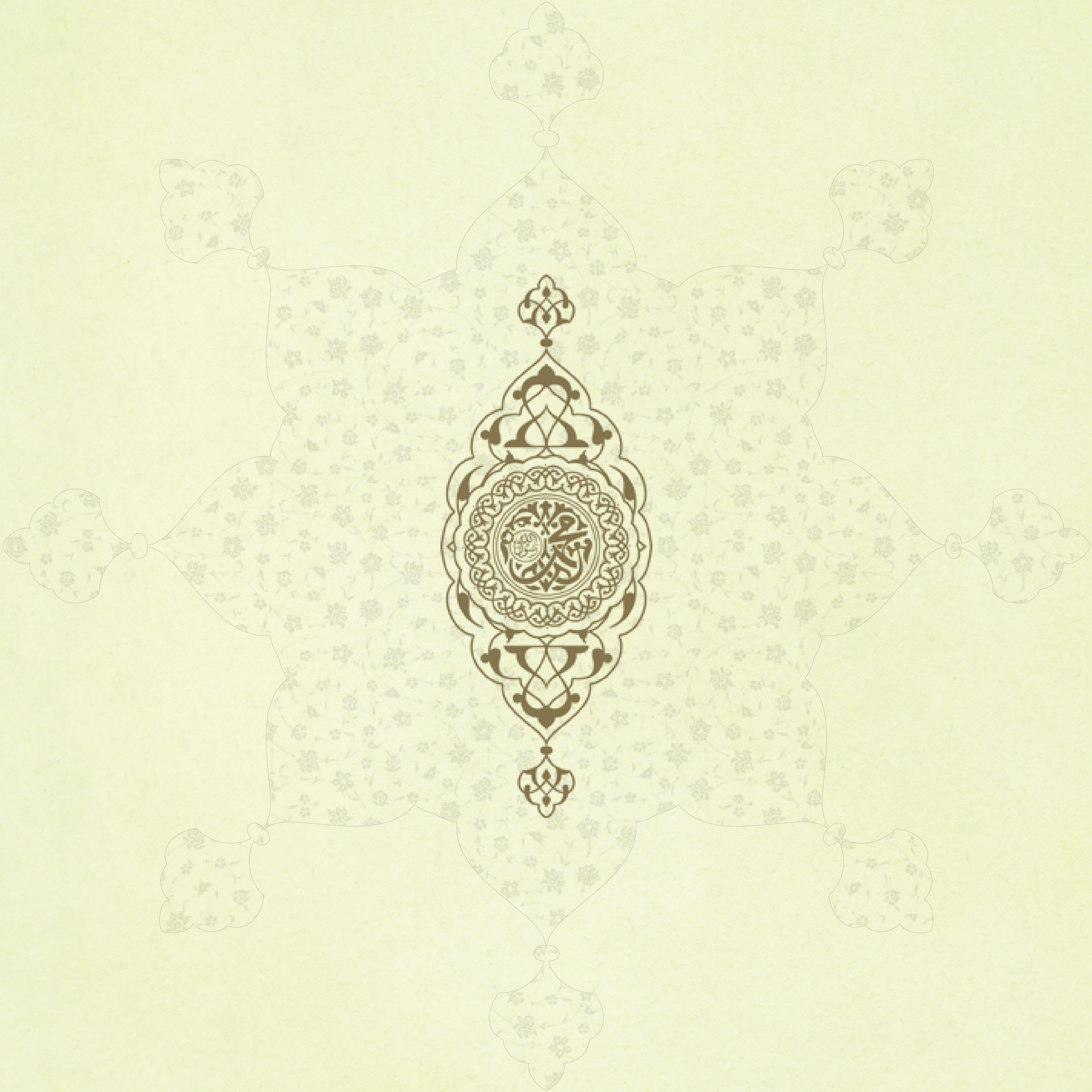
Gasil tamam olduktan sonra üç parça pamuklu kumaş içine kefenlendi (627. hadise bk.). Gasil tamamlandıktan ve tekfin bittikten sonra Resûl-i Ekrem sedir üstünde olduğu halde evvelâ erkekler, sonra kadınlar ve kadınlar bittikten sonra da çocuklar münferiden namaz kıldılar ve kimse imâmet etmedi. Âişe odası küçük olduğundan, namaz kılınması gece yarısına kadar devam etmiştir.

Resûl-i Ekrem'in nereye defnolunacağı hakkında müteaddit fikirler dermeyan edilmişse de nihayet Hazret-i Ebû Bekir Resûl-i Ekrem'in, "*Bir peygamberin ruhunu Allah Teâlâ o peygamberin defnolunmasını istediği yerde kabzeder*"[29] buyurduğunu rivayet ederek Hazret-i Âişe odasında, üstünde vefat ettiği döşeğin bulunduğu yere defnolunmasını

29 {T1018 Tirmizî, Cenâiz, 33.}

emretti. Bu emir üzerine ensardan Ebû Talha tarafından oraya bir lâhit kazıldı. Çarşamba gecesi gece yarısında defnolundu. Hazret-i Âişe'den gelen rivayete göre, "Biz Resûlullah'ın defnolunduğundan çarşamba gecesi nısfü'l-leylde kürek sesleri duyarak haberdar olduk" demiştir (kabr-i saâdet hakkında 683. hadise bk.).

Fihrist

Kitâbü Bed'i'l-Halk

Kitâbü Ehâdîsi'l-Enbiyâ Aleyhimü's-Salât ve's-Selâm

Benî İsrâil Kıssaları

[بَابُ مَا ذُكِرَ عَنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ]

Kitâbü'l-Menâkıb

Kureyş'in Menâkıbı Bahsi

[مَنَاقِبُ قُرَيْشٍ]

Huzâa Kıssası

[قِصَّةُ خُزَاعَةَ]

Ebû Zer el-Gıfârî Radıyallahu Anhın İslâm'ı ve Zemzem Kıssası

[قِصَّةُ إِسْلَامِ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وَقِصَّةُ زَمْزَمَ]

Peygamberimizin İslâm'a Alenî İlk Daveti

Peygamberimizin Hâtemü'l-Enbiyâlığını Tebliğ Buyurması

Hazret-i Peygamber Sallallahu Aleyhi ve Sellemin Vefatı Bahsi

[بَابُ وَفَاةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ]

Peygamberimizin Mübarek Vasıfları

İslâm'da Nübüvvet Alâmetleri

[بَابُ عَلَامَاتِ النُّبُوَّةِ فِي الْإِسْلَامِ]

Ayın İkiye Bölünmesi Bâbı

[بَابُ انْشِقَّ الْقَمَرُ]

Kitâbü Fezâili Ashâbi'n-Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem

Ebû Bekir es-Sıddîk Radıyallahu Anhın Faziletleri

[بَابُ فَضْلِ أَبِي بَكْرٍ بَعْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ]

Ömer b. Hattâb Radıyallahu Anhın Menâkıbı

[بَابُ مَنَاقِبِ عُمَرَ بْنِ ٱلْخَطَّابِ أَبِي حَفْصٍ ٱلْقُرَشِيِّ ٱلْعَدَوِيِّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ]

Osman b. Affân Radıyallahu Anhın Menâkıbı

[بَابُ مَنَاقِبِ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ]

Ali b. Ebû Tâlib Radıyallahu Anhın Menâkıbı

[بَابُ مَنَاقِبِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ أَبِي ٱلْحَسَنِ ٱلْقُرَشِيِّ ٱلْهَاشِمِيِّ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ]

Fâtıma Radıyallahu Anhânın Menâkıbı

[مَنْقَبَةُ فَاطِمَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا بِنْتِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ]

Kitâbü Menâkıbi'l-Ensâr

Resûl-i Ekrem'in Hazret-i Hatice ile İzdivacı

[بَابُ تَزْوِيجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَدِيجَةَ وَفَضْلُهَا رَضِيَ اللهُ عَنْهَا]

Meb'asü'n-Nebî Sallallahu Aleyhi ve Sellem Babı [بَابُ مَبْعَثِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ]

İsrâ ve Mi'rac Hadisi

[حَدِيثُ الْإِسْرَاءِ وَالْمِعْرَاجِ]

Resûlullah ile Ashabının Medine'ye Hicreti Babı

[هِجْرَةُ ٱلنَّبِيِّ صَلَّى ٱللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَصْحَابِهِ رَضِيَ ٱللّٰهُ عَنْهُمْ إِلَى ٱلْمَدِينَةِ]

Benî Nadîr'in Tehciri Vak'ası

[حَدِيثُ بَنِي ٱلنَّضِيرِ]

Kâ'b b. Eşref'in Katli

[قَتْلُ كَعْبِ بْنِ الْأَشْرَفِ]

Ebû Râfi' Abdullah b. Ebû Hukayk'ın Öldürülmesi

[قَتْلُ أَبِي رَافِعٍ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي الْحُقَيْقِ وَيُقَالُ سَلَّامُ بْنُ أَبِي الْحُقَيْقِ]

Uhud Gazâsı

[غَزْوَةُ أُحُدٍ]

Hamza b. Abdülmuttalib Radıyallahu Anhın Şehâdeti

[قَتْلُ حَمْزَةَ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ]

Ahzâb veya Hendek Harbi

[غَزْوَةُ الْخَنْدَقِ وَهِيَ الْأَحْزَابُ]

Benî Kurayza Seferi

[بَابُ مَرْجِعِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ الْأَحْزَابِ وَمَخْرَجِهِ إِلَى بَنِي قُرَيْظَةَ وَمُحَاصَرَتِهِ إِيَّاهُمْ]

Zâtürrikā' Gazâsı

[غَزْوَةُ ذَاتِ الرِّقَاعِ]

Benî Mustalik Gazâsı

[غَزْوَةُ بَنِي الْمُصْطَلِقِ وَهِيَ غَزْوَةُ الْمُرَيْسِيعِ]

Enmâr Gazâsı

[غَزْوَةُ أَنْمَارٍ]

Hudeybiye Gazâsı ve لَقَدْ رَضِيَ اللهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ Kavl-i Şerifi

[غَزْوَةُ ٱلْحُدَيْبِيَةِ وَقَوْلُ ٱللهِ تَعَالَى لَقَدْ رَضِيَ ٱللهُ عَنِ ٱلْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ ٱلشَّجَرَةِ]

Zûkared Gazâsı

[غَزْوَةُ ذِي قَرَدٍ]

Hayber Gazâsı

[غَزْوَةُ خَيْبَرَ]

Umretü'l-Kazâ

[بَابُ عُمْرَةِ الْقَضَاءِ]

Mûte Gazâsı

[غَزْوَةُ مُوتَةَ مِنْ أَرْضِ الشَّأْمِ]

Mekke'nin Fethi Gazâsı

[غَزْوَةُ الْفَتْحِ فِي رَمَضَانَ]

Evtas Gazâsı

[غَزْوَةُ أَوْطَاسٍ]

Tâif Gazâsı

[غَزْوَةُ الطَّائِفِ فِي شَوَّالٍ سَنَةَ ثَمَانٍ]

Seriyyeler

Zülhalesa Gazâsı

[غَزْوَةُ ذِي الْخَلَصَةِ]

Deniz Sahili Gazâsı (Sîfülbahr Gazâsı)

[غَزْوَةُ سِيفِ الْبَحْرِ وَهُمْ يَتَلَقَّوْنَ عِيرًا لِقُرَيْشٍ وَأَمِيرُهُمْ أَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ]

Resûl-i Ekrem'e Gönderilen Kabilelerin Heyetleri

[وَفْدُ بَنِي تَمِيمٍ]

Benî Hanîfe Heyetinin Medine'ye Gelmesi ve Sümâme b. Üsâl Hadisi

[وَفْدُ بَنِي حَنِيفَةَ وَحَدِيثُ ثُمَامَةَ بْنِ أُثَالٍ]

Necran Hıristiyanları Kıssası

[قِصَّةُ أَهْلِ نَجْرَانَ]

Eş'arîler ile Yemen Ahalisi Meb'uslarının Kudûmü

[قُدُومُ الْأَشْعَرِيِّينَ وَأَهْلِ الْيَمَنِ]

Haccetü'l-Vedâ

[حَجَّةُ الْوَدَاعِ]

Tebük Gazâsı

[غَزْوَةُ تَبُوكَ وَهِيَ غَزْوَةُ ٱلْعُسْرَةِ]

Kâ'b b. Mâlik Radıyallahu Anh Hadisi ve Azîz, Celîl Olan Allah'ın وَعَلَى ٱلثَّلَاثَةِ ٱلَّذِينَ خُلِّفُوا Kavl-i Şerifi

[حَدِيثُ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ ٱللهُ عَنْهُ وَقَوْلُ ٱللهِ عَزَّ وَجَلَّ وَعَلَى ٱلثَّلَاثَةِ ٱلَّذِينَ خُلِّفُوا]

Peygamber'in Kisrâ ve Kayser'e Gönderdiği Mektuplar

[بَابُ كِتَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى كِسْرٰى وَقَيْصَرَ]

Nebî Sallallahu Aleyhi ve Sellemin Hastalığı ve Vefatı Bahsi

[مَرَضُ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَوَفَاتُهُ]

